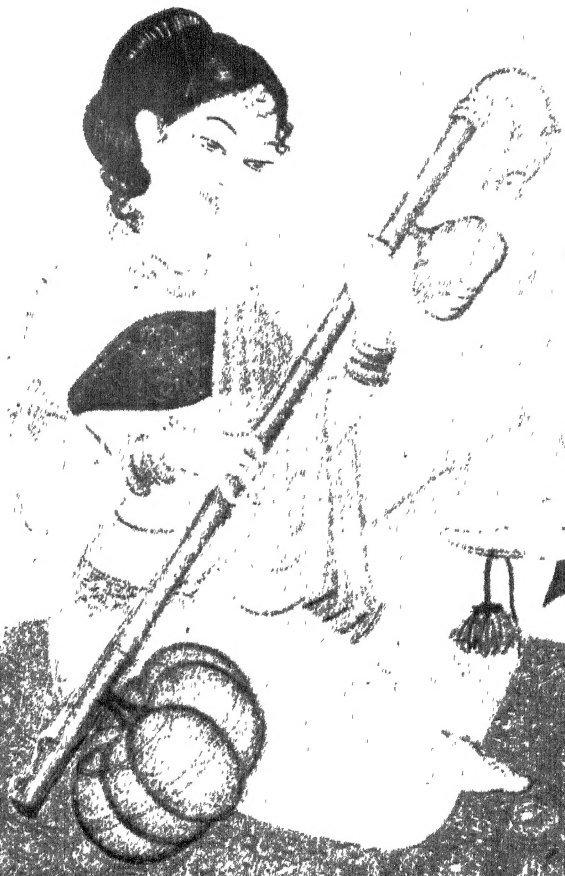

சுருதி

6066/J

(1-1)

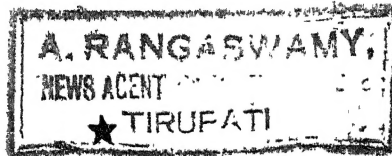
A. RANGASWAMY,
NEWS AGENT
TIRUPATI

భారతి

[నచిత్ర మాసపత్రిక]

సంపాదకుడు :
శివలెంక శంభు ప్రసాద్

ఆంధ్రపత్రికా ముద్రాలయము,
మదరాసు.

సంపుటము 29

కూర్కై, 1952

సంచిక

విడిప్రతి వెల ఒకరూపాయి.

విషయానుక్రమణిక

జూలై. 1952

నా ఉద్వేగము—కీ. శే. చిలుకూరి నారాయణరావుగారు	...	1
బద్దెన కవికాలము—దేవరపల్లి వెంకటకృష్ణారెడ్డిగారు	...	7
యజ్ఞము—వంగోలు ముని సుబ్రహ్మణ్యంగారు	...	9
ఇవాన్ ఇలియిచ్ మృతి. టాల్ స్టాయి : అనువాదం— పి. గణపతి శాస్త్రిగారు	...	17
కృష్ణదేవరాయలు కళింగ జైత్రయాత్ర ర—నేలటూరు వెంకట రమణయ్యగారు	...	33
దళితకుసుమము—అయూచితుల హనుమచ్ఛాస్త్రిగారు	...	52
కోతి—పురాణం సుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు	...	53
సుద్యుమ్న రాజ చరిత్రము—కొండుూరు వీర రాఘవాచార్యులుగారు	...	75
నిష్ఠ-సంభూతి మొగ్గల్లన యోగి—పాఠశండి జగన్నాథస్వామిగారు	...	84
గ్రంథవిమర్శనము		95
గ్రంథస్వీకృతి		98

త్రివర్ణ చిత్రము—'కృషివలులు' చిత్రకారుడు : ఎ. వైడిరాజుగారు

తల్లిదండ్రుల
పాపముల వారసులు

ఈస్టిండియా ఫిలిం కంపెనీ వారి

సంక్రాంతి

డైరెక్టర్ :
సి. పుల్లయ్య

సిద్ధముగా నున్నది.

త్వరపడుడు!

హాకల్ బెర్రీఫిన్

మార్కెట్టేస్ రచన

అనువాదం : నంధూరి రామమోహనరావు

ఈ నవలను గూర్చి

ఈ రచనలో ప్రయోజనంకోసం వెదికేవారు ప్రాసిక్యూటర్ చేయబడతారు;
సాతికోసం వెదికేవారు దేశానుండి బహిష్కరింప బడతారు; ఇతివృత్తంకోసం
వెదికేవారు తుపాకితో కాల్చి చేయబడతారు. — గ్రంథకర్త.

“హాకల్ బెర్రీఫిన్” “టాప్ సాయర్” కు రెండో భాగమని చెప్పవచ్చు. అందుచేత
“టాప్ సాయర్” ముందు చదివేటంలే ఈ నవల బాగా అర్థమవుతుంది. అయినా ఆ నవలలో కథా
వస్తువుకీ ఈ నవలలో కథావస్తువుకీ సంబంధంలేదు. “టాప్ సాయర్”లో కేవలం చిన్న సిల్లల స్వభావా
లను, అల్లరిపనులను, ఆలోచనలను మాత్రమే మార్కెట్టేస్ వర్ణించాడు. “హాకల్ బెర్రీఫిన్”లో ఇతి
వృత్తం ఇంకా విశాలమైనది. అమెరికా దేశాన్నంతటినీ మన కళ్లకు కట్టినట్లు చూపిస్తాడు రచయిత.
కొంత దూరండాకా “టాప్ సాయర్” కథతో ముడిపెట్టుకుని నడిచినా, పోనుపోను ఈ నవల అంత
దృష్టానికి పూర్వంగల అమెరికన్ సమాజాన్ని, ఆ సమాజసమస్యలను చిత్రించడానికి పూనుకుంటుంది.

వెల: రెండు రూపాయలు

పోస్టు ఖర్చులు ప్రత్యేకము.

ఆంధ్రగ్రంథమాల,

మదరాసు-1.

A. RANGASW
NEWS AGENT
TIRUFATI.

నందన
ఆవాధము

భారతి

సంపుటము 29
సంచిక 7

నా ఉద్వేగము

కీ. శే. చిలుకూరి నారాయణ రావు

జగజ్జ్యోతియని
సర్వసాక్షియని
జనములు నమ్మే
సూర్యుండే తెరు -
వాటుకాడగుచు
దిశా వీధులను
నిశాసుందరిని
నిర్బంధింపగ
నేడ్చితి; - ఏడ్చున
కలువ కన్నెకును
వలపుల మొగమది
వాడిపోయె; - నా
యశ్రుధారలను
నానవమల్లిక
నిద్దురయ్యెను

ప్లావితమయ్యెను :
నా విలాపమున
శాద్వలములు ప
చ్చగ మేల్కొనియెను.
తోటమాలి నా
గీతికా బలము
చూతగా గొనుచు
నా పద్యములను
వెడజల్లంగా
వెడలిన దచ్చట
విద్యుల్లత; - నా
యశ్రుబిందు బీ -
జములనాటి నా
విలాపమును లీ -
లాపడుగువే -

కగా తోటతో
నల్లుకొనియె; - నే
నలురేణువనై :
నా వెలుగు తోడునా
వాడి; - నాయెద
లో మార్గకొలది
నుపస్సులున్నవి;
తిక్కన త్రాగిన
సోమపాత్రలో
స్వర్గవిషయము
స్మరణకురా, నా
ధూళి యనంత -
ప్రభావంతమై
యజాత సృష్టికి
నద్దంబైనది.

చిగురుటాకులే
చిగుర్చకుండా
నాయుద్యానము
నదనవలాడెను. -

పుట్టపు చెఱగున
బుట్టని పూవుల
గట్టి యుంచితిని. -
గాయకులందఱు
గలసినచోటను
నా పాటకు సభ
మూకంబయ్యెను. -

నా ప్రతిభాపీ -
ణా మృదురవముల
విశ్వహృదయతం
త్రీ సంతానము
పుటుక్కుమనియెను. -

నా మిత్రులకే
నా పాటలు విం -
తలుగదోచు - నే
ప్రపంచ వీధిని
బ్రభవించిన నవ -
భాస్కరమూర్తిని.

ఆ కాశములో
నప్పటి కప్పటి
కావిర్భావము
నొండే క్రొమ్మా -
ర్గములే నెఱుగను.
నా వెలుగులలో
జక్కల వెలుగులు
స్పృశలేదు. - నా
పాదరిసము తర -
లంబై చెదరదు. -

అంబుధిపై నా
స్మృత్యత్కరములు
తాండవమాడవు.

కొండలపై నా
యరుణకాంతలు స్పృ -
శింపించుకయు. -
“అహమస్మి” యనెడి
యహంకార మిం -
కా నాకుదయిం
పంగలేదు. -

కనబడ భయపడి
గడగడ వడకుచు
లేచెద ; దూర్చన
నాయుషస్సు రా -
త్రిని దఱిమెడ, - నీ
ప్రపంచమనియెడి
పద్మినిపై గ్రొ -
మ్మంచునిలిచినది. -

బ్రహ్మీముహూర్త
మున లేచెడి యా
భక్తులకొఱకై
యెదురుచూచెదను.

నాలోనియగ్ని
నారాధించే
భక్తులె ధన్యులు
నా గీతములను
నేటివారు విన
బాడగలే, దీ
గీతికా కుహూ -
ధ్యానము చేపటి
జగత్తుకోసము.

నా గభీర భా
వాంబుధిలోతును
గనుగొనలేకు
న్నది యీ లోకము.

నా యగాధ గా
నము నడి సంతల
లో నమ్మగ నృజి ;
యింపలేదు. - నా

ప్రాత చెలులునా
తోనెగురగ లే
రీ నా శిఖరము
వచ్చే యగముల
కోసము జ్వలించు!

వారి సముద్రము
మంచువలెను మా
టాడక నిద్రిం
చును ; - నా మందో!
త్సుభ్య మహాంబుధి
వీచి తాండవ
విలయోపేతము.

నా యీ గీతము
నవనవలోకా
విర్భూతము. - నా
ఘంటా ఘోషము
క్రొత్త శనికులను
క్రొత్త వీధులను
సంచరింపగా
రంఘోరంఘని
యాహ్వానించును.

చచ్చినతరువా
తే కవులెల్లరు
బుట్టిరి ; తమక -

నా ఉద్వేగము

న్నలను మూసికొని
జగముల కన్నుల
మూతలు విప్పచు
తమ సమాధిపై
మంటిలో నిరియు
మల్లియలక్ష్మీ
శూన్యము పెడలుచు
శూన్యము జొచ్చిరి.
ఈ యెడారిలో
బిడారులెన్నో
యేగెను జడిచ
ప్పుడు లేకుండా
ఒంటెలవలెనే.

* * *

నేనొక ప్రేమిని. -
వావిడుచుచు నే
డ్చుటయే నా తీ -
వ్రతపము. - మరణది -
నపు విలాపమే
నా గీతములకు
సహ్యోపశ్రుతి. -
నా గీతాలా -
పములకు నా వీ -
ణా తంత్రులు చా -
లకయున్నా, యా
తంత్రులు ప్రిదులపు. -
ఈ నా భావ -
ప్రవాహాలహరీ
ప్రపాతవేగము
జలధుల నుల్లో -
లక్కల్లోల -
ప్రపూర్ణములుగా
జేయును ; - నావె -

ల్లువకు బిల్లకా -
ల్వులు పట్టపు ; - తీసు
భ్రష్టదీయ భా -
వార్భటి దుర్భ -
రోదకపూరము
లకు మహాబ్ధిలే
కావలె ; - మొగ్గలు
విరియుచు మల్లెల
వనమే కాకుం -
టే యీ నా తొ
ల్కరిధారలు ని
వ్వుయోజనంబులు ; -
తటిత్ప్రభలు నా
హృత్కుహరములో
నిద్రిస్తున్నవి. -
కొండలపై, లో -
యలపై, విశాల
భూములపై వి -
చ్చల విడిగానే
బరుగువాతెదను ; -
నాసంద్రములో
బారసాచి యీ
దగాగలుగుతా -
వా ? రా, అయితే!
నాదంభోళికి
తాళగలిగితే
నిలుమొద బెడరక!
నా దప్పిక నీ
ర్పగా జీవిత -
స్రవంతి యున్నది.
జీవితరహస్య -
ముల చెలిసికొన్న

జ్ఞానిని ; - జ్వలించు
నా గానముచే
ధూళీరేణువు
ప్రాణవంతమై
పరుగిడుచున్నది.

తెక్కచాచి మీ -
గ్గురు పుల్వై నది, -
నే జెప్పబోవు
సీరహస్య మది
యకధితపూర్వము!
నా యూహా మా -
క్తిక మపూర్వ సూ -
త్రగ్రధితము ; - రం -
డోయీ ! రండీ !
శశ్వజ్జీవ ర -
హస్యము చెలిపెద !
రండో ! రండీ !
స్వర్గ మర్త్యముల
రెంటిని గలువగ !
స్వర్గము తెలిసిన
తలపుల చెలిపెద ;
జెలులకు చెలువక
నాయెదలోనే
పదిలపఱుపగా
లేనొక యంతయు.

* * *

రావోయీ ! యా -
జీ ! రా ! యీనా
హృత్ప్రాతను సో
మంబున నింపగ
దోయీ ! మృత్యువు
దరించి యమృత -

త్వము బొందగ దో
 డ్పడ గదవోయీ !
 కాలపుగలతను
 గడగా వ్రోయగ -
 దోయీ ! యాచీ !
 నీ హృదయా ర
 ణ్యంతర్మధితా
 గ్నిస్ఫులింగతే
 జనైస్థగితో
 జ్వలద్వారి పూ
 రములను నాకును
 బంచగదోయీ !
 ఆజలముల గ్రో
 లగా సెట్టియం -
 చేవయైన స -
 మ్రాట్టు గాకపో ;
 డాతని తలపులు
 జ్ఞానదీప్తములు
 గాకపోవు ; - నిశి -
 తదృష్టియది మ
 తింతనిశితమై
 మెసగకపో ; - దొక
 తృణముగూడ బ -
 ర్వత భారముగాం -
 చును ; - నక్కలకును
 సింహబలముచే -
 కూలును ; - ధూళియు
 దారాపథమున
 కెగయును ; జలబిం -
 దువు జలధి విశా -
 లర నొందును ; ఆ
 నిశ్శబ్దతయును
 ప్రలయదినపుహో -

హాకారార్భటి
 రేగును ; గాజుల
 కాళ్లకు జేగల
 రక్తము లంటును !
 లే ! లే ! లే ! లే
 వోయీ ! యాచీ !
 నా యీ పాత్రను
 నింపగదోయీ !
 తలపుల నిశినా
 ధవళజ్యోతాన్ని
 పూరము నింపుము.
 శధికుని బలము
 గా నిలునేర్చెద !
 ఉబుసుపోక చూ -
 చేవారికి దహ -
 తనా పుట్టించెద.
 సూత్నా నేవృషణ
 యత్నత్వరతో
 సాగెద ! నవీన
 శక్తిద్రష్టు -
 ప్రథా ప్రభోద్య -
 ద్భానుడ నయ్యెద !
 జ్ఞానులకెల్లను
 జయగ్ధత బిం -
 బ ప్రతిమానుడ
 నయ్యెద ! - జగతీ
 శ్రోతాంతరమున ఘో -
 పించెద ! - భా
 రతికి నూత్నర -
 త్ననూపురములను
 ఘటించెద ! త -
 త్కింకిణి మృదుల

మోహనగాన
 స్వరపూరములను
 రోదనీ కుహర
 మందు ప్రతిధ్వను
 లీనునట్లుగా
 జేసెద నందును
 భగవద్గీతా
 లాపములర్థో
 స్మిలన మొందగ
 విశ్వాసందము
 వెలయించెద ! - నా
 యెండు టాకులను
 కరుణార్ద్రాశ్రు
 త్కరముల గడిగెద !
 నన్నయగురులన -
 మానప్రతిభా -
 దివ్యజ్ఞానర -
 హస్యగ్రంథము
 విప్పుచు బునరు -
 ధాటించెద ; - నా
 జ్వల ద్వహ్నిరా -
 శిలోని క్షణిక
 స్ఫులింగమను ! - నే
 నాతిని ప్రభలో
 బడి లీనమైన
 శతంగమను ! ఆ
 మధుపూరమునా
 యెడలో బొంగుచు
 బారలం బాతెను !
 నన్నయ గురువగు
 స్వర్ణవేదిచే
 హేమికృతమ -
 య్యెన్నా మృదై -

హము ! - నాబూడిద
జ్వలించి మండెను !
ఎడారిలో నొక
మైకతరేణువు
ఎగసి పడుచు భా -
స్కరదీప్తికి నా
కించెను ! - నన్నయ
మహాబ్ధిలో నొక
చిన్ని తరగనై
యగాధ జలముల
నిగారించునొక
ముత్తైము జేకొని
యందే యడగెద ! -
గీతామధువును
గేరుచు నవశత
నొందిన నేనా
వాజ్మశ్వాసో -
జ్జీవితుడ నగుదు !
అంధకారబం -
ధురనిశేధమున
నొంటిగా నేడ్చు -
చుంటి ; నీశ్వర -
ప్రార్థన నాఘోష
చే నిశ్శబ్దత
నిండి యుండె; - నీ
దుఃఖపూర్ణమగు
ప్రపంచమునకై
విలపించితి - నా
సోమపాత్రోమధు -
హీనమై యున్ని
కిని శోకించితి.
కన్నులు వ్యధచెం -

దెను; - దేహము బడ -
లెను; - నేనట్లే
కూర్కితి; - సంకట
నెన్నడో భారత -
సంహిత వ్రాసిన
నాగురూత్తముడు
సత్యమూర్తియై
చక్షుల యెదుటను
సాక్షాత్కరించి, యీ
విధమున నుచ్చై -
స్వనములు బల్కెను;
“ప్రేమ జ్వరార్తుడా
బెగ్గిలెదవేల ?
ప్రేమ మధువును గ్రోలి
ప్రీతిబాండగ దోయి !
సీయనాహత హృదయ—
తంత్రులను మీటుచును
ఁలికింపు మా గాన
ఘూర్ణిత ధ్వానముల
ఆసోమ యాగమున
నవబృథంబును సల్పి
యాచక్షువుల శూలి
కాగ్రముల నిల్పుకొని
నీ హాసమున వేయి
నిట్టూర్చులే పుట్ట
నీయశ్రువుల లోక
హృదయంబు కంపింప
ప్రేమజ్వరార్తుడా !
బెగ్గిలెదవేల ?
ప్రేమ మధువును గ్రోలి
ప్రీతినొండగ దోయి !
పూమొగ్గయును బోలె

విరియకుండగ నెన్ని
నాల్గిట్లు పడియుంట ?
లెమ్మాయి ! వికసించి
నీపరీమళరాశి
నవమల్లికయు బోలె
దిద్దిగిశాంతరా—
శముల బర్వగనిమ్ము !
ప్రేమజ్వరార్తుడా !
వాకట్టుచే బాధ
ఁడనేల ? యగ్నిలో
గుగ్గిలమువలె బడుచు
నానాదిశల దివ్య
ధూపముల నెగజిమ్ము !
ఘంటానినాద సదృ—
శంబుగా నిశ్శబ్ద
తను భంగ మొనరింపు ;
మంగంగములనుండి
యొక యార్తనాదంబు
బుట్టింప గదవోయి !
ప్రేమజ్వరార్తుడా !
జ్యోతివోయీ ! నీవు
ఖ్యాతిగా నీవెల్లు
లోకాలలో నించి
నీతోడ తోడివా
రలువెల్లగా జేసి
యానాటి మధువణిగ్
హృదహస్సుల దెల్పు
ప్రేమ జ్వరార్తుడా !
మధు పూరమవు కమ్ము
మధుపాత్ర మవుకమ్ము
భయ దర్పణము నేల
బడగొట్టి, ప్రాతపా—
త్రముల సవ్యల విసరి

వేణువనమును వెదకి
 వేణువొక్కటి బట్టి
 గోపికా గీతికా—
 కల్యాణ మోహనో—
 త్సాహగానముచేత
 సందేశమును బంపు
 ప్రేమ జ్వరార్తుడా!
 నీగీతికకు గ్రొత్త
 నీటులను గల్పింప,
 నీగానమున సభను
 మోహితముగా జేయ
 లెమ్మాయి! ప్రాణంబు
 గల జీవులకు నెల్ల
 కొత్త జీవముపోసి
 “ఉత్తిష్ట! జాగృహి!”
 అని మేల్కొలుపుమయ్య!
 ప్రేమ జ్వరార్తుడా!
 లేలెమ్ము పూర్వంపు
 దిగులు దిగవిడుచుచును
 గీతికానందంబు
 నందోలలాడుచును
 ఘంటాఘనధ్వాన
 ముల బర్వచేయుచును
 ప్రేమజ్వరార్తుడా!
 అనుపలుకులకును
 నెద రవులుకొనయె
 వేణుగానమా
 ధురితోభావము

గుబులు గుబులుమని
 యుబుకుచు బొంగుచు
 బారలిపాతె; - శ్రో
 త్రమునకు స్వర్గము
 గల్పించుటకై
 తంత్రినుండి సం -
 గీతపు తీవిని
 లేచితి; - నాత్మను
 గప్పినయవనిక
 కడలకు దొలగెను.
 భావనాదృశతర
 హాస్యము వ్యక్తము
 చేసితి; - నటమట -
 చిన నా దేహము,
 వికారమై కొఱ -
 గాకయున్న నా
 దేహము ప్రేమపు
 టులితోమలచిన
 యట్లయ్యెను! - నే
 మానవుడనైతి! -
 విశ్వతత్త్వమది
 విశేదంబయ్యెను
 నభోగామినై
 జ్యోతిర్మండల -
 గత రహస్యములు
 చంద్రమండలాం -
 తర్గతనాడులు

విస్వప్రములై
 వెలసెను నామది!
 నిశీధినికి జం -
 ద్రునినలె సందము
 గూర్చెను; - నేనీ
 జీవిత రహస్య
 ములపై గల తెర
 లను దొలగింపగ
 బ్రకృతిలోన నొక
 భాగమై వెలయు
 మానవ నిర్మితి -
 మర్మము దెలియగ
 మాపులనెంతో
 మదియోచించితి
 నేనొక నిట్టూ -
 ర్పను! స్వర్గంబున
 కెగబ్రాకెద!
 ధూమమనై నా
 యగ్నిజాతుడను
 ఉన్నతభావో -
 స్మృతినహానా
 లేఖని జీవ ర -
 హాస్యంబుల లో -
 కాలకు జాతును!
 జలబిందువొకటి
 జలధిగమాతెను!
 ఇసుక రేణువే
 యిలగా బాదలెను!

బద్దెన కవికాలము

శ్రీ దేవరపల్లి వెంకటకృష్ణారెడ్డి

ని తిక్కాపూర్తి కౌవళియను బద్దెనసేతులను రచించిన బద్దెననన్నెచోడుడు—కుమార సంభవ కావ్యకర్త కాడు. కాని పీఠిరువురు కవికాల చోడవంశజులు.

ఈ బద్దెనకవికాలమును నిర్ణయించుటకు కే. శే. జయంతి రామయ్య పంతులుగారు కృష్ణజిల్లా, గన్నవరంతాలూకా, కొండ్ల నాయని వరశిలా శాసనములను ప్రకటించిననున్నారు.

‘బద్దిగ I
(చో) దేవారయ
చోడబద్దిగ II: I

—క్రీ. శ. 1281

ఇది ఇమ్మడి బద్దెనకాలమునాటిదా నశాసనము. ఈ చోడవంశములో ఇరువురు బద్దెనలున్నారు. కాని, ఇద్దరిలో కవిబద్దెన యెవరో? తెలియదు. బద్దెన సీతులలో కవి తండ్రిపేరు చెప్పకొనలేదు. కాబట్టి శిలాశాసనములో తండ్రిపేరు చెప్పనియెడటి బద్దెనయే కవిబ్రహ్మయగునన్నచో అప్పు డీతని పురు సాంతర కాలము క్రీ. శ. 1171—1201 ప్రాంతమున చున్నది.

‘నీతికాస్త్రముకౌవళి కర్తయగు బద్దెనపాలుడును, ఈ (కొండ్లనాయనివర) శాసనకర్తయగు బద్దె

1. ‘స్వస్తిసమస్త ప్రశస్తిసహితం శ్రీమన్మహామండలేశ్వర వీరనారాయణ చోడబద్దిగ దేవరాజులు శకవరుషంబులు 1183 ణ్ణునెంట్టి కర్కాటక సంక్రాంతినాండ్లు...’

—అం. క. త., భా. 3, పు. 23

2. అం. క. త., భా. 3, పు. 21, 22

3. Meconji Local records.

4. అం. క. త., భా. 3, పు. 21—22

5. గా. రా. న., పు. 106—107.

పుపాలుడును నొక్కవ్యక్తియేయనుట కాధారములభించునంతవఱకును బద్దెనకాలము క్రీ. శ. 1160 ప్రాంతముని యంగీకరింతము. 2 అనుక్రి చాగంటి శేషయ్యగారి సంజీహము నిక్కప గమనింపక రెప్పుడు.

పోలే, మద్రాసు ఓరియంటల్ ట్రైబ్రరీస్థానిక చరిత్రయందలి యొకానొక చిత్తుశాసన ప్రతిలో ‘సన్ననగంధవారణ నామాది ప్రశస్తి సహితం శ్రీ మహామండలేశ్వర బద్దచోళ నరేంద్ర.’ 3 కవి నామము కలదనుటయేకాక, ఇతను ‘కర్నూలు జిల్లా ప్రాంతమున బరిపాలించుచుండినట్లు చోడు యుద్ధి. ఈ శాసనము సాధ్యాత్మ్య చాళుక్యదైన భువనైకములునికాలములోనిది. కావున సీతడు క్రీ. శ. 1150 లో మండెనని యూహింపవచ్చును. అయిననట్టి యిరుదులుకలవాడు కేవల సామంతరాజు లేక స్వతంత్రుడాయని సంజీహింపవలయున్నది. ఈ శాసనము చెన్నపట్నపు ట్రైబ్రరీలోని చరిత్రములలోనిది కావున సమ్మదగినదికాదు. 4 అనుక్రి మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారి తీర్మానము పరిశీలింప దగియున్నది.

కళ్యాణి చాళుక్యవంశజులలో ‘భువనైకముల్’ విరుదాంకితుడు క్రీ. శ. 1068—76 మధ్య ‘ఇమ్మడి సోమేశ్వరు’ 5 డొక్కడేకలడు. కాబట్టి, ఈ చిత్తు శాసనకాలము క్రీ. శ. 1150 ప్రాంతముదని చెప్పటకు వీలులేదు. అది క్రీ. శ. 1068 ప్రాంత కవి చరిత్రయగు చున్నది.

ఇక నీ రెండు శాసనములలో నేది కవికాలమును నిర్ణయించుటకు పనికివచ్చునో? గ్రంథాధారముతో నిర్ణయింపవచ్చును.

‘సన్నె చోడనరేంద్రా (1—18), కొమరరభీమా (3—5), సన్ననగంధవారణా (1—33), వివేక చతురాననుడా (1—11), రాజరాజమనోజా (1—87), రాజమనోజ భూభుజా (1—9), బద్ది

నలేంద్రా (1—7) రాజమనోజ రాజాంకబద్ధన (గద్య).'

శతకమందలి 'రాజరాజ మనోజా, బద్ధే నలేంద్రా' అనుమకుట చరిత్రకును, చిత్తుశాసన ప్రతి యందలి 'కృష్ణవేణానదీతీర దక్షిణ పల్నహస్ర విషయాధీశ్వర...వేంగి చాళుక్య మూలస్తంభ... నన్ననగంధవారణ...బద్దేనోళ్ నలేంద్ర' 6 చరిత్ర కును సంబంధము కలిపినచో. క్రీ. శ. 1083—84 మధ్యవేంగి చాళుక్య 'రాజరాజు' 7 సామంతుడీబ దైనకవియని భావించవచ్చును. ఇతనువేంగి ప్రభువగు ఒమ్మకి రాజరాజు సామంతుడు కాక పోయినను, ఇతని మనుమడు ఇమ్మడి రాజరాజు సామంతుడు కాకపోడు.

తెనుగు భారతకృతి పతియగువేంగి చాళుక్య రాజరాజునకు 'రాజమనోజ (ఆది., 8—323)' విరుదమున్నట్లే, తత్ప్రేక్షుడగు వేంగి చాళుక్య రాజ రాజునకును 'రాజమనోజ (భూభుజ)—రాజరాజ మనోజ' అను విరుదముండి యుండును. తాత విరుద మును మనుమడు ధరించుట వలచారము

తచ్చాళుక్య ప్రభు విరుదమును బద్దెన తానును 'రాజ రాజమనోజ రాజాంక (యు)' గాధరించి నాడనుట సామంతకవి లక్షణము. ఈ 'రాజరాజ మనోజ' విరుదము 'రాజరాజ' ప్రభువునుగూడ వ్యంజకము చేయుచున్నది.

6. Meconji Local Records.

7. లేకిలిలాశాసనము. Epi., Ind., VOL. VI. 'కాకాడేర సఖాంబరేందుగణితే (వేంగి)... రాజ్యాభిషిక్తో...క్రీ రాజరాజో విభుః.'

8. Meconji Local records.

చిత్తుశాసన ప్రతి చరిత్రనుబట్టి మూచినచో' బద్దెనకవి క్రీ. శ. 1068—76 మధ్య పడమటి చాళుక్య 'భువనైకమల్లు' కాలములోను, క్రీ. శ. 1083—84 మధ్య ఇమ్మడి తూర్పు చాళుక్య 'రాజ రాజు' కాలములోను సమకాలిక సామంతుడుగా క్రీ. శ. 1068—84 ప్రాంతమున గుంటూరుపల్లి కమ్మనాటిలి—'పల్నహస్ర విషయ' 8 మును పరిపాలించినట్లు సమన్వయము కుదురుచున్నది. శతకమందలి 'నన్ననగంధవారణ (1—33)' విరుద మీ చిత్తు శాసన ప్రతియందలి 'నన్ననగంధవారణ' ప్రశస్తితో సరిపోవుచున్నది.

పఠాంశరముగా శిలాశాసన చరిత్రనుబట్టి మూచినచో, మొదటి బద్దెన క్రీ. శ. 1150—65 మధ్య పడమటి చాళుక్య 'త్రైలోక్యమల్లు' కాలము లోను, క్రీ. శ. 1172 నాటి ముమ్మడి తూర్పు చాళుక్య 'రాజరాజు' కాలములోను సమకాలిక సామంతుడుగా క్రీ. శ. 1150—72 ప్రాంతమున కృష్ణజిల్లా రాజ్యమున పరిపాలించినట్లు చెప్ప వీలు న్నది. కాని ఆత్రైలోక్య మల్ల తైలపునికి 'భువనైక మల్ల' విరుదములేదు. కావున, శిలాశాసన చోడవం శము కవివంశము కాదనవచ్చును. కాగా, చిత్తు శాసనమందలి చోడవంశమేకవి వంశమునుచున్నది.

ఇంతకు, గ్రంథాధార సాక్ష్యమునుబట్టి క్రీ. శ. 1054 తేది కుమారసంభవ కావ్యకర్తనన్ని చోడ కవిబ్రహ్మయు, క్రీ. శ. 1083—84 నాటి నీలి శాస్త్రముకొవళికర్త బద్దెన సన్నెచోడకవి బ్రహ్మయు క్రీ. శ. 11 శతాబ్ది తెనుగు కవులుగా కన బడుచున్నారు.

బద్దెన 'కావ్యకమలాసము' సుమలి శరకము వ్రాసినవిమ్మట నీ బద్దెన నీతులు రచించినట్లు పీఠిక పద్యములు తెల్పుచున్నవి.

యజ్ఞము

శ్రీ వంగోలు ముని సుబ్రహ్మణ్యం

ధ్యామక కృతే | యజ్ఞక త్రేతాయాం |
ధ్యాపర అర్చయక | కలౌసంకీర్త్య
కేశవం || అనగా కృతయుగమునందు

ధ్యానమును, త్రేతాయుగమునందు యజ్ఞమును, ద్వాపరయుగమునందు అర్చనయు, కలియుగమునందు కేశవసంకీర్తనమును ప్రాముఖ్యము చెందియుండును. ఇది యొక ప్రమాణము. దీనింబట్టి త్రేతాయుగము నందు యజ్ఞము విశేషప్రాముఖ్యము చెందియుండెనని చెలియునది. దశరథుడు ఆ యుగమునందు అశ్వమేధమును పుత్రకామేష్టియాగమును కీసియుండెను. శ్రీమద్రామాయణము జదివినయెడల ఆ యుగమునందు మహర్షులు యజ్ఞములజేసి వారి ఆశ్రమములందు అగ్నిహోతాదికములు జరుపుకొనుచుండినట్లు మనకు విశదమగుచున్నది. విశ్వామిత్రుడు మహారాజుగా నుండిన కాలములో వసిష్ఠుని యాశ్రమమునకువచ్చి “తపోగ్నిహోత్రశిష్యేషు కుశలం పర్యపృచ్ఛయత్ ||” అనగా “మీ ఆశ్రమము బాగుగా జరుగుచున్నదిమా, అగ్నిహోత్రములు బాగుగా జరుగుచున్నవిమా, మీ శిష్యుగణము కుశలముగ నున్నదా,” అని యోగక్షేమవిచారణ జేసినట్లు జెప్పియున్నది. జనకమహారాజు అనేక యాగములుజేసి అగ్నిహోత్రములు జరుపుకొనుచుండెను. శ్రీరాములు వేదధనుర్భంగము జేసినవెనుక జనకుని దూతలు దశరథునివద్దకు బోయి, వివాహమునకు తరలిరమ్మని వేడుటకు ముందు “జనకమహారాజు సాగ్నిహోత్రపురస్కరముగా క్షేమముగా నున్నారు. తమతో ఇట్లు మనవి జేయుచున్నారు” అని జెప్పినట్లున్నది. ఇట్లు త్రేతాయుగమునందు బ్రాహ్మణులు క్షత్రియులు వైశ్యులు యజ్ఞములుజేసి ఆహితాగ్నులై యుండిరి. ద్వాపరయుగమునందును ధర్మరాజుదులు యజ్ఞముల జేసియుండిరి. కలియుగమునందును నేటి వరకు బ్రాహ్మణులు, క్షత్రియులు, వైశ్యులు యజ్ఞయోగాదుల జేయుచున్నారు. ఇట్లు అనుశ్ఛాతిముగ మన దేశమునందు జరుగుచున్న యజ్ఞమునుసంస్థాపక

పుష్కరయు, కాలానుగత పరిణామమును, ఇట్టి యజ్ఞములయొక్క సాంఘిక నైతిక రాజకీయ ప్రయోజనమును ని వ్యాసమునందు విమర్శింపబడును.

యజ్ఞముయొక్క పుట్టిక

శ్లో || సహాయజ్ఞః ప్రజాసృష్ట్యా పురోవాచ, ప్రజాపతిః || అని గీతలయందు జెప్పబడియున్నది. ఇందుకల్ల సృష్టి యొప్పుడు బుట్టియుండెనో అప్పుడే యజ్ఞముగూడ బుట్టెను అను సిద్ధాంతము ఏర్పడుచున్నది. కావున త్రేతాయుగమునకు బూర్వము గూడ యజ్ఞమును వ్యవస్థ యుండెనని మనము నమ్మవలసియున్నది. వేదభాగమున పురుషసూక్తమునందు దేవతలు యజ్ఞముజేసియుండినట్లును అట్టి యజ్ఞమునందు వసంత ఋతువు ఆజ్యముగను, గ్రీష్మర్తువు సమిధలుగను, శరదృతువు హవిస్సుగను వారుపయోగించియున్నట్లును విరాట్పురుషుని యజ్ఞపశువుగా వారు బంధించియున్నట్లును అట్టి యజ్ఞఫలితముగ నీ సృష్టియంతయు ఆవిర్భవించియున్నట్లును జెప్పబడియున్నది. పురుషసూక్తమును గ్రుతివాక్యము, “సహాయజ్ఞః ప్రజాసృష్ట్యా” యను గీతావాక్యమును దృఢపరచుచున్నది. కావున సృష్టియు, వేదమును, యజ్ఞమును, ఈ మూడునుగూడ అనాదివ్యవస్థలని మనము నమ్మవలసియున్నది.

యజ్ఞము వేదమయము

వేదమునందు విశేషభాగము యజ్ఞముల గూర్చి జెప్పుచున్నది. యజ్ఞములజేయు విధానమును, యజ్ఞములకు గావలసిన పరికరములును యజ్ఞనిర్వాహకులగు ఋత్విజుల కర్తవ్యములును, దేవతలకు నివ్వవలసిన నానావిధములగు హవిస్సులును, యజ్ఞమునకు మూలాధారముగ అగ్నిహోత్రమును దాని నిర్వహణమును, ఇట్టి విషయముల నేకములు వేదమునందు జెప్పబడియున్నవి. ఆయా భాగములకు గావలసిన మంత్రములన్నియు వేదమునందున్నవి. యజ్ఞమునందు

వేదచోదితము గాని ప్రపంచము గాని ప్రస్తావము గాని లేదు.

శ్లో॥ యజ్ఞార్థాత్కర్మశోన్యత్ర లోకోయం కర్మబంధనః॥ అని గీతలయందు జెప్పబడియున్నది. పూర్వయుగములందలి ప్రజలకు యజ్ఞ మనునది దక్క పేరొండు కార్యము గాని పేరొండు భావము గాని యుండినట్లు గన్పట్టుదు. వారెట్టి కర్మముగాని కార్యముగాని జేసినయడల దాని ప్రయోజనము యజ్ఞము కొరకేగాని మరియొక కార్యార్థము గాదు. ఇందు కుదాహరణము వేదభాగమును చదువము. ఇందు రి వ అనువాకము మొదలు చివర అనువాకమువరకు ప్రతి అనువాకమునకు చివరన “యజ్ఞేన కల్పేతాం” అనియు “యజ్ఞేన కల్పంతాం” అనియు నుండుటంబట్టి చదువ నుండు కోరబడియుండు ప్రతివస్తువును యజ్ఞమునందు ప్రయోగించుకొరకేనని స్పష్టపడుచున్నది. ఆయుగముల ప్రజలకు ఇంద్రియగోచరములుగాని ఇంద్రాది దేవతల నారాధించుటకు సాధనము యజ్ఞము. ఈ యజ్ఞమును సాధించునది వేదము. కావున యజ్ఞము వేదమయము. వేదము యజ్ఞమయము.

భ గ వ ద్గీ త

యజ్ఞభూత మేద్రియో యజ్ఞ మేందుకొఱకు జేయవలెనో భగవద్గీత 3 వ అధ్యాయమునందు జెప్పబడియున్నది.

శ్లో॥ అన్నాద్భవంతి భూతాని

పఠ్యాన్యా దన్నసంభవః

యజ్ఞాద్భవతి పర్జన్యః -

యజ్ఞః కర్మ సముద్భవః ॥ 3-14

అనగా “అన్నమువల్ల ప్రాణులు బుట్టుచున్నారు. పర్జన్యనివల్ల అన్నము కలుచున్నది. యజ్ఞమువల్ల పర్జన్యడు వర్షము గురిపించుచున్నాడు” అని యర్థము. ఈ విధముగ వర్షమునకును ఆహారమునకును ఆధారభూతములు యజ్ఞములని యెంచి జనులు యజ్ఞముల జేయుచుండిరనుటయం దెట్టి ఆశ్చర్యమును లేదు. యజ్ఞశిష్టమగు నాహారమును భుజించుటవల్ల అన్ని పాపములు బోవుననియు, అట్లుగాక కేవల ముదరపోషణార్థమై ఇతర అన్నముల దినువారు గొంగలవంటివారనియు గీతలయందు జెప్పబడియుండుటవల్ల యజ్ఞమున కెంత ప్రాముఖ్యత నిచ్చియుండిరో మానవజాతినిపదగియున్నది.

ప శు వి శ న న ము

వేదచోదితముగ క్రతువులయందు పశువిశసనమును వపాహోమమును జరుగుచున్నవి. పురుష సూక్తమునందు దేవతలు జేసినట్లు జెప్పబడియుండు యజ్ఞమునందు, విరాట్పురుషుడు యజ్ఞపశువుగ బంధింపబడి యున్నట్లును, వసంత గ్రీష్మశరదృతువులు వరుసగ ఆజ్యము, సమిధలు, హవిస్సుగ సుప్రయోగపరచబడియున్నట్లును జెప్పినది యొక రమ్యముగు రూపకము (Metaphor) గ భావించవచ్చును, గాని యజ్ఞమునందు పశుబంధమును వపాహోమమును కడు ప్రాముఖ్యములని జెప్పటకు పురుషసూక్తమే ప్రమాణము. ఇంద్రాది దేవతలకొరకు మనము యజ్ఞముల జేయుచున్నాము. పితృదేవతలకొరకు మనము క్రాద్ధాగుల జేయుచున్నాము. దేవతలకును పితృదేవతలకును మాంసమునందు వ్రీతియని వేదమునందును స్మృతులయందును జెప్పబడియుండుటంబట్టియు, నెనుకటి యుగములందు అన్ని వర్ణములవారును మాంసాశేషులయి యుండినట్లు అనేక దృష్టాంతము లుండుటంబట్టియు, వేదచోదితముగు యజ్ఞకర్మమునందు పశువిశసనము జరుగుటను మనము యొక్కవగ విమర్శించి, ఆ కారణముచే యజ్ఞమునం దనూయయు నిరాదరణగును జూపుట భావ్యముగాదు. ఈ విషయమును విజ్ఞులు చారిత్రక దృష్టితో జూడవలసియున్నది. పూర్వయుగములలో ఇతర దేవతలందలి జనులుగూడ దేవతలను మాంసాహతులతో నారాధించుచుండిరి వారి గ్రంథముల వల్ల మనకు దెలియుచున్నది. అట్టివారి యజ్ఞములందు కంటే మన వేదచోదిత యజ్ఞయాగాదులందు అనేక విధములగు సాంఘిక ఆధ్యాత్మిక నైతిక రాజకీయ వ్యవస్థలు గనుబడుచున్నవని యీ విషయము విమర్శించిన విద్వాంసుల న్రాతలవల్ల మనకు దెలియుచున్నది. అనాదినుండియు భారత దేశమునందు జరుగుచున్న పలువిధములగు యజ్ఞయాగాదుల విమర్శించి చూచినయడల భారత విజ్ఞానమునకును, నైతిక ఆధ్యాత్మిక జీవితమునకును, యజ్ఞయాగాదులు పలు విధముల వోడ్పడియుండెనని మనకు సుబోధక మగుచున్నది. ఇట్టి సన్నివేశముల విమర్శించి నిరూపించుటయే ఈ వ్యాసముయొక్క యుద్ధేశ్యము.

యజ్ఞమువల్ల వైజ్ఞానికాభివృద్ధి

భూగోళ భుగోళ శాస్త్రములును గణిత శాస్త్రము, జ్యోతిషశాస్త్రము, వాస్తుశాస్త్రము, పదార్థ విజ్ఞానశాస్త్రము, కారీరశాస్త్రము, మున్నగు అనేకశాస్త్రములు యజ్ఞకర్మకు దోడ్పడవలసియున్నది. కావున ఆయా శాస్త్రములు అభివృద్ధి చెందుటకు పూర్వయుగములలో శ్రోతయోగములు మిక్కిలిగ నుపయోగపడి ఆర్యసంఘముహాన్నతికి గారణములైయున్నట్లు మనము అంగీకరింపవలసియున్నది. ప్రాచీనకాలములో విద్యాభివృద్ధికిగాని శాస్త్రాభివృద్ధికిగాని అవసరములగు వైజ్ఞానిక సమావేశములు జరుపుటకు అవకాశములు లేకుండెను. ఇట్టి పరిస్థితియందు యజ్ఞయాగాదులవల్ల అట్టి వైజ్ఞానిక ప్రయోజనములు గలుగుచుండెడివి యని శ్రీవాల్మీకి రామాయణమున దశరథుని అశ్వమేధయాగ వర్ణనలోని ఈ క్రింది శ్లోకమువల్ల విశదమగుచున్నది.

“కర్మాంతరే తదా విప్రాః,

హేతువాదాః బహునవి

ప్రాఖ్యాన్యవాగ్మినో ధీరాః,

పరస్పర జిగీషయా॥”

బాల: 14-17

అనగా, అశ్వమేధయాగమున విరామకాలములందు (During intervals), ప్రేక్షకులుగ వచ్చిన విప్రులలో ధీరులను, వాక్పటిమగలవారును నగు తిర్క్కుమీ మాంసశాస్త్రపండితులు, ఒండొరుల జయించవలెనను నుత్సాహముతో బహువిధములగు హేతువాదముల జరుపుచుండిరి—

ఇట్లు తర్కవ్యాకరణ మీమాంసాది శాస్త్రముల అభివృద్ధికి పూర్వయుగములనుండియు యజ్ఞయాగాదులు ఎక్కుడు సహకారము చేసియుండినట్లు మన మూహింపవలసియున్నది. పరిపాలనా సౌఖ్యమును, రాజసర్వముల నిరూపణమును, శత్రురాజుల దాడిని తప్పించి సామ్రాజ్యనిర్వహణము ద్వారా దేశమునందు శాంతి నెలకొల్పుటయు, మున్నగు ప్రయోజనములు రాజసూయము అశ్వమేధము మున్నగు యోగములవల్ల గలుగుచుండెడివి. రాజసూయాశ్వమేధములు ప్రత్యేకముగ మరియొక వ్యాసమునందు విమర్శించబడును.

చారిత్రక దృష్టితో విమర్శించవలయును

యజ్ఞమునందలి నైతికభాగముయొక్క ప్రాచీనభూమిను చక్కగ గమనింపక, అనేకమంది యజ్ఞముల నిరసించుచున్నారు. తృణీకరించుచున్నారు. దూషించుచున్నారు. పూర్వయుగమునం దాచరణలోనుండి ఇప్పుడాచరణలోలేని, కొన్ని వ్యవస్థలను మాత్రము విమర్శించియు, నిరసించియు, యజ్ఞకర్మయందుండు సుప్రసిద్ధ నైతికభాగమును గమనింపక త్రోసిబుచ్చుచున్నారు. ఇట్టి ప్రాచీన వ్యవస్థలను చారిత్రక దృష్టితో జూడవలయును. ఆకాలపు సంఘపరిస్థితుల ననుసరించి విమర్శింపవలెను. కనుక ప్రాచీనములగు సన్నివేశములయందు ఇప్పటి నాగరికతానురంజకములగు భాగములన్నయెడల వాటిని బయల్పరచి మనదేశమునకే గాక ప్రపంచమునందలి అన్ని దేశములవారి వైజ్ఞానికాభివృద్ధికి దోడ్పడుట మన విద్యాధికులకు నిధియైయున్నది. వేదమును, అందు ముఖ్యముగ యజ్ఞయాగాదులకు సంబంధించిన భాగములను జదివి, విమర్శించి, గొప్పగ్రంథములు వ్రాసిన, శ్రేంచిపండితులును జర్మన్ పండితులునున్నారు. వార రెట్టిదృష్టితో విచిత్రవ్యవస్థలను బరీక్షించుచున్నారో మనము గమనింపవలసియున్నది.

యజ్ఞమునందలి నైతికభాగము

యజ్ఞపరికరములగు సృక్సృవాదులతోను, అధ్వర్యుడు, హోత, ఉద్గాత, మున్నగు ఋత్విక్కులతోను జేయబడుయజ్ఞము బహిరంగయజ్ఞము. ఈ యజ్ఞమునందు ప్రతిఫలించుచు గోచరించు అంతరంగికయజ్ఞము మరియొకటి గలదు. అని యజ్ఞపురుషుడు హెచ్చరికజేయుచున్నాడు. సోమయాజి నిత్యాగ్నిహోత్రము చేయుటకు ప్రారంభించినంతటనే ఈ క్రింది మంత్రమును జెప్పచున్నాడు.

శృతి॥ వాచా త్వా హోత్రా ప్రాణేనో

... ధాత్రాచక్షుషాధ్వర్యణా॥

మనసాబ్రహ్మణా శ్రోత్రేణాగ్నిధైన్యా

పంచభిరైన్ద్రైః ఋత్విగ్భిరుధరాభి॥

అర్థము = వాక్కును హోతగాను, ప్రాణమును ఉద్గాతగాను, కనులు అధ్వర్యుడుగాను, మనసు బ్రహ్మగాను; చెవులు అగ్నిధురుడుగాను ఇట్లు నా

పంచేన్ద్రీయములు నాకు ఋత్విక్కులుగా నెంచుకొని (ఈ గార్హపత్యమునంకి) నీ యగ్నిని నే నుద్ధరించుచున్నాను.

ఇట్లే—“చిత్తస్యై చిత్తమాభ్యం వాగ్యేదే” అత్యధిమస్త్రీములున్నవి. ఇట్లు జేయబడు యజ్ఞము ఆంతరంగిక యజ్ఞము. ఇదియే మానసికయజ్ఞము. ఇదియే ఆత్మయజ్ఞము. సృక్సృవాది పరికరములతో జేయబడు బహిరంగ యజ్ఞమునకు నీ మానసిక యజ్ఞము పోడునది (Counter-part) గ నుండువలసియుండునని యుద్దేశ్యమని భావము. దీని వివరము భగవద్గీత యందు తెలుపబడియున్నది.

భగవద్గీత

జేవవిహిత బహిరంగకర్మయజ్ఞమును కృష్ణుడు గీతలయందు కఠినమగు నైతికపరీక్షకు గురిజేసియున్నాడు. యజ్ఞసందర్భమున గీతలయందు శ్రీకృష్ణుడుజేసిన యుపదేశము లన్నియు వరుసను నీ క్రింద వివరించుచున్నాము.

(1) ప్రప్రథమమున, శ్రౌతయజ్ఞమునందు సోమ వాసముజేసిన పుణ్యాత్మకులకు తప్పక పాపములు పోవుననియు వారు స్వర్గము జేరుదురనియు చెప్పి, అట్టివారు సంపాదించుకొనియందు పుణ్యము, కొంత నియమిత పరిమితి గలిగియుండుననియు, అట్టి పుణ్య ఫలితము నిశ్శేషమై షీజించిన జంటనే వారు తిరిగి భూలోకమునందు బుట్టి నారి సత్కర్మలవల్ల తిరిగియు త్రమలోకములకు జేరవలసియుండుననియు చెప్పియున్నాడు. యజ్ఞకర్తలకు స్వర్గలోకమందు శాశ్వత పట్టాలు ఇత్తుననది శ్రమయే గాని నిజముగాదు.

“త్రైవిద్యా మాం సోమపాః పూతపాపాః
యజ్ఞై రిహ్యో స్వర్గతిం ప్రార్థయన్తే

తే పుణ్య మాసాద్య సురేంద్రలోకం
అశ్నింతి దివ్యాకౌ దివి జేవభోగాకౌ

తే తం భుక్త్వా స్వర్గలోకం విశాలం
షీజే పుణ్య మర్చ్యలోకం విశన్తి”

గీత 9—20

(2) మైన వివరించిన బహిర్గత కర్మయజ్ఞమువల్ల కష్టమునకు దగిన ఫలితము లేదని మనము చలచు మేమాయని యూహించి, శ్రౌతయజ్ఞముకంటె సులభ సాధ్యములగు మురకొన్ని యజ్ఞములున్నవని భగవంతుడు చెప్పచున్నాడు.

“ద్రవ్యయజ్ఞాః తపోయజ్ఞాః
యోగయజ్ఞాః తథాపరే

స్వాధ్యాయ జ్ఞాన యజ్ఞాశ్చ
యతఃయః సంక్రీతవ్రతాః

ఏవం బహువిధా యజ్ఞాః
వితతా బ్రహ్మజోముఖే

4—(28-32)

(3) ఇట్లు బహువిధములగు యజ్ఞము లున్నవని చెప్పి, ఇట్టి అన్నివిధములగు యజ్ఞములలో జ్ఞాన యజ్ఞము శ్రేష్ఠమైనది అని చెప్పియున్నాడు, గాని గాని పశుయజ్ఞము శ్రేష్ఠమైనదని చెప్పియుంటేడు.

“శ్రేయాః ద్రవ్యమయా ద్యజ్ఞాత్
జ్ఞానయజ్ఞః పరంతప”

4—33

(4) తన విధులు జెప్ప 10 వ అధ్యాయము నందు “యజ్ఞములలో జపయజ్ఞము నేను” అని చెప్పియున్నాడు, గాని ఇక్కడను కర్మయజ్ఞమునకు తన ఓటు నిచ్చినవాడుగాదు.

“యజ్ఞానాం జపయజ్ఞోస్మి”

13—25

(5) కర్మయజ్ఞమునందలి నైతికవిమర్శ ఇంకను జేయనెంచి భగవంతుడు జైవాసుర సంపద్విభాగ యోగమునందు కొన్ని యజ్ఞములు నామమాత్ర యజ్ఞములని చెప్పియున్నాడు. అట్టి యజ్ఞములు తాంత్రిక యజ్ఞములనియు బూటకయజ్ఞములనియు శ్రీకృష్ణుని యభిప్రాయము. అట్టి యజ్ఞము లెట్టివి యన-సోత్కర్షకొరకును, దంభముకొరకును, అహం బరముకొరకును, ప్రదర్శనముకొరకును, జేయబడు యజ్ఞములు. ఇట్లు యజ్ఞములు జేయువారు ధనమాన మదాన్వితులు. వారు విధిని లక్ష్యపెట్టక విధి విరుద్ధ మగు యజ్ఞములు జేయుదురు. ఇట్టి యజ్ఞములు అసుర యజ్ఞములు.

“ఆత్మసంభావితాః స్థబ్ధాః

ధనమాన మదాన్వితాః

యజన్తే నామ యజ్ఞైస్తే

దంభే నాఽవిధి పూర్వకం”

16—7

(6) ఇట్టి యజ్ఞవిమర్శతో శ్రీకృష్ణుడింకను తృప్తిజెందక, యజ్ఞములను సాత్వికయజ్ఞములు రాజస యజ్ఞములు, తామసయజ్ఞములు అని మూడువిధములు జేసియున్నాడు. ఫలాపేక్షరహితముగ విధిమాత్రము దృష్టియందు నెత్తి జేయబడు యజ్ఞములు సాత్విక యజ్ఞములు. ఫలాపేక్షతో గూడుకొనినట్టియు, దంభ

మును ఆహంబరమును ప్రదర్శించుటకొరకును తేయ బడు యజ్ఞములు రాజసయజ్ఞములు. శాస్త్రవిధిని నిరసించి, అన్నదాన లోపముగను, మస్త్రలోపముగను, దక్షిణ లోపముగను, శ్రద్ధలోపముగను జేయబడు యజ్ఞములు తామసయజ్ఞములు.

“అథలాకాంక్షీభి ర్యజ్ఞో విధిదృష్టో యజ్ఞశ్చ తే యజ్ఞవ్యమేవేతి మనః సమాధాయససాత్వికః”

“అభిసంధాయ తు ఫలందంబార్థ మసి చైవ యత్ ఇజ్యతే భరతశ్రేష్ఠ తం యజ్ఞం విద్ధి రాజసం”

“విధిహీన మస్మష్టాన్నం మస్త్రహీన మిదక్షిణం శ్రద్ధా విరహితం యజ్ఞంతామసం పరిచక్షుతే”

17—(11, 12, 18)

(7) భగవద్గీతయందు అన్ని యోగములు సంపూర్ణముగ నడుచున కుపదేశించి భగవంతుడు ఆంశ్యవాక్యమునందు జ్ఞానయజ్ఞమును దృఢపఱచి యున్నాడు.

“అధ్యేష్యతే చ య ఇమం

గర్భ్యం సంవాద మావయోః

జ్ఞానయజ్ఞేన తేనాహ

మిష్టస్యా మితి మే మతిః”

18—70

(8) గీతలయందు శ్రీకృష్ణుడు యజ్ఞములపట్ల ఎంత మారము నైతికవిమర్శజేసియుండియు శ్రౌత యజ్ఞమునందు నిరసనజూపియుండలేదు. అట్టియజ్ఞముల జేయవలదని చెప్పియుండిలేదు. అట్టియజ్ఞములవల్ల ఫలితములేదని చెప్పియుండలేదు. తాను గీతలయందు నిర్ణయించిన నిష్కామకర్మసూత్రము యజ్ఞములకు కూడా నన్వయించునని నొక్కివక్కాణించియున్నాడు. దైవసంపదహాపమగు నైతిక దృష్టితోను శ్రద్ధతోను సాత్వికప్రవృత్తి గలిగి యజ్ఞముల జేయవలయునని హెచ్చరిక జేసియున్నాడు. మిత్రయుద్ధము దానము తపస్సు అను నీ మూడు కర్మలు త్యజించరాదనియు ఈ కర్మలు మానవుని జీవితమును పావనము జేయగలవనియు భగవంతుడు కడపట అధ్యాయమునందు గీతలయొక్క సంగ్రహోపన్యాసము చెప్పియున్నాడు.

“యజ్ఞ దాన తపః కర్మ

న త్యాజ్యం కార్య మేవ తత్

యజ్ఞో దానం తపశ్చైవ

పావనాని మనీషిణాం

18—5

అన్ని విధములను కర్మములందుకంటె శ్రౌత యజ్ఞము విధ్యుక్తముగ జేయుటయందు యొక్కవ *disciplinary value* యున్నదని పై శ్లోకమువల్ల జేటపడుచున్నది. ప్రజలను మోసపుచ్చి ఆత్మవంచన జేసికొను యజ్ఞములు ప్రయోజనరహితములని గీతమున కుపదేశించుచున్నది. ఇవియే అసురయజ్ఞములు.

అసురుల పుట్టుక

రావణాదులు అసురులు. వారును యజ్ఞముల జేసిరి. వారుజేసిన యజ్ఞములు గీత 16 వ అధ్యాయమునందు చెప్పిన నామమాత్ర యజ్ఞములును 17 వ అధ్యాయమునందు చెప్పిన రాజసతామస యజ్ఞములును నైయున్నవి. ఇట్టి యజ్ఞముల విమర్శకుపూర్వము అసురులను వారియొక్క పుట్టుక యెట్టిదో కొంత విచారించవలసియున్నది.

కశ్యపప్రజాపతికి దితి యను నొక భార్య యుండెను. కశ్యపప్రజాపతి ఆహితాగ్ని. ఒకనాటి సాయంసమయమున కశ్యపుడు అగ్నిహోత్రాదికము జరుపుకొనుచున్న సమయమున ఆతని భార్య యగు దితి కడురయమున నాతని సమీపించి హోమాదికముల నిల్పివచ్చి తన కోరిక దీర్చుమని కోరెను. భర్త యెంత చెప్పినను నామె వినియుండలేదు.

“తరుణీ యొక్క ముహూర్త ముండు,

మిది సంధ్యాకాల, మిక్కిలముం

దరయక భూతగణావృతుం

డగుచుగామరాతి యిచ్చన్ వృషే

శ్వరయానంబున సంచరించుట

నభావ్యంబయ్యె నీ యుగ్రవే

శరమింపంగ నిషిద్ధకర్మమగు,

నేలా భర్తముల్ పీడగన్.”

—ఆంగ్రభాగవతం - 3 వ స్కంధం

దితికి ఇందువల్ల హిరణ్యకశిపుడు హిరణ్యాక్షుడను లోకకంటకులగు నిద్దిరు కుమారు గల్గిరి.

రావణాసురుని పుట్టుకగూడ నిట్టిదియే. రావణుడు విశ్రవసువుయొక్క కుమారుడు. విశ్రవసువు పులస్త్యబ్రహ్మ కుమారుడు. సుమాలియను రాక్షసుని కుమార్తెయగు కేకసియను నామెను విశ్రవసువు వివాహమాడెను. ఆమెయు సంధ్యాకాలముందు భర్తను గూడగా రావణుడు బుట్టియుండెను.

“దారుణాయాస్తు వేదాయా -

నూగతాని సుమధ్యమే

ఆరస్తే దారుణాపుత్రౌ -

రాక్షసా సంభవిష్యతః.”

—అధ్యాయము. ఉ. కాం. 1 సర్గ.

రాక్షసాదు పుటస్యబ్రహ్మవంశమున బుట్టిన బ్రాహ్మణార్థమును. విద్యాంనుడు. వేదాధ్యయన పరుడు. మహాతపస్వి. అనేక యజ్ఞయాగాదులు చేసిన యాహితాగ్ని. వీనినిగురించి చాలాకి ఇట్లు జెప్పియున్నాడు.

“వియోహితాగ్నిభ్య మహాతపాభ్య

వేదాంబుగ కర్తవ్యం చాగ్ర్యపితృః”

—యథా. (112 - 28)

లంకయందలి రాక్షసులను వేదవేదాంగ సంపన్నులును అనేక క్రతువులు జేసిన ఆహితాగ్నులని హనుమంతుడు జెప్పియున్నాడు.

“మడంగ వేదవిరుహం

క్రతుప్రవర యాదనాం

సత్రావ బ్రహ్మహోషంశ్చ

విరాతే బ్రహ్మపక్షనాం”

—సుందర. 6-12

నైతిక వైపరీత్యము

మానవునియొక్క నైతిక చరిత్రయందు రావణాది అసురుల జీవితము ఒక క్లిష్టమైన ఘట్టమై యున్నది. సత్కర్మాచరణమును అవినీతి జీవనమును పరస్పర విరుద్ధములుగదా? రావణాది అసురుల జీవితములయందు ఇట్టి పరస్పరవిరుద్ధ మనోభావములు కదు సన్నిహముతో మెలగుచుండుటకు కారణమేమి? లంకయందు పరిగి రాక్షసుల స్థితిగతుల బరిశీలించిన హనుమంతునికిగూడ నిట్టి శంకయే దాని ఆ శంకను హనుమంతు డిట్లు సరిపుచ్చుకొనియున్నాడు.

“అగ్ని హోత్రాశ్చ వేదాశ్చ

రాక్షసానాం గృహే గృహేః

దయా సత్యంచ శౌచంచ

రాక్షసానాం న విద్యతే.”

—సుందర. ౮-17

రాక్షసుల ఇండ్లయందు అగ్ని హోత్రములు వేదములు విలసిల్లియున్నవి. కాని దయా సత్య శౌచ

ములు రాక్షసులయందు గానరావు అని హనుమంతుడు జెప్పియున్నాడు. మానవుని నిజమైన నైతిక జీవనమునకును నిశ్చలమగు సాత్వికప్రవృత్తికిని అవి నాభావసంబంధముండి తీరవలెను. అట్లుగాక బహిరంగముగ సకల విద్యలయందు పాండిత్యమును సదాచార సత్కర్మానుష్ఠానచిహ్నములును ప్రదర్శించుచు, అంతరంగమున అవినీతిపరులై రజస్తమోగుణములు గలవారు సృష్టాదినండియు నేటివరకు అనుదినమును మనకు గన్పట్టుచున్నారు. ఇట్టివాండు వృత్తియే (Ethical Paradox) నైతిక వైపరీత్యమై యున్నది. వేదాంబు ఉపన్యాసములు గాని రాజకాసనములు గాని ఇట్టి వ్యవస్థను నివారించజాలవు. ఇట్టి వ్యక్తులను గీతలయందు భగవంతుడు మిథ్యాచారులు (Hypocrites) అని జెప్పియున్నాడు.

“కర్మేంద్రియాణి సంయమ్య

య ఆస్తే మనసా స్వరతే

ఇంద్రియార్థాన్ విమూఢాత్మా

మిథ్యాచార స్స ఉచ్యతే” —గీ. ౩-6

అసురుల యజ్ఞములకు స్రుతిప్రమాణము

శృతి:—“సహనైదేవానాం చాసురాణాంచ యజ్ఞా ప్రతితా వాస్తాం

వయగ్ం స్వర్గం లోకే మేష్యామో వయ మేష్యామ

ఇతి తేఽసురా స్సన్నిహ్య సహనై వాచికో

బ్రహ్మచర్యేణ తపస్తేవ దేవాః తేసుఽరాః

అముహ్యాకో లేన స్వర్గం లోకేమాయతే

ప్రసృతేనైవై యజ్ఞేన దేవాః స్వర్గం లోకే నాయతే

అప్రసృతే నాసు రాకో పరాభావయతే.”

అర్థము:—“దేవత లొక యజ్ఞము జేసిరి.

అసురులు మరియొకయజ్ఞముచేసిరి. మీ రెండు లకీ యజ్ఞము జేయుచున్నారు” అని యొకా నొకడు దేవతల నడిగెను. “మేము స్వర్గప్రాప్తికొరకు యజ్ఞము జేయుచున్నాము” అని దేవతలు బదులు జెప్పిరి. అట్లే మరియొకడు అసురులవద్దకు బోయి “మీ రెండులకీ యజ్ఞమును జేయుచున్నారు” అని యడిగెను. వారును “మేము స్వర్గప్రాప్తికొరకీ యజ్ఞమును జేయుచున్నాము” అని బదులు జెప్పిరి. అసురులు సాహసముతోను దంభముతోను యజ్ఞము జేసినందున వారు మోహముజెందినవారై స్వర్గమును జేరలేక పోయిరి. దేవతలు బ్రహ్మచర్యముచేతను స్వర్గముచేతను

చిత్తవృత్తిని బలపరచుకొని యజ్ఞమును జేసియున్నందున నాడు స్వర్గలోకముం జేరిరి. పై విధముగా అనురులు పరాభవముబొందిరి.”

ఈ శ్రుతి గీతలయందు జెప్పబడియుండు నామ మాప్ర యజ్ఞములకును, రాజస, తామస, యజ్ఞములకును సుబోధకముగు వివరణమైయున్నది.

రావణాసురుడు యెన్ని యజ్ఞములు జేసినను బ్రహ్మదర్శము పొందింపజాలనందున శ్రీరాముల సెదుర్కొని గెలువలేకపోయెను. రావణాసురుని కుమారుడు ఇంద్రజిత్తు శ్రీరాములమీదికి మూడు మార్గ్ల యుద్ధమునకు నెల్లీయుండెను. ప్రతిమారును నొక యజ్ఞముజేసి బయల్పెనటెను. అతని యజ్ఞము యొక్క ప్రభావముచేత వేదికలోనుండి అగ్నిహోత్రుడు లేచి ఇంద్రజిత్తు ఇచ్చిన హవిస్సు తన చేతులతో స్వయముగ సంగుకొనియుండెను ఇట్లు మూడవారును జరిగియుండెను.

“బాహుపాత్యునశ్రేష్ఠా మస్త్రవద్విధివత్తదా|

భాగస్యకృష్టవర్తస్యగర్భం జగ్రాహ జీవతః|

హవిః తత్ప్రీతిజగ్రాహ పావకః స్వయముత్థితః||

యుద్ధ: 73-16

ఇంద్రజిత్తు రుహ్మమ్రేరేతుడై యజ్ఞము చేసెను. అరినియందు రాజస తామస గుణములు ప్రకోపించియుండెను. పావకుడు స్వయముగ దర్శనమిచ్చి తన హవిస్సు స్వీకరించినందుకు పట్టరాని గర్వము జెందియుండి సుద్ధియునకు నెల్లీయుండెను. ఇంద్రజిత్తు యజ్ఞము రాజసతామసయజ్ఞమై, యాతని మరణమునకు గారణమయ్యుండెను.

బ్రహ్మరాక్షసులు

శ్రౌతయజ్ఞమును కడు శ్రద్ధతోను భక్తితోను భయముతోను జేయవలెను. “శ్రద్ధావిరహితం యజ్ఞం తామసం పరిచక్షుతే” అన్నారు. యజ్ఞమునందు స్వల్ప లోపములకును గొప్పలోపములకును గూడ ప్రాయశ్చిత్తములు విధింపబడియున్నవి. సహోమము జేసిన యన్నముగాని తండులములుగాని సంపూర్ణముగ హుతముగాక నిలిచియుండుట యొక లోపము. సహోమద్రవ్యము స్థానమునుంచి దొరలి క్రిందికి బారి పోవుట మరియొక లోపము. ఇట్టి స్వల్పలోపములకు ప్రాయశ్చిత్తములు విధింపబడియున్నవి. దశ

గఘడు జేసిన అశ్వ మేధయాగమునందు ఇట్టి స్వల్ప లోపములు జరిగియుండులేదని వాల్మీకి రామాయణము నందు జెప్పబడియున్నది.

నామామత మధూత్రత్ర స్థితం గాపి కించన||

బాల: 14-8

ఏకరథుని సూగముందు అమాతముగాని స్థితి తముగాని జరిగియుండులేదట. ఇట్టి స్వల్పలోపములు లేవన్న, గొప్పలోపములు అసలేలేవని యర్థము. యజ్ఞముచేసినవాడు దశరథుడు. యజ్ఞము చేయించిన వాడు వశిష్ఠుడు. ఉభయులు శ్రద్ధాశువులుగనుక ఎట్టిలోపమును జరుగకుండ యజ్ఞము నిర్వహించిరి. నిర్విఘ్నముగ యజ్ఞము జరిగియుండెను.

విద్యావిశ్రుడు జేసిన యజ్ఞములు రాజసయజ్ఞములు. అట్టి రాజసయజ్ఞములందు శ్రద్ధ తక్కువగనుక ఇట్టి స్వల్పలోపముల కవకాశముండెను. అట్టి స్వల్ప లోపములు సామాన్యులు గని పెట్టజాలరు. విద్యాంసులగు బ్రహ్మరాక్షసులు కానియుండి ఇట్టి ఛిద్రములు గని పెట్టి రక్తవర్షములు గురిపించియుండిరి. ఇట్టి విఘ్నములు జరిగినందున యజ్ఞము నాశనమగుచున్నది. యజ్ఞకర్తయు నశించుచున్నాడు.

“ఛిద్రంహి మృగయతేత్ర

విద్యాంసో బ్రహ్మరాక్షసాః|

నిహతస్యచ యజ్ఞస్య

సద్యః కర్తా వినశ్యతి||”

బాల: 8-17.

ఈ శ్లోకమునందు జెప్పబడిన బ్రహ్మరాక్షసులెవ్వరు? శ్రీమద్రామాయణవ్యాఖ్యానకారు లిట్లు బ్రహ్మరాక్షసశబ్దమునకు నిర్వచనము జెప్పి యున్నారు. “అకృతప్రాయశ్చిత్తాః, అప్రతిగ్రహ్యా ప్రతిగ్రహాః, అనూజ్యయాజనాః, ఇత్యాది పాపైః రాక్షసత్వం ప్రాప్తాః బ్రాహ్మణాః.” అనగా “ప్రాయశ్చిత్తము చేయవలసినచోట్ల చేయించనివారు, దానము పట్టరానిచోట్ల దానములు పట్టినవారు, యజ్ఞకము చేయించరానిచోట్ల చేయించినవారు, ఇట్టి బ్రాహ్మణులు బ్రహ్మరాక్షసులయ్యెదరు.”

రాజసతామస యజ్ఞములందు బ్రహ్మరాక్షసులు రక్తవర్షముగుడిపించినారుగాని, సాత్వికయజ్ఞయలందు దట్లు జేయజాలరు. కనుకనే దశరథునియాగము నిర్విఘ్నముగ జరిగినది.

పరమావధి, జ్ఞానయజ్ఞము

క్రొతయజ్ఞముల జేయువారు ప్రవిధమున ప్రమాదములు జరుగుచేయక యనుభవముతో యజ్ఞములు జేయవలెను. భయముండిన శ్రద్ధాభక్తులు వెనువెంటనే వచ్చును. కలియుగమునందు భక్తి, శ్రద్ధలు తక్కువగ నుండునని యెరిగియుండి భగవంతుడు గీతలయందు బహువిధములను యజ్ఞములున్నవనియు, ఇట్టి యజ్ఞములు క్రొతయజ్ఞములకంటె తీసిపోవనియు, అన్నియజ్ఞములలో జ్ఞానయజ్ఞము శ్రేష్ఠమనియు ఉపదేశించియున్నాడు. గీతలయందు జెప్పిన ఇతర యజ్ఞములు ప్రవృత్తయజ్ఞములు, తపోయజ్ఞములు, యోగయజ్ఞములు, సామ్యధ్యానయజ్ఞములు, జ్ఞానయజ్ఞములు. ఈ యిందు రకములను యజ్ఞములు ఉదాహరణముకొఱకు జెప్పియున్నాడుగాని ఎట్లువంటి యజ్ఞములు బహువిధములైయున్నవనియు, ఇవిన్నియు బ్రహ్మముఖము నుండియే అనగా వేదమునుండియే వెలువడినవనియు భగవంతుడే జెప్పియున్నాడు. ఇట్లు జెప్పినందున యజ్ఞశబ్దముయొక్క నిర్వచనము కడు విశాలమై ఇప్పుడు జరుగుచుండు రామయజ్ఞము మున్నగు భక్తియజ్ఞములను, గాంధీమహాత్ముని సత్యాగ్రహయజ్ఞము మున్నగు రాజకీయయజ్ఞములను గూడ సన్మయించుటకు ఆవకాశములున్నవి. ఎట్టి యజ్ఞమైన, స్వఫలాపేక్షరహితమై త్యాగయుక్తమై సాత్విక ప్రవృత్తితోను ఆధ్యాత్మిక చృష్టితోను జరుపబడిన యజ్ఞమే గీతలయందు ప్రతిపాదించబడిన యజ్ఞమగును, గాని లౌకికఫలిములకొరకు తాత్కాలికముగ గనుబరుచు త్యాగముతోగూడిన యజ్ఞము, యజ్ఞముయొక్క పరమావధియగు జ్ఞానయజ్ఞము గానేరదు.

“ఏవం బహువిధా యజ్ఞాః

వితతా బ్రహ్మణోముఖే

కర్మజాకా విద్ధి తాకా సర్వాకా

ఏవం జ్ఞాత్వా విమోక్ష్యిసే॥”

4-32.

క్రేయాకా ప్రవృత్తయూ ద్యజ్ఞాత్

జ్ఞానయజ్ఞః పరంతప॥

4-33.

యజ్ఞేశ్వరుడు విష్ణువు

యజ్ఞములవల్ల నైతిక, సాంఘిక రాజకీయ ప్రయోజనము లున్నవియని పైన జెప్పియున్నాము.

యజ్ఞముయొక్క పరమావధి జ్ఞానయజ్ఞమనిగూడ జెప్పియున్నాము. కావున యజ్ఞమునందు పారలౌకికముగు ఆధ్యాత్మికస్థితియే యుఖ్యమని చెప్పవచ్చును. ఇట్టి సందర్భమునందు యజ్ఞాగ్ని పతి, యజ్ఞేశ్వరుడు అనునైవము ఎవరు? అను ప్రశ్న రావచ్చును. అట్టి నైవము మహావిష్ణువు. సర్వవ్యాపియని స్వస్వరూపు ప్రబలమైన ప్రమాణములున్నవి.

1. శృతిః—యజ్ఞోవై విష్ణుః యజ్ఞవినాక తతః ప్రతిత్థిష్ఠతి విష్ణవే స్యాహా, యజ్ఞాయ స్యాహా,

2. భగవద్గీతః—అహంహి సర్వయజ్ఞానాం

భోక్తావ ప్రభురేవ చ॥

అహం క్రతు రహం యజ్ఞః

స్వధాహ మహా మాషః॥

చున్తోహం అహ మేవాజ్యం

అహ మగ్ని రహం హుతం॥

3. భాగవతం—నికాదశస్కంధం శివ ఆధ్యా యంః శ్లో 5 “విష్ణుః స్థితోక్రతుపతిః ద్విజభర్తృనేతుః”॥

(4) విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రం :—[శ్లోక సంఖ్యలతో]

1 నిశ్యం విష్ణుర్వృషట్యురః

47 మహాయూహో మహామఖః

48 అనంతమంత్రభంగోఽగ్రతా

54 సోమహా అమృతపః

72 మహాక్రతుః మహాయజ్ఞా మహాయజ్ఞో మహాహవిః

104 యజ్ఞోయజ్ఞపతిర్యజ్ఞా యజ్ఞాంగో యజ్ఞవాహనః

105 యజ్ఞభృత్, యజ్ఞకృత్, యజ్ఞే, యజ్ఞభృత్, యజ్ఞసాధనః

యజ్ఞాంతకృత్, యజ్ఞసహ్యం.....ఇట్టి ప్రమాణములవల్ల యజ్ఞమనునది ఎట్టి యజ్ఞమైనను, గీతలయందు పాదించబడిన పరీక్షకు లోబడియున్న యడల, అట్టి యజ్ఞము మహావిష్ణుస్వరూపమని యెఱుంగునది. ఇట్టిది సగుణోపాసనము, కేవలము జ్ఞానయజ్ఞము నిర్గుణోపాసనము.

ఇవాన్ ఇలియిచ్ మృతి

మూలం

అనువాదం

లియో టాల్స్టాయ్

శ్రీ పి. గణపతిశాస్త్రి

[గత సంచిక తరువాయి]

4

అంతటంబుంజో అందగు బాగా ఆరోగ్యంగా ఉన్నాడు. ఇలియిచ్ అస్వచ్ఛమైన నోరు కొంచెం చేగుగా ఉన్నట్లుండేది; ఎడమ పార్శ్వంగా ఏనో కొంచెం నెప్పిగాఉండేది. అంతమాత్రంచేత అతనికి జబ్బుచేసిందని చెప్పలేము.

అయితే ఈనెప్పి కొంచెం ఎక్కువయింది. అది అంతగా బాధపెట్టేదికాదు గాని, ఆ పాగ్మ్యం అంతా పట్టే వేసినట్లుండేది. దీనితో అతనికి చిగాగు ప్రారంభమయింది. క్రమ క్రమంగా అది శ్రుతిమించిపోయింది. ఇటీవల కుటుంబంజో ఆన్యోన్యత ఏర్పడ్డా—ఇలియిచ్ బయలుదేరిన విసుగుదలవల్ల—దానికి విస్తారం కలిగింది. క్రమంగా దింపతులిద్దరి మధ్యా తగాదా తొక్కువయ్యాయి; ఆ పూర్వపు సమోగ్యలన్నీ అంతరించిపోయాయి; ఇక సామాన్య సాంసారిక మర్యాద దక్కడం కూడా కరువై పోయింది. ఆ యిద్దరు వీటికి మాటికి చెబ్బలాడు తూండేవారు. ప్రశాంతంగా ఉండడం బాగా అరుదైపోయింది. ఇప్పుడే ప్రస్తావన వచ్చినా చివరికది చిలికి చిలికి గాలివాన కావలసిందే. ఇలియిచ్ తో వేగడం చాలా కష్టంగా ఉందనడానికి ఇప్పుడు ఘోషం వచ్చింది. ఇప్పుడు దానిని కనిపించాయి. ఉన్నతానికి ఎదికలిపించి చెప్పడం ఆమె కొక అలవాటు. అందుచేత గురుగురుగా మారడం ఆయన కెప్పుడూ అలవాటే అనీ, నా ఓరిమివల్లనే ఈ ఇగవై ఏళ్లు, ఈ కాపరం ఇలాగ ఉన్నట్లుగా వచ్చాననీ, చెబుతూ ఉండేది. ఈ మధ్యన ఇలియిచ్ తగాదాలు తేవడిస్తూన్న మాట నిజమే. అస లివ్వన్నీ భోజనాలవేళ — అందులోను అతను చాగు తానే సమయంలో—ప్రారంభమయ్యేది. అప్పుడతను—ఫలహారం పట్ల అంచు విరిగిపోయిందనో,

మంటకాలు బాగా లేవనో, కుర్రవాడు బల్లమీద మోచెయ్యి మోపాడనో, పిల్లకి తల తిన్నగా దువ్వలేడనో—ఏనో ఒకటి అంటూండేవాడు. వీటికన్నింటికీ ఘోషం వచ్చింది కారణమని అతను మానము ధుమ ధుమలాడేవాడు. మొదట్లో ఆమె ఆమె అతనిన్నమాటలన్నీ తిరిగి అప్పజెప్పుతూండేది. ఒకటి రెండు సార్లుతను మరీ మంశిపడ్డాడు. అయితే అతనినాత తరవాత ఆమె అది ఒంట్లోబాగుం డకపోవడం వల్లను, నాలుగున్నెండు లోపలికి వెళ్లడం వల్లను బయలుదేరే కోపమని గ్రహించుకుని, భోజనం అయ్యేదాకా కేనికీ సమాధానం చెప్పకుండా మాట్లాడకూడకునేది. ఈ విధంగా ఓరిమి వహించి ఉండడం ఎంతో ఎన్నదగ్గ సుగుణం. అని లోలోపల మురిసిపోయేది. ఈ మొహం చెందుకోడం ఈయనకు మొదటినించీ ఉన్నదే అనీ, దీనివల్ల బతుకంతా ఒక యాతనకింద తయారయిందనీ ఒక నిశ్చయానికి వచ్చేసింది. ఇందుచేత తన మీద తానే జాలిపడడం ప్రారంభించింది. ఇలాగ జాలిపడుతూన్న కొద్దీ ఆమె కతనిమీద ఉండే ఆకస్మిక పెరిగి పోతూండేది. చివరికతను చచ్చిపోతే ఈ శని విరగడైపోతుందని అనుకునేది. అయితే తీరా అతను చచ్చిపోతే ఆ జీతంరాళ్లు ముట్టవుకనక చచ్చిపోకూడదనీ అనిపించేది. అందువల్ల అతనిమీద మరింత ఉక్రోశం పెరిగేది. ఈ విధంగా అతను చచ్చిపోయినా తన కసాలు గట్టెక్కపోవడంవల్ల తనంతటి దొర్బాగ్గు రాలింకెవరు ఉండరని లోలోపల కుమిలిపోతూ ఉండేది. ఇది మైకి కనబడకుండా గుంభనగా కనిపించేదిగాని, ఈ గుంభన మాసివచ్చినట్లా అతను అట్టుడికిపోయినట్లు మరీమరీ మంశిపడేవాడు.

ఒకసారి ఆ యిద్దరికీ పెద్ద తగాదా వచ్చింది. ఇందులో తప్పంతా ఇలియిచ్ దే. అందుచేత అతను, కోపంవచ్చినప్పుడు తనకు ఒళ్ళు, వైన తెలియక

పోవడం తప్పకుండా నిజమేననీ, ఆరోగ్యం తిన్నగా ఉండకపోవడమే దీనికి కారణమనీ సమాధానం చెప్పాడు. ఆపైన ఆమె ఆరోగ్యం తిన్నగా ఉండకపోతే ఆశ్రయ చెయ్యకూడదనీ, వెంటనే ఒక పెద్ద డాక్టర్ని ఎవరినైనా చూడవలసిందనీ పట్టుపట్టింది.

ఇలియిచ్ డాక్టరు దగ్గరికి వెళ్లాడు. అది అంతా ఆరే ననుకున్నట్లే జరిగింది. అది ఎప్పుడు అల్లాగే జరుగుతూంటుంది. సరే, సామాన్యంగా జరిగేటట్లే పడిగాపులు పడి కూర్చోడము, డాక్టర్ కెక్కడి నుంచో ఊడిపడ్డట్లు మాట్లాడడము మొదలైన తతంగం అంతా అతనికి కొట్టిపడింది. అంతా అతను కోర్టులో వ్యవహరించినట్లుగానే ఉంది. ఆ డాక్టరు మొట్టమొదటగా అతని రోగాన్నిగురించి కొంచెం చూచాయగా అడిగి, అతను చెప్పేదంతా ఆలకించాడు. ఆపైన అత నడిగిన ప్రశ్నలు, ఇతను చెప్పిన సమాధానాలు, అన్నీ సామాన్యంగా అందరికీ బాగా అలవాటే. నిజానికి ప్రశ్నలన్నీ అనవసరమే. ఇక ఆ డాక్టరు ఆరాట్టం అంతా చూస్తే—ఇదంతా నాకు వదిలిపెడితే ఆ గొడవంతా నేను చూసుకుంటానయ్యా! నీ రోగం నాకు క్షుణ్ణంగా తెలిసిపోయిందే. ఇలాంటివి లక్ష కేసులు కుదిర్చాను!—అన్నట్లుంది. అదంతా అచ్చంగా కోర్టులో నడిచినట్లుగానే నడిచిపోయింది. ఇలియిచ్ తన ఎదురుగా నిలబడ్డ ముద్దాయీ లందరి యెడల అలాగే వ్యవహరించాడు. ఇప్పుడా డాక్టరతన్ని అచ్చంగా అల్లాగే చూశాడు.

“భలానా లక్షణాలనిబట్టి చూస్తే ఇది భలానా రోగమైనట్లు కనబడుతున్నదనీ, అయితే మళ్ళీ భలానావిధంగా పరీక్ష చేసిచూసి అది ఋజువు కాకపోతే మళ్ళీ అది భలానా రోగమేమోనని ఆమె కోవాలనీ, మళ్ళీ దానికికూడా భలానావిధంగా ఋజువు కావాలనీ, అయితే అది జరిగేటప్పటికి కేసీదో తేలిపోతుందనీ” ఆ డాక్టర్ దేదో చెప్పకు పోయాడు. “ఈవ్యాధి అపాయకరమైనదా? కాదా?” అన్నదే ఇలియిచ్ తెలుసుకోవాలనుకున్న ముఖ్య విషయం. అయితే డాక్టర్ రిది అనవసరమైన విషయమని కొట్టి పారవేశాడు. అసలతనీ గొడవే పట్టించుకోలేదు. ఆ డాక్టరు దృష్టిలో ఇది మాత్రమే జబ్బా? లేక ఎపెండిసైటిస్సా? అన్నదే. అతి

ముఖ్యమైన విషయం. ఇలియిచ్ చావుబతుకుల సంగతి కాదిప్పుడు తేలవలసింది! అసలీది ఎపెండిసైటిస్సా? కాదా? అన్నదే తేలాలి! మొట్ట మొదటగా ఆ డాక్టర్ రిది ఎపెండిసైటిస్సని అన్నాడుగాని, మాత్రపరీక్ష జరిగినతరువాత కొత్తవిశేషాలేమైనా బయటపడితే మళ్ళీ ఈ అభిప్రాయం మార్పుకోవాలని చెప్పాడు. ఇలియిచ్ కీ పరీక్షల అద్భుతంగా ఉన్నట్లు కనబడింది! కోర్టులో ఉన్నప్పుడు అతను అనేకవేలసారు లిట్లాంటి నిర్ణయాలు చేశాడు ఆ డాక్టరు కళ్ళద్వారాలపైంచి చూస్తూ హుందాగా ఆడుతూ పాడుతూన్నట్లే, ఆవిషయం అంతా, అత్యద్భుతంగా తేల్చి పారేశాడు. అతను చెప్పిన దానిబట్టి తన ఆరోగ్యపరిస్థితి అద్భాసంగా ఉన్నదని ఇలియిచ్ ఈహించుకున్నాడు. ఆ డాక్టరు, అక్కడ ఉన్నవాళ్ళు, ఆ విషయం అంతగా పట్టించుకోలేదు ఇదంతా తెలుసుకుంటూ ఇలియిచ్ లోలోపల బాగా బాసపడి, తన విషయంలో చాలా జాలిపడ్డాడు. ఇలాంటి అతి ముఖ్యమైన విషయంమీద ఆ డాక్టరు చూపించిన వైఖరివల్ల అతనికి ఒళ్ళు తెలియనికోపం వచ్చింది.

అయితే అతనీ నివయూలేషీ పైకి ఎల్లడించ లేదు. లేచి నిలబడి, ఫీసు బల్లమీదపెట్టి, ఒక నిట్టూర్పువిడిచి ఇలా అన్నాడు.

“మేము ఇబ్బందునుషులం. ఏవో అసందర్భంగా ప్రశ్నలడుగుతూంటాము.—ఒక విషయం చెప్పండి! మొత్తంమీద ఇదేమన్నా ప్రాణాపాయమైన జబ్బా? లేక సామాన్యమైనదేనా?”

ఆ డాక్టరు కళ్ళద్వారాలపైంచి అతి తీవ్రంగా చూశాడు. అదైనా ఒంటికంటి చూపే! “ఖై దీ! మేమువేసిన ప్రశ్నలకు సరిగ్గా సమాధానాలివ్వకపోతే నిన్నీ కోర్టులోనించి పంపించివేస్తాము.” అనే తీవ్ర ఆకనుమాపులో సాక్షాత్కరించింది! ఆపిమ్మట డాక్టరు “చెప్పవలసిందంతా నే నింతకు పూర్వమే చెప్పివేశాను. అయితే కొత్తగా పరీక్షచేసిన తరువాత ఇంకా కొన్ని విశేషాలేమైనా బయటపడవచ్చును.” అన్నాడు.

అటుపిమ్మట ఇలియిచ్ మెల్లిమెల్లిగా ఇవతలికి వచ్చి, ఆదరాబాదరాగా స్టెడ్డిబండిలో కూర్చుని

ఇంటికి వెళ్లిపోయాడు. ఇంటికి వెళ్ళేదారిలో ఆ డాక్టరన్న మాటలు, అయోమయంగా అతను ప్రయోగించిన ఆ వైద్యశాస్త్రసదాలు మొదలైనవాటి కన్నిటికీ అర్థమేవైఉంటుందా? అని మధనపడ్డాడు. “పరిస్థితి పాడుగా ఉందా? లేకపోతే మరి ప్రాణాపాయకరంగా పరిణమించిందా? లేక ప్రస్తుతానికి భయపడవలసిన అవసరమేమిలేదా?” అని ఈ విధంగా అతని ఆలోచనాపరంపర సాగిపోయింది. ఆ డాక్టరు చెప్పినవన్నీ జాగ్రత్తగా ఆలోచిస్తే ఆరోగ్యపరిస్థితి అధ్వాన్నమైపోయినట్లే కనిపించింది. అతని కాపీధోగో బాతూన్న బండివాళ్లు, ఇళ్లు, దుకాణాలు, మనుష్యులు, సమస్తము కూడంగా కనిపించాయి. డాక్టరావిధంగా సందిగ్ధంగా మాట్లాడిన తరువాత అల్లాస భాగపెడుతూన్న అతని పార్శ్వం నెప్పి అంతాగానే భయంకరంగా మారిపోయినట్లు కనబడింది. ఇప్పుడు తనకొక బాధ అనుభవిస్తున్న కొద్దీ లోలోపల దిగులు, బెంగ ఎక్కువయ్యాయి.

ఇలియిచ్ ఇంటికి వచ్చినతరువాత భార్యతో ఆ విషయాలన్నీ ప్రస్తావించాడు. ఆమె అవ్వన్నీ వింటూ కూర్చున్నది. ఇంతలో తల్లితోకలిసి పికారు వెళ్ళడానికి ముస్తాబైన కుమార్తె అవ్వ మొదలైనవన్నీ ధరించి అక్కడికి వచ్చింది. తీరా అక్కడికి వచ్చాక కొంతసేపా ఇలియిచ్ చెప్పేవన్నీ అయిష్టంగా విన్నా కాని ఆమె కవ్వన్నీ చాలా విసుగుగా ఉన్నాయి. ఆ పైన మరి వివరేకపోయింది. ఇలియిచ్ భార్యకూడా ఆ చెప్పేదంతా పూర్తిగా వినిపించుకోకుండా ఇలా అన్నది :

“సరే! ఇదంతా బాగానే జరిగింది. ఇక మీరు మందులు అవ్వ జాగ్రత్తగా పుచ్చుకుంటూఉండండి. ఆ మందుచీకే ఇలా ఇస్తే జిరాసిమ్ కిచ్చి, మందు తెప్పిస్తాను.”

అని చెప్పి పికారుసన్నాహంమీద లోపలికి వెళ్లిపోయింది.

ఆమె అక్కడ ఉన్నంత సేపు ఇలియిచ్ కి తిన్నగా ఊపిరి విడవడానికి అవకాశమే లేకపోయింది. ఆమె అక్కడినించి కదలగానే ఒక పెద్ద నిట్టూర్పు విడిచిపెట్టి, లోలోపల “బహుశః వ్యాధి ఇంకా చెయ్యి దాటిపోలేదనే తోస్తుంది.” అనుకున్నాడు.

డాక్టరు మాత్రం పరీక్ష చేసినతరువాత మందులన్నీ మార్చిఇచ్చాడు. ఇలియిచ్ సరిగ్గా ఆ డాక్టరు చెప్పినట్లే ఆ మందులు పుచ్చుకుంటూ ఉండేవాడు. అయితే—మాత్రంపరీక్షవల్ల జేరిన రోగలక్షణాలు ఒక విధంగా ఉన్నాయి. రోగిని పరీక్షించినప్పుడు కనిపించిన గుణాలు మరి ఒక విధంగా ఉన్నాయి. డాక్టరీ మందు పుచ్చుకున్న తరువాత ఖానా విధంగా గుణం కనిపిస్తుందని చెప్పాడుగాని, మందు దొకదారి, రోగాని దొకదారి అయింది. దీనిబట్టి చూస్తే డాక్టరు పొరబాడైనా పడి ఉండాలి. లేకపోతే ఏదేనా మరిచిపోయి ఉండాలి. లేక ఉన్నసంగతి ఇలియిచ్ తో చెప్పకుండా పాచి వేసినా ఉండాలి. అయినా ఈవిషయంలో డాక్టరు చేసినది తప్పునడానికి వీలులేదు. అందుచేత ఇలియిచ్ అక్షరాలా అతను చెప్పినవన్నీ చేశాడు. ‘డాక్టరు చెప్పినట్లు నడుచుకుంటున్నాను గదా!’ అని లోలోపల సంతోషపడ్డాడు.

డాక్టరు దగ్గరికి వెళ్లిన మరుక్షణంనించీ ఇలియిచ్ అతను చెప్పినవన్నీ తూచా తప్పకుండా చేస్తూ, ఆరోగ్యం జాగ్రత్తగా కాపాడుకుంటూ నుంచులు అవ్వ జాగ్రత్తగా పుచ్చుకుంటూ, తన పార్శ్వం నెప్పి పెచ్చు తగ్గులు గమనిస్తూ ఉండేవాడు. ఇప్పుడు తరచైనా జబ్బుచేసినా, ఎవరైనా పోయినా, వారికి సంబంధించిన విశేషాలన్నీ కనుక్కుంటూ ఉండేవాడు. ఒకవేళ తనకు వచ్చిన జబ్బు మరెవరికైనా వచ్చిందని తెలిస్తే లోలోపల బాగా కంగారుపడి, వారికి సంబంధించిన వివరాలన్నీ గుచ్చుగుచ్చి అడిగేవాడు. అవ్వన్నీ తన రోగలక్షణాలతో సరిపోల్చుకుని, తారతమ్య పరీక్ష చేసేవాడు. కాని మైకి మాత్రం ఏమీ చెక్కుచెదరకుండా ఉన్నట్లుండేవాడు.

పార్శ్వంలో బయలుదేరిన బాధ ఏమీ తగకపోయినా ఇలియిచ్ మాత్రం అది తగ్గిపోతున్నదనుకోవాలని ప్రయత్నించేవాడు. పరిస్థితులన్నీ బాగా ఉన్నంతవరకు అతని కాపే బాధకనిష్ఠించేది కాదు. కాని భార్య. తను మాటమాట అనుకున్నా, ఆఫీసు వ్యవహారం తిన్నగా నడివకపోయినా, శేకాటలో మంచియక్కలు కలవకపోయినా, అతని కోబాధా కూలంబా పొడుచుకునేది. పూర్వప్రారోహిల్లా

ఇల్లాంటి ఇబ్బందులైమైనావ నే ఇలియిచ్ ధైర్యంగా నిలబడి ఆవస్థని దాటి ఇవతల పడుతూండేవాడు. ఇప్పుడే ఇబ్బంది వచ్చినా కంగారుపడిపోయి, దిసుగా కూర్చునేవాడు. ఇప్పుడు—“ఈ మందు పుయ్యగున్నాక కొంచెం గుణం కనిపించిందనుకున్నాను. ఇంతలోనే ఇంకొకటి ముంచుకొచ్చింది.” అని బాధపడుతూండేవాడు. తన కిల్లాంటి ఆపత్తులు వస్తున్నాయని అట్టుడికిపోయినట్టుడికిపోయేవాడు. ఇక చుట్టూగా ఉన్నవా శృంగారాన్ని కొంచెం ఇబ్బంది కలిగిస్తే వాళ్ళంత కలిసి తన ప్రాణాలతో డెచ్చున్నారని మంకిపడుతూండేవాడు. ఇంకొంటి ఒళ్లు తెలియని కోపంవల్ల తన ఆరోగ్యం మరింత అద్దాన్నై పోతున్నదని ఆతనికి తెలుసును. అయినా ఆతని కోపం దిగమించుకోలేక పోయేవాడు. మరెవరికైనా—ఈ పరిస్థితుల్లో సాధ్యమైనంతవరకు తగాదాలు అప్పీ లేకుండా జాగ్రత్తపడాలనీ, కొంచెం తమాయించాలనీ, లేకపోతే రోగం ముదిరిపోతుందనీ తెలిసి తీరుతుంది. అయితే ఇలియిచ్ మాత్రం కేవలం దీనికి తలకొంగులుగా నడుచుకునేవాడు. ప్రతిమాత్రం ప్రకాశం కాకాలక్షేపం చెయ్యాలని అంటూండేవాడు. కొంచెం ఇబ్బంది కలిగించేదైనా వస్తుందా అని కనిపెట్టుకుని ఉండేవాడు. అది రాగానే ఒళ్లు తెలియకుండా కేకలు పెట్టేవాడు! ఆపైన తన రోగానికి సంబంధించిన వైద్యగ్రంథాలు చదువుతూ ఆ విషయంలో డాక్టర్లతో సంప్రతిస్తూండేవాడు. దానాదీనా రోగం మరింత ముదిరిపోయినట్లుండి, పరిస్థితి మరింత అద్దాన్నంగా తయారయ్యేది. శరీరంలో రుగ్మత కనబడి కనబడనట్లుగా మారుతూండేది. కాని ఇలియిచ్ మాత్రం మొన్నటికీ, నన్నటికీ గల తారతమ్యాన్ని బట్టి కొంచెం నయమవుతూన్నదని భ్రమపడేవాడు. ఆ రోగ సవ్యభావాన్ని బట్టి అతని కల్లాంటి భ్రమ కలుగుతూండేది. కాని మళ్ళీ డాక్టర్లతో సంప్రతిస్తే మాత్రం రోగం జోరుగా ముదిరిపోతున్నదనీ, పరిస్థితి నానాటికీ అద్దాన్నమై పోతున్నదనీ అనిపించేది. అయినా ఆతని డాక్టర్లని సంప్రతించడం మానలేదు.

ఇలియిచ్ ఆ నెలలో మరి ఒక పెద్ద డాక్టర్లతో సంప్రతించాడు. ఇతనుకూడా ఆ మొదటి డాక్టరులానే మాట్లాడాడు.

అయితే ఇతని ప్రశ్నల ధోరణి వేరుగా ఉంది. ఈ డాక్టరునగ్గిరికి వెళ్ళివచ్చిన తరువాత అతనికి అనుమానాలు, సంశేషాలు మరింత ఎక్కువయ్యాయి. అటుపిమ్మట ఇలియిచ్ మరి ఒక డాక్టరునగ్గిరికి వెళ్లాడు. ఇతడు ఇలియిచ్ స్నేహితునికి స్నేహితుడు. ఈ డాక్టరు ఇలియిచ్ కి వచ్చినది మరేదో కొత్తరోగమని అన్నాడు. అయితే రోగం నయమవుతుందని చెప్పాడు. కాని ఈ డాక్టరు వేసిన ప్రశ్నలు, చెప్పిన రోగనిదానము విని ఇలియిచ్ ఇంకా కంగారుపడ్డాడు. దీనితో అతనికి కలిగిన అనుమానాలు మరి ఎక్కువయ్యాయి. ఆ తరువాత ఇంకొక హోమోపతి డాక్టరు ఇతని రోగానికి ఇంకొక సేరుపెట్టి, ఏదో ఇంకొక మందిచ్చాడు. ఇలియిచ్ ఒక వారంగోజులపాటా మందు సేవించాడు కాని అది ఎవ్వరికీ తెలియనీయలేదు. ఏమీ గుణం కనబడలేదు. దీనితో ఇతనికి యిద్దరు డాక్టర్లమీద నమ్మకం పోయింది. దానాదీనా మరింత కంగారుపడి పోయాడు. ఒకనాడు అతనినోగిన ఒక ఆవిషవచ్చి ఒక క్రీస్తువిగ్రహంవల ఒకరికి వచ్చిన జబ్బు అత్యున్నతంగా ముదిరిపోయిందని చెప్పింది ఇనాకా ఇలియిచ్ ఆమె చెప్పిందంతా విన్నాడు. అతని కా వైద్యంమీద కొంత నమ్మకం కలిగినట్లునిపించింది. నెలసే నెల పరిస్థితి తలుచుకుని లోలోపల కంగారుపడిపోయి, “ఇదేమిటి నేనింత బెంబేలుపడిపోతున్నాను! అసలు వసరంగా భయపడిపోయి నే నిల్లాంటి తలాతోకా లేని విషయాలు నమ్మకూడదు. ఒక డాక్టర్ని పిలిపించాక ఇక ఆ డాక్టరు చెప్పినట్టే నడుచుకుంటూ ఉండాలి. ఇక్కడినించి ఇదొక్కటే మార్గం. ఇక అటూ అటూ ఊగిసలాడడం మానివేసి వేసంకాలండాకా ఈ వైద్యమే చేయిస్తాను. అప్పటిపరిస్థితులనుబట్టి ఆ తరువాత సంగతి ఆలోచించుకోవచ్చును.” అనుకున్నాడు. అయితే ఇలాగ అనుకోవడం తేలికగాని, చిక్కుతూ ఆచరణదగ్గరే వస్తుంది. ఈ మధ్యన పార్శ్వం వెప్పెవల్ల బాధ బాగా ఎక్కువైంది. అది రాత్రింబవళ్ళిల్లాగే ఉండేదిగాని ఇక తగ్గడమేలేదు. నోటిరుచికూడా మరి వికారంగా తయారవుతూంది. అంతకంత కది దుర్బంగా ఉంటున్నదనీ, ఆకలి కూడా తగ్గిపోతున్నదనీ, ఒంట్లో శక్తి తగ్గిపోతున్నదనీ అనిపించింది. ఇలియిచ్ ఇందులో అనుమాన మేమోలేదనీ భయంకరమైన నాల్గవ నిరోధ

లోపల ప్రవేశించిందనీ, ఈ విషయం తన కొక్కడికే తెలిసిందనీ అనుకున్నాడు. ఇక ఆ కుటుంబంలో ఉండేవారెవరికీ ఈ విషయం తెలియకూడదు. వారికిది తెలుసుకోవాలనీ లేదు. అందుచేత అన్నీ సవ్యంగానే జరిగిపోతున్నాయని అనుకున్నాడు. ఇది ఇలియిచ్ ని మరింత బాధ పెట్టింది. ఇల్లాగ ఉన్నా అతని భార్య, కున్నై ఇద్దరు పొద్దస్త మానము పెత్తనాల్లో మురిగి పోతుండేవారు. అతని జబ్బుకంటే వారికేమీ తెలియనే తెలియదు. అతని సంతకపు దిగులుగా ఉండడము, కన్నులు ముసవము చూసి చిగావపడేవారు. వారు పైకి కనబడకుండా ఎంత నటించినా, తనువారిదారికి అడ్డుకొనలు తున్నాననీ, భార్య తన జబ్బువిషయంలో ఒక నిశ్చయానికి వచ్చిపేసిందనీ, తను ఏమి చెప్పినా విడిచేసినా, తటస్థంగా ఉంటున్నదనీ అతడు గ్రహించుకున్నాడు. ఇలియిచ్ భార్య తన సన్నిహితులతో మాట్లాడే తీరునుబట్టి ఆమె ధోరణి గ్రహించవచ్చును. ఆ మాట లీవి: “ఎవరైనా డాక్టరు చెప్పినట్లు నడుచుకుంటూగాని, ఆయనకది సరిపడదు. ఒకనాడు ప్రొద్దున్నే లేచి సరీగ వేళకి మందు పుచ్చుకుంటాడు. జాగ్రత్తగా పథ్యంచేసి, సరీగా డాక్టరు చెప్పిన వేళకి నిద్రపోతారు. నేను కనిపెడితే సరేసరి. నేకపోతే ఆ మర్నాడు ఆ మందుమాటే మరిచిపోతారు. ఇష్టంచచ్చిందల్లా తిని అర్ధరాత్రి దాకా పేకాడుతూ కూర్చుంటారు.”

ఇవాన్ ఇలియిచ్ ఈ మాటలు విని, విసుక్కుంటూ “మొన్న ఇవానోవిచ్ ఇంటికి వెళ్ళినప్పుడే కొంచెం అపథ్యం జరిగింది. అంతేగాని ఇంకెప్పుడైనా అపథ్యం చేశానా?” అన్నాడు.

“నిన్న షెడెక్ ఇంటికి వెళ్ళినప్పుడో!”

“సరే! నేను మేలుకోకపోయినా—ఈ నెప్పిచున్న నిద్రపోనిస్తుందా?”

“—ఏమయితే! ఇలా చేస్తే మీ జబ్బు కడరనే కుదరదు. దీనిమూలాన ఇంటిల్లపాదీ ఇలాగే నానా అవస్థలు పడుతుంటారు.” ఫెడోగోవ్నా ఇలియిచ్ తోటి, ఇతరులతోటి మాట్లాడిన తీరునుబట్టి చూస్తే ఈజబ్బు కంటటికి ఇలియిచ్ కారణమనీ, దీనివల్ల తను నానా ఇబ్బందులు పడవలసి వస్తున్నదనీ తేలింది. ఇది ఏమిటో యాధాభిప్రాయం

అన్నమాటలుగాని ఆమె నిజంగా అనాలని అనలేదని ఇలియిచ్ సమాధాన పడ్డాడు. అయితే దీనివల్ల మనసుకు మాత్రం సంతృప్తి కలగలేదు.

ఇక అతనికి ఆరోగ్యంలో ఉన్న మనుషులుకూడా తనకేసి వింతగా చూస్తున్నట్లు కనబడింది. వారంతా తన స్థానం కాళీ కాగలదనే దృష్టితో చూస్తున్నారని అనిపించేది. లోలోపల అతనికి తానొక అధిపతి పాతాళంలోకి పడిపోతున్నట్లుండేది. అయితే స్నేహితులందరూ, అతని దిగులుపడడంచూసి “అబ్బే! ఇంకెలా ఏమీలే”దన్నట్లు వేళాకోళాలాడుతుండేవారు. వారికి అదింత వట్టి వేళాకోళంగా కనబడింది. అందులోను మ్యూరెల్ ఫలో క్లలికింక అంచూదరి ఉండేది కాదు ఇది వింటూంటే ఇలియిచ్ కి చిరాకుగా ఉండేది. అతను “పదేళ్ళకు పూర్వం నేనూ ఇల్లాగే ఉండేవాణ్ణి.” అనుకున్నాడు.

స్నేహితులంతా కలిసి బిడ్డికటల ఆడుతుండేవారు. ఒక్కొక్కప్పుడు అతనికి ఒకే రంగులో ఏడు ముక్కలు కలిసేవి. తనతో కలిసి ఆడే అతనికి ఆ మిగిలిన గెండుముక్కలు కలిసేవి. నెంటనే అతను ‘ఆట’ ఆడేవాడు! ఆ ఆట కంటకన్న కావలసిందేమిఉంది? ఇక ఆటంతా అత్యద్భుతంగా గెలుచుకుపోవచ్చును! కాని ఇంతలోనే ఇలియిచ్ కి పార్శ్వంలో బలైపోటు పొడిచినట్లుండేది. నోటిరుచి అదొకవిధంగా మారిపోయేది. పరిస్థితు లీవిధంగా ఉంటే తనేనో పేకాటలో పొడిచేదామని అనుకోవడము, ఆ ఉత్సాహము—అవ్వనీ తలాతోకా లేవట్లు కనిపించేవి. అతనికి ఎదురుగా కూర్చున్న మిఖేయ్ లోవిచ్ ముక్కలు కలుపుతూ పట్టు అతిజాగ్రత్తగా అతని దగ్గర పడేటట్లు వేసేవాడు. దీనివల్ల ఇలియిచ్ కి ముక్కలకోసం ముందుకు చేరులు చాపవలసిన అవసరం తప్పిపోయేది. కాని ఇలియిచ్ “నేనంటే మరి నీరసపడిపోయా సనుకుంటున్నాడా?” అని లోలోపల మథనపడేవాడు. అయితే ముందు వనకలు చూడకుండా ఆటలు చెప్పి మూడుపట్లలో ఒడిపోతుండేవాడు. మిఖేయ్ లోవిచ్ ఇది చూచి బాగా విసుక్కుంటూ ఉండేవాడుగాని, ఇలియిచ్ దీని కేసు లక్ష్యపెట్టేవాడుకాదు. తరవాత ఇదంతా తిలుచుకొని ఇలియిచ్ మరింత బాధపడేవాడు.

మిగిలినవారంతా అది కనిపెట్టి “మరీ ఆయాసంగా ఉంటే ఆట మానేద్దాను. లోపలికి వెళ్లి పళ్ళతో” అనేవారు గాని, ఇలియిచ్ “నాకేమీ ఆయాసం లేదు.” అని చెప్పి ఆ ఆట పూర్తి అయ్యేదాకా అల్లాగే కూర్చునేవాడు. దీనికి వారేమీ అనేవారుకారుగాని అల్లాగే నిరుత్సాహంగా ఆటలాడుతూండేవారు. ఇలియిచ్ తన మూలాన్ని వారు కూడా నిరుత్సాహంగా ఉన్నారనీ, తానది బోగొట్ట లేకపోయాననీ బాధపడేవాడు. తగవாத వారంతా వెళ్లిపోయేవాడు. ఇక ఇలియిచ్ ఒక్కడూ అక్కడ కూర్చుని తన జీవితం అంతా విషమయమైపోయిందనీ దీని మూలాల మిగిలినవారి బ్రతుకులకూడా విషపూరితాలైపోతున్నాయనీ, ఈ విషం ఇంకా లోపలికంటూ ఎక్కిపోతున్నదనీ అనుకునేవాడు.

దీనితోబాటు బాధకూడా ఎక్కువైపోతూండేది. ఇదంతా అతనికి చాలా భీతాహంగా ఉండేది. అలాగే తప్పనిసరిగా పడుకోవాలని ప్రయత్నించేవాడు గాని, రాత్రంతా చాలాభాగం మేలుకునే ఉండేవాడు. మళ్ళీ మర్నాడు ప్రార్థనై లేవాలి. నేపం వేసుకుని, కోర్టుకినల్పి రాతకోతలన్నీ సాగించాలి. ఒక వేళ కోర్టుకు వెళ్ళకపోతే ఇరవైనాలుగు గంటలు ఇంటిద్గిరే పడిఉండాలి. అతనికి ఆది అంతా ఒక పెద్దయాతనగా ఉండేది. ఇలాగ ఒక ఆభాతంలో పడిపోతున్నట్లతని జీవితం సాగిపోతూండేది. ఆ ఇంటిలో అతని పరిస్థితి ఆవగాహన చేసుకుని కొద్ద ఆస్వాదం గా మాటాడేవారు ఒక్కరు లేరు.

5

ఇలాగ కొన్ని నెలలు గడిచిపోయాయి. క్రిస్మస్ కు పూర్వం ఇలియిచ్ బావమరిది అక్కడికివచ్చి వారింట్లో దిగాడు. ఇలియిచ్ కోర్టుకు వెళ్ళాడు. పెథరోన్నా ఏదో పనిమీద బహుకు వెళ్ళింది. ఇవాళ ఇలియిచ్ ఇంటికివచ్చి తన చదువుకు నేగనిలో ప్రవేశించేసరికి బావమరిది కనిపించాడు. అతను మంచి జమాజట్టిలా ఉన్నాడు. తన హోట్టాలు తానే పరుచుకుంటున్నాడు. ఇలియిచ్ లోపలికి వస్తూంటే అడుగుల చప్పుడు వినితల పైకెత్తిమాళాడు గాని ఆడైన. అతనికి నోట మృదు మాట పెగలేదు. ఆ చూపులో ఇవాళ ఇతి

యిచ్ కి అంతా బోధపడిపోయింది. బావమరిది అతన్ని చూస్తూ అత్యశ్చర్యంగా ఏదో అనబోయాడు గాని మళ్ళీ తమాయించుకున్నాడు. దానితో ఇలియిచ్ కి అతని అభిప్రాయం అంతా బోధపడిపోయింది.

“నేను బాగా మారిపోయానా?”

“అవును! నీలో కొంచెం మార్పు కనిపిస్తోంది.”

ఆ తరువాత ఇలియిచ్ విషమయంలో బావమరిది కదిపి గుడాలని ప్రయత్నించాడు గాని ఎంత కదిపినా మళ్ళీ అతినాగిషయం ప్రస్తావించనేలేదు. పెథరోన్నా ఇంటికి తిరిగివచ్చిన తరువాత బావమరిది మెతో మాట్లాడడానికి లోపలికి వెళ్లిపోయాడు. ఇలియిచ్ తనగదిలో తలుపులు బిగించుకుని కూర్చుని అద్దంలో తనముఖం పరిశీలించుకున్నాడు; మళ్ళీ చెంపలకేసి చూసుకున్నాడు. తరువాత తన, భార్య కూర్చున్న రూపచిత్రం తీసుకువచ్చి, నాటికి నేటికీగల తేడాలన్నీ గమనించాడు. అవ్వన్నీ చూసుకుంటే తనలో బాగా మార్పు వచ్చినట్లు కనిపించింది. తరువాత చొక్కా మోచేతులదాకా ముడిచి, నాటికేసి చూసి చొక్కా జార్చివేశాడు; ఒక సోఫామీద కూర్చుని తన పరిస్థితి తలుచుకుని లోలోపల కువిలిపోయాడు.

అటుపిమ్మట “ఇక ఇల్లాగ బెంగ పెట్టుకుని కూర్చుంటే లాభంలేదు!” అనుకుని ఒక్క అంగలో తను చదువుకునే బల్లదగ్గరికి వెళ్ళి కోర్టు కాగితాలు చదవడం మొదలుపెట్టాడు గాని ఒక్క అక్షరమైనా ముందుకు నడవలేదు. తరువాత గడియపెట్టిన గది తలుపులు తెరిచినలుగురు కూర్చునేగదిలోకి వెళ్ళడా మనుకున్నాడు. కాని ఆ గదితలుపులు పేసి ఉన్నాయి. అందుచేత చప్పుడు కాకుండా తలుపు దగ్గరికి వెళ్ళాడు. అతనికి క్రింది సంభాషణ వినిపించింది. “అబ్బే! సువ్వనవసరంగా గోరంతలు కొండంతలు చేస్తున్నావు” అన్నది ప్రెస్కోవ్యా పెథరోన్నా.

“సరిసరి! గోరంతలు కొండంతలు చేస్తున్నానా? నీమట్టుకు నీకు కనబడడంలేదూ? మనిషి శవమైపోయాడుగాని మరేమన్నా ఉందా? ఆ కళ్ళకేసి చూడు! నాటిలో ప్రాణాలున్నాయా? అయితే ఇంతకీ జచ్చేమిటి?”

“ఏమో! ఎవరికి తెలుసును! నికోలావిచ్ (ఇతడింకోక డాక్టరు) ఏదో అన్నాడుగాని ఆయన

చెప్పినది నాకేమీ బోధపడలేదు. ఇంకొక డాక్టర్ను డిగిటీ ఆయన ఇంకేవో చెప్పాడు. ఆయన చెప్పినదానికి ఈయన చెప్పినదానికి ఎక్కడ తూడు, బొంగరము అందడంలేదు.

ఇలియిచ్ గబగబా తన గదిలోకి నడిచివెళ్లి సోఫామీద పడుకుని “డాక్టరు మాత్రసింజం పైకి కిందికి ఎగురుతున్నదన్నాడు!” అనుకున్నాడు. తన వాత దాన్ని గురించి డాక్టరు చెప్పినవన్నీ జ్ఞాపకం తెచ్చుకున్నాడు. వాడు దానంతట అది విడిపోయి పైకి కిందికి ఎగురుతున్నతీరంతా కళ్లకి కట్టి నట్టు వర్ణించిచెప్పాడు. ఇలియిచ్ తన భావనాబలం వల్ల అని ఎగిరిపోకుండా ఒకచోట నిలబెట్టడానికి ప్రయత్నించాడు. దీనికోసం డాక్టరు తలలు బట్టలు కొట్టుకోవడం ఎందుకో అతనికి బోధపడలేదు. తరవాత “నేనొకసారి ఇవానోవిచ్ దగ్గరికి వెళ్లివస్తాను.” అనుకున్నాడు. ఆ డాక్టరు ఇవాన్ విచ్ స్నేహితుడు. ఇలియిచ్ వెంటనే బండినిద్దం చేయించి ప్రయాణానికి తయారయ్యాడు.

భార్య అతన్ని మాసి ఎంతో జాలిపడి “ఎక్కడికి వెళుతున్నాడు?” అని అడిగింది. ఆమె జాలి చూపులవల్ల అతను మరింత చిరచిరలాడి, విసుగ్గా “నేనొకసారి ఇవానోవిచ్ కలుసుకోవాలి.” అన్నాడు.

తరవాత ఇవానోవిచ్ ఇంటికి వెళ్లి అతను, తన కలిసి ఆ డాక్టరు దగ్గరికి వెళ్లారు. ఆ డాక్టరు ఇంటిదగ్గర ఉన్నాడు. ఇలియిచ్ అతనితో చాలా సేపు మాట్లాడాడు.

ఆ డాక్టరు అతని శరీరంలోపల వచ్చినమార్పులన్నీ సోదాహరణంగా వివరించి చెప్పాడు. ఇలియిచ్ అదంతా చక్కగా బోధపడింది.

సర్క్యూలర్ ఎసిండిక్స్లో ఉండలాంటి ఒక పదార్థం ఉన్నది. బహుశః దానంతట అదే దారిలోకి రావచ్చును. ఒక అవయవానికి కొంచెం సత్తా కలిగేటట్లు చేస్తే రెండోది కదలడంమానివేసి దానంతట అదే హరించిపోతుంది. అది జరిగిందంటే ఉన్న జబ్బంతా ఒక్క నిమిషంలో కుదిరిపోతుంది. ఉన్న పరిస్థితి అది. ఆ తరవాత ఇలియిచ్ కొంచెం ఆలస్యంగా ఇంటికివచ్చి భోజనంచేసి, చాలా కులా

సాగా కబుర్లు చెప్పాడు. అటుపిమ్మట చాలాసేపటికి తనగదిలోకి వెళ్లాడుగాని, ఇక నా కోర్టుపనే గూడలేకపోయాడు.

చిట్టచివరికి మళ్ళీ ఎల్లాగో అల్లాగ రోజు గదిలోకి వెళ్లి కూర్చుని ఆ కోర్టుకాగితాలన్నీ చదివాడు. అయితే ఆపని చేస్తూన్నంతసేపు తాను చెయ్యవలసిన పని ఏదో పూర్తిచెయ్యకుండా విడిచిపెట్టినట్లేఉంది. అది ఆత్యంత ముఖ్యమైన విషయం. ఆ కోర్టుపని పూర్తికాగానే తటాలున ఆ విషయం జ్ఞాపకం వచ్చింది. అది తన జబ్బుసంగతి! అయితే ప్రస్తుతానికి ఆ విషయాన్ని గురించి ఆలోచించడం మాని వేసి యీ తాగడానికి ఆ పక్కగదిలోకి వెళ్లాడు. అక్కడ చూడడానికి వచ్చినవాళ్లెవల్లో ఉన్నారు. వారిలో తనకు కాబోయే అల్లుడుకూడా ఉన్నాడు. ప్రస్తుతం అతడు మేజిస్ట్రేటుగా పనిచేస్తున్నాడు. అతడు కుమార్తెకు అన్నివిధాలా తగిన వదుడు. అక్కడ ఉన్నవారందరూ ఏదో కబుర్లు చెప్పుకుంటున్నారు. మధ్యమధ్య పియానోసంగీతము, పాటలు వినిపిస్తున్నాయి. ఫెడరోవా అన్నట్లు ఇవాన్ ఇలియిచ్ ఆ రోజంతా కులాసాగానే ఉన్నాడు. అయితే అతనికి ఆ ఎపెండిక్స్ సంగతి మాటిమాటికి జ్ఞాపకం వస్తూనేఉంది. రాత్రి ఒంటిగంట అయిన తరవాత పడగదిలోకి వెళ్లి పడుకున్నాడు. జబ్బు చేసినప్పటినించీ అతను చదువుకునే గదికి పక్కగా ఉన్న ఆ చిన్నగదిలోనే పడుకుంటున్నాడు. అటు పిమ్మట దుస్తులు మార్చుకుని జోలా వ్రాసిన నవల తీసి చదువుతూ కూర్చున్నాడు. నవల నడవలేదు. తన ఎపెండిక్స్ సంగతి జ్ఞాపకం వచ్చింది. వెంటనే భావనాబలంవల్ల అదంతా నయమయిపోయిందని అనుకున్నాడు. “అంతే! శరీరం సహజంగా దాని దారిని అది నడిచిపోతుంటే రోగాలన్నీ వాటంతట అవే నయమయిపోతాయి! అంతే.” అనుకున్నాడు. ఆ తరవాత అతనికి మందుమాట జ్ఞాపకంవచ్చింది. వెంటనే లేచి కూర్చుని, మందు తీసుకుని, ఆ మందు పని చేసేదాకా అల్లాగే వెల్లికిలా పడుకుని నెప్పి తగ్గిపోతుండేమోనని చూశాడు. పిమ్మట “జాగ్రత్తగా మందుపుచ్చుకుంటూ అపద్ధాయలు చెయ్యకుండా ఉంటే అన్నీ చక్కబడిపోతాయి. అప్పుడే మందు కొంచెం గుణం ఇస్తోంది.” అనుకుని నెప్పి పెట్టేచోట మెల్లిగా నొక్కిచూశాడు. అప్పుడది

నెప్పి పెట్టలేదు. “ఇహ నేం! ఇక్కడ నెప్పిలేదు. అప్పుడే గుణం కనబడుతుంది.....ఎపెండిక్సు క్రమక్రమంగా హరించిపోతుంది.” అనుకున్నాడు. ఇంతలోనే తిరిగి హఠాత్తుగా ఆ రూలంతో పొడిచే నెప్పి ప్రారంభమయింది. అది క్రమంగా బాగా ఎక్కువయిపోయింది. అంతలోనే నోరింతా వికారంగా తయారయింది. గుండె ఆగిపోయినట్లయింది. కళ్లు తిరిగాయి. “అయ్యో! అయ్యో! మళ్ళీ వచ్చింది. ఇది ఇంక తగ్గనే తగ్గదు” అనుకున్నాడు. అంతలోనే ఈ సమస్య అంతా అతనికి కేవలం మరొక విధంగా కనబడింది. తనలో తాను ఇలాగ అనుకున్నాడు. “ఎపెండిక్స్! మరొకటా!...ఇప్పుడిది ఎపెండిక్స్ అయితే! మరిఒకటి అయితే! అసలిదంతా నా ప్రాణాలమీదికే వచ్చేట్లుంది. ఇప్పుటికి బతికేఉన్నానుగాని, ఈపైన ఇక జీవించడం కష్టం. దీనికి నేను చెయ్యగలిగినది ఏమీ లేదు. ఊరికే లేనిపోని ఆశలు పెట్టుకుంటే ఏం లాభం? అందరూ అప్పుడే ఇంకేమీ లాభంలేదని అనేస్తున్నారు. వారం పది రోజుల్లో నే నెల్లాగా చచ్చిపోతాను.....ఎమో! ఇప్పుడే ప్రాణం పోవచ్చును. ఇంకెవరి పూర్వం కొంచెం ఆశ ఉండేదిగాని ఇప్పుడంతా అంధకారబంగురం అయిపోతుంది. ప్రస్తుతానికి ఇక్కడే ఉన్నానుగాని ఆ తరవాత అక్కడికి వెళ్లిపోతాను!...ఎక్కడికి?”

అతనికి ఒళ్లంతా వాతం కమ్మినట్లయింది. ఊపిరి ఆగిపోయింది. కాని గుండె కొట్టుకుంటూ న్నట్లు వినబడుతుంది.

“నేను చచ్చిపోయాక ఇక మిగిలేదేమిటి? ఏమీ మిగలదు. చచ్చిపోయాక నే నేమైపోతాను? చచ్చిపోవడం అంటే ఇదేనా? కాదు! నాకు చాలా లని లేదు!” అనుకుని ఒక్క అంగలో లేచి నుంచుని కొవ్వొత్తి వెలిగించాలని అనుకున్నాడు. వణుకుతూ వణుకుతూ ఆ కొవ్వొత్తి చేత్తో పట్టుకొని, అది నేలమీదికి జారబెడిచి తిలగడమొదలైతేలా పడిపోయాడు.

ఆ తరవాత లేచి నుంచుని, బాగా కళ్లు తెరిచి ఆ చీకటికేసి చూస్తూ ఇలా అనుకున్నాడు! “చావు!

అవును చావే! వాళ్లెవళ్లకీ దీని గొడవ తెలియనే తెలియదు! అదంతగా తెలిసికోవాలని లేదు! ఒక్కళ్లకీ నామీద జాలలేదు! ఇలాంటి సమయంలో వాళ్లంతా ఆటపాటలతో కాలక్షేపం చేస్తున్నారు! (అతనికా తలుపుసందులోనించి వాళ్ల ఆటపాటలు వినిపించాయి.) నేనేయితే వాళ్లకేం? అయితే వాళ్ళూ చస్తారు! దౌర్భాగ్యులు! ముంగునేను! ఆరవార వాళ్లు! అయితే సరిగ్గా వాళ్లకీ ఇల్లాగే జరుగుతుంది! ఇప్పుడు మాత్రం ఎగిరి గంతు వేస్తున్నారు. పశువులు!”

ఆ పైన ఒళ్లు తెలియని కోపంతో గిజగిజలాడి పోయి యచు చూచిన అనుభవించాడు. రెరనాత “నవంనంగో మనుషులందరూ ఈ నరక చూతిన అనుభవించవలసిందే! ఎంత దాగుణం!” అనుకొని మళ్ళీకొంచెం ఊతిం తెచ్చుకొన్నాడు.

అప్పటిమ్మట “నే నేనో కంగారుపడి పోతున్నాను. కొంత తయారైతే చాలి. మొదటినించీ దరిగినదంతా ఒకసారి జ్ఞాపకం చేసుకోవాలి.” అనుకుని ఆ గోగంసంగతి అంతా జ్ఞాపకం తెచ్చుకున్నాడు. “ఆవేళ గోడతగిలినప్పుడు పార్శ్వానికి దెబ్బతిగిలింది. ఆవేళ, ఆ మర్నాడు కులాసాగా నే ఉన్నాను. కొంత గట్టిదెబ్బ తగిలితే తగిలిఉండవచ్చును. ఆ తర్వాత కొంతమంది డాక్టర్లను చూశాను. తరవాత తరవాత కొంతమంది డాక్టర్లని చూశాను. చివరికి అఖాతంలో పడిపోయాను. క్రమక్రమంగా బాగా నీరసించి పోయాను. ఒళ్లంతా గుల్లయిపోయింది. మొహంలో ప్రేతకళ్ల పడింది. నేనేదో ఎపెండిక్సును గురించి ఆలోచిస్తున్నానుగాని అసలు ప్రాణాలకే మోపంవచ్చింది. నిదంగా ప్రాణాలకే మోపం వస్తుందా?”

అలాగ నేసరికి అతనికి నిపరీతిపైన భయం వేసి ఊపిగా పెట్టయింది. తన పగులు పక్కనన్న బల్ల గట్టిగా ఉనుకుని అగ్గి పెట్టెకోసం వెతికబోయాడు. ఆ బల్ల మరీదగ్గరగా ఉండేవలె అతనికి తగిలి దెబ్బతిగిలింది. అందుచేత ఇంకా మంకిపడిపోయి ఆ బల్లమీద మరింత గట్టిగా ఉనుకున్నాడు. దానితో అది తిల్లకించులయింది. అవాంతింగా వనక్కి పడిపోయి కంగారువల్ల ఊపిరాడక తన కళ్ళుడే అవసానకాలం

దగ్గరికి వచ్చిందని అనుకున్నాడు. ఆ యింటికి మాడడానికివచ్చిన వారంతా వెళ్ళిపోతున్నారని భావించి వారిని అడ్డుకున్నది. ఏదో పడినదన్నది తాగిన కంటే ఇలియిచ్ గదిలోకి వచ్చింది.

“ఏమిటిది! ఏమి జరిగింది!”

“ఏమీలేదు. బాధపడ్డాను. చెబుతున్నది.”

ఆమె కంటే ఇవతలికివచ్చి ఒక కొవ్వొత్తి చేత్తో పట్టుకుని తిరిగి లోపలికి వెళ్ళింది. ఇలియిచ్ కొవ్వొత్తి బాల్‌మారం పరుగెత్తిన మనిషిలాగ గట్టిగా వగరుస్తూ వెళ్ళిపోవడం వలన, వెళ్ళుచున్నప్పుడు ఆమె కేసి చూశాడు.

“ఏమిటిది?”

“ఏ...మీ లేదు. బల్ల తిరగబడి పోయింది.”

అతను లోలోపల “చెప్పడం ఎందుకు? ఆమె కివ్వన్నీ అక్కరలేదు.” అనుకున్నాడు.

నిజాని కామె జరిగినదేమిటో బోధపరుచు కోలేలేదు. మళ్ళీ ఆ బల్ల తిన్నగా నిలబెట్టి, కొవ్వొత్తి చరిగించి, ఇంకొకరిని సాగనంపడానికిని తొందర తొందరగా అక్కడినుంచి వెళ్ళిపోయింది. ఆమె తిరిగివచ్చిన తరువాత కూడా అతని నల్లని బల్ల కొలా పడుకుని పైకి చూస్తున్నాడు.

“ఏమిటిది? బాగా బాగా ఉందా?”

“అవును.”

“అయితే మిమ్మల్ని మాడడాని కిప్పుడా పెద్దదాక్టర్ని పిలవాలనుకుంటాను.”

ఈమాటవల్ల ధర్మలెంతైనా ఆలోచించకుండా పెద్దదాక్టర్ని పిలవాలని తేలిపోయింది. అతను లోలోపల అక్కసుతో ఒక చిరునవ్వు నవ్వి “వద్దు” అన్నాడు. ఆ తరువాత ఆమె అక్కడ కొంచెంసేపుండి, అతని దగ్గరికి నల్ల మదురు ముద్దు పెట్టుకుంది.

అలాగామె ముద్దు పెట్టుకుంటూంటే అతనిలో నల్ల శిఖపర్యంతం జ్వేషాన్ని ప్రజ్వలించింది. అతికష్టమైనది ఆమెను గొంటినియ్యకుండా నిలబ రించుకోగలిగాడు.

“సరే నేను వెళుతున్నాను. గగనంతుడి దయ వల్ల నిద్రపడుతుంది రెండి.”

“సరే!”

6

ఇలియిచ్ తానిక జీవించడం కష్టమని తోచింది. అందుచేత రాత్రింబగళ్ళల్లాగే దిగులుగా పడి ఉండేవాడు. లోలోపల పూర్తిగా జీవితాశ నశించిపోయినా, ఆరేని కీ కొత్త పరిస్థితి అలవాటు కాలేదు; అసలీవిషయమే అతనికి బోధపడలేదు.

చిన్నప్పుడతను కళాశాలలో తర్కం చదువు కున్నాడు. అందులో “క్రైస్టన్ మానవుడు; మను ష్యులు మరణిస్తారు: కనక క్రైస్టన్ మరణిస్తాడు” అనే తర్కవాక్యం చదివాడు. ఆ క్రైస్టన్ కి సంబం ధించినంతవరకు నిజమే అనుకున్నాడు. కాని అదితన కన్వయిస్తుందని అనుకోలేలేదు. క్రైస్టన్ అంటే ఎవరో మానవమాత్రుడన్నమాట! అతడు చచ్చిపోతాడన్న సంగతి అదృశ్యం నిజమే కావచ్చును! కాని తను క్రైస్టన్ వంటి మానవమాత్రుడు కాదు; అందరి కన్నా విభిన్నుడయిన ప్రత్యేకవ్యక్తి! చిన్నతనంలో అమ్మా నాన్న ఉండేవారు. ఎంతో ముద్దుగా, “చిట్టి వానా” అని పిలిచేవారు. ఆరుకోడానికి ఎన్నో బొమ్మలుండేవి. ఒక్కొక్క ఒక గుర్రపుబండి ఉండేది. వాది అరన్న అన్ని విధాలా కనిపెట్టి చూస్తూం డేది. తరువాత కొంచెం పెరిగి పెద్దవాడై యువకు డైనాడు. ఆరోజుల్లో అనేక విధాలుగా కష్టాలు, సుఖాలు అనుభవించాడు. వానా చిన్నప్పుడు రబ్బరుబంతితో ఆడుకునేవాడు. ఆ కొత్తబంతి సువాసన క్రైస్టన్ కేమి తెలుసును? క్రైస్టన్ చిన్న ప్పుడు తల్లి చేతులంత ఆప్యాయంగా ముద్దు పెట్టు కున్నాడా? ఆమె సిల్కు దుస్తులెంతో ఆప్యాయంగా అరన్న అలముకొన్నాయో? స్కూల్లో తినుబండారాలు బాగుండకపోతే క్రైస్టన్ ఎప్పు డైనా హంగామా చేశాడా? అసలు క్రైస్టన్ ఎప్పుడైనా ప్రేమించాడా? కోర్టులో న్యాయాధి పతిగా వ్యవహరించాడా?

“క్రైస్టన్ ఎలాగైనా చనిపోయే వ్యక్తి. కనక అతడు చచ్చిపోవడం సహజమే. కాని చిన్న ప్పుడు వానానైనా, ఇప్పుడు ఇలియిచ్ నైన నాకు

అలాగే చాలా తేడా ఉంది. నా ఆలోచనలు, కష్టసుఖాలు వేరు. అందుచేత నేను చచ్చిపోవడానికి సిద్ధమే. మృత్యు వెంట భీభత్సంగా ఉంది!" లో ఆతని ధోరణి.

"నేనుకూడా డ్రైయిస్ లాగ చచ్చిపోవడం తప్పనిసరి అయితే నాకా విషయం ఇంతకు పూర్వమే తెలిసి ఉండవలసింది. ఏదో ఆల్సెవాణి చచ్చు ప్రబోధించి ఉండవలసింది. నేను ఎరిగిఉన్నంతవరకు నాకు, నా స్నేహితులకు అక్లాంటి దేదీ జుగసేలేదు. అదిగాక మేమందరము డ్రైయిస్ కి మాకు చాలా తేడా ఉందనుకున్నాము. అయితే వ్యవహారంతా ఇలా మారిపోయిందేమిటి? ఆ! భయంలేదు! అలా గెప్పుడు జరగదు! కాని ప్రస్తుతపరిస్థితి ఇలాగ మారిందేమిటి? ఇదంతా ఇంకా ముగ్యుగోచరంగా ఉండే!"

ఇలాగ ఎంత ప్రయత్నించినా అతనికి సమస్య పోధపడలేదు. కనక తల శోక లేకుండా రాత్రింబగళ్లు పట్టుకుని వీడిస్తున్న ఈ ఆలోచన లన్నింటినీ దగ్గిరికిరాకుండా తిరిమిచెయ్యాలనీ, మంచి విషయాలే తలపెడుతూ ఉండాలనీ అనుకున్నాడు. కాని అస్తమానము అతన్ని ఆ వెనకటి ఆలోచనలే పట్టుకుని వెంటాడేస్తూండేవి. అంతేకాదు; ఆ ఆలోచనలేకాక ఆ ఆలోచనల వెనకొక ఉన్న నిజస్వరూపమే అతని న్నెదుర్కొంటూండేది.

అయినా ఆ ఆలోచనలు తిరిమిచెయ్యడానికి మరికొన్ని విషయాలు జ్ఞాపకం చేసుకున్నాడు. వాటివల్ల మనస్సుకు కొంచెం ఊరట కలుగుతుందని అనుకున్నాడు. తరవాత జబ్బుచెయ్యక పూర్వం తన కలవాటయిన ధోరణిలో పడ్డాడు. ఇంతకుపూర్వం ఆ ధోరణివల్ల మృత్యువునుగురించిన ఆలోచనలు దగ్గిరికివచ్చేవి కావు. కాని అదేమి చిత్రమోగాని ఇప్పుడా ధోరణులన్నీ బొత్తిగా పనిచెయ్యడం మానివేశాయి. అయినా ఇప్పుడెంతనేపూ అతినా పూర్వధోరణి బలవంతంగా అలవాటు చేసుకోవాలని ప్రయత్నించేవాడు. తనలో తాను "పూర్వం నేను ఆఫీసుపనులు మానుకుంటూ సుఖంగా ఉండేవాణ్ణి. మళ్ళీ ఇప్పుడా ఆఫీసుపనిలో పడతాను." అనుకునేవాడు. - తరవాత తటపటాయించడం మానివేసి, కోర్టుకు వెళ్లి లోటివారితో బాతఖానీ వేస్తూండే

వాడు. పూర్వం మాదిరిగానే ఆదరా బాదరాగా కూర్చుని, ఆ చిక్కిపోయిన చేతులు కుర్చీమీద వేళ్లాడవేసి, జనంకేసి చూస్తూ ఏదో ఆలోచిస్తూండేవాడు. అప్పుడప్పుడు బల్లమీద పడిఉన్న కాగితాలు దగ్గిరికి లాక్కుని లోటివారితో గుసగుసలాడుతూండేవాడు. మళ్ళీ అంతలోనే నిబాగ్గా కూర్చుని, కనురెప్పలు పైకెత్తి, కోర్టులాభీనులు జారీచేస్తూ విచారణ ప్రారంభించేవాడు. అయితే ఆ విచారణ సగం నడిచేసరికి ఆ పక్కలో నెప్పి కళుక్కున పొడిచేది! ఇలియిట్ అది కనిపెట్టి, మరిచి పోవాలని ప్రయత్నించేవాడు. కాని ఏమీలాభం లేకపోయేది. ఆ నెప్పి ఎదురుగావచ్చి నిలబడి, అతనికేసి చూస్తున్నట్టుండేది. అతను నిర్ధాంతపడేవాడు. కళ్లు చీకట్లుకమ్మేవి. ఆ సంఘటన నిజమేనా అని అనుమానం కలిగేది. అంతటి ప్రతిభావంతు డిప్లొంటి అనుమానాల్లో పడి పొరబాట్లు చేస్తూండడం చూసి, లోటివారంతా ఆశ్చర్యపడి బాధపడుతూండేవారు. ఇలియిట్ అతి కష్టమీద మనస్సు నిబ్బరంచేసుకుని, కోర్టువ్యవహారాలెలాగో అలాగ ముగించుకుని, ఎంతో బాధపడుతూ ఇంటికి జేరుకునేవాడు. కోర్టు పనివల్ల మనస్సులో బెంగపోతుందనీ, పూర్వం మోస్తరుగా చీక, చింత లేకుండా గడిచిపోతుందనీ అనుకున్నాడుగాని అది జరగలేదు. ఆ మృత్యుభయం ఇప్పుడస్తమానము వెంటాడుతూనే ఉంది. ఎదురుగావచ్చి కనురెప్పలు వాల్చుకుండా తన కేసి చూడమని బెదిరిస్తున్నది. దిక్కులేనట్లుగా అల్లాగే చూస్తూ - యమయాతని అనుభవించవలసిందని ఆదేశిస్తున్నది.

ఇలియిట్ ఈ పరిస్థితుల్లోనించి తప్పించుకోడానికి కొన్ని కొన్ని కొత్తమార్గాలన్నేషించేవాడు. వాటివల్ల అతనికి కొంచెం ఉపశమనం కలిగేదిగాని, కొద్దికాలంలోనే అవ్వన్నీ ఎందుకు పనికిరాకుండా పోయేవి. చివరికి ఆ పార్శ్వం నెప్పి ఒక్కటే అతి భయంకరంగా సాక్షాత్కరించేది.

ఇలాగ కొంతకాలం జరిగినతరవాత ఇలియిట్ తాను మొట్టమొదట సర్దిన గదిలోకి వెళుతూండేవాడు. ఆ గదిలోనే అతను పడిపోవడం జరిగింది. చివరికి ఆగది సర్దడంకోసం అతని జీవితం అంతా

ఆహుతి అయిపోయేటట్లుంది. అదంతా ఎంత అసం
దర్భంగా తయారయింది! ఆ బెబ్బు తగిలినతరువాతే
అతని శరీరంలో ఆ రోగం అంకురించింది. అగడిలో
పెళ్లి అక్కడివస్తువులన్నీ పరిశీలించేవాడు. అక్కడ
ఉన్న బల్లపైభాగం మెరుగు పాడయిపోయింది.

అది బాగా మెరుగుపెట్టి శుభ్రం చేయించిన
బల్ల. ఇలియిచ్ ఆ బల్ల పాడవడానికి కారణమేమో అని
పరిశీలించాడు. దానిమీద అమర్చిన ఆల్బం తాలూకు
ఇత్తడిపువ్వు వంకరపోయింది. అతను ఆ ఆల్బం
అందంగా అమర్చడానికి చాలా పయ్యబుర్చుపెట్టాడు.
ఆ ఏర్పాట్లన్నీ స్వయంగా చేసుకున్నాడు. అది పాడై
పోయినందుకు కూతురిమీద, ఆమె శిశుక తైలమీద
విసుక్కున్నాడు. ఆ ఆల్బం ఒక పక్క చీరిగి
పోయింది. అందులో అమర్చిన కొన్ని సోఫాలు
తల్లికిందులుగా తిరిగాయి. అత నవ్వన్నీ
యథాప్రకారంగా అమర్చి, ఆ ఇత్తడిపువ్వు
కొంచెం వంచాడు. ఆ సరవాత ఆ బల్ల, దానిమీద
అమర్చిన వస్తువులు మరో మూలపెడితే బాగుండునని
అనిపించింది. వెంటనే నొఖిర్చి విలిచాడు. అక్కే విని
భార్య, కుమార్తె అక్కడికి వచ్చారు. వారిద్దరు ఆ
బల్ల మార్చడం బాగుండదని అన్నారు. భార్య
మాట, పనమాట కలవలేదు. దానిమీద బాగా కోపం
వచ్చింది. అంతవరకు అతనికొ నెప్పిమాట జ్ఞాపకం
లేదు. ప్రస్తుతానికది పైకి కనబడకుండా అణిగిపోయి
నట్లుంది.

ఒకప్పుడెప్పుడైనా ఇలియిచ్ అక్కడి వస్తు
లిక్కడ పెడుతూంటే పెరుకోవ్వా మాసి
“అపని నొఖిర్చు చేస్తారంటే! నుట్టి బెబ్బు తగులు
తుంటేమో!” అనేది. ఆ మాటనేసరికి అతని కాబాధ
కళ్ళుకుమన్నట్లుండేది. ఇలియిచ్ దానంతట అదే
పోతుందని అనుకునేవాడు. కాని రెలవని రలంపుగా
మళ్ళీ ఆ బాధని మరిచే ఆలోచించేవాడు. తన
పార్శ్వంకేసి చూసుకుంటూ “ఇది ఇక్కడే
మకాం వేసి నా ప్రాణాలు తోడేస్తాంది,” అనుకునే
వాడు. ఎంత ప్రయత్నించినా అతినా బాధగొరవ
మరిచిపోలేకపోయేవాడు. అది ఎదురుగాఉన్న
పువ్వుల వెనకాలనంచి తనకేసి చూస్తూన్న
ట్లుండేది. ఇలియిచ్ తనలో “ఇంతా చేస్తే
ఇదంతా ఎందుకు జరిగింది? ఏదో యధానిక

వెళ్లినట్లా తెరకోసం వెళ్ళాను. చేదుబారా ప్రాణాల
మీదికి తెచ్చుకున్నాడు! తలుచుకుంటే
ఇదంతా ఎంత అసందర్భంగా తయారయింది!
నిజంగా ఇది ఇట్లాగ జరుగుతుందా? అనిపిస్తుందిగాని,
చివరికిది ఆక్షరాల్లా నిజమైపోతుంది.” అనుకునే
వాడు.

ఇలియిచ్ చదువుకు నే గదిలోకి వెళ్లి పడుకుని
ఒంటరిగా అనొప్పిరో సలమతమామో ఉండేవాడు.
ఆ నొప్పిసంగతి తలుచుకుని హాకలిపోవడం రెప్ప
మరేమీ చెయ్యలేకపోయేవాడు.

7

మొదటమీద చివరికి ఇదంతా ఎట్లా పరిణ
మించిందో చెప్పడం కష్టమే. కాని ఆ రోగం చూస
కిందనించి నీరు పోకినట్లు అలాగలాగ డేరిగిపో
యింది. మాడుకెలు గడిచేసరికి, అతని భార్యను,
కుమార్తెను, డాక్టర్లను, నొఖిర్చును — ఇంటిల్లపాదికీ,
చివరికి ఇలియిచ్ కి — ఒక విషయం స్పష్టమై
పోయింది. అతనివల్ల ఆ ఇంటిల్లపాదీ నానా బెబ్బం
దులు పడడంవల్ల, అతని ప్రాణాలెప్పుడు హరి
అంటాయో, యావన్మందికీ ఆ అవస్థలెప్పుడు తప్ప
పోతాయో అని అందరు కనిపెట్టుకుని కూర్చున్నారు.

క్రమక్రమంగా అతనికి నిద్రపట్టడం మానే
సింది. నిద్రపట్టడానికి కొన్ని ఇంజక్షన్లు లీచ్యేవారు
గాని, వాటివల్ల గుణం కనబడలేదు. మొట్టమొదట
అతనికి కొంచెం మగతి కమ్మినట్లుండి బాగా తగ్గినట్లు
కనబడేది. కాని చిట్టచివరికి ఆ మగతే మరింత
బాధకరంగా పరిణమించింది.

డాక్టర్లతనికోసం ప్రత్యేకంగా కొన్ని ఆహార
పదార్థాలు తయారుచేయించేవారు. క్రమక్రమంగా
ఆరుచి, ఎక్కువ పోవడంవల్ల అవ్వకూడా నోట్లో
పెట్టుకోవడం దుర్బలమైపోయేది.

చివరికి అవతలికీ, ఇవతలికీ పెళ్ళిదానికికూడా
కొన్ని ప్రత్యేకమైన ఏర్పాట్లు చెయ్యవలసివచ్చింది.
ఎవరో ఒకరు పక్కని నిలబడడంవల్ల, ఇంకా అనేక
మైన ఇబ్బందులవల్ల అతని కదంతా ఒక పెద్దఅవస్థగా
ఉండేది.

కాని ఈ అవస్థద్వారానే అతనికి సొఖ్యం కలి
గింది. వంటమనిషిదగ్గర అనిపైంటుగా ఉంటున్న

జిరాసిమ్ అతని కీ విషయంలో శాగా అసరాగా ఉండేవాడు. ఇతడు చైతుబిడ్డ. బస్తీతిండి తిని లావెక్కాడు. ఎప్పుడూ చిరునవ్వు నవ్వుతూ నుంచి ఉత్సాహంగా ఉండేవాడు. సుభ్రమైన రష్యా రైతు వేషం వేసుకున్న జిరాసిమ్ ఈ అసహ్యకరమైన పనులు చేస్తూంటే మాస్తే మొట్టమొదట ఇలియిచ్ కి కొంచెం ఇబ్బందిగా ఉండేది.

ఒకసారి ఇలియిచ్ బాగా నీరసపడిపోయాడు. కమ్యూన్ మొదలించి లేచిన తరువాత పంట్లాముకూడా పైకి లాక్కోలేనంత నీరసంతో రబూలన ఆపక్కనే ఉన్న పశుకర్షిలో కూర్చున్నాడు. బాగా చిక్కి పోయి నగ్నంగా ఉన్న అస శరీరంకేసి చూసుకుంటే అతనికి ముచ్చెపుటలు పోతాయి.

కానీ జిరాసిమ్ గట్టిగా అడుగులు వేసు కుంటూ ఒక్క నిమిషంలో అక్కడికి వచ్చేవాడు. అతని కాలిజోళ్లలోనించి పరికుభ్రమైన కీరగాలి పరిమళం బయలుదేరుతూంది. దానితో కలిసిన తారువాసన హృదయాని కెంతో ఉల్లాసకరంగా ఉన్నది. జిరాసిమ్ కిత్తనారతో తయారుచేసిన బనియన్ తొడుక్కున్నాడు. చొక్కాచేతులు మోచేతుల దాకా మడిచివేశాడు. అదుతూ పాడుతున్నట్టు అతి హుషారుగా ఆ కమ్యూన్ దగ్గరికి వచ్చాడు. ఇలియిచ్ మొహమాట పడతాడేమో అని అతనివైపు చూడ కుండా నిలుచున్నాడు. ఇలియిచ్ నీరసంగా 'జిరాసిమ్!' అని పిలిచాడు.

మొట్టమొదట జిరాసిమ్ ఏదో తప్పుపని చేసిన వాడిలాగ కొంచెం ఉలిక్కిపడ్డాడు. కానీ కసురెప్పపాటులో ఎంతో ఆ ప్యాయంగా ఇలియిచ్ వైపు చూశాడు. యశావన్తాసంతో కిలకిలాడు తూన్న అతని ముగ్ధమీద చిరుగడ్డం బయలుదేరే నూచనలు కనిపిస్తున్నాయి.

జిరాసిమ్ "ఎంబాయూ!" అన్నాడు. "నిన్ను చాలా ఇబ్బంది పెడుతున్నాను, ఏమీ అనుకోకు. నేను బొత్తిగా నీరసంగా ఉన్నాను."

జిరాసిమ్ కళ్ళ కలకలల్లాడుతున్నాయి. నోరు తెరిచేసరికి పళ్ళు తళతళా పెరుస్తున్నాయి.

"అబ్బేబాయూ అలాగంటారు! ఇందులో

ఇబ్బందేముంది! పుట్టెను ఇబ్బుచేసి పడిపోయారు బాబూ!"

ఆ రకవార జిరాసిమ్ అతి చాకచక్యంతో తన పని అంతా ముగించివేసి, మళ్ళీ వెంటనే లోపలికి వచ్చి నిలుచున్నాడు.

ఇవాన్ ఇలియిచ్ ఆ పశుకర్షిలో అలాగే కూర్చునిఉన్నాడు.

జిరాసిమ్ క మ్యాడ్ బ్రంధంగా కడిగివేసి మళ్ళీ ఇంకొకటి సిద్ధంచేసి ఉంచాడు. ఇలియిచ్ "జిరాసిమ్! ఇలాగ ఒకసారివచ్చి కాస్త చెయ్యి అందిస్తావా?" అన్నాడు. వెంటనే జిరాసిమ్ అతనికి దగ్గరిగావచ్చి నిలబడ్డాడు. ఇలియిచ్ "నాదగ్గర పని చేసేవాణ్ణి పంపించివేశాను. బొత్తిగా లేచి నిలబడ లేకుండా ఉన్నాను. కొంచెం లేవదీస్తావా?" అన్నాడు.

జిరాసిమ్ అతనికి ఆయాసం రాకుండా అతి జాగ్రత్తగా రెండుచేతులతోను లేవనెత్తి, ఒక చెయ్యి ఆసరా ఇచ్చి, రెండవచేత్తో పంట్లాము నలివేశాడు. ఆ తరువాత మళ్ళీ అతన్ని ఆ కుర్చీమీద కూర్చోబెట్టాలని అనుకున్నాడుగాని, ఇలియిచ్ ఆ పక్కనే ఉన్న సోఫాదగ్గరికి తీసుకువెళ్ళమని అడిగాడు. జిరాసిమ్ ఇలియిచ్ కి ఏమీ ఆయాసం కలగకుండా అతి జాగ్రత్తగా నడిపించుకు వెళ్ళి ఆ సోఫా మీద కూర్చోబెట్టాడు.

ఇలియిచ్ "అమృత్యూ! ఇవ్వన్నీ నువ్వు ఎంత తేలికగాచేసి పారేస్తున్నావు!" అన్నాడు.

జిరాసిమ్ ఒక చిరునవ్వు నవ్వి అక్కడినించి బయలుదేరబోయాడు. ఇలియిచ్ కి అత నక్కడ ఉంటేనే, ఎంతో సుఖంగా ఉన్నట్టు కనబడింది. అందుచేత జిరాసిమ్ ని దగ్గరగా అడ్డేబెట్టుకోవాలని నిశ్చయించి "ఇంకొక్క చిన్నపని! ఆ కుర్చీ నా కాళ్ళకింద పెట్టు. కాళ్ళు ఎత్తుగా ఉంటే ప్రాణాలకు సుఖంగా ఉంది." అన్నాడు. జిరాసిమ్ ఆ కుర్చీ పట్టుకువచ్చి, అక్కడ పెట్టి, కాళ్ళు కుర్చీమీద పెట్టడానికి కొంచెం వైకెల్లాడు. జిరాసిమ్ అలాగ కాళ్ళ వైకెత్తుతున్నప్పుడు ఇలియిచ్ కిది ఎంతో సుఖంగా ఉన్నట్లునిపించింది. "కాళ్ళు వైకెత్తుతూంటే ప్రాణానికి హాయిగాఉంది. కాస్త ఒక

తలగడా తెచ్చి కాళ్లకిందపెట్టు" అన్నాడు. జిరాసిమ్ అపని చేశాడు.

తలగడామీద పెట్టడానికి కాళ్లెత్తినప్పుడు ఇలియిచ్ మళ్ళీ అది సుఖంగా ఉన్నట్టు కనబడింది. తలగడామీద కాళ్ళు ఉంచిన తరువాత అ సుఖం కనబడలేదు. పైగా బాధ ఎక్కువయింది. ఇలియిచ్ "జిరాసిమ్! నువ్వు ఇప్పుడేదైనా పనిచేస్తున్నావా?" అన్నాడు. జిరాసిమ్ బస్తీకి వచ్చిన తరువాత ఇక్కడి పెద్దమనుషులతో మాట్లాడేటారు నేర్చుకున్నాడు. అందుచేత "అబ్బే! ఏమీపనిలేదు బాబూ!" అని అతి మర్యాదగా జవాబుచెప్పాడు.

"ఇంకా ఏదైనా పనిచేయాలా?"

"అన్నీ చేసేశాను బాబూ! ఇంక రేపటికి కర్రలు కొట్టాలి అంటే."

"కొంచెం కాళ్ళు పైకెత్తి పట్టుకుంటావా?"

"అలాగే పట్టుకుంటాను బాబూ!"

జిరాసిమ్ అతని కాళ్ళు బాగా పైకెత్తి పట్టుకున్నాడు. ఇలియిచ్ ఇప్పుడు ఏమీ బాధలే చనిపించింది.

"అయితే కర్రల మా చేమిటి?"

"పరవాలేదు బాబూ! ఇంకా శానా పొద్దుంది."

ఇలియిచ్ కాళ్ళు పైకెత్తి పట్టుకోమని చెప్పి, జిరాసిమ్తో కబుర్లు మెదలు పెట్టాడు. జిరాసిమ్ అలాగే కాళ్ళెత్తిపట్టుకున్నంతసేపు ఇలియిచ్ నెప్పి బాగా తగిపోయినట్టనిపించింది.

ఆతరువాత ఇలియిచ్ జిరాసిమ్ను అస్పదప్పుడు పిలిచి, అతనిన్ని కాళ్ళు పైకెత్తిపట్టుకోమని చెప్పి, ఏవేవో మాట్లాడుతూండేవాడు. అలాగ కబుర్లు చెబుతూంటే అతనికి బాగా సుఖంగా ఉండేది. జిరాసిమ్ ఇలియిచ్ చెప్పినవన్నీ ఎంతో అపాయంగా చేసిపారేస్తూండేవాడు. అతని అమాయకత, మంచి తనము చూస్తూంటే ఇలియిచ్ కళ్ళు చెమ్మగిల్లేవి. ఎవరైనా మంచి ఆరోగ్యంగా ఉంటే ఇలియిచ్ కింతకు పూర్వం కన్నెట్టగా ఉండేది. కాని జిరాసిమ్ ఆరోగ్యము, ఉత్సాహము చూస్తే ఇలియిచ్ ప్రాణాలకు హాయిగా ఉండేది.

ఆ యింట్లో జనాభా అంతా ఇలియిచ్ కి ఏదో కొంచెం జబ్బు చేసిందని, అది ఆంధ్ర ప్రాణాపాయకరమైనది కాదనీ, కళ్ళు మూసుకుని నాలుగుకోణాల పాటు ముందు పుచ్చుకుంటే ఆ జబ్బు నిమగ్నమైపోతుందనీ అంటూండడం ఒక పరిపాటిగా తయారయింది.

ఇదింతా వట్టిసట అని వారందరికీ తెలుసు. అయినా అందరూ ఈవిధంగా అంటూండడం చూస్తే ఇలియిచ్ కి ఒళ్లు మండిపోయేది. కాళ్ళెత్తి చేసినా ఇక జబ్బు రుచిరం కలలో వాస్తనీ, అలాగే అయినా మూతలపడుతూ ఎప్పుడో ఒకప్పుడు ప్రాణాలు విడుదలం తప్ప గర్వంతరం లేదనీ అతనికి తెలిపేయింది. ఇలాగ తెలిసినా ఇంటిలోవాళ్ళందరూ ఇలియిచ్ కి విషయమే తెలియలేదన్నట్లు మాట్లాడేవారు. పరిస్థితి ప్రమాదకరంగా ఉన్నా అబ్బే ఏమీ లేదని భరవసా ఇచ్చి, అతనిని చమ్మించడానికి ప్రయత్నించేవారు. ఇలియిచ్ ఆదంతా చూసి లోలో పల ములిపేవాడు. అతడు ఈ క్షణంలోనో మందు క్షణంలోనో చావడానికి సిద్ధంగా ఉన్నాడు, వారంతా ఈ సంఘటన ఏదో నిత్యకృత్యం క్రింద జమకట్టి వేస్తూన్నట్లు కనబడింది. పైగా ఆ నటనకు అంటూడరి ఉన్నట్టు కనబడలేదు. దానితో అతను ఒక్కసారిగా వారిమీద విరుచుకుపడి "చాల్లెండి ఈ దొంగనటన! నేను చెచ్చిపోతున్నానని మీకూ నాకూ కూడా తెలుసును! అందుచేత ఆనమవత్తం ఈ దొంగనాటకమైనా కట్టిపెట్టండి!" అని గట్టిగా దులిపివెయ్యాలని అనుకున్నాడు. కాని చివరికా మాటలు నోటిచిరదాకా వచ్చి ఆగిపోయాయి. మృతి అంటే అత్యంత భయంకరమైన విషయం! కాని ఆ యింట్లో ఉన్నవాళ్ళని అమర్యాదకరంగా పరిణమించిన ఒక చిన్న ఇబ్బందికింద జమ జట్టేశారు. తన విషయంలో ఎవరూ బాధపడడం లేదన్న విషయం ఇలియిచ్ కిప్పుడు స్పష్టపడిపోయింది. అసలా ఇంట్లోవాళ్ళ కతని విషయం తెలుసుకోవాలన్న భగోషే లేదు. ఒక్క జిరాసిమ్ మాత్రం అతనిపరిస్థితి గ్రహించుకుని జాలవడేవాడు. ఒక్కొక్కప్పుడు రాత్రి తెల్లవాల్లు అలాగే కూర్చుని అతని కాళ్ళు ఎత్తి పట్టుకునేవాడు. ఇట్టి పడుకోమని చెబితే "నా కేమీ ఇబ్బంది లేదు బాబూ! ఇప్పుడు కాకపోతే ఇంకా

స్వేపున్నాక నిద్రపోతాను." అనేవాడు. తరవాత మరింత ఆస్వాదంగా "మీకు ఒంట్లో బాగోనప్పుడా మాత్రం చెయ్యకపోతే ఎలాగ బాబూ!" అనేవాడు. ఆ యింట్లో నటించనివాడా జిరాసిమ్ ఒక్కడే. అతని ధోరణినిబట్టి చూస్తే అతని నొక్కడే ఆ పరిస్థితులన్నీ పూర్తిగా గ్రహించినట్టు, ఇక దాచడం లాభం లేదనుకున్నట్టు తేలిపోతున్నది. జిరాసిమ్ అంతమాత్రంతో ఉరుకోక బాగా బక్కచిక్కిన యజమానిమీద బాధపడి అన్నివిధాలా ఆసరాగా ఉండేవాడు. ఒక్కసారి ఇలియిచ్ అతన్ని వెళ్లివడుకోమని బలవంత పెట్టాడు. జిరాసిమ్ ఇంక ఉండుబట్టలేక "ఈయాలో రేపాంతా ఎల్లిపోవాలిగదా! బాబూ! ఈమాత్రం కట్టమేనా ఒర్పుకోకపోతే ఎలాగ బాబూ!" అని సమాధానం చెప్పాడు. అతని కాపని ఏమాత్రము భార మనిపించలేదు; తానీవేళ ఆపత్తులో ఉన్న ఒక మనిషికి సాయపడుతున్నాననీ, ఇల్లాంటి పరిస్థితుల్లో రేపెవరైనా తనకు సాయపడగలరనీ అనుకున్నాడు.

ఈ నటన మాట ఇలాగి వదిలివేసినా, ఇంకొక విషయం ఇలియిచ్ ని బాగా బాధ పెట్టింది. అల్లాంటి పరిస్థితుల్లో కుటుంబంలోవారంతా తన్నెంతో ఆస్వాదంగా చూస్తారని అనుకున్నాడు గాని, అది జరగలేదు. చాలాకాలం ఆ జబ్బుతో తీసుకున్నాక

అతనికి అందరు తన్నొక జబ్బుపడిన పిల్లవాడిని చూసినట్లాపూయంగా చూడాలని అనిపించింది. ఆ అభిప్రాయం పైకి చెప్పడానికి సంకోచిస్తే సంకోచించి ఉండవచ్చును గాని, తన్నందరు పసిపిల్లవాడిని బుజ్జగించినట్లు బుజ్జగించాలని కోరుకునేవాడు. తానొక పెద్దఉద్యోగంలో ఉన్నాననీ, తనకప్పుడే గడ్డాలు మీసాలు నెరుస్తున్నాయనీ, తనది చాలా అసందర్భమైన కోరికనీ అతనికి తెలుసును. అయినా ఆ విధమైన ఆప్యాకుతకోసం తపాతపాలాడిపోయేవాడు. అయితే జిరాసిమ్ అతనికి అంతటి ఆస్వాదంతోను పరిచర్య చేస్తూ ఆదరంగా చూస్తూండడంవల్ల ఇప్పుడు కొంచెం సుఖంగా ఉంది. ఇవాన్ ఇలియిచ్ ఒక్కసారిగా బారుమని గొంతెత్తి ఏడవాలనీ, తన్నందరు బుజ్జగించాలనీ ఉండేది. కాని అంబలోనే షే బెక్ అక్కడికి వచ్చేవాడు. అతన్ని చూడగానే ఇలియిచ్ ఒక్కసారిగా మూతీ, ముక్కు బిగించుకుని కూర్చుని, ఒక గొప్ప వ్యక్తిలాగ మూటాడడం మొదలుపెట్టేవాడు. ఆమైన అలవాటునుబట్టి అనాటి కోర్టుకేసులలో ఇచ్చిన తీర్పు తిప్పనిపాదించేవాడు. దానిమీద షే బెక్ ఏమైనా అంటే తను పట్టిన కుండటికి మూడే కాళ్ళంటూ కూర్చునేవాడు. ఈవిధమైన అసభ్యవర్తనల ప్రభావంవల్ల అతని కాచివరిరోజులన్నీ—అతి దుర్భరంగా గడిచిపోయాయి.

[ఇంకా ఉంది]

తెల్లగా
ఉతుకబడినవి

ప్రకాశవంతముగా
ఉతుకబడినవి

ఇందుకు
సన్ లైట్
సబ్బు
కారణము

బాదకుండగనే బట్టలను తెల్లగాను ప్రకాశవంతముగాను ఉతుకును!

హిందుస్తాన్ కో - ఆపరేటివ్

ఇన్ స్యూరెన్సు సొసైటీ లిమిటెడ్.

(హైదరాబాద్ - కలకత్తా)

సమృద్ధి కమిషనుకు, స్నేహపూర్వకమైన లావాదేవీలకు పేరొందిన కంపెనీ. గత 45 సం॥ ల ప్రజా

సేవలో సొసైటీ సంపాదించిన గొప్ప ప్రజాదరణకు యీ అంకెలే ప్రబల తార్కాణము.

1951 లో పూర్తి చేసిన

వ్యాపారం — రు. 16,00,00,000

1950 లో అమలులో వున్న

మొత్తం భీమా రు. 73,16,00,000

ఆంధ్ర జిల్లాలలో సొసైటీ యేజంట్లుగా పనిచేయడమిది సమర్థత గౌరవముగలవారు విజయవాడలోని సొసైటీ బ్రాంచి ఆఫీసుకు వ్రాయగోరెదము.

హిందుస్తాన్ బిల్డింగ్సు, ఐ. కె. రాయ్, బ్రాంచి మేనేజరు

హి. బా. నెం. 12, బకింగ్ హంకేట, పోస్టు,

విజయవాడ

కుష్టు ★ బొల్లి

వగైరా మేహమచ్చలు, సెగ. సవాయి వ్యాధులకు గ్యారంటీ చికిత్స, క్యాటలాగు ఉచితము.

జి. వి. రెడ్డి అండ్ కో

(రజిస్టర్డ్)

“భాస్కరాశ్రమము”

గోపాలపురం, తూ. గో. జిల్లా

మధనకామేశ్వర వేష్యం

ఇది రక్తవృద్ధిని చేయు విలువ గల వస్తువులచే తయారు చేయబడినది. మేహములు, నిక్కాక నిస్సత్తున, శుక్ల నష్టము, అతిమూత్రము మొదలగు వాటిని ఖండించి, మంచిబలమును వీర్యపటుత్వమును కలిగించుటలో ఆద్భుతమయినది. అనేక సర్టిఫికేట్లు గలవు. 2 డబ్బీలు చాలాన.

20 తులముల డబ్బీ రు. 2/-

పోస్టేజ్ ప్రత్యేకము.

పి. సి. ఏ. అండ్ కంపెనీ

ఆయుర్వేదసహజం.

పెరిచేపి, (నెల్లూరు జిల్లా)

కృష్ణదేవరాయలు

1434A

కళింగ జైత్రయాత్ర ౪* 1434

1434K

శ్రీ నేలటూరు వెంకటరమణయ్య

ఇంతవఱకు గృష్ణరాయల కళింగ జైత్రయాత్ర యేక ధాటికొదనియు నందాఱుఁబుట్టయు గలవనియు నిర్ణయించితిని. ఇక నాయాఱుఁబుట్టయు లందును నడచియుద్ధవిశేషములను వివరింపవలసి యున్నది. ఉదయగిరి ముట్టడితో గళింగదండయాత్ర ప్రారంభమైనది. శకాబ్దము 1434 ప్రశోత్పత్తి పుష్య మాసమున రాయలు సైన్యముతోవచ్చి యుదయగిరికి ముట్టడివేసెను. రాయవాచకమునందు కృష్ణరాయలు ఉదయగిరి దుర్గమునకువచ్చిన 'హుక్కత్తున దుర్గములపై లగ్గయొక్కగా దుర్గములూనినారు తమచేతినైనట్లు సమ రంచేసి నుండునుండు శలవై నిర్వహించలేక కొలిచి నారు' అని యున్నది. ఇది వాస్తవమును గప్పి పుచ్చెడి యతిశయోక్తి. ఈ ముట్టడి సుదీర్ఘ కాలము నడచినది. ఉదయగిరి తీరాంగ్రహచేత దుర్గములందు బలవత్తిమమైనది, — దానిని సాధించుట సులభసాధ్య మైన కార్యముగాదు. దాని పరిసరములు పర్వత మునుమగుటచేత దుర్గముమై శత్రుజన దుర్భేద్యముగ నుండెను. దానిని చొచ్చుట కొక్కటి దిప్ప మార్గం దాము లేదాయె. అదియు మిక్కిలి యిఱుకైనది.

(*) వికృతి జ్యేష్ఠ భారతి పుటలు ౬౦౪-౬౦౮ తరువాయి)

1. శకాబ్దము 1436 మీద చెల్లు భావసంవత్సర జ్యేష్ఠ బ 2 నాడు ఉదయగిరి కృష్ణరాయలకు వైభవ మాయెనని యతిశయ సెలకొల్పిన జమూనాసములవల్ల దెలియుచున్నది. (N D I. III. U. 40) ఉదయగిరి ముట్టడి యొకటిన్నరసంవత్సరము పర్యంతము సాగె నని న్యూనిజు చెప్పియున్నాడు. (Forgotten Empire, p. 316) కావున పైజెప్పినట్లు శ. 1434 ప్రశోత్పత్తి పుష్యముందు ప్రారంభమాయెనని తెల్ల మునుచున్నది.

2. Forgotten Empire, p. 316.

మనుష్యులు సైతము ఒకరివెనుక నింకొకఱుగ నె నడచి పోవలసియుండెను. ప్రకృతిచే నింత బలిష్ఠమైనం దువలన దానిని సంరక్షించుట కల్పసంఖ్యాకులు చాలియుండిరి. కొద్దిజనులు కొండలసందునను బండలు వెనుకను దాగి యెంతటి ప్రబల శత్రువునైనను ధిక్క రించుటకు జక్కనియవకాశముండెను. వీరి నాకటిచే మాడ్చినతప్ప కోటను వశపఱచుకొను నుపాయమునన్య మెద్దియులేదు. 2

కృష్ణరాయ లసామాన్య ప్రజ్ఞశాలియైన దళ నాయకుడు. దళములను కూర్చుటయందు విప్లుల యందును యుద్ధరంగమున శత్రులపై బురికొల్పుట యందునూత్రమేకాదు అతని ప్రజ్ఞ వికసించినది. అసాధ్యమనుమాటను అతిజెఱుగడు. ఎట్టి యాటంక మైననునచే—మానుషముగాని యమానుషముగాని — అలేనిమార్గమునుండి తొలగిపోవలసినదే. కావున దుర్గముమైనకోటను సుగము సేయుటెట్లు? అని యతడు చింతించి చింతించి దాని పరిసరములనుండిన బండలను కొండలను పిండిగొట్టుటయొక్కటియే దుర్గమును జయించుటకు సరియైన యుపాయమని నిశ్చయించెను. కాని యదిగులువైన కార్యముగాదు; రాయలా పనినెట్లు నిర్వహించెనో తెలుపునా; నములులేవు. కాని దాని నెగ వేర్చుటకు వలసిన మనుష్యు బలగము కొంచెనంచెమని యెంచుటకు వీలులేదు ధన వ్యయమును తక్కువయ్యెయండదు. జనసోమమును ధన సంపత్తిగలిగియుండినను దానిని కొనసాగించుటకు రాయలకు పదునెనిమిది మాసములు పట్టినవి. ఈకాల మంతయు గృష్ణరాయ లుదయగిరియందు స్థిరముగ నుండిలేడు. రాజధానికి పోవుచువచ్చుచు నుండెను. పుణ్యక్షేత్రములకు గూత్రపోవు నెపమున రాజ్యమున జాలభాగములను ద్రొక్కి చూచుచుండెను. తుదికు ఉదయగిరి దుర్గమును సుగము సేయు మార్గనిర్మా

ణము ముగిసెను. తనధర్మముల కోటలుబురుజుల సమీపించుటకొఱకు నచటిగండ శిలల ననేకములను బిగుగ గొట్టి వాని మీదుగ పెక్కు మార్గముల వేర్పఱచెను ఒకరి వెనుక నొక్కరుగ నచచిపోవలసియుండున ఇటుకుదారిని విశాలముజేసి వెడలైన బాటగ మార్చెను. ఇట్టివానినినే మఱికొన్నింటిని గూడ

3. ప్రతాపరుద్రగజపతి పినతండ్రి పేరు వాస్తవముగ తిరుమలకాంతరాయలని దృఢముగ జెప్పటకు ఓలులేదు. దీని విషయమైన సాక్ష్యము ఒక్కరితీగ నుండలేదు. కొన్ని శాసనము లీతని తిరుమలకాంతరాయలని పేర్కొనుచున్నను (NDI. III. U. 38 40, TTDI. III. 77) మఱికొన్నిటియందు తిరుమలరాఘవై లేక రాతరాయలని యున్నది (TTDI III. 76, 80, 81); ఒకానొక శాసనమున నితని నామకేయము (U. 37) తిరుమలరాఘవరాయలని యున్నది. ఇట్లు శాసనసాక్ష్యమే భిన్నమైయుండ వాఙ్మయము వీని విరుద్ధముగ నలని మఱియొకవిధముగ పేర్కొనుచున్నది. ఆముక్తమాల్యదప్రభుమాత్యా సాంత పద్యమునందు 'ఇథ రాఘవరాయార్యసర తత్పితృవ్యక్తృ' అను వాక్యమునకు వ్యాఖ్యాతలు పగంపరగ 'ఇథ రాట్ = గజపతియైన ప్రతాపగురునియొక్క, ఉదయ ఉర్వీసర = ఉదయగిరి దుర్గముందు, తత్ = ఆ గజపతికి, పితృవ్య = పినతండ్రియైన ప్రహరేశ్వర పాత్రునిచేత' అని యర్థవివరణము వ్రాసియున్నారు. కాని ఇది తప్పు. ప్రహరేశ్వరపాత్రునికి ఉదయగిరితో నెట్టి సంబంధ ముండినట్లును అగపడదు. ఇతడు కొండపల్లి దుర్గాధ్యక్షుడనియు నచట రాయల కతడు పట్టావడెననియు నాముక్తమాల్యదతృతీయాశ్వాసాంత మందలి 'ఇది పాత్రప్రహరేశ్వర' అను పద్యమువలన విదితమగుచున్నది. ఇతని స్థంభార్థనామధేయము ప్రహరరాజు శిరశ్చంద్రపాఠుడు. ఇతని బోడజన మహాపాత్ర బిజిలీఖానులతో గూడ రాయలు జీవగ్రాహముగ కొండపల్లియందు బట్టుకొనినట్లు శాసనములు జెప్పుచున్నవి. (TTDI. III. 80) కావున లభ్యమైన సాక్ష్యము నాధారపఱచుకొని యుదయగిరియందు కృష్ణరాయల చేజిక్కిన ప్రతాపరుద్ర గజపతి పినతండ్రియొక్క వాస్తవ నామధేయ మిది యని నిశ్చయించి చెప్పటకు వలనుపడదు.

4. NDI. III U 38, 40,

నిర్మాణము గావించి కోటక్రిందికి బోవుటకు వసతి చేసికొనెను. ఇంతశ్రమపడినను కోటస్వాధీనముగు నట్లగపడలేదు. దుర్గాధిపతియు ప్రతాపరుద్ర గజపతి పినతండ్రియునగు తిరుమల కాంతరాయడు కోటను గడు జాగ్రత్తతో కాపాడుచుండెను³.

కృష్ణశివరాయ లిట్లుదయగిరి దుర్గమును జయించుటకు భిగిరథ ప్రయత్నము సేయుచుండ దాని జాచుచు ప్రతాపరుద్ర గజపతి మిన్నకుండలేదు; అతడొక గొప్పసైన్యమును వంటబెల్లకొని గాయల నోడించి ముట్టడిని లేవదొలుట కొఱకు తగలివచ్చెను. కాని రాయ బాతని నిజసైన్యముతో నెగుర్కొని పరాభూతుని గావించెను. న్యూజీయంశేయును ప్రస్తాపించలేదు; కాని యుదయగిరి తిరుమల శాసనములందు 'ప్రతాపరుద్ర గజపతిని కొండవిడువర్యంతలం విరుగబొడిచి' యని సంకెహముగ నూచింపబడియున్నది. ఇందువల్ల కృష్ణశివరాయ లుదయగిరినెంత ప్రతాపరుద్ర గజపతిని పరాభుని సేయుటయే కాక కొండ విడువర్యంతమును నతని వెన్నంటి తిఱుముకొని పోయెనని విదితమగుచున్నది.

గజపతి ప్రతాపగురుని నిట్లోడించి తిఱుమగొట్టి కృష్ణశివరాయలు ననుదిరిగివచ్చి ఉదయగిరిని జేరి దుర్గము నెక్కిన స్వాధీనపఱచుకొనవలయునని పట్టుపట్టెను. మొట్టమొదట దుర్గమునకు వేణత (మేనత) వేయించెను⁴. వేణత యనగా కోటకు రాక పోకలను సంపూర్ణముగ నాపివేయుటకు చుట్టును పెట్టగోడ. వేణత వేయించిన పిమ్మట బయటనుంచి కోటలోనికి పదార్థము లెవ్వియుబోక నిలిచిపోయినవి; కాని కోటకావలదండు ధైర్యసాహసములను జూపి మెండ్లి పెక్కుదినముల పగ్యంతియు బోరాడెను ఈ యుద్ధము కృష్ణరాయ విజయమునందు వర్ధింబడియున్నది.

"కోటలు దుర్గముల్ గొనుచు దొకపట్టుబల

ధాటిచే మించు నార్వీటివారు

కంట కాహితి కంఠులంతనోద్రతి లీల

దంటలైతిగు తొంగంటినారు

నిబ్బరంబుగ శత్రునికరంబు నణగించి

ధీరులై మించు గొబ్బారివారు

చాల దొర్బలలీల సమదారిసంఘంబు

దూలించి వెలయు నందెలవార

లాదిగా గల్లు రాజులు మేదురగతి
తుళువవారలును బోయలు గురుసు గాగ
బ్రతిదినంబును ఘోరమా రణమొనర్చి
నిలిచిపోరాడె గజపతి బలములపును."

"తీవిగ నొకవారును కడిందరిహిక
వెలుగోటివార లా
రావెలవారు గూడుకొని రాత్రిబగల్
చతురంగసేనతో
నేవగ జూచినక డెలియ నెంతయు
శక్యముగాని గుర్తముకొ
భూవరమాళిగాంచి యొక పూటనె
దీసిద నంచుదగ్గరై.

దిగ్గనలేచి సాహసము తేటపడక
మును మున్ను గాగదా
నగ్గలికకొ డెలంగు విషమంతయు
గన్నాని రోషచిత్తుడై
లగ్గలకెక్కి రంపిలు బలంబు చలం
బలరక రమంబులకొ
దిగ్గజముల్ వడింక బలు తెంపున
గుంపులు గూడియుద్ధతికొ5."

ఈ విషయమునె తెల్పు ప్రాచీన గాథ యొకటి
యాము క్షమాల్యద వ్యాఖ్యలం దుదాహరింపబడి
యున్నది. 'కృష్ణదేవరాయల దిగ్విజయములలో ఉద
యగిరి దుర్గమును ముట్టడించినప్పుడు అందు ప్రహ
రేశ్వర పాత్రుడైనవాడు గజపతికి పినితెండి
కాపుండి కడు సమర్థుడై ఎన్నాళ్ళకును దుర్గమును
లో బడినీయక పోరాడుచుండెను. అంత నొక
నాడు కృష్ణరాయలు 'ఈ దినము ప్రహరేశ్వరుని తల
ద్రొక్కనిది స్నానముచేయనని ప్రతిజ్ఞచేసి స్వయ
ముగా ముట్టడి నడిపగా ప్రహరేశ్వరుడు భయపడి

5. కృష్ణరాయ విజయము 3 : 58-60.

6. "...and in it he captured an aunt
(some say an uncle) of the king of Oriya
who was taken captive and carried off-
with all courtesy that he could show her
(him), having her (his) liberty; and he
took her (him) along with himself.'—

—Nuniz, Forgotten Empire, p. 317.

'దుగంజిత్వోఽథసోఽసా వుదయగిరివరం తత్ర
రాహుతైరాజం

లోబడెనట. ఈ యైతిహ్యమున ప్రహరేశ్వరు
డనుట తప్పైనను తక్కినవిషయము సత్యమూరము
గాదు. కృష్ణరాయల కంటికింద పోరాడి దొడగిన
రాయరాణువ యసాధరణ పరాక్రమముజూపి నలు
ప్రక్కలను లగ్గలకెక్కిన. ఎంత నామర్థ్యము గల
వాడైనను తిరుమలకొంతరాయుడు ప్రబల శత్రుదళ
మును మార్కొనజాలక రాయలతో సంధినికోరెను;
అతడు కోరినమేరకు సమాధానమున కొడంబడుటకు
రాయలు సంకోచించెను. విలస యొక ధర్మసంఘేహ
మాతని చిత్తమును కలతపెట్టినది. తిరుమలకొంత
రాయని శిరము ద్రొక్కనిది ఆ దినము ముగ్ధనము
సేయనని ప్రతివత్సేగదా; మఱి యతడు కోరినట్లు
సంధి ననుగ్రహించిన ప్రతిజ్ఞాభంగముగును. శరణార్థి
యగు శత్రుని రక్షింపక నిరాకరించుట రాజధర్మము
గాదు. విమనీయుటకును దోచక సంకటపడుచుండు
రాయలకు సర్వశిరః ప్రధాని యప్పాటి యొక యుపా
యమును దెప్పి మనశ్శాంతిని గలిగించెను. తలపాగ
ద్రొక్కిన తలద్రొక్కినవల్లే యగును; తిరుమలకొంత
రాయుడు ఓన యుష్టిషమును రాయల పాదములకడ
నుంచుట కంగీకరించిన ప్రతిజ్ఞయు భంగముగాదు;
శరణార్థులను సంరక్షించుటకును వలనుపడును. తిరుమల
కొంతరాయలు రాయలు కోరినట్లు పాగ నతనిపాదముల
క్రింద వైచెను; రాయలందులకు సంతసించి యత
నిని చంపక విడిచిపెట్టెను. ఈ సంధివృత్తాంతము
జాలవలకు పరింపగగవచ్చు నైతిహ్యములనుండి
సంగ్రహించినది. ఇది సత్యమని ఆ ముక్త ప్రభువా
శ్వాసాంతపద్యము రుజువునీయుచున్నది.

'ఇది కర్ణాట భరాధృతిస్థిరభుజాపావాక లభేభరా
డుదయోర్వీరం తత్పితృవ్యక్తత నవోపాయ
నోష్టిషర
త్పద్యగంచత్పద కృష్ణరాయ వసుధాధ్యక్షోదతా
ముక్తమా

ల్యదనాశ్వాసము హృద్య పద్యముల నాద్యం
మహింబోల్పునన్.'

ఇట్లు స్త్రీషము నుపాయన మొసగిన తిరుమల
కొంతరాయనికి గృష్ణరాయలు ప్రాణదానము జేసెనే
గాని విడిచిపెట్టలేదు; బందీకృతుని గావించెనని
పోర్చుగీసు రచనలను, సమకాలిక వాఙ్మయమును,
రాయల శాసనములును సాక్ష్యము బల్కుచున్నవి.6
కోటను స్వాధీనపఱచుకొని దుర్గసంరక్షణకు సాళువ

కంపరాజును నియమించెను. 7 తరువాత సాళువ తిమ్మరు సయ్యను పిలువనంపి సాళువ నరసింగ రాయల యాజేశమును దానంతే చక్కగ నిర్వహించి నదియు వివరించి తనకంతటితో దృష్టికలుగ లేదనియు, సరిగూర్రాజ్యములోనికి నూలుయోజనముల పర్యంతము గూచించేసి పోలయించుచు, నందుకు వలసిన వస్తుసామగ్రిని తయారుచేసి సైనికులకెల్ల జీతమును సంపూర్ణముగ నిచ్చివేయవలసినదనియు గాజ్ఞాపించెను. 8 తిమ్మరు సయ్య రాయల గాజ్ఞానుసారము సేనలను ప్రయాణమునకు సంసిద్ధము సేయగఁజూచు. కృష్ణదేవరాయలంతట సైన్యముతో గదిలివచ్చి కొండపిటిని సాధింపుచుని తిమ్మరుసునకాజ్ఞ చేసి దేవేరులతోగూడ 'తిరిగి విజయనగరం రాజధానికి విచ్చేస్తున్న తిరుమలమిందికి విచ్చేసి తిరువేంగళ నాథుని దళింపించి తిరువేంగళనాథ దేవునికి కనకాభీషేకం

బద్ధిక్రత్వ...—సంగీతనూర్త్యనయము.

Further Sources of Vijayanagara History. I. No 16. (a).

'ఉదయగిరి దుర్గమును పుచ్చుకొని ప్రతాపరుద్ర గజపతివారి పిన్నతండ్రి తిరుమలకొంచెరాయనిని పట్టుకొని...' *NDI. III. N. 40.*

7. రాయవాచకమున 'కంపన్నను దుర్గముందు తాణ్ణం వుంచి' అని యున్నది. మనుమంచి భట్ట కృత అశ్వలక్షణసార మను గ్రంథము సాళువయాభిరరాజ భిమాంబికా పుత్రుడగు కంపరాజున కంకిత మొయబడినది. ఈతడు కృష్ణరాయల సిద్ధకృపాణుడట (లి: 1). ఇతడే రాయవాచకము చేర్చుకొను కంపన్న కావచ్చును.

8. *Nuniz Forgotten Empire, p. 317.*

9. *TTDI. III 66, 67, 68. 70, 71, 72, 73, 74, 75.*

10. *TTDI. III. 76.*

11. రాయవాచకము, పుట. 91. 'కందుర్కి పోగా' 'కందుర'ని నది పొరబాటు. 'కందు కూర్కి' అని యుండవలయును. చూ. కృష్ణరాయ విజయము లి: 63 'అట కందుకూరు బిట్ట దిరె కామాళ శంఖ భేరివిరావముల్ భోరుకలగ' అని.

11a. కాళహస్తి మొదలు జగన్నాథం పర్యంతం గజపతిసీమ. రాయ. పుట 97.

చేసిరి. మఱియు, 'తథాతిథి (శకవషణ్ములు 436) మీదనడచే భావనంవత్పిర ఆమాధ మ. 15. ను) మన్వాది పుణ్యకాలమందు ధారాపూర్వకంగాను' 'పాత్రిసినాంటి సీమగూని తాళపాక గ్రామం 1' 'సమపికంచిరి. 'కృష్ణరాయలదేవులు చిన్నా దేవ మ్మం గారు'ను, 'తిరుమలదేవమ్మం గారు'ను తిరువేంగళనాథదేవునికి కంఠమాలయు సగపదకమును సమపికంచిరి. 9 విజయము ప్రసాదించినందులకు ఇష్టదేవముగ శ్రీ లంకేశ్వరస్వామికి కృతిజ్ఞతా పూర్వకముగ సమపికాచేసిన కొనుకలు గాబోలును. ఇట్లు భగవత్కైంకర్యమును ముగించుకొని రాయలు రాణివాసముతోగూడ విజయనగరమునకు దివలెను.

కొండపిటి:—రాయలగాజ్ఞ చొప్పున సాళువ తిమ్మరుదండనాథుని యాధిపత్యముక్రింద రాయ రాణుల కొంపవీడు దుర్గమునపు కూచించెను. ఆంధ్రదేశమునందు గజపతి సామ్రాజ్యములోని ముఖ్య ఆయపట్టు స్థానములలో నది యుదయగిరికి తుల్యమైనది. కొండపిటి దండపాటుకు రాజధాని. చుట్టుపట్టులనుండు అద్దంకి యమ్మనప్రోలు మొదలగు దండపాటల నేలు నధికారులు కొండపిడు దుర్గాధ్యక్షునికి లోబడియుండిరి. ఈ దండపాటలలో దుర్గము లనేకములుండినవి. దక్షిణదిశనుండి గజపతి సామ్రాజ్యముపై సైన్యవిచ్చు శత్రు పీదుర్గముల నన్నిటిని మొట్టమొదట సాధించుట యత్యంత వశ్యకము. వానిని విడిచిపెట్టి కొండపిటి నొకవేళ ఒయింపగల్గినను అచ్చట నతనికి స్థిరముగ దన యధికారమును నెలకొల్పుటకు పీలుగాదు. ఈ మర్కమును జక్కగ గుర్తించినవా డగుటవలన తిమ్మరసయ్య పీని నన్నిటిని జయించి స్వాధీనపఱచుకొనిన పిదప గాని కొండపిటిజోలి యెత్తుకొనలేడు. ఇవి వరుసగ 'అద్దంకి, వినికొండ, బెల్లంకొండ, నాగాజూని కొండ, తింగడు, కేతవరం మొదలయిన గిరిగుణేశ్వరుగుణములు 10.' ఇవిగాక రాయవాచకమును గృష్ణరాయవిజయమును కందుకూరును గూడ ఒయించిట్లు తెల్పున్నవి. ఇది సుసంగతమే. గజపతి సామ్రాజ్య మప్పుడు నెల్లూరుమండలములో ఆత్మీకురు పర్యంతము వ్యాపించియుండినది; కావున కందుకూరు గజపతి సామ్రాజ్యాంతర్గతమై యుండవలయునని సంగత్యములేదు అది శ్రీ. శ. 1422 వఱకును రెడ్డిరాజు కుటుంబమునం దొక శాఖకు ముఖ్యస్థానమై యుండె.

అప్పుడది యెట్టి స్థితియందున్నను క్రి. శ. 16 వ శతాబ్ద పూర్వార్థమున దాని ప్రాముఖ్యత నింకను గొప్పలేదు ; కావున గాయరాణువ ఉదయగిరి నుండి బయలుదేరిన పిమ్మట కందుకూరిని విశేషము కొనిరనుట విశ్వసింపదగిన విషయమే. పై బేర్పానిన దుర్గములలో గజపతివారి పక్షమున నెవ్వ రెచట కాపుండిగో వా రెట్లు పోరాడిరో తెలియదు. కాని కృష్ణరాయలచే గొండుపీడునందు వీరభద్రగజపతితో గూడ పట్టి వడిన పాత్రసామంతులై యుందురనుటకు గొంత యవకాశము గలదు. పట్టుపడిన పాత్ర సామంతుల సంఖ్యయేక, కందుకూరితో గూడ రాయరాణువ జయించిన దుర్గముల సంఖ్యయు నేడే. మఱియు ఆముక్తపీఠికయందు ఉత్కలక్షత్రీయ పాత్రు లెల్లను కొండపీటియందుండినట్లు కృష్ణరాయలు వ్రాసియున్నాడు. న్యూనిజుకూడ గజపతి రాజ్యమందలి దొరలెల్ల నందెకూడి యుండెనని చెప్పియున్నాడు. మఱియు రాయవాచకమున పై బేర్పానిన దుర్గములందలి ప్రజలు తమ తమ దొరలున్న తావుకు అనగా కొండపీడునకు పోయినట్లు చెప్పియున్నది^{11b}. కావున రాయలకు గొండుపీటియందు పట్టువడిన విష్ణుగు పాత్రసామంతులును పైబెప్పిన దుర్గముల కధిపతులైయుందురని ఉహనము గల్గుచున్నది. ఈ యూహ సరియైనదేని, రాయశాసనాదులందు పేర్కొనబడిన దుర్గములయొక్కయు పాత్ర సామంతులయొక్క వరుసయు సోక్రటియ యగు నేని కందుకూరికి కుమారహంపీరుని కొడుకు సరహరిదేవుడును, అద్దంకికి రామారి మల్లాఖానుడును, వినికొండకు ఉద్దండఖానుడును, బెల్లంకొండకు జన్యాలకనువాపాత్రుడును, నాగాద్దునుని కొండకు పూసపాటి రాచిరాజును, తంగేడుకు శ్రీనాథరాజు లక్ష్మీపతిరాజును కేతవరమునకు పశ్చిమ బాలచంద్ర పాత్రుడును దుర్గాధిపతులై యుందురు. రాయవాచకమున కొండపీటి దండయాత్ర కొంచెము విపులముగ వర్ణింపబడియున్నది. రాయనైనయ 'కొండ పీటి' కదలిపోగా దుర్గములలో నున్న పూడములవారు సముద్రంపొంగి వచ్చేరితిని నేనా

సముద్రం కదలివచ్చేది కని కాలిఘాళిమిన్నుముట్టి సూర్యరశ్మిగప్పినగని స్థలములు విడిచి పొయ్యేనా గున్ను కాహళస్వనివిని పారె వారున్ను యీరీతున కొండ పీడునీమకొటలు దుర్గాలలోనున్న వారునరాళ భ్రష్టులై తమ తమ దొరలున్న తావుకు పోసాగిరి. బోయనొరలు పదునెనిమిది కప్పణాల వారున్ను మూడులక్షలపాయ పిళమున్ను కొండపీడు కొండ పల్లె, బెల్లంకొండ, విని కొండ, నాగాద్దునం కొండ మొదలయిన దుర్గాలకు యెలు బడియైన శీమ లాద్యం త్రిం శిపారం చేస్తావున్నారు. గనక ఆయాశీమలో గల ప్రజలందరూ సకలమును కొల్లెయిచ్చి మిక్కిలి అంధుపడి అయిన దుర్గాలుచేరినారు.¹²

ఇందువల్ల కృష్ణరాయల కొండపీడు దండయాత్ర స్వభావము జక్కగ దెలియవచ్చుచున్నను యుద్ధాంశ మొక్కటియైనను విశేషముగలదేను ; కాని సర్వత్ర రాయలకు జయము చేకురెననియు, బైబెప్పిన దుర్గములందు రాయలు నిజదళములను కాపుంచి దుర్గ సంరక్షకులను నియమించెననియు నీ క్రిందివాక్యములు చెల్లవుచున్నది.

‘కందుర్కి పోగా డమామిస్సని వీన్ను ట్టణాన్నె ఆస్థలంవారు నెల్లిపోయిరి. గనక ఆస్థలం తొక్కిచూచి అచ్చట తాణ్యం వుంచి’ ‘యచటి నుండి వినికొండకై నడవంగా వారు యీ వార్తలు విని స్థలం నిర్వహింప నేర మని యెంచి మునకలుగా నెల్లిపోయిరి. అక్కర భొస్కరయ్యను వుంచి బెల్లంకొండకై నడవగా వారు పిరంగినాదం విని బెల్లంకొండ వారు పారిపోయిరి. యిచ్చట వీరభద్రయ్యను తాణ్యముంచి నాగాద్దునం కొండకై నడవగా వారు నానా ప్రయత్నముల నాట మర్నాట పోరాడి చేతగాక తమనాటికి పోయిరి. గనక అయ్యలయ్యను వుంచి...’

ఇందు వివరింపబడిన యుద్ధసమాచారము కడు సంగ్రహము. మఱియు సంగ్రహముగాదు. అద్దంకి తంగేడు కేతవరములమాట బొత్తిగ లేదు. కందుకూరు తాణ్యమున కధిపతి యెవ్వరో పేర్కొన లేదు. కొండపీటి దండయాత్రకు సంబంధింపని కొండపల్లి దుర్గవిషయమిందు ప్రస్తావింపబడినది. ఈ యుద్ధచరిత్రను పరామర్శించునపుడు రాయవాచకము కేవలము నిష్పక్షపాతముగ విధిచేతిమైన చరిత్రగ్రంథము.

11b. ఆముక్త 1 : 37, cf

Nuniz, p. 318.

12. రామ. పుట 92.

గాదని స్మరణయంగుంచుకొనవలసియున్నది. కృష్ణ దేవరాయల యశస్సును ప్రకటించుటకై విరచింప బడినది ; కాని న్యూనిజా మొదలగు విదేశచరిత్రకారు లును, రాయలశాసనములును నతని యాస్థానమందలి కవులును విద్వాంసులును సేకకంఠముగా రాయల విజయముల నే వర్ణించియుండుటవల్లను, గజపతులపక్షమును వివరించుగ్రంథములుగాని శాసనములుగాని లేకపోవుటవల్లను, నీదండయాత్ర యనంతరము కృష్ణా నదికి దక్షిణమున గజపతుల యధికారము నామరూపముల లేక సమసిపోవుటవల్లను, వారిస్థానమున గృష్ణ రాయల యధికారము జెల్లుచుండినందువల్లను, రాయ వాచకమునందలి యుద్ధివృత్తాంతము సత్యమైనదని నమ్మవలసియున్నది.

కృష్ణానదికి దక్షిణమగుండిన గజపతుల దుర్గములను వానికి జెల్లుచుండిన రాష్ట్రములను జయించి స్వాధీనపఱచుకొని చిట్టచివర తిమ్మరసయ్య కొండ వీడు దుర్గమునకు ముట్టడిచేసెను. కొండవీడు బలిష్ఠమైన గిరిదుర్గము; సులభముగ సాధ్యమగునదికాదు. దాని ప్రామాఖ్యమును గుర్తించి ప్రతాపరుద్ర గజపతి దాని సంరక్షణను మఱి యెవ్వరికిని ఒప్పజెప్పక తన కుమారుడును రాజ్యమునకు వారసుడారుడునైన వీర

భద్ర గజపతిని రాజప్రతినిధిగా నియమించి కొండ వీడు దుర్గాధిపత్యము నొసగి యచటి కంపెను. 12a అది మొదలు వీరభద్రుడు శక్తిసామర్థ్యములను జూపి యచటి రాజకార్యములను నిర్వహించుచువచ్చెను. కృష్ణరాయలు కళింగ దిగ్విజయమాత్రము ప్రారంభింపగ నే ప్రతాపరుద్ర గజపతి దన రాజ్యములోని దక్షిణ దుర్గములను బలపఱచెను. 13 ఉదయగిరికడ తన యోటమియు, శత్రువు వెన్నంటితెలుసు కొండ వీటి పర్యంతము దన పలాయనమును, ఉదయగిరి పతనమును తాను డీకొన్న శత్రువు సామాన్యుడుగావరి యతనికి జెల్లుచుచేసియుండును; కావున నతడు కొండవీటిని సంరక్షించుటకు విశేష ప్రయత్నముల నొనర్చియుండును; కృష్ణకు దక్షిణరాష్ట్రములను పాలించుచుండిన యుత్కలపక్షాత్రియ పాశురెల్లను కొండవీటియం దేకమైయుండిన దీ కార్యము కొలకేమి? 14

కొండవీడు ముట్టడి రెండుమాడు నెలల పర్యంతము సాగినది. ముట్టడియంగు నడిచిన యుద్ధ వివరము స్పష్టముగ దెలియవచ్చుటలేదు; కాని రెండు మాడంశములు మాత్రము శాసనములందును వాఙ్మయమునందును సూచింపబడియున్నవి. 15 ముట్టడి

12a. కొండవీటి ముట్టడి యప్పటికి వీరభద్రగజపతి కనీసము పదు నెనిమిది రేండ్లు రాజ్యమొనరించుచుండెను. ఇతిశిచ్చిన భూదానమును దెల్పునది ఇతిని 23 వ అంకశ్రావీ కంఠ పుక్ 15 గు నాడు ప్రాయించినది తామ్రశాసన మొకటి కలదు. (NDI. I. cp. 21) 24 వ అంకము 18 వ రాజ్యవర్షమునకు సరిపోవును. ఇది యతని కడపటి రాజ్యవర్షముని యెంచినచో, కృష్ణరాయలు కొండవీటిని జయించినది క్రీ. శ. 1514 సంవత్సరమునందగుటచే, నతని ప్రభుత్వము (1514—18=) 1496 సంవత్సరమున ఆన గా నతని శిండియగు ప్రతాపరుద్ర గజపతి రాజ్యాభిషిక్తుడైన సంవత్సరమున ప్రారంభమై యుండవలయును. మఱియు నతని బిరుదావళిని జూడ నితడు కేవలము రాజప్రతినిధి మాత్రుడాయను సంశయము కలుగుచున్నది. రాజ్యాధిపతియైన గజపతివలె నితడును పరమభిట్టారక పరమవైష్ణవ పరమ మాహేశ్వరుడే. 'నవకోటి కర్ణాట కలుబగ్గేశ్వర మహారాయ' బిరుదము లితనికి గలవు. ఉపరి, 'ద్రావిడ మురై' లేళ్ళు, డాదని చెత్తకొని యున్నాడు—ఇందు

'పరమభిట్టారక, నవకోటి కర్ణాట కలుబగ్గేశ్వర' బిరుదులు ముఖ్యముగ గమనింపదగినవి—ఇవి కపిలేశ్వర, పురుషోత్తమ, ప్రతాపరుద్ర గజపతులకు మాత్రమే చెల్లుచుండెనని వారి శాసనములవల్ల దెలియుచున్నది. కపిలేశ్వరుని పక్షమున దక్షిణాంధ్రము నంతటిని పాలించుచుండిన అతని పుత్రుడుగు సంబంధపునికి సైతి మీ బిరుదులు లేవు. మఱియు సామంతి రాజులవలె గాక రాజ్యాభిషిక్తుడైన గజపతివలె 'నిజరాజ్యాంక శ్రావీ' ని శాసనమున నమాదుచేసియున్నాడు. మఱియు నితని దానశాసనమందలి సంతక సంతకమునకును ప్రతాపరుద్ర గజపతి తామ్రశాసనములు కొన్నిటియందు గానవచ్చు సంతకమునకును నించుక యేనియు భేదము గానరాదు.

13. రాయ. పుటలు 73-74.

14. ఆముక్త. 1 : 37.

15. *Forgotten Empire*, pp 317-18. కృష్ణరాయలు కొండవీటి కోటను ముట్టడించుచుండగా గజపతి సైన్యముతోగూడ నతని దిటుకుటకు వచ్చెననియు నా విషయ మెఱుకపడినతోడనే కొంత

కొంతకాలము నడిచినపిమ్మట కృష్ణరాయలు విజయనగరమునుండి మరల వచ్చి నైన్యమును గలసికొనెను. కొలఱున్నద్యమె లొంగునట్లు కానరాలేదు ; దాని పతనము వస్తుసామగ్రి యభావమునటచేత తప్పనిసరియైనది. కొలఱుగో నేకరింపబడియుండిన ఆహారపదార్థములు బసవమ్మర్చ మధిక మగుటచేత సర్వరసముగి నెను ; అన్న కలుపు సంప్రాప్తమాయె. ఈయంశము శాసనములందును వాఙ్మయముందును సూచింపబడియున్నది 16 ఇల్లు ట్టుత్తిపాసలకొర్యలేక కొలకాపదులుమృతినందుమంజినను, గుర్గములో బహుచిహ్నములు గానకాకగా గృష్ణరాయ లెట్లయినదాని

నైన్యమును కొలచుట్టును గాపుంచి, తిక్కినదండుతో నాతిని నెదుర్కొనుటకు నాలుగు 'లీసుల' దూరము బోయి యచట నొక పెద్ద యుష్మనీటివదిని దాటి యతని నోడించి తఱుమగొల్పెనని గ్యూనిజు వ్రాసియున్నాడు. 'లీ'గనగా 'varying measure of road-distance usually about three miles.' అని అర్థమగుచున్నది. నాలుగు లీసులనగా పండ్రెండు మైళ్ళ దూరమునుచున్నది. కాని సూయెల్ గారవ్నట్లు 'కొండ్పటికి పండ్రెండు మైళ్ళ దూరమునగాని యాప్రాంతమునగాని నట్టిది యెద్దియునులేదు 'ఉష్మనీశ్వసు'మాటను ఉష్మచప్పలకు మధ్యమైన (brackish) నీరని యర్థము చెప్పినవలయును. (For. Em. p. 317. n. 4). కొండ్పల్లె దుర్గవిజయమును వర్ణించుచు, నచట రాజ్యములోని సామంతులెల్ల గూడియుండిరినియు, గోల రాయలకు హస్తగతమైనపుడు గజపతి కుమారుడును రాజ్యములోని ముఖ్య దళనాయకు లేకురును రాయలచే బట్టు పడిరినియు, వారి నందఱు నతడు విజయనగరమునకు (బందులజేసి) బంపెననియు గ్యూనిజు వ్రాసియున్నాడు. (For. Em. pp 318-19). ఉత్తలక్షత్రీయ పాత్రులందఱును కూడియుండినది కొండ్పటియందని ఆ ముక్తమాల్యదయందు (1: 31) చెప్పియున్నది. రాయలశాసనములలో నతనికి గజపతి పుత్రుడును మతయోగ్యుడు సామంతపాత్రులును కొండ్పటియందు పట్టవడిని చెప్పియున్నది. మఱియు ప్రజెప్పినట్లు కొండ్పటికి నాలుగు లీసులదూరమున నది యెద్దియును లేదుగాని కొండ్పల్లెకు దక్షిణమున పది పండ్రెండు మైళ్ళదూరమున గృహనది ప్రవహించుచున్నది. ఈయంశములను జక్కగ విచారించి మాడగా గ్యూనిజుచరిత్రయందు కొండ వీడు కొండ పల్లెల ముట్టడివృత్తాంతము తారుమారుగ వర్ణించినట్లు తోచగలదు. కొండ్పటియధాంశములు కొండ్పల్లెకును కొండ్పల్లియందు నడిచిన విశేషములను కొండ

శీఘ్రమసాధించుటకు నిశ్చయించి యున్నతమైన గోడల నెక్కి లోపల బ్రవేశించుటకొలకు వాని చుట్టును నపచప్పరములను బెట్టించెను. తగువాత రాయదళములు లగ్గులు వట్టికొటకు బ్రవేశించెను. దుర్గాధ్యక్షుడైన వీరభద్రగజపతియు, కుమారహంపీరుని పుత్రుడు నరహరిదేవుడు, రామూరి మల్లాఖానుడు, ఉద్దండభానుడు, బన్యాల కననాపాత్రుడు, పూసపాటి రాచిరాజు, శ్రీనాథరాయరాజు లక్ష్మీపతిరాజు, పశ్చిమ బాలచంద్ర మహాపాత్రుడు మున్నగు నేకురు పాత్రసామంతులను మన్నెవారును పట్టపడిరి. రాయలు వారికి అధియవాసము జేసినను

పల్లెకును అంటగట్టి నాడున్యూనిజు. న్యూనిజుచరిత్రకంటే వాఙ్మయశాసనాదులధిక విశ్వాసపాత్రులు. కావున వానినే యనుసరించుచున్నాడు ; కాని న్యూనిజువ్రాసిన విషయములను సంలూర్ణముగ ర్యజింపక వినియోగపరచుకొన్నాడు.

16. EI VI: p p 128-9

సప్తాహో శేతశక్తి త్రిరయ
చతురుపాయోక మస్త్రీశసాత్వ
తిమ్మాభ్యే కొండ్పటికామ్ గజపతి
నిహితా రాజహంసాక గృహితా
ధాత్రీమాటిక మానే పరనృపతి
ఖగాః ట్టుత్తిపాసాతిఖిన్నాః
శాకాబ్దా మార్గయ నే గిరిపురజ
లధిత్వగుగూఢాః ప్రలీనాః.

ఆ ముక్తమాల్యదయందును (1: 37) ఈ విషయము గూఢముగ సూచింపబడినది.

చిత్రము కృష్ణరాయనృప శేఖర
నీదగుధాటి కొడిస
ర్వత్ర నిలింప కామసుల
వాడుకు గాపులువొయిరుక్కల
క్షత్రీయు పాత్రులెల్ల గనుగంగుని
మేనుల దొంటి పెద్దతే
నూత్రముపన్ని నారో బలనూదను
వీటికి గొండ్పటికిన్.

ఈపద్యములోని 'కనుగందని మేనులు' వ్యాఖ్యాతలను త్రిప్పట పెట్టినది. బుద్ధి చాతుర్యము కొలది యెవ్వరికి దొచ్చినట్లువారు అర్థము వివరించిరి. ఉత్కలక్షత్రీయపాత్రులు యుద్ధమున గానీపడి చావలేదు ; ముట్టడియం దాహారపదార్థములు లభింపక పోవుటచేత ఆకటికి మాడియనువులను విడిచిరి 'కావున కనుగందని మేనులతో స్వర్గమున కతిథులైరి'

విడిచి పెట్టలేదు. 17. వీరితోపాటు ప్రతాపరుద్ర గజపతి రాణులలో నొక్కతే బందీకృతురాలైనట్లు న్యూనిజు చెప్పచున్నాడు. 18. పెద్దనయ్య 'మాద్యర్థశింఘాం గనా బందీగాహ' యను నాక్యమునందు ఈయంతు మునే నూనించుచున్నాడు. 19

కొండవీడు స్వాధీనమైనది. సాళువ నరసింహ రాయల యాదేశము మూల రెండుపంతులు నెఱవేజినది. ఇమ్మడి శేవరాయల కాలమునందువలె మహు విజయనగర నామ్రాజ్యపు టితావ్య సరిహద్దులు కృష్ణము సాగరమునైనవి కృష్ణరాయలంటట రృప్తి పడి ఖిల్లము నొటయందు నెచ్చలేదు. గజపతి యుద్ధముననోడి యరసి పూర్వీకులు విజయనగర చక్రవర్తుల కడుసంది నాచికోన్న రాజ్యము నంటటని గోలు పోయెను; కాని యరసి బలమింకను నిశ్శేషముగ

నమసిపోలేదు. మహు నారామ విజయనగరముపై నెత్తిగావచ్చును; కావున బలము చక్కగ ఊణించి యతడు సముద్రై సంధిని కోరువరకును యుద్ధము జరుపుటకు నిశ్చయించి పైనికులను ముందుకు నడువ నాజ్ఞయిచ్చెను. క్రొత్తగ గెల్చిన రాష్ట్రమును రాయ నామ్రాజ్యమున గలుపుకొని, కొండవీటి రాజ్యమును నందలి గుర్గసులను సర్వభిః ప్రధాని సాళువ తిమ్మ రసయ్య పరాక్రమమువలన సాధింపబడినవిగుటచేత నాలినికే కొండవీటి దుర్గాధిపత్యము నొసగెను. తిమ్మరసయ్య యాను దండుతోగూడ నుంచి కళింగ శైలియుత్రము జయప్రదముగ సంభూ ర్తించేవావలసి యుండుటచేత నతడు లవ యల్లుడను నాదిండ్ల గోప మంత్రిని తనకు ప్రతినిధిగ నడలు నిలిపి పైన్యముతో గూడ తరలెను. 20

17. TTDI. III. Nos 76, 77, 78, 80, 81
ప్రతాపరుద్ర గజపతి మమారు విభద్రగజపతిని
బందీకృతునిగావించిన సంగతి య నేకుల ప్రసంగము
పాత్రవైసది.

‘ఇది భూమండన కొండవీడు
ధరణిభృద్గుర్గ పూర్వాద్రీ భా
స్వది భేతాత్మజ వీరభద్రజన
జీవ గ్రాహరాహూయమాణ’

అని యా ముక్తనాల్వయందు కృష్ణరాయలు.

‘మునుకొని కొండవీటికడ
మాధతే రుద్రుడు కృష్ణసంధుడు
మనసిజునికొ జయించె, నె
మానుష మే నరసేంద్రు కృష్ణరా
యనృపతి కొండవీటి

కడనాహవభూమి బ్రతాపరుద్ర సం
దనుడగు వీరభద్రు గరుణామతి

గాచె జగత్ప్రసిద్ధిగక.’

అని పారిశాతాహరణున సంది తిమ్మగ.

‘...యుధిసగరవరకొల్ల వీట్కొల్లపల్లె
జీవగ్రాహం గృహీత్వా గజపతితనయం...’

అని సంగీత సూక్ష్మోదయమున బండాదు లక్ష్య
నారాయణ. (Further Sources. 116-(a)

18. Forgotten Empire p. 318.

19. మను. 3: 142,

20. ‘సాల్వతినియ (సాల్వతిమ్మయ) రాయ
లతో గూడ తాను ఉరియూశేసుగుండు పోవుట
కొఱకు తన సైన్యమునందు తన సోదగ నొక్కని దళ
నా నుకునిగ నియమించి యదలు (కొండవీటియందు)
నిలిపిపోయెను’ అని న్యూనిజు వ్రాసియున్నాడు.
(Forgotten Empire, p 318) కాని ఇది పొర
బాటు. మనకు చెలిసినంతయుట్టుకు సాళువ తిమ్మ
యకు సాళువ గోవిందరాజుకొడు దప్ప యన్య సోద
రులు లేరు. సాళువ గోవిందరాజు రాయల కళింగ
దండయాత్రలో బాల్గా నెనని యెందుట కే యాగా
రమును లేదు. ఈయుక్తి. శ. 1514 వ సంవత్సర
మున కొండవీటిని సాధించినప్పటినుండి శ్రీ. శ. 1525
వఱకును. తిమ్మరసు పక్షమున నాదిండ్ల గోపయ
గుర్గాధిపతియై యుండినటు శాసనములు చెల్లు
చున్నవి రామరాజు రంగప్ప జ కృష్ణమైన
సాంగోపాఖ్యాన పీఠికయందు ఆరెవీటి పినకొండ
రాజు ‘కృష్ణగాయ రాజ్యలక్ష్మీ నిరీక్ష పక్షులంబగు
కొండవీటిగా కాక్షేయు’ డని చెప్పియున్నది.
(Further Sources of Vijayanagar History
Vol II No 122). రామరాజుమున జెప్పినట్లు
కృష్ణగాయలు కొండవీటియందు తావ్యము ఉంచిన
కొండయ్య ఇతిడె కావలెను. కాని ఇక్కడ గుర్గా
ధిపతియైన సాళువ తిమ్మరసయ్యతోను, అతని
ప్రతినిధియైన నాదిండ్ల గోపమంత్రితోను గల
సంబంధ మెట్టిదో తెలియదు.

సైన్యమును చిక్కురసయ్యతో గూఢ తరల్చి కృష్ణరాయలు విజయనగరమునకు చిన్నాగేవి తిరుమల దేవులతోగూఢ బయలుపెట్టెను; కాని యతడు పుణ్యక్షేత్ర సందర్శనలాలగు డగుటచేత నూటిగ రాజధాని మార్గమునుబట్టిక మొట్టమొదట కృష్ణాతీరమందలి యమరావతికిఁబోయి దేవులతోగూఢ నమరేశ్వరస్వామిని సేవించి తులూపురుషదానము జేసెను; తమ దేవుళ్లు చిన్నాజిదేవమ్మ తిరుమల దేవమ్మగారిచేతను మహాదానాలు సేయ నవసరించెను²¹. తరువాత శ్రీశైలమునకు విచ్చేసి మల్లికార్జునస్వామిని సేవించి తేరువీధి కిరుప్రక్కలను మంటపశ్రేణుల నిర్మించి, నిత్యవైవేద్యలాజాపురస్కారముల నడపుటకొఱకు కొన్ని గ్రామములను దేవాలయమునకు సమర్పించి, నుజ్జములు యెద్దులు గాడిదలు మున్నగువానిపై గొనివచ్చు సామానులపై ఔంకవలసిన సుంకమును సర్వమాన్యము జేసెను²². రాజ్యకార్యములను విచారించుటకై 'తిరిగి విజయనగరానకు విచ్చేసి రత్నసింహాసనమునుండి సామ్రాజ్యపాలనము సాగించుచు గొన్నిదినములు గడపెను. మరల కళింగదేశమునకు దిగ్విజయార్థము బయలుపెడలి మొట్టమొదట ఇష్టదైవమును శ్రీ వేంకటేశ్వరులను సేవింప కా. శ. 1437 యవ కార్తిక బ. 3 సురువారమునాడు తిరుపతికి విజయముజేసి 'తిరువేంగర నాథునికి నవరత్న ప్రభావళి 1' మకరతోరణం 1' సమర్పించెను²³. అచటినుండి బయలుదేరి యుద్దముగ శేషాచలపర్వతము నెంచి ప్రయాణముజేసి కా. శ. 1438 యవ పుష్య శు. 15. సుక్రవారమునాడు హోబలముజేరి చెంచులక్ష్మీ సహాయుడైన నారసింహుని సేవించి వజ్రపతకముతోటి రత్నహారమును రత్నంకణములను చాంగలమట్టిసీమలోని మదూరుగ్రామమును దానముజేసెను²⁴.

కృష్ణదేవరాయ లిట్లు విజయనగరమునకు పోవు

21. ARE 266 of 1897 (El. VI pp 17 22)

22. ARE, 18 of 1915, Part I Para 16.

23. TTDI. III. No 76.

24 ARE, 64 of 1915, LR. 15 pp 431-33.

నస్వధును వచ్చునప్పుడును దానిపొడుగుననుగల పుణ్యక్షేత్రములను సేవించి సావధానముగ బెజవాడకువచ్చి చేరెను; అంతకుముందె బెజవాడ రాయరాణువకు గైవసమైనట్లున్నది. బెజవాడ విజయప్రస్తావము శాసనములలో నెందును గానరాదు; కాని కృష్ణరాయల పూర్వదిగ్విజయమును వర్ణించుచు సమకాలికుడగు నజ్ఞాతకవి యొక్కడు 'కూలె బెజవాడ' యని వచించి యున్నాడు. కాని యప్పుడు గజపతిపక్షమున నా పట్టణము నెవ్వరు పాలించుచుండిరో యెట్లుది రాయలకు హస్తగతమాయెనో తెలియదు; ఎట్లు స్వాధీశుడైన సేమి? తరువాతి కళింగయుద్ధ యాత్రయందు విజయనగర సేనలకు బాల ననుకూలమైన ఔంకి యాయెను.

కొండపల్లె.

ఇదియొక బలిష్ఠమైన గిరిదుర్గము. గజపతి సామ్రాజ్యములోని ముఖ్యమైన ఆయిపట్టు స్థానములలో నిది యొక్కటి. తెలంగాణమునకు బోరు తలుపు; అది హస్తగతమైన తెలింగాణమును జయించుట బహు సులభము. ఈ విషయమును జక్కగ గుర్తించినవా డగుటచేత ప్రతాపరుద్రగజపతి దాని సంరక్షణకు దగిన మేర్పాటులను గావించెను. ప్రహరేశ్వరపాత్రుడు మున్నగు పెక్కం ద్రుత్కలక్షత్రుయల నచట గాఢుంచెను. శత్రుజన భయంకరములైన మారణయంత్రముల నచట నెలకొల్పెను. దుర్గగ్రహణమున నేర్పఱులైన రాయసేనాధిపతులు జంతుదుర్గా? ఉదయాది కొండపీఠులకు విచ్చినదా కొండపల్లె? ముట్టడి ప్రారంభమై కొంతకాలము నడచినది; కృష్ణరాయలే స్వయముగ ముట్టడి కార్యములను నిర్వహించుచుండెను. దాదాపు రెండునెలలు గడచినవి. అంతట ప్రతాపరుద్రగజపతి తన దుర్గములను రాజ్యమును సంరక్షించుటకొఱకు 1800 యేనుగులు 20000 నుజ్జములు 500000 కౌల్బలమునుగల ప్రచండి సైన్యముతో కృష్ణరాయలను దఱుమగొట్టి ముట్టడిని లేపవలయునను నుద్దేశముతో వచ్చెను, అతడు తెలంగాణ ప్రాంతమునందెచ్చులనో కృష్ణను దాటివచ్చి నదీ దక్షిణతీరమున రాయలసైన్యమునకు బిటుదున విడిసి, వెనుకటినుండి తాకుటకు బ్రయత్నము సేయ దొడగెను. యుద్ధదృష్టినిచూచిన ప్రతాపరుద్రగజపతి యొక్క యెత్తుగడ ప్రశంసనీయమైనదే. రాయలసైన్య

మును వారి మూల పేర్ల స్థానమునుండి వేర్పరిచి వస్తు సామగ్రిని వారి కందనియకుండ ఇడుములుపాలుజేసి వెనుకనుండి తాను గవిసిన ముంగలనుండి కోటలో ని రాణ్యముపైబడిన వారిని నాశముసేయుట సులభమని తలచెను ; కాని కృష్ణరాయలయుద్ధ కౌశల్యము నతడు గణుతికి జేడాయె. ప్రతాపరుద్రుని ప్రయత్నములు రాయలకెఱుక పడగ నె శత్రువును నదిని దాటిరానిచ్చుట ప్రేమకరముగాదని యెంచి స్వయముగ తానే నది నుత్తరించి యచటనె మార్కొనుట మేలని యతడు నిశ్చయించెను. కావున కోటలోనివారిని వెలుపలికి పాటిపోనియక బలిష్ఠమైనదనమును కోటమట్టునుగా పుంచి, తక్కినదిండును వెంటబెట్టుకొని నాలుగు లీగులదూరము కూచించేసి కృష్ణయొద్దనకువచ్చి చెప్పెను. నది కావలిగట్టున విడిసియుండిన ఒడ్డెదం దును జూచి యచ్చటనె యాగి ప్రతాపరుద్రగజపతి కిట్లు సంక్షేమంపెను : 'మీరు నామీద యుద్ధకార్య మునకుప నిశ్చయించిన నేను సగీతీరమునుండి రెండు లీగులదూరము వెనుకకు జరిగిపోయెదను ; మీరు నిరాటంకముగ నదిని దాటిగోవచ్చును ; మీరు దాటిన వెంటనె యుద్ధముసేయుదుము.' ఈ సంక్షే మునకు గజపతి ప్రత్యుత్తరమియక యుద్ధప్రయత్న ములు సేయగడగెను. దానిని పొడగని కృష్ణరాయలు దినచూవత్తు దళములతోడను వినుగులతోడను నదిని దాట నారంభించెను. రాయలదండు నదిని దాటు నపుడు శత్రువులతో సంఘర్షణలగి ఘోరపోరా టము నడిచెను ; ఇరుపక్షములను అనేకులు మడిసిరి. శత్రులను సరకుసేయక కృష్ణరాయలు నది నుత్తరించి, యావలి గట్టుజేరి మహాపరాక్రమముతో గజపతిని పోరనిర్జించెను ; గజపతిరాయల ప్రతాపమున కోర్కె

25. ఈ యుద్ధము కొండ వీటికడ జరిగెనని మ్యానిజువ్రాసియున్నాడు ; కాని ఇది పొరపాట నియు వాస్తవముగ జరిగిన స్థలము కొండపల్లె పరి సరములందని ఇంతకుముందు సూచించియున్నాడు. (See N. 15) ఆ విషయము నిచట మరిల జర్పింపవల సిన యవసరములేదు.

26. TTDI III. 80.

27. *Memoirs of the Hyderabad Archaeological Department*, No. 9.

28. *Briggs Ferishta*, III, p 360.

బాలక సళాయితుడాయెను ; అతని గుఱ్ఱములును ఏగుగులును రాయలకు హస్తగతమైనవి.²⁵ ప్రతాపరుద్ర గజపతినోడించి పాటనొలి కృష్ణజేవరాయలు మరల కొండపల్లెను జేరి తన శక్తి సామర్థ్యములను వినియోగ పఱచి కోటను స్వాధీనము జేసికొనెను. దుర్గాధ్య యుడైన ప్రహరేశ్వరపాత్రుడు (ప్రహరరాజు శిర శ్చంద్రమహాపాత్రుడు)ను నతని సహాయుడైన బోడ జన మహాపాత్రుడును విజిలిఖానుడును జీవగాహ ముగ పట్టుకొనబడిరి²⁶.

తెలంగాణ దుర్గములు :

కొండపల్లెను జయించినపిమ్మట కృష్ణ రాయలు తెలంగాణముపై దండునడిలెను. తీగాంధ్ర జేతమువలె దెలంగాణమును గజపతుల యేలుబడి క్రిందనుండెను ; క్రీ. శ 1494 ప్రాంతమున పురుషోత్తమ గజపతి మహమ్మదీయులను బాట ద్రొలి కొండవీటి నాక్రమించినప్పుడు కొన్ని టిని సాధించెను ; క్రీ. శ. 1500 వ సంవత్సర మన ప్రతాపరుద్ర గజపతి ఏతీణ దిగ్వి జయమునకు బయలువెడలినప్పుడు తెలంగాణమున జాల భాగమును జయించినట్లున్నది. ఈ విజయ యాత్రయందు భోగివంశజుడును మానభూపాలుని పుత్రుడునునగు చిత్రాంబులేక నిత్రాపఖాను డను నతడు ప్రతాపరుద్రుని సహాయపడినట్లు తోచుచున్నది. వీలన నిరడు క్రీ. శ. 1504 వ సంవత్సరమున వ్రాయించి యోరుగంటి కోటయందు నిల్విన శిలా శాసనమునందు తాను మహమ్మదీయులను అనగా బహమనీ సుల్తానును జయించి యోరుగంటిని సాధించినని చెప్పకొనియున్నాడు.²⁷ ఇతని యధికారముక్రింద కంభముపెట్టు రాజాధి మున్నగు పెక్కు దుర్గములుండెను ; మఱియు గొండవీటిసీమకు జెల్లుచుండిన బెల్లమకొండపైతము ఇతని ఏలుబడి క్రింద నుండెనని మహమ్మదీయ చరిత్రలవలన దెలియు చున్నది. 28 చిత్రాంబుఖానుని కుటుంబముయొక్క పూర్వచరిత్ర తెలియదు. అతని పెద్దలు నామనిశా నులు లేనివారు. స్వశక్తి సామర్థ్యములవల్లనే యతడు ప్రఖ్యాతుడాయెను ; కావున బహమనీ సుల్తానుల బలము నత డన్యసహాయములేక ప్రతిఘటించి రాజాధి యోరుగల్లు మొదలగు దుర్గములను సాధింపజాలెననుట యంత విశ్వాసపాత్రముగ గనప

ట్టదు. అందు గజపతికి సామంతుడై యుండవచ్చును. కాశీని యతని ప్రాంతిని సంపాదించి తనూలమున బహమనీ సుల్తానుల యధికారము దొలగద్రోసి యోరు గల్లు మున్నగు స్థలములను సంపాదించియుండును.

ఈ కారణమున గృష్ణరాయలు కొంపపల్లెను సాధించిన ననుక కళింగరాజ్యముమీద ముందు సాగి పోవక పశ్చిమముగ తెలింగాణ భూములవంక దన సైన్యములను ద్రిప్పెను. పార్వ్యమున నిన్ని ప్రబలదుర్గములు గజపతి యాధీనమున నుండి, ముందుకు నడచుట షేమకరము గాదని యత డెంచెను. కృష్ణ రాయలు జయించిన తెలింగాణదుర్గము లతని శాసనములందును, సమకాలికులైన వాఙ్మయమునను జేర్చినబడియున్నవి. 'అనంతగిరి, ఉండ్రగొండ, అరువఅల్లి, జల్లిపల్లి, కందికొండ, కప్పలునాయి, నల్లగొండ, కంభంమెట్టు, కనకగిరి, శంకరగిరి ఇవి మొదలైన తెలింగాణ్య దుర్గాలు ఏకధాటిని కైకొని' నట్లు శాసనములు చెప్పుచున్నవి²⁹. ఇవి గాక 'శేవర కొండ యుద్వృత్తి భంగముజేసె'నని ముక్కు తిమ్మన్నగారు చెప్పుచున్నాడు³⁰. అనుమకొండ కైఫీయతులో ఓరంగల్లు దుర్గమునుండి తురుష్కులను బాటవొలినట్లు చెప్పియున్నది³¹. ఇది సంశయాస్పదమే కాని యసంగతికాదు. ఈ దుర్గము లన్నియు నిప్పటి హైదరాబాదు రాజ్యములోని మహబూబు నగరు నల్లగొండ వరంగల్లు జిల్లాలయందున్నవి. వీనిని పాలించుచుండిన శత్రు లేవ్యకో యవి రాయల కెట్లు కవడెనో తెలుపు నాధారము లేవ్యయు లేవు; కాని కంభముమెట్టును ఓరుగల్లును సితాపుఖానుని రాజ్యమందలి ముఖ్యస్థానములు. మహమ్మదీయ చరిత్రకారులు చెప్పనట్లు బెల్లంకొండ దుర్గమును అతనిదే యగు నేని అతనికి రాయలతోడ కొంపపల్లి దండయాత్రయందే ఘర్షణ కలిగియుండవలయును. అతని యునికిపట్టిన కంభముమెట్టును రాయలు గొన వచ్చినప్పటినుండు రాయల సెదుర్కొని యుండునని మనము దృఢముగ జెప్పవచ్చును; కాని యప్పటి శాసనములందు గాని వాఙ్మయమున గాని సితాప

ఖానుడు రాయలను డీకొన్న టైచ్చటనులేదు. రాయవానకమునను గృష్ణరాయవిజయమునను చిత్రాప ఖానుడు కొంపభూమియందు కనుమలలో సెచ్చి నో సీంహాచలమునకుబోవు మార్గమున విజయనగర సైన్యమున నష్టగించి పరాభూతు డాయనని చెప్పి యున్నది.

"అందుండి గజపతి రాజ్యానంతై నడవగా అప్పజీ రాయలవారితో మూడుతెగల తురకల రాజ్యమంతా కపోలంశేళి వారి దుర్గాలున్న స్థలాలున్న కట్టుకొని అహమదా నగరం అమిద్యాలు విత్తింబి గజపతివారి గిరి దుగ్గణం జలదుగ్గణం స్థల దుగ్గణం వనదుగ్గణం యివి అన్నియు ఆక్రమించినట్టా యను. ముందర కదలి పొయ్యేది కార్యంగాను. కనుమలు దాటి పోవలెను. కనుమలలో నున్న గజపతి తెగ వారు సామగ్రీ రానియ్యరు" అని మంత్రాలోచనగా విన్నపం శేళినందులకు ఆ విధం రాయవారు చిత్రాప వుంచుక ముందర కదలిపోవలెనని దృష్టిని యెదురులేదని యెంచి అప్పజీగారు విన్నపం శేళి సంద్భంకు అవుగాములు ఉత్తరవియ్యక కదలిపోగా,

గజపతివారి కనుమల నడమ పొయ్యేటప్పడు చితాపుఖాను అ నేవాడు అరవై వేల శింగ్గాణి రౌతుల తోడట్లు కనుమమాగమువ్వు పొయ్యే రౌతు (రాయ ?) రాణువనిద చిత్రవాసగురిని రీతి అమ్మల గురియించుగా అమ్మలనుండి తప్పించుకొనువారున్న ఆయంమ్మల యెదురై నిలిచినవారున్న ముందువెనుక తెలియక నిలిచినవారున్న ఆడాడ దిగ్భ్రమపడి వున్నవారున్న యీ రీతిన వుండగా చితాపుఖానునికి యెదురు లేదు గనుక జగడంశాయగా,

ఆ సమయాన కర్నాటకం కైజితంకౌతులు చితాపుఖానునికి పెడతలపోట్లుగా యిరు పార్శ్వాల్ కనుమలపొడవున నెక్కి చితాపుఖానుని పనక దిక్కులకైవచ్చి శింగ్గాణులచేతనున్న ఖిస్మలచేత నున్న బరిజీలచేతనున్న వేటారు తునకలుగా నర కగా చితాపుఖానుని తెగలకు కనుమలలో నిలువ కూడక విరిగిపార గా వెంబడించి తిరుమకబోయి వారిని దుర్గం చొరనాలి తిరుగా వచ్చిరి. గనక అప్పుడు చిత్రాపుఖానుని తెగలో యిరువై మూడు వేల సోమమున్న నాల్గువేలగుములున్న వఖతా వున్నెమడిసి అటుతెర్వాత సమదళం ఆద్యంతమున్న.

29. TTDI. III. 80.

80. పారి. 1 : 28.

31. Further Soveres II No. 124.

మండర కదలిపోయిరి. గనుక ఆ కనుమల్లో ముప్పై వేల స్తోమాన్ని తాణ్యం వుంచి అవతల గజపతివారి సీమాద్యం త్రిం నిపాతం చేసుకపోయి"రి32.

సింహాద్రి :

ఇందువలన కృష్ణరాయలకు తెలుంగాణ్యము నుండి తీరజేశమునకు బోవుమార్గమందు చిత్రాపఖాను నితో యుద్ధము సంఘటిల్లెనని తెలియుచున్నది. శత్రురాజ్యములోని కింకను చొచ్చుకొనిపోవలదనియు నది క్షేమకరము గావనియు వాచించు తిమ్మరసుమంత్రిసలహా నంగీకరింపక ముందు సాగినందుకు ప్రభుప్రతిఫలమిది; కాని సామాన్య దంపెనాయకుల కది దుర్లంఘ్యమే కాని యసాధారణ మే ఖాసంపదగల కృష్ణరాయల నది యాపజాలకపోయెను. చిత్రాపఖానుడు కనుమమార్గము నరికిట్టి నరాయలు నిజనైనికులను కొంప తెక్కించి యిరిచి పుచ్చమునుండి మార్గమున జేసి మార్గమును నిర్దిబంపము గావించెను. ఈ కనుమ మార్గమే గాబోలు నెల్లసాని పెద్దనగారు పేర్కొన్న 'జమ్మిలోయ.' అనునీని, 'జమ్మిలోయబడి వేగి దహించె'నని పెద్దనగారు చెప్పియుండుటచే నది తెలింగాణమునుండి వేంగిజేశమునకు ననగా కృష్ణా గోదావరిల మధ్యతీరజేశమునకు బోవుదారిలో నుండెనని యనుకొనవలసియున్నది. శాసనము లందును, న్యూనిజా చరిత్రయందును, మఱి కొన్ని సమకాలిక రచనలయందును, రాయవాచక కృష్ణరాయ విజయములందును తెలింగాణ దుర్గములను సాధించిన ఏమ్మట కృష్ణరాయలు నూటిగ సింహాచలముపై నడిచి నట్లు చెప్పియున్నది; కాని కృష్ణరాయలు శకాబ్దము 1438 ఛాతురైత్ర బ. 12. వడ్డవారమునాడు సింహాచలమున నిల్విన రెండు శిలాశాసనములందును 'ఉద్దగిరి కొండపీడు కొండపల్లి రాజమహేంద్రావరం మొదలైన దుర్గాలు సాధించి సింహాద్రికి విచ్చేసి' యని చెప్పియున్నది33. ఇందువలన కృష్ణరాయలు

సింహాద్రికి విచ్చేయుటకుముందు రాజమహేంద్రవరమును జయించెనని తెల్లచుగుచున్నది. రాజమహేంద్రవరము వేంగిజేశమునకు రాజధాని. కావున సింహాద్రికి విచ్చేయుటకుముందు కృష్ణరాయలు వేంగిజేశమును జయించుటయే కాక యాముక్తమాల్యద మనుచిరిత్రల పీఠికయందు చెప్పినట్లు 'కొనబిట్టేర్చి కొట్టాన దగిలె'ను.

ఆవల పొట్నూరి సింహాద్రిని జేరెనని. తరువాతి వృత్తాంతమును న్యూనిజా వివరించియున్నాడు : ప్రతాపరుద్రాజుపతి నెగుగుదూచుచు కృష్ణరాయలచట నాటమాసము లాగెను. 'నేను యుద్ధరంగమున తమ రాకను నిరీక్షించుచున్నాడను' అని సంశేషము నంపెను; కాని యతడు రాదాయె. ఆ పట్టణమున రాయలు పెక్కు భర్తృకార్యముల నొనర్చెను; దేవాంధ్రములకు దానము జేసెను; ఒక గొప్ప నేపాలయమును నిర్మించి దాని కధికముగు వరుంబడివచ్చు నేర్పాటులను గావించెను; దానిపై నీ క్రింది యర్థముగల శాసనమును జెక్కించెను. 'ఒకవేళ నీ యక్షురిములు మాసిపోయిన పిమ్మట ఒడ్డెరాజు విజయనగర భూపాలునితో సమరమునకు వచ్చు నేమి. ఈ యక్కరముల నొడ్డెరాజు తుదిపించె నేని విజయనగర భూమిశ్వరుని గుఱ్ఱములకు బాహులుగొట్టు కమ్మరుల కతిని భార్య యాబడును34.' ఈ ఒయ్యంతంభ స్థాపనను సమకాలికుల నేకులు ప్రశంసించియున్నారు; కాని దీని బాది శాసనతాత్పర్యమును పెద్దనగారును గృష్ణరాయలును వేటువిప్పముగ వక్కాణించి యున్నారు.35

అభిరతి గృష్ణరాయ విజ

యాంకము లీవు లిఖించి తాళన

న్నిభముగ బొట్ట నూరికడ

నిల్విన కంబము సింహాధూర

ప్రభుతిరునాళ్ల కుం డిగు ను

రప్రకరంబు కలింగ మేదినీ

విభ సపకే ర్తికజ్జలము

వేమలు కట్టి పతిండు నచ్చలు.

ఇది న్యూనిజా చెప్పినదానికంటె గడు సభ్యముగ నున్నది. రాయలచట నిర్మించిన దేవాలయమును దానితో గూడ నతి డిచట నిల్విన జయస్తంభమును రూపు చెడిపోవుటచేత వాస్తవమైన శాసనార్థమేదియో నిశ్చయించుటకు పిలులేకున్నది.

32. రాయ 98-5, కృష్ణ. విజ 3 : 70-73.

33. *SIL. VI Nos. 694, and 696.*

34. *Nuniz, Forgotten Empire, p. 318.*

35. *Further Sources II Nos 116, (a), (e), మను. 1 : 39 ; ఆముక్త 1 : 40.*

కటకము :

సింహాద్రియందు జయ స్తంభమునునిల్పి కృష్ణ రాయలు విజయనగరమునకు మరలిపోయెను; మార్గమున రాజమహేంద్రవరమునం దాగి యతడును దేవేరాలు చిన్నాదేవియు దిగుమలదేవియు మహాదానములను జేసిరి. 36 కా. శ. 1438 ధాతు ఆషాఢ బ. 15 ఆమావాస్య, కటక సంక్రాంతి పుణ్యకాలమున కృష్ణ వేణీతీరమున కృష్ణరాయలు గజపతియై దండయాత్ర చేసి జయ స్తంభము నెత్తించి వచ్చునప్పుడు అతని దండనాయకులలో నొక్కడగు కుమార భనంజయుడొక యగ్రహారమును బ్రాహ్మణులకు దానము చేసెను. 37 కావున నప్పుడు కృష్ణరాయలు బెజవాడ యందో తల్పరిసరములందో విడిసియుండెనని మనము నిశ్చయముగ జెప్పవచ్చును. ఆ సంవత్సరపు పుష్య శుద్ధ 10 శుక్రవారమునాడు విజయనగరమునుండి తిరుమలకు విచ్చేసియుండుటవలన ధాతు ఆషాఢ బ. 15 ఆమావాస్యకును పుష్య శుద్ధ 10 కి మధ్య నొకనాడతడు విజయనగరమునకు జేరియుండును. మరల దాదాపు ఒక సంవత్సర కాలము దక్షిణరాజ్యములందు సంచరించుచుండినట్లున్నది. చిదంబర శివస్థాన గోపురముపై జెక్కియుండు నొక శిలాశాసనమున నరగు సింహాద్రికడ జయ స్తంభము నెత్తించి పొన్నంబలము (చిదంబరము)నకు వచ్చినట్లు చెప్పియున్నది. 38 కాని మరుసటియే డెత్తడు మరల కళింగమునకు బయలు వెడలెను. అప్పుడు కృష్ణాతీరమున బెజవాడలో మల్లికార్జునస్వామిని నిర్మించి కా. శ. 1440 బహుధాన్య వైశాఖ శుద్ధ 15 చంద్రగ్రహణకాలమున గృష్ణరాయలు అల్లసాని పెద్దనగారికి కోకటగ్రామము నగ్రహారీకరించి దానముజేసెను. 39 కృష్ణరాయలు

కా. శ. 1438 ధాతు వైశాఖమునుండి కా. శ. 1440 బహుధాన్య వైశాఖమువఱకును మధ్య దాదాపు రెండు శతాబ్దములము వైశాఖముతో గూడ నుండక నాచూర్యమున సంచరించుచుండినను, కళింగమున యుద్ధ మాగ లేదు. అతని సేనాధిపతులీ మధ్య కాలమున గజపతిరాజ్యముపైని ఎడతెరిపిలేక దండయాత్ర నేయుచుండిన. కా. శ. 1438 ధాతు ఫాల్గుణ బ. 5 బుధవారము నాటికే రాయరాణువ కటకమువఱకు కూచిచేసి యుండెనని తిప్పరసయ్యకుమారుడు లక్ష్మీకాంత రసయ్య వాయిచిన కొమ్మారు శాసనమువల్ల విశ్రితమును చున్నది. 40 ఈ ధాటియందే మునుచరిత్ర, ఆసుక్రమాల్యద పీఠికలందు జెప్పినరీతిని, ఒకాదని మసి యొనర్చి మాడెములు గాల్చినది. 41 ఒకాది ప్రస్తుత విశాఖపట్టణమునందలి పీఠపల్లి తాలూకాలో నున్నది. ఒకాది మత్స్యవంశీ శ్రీతియులకు రాజధాని. కృష్ణరాయల దండయాత్ర యప్పుడెచట నెవ్వరు రాజ్యము నేయుచుండిరో తెలియదు. 'రాయరాజురగండి రాచయేనుగు వచ్చి' జీరాదిన యారట్ల రోటయు నీ ప్రాంతములోనిదే. మాడెములు బహువచనమున నుండుట గమనింపదగినయంశము. వాని సంఖ్య యేడు. శ్రీనాథకవి వర్ణించిన సప్తమాడియము లివియెగంజాము మండలమున తూర్పుకనుమల పొరువుననుగల పర్యత ప్రదేశమున వెలసిన యేడు చిన్న రాజ్యములకు పూర్వ మీనామము చెల్లుచుండినది కావున కృష్ణరాయల వైశాఖ గంజాము మండలమునెల్ల ద్రోక్కిచూచి గజపతిరాజ్యముయొక్క హృదయమును భేదించుకొని పోయినది. ఈ సందర్భముననే రాయసముకొండ మరసయ్య శ్రీ కూర్మమున జయ స్తంభము నిల్పినది 42; కటకమును గాల్చినదికూడ నప్పుడే కాబోలు.

36. Nuniz, *Forgotten Empire*, p 319, TTDI. III. 80.

37. EC. V. Hn 13.

38. 378 of 1913, ARE, 1914 part II, Para 30.

39. LR. X. The *Kaifiyat of Kokatam*, 40. 894 of 1922.

41. మను ౧ : ౩౯ ఆముక్త. ౧ : ౪౦.

42. SII. IX, Part II. 507.

43. ఆముక్త. 1 : 11.

కాని ఈ దండయాత్రతో కళింగయుద్ధము తుదముట్టలేదు; బహుధాన్య వైశాఖ శుద్ధ 15 చంద్రగ్రహణకాలమున గృష్ణరాయలు బెజవాడకు వచ్చేనని వైజెప్పియున్నదికదా. మఱియు నాసుక్రమాల్యదపీఠికయందు 'మున్నేగళింగదేశవి బగీసా మనీషం దండెత్తిపోయి విజయవాటిం గొన్ని వాసరంబులుండి శ్రీకాకుళనికేతినుండగు నాంధ్ర మధుమథను సేవింపబోయి హరివాసరీపవాసం బచ్చట గావింప నప్పుణ్యరాత్ర చతుర్థయామంబున' యని యున్నది 43. ఈ హరివాసరము కా. శ. 1440 బహు

ధాన్య ఫాల్గున పుద్ధ 11 యుక్తవారముని యచట కృష్ణ రాయలు చెక్కించిన శిలాశాసనమువల్ల చెలియు చున్న 44. కావున అప్పటివఱకును (శా. శ. 1440 బహుధాన్య ఫాల్గుణపుద్ధ 11 వఱకు) కళింగయుద్ధము సమాప్తము గా లేదు. కృష్ణరాయ లింకను కళింగదేశ విజిగీషామనీషం దండెత్తిపోవుచు నే యుండెను. ఈ ఛాటియందు నడిచిన యుద్ధవృత్తాంత మెచ్చటను వర్ణింపబడియుండు లేదు. బండారు లక్ష్మీనారాయణ మాత్రము సింహాద్రిని జయస్తంభమును నిల్పిన పుష్కలము.

సోఽయం కృష్ణ నృపేశ్వరో గజపతిం

బ్రత్యా తదీయశ్చియా

సా కం తస్య సుతా ముదూహ్యః,

అని చెప్పియున్నాడు; కాని ఆ యుద్ధము కొండ మరకు లక్ష్మీకాంతకులదాడికి జెల్లవచ్చును. రాయవాచకమున కృష్ణరాయల కడపటి దండయాత్ర విఫలముగ వర్ణింపబడియున్నది.

44 గూ. లక్షణరాయవ్యాసావళి పుటలు 338-341.

స్వస్తి శ్రీ విజయభ్యుదయ శాలివాహన శక వర్షంబులు 1440 అను నేటి పుద్ధ 11 యుక్తవారిం శ్రీకాకుళపు తెలుగురాయలకు శ్రీ మన్మథారాజాధి రాజ పరమేశ్వర శ్రీ వీరప్రతాప శ్రీ కృష్ణదేవ మహారాయలుంగారు దట్టం సమర్పించి యిచ్చిన ధర్మ శాసనం|| స్వామికి మంధసంక్రమణ పుణ్యకాల మందు సందర్శించి. ఇత్యాది.

45. కటకము రాయవాచకమున బేర్కొన బడియుండలేదు; కాని 'పొట్లూరి సింహాద్రివద్ద శిథిరం దిగినారు. యిక్కడికి నాలుగుక్రోశములమేర వచ్చి వున్నారు.' ఎక్కడికి? పట్టంసమీపానకు వచ్చినారు.' అ పట్టం గజపతి రాజ్యములో మొదటి స్థలం' (పుట 97). 'అనింన్ని విచారించుకోక ముప్పైయమడదూరం గజపతిశీమలో జొచ్చి మొదటిస్థలంవద్ద దిగిందువల్ల వారికి ఆలోచనబుట్టి యింత్రకార్యాలకు తెగ వేసినారు.' (పుటలు 101-102). సింహాద్రికి ముప్పదియామడలదూరమున నుండిన రాజ్యమున మొదటిస్థలముగు పట్టుము కటకము గావలయును గాని యన్యము గాజాలదు.

సింహాద్రినుండి ముప్పది యామడలదూరము కూచి చేసి పోయి కటకమునకు నాలుగు క్రోశములలో వచ్చి పాలెముకిగను45. గజపతి ప్రతాప రుద్రునికి తహ తహ పుట్టినది. కటకమును విడిచిపోవుట కాతని కిష్టములేదు. ఎట్లయినను గృష్ణరాయలను బాణదోలి దానిని సంరక్షించుట యుక్తము. కావున తన రాజ్యమూలస్తంభప్రాయులైన పోడిశి మహా పాత్రులను సముఖమునకు రప్పించి రాజధానిని శత్రు హస్తగతము గానీయక కాపాడవలసిన భారము వారిపైనున్నదని తెల్పి వారి సలహా నడిగెను. అందుకు వారు కృష్ణరాయ'లాయ'లనియు తాము 'స్థాయ' లనియు, 'నట్టిపల్ల యెదురు యెంచుక లోతు యెరు గగు గనక లోజొచ్చివచ్చినారు. మంత్రాలోచన మీది వచ్చిన కార్యంగాదు, హామికమిది కార్యం, గనక వారి కే ముప్పుమున కార్యం జయమాను'; 'మన శీమప్రజలకు వారిలపింగతోలి స్థలాలున్న నిలువలెన్నడు తృహ పుష్టి గనక ఇట్టి పట్ల మనం కనుసించుకొంటేను కర్ణాటకం వారు నిలువలేక తమశీమకు పోయేముని బోదురు' అని వారు బదులుచెప్పిరి. ప్రతాపరుద్ర గజపతి సంపించి వారికి 'నక్కలాకు లిప్పించి' మరుసటి యుదయమున విజయనగర స్కంధావార ముపై బతుటకు నిశ్చయముజేసి వారిని వారివారి విడి దల కంపెను.

అప్పటికి సూర్యుడు స్తంభంతుడాయెను; కాని గజపతి యాస్థానమందుండిన కన్నాకటకంవారి స్థానాపతి కమలనాభియ్య పై విషయమునంపటిని 'సత్కృచ్చముగా కాకిరము న్రాయించి ముద్రబడి జేసి గోప్యముగా రాయలవారు అంతఃపురాన వున్న పుటికిన్ని ఆయనచేరనే కాకిరములు యిమ్మునిచెప్పి' అంపెను. ఆ కాకిరము చదువగనే 'రాయలకు కళ వశము గలిగినది. తాను 'యాయు'వే, 'స్థాయ' లతో పోరాట సుకరము గాదు. పోడిశి మహాపాత్రు లేకమై గజపతిశీమప్రజల కగ్నికి వాయువువలె దోడ్పడిన, దనజయముమాట నలుండునిచ్చి నైన్యముతో గూడ తేమముగ మరలిపోగల్గుటగూడ సంశయ సుదమే. 'కార్యం బినతప్పి'నని గుర్రెటిగి 'తప్పి బొప్పయను'. నైన్యము స్థితివారయుటకు కృష్ణ రాయలు 'దీవిటి కొలువై విచ్చేసినట్లుగా' నడిపించి

వగరశోనగా పాశ్చాత్యుల మాచుచువచ్చిరి. గజపతి వారు మరుసటి ఉదయము దనుస్కంధానానముపై సెత్తిరాగలరను వార్త యెల్లో పొక్కినది. 'పాశ్చ్యములో ఆ డాడ గలిబిలి'యాయెను. 'మాకలు గుమి గూడి గుసగుసలుగా మాటలాడ దొడగిరి; 'కొందరికి శ్రమోత్సాహముగా బో'లింది. 'ఉదయమైతే గజపతివారి పాశ్చ్యం మనపాశ్చ్యంమీద పడుతావున్నారనిన్ని ఆరితే అయితే కన్నాకాటకంవారి బలం నిలువ దనిన్ని రాయలవారు అప్పాజీమాటలు విసక లోదొచ్చి వచ్చినందువల్ల ఆపాయం వచ్చేననిన్ని యిందుకు యిప్పడైనా అప్పాజీ చెప్పినట్టువింటే ఆయన అపాయానకుత్తగ్గ ఉపాయం చింతించుకొని ఉండింది అక్కడక్కడ పిన్నలు పెద్దలు రాతులు గాణువవారు ఆ సకలమున్ను ఉత్సాహమున్నులై ఆడుకో నే మాటలున్ను వార్లు ఫీతిజెందినవార్లునుంన్ను చూచినవారై రాయలవారు అప్పాజీ గుడారమునకు పోయివారు.' అదిరాత్రివేళ. రాయలశేవును పెంటరిగ మంత్రి గుడారమునకు వచ్చుట ఆగుదు. ఆయన అట్లు వచ్చును జూచి ఆశ్చర్య పడినాడు అప్పాజీ. తనయొద్ది వారలను వారి వారి గుడారములకు అంపి రాయలవారిని విచ్చేసి కూర్చుండువలయునని మనవిచేసి అడిగెను, 'నిలువ నంపిస్తే నేను వచ్చి విన్నపం కానునా? ఏకదేశాన విచ్చేకేటంత్ర కార్యం యేండ్ది?' అని. రాయలవారు 'ఏకదేశాన రాలెగ్గ కార్యం గనక వస్తామి' అని బదులు చెప్పి కమలనాభయ్య పంపిన కాగితమును అప్పాజీ చేతికిచ్చెను. జూబును చదువుకొన్నాడు అప్పాజీ. కొంతసేపు వితిర్కించి దానమువలన శత్రువులలో భేదము పుట్టించి కార్యము సాధింపవచ్చును. రాయల శేవును యెంత ధనమునైనను వెచ్చ పెట్టుటకు వెనుదీయక యనుజ్ఞయిచ్చిన కార్యము జనుప్రదముననని విన్నవించెను. రాయలవారు 'యంతకు వచ్చిన వ్రయప్రగూసములకు నిలుచునా?' అని చెప్పి వలసి నంత ధనమును వెచ్చ పెట్టి 'నెలివిచ్చి తన గుడారమునకు వెంటిపోయెను.

అంతట తిమ్మరుసు మంత్రులను ఆవసరికులను వ్రాయసమువారిని పిల్పించి పదునాద్దరు పాత్రుల

కును పదునాడుత్తరములు వారు కోరినంత ధనము సంపుచున్నామనియు, వారు చెప్పినట్లు గజపతిని రాయలకు బట్టియీవలసినదని వ్రాసి యముల్యుడైన రత్నాభరణములు పదునాడు పెట్టెలయందడి నానిని నమ్మిన భటులచే పట్టణములోని కంపెను. తరువాత విజయనగరస్కంధావారమున నుండు గజపతివారి స్థానాపతి సుబుద్ధి తన ప్రభువును మోచ్చురించుచు, పోదశమహాపాత్రుల 'మాట మీద మీరు కార్యముఖానకు వస్తావున్నార, గనక కన్నాకాటకం పాశ్చ్యాదుండి మన పాశ్చ్యానకు వచ్చే మార్గం ఆత్తులయినాల్లకానుంచి నియోగిగులున్న పెట్టెలున్న సముఖానకు తెప్పించుక జూచి నిద్రవ్వనవైకేం అందుకు తగిన ఆలోచన కనేదని వ్రాసి' అంపెను. ప్రతాపరుద్రగజపతి రస స్థానాపతి వ్రాసినదనిన కాకిరము జూచుకొని గూతీరున నెట్లాగను కౌపుంచి పోదశమహాపాత్రులకు తిమ్మరు సంపా నియోగిగులను వారె తించుకొనిపోవుచుండిన పెట్టెలలో గూడ పట్టుకొని పెట్టెలను దెరిపించి యందుండిన సగలను రాయలపేరట తిమ్మరుసయ్యవారికి వ్రాసిన లేఖలను గాంచి వారు తనయొడ ద్రోహము దలపెట్టినారని యెంచి 'పదారు నియోగిగులనుంన్ను పట్టం విడిచి యేకదేశాన అవ్వలపడితోలి గజపతివారు యేడెని మిని ఆముషపాడవు ఉత్తరంగా పోకోబోయిరి. మరుసటి ఉదయముపోదశ మహాపాత్రులు యుద్ధమునకు సంసిద్ధులై గజపతినగళ్ళకు వచ్చిరి. గజపతి వారి పూయనమును విని వారు తిమ్మరుసయ్యలములకు పోయి చేరిరి. ఈ వృత్తాంతము రాయలవారి కెఱుకపడగ నె జయభేరి వేయించి కలకమును బ్రవేశించిరి. 46

ఇది రాయవాచకమున వర్ణింపబడిన రాయల కలక దండయాత్ర వృత్తాంతముయొక్క సారాంశము. ఇందు అసంగత మేమియు లేదు. రాజపుత్రులతో గూడి తనపై దిగుబాటు గావించిన యక్కరు రాకుమాని వారినుండి వేర్పరచుటకు మొగలాయి చక్రవర్తి యశారంగజీబు యిట్టి యుక్తి నే ఆవలంకించి నాడు; కాని రాయలవాచక వృత్తాంతమును గూర్చు సేయగల యన్యసాక్ష్య మెద్దియు గానరాదు; కౌపున దాని నుపయోగించుకొనునప్పు డీ యంశమును స్మరణయం దుంచుకొనుట మేల. రాయవాచకముందు కృష్ణరాయలు పైజెప్పినట్లు కలకమును బ్రవేశించిన

విమ్మట ప్రతాపరుద్రగజపతి యతనితో సంధి గావించుకొని తన కుతు నతని కిచ్చి యుద్వాహము గావించెనని చెప్పియున్న ను పోగొగిను చరిత్రకారు డగు న్యూరి జీ విషయము నింకొకవిషయగ వివరించి యున్నాడు.

కృష్ణరాయలు సింహాద్రినుండి విజయనగర మునకు విచ్చేసిన తరువాత 'మొదటి దుర్గమున దనచే బట్టువడి (గజపతి) రాజునుమాదిని⁴⁷ తనే సముఖ సునకు రప్పించి, యతడు లగువుగల పోటరి యనియు, గ త్రికటారల సాయున గడు నేగ్పరియనియు, జనప్రతిచే డెలియవచ్చుచున్నందున నతని భుజ్గ విద్యావైపుణ్యమునుజూడ నేడుకపడుచుంటి ననియు, జెప్పెను. 'ఏలినవారు నన్ను రప్పించితీరి కావున నా శక్త్యనుసారము (నా నేర్పును) జూపెదను' అని యా యువకుడు బదులు చెప్పెను. మరుసటిదినము రాగ నే యాయలు అతనిని మరల పిలిపించి, యప్పుడు భుజ్గవిద్యావిశారదు డని పేరందిన తన యనుచులలో నొక్కనితో గూడ పోట్లాడుమని కోరెను. తన యంతస్తుకు దగిన ట్లొక రాజకుమారునితో గాక యొక యాగువుగుచుని దనతో పోట్లాడ నియోగించినందు లకు గినిసి, 'దైవనిరోధము, రాచపుట్టువుగాని వాని స్పృహించి నా చేతులను మలినపఱచుకొనజాలను'

47. ఇందు 'మొదటి దుర్గమున' అను మాట ప్రమాదజనితము. న్యూనిజు చరిత్రప్రకారము ప్రతా పరుద్ర గజపతి పుత్రుని కృష్ణరాయలు చెఱుగొన్నది కొండపల్లె దుర్గమునందు. అతని లెక్క ననుసరించి యది మూడవదుర్గమునుగాని మొదటిది కాజాలదు. రాయలు సాధించిన మొదటిదుర్గము ఉదయగిరి. అచట బందీగావించబడినది గజపతి 'ఆంధ్రో లేక ఆకామలో' (పినతిల్లిగాని మేనత్తగాని లేక పినతండ్రి గాని మేనమామగాని) కృష్ణరాయల శాసనములను అప్పటి యాంధ్రప్రాజ్ఞయమును ప్రతాపరుద్ర గజ పతి కుమారుడు రాయలచే బట్టువడినది కొండపల్లి దుర్గముందని తెల్పుచున్నది.

48. Nuniz,

Forgotten Empire, pp 319-20.

49. Paes :

Forgotten Empire p. 247.

అని రాయలతో నాగ్రోగించి చెప్పి యాత్మహత్య గావించుకొనెను. తన కుమారు డెట్లు మృతినంది నదియు డెలియగ నె యతని తండ్రి సాల్వతనియ (నాళువ తిమ్మయ)కు-కుమారుడు గతిం చిపోయెగనుక —యేమి ప్రత్యక్షముయనుగొని రాయల చెఱయం దుండు తన రాణివాసమును బంధవిముక్తను గావించుకో తెలుపవలయునని లేఖ వ్రాసెను అంగుకతడు రాయల కతని (గజపతియొక్క) కుమార్తెనిచ్చి వివాహము నేయుట కేగ్పాటుగావించిన యెడల రాయ లతని రాణిని చెఱనుండి వదిలిపెట్టటయే గాక యతని గజ్య మును వైతము అతనికే ఇచ్చివేయగలడని బదులు వ్రాసెను. అతడు (గజపతి) ఈ సలహా నంగీకరించి రన కుమార్తె వివాహవిషయమును సంప్రతించుటకు రాయబారులను విజయనగరమున కంపెను. కృష్ణ రాయలు సంతృప్తి నందెను. ఈవిషయమై యతని అభిప్రాయము డెలియగ నె ఉరియ నరపాలుడు తన పుత్రిక నతనికిడకంపెను. ఆమె రాకతో వారిరువురికి (గజపతికిని రాయలకును) సఖ్యము నుదిరినది. కృష్ణ రాయలు నది (కృష్ణ) కవ్వలివైపు రాష్ట్రము నాతని కిచ్చివేసి యీవలివైపు భూములను దా నుంచు కొనెను⁴⁸.

న్యూనిజు గాథ యథార్థమైనదని పయసు సాక్ష్యము వలన రుజువుచున్నది. కృష్ణరాయలు రణదుగ నురియూడేతపు రాజుతో గయ్యమునేయుదుండు ననియు, నతని రాజ్యమును జొచ్చి పెక్కుపట్టణము లను నాశమొనర్చి సాధించి యరిని భటు, ననేకు లను వారణములను నిర్మించెననియు, నతని పుత్రులు చెఱవట్టి చిరకాలము విజయనగరమున కారాగారముం దుంచ గా నరి డచటనె మృతినందెననియు, నతనితో సంధిచేసికొని దేశమున శాంతిని నెలకొల్పుట కొఱకు ఉరియారాజు రన కొమార్తె నొక్కతె నతని కిచ్చెననియు నాచ డామెను విజయనగరమున బెండ్లాడి రన ధర్మపత్ని గైకొని యున్నాడనియు పయసు వ్రాసియున్నాడు⁴⁹.

కృష్ణరాయలచే బట్టువడిన యురియరాజ కుమారుడు వీరభద్ర గజపతియని యంతకుముందే చెప్పి యున్నాడును. ఇతని మరణమునుగూర్చి న్యూనిజు ప్రభృతులగు సమకాలిక పోర్చుగీసు చరిత్రరచయి తలు వచించుగాథ విశ్వాసపాత్రము గాదని యాధు

నిక పరిశోధకులు గొండులు నిరసించుచున్నారు. వారి యభిప్రాయమునకు గారణము లేకపోలేదు. విజయ నగర చక్రవర్తి యేలుబడి క్రింద నుండిన రాష్ట్రమున వీరభద్రగజపతి శాసనములు మూడు గలవు. వీని మూలమున నతడు గృష్ణరాయలపక్షమున గొన్ని సీమలను బరిపాలించుచున్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది; ఇట్లు తనక్రింద మాండలికుని గావించి గౌరవించిన కృష్ణరాయలు వీరభద్రగజపతి నవమానపఱచి యతివి యాత్మహత్య కెంతమాత్రమును గారణభూతుడు గాజాలని విరి వాదమందలి సారాంశము⁵⁰

చక్కగ విచారించి చూచిన వీరి యాత్మేపణ సదాధారమైనది కాదు. వీరభద్ర గజపతిశాసనము లన్నియు శా. శ. 1437 యవసంవత్సర కార్తీకమాస శుక్లపక్షమున వ్రాయించినవి. ఒకటి ద్వాదశినాడును తిప్పినది గెండును పౌర్ణమాస్యనాడును జెప్పించినవి⁵¹. అప్పుడు వీరభద్రగజపతి కృష్ణరాయలక్రింద మాండలికుడై సీమల నెలుచుండినది వాస్తవమే; కాని న్యూనిజు జెప్పినది యవ్యతిచరిత్ర—శా. శ. 1438 ధాతు చైత్ర బ. 12 నాడు రాయలు సింహాద్రయం దుండెను⁵² శా. శ. 1438 ధాతు అషాఢ బ. 15 నాడు తిరిగివచ్చుచు బెజవాడలో మకాముజేసెను.⁵³ అచటి నుండి బహులుడెరి విజయనగరమునకు వచ్చి శా. శ. 1438 ధాతు పుష్య శుద్ధ 10 నాడు తిరుమలకు విచ్చేసెను.⁵⁴ కావున శా. శ. 1438 ధాతు అషాఢ బ. 15 నును పుష్య శుద్ధ 10 కిని నడుచు నేదో యొకదినమున నతడు విజయనగరమును జేరియుండుటయును. న్యూనిజు చెప్పిన వృత్తాంత మనంతర మెప్పుడో జరిగియుండవలయును. కాబట్టి శా. శ. 1438 యవ సంవత్సర కార్తీకమాస శుక్లపక్షమున వ్రాయించి నిల్పిన వీరభద్ర గజపతిశాసనములు న్యూనిజు గాఢయందలి నిజానిజములను నిశ్చయించుటకు ఆధారము గాజాలవు.

50. ASIAR. 1908-19, P. 178, The Yet remembered Ruler of a Long Forgotten Empire, p. 11.

51. EC. XI. Dg. 107, XII Pg. 62 ARE 744 of 1917.

52. SII. VI. 694 and 696.

53. EC. V, Hn. 13.

54. TTDI III. 80.

మఱియు వీరభద్రగజపతిని బుద్ధిపూర్వకముగ కృష్ణరాయ లవమానపఱచెనని తలంచ నావశ్యము లేదు. ఖడ్గవిద్యానైపుణ్యము ప్రదర్శనమునందే దృష్టియుంచి యేకాంగి పోరు మర్యాదలను మనసునకు దెచ్చుకొనక విస్మరించి వీరభద్రునికి పుట్టుకయందు గాకున్నను విద్యావిశారదతయందు సరియుద్దయైన హునుతో బోర గోరియుండవచ్చును. భూర మగ్యాదలను ఐక్కగ నెఱిగిన వీరభద్రుడు కావలెనని దన్నవమానపఱచుటకొఱకు గృష్ణరాయలు ఒక యుద్ధము పురుషునిలో బోర నాజ్ఞాపించెనని యెంచి యా యవమానమున కోర్వబాలక ఆత్మహత్య గావించుకొని యుండవచ్చును. ఇందలి నిజానిజము తెల్లున్నను వీరభద్రగజపతి యంతటితో పాడెగానరాక పోయెను. శాసనములం దెచ్చటను నతనిజాడ గానరాదు తండ్రికి వారసుడైనను, రాయలతో సంధి గావించుకొన్న సిమ్మట గజపతి రాజ్యపాలన కార్యముల కన్యలు దక్షులై; శా. శ. 1447 ప్రాంతమున గజపతి రాజ్యముపై నెత్తివచ్చిన సుల్తాన్ కుల్లీ కుతుబుశాహును బ్రతిఘటించినవాడు ప్రతాపరుద్రుని పుత్రుడు రామచంద్రగజపతిగాని వీరభద్రుడు గాడు. ప్రతాపరుద్రుని యనంతరము గజపతి పట్టమున కభిషిక్తుడైన వాడతని కుమారులలో మఱి యొకడు కులుఅబేపుడుగాని వీరభద్రుడు గాడు. కావున న్యూనిజు పయసులు వ్రాసినట్లు వీరభద్ర గజపతి శా. శ. 1439 ఈశ్వర సంవత్సర ప్రాంతమున విజయనగరమున మృతినొందెనని యెంచుట యొక్కము.

కృష్ణరాయల రెండవ కటకదండనాత్రితో గళింగయుద్ధము సమాప్తమైనది. రాయవాచకమున జెప్పినరీతిని సర్వస్వమును గోలుపోయి శరణాగతుడైన నేమి న్యూనిజు వక్కాణించినట్లు పుత్రమరణము వలన జడిసి భార్యయొక్క క్షేమము నపేక్షించిన నేమి ఎత్తైన నేమి గజపతి సంధిని కోరెను. అతడు రెండు షరతుల కొడబడిన రాయలు సమాధానపడుట కొప్పుకొనెను. గజపతి తన కూతును రాయల కిచ్చి వివాహము నేయవలయును. మఱియు గృష్ణానదికి దక్షిణమున పూర్వము విజయనగర రాయలకడనుండి గజపతులు జయించి కైకొన్న రాష్ట్రమునంతటిని మరల నిచ్చివేయవలసినది. ఇందులకు ప్రతాపరుద్ర గజపతి సమ్మతించినయెడల కృష్ణ కుత్తరమున కృష్ణ

రాయలు జయించిన యావద్దాష్ట్రము నతనికి మరల నిచ్చివేయుట కొప్పుకొనెను. ప్రతాపరుద్రగజపతి యా మరలకు నంగీకరించెను. అంతట సంది నది. ఇరుపక్షములవారును సమాధానపడిరి. ఇందుకు దార్పణముగ గృప్తదేవరాయలు శా. శ. 1441 ప్రమాది సంవత్సర శ్రావణమాస 18 సోమవారము నాడు 'విజయనగరం' నింహాసనాగ్రాహుడై నింహాద్రి నాథునికి తమ పేరింటిభోగము నవచేతంగును ప్రతాపరుద్ర గజపతిచహారయలచాతనా పుచ్చుకొంన్న గ్రామాలు కళింగదంపపటలలోని గ్రామాలు' రెంటిని దానముజేసెను.⁵⁵

గజపతియోటమికి గారణములు :

ఈ యుద్ధమున బ్రతిరణక్షేత్రమునను, బ్రతి ముట్టసియంగును, గజపతియు నతని బలములను బరా జయమునందుటకు గారణమెద్దియో విచారించియు సుప్రసిద్ధపరిశోధకులైన రిచర్డ్ దాసు బెన్ గ్రీ గారా సమయమున నొరిస్సా సర్వము క్షీణించుటకును, ప్రతాపరుద్ర గజపతి మరణాంతర మిగువ దెలిమి దేండ్లకు దాని స్వతంత్ర వినాశమునకు మూలకారణము శ్రీకృష్ణచైతన్యుని కెప్పగిన్నాడు. ప్రతాప రుద్రగజపతియు నతని యధికారవర్గమున బెక్కండును చైతన్యుని శిష్యులు. మతిదృష్టిని జూచిన చైతన్యులు పడవేరించిన భక్తివార్ధము మహనీయమైనదే; కాని దాని నవలంబించుటవలన ఒరిస్సా సామ్రాజ్యము పాడగుటయేగాక రాజ్యముగ దాని ప్రతిష్ఠయంతయు రూపుమానిపోయినది. సర్వముత్పిమును బ్రేమను ఉపదేశించుమతము మనుజులహృదయములందు కైతవాదర్శకులను నమ్మకములను సుప్పతిలడేసి సంఘబంధములను నిర్మూలము గావించిను; వాస్తవముగ సర్వవిషయములందును సమానులగు మనుష్యులిరువురెందును గానరాదు; రాజ్యతంత్రము సర్వత్ర బలముమీదనే యాధారపడియున్నది. చైతన్యమతము నవలంబించుటవలన ప్రతాపరుద్రుడును నతని యధికారవర్గమునంద నేమియు యుద్ధమునందభి

యించిని గోల్పోయిరి. ఇదియే ఒరిస్సా వినాశమునకు గారణమై మైచదిరి.

ఇది యజోహము ప్రతాపరుద్రగజపతియు నతని యధికారు 'లొక కొందఱును వైష్ణవమతమును స్వీకరించినది వాస్తవమే చైతన్యస్వామి సర్వసముచ్చయము ప్రేమను ఉపదేశించుటయు నిజమే. అందువలన ప్రతాపరుద్రగజపతి యుద్ధాభిరతికి వీడికో లిక్చెననుట కల్గ. అతడు త్రువుకైత్రయ సర్వము నొకప్పుడును త్యజించిలేడు కళింగయుద్ధము శా. శ. 1434 ప్రజోత్పత్తింవర్సగునందే శా. శ. 1441 ప్రమాదివత్సరము దాదాపు యేడేండ్లకాలము నడచినది ఈ యేడేండ్లను ప్రతాపరుద్రుడు కృష్ణగ్రామలతో నెంతో పోరాడెను. సమయము వచ్చినప్పుడు శత్రుని మార్గములుకు జంకి వెనుదీయలేదు. యావచ్చుకొని వనిచాగించి తుదవత్సరము వోగానక విడిచిన గుర్తులు లేదు అతిరిక్కుంబయున పిరికికంట లేదు; అతని పిసతింకి తిరుమలరాహుత్తగాయగను, గువారుకుళింధ్రుగను మూర్తాశేసగులు; అధికారులలో గననాపామ్రుమ, ప్రహరేశ్వరపాత్రుడు, చిత్రపఖానుడు మున్నగువారు పేరెక్కిన యోధులు. కావున వైష్ణవమతావలంబనముచే గాని మఱియే కారణముచే గాని ప్రతాపరుద్రుడును నతని సేనాధిపతులును యుద్ధమునందు విరిక్తులని యెంచుట కవకాశములేదు. ప్రతాపరుద్రుని పరాజయమునకు నిజమైన కారణ మతని ప్రతిపక్షిగాయక్కు యుద్వితీయ సమరనిర్వహణకైయే. కృష్ణగ్రామము సామాన్య సేనాధిపతిగాడు, అతనికి సరియుద్దయని పేర్కొనదగిన దండనాయకు డెవ్వడును భరతి ఖండమునందప్పము గానరాదు. కృష్ణరాయల నెగుర్కొని యోడినవాడు గజపతి యొక్కడే కాదు. ఏదులఖాను లిద్దఱును, బరీగుతుతపనలల్లులును అతని కత్తిపోటు రుచిజూచి పాటినవారే; వారు కౌర్యహీనులగుటవలన గాదు, అతడు సాధారణ ప్రజ్ఞావంతుడగు సేనానాయకు డగుటవలన. ఈ యంశమును దృషియందుంచుకొనిన గాని ప్రతాపరుద్ర గజపతి యోటమికి వాస్తవమైన కారణమును గ్రహింపజాలము

55. 599. VI. 695.

56. Indian Antiquary, 1929 (April) p. 67.

కళింగయుద్ధ ఫలితార్థము :

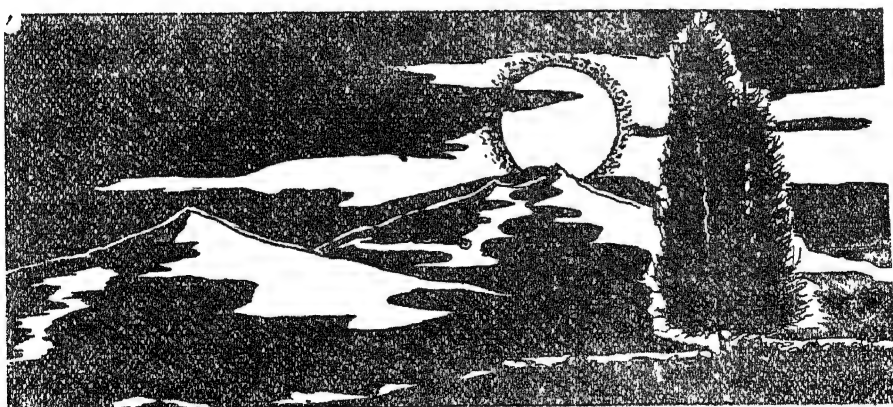
కళింగయుద్ధమువల్ల గృప్తరాయల కీర్తి భారతావనియంతటను బరివసది; అతని శౌర్య

ప్రతాపములు బ్రకటితమైనవి ; అతఁ డసాధారణ ప్రతిభాసంపన్నుడైన దండనాయకాక్రేసరు డని తెల్లమైనది. రాయరాణువ ప్రతిష్ఠ యతిశయించినది. లుప్తమైన రాయసామ్రాజ్యభాగములు మరల స్వాధీనపడినవి. ఇవి తాత్కాలికఫలములు. దీర్ఘదృష్టి దిలకించిన గళింగయుద్ధము దక్షిణభారత భూమికి అనర్థకరమని చెప్పవలసి యున్నది. చిరకాలమునుండియు దక్షిణహిందూనేషమును యవనాక్రాంతము గానీయక హిందూస్వాతంత్ర్య ధర్మముల సంరక్షించుచుండిన హిందూసామ్రాజ్యములలో నొక్కటియగు గజపతి సామ్రాజ్యపతనమున కీ యుద్ధము మూలకారణ మాయెను. విజయనగర చక్రవర్తులును గజపతులును సుహృద్భావముతో సేకీభవించి పూనుకొనియుండిన మహమ్మదీయల యధికారమును సమూలముగ బెకలించి యుండవచ్చును. వారి పరస్పర వైషమ్యము మహమ్మదీయులకు లాభకారియైనది. మొదట బహమనీసుల్తానులను వారి యనంతరము గోలకొండ కుతుబుశాహులును తీరాంధ్రమున బ్రవేశించిరి కీ వైరము జాల యగు కులపడెను. ప్రకృతము గజపతికి సంధిపరతుల ప్రకారము కృష్ణకవ్వలి ధూముల నన్నిటిని కృష్ణరాయ లిచ్చివేసినను నది యిడియబడిన యింటిదానము

వలె బ్రతిగృహీత కుపభోగ్యము గాదాయె. ఈ యుద్ధానంతరము ప్రతాపరుద్ర గజపతి తన స్థితిగతుల నిట్లు చెప్పుకొని యున్నాడు.

‘నష్టంకులం భిన్నతటాక కూపాకౌ
విభ్రష్టరాజ్యం శరణాగతంచ’ అని.

కావున సంధిమూలమున లభ్యమైన రాజ్యమును సంరక్షించుకొనుటకు గజపతికి తగిన బలము లేదు ; బలమును గూర్చుటకు ధనములేదు. దీర్ఘయుద్ధముచే నవసిన ప్రబలము, పాదువడి దీక్షావడిన చేతమును పోషించి సంరక్షించు శక్తి యతనికి లేదాయె. ఈ కష్టములను గఱకొత్తి రాజ్యమును బునరుద్ధరింప జాలు నాశుగును గానరాదాయె. కావున ప్రతాపరుద్ర గజపతిరాజ్యకాలముననే గోలకొండ కుతుబుశాహు తెలింగులు దుర్గములను శ్రమ లేక సాధింపగల్గెను ; అతని మరణానంతర మచిరకాలముననే కుతిపన మల్క పుత్రుడు మల్కిభరము గజపతిరాజ్యమును గూలవ్రాసి తీరాంధ్ర కళింగప్రాంతములను స్వాధీన పఱచుకొనగల్గెను ; కావున కృష్ణరాయల కళింగ జైత్రుశాస్త్రి గజపతిసామ్రాజ్యనిర్మూలనకును చేత పారలంత్ర్యమునకును హేతుభూతమాయెనని చెప్పవలసియున్నది.

దళిత కుసుమము

శ్రీ అయాచితుల హనుమచ్ఛాస్త్రి

లేవయను దాన ! పూవు రాలినది నేల
నీవిసీల భుజంగ వేణికను వీడి,
యే దిశావలయితమయి యెగసిపోవు !
ఈ షరీమళ వ్యాపృతు లింత టంత—

అడిగొ ! పుర్వమ్ము నవనిలాసాత్త మధురి
మా భరమ్ము, క్రమవిముగ్ధ మానవతియు
బోలె, సారభము నిలుపు ముడిచె దళము,
తత సమాయాత వాయు దూతలకు వెఱచి

నవమోహన గాత్రీ! యిది
నవకమ్మైన గూర్పు నహి ఘణామణి రోచిన్
భవదజ్జ్వల వేణికి బలు
శివాప్రభ వెలుంగు జగము ; సిగదాల్చవటే!

వసివాడిన దీకుసుమము
కసుగంచెను గోమలాంకి కన్ తుదలను, నీ
వ, సుధా పూరము నింపిన
పస దక్కును లేనందు పసగుల్కునులే !!

నీచెలువు 'మహా ఘనము' కానిమ్ముగాక
అతడు రసికుడౌ నంటె! నియద్ధు నీ వి
కచనవీన సారస దివ్య గంధ మెసగు
సుమము నిద్దానిలేక నిన్ సాగయువాడు ;

ఓ చెలీ! త్వత్ప్రియ షరి రంభోత్సవమున
నైన నీ బాహులత చిక్కి యాడునపుడు
తలపునకు నచ్చు లెమ్ము లతాంతమిద్ది
భవ దుపేక్షిత మన్నధ బాణమిద్ది—

[రసజ్ఞులకు పేర్వకచిన భ్రమర నూ పూవు
చొత్తుకు వచ్చును. అడియు నూరక యు
కారములు నలుకును.]

ఓరి మధువ్రతా ! నిలుము
రోరి యమంద మరంద వాహిని

పూరితి మీసుమమ్ము నవ
మోహన గాగవిరాజితమ్ము
సంసార సుఖమ్ము గ్గ మనసా
గిలి గింతలు వెట్టుచాన్,
నీవే రసమూర్తి వివేచదవీ

భ్రమచే భ్రమియించు రోష్వగా!

ఓరి రసావగాహన నహోత్పుక
మూర్తి! సుఖాను భూతికై
దారులు చూచు పేశల

లతాంత మొకించుక ధూళిధూసరం
బై రహియించెబో భవ

దనాదర పూర్ణ కళోర మత్తర్థం

కారము లివ్వి పుష్ప

లలనా హృదయప్రతి ఘాతదక్షముల్

కోతి

శ్రీ పురాణం సుబ్రహ్మణ్యశర్మ

౧

రైలు యింకా రావేను. ఆకాశం ముసురేసే ట్టుగా వున్నది. రివ్వమని గాలి వుండి వుండి వీస్తూంటే స్టేషనులోని చెట్లన్నీ దేన్నో చూసి జడుసుకుంటున్నట్లుగా కంపించి 'జుయ్' మంటే 'జుయ్' మని గోలచేశాయి.

దుమ్ము రెండు మాడు నిలుపుల యెత్తున లేచి నుళ్లుగా తిగుతుోంది.

చినుకు యింకా భూమిపై పడలేదు. పడకుండా నే రైలు వచ్చి స్లాటు ఫారం మీద నిలుచింది

స్టేషనులోకి త్రోసుకుంటూ వచ్చిన శాస్త్రి, కొంచెం చిరాగ్గా ముఖాన విసురుతూన్నట్లున్న దుమ్ముకు చేయి అడ్డుగా పెట్టి, అప్పటికప్పుడు ఏర్పడ్డ ఆ తొడతొక్కిడిలో పరుగెత్తుతూ, ఇటూ-అటూ తిరిగి మొత్తానికి ఆడవాళ్ళ పెట్లన్నీ గాలిం చేశాడు.

తనకు కావలసిన మనిషి రాలేదు.

బెల్లం చుట్టూ చీమలు మునిగినట్లుగా ప్రయాణీకులు రైలును చుట్టుముట్టి సామానులు తోచినట్లుగా లోపలకు విసరటంవల్ల నేమి, దిగే జనాభాయొక్క కుమ్రోయొ మొగ్రోలవల్ల నేమి, యావత్తు స్లాటు ఫారమూ మహాగందరగోళం గా వుంది. ఆ గొడబలో నుంచి యీవలకు వచ్చాక చినుకులు పడతన్నట్లుగా తోచి మూసిన గొడుగును విప్పాడు శాస్త్రి.

అతను చిన్నప్పట్నుంచీ దేనికోసమో ఎదురు చూస్తున్నట్లుండేవాడు. ఆ ఎదురుచూడడం సెలయేటి కరటాల తరగల పొంగుల్లో పడి ప్లాగ్గిపోదామనీ కాదు, నీలిరంగు మబ్బుల్లోకి సరెడుగా హృదయాన్ని

విసిరి రోజాపువ్వుల గుత్తులలోకి ముఖాన్ని దాచు కుందామనీ కాదు, మల్లెలు సన్నజాజుల వాసనలకు సుత్తిల్లి ఆదర్శభారాల అంచుల్లో వూహలకుమాత్ర మే అంటే ఆపసరసతో సుఖిద్దామనీ కాదు—ముంగి సలా కాలం మెలితిరిగిన తన జీవిత సర్పాన్ని రాచి రాచి నేలను వొత్తి కొగుకుతూన్న కొద్దీ—ఒక చిల్లని చూపు ఒక తియ్యని చూట విచారని కోరేది మనస్సు. అంతే! అంరికన్నా పెద్ద ఆశ లేమీ పెట్టుకోలేదు. అతని వినాహం కూడా అంతంతమాత్రం గా నే జరిగింది. శిశివావస్థలో వున్న జీర్ణగోహాన్ని ఏవో నాలుగు తాళపత్రాలతో కప్పకుని అంగులో సుఖిద్దామనకున్నాడు గాని అంతిస్తులు మిడ్డెలు విచారాల కోసం అతను ఆరాలు చాచలేదని మొదటే చెప్పాలి. డబ్బుకోసం పెళ్ళిచేసుకోవటం సుతరామూ శాస్త్రికి అప్పట్లో యిష్టంలేదు. పిల్ల నచ్చటం, మనస్సు కలిసిందా లేదా—యివి అన్నీ వున్న వాళ్లకు గాని తన కేమిటి అనిపించింది. తను విరహావస్థలు అభినయిస్తూ యింట్లో కూర్చుంటే తనమీద పంచప్రాణాలు పెట్టుకున్న తిల్లిదండ్రు లేమికాను? అందుచేతే ఎవరో ఒక రై ఆడది—అని చేసేసుకున్నాడు సరస్వతిని. అనుకున్న కండిషను ప్రకారం డబ్బుయిచ్చి చదువు చెప్పించాడు మామగారు. సరస్వతి కాపురానికి వచ్చాక క్రొత్తలో కొంత పెట్టుబడి కూడా తనేమీ కోరకుండా నే సర్దుబాటు చేయటం జరిగింది.

ఇప్పుడు శాస్త్రి సంపాదనాపరుడు కాగానే సరస్వతి కంఠాన్ని పొడిగించి—ఆ యావత్తు ఆర్థనా నిజంగా అనుభవించవలసిన హక్కు తనది గాని అంతరి బొంతరివాళ్ళను తెచ్చి మేపటం సమంజసం కాదని వాదిస్తూ వచ్చేది.

మొదట్లో శాస్త్రి సరస్వతిని చూచినప్పుడల్లా కోర్కెగా గర్వపడేవాడు లోపల్లోపల ఆమె గుండ్రటి

లేతచేతులు, రోజూరంగు చెక్కిళ్ళు, నవ్వివన్నపడల్లా సాట్టపడే బుగ్గలు, మగ్గుసాపిటి, వొత్తైన నొక్కు నొక్కుల జుట్టు జడతో ఎంతో ఆకర్షణీయంగా వుండేది. తరువాత పిల్లలు వాళ్ళతో ఆసీనునుంచి రాగానే ఆడుకోవటంలో ఎంతో హాయి సుఖమూ లభించేవి.

ఆ పొంగుల్లో తనకు తెలియకుండానే సరస్వతి సంసారక్రమాన్ని కొత్తమార్పులతో సవరణలతో ఎన్నిమాట్లు దిగించాలని ప్రయత్నించినా, అదొక తపాసాగానే చూసేమాడనట్లు పూరుకున్నాడు గాని, ఆమెలో అవ్యక్తభావనారూపమై నెలకొన్న అధికారవాంఛా మేఘ మొకనాడు ఝలిపించి విసుగుగా యెడాపెడా వర్షిస్తుందనీ, ఆ తుఫానులో ఇక తన ఒక్కగాని ఒక్క చెల్లాయినీ రక్షించుకోనన్నా రక్షించుకోలేనని, యిల్లాలు అడ్డుగోడల్ని

బాగా పెరుగనిచ్చి 'యిది నా యిల్లు—యిందులోకి మరెవ్వరికీ ప్రవేశార్హత లేదని' నిక్కచ్చిగా కట్టుదిట్టాల్ని చేస్తుందనీ కాస్త్రీ బహుశా కలలో కూడా వూహించియుండదు.

వాన నురవసాగింది. కాల్గి దుచ్చుకుంటూ పొడుగ్గా కొల్లేటి చేంతాడులావున్న బేడారారోడ్డును దాటివస్తూంటే, ఎక్కడా చెట్టూ చేమూ అన్నంతేక చుట్టూ చిట్టలేకుకుపోయిన యింక మైదానాలలో— వానకు వరదకు, ఎండకు గాలికి అన్నింటికీ రస శరరాన్ని వప్పగించు కడలక మెదలక అట్లానే పడివున్న ఆ రోడ్డు వొంటరినానికి కూడా కాస్త్రీ బాలవసనాగాడు.

అరనికి మరొక్కవిషయం స్ఫురణకొచ్చింది— రను చిన్నరనాన్ని దాటుకున్నానని క్రిమేపి యింకొక పదశ్శకు అంటే నలభై మేరల్లోక వచ్చేసరికి, యవ్వనంలో దేనికోసమై రిపించు లభించక హతాశయై హుస్సలకు ఆర్తహృదయలకు యత్నిం టూరో, సరిగా అటువంటి స్థితే రసకూ వచ్చినా— ఆ వయస్సులో ఆప్యశిక స్త్రీకోసం జీవితం పాడు చేసుకుని పంచప్రాణాల్ని వొడ్డేటంటే తెలివిరక్తమ మనిషిగా తను మారనని. రిపిపన్ను ముప్పైబహుశా వుండొచ్చు. రిల అక్కరిక్కడ నెరుస్తోంది. ముప్పై యేళ్ళకే పెద్దమనిషా—

శరీరంయొక్క భౌతికమైన పెరుగుదలను గురించి చటానికి వయస్సు సాయమవుతుంది. ఆ పలి మనస్సుయొక్క వియంపరమితిని జీవింపటోని దుఃఖాల నుంచి యెవ్వరై వొత్తిడి నర్తయిస్తుంది. అందువల్లనే కొంతమంది వయస్సు మల్లినవాళ్లు కూడా చిన్నపిల్లల మాదిరే వుంటారు. ఆకారజాస్తి డ్రెస్సింగ్ డిటెక్టివ్ సవలలు, పిల్లల పత్రికలు దావే పెద్దవాళ్ళు తాళన పడ్తుంటారు. అట్టే శిష్టవిషవనవసరం లేకు వాళ్ళనుగూర్చి.

కాస్త్రీకి అనుభవమైతే వుండకాని పద పది పూడేండ్ల వయస్సుకు ముందు, బచ్చాలు, చెడుగులు గూటివిశ్వ బంతి అటులు అడుకొంటూ తిరిగి పెరగ వలసిన వయస్సులో సుఖదుఃఖాలు తూచుకుందుకు వలసినంతగా శక్తి లేదు. తను లేని కుటుంబానికి చెందానని, పేదతనంచలన జీతం కట్టుకోలేకుండా

వున్నానని రుకొ పాపూ ఆర్థా నాయం చెయ్యవలసివచ్చగా, పెద్దమనుష్యుల యెదుట నిలబడి అర్థించాల్సి వచ్చేది అట్లా విషయవిధేయతలుగల్గిన ఒక బీదకుర్రవాడుగా వుంటూ పరిమితావకాశాల సుడిగుంపంలో పడ్డా లేస్తూ సుసిలి పెరిగిన వ్యక్తికి స్వేచ్ఛ నియమ బద్ధమైన జీవితం, సన్ను ముట్టుగోకు నా మాలగాకి అనెట్లుగా శన వర్షిగో కూడా జీవించవల్సివస్తే ఎట్లా గుంటుంది? అంచేతే ఆ సంసారం సుఖజీవనసారం కాలేదు.

‘ఆ చెల్లెలు—అదే నాకు మిగిలివుంది.’ అనే వాడు అర్థం చేసుకోమన్నట్లు.

ఇంకా ఒకప్పుడు ప్రాణం విసిగి కసిరెవాడు సరస్వతిని.

‘నువ్వు విడిచి పెడబొబ్బలు పెట్టనక్కరలేదు. ఇక్కడ వుండటం యీ చాకిరి చెయ్యటం నీవల్ల కాకపోయినా, నీ కష్టం లేకపోయినా నీక్షేపంలా మీయింటికి నువ్వు ఎక్కానన్నా నిన్నేమీ అనేవాడికి కాను.’

ఈ యుక్కులు విన్నప్పటికీ సరస్వతి ముగ్ధం అగ్నిగోళమయేడి.

అట్లా చివరకు కంఠం సమానశక్తుల తీవ్రమైన విజృంభణనాగ్నాది పోరాటాలకు ఆ యిల్లు నిలయమై కూర్చుంది.

సరస్వతి యిలాగ నేడి.

‘నేను మీ ఒక్క గాని ఒక్క చెల్లెలుకు రాకూడని జన్మేనో ఆమెకే వచ్చింది. వస్తే చేసుకొన్నానా? అంటువ్యాధికదా క్షయ. మన ఇంట్లోనూ చంటిపిల్లలు. ఎందు కిక్కడకని ఆ వుద్దేశ్యంతో అన్నాను గాని, మీకు లేని అభిమానం నాకుంటే మట్టుకు యీ కొంపమోద-అది ఎందుకు చెల్లుతుంది? నీరసస్థురాలినని చేసుకోలేనని మీకేమన్నా వున్నది గనుకనా? బోకం దీనికి పొడా పొబ్బా గిట్టదని అనుకుంటుంది. దానికితిగ్గట్టే మీకూ నన్ను అవమానించాలనే వుంది వుండబట్టే పుట్టింటికి పొమ్మని అంత తేలిగ్గా అనగలిగారు. నాకు మట్టుకు ఏమిటేడిసింది యిక్కడ—కానీండి? చెట్టుకు కాయలు బరువా? నా వాళ్ళకు నేను బరువు కావటానికి వాళ్ళ కేమీ తక్కువ లేదు.’

శాస్త్రి అప్పటికి గొంతు చిందుకుంటూ నాలుగువళ్ళకు వినిపించేలా—‘వెళ్ళు వెళ్ళు ఎవ రుద్దరిస్తా విక్కడ.’ అన్నాడు చిరగా.

అన్నట్లుగానే ప్రయాణమై వెళ్తూ ‘అంతా నన్ను వంటెత్తు మనిష ని చిన్నప్పట్నుంటి వెక్కిరిస్తూ వచ్చాడు. ఆ మాటే మీకూ రూఫి చెయ్యాలని వుంది. నేను ఏమైనా సహిస్తాను కాని అవమానాన్ని మాత్రం సహించను.’ అంది సరస్వతి.

శాస్త్రి పూరుకోలేదు.

‘నీ మాట చెల్లకపోతే నీకోసం అవమానం జరిగినట్లే వుంటుంది. నా సహజసర్వాలన్నింటిని నీకోసం వదిలేసుకుని బోగినై గంగిగోవులా దూదూ దూదూ బసవన్నా అంటే ఎగిరి గంతెయ్యకపోతే యింత రథినా చేసేదానివేనా?’

సరస్వతి తన సుందరముఖారవిందాన్ని మాటి మాటికి వొత్తుకుంటూ—‘మీ సర్వాలన్నీ మీరు సక్రమంగానే నిర్వర్తించుకోండి. ఐతే ఆ సర్వపరిపాలనలో కౌస్తనాకుకూడా మిగిల్చి న్యాయం చెయ్యండి. ఎంతచెడ్డా మీ కంటి కెంత దుష్టస్వభావురాలిలా ఉన్నా నా మెల్లోనూ ఒక పెద్ద పెయ్య కట్టుత్రాడు మంగళనూత్ర మనే పేరెట దిగించారు. అదై నా పూరితేమాత్రం కాదు.....’

శాస్త్రి కాలుకాలిన పిల్లి లాగున నిప్పు త్రొక్కిన కోతిలా అయి—‘మరి అందుకా నన్ను కోసుకున్నట్లు మాట్లాడుతున్నది. విను—మీ యింట్లో అస్తమానూ పూజలు నోములు వ్రతాలని ఎంతో వాడావిడి చేస్తాంటారే ఇంత కోసాగ్ని చల్లార్చుకోలేనిదానిని—ఎందుకు? ఎట్లా సాగించాలనొచ్చావు జీవితం? నీ హబ చెల్లకపోతే ప్రపంచమంతా తలక్రిందులు కావలసిందేనా—ఫో-ఫో—నా కక్కలేదు.’ అనేసి చిరచరా యింట్లోంచి చెప్పలు వేసుకుని నడిచాడు బయటికి.

శాస్త్రిది క్షణికమైన కోపమని తెలిసీ కూడా అభిమానంకొద్దీ ఆగకుండా పిల్లల్ని తీసుకుని పుట్టింటికి ప్రయాణమై ఆ రోజే వెళ్ళిపోయింది ఆ మహాయెల్లాలు.

చెల్లాయి వచ్చాక—రాజుకున్న అగ్ని ఆరిందనుకుని ఫలానా బండికి వస్తాను పంపమని జాబమరదికి

కయిరు చేశాడు. మంత్రాలకు చింతకాయలు
కాల్తాయా? ఆశాకాద్రి స్తేషనుకు వచ్చాడు. సరస్వతి
రాజేను. కాని రైలు వచ్చింది.

౨

బీబింబటం, బీబితుము—అందులో గుభపక్షం
వేరుగా వుంటుంది కష్టసుఖాలను వునగాలోచన
చేసుకుంటూ నడుస్తున్న శాస్త్రికి అప్పుడే నెత్తి
మీద ఏదో బరువుగా కదిలివట్టయింది ఆలోచనల
బరువేమో కాదు.

పిల్లలు విరగబాటుగా నవ్వుతున్నారు. కొంచెం
మంచి చప్పట్లు తరుస్తూ నెంబడించబోతున్నారు.

వాన కురవటం మానిందిగాదా అని తీసి నొక్క
బోలే, గొడుగు వున్నచూటగా ఒక్క కుదుపు కుదిసి
నట్లయి తేలికపడింది. విమలూని చూడబోతే—గొడుగు
కామమీదుగా లంఘించిన అరకొలి, నేలమీదుగా
పరుగెత్తుకుంటూ వెళ్ళి ప్రక్కగోడను ఎక్కి, తీరిగ్గా
కూర్చునబోతోంది.

పిల్లలంతా కోతి కోరి అంటూ రాళ్ళను గోడ
మీదకు విసర నారంభించారు. బయట వర్షం కురిసి
శాక రాళ్ళవర్షం ఆరంభమయిందా అన్నట్లుంది. అది
కూడా పండికిలిస్తూ, రోమాలన్నీ నిలబడగా,
భయంతో కిచకిచలాడుతూ స్వప్రాణరక్షణకోసం
ఆ కొమ్మమీదనుంచి యీ కొమ్మమీదకు, యిక్క
డుంచి పెంకులమీదకు ఎగుర్రూ నానా అల్లరి ఆరం
భించింది.

అక్కడో పెద్దగుంపు ప్రోగయింది. అందులో
అన్ని వయసులవాళ్ళూ వున్నారు. అందులో పిల్ల
లకు పేట సగదా హెచ్చింది. అదిచేసే అల్లరికి పిళ్ల
కూడా వెలుగులేటిపోయారు.

శాస్త్రికి తనుగా అడ్డువెళ్ళి ఆ కోతిని కాపా
డాలనిపించింది. ఎందుకా కోతిమీదకు రాళ్లు విసురు
తారు ఆ గంజని మాటలతో వారించబోతే, పెద్ద
చెప్పొచ్చావు వెళ్ళవయ్యా నీకెందుకన్నట్లు చూశారు
అక్కడి పిల్లమూక. శాస్త్రి వూరుకు నేమనిషి కాదు.
ఒకరిద్దరి చేతుల్లోని బెడ్డముక్కలను లాక్కుని నేల
మీద పారేశాడు.

కోతి చూస్తూనే వుండి—శాస్త్రి బెడ్డలు గుప్పి
ళ్ళలోంచి లాక్కుని నేలమీదకు విసరటం. అంత
లోనే పిల్లమూక ఎదురు తిరిగి శాస్త్రిమీదకు బెడ్డలు
విసరసాగారు. ఒకటి సుడుటిమీదా, ఒకటి గుండెల
మీదా ఒకటి శుక్కుమీదా బలంగా తగిలింది.

శాస్త్రికి వుప్పు పులుగూ తినే మనిషికి వచ్చే
టంత కోపం వచ్చింది. గొడుగు మిడిచి కుర్రమూకను
తిరిమి తిరిమి చావగొట్టాడు. ఆ ఘటం అభిమన్యుకు
పద్మప్రాయహన్ని ఢైనంచిన దాని కేమో తీసిపోను.
కాని చిన్న కేడా వుంది. అక్కడ ఒక కుర్రవాడు
అతిరగటాన్ని మహారగటాన్ని గాభిగాలేత్తి చాడు.
ఇక్కడ ఒక పెద్దవాడు కుర్రనగవల్సి చెయిదా
లెక్కతీసి పరుగులెత్తేట్లు చేశాడు.

‘చచ్చారా బాబో...’ అంటూ కాలికొద్రి
చూసుకున్నారు.

అట్లా శాస్త్రి నాళ్ళని తడుసుతూంటే పరుగు
పరుగున ఎగుతుంటే నెంబడిస్తూ వచ్చిన కోతి
అనారం కంట పలికివచ్చేలా అతిడి పిక్క పట్టేసు
గుంది

శాస్త్రి పెద్ద కేకపెట్టి, అమాంలిం ఆ కోతి
పీకను రెండు అరచేతుల్లోకి తీసుకుని, కలిపి చంపే
ద్రామన్నంలా వెలికోపంతో వెళుతాడు. అంజే—
అది తిన పాడుగాటి నన్నటి చేతుల్లో కళ్ళు తుడు
చుకోనాగింది. అది చూసే చూపులు ‘నన్నెందుకు
చంపుతావు—’ అని బాలిగా అడుగుతున్నట్లున్నై.

శాస్త్రి జ్ఞానమున్న మనిషితో మాట్లాడినట్లుగా
పళ్లు పలుపలులాడిస్తూ—‘యింతసేలూ నా నెత్తిమీద
లెక్క నవారీలు చేస్తే వే? ధనవా—ఇప్పుడు నిన్ను
కాద్దామని వెళ్లని తిరుసుతూంటే నన్నె పికుతావా?
చూడు నిన్నెం చేస్తానో...’

అది అంతకన్నా తనూహగా రెండు చేతుల్నీ
ఎత్తి దండం పెట్టింది.

శాస్త్రి పెద్దగా ఆపులించి, ‘హాని—నీ యమ్య
కళ్ళపు బంగారం కానూ—ఎన్ని లయలే—’ అంటూ
చెవిమీద గిల్లాడు.

దాన్ని ఎత్తుకుని వస్తూంటే యిటి కొచ్చే
దారిలో, రెండుమార్లు అతిని అరచేతులవరకూ జారి,
గిల్లి తప్పించుకోవాలని చూసింది. శాస్త్రి దాన్ని

యికొ హృదయానికి దగ్గరగా తీసుకుంటూ యిలా గన్నాడు - 'చేసుకున్న ప్రేమని చెప్పినా వినకుండా లేచిపోయింది. సుప్రసూనా అటాగ్ చేస్తావా -' ఈ మక్కలు అన్నాక కోతి మెడలోని వొంటి మువ్వ కుభ్రమొదనగా ఘుర్లుమంది. శాస్త్రీ బిగ్గరగా నవ్వాడు.

అతనికి ఆకలి వేసిపట్టుగా అనిపించి కోతికేసి చూశాడు. అది బద్దకంగా ఆవులించింది.

'సరే పద - సరే కిక్కడ విందు. చేపు యింటి దగ్గర నీకు పెళ్ళికూతురి ముస్తాయి - సరేనా, అంటూనే శాస్త్రీ మర్కట సమేతుడై హోటలు ప్రవేశించాడు. ముస్తావుగా బిళ్ళియేలా యిద్దరూ తిరుబండా రాలిపోయి కలియబడ్డారు. కొంతవరకూ మచ్చిక్కెనల్లే మర్కటకుందరి బల్లమీద యిద్దరూ చెయ్యి అడ్డో చెయ్యి పడేసి, మధ్యగా సానయలో శాస్త్రీ వూది చల్లాగ్గిన కాఫీని వుంచగా - అప్పుడే త్రాగినట్లుగా ఎత్తి గొంతులో పోసుకున్నట్లై పెదవుల్లో రవి ఆర్పుకుంటూ నాలికంతా బయటపెట్టి తెగపథ్రంగా నాక్కుంది మూతి.

ఇట్లా ఆరగంట కాలక్షేపమయ్యేవరకూ, ఇంటి దగ్గర చెల్లాయి సరస్వతి రాక నపేక్షిస్తూ, వక్కర్లీ కూర్చునివుంటుందన్న విషయం అతనికి గుర్తురాలేదు.

'ఇక పోదాం యింటికి -' అంటూ లేచాడు. దాని దృష్టి రసవైపు లేదు. ఒదులొదులుగా పట్టాకని పెద్ద పెద్ద కంగిల్లి వేస్తూ యీవలరొచ్చి చూశాడు. ఘామి అక్కడా అక్కడా గుంటలుపడ్డచోట్ల స్త్రీలను నిలవేసుకుని పడవటానికి కష్టమనిపించేలాగుండు రిక్షా కోసం పరధ్యాసగా అటూ యిటూ కాస్త చూశాడు. కోతి అట్టే సందనుకుని తన్ను దూసుకుని వుడాయించేసింది. శాస్త్రీ విస్తుపడి నిల్చుండిపోయాడు. 'నీకట్లో మరొక నైపునంచి అరిటిపళ్ళ అత్తాన్ని లంకి చుకుని పరుగు పరుగున ఎగురుకుంటూ రస కాళ్ళ మేరకు వచ్చి నిలబడ్డని.

శాస్త్రీ సుమ్మమీద ప్రేలుమోసి కఠినంగా -

'రెప్పు రెప్పు. ఇట్లాటి నెడవ పెంకిపనులు చేస్తే నిన్ను ప్రేమించేది నున్న. పెండ్లికూతుర్ని చేసేది లేదు.'

దుకాణం వదిలిన ఒక ఆడమనషి లబో గిబో మంటూ వచ్చింది.

'పొరవాటున వదిలేశాను. ఎప్పు కొచ్చేసింది.' అని తుమార్వణలు చెప్పకుని చెలయిచ్చేసి తనూ సర్దిపంపాడు.

ఎకాయోకి యింటికి చేరుకున్నాక చెల్లాయి గుమ్మంలోనే ఆర్పుగా 'వదిల రాలేమా -' అంది, నెరక మగో బండి గాని 'క్ష్మావంటి' గాని చస్తూ వుండకపోవటాన్ని చూసి.

'వచ్చింది. పోచిపోయిన మీ వనిన్ను పట్టి తెచ్చాడు' అన్నాడు చుండహాసంగా.

'విడి -'

శాస్త్రీ కోతిని ఎత్తి చూపించాడు.

'ఇదేమిటి? యిదెక్కన్నుంచి -'

చెల్లాయి అగుగు వెనక్కు వేసి దారి యిస్తూండగా - 'కొల్లిమనిషిని చూడక చేర కోతి కం గారుగా అర్చిపండ్ల అత్తాన్ని చాచుకోబోయింది.

శాస్త్రీ 'ఏమిటి? యిప్పుడు దీనికేమి అంటుంది -' అన్నంగా నొవనినే - 'శాపవశాన -' అందుకే ఆమాయ నవ్వుతావు? ఆహల్య రాయ్ పోలేనా? వుడాలకును చంకికను శాప మువ్వలేనా? నేనేమి చెక్కువా - శాప మిచ్చేరాను.'

చెల్లాయికి నవ్వాగింది కాను. పొట్ట చెత్తో పట్టుకుని - 'ధతే - అన్నయ్యా! ధతే!'

శాస్త్రీ చంకనుండి బాగర్తగా నేనుకునింపాడు. చెల్లాయి సోద్యంగా చూస్తూ - 'ఏకుతుండేమో అన్నయ్యా -' అగుగు వెనక్కు వేసి 'మా ఆసుపత్రిలో సుప్రసూన ఒక్కగోజు వున్నావంటే మమ్మల్నందర్నీ పొట్టలు చెక్కలయేలా నవ్వించి లీగతావు. ఇదివరకు డాక్టరు 'నవ్వాలమ్మా - నవ్వి తేనే గాని నూపిరితిత్తులు పుభ్రపడవు' అంటూండేవాడు.'

శాస్త్రీ చొక్కా విప్పకుంటూ - 'భయం లేదు. ఎందుకైనా నుంచిన. మీ వనిన్ను రెండు రోజులు కట్టిపడేయాలి ఎక్కడికైనా వుడాయించగలడు.' అని తాడుకోసం వెతికి ప్రారంభలక ముంచుకుంచి బాగా రెండు మూడు మూలత్రాడును జమిలివేసి కోతి మెడలోని పట్టాకు కట్టి తన గదిలోని కిటికీవూచ కాత్రాడును ముడేసి వచ్చాడు.

అతఁడూ యిటు తిరగగానే అది కిటికీలోకి ఎగిరి కూర్చుంది. శాస్త్రి తీరిగ్గా స్నానానికిని లేచాడు.

చెల్లాయి జిహ్వాచాపల్యంకొద్దీ అర్ధిపండుకోసం అత్తంమీదకు వంగి ఒక కాయ త్రుంపబోయింది. అది ఎట్లా పసిగట్టిందో కిటికీలోంచి మీదకు దుమికి చెంప ఛేళ్ళుమనేలా వాయించేసింది.

భయంలో మంచంవరకూ గంతి 'రాలో అన్నయ్యా. ఈ వదిస పీకుతుండేమో—బాబో...' అంటూ దుప్పటి లాక్కుని వళ్ళు కప్పకు మంచి పడుమెక్కి కూర్చుంది.

శాస్త్రి వచ్చి దాని రెండు చెవులూ పుచ్చుకుని మెలేసి 'బాగరై' అని పురిమాడు.

సరస్వతి అని దానికి నామకరణం చేయుటం జరిగాక ఒక వారంలోజాలు అహర్నిశలూ తిప్పులు పడి దాని కా చేరు అలవాటుచేయుటం జరిగింది.

పెండ్లికూతురుకు దుగ్గె గౌరవ మర్యాదలన్నీ దానికి జరుగ నారంభించాయి. ఒక యిసుపగొలుసు, ఒక పింగాణీ కంచం యిత్తడి నూ ప్రత్యేకంగా కొనటం జరిగింది. ఇక్కడకు వచ్చాక మంచి పోషణా అదీ వుండేమో బంతిలా తయారైంది.

శాస్త్రి ఆశీసుకు స్వల్పగానే చెల్లాయి కూడా కూడా తిరిగేది. రేగిపళ్ళు వస్తే రెండుపళ్ళు, జామి కాయలు ఒకటేమిటి ఏది పడితే అది పుష్కలంగా దానికి పడేసేవారు.

చెల్లాయి వొదినా అన్నా అది నెనుదిరిగి ఎగురుకుంటూ వచ్చి ప్రక్కను కూర్చునేది. దానికి శాస్త్రి రాక కూడా తెలుసును.

'అన్నయ్యా వస్తున్నాడేమో చూడు.....' అనటం తడవుగా మెట్లన్నీ ఎక్కి అతని గది కిటికీలోకి ఎగిరి కూర్చోని, వచ్చేపోయే గొడుగుల్ని, ముఖాల్ని పరిశీలిస్తూ ఆత్మతృప్తిగా చూసేది.

శాస్త్రి గొడుగు దానికి బాగా గుర్తు. చెల్లాయికి దాని ముఖంలోని సంతోషాన్ని చూస్తూంటే, అతని రాకకు నూచనగా ఆ గొడుగును పీధిమశువులో చూడడంతో దాని కిచకిచల హడావిడికి ఎంతో ఆశ్చర్యం వేసేది.

అతను గడపదాకా రావటంతడవు ఆ గొడుగును లాక్కుని యీడ్చుకుంటూ యిల్లంతా అలంగం తిరి

గేది. శాస్త్రి దాన్ని విడిచి ఒక్క నిమిషం కూడా వుండేవాడు కాదు.

స్నానాలగదిలోకి వెళ్ళితే అక్కడకూ, దుస్తులు మార్చుకుంటూంటే ఆ చోటుకీ, నానుకుంటున్నప్పుడు బల్లమీదా కూర్చునేది.

ప్రత్యేకంగా పువ్వుల సిల్క్ జుబ్బాలు ఎన్నో కుట్టించాడు అతను దానితోసం. చెల్లాయి చిన్న చిన్న గళ్ళ పరికిణీలు తయారుచేసి వాటిని తొడిగి అతను వచ్చే సమయానికి ముస్తాబు పూర్తిచేసి తీగ్గా వుండేది.

తీగికసమయాల్లో దానికి కొన్ని మనుష్యుల అలవాట్లను నేర్పారు. ఏదన్నా తిన్నాక చేతుల్లో మాతి తుడుచుకుంటుంది. తన వస్తువుల్ని యితరులను వాడనివ్వదు. తనవి కానివి ముట్టుగోను. పరికిణీ చొక్కా అసహ్యంగా మాపుకోదు.

శాస్త్రి స్నేహితు లెవరైనా వస్తే వాళ్ళు ఎల్లా వరకూ కూడా వుండేది. రాను రాను సాయంత్రాలు దీచికి పిక్కారుకు వెళ్ళటం కూడా అలవాటయింది.

సబ్బుబిళ్ళ తువ్వాలు చేతికిస్తే అది శాస్త్రికి పట్టుకెళ్ళి యిచ్చేది.

ఒకరోజున శెనగలు, ఒకరోజున అరిటిపళ్ళు, కారల్లాసలాటి వస్తువుల్ని రోజూ ఎవరో షకనా తెచ్చి బీచ్చిలో తినిపిస్తూండేవారు. శాస్త్రికి కోపం రావటం కూడా దానికి తెలుసు.

పెద్ద పెద్ద కెరటాలు ఎగురుకుంటూ కట్టను డీకొంటున్న పప్పుపల్లా కుప్పించి కుప్పించి యిసుకలో ఎన్నిరకాల ఆటలో ఆడేది.

శాస్త్రి మినెస్సు బీచ్చికి రాకపోతే, ఆ రోజు మాత్రం ఎవరిళ్ళకు వాళ్ళ పెందరాళ్ళ చేరుకునే వారు.

తరువాత చెలాయిని బెడ్ దొరికినందున ఆసు ప్లత్రిలో చేర్పించటం జరిగింది. ముగ్గురికీ కారీయరు వచ్చేది. శాస్త్రి పుష్కలంగా డబ్బు ఖర్చుపెట్ట నారంభించాడు. స్వయంగా రెండు చేతులా చాకిరికి దిగాడు. కారీయరు తీసుగళ్ళటంచుంచి నీళ్ళు తోడ్కొని యిల్లు సర్దుకోవటంవరకూ పైసే పడింది. ఒక్కొక్క రాయి చొప్పున తీస్తుంటే కొండైనా తరుగుతుంది యిదొక లెక్కా అనుకున్నాడు లోపల.

3

ఒకమారు నిత్యజీవితము, అందులోని యాతనలు తాపత్రయాలనుంచి బైటకు వచ్చిపడ్డాక—పూపిరి పీల్చుకుందుకు స్వేచ్ఛగా, యేమేమి చేతమని లోపల వుంటుందో, వాల్చిటిని ఆచరణలో పెట్టు గుండుకు సరస్వతికి యిప్పుడు పీలు చిక్కిందనే చెప్పాలి.

ఆలోచనలు పరుగెత్తినంత వేగంగా మనుష్యులు కూడా పరుగెత్తటానికి వీలేని గట్టి చిక్కొచ్చి పడింది.

సరస్వతికి చేతిలో డబ్బు లేదు. పది రూపాయలు వుంటేమాత్రం—అది ఏ మూలకూ చాలదు.

మాటవినా మాట అనుకున్న తరువాత 'శాస్త్రీ' మాత్రం ఏ సౌకర్యమూ, మంచి—చెడ్డా అన్నది చూడకుండానే సిద్ధిలో కెళ్ళిపోయాడు.

అట్లాటి మనిషిని ఎవని ఆదుకుతుంది? ఎంత పరాధనపు బ్రతుకై నా—తానుగా యిప్పుడు సకి లించి సింహగర్జనలు చేసింది!

వాల్తేగు స్టేషనులో పెట్టి, హోల్టాలు, మరచేంబు, సజ్జబుట్ట రైలులోకి స్టేషనుకూలీ ఎక్కిస్తూ స్వప్నకు 'సరస్వతి' యిలాగనుకున్నది—'అయనకు ఆ వచ్చే కోపం ఎట్లానూ వచ్చింది. పోతే పొమ్మని విన్నవరుగా అనేవాడు జేబులోంచి పదో పదిపానో తీసి నా మొహాన ఎందుకు కొట్టలేదు' అని.

ఆ వెళ్ళటం తిన్నగా ప్రసాదరావు దగ్గరకు—ఒక్కగాని ఒక్క చెల్లెలు తన. చూసి కూడా ఎన్నో రోజులయింది. అక్కడ వుంటే దేనికి అంతగా యిబ్బంది వుండదు. ఈ తిక్క కుదిరాక అప్పుడు చూసుకోవచ్చును. అంతగా కుదరక, అన్నగారి యింట్లో వుండటం యిష్టం లేకపోతుంది, ఒక కార్డుముక్క గిలికిపారేస్తే తండ్రి వచ్చి పువ్వుల్లో పెట్టినట్లు తీసిగెళ్ళాడు—

సరస్వతి ఆలోచించినట్లు వర్తించినట్లు ప్రాజ్ఞారావైన స్త్రీ ఎవ్వరీ ఆలోచించదు.

స్వర్గం కానీ, సరకం కానీ, సుఖం కానీ, గుణం కానీ—తనూ, తన యిల్లు తన సంసారమే, తనది కానీ—యిది కాదని మరొకచోట, అది కాదని

యింకొకచోటకూ, కుప్పిగంతులు వేస్తూ—పరుగెత్తటం వానర వనితలకే చెల్లుతుంది కాని మనుష్యులకు సామాన్య సంసారలకూ కాదు.

అట్లాటి సరస్వతిని పూర్తిగా కోతనిచేసి వదలటానికి వీలేదు. ప్రపంచంలో ఒక రకం స్త్రీలున్నాడు వారికి తమ యిల్లు తమ సంసారము తమ చుట్టూ మనుష్యులు నచ్చారు. ఆరుగో వాళ్ళ మనషి చేత కట్టెలు తెప్పించుకున్నారు అవి ఎండుకట్టెలు—మరి మీరు వెళ్తే పచ్చిమొద్దులు—ముఖాన్ని బట్టి అమ్మతారు కాబోలు అనిపిస్తోంది—యిట్లాటి మోటలాడే వ్యక్తులు అస్తమానూ పొరుగుంటి పుల్లకూరే రుచి అనుకుంటారు.

చంటిపిల్లడ్డి తీసుకుని బెజవాడ వచ్చాక ఆసుకున్నట్లుగానే తన జీవితము ఆరుకాయలు మూడు పువ్వులుగా సాగుతున్నట్లా సరస్వతికి తోచింది.

ప్రసాదరావుకు రెండు చేతులా గట్టి సంపాదన వుంది. తనటానికి వెనుక పదిమంది ఎవ్వరూ లేరు. లింగూ లిటుకూ మంటూ యిద్దరు.

తీగల తంపరలాగ పిల్లలా—లేరు.

అదృష్టవంతులైన బొడ్డున మాణిక్యం పెట్టుకు పుట్టిన స్త్రీ ఎంత సుఖవస్తుందో—ఆ యింట్లో ఆ వదినగార్ని చూసి తెల్సుకోవచ్చును అనుకుంది సరస్వతి.

ఆవిడకు రవ్వల ముక్కుపుడక - రెండు జతల రవ్వల దుడ్దులు వున్నాయి. సాయంత్రం కట్టిన చీర మళ్ళీ పుడయం కట్టదు. ముద్దులేసి ముక్కోరు నగలు. కోరిన బట్టా కోరిన నగా తెస్తాడు అన్నయ్య.

సరస్వతి తన వదినగార్ని తెల్చుకున్నప్పుడు ఆవిడ వైభోగాన్ని గుణించుకుంటున్నప్పుడు—తన విశాఖపట్నంలోని రెండుగడుల డాబాయిల్లు—ఒకటి క్రింద, ఒకటి పైన—నల్లగా మూసిన కిటికీలు, గల్ఫీబులు లేని తలగడాలు, ఒకటి వుంటే ఒకటి లేని సంసారం—యిందుకుపైగా ఏ నాలుగు రూపాయలన్నా జాగ్రత్త చేసుకుందామనే ఆలోచనే లేని తన భర్త అన్నీ జ్ఞాపకానికొచ్చేవి.

చక్కగా వీధినుంచి ఏ వస్తువు కావల్సినా తెచ్చిపడేసేందుకు, నవుకరు కుర్రవాడున్నాడు. వాడే చంటిపిల్లడ్డికూడా ఎక్కువని ఆడించసాగాడు.

సరస్వతికి బక్క కోపం వచ్చి నాలుగు మొత్తింది.

‘అందుకమ్మా వదినా—దేనికట్లా వాణ్ని బాదుతావు? నీకేమన్నా మతిపోతోందా?’ అంటూ వచ్చింది నవ్వుతూ వదినే.

అల్లాగే వుంది అన్నట్లుగా దీనంగా మానింది.

సరస్వతికి ఏమీ పాలుపోలేదు. ఆత్మాభిమానం అడ్డువస్తున్నా తెగేసి చెప్పింది—‘పాలపిబ్బా ఆపు రయించని.’

‘ఐనే వుండు. మీ అన్నయ్యను పంపిస్తాను.’ అని చక్కా పెల్లిపోయింది ఆవిడ వాకట్లాక.

సరస్వతికి మొదటిసారి కన్నీరు చెంపలవెంబడి కారింది. చెప్ప నవ్వుసరంలేకుండా ఎక్కడో అప్పున్నా వుట్టించి పాలపిబ్బలు తెచ్చే కాస్త్రీ చేరులు—అవి ఎంతదూరాన వున్నాయో జ్ఞప్తికొచ్చి చెంబేలు పడ్డది మనస్సు.

అభిమానం - దేనికోసమైతే యింతవరకూ గంధాన్ని పెంచుకునివచ్చిందో అది కాస్తా బుగ్గయేలా ‘అది కావాలి - యిది కావాలని యితరులను అడగాల్సి వస్తోంది.’

వోదిన చెప్పాలనే పెల్లిపోయింది కాని తీరా చెప్పటానికి వీలేకుండా చుట్టూ ఎవరెవరో మనుష్యులూ - ఏవేవో వ్యవహారాలు మాట్లాడుకుంటున్నారు. మళ్ళీ వుత్తచేతుల్తో వెనక్కు వచ్చింది.

ఏడిచి ఏడిచి పిల్లవాడు వుత్తమాపులు చూస్తున్నాడు. కాస్త కాఫీ పట్టారు ఎల్లాగో వాడికి. నౌకరు కుర్రాడు సరిగ్గా పన్నెండు కోట్లాకపచ్చాకు ‘అన్నానికెళ్తా వండమ్మగారూ—’ అంటూ.

‘పాలపిబ్బా తెచ్చి వెళ్ళమని’ డబ్బులిచ్చింది వదినే.

ఆ డబ్బులు దుచ్చుకుని అదేపాళాన పోయాడు. వాడు మళ్ళా రాలేదు. పాలపిబ్బా లేదు. పిల్లవాడి కడుపు వెన్నునంటుకుపోయింది. వాడు కాలితో అఘోరిస్తూంటే సరస్వతికి అన్న మట్లా వెడ్తుంది లోపలికి. ఆమె భోంచెయ్యలేదు. అందుకని వదినే కూడా మానింది.

ప్రసాదరావు అతిథులూ టంచనుగా పన్నెండున్నర కోట్లాక ఫీటలమీదకు దిగాడు. వదినే వడ్డ

నంతా చేసింది. సరస్వతి బయట మంచాలు పరిచి పక్కలు వేసింది.

భోజనాలయక రికార్డులు పెట్టడంతోసం పడక గదిలోని రేడియోవద్దకు వచ్చాడు ప్రసాదరావు. అప్పుడు యావత్తు కథా వదినె అతడి చెవిని వేసింది. అతను మండిపడ్డాడు. ఇంటికి పెల్లి నౌకరు పెళవను జాట్టుచట్టుకు తంతా నన్నాడు. తప్పుడం కాదు మనకు కావలసినది ముందు పాలు అని చెప్పాక ఎకా ఎక్కి మధ్యాహ్నపు టైం లో బహుకు పోయాడు. కొట్లన్నీ కట్టేసి వున్నాయి. అటూ యిటూ తిరిగి పిల్లలుగల బక స్నేహితుడియిల్లు పట్టుకుని బక చిన్న సంచీలో కాస్త రెండుపూటలకు సరివడ్డ పాలపిండి మున్నెత్తి తెచ్చియిచ్చాడు అప్పుడతనివాలకం చూడడానికి సరస్వతికే ధియం వేసింది. ఇద్దర్నీ కలిపి చెడామడా నాలుగు దులిపాడు.

అప్పుడే కొద్దిగా కోలుకుంటున్న చైతాన్య మానం. ఎడగాద్నూ పెడగాద్నూనూ. వుండివుండి అకాలంలో వానకూడా కురవసాగింది. సరస్వతికి ఏమీ తోచలేదు. నీరసంగావుండి యేపనీ ముట్టుగుందామనే అనిపించేదికాదు.

పాలుత్రాగాక కాస్తేపుయేడ్చి అట్టే నిద్ర పోయాడు పిల్లవాడు. నెమ్మదిగా వోవిక చేసుకుని మెట్లన్నీ యెక్కి దాబామీదకు వెళ్లింది. అక్కడా ఎండికు గచ్చంతా మాడివుండేమా భగభగమంటోంది.

పిట్ట గోడవారనే నెమ్మదిగా నడుస్తూ, ఆకాళాన యిళ్ళకు మర్లిపోతూ గోలచేసే వత్తులగుంపులు, చెట్టాపట్టాలు వేసుకుని పూసులాడుకుంటూ షి కార్లు కొట్టే స్నేహితుల్లా అక్కడక్కడ జంటలు జంటలుగా మేఘాలు—అంతకు తప్పించి యేమీలేదు. పళ్ళిమాడ్రని ఎర్రటి మార్యబింబం మునిగిపోతున్నది. మారాన రోడ్డుమీది మనుష్యులు, వాహనాలు చిన్న చిన్న మూర్తుల్లా అగవహసాగారు. సరస్వతి మెల్లగా పిట్టగోడ అంచుమీద శరీరాన్ని మోసి రవికలూ దాచిన చిన్న వుత్తరాన్ని మచటిలువిప్పి చదువసాగింది. మధ్యమధ్యలో నిదానంగా యిటూ అటూ మాస్తూ, మళ్ళీ వుత్తిరం చడవటాన్నిబట్టి అది ఆమె యే మూడవసారో నాలుగవసారో అయివుంటుంది—ఆమె ముఖం కొద్దిగా కుంచించుకుంది. అటు తడువాతీ కాస్త ఎర్రబడ్డది. మళ్ళీ కొంచెం యీవ

లకువచ్చి రెండు చేతులూ వెనక్కుమడిచి ఆలోచిస్తూ నిలబడ్డది. ఒకటికి రెండుమార్లు క్రిందిపెదిమను కొరుకుతూ వెనక్కువిరిచిన చేతుల్లోనే పచార్లు చేయ నారంభించింది.

ఆ అవస్థలో ఆమె వదినరాకను గుర్తించివుండలేదు. ఆవిడు కాఫీకలరు కోయంబత్తూరు చీర నాజాగ్గాకట్టి తలలో చిన్న సన్నజాజిచెంకును వుంచి మిగతా పూలను యివ్వటంకోసమంటూ, సరస్వతికోసం యిక్కడా అక్కడా వెతుకులాడి, చివరకు దాదామీద ఎవరో మనుష్యుల చప్పుడుకాగా ఆ అలికిడికి మైకి చప్పనవచ్చింది.

సరస్వతిని దూరాన్నుంచి దూడగానే చిన్న రమాపా చెయాలని ఆవిడ పిల్లలూ అడుగులూ అడుగులు వేసుకుంటూవచ్చి వెనుకనుంచి చేతిలోని కాగితాన్ని చప్పన లాక్కుంది.

సరస్వతి తెల్ల తెలబోయూ 'నువ్వా వదినా... ఎవరో అనుకుని ఎంత హాడిలిపోయానూ...' ఆ అనటంలో భోపల ఏదో దాపరికం వున్నట్లు తేలిగ్గా యివతలవాళ్ళకు తెలిసిపోతోంది.

'ఈ కాగితం విప్పనా.'—

సరస్వతి నేరఘురాలిలా చూస్తూ పూరుకుంది. పులకలేదు. పలకలేదు.

వొదిన లేనివారవను తెచ్చుకుంటూ—'ఎందుకు నువ్వు అస్తమానూ దొంటరిగా ఉన్నటుగా ఆలోచిస్తాంటావు? నీ కేదన్నా. కావలిస్తే నాతో జెప్పవు...నాకు తెలుసులే—నీకు యిక్కడే యింక మొహమాటం...'

సరస్వతి యీ మాటలాడే మనిషి అంతస్సులోకి చూడాలనుకుని పరిశీలనగా—'అదికాదు వదినా—నా కిక్కడేంటోటు? అయ్యకండానే అన్నీ అమర్చే వదిలె...నాకోసం ముప్పైత్రదానికి కూడా వెనుదీయని అన్నగారూ...యంకా ఏమన్నా వుంటే నావల్లేవుండాలి లాగును...'

'అడిగినదానికి. చూటిగా జవాబుచెప్ప? నీ మనస్సులో ఏదో కదుల్తూవుంటుంది అస్తమానూ—అవునా...'

సరస్వతి, పిట్టగోడమీద చేతులూస్తుతూ—'ఏం

చెప్పగలను—ఏం చెప్పమంటావు వదినా—' అంటూ శూన్యంలోకి చూసింది.

'పిచ్చిదానా—నాకు తెలుసు. ఇన్వాళ అన్నయ్య నాకంతా చెప్పారు.'

సరస్వతి చప్పన వెనుదిరిగి 'అన్నగారూ...' అని నోరు ఆపులించి పిచ్చిగా అధఃవాతాశానికి కృంగిపోతున్నట్లు అయోమయపు చూపులు చూసింది.

వొదిన సన్నజాజిచెంకును మడిచి తల్లో వుంచుతూ యిజుమీద చిన్న చిటిక వేసి—'ఐతే నువ్వు పచ్చిదొంగవు నుమా—నీకు జ్వరంకూడా ఎందుకువచ్చిందో నా కిప్పుడేప్పుడు కొంచె మర్చు మవుతూవుంది. అట్లాటి నేడైనావుంటే నీకన్నా కాస్త పెద్దగదా యింకముక్కు నా చెవిని ఎందుకు వేశావు కాదూ?'

'ఏముక్కు—' సరస్వతి లసంబద్ధమైన ఆలోచనల కూడికలోంచి తెప్పరిలలేక రలనుదించుకునే అనేసింది.

'అనే—నాకు తెలిదనుకున్నావా ఏ? అతను నిన్ను పెళ్లిపామ్మని గెలిచిన సంగతీ అదీను.'

పెళ్లిపామ్మనా—అవును అన్నాడు. అంటే వచ్చేశాను.'

'పోనీ నేపనుకు వచ్చన్నా టికట్టూ అదీ కొని యిచ్చాడా—'

నాదగ్గరే పదిరూపాయలుంటే, పోర్టర్ని బ్రతిమాలి కొనిపించుకున్నాను.'

చీకటి మసగ్గా అలుముకొంటున్నది. ఆకాశంలో కూడా, ఆలస్యంగా వెళ్ళే ఏ ఒకటిరెండు పక్షులలో మినహా అంతా సంచారశూన్యంగా వుంది.

వొదిన ప్రశ్నాపత్రంలో కొన్ని చిక్కు ప్రశ్నల్ని వదిలేసి అడగటంవల్న సరస్వతి తేలిగ్గా సమాధానాల్ని యివ్వగలిగింది.

చాలా సెమ్మడిగా—

'ఐతే యీ వుత్తరంకూడా చదివనా—'

సరస్వతికి 'యీ వుత్తరంకూడా—' అన్న తొక్కపుపాడి—మెలిక విప్పకోలేక చిత్తరపొత్తూ—ఇంకా యేమన్నా వున్నాయో జాబులు—'అని

అగింది. తన సంశయానికి అవతలి మనిషి రప్పటి గుకుని నొచ్చుకుంటుండేమో అనకుని.

‘మీ అన్నకు వ్రాసినపుత్తరం—అదే దాని మాటే,’ సరస్వతి సగం ఆశ్చర్యాన్ని లోపల్నే అణచివేస్తూ—‘ఈ పుత్తరం ఆయన వ్రాసిందే కాదు, అనేక ఆ అనటం లోనే తనకేమీ అభ్యంతరం లేనట్లు గూచించింది.

అటుతర్వాత యిద్దరూ డాబామీద కూర్చున్నారు. వాదిన అనునయ కంఠంతో—‘తూచి న్లుగా ‘నీవల్ల తప్పించదని నే నన్ను. కాని చటుక్కున అంత తీగ్గా నల్గి పొమ్మని అనటం వుండే, అది అభిమానమున్న ఆడదానికి ప్రాణం తీసేసి నట్లే.’

‘వూ...’

‘అది గాక గొల్లో మీకు యింక వైముఖ్యం రావటానికి తగినంత పెద్దకారణం నా కేమీ గోచరించటంలేదు కూడాను.’

సరస్వతి పూగాడ్రోనికాని + పెద్దకారణమేదో బయటపెట్టలేక పోతోంది ‘వోదిన చాక చక్కగా మళ్లీ అందుకుండి—

‘అం తెందుకు? మీ అన్నయ్య వున్నారా— అంతగా చనువుయిస్తాన్నట్లగుడారూ కాని, అబ్బో సమయంవస్తే ఆయనమట్టుకు ఎంత మౌనం చలాయిస్తాని?’

‘అల్లాగా—’ అని యింకా చెప్పమన్నట్లు చూసింది సరస్వతి ‘మీవంశంలో వున్నదే ఒక గుణం, నీకు కోపం రాదంటే చెబుతాను.’ సరస్వతి మంచిహాసంగా ‘చెప్ప. నాకు కోప మెందుకు?’

‘మొండిపట్టుదల. కోపం. అవతలివాళ్ళ పరిస్థితి మంచిచెడ్డ—కూడా ఆలోచించకుండా తాముకోరి నట్లే ఎందుకు జరక్కపోవాలి అని పంతగించుకో వడం మామూలే—’

సరస్వతి లోపల యిలా అనుకోసాగింది— యీ వరసను తన్ను చెప్పటం లేదుకదా, ఏమో! అవును వున్నమాటంటే తనెందుకు వులికులికి పడాలి!

‘అది కాదమ్మా—ఆరోజు ఆయన గార్కి తల నొప్పి జ్వరమట. ఆ సంగతి నాకెలా తెలుస్తుంది చెప్ప. మధ్యాహ్నం వెళ్లేముందు క్లబ్బుకు యివ్వాళ

వెళ్తున్నానని చెప్పి మరీ స్త్రీ సమాజానికెళ్ళాను. ఆరోజు చాలామంది కలియటంవల్ల అమాటా యామాటా చెప్పగుంటూ కూర్చుండి పోయాం బయట చల్లగావుంటే కొబ్బరి చెట్లనీడను వేసుకుర్చీలు బాక్కుని. నా చిన్ననాటి స్నేహితులు ఒకరిస్తరు కలితారు. చెప్పొద్దూ—ఆరోజు బాగా యెనిమిది డాటాళే యింటి కొచ్చాను. తప్పి కొంచెం ఆలస్యంగా యింటికి రావటం—తను అంత క్రితం ఎన్నిచూడ్లూ రెండో ఆట సినీమాకు నల్గి కూడా అర్థరాత్రి అపరాత్రి రావటం లేదూ— ఆవన్నీ పట్టించుకుంటామా? దానో మొవలెట్టాగు ఎక్కసక్కాలు—యగవాదు తిరక్క ఆడది తిరిగి చెడిందిట. నాకు పొద్దు మండి నాలుగు రోజులు యేడుస్తూ పడుకున్నాను. ఎందుకులే అన్నముక్క అనలేదు. పలకరించిన హాహాన పోలేదు. అంతటితో పూరుకోవచ్చునా వుండుమీద కారం జల్లినట్లు అమ్మకు పనివేళా ఒక కొంటేపుత్తరం రాశారు. అసలే ఆవిడ అంతమాత్రం. అల్లుడు కూడా వ్రాతాక నాకు హితోపదేశాలు చెబుతూ చాట భగితమంటే జాయివ్రాసింది. ఇదేమిటని అనున్న అగిలే నక నకా పకపకానవు—మంచి చెడ్డావుంటేనా... పూరుకోలేదు. కోపం కొద్ది అనేకాను. నేనేమి కాపురాలు శ్రవ్యకుని లేచిపోయే మనిషి ననుకున్నారా—యింత కుష్టు మీ కడుపులో పెట్టుకుని ఎందుకొచ్చిన నటకారమని—’

సరస్వతి సావధానంగా విన్నాక తన కథతో పొల్చుకోకుండా వుండలేకపోయింది. ఎంత వద్దనుకున్నా తన విషయానికొచ్చేసరికి రప్పంతో అవతలి వ్యక్తిచైనట్లుగా వాదించటానికి అంతరాత్మ ససేమిరా రావప్పటంలేదు.

‘లేద్దామా సమా...’ అంటూండగానే ‘అయ్యో—సిగ్లాష్—వొక్కడ్డీ వదిలేసి వచ్చామరా’, అంటూ సరస్వతి గబాగబా మెట్లు దిగింది.

లోపల అన్నగారు ఎత్తుకుని ఆడిస్తున్నవాడల్లా సరస్వతిని చూడంతో ‘యింకే—అమ్మాయీ’ అని అందివ్వపోయాడు.

‘సరస్వతికి నవనాహూ కృంగినట్లయితేలకొయ వాల్చి తప్పచేసిన మనిషిలా పిల్లడ్ని అందుకుని

అక్కడ నిల్చుకుంటూ నాలుగంగళ్లలో దొడ్లోకిపరు గత్తుకోచ్చేసింది.

వొడిస సరస్వతి చేతులోంచి కొక్కున్న కాగితం ముక్కను చదవాలనే కుతూహలంతో నేరుగా పడకగిలోకి వెళ్ళి బెడ్లైట్ స్విచ్చి నొక్క రెండు నానుకొని మెల్లగా కాగితపు ముక్కలను విప్పసాగింది. ఆ రావటంతో మధ్య గదిలో కుర్చీలో కూర్చున్న ప్రసాదరావును కూడా ఆమె గమనించలేదు.

ఎటువైపునుంచి వచ్చాడో ప్రసాదరావు గ్రద్దలా ఆ పుత్రరాన్ని కాస్తా ముక్కున కర్చుకుని నిశ్చలంగా వుడాయించే యత్నంలో వున్నాడు.

ఆమెకు చాలా కోపగలచిందనే చెప్పాలి. పగులంగా—‘నామీద వొట్టే అని మీరు గనుక చదివితే...’

‘ఇందులో యేమిటి వుంది?’

‘నాకు తెలీదు.’

‘ఇది పచ్చిఅబద్ధం. నానీ ఎక్కడుంచి...’

ఆమె యింకా కోపంగా—‘ఎక్కడుంచా నా శ్రాద్ధంనుంచి’

‘అది కూడా నేనే పెట్టాలి. నాకు శ్రాద్ధం పెట్టే వాడు కలిశేవరకూ నీకు శ్రాద్ధం కావాలనుకోకు.’

‘వింటి భయమంటూ అని కూర్చుని చావుని మీదకు పోతున్నారు’ అంటూ వచ్చింది సరస్వతి. ఈ ముక్కలు ఆనే ధైర్యం ఎట్లా వచ్చిందో వానకు అర్థంకాలేదు. ఆశ్చర్యంతో—‘ఏదీ ఆవిడ పుత్రం ఆవిడ కిచ్చేయ్యింపి.’ ప్రసాదరావు రూతుంగా—‘ఏతే ఆవిడ పుత్రం ముచ్చందుకు తీసుకుని చక్కగా మడతెల్ని విప్పి కులుకుతూ చదువుతున్నావు?’

‘నేనేమీ చదవలేదు.’

సరస్వతి యిద్దరితగూ తీర్చి భోరణిలో—‘నేనే యిచ్చానరా బాబూ—అందులో యేమీ లేదు. మా ఆడబడుచు చెల్లాయి వ్రాసింది.’

కథ అడ్డం తిరిగిండుమనుకుని—

‘చెల్లాయీ...యింకా మీ ఆయన చార్జీషీటు యిచ్చాడేమో ననుకున్నాను నేను.’

ప్రసాదరావు మెల్లగా జారుకోబోతున్నాడు. వదిల గడుసుతనంగా ‘పాపం! ఎందుకు జారు కుంటున్నారు. ఏమి వ్రాసిందో మీరు కూడా చదవండి. ఆనక మళ్ళీ నేను ఫలానా అని చెబితే సమ్మేన్ణితిలో వుండక.’ అనేసి సవ్యతూ ‘చిన్న పుత్రరకురా—పెదసలుతో వ్రాసింది పాపం, చదువుతాను—మ ల.స. వొనినకు చెల్లాయి నమస్కారములు. అంతా జేమం. మీ జేమం, చంటివాడి జేమం జాత్రిగా తెలియటంలేదు. అన్నయ్య రోజు రోజుకీ మారిపోతున్నాడు. నాకు భయం వేస్తున్నది. ఈ మధ్యన నువ్వు వస్తావనుకుని స్టేషనుకు వెళ్ళాడు. సరే—ఆవే వస్తూ దారిలో ఒక రోతిని పట్టు గొచ్చాడు. దానినోసం ఎంత డబ్బు కచ్చు పెతు తున్నాడో చెప్పటానికి వీలేదు. నేనూ మొదట్లో కాంక్షేపంగా ఎంతో సరదాపడ్డానుకాని ఆ ప్రవర్తన మాస్తున్నాడీ ఎందుకో నాకే నిగులు వేస్తున్నది. ఆ రోతి తెచ్చాడన్నా నా—దానికి నీ కేరపెట్టాడు. అందరితో అది నా భార్య—చాలా విశ్వాసంగా వుంటుంది. అని చెబుతుంటాడు. ఇదింతా మాస్తాంటే నాకు నువ్వు ఎంత చిప్పనవ నీ అంత మంచిదని తోస్తోంది. నా ఆరోగ్యం కొంచెం బాగు. నావలన తప్పుటంటే క్షమించివస్తావని తెలుస్తాను. చిన్న నాన్నకు గుడ్డులు. చెల్లాయివ్రాలు.

పుత్రం చరనాక వొడిచ ఏమీ మాట్లాడలేదు. సరస్వతి తిరుసువాల్సి నేల మాపులు చూపసాగింది. ప్రసాదరావు ప్రభుత్వం భంగపరుస్తూ—

‘బావ గోజురోజుకీ అచ్చం కోతిలా మారి పోతున్నాడే—’

ఈ హాస్యానికి ఎవ్వరూ నవ్వలేదు. వదిలె కతికంగా మాసింది. ప్రసాదరావు సద్దకుని ‘నెర్తావా—’ అని సరస్వతిచేసి మాశాడు.

ఆ నెర్తావా అరటంలో దిగ బెట్టివస్తాననే అడ్డం ఎక్కడా సరస్వతికి తెట్టలేదు. గ్రహించిన వదిల భర్త వాక్యాన్ని సద్దతూ ‘నీకు వెళ్ళటం యిష్టంగా వుంటేకంటే ఎందుకు ఆయనన్నే యిక్కడికి రప్పించే యేర్పాటు చేస్తేసరి!’

సరస్వతి వెంటనే ‘రారు’ అనేసి మళ్ళీ చిప్పనసిగ్గుపడిపోయింది.

ప్రసాదరావు నసిగాడు. 'నే నతను పంపమని వ్రాసినదానికి సమాధానం వ్రాయలేదు కూడా.'

సరస్వతి గాబరాగా తలెత్తింది. అంతవరకూ తన్ను పంపమంటూ బాబు వచ్చినట్లే ఆమెకు తెలియదు. చెల్లాయి వుత్తరం పూర్తిగా యిప్పుడు బోధ పడినట్లే.

ఆ రాత్రి పసిపిల్లన్న పక్కలో పెట్టుకుని యేడ్చినది యేడ్చినట్లే వుంది సరస్వతి. అప్పుడు యిల్లా అనుకోసాగింది—'నేనే పాపిష్టిదాన్ని. చేతులారా నా కష్టాలు నేను కోనితెచ్చుకున్నాను. మా అన్నయ్యా వదినా నన్నెంత గౌరవంగా చూస్తున్నారో చెల్లాయిని ఆయనల్లా మానుగోవటం సహించలేకపోయాను. నా అసహనం నన్నుకోతిని చేసి పారేసింది. ఆయన కోతినితెచ్చి దానికి నాపే గెట్టారని అభిమానపడి యేం ప్రయోజనం? ఎవను విన్నా చివరకు నేను చేసిందే కోతిపని అంటారు? నీ మొహం పెట్టుకుని నేను ఆ మహారాజు పంచలకు చేరుకునేది?' సరస్వతి అలోచనల బరువులో గొర్లిన గంటలను గుర్తించలేక, కోడికూతవిని అప్పుడే తెల్లారిందా అనుకోసాగింది.

4

బండివచ్చి గుమ్మంముందు ఆగింది. చదువు తున్న ప్రతిక పుటల్నూ త్రిగించి ప్రసాదరావు ముందుకు చూశాడు. అప్పుడే ముగించి విడచిన కాపీకప్పు నొత్తిగించటంతోసమని ప్రశ్నకంగా వచ్చిన నొదిన నోరు తెరచి విస్తుబోయి చూస్తున్నది.

పెట్టడాకా వచ్చాక — 'మేమేనరా—ఏమిటట్లా గుడ్లప్పుగించి చూస్తున్నారు?' అంటూ పైకి రావటంతోసం పూతకర్రను బలంగా నేలకు అదిమి నమకకు వినిపించేలా—

'అమ్మో—నువ్వుకూడా నాతో లుడుంసున యింట్లోకి జొరబడకు. పడుచుదానివి యింకా, కాస్త నానాన్న లోపలకు జేర వేయించు.'

వాక్యం ముగియకుండానే అవతల చేతులోని సిగరెట్టును బహు చాకచక్యంతో సులిమేసి లేస్తూ ప్రసాదరావు వాకిట్లోకి గబగబా నాలుగడుగులు వేశాడు.

గుమ్మంలో నిల్చున్న పార్వతమ్మ—'ఏంరా నాన్నా—కులాసా? కాశీ పెద్దామని బయల్దేరిపోతే వున్న పాకాన యిలా వచ్చేళాం. మీ నాన్న గారితో ఏదొచ్చినా నోట్లోమాట నోట్లో వుండగానే కావాలి పనులు. లేడికి లేచిందే పరుగు.'

'నువ్వు లోపలికి నడు—నేం చూస్తావ్లే...'

తరువాత జబ్బావాలాతో చిన్న యుద్ధకాంఠ పావుగంటసేపు జరిపి డబ్బులు మొహాన్న విసిరి గొట్టాక, మెల్లగా లోనికి వచ్చాడు ప్రబుద్ధుడు ప్రసాదరావు.

ఆప్పటికే తల్లికూతుర్లు సాశ్వత్యసంభ్రమాభి మానాల్ని ప్రకటించుకోవటం కుశలప్రశ్నలవరకూ సంభాషణ రావటం జరిగింది.

ప్రసాదరావు వచ్చిచూసిన దృశ్యంయొక్క సంవర్ణం యిది.

సరస్వతి తల్లిని రెండుచేతుల్లో పట్టుకొని చెక్కిచెక్కి యేడుస్తున్నది. ముసలాయన చంకలోని పిల్లవాడు పండిన ఆయన మీసకట్టును చూసినంతసేపు చోద్యంగా చూసి, చేతుల్లో అందుకోవటంతోసం విశేషించి యత్నిస్తున్నాడు.

ప్రసాదరావు భార్య వూరంత గొంతుతో వార్తల్ని చదువుతున్న రేడియోగొంతు నొక్కివచ్చి, మెల్లగా సరస్వతిని దొడ్లోకి నడిపించుకువల్లింది. ఆడవాళ్లు ముగ్గురూ విడిపోగానే ముసలాయన కళ్ళ జోడును మనుచుడి బారినుంచి భద్రంగా రక్షించు కొంటూ కొడుకు నుడేళించి 'ఏమిటి కథ?' అన్నారు.

ప్రసాదరావు తనకేమీ తెలియనట్లు 'వ్వు' అనేసి వూరుకున్నాడు.

'ఎప్పుడు రావటం?'

'నెల్లాళ్ళయి—'

'నాకు తెలియలేదే...'

కొడు కేమీ జవాబివ్వకపోవటంచూసి— 'యిదా...నాకేమీ తేమసమాచారాలు తెలియక పోవటంచేత ఒకమారు అట్లా నల్లిగానా అని కూడా అంటూవచ్చాను మీ అమ్మే—వట్టి చండోడిమనిషి ఎద్దు ఎండకు లాగితే దున్ను నీడకులాగుతానంటుంది.'

‘వెళ్ళిరావలసింది. కగంతా అర్థమయ్యేది—’ చెప్తో చిన్న పూచికపుల్లను విరిచి పట్టుకుట్టుకుంటూ నసిగాడు కుర్చీతోసహా వెనక్కు నడుం విరుచుకుంటూ.

‘హా, హా—విదోవుండి.’ అన్నారు మన యాన.

పూచికపుల్లతో గాలిలో నూచిస్తూ ‘ఇప్పుడేం లాగం అనుకుని—అటువంటి సంబంధం చేశాక—’

ముసలాయన ఒక్కమాటు బుజాల్ని దులుపుకుని చేతిలోని కర్రను కుర్చీ వెనుక వేలాడేస్తూ— ‘ముసలాడి కబుర్లు నీకు పచ్చిపచ్చిగా వుంటాయిగాని, యీతల పూర్తిగా పండ్లదాకా నాకరీచేశానా, ఊంకాని ఊంక అక్కడా యిక్కడా వుంటూ వచ్చానా, ఎన్నిరకాల మనుష్యుల్ని చూడలేదు? అంతా ఒక్కలా వున్నారు. అదలావుంచు. ఎప్పుడూ మనమే నెగ్గాలనుకునే మన సత్వంకల మనుష్యుల్ని నూశాను. కొన్ని సందర్భాల్లో గెలుస్తూ మళ్ళీ వోడుతూ జీవితం సాగించే వ్యక్తుల్ని చూశాను. పట్టా విడువూ అన్న దుండాలి. అదిలేని వ్యక్తుల్లో అందులో హామేకా మనమే ముందుండాని మనమాటే నెగ్గాలి అనుకునేవాళ్ళతో జీవించటం ప్రమాదకరం. మీ అమృతండా — అది కాపురానికొచ్చిన క్రొత్తల్లో వట్టి అడివిగొడ్డు. మొరాయింపటం కరవటం వుండేది కాదు. ఆఖరికి నాకు తెలియకుండా అణా అర్థాతీసి యే పోపులబ్బాలోనన్నా జేరేసి ఒక పదిరూపాయలు చేస్తుండేమో అని చూశాను, ఆ తెలివితేటలుకూడా లేవు. కాని అట్లాటి మనిషితో కాపురం నాకేమీ కష్టమనిపించలేదు. కాని మళ్ళీ మీ చిన్నత్త— చచ్చిపోయిందిలే, నువుపుట్టాక. అంచేత తెలీదు. ఆవిడ మొగుడ్ని రాచి రంపాన పెట్టెదని నలుగురూ అనుకునేవారు. నాకేం మొహమాటం లేదు. అడిగేద్దామా అన్నంతవరకూ వచ్చింది. కాని మాస్తామాస్తా అడవిడ్డా నేనేమన్ను. ఒక మాటు దాన్ని పుట్టింటికి తీసుకురమ్మంటే నేనే బయల్దేరి వెళ్లాను. గుమ్మంప్రక్కనే స్కూలు. ఆ బడిపిల్లలు కిటికీదగ్గరకువస్తే పల్లంలో వీళ్ళ దొడ్లలో అంతా కనబడ్తుంది. అప్పుడు వాళ్ళేదో అంటున్నారు. ఇది వాళ్ళను చెరిగేస్తోంది తిట్లతో. ఎవరే ఆ పిల్లలు అంటున్నది అని అడిగాను రావటంతో, దానికి నా

మీద కూడా కోపమొచ్చింది. తరువాత తెలిసింది ‘అయినకాడికి అణాపరక—’ అని పిల్లలు పిలుస్తారని. బజారుకి ఆ పూల్లో పనిమీద బయలుదేరితే ఏ గోడమీద చూసినా అయినకాడికి అణాపరకా. ఒక గుంటవెధవని పిలిచి ‘ఏంరా—అమాట’ అన్నాను. వాడు నవ్వుతూ పరుగెత్తుకుపోయాడు. నేను స్వలిహా కొంటిమనిషిని—ఆరోజు దీపాలుపెట్టాక దాక్లో ఎగురైతే ‘ఏంటి బావా—అయినకాడికి అణాపరక’ అని రాసుంది మీ యింటిమీద—’ అని ఖర్చుంజాలక నోరుజారాను. అగ్గిరుగ్రుడయ్యాడు. ఎట్లాగో తెలుసుకున్నాను. ఒకగోజున వుదయం 8 గంటలకు బజారు కని బయల్దేరి, ఏవో ఒక తోటకూరకట్ట కాసిని పచ్చిమిరపకాయలతో అడుగుపెట్టాట్ట యింట్లో. స్కూల్లో ఒకటికి బెల్లుకొట్టారు. అప్పుడు మీ చిన్నత్త చింత రుప్పలాటి తేలేసుకుని తడిసిన చీరతో వురుముకుంటూవచ్చి ‘ఏంటి తగలేశావు?’ అందిట. ‘ఘానా—’ అన్నాక ‘ఎంతయింది?’ అని గర్జించిందిట. ‘అణాపరక—’ అన్నాక ఆలస్యమయిందని శాపనార్థాలు పెడుతూ ‘ఇంటేనా అయినకాడికి అణాపరక’ అంటూండగా స్కూలు పిల్లలువని ఆ ముక్క పుచ్చుకున్నారు.

ఇంత కథా నీ కెందుకు చెప్పానంటే, ఆవిడ పోలికే అచ్చంగా మన సరస్వతి.’

ప్రసాదరావు రూక్షంగా—‘మీ కనలు ఏం తెలీదు. మీరు దానికి చాలా అన్యాయం చేశారని నేననబోతున్నందుకు ముందుగా యింత చరిత్ర చెప్పగొచ్చారు. నాకు తెలుసు నాన్నా—ఇంకా ఏం కావాలి? నిల్చున్నపాశాన చంటిపెద్దతో యింట్లోంచి పొమ్మని అన్న మనిషికి ఏపాటి సంస్కారం వుంటుందనుకునేది?’

‘అతేనలాటి మనిషి కాదు.’ ముసలాయన సమర్థిస్తూ గట్టిగా అన్నారు.

ప్రసాదరావు తూణంసేపు లేచి నిలబడి పరుషంగా—‘మీరు చేసింది తప్పుకాదని సమర్థించుకోవటంకోసమే మాస్తున్నారు గాని మన గౌరవం విమాత్రం అతిగాదు నిలబెట్టాడో ఆ విషయం ఆలోచించటం లేదు.’

ముసలాయన యీలోగా ‘అమ్మో కొంచెం ‘టి’ పట్టా. నువుత్రుడు దేవతలకు పంచాంగాలూ

చెబున్నాడు.' అనేసి 'కూర్చోరా నాన్నా— కూర్చో...' అని ప్రసాదరావు నుద్దేశించి అన్నారు.

ప్రసాదరావుకు గోటమి యిష్టం లేదు. ఆయన వాదించి తన చేత అవుననిపిస్తూనే భయం లేకపోలేదు గోపల. అదికాక స్వయంగా కూతురి విషయంలో ఆయన అల్లుడిపక్షం తీసుకోబోవటం చూస్తే తనకే ఎల్లానో కచ్చగావుంది. అందుచేతే లేచి తప్పుకుపోవాలని చూశాడు.

ముసలాయన అన్నారు.

'ఈ ఒక్కమాట విను. నీకు తెలిసింది, చాలా మంది అనుకునేది ముగ్గులంతా డబ్బుగలవాళ్ళు, లేనివాళ్ళు అనే. ఈ రెంటి మధ్యా సంబంధబాంధవాలు పొసగవనే. మైగా యీ విభజనలో తప్పందంబాను నేను. మునుగ్యుల్ని తత్వాలవారీగా విభజించి పరీక్షించాలంటారు. శాస్త్రాని నేను అట్లానే కోల్చి చూశాను. అతను యితరులకు కష్టం గలిగించడు. ఇతరులు నీవకు కలిగిస్తే ఒకకొక సహించి వూరుకుంటాను. బస్. యిక నీవు వెళ్ళుచు.''

'మరి యీ జరిగిన రాద్ధాంత సిద్ధాంతాలన్నీ'

'ఏ రాద్ధాంత సిద్ధాంతాలు...?'

'ఇదిగో ప్రత్యక్షంగా కనబడుతున్నదే పుట్టింట్టికి తోలెయ్యటం—'

'హా! అదా - ఏదో మాటామాటా వస్తే అమ్మాయే వచ్చేసుండచ్చు. మన బంగారమే మంచిదిని అస్తమానూ అనుకోవడం తప్పురా. ఎదటివాడి కంట్లో దూలం వెతికేముందు మన కంట్లో నలుసు అఘోరించిం దేమో చూసుకోవద్దా.'

'మానుగోవాలి—' అని కోపంగా అనేసి ప్రసాదరావు చరచరా వీధిలోకి నడిచాడు. సరిగా అదే సమయానికి ప్రక్కగదిలోనే వుండి యావత్తూ కాకపోయినా కొంత కొంత విన్న ప్రసాదరావు తల్లి యీవలకు వస్తూ—'ఇంకా కొంపలో అడుగుపెట్టి పది నిమిషాలు కాలేదు. ఏమిటి వాడినల్లా వెర్రెక్కొస్తున్నారు? ఏదో మర్యాదగా వచ్చాం—నాల్లా జులండి మర్యాదగా వెళ్ళాలని లేదా మీకు?'

'హుమ్. వూరుకోవే—తిగుగునంటూ వచ్చావు నడాన, నేను ధర్మంకోసం పాటుపడుతాను. ఎప్పుడు

ఎక్కడెక్కడ ధర్మం నశిస్తుందో అక్కడల్లా పుట్టుకొస్తానని కృష్ణపరమాత్మ చెప్పలే. గీతిల్లో...'

'ఒజ్జో - యిదే కామోసు ఆ అవతారం. చాలెండి. ఆనవనంగా సిల్లల మనస్సులు నొచ్చుతాయి. వాళ్ళేం అజ్ఞానులు కారు. ఎవళ్ళ వాళ్ళంతి వాళ్ళు వాళ్ళయారు. మీ రూరికే నోటికొచ్చి నట్లల్లా.....'

'నువ్వు ఫో—ముందు అవతలకి...' ముసలాయన గర్జించారు. మగ్గులో కోడలు వచ్చి—'మావయ్య గారూ మీకు వోల్టీ ను తెచ్చేదా.....' అని సమాధానంకోసం నిలబడ్డది.

'వివి మర్యాద? వివి మర్యాద? చూడు సిల్లలంటే అలా వుండాలి.' ఆవిడకు వినిపించలేదు ఆ మాటలు. మళ్ళీ అందుకుంది.

'బలే మీరు వివిటి అమ్మాయిని దాన్ని కాస్త పలకరించారా?' ఆయన ముఖం కుంచించుకుని 'పోదా—నీ తెలివికి సంతోషిస్తున్నాను. నేను ఆ విషయం ఎత్తితే అది చిన్నబుచ్చుకుని విడవదూ—'

ఇంతలో వోల్టీ ను పుచ్చుకునివచ్చిన కోడలును పరామర్శగా 'మీ అమ్మా అంతా బాగున్నారా? జాబు లాస్తున్నాయా?'

తల వూస్తూ కప్పును బల్లమీద వుంచి—'అత్తయ్యా...మీరు...' అంది. ఆవిడ అధికారి పురస్కరమైన ధోరణిలో—'నాకేం అక్కర్లేదమ్మా. అబ్బ! అందులో ఏదో కోడిగుడ్డుసాన కూడా వేస్తారట. రామ! రామ! ఆ వోల్టీనల్లా అవీ అట్లాటి నూకరాలు బస్తీవాళ్ళూ నాగరికులు మీకు గాని...'

ముసలాయన లేచారు. మీది సిల్కకండువాని ఎక్కడ తిగిలించటమా అని యిటూ అటూ చూస్తున్న ఆయనకు ముసలావిడ మాటలు వినిపించాయి. చేతిలోని కండువాని అందుకోవటంకోసం వస్తూన్న కోడలు ద్వేషించి—పద్యం చదివే ధోరణిలో 'గుచ్చి పాకయి నాలుకగా కెరుంగునే, తెడ్డది కూరలో కలియ' అని వూరికే అన్నాడు భాస్కరశేతకర్త.

ఆ అమ్మాయి కండువా వంకీని తగల్పుటం కోసం అక్కడినుంచి నిష్క్రమించాక ఆవిడ యీ అన్న ముక్కలకు వూరుకోలేదు.

‘స్విల్లదగ్గర అట్లా తీసిపారేస్తూవస్తే నేనంటే యేమన్నా చీమకొలంత గౌరవం వాళ్లకిక ఎందుకుంటుంది?’

‘అంగుకే అన్నారే జెరిదానా—మొగుడు తిడినే మొగసాలవాడూ తిట్టాడని.’

‘నాకు గౌరవం అనేది లేదని ఎల్లానూ తెలుసు. మీతో దేనికి గాని వాదన—అమ్మాయి సంగతి కాస్త కనుక్కొండి మీరు చెల్లటమో, అత గాడికి కబురు చెయ్యటమో—’

‘ఏమిటి? నువ్వు కాస్త నోగు మూసుకుంటే అన్ని అవుతాయి. కాశీనుంచి వచ్చేప్పుడు చూద్దాములే.’

‘చారిలో పనిగదా—’

‘ముసలాయన క్రుద్ధులై నిస్సాకారంగా— ‘ఇప్పుడు నావల్ల కాదు. వచ్చేటప్పుడు చూద్దామన్నానుగా.’

ఆవిడ ప్రక్కకు తిరిగి చెంగుతో కళ్ల నొత్తుకుంటూ బొంగురు చేసుకున్న గొంతుకతో ‘అంటే దాని ఖర్చు. లేపు ప్రాద్దున్న నలుగురూ ఏవమ్మా మీ అమ్మాయి యింకా యిక్కడేవుంటేమంటే నేనేమి చెప్పేది? నలుగురూ నన్ను దుయ్యబట్టుకుంటారు గాని...’

ఆయన ఒక్కమారు లేచినిల్చుని—‘చాల్చులు యింక అధికప్రసంగం చెయ్యకు. ముందు నువ్వే మా అమ్మాయిని వదిలేశాడని నలుగుల్లోనూ చాటా చేట్టట్లున్నావు.’

‘హవ్వ! రామ! రామ!’ అనేసి ఆవిడ నెమ్మదిగా అక్కడ్నుంచి నిష్క్రమించేలోపున ఆయన నున్నటి తలను పడేపడే రాసుకుంటూ పచ్చార్లకు ప్రారంభించారు. దూరంగా నేలమీదకు గంటన్నర క్రితమే వదలి వేయబడ్డ మనవడు అక్కడే నిద్ర తీసి అప్పడే లేచి మెడను రిక్కించి తాతగారి పచ్చార్లను బుర్ర రాసుకోవటాన్ని పరీశీలనగా చూడసాగాడు. కాని అట్లా వాడు ఎంతోనేపు పెద్దమనిషి తరహా అభినయించలేదు. చరచరా మోకాళ్లతో ప్రాక ఆయన అప్పటివరకూ కూర్చున్న కుర్చీమందువుండే విరుగుడుచావ సుండ్రబల్ల క్రిందకుచేరి, అంతక్రితము ప్రసాదరావు నలిగి విసిరేసిన సిగరెట్టు పక్కను

సునాయాసంగా ప్రోసుచేసి వాటితో ఆడుకోవటంలో నిగ్గుడయాడు.

తాతగారు ఆలోచనామగ్నులై యిట్లుంచి అటూ అట్లుంచి యిటూ వోవల్లీను అరిశనాకా పచ్చార్లు చేశాగుకాని బల్లక్రింద ఆడుకుంటున్న మనుమణ్ణి పోల్చుకోలేకపోయారు.

ముసలావిడ వంటలోకి దిగింది. కోడలు బహు జాగ్రత్తతో మడిగిట్టకుని ఆవిడకు అదీయిదీ సరఫరా చేస్తున్నది. కాని యీ వ్యవహారంలో నిమాత్రం హెచ్చుతగ్గులు వచ్చినా అత్రగారు సహించి వూరుకోసు—‘నేను కాపురానికొచ్చిన క్రొత్తల్లో...’ అంటూ ప్రారంభిస్తుంది.

ఇదివరకే అంతిమాత్రపుపని—సరస్వతి కిష్టకు చేతికి నిండా తీరిక. గంటనేపు కూర్చుని తీరిగ్గా జుడి అల్లుకున్నది. తరువాలే తువ్వలు సబ్బుబిళ్ళి పుచ్చుకుని స్నానాలగడిలోకి వెళ్లింది. అయ్యో యింతి నిదానంగా పనులు చేసుకుంటూ శ్వాసూంటే అవతలి వంటా ఆదీ చూసుకోవాలి, యిల్లు చక్క జెట్టుకోవాలి అనటానికి యిది తన యిల్లుకాదు. ఈ పనులు పూర్తిచేసినకాలంలో అదించవలసిన ఆ బాధ్యత, అదీ తనకు లేదు.

అది చాలా చిన్నది. ఒక ప్రక్కంతా పొగతో నల్లగా మసిబారిపోయింది. క్రిందగా ఒక పెద్ద పొయ్యిలో భిగభిగా మండుతున్నవి నాలుగు పెద్దకట్టెలు. అదైన నెలెత్తైన నల్లటి రాగిగాలు. అందులో రెండుచింఠెలనీళ్లు ఏకధాటిక సలసలా మరుగుతాయి. కట్టెలు బాగా మండుతున్నవేమో, ఒక పైపునుంచి శగలు వస్తూండగా, సరస్వతి లిలుపులు బిగించి, కుర్చీపీటను లాక్కుని, అంచుమీద ఒక కాలునుంచి పోసుకుంటూ నీట్లు—మగ్గిమగ్గిమ వొట్లు దుడ్డుకున్నచోటే మళ్ళీమళ్ళీ దుడ్డుతూ గంటన్నరనేపు జలకమాడింది. అంతనేపూ తన చుట్టూ తాను చూసుకుంటూనే వుంది. చతులు నీట్లను పాశంగా తోలుపుతూనే వున్నాయి. స్నానం పూర్తవుతూనే వుంది. కాని ఘనస్సు మనస్సులో లేదు. ఇప్పుడు తన బ్రతుకు పరీక్ష తప్పిన కుర్రవాడి మోస్తరయింది.

అంత వేడినీరు భరింపించుకు పరుగెడుతూ న్నున్నాడు సరస్వతికి తన కోపురం మొదటి దినులు

గుర్తుకొచ్చాయి. ఆ ఆలోచనలు గూడా 'సంబంధపు చర్యలు'— అట్లుంచి 'పెండ్లిమాపులు'— 'వీధి గొప్పా తారతమ్య వివరణ'— పలువురూ పలు విధాలుగా చేసిన సూచనలు, ఎల్లాగో అయిన 'పెండ్లి, మధుసగ్గాలు, దండాడింపు అన్నీ చకచకా తిరిగిపోయాయి.

అటుతరువాత శాస్త్రిని గురించి తియ్యగా వ్రాసించటానికి మొదలు పెట్టిన రోజునుంచి, అతణ్ణి చూడగానే ఎవరో నమకనుంచి వచ్చి గిలిగింతలు పెట్టినంత వుత్సాహంతో పులకలెత్తిన తను—వీరోజుకోసం యువతీ యువకులు రాత్రిళ్ళూ పగళ్ళూ వువ్వీళ్ళూరుతూ ఆలోచిస్తూంటానో, ఆ దినం—తను ఎట్లా వర్తించింది? ఏమేమి చేసింది ఒక్కమాటు గుర్తుకు తెచ్చుకోకుండా వుండలేకపోయింది సరస్వతి.

సరస్వతి కప్పటికి యింకా పదహారేళ్లు నిండలేదు. వోణిలు మానేసి కూడా ఏడాది పూర్తయిందో లేదో—యింటికి వచ్చిన అమృతలక్కలంతా 'పిల్ల ఎత్తిరి—మనిషవుతుంది.' అంటూంటే ఆ ముక్కలు బోధపడకపోయినా వాటి నమక ఏదో తీయటికల వున్నట్లు అనిపించేది తన మటుక్కు. ఆ గోబుల్లో ఎంతసేలూ దృష్టి ముస్తాయివూడే వుండేది.

పండగలకు పిల్చినప్పుడెల్లా శాస్త్రి వస్తూండేవాడు. మొదటిసారి చెల్లెల్ని కూడా వెంటబెట్టుకొస్తే, ఆ పిల్లను తాను ఎంత వేళాకోళం చేసిందో— ఏదోవంకను ఆమె బట్టలనో అలవాట్లనో హేళనగా తీసి కట్టుగా విమర్శించినదీ, అవన్నీ గుర్తుకొస్తున్న కొద్దీ సరస్వతి యిప్పుడు విచారించకుండా వుండలేక పోతున్నది. ఒక్కలేని తనాన్ని మాత్రమే శాస్త్రి తను యెదుట విధిలేక ప్రదర్శించవలసి వచ్చినపుడు అతను చికారీలు వుంటాడని, మావగారివద్దనుంచి వచ్చినప్పుడెల్లా డబ్బు గుంజుకుపోవటమే ప్రధానాశయంగా పెట్టుకున్నాడని తనవారు ఆఖరికి తిల్లికూడా ఆ నోటా ఆనోటా తనముందరే అంటూ వచ్చినప్పుడు అభిమానవతియైన మరొక స్త్రీ యేం చేసేది? తనుమాత్రం యివతిలిగట్టునే నిలబడి చేతుల్ని కట్టుకుని నలుగురూ తిరస్కారంగా అనుకునే మాటలకు వ్రాతాన్ని యిస్తూ ఎంత ముఖావం నటించలేదు? ఆరోజున అమృతలక్కలు తారబూలాలు తీసుకున్నాక

కొంగున కాసు ముడివెయ్యలేదని, అంతమాత్రం లేక పోయి—దా అన్న భావంతోనే తెల్లవాడ్రూ తలుపు నానుకునే నిలబడి పెంచుభంగా వుంటే ఆరినే మన్నాడు? పల్లెత్తుమాట అనకుండా గుప్తచిహ్నగా మూడురోజులూ ఖైదులో కూర్చున్నట్లు గడిపి మళ్ళీ వచ్చాక తీసుకవచ్చానని అనేసి దాటుకున్నాడు తన బారినుంచి. అవతలవాళ్లు తీసుకెళ్ళటంకోసం మనిషిని పంపినప్పుడుకూడా యేచ్చి యమలోకానికి పోతున్నదానిలా పెద్దపెద్ద రాగాలతో వెల్లినప్పుడు స్టేషనులో అతను ఎదురువచ్చి ఎంతో మర్యాదగా యింటికి తీసుకవచ్చాక కూడా మూడునెలలు తను ఎన్ని చేరువుల సీట్లు త్రాగించినా పైకి ఏమన్నా తేలాడా! అటువంటి శాస్త్రిని తిరిగి నలుగురూ కోతి అంటూండటాన్ని తను యామాత్రం పరిజ్ఞానం వచ్చాక కూడా వింటూ సహించి ఎంతకాలం ఎట్లా వూరుకోగలడు? ఇప్పుడు పిచ్చివాడుకూడా అవుతాడేమోనని చెప్పాయి వ్రాసింది. ఎవరు కాణం! తనే. తనే. తనే. తన మూలకంగా ఆరడు సర్వనాశన మవుతాడు. డేగినాలోని నీళ్లన్నీ కర్చుతూక యివతలకు వచ్చిన కూతుర్ని వుద్దేశించి—'ఎక్కడున్నా వేరె యింత సేలూ న్నానమేనా...' అంది తల్లి.

'ఆరె' అనేసి గడపదాటుతుంటగా చుంటివాడు ఆడుకుని వదిలేసిన గిలక్కాయ ఎర్రగా దృష్టిని పడతంతో సరస్వతికి ఒక్కమాటు నోట్లు రుట్లుమంది. 'పిల్లవాడు ఏమైనట్లు—'

చిన్నగుడ్డతోనే నాలుగు గదులూ అలంగం తిరిగి వంటయింట్లోని వదివగారివద్దకు వచ్చి తడిబడు తూన్న గొంతుతో 'నానిగా డేడి?' అంది.

ఆవిడ చెంబును క్రిందవుంచుతూ 'వాకిట్లో లేడా—యిందాక చూశానే...'

'ఏమోనమ్మా...' అంటూ మల్లీ దొడ్డంతా కలయతిరిగింది.

పొయ్యిడగ్గర కూర్చోని సంతనాగా వండుతున్న ముసలావిడ పోపుకోసం మాడబెట్టిన బాణల్ని యిటుకముక్కలతో గమ్యున దింపి 'అయ్యో నా కూతురా—ఎక్కడ వదిలేశారరా బిడ్డను—చిప్పన వతికండి. చిప్పన వతికండి.' అంటూ ముందరగా నూతి డగ్గరకు పరుగెత్తింది. తిల్లి నూతిడగ్గరకు దారి తియ్యటంతో బెంబేలు పడి సరస్వతి గుడ్లదీరు గ్రుక్కుకుంటూ అనుసరించసాగింది.

ఆశ్చర్యంగా వుండే—'అంటూ వదినగారు యిల్లంతా చుట్టివచ్చి, అంతక్రితమే పచార్లను సూగించి ముగ్ధుగదిలో సరసారావువేట కుర్చీలో పరుండి అర్థనిమిలిత నేత్రాలతో ఆలోచిస్తూన్న ముసలాయనను అడిగింది— 'పిల్లవాణ్ణి ఎక్కడన్నా మాశారా' అంటూ.

ఆయన హఠాత్తుగా విన్నూరేమో ఆ లేవటంలో టప్పుమని ముక్కుమీదనుంచి కళ్లజోడు జారి గచ్చు మీద పడి బ్రద్దలయింది. కోడలు ఆ ముక్కుల్ని ఏరటంకోసం నేలను వంగినప్పడు టేపాయిక్రింద చేరి ఆడుకొని అలని నిద్రపోతున్న పిల్లకుంక ఒక మూలను సాక్షాత్కరించాడు.

'ఇదుగోనరా యిక్కడున్నాడు—'

గుమ్మందాకా నడిచి ఎండలోకి గాబరాగా చూస్తున్న ముసలాయన 'యేడి యేడి' అంటూ వచ్చి 'అమ్మదొంగా - యిందాక నేనే అబ్బాయితో మాట్లాడుతూ మాట్లాడుతూ నేలకు వదిలేస్తే దీని క్రిందకు జేరాడు గావును.' అని పూర్తిచేశారు.

ఎరుపెక్కి ధారలుగట్టిన కన్నీళ్లతో తడిసిన సరస్వతి ముఖాన్ని చూడగానే తిండ్రి హృదయం చప్పున కరిగి—'యిదుగోనమ్మా—' అంటూ అందిచ్చిన చేతుల్తో తలమీద నెమ్మదిగా నిమిరి 'ఎంత గాబరా పెట్టేశాడో యింటిల్ల పాదినీ వీడు. అమ్మ ముండా! కళ్ళజోడుకూడా విరిగిందిరా నీమూలన.'

మాటలో అడ్డువస్తూ అమ్మమ్మ—'ముండా గిండా అనకండి వాడిని - వాడికి మీ పేరే పెట్టారు కూడా.'

సరస్వతి చెంగుతో నీళ్లు వోత్తుకుంటూ పిల్ల వాణ్ణి తీసుకుని వెళ్ళబోతోంది. గొంతు సవరించు కుని అన్నారు కిండి—'ఏమే అమ్మాయీ మాతో కాశీ వస్తావా—యూత్రలు చేసార్దుగాని.'

మడిగో వున్న పెద్దావిడ నోరు నొక్కుకుంటూ—'దా న్నెందుకండి కాశీ ప్రయాణం చేస్తారు?' అంటూ అడ్డుపుల్ల విసిరింది.

'అది కాదే భడవా—ఏమన్నా పాపాలు చేసుంటే అవన్నీ గంగలో కడిగేసుకోవాలి.'

'అది కుర్రపిల్ల—దానివల్ల ఏయే పాపాలు జరిగుంటాయని—'

'ఏయే పాపాలా - మొగుళ్ళను యేడిపిస్తే వచ్చే పాపాలు.'

'చాలైండి. ఎవరైనా వింటే నవ్విపోతారు?'

'అయ్యో ఖర్చువా—అస్తమానూ ఎవరో వింటారు. ఎవరో వీదా అంటారు అని ఎవరికోసమో బ్రతుకుతున్నట్లు అఘోరిస్తూ వేమిటి? మీ ఆడబాతి చేసే ఘోరాల్లో భర్తలను ఖోభ పెట్టి అలోలక్షణా మ నేట్లు చెయ్యటంవుండే—దానికోసం కాశీ వెళ్ళే జీవితంలో ఒకమాటు మంచిదంటాను నేను.'

'మరి మీరెందుకు అయితే—'

'అల్లా అడుగు లెక్క చెబుతాను. మీరు చేసే దరిద్రగొట్టు పనులన్నిటికీ చిత్రగుప్తుడి దిగ్గర జవాబు దారి వహించేది మేము. అంటే మేం చేసుకున్న పుణ్యమేదన్నా వుంటే అది కాస్తా మీమూలంగా బ్యాంకులో డబ్బులాగా హరించిపోకుండా వుండేందుకు.'

'అయ్యో బాబో—మీరు కేసుడితో కూడా గీచి గీచి బేరవాణేటట్లున్నారు పాపపుణ్యాల విషయంలో.'

'బేరవా—నా ఎదురుగుండా వచ్చి నిలబడితే భగవంతుణ్ణి కూడా లెక్కల్లోకి గుంతాల్లోకిదింపి చివరకు కోసరు వేయించుకుంటాను. రాధేశ్యామ్. రాధేశ్యామ్. పిళ్లండి వెళ్లండి. నా కళ్ళజోడు ఆయువు మట్టం కావటానికొచ్చింది యీ హడావిడి. లేకపోతే నిశ్చేపంలా యింట్లోవున్న బిడ్డడికోసం—ఒకరు వీధిలోకి ఒకరు నూతిలోకి పరుగులుచ్చుకున్నారు. ఛీ! ఛీ!'

సరస్వతి యీ సందర్భం నెమ్మదిగా జూరుకుని మరో చీర మార్చి పిల్లడికి పాలు గ్రటాపట్టి చాప పర్చుకుని నెమ్మదిగా చిన్న కుసుకు తీయటానికారం భించింది. ఆ పనివెడవ కాళ్ళను తిపాతపా కొద్దూ కేకలు పెద్దూ కేరింతలు గొడ్తున్నాడు.

ఆ గోబరాత్రి వున్నట్లుండి సరస్వతి హఠాత్తుగా ఒక నిర్భయాని కొచ్చేసింది. తెల్లవారి లేచాక ఎందరు చెప్పినా వినలేదు. ఎదురు మాట్లాడిన వారందరితో చెడామడా తిగూలాడేసింది. ప్రసాదరావు అధికారంకూడా పనిచెయ్యలేదు. బలవంతాన తిండి కేబులోని పద్మ లాక్కుని పది రూపాయలు చేత్తో

పుచ్చుగుని నే నివ్వాలే నెత్తానని మంకుపట్టు పట్టి ప్రయాణమయింది. ముసలాయన తప్పనిసరిగా స్టేషనుకు వెళ్ళి టికెట్టు కొనియిచ్చి వచ్చాడు. ఆ రాత్రి వదిన 'నేను చెప్పానా మీ చెల్లెలు కోతి—' అని భర్తను గేలిచేసింది నవ్వుతూ.

5

సాయంత్రం ఎర్రబడ్డది. సరస్వతి ముఖాన కూడా, కారే చెమటలకు ఆజుముకుపోయిన కుంకుమ రక్తిను, చూసి కూడా మాడనట్లు తప్పకు నిల్చున్నాడు శాస్త్రి.

మళ్ళీ సజ్జబుట్ట—చురచెంబు, ప్లాస్కు బ్రంకు పెట్టి ఒక్కటొక్కటే రిక్తావాలా తెచ్చి యింట్లో పడేస్తున్నాడు.

వెలిగిస్తున్న బుడ్డి దీపాన్ని గోడనున్న మేకుకు చేర్చి మసకచీకట్లో 'ఎవన్నయ్యా—' అంటూ వచ్చింది చెల్లాయి.

క్షణంసేపు మాట్లాడకుండా చూస్తూ నిలబడ్డ మానవాకారం నిశ్శబ్దంగా అక్కడనుంచి నిష్క్రమించింది.

సరస్వతి పోల్చుకోక పోలేదు. బికారీలా పెంచిన గడ్డంతో నల్లటి మురికితుండు నోకడాన్ని చుట్టుకుని ప్రంభంవారసుంచి మిడిగుడ్లు పెట్టుకుని చూస్తున్నది ఆ మనిషే—అతగాడేనని.

సరస్వతి చంకనుండి పసికుంక నేలకు బారబోతున్నాడు. చెల్లాయి చప్పున అందుకుంటూ '—నువ్వా వదినా—యిల్లు ఎటా పోల్చుకున్నావు?'

సరస్వతి కొంగునున్న ముడివిప్పి మూడు పావలా కాసులు యివ్వబోయింది. రిక్తావాడు తలను పంకిస్తూ 'ఏం దమ్మగోరూ—ఆయిది కాదని యియాది, యియాదికాదని అది వూరు సంగానికి తిప్పిస్తే— ముప్పావులా డబ్బులేనా, రూపాయన్నర జేరం. నా నుచ్చుగోసంపై పుచ్చుగోసు.'

సరస్వతి నీరసంగా—'అంతే—నాదగ్గర అంత కన్నా లేదు. వెళ్ళు వెళ్ళు. ఇచ్చిన డబ్బుల్లో తృప్తి లేకపోయాక, అందుకనే మీకు కూడా గుడ్డా వుండదు.'

ఇచ్చిన ముప్పావులాను గడపమీద వుంచి— 'అమ్మగోరూ—నాకాడ తిరకాసు పనికిరాదండీ.

మీ డబ్బులు మీరు యిచ్చేస్తే నే సంగోరు దక్కుతుంది.'

అంతసేపూ కావకి బుజాన్నే సుకుని సందు మార్గాన నీళ్ళను తెచ్చి జేర వేస్తున్న శాస్త్రి ఎదురు రొమ్ము ముచ్చెమటలు కారుతుండగా కావకిబద్దను పుచ్చుకుని నేలను పొడుచుకుంటూ 'ఎవరి సంగోరుగా దక్కంది?' అని పళ్ళు పటపటా పిండి వురిమి నట్లు చూశాడు. అంతవర— యింట్లో మగవాళ్ళు కూడా వున్నారనే జ్ఞానంతోలేని రిక్తావాలా 'ఇసు మంటి బేరాలు నొండుతగిల్లే నోజుకి నా సామిరంగా! గంజమెతుకులు కూడా పొవునోపలికి' అని నెమ్మదిగా తోక ముడిచాడు.

'ఇవిగో మంచినీళ్ళు వదినా—'

సరస్వతి గుటగుటా రెండు చెంబుల్నైతి నోట్లో పోసుకుని—

'అమ్మయ్యా—అనుకున్నాక—'ఇవ్వుడు నీ వంట్లో ఎట్లాగుంది?'

'ఫరవాలేదు. ఇంటికి వెళ్ళుమన్నార. శుక్ర వారం శుక్రవారం రిక్తామీద నల్లి యింజక్షనులు తీసుకుంటున్నాను.'

చెల్లాయి చంకలోని కుర్రకుంక నెమ్మదిగా బాకాపట్టి యేడుపుకు లంకించుకున్నాడు.

'పాలు కలపాలి కామోసుబిడికి—'

'ఆ యిండాక రైల్లో యివ్వటమే మళ్ళీ పట్టలేదు.'

'ఆ బుట్టలో వున్నాయా పాలడబ్బా—సీసా అవీను...'

'ఆ...నేనిస్తానే. నువ్వెందుకు లేవటం.'

'పాపం యేడుస్తున్నా దొడినా—'

'ఏడవనీ వెధవేడుపు...'

'వేడినీళ్ళు కావాలి కాబోలు. కుంపటి అంటించనా.'

'నాకు చెప్ప. నేనే అన్నీ చూసుకుంటాను. నీకు తెలీదమ్మా నీకు కూడా వరసాగ్గా పిల్లలు కలిగితే...యిట్లాటివన్నీ...అప్పుడు అలవాటవుతాయి'

'ఫో...వదినా. సరదాకు పిల్లడికి పాలుపడతా సంతోషం—'

‘అదే’—మొదట్లో సరదా ఆ తరువాత బుగడ...యిందులోంచి సీక్కుండామన్నా తెరిపి వుండదు. చూడంతే...’

చెల్లాయిలేచి బొగ్గులు కుంపటిచేర్చి నిప్పు వెలిగిస్తూ

‘చాలా చిక్కా వే వదినా...’

సరస్వతి తనదగ్గర పాలు కలుపుతున్నది నెమ్మదిగా తలెత్తి ‘ఏదో నువ్వైనా అడిగావు ఆమాత్రం—అందుకే సంతోషిస్తున్నా.’

చెల్లాయి ‘అన్నయ్య వస్తున్నాడు...’ అని గొంతు కుంచించి—

‘ఈ యిల్లు నీకట్లా తెలిసింది చెప్ప...యింత మూల డాబాగాడ్డను లోంచి నెంగలావు పేటకు వచ్చేవామే...’

‘నో! నాలికుంటే అన్నీ తెలుస్తాయి... నాకేం సిగ్గు మొహమాటం బిడియంతేవు. ఇదివరకేమన్నా వుంటే ఆ కాస్తా యిప్పుడు హరించుకు పోయాయి. ఎవర్నన్నా అడ్డగలను-వివిధంగానన్నా యీ యిల్లుపట్టుకోగల్గు అనుకున్నాను. అంతే—’

‘పోనీలే—ఎల్లా వుంది?’

సరస్వతి నాలుగుమూలలా పరిశీలనగా చూసింది. అది మనపటివాటాకన్నా చిన్న— (అద్దె భరించలేక కాబోలు) గూభ్యంలా మానుకు పోయి నెలబారిన వుంది. గాలి పల్లరూ లెక్కువ. ఇహ లోపల, ఎక్కడ సామాను అక్కడే—నానా చిందరగానూ వుంది. గుమ్మం ఎదురుకుండా పెద్దవేప చెట్టు. నిత్యమూ బోలెడు రొట్టరాల్తుంది. దారిఎంట బస్సులు బస్టా మనుష్యుల కాలిదుమ్మా అంతా యీ యింట్లోనే వుంటుంది.

సరస్వతిలేచి దొడ్లోకి వెళ్లింది అక్కడ ఎల్లా వుందో చూడమని. అటువైపు నొక పెద్దబాదం చెట్టు.

అప్పుడే మెరుపు మెరిసినట్లు తన అన్నగారి యింట్లోని సౌకర్యాలు అన్ని హంసులూ, విరుగుతు చావ టిపోయి దగ్గర్నుంచి ఫీలిపురేడియో స్టేటు వరకు జ్ఞాపకంవచ్చాయి.

మరైతే అక్కడే ఎందుకు వుండలేదు? ఇక్కడ

డికి యీ ఎత్తు పల్లాలు గతుకుల్లోకి దేనికిగాను తిరిగి వచ్చింది?

సుఖాన్ని కాని దుఃఖాన్ని కాని కలిగించేది పొందేది మనస్సు. ప్రాపంచికమైన యీ యీవస్తువుల్నుండి వచ్చేవి ఆనుభూతులే—ఫీలిపురేడియో స్టేటు, వాక్సుహాలు చిన్నకారు, నాలుగంతస్తుల మేడ—మనుష్యులు కోరదగ్గ వే—కాని పూరికొంప యింటినిండా దుష్టు గతుకులు పల్లాలు, ఒకటి వుంటే ఇంకొకటి లేని సంసారం—యిందులోనే గడుపు కుంటూ కూడా మనస్సు దివ్యమైన అనుభూతుల్ని గుచిచూడగలగు. మనుష్యుల్ని నాళ్ళ సంస్కారము మనస్సుయొక్క అంతిమత్వ బట్టిగాని కొలిచేది, బ్యాంకు ప్యాసుబుక్కు బ్యాలెన్సునుంచికాదు. లోకం ఆనుకు నేల్లు వుత్తమతరగతి జీవితం వున్నత భోగాల్ను సుఖవింతటమే ఐతే—సరస్వతి నిష్కారణంగా నిలుచున్న పాదాన ఎందుకు విశ్రాంతి పట్టం ప్రయాణం కద్దుంది? ఏదివున్నా యేదో పోయినా నాది అని చెప్పకునే హక్కు కోసం ఆడ మగా పొరాడాన్ని బట్టిదూస్తే స్వేచ్ఛకోసం న్యాయత్రయం కోసం అన్ని రంగాల్లోనూ పెనుగులాట సాగించటం మనుష్యులకి ఎంత సహజమో చప్పన తెలుస్తుంది.

సరస్వతి ఏమీ వులక్కుండా పలక్కుండా ఆ గొడ్డిగుమ్మా న్నానుకుని అట్లా ఎంతినేపో నిల్చుండి పోయింది.

పిల్లడికి పాలుపగుచూస్తూ చెల్లాయి అన్నయ్యతో మాట్లాడుతున్నది కాబోలు అని అనుకుని తృప్తిపడసాగింది. గుంటనా, వ ‘తా...తా...తా...తా...తా’ అని చేతుల్ని తరుస్తూ గచ్చువీధికి పంపి వుకు వురుకుతున్నాడు మాడావిడిగ.

అంతిమేలా సరస్వతి మాడలేదుగాని బాదం చెట్టు క్రింద రాతివీధి కూర్చుని చిన్నచూసిన కొళ్ళాయి గుడ్డతో శాస్త్రీ ఏదో ఆలోచిస్తున్నాడు.

ఆకాశంలో అంతిమసుందరు గుంపులు గుంపులుగా చేరిన నీలిరంగు నుబ్బలమృగ నుంచి త్రోవను చీల్చుకుంటూ చందిమాను చైకిపైకి వస్తున్నాడు. ఆ పన్నెల ఒక్కమాటు వచ్చినట్లయింది బాదం చెట్టు కొమ్మలను స్పృశించి శాస్త్రీకి ప్రమాద కూడా పన్నెల పడుతోంది. పగలలా ఎండలకు మాడివున్న నెల నెమ్మదిగా చల్లబడ్తోంది. బాదం చెట్టు క్రిందనుంచి

చూస్తే పల్చనిరేరం—తెల్లటి నీలిరంగు ఆంచుల చీరలో సుమ్మంవద్ద నిలబడ్డ సరస్వతి చాలా మనోహరంగా అగపడొచ్చు.

హఠాత్తుగా ఆమె దృష్టి శాస్త్రిమీద పడ్డది. తక్షణం చెట్టునీడకు నెమ్మదిగా అడుగులేసుకుంటూ వినీవనిపించుకుండా అంది—‘ఇక్కడ కూర్చుని వొక్కరూ ఏం చేస్తున్నారు?’

‘.....’

‘అదంతా నామీద కోపమేనా...’

ఒకటి రెండు బాదవాకులు పుటుక్కైన విరిగి నేలకుపడ్డ శబ్దం వినా అతడివద్దనుండి సమాధానం లేదు.

నెనుక నే నిల్చున్న సరస్వతి—కఠినంగా, నే నసలు ఆన్నింటికి తెగించివచ్చాను. నాదగ్గర మంచిలేనంతేదు. అనవసరమేమైనా వుంటే నా ముఖాన్నే అనెయ్యండి. అంతేకాని...’

శాస్త్రి మోకాలు క్రిందకుదింపి ‘హూఁ’ అని మూలిగాడు.

‘అన్నట్లు చెల్లాయి వుత్తరం వ్రాసింది. మీరు కోటిని వుంచుకుని దానికి నాపేరు పెట్టారని...’

శాస్త్రి చప్పన అక్కడుంచి లేచి నెల్లి పోబోయాడు. అతని ఎడమచేతిని చప్పన అందుకుని నెనక్కు లాగుతూ—

‘ఆ వ్యవహారమంతా నలుగురినోట్లోనూ పడింది. మీకేమో మరి చలించిందని...నా కొక్క దానికే తెలుసు. ఈ తంతరితా ఎంగుకు జరిపిస్తున్నారో.’

చేతనిగట్టిగావిదల్చి శాస్త్రి లోపలికి దూసు కున్నాడు. చప్పన సరస్వతి బిక్కమొహంపెట్టి రెండుచేతుల్లో ముఖం కప్పకుని నెక్కినెక్కి యేడువ నారంభించింది. బాదంచెట్టుమీద. కాకి ఒంటికాలుమీద కుసుకుతూ హఠాత్తుగా లేచి ‘కా...కా’ అని అరవటంతో, సరస్వతి యేడుపు మాని గూడుమీదకు ప్రాకబోతున్న గంగువీల్లిని చూసి రాయితీసుకుని వేసింది. అంతే...మల్లీయిది వరకు శాస్త్రి కూర్చున్నచోటే కూలబడి మోకాలు మీద ఆన్నిన తలతో ఆలోచిస్తూ యేడుస్తూ కాలక్షేపం చేయసాగింది.

చెల్లాయి కొంతసేపటికి వెతుక్కుంటూ వచ్చి-

‘ఏమిటిక్కడ...ఎందుకు వీడుస్తున్నావు వదినా...’ అంటూ బుజంమీద చేయివేసి కుదిపింది.

ఆంతక్రితమే మబ్బుల్లోకి నెల్లిన చందమామ మల్లీయివలెకొచ్చి తొంగి తొంగి చూస్తున్నాడు.

‘నాకు చెప్పవు వదినా...నే నన్నయ్యను పిలుచుకొస్తానుండు’ అని నెల్లి నులకమంచం కుక్కిలో పూసుతూ అర్ధనిమిలిత నేత్రాలతో గతించిన మర్కట సుందరిని తల్చుకుంటూ పరున్న శాస్త్రి నుద్దేశించి,

‘అన్నయ్యా వదిన యేడుస్తోంది?’ అంది చేతులు నలుపుకుంటూ.

‘ఏ వదిన...’ అంటూ ఆ యోమ యం గా ప్రశ్నించాడు.

ఈమారు చెల్లాయి కూడా సరస్వతిపక్షం తీసుకోక తప్పిందికాదు.

‘వదినంటే—ఆ డాబా యింట్లో ఆవారే మేడమీద ఎలక్ట్రికుతీగను ముట్టుకుని చనిపోయిన కోటీననా నీ అభిప్రాయం.’

‘అంతే... అసలైన వదిన ఎప్పుడో యిక్కడుంచి నెల్లిపోయింది.’

‘లే అన్నయ్యా. నువ్వు ఒక్కమాటు వచ్చి చెబితే వదిన తిప్పకుండా వచ్చి అన్నం తింటుంది.’

శాస్త్రి మార్గంగా ‘నావల్ల కాదు...’ అనే శాడు.

చెల్లాయి నెంటనే దొడ్లోకి పరుగెత్తి తెగించి ఆడదల్చుకున్న అసత్యం వొదిన ఎదుటను పెట్టింది.

‘అన్నయ్యా పిలుస్తున్నాడు నిన్ను—’

సరస్వతి ముడుకులమీద ఆన్నిన తల నెత్తి ‘నన్నా...’

గుండెలు కొట్టుకుంటుంటే చెల్లాయి ‘అవును. నిన్నే...’ అని చీకట్లోకి ముఖం త్రిప్పకుంది.

ఆ ఆమాయకురాలు యీ మాటలను నమ్మేసి చెంగుతో ముఖం తుడుచుకొని నెమ్మదిగా అడుగులో అడుగు వేసుకుంటూ పడకగది చేరింది.

దాన్ని పడకగది అని అనటంకంటే కలకత్తా చీటికొట్టు అనటం యుక్తమనిపించుకొంటుంది.

గదినిండా డబ్బాలు—నా నా చెత్తాను. మధ్యగా నులక కుక్కిలో శాస్త్రి మగన్నుమీదున్నాడు. సరస్వతి ఒక అడుగు ముందుకువేసి గడ

సను దాటిందో లేదో అవతలివై పు కిటికీదగ్గర వూపిరి
గొట్టుకుని నిలుచున్న చెల్లాయికి యీ క్రింది
మాటలు వినిపించాయి.

సరస్వతి—‘పిలిచారట...’

నిశ్శబ్దం.

‘మిమ్మల్నే... ఎందుకని అడుగుతున్నాను.’

‘నువ్వు నిలుపు నిలువంతా అబద్ధాలకోరువి.
నీ అంతట నువ్వు వచ్చి నేను పిలిపించానని డిబ్బాయిస్తు
న్నావు.’

‘పిలవలేదూ... చెల్లాయి వచ్చి చెప్పింది మీరు
పిలిచారని.’

‘ఇది వుంకో అబద్ధం—’

‘సరే— నేనన్నీ అబద్ధాలే ఆడుతాను. మీ
రింకా ఎందుకు నన్నీలా యేడిపిస్తారు?’ శాస్త్రి
మాటలు వినిపించలేదు. సరస్వతి గొంతుకే తెచ్చు
కున్న పుద్రేకంతో— ‘కానీ వ్వండి. మగ మహా
రాజులు. మీ యిష్టమొచ్చినన్ని ఆటలు మీరు ఆడ
వచ్చు. ఎల్లా యేడిపించదల్చుకుంటే అల్లా యేడిపిం
చండి.’ మళ్ళీ గొంతుకలో వొణుకు... దుఃఖంతో
మిలితమైన మాటలు వెంటవెంటనే దొర్లాయి— ‘నేను
మొండిపీనుగను. మీరు నెళ్లమన్నా వెళ్ళను. ఇదే
నా యిల్లు..... యిక్కన్నుంచి నన్ను ఎక్కడికీ
ఎవళ్ళూ వెళ్ళగొట్టలేరు. మీరు నాతో మాట్లాడక
పోయినా నేను యిందులో నే వుంటాను. ఆఖరికి మీ
చేతుల్లో ఏ రోజో మీరే యీ నాకొస్త గొంతు...’

శాస్త్రి వున్న మాటలన ఛేళుమని చెంప పెట్టులా
లేగిలిన మాటలకు వులిక్కిపడిలేస్తూ— గోడను నెల
దురున్న దీపంబుడివత్తి పెద్దదిచేసి చేత్తో పట్టుకుని
సరస్వతి ముఖాన ధారలుగట్టి స్రవిస్తూన్న కన్నీటి
దొంతరలను వింతగా చూస్తూ— ‘నీ హృదయం
గాయి రా పాపాణుమనుకున్నాను. కాని యింతి తేల
వనుకోలేదు.’ అని పకపకా నవ్వాడు. ఒక్కమాటు
దించిన తలను కాస్త యెత్తి కోపంగానే అంది—
‘నేను అలోలక్షణామని యేడుస్తూంటే మీకు
హాయిగా కడుపునిండుగా వున్నట్లుంటే—’

‘అవును.’

‘అలాగే వుంటుంది లెండి. గుమ్మంలోకి అడుగు
పెట్టే చేసుకున్న దాన్ని కదా ఏమని నోటి
నుంచి మాట పెగిలినదా మీకు? ముత్యాలు వాలి
పోతాయనుకున్నారు.’

‘అంతే— ముత్యాలు రా లి పో తా యను
కున్నాను.’

‘పోనీ— కన్న పిల్లవాడినన్నా దగ్గరకు
తీశారా?’

‘వాడూ నీ పిల్లాడేగా...’

‘అదీ... కోతుల్లో ప్రేమలు వెలిగించే ముఖా
లకు అంతకన్నా ఏమిటి తెలుస్తుంది.’

‘కోతులే నయమంటాను నేను మనుష్యుల
కన్నా. ఒక పొరబాటు చేశాడు భగవంతుడు.
అందరికీ తోకలు లేకుండా మనుష్యుల్ని చేసేశాడు
కాని, కొంత కొంతమందికి— ఆ స్వభావంకల
వాళ్ళను, నేలిగాపొల్చుకునేందుకు వలయేటట్లు
తొకలువుంచితే నే బాగుండిపోయేది?’

‘ఏయే స్వభావం కలవాళ్ళకు?’

‘అనే— నీకు మల్లే, చీటికిమాటికి తిగూలాడి
తెగించి పుట్టిళ్ళకు మా కేమని పోతూంటారే...’

‘మాటలు తిన్నగా రానియ్యండి.’

‘ఏం— యీమాట చీపుగుకట్ట తిర నేస్తావా?’

‘ఆ ముక్క ముందుగా మీ నోటినుంచే
వచ్చింది. నేననెదు. మీరు నెళ్ళమంటే నే వెళ్లాను.’

‘మళ్ళీ ఎందుకొచ్చావు? ఏ ముఖం పెట్టుకుని.’

‘మీకు ఆ నెళ్ళమనే అధికారం లేదని తెలుసు
కున్నాక వచ్చేశాను.’

తరువాత శాస్త్రి నవ్వు వినపడెడి. మళ్ళీ
మాటలు— ‘నువ్వు యీమారు రెండూను తెక్కువ
చదువుకొచ్చినట్లున్నావు. యిస్కోమంటే యిస్కో
మంటున్నావు.’

‘మీరు మాత్రం— కోతుల్లో కాపురం వెలి
గించి రాలేదూ—’ శాస్త్రికి మిసెస్సు జ్ఞాపకాని
కొచ్చింది. నెమ్మదిగా అనదల్చుకున్న మాట పైకనే
శాడు— ‘చెల్లాయిని రేపువారిం యిక్కన్నుంచి
తోలేస్తాను.’

సరస్వతి ‘మీ కాళ్ళు పట్టుకుంటాను— ఆ
ముక్క మళ్ళీ అనకండి.’ శాస్త్రి నవ్వి ‘నీ ఖోరణి
మాస్తాంటే అంతా కోతిచేష్టలకు మల్లే అనిపిస్తోంది.
వెళ్ళేముందు తెచ్చినందుకు తిగూలాడావు. ఇప్పుడు
పంపిస్తానంటూంటే యిట్లుంచి మళ్ళీ వద్దంటు
న్నావు. ఏమిటి?’ సరస్వతి గోడను జారగిలబడి
‘మీరు ఒక్కమాట గాదు, వెయ్యిమాట గాదు,
లక్షనాదు అనండి. నేను కోతి నే... కోతి నే.....
కోతి నే...’ అని ఘర్కమని నవ్వేసింది.

సుద్యుమ్నరాజ చరిత్రము

శ్రీ కొండూరు వీరరాఘవాచార్యులు

మనోజ్ఞులయ్యను అజ్ఞాతముగానుండి రచ్చకెక్కని కొన్ని యాధునిక ప్రబంధములలో “సుద్యుమ్నరాజ చరిత్ర” మొక్కటి. ఇరువదవ శతాబ్దారంభమున వెలువడ్డ రసవత్తరములగు ప్రౌఢ ప్రబంధములలో నిది ప్రథమశ్రేణికి జెందును. ముప్పది సంవత్సరములనాడే చెన్నపురియందలి వావిళ్ళవారి “ఆదిసరస్వతీ నిలయ ముద్రాక్షరశాల”లో ముద్రింపబడి యీ నా గొక్క ప్రతియైనను లభించుట కష్టమైన యీ సుందరకావ్యమునొక మిత్రునివద్ద చూచి యాశ్చర్యపడితిని. ఇరువదవ శతాబ్దారంభమున— పెద్దన, రామరాజ భూషణుడు, రుద్రకవి, ముక్కుతిమ్మన, కూచిమంచి తిమ్మయ్య మొదలగు మహాకవుల కావ్యముల ధోరణిలో అనవద్యముగను, అనర్గళముగను ఈ కావ్యము సాగిపోవుట పండితులకును, పామరులకును విస్మయావహము. ఈ సుద్యుమ్నరాజ చరిత్ర మై దాశాస్థానముల ప్రబంధము. అష్టాదశ వర్ణనములతో గూడిన మహాకావ్యముగా కవి దీనిని నిర్వహించినాడు.

శిష్యునివల్లను నాయికొనాయకులకు సమాగమము కలిగి చంద్రవంశ వర్ధనుడగు పురూరపు డుదయించును. ఇది యిందలి కథ. పురూరపురి పుట్టుక యిందు వర్ణింపబడినది గావున “పురూరవోదయ” మనియు దీనికి నామాంతరము. ఇదివల్ల యితర ప్రబంధముల వలె ఈ కావ్యమునందును కథాభాగము విరివిగా లేకున్నను, ఒక పురుషుడు స్త్రీగా మఱి అనురూప వరలాభము నంది సంతానమును గనుట యనునది యందు విశేషము.

ఈ కథాంశము వేదవ్యాసవిరచితమగు శ్రీ భాగవతమునందును, వాల్మీకిరామాయణమునందును సంగ్రహముగా నున్నది. రామాయణస్థ కథను కంకంటి పాపరాజు తన యుత్తర రామాయణమున నించుక పెంచి వ్రాసెను. భాగవతేతివృత్తమును మనోజ్ఞుడుగు శృంగార ప్రబంధముగా కొఱ్ఱపాటి (కడప జిల్లా) సంస్థాననివాసుండగు కొఱ్ఱపాటి గురవయ్య కవి రచించెను.

కవిచరిత్రము

ఈ కొఱ్ఱపాటి గురవయ్య విశ్వబ్రాహ్మణ కులోద్భవుడు. సానగర్రి సగోత్రుడు. మునిమాంబకు పిన్నగురువప్పకు బుత్తుడు. శేషాచార్యునకు ముఖ్య శిష్యుడు. కాళికాంబా వరప్రసాదాంచితుడు. పురహరాంఘ్రియుగళ పూజాభిరతుడు. సహజ దరిద్రుడగు నీ కవిని గొంద తాప్తమిత్రు లాతనియందలి కవిత్య పాండిత్య శక్తు లుడిగిపోవుటకు పైపక, ప్రేరేపించి ప్రోత్సహింపగా దా నీ ప్రబంధమును వ్రాసితి నని గ్రంథావతానికిలో జెప్పకొనుచున్నాడు—

“అనుపమ విద్యానిలయం

బనెడు సభకు నాదు మిత్రు లంచితగతితో

నను. రావించి దయామతి.

గని యిట్టుల బల్కిరధిక గౌరవ మొప్పుకొ.”—

కథా సంగ్రహము

మనువుత్రుడగు సుద్యుమ్నుడు వేటకై పోయి కుమారవనములోని యొక కొలనులో మునుగగా కామినిగా మఱిపోయి “యిల” యను పేర బరగును. ఆతని పరివారముగూడ సరస్సున జలక్రీడల చేసిన కారణమున, నాడువారై యిలాడేవిని సేవించుచు వనములో విహరించుచుండ చంద్రరూపుడగు బుధుడు తపముసేయుచు వారికి గాన్పించును. బుధుని గాంచి యిలాడేరి మోహించి తపసి గావున శాప ఫలిచే మిన్నక చెంతినున్న మేరుపర్వతమున కేగి నేదనపడుచుండును. తరువాత శిష్యునివలన నిలా వృత్తాంతము నెఱింగిన బుధుడు ఆ మేకలయికై పరితపించును. కడకు ఇల వెచ్చేలివల్లము, బుధుని

“ప్రతి పద్య రసాస్పదముగ
గృతి రచియింపంగవలయు గీర్తి చెలంగుక;
క్షీతి సప్రసంతతుల ద
త్కృతియే కాశ్యతము మిగుల శేవలమగుచుక.”

“కావున నీవొక సత్కృతి
గావింపుము శక్తికొలది గా గవిజనసం
భావిత కవితాచాతురి
భావించుచు వేత్తలెల్ల బాంజితి మెచ్చుక.”

“శ్రీ కొట్టపాటి పురీవర సంస్థాన
సంవాసుడవు బ్రహ్మ సంతతియగు
సానగ ఋషిగోత్ర సంజాతుడగు మున
లాచార్య పాత్రుడవార్య వినుతు
డగు పిన్నగురువప్ప కాత్మజుడవు కాళి
కాంబా వరప్రసాదాంచితుడవు
గురువయాఖ్యుడవు సగ్గురువు శేషాచార్య
ముఖ్య శిష్యుడవు సమ్మోదమతివి
సభ్యుడవు గ్రంథసృష్టి కుశలుడవు వరయ
బుధజన విధేయుడవు భక్తి బురహరాంఘ్రి
యుగళలూజాభిరతుడవు నుచితగతిని
మాకు ‘నాచారి’ వత్సంత మహిత గుణివి.”

అని బహుకరింపగా పురాతన కథావిసరం
బుల నెమకితా నీ కావ్యమును శ్రీ చెన్న
కేశవాంకితముగా వ్రాసినాడట. ఈ చెన్నకేశవుడే
గ్రామమున వేంచేసియున్న స్వామియో గ్రంథ
కర్త యెచ్చటను సూచించలేదు. కొట్టపాటిలోనే
చెన్నకేశవాలయ మున్నదేమో మఱి. ఎఱైనను చెన్న
కేశవానుగ్రహము తనకు బూర్తిగానున్నట్లు గ్రం
థాంత గద్యములోగూడ గవి చెప్పకొనినాడు—

“ఇది శ్రీ మచ్చెన్న కేశవస్వామి కృపాల్ప
సరస కవితా చాతురీధురీణత్రిభువన నిర్మాణోద్ధా
రక మను వంశవయోదధిరాకా సుధాకర సానగర్షి
సగోత్ర శ్రీ కాళికాంబా పాద పద్మారాధనాసక్త
చేతోవిరాజమాన మునలాచార్య పాత్ర పిన్నగురు
మూర్త్యాచార్యపుత్ర సదమలగుణ భాసమాన ముని
మాంబా గర్భ శుక్తి శౌక్తికాయమాన బుధజన విధేయ
గురువయ నామధేయకవిప్రణీతంబైన పురూరవోద
యంబను నామాంతరంబుగల గుర్యుమ్మరాజచరి
త్రము...”

పై గద్యమునుబట్టియు గవితాచిత్రము సువ్యక్త
మగుచున్నది. తన శ్రేష్ఠకర్తనుగూర్చి “త్రిభువన
నిర్మాణోద్ధారక” అని చెప్పకొనుట తన వంశపు
శిల్పప్రతిభకు నిదర్శకము.

కథాసంవిధానము.

పుణ్యముల కున్నియైన ప్రతిష్ఠానగరమును
సుద్యుమ్న మహారాజు పాలించుతఱి, నొకప్పుడు
మధుమాస వాసములు భాసురములై చెలంగెను.
ఆ సమయమున నిండు కొలువున్న క్షేనివద్దకు కుమార
వనమున కొవలనున్న మలల చాలు నెలవుగా జేసి
కొని కౌపురము నడపు చెంచుల గుంపు వచ్చి, అడివి
మెకముల బెడద బడజాలకుంటిమని, తమ సేగిని
రాజునకు విన్నవించి వంశదీర్ఘ వేడుకొనెను.
చెంచువొరల పలుకులు వేట తమకమును రెట్టింప
జేడాలెయి గడపి, మఱునాడు వేటకై కట్టయితే
మయ్యెను. వేటకరుగబోవు పుడమికొడు ఎట్టి
గుఱ్ఱము నెక్కుచున్నాడో చూడుడు—

పొన్నుతంతియల ముప్పగివాగెకలియమ్మ
మందంపుమడికాసు బొందళమ్మ

అపరంజిపోగుముతైపు గుట్టుపనిదీను

తేళుకురానిగ్గల తింగువారు

డాతట్టననరాజిడాలు వాబరిచియు

బొన్నీరుబచ్చన పొదువువిల్లు

ప్రక్కలకోలల బిత్తళికలదండ

రహిమిఱరాణించు రవలపిడెము

బచ్చమానికముల ముఖ పట్టకెంపు

రాలుదాపిన కలికి తురాయమర్చి

తనరబడివాగె సవరించి ధనికి నెదుట

ఆవమనోజ్ఞాతివీత వేసాదిదెచ్చె.

అచ్చతెనుంగుపదములతోడి యీపద్యము అశ్వ
వేగమువలె మన కందుకొన గాకయున్నది.

ఇట్లు జుహురాణము సెక్కి పయనమైపోయిన
రాజు విచ్చలవిడిగా నక్కాన గెల మృగభగముల
కడపి, చెంచుల వాంఛ దీర్చినాడు. వేట ముగిసిన
పిమ్మట ఆ ఘేటకులు చెంచులను నానాభగ మాంసము
లను గమ్మగావంశుకొని మెసవి, రాజుతోగూడ
హాయిగా విశ్రమించినారు. సుద్యుమ్నుడు కుసుమ
శయ్యాంతరమున బద్ధుండి నెలయేటి తామరల గువ్వా

సనల గలసివచ్చు పిల్లతెమ్మెరల శ్రమశేరుచుండెను. అయ్యుడనిలోని ప్రాణుల మాంసములచేత తుత్తు మాన్పుకొనుచు సమీప పర్వతప్రాంతమున నున్న జీవాంతకుడను నిశాటుడు, పక్ష్యమాంసముల పరిమళములచే బ్రేరితుడై తన సేవకునివలన “సుద్యుమ్నుడు వేట కరుడెంచి వనములోని మృగభాగముల మట్టు పెట్టి నాడ” ని విని యమ్మానుషాశ్రమ రూపుమాప దానవులతోగూడ గడలెను. మానవదానవపతులకు పోరు ఘోరముగా జరిగెను. అటు రక్కసులు, ఇటు చెంచులు, రాజసైన్యములు పెక్కండ్రు గూలిరి. ఇంత భయంకరరణము జరుగుచున్నను దానవుడెల్ల సేపటికిని జావకుండుటను గాంచి, రాజు సానలదీ తిన యొక్క శిశుసాయకము నేసి యాతని చేతిని గ్రుంచి అగ్నిబోలు బాణము నొక్కటివైచు—

అక్కతినవు దివ్యాస్త్రం
బక్కగలింపంగ గుండియలగుదివేలన్
నక్కిళ్లు గడిసి దానవు
శుక్కుదొరగి గ్రుక్కిగ్రుక్కి యుర్విన్ బడి—
యొక్క దివ్యలూరుపు డైనాడు.

కోటి వేల్పులుగూడిన చోటునా
రత్నకిరీటంబు రాజిలంగ,
బదియాణుకళలుండు పట్టునానొప్పారు
మరిపపుముద్దు నెమ్మాము వెలుగ,
బండుచెన్నెలపట్టపవలు కాసెనొనాగ
జిన్నారితేనవ్వు వన్నెగుల్క,
రిక్కిలచాలొక్క చక్కినిల్చెనొనాగ
నరముపై ముతైపు సరులు మెఱయ,
నలదు జవ్వాదిగమగమ లాడ, జెలులు
రవణములు మోయ వెలిచామరములువీన,
గందునుబుల్బలలోనీడ గానిపించు
ఖచరమగుగాంచి దొర వెఱగంది...”

యాతని యాత్మచరిత్ర నెఱుంగగోరెను.

“ఈతడు చిత్రుడను గంధర్వరాజుకొడుకు చతురుడు. ఇతనికి విశారదుడను చెలికాడు గలడు. వీరుగవురు నొకసారి దేవేంద్రుని సభలో నారగుడు నాతని శిష్యులును గావించు గానము నాలించుచు గురుశిష్యులలో నెవ్వ రధికులని వాడునునకు దిగిరి. అభిప్రాయములు కలియక గురు పెక్కువని యొక్కడును, శిష్యులెక్కుడని యొకడును

వాగులాడి చివరకు “సిగపట్ల గోత్రము” వాడైరి. అది ముష్టియద్దములోనికి చూసినది. “పిల్లజిద్దుల”కు లేగి పోరుచున్న వీరి సందడికి సభ చెల్లాచెరుగునూ గాన భంగమయివది. ఇంద్రుడు సజికటి వీరినిబట్ట భటులకు ముదలయిడెను. ఇది యెఱిగి విశారదు డీడ నాడ బడుచు పొజిపోయినాడు. పిమ్మట నింద్రుని యాజ్ఞచే నారగుడు చతురుని నిరాచరుడవు గమ్మని శాపమిచ్చి, యద్దములో మడిసిపతటి రాకాసి తనము పోయి ఖచరభౌవము వచ్చునని యాజ్ఞించెను.”

చిత్రు డిట్లు తన వృత్తాంతము నెఱింగించి రాజునకు గృతజ్ఞతమాసి, తన గీమున శ్రేగెను. ఈ కథాక్రమముతో గండాశ్వాసములు ముగిసినవి.

లోగడ నీ దానవుడు పెట్టుచున్న బాధలకు దల్లకిల్లుచున్న మునులు మనుసురునిచే రక్కసి పాలి యుటను గాంచి, తమ కష్టము లీడేతెనుని రాజును దీవించి యగ్గించిరి. వేటచేతను, రక్కసులతోడి కదనముచేతను డిస్సి, విశ్రాంతినిగోరిన భూపునికి ఒక చెంచు కనకాద్రికి చేరువనున్న కుమారవనమును జూపించి, యద్దాని భోగ్యర్థమునుగూడ వర్తించి, యందు హాయిగా విహరింపవచ్చునని చెప్పినాడు. తేనికి కుమారవనమును జూడ వేడుక చెంగలించినది.

“హ్మారుహ శీతలచ్ఛాయా సుఖాసీన
గంధర్వ కామినీ గానయుతము
నవ్యపల్లవ ఖాద నృపహర్షోన్మద
పికపంచమస్వర ప్రకటనంబు
సరసఫలాహార సంతతామోద వి
స్తార పుకౌలాప సంకలితము
సూనమరంద పానానంద సంభ్రమ
ద్రోలంబ యుంకార రుతమహితము
నటనకృద్భ్రష్ట మడ్డమనాదఘనము
రాజహంసాది జలపక్షి రాజకమల
కైరవాంచితసార సాకర కలితము...”

నగు కుమారవనంబును గాంచిన భూకాంతు డందలి నానావిధ వృక్షముల సింగారము మనమునైన కానందము గలిగింప నయ్యెవిశేషంబులు చూచుచు నొక్కచోట

“అలీవేణికా, వికచోల్పిలాక్షీ, గమ
లాస్యికా, హంసవాణికా, దరో
జ్వలకంఠికా, బిసబాహ, జక్రకువ, నా
వర్తోమనాభికా, సుశ్రే

కలగోమావళి, పిచికాత్రివళి, దీ
వ్యత్రైకతశ్రోణి, బు
మ్మల శోభణ, సరసిక, లసస్మకర జం
ఘక, హల్లకాంఘ్రిక గణే."'

ఈ పద్యమునందలి రూపకము కవిసమయ సంవాదియై
కడునింపు నింపుచున్నది. కడువఱకు విన్నను నాలో
చింపక రాజు చూచినది సరస్వీ సారసాక్షియో
నిర్ణయింపలేము.

పతంగసువాసినీపరివృత్తయైన యా సరోవర
లక్షిమీన సేత్రముల ధాళిసర్వముల నెఱపుచు, ఈ చ
కమలకోరకముల యొప్పిదము నూపుచు, మృణాల
బాహుల నాహ్వానించుచు, మిళిందీకల నాద మంగళా
రవముల దన్నెదుర్కొనుచున్నదని సంతసించి జల
క్రీడాభిలాషియై సుద్యుమ్నుండు జలంబుల డిగి
నాడు.

“భ్రమరకంబుల నోర బడనోట్టుచును గేశ
కైవాలముల గేల జరిమి చరిమి
పాణిహల్లకముల బాణి దెముల్పుచు
దమిమోషున మోషు దార్చితార్చి
నురువు దువ్వలువ పొంపిరి బాపి వళి తరం
గముల బెడంగుల గాంచి కాంచి
పత్ర భంగములుగా బాహుయుగ్మంబున
బటువు చిన్మోగల బట్టిపట్టి
లీల నధరామృతింబులు గ్రోలి శ్రోలి
యూరు బిసములతో నూరువులు పెనంచి
హంసికానాద మణితమ్ము లమర జేలె
రాజు లావణ్యసరసి దా బ్రభమకేళి.”

సరసీలలామతోడి యీ ప్రభమకేళి యెంత మనో
హరముగను క్లేషసహితముగను నున్నదో పరికింపుడు.

ఇక తేని పరివారముగూడ నీట దిగిజల్లులాడ
జూచ్చినది.

సుద్యుమ్నుడు శ్రేమాపనోదనమునకు గుమార
వనసునకు వచ్చినాడు. అదృష్టముకలననో, దుర
దృష్టమువలననో కమలాకరము గాననైనది. జల
క్రీడారతి పెడరేప స్వేచ్ఛగా మజ్జనమాడినాడు.
ఫలితము? అంతయు తాటుమాటగుట!

“తన వితరణ ఘనత్వము వేణిభరమందు
దనదు రాజత్వ మానసమునందు,
దన పుండరీకశోభనత కన్నులయందు,
దన సువర్ణసమృద్ధి తిరువునందు.”

దన శ్రీ స్వరూపమంతయు గర్జములయందు
దనయశంబు దరస్మితంబునందు
దనరత్న సౌభాగ్య మొనరు వాతేరయందు
దన చక్రభావంబు చనులయందు

దనకుశాగ్రబుద్ధి దగుమగ్యమంబందు
దనగుణాయతతనితంబమందు
దనగుగుప్తినాభితలమందు నెలయ ధూ
పాలుడివ్వడొక్క బాలునియ్యో”ను.

ఆయనతో బాటండును సుందరులై దరికి
జేరిరి. ఇక నేమి చేయగలరు పాపము! “ఐన మరణమైన
నట్లై గాళ్లును గానిచెల్లు గాని యైన చింతలేదు అట్లు
గాక స్త్రీల మనదలమైతిమిం కెట్లు పోవనింప నుండ
కడకు” నని చింతాభంగము పెల్లగ గ్రమ్ముకొన విల
పించినాగు ధూపునితోగూడ. బంధువులను, ప్రజలను,
రాజ్యమును దలచి రాజు పెల్లు గురపిల్లినాడు. ఇట్లు
రాజు చింతిలుచుండ గొండులు కన్యకలువచ్చి పీరి
కష్టమునకు విచారము నెఱపి “ఓకసారి పార్వతీ పర
మేశ్వరు లీవనిలో విహరించి జలకేళి జేలుచుండ,
శూరదానవులు కోక లపహరించుకొనిపోయిరి.
అందు కీశ్వరులకి యీ కుమారివనసులలో దిరుగుచు
నిందు స్నానమానువారాదువారగుదురని శపియిం
చెను. అదిసంత యిందెవ్వరును మెడలుబలేదు. మీ
రెటుగకవచ్చి భంగపడితిరి” అని చెప్పి వనసులో
గారీ సహితమైయున్న శంకరుని వేడుకొంటని చెప్పి
పోయిరి.

రుద్రకన్యలు చెప్పిన యీ సంగతి కలరి సుద్యు
మ్నుడు మహేశ్వరుని సన్నుతించి తన స్త్రీత్వము
నుడుపుమని ప్రార్థించెను. శివుడు స్త్రీత్వము పోవు
కోర్కెదక్క పెఱకొక్క లేదన దీర్చినన్నాడు.
పాపము! మన రాజున కది తిప్ప యన్నియును గల
వాయెను! శివునిచే లాభము లేదని భవని చెంతకేగి
“వాడిన మోముదామరకు వారిక పయ్యెదబాటుచేసి,
భూమిసరపుత్రిక యుల్లము నీరుకాగా నీవే యేగు
గడయని, చెక్కుల బాష్పములు డిగిజాఱ భోరున
నేడ్చినది యిల చందుగునితో. గూడిన చంద్రిక
వలె, శివుని గురవెన నెనసిన శివను గాంచి, తన
కథ నెఱింగించి నుతించి, తన మహిభావ్యము వ య
ననుగ్రహింపు మన్నది.

అనవిని గుర్త యిప్పగిది
నర్థము పొద్దుపి నర్థ మింతిన్.

తనరెడుదాన నౌట సత

తంబును చొరుప మీయనోప, నీ

మనియెడుదాక నీకు నొక

మాసము స్త్రీత్వము నొక్కమాసము

దనుపను పూరుమొక్కతని

నందగజేసితి యొప్పు...” అన్నది.

ఆమె కగుణచే సుద్యమ్నను కోకనె. యాడు రూపును, ఒక నెల మగరూపును జేపడినది. కొంతకు కొంతమేలు. సగము మగతనముగల పార్వతి యింత కన్న నేమిచేయగలను? ఇక దక్కన పరివారమును దముకు కామినీత్వము తప్పదనుకొని యందఱును కేర్లు పెట్టకొని, రాజున కిలయని నామకరణము చేసిరి. అందొక్క శుకవాణి యుండుపొకకు వని లోని వింతల నారయ బ్రేరచెను. ఇలాడవి నెచ్చెలి పింగుగూడి వనవిహారము నెఱపుచు బంగారుకొండ్ల దరినున్న యొకవనిలో చక్కని పద్మాకరము కాన రాగా డలకేళికి బూనుకొనెను. అందు సలిహస జల క్రీడల కేలివచ్చుచున్న సమయమున, ఆ కమలాకర మధ్యనునందలి నీట “కిసలయాయుధునితోదుల తూగు సోయగము గలిగి, మొలకమీసము లొప్పారు మోమునందలి చెక్కిటదముల తళితళితో రుచి రమ్యుడై తిపము సేయుచున్న సౌమ్యుని గాంచినది యిల. సంభ్రమము మీఱ నాతని రూపరేఖా విలాస ములకు ముగ్ధురాలై మరులకొన్నది. ఇంక నేమి? మరున కిదియేకదా సందు! కుచదుర్గములు పగులగొట్టి, వక్షకకాబులును వ్రచ్చి, హృత్ప్రయమై నానీనుడై ప్రభుత్వము సేయ దివిరినాడు కామయ్య.

ఇలాడవి బుధునిగాంచి మదనపీడితియైనదని యెఱంగిన చెలి శుకవాణి సమాధిస్థితి నున్న సౌమ్య షాని యిలా హృదయము నెఱంగిన కినిసే శపించు నని, ఎచ్చటకైనను బోదమని యుత్తరదిక్కుగా వ్రావదీసినది. ఎదురైన సిద్ధనాథ్య స్త్రీలను గనకా ద్రికి త్రోవలడిగికొనుచు, మార్గములోని ప్రకృతి దృశ్యముల నారయచు, గంధర్వికల గానపొండి తులక చెప్పరువడుచు బోయి పోయి—

అటజనికొంచి రజ్జముఖు

లగచరత్సరి కామినీపదో

త్కటకమలాంక లక్షణని

ధానమహాన్నతి శృంగజాలమున్,

రటగుగుపించి నిర్ధరవి

ర వలఘూర్జిత దిగ్విలాసమున్,

స్ఫుటఘనగైరికద్యుతి వి

భూషితసాలము స్వర్ణశైలమున్.

ఈ పద్యము పెద్దనగారి “అటజని కాంచె భూమిసురు”డను పద్యమున కనుంగుబిడ్డ. కవియందు గలుపొందినాడు.

శుకవాణి బంగరుకొండకు దీసికొనిపోయి యామె మనసు త్రిప్పుజూచిందికొని, యిలకు గావ లసిన బంగారుకొండ్ల మఱొకటికా! ఆ కొండ్లచే కూరిన సే యాయంబజగూనకు మనస్సొంది. కను కనే పాపమామె—మునుపటివలె మాటాడదు. అస్ప డిప్పుడు చనుదొయి చెమర్చుచుండును. మేన బులకలు పుట్టుచుండును. మైముఱుచుండును. ఇట్లామెకు కామఘాతపు కళ్ళలావేసించినవి. ఆమె మోహమగ్గుల ముకుడు గాలిక గూలు నరటిబోకవలె సమ్మార్చితియైనది. చేలులందఱామెను ముసరుకొని యెచ్చి, తైత్వోప చారములు చేసిరి. ప్రాథమ్యము శుకవాణి యిది మనసిజాని చేత యని గ్రహించి మన్యగోగము గుడుగ్గు మంగులన్నియు వాడినది కొందలపడక నీవు వలచిన సుందరుని వచింపుమని చెలులు గ్రుచ్చి గ్రుచ్చి యడుగగా—

పరగమామకదహరన భిష్టలమున

కలితిదరహాసచంద్రికాఁదవళంబు

లాలయ మునిచంద్రు డెవ్వడోయువిదలార

యొక్కరుండుండి నన్నిట్లు గ్రుక్కజేసె.

ఆని తన మనోగతియు నెఱంగించినది. ఆపట్టు లాలించిన శుకవాణి “కొలకొలని కోవలలు గూయు తావున, పలపలని చిల్కలు పల్కుచోట. తుమ్మె దలు జమ్మని మ్రోగు నెలవున, నెమ్మి గుంపులు కేకలు వేయు చక్కి” నీ యువతినుంచరాదని యొక కోనలోని దిక్పముణి భాస్వస్త్రంబుపముమధ్య పిణాగాన వైఖరులతో దిక్ద్రోయుచుండెను.

ఇచ్చట వారివిహారములు చేసిపోయిన కామి నుల శరీర సుగంధవాసనలు నానాపుటముల బ్రవే శింప, మునిదిగ్రాభంతుడై లేచి, “ఈ కొలంకున నెవ్వతో యెమ్మెలాడి జలవిహారంబు గావించి చని యె” నని నీటగలిసిన కుంకుమాదులను బట్టి యూహించి, యోగదృష్టితో జూచెను. ఇక నేమి? మన్మథుని నిశాతిబాణమువలె నిలయాతని మనో నేత్ర మునకు దోచినది. ఆమె చక్కదనము, లేబ్రాయము నీతిని మన్మథపరతింతు నొనర్చెను. ఇలమిది విరాళిచేతి దాపపడుచున్న సమయమున, పత్రికులి పుష్ప ఫలారుల కేగిన శిష్యుడూ శారద్యతుకూ వచ్చి కనకనా ప్రాంతమున నున్న కోనలలో దానుగన్న సుందరిని ఆమె పిణాగానచాతుర్యమును వర్ణించి వర్ణిం బుధునికి నోరూరించి,

‘ఇలయను నామముగలగూ
జలజానన నారిక్షేళి సలిపెడు వేళె
వలచినదట నిను,’

అని యాతని యభిలాష మునకు సాచుచేసి నాడు.
ఇలహృదయము నెఱింగిన బుధునికి మఱీ వలపు రెట్టిం
చినది. అయిన సమాగమ మెట్లు సాధ్యము? ప్రాద్దు
వోక బుధు డామె సౌందర్యమునుదన కవితాచాతురి
వీణ వర్ణించుకొని కోకి నెడబాసిన కోకమురీతి
గుండుచుండెను.

అక్కడ నిలయవస్థను జూడలేక కీరవాణి
యామెను జేలుల కప్పగించి, మునివృత్తాంతము
నరయచోయెను. పాప మాచెలియ పోయిపోయి
తుదకు బుధాశ్రమమును జేరి “అందున నొక సరసీతట
మందు శశిగ్రావవేదికాయిత సుమత్యయ్యిందన తను
వుకొ జేరిచి యింగునికరకుంతిహతుల కెడపడు
మాని”ని గాంచి తొంటిమూని యితడేయని భావించి
వాని మనము నెఱుంగగోరి మాటున నిలబడియుండెను.
చంద్రహాసునికి మన్మథావస్థలు మితిమీరిగా ముప్పు
రని యూర్పుచు నిలనుగూర్చి పలురీతుల బలవించు
చుండెను. ఈ సందు గనిపట్టి కీరవాణి చాటున నుం
డియే “ఓ నిశాపపుత్ర! యే యండజయనయైనను
దనంతట దానె వరించునే పతికా? దంశిక దూత
జేల నెలి తప్పదియేమి కొలంకునీట నుద్దండ తపో
మిషక వలచు తనివ్విజూడని తప్పలుండక!” అని
నొవ్వనాడినది. ఆ పలుకులువిని యిలా గేవి తింకై
యెంతి కుంకుచున్నచోయని నొచ్చుకొనుచు బాస
పడుచున్న బుధుని గాంచి, కరుణించి సుకవాణి యిల
పంపిన ముత్యాలహారము నాతని కలకమున వేసినది.
ప్రేయస్వీక్షేతిమగు నారత్నహారము తాపము
మాన్య, ముని తేరుకొని, కన్నులు విప్పి “హారమురా
గతమెద్ది? దీని నే దయావతి దెచ్చె? ఇది మేను సోక
దీటని తాపము తీతెగదా యని—

“ఏ నొకసారి యెచ్చటనొ

యా మణిహారము గాంచినట్లు నా

మానసమందు దొనెడిని;

మామకయోగ విలోకనస్థయా

మానిని హార మీ విమల—

మాక్రికహారము నూడెనొండగుకొ;

గాన నిలావధూటి మణి

కల్పితహారము గాక యన్యమే!”

అనుకొనుచు హారము న నేకరీతుల గౌరవించుచు
దానితో సల్లాపములు జరిపి, తన హేమాంగి నేమియులు
సందేశములు నడిగెను. బుధునికి సగము తిరుణీ సమా
గమము జరిగినట్లే యైన దీ హారమురాక.

సంతతి ఇంతవరకు వచ్చినపిమ్మట కీరవాణి
దాగ నేల? బుధునికి దన్న గపటచుకొని, సభివృత్తాంత
మును నుడిచి, “గోలను బచ్చవిల్లు విరికోలల పాలు
నేయుట నాయముకాదనియు, ఇది మీవంటి బుధు
లకు పాడిగాదనియు” జమత్కరించినది. బుధు
డును అరలేని మనసుతో శిష్యుడగు శాగద్వతునిచే
నిలబడంతయు కొంత వినుట జేసియే ప్రాణ
ములు భరించితినిని చెప్పి, సభజనులతో గూడ
నిలను దన యాశ్రమంబునకు దిసికొని రమ్మని స్పటి
కాక్షమాలను గుఱుతుగా నిచ్చి శుకవాణి నంపెను.

తరువాత పలులు కేరంబును నిలా బుధుల
వివాహముంగళము వైభవముగా జరిగెను. చివరకు

“క్రొన్నెలకాల తిన్నెపయ

గ్రొత్తమెలుంకుల మేలుకట్టినన్

గ్రొన్ననపాన్పు నంగువలి

కూర్చునిపివన యయ్యు వీవగా

జన్నగరాయి తుల్యుని తు

పాకరనూనుని నయ్యిలాసతిన్

దిన్నగగూర్చి నెచ్చెలులు

దీవ్రముగా బనినాకున” పోయిరి.

సకియవల్లెగ హచక్ర వాకములకు

బత్తెరచనసాంపు పాయకుండ

మహనీశులతి కాంగి మధుగోష్ఠఫలమున

కతిశయాద్విజమాతులంబకుండ

గగనమస్యకచాంపకారంబునకు విభా

కరయుక్తినిబిడతి కదలకుండ

విదితయావనయూగు కదలల కాత్మోర్ధు

కరికరంబులబాగు గలుగకుండ

కరపుటంబులాలించి, కాంతి నించి,

చక్క సరించి, స్నిగ్ధతంఘటించి,

యిలను నూతనసంభోగకల దన్నె

నభినవాలోక జితవిధుడైన బుధుడూ.

ఆహా! ఎంత లలితమైన సంభోగము. ఈ
లాలిత్వములోని యుచితానుచితములు పాఠకులే
నిర్ణయించుకొనవలెను. సంభోగవర్ధనము లోని
యా పద్ధిమున శ్లేష, రూపకము, యథాసంభ్యము
నను మూడలంకారములు గూడ. ని కవిభాగోత్తర
ప్రతిభను జూటచున్నవి. ఇట్లు కనకశైల శిగోభాగ
ముల నయ్యిలాబుధు లనుగగరిసములు నల్లివిరియ
పహారము లొనర్చి పురూరపుడను పుత్రరత్న ముద
యించి “పురూరవదయము” రసవత్తరప్రబంధ
ముగా రూఢింపినది.

**“లక్స్ టాయలెట్ సబ్బు
నాచర్యమును అందముగా నుంచుచున్నది”**
అని ఎ.ఆర్. శకుంతల చెప్పుచున్నది

మనోహరమైన సువా
సనతోగూడిన ఈ తెల్లటి
శుద్ధ సబ్బుతో మీ చర్మ
మును మనోహరముగా
నుంచుకొనండి!

సినీమా తారలకు సౌందర్యమునిచ్చు సబ్బు

LTS. 332-X30 TL

ఆ ర ర సా య న సా ల ము క్త్య ల, కృ జ్ఞా

స్థా పి త ము 1925.

ప్రశస్తాయుర్వేదోపధములకు
నిలయము. ఏమందుకావల
సినను మాకు వ్రాయుడు.
నమ్మకమైనవి లభింపగలవు

ఆయుర్వేదభూషణ
వేటూరి శంకరశాస్త్రి,
ఎ. ఎం. ఏ. సి.

Consulting Physician

ప్రాణ సుధ

క్షీణించిన వీర్యశక్తిని పెంపొందిం
చును. నరములకు పటుశ్వామును, కంఠ
పుష్టి నిచ్చును.

మెదడుతోపని చేయువారికి అత్యమిత్రము.

పక్షపాతమునకు అమోఘమయిన

ఔషధము.

క్రీరబల (101 సార్లు ఆవర్తితము)

అయవీరము

వాడిచూడుడు, తృప్తిచెందుడు.

మలబార్ ఆయుర్వేదిక్ స్టోర్సు

నెం. 107-108, బ్రాజ్ఞే, మదరాసు.

లోకప్రసిద్ధిపొందిన

పి. వి. రాజన్
అండ్ కంపెనివారి

శ్రేష్ఠమైన మదరాసు నశ్యం

R. S. సుగంధ ముక్కుపొడి

అన్నిటిలో సాటిలేనిది.

ధర వివరములకు వ్రాయుడు.

తయారుచేయువారు:—

పి. వి. రాజన్ & కంపెని,

అర్కోణం, Arkonam, N. A. Dt.

జీవాఅదేమిటామాట!

సంతానం కుల్లి కృషిస్తూ ఉంటే

తల్లికి క్షోభకాదూ?

భారతీ - భారతాంబ తన

కుష్టుబొల్లి సంతానం

కోసంబంతని విచారిస్తుండందో?

ఇదుగోమా 32 సంవత్సరముల

అనుభవంతో ఇస్తుండన్న అభయం

మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,

గోపాలపురం. (తూ.గో.జ)

కథాకల్పనము

మూలమున భాగవత రామాయణములందున్న కథలకు గొంచెము భేదము కలదు. భాగవతము సుద్యుమ్నుడు మనువుత్రుడని చెప్పినది. రామాయణమున సుద్యుమ్నుడను పేరేలేదు. పైపెచ్చు కర్ణమప్రజాపతి కొడుకు ఇలుడని చెప్పబడెను. చిన్ని కథను కావ్య వ్యాప్తముగా పెంచి వ్రాయుటలో రసానుగుణముగా నలతి భేదములు సంఘటించుట కవి కని వార్యమైనందున, నట్టివానిని విడిచిన నిందు గంధర్వ శాపనివృత్తి వృత్తాంతము కవికల్పితముగా దోచుచున్నది. కాని ప్రధానకథకిది యేరీతిగను నుపకరించి నట్లులేదు. మఱి వేటకేగనలసిన రాజునకు యుద్ధ శ్రమనుగూడ గూర్చి విశ్రాంతికోసము కుమారవనమునకు బంపుటకు మాత్రమిది పనికి వచ్చుచున్నది. రామాయణములో శివుడు శివను సంతోషింపజేసి విహరించుటకు దానును స్త్రీరూపమును దాల్చి కుమారవనములోనికి వచ్చిన ప్రాణులన్నియు స్త్రీ భావమును బొందునట్లు సంకల్పించును. భాగవతములో, దిగంబరయైన శివ శివుని యుత్సంగముపై నున్నతఱి, మునులాయనను దర్శింపవచ్చి శివాశివులు కేళీలోలురై యున్నారని పెడలిపోవ, శివుడా వనమున బ్రవేశించిన పుంలింగ నపుంసకులు స్త్రీ లొనట్లు శపించెనని కలదు. మన కావ్యకర్త రక్కసులు వస్త్రము లపహరించినందున శివుడు శపించెనని కల్పించెను. ఇంకను కావ్యనిర్వహణమునకును, రసపోషణమునకును నవసరములగు కొద్దిమార్పు లావశ్యకములే కావున వానిని వివరింపను.

వర్ణనాదికము

ఇట్టివలీ కాలమున నెలవడిన పెక్కు కావ్యములు చిత్రకథా మహనీయములు కాక, వర్ణనభూయిష్ఠము లనుటలో నెవ్వరును విప్రతి పన్నులుకాదు. ఆ రీతిగ నీ సుద్యుమ్న చరిత్రముగూడ వర్ణనములలో జాల ముండంజ వేసినది. ఇందునగరము, చతుర్వర్ణములు, పుష్పలావికలు, వసంతము, వేట, యుద్ధము, వనము, వనవిహారము, జలక్రీడ, నాయకా నాయకులు, సూర్యచంద్రుల ఉదయాస్తమయములు, ఆశ్రమము, నాయకా నాయకుల విరహము, చంద్ర మన్మథాద్యు పాలంభనములు—

అను విషయములు కూలంకషముగా వర్ణింపబడినవి. శబ్దార్థములపై పూర్ణ ప్రభుత్వముగల కవి పై వర్ణనములం దెక్కడను వెనుక బడలేదు. ఈతఱు మను, వసు చరిత్రముల నాదర్శముగా దీసికొని తన కావ్యమును నిర్వహించినాడని కథా సంవిధానమును బట్టియు, ఆయా వర్ణనములను బట్టియు బాగుగా నిర్ణయించుకొనవచ్చును. రాక్షసరూప గంధర్వ శాపవిమోచనము మనుచరిత్రకు బట్టి కల్పించినదే యనవచ్చును. కవికిగల వర్ణనావ్యసనముచేతను, శబ్దార్థాలంకారతత్పరత్వముచేతను అటనట రసప్రతీతి భంగమగుట తప్పలేదు. నాయకా నాయకుల నొక్క రంగముపై నన్యోన్యము మాట్లాడించిన బాగుండెడిది. ఈ కార్యమంతయు గేవలము చెలికత్తెయే నిర్వహించుట రసజ్ఞులు తలలూపలేరు. అయినను కావ్యము మనోహరత్వమునకు దూరము కాక కవిని చిరంజీవిని జేయగలియున్నది. పురవర్ణనములో—

“కాలగళుడుదక్క, గాముని గెలిచిన
వారలెవ రటండ్రు వసుధలోన
జక్కదనముచేత నిక్కుచునవ్వీట
మరుని గెలువనట్టి మనుజుడెవడు?”

అని పురుషసౌందర్యము నొక్కమాటలో జెప్పినాడు—వనవర్ణనములో—

“జ్ఞాకనుయావనంపుదళి
సాంపలరన్ హిమవారివోగి, కా
రాకులమైల లూడ్చి బెడ
గైన గుళుచ్చకుచంబులందు మా
తాకుల కావికోక్కలల
రారగ దాల్చిన కీరధూషణా
స్తోకలు గొమ్మలయ్యనిలు
తోదనిసెన్ గొనసాగు కోర్కెలన్”

ఇందలి శ్లేషరూపక సంపత్తితో సాంపైయున్నది. తాపసుల చైర్యము తరుణులచే దూలిపోవుననుటకు—

భామరొ కూర్చున్ ప్రమిదకాథేయమై
వరస త్వగుణమున వత్తిగలిగి,
ముక్తికాంతాన్నే హమున బ్రజ్వలించుచు
ఘనతరమాయాంధకారమడచి,

యరివర్గశలభ సంహారంబొనర్చుచు
 నాత్మీయజేహాలయాంతరమున,
 నలసప్తభూమికలను మెట్లపై బున
 రావృత్తివిరహితం బనెడికుదుట
 బ్రహ్మజంబూనిలంబున మలగనట్టి
 దివ్యయోగీంద్రసూక్ష్మానదీపకళిక
 పాలితిసెమ్మనిగాలి చేమలగుకతన
 నారి మునికి దహివిఘ్న కారిణిగవ !

“కచ్చుడాల్గట్టు నీ మునిముచ్చులెల్ల దామరస
 నేత్రలింగ బందాలుగాఁ” అను పెద్దన్నగారి
 భావమిందు సుందరముగా పరిపుష్టమైనది. సందర్భ
 మనుబట్టి రెండును రెండుత్రోవలు త్రొక్కినవి.

“అగురాకెంజగురాకుల
 నగు రాకొమరితే పదమృగసంఘచికల్మీన
 దగురా నీలపు రాజిని
 తగురా సుతవాలుకురుల పతులకు సరిరై.”

ఈ పద్యము చెమహారవారి “అన్నన్న మొగము
 జెన్నునియన్నన్న” అను దానిని బోలియున్నది.
 చంద్రోదయవర్ణనము

“పూర్వశృంగభరము బూని యక్కునగాఁ
 చలయజంద్రపాండు వృషముచేత
 గగనకౌసలమున గన్నడుచుక్కల
 మందగలియుటకు నమందలీల.”
 “తగకరస్పృష్ట సత్కథాస్థానయైవి
 తీనతారకయై విగళితతమో వి
 నీలకచపాశయై యతిలోలచక్ర
 కుచయయిచెలంగె నిశి రాజు గూడుకతన.”

పై వర్ణనము లెంతయు సుందరములుగదా !
 ఇంత వర్ణించియు దనగోత్ర ఋషులకు జనకుడు
 సృష్టికర్త విశ్వకర్మను బ్రశంసింపకుండుట కవి కిష్టము
 కాలేదు కాబోలు! మన్మథ దూషణములో నాకొ
 అత దీర్ఘకొన్నాడు—

“అరసియకారణంబయిన
 యాగ్రహ మూనెదవంచు నీకు గా
 విరులశరముక్తి, లిక్షువున
 విల్లును, నారిని జేటిబారుచే,
 విరహంబ పాలిదైనమయి
 విష్టపసన్నుతి విశ్వకర్మతా

బరగ పృజించె నాతనికి
 త్రాంజలిసేయగవచ్చుమన్నధా !”

కవి శృంగారప్రబంధమును వ్రాసినను
 వేదాంతపరత్వ మెక్కుడుగా గలవాడు. కావున
 వర్ణన సందర్భముల నయ్యెయెడల నది వ్యక్తము
 చున్నది. ముక్తాహారము మెడలో బడినపిదప దాని
 నుద్దేశించి యిగుడు—

“తారక సాంఖ్య యోగముల
 దాల్చిసుమూత్రము నేత దాటి సం
 సారపయోధి గాంతకుచ
 సంతతసాంఖ్యము గాంచితీవు నీ
 భూరికృపా విశేషమును
 బొందక తాదృశ భూతియబ్బునే
 తారక సాంఖ్యయోగముల
 దాల్చినయంతనె తారహరమా !”

అని శ్లేషించి చాతుర్యముగా బలికినాడు.
 ఈతడిరీతి వర్ణించిన యద్భుత వర్ణనములు పెక్కులు
 గలవు. విస్తర భయమున నొందురెండుదాహరించి
 విరమింతును. అంభికార వర్ణనము—

“తనరత్న ముద్దిజాతెనని శోకిలుమిన్ను
 సరి నేల జీరాడు కురుల గుమియె,
 పునమి పాంథుల నేచి వడలమారుడుత్రుప్వ
 దుడిచి పెట్టిన నల్లతోగలరుచియె,
 యపరాహ్ణమున మకరాలయేరుడువ్రేల్చు
 మహిత నిత్యాగ్నిఘ్రామవ్రజంబొ”

చుక్కల వర్ణనము—
 “కడలు మిన్నంటి పెంపహరు చీకటిమాను
 చివరబుట్టిన వెల్లపుపులనంగ,
 ఆకసం బరయశ్రీహరి పదాభ్యవహించు
 కతమున వెలుగునభిరములనగ

రిక్కగమి యొప్పె కాంతులు పిక్కటిల్ల.”

కథా ప్రకల్పనాచాతుర్యమునకన్న నిందు
 వర్ణనల మహిమము మిన్ను ముట్టుచున్నది. ఎంత
 వర్ణించినను వినుగు బుట్టనీయక పాతకు నాకర్షించి
 త్రొత్తతోవల ద్రుప్వట కతనా పేటియందును. దీర్ఘ
 సమాస రచనము సేయుటకుగాని, అలలిపదములతో
 పద్యముగూర్చుటకుగాని యాచుడు చాలినవాడు. సీస
 ముల నొయ్యారముమీర, సమతాగుణముతో సరసంపు

తూగు నడకలో నడిపించుట కీతనిని చెప్పి తీవల
యును—

“అమితాభికాలాప శమితాభినవకోప
రమితాంగనాటోపరాజితములు,
ఫలసూనభరమాత దళసేనపికజాత
వలమానమృదుగీత వలయితములు”
“వంగునిగ్గులకెగ్గు నుగ్గడించెడిమేని
కాటుచీకటి గుమి కడలుముట్ట”
“మదమెత్తి కరమెత్తు మత్తనాగమునోలె
బరువడిచేసాచి బాదిబాది”
“క్షౌరుహాసీతల చ్చాయాసుఖాసీన
గంధర్వకామినీ గానయతము.”

రసాలంకార భావబంధురములగు నిట్టి పద్య
ములు లెక్కకు మిక్కిలిగా గలవు.

కావ్యము కైశికీవృత్తి భరితమై ద్రాక్షపాక
ముతో సాగినది. కవితాధార అష్టమాకలు లేక
ప్రవాహమువలె నవచినది. కవితా శిల్పములో నీ
శిల్పియెందును వెనుకబడలేదు. వ్యవహారమున నుపయో
గించు జాతీయములు, సామెతలు: కాలము చుసించు,
మడమద్రోక్కుచు, వంశనికాడు నేయని వస్త్ర
ములు, ముక్కు సూటిగా, పొడయెండ్ల, కుదురుగా
వచ్చెను, త్రుప్సతుడిచిపెట్టు, కుండకము లేక,
మున్నగునవి—భావకు జీవములవంటివి సమయాను
కూలముగా నీ కవి పెక్కులు వాడినాడు. బిగువుగల
మనోహర రచనము. వ్యర్థపదముల నుపయోగింపడు.
కథాగమనములోగాని, వర్ణన ఘట్టములందుగాని
బొచ్చిత్యము, సారస్యము లవమాత్రమును దీసిపోవు.
సంపర్కోచితములగు పదజాల మీతనికి దాస్యము
చేయుచుండును. ఆయా పాత్రల స్వభావములను
జిత్రించుటలో నీతడు దొడ్డవాడు. బుధుడు నాయక
సృష్టించి పల్కిన యీ మాటలు శ్రీ స్వభావ
వ్యంజకములు—“మును తమి గొల్చి సుందరతముంచున
కేగుదు రెండమావులే వనితలు మీ మనముగ్గు గను
వారు హరిం గనువారు కోమలీ!”

ఇక నీ కవి తన నాయకనాయకుల సృష్టిలో
గూడ వారిని మహనీయ పాత్రములుగ నే దిద్దినాడు.
ఇలావధూటి “అందముల యిక్క తళతళలాడు
రిక్క, వలపుల కొటారు, వరరతిపతికటారు. అమె

యందమునకు బ్రకృతియంతయు జతమైనది. ఇక
బుధుడొక లెక్కా? తపసియైనను నామె సంగము
నకు దాపపడక తప్పలేదు. ఈమె హృదయ మహనీ
యతకు బుధునికోసమై తాను స్వయముగా బ్రయ
త్నింపక నెచ్చెలిని నైతము దాను ప్రేరేపక కార్య
సిద్ధి నందుటయే నూచకము. ఈ గాంభీర్యము, ఉదా
త్తత మెచ్చుకొనదగినవే.

ఇక నాయకుడో “విధునితో గిసలయాయుధు
నితో విధునితో దులదూగు సోయగంః లకు” మొలక
మీసలవాడు. చంద్రవంశ వర్తనుడు. అందును సమాధి
నియుతుడు తాపసి. అంతస్సంస్కారము వలసి
నంత యున్నది. ఇట్టి యుదాత్త పాత్రములను చి
కావ్యమున వర్ణించుకొని రససిద్ధుడైన కవి ధన్యుడై
నాడు. సుద్యుమ్నరాజ చరిత్ర—మాంధ్రవాఙ్మయ
మున నాదండ్రాగ్ముండు ముగిస శృంగార
కావ్యమైనది.

“జయన్తి తేరసనిధాః కవీశ్వరాః”

చంటిపిల్లలు-లివర్ అండ్ స్ట్రీటు

వ్యాధులను ‘ఉదరాంతకి’ అతిశ్రీఘ్రముగా
నివారణజేయును. మురియు సమస్త అనా
సలు అనగా విరేచనము బాధతోను, బద్ధ
ముగాను అగుట, అజీర్ణము, ఆసనమునందు
పుండ్లు నివారించును.

గర్భిణీస్త్రీలు- సునాయాసముగా

ప్రసవించుటకు, ఆరోగ్యసంతానము కలు
గుటకు ‘అమృతసంజీవినీ మాత్రలు’
ప్రఖ్యాతిగాంచినవి. వేవిల్లు, వికారములు,
సోమరితనము, నిస్సత్తువ తగ్గించి ఉత్సా
హము కలుగజేయును.

శ్రీ భుజంగ రా డ్వైద్య శాల,
ప్రొఫెయిటర్లు : పి. పేరయ్య శాస్త్రి
తాళ్ళరేవు, తూర్పుగోదావరి జిల్లా.

నిష్ఠ - సంభూతి మొగ్గల్లానయోగి

శ్రీ పారనంది జగన్నాథస్వామి

శ్రీకృష్ణ దేశం: రాజగృహ-గృహకూటపర్వతము-
అశోకవనం-స్తూపం. సంభూతి మొగ్గల్లానయోగి.

గుణభద్రు: సర్వశాస్త్రవిదుడు, శిష్యుడు,
శ్రావణి పీఠసేన: యాత్రికభిక్షు-యువకుడు-
వివర్ణముఘన-ముతకకంబు వేసుకొని యున్నవాడు.

విరూఢకుడు: రాజు.

చాటుపదుడు: రాజు అనుచరుడు.

సందరానంది: రాణి-అపరిమితంగా ఆకర్షించే
సౌందర్యం. సౌందర్యాన్ని మించిన శరీరసుగంధం.

చందమనా: రాణి సేవకురాలు.

మారమోహకజీ: పాపాలకు పేరుపడ్డవాడు.
సన్నంగా పొడుగ్గా అందంగా ఉండే యువకుడు.
చక్కని దుస్తులు.

కోకాళికుడు: మార అనుచరుడు.

రాజగృహలో గృహకూటపర్వతమువద్ద సుకా-
శ్యుడు నిర్మించిన విశాల-అశోకవనం,
దానిమధ్య ఒక పెద్ద కోనేరు. ఒడ్డున ఒక ఎత్తైన
స్తూపం. స్తంభం యొక్క శిఖరము, చుట్టూ నున్న
చెట్ల కొమ్మలకు మీదుగా అంది, అరుణోదయాది
సూర్యకిరణాలలో ప్రకాశిత మవుతున్నది. డెల్టా
అడుగుల ఎత్తు, ఇరవైఅడుగుల వెడల్పు గలది ఆ
స్తంభం. అదిత్తన సమతలము, ఒక కొసను చిన్న
దేవాలయము, అందున్న బుద్ధ భగవానుని కంచు
విగ్రహము సూర్యకాంతిలో ప్రజ్వలిస్తూఉన్నది.
ఆ నిర్మాణమంతా చెక్కబడి నునపు చేయబడిన
నీలలోహితశిలతో గొప్ప నేర్పుగా కట్టబడియున్నది.
దక్షిణభాగంనుండి నల్లచలువరేఖలతో అమర్చ
బడిన మెట్లు ఆ స్తంభము మీది భాగానికి అందుకొని
యున్నవి. సమతలముచుట్టూ చిన్న పిట్టగోడ శిల్పి
యొక్క చిత్రనైపుణ్యాన్ని ఉద్ఘాటిస్తూ ఉన్నది.

బుద్ధవిగ్రహమునకు ఎదురుగా ధ్యానంలో నిమగ్నుడై
పశ్చాతానంలో సంభూతి మొగ్గల్లానయోగి అధిష్టించి
యున్నాడు. అతని చేతులలో విప్పియున్న ధాతు
కీయ పారాయణ గ్రంథము వుంది. ఒక ప్రక్కను
నికాయ సూక్తము, బ్రాహ్మవోలూక్తము, ప్రజ్ఞా
మితాశాస్త్రము పడియున్నవి; రెండోప్రక్క
కమండలము, భిక్షకపర్శుబుట్ట, భోత్రము ఆహారము గల
పల్లెము మెరుస్తున్నవి.

మధ్య కళ్ళు విప్పి గ్రంథం చూసేదాహిక
మొగ్గల్లానయోగి:

“అభిక్మాంతం భోగోతమ. అభిక్మాంతం
భోగోతమ. నైయ్యధాని భోగోతమ నివృత్తతంగా
ఉక్కుడైయ్య-పతిచ్చిన్నం కా వివరయ్య, మూర్ఖు
స్వవా మగ్గం అచిత్తేయ్య, అంశకారణం నేలప్పు
జ్జితం ధారయ్య; చక్కుమంతో చూపాణి ఒక్కం
తీతి; వివం వివం భోతా గోతమేన అశక్త పరియా
యేన ధిమౌపకాంతో. ఎతేమయం భవంతం గోత
మంశరణం గచ్చామ, ధమ్మం చి భిక్కుసంఘంచ
ఉపాసనోభవం గోతమో ధారెతు. అజ్ఞతస్స పాను
పెతే శరణం గణేతిం అతి శ్రేష్ఠగోతమ, ఓ అతి
శ్రేష్ఠగోతమ!” “ఉన్మూలమైన నాటిని నిలపెట్టే,
ఆ చ్చాదితమైన వాటిని ప్రకటింపజేసే, ధ్రువలో
చిక్కుకున్న వారికి మార్గంచూపే, అంశకారములో
నున్న వారికి దీపముజూపే, నీవు నేత్రములు ఉన్న
వారు చూడగలిగేటట్లు, అనేక పర్యాయములు,
శ్రేష్ఠతముడైన నీవు ధర్మమును ప్రకాశింపజేశావు.
నిన్ను, భోతముని, శరణం వేడుకొంటున్నాను; నీ
ధర్మాన్ని, నీ సంఘాన్ని, శరణం వేడుకుంటున్నాను.
నన్ను నీ భక్తునిగా ఆశీర్వదించు. శరణం.”

అని అంటూ ధ్యానంలో కళ్ళు ముకుళించి
నాడు.

1

* St. Simeon Stylites అనే ఆంగ్లనాటిక
దీనిని రచించడానికి ప్రోత్సహించింది. అందుకు
నా కృతజ్ఞతావందనములు.

[గుణభద్రుడు శిష్యునితోకలిసి మెట్లుఎక్కి
మోదికివచ్చును]

శిష్యుడు : భిక్షు, సంభూతిభిక్షు. మొగ్గల్లనభిక్షు, సకలతాస్త్ర పారంగతులు సుఖ భద్రదేవులు, మీకు దర్శనము ప్రసాదించ వచ్చియున్నారు. కళ్లువిప్పి లేచి సత్కరించండి.

[సంభూతి మొగ్గల్లన కళ్లు విప్పలేదు.]

శిష్యుడు : యోగిభిక్షు, సుహృదపండితుల దర్శనభాగ్యం మీకు లభిస్తుంటే, ఇటు చూడరేమి!

మొగ్గల్లన : (కళ్లు మెల్లగా విప్పతూ, అదే వారివైపు చూస్తూ, మీరు ఎవరు అనే అర్థము ఇచ్చుచట్లు తల ఒకమారు కంపించి, కళ్లుమూశాడు)

శిష్యుడు : ఇది ఏమి? ఒకసటనా! సుఖభద్ర పండితుల ప్రఖ్యాతి మీ శ్రోత్రముల చేరలేదని నమ్మించడానికా! మీ ప్రంభందాటి నక్షత్రమండల పర్యంతం వారి ఖ్యాతిచేర గా, వారిని అచ్చటి తాస్త్ర ముండిలివారు “దేవులు” అని పిలువడానికిటుగా చేశారు. ఆనాటి మీ దేవులకు సోకదనా! (అని బిగ్గ గగా నర్పించాడు).

మొగ్గల్లన : (ఈ గర్జన ప్రారంభమంటే తుకుక్కు పడినట్లు కళ్లునిప్పి చూచు కూర్చోచుని శిరస్సు కంపించాడు.)

సుఖభద్రుడు : సంభూతి మొగ్గల్లన యోగీ, నీవు నిజముగా నా చేతు వినియుండలేదా.

మొగ్గల్లన : విన్నాను కాబోలు.

సుఖభద్రుడు : (శిష్యునివైపు చూస్తూ) ఆ! (కొంచెమునేపు నిశ్శబ్దం)

మొగ్గల్లన : మీ అగుంఠపాండిత్యంవల్ల మీరు సాధించినది ఏమిటి!

సుఖభద్రుడు : శబ్దవిద్య. శిల్పస్థానవిద్య, చికిత్సావిద్య. హేతువిద్య, — అన్ని విద్యలలో పారంగతుడైన నన్ను నీవు అధిక్షేపిస్తున్నావా? ఉహ్! ఓటి జ్ఞానములేనివానికి ధర్మగ్రంథావబోధన ఎక్కడిది!

మొగ్గల్లన : జ్ఞానము, ముఖ్యముగా తాస్త్రముల జ్ఞానము, వాదప్రతివాదాలకు, ఆచరణకు కాదుగదా! తిథ్యాగతుని ఉపదేశము ఆచరణ.

సుఖభద్రుడు : “అంభకార నాశనాద్ధంవిద్య.” అనిగదా నూత్రం,” శిష్యులకు శబ్దార్థనిర్వచనములు లెస్సగ తెలిస్తేనే, వారు బోధనలను బోధపరచుకోగలరు. విద్య పూర్తి శేసుకొన్నవారే అర్హులు కాగలరు. వివేకముంటేనే వైరాగ్యము. అప్పుడు తపశ్చర్యకు పూనుకోగలరు. అట్టివారిని పూజానిండలు

స్పృశించలేవు.” ఇదీ తథాగతుని శాసనము. నీవు అందుచేత విద్యను గర్హించరాదు.

మొగ్గల్లన : “కామముల, విషయాల కృత కృత్యుడవుకమ్ము. సర్వదుష్కాలకుమూలము కోరిక. గోరికలను ర్యదించిననాడే నిగ్వాతాన్ని పొందుగలము.” ఇది వికారావదనము. (అని ప్రక్కన ఉన్న గ్రంథమువిప్పి చేతిలో నడ్రముగా ఉంచాడు.)

సుఖభద్రుడు : ఆ నిర్వాణప్రాప్తికే జ్ఞానబోధన. నా శిష్యుడవుకా. క్రిందికి వెళివచ్చి శిష్యులకు జ్ఞానము వెదజల్లి సంసారభివృద్ధిచేయి. అది జ్ఞానరసము. విజయైనదేవ. అందుకే సంఘంగచ్ఛాను.

మొగ్గల్లన : అందుకా యింత శ్రమపడి వచ్చావు. నేను ఇక్కడనే ఉంటాను. అనేక సంవత్సరాలనుండి ఇక్కడనే ఉన్నాను. దీనిని విజయ జాలను. నాకు అలవడిన ఈ తపస్సు మీరు చెప్పిన తాస్త్రాధ్యాపనకంటె చాలా రెట్లు ఉత్తము.

సుఖభద్రుడు : నాది పెద్ద పాఠశాల. సుమాగు యెండువందల విద్యార్థులతోడను, పదియిది పండితులతోను కలకలమంటూ ఉంటుంది. మా తాస్త్రబోధనలకు నీ ఆచరణబోధన మేళవింపుదేసి లోకకర్మాణము చేయుగలవు. నాతో సాహచర్యముచేసి నీ ప్రక్క పడియున్న గ్రంథములలోని సూక్ష్మవిశేషాలను గ్రహించగలవు. ఈ సమృద్ధిపన్ను చాలించు. దిగి రమ్ము యోగీ.

మొగ్గల్లన : తాస్త్రచర్చ అనే మోహములో నన్ను దింప ప్రయత్నించవద్దు. పొమ్ము బ్రాహ్మణ దేవా. ఆ సురుకులవాసము నాకు వలదు. సమ్యక్తత్వ న్యాయము నా మార్గము. పొమ్ము. (అని కళ్లు మూసుకొన ప్రయత్నించును.)

సుఖభద్రుడు : జ్ఞానాన్ని నిరసించినవానికి సమ్యక్తత్వము ఎట్లు కుదరగలదు. సమ్యక్తత్వము అనే పదానికి నిర్వచన తెలుసునా నీకు. సమ్యక్తత్వ నూత్రం అర్థమైనదా నీకు. హీనయాన మహాయాన భేదాలు తెలిస్తేగదా, సమ్యక్తత్వాచరణకు యోగ్యత సిద్ధిస్తుంది. జ్ఞానంవినా ఆచరణే మాధ్యం అని ప్రవచనము. గా నాతో.

మొగ్గల్లన : పొమ్ముంటే పోకపోవడము జ్ఞానమా? నా తపస్సును విఘ్నముచేయడానికి వచ్చిన పితాచమా నీవు! నేను సంపాదించిన తపశ్శక్తి నాకు చాలును. నాకు ఇంకేమీ అవసరము లేదు. నీవు వెళ్ళిపో! (అని పలికి కళ్లు మూసివేశాడు.)

శిష్యుడు : ముక్కు లేనివానికి మల్లి పువ్వు? అప్పు మనది. సదండి గురువర్యా పోదాము. (అని నాగు గుర్రానికి లేచారు.)

మొగ్గ : (ఒక గ్రంథాన్ని విప్పతూ). అన్నం భవం. ఆన్నం శరీరం. అంతవాలోలో అస స్సతోలోలో. (అని పదిస్తూ) “ప్రపంచ నిస్సారత శైలుగుకోలేనివానికి అనుత్పదజ్ఞానము ఎక్కడిది? జలముతో నెట్లు బ్రాహ్మణుడు రెండు వేళలందు ప్రయోగము చేయునో, తాపము ఉట్లు ఉదయాది యోగజలములతో ఇంద్రియాలను కడిగి మనోవికారాలను వశపరచుకొని ధన్యు మార్గాన్ని నడవవలెను.” ఈ ప్రమాణములో విద్యాకాస్త్రాలను చెప్పలేదే. (అని కళ్లు మూసుకొంటాడు.)

2

[క్రిందినుండి కేక] - మొగ్గల్లానా, సంఘాతీ (అది ఇంకా యోగి చెవులకు చేరకముందే మరియొక మారు కేక) “మొగ్గల్లానా, మొగ్గల్లానా” (ఇంకా మొగ్గల్లాన కళ్ళు విప్పకముందే మెట్టుమీదికి వచ్చి)

శ్రావర్షి : నేను శ్రావర్షిని, నేను, అయ్యా, శ్రావర్షి కీర్తననను.

మొగ్గ : ఏమీ భిక్కు.

శ్రావర్షి : (ఒక బుట్ట జామిపస్సు ఎదుటవుంచి ఆశ్చర్యాదరములు నూచిస్తూ సాష్టాంగము వేశాడు. లేచి) అయితే మీరేనా సంఘాతీ మొగ్గల్లాన యోగి, ఇదేనా నీ దివ్యస్తంభ శిఖరము. మీ దర్శనము లభించిన ఈ క్షణము నా జీవితము పవిత్రమైనది. ఇందుకే ఇన్నాళ్ళు జీవించాను. ఇంత దేశము తిరిగాను.

మొగ్గ : (ఆ పళ్ళవైపు జూచి) ఇవేమిటి ?

శ్రావర్షి : అత్రంజన జామితోటలకు ప్రసిద్ధి. మీ దర్శనము ఫలవంతముగా ఉండాలని ఈ పది పళ్ళను తెచ్చాను. పరిగ్రహించండి. మీ పలహారానికి ఉపచరించగలవు.

మొగ్గ : పది లేవే. ఆరే ఉన్నాయే. రెండు పూటలకు సరిపడిన భోజనమైనా ఇవ్వలేదే.

శ్రావర్షి : (ఆ కాంతుకు ఆశ్చర్యపడుతూ) క్షమించండి. ఇక నేను వెళ్తాను.

మొగ్గ : ఎందుకు ఆ తొందర ?

శ్రావర్షి : అహ చిత్రచైత్యంలో మూడేండ్ల నుండి ఒక పండ్లైనా తినకుండా తపస్సు సమాధిలో ఉన్న ఆ మహాభిక్షుణీ ఉత్పలవణాను దర్శించాలి.

విలంబం చేయరాదు అని లోకం ఘోషిస్తున్నది. ఆమె నిర్వాణస్థాయిలో ఉన్నదట.

మొగ్గ : (కొంచెము విసుగు కనబరుస్తూ) అయితే గారితప్పి ఇక్కడికి వచ్చావా. పో. ఉ. ఇక వెళ్లు. నీవు నేరేలోపున ఆమె కళ్ళు మూసివేస్తే—

శ్రావర్షి : నాగు ఆమెకంటే ఎక్కువ విఖ్యాతులు గడండి.

మొగ్గ : ఆమె కొరకు ఏమి తీసుకోవల్సి ఉన్నావు ?

శ్రావర్షి : ఈ రేగుపల్ల పొట్లము.

మొగ్గ : ఈ నిగుషమో ఆ నిగుషమో (పాణం విడవడానికి సిద్ధంగా ఉన్నదానికి ఆ పశ్చు ఎంగుకు ?

శ్రావర్షి : నా భక్తి స్వామి.

మొగ్గ : షీ. నీ మాట వింటే అసహ్యంగా ఉంది.

శ్రావర్షి : అర్జున్, కోపగించకండి. మీ దర్శనానికిని చాలా దూరమునుండి నడచుకొని వచ్చాను.

మొగ్గ : దారిలో ఎంతోమంది అర్జులను, మునులను, యోగులను భిక్షుణీలను దర్శించినావు గదా.

శ్రావర్షి : లభించినవారి కందరికీ ప్రణామములు చేసే ప్రయాణము చేస్తూంజేవాడినండి. అందుకే ఇన్నాళ్ళు అయింది ఇక్కడికి వచ్చేసరికి.

మొగ్గ : బోధపడింది. వాళ్లందరిలో నేను ఒక డిని. అంతేగదా.

శ్రావర్షి : అంగీకరింకంటే మీరు ఉత్తములు. మీ కొరకే బయలుదేరినాను. బుద్ధం శరణంగచ్ఛామి. ధమ్మం శరణంగచ్ఛామి, సంఘం శరణంగచ్ఛామి.

మొగ్గ : నాకు ముఖస్తుతి అక్కరలేదు.

శ్రావర్షి : (తదేక దృష్టితో అతని ముఖముపైపు మాస్తా) నేను చెప్పినది నిజము. ఈ లోకమంతా మీ ఉగ్రతపస్సు గురించి అద్భుత గౌరవంతో ప్రశంసిస్తున్నారు. సంఘం శరణంగచ్ఛామి. మీ దర్శన లాభము ఈ శరణ. మీ నేత్రములనుండి ప్రసరిస్తున్న తేజాకిరణాలలో ఒక్కటి చాలు. ఈ శ్రావణుని పవిత్రపరచడానికి. పరివ్రాజకులు ఆ పవిత్రతా ప్రాప్తికి ఏమైనా సమర్పించగలరు.

మొగ్గ : అందుకా నాలుగు జామిపట్లు..

శ్రావణ్ణి : నేను భగవంతుడిని కాను బోధి సత్యం.

మొగ్గ : ఆ, డబ్బులేనివానికి దేశపర్యటన ఏలాగోకదా.

శ్రావణ్ణి : అదా మీరు ఆనేది. ప్రపంచము అంత సుమనోహరము, శోభస్మరమున్నూ. దానిలో స్వేచ్ఛావిహారమండీ నేను చేసినది.

మొగ్గ : దానికి ఈ శ్రావక వేషము ఎంగుకు ?

శ్రావణ్ణి : డబ్బుకు బదులు ఈ వేషము. ఈ రోజులలో పరిభ్రష్టకునికి ఉచితముగా ఆస్తి అందరూ ఇస్తారు.

మొగ్గ : అలాగే సంపాదించినవేనా ఈ జామి పట్టు.

శ్రావణ్ణి : డబ్బుఉంటే ఇంతకంటే మంచివి గొనుకును.

మొగ్గ : అయితే పనికివాలిన చెత్త తెచ్చావు నాకు. (ఆని ఉద్వేగముతో శేవబోతు ఉంటే)

శ్రావణ్ణి : వద్దు ఉద్వేగము మోగి.

మొగ్గ : (సర్దుకొని) నాకు నిరోధములేదు అనుకొన్నావా? నీవలె పరివ్రాజకబ్రతుకును కాను నేను! చవకఅయిన ఆతిథ్యము దొరకడానికి వేసిన వేషముకాదు ఇది.

శ్రావణ్ణి : న్యాయమా ఇట్లు నిరసించడము. ఎంత కాంక్షతో వచ్చానండీ మీ దర్శనానికి.

మొగ్గ : నా దర్శనము అంత సులభమైనది అనా నీవు అనేది!

శ్రావణ్ణి : మీరు చాలా కఠినులే.

మొగ్గ : కుర్రవాడా. నాపైనే నేను దయ ఎరగను. నా తపస్సు కౌతస్యము సంపాదించడానికే. దయ ఉండదు తపస్సులో.

శ్రావణ్ణి : అందుకనేనా అన్ని కాలాలలోనూ ఇక్కడనే ఉండగలుగుతున్నారు.

మొగ్గ : అవును.

శ్రావణ్ణి : వర్షించినా, ఎండకాలినా, మంచు పడినా...

మొగ్గ : ఎందుకు ఆ ఆశ్చర్యము.

శ్రావణ్ణి : ఎట్లు సహించగలుగుతున్నారో తాప సోతము.

మొగ్గ : చేతగాని పెద్దమ్మలు మీరు. నీటిలో కరిగిపోయే ఉప్పుగడ్డ అనుకొన్నావా? ఎండలో

వాడిపోయే తోటకూర అనుకొన్నావా? మీరు ఇందియవకులు.

శ్రావణ్ణి : సవినయంగా ప్రణమిల్లుతున్నాను మోగివర్యా.

మొగ్గ : పో. ఆ ఉత్పలవృక్ష దగ్గరికి. అక్కడికి వెళ్ళడానికి కదూ బయలుదేరావు. (చీదరతో) పో. దిగు మెట్టు. దానిని చూస్తూ అక్కడ ఉండవచ్చు. కదలజేమి?

శ్రావణ్ణి : (చేతులు దోడించి) మీరు రాకూడదూ.

మొగ్గ : ఏమిటి ఆ ఉత్పలవృక్ష చూడడానికి?

శ్రావణ్ణి : ప్రపంచాన్ని చూద్దురు గాని స్వామీ.

మొగ్గ : నాతపస్సు భంగపరచడానికి వచ్చావా.

శ్రావణ్ణి : ప్రపంచము పచ్చగా నీనదినానికి సురనాలంకారాలను ధరిస్తూ, తాబాగా తయారై నేనే పరిమళాలతో అకర్షిస్తూ ఉంటుంది బాటసారులను. దిగివస్తే ఆ వసంతశోభలో తాండవమాడవచ్చును. ఇక్కడ ఒక్క సూర్యకాంతే; లేదా నక్షత్ర పరివృత్తుడైన చంద్రుడే. ఈ దేవాలయము, ఈ విగ్రహము, ఈ వసారా ఇవేగదా నిత్యమూ కనబడే దృశ్యాలు. అక్కడో ఆ విశాలప్రపంచములో శ్రోత్ర శ్రోత్ర నిర్మాణాలు, ఆ పచ్చపచ్చ తోరణాలు, పసుపుకుంకుమ రంగులతో ప్రజ్వలించే మానవ రచనలు, వజ్రవైడుర్యాలతో అమర్చబడిన దేవాలయాలు, వివిధ వస్తుజాలముతో క్రిక్కిరిసియున్న దుకాణాలు, ఘుమఘుమనే పుష్ప-ఆరమాలు...

మొగ్గల్లాన : (కొంచెము వివర్ణమైన యుఖముతో) ఆ చెత్త నాకు ఎందుకయ్యా.

శ్రావణ్ణి : పట్టణాలే కావు. పాడి పంటలతో మత్తు ఎక్కిన పల్లెలు, స్వచ్ఛమైన నీటితో ప్రవహిస్తున్న చిన్న నదులు, పచ్చగా పండిన పళ్ళతో వంగిన చెట్లు, ఆకులతోను, పువ్వులతోను అల్లబడిన తివాసీలుగల గిరిసానువులు, సూర్యనమస్కారాలు చేస్తూ మీదికి వెరిగిపోతున్న వృక్ష శాఖలతో చీకటిగల అడవులు, ఎన్నెన్ని చిత్రాలు! నేత్రానందము, హృదయంగమము.

మొగ్గల్లాన : నా కెందుకు ఈ ఆనందము, ఈ రంగులు!

శ్రావణ్ణి : తిన్నగా దిక్కులు చేరాలని పరుగిత్తుతున్న ఆ వెడల్పు రాజమార్గాలు, అనంతంగా ఆ పొలాలమధ్యను ఆ చెట్లబారులునుండా సాగుతున్న ఆ రోడ్లు, అడవులనుండా, కొండలమీద, సాగరాల ప్రక్కా, నదులు దాటి పోతున్న బాటలు ఎంత భావనోద్రేకములుగా ఉంటవి. రమ్మునీ ఊహలు ఎట్లు వాటిని అనుసరించునో చూడుగాని.

మొగ్గల్లాన : పోతానా పోనా. నాకు ఎందుకయ్యా ఈ బాధ, ఈ అల్లరి.

శ్రావణ్ణి : మీ ఇంద్రియనిగ్రహము నన్ను బయించింది. ఎక్కడనుంచిగా మీకు ఈ బలము?

మొగ్గల్లాన : నీకు ఎందుకు ఆ రహస్యము?

శ్రావణ్ణి : తెలుసుకోవాలని తపిస్తున్నాను.

మొగ్గ : నీవు కుర్రకాయవు, నీకు చెప్పను.

శ్రావణ్ణి : మీకున్న ధర్మనమ్మకమా ఈ శక్తిని ప్రసాదించింది?

మొగ్గ : నా నిష్ఠ.

శ్రావణ్ణి : అంటే? అభ్యాసమేనా?

మొగ్గల్లాన : పో, ఆ ఉత్పలవర్ణ అనుగు. పో.

శ్రావణ్ణి : మీ దర్శనమువలన నాకు కొంత బలము కలిగింది, తపస్వీ.

మొగ్గల్లాన : అలాగే అయితే నీవు కూడా ఒక స్తూపశిఖరము చేరుకో.

శ్రావణ్ణి : నేను ఆలాగు చేయను. చేయలేను. నా అలవాటు తిరగడము. నా శరీరము సహించునంత వరకు పర్యటనమే నా జీవయాత్ర.

మొగ్గల్లాన : పోతావేమో. పో.

శ్రావణ్ణి : మీ ఆశీర్వాదము నాకు ప్రసాదించండి.

మొగ్గ : నీవు అందుకు అర్హుడవు కావు.

శ్రావణ్ణి : అది దొరకనిదీ ఇక్కడనుండి కదలను. ఏమి అన్యాయము. ఇందుకొరకేగదా ఇన్నాళ్ళు తిరిగి తిరిగి వచ్చాను.

మొగ్గల్లాన : అయితే ఆ ఉత్పలవర్ణ దర్శనము నీకు మరి లభించదు.

శ్రావణ్ణి : ఆమె పేరు ఎందుకుగదా ఆలాగు జపము చేస్తారు మీరు.

(బాకా ధ్వని వినబడింది)

మొగ్గల్లాన : ఆ ధ్వని ఏమిటో చూడు.

శ్రావణ్ణి : (పిట్టగోడమీదనుంచి వంగి జూచి) ఏదో పెద్ద ఉత్సవము. గుట్టాలు, సవారీలు, సైనికులు, ఎవడో రాజు వస్తున్నట్లు ఉంది.

మొగ్గ : సరే, నా కెందుకులే. వాళ్ళ దారిని వాళ్ళు పోతారు. నీవు కూడా వెళ్ళునో పో.

శ్రావణ్ణి : ఇక్కడికి వస్తున్నట్లు ఉంది. మాచి వస్తాను.

మొగ్గ : రాకు. ఉత్పల దర్శనమో మరి.

శ్రావణ్ణి : (నెళ్ళిపోతాడు)

మొగ్గ : ఆ ఉత్సవముతో కలిసి నూతన ప్రపంచము చూస్తాడు. ఉత్పలదర్శనము చేస్తాడు కాబోలు. నా కెందుకు. (పుస్తకము విప్పి చదువుతూ) మానవుని గోషాన్ని ఎవడు పరిగణించగలను. వాని అంతగ కలుషాన్ని ఎవడు గ్రహించగలడు. ప్రాకారము చుట్టూ తిరిగినంత మాత్రాన ప్రాకారములోని రహస్యము తెలియజే.

సము : బుద్ధాయ నమః శోధన త్వేభ్యః

సము : ముక్తాయ నమః పురుగో త్తమాయ.

(అని ప్రార్థనచేసి చేతులు విరుచుకొంటూ, ఆ శ్రావణ్ణి ఇచ్చిన జామిపండు నొకటి తీసి, చుట్టూ తిప్పి పరీక్షించి వాడు వెళ్ళినవైపు విసిరి) పచ్చ, ఎరుపు; బంగారం నెండ్లి; వజ్రం వైడూర్యం; పువ్వులు పళ్ళు; పర్యటనము, చూపులు; జ్ఞానము విద్య;—ఏమి సిగ్గుచాటిన గాడిదలు!

ప్రజ్ఞప్రీతిగతం విప్పి చదువుకొని, ధ్యానంచేసి “ఏనుగు చెందరాదు. ప్రపంచములో మూర్ఖులు అధికసంఖ్యాకులు. మానమే ప్రతీకారము.” “శరణం బుద్ధంగచ్ఛామి. శరణం ధమ్మంగచ్ఛామి.” (బాకా బిగ్గరగా వినబడింది) “ఏమి బోధన. ఏమి తత్వము” (చాలా దగ్గరనుంచి వచ్చింది ధ్వని). “ఎందుకు ఈ అల్లర! ఈ మూర్ఖులు ఎందుకు నన్ను బాధిస్తారో” (కళ్ళు మూసుకొని, కళ్ళవిప్పి) “హృదయంలో మంట పెట్టినది వనిత” (అని చదివి) “ఇక్కడ కూడా స్త్రీల గురించేనా” “మానవుని వెంటపెట్టే మృగాలు అడవిలోనే ఉండిపోవు. స్త్రీ రూపంగా బయటకు వచ్చి విచ్చలవిడి పురుషుని పడజేస్తవి. మోహము పాతకము. జాగ్రత్త.” (అని చదివి) “ఎప్పటికిగదా పురుషునికి ముక్తి!” “ధమ్మం శరణంగచ్ఛామి” (తిరిగి బాకాధ్వని) “నన్ను ధ్యానంలోనికి పోనీ యదు కాబోలు ఈ జాకా.”

3

మెట్లమీదనుండి కేకలు “అహిచిత్ర చక్ర వర్తికై. విరూధక రాజుకు జై” అని.

“స్తూపశిఖరాన్న ఉన్నా శాంతిలేదే” (అని కళ్లు మూసుకొనును)

(రాజు, అనుచరుడు చాటుపదుడు సమస్థలనికి వచ్చి)

చాటుపదుడు : తాపసీ, విరూధక మహాచక్ర వర్తి నీకు గౌరవము చూపే అవకాశము కలుగజేయ ఇదే వస్తున్నాడు.

మొగ్గల్లాన : (కళ్ళు విప్పి చూస్తున్నాడు)

చాటుపదుడు : మహారాజాధిరాజ సార్వభౌమ చక్రవర్తి అహిచిత్ర భూమిశ్వరుడు విరూధక సామ్రాట్.

విరూధకుడు : నోరు మూయి. మునివర్యుని అపస్సు భంగపరచుకు. (యోగిని అజే పరీక్షించి చూచి) మీరేనా ఆ ప్రఖ్యాతయోగి, సంభూతి మొగ్గల్లాన యోగివర్యులు!

మొగ్గల్లాన : (అవును అన్నట్లు తలపోచెను.)

విరూధక : మీ తపోనిష్ఠకేతలు జగత్తునంతా మీ గౌరవార్థం మీ దర్శనానికి ఆకర్షిస్తున్నవి.

మొగ్గల్లాన : (అర్థాంగికార శుభముతో మాస్త్రా) ఊ!

విరూధక : విహికాంతలను పారద్రోలిన తాపసులు మీరు ఒక్కరే అని ప్రపంచఖ్యాతి. దివ్య జ్ఞానసంపన్నులు, బ్రహ్మసహితా సాధకులు, బోధి సత్పులు, తిథాగతసములు. లోకానికి అతీత్యలై లోకము ఎట్లు తిరుగుచున్నదో దాని స్థితిగతులు ఎట్టివో కనిపెట్టేవారు మీరు. శరణం గచ్ఛామి.

మొగ్గ : నన్ను చూడడానికి రావడములో ఉద్దేశమేమిటి?

విరూధక : మీ ఖ్యాతి విని మీ దర్శనముచేసి మీ తపోవిశేషాలు గ్రహించగలనా అని వచ్చాను.

మొగ్గల్లాన : అయితే ఏమిటి గ్రహించావు.

విరూధక : ఆశ్చర్యము తీరలేదే ఇంకా. గ్రహించడము ఎక్కడ.

మొగ్గల్లాన : అయితే, ఈ స్తంభం ఎక్కి ముక్కు మూసుకో.

విరూధక : నేను ఇక్కడ కూర్చుంటే, నాకు అది సాధ్యము కాదు సరే, కూర్చుంటే అక్కడ రాజ్యం చేసేవారో!

మొగ్గ : అయితే, కుతూహలంకోసము ఎక్కడికి వచ్చావా?

విరూధక : మీవంటివారి సలహా నాకు చాలా ఆవసరము నా రాజ్యపరిపాలనా నిర్వహణములో.

నా రాజ్యప్రజలకు ధమ్మము బోధపరుస్తూ వారిని ఉద్ధరించి నన్ను తరింపజేయండి స్వామి. దుష్కృత్యాలను చేయించే మనోవికారాలనుండి వారిని మరలించండి. లోకములోని అంధకారాన్ని మీ జ్యోతిః ప్రసారముచేత పారద్రోలండి.

మొగ్గ : నీ దేశము పెద్దదేనా?

విరూధక : చాలా విస్తృతి కలది.

మొగ్గ : ఇంత విశాలదేశంలో నివు కోరిన ప్రబోధము చేయడానికి ఒక్క వానవంతుడేనా తేడా?

విరూధక : మీవంటివాడు లేడు—నా దేశములోనే కాదు ఈ ప్రపంచమంతటిలో ఎక్కడా లేడు.

మొగ్గల్లాన : ఎందుకు ఆ స్తుతిపాతము.

విరూధక : ఈ నిష్కలమైన కఠిన తపశ్చర్య ఎందుకు ఎక్కడ? నా రాజ్యము, నా ప్రజలు అన్నీ మీ ఆధీనము. రండి నాతో.

మొగ్గల్లాన : నేను రాను. నేను ఇక్కడనుండి కదలను.

విరూధక : ఎక్కడినుండి వచ్చిందంటే ఇంత నిస్థాబలము?

మొగ్గల్లాన : నీ ఊహ?

విరూధక : అమానుషమైన తపశ్చర్యవలనగదా?

మొగ్గ : అలాగే అనకో. నన్ను విడిచిపెట్టు.

(అని చెప్పి, కళ్లు మూసుకొనెను. విరూధకుడు లేచి నిలబడి ఉన్నాడు.)

వీశ్వంతా—ఎందుకుగదా—ఒకడు తరువాత ఒకడు—గ్రంథాలు జ్ఞానం; పల్ల పువ్వులు; రాజ్యం ప్రచారము; వీశ్వందరికీ కొరడాచెట్టలు కానాలి.

(కళ్లు విప్పి, సూతనిపాతాన్ని తీసి, చదివి)

“వస్తువును అయిదింతలు దాని బరువు

దానిని మోసేవాడు నరుడు

అజే ప్రపంచము దుఃఖమున్నూ

దానిని విడిచేవాడు ధన్యుడు

ఒక బరువును ధింపి మరొక బరువును

మోయడ మెండుకోగదా ఏదీ వలదు.”

(కళ్లు మూసి) “శరణంగచ్ఛామి.” (కళ్లు

తెరిచి మరొక పుస్తకము విప్పి చదివి)

నారీగోష్ఠి స్థిరబుద్ధిని ఉంచదు

స్త్రీలు ధన్యానికి ఉత్పాతకాలు

పురుషునికి పాపాలకి మూలకారణాలు

(కొంతసేపు ఆలోచించి) “ఈ సూత్రకారుని కాలంలో స్త్రీలు అంత దుష్టలా? నాకే అట్టి వాగు కనబడితే, ధమ్మం నచ్చచెప్పనూ” తిరిగి చదివి

“దాంతి కోరితే మహామారిని చూచి పారిపోయేట్లు స్త్రీ కనబడితే పారిపో. పరుగెత్తు. నీ శక్తి అంతా నీ పాదాలలో పెట్టి పరుగెత్తు. పరుగెత్తి పరుగెత్తి సురక్షితమైన శరణ చేసుకో.” “మళ్ళా అదేనా!” భక్తుం శరణంగచ్ఛామి. అంతకంటే శరణ విడి ఉన్నది గదా. కాని స్త్రీల గురించి ఇంత కాఠిన్యం ఎందుకు ఆగర్భ కర్తలకు? వారు నిజమైన స్త్రీల చూచి ఉండరు. సహృదయముగల స్త్రీతో మాట్లాడిఉంటారు లభి కాణము.”

[విరూధక మహారాజా, వాని అనుచరుడు ఈ ప్రమాణవాక్యాలను, అంతకంటే ఎక్కువగా సంఘాతియోగి న్యాఖ్యానాలను వింటూ ఆశ్చర్యము భయము, జానపద భావాలను వ్యక్తపరచే దృష్టిలతో నిలబడ్డారు. వెళ్ళడానికి సిద్ధపడుతున్నారు.]

4

[క్రింద స్త్రీకంఠము వినిబడ్డది. “సంఘాతి మొగ్గలనా”]

మొగ్గలనా : (కబ్బి విప్పి) “ఒక్కరోజున, ఇంత స్వల్పవిరామములో, ఇంతమంది నుండా ఇంత బాధ ఈ పరివ్రాజకునికి. బుద్ధం శరణంగచ్ఛామి.”

స్త్రీకంఠము : కష్టం మీద మెల్ల ఎక్కుతున్నాము.

మొగ్గలనా : ఈ వసారాలో మరి స్థలంలేదు. రావద్దు.

స్త్రీ : మా రాణిగారు ఇదిగో వచ్చారు మీ దబ్బనార్థమైయోగీ.

మొగ్గ : రావద్దు అని చెప్పి. ఇక్కడ స్థలం లేదు. బరువుకి ఈ వసారా కూలిపోగలదు.

స్త్రీ : పసువా. అబలలు నిన్ను మాడవస్తే కూలిపోమంటావా?

విరూధకుడు : మేము దిశతాము. దారి కావాలి. ఆమెను దిగమని.

చాటుపడుడు : అసాచిత్ర సావ్యశాములుం గారు దిశతారు.

స్త్రీ : నారాణిగారు సనకకు మర్దరు. ఒక సావ్యశాముడు కాదు. వెయ్యిమందికానీ. మా రాణిగారు నీ రాజాగారికి తీసిపోరు.

చాటుపడుడు : మాదాము ఎవరు క్రిందికి పడతారో.

విరూధకుడు : అదికాదు. ఇక్కడ స్థలం కుశలం. మేము దిగితే మీ రాణిగారు రావచ్చును.

స్త్రీ : నేను ఈ తాపసుని దగ్గరగా వెళ్తాను. మీరు ఇటు రండి. మా రాణిగారు వచ్చివేస్తే మీరు

దిగిపోండి. (అని మొగ్గలనకు తగులుతూ కూర్చుంది చెందమనా.)

మొగ్గలనా : ఇదేమి దుష్ప్రపంచము. వనితాస్పర్శ నాకు? బుద్ధం శరణంగచ్ఛామి.

విరూధక : (మీదిమెట్టుమీద నిలబడియున్న రాణిని చూచి) శ్రీమతి రాణిగారు దయచేసి మీదికి వచ్చివేస్తే, మేము దిగడానికి మార్గము దొరుకుతుంది.

మొగ్గ : నీకు ఏమి ఆధికారం ఆమెను ఇక్కడికి రమ్మని పిలవడానికి? ఇది నా భేదం.

(నుందరానంది మీదికి వచ్చివేసింది. ఆవరణము అంతా ఆమె శరీరమునుండి ప్రసరిస్తున్న సువాసనతో నిండిపోయింది.)

మొగ్గలనా : (తలయెత్తి చూచి) ఓ లావణ్య వతి! ఈ సరిహరికయొక్క అత్యాచారము చూశావా.

చెందమునా : యోగిన. శరణంగచ్ఛామి. అమ్మా లేకపోతే, మెట్టుమీదనుంచి దొర్లి మీ పాదాలమీద పడవలసి వచ్చిఉండును.

నుందరానంది : (చిన్న మందహాసముతో) మీ ఇద్దరిస్థితి ఒక చిన్నదృశ్యంగా ఉంది.

చెందమునా : స్వర్గసుఖం కాదు అమృతగాయా ఫలచరణం.

మొగ్గలనా : ఇన్నాళ్ళ నా అపసువు ఈరోజున ఈ తిరస్కారంగా భరించింది. ఏమి ప్రాలంబం.

రాజా : తాపసీ, నేను పెళ్ళిన్నాను. ఆపవధు బాధపడిందా ఆ ప్రమాణగ్రంథాలు ఎందుకు వారిం చినవో. ఈ ఆసభ్యస్త్రీల అగౌరవం నాకు సిగ్గే పుట్టిస్తున్నది. పురాణమునుండి యోగులకు ఈ తిరస్కారము సంప్రదాయమైనదే గదా. ఆపవధునా గ్రహించండి. ఈ నిఘోర తగస్సు మిమ్ము తరింపజేయదు. లోకసేవ కల్యణకరము. నాతో రండి.

నుందరానంది : నేను మేనకను గాను రంభను గాను. పురాణ సంప్రదాయస్మరణము. చెందమునా ఇటు రా. రాజా మేము ఆసభ్యులమా. మొగవారి ఆహంకారము నిన్ను ఆలాగు పలికించింది. మమ్ము లిని తిరస్కరించిన నీవు వనితాకుటుంబాన్ని అంతేను అవమానపరిచినట్లు సుమ్మా. నీ లల్లిని నీ భార్యను నీ సోదరిని గౌరవించు. స్త్రీలు సాగువులు. పురుషులే అనార్యులు. ఎవంటారుగదా యోగివర్ధులు.

రాజా : ఓమిందవలెను. మీవంటి నుందరాంగనలు సౌజన్యిలుగానే ఉండురు. పారబడినాను.

(దిగిపోయినాడు)

నుందరానంది : యోగివర్యా ప్రణామము. హృదయపూర్వకపూజను సమర్పిస్తున్నాను. మీదర్శనార్థము ఎంతో దూరమునుండి ఎంతో ప్రయాస పడివచ్చాను. మీతో కొంతసేపు సంప్రతించాలి.

చందమనా : అమ్మా, యోగి గారి కొరకు తెచ్చిన కానుకలు క్రిందను ఉండిపోయినవి. వాటిని తేవడానికి నేను వెళ్తాను.

మొగ్గలన : నన్ను ఆవహన పరిపించడానికా దీనిని తీసుకొని వచ్చావు.

సుందరానంది : అది చిన్నది. దానికి లోకము తీరు తెలియదు గదండీ.

మొగ్గలన : ఛీ. చిన్నదా అది. పడుచుదాని పొగుడు అది. దానిని తేకుండా ఉంటే—

సుందరానంది : పిల్లా క్రింగికి పో. అక్కడ ఆడుకొంటూ ఉండు, నేను కేక వేసేదాకా.

చందమనా : (వెళ్ళింది)

మొగ్గలన : నీకు దానివద్ద అంత భయము ఎందుకు ?

సుందరానంది : (చిన్న హాసముచేసి) నిజానా ఆ జగద్విఖ్యాత సంభూతి మొగ్గలనగారు?

మొగ్గలన : నేను మరొకడిని అని అనుమానిస్తున్నావా?

సుందరానంది : నా పని వారితోనే. వృధా ప్రయత్నము ఎందుకని ఆలాగు ప్రశ్న వేశాను.

మొగ్గలన : ఏమిటి ఆ పని?

సుందరానంది : మానవాతీతమైన తి పః కాయాన్ని సాధించినవారు మీరు. మీతో సంభాషణ ఎట్లు ఉపక్రమించడమో తెలియక—

మొగ్గలన : చాలాదూరమునుండి వచ్చావా.

సుందరానంది : చూడండి. కొంచెము ముఖము ఎత్తి, నేత్రములు సారించి మీకు ఎదుటను కనబడుతున్న ఎత్తైన కొంతలమధ్య నా రాజ్యము.

మొగ్గలన : ఆ—

సుందరానంది : కనబడుతున్నవి కావండి. బాగా కళ్ళు విప్పిచూడండి. ఆ కనబడుతున్నవాటి వెనక—వాటి వెనక—వెనక—వెనక...

మొగ్గలన : సరే—అయితే—ఊ...కానీ...

సుందరానంది : కొండల వెనక—అడవుల మధ్య—చక్కని మేడ - పువ్వులతోట - నావైపు చూడండి. నా పేరు వినియుండలేదా

మొగ్గలన : నీ పేరా...

సుందరానంది : నే నే ఆ సుందరానంది.

మొగ్గలన : అదా నీ పేరు.

సుందరానంది : విని ఉండలేదా?

మొగ్గలన : అంటే!

సుందరానంది : నేను చక్కగా ఉన్నాను కాను.

మొగ్గలన : అంటే—

సుందరానంది : అంటేనా—చాలామంది స్త్రీలు పురుషులు నన్ను నా సౌందర్యాన్ని స్థాపించారు. భవంతులు, రాజులు, పీఠాసేసరులు, దూతలు, దూతకలు, నా ప్రజలు, నా సేవకత్తెలు—పిళ్ళ వాళ్ళు ఏమిటి, అందరూ స్తోత్రాలు చేసేవారే—ఆ మాకలలో మనులు యోగులు తాపసులు లేరు. వారి అనుభవము ఎటుండునో తెలుసుకొన కుతూహలము కలిగింది. వారి అందరిలో స్రవ్యాతి గణించిన వారు మీరు. మీరు చక్కగా నన్ను చూచి మీ అభిప్రాయము చెప్పండి.

మొగ్గలన : (చక్కగా అనే చూస్తూ ఉన్నాడు.)

సుందరానంది : నేను ఆకర్షించగలనా నేనా? ... నేను ఆనందింప చేయగలనా నేనా?...

మొగ్గలన : (నేత్రములు నిగుడించి) నీవు సుంద...ద...రి...వే. నేను చక్కని స్త్రీలను కొందరిని చూచియున్నాను. నీవు చక్కని చుక్కవు.

సుందరానంది : కృతార్థురాలను.

మొగ్గలన : సంతుష్టి అయిందా.

సుందరానంది : నీకు కోపము వచ్చిందా.

మొగ్గలన : ఆలాగు కనబడుతున్నానా?

సుందరానంది : నీవు మహాకోపివి అని అందరూ చెప్పారుగదా.

మొగ్గలన : కావాలంటే కటువుగా ఉండిగలను.

సుందరానంది : అయితే నా అదృష్టమే.

మొగ్గలన : అదా...నీవు...మరి...కులాసాచేశావు లే...

సుందరానంది : నీ అలవాటును నీకు ఇష్టమైతే మార్పుకోగలవు అయితే.

మొగ్గలన : అదా...

సుందరానంది : అవును.....

మొగ్గలన : నా అభ్యాసము కాతస్యమే.

సుందరానంది : అయితే నాలో ఏమి ఉండని ఆ కాతస్యము వదిలివేశావు?

మొగ్గలన : నీవు ఆకర్షించగలవు నిజంగా చెప్పాలంటే.

సుందరానంది : నా యశావనమా నీవు అన్నది.

మొగ్గలన : అంత యువతివికావే నీవు.

సుందరానంది : అయితే?

మొగ్గలన : నీ హృదయము...

సుందరానంది : అంటే...

మొగ్గల్లాన : నీవు సహృదయురాలవు.

సుందరానంది : నీవు అనుకొన్నంత అవివేక రాలును కాను నేను.

మొగ్గల్లాన : అదా నీవు అనేది

సుందరానంది : మరి.

మొగ్గల్లాన : నన్ను వశపరచుకోవాలని నీవు కోరుతున్నావు. అది వివేకమేనా?

సుందరానంది : నీవు నిజంగా మోటుమనిషివి.

మొగ్గల్లాన : గౌరవించబడాలని వచ్చావా.

సుందరానంది : ని గౌరవాన్ని నేను ఏమి చేసుకొంటాను.

మొగ్గల్లాన : ఏదిలాన్నా కాదు అంటావే. మరి...

సుందరానంది : (చిన్ననవ్వుతో అడే చూసింది)

మొగ్గల్లాన : మరి ఎందుకు వచ్చావు ఇక్కడికి.

సుందరానంది : చెప్పింది మరచిపోయావా.

మొగ్గల్లాన : ఏమిటి చెప్పావుగదా.

సుందరానంది : (మందహాసంతో) నన్ను కలిసినాళ్ళు అందరూ నా సౌందర్యానికి భ్రమచెంది నన్ను అడే పొగడాలని ప్రయత్నించినవారే. అస్తోత్రాలతో నాకు విన్నగు ఎత్తింది. నా సౌందర్యానికి వశము కానివానిని కలిసి ఆనందించాలని ఇంతదూరం వచ్చాను.

మొగ్గల్లాన : ఎందుకు ఆవేశం! నన్ను వశపరచుకొనుకీ వచ్చావు. అబద్ధం ఎందుకు? నీ ముఖ విలాసాన్ని, నీ మాట రేఖలన్నీ...

సుందరానంది : నీవూ ఆరింభించా. నేను వెళ్తాను.

మొగ్గల్లాన : విజయస్థాని వినందే?

సుందరానంది : ఇది చాలదూ...

మొగ్గల్లాన : విజయప్ర అని బిరుదు నేను ప్రసాదించవద్దూ. నీ జితులలో నేనుకూడా ఒకడిని అని నేను ఒప్పుకోవద్దూ.

సుందరానంది : అన్నట్లేగదా.

మొగ్గల్లాన : నీ శక్తిని పరీక్షించుకోవాలని వచ్చావా.

సుందరానంది : అది నిజమే అనుకో ; ఆలాగు ప్రేకి అనవచ్చునా.

మొగ్గల్లాన : నాకు అబద్ధము ఎందుకు?

సుందరానంది : ఎందుకా నటన? సహృదయం ఏలాగు చలిస్తున్నదో నీ రక్తము ఆ నరాలలో ఏలాగు స్పందిస్తున్నదో నా కండ్లకు స్పష్టముగా కనిపిస్తూ ఉంటున్నాయి.

మొగ్గల్లాన : ఏమిటి ఆ సిగ్గులేకపోవడము?

సుందరానంది : పోనీ కాని, నేను నీకు కనబడ వలసిన నీకు సంతోషం కలిగిందని ఎందుకు ఒప్పుకోవు.

మొగ్గల్లాన : నా నిష్టాభంగకరము.

సుందరానంది : అయితే నేను వెళ్తాను. (అని నవ్వింది)

మొగ్గల్లాన : ఎందుకు ఆ ఆనందం.

సుందరానంది : నిన్ను ఒక్క నిమిష మాత్రమే నా ముఖకెట్టగలిగానని.

మొగ్గల్లాన : అయితే.

సుందరానంది : అయితేనా? నేను జయించని వాడు ప్రపంచములో ఎవడూ లేడు అని నా గర్వము.

మొగ్గల్లాన : ఆ అభాగ్యుడను నేను!

సుందరానంది : రా నా వెంట. నా కేసుకు రా.

మొగ్గల్లాన : అది అసంభవము.

సుందరానంది : సంభూతీ కాదు అనకు.

మొగ్గల్లాన : (నవ్వాడు)

సుందరానంది : ఎందుకు ఆ మోసం. దా...రా...

మొగ్గల్లాన : నా జీవితమంతా శ్రమపడి సంపాదించిన ఈ స్వాధీనతను మంట కలపమంటావా. నీ విలాసాలకి బానిసగా చేసుకోవాలనా నీ పన్నాగము!

సుందరానంది : నాలో రావాలని ఇష్టము నీ మనస్సులో లేదని అనగలవా?

మొగ్గల్లాన : (ఆమెపై పు కళ్ళు బాగా సారించి) కృతజ్ఞుడను. నాకు నూతనలో కాన్నీ ప్రదిర్పించావు.

సుందరానంది : అందుకే రా నాతో. ఆ క్రొత్త వాసము చేదువుగాని.

మొగ్గల్లాన : ఇంద్రియవృషడను కానేరను. ఇక్కడనే ఉండాలి.

సుందరానంది : నాకు ఆశాభంగము చేయవద్దు సుమా.

మొగ్గల్లాన : ఎందుకు ఆలాగు కలతపడుతున్నావు. వద్దు' కంటికిరు పెట్టుకోకు. మనము స్నేహితులముగా విడిపోదాము.

సుందరానంది : నాపై నీకు ఇష్టములేదా.

మొగ్గల్లాన : చాలా ఇష్టము కలిగింది.

సుందరానంది : నాపై నీకు ప్రేమ పుట్టలేదా.

మొగ్గల్లాన : ప్రేమనీ!...సరా...ఇక వెళ్ళు.

సుందరానంది : ఏమి దారుణము ఇది. దక్కని సయంంలో నా ప్రేమభాండాన్ని ఒడ్డలుకొట్ట ప్రయత్నిస్తున్నావు. ఈ పనికిమాలిన నైపుర్యమంచి నిన్ను రక్షించి, పునర్జన్మ కల్పించి నిన్ను మానవు

నిగా చేయ అభిలషించి వచ్చినాను. నీ సాహచర్యం వల్ల నా సంతృప్తి అనుకొన్నావా? నీవు సంపాదించిన శక్తిని ఈ మానుషత్వం మేళవింపుతే నీ సత్త్వ లోకానికి అప్పకెప్పులని నా సంకల్పం. నా ఆశ నెరవేర్చి నీ కోరికకూడా తీర్చుకొనగలవు. నీ హృదయము విశాలము కాగలదు. దా.

మొగ్గల్లాన : (ప్రక్కనున్న బామిసంకు తీసి) ఇది పరిగ్రహించి ఇక వెళ్ళు. ఇదే నా ప్రసాదము.

సుందరానంది : (పండు చేతులారా అందుకొని, వాసనజూచి) ఇది చప్పనిది.

మొగ్గల్లాన : జగత్తే చప్పన లలనా. కాబట్టే, మీరు వదిలి నీవు అని నన్ను సంబోధించినా చలించలేదు.

సుందరానంది : వివేక రహితుడైన నరుండు కుడు తప్ప మరి యెవడు ఈలాగు ఎంత వాస అనుకుండా, ఒక భయంకర మైన దిష్టి బొమ్మలాగు భూమిని నిడిచినట్లు జెల్పి అదుగుల ఎత్తున కూర్చోగలడు? చలించినా చలించలేదని భ్రమపడగలడు?

మొగ్గల్లాన : నామార్గం నాది నీమార్గం నీది. నా నడవడి నీకు ఎంత విపరీతంగా కనిపిస్తున్నదో, నీది కూడా నాకు అలాగే వ్యక్తమవుతున్నది ఇక వెళ్ళు.

సుందరానంది : నిన్ను తోడుకొనిగదా వెళ్తాను.

మొగ్గల్లాన : పీగిపోయానని నిస్సపడుతూ పైకి ఈ ఉద్రేకము ఎందుకు.

సుందరానంది : నిజమే. నా ప్రయత్నం అంత సులువైనది కాదని నాకు తెలియకాదు. ఒకొక్కప్పుడు అలసిపోయినా, తుదకు జయమునాడే. నా బిరుదు జయశ్రీ. నన్ను మరవలేవు.

మొగ్గల్లాన : నీకు ఆశాభంగము కలిగినందుకు ఈ భిక్కుని మరచిపో.

సుందరానంది : నిన్ను మరవను. నన్ను మరవక.

మొగ్గల్లాన : ఈ కృశించిన హృదయపీకములో నీవు నాటిన చీజము అంకురించినది. చందమనా (పరుగెత్తుకొని వచ్చి) చాలావేళ అయింది అమ్మా. పని పూర్తికాలేదూ.

సుందరానంది : ప్రియుడా, వెళ్తున్నాను

మొగ్గల్లాన : (అమెనైపు అదే చూసి, అవె పాదస్వని నశించగా కళ్ళు నమలుకొని, సూర్యభగవానుని కిరణాలలో వాటిని కడిగి)

సమోభగవతే బోధిస్తావయ్య.

ఆ నేకపరియాయేన భక్త్యాన కాశితో

గగనవంతంగోతమం శరణంగచ్ఛామి.

భిక్కుసంఘంచ శరణంగచ్ఛామి.

(అని భాగ్యవములో నేలపడినాడు. కొంతసేమైన తరువాత లేచి : బ్రహ్మని నమస్కరిస్తూ) కాగు మేఘులనుండి వెళులిన భాసుచేగదా తీక్షణముగా ప్రకాశిస్తాడు. (గంగాన్ని విప్పి పరనము చేస్తూ)

నిజమెట్లు శరవర్షాలకు సహిస్తుండు

విద్యేభులవాక్కులను భిక్కునహించాటి.

ప్రపంచము కలుషమైనది విశ్వసించు.

స్వాభీనతబిక్కలే నిబ్బాణగార్హు.

ప్రశస్తయువికాంత భీమచము.

వనమధ్యగతమైన పెంటగిగబయవదె

భీమనయాత్రను నడపవలెను.

కొంతసేపు భాగ్యవముచేస్తూ “ఎంగురు నన్ను ఇట్లు భ్రమింప ప్రయత్నిస్తారో. భూనము అని ఒకడు, దేశియాత్ర అని ఒకడు, గాజ్యపాలన అని ఒకడు, ప్రేమ అని ఒకడై ఇట్లు నన్ను ఎందుకు బాంపెట్ట ప్రయత్నిస్తారో. నా నిష్ఠపై అసూయా?” (అని ఇట్లు తలపోస్తూ ఉంటే, మెట్లనిదాసునికి సాత్యస్వని వినబడింది.)

5

ఒకధ్వని : సంభూతి ప్రార్థన చేస్తున్నానా

మొగ్గల్లాన : సూర్యాస్తమానం అవుతూ ఉన్నా నన్ను వదలరా ఈ పాపాత్ములు. బుద్ధం శరణంగచ్ఛామి.

ఒకధ్వని : మారమోహాకోటి వస్తున్నాడు.

మొగ్గల్లాన : వచ్చి వెళ్లినవారు చాలలేదనా ఇతడు వస్తున్నాడు.

మారమోహాకుడు : నేను రావద్దా.

మొగ్గల్లాన : వచ్చి వెళ్లినవారు ఏమిచేశారో నీవు అంతేచేస్తావు ఎందుకు వచ్చావు.

మారమోహాకుడు : నేను అంటే గుంపులేదా.

మొగ్గల్లాన : బోధించారు. ఆశపెట్టారు. మోహింపజేశారు—కాని అందరూ పీగిపోయారు. నీవు భయపెట్టడానికి వచ్చావా.

మార : ఎందుకు ఈ తపస్సు ?

మొగ్గ : నా అలవాటు

మార : వార్ధక్యంలో చేతగాక—

మొగ్గ : అందరిని తిరస్కరించగల శక్తి

మార : ఎందుకు ఆ అబద్ధం. మెట్లదిగువ ఆ సుందరానంది నీ సహస్యము చెప్పింది.

మొగ్గ : ఆమె పవిత్రనామము స్మరించ నీకు హక్కు లేదు. నీవు పాపివి.

మార : పవిత్రమి ఒకటూ. ఓహో నీ పవిత్రత వంటిది. నీవు యువకుల నెందరినో పాడుచేస్తున్నావు. నీ తపస్సుకు భ్రమపడి వారందరూ నీవలెనే ముక్కులు మూసుకొంటున్నారు. అందరూ నిష్టు. క్షీరిస్తున్నారు. క్షీరించాలంటే సంగ్రామి అని పిలుస్తున్నారు. అందరూ మాడాలనే ఈ ఎత్తైన స్తూపాన్ని ఆక్రమించావు. గాక్రిందికి రా. వ్యర్థము, నిస్సారము, కృత్రిమము, భ్రాంతిగాయకము అయిన ఈ వేషము ఇక మానావీ.

మొగ్గ : నీవు ఎవడవురా నామీద అధికారం చేయడానికి. లోకములోని బలహీనులచేత పాపకార్యాల చేయించే అధికారం నీకు ఉంటే ఉంటుంది. నామీద చెబుదు. పో ఒక్కడనంటి. నా అణియమైన ఈ నిష్ఠకు ఆశ్చర్యపడి వచ్చావా. ఈ స్తంభం, ఈ నిష్ఠ నేను ఏకమైనాము. ఒకటిని విడిచి ఒకటి ఉండదు. దిగాలన్నా దిగలేను. పండితుని పాఠశాల నిర్వహణము, శ్రావణితో దేశపర్యటనము, రాజుతో రాజ్యమేలగు నాకు తోరకలేక కాదు నిరాకరించడము.

మార : దాచావు, ఆ సుందరానందితోనో

మొగ్గ : అదా, ఎందుకు దాచడం. నీకు తెలిసిందేగదా. అది అమాయకురాలు. నిర్వాసిజ్యమైన ఆనందము ప్రసాదించగల సుందరి.

మార : పీటి నన్నిటినీ ఎందుకు పొగొట్టుకొన్నావు.

మొగ్గ : యావజ్జీవము పాటుపడి సంపాదించిన ఈ అలవాటు నాకు ఆ శక్తిని కలిగించింది. ఈ నిష్ఠను వదలలేను.

మార : నిష్ఠ నిష్ఠ అంటావు. మరి యెవరికి నిష్ఠ లేదా.

మొగ్గ : జీవితమే నిష్ఠ. నిరాశేషుతో విద్యాదానము చేస్తున్న ఆ పండితుని నిష్ఠ అపారమైనది. అది జ్ఞానతపస్సు. రోగులకు అహర్నిశము చికిత్సచేసే ఆ గోతమిది నిజమైన తపస్సు. ప్రాధున్ననుండి సాయంకాలంవరకు పనిచేసి పిల్లలను పెంచే ఆ కూలి

దానిది నిష్ఠ కాదా. ప్రజలకొరకు పాటుపడున్న ఆ రాజు పని తపస్సు కాదా. సౌందర్యము నిలుపుకొన ప్రయత్నిస్తున్న ఆ రాణిది నిష్ఠ కాదా. ఈ రోజున సంపాదించింది ఈ అనుభవము. ఎవరి మార్గము వారిది. నాది నేను వదలుకోలేను. అభ్యాస శృంఖలనులచే బంధింపబడ్డాను.

మార : ఈ తత్వానికి వచ్చావు! నామాట!

మొగ్గ : నీది నేవ కాదు. లోకహితము కాదు. పాపివి నీవు. పో.

మార : నీ నిష్ఠ లోకహితమా?

మొగ్గ : నిష్ఠ నిష్ఠే. విషయమేదైనా ఒక్కటే.

మార : మంచి హితము విషయముగా చేసుకో.

మొగ్గ : ఆనంభివము. బాగా ఎండిపోయిన కర్రను వంచలేము. నా అలవాటులో వచ్చి లేదు; ఇక వంగదు. ఆ శ్రావణిని కేశాటన మానమును. ఆ పండితుని అభ్యాసమును మానమును. రాజును పరిపాలన మానమును. సుందరానందిని సౌందర్యనేవ మానమును. నీవు నీ పాపకర్మలను మానగలవా.

మార : నీవు ఈ స్తంభం దిగివస్తే నీ నిష్ఠ ఉండదు.

మొగ్గ : నేను దిగలేను. నీవు దాగితే సంతోషము.

మార : భూకంపము వచ్చి ఈ స్తంభం విరిగితే.

మొగ్గ : మరియొక స్తంభం - ఇక పో.

మార : (బుర్ర వంచుకొని క్షల్పిపోవును) నీ తత్వము అందరికీ నల్ల కిచ్చేస్తాను.

మొగ్గ : (ఒక గ్రంథాన్ని తీసి చదువుతాడు)

నిరశనము గాని అభిశయనము గాని

కాయక్లేశము గాని ఆసనయోగము గాని

పురుషుని సంశయాలను చేదించలేవు.

శాంతియుక్తమై స్వాధీనగతమై

చరించు జీవనమే ముక్తిసాగము.

నిజమే. అదే ధమ్మచోదితమార్గము. కాని ఈ రోజు ప్రేక్షకులు నా నిష్ఠారంభములోనే వచ్చి ఉంటే! ఆ సుందరానంది అస్సదు రాకేపోవు నేమో. నిష్ఠ నిష్ఠే.

నమస్తే శాంతాయ సర్వాస్థ సాగకాయ

నమస్తే బుద్ధాయ సర్వభుక బోగకాయ

బుద్ధం శరణంగచ్ఛామి. సంఘం శరణంగచ్ఛామి.

గ్రంథవిమర్శనము

అధ్యాత్మ సంకీర్తనలు

తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యులు. ప్రతులకు: డ్రైక్టరు, యస్. వి. ఓరియంటల్ ఇన్ స్టిట్యూట్, తిరుపతి. చిత్తూరుజిల్లా. వెల: రెండురూపాయలు.

వెంకటేశ్వర ప్రాచ్య పరిశోధనాలయం వారిం తికు పూర్వం ఆయిగు అన్నమాచార్య సంకీర్తనసం పుటలు ప్రచురించారు ఇది ఆరవసంపుటము. ఈ సంపుటంలో 50 రచనలమీద చెక్కిన పాట లున్నాయి.

సంకీర్తన సంగీత సాహిత్యాల సమసమ్మేళనం చక్కగా అమరిన కేయకృతి.

అన్నమాచార్యుల రచనలీజాతి రచనలలో ఉత్తమోత్తమమైనవి. ఈ కృతులలో అంతటా పరిణత మైన ఆధ్యాత్మికత, భక్తిభావము కలిసి మెలిసి గేయధో రణిలో జాలువారుతూంటాయి.

త్యాగరాజు రచించిన కృతులలో సంగీతాని కన్నంత ప్రాధాన్యం సాహిత్యానికిలేదు. కాని అన్నమాచార్యులు రచించిన సంకీర్తనలలో సంగీత సాహిత్యాలు రెండు సమానమైన పోష్యపోషక భావంలో సాగిపోతుంటాయి. ఈ సంపుటిలో సంగీత విద్వాంసులే కాక సాహిత్య పరులచేత కూడా తల యిప్పించుకొనిన సంకీర్తన లనేకం ఉన్నాయి. ఈ విషయంలో భగవద్భక్తులను మహా వీరులతో సరిపోల్చే ఈ క్రింది సంకీర్తన ఇక్కడ ఉదాహరిస్తున్నాను.

“అదిహానిత్యహారులు అచ్యుతనీదాసులు
యెదురు లేనివారు యేకాంగవీరులు
రచ్చుల సంసారమనే రణరంగములోను
తచ్చి కామక్రోధాల తలలుగొట్టి
అచ్చుపు తిరుమంత్రిపు టారుబొబ్బలతోడ
యిచ్చులనే తిరిగేరు యేకాంగవీరులు
మొరసి పుట్టునులనే ముచ్చుబాజాల కులికి
తెరలి నడుమలకు యెగనేసి
పొరిగర్మము బొడిచి పోటుగంటుల దూలి
యెరగని తిరిగేరు యేకాంగవీరులు.
వొడిసె కహములనే వూళ్ళలోపల చొచ్చి
చెడ్డ యహంకారమును చెంబు వట్టి
అడ్డమై శ్రీ వెంకటేశునండునుండి లోకుల నే
యెడ్డల జూచి నవ్వేరు యేకాంగవీరులు”

అయితే ఈ పుస్తకంలో 67 పేజీలో

“హరి నవతార మతిడు అన్నమయ్య. ఆర యనూ గురుడిలె అన్నమయ్య. వెకుం నాగునివద్ద వది బాడుచున్నాడు, కరమై తాళ్ల పాకన్నమయ్య”

అని ఈ విధంగా తాళ్ళపాక అన్నమాచార్య స్తుతి పగమైన ఈ కీర్తన అన్నమాచార్యుని కీర్తనభా కనబడును. బహుశః ఇది ఆయన శిష్యులెవరైనా వ్రాసి ఉండవచ్చును. ఈ విధంగా అన్నమాచార్య ప్రశం సాపరమైన ఈ కీర్తన పుస్తకంలో కేర్పడం సముచితం గా లేదు.

పుస్తకా కారము మొదలైన వాటిలో ప్రశంస నీయంగా ఉన్న ఈ సంపుటం చివర లెహ్నాస్పల పట్టిక చేర్చడం బాగాలేదు. ఇక ముందైనా సంపా దకలీ విషయంలో శ్రద్ధవహించగలరని ఆశిస్తు న్నాము.

కీలుబొమ్మలు

నవల. రచన— శ్రీ. జి. వి. కృష్ణగావు.
ప్రకాశకులు—ప్రజాసాహిత్య పరిషత్తు, తెనాలి.
వెల రు 2-8-0.

‘కీలుబొమ్మలు’ మొదట సీరియల్ గా ‘స్వతంత్ర’ వారపత్రికలో ప్రచురితమైనది.

స్థూలంగా నవలలను రెండు గకాలుగా విభ జించవచ్చు. వినోదంప చేయబడే పరమార్థం గా కలి గినవి. వినోదంతోపాటుగా జ్ఞాన రేకెత్తించేవి. అదేవిధంగా రచనగురించి కూడా రెండు గకాలుగా చెప్పవచ్చు. వాస్తవ పరిస్థితులతో నిమిత్తం లేకుండా కేవల ఉహాకల్పితమైనవి. వాస్తవపరిస్థితులు ఆధారంగా కల్పనా ప్రతిభతో సృష్టింపబడిన విశిష్టమైన కళాఖండాలు. ఈ నవల మొదటినుంచి చివరివరకు ఏకాగ్రంగా చదివిస్తుంది. పాత్రుల హృదయాలలో జిజ్ఞాస రేకెత్తిస్తుంది. అన్నిటినిమించి ఒక విశిష్టమైన కళాఖండం. ఇటీవల తెలుగువాఙ్మయంలో ఇంతగా మనలను సంతృప్తి పరచగలిగిన నవల వెలువడలేదంటే ఈ మాటలు అప్రస్తుతం గా తోచవు.

‘కీలుబొమ్మలు’ నవలలో ఇతివృత్తం సంక్షిప్తంగా ఇది:—గ్రామంలోకల్లా మోతుబరి గైతె అయిన పుల్లయ్య అదే గ్రామంలో కాగితాల మల్లు పెట్టి నడుపుతున్న చంద్రకేళారానికి మారువాడి వద్ద

అయిదువేలకు అడ్డం ఉన్నాడు. అప్పుడో ఆ సంగతి తన భార్యలక్ష్మమ్మకు చెప్పలేదు. ఆతరువాత పరిస్థితులు తారుమారైనవి. చంద్రశేఖరం దివాలా తీశాడు. తన సిరిసంపద లన్నిటికి కారణమైన భార్యతో చెప్పకుండా అంత పెద్ద మొత్తానికి ఒకరికి అడ్డం ఉండి, తీరా నష్టపోవలసిన సమయం వచ్చేసరికి ఆ సంగతి భార్యకు తెలియపరచడానికి సాహసించలేకపోయాడు పుల్లయ్య. అతడు ఈ విషయంలో మానం తాల్చేసరికి అసలు పుల్లయ్య చంద్రశేఖరానికి అడ్డమే ఉంటేదేమో అనే ప్రవాదం పుట్టింది. పైగా ఒకరివలలో పడేగాడు కాడనే ప్రతీతి ఉన్నప్పుడు తను చేసినపని పడి మందిలోకివస్తే తలవంపులు అవుతుండేమోనని కూడా ఆతడు భయపడ్డాడు. మానంవహిస్తే చంద్రశేఖరం పట్ల అన్యాయం చేసినట్లవుతుండేమోననే భయం కూడా ఉంది. ఈలోగా చంద్రశేఖరానికి పుల్లయ్య అడ్డంఉన్న సంగతి ఆతని భార్యలక్ష్మమ్మకు తెలియడం జరిగింది. ఆతని మానం కారణంగా తన భర్త అసలు అడ్డమేలేదని ఆమె అనుకుంది.

తన భర్తను మోసంచేయడానికి ప్రయత్నం చేస్తున్నాడనే కోపంకొలిచి ఆమె భర్తనంతకం ఘోర

చేసిన నెరం చంద్రశేఖరంమీద మోపించింది. పుల్లయ్య ఆటకట్టువడింది. ఆత్మవంచనతోపాటు పరవంచన కూడా ప్రారంభం కాగా పుల్లయ్య జీవితం సుడిగుంపంలో పడిపోయింది. చివరికి తాను నిర్ధారించుకున్న మార్గానికి అనుగుణంగానే తన మాట బోటుకాకుండా చేసుకొనడానికి కొడుకు రామారావుని కమ్యూనిస్టు డెటెన్యూగా నిర్బంధంలో పెట్టించాడు పుల్లయ్య. మరొకవంక పరిస్థితులు ఎదుర్కొనలేక చంద్రశేఖరం తన తగాదాలాకి కూలి బనాన్ని కూడా ప్రజేశ పెట్టడానికి ప్రయత్నించాడు. నేరొకవంక భార్యచిత్తం చేతేతులా తగులు బెట్టాడు. ఈ సుడిగుంపంలోకి బిళ్ళొడగన్న ప్రముఖులు ముఖకూర్చి మల్లయ్య, డాక్టర్ శాస్త్రి, పుల్లయ్యగుమాస్తా సత్యనారాయణ, ఆతని భార్య పద్మ, అమ్మయమ్మ, పోలయ్య, కొంకా మరి కొందరు ఈడ్చుకు రావడ్డారు. గ్రామంలో ఫిభిత్సం చేలకేగింది. చివరికి చంద్రశేఖరానికి కాంకార వాస వ్రాస్తే లభించింది. ఆతని భార్య బిడ్డలకు తిన తిండి, కట్టబట్ట, తలదాచుకొనడానికి ఒక ఆస్తారం లేకుండాపోయాయి. భార్యచేసిన అవినీతికర్తమైన పనికి సత్యనారాయణకు మతిపోయింది. పద్మజీపి తింట్లో చిచ్చుపెట్టిన డాక్టర్ శాస్త్రి గ్రామం విడిచి

సి. కె. సెన్ అండ్ కో. లిమిటెడ్.

1878 నుంచి ఆయుర్వేద ఔషధములు, అనవములు, అరిష్టములు, తైలములు, ఘృతములు, ఔషధములు, పరబతులు మొదలైనవి తయారుచేయుచున్నవారు.

వసంత కుసుమాకర రసం

అతి మూత్రివ్యాధికి, ఇతర మూత్రసంబంధ వ్యాధులకు పేగు గాంచినది. ఉత్తమమైన బలవర్ధక ఔషధము. శక్తి ప్రీకృతను అరికట్టును. జబ్బుపడి కోలుకొనుస్థితిలో నేనింపదగినది.

సిద్ధమకరధ్వజ

హిందూ ఔషధశాస్త్రమున సర్వరోగనివారిణి.

మా మకరధ్వజము సాటిలేనిదైయున్నది. ఉత్తమమైనదనీ, అనలైనదనీ అంగీకరింపబడెనది.

జ బా కు సు ం హా సె,

కలకత్తా 12.

తినువామ్మారు, కొచ్చిన్ సంయుక్త రాష్ట్రములకు సోల్ డిస్ట్రిబ్యూటర్లు :

క వి రా జ్ మె డి కల్ హల్,

తిరునక్కూర, బెంపిల్ రోడ్, కొబ్బాయం. (యం. యస్. టి. సి.)

జెల్లిపోయాడు. పుల్లయ్య సర్దార్ పుల్లయ్యఅయి గ్రామం చేత మన్ననలు పొందాడు. తండ్రిచేసిన పనికి రామారావు కూడా ఊరువిడిచి జెల్లిపోయాడు.

పుల్లయ్య, డాక్టర్ శాస్త్రి, పోలయ్య, పద్మ, పావుకాయ మల్లయ్య కొడుకు గంగాధరం, పోలయ్య విశిష్టమైన వ్యక్తిత్వం కలిగిన వ్యక్తులు. ఈ పాత్రల పోషణలో రచయిత విశేషమైన ప్రతిభ చూపాడు. ఆయాపాత్రల మనస్తత్వ చిత్రణం కూడా ఉదాత్తంగా ఉంది. యుక్తంగా లెనను రక్షించడంకోసం ప్రాణాలు బలిగిచ్చిన పోలయ్య కుటుంబానికి డాక్టర్ శాస్త్రి గారు దానంచేసిన ఇంటిలో ఆ హరిజన కుటుంబం జీవించడండా చేయడానికి దానిని పుల్లయ్య గారే కొనుక్కొని ఆయన పాత్రపోషణకు మకుటాయమానంగా ఉంది.

గ్రామాలలోని పరిస్థితులు, అక్కడివారి మనస్తత్వాలు, కక్షలు, మూఢత్వాలు, వారిలో నిద్రాణమై ఉన్న నిస్వార్థ సేవాభావం (ఉదా— పోలయ్య) ఘనత, ప్రైవేటీకత్వం అన్నీ చాల సహజంగా చిత్రించబడ్డాయి. నవలలో అనేక రసవత్తరమైన ఘట్టాలు ఉన్నాయి. డాక్టర్ శాస్త్రి గారిని రక్షించడానికి పోలయ్యచేసిన సాహసం, శాస్త్రి, పద్మల మధ్య నడచిన గాఢ అట్టివాటిలో కొన్ని. కథాప్రారంభంలో ఎక్కువ ప్రాధాన్యం వహించిన పుల్లయ్య కుమార్తె సీతకు ఆతిరువారం ఎట్టి ప్రాధాన్యము లేకపోగా మరొక్క పర్యాయం కనపడి నవలనుంచి నిష్క్రమిస్తుంది. పుల్లయ్య పెద్దకోడలు రంగమ్మ విషయం కూడా అంతే. విశేషమైన ప్రాధాన్యం ఉండవలసిన స్థితిలో ఉన్నప్పటికీ ఆమెకు తనచుట్టూ జరుగుతున్న కథతో ఏమంత ఎక్కువ సంబంధం లేకపోయింది. కథాగమనంపై ఏ విధమైన ప్రభావంలేని వ్యక్తులు చాలమంది కథలో గోచరిస్తారు. మరొక విషయ మేమంటే కొంచెం ఇంచుమించు నవలలో వచ్చిన ప్రతి వ్యక్తి జీవితానికి ఏదో ఒకవిధంగా భరతవాక్యం చెప్పడానికి ప్రయత్నం జరిగింది. లోపాలు అనలేకపోయినా వీటివల్ల నవల గొప్పతనం కొంతవరకు తగ్గినదనే చెప్పాలి.

ఈనాడు సమాజంలో అవ్యవస్థ ఏర్పడిఉన్నది. ఈ అవ్యవస్థా స్వరూపం స్పష్టంగా తెలుసుకొనడం ఎంతటి ప్రధానమో, దానిని తొలగించి పటిష్టమైన నూతనసామాజికవ్యవస్థను నిర్మించడానికి మార్గం చూపడము, అట్టి కృషికి ప్రజలను ప్రేరేపడము కూడా

అంతే ప్రధానం. పూర్వం ఒకరు శాసించడండానే ప్రజలు తమంతామీ అనుష్ఠిస్తూవచ్చిన నైతిక సిద్ధాంతాలకు ఈనాడు విలువలేదు. అలాఅని నైతికసూత్రాలే అవసరం లేదని విజ్ఞులు ఎవరూ తలచరు, చెప్పరు కూడా. అయితే నాటికి కొంతపక్షిగట్టు తయారు చేసుకోవాలి. లేప్పుడు. లేకపోతే సమాజం అభ్యుదయం చెందడానికి మారుగా మరింత పతనమాతుంది. ఈ స్థితిలో గ్రామాలలోని పరిస్థితులు అర్థం చేసుకొనగలిగి, ప్రజాసేవ చేయాలనే ఆశేదన ఉంది, అట్టిమార్గం లనుసరించడానికి శక్తి సామర్థ్యాలు కలిగిన డాక్టర్ శాస్త్రి, రామారావులు పరిస్థితుల ప్రభావానికి ఎదురీడలేక గ్రామమే విడిచిపోయారంటే అది మానవస్వభావానికి ఎంత సహజమైన పరిణామమైనప్పటికీ ఆశాభంగం కలిగిస్తున్నది. ఏదైనా గ్రామాలలో నేమి, ప్రజలలో నేమి మరొక నూతన చైతన్యం కలగనిజే కొద్దిమంది వ్యక్తుల సేవాత్మాగాలు కూడా నిరర్థకం కావచ్చు. అట్టి చైతన్యం కలిగించడానికి ఈ నవల కూడా దోహదమిస్తుందనీ రచయిత సిద్ధాంతాలతో కాని, దృక్పథంతోకాని, విశిష్టించనివారు కూడా దీనిని చదివి ఆనందగలరనీ నా అభిప్రాయం.

మరొక విషయం. పార్టీ ఆజ్ఞలు వేరు. సిద్ధాంత విశ్లేషాలు వేరు. రాజకీయాలు సామాజిక జీవితంలో నేమి, వ్యక్తిజీవితంలో నేమి ఒక ప్రధానమైన అంతర్భాగం. ఆయా సిద్ధాంతాలకు అనుగుణంగానే దృక్పథాలు కూడా మారుతూ ఉంటాయి. అంతమాత్రం చేత ఒక నవల మంచిచెడ్డలు నిర్ణయించలేకపోవడం ఉండదు. ఉదాత్తమైన భావాలు, ఏకాగ్రంగా చదివించగలిగిన బలమైన ఇతివృత్తము, హృదయంగమమైన పాత్రపోషణ, చక్కని శైలి ఉన్న 'కిలుబొమ్మలు' తెలుగు వాఙ్మయంలో ఒక సుస్థిరమైన స్థానం విర్పరచుకొనగలదు.

హరి వినోదము

[మున్నగు నైదుపాత్రములు]

శ్రీకవికొండల నెంకటరావు. వల : రూపాయిన్నర. ప్రాప్తిస్థానము కవికొండల నెంకటరావు రాజమహేంద్రవరము. ఇది హరివినోదము, మమైక దైవసంప్రార్థనము, శతభా, కందకుషీ, ద్విపదలాడు అనే అయిదు ఖండకావ్యాల సంపుటి. వీటిలో

మొదటి మాడు భక్తి పరమైనకావ్యాలు. మాడిటి
లోను దశావతార వర్ణనము, జేవును మతము మొద
లైన విధికలతో కవిత్వ కేవలము సాంప్రదాయకమైన
వర్ణనా మార్గంలోనే నడిచిపోతుంది.

పైమాడింటిలోను ఉత్తమభక్తి భావంచక్కని
కవితా స్థాయి అందుకున్న వృత్తాలు చాలాచోట్ల
కనిపిస్తాయిగాని, ఈ స్థాయి ఖండకావ్యాలలో
అంతటా నిలబడక చాలాచోట్ల పేలవంగా జారి
పోతుంటుంది. వీరి ఉత్తమ కవిత్వస్థాయికి ఈక్రింది
వృత్తాలు ఉదాహరణలుగా ఇవ్వవచ్చును :

“నవమేర ? తపమేర ? నీకోరికయ్యె,
సంసిగ్ధుడన ; సత్కృతిన్ ;
వపువునో మాలగడ్డిపైదన్ ; మనమునుక్తో
బంధించెదన్ జిత్తుచూ !

రెపలేదాఁములేను ; రాత్రివవలం
శైశవము లేవు ; నీ
కృపయే లక్ష్మ్యుని నీదుకీర్తనమే నన్
సరించి కొట్టించెడిన్”

“పలకను నేను పాడనిక,
భావననేయను గూడి నమ్ము, నీ
నిలకడ, నీదునీరవపు
నిగ్గును జగ్గును నాదుకన్నులన్
మెలకువ మూసకొందును :
నమేయముగా గనుగొందునల్లముం
దలముకొనంగజేసి కొని
పోయిగఁ దన్మయదీప్తి నొప్పెదన్!”

మమోక దైవసంప్రదేశంలో, అయిదవ నవ
కంలో ఉన్న ఈ పద్యం కూడా ఇక్కడ పేర్కొన
దగినదే.

“వినబడు విశ్వనాథ మొక
వంతగ సంబుధికిం బొ
కొమ్మను, ననిలూన, బక్షియసమానపు
తొక్కల విప్పనెరుదు, మి

టను, మొగిలంగు, వానపశుటన్

మనుజుండు వల్కుటన్ !

నిను వినునటే సంతతిము

నెక్కిను సంతసమాత్మ నీశ్వరా!”

ఇక కందముకీ, దీనిలో కవిగా రనేకమైన విప
ర్యాలపై రచించిన ప్రాస్తావిక పద్యాలున్నాయి.

ద్విపదలాక్షలో అన్నీ ద్విపదలే. ఇందులో
చిన్న చిన్న నీతులు మొదలుకొని తల
లూగించే చక్కని సూక్తలవరకు అన్నిరకాల రచ
నలు కనిపిస్తాయి.

కవికొండలవారి కవితాభిమానుల కిది తప్పక
చదవవలసిన కావ్యసంపుటి.

గ్రంథ స్వీకృతి

శ్రీ గురు దేవతా స్తవము

కంచి శేంకటరామన 1/12 త్రైయప్ప మొదలి
వీధి, జి. టి. మద్రాసు. వెల : 8 అణాలు.

దీనిలో రాజరాజేశ్వరీ స్తవరాబదంబకము,
శ్రీచక్ర లేఖనక్రమము, అపరాధపంచదశి, దయాంకురు
పోడికి అనే అయిదు విభాగాలున్నాయి. ఇవి
మంత్రశాస్త్ర విషయాలు మాచాయగా తెలిసికొనే
వారికి ఉపయోగించే పుస్తకము.

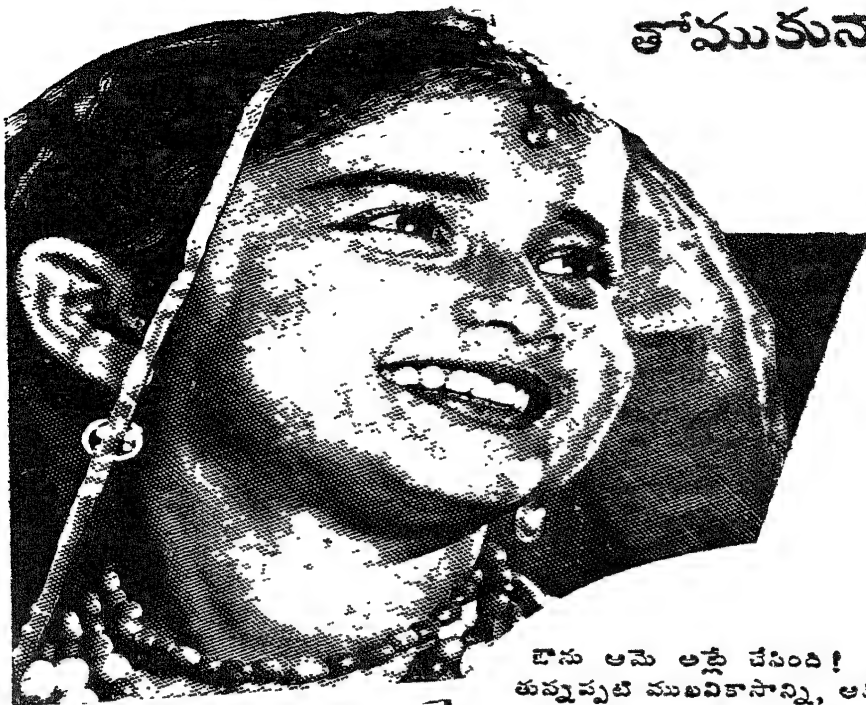
పత్రిక

గోపరాజురామరావు, గోపీపల్లికేషన్సు సర్కిల్స్
నారాయణపురం, విజయవాడ. వెల : 8 అణాలు.

విద్యాసంస్కారం ఉండి వివాహంకాక,
జీవితంలో చెడ్డమార్గాలు పట్టిన స్త్రీజీవితమే
దీనిలో కథావస్తువు. కథ అంత సామాన్యంగా నడిచి
పోతుంది.

నేడు మీరు **మెక్స్ కో** పళ్ళు

తోముకున్నారా?

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

దాసు ఆమె అన్నే చేసింది! ఆమె నన్ను
కుప్పప్పటి ముఖవివాహాన్ని, అరోగ్యవంతుడై
నిగనిగ మెరిసిపోతున్న చక్కని బాబుండీ. ఆమె
రోజుకు రెండుసార్లు మేల్కొన్న వెళ్ళాత్తుర
బాబ్ సేసుతో పడుతో ముకుంటుంది.

[illegible]

ఈ యెక్కువను కొనండి !

ఇప్పుడు పెద్ద నైజులోనూ, మరెన్ని అధిక లాభ
కరమైన ఛార్జెస్ నైజులోనూ దొరుకుచున్నది.

ప్రొఫెసర్ వివరాధి: డి.ఎల్. మోహనా, నెన్ ఆండ్ కోస్ట్ (ఇండియా) రిమిడిస్.
ప్రొ. డి. 6527, బాంబాయి 26; ప్రొ. డి. 387, కంకణ, ప్రొ. డి. 1374, మదరాసు.

అతిథి సత్కారానికి
అమోఘమైనది

హేమ:—ఏమిటి పిన్నీ, నిన్న మీ

యంజికి వచ్చిన పెద్ద మని

షిని కేవలం మళ్ళల ప్రశ్నలు వేసి పంపించావు? కాస్త కూర్చో దెట్టి
కొంచెం ఫలహారం గాని పానీయం గాని ఇవ్వ లేక పోయావా?

శ్రీమ:—వస్తువుల ధరలు ఇలా మండి పోతుంటే ఏం ఫలహారాలు పెట్టగలముమా?
పైగా అతడు ఓ గడియ కూర్చుండుకై నా ప్రేమ లేదంటూంటే ఏం పానీయం
ఇవ్వగలను?

హేమ:—అజమిటండీ, ఓగ్లాసుడు 'టీ' తయారు చేసి ఇవ్వ వచ్చునే... మీకు
తెలుసు గదా—'టీ'...అతి చవకగా అతి త్వరగా శ్రమ లేకుండా తయారు
చేయవచ్చునే!

శ్రీమ:—అవును నిజమే. సమయానికి తోచలేదు. ఎంత మంద బుద్ధి వాది!
అతిథి సత్కారానికి నిజంగా 'టీ' అమోఘమైనది.

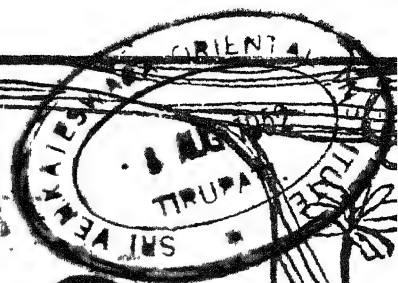
మంత్ర శక్తి నిచ్చే పానీయం
"టీ" త్రాగండి

నెలలకే "టీ" వడ్డుచారినట్ల ప్రచురించబడినది.

భారతి

[నాటిత్ర మాసపత్రిక]

6094/5

సం.వాదకుడు :

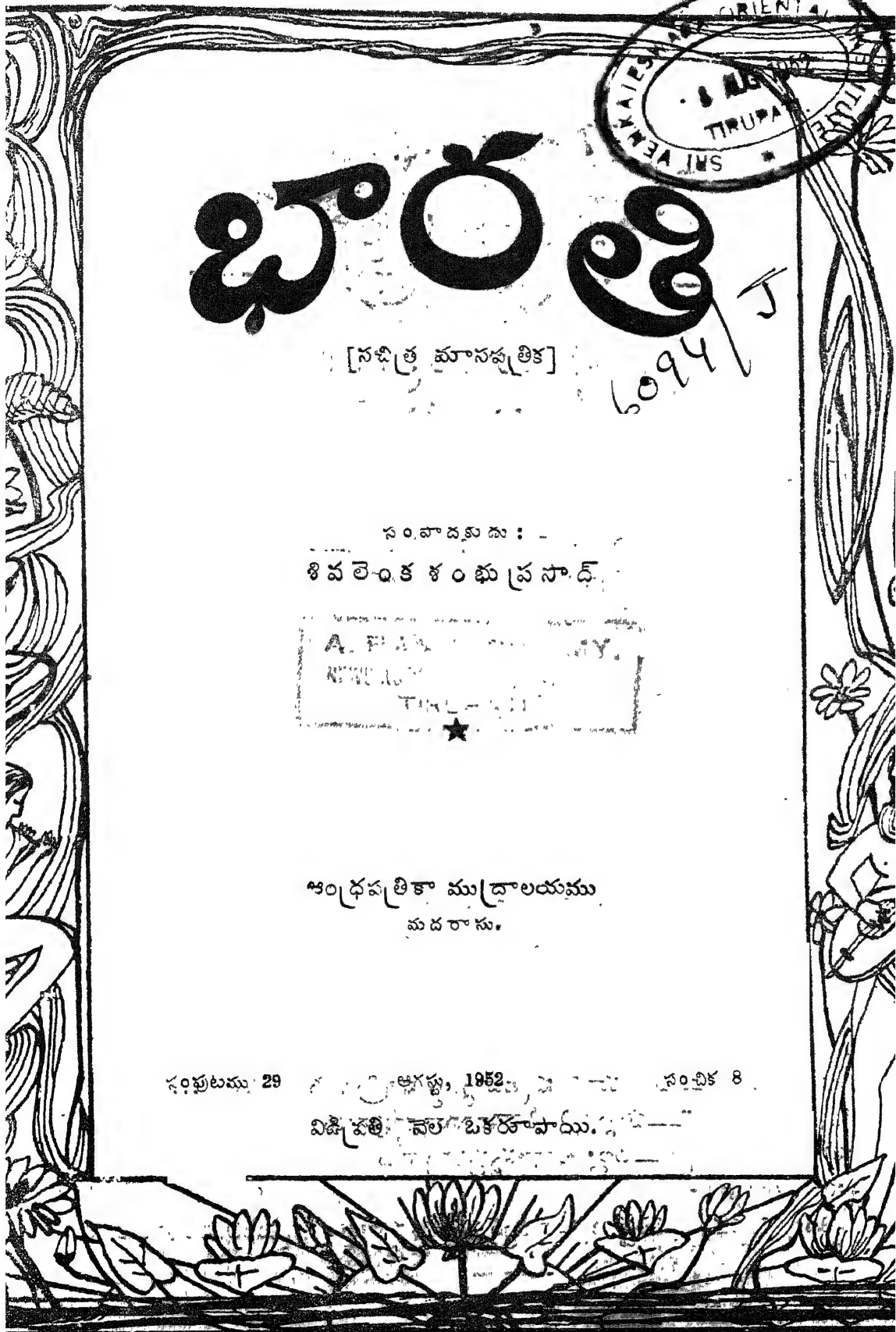
శివలెంక శంభు ప్రసాద్

ఆంధ్రపత్రికా ముద్రాలయము
మదరాసు.

సంపుటము 29 ఆగస్టు, 1952 సంఖ్య 8

విజ్ఞాపితము: వెల్. బకరూపాయి.

విషయానుక్రమణిక ఆగస్టు-1952

ప్రీతి—జానూతా రుక్మిణీనాథ శాస్త్రిగారు	99
ప్రీతి—కొండూరి వెంకటరావుగారు—కొండూరి బంగారయ్యగారు	103
ఇరాన్ ఇలియిచ్ మృతి లాల్ మేయి : అనువాద — పి. గణపతి శాస్త్రిగారు	105
అరుణరేఖలు—బొమ్మ బాపిరాజుగారు	118
రాజకీయ యజ్ఞము—నంజోలు మునిస్సు బహ్మణ్యంగారు	119
ఆశయము—భట్టి పోలు కృష్ణమూర్తిగారు	124
కుంభకాణి కుంభకోణము—కొండూరి వేంకటరావుగారు	125
తమసి—బెల్లంకొండ చంద్రమౌళి శాస్త్రిగారు	129
శనూ - నీరస—శ్రీమతి మూర్తి చందూర్ గారు	131
నా సం దేహము—బి. అప్పిరెడ్డిగారు	138
కుక్కు శే.శ్వరము—చాగంటి సోమ సూర్యుగారు	141
అనురజిని—సామవేదం జానకి రామశర్మగారు	146
మృచ్ఛకటికము—శిష్టా రామకృష్ణ శాస్త్రిగారు	147
ప్రభూ!—సూరంపూడి భాస్కర రావుగారు	156
పిలుపు—అంగర వెంకటకృష్ణారావుగారు	157
టాగూర్ చిత్రాలు—వేలూరి రాధాకృష్ణగారు	169
నాట్యగృహము—పొత్తుకూడి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు	175
“సాంద్రనందము”—పొత్తునల్లి సీతారామారావుగారు	181
మధు సాగరచరిత్ర—చల్లా రాధాకృష్ణశర్మగారు	190
గ్రంథవిమర్శనము	192
ప్రవర్ణ చిత్రము—‘విడ్డ తల్లి-కాశ్మీర్’ : చిత్రకారిణి : శ్రీమతి సరళా రామన్.	

ఆగస్టు 7 వతా॥ ఆంధ్రదేశమంతటా విడుదల

* జెమినీ చిత్రము *

త్వరతో వస్తూంది!

ఈస్టిండియా
హారి

సంక్రాంతి

పైక్కుట అనందముతో యెదుర్కుచూచు
బున్న మహత్తర సాంఘిక చిత్రము.....

డైరెక్టర్: సి.పుల్లయ్య
ప్రొడ్యూసర్: సుందర్లాల్ నహట్రా

నందన
శ్రావణము

భారతి

సంపుటము 29
నందిక 8

శ్రీ

శ్రీ జలసూత్రం రుక్మిణీనాథశాస్త్రి

1

కవి :

ఆకాశమే తండ్రి-అవసయే తల్లి
తోబాట్టువులు, గిరులు తరులు, నిర్దురులు-
గిరుల తరువుల పల్లు, ఝరుల తిరుచిన్నలు
కూడుగా, సూడు, గుహగాబ్రతికెనరుడపుడు.
అజానుబాహు డుజ్జ్వలమూర్తి మానవుడు
మేధావి, వాగ్మి-గజ, సింహ సంహననుండు
సృష్టికర్త త్వష్ట పాదనన్నిధివ్రాలి
విన్నవించెను మనసులోన కనలు విరాళి.

పురుషుడు :

అవధారుదేవ ! ధాత ! విధాత ! త్వష్టా !
ఈ సుందరాతి సుందరలోక స్రష్టా !

నీ ప్రతిరూపమన సృష్టించి నన్ను
కాన్కగా నిచ్చితివి స్రక్యతినే మున్ను !
శాద్వలస్థలులు, వెన్నలువ్రాలు పరిచేలు
చేల కెలకుల వికాసించు తామరపూలు
కడలిహోరుకు మారుమోగు చీకటిరేలు
ధునులు వనులూ ప్రతిధ్వనులు-నాకికచాలు!
ఓపజాలను-ఒక్కడను-సంపదను, వ్యధను
తోడుగా నీడగా దయచేయుమా-జతను !
కొండకొమ్మకు ఒక్కడను నేను పోలేను
ఏ ఆశతో తిరిగి నాగుహకు నే రాను ?
ఉన్నవాక్కుకు ప్రయోజనము లేనేలేదు
నాఘోష భాషగా మెరిసి రక్తికి రాదు !
తోడుగా నీడగా దయచేయుమా జతను
జోడుకలసినచో విదారించెదము వెతను !

త్వప్త :

సాష్టాంగ సాశ్రుకంఠము లేల మానవ్రత !
అతినిరంతర నదల్ భీతికింకరుడ !
చేయవలసినస్వప్తి కసితిని నాకూన !
ఐన తాళు మొకింత - చేతు సీకొకచాన !

కవి :

నరుని సన్ననియేడ్పులకు గుండె దిగలాగి
సరికొత్తస్వప్తికై మన సెల్ల చెలరేగి
మాట మనసూ జపముజపము ధ్యానములెల్ల
ఏక్కాగమైచూచె-తనస్వప్తి కోకొల్ల !
జరిగినస్వప్తి పరికించ నిస్సారము
కానున్న స్త్రీస్వప్తి కాంతిపూరము
అని తలపోసి వెంటనే ఆ విధాత
సర్వసారము రంగరించె తన చేత.
లీలారవిందముల బాలింత పులిగుండె
నెమలినడలందు పన్నీటినదులు
అరటిబోదెలయందు అద్రికాతన్యము
పిడికిటిపట్టులో వడకుమిచ్చు
విలయ కుంభములందు నిద్యామృతమును
తామరతూడుల దావకీల
పసిడి శంఖమున పంచాస్యగర్జన
పారిజాతములందు పాముకాటు
కమలదళములలోపల కడలి—చంద్ర
పూర్ణబింబములో ప్రళయార్ణవము—
లలన స్వప్తిచి పూజ్యరాలనుచు చెప్పి
నరున కాళీస్సుతోపాటు నామె నొసగె !

పురుషుడు

పదవే చెలి ! శంఖపీఠికిన్
పులికింకంగ సీతల్, పవల్, దెనల్—
చివురాకుల చిందులాడగా
హరుమంజీ దయనేయవే ! శివే !

స్త్రీ :

హృదయ దహరములోన వెలిగే
ప్రేమనీలమ ! మహాదేవా !
మీ మధురచరాబ్జ సన్నిధి
నా మనఃకుసుమాంబలి !

పురుషుడు :

ఇదె మోదుగ పూలు పూసెనీ
పెదవుల్ రక్తిమనీయ, ప్రేమనీ !
ఇవె గోవుల లోల నేత్రముల్
త్వదపాం గమ్ముల తోడబట్టి వుల్
అవె తారలు ; వచ్చుతే, మథా
కిరు డింగ్—సనుజూచి మెచ్చులే—
సరియకాదునో, కానో ? యంచు సి
గ్గిలనేలా విపులాక్షి చూడుమా !

స్త్రీ :

గెలుచుకోర్కెతో వచ్చునా ? తా
రలతో చంద్రుడు డంబముగ, ఈ
పొల్లి నఖదీప్తులకు చాలక
వెల్తునడి యేమకానొకో ?

పురుషుడు :

ధ్రువబిందువు కింద ప్రేయసీ
మనమున్నాము తపస్వరూపమా !
గృహిణిన్, సచివన్, సఖిన్, రహః
ప్రియశిష్యక్ కరుణించుమో ప్రభూ !

2

కవి :

ఆకెరట మీకెరట మంచువాకా వచ్చి
ఏకమై పోయినట్లయిరి ప్రేమలు హెచ్చి
తరుణుడుతరణియునుతరలినారలు—గుహకు
తరుణిరాకతో మారి గుహాగృహముగా

నందన

కొండలను పిండిచేయించి గుహమందు
ముగ్గులుపెట్టి నా తరుణి అందందు
రాళ్ల రాపిడిలోన రవనివ్వపొర తీసె
దీపాలు వెలిగించి దీపమాలిక చేసె
జాత వేదుడు తోడు చానకొనెపుడు
ఆ బాల ఆముగ్ధ అపు డన్నపూర్ణ
తన్ను తాను నివేదనము చేయు సతి చెంత
నరుడు నిలబడినాడు నన్నుడై ఒక్కంత

పురుషుడు :

నవసూర్యుల వోలె దీపముల్
నిలువంబెట్టిన దేవివే ప్రియా!
చిరుజోతులమధ్యనో మహా
జ్యోతి! నీకిదె కేలుమోడ్తునే!
నువుచాలు సుగాత్రి! నీదు వా
క్కులు చాలున్, మనసింత చాలు, నీ
నఖదీప్తులె చాలు నాకు, ది
గ్విజయ మ్మొంతది? చూడుమింక నన్.

కవి :

తరలిపోయినవి పున్నమిరేలు కొసరి
కలిసి పైబడెను చీకటిజాలు వినరి!
ఎడమొగము పెడమొగము గావారలున్నారు
మౌనముగ తవ్వనన్నిధి కిపుడు వెళ్ళారు.

3

పురుషుడు :

ఇది రాక్షసి! దీని కన్నులన్
మదిరాగ్నుల్ గమనించుమా-ప్రభో
కనిపెట్టెను నిష్ప - అంధ లో
పడవేయున్నను, లీల - నెన్నడో.
మురిపింపగ లేగదూడనా?

పనులం జేయగ దీని లెంకనా?
విషముల్ ప్రభు! దీని హావ భా
వములున్, నవ్య వనోవిలాసముల్.
పులిగుండెలగోవు! చూడనో
స్వామీ, ముంగెడిశక్తి!! దీనితో
తగులాటము పోయి - నేను, నా
ప్రాణాల్ నిల్వగ చూడుమో ప్రభూ.

తృప్త :

సర్వసారమయమ్ము ప్రీతిరత్న మన్న
తెలివితేకనె నడచుకొన్నావు, చిన్న!
నాతల్లి నిక్కడినె నిలిపి పోవోయి
దక్కిన పొందుమా బ్రతుకంతహాయి!
కన్నతల్లీ! కన్నుల స్నీరుతేకు
కలకంఠి కన్నీరు కాల్పును జగతి
ఆవేశపరుడు వాడల్లాడిపోయి
తిరిగి రాగలవాడు, దేవి కి కొరకు!

[గుహలో -] పురుషుడు :

ఒకకే, ప్రదీపమూ, వే
రొకకే, విధృతాన్నపాత్రతో
సరసన్ సరసోక్కులాడుతూ
తినిపించే కరుణాత్మ! లేవటే?
మనసేమి విఘ్నార్థ మానమై
దరిజేరన్ చిరునవ్వు వెల్లులన్
నవజాగృతి లింపి - ముందుకున్
నడిపించే పరదేవి! లేవటే?

అడుగైన కదప్పజాల నో
అతివా! నీవు నా - కుటుంబి!
నచివా! నఖ! శిష్యురాల! నా
గుహలో దీపముపెట్టి రావటే?

కవి:

మగవాడు తల్లడిలి స్త్రీకడకు కదిలె
మగువపేరే మంత్రమై బాధపిదిలె-
తన గాయపడిన గుండెల నదిమిపట్టుకొని
మగువ లోలోకుమిలె గిలగిలా కొట్టుకొని-

స్త్రీ:

పొలిమేరలు లేని ప్రేమయే
విషమైపోయె మహాప్రభో! హృదం
తర మెప్పుడు ప్రేమ తక్కువై
పడిపోదెన్నడు పాశబద్ధమై
తనభర్తయే స్త్రీకి ప్రేమలో
నిశువై తోచు నొకొక్కవేళలన్
ప్రభు వుక్కిరిబిక్కిరయ్యె - నే
తెలియ నేరక గుడ్డినైతి నే!

[పురుషుడు వస్తాడు.]

పురుషుడు:

లలనా! ఊమియింపుమిక నన్
గతమైపోయె గతంబు చూడగా
నిను వీడితి పిచ్చుకుంటునై
తిని, రారమ్మ, దయాస్వరూపమా!
నగమెవ్వరొ కోసుకొన్నటుల్
నగమైపోతిని నీవులేక-నీ

ఉనికే పరిపూర్తి-రావే! నుం
దరి! రావే ప్రకృతిస్వరూపమా!

త్వష్ట:

ఆమె రాక్షసి ఆమె చూపుల విషము
మాటలో మనసులో తొణకును విషము
విషకన్యకొరకు తెంపరలాడనేల?
నరుడ! సుఖయింప కెందుకు నీకు గోల?

పురుషుడు:

మృగమైతిని పిచ్చితొందరణ్
దరిరానిండు మృగేంద్రవాహనణ్

స్త్రీ:

మిము మూపునమోతు పూరుషా
ప్రకృతి నన్నడిపించుమో ప్రభూ!

స్త్రీ: ఓం

పురుష: ఓం

త్వష్ట: ఓం

కవి:

కల్లోలమైన సాగరగర్భమందు
జనియించె సంపూర్ణ చంద్రుడు-కడలి
కోటినవదీపాల కొమరొప్పలేచి
ప్రకృతిపురుషులకు నీరాజన మ్మిచ్చె!!

శ్రీ కవికొండల వెంకటరావుగారు

శ్రీ నందూరి బంగారయ్య

శ్రీ కవికొండల వెంకటరావుగారు ఆధునికాంధ్ర సారస్వతోపాసకులలో గణనీయవర్ణమునకు చేరినవారు. నవలలు సాటికములు పాటికభలు గీతకలు మున్నగు నెన్నో శాఖలలో వీరు పెక్కు గ్రంథములు రచించి బహు ముఖముల భాషాసేవ చేసినారు. అన్నిటిలోను ముఖ్యముగ వీరి గీతకలు ప్రశస్తతరములయి హృదయము నలరించుచున్నవి.

వీరి రచనలలో గనవచ్చు ప్రధానగుణము స్వతంత్ర సంస్కృతి. వీరి గురువు ఆస్వాత్మకూర్తే. సహజముగ నున్న వీరి శక్తులు ఈ కూర్తేదొర సాంగత్యము లభించిన వెనుక నూతన చైతన్యమును గాంచి నవి. వస్తువర్తి మున్నగు పాశ్చాత్య రచయితల ప్రోద్బలము వీరికి లేకపోలేదు కాని వీరి గీతకలను కేవలము పాశ్చాత్యవాద్యయ ప్రోద్బలములుగనే గణించుటకు వల్లపడదు. ఇతర ప్రోద్బలము లేవి వచ్చినను అవి వీరి సహజశక్తిలో లీనమయి స్వతంత్ర వికాసమును నిరూపించు కొనుచున్నవి.

వీరి గీతకలను చదివినప్పుడు మున్నందు పాడకట్టు గుణముకాని వస్తువాచాన్వయము. వీరిమన్న వస్తువైవిధ్యము ఆధునిక రచయితలలో నెరుగుగ గనవచ్చుచున్నది; పావలితీగ, పశువులకాపరి, బొమ్మలనోము, పసరికపాము, సుకారిపిల్ల ఇట్లా ఒకటి రెండూ కాదు. ఏ వస్తువు కనబడినను అది వీరి హృదయమును కదలించిరచనకు పురికొల్పుచున్నదా అనిపించును. అల్పములు నిరాడంబరములు సామాన్యములుగా మనకు గనవచ్చు వస్తువులు వీరికి అందముతో నిండి యుండును. ఆ యందమును ఆనుసంధించిన ఆహ్లాదమును సహృదయులకు వీరు పంచిపెట్టుచుందురు.

వీరి గీతకలకు రెండు విశిష్టలక్షణములు.

- (1) బాసపద జీవితమునందు ప్రత్యేకపక్షపాతము.
- (2) ప్రకృతిరామణీయకమును పాలించుటలో

సమూహ్యమైన ప్రేమ. వీరి కథలలోను నవలలలోను కూడ పల్లెటూరి జీవితము చక్కగ ప్రతిబింబించును కాని అన్నిటికంటెను ఈ యంశమున వీరి గీతకలు ముచ్చట గొలుపుచుండును. రోడ్డుపయి గుండ్లులాగు వారు, కాలవలో పడవనెపునారు, సముద్రములో చేపలుపట్టువారు మున్నగు కష్టజీవుల జీవితమును పరిసరించి వారి ప్రత్యేక ఆశయములను లక్ష్యములను వీరు చిత్రించుచుండురు. 'రక్తతల్యగాన' అను గీతకలో అంతర్వేది ప్రాంతములనున్న పల్లెలకు కూర్మమూర్తి సరసింహమూర్తి ఎట్లు లభ్యమైనదియు వీరు చక్కగ గానము చేసిరి.

“మిత్రాన్యవతారాలు మన నితైపంట
మనకు లేనివి కూర్మ సరసిమ్ముములుగ
అవి దొఱకినా” యంచు నానందపడిరి.
కొపనాతి కిట్టమ్మ గొప్ప సంబరము
సేయించు నాయించు చిటుతలూ మువలు.”

అన్నాడు సరసింహు డందరూ వినగ.

ఇట్లనే “సుకారిపిల్ల” “వారిగాదిది” ఇత్యాది గీతకలు పఠించినచో మనము దానివైపు దృష్టివైచా పరుషని సామాన్య జీవితముపయి వీరి కెంత మొగ్గరకా విస్పష్ట మగును.

కొన్ని కొన్ని ప్రబంధములలో ప్రకృతివర్ణనలు గతాను గతకములుగ నుండును. ఈ కవులు ప్రకృతి నెన్నడయినను చూచి ఎరుగుదురా అనిపించును. శ్రీ వెంకటరావుగారి ప్రకృతివర్ణన మట్టిదిగాదు. ప్రకృతి వీరికి ప్రత్యేకము ఉపాస్యదేవత. గోదావరి తీరమున వీరి జీవితము చాలకాలము నడచినదేమో పాసి కొండలు గోదావరిబ్రెడ్డి పట్టినపు దేవాలయము కొరు కొండ సీమలోని కొలకులు అంతర్వేదిసాగర్ సంగమము వీరి నన్నిటిని చక్కగ పీక్షించి ఆ రామణీయకము తమ గీతకలలో ప్రతిబింబించునట్లు చేసిరి.

“నల్లన్ని మట్టికీ తెల్లన్ని
సురువుకూ సయ్యాల్లా!
నదిపిల్ల పాయకూ
ఉదధి కరటానకూ తియపాట!

* * * *

చికిలి బంగారు అంచు
చేల మట్టున్న దోయి
మేఘాన్ని అలచుకొని
మెఱయు చరమార్కు జగి

* * * *

నీలాల కొండల ననుమ
తాడెత్తు లేచిపోయి
కొదమ వరద వానకాళ్ళ
కెదురేగి ముద్దెట్టేన?

గోదావరినీటిల్లె జోహారు నీకు తల్లి.

* * * *

లంకములకి న లంకమీద డొంకముంచిన
డొంకప్రక్కన పొంకమగు పేదచెట్టుముంచిన
ప్రళయగౌతమి వాహినీజలమందు
పసరికపాము నడిచిన పెలిక లేమరెను?

ప్రకృతిని కేవలము దూరమునుండి చూచుట
గాక ఆయాదృశ్యములందు తమ హృదయమును
లీనము చేసిరా అనిపించుచుండును వీరి ప్రకృతి వర్ణ
నలు.

వీరి గీతికలలో నున్న తైలి చాల భాగము
వ్యవహారమునకు సన్నిహితముగ నుండును. భాషకు
భావమునకు మంచిపొత్తు కుదురుచుండును. అక్క
డక్కడ కొన్ని కేవల గ్రంథస్థములయిన పదములు
వాడూట కలదుగాని అవికూడ కళాప్రయోజన
మునకు పోషకముగ నున్నప్పుడే వాడుచుండురు. ఈ
గీతికల వరుసలలో నున్న వైవిధ్యము ప్రత్యేక
ప్రశంసార్హము.

నూనే రాచేము నున్నగ
గురులను మన్నన దువ్వేము;
సిగ లేచుట్టేము, సిగలను
సొగసుగ చేమంతి చెరికేము;
నగలే తాల్చేము, ధగధగ
తళతళ నగలే నవ్వేము.

అను బొమ్మలయొలలాడింపు గీతికకును.
చువ్వమెళ్ళొ కట్టినిడిచిన

తువ్వవెనకా లున్న కృష్ణా!
నవ్వవోయి నాకేసిమాచీ
పువ్వ లిస్తున్నా!

అను బాలకృష్ణుని గూర్చిన గీతికకును వస్తువుకు
అనుగుణమయిన వరుసభేదము చూచి ఆనందించ
వచ్చును. ఇట్లే “నూర్జహాన” అను గీతికలోని

ఆరునెల్లగుదాక నతివత్సైవరు
చేరరాదని రాజ శేఖరునని పె

గ్రాంథిక తైలికిని

‘కొపనాతి వారింటి కోడలే లూగ
కొపనాతి కిట్టమ్మ కొమలే దీసె
కిట్టమ్మ నేవేడి కీర్తింతో మనిరె

అను రక్తకుల్యగాలోని వ్యావహారిక తైలి
కిని ఎంత వ్యత్యాస మున్నది! రెండింటిలోను
కూడ బోచిత్యము ప్రత్యక్షమగుచున్నది.

అతివిస్తృతమగు శ్రీ వెంకటరావు గారి
వాఙ్మయమునంతయు ఆపోశనము పట్టగల యావ
కాశము నాకు లేదు. చదివినంతలో వీరి గీతికలు
సహజ లావణ్యము నున్న చికితుని జేయుచుండును.
ఇప్పటికి పదునైకోండ్లకు పైగా వీరి సాంగత్యము
కూడ నా కనుభవనీయమగు చున్నది వాదభేదముల
పొంతకు బోక వాఙ్మయసేవయే ప్రధానముగ నెంచు
కొని రచనా కళకు వీరు తమ జీవితము నంకిత మొన
ర్చిరి. ఆపురూపమయిన గీతికల నెన్నటినో ఆంధ్రుల
కనుగ్రహించిరి. వీరు చేసిన వాఙ్మయసేవకు దగిన
సత్కార మాంధ్రు లింతవరకు వీరికి చేయలేదు. కవి
త్వము పేరు చెప్పగనే ఒక వైముఖ్య మేర్పడిన ఈ
దినములలో స్వార్థమును త్యజించుకొని ఇహభోగ
ములపయి నిష్ప్రవావహించి అంతిర్వాణి ప్రోద్బల
మును కాదనలేక ఆంధ్రనాణిని సేవించుచున్న ఈ
వాఙ్మయోపాసకుడు మనకు మార్గదర్శకుడు. నన్నయ
భట్టు మొదలుకొని నేటివరకు ఆంధ్రసారస్వతమునకు
గురుపీఠమని ప్రఖ్యాతి వడిసిన రాజమహేంద్రమున
నివాస మేర్పరచుకొని నగర గౌరవమునకు
అలంకారభూతులుగ నున్న శ్రీ వెంకటరావు గారిని
ఈ పష్టిపూర్తిసందర్భమున సన్మానింప నోచిన
ఆంధ్రులు ధన్యులు. ఈ యుత్సవమూలముగ నాంధ్ర
దేశము—సుఖ్యముగ రాజమహేంద్రము—కేవలము
నిర్జీవమై పోలేదని మనము నిరూపించుకొనుచున్నాము.
ఎంత నిరుత్సాహకరమైన పరిస్థితు లేర్పడినను నిగ్ర
హించుకొని నిశ్చలదీక్షతో వాఙ్మయసేవాప్రతిము
కొనసాగించుకొన్న శ్రీ వెంకటరావు గారు ప్రత్యేక
ముగ అభినందనార్హులు.

ఇవాన్ ఇలియిచ్ మృతి

మూలం

అనువాదం

లియో టాల్స్టాయ్

శ్రీ పి. గణపతిశాస్త్రి

[గత సంచిక తరువాయి]

8

తెల్లవారింది. జిరాసిమ్ వెళ్లిపోయాడు. ఇలియిచ్ దగ్గర పనిచేసే పీటర్ వచ్చి, కొవ్వొత్తులు ఆర్పి వేసి, తెరలు తొలగించి, గది అంతా తుడుస్తున్నాడు. ఇంగువల్ల ఇలియిచ్ కిప్పుకు తెల్లవారిందని తెలిసింది. తెల్లవారినా, పొద్దుచూకినా ఆదివారమైనా, సోమవారమైనా అతనికి ఏమీ లేదా కనిపించడంలేదు. ఆ నెప్పి అలాగే ప్రాణాలు కొరికి వేస్తూంది. ఒక్క నిమిషమైనా తగ్గడంలేదు. క్రమేపీ అతనిగాని జీవకైరవ్యం సన్నగిల్లి పోతూంది. కాని అలాగే కొట్టుకుంటూఉంది. ఇక అత్యంత భయంకరమైన ఆ ఆకన్నచువు వొక్కటే నిజంలా కనిపిస్తూంది. మిగిలినవన్నీ పచ్చి అబద్ధాలలా కనిపిస్తున్నాయి. అల్లాంటప్పుడు రోజులైనా వారాలైనా, గంటలయినా లేదా ఏమి ఉంది?

“కొంచెం టీ పుచ్చుకుంటారా? బాబూ.” ఇలియిచ్ ఇది విని “జిరాసిమ్ పనులన్నీ సక్రమంగా జరిగించాలనీ, పెద్దతరహా మనుష్యులు పొద్దున్నే టీ పుచ్చుకోవాలనీ అనుకుంటున్నాడు.” అని గ్రహించుకుని పైకి “అక్కరలేదు” అన్నాడు.

“ఆ సోఫామీద కూర్చుంటారా?”

ఇలియిచ్ “జిరాసిమ్ గది బాగుకెయ్యాలని అనుకుంటున్నాడు. నే నతనిపనికి అడ్డు వస్తున్నట్టున్నాను. నా పరిస్థితి అంతా చిందరవందరగా తయారయింది.” అనుకున్నాడు. తరవాత “నామాన్ నన్ను వదిలేయ్. వెళ్లు” అన్నాడు. జిరాసిమ్ అదీ ఇదీ గద్దతూ ఆక్కడే కూర్చున్నాడు.

ఇవాన్ ఇలియిచ్ ఏదో కావాలని చెయ్యిచాసాడు. పీటర్ అతనికి సాయపడడానికి చటాలున దగ్గరికి వచ్చాడు :

“ఏం కావాలి బాబూ!”

“నావాచీ”

వాచీ దగ్గరగానే ఉంది. పీటర్ ఆ పట్టుకు వెళ్లి యజమాని కిచ్చాడు.

“ఎనిమిదిన్నర. వాళ్ళంతా లేచారా?”

“లేదు బాబూ! అబ్బాయిగా రొక్కలే పెంద్రాకే లేచి స్కూలుకి వెళ్లిపోయారు. అడిగితే అమ్మగారు లేపమన్నారు. లేపమన్నారా?”

“వద్దు! అవసరంలేదులే!” అన్నాడు. తరవాత “నేను కొంచెం టీ పుచ్చుకుంటే బాగుండును.” అనుకుని గట్టిగా “సరే! కొంచెం టీ తీసుకురా!” అన్నాడు.

పీటర్ నుమ్మండాకా వ్లాడు. అంతలోనే ఇలియిచ్ తన ఒక్కడు ఒంటరిగా ఉండడానికి భయపడిపోయి, తనలో “పీటర్ ని ఇక్కడ ఆటే పెట్టడం ఎలాగ? ఆవునవును, అన్నట్టు మందు సంగతి మరిచిపోయాను.” అనుకుని “పీటర్! ఆ మందిలాగ పట్టుకురా. ఏమో! కొంత పని చేస్తూండేమో!” అన్నాడు. —చంచాతో మందు నోట్ల వేసుకునిగుటక వేశాడు. మళ్ళీ యధాప్రకారంగా నోటిలో ఆ అరుచి, వికారము ప్రారంభించాయి. దానితో “ఏమీ లాభంలేదు. ఇదంతా పచ్చిమోసం, నాకిదింటే నమ్మకం పోయింది! అయితే— అబ్బా! ఈబాధ మాటేమిటి? ఇది ఒక్క నిమిషం అయినా రాకుండాఉంటే బాగుండును.” అని గట్టిగా మూలగడం మొదలుపెట్టాడు. అది కనిపెట్టి పీటరు అతని కేసి తిరిగాడు. ఇలియిచ్ “సరేలే! వెళ్ళి కొంచెం టీ తీసుకురా!” అన్నాడు.

పీటర్ వెళ్లిపోయాడు. ఇలియిచ్ ఒంటరిగా మిగిలిపోయాడు. ఎంత భయంకరంగా ఉన్నా

అతడా మనోవాగ్ధివల్ల దానపడినంతగా ఆ నెప్పి వల్ల బాధపడనేలేదు. పుండునలిపినట్లుది రాత్రిం బగళ్లలానే దానపెట్టేది. ఆ వచ్చేదో? పెండ్లా, నే వచ్చివేస్తే చానుండును! ఏమిటా వచ్చేది? మృత్యువా? అంధకారమా?...కాదు! కాదు! మృత్యువుకంటే మరేది వచ్చినా నయమే!

పీటర్ టీ పట్టుకువచ్చాడు. ఇలియిన్ ఆ వచ్చినవా రెవరైనా తెలియనట్లుగా కొంతసే పతనికేసి కం గారుగా మాచాడు! అతని వెర్రిమాపులు చూసి పీటర్ మొదట కొంచెం గాభరాపడ్డాడు. అకం గారు అదీ చూసేవరి? ఇలియిన్ ఇది నాటకం వచ్చింది.

“ఒహో! టీ ఆ సరే! అది అక్కడ పెట్టు! మొహం కడుక్కొని బట్టలు మార్చుకుందామని ఉంది. కాస్త సాయంచేస్తావా?”

ఇవాన్ ఇలియిన్ మధ్య మధ్యని ఆసతూ చేతులు, మొహము కడుక్కుని, తల దువ్వకుని అద్దంలో చూసుకున్నాడు. తల వెండ్రుకలు తెల్లగా పాలిపోయిన నుదుటినిద అలుముకుపోయినట్లు వేరొడుకున్నాయి. ఆ చుట్టూ పలిక మానుకుని అతను హాడిలిపోయాడు.

పర్లు మార్చుకునేటప్పుడు తన ఒంటికేసి చూసుకుంటే మరి భీభత్సంగా ఉంటుందని ఇలియిన్ కి తెలుసును. అందుచేత ఇర్రంకేసి చూసుకో వడమే మానివేశాడు. దుస్తులు మార్చుకున్న తరవార టీ పుచ్చుకోడానికి ఆ పక్కగా ఉన్న పడకకుర్చీ మీద కూర్చున్నాడు. ఒక క్షణంసేపు సుఖంగా ఉన్నదని అనుకున్నాడు. కాని టీ తాగడం మొదలు పెట్టేసరికి ఆ నోటివికారము, ఆ బాధ మళ్ళీ ప్రారంభించాయి. అతికష్టమిద ఆ టీ కాస్త తాగి, పడకకుర్చీమీద కాళ్లు చాపుకుని కూర్చుని, పీటర్ తో చెల్లిపొమ్మని చెప్పాడు.

రాత్రిం బగళ్లతని పరిస్థితి అల్లాగే ఉన్నది. అప్పడప్పు డతని కళ్ళలో ఒక ఆశాశోధి మెరిసి నట్లుం డేదిగాని వెంటనే నిరాశా సముద్రం గర్జిస్తూ న్నట్లుం డేది. ఆ నెప్పి అస్తమానము అలాగే నలు పుతూ ఉండేది. నైరాశ్యంతో అతడలాగే కుములు తూండేవాడు. ఒంటరిగా ఉన్నప్పు డాతనిలో

ఇంకొకరిని పిలవాలనే భయంకరకాంక్ష బయలు పేరేది. వాల్లు వచ్చినతరవాత తన బాధ మరింత ఎక్కువైపోతుందని అతనికి తెలుసును. అయినా “స్వహతస్పి బోవడానికి ఇంకా కొంచెం మత్తు మందు పుచ్చుకుంటాను. ఈసారి డాక్టరుతో ఈ విధంగా ఇది భరించడం దుర్భరంగా ఉందనీ, మరొకటి ఏదైనా ఆలోచించాలనీ చెబుతాను.” అనుకునే వాడు.

అలాగ ఒక గంటలో రెండుగంటలో గడిచిపో యేవి. ఇంతలో డ్వారపుంటు గణగణ మోగింది. బహుశః అది డాక్టరు మోగించిన గంటమో! ఆవును! ఆ వచ్చింది డాక్టర్! ఆ డాక్టరు లావుగా చలా కిగా ఉన్నాడు. అతని నుఖవైఖరి చూస్తే—“ఏమి టయ్యా! అలాగ కం గారు పడిపోతున్నావు! ఆ న్యవ హారం అంతా నేను రైటు చేసేస్తానుగా!” అన్నట్లుంది. కాని ప్రస్తుత పరిస్థితుల్లో ఆవిధమైన ధోరణి నప్పదని అతనికి తెలుసును! అయితే నలుగురు పెద్ద మనుషుల్ని చూడడానికి పోతున్నే ఒక పెద్ద గోటు వేసుకుని మళ్ళీ విప్పివేసినట్లే—ఆ పనిఅంతా అయి పోగానే మళ్ళీ ఈ ధోరణి సులభంగా మార్చివెయ్య గలను!

డాక్టరు బాగా వేడెక్కి దాకా చేతులురెండూ రాసుకుంటూ “అబ్బా! ఏమి చలి! ఒక్కంతా కరిచి వేస్తూంధి. కాస్త ఒర్లు వేడెక్కినివ్వండి” అన్నాడు. అతని మాటలుపట్టిచూస్తే—“కాస్త అంతవరకు ఒపిక పడితే ఈ సమస్యలన్నీ చక్కబరిచేస్తాను!” అన్నట్లు కనబడింది.

డాక్టరు “ఏమిటి! ఎల్లానున్నారు?” అన్నాడు.

“ఏమిటి కథ! మన వ్యవహారా లెల్లా ఉన్నాయి” అన్నట్లుగా ఆ డాక్టరు మాట్లాడాలనుకున్నాడనీ, అయితే ఆవిధంగా అదిగడం బాగుండదని “రాత్రింతా ఎల్లా గడిచింది!” అనే ధోరణిలో మాట్లాడాడనీ ఇలియిన్ గ్రహించుకున్నాడు. ఇలియిన్ ఏమీ అన కుండా అదేమాదిరిగా అతనికేసి చూచాడు. ఆ మాపులో “ఎందు కిలాగ అబద్ధాలాడడం! కాస్త నిద్ర, లజ్జ ఉండకరలేదా?” అనే భావం స్ఫురిం చింది. అయితే ఆ డాక్ట రిజేమీ బోధపరుచుకోవా లనే ధోరణిలో లేడు. ఇలియిన్ “అల్లాగే నానా

యాతనగాను ఉంది! ఆ దాగ్ నన్నొదిలేటట్లే కనబడడంలేదు. పిసరం తైనా రగడంలేదు. మరేదైనా... అని ఏదో చెప్పబోయాడు.

అంతలోనే డాక్టరు అందుకున్నాడు.

“అవునవును! జబ్బుపడిన మనుషులంతా ఇలాగే మాట్లాడతారు... అమ్మయ్యా! ఇప్పటికి నాబళ్ళు కొంచెం వేడెక్కింది.” అని, కోగి చెయ్యి అన్యాయంగా అందుకున్నాడు.

తరువాత సాఫీగోరణి విడిచిపెట్టి, ఆతి ప్రీత్రం గా ముగించుకుంటే, కోగిని పరీక్షించుకుంటే మొదలు పెట్టాడు. నాసి, ఉష్ణత మొదలైనవన్నీ పరీక్షించి హృదయపరీక్ష కుపక్రమించాడు.

ఇలియిచ్చికి ఇదంతా వట్టి గూబకమని తెలుసును. డాక్టరు మోకాళ్ళపై ఆనుకుని అతని హృదయ ధ్వని లలితాగ్రతగా వింటున్నాడు. కోర్లులో ఉన్నప్పుడు లాయల్లే వేవో నాగోపవాదాలు సాగించేవాడు. అవ్వన్నీ వట్టి అబద్ధాలనీ, వారలాగ మాటలాడడానికి కొన్ని ప్రత్యేక కారణాలున్నాయని ఇలియిచ్ కి తెలుసును. అయినా ఇలియిచ్, అవ్వన్నీ ధరించి ఉండుకునేవాడు. ఇప్పుడు ఈ డాక్టరు చేసే వన్నీ అలాగే ధరించాడు.

డాక్టరలాగే మోకాళ్ళపై ఆనుకుని హృదయపరీక్ష చేస్తూంటే ద్వారందగ్గర ఫెడరోవా స్థిల్గుడుస్తులు చెప్పరెపలాడాయి. ఆమె ఆ డాక్టరు వచ్చిన సంగతి తన చెందుకు చెప్పలేదని పీటర్ మీద కేకలువేసింది.

ఫెడరోవా లోపలికి వస్తూనే ఇలియిచ్ ని ముద్దుపెట్టుకుని తాను లేచి చాలా సేపైందని ఋజువు పరచడానికి ప్రయత్నించి, పీటర్ చెప్పకపోవడం వల్లనే అక్కడికి రాలేకపోయినట్టు మాట్లాడింది.

ఇవాన్ ఇలియిచ్ న్యునిఫర్మంతో ఆమె వేదం పరిశీలించాడు. ఆమె మంచి ఆరోగ్యంగాను ఉల్లాసంగాను ఉండిపోయింది. కళ్ళు కలకలనవ్వుతున్నట్లున్నాయి. ఆ ధోరణి చూసేసరికి ఇలియిచ్ కి ఒళ్లంతా తుకతుక మండిపోయింది. ఆమె అతని ఒంటిమీద చెయ్యివేసేసరికి అతనికి ఒంటిమీద చంద్రనిప్పులు గుమ్మరించినట్లయింది.

అతన్ని గురించి ఆ రోగాన్ని గురించి ఆమె

అవలంబించిన ధోరణి అలాగే ఉంది. ఆ డాక్టరు అరోగివిషయంలో ఒక ప్రత్యేక దృక్పథం అలవాటా చేసుకున్నాడు. ఆ ధోరణి మరి మార్పుకోలేక పోయాడు. ఫెడరోవా మాటలు ఆ వెనకటి ధోరణి అలాగే పట్టుకుని మార్పున్నది. ఇలియిచ్ రోగం విషయంలోను ముందువిషయంలోను. నాగ్ర ప్రపంచం లేదనీ, దాని బాగ్యైర వహించవలసిన వ్యక్తి అరనేననీ, అందుచేతనే ఈ మాటలు అనవలసివస్తున్నదనీ ఆమె చెబుతూంటుంది. మళ్ళీ ఇప్పుడూ ఆ ధోరణి.

“అయిన నామాటంటే బట్టిగా చెవికెక్కుని య్యరు. సరీగ్గా వేరకి మందు వుద్దుగారు. అకొ వ్వలాగే వైకెత్తి పెట్టుకుని సహకుంటాడు. దానివల్ల రోగం మరింత ముగిరిపోతుంది. ఏమీ అనుమానం లేదు.”

అని చెప్పి జిరాసిమ్ అతని కాళ్ళు వైకెత్తి పట్టుకునే తీరుఅంతా వర్ణించి చెప్పింది.

డాక్టరు వెలకారంతోను కొంచెం ఆప్యాయత తోను ఒక్క చిరునవ్వు నవ్వి “నిజేస్తాం! జబ్బు చేసినవార్లకి కొన్ని లిలతిక్కులు బయలుదేరుతూంటాయి. అవ్వన్నీ మనం కదుపుటో పెట్టుకోవాలి.” అన్నాడు.

డాక్టరు పరీక్ష సుగించి నాచీ చూసుకుంటున్నాడు. ఫెడరోవా ఇలియిచ్ దగ్గరికి వచ్చి, “నే నింకొక పెద్ద డాక్టరుగారిని పిలిపిస్తున్నాను. ఆయన ఈవేళ వచ్చి పరీక్షచేసి మన డాక్టరు గారితో సంప్రతిస్తారు. దీనికి మోరేమీ అడ్డుచెప్పవద్దు. ఇదంతా నాసంల్పప్తికోసమే” అంది. ఈమాట లామె వ్యంగ్యపూర్వకంగా ఉచ్చరించింది. నిజాని కివ్వన్నీ అతనికోసమే జరుగుతున్నా తనమాట కడ్డుచెప్ప మోడదనడానికే ఆమె ఈవిధంగా మాట్లాడింది. ఇలియిచ్ కనుబొమ్మలు ముడిచి అలాగే నిశ్చబ్దంగా ఉన్నాడు. ఇదంతా ఒక కపటనాటకంకింద తయారయిందనీ, ఇందులోనించి తిప్పించుకుని ఇవతల పడడం తన కిక సాధ్యంకొదనీ నిశ్చయించివేశాడు.

ఇక ఫెడరోవా ధోరణి చూస్తే ప్రతీదీ ఆమెకోసమే చేయిస్తున్నట్లు, మరొకవిధంగా అనుకోడానికి అవకాశమే లేనట్లు మాటాడుతున్నది.

పదకొండున్నర అయ్యేనికి ఆ కొత్తడాక్టరు వచ్చి సందేశపరీక్ష ప్రారంభించాడు. ఆ డాక్టరు, డైరెక్టర్‌ని అతని సమక్షంలో కొంతసేపు సంప్రదింపులు జరిపి, తరువాత ఆ పక్కగదిలోకి వెళ్ళి ఎపెంకిక్సును పరించీ, కిడ్నీని పరించీ ఏవేవో రహస్యంగా మాట్లాడుకున్నాడు. ఇలియన్ కిప్పుకు కేల వలసినది చావుబతుకుల సమయ! వారంతా ఎపెంకిక్సు, కిడ్నీ లిన్నగా నవవడంలేదనీ, ఇప్పుడు డాక్టర్‌రిడ్డు కలిసి వాటిని తిన్ననై దారిలో పెట్టాలనీ ఆతిథివం గా చర్చించుకుంటున్నారు.

ఇలియన్ చావుబతుకుల సంశయావస్థలో పడి “గోగం నయమేమీ ఆశ ఏమైనా ఉన్నదా?” అని అడిగాడు. కొత్తడాక్టరు తీవ్రంగా ముఖం పెట్టి హాహా ఇవ్వలేననీ, అయితే నయమేమీలే కనిపిస్తున్నదనీ చెప్పి నారిదగ్గర నెలవు తీసుకుని నల్గిపోగాడు. పాపం ఇలియన్ అలా వెళ్ళిపోతున్న ఆ డాక్టరు ముఖంకేసి ఎంతో ఆత్రంగా చూశాడు. సెడ రోవ్నాకు అతని ఆత్రత చూస్తే గుండె తగుక్కుపోయింది. ఆమె డాక్టరుకు ఫీజు ఇవ్వడానికి వెదుతూ ఒక్కసారి లోలోపల బాదుమని ఏడ్చింది.

ఆ కొత్తడాక్టరు కొంతకాలంపాటు ఆశాజ్యోతి వెలిగించాడుగాని, అది ఆపై కాలం నిలబడలేదు. ఇలియన్‌కి రోజురోజు ఆ గది, ఆ తెరలు, మందుల సీసాలు, ఆ బాధ అలాగే ఉండిపోతున్నట్లు కనిపించాయి. మరి ఇంకా బాధ భరించలేక అతను గట్టిగా మూలికేవాడు. డాక్టరు చర్మం లోపల కంటా పొడిచి ఒక కొత్త ఇంజెక్షను ఇచ్చాడు. దానితో అతనికి చాలాసేపటివరకు స్థూరకం తప్పిపోయింది.

తెలివి వచ్చేసరికి సాయంకాలం కావచ్చింది. పరిచారకులు భోజనం పట్టుకువచ్చి అక్కడ పెట్టారు. ఇలియన్ అతి కడుమీద కొంచెం మాంసము, ట్రీపుచ్చుకున్నాడు. మళ్ళీ అతని కళ్ళకి అక్కడ ఉన్నవన్నీ అలాగే కనిపించడం ప్రారంభించాయి. ఇంతలో చీకటిపడింది.

సాయంత్రం భోజనం అయినతరువాత ఏడు గంటలయ్యేనికి డైరెక్టర్‌ని సాయంకాలం దుస్తులు ధరించి లోపలికి వచ్చింది. ఆమె తొడుక్కున్న

జాకెట్టువల్ల హృదయం ఉన్నట్లుగా పైకి పొంగింది. ముఖంమీద చెగుగునాటుగా షేసుపా గుసనాళ్లు కనిపిస్తున్నాయి. నాలుకానికి ఎగుతున్నసంగతి ఆమె పొద్దున్నే అతనితో చెప్పింది. సారాజెర్నీ హార్ట్ అనే ప్రఖ్యాత నర్తకి ఆ పట్టణంలో ప్రదర్శనాల్లోగాని చేసింది ఇలియన్ ఆ సంగతి విని డైరెక్టర్‌ని అది తప్పుకుండా చూసితీరాలని పట్టు పట్టాడు. కొన్ని స్నేహకూడా రిజర్వు చేయించాడు. కాని ఇలియన్ ఆ మాటే మరిచిపోయాడు. అందుచేత మొట్టమొదటగా ఆమె వేషం చూసేసరి కతనికి లోలోపల చీచిరిలాసింది. అయితే మళ్ళీ అంతలోనే తనే ఆ ప్రదర్శనానికి వెళ్ళమన్న మాట జ్ఞాపకంవచ్చి ఆ కోపం అంతా లోలోపలే తమయించుకున్నాడు.

డైరెక్టర్‌ని లోపలికి వచ్చేసప్పుడు చాలా ఉల్లాసంగానే కనిపించింది కాని లోపల తానేదో తప్పు చేశానని పచ్చాత్తాప పడుతూనే ఉన్నది. మెల్లిగా అతని పక్క నేకూర్చుని ఒంట్లో ఎలాఉన్నదని అడిగింది. అతను “అ ఇంబులో అంతగా అడిగి తెలుసుకోవలసింది ఏమీ ఉన్నది! ఏదో ఒక మాట అనాలిగాదా!” అని ఆ విధంగా అడిగి ఉంటుందని అనుకున్నాడు. అటుపిమ్మట ఆమె ఇలాగ అన్నది : “అసలు నే నక్కడికి వెడదామనే అనుకోలేదు! అమ్మాయి, ఆమె స్నేహితురాలు బయలుదేరాను; స్నేహితి అవ్వడంతో పూర్వమే రిజర్వు చేయించాము గదా! అల్లుణ్ణి, (ఇతను కాగోయే అల్లుడు) అమ్మాయిని ఒంటరిగా పంపిస్తే బాగుండదని నేనూ బయలుదేరాను. లేకపోతే ఆ కాస్సేపు మీదగ్గర కూర్చుందును. నేను వెళ్ళాక మీరు మందులు అవ్వ సరిగ్గా వేళకి పుచ్చుకుంటూండండి.”

అటుతరువాత ఒక్కనిమిషం గోరుకుని “అమ్మాయి, అల్లుడు లోపలికి వచ్చి మిమ్మల్ని చూడాలని అనుకుంటున్నారు! వచ్చున్నారా?” అని అడిగింది.

ఇలియన్ సరే రమ్మననున్నాడు.

ముందుగా ఇలియన్ కుమార్తె లోపలికివచ్చింది. ఆమె సాయంకాలం ముస్తాబుతో తళితళిలాడుతూ

లోపల ప్రవేశించింది. నవయావనంతో నవనవ లాడుతున్న ఆమె శరీరకాంతులు దుస్తులలోనించి పైకి తొంగిచూస్తున్నాయి. ముఖభంగిమ చూస్తే ప్రేమభావంతో మురిసిపోతున్నట్లున్నది. హాయిగా కాలక్షేపంచేసే ఆ అమ్మాయి కీ జబ్బు, బాధలు ఈ గొడవలు చాలా చిగాకే తీస్తున్నాయి.

ఇంతలో అల్లుడు కూడా లోపలికి వచ్చాడు. సాయంకాలం నూటు వేసుకుని జుట్టు ఉంగరాలు తిరిగేట్టు దువ్వుకున్నాడు. అతని కోటు పంట్లము మొదలైనవన్నీ శరీరానికి గట్టిగా అంటి పేట్టుకున్నట్లున్నాయి. హాట్ చేత్తో పట్టుకుని నిటాగ్గా నిలబడ్డాడు.

ఇలియిచ్ చిన్నకొడుకు కూడా ఎవరికీ కనబడకుండా అతని వెనకాలే వచ్చి లోపల దూరాడు. ఆ పిల్లవాడి కనురెప్పలకింద నల్లని మచ్చలున్నాయి. ఆ మచ్చల అర్థమేమిటో ఇలియిచ్ కి చూర్చిగా తెలుసును!

ఆ పిల్లవాడిని చూడగానే ఇలియిచ్ గుండె జల్లు మంది! భయంకర దిగాలుపడిపోయిన వాడి ముఖం చూస్తూంటే - పాపం ఇలియిచ్ గుండె తిరుక్కుపోయింది జిరాసిమ్ తరవార ఈ పిల్లవాడొక్కడే తనవిషయంలో బెంగపెట్టుకున్నాడని ఇలియిచ్ కి తెలుసును.

తరవాతి అందరు అరచి చుట్టూరా కూర్చుని బంట్లో ఎలాగున్నదని అడిగారు.

కొంతసేపటిదాకా ఎవరూ వీనిమాట్లాడలేదు. కుమార్తె తన కంటిజో డెక్క డున్నదని తెల్లని అడిగింది. అది ఎవగు తీసుకున్నదీ ఎక్కడపెట్టిందీ తెలియలేదు. దానిమీద స్త్రీల కూతురు మాట మాట అనుకున్నారు.

ఇంతలో అల్లుడు ఇలియిచ్ కి దగ్గరగా కూర్చుని “మీరెప్పుడైనా సారాబెర్న్ హార్ట్ ను చూశారా?” అని అడిగాడు. ఇలియిచ్ కి మొదట ఈ ప్రశ్న వినబడలేదుగాని, కొంతసేపటికి గ్రహించుకొని “లేదు! నీ వెప్పుడైనా చూశావా?” అని తిరిగి అడిగాడు. అల్లుడు “వనక ఒక నాటకంలో చూశాను.” అన్నాడు. ఫ్రెడెర్ హార్ట్ కొన్ని కొన్ని వేషాల్లో సారా బెర్న్ హార్ట్ తో సమానమైనవారింకెవరు లేరంది.

కాని కుమార్తె కీ అభిప్రాయం నచ్చలేదు. అటా పిమ్మట సంభాషణ ఆ సర్తకి వాస్తవికాభివ్యక్తిపద్ధతి మీద, హుందాలినంపిడ నడిచింది. ఇందులో విశేషం ఏమీ లేదు. నలుగురు కూర్చున్నప్పుడు డిటు వంటి బాతాఖానీ నడుస్తూంటే చూమూలే.

ఈ సంభాషణమధ్య అల్లుడు సొకసారి మామ గారివైపు చూసి ఏమీ అనకుండా మాట్లాడు కూరుకున్నాడు. మిగిలినవారూ కూడా ఇలియిచ్ కేనే చూసి మాట్లాడడం కట్టిపెట్టేశారు. ఇలియిచ్ అందరిమీద భుమభుమలాడుతూ మాతి దిగించుకుని కూర్చున్నాడు. ఇలియిచ్ ఈ పరిస్థితి ఎల్లాగో అల్లాగ సర్దుకుంటే బాగుండుపోయేదిగాని అది జరిగేవారం కనబడలేదు. అందరు మాట్లాడు కూరుకోవడం ఇబ్బందిగానే ఉంది. ఎవరో ఒకరు సంభాషణ ఉపక్రమించాలి. ఒక్కరికీ ధైర్యం చాలలేదు. తీరా ఎవరైనా మొదలు పెడితే అందరు ఆనుతున్న ఆ కపటనాటకం కాస్తా బయటపడిపోతుంటేమోనని భయం! కూతురే మొట్టమొదటగా ధైర్యం చిక్కబట్టి మాట్లాడాలని నిశ్చయించింది. కాని అందరు పైకి కనబడకుండా దాచి వేద్దామనుకున్నా ఆ విసుగుదల కాస్తా బయటపడ పోయింది.

“ఇదిగో! మనం నాలుకానికి చెబదామనుకుంటే వెంటనే బయలుదేరడం మంచిది” అన్నది వాచీకేని చూస్తూ. అది తిండి బహూకరించిన వాచీ. ఇలాగ మాట్లాడేటప్పుడు పెట్రోవిచ్ కేని చూస్తూ ఒక చిట నవ్వు నవ్వింది. దాని అంతరార్థం ఆ యిద్దరికీ తెలుసును! ఇలాగన్న తరవార కుమార్తె తటాలున లేచి నిలబడింది. ఆమె దుస్తులు తళతళలాడాయి.

ఇక మిగిలినవారందరు కూడా లేచి, ఇలియిచ్ దగ్గర నెలవుతీసుకుని వెళ్ళిపోయారు.

వారందరు వెళ్ళగానే ఇలియిచ్ “అమ్మయ్య!” అనుకున్నాడు. అతనికి బంట్లో కొంచెం తేలికగా ఉన్నట్లు కనబడింది. వారు వెళ్ళడంతో బాటా కపటనాటకం కూడా ముగిసిపోయినట్లు కనబడింది. అయితే—ఆ బాధమాత్రం అలాగే ఉండిపోయింది. ఆ బాధవల్ల, ఆ భయంవల్ల ప్రతీదీ స్వబంధంగా ఉండి పోయినట్లు కనబడింది. ఇది తెగిందనిగాని, ఎక్కువదనిగాని అనుకునే ఆస్కారం కనబడలేదు.

అన్ని బాధలు క్రమక్రమంగా ముంచుకొస్తున్నట్లే ఉన్నాయి.

నిమిషాలవెంటి నిమిషాలు, గంటల తరబడి గంటలు అలాగే స్తబ్ధంగా, దిగులుగా గడిచిపోతున్నాయి. ఎక్కడా బాధలు తగ్గేనూ చనలే కనబడలేదు. ఇక వాటి పరిణామం మరింత భయంకరంగా మారిపోయేటట్లుంది.

పీటర్ వచ్చి - "జరాసిమ్ని పంపించనా? బాబూ!" అన్నాడు. 'సరే!' అన్నాడు ఇలియన్.

9

ఫెడర్ వా గాత్రం ఇంటికి తిరిగివచ్చేసరికి బాగా ఆలస్యం అయింది. ఆపె అతి నెమ్మదిగా నవ్వుడుకొకుండా ఇలియన్ గదిలోకి వచ్చింది. కానీ ఇలియన్ ఆపె అనుగుల వప్పుడు విని కళ్ళు తెరిచి వెంటనే మూసిపెసుకున్నాడు. ఫెడర్ వా జరాసిమ్ని అక్కడనించి పంపించి వేసి తానే అతని చుక్కని కూర్చోవాలని అనుకున్నదిగాని ఇలియన్ కళ్లు తెరిచి "అక్కరలేదులే! నువ్వు వెళ్లిపో!" అన్నాడు.

"ఏం, బాధ బాగా ఎక్కువగా ఉందా?"

"ఎప్పుడూ ఒకలాగ ఉంది."

"కొంచెం నల్లమందు తీసుకోండి."

'సరే' అని అతను కొంచెం నల్లమందు పుచ్చుకున్నాడు. ఆ తరువాత ఆపె వెళ్లిపోయింది.

ఆ తరువాత తెల్లవారగట్ల మూడుగంటలదాకా అలెనల్లాగ నానా యాతన అనుభవిస్తూ మందకొడిగా పడిఉన్నాడు. అరనికి తాను, రెన యాతనలు కలిసి ఒక నల్లని ఇరుకు గోనెసంచీలో కూరుకుపోతున్నట్లనిపించింది. అలాగ కూరుకుపోతూన్నా ఆ సంచీకి ఒక అంచు, దరీ ఉన్నట్లు కనబడలేదు. ఇది ఆలసి పరిస్థితి. అసలే ఈ పరిస్థితి నిత్యము గుండె మీద కుంపటిలా లయారయింది. ఆపైని భరించరాని యమయాతన. అతని పరిస్థితి తలుచుకుని హఠాత్తు పోయేవాడు. అయినా ఆ సంచీలోంచి అలాగే కిందికి జారిపోతూండేవాడు. చివరికి ఒకసారి స్వప్నహతస్పిపోయి, మళ్ళీ కొంతసేపటికి తెలివి వచ్చింది. జరాసిమ్ అతని కాళ్లు ఒళ్ళో పెట్టుకుని నునిసిపోట్లు పడుతున్నాడు. అతని ఒళ్ళో ఇలియన్

కాళ్ళు కలనకాడల్లా వేలాడుతున్నాయి. మందకొడిగా వెలుగుతున్న ఆ కోవ్వొత్తిదీపాలు, బాధలు అల్లాగే ఉన్నాయి.

ఇలియన్ "జరాసిమ్! ఇక నువ్వు వెళ్లిపో!" అన్నాడు.

"మరేం పరవాలేదు బాబూ! నేనింకా కొంచెంసేపుంటాను."

"వద్దులే. వెళ్లిపో!"

ఇలాగ అని ఇలియన్ జరాసిమ్ ఒళ్ళోనించి కాళ్ళు తీసివేసి పక్కకు ఒరిగి పడుకుని తన పరిస్థితి తలుచుకుంటూ లోలోపల కుమిలిపోయాడు. జరాసిమ్ ఆ పక్క గదిలోకి వెళ్లిపోయేదాకా ఎల్లాగో అల్లాగ లోలోపల దుఃఖం ఆపునని పసిపిల్ల వాడిలా ఒక్కసారిగా బారుమని ఏడ్చాడు. ఇలియన్ కి బొత్తిగా చిక్కులేనట్లు కనబడింది. ఆపైనే అతనికి తనొక్కడు ఒంటరిగా ఉన్నట్లనిపించింది. పైగా దైవమానవుల క్రౌర్యము స్పష్టంగా కనబడిపోయింది. చివరికి భగవంతుడే లేచినిపించింది. ఇవ్వన్నీ తలుచుకుని తలుచుకుని అతను లోలోపల గురి గురి కుమిలిపోయాడు.

"ప్రభూ! దీనికంతటికి అంతరాధం ఏమిటి? నన్ను ప్రపంచంలో ఎందుకు స్పృహించావు? నాకి విగంగా యమయాతనల నెందుకు కల్పించావు?"

అని ప్రశ్నించాడు. దీనికొక సమాధానం వస్తుందని అతే డాశించలేదు. సమాధానం రానూలేదు; కనక ఇలియన్ పసిపాపలా మరింతగా నెక్కినెక్కి ఏడ్చాడు. క్రమంగా బాధ బాగా ఎక్కువై పోయింది. అయినా అతడు చలించలేదు; ఎవరినీ పిలవనులేదు. లోలోపల ఇలాగ అనుకున్నాడు. "ప్రభూ! నా కింకా యమయాతనలు కల్పిస్తున్నావు. కానీ! ఇంకా బాధించు! అయితే ఇదంతా ఎందుకోసమని? నేను నిన్నేం చేరాను. ఇదంతా ఎందుకు?"

తరువాత బాగా తహయించుకున్నాడు. విడుపు తగ్గిపోయింది. మనస్సుకు క్రమంగా ఏకాగ్రత వచ్చింది. అతని చేయి వినిపిస్తోంది. కానీ అది సామాన్యస్వని కాదు. అంతరాంతరాల్లాగనించి వస్తున్న ఆర్థవాణి! అది అతనికి వినిపిస్తున్నట్లనిపించింది.

ఇలియిచ్ లో లోపలినించి ప్రవహిస్తున్న ఇలాంటి నాంతరంగవ్యతి ప్రకాంతంగా వింటున్నాడు.

ఆ అస్పష్టమైన ఆలోచనలన్నీ విమర్శించి ఆవగాహన చేసుకుంటే వాటిలోనుంచి “ఇంతకీ నీకు కావలసిందేమిటి?” అనే ప్రశ్న ప్రతిస్పందించింది. అతను లోలోపల “నీకు కావలసిందేమిటి? నీకు కావలసిందేమిటి?” అనే మళ్ళీ మళ్ళీ ఉట్టం కించుకున్నాడు.

“నాకేం కావాలి?” “బాధలు లేకుండా జీవించాలి” అని సమాధానం ఇచ్చుకున్నాడు.

మళ్ళీ ఆతి శ్రద్ధగా ఆ అంతరాత్మ ప్రబోధం విన్నాడు. ఆ విశేష ఏకాగ్రతలో అతనికి ఇంక పరకు పీడించిన బాధకూడా మటుమాయమై పోయినట్లు కనబడింది.

“జీవించాలి? అయితే ఎలాగ?” అని అంతరాత్మ ప్రశ్నించింది.

“ఏమింది? నే నిన్నాల్లనింటి బతికినట్లుగా నే పోయిగాను, ముఖం గాను జీవించాలి.”

“ఇన్నాళ్ళనింటి బతికినట్లుగా నే పోయిగాను ముఖం గాను కాలక్షేపం చెయ్యాలిగాదా?” మళ్ళీ అంతరాత్మ ప్రశ్నించింది.

ఇలియిచ్ అటుపిమ్మట తన జీవితంలో పోయిగా గడిపిన వేసిన మధురతలు జాలన్నీ స్మరించుకున్నాడు. అయితే విచిత్రమేమిటంటే—ఇన్నాళ్ళనింటి పోయిగా కనబడిన ఆ మధురజీవనస్మృతులన్నీ ఇప్పుడంత పోయిగా ఉన్నట్లు కనబడలేదు. కాని బాల్యస్మృతులు మాత్రం అతని భావనాపథంలో అలాగే మనోజ్ఞంగా నిలిచిపోయాయి. ఆ బాల్యస్మృతులెంత మనోహరంగా మృదదుదర్పణంలో ప్రతిఫలించాయి! ఆ బాల్యజీవితభోరణిలో మళ్ళీ జీవించగలిగితే ఎంతో బాగుండిఉండును. అయితే ఆ చైతన్యజీవితం అనుభవించిన తరువాత వప్పుడే కాలగర్భంలో విలీనమైపోయాడు. ఇప్పుడు తనకొక స్మృతులన్నీ ఎవరో మరిచిపోయినట్లు కనిపించాయి.

అటుపిమ్మట ఇలియిచ్ తనకు ప్రాయం వచ్చినప్పటినించి తటస్థపడిన మధుర ఘట్టాలన్నీ జ్ఞాపకం చేసుకున్నాడు. అవేమీ ఇప్పుడంత ముఖ్యమైనవిగా

కనపడలేదు. మైగా ఆలోచించినకొద్దీ వాగా అసంవర్సంగా ఉన్నట్లు కనిపించాయి.

ప్రాయం వచ్చింది మొదలుకొని ప్రస్తుతకాలం దాకా జరిగిన సంఘటనలన్నీ జ్ఞాపకం చేసుకుంటూంటే—క్రమంగా వయఃపరిణతి వచ్చినకొద్దీ సంఘటనలలోని మాన్యవ్యం మటుమాయం అయిపోవడం మొదలుపెట్టింది. కొంత వయస్సు వచ్చినతరువాత లా స్కూలులో చదువుకునే రోజులు కొంతవరకు వాగానే గడిచిపోయాయి. మొత్తంమీద ఆ రోజులన్నీ కులాసాగా గడిచిపోయినట్లే. చాలామంది స్నేహితులుండేవారు. ఏదో మైమైకి పోవాలనే ఆశలుండేవి. క్రమంగా పై క్లాసుల్లోకి వెళ్లినకొద్దీ ఈ ఉత్సాహం తగ్గిపోయేది. తరవాత గర్భవరుదగ్గర కార్యదర్శిగా పనిచేసినప్పుడు మళ్ళీ కొన్ని మంచి సంఘటనలు జరిగాయి. అప్పుడు ఇలియిచ్ ఒక స్ట్రీట్ ప్రేమవ్యవహారం నడిచింది. అందుచేత అతనికొక స్మృతులన్నీ మధురమధురంగా ఉండిపోయాయి. ఆ తరవాత జరిగినవన్నీ చాలా గందరగోళంగా ఉన్నాయి. వాటిలో మంచివని చెప్పదగ్గవేమీ లేవు. ఇక ఆపైన జీవితం గడిచినకొద్దీ అంత సంతోషప్రదమైన పరిస్థితులేమీ రానేలేదు. తరవాత వివాహం జరిగింది. అది అతిసామాన్యంగా జరిగిపోయిన వ్యవహారమే గాని దానిలో విశేషం ఏమీ లేదు. ఆపైన భార్య తగాదాలు, కేవలం లాలసతో కూడిన సంసారం—ఆత్మవంచన, మొదలైనవన్నీ ప్రారంభమైనాయి. ఉద్యోగం కేవలం చచ్చుదైనిక సంఘటనగా మారిపోయింది. తరవాత డబ్బుచికాకులు, యావజ్జీవము—అంటే ఇంచుమించుగా నేటివరకు అలాగే ఉండిపోయాయి. ఇంక ఆ జీవితం అలాగ గడిచినకొద్దీ భయంకరంగానే పరిణమించింది. అదంతా పర్యాలోచన చేసుకుంటూ ఇలియిచ్ తనలో తను ఇలాగ అనుకున్నాడు. “నేనేదో మైమైకి వెళ్ళిపోతున్నానని అనుకున్నాను గాని కొండకే దిగజారిపోతున్నానన్నమాట! నిజంగా జరిగిందింటే. నలుగురు నన్ను చూసి ఘనమంటే ఘనమని మెచ్చుకున్నారు గాని నా జీవితం కాస్తా హారతికర్పూరంలా హరించిపోయింది. ఇప్పుడిక ఈ తర్జన భర్జనలవల్ల ప్రయోజనం ఏమి ఉంది? అంతా సమాప్తమయిపోయింది. ఇక మిగిలింది మృత్యువే.”

హఠాత్తుగా అతని కొక ఆలోచన తట్టింది. “బహుశః నా జీవితం తిన్ననైన దారిలో నడిచి ఉండకపోవచ్చును” అనుకున్నాడు. కాని వెంటనే “ప్రతీదీ నేను జాగ్రత్తగా చేసుకుపోయినప్పుడు జీవితం సరియైనదారిలో నడవలేదని ఎలాగనగలను?” అని సమాధానపడ్డాడు. వెంటనే ఈ సమస్య తన మనస్సు దరిమానానికిరాకుండా రెరిమివేశాడు. నిజాని కిదే జనన మరణ జటిల సమస్య సాధించే ప్రశ్న. కాని అతి డిది తన తలకుమించిన ప్రశ్న అనుకుని చర్లగా బారవిడచి వేశాడు.

మళ్ళీ అతని మనస్సులో తర్జనభర్జనలు ప్రారంభమైనాయి. “అయితే నాకిప్పుడు కావలసిం దేమిటి? బలకవమా? అయితే ఆ బలకడం ఎలాగ? కోర్టులో గడిపి వేసినట్టు జీవితం గడిపివెయ్యడమేనా? కోర్టులో పారామలసారు లిస్తూ కేకలు పెడుతూంటే తను దర్జాగా నడిచిపోయాడు. అందరు అదిగో! జడ్జిగారంటే అదిగో జడ్జిగారనేవారు. అవ్వన్నీ జ్ఞాపకం చేసుకుని ఇలియన్ లోలోపల “నేను నేరం చెయ్యలేదు.” అని గట్టిగా అనుకున్నాడు. రెరవాత ‘ఇదంతా ఎందుకు?’ అనుకుని విచారించడం మాని వేసి, గోడకేసి తిరిగి పదుకుని ఆ సమస్యని గూర్చి అల్లాగే ఆలోచించాడు. మనస్సులో మళ్ళీ “ఈ చీభ తాన్ని కంతటికీ ఉద్దేశ్య మేమిటి?” అని ప్రశ్నించుకున్నాడు. ఎంత ఆలోచించినా అతనికి సమాధానం దొరకలేదు. అప్పుడప్పుడు డెతనీ సమస్యనుగురించి ఆలోచించేవాడు. అలాగ ఆలోచించినప్పుడు జీవితం తిన్ననైనదారిలో నడవకపోవడంవల్లనే ఇది ఇల్లాగ పరిణమించిందని తట్టుతూఉండేది. కాని వెంటనే తన జీవితం అంతా తిన్నగానే నడిచిందని సమాధానపడి, ఆ సమస్య తలెత్తకుండా చేస్తూండేవాడు.

10

ఇలాగ ఒక పక్షంలోజులు గడిచిపోయాయి. ఇలియన్ ఇక ఆ సోఫా విడిచి ఇవతలికి, అవతలికి కదిలేవాడు కాదు. పరుపుమీద పడుకోవడం మానేసి ఆ సోఫామీదే ఉండి, అల్లాగే ఆ గోడకేసి చూస్తూ కూర్చునేవాడు. అతని బాధలు అంతకంతకి ఎక్కువయ్యేవికాని ఏమీ తగ్గేవి కావు. అతను అలాగే

ఒంటరిగా కూర్చుని ఆ గడ్డుసమస్యనిగురించి అలాగే తర్జన భర్జనలు చేస్తూండేవాడు. ఒకసారి తనలో “ఏమిటిది? మృత్యువంటే ఇదేనా?” అనుకున్నాడు. అతని అంతరాత్మ “అవును! మృత్యువంటే ఇదే!” అని సమాధానం చెప్పింది. మళ్ళీ ఈ యాతనల కన్నిటికీ ప్రయోజనం ఏమిటి?” అని ప్రశ్నించాడు. అంతరాత్మ “ఏమీ కారణంలేదు. ఇది ఇంతే!” అని సమాధానం చెప్పింది. అంతే! అంతకంటే వేరే విశేషం ఏమీలేదు.

ఇలియన్ మొట్టమొదట డాక్టర్ని చూడడానికి వెళ్లినప్పటినించీ రోగవ్యవహారం అటూ ఇటూ ఊగిసలాడుతూఉండేది. ఒకప్పుడు బాగా ఆశ కనిపిస్తూ ఉండేది. గర్భవయవాలు సరియైన దారిలో పడితే వ్యవహారం అంతా తిన్నబడేటట్లై కనబడింది. కాని క్రమక్రమంగా రోగం బాగా ముదిరిపోయి చెయ్యిదాటిపోయినట్లు కనబడింది. ప్రస్తుత పరిస్థితిలో ఆ అనూహ్యమైన మృత్యు దీధిత్వం తప్ప మరీ వేరే గత్యంతరం ఉన్నట్లు కనబడలేదు. క్రమంగా మూత్రకోశానికి సంబంధించిన వ్యవహారం అంతా బాగా గందరగోళంగా తయారయింది. మృత్యు వొక్కటే కళ్లకుకట్టినట్లు స్పష్టంగా కనబడుతున్నది.

మూడు నెలలకు పూర్వంఉన్న పరిస్థితికి, ఇప్పటి పరిస్థితికి గల తేడా చూసుకునేటప్పటికి అతనికి తన పరిస్థితిఅంతా అఘోషాతాళంలాకి పడి పోతున్నట్లు కనిపించింది.

తిరవాత సోఫామీది కూర్చున్నప్పు డెతనికి తానీ ప్రపంచంలో కేవలం ఒంటరిగా ఉండిపోయినట్లు కనబడింది. తానన్న ఆ పట్టణం జనసమృద్ధంతో కిటకిటలాడుతూంది. అదీగాక ఆ ఊళ్లో అతనికి బంధువులు, మిత్రులు అసంఖ్యాకంగా ఉన్నారు. అయినా అతనికి అక్కడ తా నొక్కడు కేవలం ఏకాకిగా జీవిస్తూన్నట్లు కనిపించింది. ఏ సముద్ర గర్భంలోనో, భూగర్భంలోనో ఉండిపోయినట్లునిపించింది. ఆ ఢీకరమైన ఒంటరితనంలో ఇలియన్ తన గతకాలపు సంగతులన్నీ నెమరుపేసుకుంటూ కాలక్షేపం చేసేవాడు. గతకాల స్మృతి పరంపరలన్నీ అతని కళ్లయొడట ప్రతిబింబమాతూ కదలిపోతూ

ఉండేవి. బాగా బాల్యానికి, ఇటీవలి కాలానికి సంబంధించిన స్మృతులే ఎక్కువగా అతని మనః ఫలకంలో ప్రతిబింబించేవి. సామాన్యంగా బాల్య స్మృతులే బాగా ఆతని మనస్సు ఆకర్షిస్తూ ఉండేవి. మొట్టమొదట అతనికి చిన్నతనంలో తిన్న తీమతీయని తినుబండారాలన్నీ జ్ఞాపకం వచ్చేవి. వాటితోబాటు ఆ చిన్నతనంలో నర్సులు, గారిచ్చిన రంధ్రం గల ఆటబొమ్మలు మొదలైనవన్నీ స్మృతి పథంలో పెగుస్తూండేవి. కాని ఇలియిచ్ లోలోపల “నే నిష్పరాధా విషయా లేవీ తల పెట్టకూడదు ఇదంతా మనస్సుకి చాలా బాధగా ఉంది” అనుకుని మళ్ళీ ప్రస్తుత కాలపు పుష్పవహారాలను గురించి ఆలోచించేవాడు. ఈ ఆలోచనలలో అతని కా సోఫా, దాని మీద కుట్టించిన విలచిన చర్మాలు మొదలైనవన్నీ జ్ఞాపకం వచ్చేవి.

“అబ్బో ఈ చర్మాలకోసమని చాలా డబ్బు ఖర్చుపెట్టాను. దీని మన్నికకూడా తక్కువే. దీని మూలాన్ని పెద్దతగాదా వచ్చింది..... చిన్నప్పుడు నాన్నగారి తోలుసంచీ చింపేశాను. ఆ సంచీ చర్మానికి దీనికి చాలా తేడా ఉంది..... అప్పుడు బాగా డబ్బులు తిగిలాయి. ఏడుస్తూంటే అమ్మ మిరాయి తెచ్చిపెట్టింది.” అని పరిపరిచిధాలుగా ఆలోచనలు సాగించాడు. మళ్ళీ ఆతని ఆలోచన ఆ బాల్యస్మృతుల్లో ప్రవేశించింది. ఆయితే వాటి వల్ల అతనికి బాగా బాధ కలిగింది. అందుచేత ఆ విషయాలు విడిచిపెట్టి వేరే మరికొన్నింటిమీద మనస్సు నిలపాలని అనుకున్నాడు.

ఈ స్మృతులతోబాటు మరికొన్ని స్మృతులతని మనస్సులో ప్రవేశించాయి. అవ్వన్నీ అతని రోగానికి సంబంధించినవి. మొట్టమొదట అతనికి రోగప్రారంభము, క్రమక్రమంగా అది ఎక్కువైపోయిన పరిస్థితులు జ్ఞాపకం వచ్చాయి. బాల్యంవైపు న్నెళ్ళినకొద్దీ జీవిత నిర్ధారిణి వికాలంగా ప్రవహిస్తున్నట్టు కనిపించింది. ఇలియిచ్ తనలో “ఈ బాధ ఎక్కువైనకొద్దీ జీవితప్రవాహం సన్నగిలిపోయింది. అలాగలాగ ముందుకు వెళ్ళినకొద్దీ జీవితం అంతా అంధకారబంధురం అయిపోయింది” అనుకున్నాడు. అతనికి తన జీవితం అంతా బరువుగా కిందికి పడిపోతున్న బండరాయిలా కనిపించింది.

ఇలియిచ్ మనస్సులో “జీవితం ముందుకు వెళ్ళిన కొద్దీ క్రమక్రమంగా బాధ తక్కువౌతూఉంటాయి. చివరికి జీవితం భయంకరమైన యాతనాభారంతో అంధమైపోతుంది. నేను గొప్పగా కిందికి పడిపోతున్నాను.” అనుకున్నాడు. వెంటనే పడిపోకుండా నిలవకొక్కుకోవాలని అనుకున్నాడు. కాని ఇంక నిలవకొక్కుకోడం కలలోని వాస్త్ర అని తేలిపోయింది. అందుచేత అలాకే ఆ సోఫామీద పడుకుని ఆ భయంకర మృత్యువుకోసం సిద్ధిస్తూ కూర్చున్నాడు.

మళ్ళీ అతని మనస్సులో ఈవిధంగా ఆలోచనలు తట్టాయి. “ఇక నిలవకొక్కుకోడం అసంభవం... అయితే ఈ యాతనల కన్నీటికి ఉడ్డేశ్య మేమిటో తెలిస్తే బాగుండును! ఆ తెలుసుకోవడం మాత్రం అంత తేలికా? నేను సరియైన మార్గంలో నడవలే దనుకున్నప్పుడు దీనికంతటికీ కారణం కనుక్కోవచ్చును. నా ప్రవర్తనలో ఎక్కడా నాని కనబడడ!”

ఈవిధంగా అనుకుని రెను ఉద్యోగవిధులన్నీ ఆతిజాగ్రత్తగా క్రమంగా నిర్వర్తించిన విషయం జ్ఞాపకం చేసుకున్నాడు. ఇలాగనుకుంటూంటే అతని పెదవులమీద ఆవ హేళ నాత్యక్తమైన ఒక చిన్న చిరు నవ్వు తాండవించింది! చివరికి లోలోపల “దీనికెక్కడా కారణం కనబడదు. యమయాతన అనుభవించడం, చివరికి చచ్చిపోవడము!—అంతే! ఆయితే ఇదంతా ఎందుకు?” అనుకున్నాడు.

11

అటుపిమ్మట మళ్ళీ ఒక పదిహేనురోజులు గడిచిపోయాయి. ఈ సమయంలో ఒక సంఘటన జరిగింది. ఇది ఇవాన్ ఇలియిచ్, అతని భార్య మన సారా కోరుకున్నదే. ‘పెట్రెషెవ్’ స్వయంగా వివాహమాట ఎత్తి, వివాహనిశ్చయం చెయ్యవలసిందిని కోరాడు. ఇది సాయంత్రంవేళ జరిగింది. ‘పెట్రెషెవ్’ వ్యాధి షెడరోవ్ ను మర్యాద ప్రాధునే ఈ వర్తమానం భర్తకు తెలియజేయడం ఎల్లాగా అని ఆలోచిస్తూంది. కాని ఆ గతిరత్రానించీ ఇలియిచ్ రోగం బాగా ముదిరిపోయింది. అతను ఆ సోఫామీద అల్లాగే పడుకుని ఉన్నాడు. వెల్లకిలా

పడుకుని జెరిగా మామూ భరించలేనిభావతో మూలుగుతున్నాడు.

శైవరోవ్నా అరనికి మందుమాట జ్ఞాపకం చేసింది. అతడేమీ మాట్లాడకుండా అల్లాగే ఆపా వైపు చూశాడు. ఆ మాపుల్లో ఆమె యెడలగల ద్వేషము, నిరసన బునహుతున్నట్లున్నాయి.

ఇలియిచ్ “అబ్బబ్బా, ఏమిటి గొడవ! నన్నిట్లా కుంభంగా చావనిమా!” అన్నాడు.

ఆమె చిత్తశుద్ధి అక్కడినుంచి వెళ్ళిపోయేదే. కాని ఇంతలో ఇలియిచ్ కుమార్తె ఇలియిచ్ ని పలక రించడానికి అక్కడికి వచ్చింది. ఇలియిచ్ కుమార్తె కేసి కూడా భార్యకేసి చూసినట్లే చూశాడు. కుమార్తె ఒక్కో ఏలాగ ఉన్నదని అడిగింది. ఇలియిచ్ అంతే అంటున్నట్లుగా ఇక అందరికీ తన భాగ వదిలిపోతుందని చెప్పాడు. తల్లి, కూతురు మరి మాట్లాడలేదు. కాస్తే పక్కడ కూర్చుని మెల్లిగా లోపలికి వెళ్ళిపోయారు.

కుమార్తె తల్లితో ఇలాగ అన్నది. “అయితే ఇదంతా మన తప్పా? నాన్నగారు దీని కంతటికి మనమే కారణం అన్నట్లు మాట్లాడుతున్నారు. నా కాయనసంగతి తలుచుకుంటే చాలా శించగా ఉంది. దీనికోసం మళ్ళీ అందరినీ ఇంత భాగ పెట్టడం ఎందుకు?”

డాక్టరు కూడా యథాప్రకారంగా వచ్చి ఇలియిచ్ పక్కని కూర్చున్నాడు. ఇలియిచ్ అతని కేసి చురుచురామాస్తా అనడం ప్రశ్నల కన్నీటికి అతిముక్తసరిగా ‘అవును’ ‘కాదు’ అని మాత్రమే సమాధానం చెప్పాడు. ఒక్కనిమిషం జీరుకుని “ఇక మీరేమీ చెయ్యలేరు; ఇది మీకూ తెలుసును. కనక నా చూసాన్ని నన్నొదిలి వెళ్ళండి!” అన్నాడు.

“మేము మీ భాగలు కొంతవరకు తగ్గించ గలము.”

“మీరు అది కూడా చెయ్యలేరు, మరి నన్నొదిలి వెళ్ళండి!”

ఆ డాక్టరు పక్కగదిలోకి వెళ్ళి ప్రెస్కోవ్యా శైవరోవ్నాతో పరిస్థితి బాగా విషమించిపోయి

దనీ, రోగి అమితంగా భాగపడుతుండడంవల్ల స్వల్ప మందు ఇస్తూండడం తప్ప మరి వేరే గత్యంతరం లేదని చెప్పాడు.

డాక్టరు చెప్పినట్లు ఇలియిచ్ బాగా దుర్బలం గా ఉన్నమాట నిజమే. ఇలియిచ్ శిరీరయాలనకం బాగానసిక వేదన మరింత భయంకరంగా ఉన్నది.

ఇలియిచ్ ఇలాగ ఈ మానసిక వేదన అనుభవించడాని కొక కారణం ఉన్నది. జెరాసివ్ అమాయకంగా అల్లాగే అతని కాళ్ళు ఒళ్ళో పెట్టుకుని కునిచుపొట్టు పడుతున్నాడు. ఆసమయంలో ఇలియిచ్ మనస్సులో తటాలున ఒక ప్రశ్న బయలుదేరింది. అతను లోలోపల “ఒకవేళ నా జీవితం అంతా తిప్పు దారి నే నడిచిందేనా?” అనుకున్నాడు.

ఇలియిచ్ ఇంతకుపూర్వం తన తప్పుచారినీ నడవడమనేది కేవలం అనూహ్యమే అనుకున్నాడు. కాని ఇప్పుడతనికి తన జీవితం అన్నగా నడవలేదన్న విషయం నిజమే కావచ్చునని తిట్టింది. ఎవక ఉద్యోగం చేసే కాలంలో ఏదైనా ఒక పని చేయ వలసివస్తే నలుగురు కౌనన్న చారి నే నడిచిపోతూండేవాడు. కాని మనస్సులోమాత్రం అల్లాగ నడవడం తిప్పని అనిశ్చితా ఉండేది. కాని ఆ అభిప్రాయం పైకి రకుండా పోక్కి పెట్టివేస్తూఉండేవాడు. ఇప్పుడు ఆ తొక్కి పెట్టివేసిన అభిప్రాయాలే నిజమైనవనీ, మిగిలినవన్నీ అబద్ధమేననీ తోచింది. అంతే కాదు. తన ఉద్యోగవిధులు, సంస్కారవిధులు, స్నేహసంబంధాలు మొదలైనవన్నీ కేవలం పచ్చి అబద్ధాలు కావచ్చునని భాసించింది. అయితే ఇంత వరకు సరియైన మార్గాన్నే నడుస్తున్నాయని సమర్థించుకున్నాడు. కాని ఇప్పుడా సమర్థన అంతా తాడు, బొంగరము లేనట్లు కనిపించింది. మరి ఇప్పుడేక సమర్థించవలసిందేదీ కనబడలేదు.

ఇలియిచ్ మళ్ళీ రెనలో ఇలాగ అనుకున్నాడు. “ఒకవేళ అది నిజమయితే—నేను నాకిచ్చిన సదవకౌశాలన్నీ బారవిడిచివేసి వెళ్ళిపోతున్నాను. ఇక ఇప్పుడీ జీవితం తిన్నరైన దారిలో పెట్టడం అసాధ్యమైన పని—అయితే మరి ఇప్పుడు కర్తవ్యమేమిటి?”

ఇలియిచ్ వెల్లకిలా పడుకుని మళ్ళీ కొత్త పద్ధతిలో జీవితం అంతా పునర్విమర్శ చెయ్యడం మొదలు

పెట్టాడు. తెల్లనాళేబప్పటికి మొట్టమొదటగా నొఖరు కనిపించాడు. తరవాత భార్య, కుమార్తె, డాక్టరు మొదలైనవారంతా కనిపించారు. వారందరినీ చూస్తూంటే అతనికి ఆరాతి భాసించిన సత్య స్వరూపం నిజమని తేలిపోయింది. వారందరికోసము తన యావజ్జీవము దానపోశాడు. అందరిలోను అతనికి తన స్వరూపం ప్రత్యక్షమైంది. వారందరినీ తలుచుకుంటూంటే అతనికి తన జీవితంతో కేవలం ఆత్మకుంచనే అనీ, ఒక భయంకరమైన కపటనాటకమనీ, ఆ నాటకం తెరమరుగులో జీవనమరణాలు రెండూ మరుగునడిచాయనీ అనుకున్నాడు. ఇది స్పష్టపడిపోగానే అతని బాధ పదిరెట్లెక్కువైపోయినట్లు కనబడింది. ఇలియిచ్ గట్టిగా మూసుకుంటున్న ఇటువొడ్లద్దం ప్రారంభించాడు. కప్పుకున్న గుప్పటి వల్ల అతనికి ఊపిరాడడం మానివేసింది. ఇక ఇంటిల్ల పొదిమొద పట్టరాని ద్వేషం బయలుదేరింది.

అతనికి మళ్ళీ నల్లమందిచ్చాడు. అది బాగా పెద్ద మోతాడు. దానివల్ల స్పృహ తప్పిపోయింది. ఒంటిగంట అయ్యేసరికి మళ్ళీ బాధ ప్రారంభించింది. అతను ఇటు అటు దొడ్లుతూ పక్కనున్న నాళ్యనంధరినీ దూరంగా పొమ్మని కసిరికొట్టేశాడు.

ఇంతలో భార్య అతనిదగ్గరికి వచ్చి “నే నొక్కకోరిక కోరుకున్నాను. నాకోరిక మన్నించండి! దానివల్ల అపకారం ఏమీ జరగదు, జరిగితే ఉపకారం జరుగుతుంది. ఆరోగ్యంగా ఉన్నవాళ్లు కూడా దీనికి అంగీకరిస్తారు.” అంది.

ఇలియిచ్ కళ్లు పెద్దవి చేసి చూసి, “ఏమిటది? ప్రార్థనా? ఎందుకు? ఇప్పుడు దానివల్ల ప్రయోజనమేమీ లేదు. అయినా...” అన్నాడు.

సోపరోన్నా ఏడవడం మొదలుపెట్టి “ఈ మాట కాదనకండి! నేను మత గురువుకోసం కబురు పంపిస్తాను. ఆయన చాలా మంచివాడు.” అంది.

“సరే! బాగుంది!” అన్నాడు ఇలియిచ్.

మతగురువు వచ్చి ప్రాయశ్చిత్తం జరిపించాడు.

ఇలియిచ్ కి సంజేహాలు, అనుమానాలు తగ్గిపోయాయి. తద్వారా అతని బాధకూడా కొంత తగ్గింది. మనిషి కొంచెం కుదురుకున్నట్లు కనిపించాడు. మళ్ళీ

ఆరాజ్యోతి వెలిగింది. మళ్ళీ ఇలియిచ్ ఆ ఎపిండి స్పృహకురించి దాన్ని దారిలో పెట్టడాన్ని గురించి ఆలోచించడం మొదలుపెట్టాడు. ప్రార్థన వింటూంటే అతనికి కళ్ళు చెమ్మగిట్టాయి.

ఇది అంతా అయిపోతూక ఇలియిచ్ యథా ప్రకారంగా పడుకున్నాడు. అతనికి కొంత నింపాదిగా ఉన్నట్లనిపించింది. మళ్ళీ తాను జీవించగల నేమో అనే ఆశకూడా బయలుదేరింది. డాక్టర్ల సుశ్రవణ నిదో శస్త్రచికిత్స చేస్తామన్నారు. అతని శస్త్రచికిత్సను గురించి ఆలోచించి “నే నింకా జీవిస్తాను.” అనుకున్నాడు.

ప్రార్థనాదికం అయిన తరవాత భార్య అతన్ని అభినందించడానికి లోపలికి వచ్చి—“మీ వంట్లో కొంచెం నయంగా ఉంది కాదా?” అని అడిగింది.

అతని దామెకేసి చూడకుండానే ‘అవును’ అని సమాధానం ఇచ్చాడు.

అతని నామె దుస్తులు, ముఖనైఖరి, నాలకం మొదలైనవన్నీ అతిపరిశీలనగా చూశాడు. అవన్నీ పరిశీలిస్తూంటే అతనికి లోలోపల “ఇదంతా తప్పువారిని పడిపోయింది. నడవవలిసి నవిధంగా నడవలేదు. నీవిన్నా శ్రమించి బతికినదంతా కేవలం కపటనాటకం. ఈ కపటనాటకంవల్ల జీవన మరణాలు రెండు మరుగుపడిపోయాయి.” అనే అభిప్రాయం తట్టింది. ఇలాంటి అభిప్రాయం తట్టగానే అతనిలోని ద్వేషాగ్ని, శరీరయంతనాగ్ని ఒక్కసారిగా ప్రజ్వరిల్లాయి. దానితో అతనికి తన చివరిదశ సమీపిస్తున్నదని తోచింది. ఇది ఇట్లాగ ఉండగా బల్లెంతో పొడిచి నట్టుగా పోల్లు, భరించలేని ఉక్కకూడా ప్రారంభమైనాయి.

భార్య “వంట్లో బాగా ఉన్నది కాదా?” అని అడిగినప్పుడు అతను “సరే!” అన్నాడు. అట్లాగన్నప్పుడు తన ముఖకవళిక బాగా భయంకరంగా తయారయింది. ఆ మాట అన్న తరవాత ఇలియిచ్ నూటిగా భార్య కళ్ళల్లోకి చూశాడు. వెంటనే నీరసంగా వేల్చాడు తనాన్న మొహం తిప్పి వేసుకుని “పో! ఇక్కడి నించి లేచిపో! నామానాన్ని నన్ను వదిలెయ్!” అని గట్టిగా అరిచాడు.

12

ఇలియన్ కి అనుసరింపబడు మూలములు, అగువులు ప్రారంభించాయి. అని ప్రారంభించిన తరువాత అవి అల్లాగే ఉండిపోయాయిగాని మరి ఇంకా అనేక కనపడలేదు. అవి అల్లాగే ఏకాగ్రంగా ఉన్నాయిగాని రోజులదాకా ఉండిపోయాయి. మూలములను ఆ అగువులు విన్నవించుకొని హాళిపోయి చెవులు మూసుకున్నాడు. బ్యాంకో 'అవును' అని అన్న ముగుడునుంచి అతనికి జీవితాశాస్త్రాన్నిగా నశించి పోయింది. అయితే అతని అనుమానాలు, సంబేధాలు అలాగే ఉండిపోయాయి.

రాత్రింబగల్గితేనల్లాగే ఓ ఓ ఓ అని అగుస్తూ మూలములుండేవాడు. మొట్టమొదట "వస్తు వస్తు" అనేనాట గట్టిగా అరవడం ప్రారంభించాడు గాని క్రమంగా అది "ఓ ఓ" కింద మారిపోయింది.

రాత్రింబగల్గినాగ ఉండిపోతున్న ఇలియన్ కి ఒంటిమీద న్యాయక మే లేదు. అతని కేసు చీకటి కోణంలోకి బలవంతంగా నెట్టివేస్తూన్నట్లుండేది. ఇలియన్ ఉరిశిక్ష వేసిన మనిషిలాగ తాయి కులా పెనుకలాడేవాడు. అయినా ప్రతిక్షణము అతనికొక అంత్యంత సమాధిస్తూన్నట్లుండేది. ఆ చీకటి కోణంలోకి సరిగా ప్రవేశింపలేకపోవడంవల్లనే తన తీ బాధ కలుగుతున్నదని ఇలియన్ గ్రహించుకున్నాడు. తన జీవితంతో సరిగానే నడిచిందనే గట్టనమ్మకం ఒకటే అతని అనాగూస మరణానికి అడ్డుతగిలింది. దానివల్లనే అతనికి యాతనలన్నీ తలపించాయి.

హఠాతుగా అతనికి గుండెమీద సమ్మెట పెట్టు పెట్టినట్లుపించింది. ఉపైన అతనికి ఉపిరి పీల్చుకో వడంకూడా కష్టమైపోయింది. హఠాత్తుగా అతడా చీకటికోణంలోకి పడిపోయాడు. కాని ఆ అట్టకుగున అతని కొక నెలుగు కనిపించింది అతివేగంగా డ్రైగ్లో ప్రయాణం చేసేవారికి ముందుకు నడుతున్నాడనక్కర్లేనట్లుతన్నట్లుంది. ఇలియన్ కి కూడా సరిగ్గా అల్లాగే అనిపించింది.

నెంటునే అతను మనస్సులో "నీ! నాజీవితం తన నైవాదానిలో న. వ్యక్తులునునాలు నిజమే. కాని ఇప్పుడా విషయం అప్రస్తుతం. మరింత తిన్ననైన

మార్గ మేది?" అని ప్రశ్నించుకున్నాడు కొంతసేపటి కతని మనస్సులో అంవోదన తగ్గింది.

ఈ పరిణామం బాసబాగా ఎక్కువైన మూడో గోడన సామంతం మరణానికి ప్రార్థన గొడుగుంటలు ముందు కలిగింది. సరిగా ఆ సమయమునికి అతని ఆఖరి సిల్లవాడు బడిగోనించి ఇంటికి వచ్చి నెంటునే అతని ముందంబిగికి నల్లొగు బలియన్ అప్పుడు మరణవేదనకు కూడా ఇటూ అటూ నొద్దుకూ కేకలు పెడుతున్నాడు. ఆ సమయంలో అతని చెయ్యి ఆ సిల్లవాకి తలమీద పడింది. ఆ సిల్లవాడా చెయ్యిపట్టుకుని ముద్దు పెట్టుకుని వివేచన ప్రారంభించాడు.

ఆ సమయంలోనే ఇనాన్ ఇలియన్ కళ్ళకు మూస కనిపించింది. అప్పుడు తనకి జీవితం ఇంతకు ప్రార్థన సరియైన మార్గంలో న. వేకపోయినా, ఇక ముందైనా తిన్ననైన దారిలో పెట్టవచ్చునన్న ఆశ కలిగింది తనలో తను "ముందున మార్గ మేది?" అని ప్రశ్నించుకున్నాడు. అంతరాత్మ ప్రత్యుత్తరం కోసం అలాగే నిరీక్షిస్తున్నాడు. ఇంతలో అతనికి తన చెయ్యి ఎవరో ముద్దు పెట్టుకుంటున్నట్లునిపించింది. కళ్ళు తెరిచి చూస్తే ఎదురుగా ఆ చిన్న సిల్లవాడు కనిపించాడు. అతన్ని చూడగానే అతని కళ్ళు చెయ్యి గిల్లాయి. మనస్సు ద్రవించింది. ఇంతలో అతని భార్య దగ్గరికి వచ్చింది. ఇలియన్ ఆమెకేసి చూశాడు. ఆమె నోరు తెగుడుమని గెప్పనాల్సినంతా అతి దెంగగా అతనికేసి చూస్తున్నది. చెంపలమ్ములు కన్నీళ్ళు కాలము కడుతున్నాయి. అమెమీద కూడా అతనికి జాలికలిగింది.

ఇలియన్ లోలోపల "పాపం వీళ్ళందరినీ నేను నానాబాధలు పెడుతున్నాను. వాళ్ళందరు లోపల చాలా బాధపడుతున్నారు. నేనుపోతే వాళ్ళకి బాధలన్నీ పోతాయి." అనుకున్నాడు. కాని అతనికి మూలలు పైకనడానికి తగిన డ్రైగ్లో చిక్కలేదు. తరువాత "పైకి చెబితే లాభిపేమిటి? నేనా విధంగా ప్రవర్తించాలి" అనుకున్నాడు. తరువాత భాగ్యకా చిన్న సిల్లవాడిని గుసించి, "నాళ్ళలోపలికి తీసుకొనిళ్ళు పాపం పనివాడు. ఇంతకు ప్రార్థన చాలాపరుషంగా మాట్లా

డాను. నిన్ను కూడా చాలా బాధపెట్టాను..." అన్నాడు. అటుపిమ్మట "నన్ను తిమింతు" అని అనబోయాడుగాని "నన్ను తు" అన్నంతవరకే అనగలిగాడు. తరవాత అన్నీ తెలుసుకోగలిగిన పరమేశ్వరుడా విషయం తెలుసుకోగలవనీ ధీమాతో మెల్లిగా చెయ్యి ఆడించాడు.

ఇంతలో మాతాక్షుగా అతనికి సమస్తమైన బాధలు తన దగ్గరినించి దూరదూరంగా తొలగిపోతున్నట్లనిపించింది. ఇలియిచ్ అక్కడ ఉన్న అందరి మీద జాలి కలిగింది. వారికి ఏ విధంగానూ బాధ కలిగించగూడదని అనుకున్నాడు. ఈ అభిప్రాయం వెంటనే కార్యరూపం ధరించాలని కూడా అనుకున్నాడు.

"ఇది ఎంతటి సత్కార్యం! ఇది ఎంత శ్రేణికపని! అని లోలోపల అనుకున్నాడు. తరవాత ఇలియిచ్ "మరి నా బాధ ఏమైంది? అది ఎక్కడ ఉంది?" అని ప్రశ్నించుకున్నాడు.

తరవాత ఆ బాధ ఉన్న వైపు చూశాడు. తరవాత "ఇది ఇక్కడ ఉంది. ఉంటే? ఉండనీ!" అనుకున్నాడు. తరవాత "మృత్యువు ఏది? ఎక్కడ ఉంది? అని అనుకున్నాడు.

ఆ తరవాత బ్రాదర్స్ నింటి పటుకుని పీడిస్తున్న ఆ మృత్యుభయం ఎక్కడ ఉందో? అని నెతికాడు. ఎక్కడా అతని కా భయమే కనబడలేదు. పిమ్మట 'మృత్యువంటే ఏమిటి?' అది ఎక్కడ ఉంది? అని

ప్రశ్నించాడు. అతనిలో భయమే అదృశ్యమైపోయింది. దానితోడా నా మృత్యువు కూడా అంత దూరమైపోయింది!

మృత్యువు ప్రాణంలో నెలుగు ప్రత్యక్షమైంది. ఇలియిచ్ "ఓహో! 'అదా ఇది' అని మిస్సులో అనుకుని, అత్యాశ్చర్యంతో "ఏమి దివ్యానందం!" అని గట్టిగా అరిచాడు.

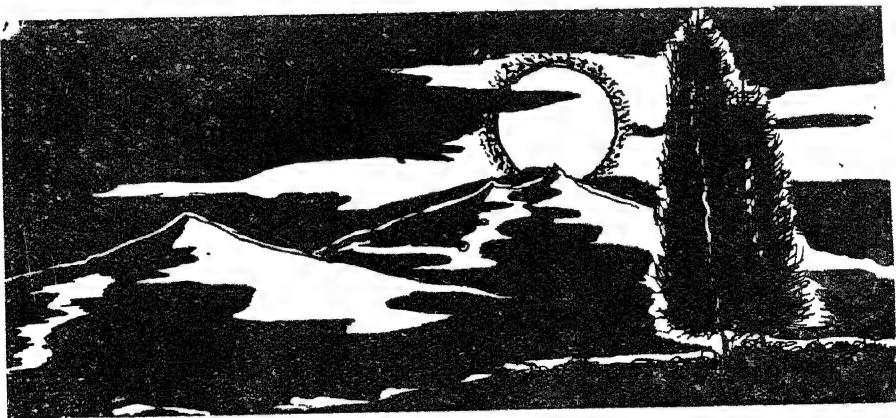
ఇలియిచ్ ఇతన్ని ఒక క్షణంలో జరిగిపోయాడు. ఆ క్షణంలో ప్రత్యక్షమయిన ఆ అనందక్షోభి అతని మనస్సులో అలాగే ఆరని దివ్యులూ వెలిగింది!

ఆ ముగిసా ఉన్నవారిందరికీ మర రెండు గంటలదాకా ఆ శరీరం అలాగ నిజ నిజ తన్ను కుంబున్నట్లే కనిపించింది. అతని కంఠంలో గురగుర శబ్దం వినిపించింది. క్రమంగా ఆనూనం అదీ తగ్గి పొవడం ప్రారంభించింది. కొంతసేపటికి అది కూడా తగ్గిపోయింది.

పక్కనే ఉన్న వారొకరు "అంతా ఆయి పోయింది!" అన్నారు.

ఇలియిచ్ ఈనూటలు వినిపించాయి. అంత రాత్రిలో అతడు ఈ మాటలే రెట్టిండుకుంటూ "మృత్యువు నశించిపోయింది. ఇక దీని గొడవ లేదు!" అనుకున్నాడు. అతడు లోలోపలికొక దివ్య శ్వాసని పిల్చుకున్నాడు. ఒక నిట్టూర్పు మధ్య భాగంలో మరణించాడు.

(సమాప్తము)

అ రుణ రేఖలు

శ్రీ బొడ్డు బాపిరాజు

అందరి చిన్ననాటి కలలై, మధుముగ్ధకపోలపాళి రూ
పందిన జాను సిగ్గుటలలై యువయాచల సానుమూలముల్
సుందర వల్లకల్పనల సొంపులు పొంపిరివోవు సుప్త ని
స్సందిత భావనా శిశిర వల్లికతున్ గిలిగింత వెట్టుచున్.

తూరుపు కొండ క్రొక్కనును త్రోవల ప్రోవులు వడ్డ దేవ మం
దారములో ? సురేశ్వరసుతా చరణారుణ సంభృతార్ద్రాలా
తూరసరేఖలో ? యెడద కమ్మవి యూహలు నించు, కావ్యక
న్యాయమణియ దృఢాధుర హాసనమున్నిపి తొసితదృశ్యతుల్

అరుణ గభీరసీల జలదావరణోజ్వల రూపరేఖలే
తరుణ కళాతపస్వి నవదర్శన రమ్యరసానుభావముల్ ?
తరళసుహృద్యవ ప్రణయ తంత్రుల తేల్చునొ గానవాహినుల్
విరహివిశీర్ణహృద్గహనవీధుల ప్రీల్చునొ యగ్నిశైలముల్ !

ఈ యువయప్రభల్ చదలనెత్తిన రక్తపతాకలేలయ
స్థాయికొ ? తామదేవత విషప్రసరద్రవనాంచలోచ్ఛల
చ్ఛాయ లవెల్ల కాంక్షిత సుశాంతికపోతపదారుణ ప్రభా
శ్రీయవు పెన్నడో పులకరింపతదు జ్వలకాంతి లోకముల్

అరుణరేఖలు జగదీశు కరుణరేఖ
లెల్ల జగముల వెలుగు పెల్లెత్తి విలుచు
లేచి రండోయి శోభా దర్శిద్రులార !
హృదయ దీపిక లిపుడె వెల్గించుకొనుడు.

రాజకీయ యజ్ఞము

శ్రీ వంగోలు మునిసుబ్రహ్మణ్యం

శ్రా

తనాజ్ఞయనునందు అనేక యజ్ఞములు జేర్కొనబడియున్నవి. అందులో రాజనూయము అశ్వమేధము అను రెండు యజ్ఞములును ప్రత్యేక విశిష్టత గలిగియున్నవి. సామాన్యముగ అన్ని యజ్ఞములును వేదచోదితములు. అన్ని యజ్ఞములయందును అనుసరింపవలసిన కర్మవైదికము. అన్ని యజ్ఞములును కేముటకు బ్రాహ్మణులును క్షత్రియులును అర్హులైయుండుదురు. కాని రాజసూయమును అశ్వమేధమును మాత్రము బ్రాహ్మణులు జేయరాదు. దిగ్విజయము జేసిన రాజన్యులు మాత్రము నీ యజ్ఞముల జేయవలరు. ఈ రెండు యజ్ఞములును రాజకీయయజ్ఞములు. ఈ రెండు యజ్ఞములయందలి ప్రయోజనము యొక్కవగ తాకికము. జేశమునందలి ప్రజలకు శాంతి సౌభాగ్యములు నెలకొల్పవలసిన బాధ్యత రాజుయందుండును. సార్వభౌముడొకడు తొర్ర్యతేజోబలసంపన్నుండై యుండి, సామంత రాజులను తనకు లోబడియుండునట్లు జేసికొని, శత్రు రాజుల దాడికి చేళము పొల్పవలయున గాపాడవలయును. జేశమునందలి ప్రజలకు అన్నవస్త్రాది లోపములు లేకుండజేయవలయును. ప్రజలయందు రాజభక్తి నిలిచియుండునట్లుజేసి వారి ప్రేమానురాగములకు రాజు పాత్రుడు గావలయును. ఇట్టి తాకిక ప్రయోజనము లుద్దేశించి వేదములందును శ్రాత మాత్రములందును రాజసూయ అశ్వమేధ యాగముల ప్రణాళికలు నిర్దిష్టంపబడియున్నట్లు తోచుచున్నది. హరిశ్చంద్రుడును ధర్మరాజును రాజసూయయాగములజేసియుండిరి. ఏశరథుడును, శ్రీరామచంద్రుడును, ధర్మరాజును అశ్వమేధయాగముల జేసియుండిరి. ధర్మరాజు తరువాత నెవ్వరును రాజసూయము జేసినట్లు గనబట్టదు. అశ్వమేధము పారిశ్రామికయాగమందు గూడ నానేకమంది చుక్

వర్తలు జేసియుండినట్లు చెలియుచున్నది. క్రీస్తుశకము 100 A. D. ప్రాంతమున ఆంగ్రచక్రవర్తి, వేద శ్రాత కర్తమహారాజు, అశ్వమేధయాగము జేసెను. 210 A. D. ప్రాంతమున ఆంగ్రచక్రవర్తి, ఇయ్యకు స్వామి వనిస్థి పుత్రశాంతిమూల మహాచక్రవర్తి, అశ్వమేధయాగము జేసెను. ఐట్టకుండిన వంశమునకు మూలపురుషుడు మౌర్యవర్మ మహారాజు 430 A. D. ప్రాంతమున పరునొకండు అశ్వమేధములు జేసియుండినట్లు ఈ క్రింద వివరించిన శాసన దృష్టాంతం వల్ల చెలియుచున్నది.

“ఏకాదశాశ్వమేధాఽవభృథావభూత జగ
త్యల్పషష్ఠ్య—అగ్ని మ సహస్రమాజినో
ఽనేక సామంత మకుటమణిభిరీ
చరణయుగళ కమలస్య—మహారాజస్య—”

ఇంకను అనేకమంది మహారాజులు దక్షిణాపధమున అశ్వమేధ యాగములు దాదాపు 10 వ శతాబ్దమువరకు జరిగించియుండిరిని తెలియవచ్చుచున్నది.

గా జ సూ య ము

రాజసూయ యాగవిధానము తుక్లయజుర్వేదమునందును వితిరేయ బ్రాహ్మణమునందును వివరింపబడియున్నది. రాజసూయము జేయదలచిన మహారాజు సామంతరాజులను జయించి జేశనుంతలును శాంతి నెలకొల్పి ప్రజలకు అన్నవస్త్రాది కొరంతలు లేకుండ జేయవలెను. రాజసూయయాగంకల్పమునకు ముందు యజమానుడు ఇష్టాపూర్తయాగములను జేయవలెను.

1. ఇష్టి యనగా యాగము. రాజు వేద మునకును వేదధర్మమునకును నిర్వహణకర్త (trustee) గనుక అట్టి ధర్మములు నిర్వర్తించుటకొరకు ఇష్టియను యాగము జేయవలెను.

2. పూర్వమునగా వనములు, చెరువులు, జలాశయములు, సత్రములు, చలివేంద్రాలు, అన్నదానములు ఇత్యాది ధర్మకార్యములు జేయుట. ఇట్లు పూర్వములు జేసినందులకు దృష్టాంతముగ రాజు పూర్వమును యాగము జేయవలెను.

శ్లోతి—ఇష్టాపూర్వే సంగోంస్య జే ధామయంచ. రాజనూయయాగము జేయుటకు అధికారము పొందుటకై అశ్వంతి విశాలమును ధర్మకార్యములను రాజు జేయవలసియున్నాడు. రాజకీయదృష్టితో ఇట్టి అనుకూలము వేదమునందు జేయబడియున్నదినుట ఆధునిక లౌకికపండితులు గమనింపదగియున్నది.

రాజనూయయాగమునందు ప్రథమదివసమునందు, ఇష్టాపూర్వహోమములు జేయుదురు. ద్వితీయ దివసమునందు, దక్షిణ ఇష్టి జరుగును. మూడవ దినమునందు ఉడివసాన ఇష్టి జరుగును. దీని యందు పశువిశేషము జరుగును. జయింపబడిన రాజులలో నొకనిని పువ్వుగ నుపయోగింతురని హరిశ్చంద్రుని చరిత్రమువల్ల నునశ్చేపుని కథవల్లను దెలియుచున్నది Colebrook అను ఆంగ్లేయ పండితుడు ఇది యొక సాంకేతికమే గాని నిక్కముగ నరమేధము జరిగియుండులేదని దృష్టాంతములన్నవి యని జెప్పియున్నాడు. నాల్గవ దినమునందు మరికొన్ని యాగములును హోమములును జరుగును విదివ దినమునందు మహారాజు పట్టాభిషిక్తుడగును. అట్టితఱి, రాజు ఈ మంత్రము జెప్పి సింహాసన మెక్కును.

- శ్లోతి || (1) రాజ్యాయ, సామ్రాజ్యాయ,
(2) భోజ్యాయ, స్వారాజ్యాయ, వైరాజ్యాయ, పారమేస్థ్యాయ రాజ్యాయ,
(3) మహారాజ్యాధిపత్యాయ,
(4) స్వావశ్యాయ, ఆత్మిస్తాయారోహణి ||

అర్థము || (1) రాజ్యముకొరకును, రాజధర్మ సంరక్షణకొరకును, సత్పరిపాలనాభివృద్ధికొరకును, ప్రజలయొక్క క్షేమాభివృద్ధికొరకును,

(2) నా రాజ్యమునందు భోజనసామగ్రి నిరంతరము అభివృద్ధి జేందియుండుటకొరకును, సామ్రాజ్యముయొక్క గౌరవము కాశ్యతముగ నిలిచియుండుటకొరకును,

(3) అందరు రాజులకును యజమానిగ చక్రవర్తిత్వసిద్ధికొరకును,

(4) నాయొక్క ఇందియనిగ్రహప్రాప్తికొరకును నే నీ సింహాసన మెక్కుచున్నాను.

ఇప్పుడును, ఇంగ్లండురాజు గాని రాణి గాని పట్టాభిషేక సమయమున *Oath of office* ప్రమాణము జేయుచున్నాడు. ఇండియాలో గవర్నరును మంత్రులును ప్రమాణములు జేయుచున్నాడు. సందర్భము సారముగ, దేశకాలములను గమనించి. చిగువగులు వేదోద్భితప్రమాణమునందలి భావమును చక్క గ గమనింపగలరు.

అశ్వమేధము

దిగ్విజయముజేసి చక్రవర్తి గాదలచిన మహారాజు అశ్వమేధము జేయును. ఇందు ఉత్తమాశ్వము నొక్కదానిని ఇచ్చువచ్చినట్లు దిరుగుటకు విడిచిపెట్టుదురు. అట్టి అశ్వము ముందుప్రక్క నలుపును వెనుకప్రక్క తెలుపును రంఘుండిలక్కడక్కడ నల్లమచ్చలు గలిగియుండువలెను. దానిచనుక 100 ముసలి గుర్రములును అస్త్రకవచ ధారులగు 400 యోధులును నుండును. ఇతర ఆధుగుర్రములను దాలుకుండు వక సంవత్సరద్యంబుము ఆ గుర్రముయొక్క బ్రహ్మచర్యమును గాపాడువలెను. శిశురాజుల దేశములలో నా గుర్రము దిరుగును. సంవత్సరమైనపిదప అశ్వము నిరపాయముగ యజమానునివద్దకు జేరును. దీనివల్ల సామంతరాజులందరు యజమానుని చక్రవర్తిత్వము నంగీకరించినట్లు భావింపబడుదురు.

అశ్వమేధయాగము మూడుదినములు జరుగును. (1) మొదటిదినము అగ్నిర్యగము. శ్రేష్ఠునిచ్చినంత నే విణాగాధునిను నొక బ్రాహ్మణుని రాజుగారు జరిగించిన ఇష్టాపూర్వములను గొనియాడు పాటలును గీతిములును పద్యములును వీణయుక్తముగ గానము జేయుచు యజ్ఞశాలయందు దిరుగును. దేశమునందన్ని ప్రాంతములలోను, రాజుగారు జరిగించియుండు గౌరవకార్యములును, ధర్మకార్యములును వివరముగ సర్వజనులకు ప్రకటించుటయే (Proclamation) దీని భావముని మన మాహింపవలసియున్నది. మరియొక రాజన్యాయు నటువలెనే రాజుగారియొక్క దిగ్విజయ

కులను గూర్చి చెబుచున్నట్టి గాథలను, పాటలను పీఠ యుక్తముగ బాగుచు యజ్ఞశాలయందు దిరుగును. మహారాజు యేయేజేశముల జయించి యేయే రాజులను వశపరచుకొని ఆయాజేశముల కార్య నిర్వాహమునకు యెట్టియెట్టి యేర్పట్లు జేసియుండెనో సర్వజనులకు చెలియుటకు ఇది యొక (military proclamation) గా నుండునని మనసు భావింపవలసియున్నది. ఇట్టి వివరణనుంతయు శతపథ బ్రాహ్మణమునందున్నది. (2) రెండవదియు అశ్వమేధగుఱ్ఱము జంపబడును. వహుహోమము జరుగును. ఈ ఘట్టము యొక్క వివరణనుంతయు శ్రీ వాల్మీకి రామాయణము బాలకాండ 14 సర్గయందు దశరథుని అశ్వమేధచూగ సంవిధియున జెప్పబడియున్నది. మూడవదియుండు పట్టాభిషేకము జరుగును. ఇందును రాజగూఢులచూగమందలి పట్టాభిషేకమునందువలె నే నిక్రవర్తి పేదవికాత ప్రమాణముల జేయును.

యజ్ఞ దక్షిణలు.

యజ్ఞమునందు ఋత్విక్కుల కివ్వబడు దక్షిణలు కనుప్రాముఖ్యము జేందియున్నవి. అందెట్టి లోపముగాని నుండరాదు. భావద్గీతి 17—18 నందు దక్షిణ లోపమైన యజ్ఞము తామసయజ్ఞమని చెప్పబడియున్నది. అశ్వమేధయాగమునందు ఘోషురానను కను క్రేష్టమని జెప్పబడియున్నది.

అశ్వమేధే మహాయజ్ఞే

ప్రధినీ దక్షిణా స్మృతా|| భారతము

దశరథుడు జేసిన అశ్వమేధయాగమునందు ఆరుహారాజు తన రాజ్యమును నాలుగు భాగములుగా విభజించి, అందు తొమ్మిదివ భాగము హోతకును, పశ్చిమదిశ భాగము అగ్నిగుర్జనకును, దక్షిణదిశ భాగము బ్రహ్మకును, ఉత్తరదిశ భాగము ఉద్గాతకును యాగదక్షిణగ భారవోసెనని శ్రీమద్రామాయణమునందు జెప్పబడియున్నది ఇట్లు జరిగించిన తిగునాతి ఋత్విజులు రాజునుగూర్చి ఇట్లు జెప్పచున్నారు. “రాజా, మేము బ్రాహ్మణులము. వేదాధ్యయనము జేసికొను మందువారలము. ధూభారమును వహంప శక్తిగలవారము కాము. మాకు యేదేని మరియొక రూపమున, అనగా గోవులుగాని, రజతిముగాని, నువ్వుముగాని దక్షిణగ నిచ్చి

మియొక్క రాజ్యము మీరే తీసికొందురుగాక.” అని బ్రాహ్మణులు చెప్పగా దశరథుడు నట్లే జేసి యుండెను.

వైవిధ్యముగ రెన రాజ్యమునంతయు ఋత్విజులకు దక్షిణగ నిచ్చిన దశరథముహూర్తాజ్ఞ—రెన భార్యలను నలుగురిని అనగా—మహిషి, వానాత, పాలాకలి, సరివృత్తి అను భార్యలను వరుసగ బ్రహ్మ, హోత, ఉద్గాత, అగ్నిగుర్జను అను నలుగురు ప్రధాన ఋత్విక్కులకు భారవొసెనని జేసియున్నాడు. ఏదన ఋత్విక్కులకు భనమిచ్చి రాజు తన భార్యలను తిరిగి తీసికొనియున్నాడు. (శ్రీమద్రామాయణం బాల—14 సర్గ)

ఇదే విధముగ నే సర్వరాజు రెన రాజ్యంబునంతయు అశ్వమేధచూగదక్షిణగ న్యాసునికి నిచ్చి అంతరం ఆయనకు కోటివేలు భనమిచ్చి తిరిగి రాజ్యమును దీసికొనియున్నట్లు భారతమునందున్నది. (అశ్వమేధకపర్వం 89. అగ్నియ 5)

మరియు భారతమునందలి ఈక్రింది స్లోకము వల్ల దక్షిణలు త్రిగుణముగ నిచ్చినయ్యెను మాకు అశ్వమేధములు జేసిన ఫలితము వచ్చునని చెప్పబడియున్నది.

“ఏవ ముత్ర మహారాజ

దక్షిణాం త్రిగుణం కురు

త్రిత్వం వ్రతతు తే రాజా

బ్రాహ్మణా హ్యత్రి కారణం

శ్రీ నశ్వమేధా నత్రిత్వం

సంప్రాప్య బహుదక్షిణాన్”

ఏ కాపితాశ్వమేధములు జేసినట్లు జెప్పబడియుండు సాధవర్త్య పదునొకండురెట్లు దక్షిణల నిచ్చి అట్టి ఫలితముల బొందినట్లు తోచుచున్నది.

ధర్మరాజు అశ్వమేధసందర్శమున తిక్కిన భారతమునందలి పద్యములు ఈ భావములను చెబుచున్నవి.

“ఇలకు వెలగా పారణ్యం

బలఘుమతీ మాకు నొసగు మనుబయ్య ధరణీ,

శులు వినగా నెప్పురవ

కులపతి యా వేదరక్షకున కిట్లనియెన్”

“అశ్వ మేగమునకు నాగ్యులు దక్షిణ
ధరణియంద్రుగాన వరుని చేశ,
విజితయైన ధరణి ప్రజనితప్రీతిమై
ఋత్విగర్చనముగ నిచ్చినాడె”

“కోటికోటులు మాడలు కుప్పవోసి
ధరణి నెలయని జెప్పి యాపురమసంయ
మాధిపతికి సమర్పించె, నతఁడు ఋత్వి
గావలికి బంచిపెట్టె నయ్యతులధనము”

“అరుల కరకముయములైన యజ్ఞనాట
వేదికాయాసతోరణ వివిధభాండ,
దంశశయ్యాసనాదుల ధరణి నాధు
శోభన విప్రచయంబుల కుల్లమరల”

“అట్లు విప్రులకిచ్చి యనంతరంబ
రాజులకు వైష్ణవులకు శూద్రరాజకన్య
జాతులకు మేచ్చులకు బ్రహ్మతనము
ద్రవి్య తంశంబు లిచ్చెనా ధరణివిభుడు”

“ఇమ్మెయి సకలజనులు శ్లో
కుమ్మున బరిశృపులై యమందన్యుగమో
దగ్గున రేలుచు నిజవా
నమ్ములకుం జని మోతనైతు బొగడుదున్”

అన్ని వర్ణములవారికి అన్ని జాతులవారికి
సువర్ణరాసులు అశ్వ మేగయాగమున బంచిపెట్టినట్లు
Social State ఆవుకో గాదో మోచించదగి
యున్నది.

అన్నదానము

యజ్ఞమునందు అన్నదానముగూడ కర్తవ్యము
గ్నియు జెందియున్నదని జెప్పబడియున్నది.
భగవద్గీత (17-18) యే ప్రమాణము. అన్నదాన
లోపముగల యజ్ఞము తామస యజ్ఞము.

దశరథుని అశ్వ మేగమునందు అన్నదానము
గూర్చి చాల—14 స్థలముందు జెప్పబడియున్నది.
బ్రాహ్మణులు క్షత్రియులు, వైష్ణవులు, శూద్రులు,
తాపసులు సన్యాసులు వృద్ధులు వ్యాధిగ్రస్తులు,
స్త్రీలు బాలుగు బాలికలు, ఇట్లు అన్నిరకములవారికిని
అన్ని దేశములవారికిని మృష్టాన్ని భోజనములును వస్త్ర
దానమును గూడ దశరథుని యజ్ఞమునందు జరిగి
యిందనని జెప్పబడియున్నది. ఇదేవిధముగ

ధర్మరాజు అశ్వ మేగమునందును అన్ని జాతులవారి
కిన్ని అన్ని దేశములవారికిని “బహ్యన్న ధన
రత్నోఘ్న”ములు పంచిపెట్టి సంతృప్తుల జేసిరని
భారతిమునందున్నది.

ఈవిధముగ చక్రవర్తి ప్రజలను సంపూర్ణముగ
సంతృప్తిపరచి సర్వసామ్రాజ్యమున భార్యలను సహ
త్యజించునంత వైరాగ్యముగల్గి, ప్రజలయొక్క ఆమో
దముతో రాజ్యభారము వహించి ప్రజల త్రేమము
కొరకు రాజ్యము జేయవలసినట్లు, రాజనీతి వేద
విహిత అశ్వ మేగయాగమునందు ప్రదర్శింపబడియు
న్నది.

అశ్వ మేగయాగాంగ లౌకిక ప్రదర్శనములు

దశరథుని అశ్వ మేగయాగమునకు అనేక కోట్ల
జనము వచ్చియుండిరి. వారికందరికి భోజనములు,
వస్త్రములు, వాసగృహములు నిర్మింపబడి యుండి
నవి. ఇంకను వారి ఆనందమును వారి లోకజ్ఞానమును
వృద్ధిపఱచునిమిత్తము అనేక విధములగు లౌకిక ప్రద
ర్శనములు నిర్వహించబడియుండెనని తెలియు
చున్నది.

అశ్వ మేగయాగమున ప్రధానాశ్వము గాక
ఇంకను ఇతర పశువులు 200 గ, ఇంకను గ్రామ్య
పశువులును, ఆరణ్య పశువులును, సర్పజాతులును,
జలచరములును, అనేక విధములగు పక్షి జాతులును,
యూగకాలముందు యూపస్తంభములకు బంధింపబడి
యున్నట్లు శ్రీమద్రామాయణమునందు జెప్పబడియు
న్నది కొన్ని ఆరణ్య పశువులు సర్పజాతులు మున్న
గుచని పంజరములందు నిలిపియుంపబడినట్లు జెప్పబడి
యున్నది. జలచరము లనగా కూర్మాగులు. మొసళ్లు,
లిమింగిలములు అందులకు నిర్మించబడిన జలాశయము
లందుంచబడియుండును. ఇట్టి జంతువు లన్నియు
వపాకూమము నిమిత్తం సంహరింపబడిన వనుటకు
ఆధారము లేవనియు, సాంకేతికముగ యూపస్తంభ
విత్తేపముజేసి సర్పవిగ్ర జంతుప్రదర్శనశాలగ నిర్మించి
యందురనియు Colebrook పండితుని అభిప్రాయము.
ఇప్పటి కాలమునందు మనము Zoo, Aquarium, Museum, Cattle-show అను
పేర్లతో జరుపు ప్రదర్శనములవలెనే దశరథ మహా
రాజు అశ్వ మేగయాగ సందర్శమున ప్రజల వినోదార్థ

మును విజ్ఞానాభివృద్ధికొరకును నట్టి ప్రదర్శనములు జరిగియుండినటు ఆకాలపు నాగరికతా విశిష్టతను జూపును. వేదమునందును నిట్టి ప్రదర్శనములు జగుప వలసినట్లు విధినిర్మాణములందు ఆత్మశ్చర్యమును బురిగొల్పువనటకు సందియము లేదు. ఈ వివరములన్నియు ధర్మరాజు అశ్వమేధ సందర్భమున అశ్వమేధిక పర్వము, 89 అధ్యాయమునందు గూడ కెప్పు బడియున్నవి.

శాస్త్రములు, కళలు

1. యజ్ఞకర్మ నిర్వహణమునకు అనేక శాస్త్రములు, కళలు, విద్యలు పరిశ్రమలు అవసరము. దత్తరగుని అశ్వమేధయాగకాల నిర్మాణమునకు కర్మాంతికులు, శిల్పకరులు, వర్ణకులనగా వస్త్రకమ్మర పనిదారలు, గుంటలు చెగువలు త్రవ్వువాగు, గణికులు, శిల్పులు, నటులు, నర్తకులు, ఇటుకలు జేయువారు, మున్నగు అనేకవిధములగు చేతిపనులు జేయువారు నియోగింపబడి యుండిరిని శ్రీ మద్రామాణమునందు జెప్పబడియున్నది.

2. అశ్వమేధమునకు అంగధాతములగు ఇతర యాగములు కొన్ని గలవు. అవి జ్యోతిష్మేధము, ఆయరధ్యము, అతిరాత్రము, ఆభిజిత్తు, విశ్వజిత్తు, అజ్ఞోర్యామన, వాజపేయము, గరుడచయనము ఇత్యాదులు. యజ్ఞవేదికల నిర్మాణమునకు కొన్ని కొన్ని ఆకారములు (designs) నిర్ణయింపబడియున్నవి. ముఖ్యముగ గరుడచయనమునకు — గరుడాకారముగ వేదికలు నిర్మింపవలయును. రెక్కలును తోకయును విస్తరించి, తూర్పుముఖము, భూమిని జూచుచు, నాకాశగతుండగు గరుత్మంతుని యాకారమున వేదికలు నిర్మించవలయును. వేదికలయొక్క ఆయా భాగముల కొలతలును కోణములును వలయుములును నిరూపింపబడియున్నవి. ధర్మరాజు జేసిన యశ్వమేధమునందు జరిగిన గరుడచయనమునకు వేదికల నిమిత్తం బంగారు ఇటికలు తయారుచేయించి అట్టి ఇటికలతో వేదికలు నిర్మించియున్నట్లు భారతమునందు జెప్పబడియున్నది. ఇటికలయొక్క పొడవు, వెడల్పు, మందము వేదమునందును శ్రాతనూత్రిములందును జెప్పబడియున్నది. ఇటుకలసంఖ్య సంవత్సరమునందలి దినములు దినమునకు ముహూర్తములతో

హెచ్చువేయగా వచ్చు సంఖ్య $860 \times 80 = 10,800$. ఇటుకలలో వేదికల నిర్మించవలెనని జెప్పియున్నది. ఈ కారణములవల్ల యజ్ఞకర్మయందు (Arithmetic, geometry, Drawing, Building) మున్నగు విద్యలు కావలసియున్నది.

3. ప్రాచీనకాలమునందు సంవత్సరమునకు నెలలును, నెలకు దినములును దినమునకు గడియలును, మరియొక విధముగ నుండెననియు అట్టి రెక్కకాలక్రమముగ నూరియుండె ననియు, ఆ కాల నిర్ణయములనుబట్టి చయనఇటుకల సంఖ్య $860 \times 80 = 10,800$ గ, శ్రాతకాంక్షయందు నిర్ణయమై యుండెననియు కొందరు పండితులు జెప్పియున్నారు. ఇదియునుగాక యజ్ఞకర్మయందు దినేక సందర్భములందు జ్యోతిషశాస్త్రపరిచయ మవసరమై యున్నది. సూర్యోదయ సూర్యాస్తమయములును, దర్శపూర్ణిమాసలును, ప్రతిపత్తులును, సూర్యోపరాగ, చంద్రోపరాగ, చాతుర్మాస్య, ఆగ్రయణాది, కాలనిర్ణయములును ఇట్టి అనేక సంగతులను జ్యోతిషశాస్త్రపరిచయమువల్లనే గరుగ వలసియున్నది. ఆ శాస్త్రములు యజ్ఞకర్మముల మూలముగ నే అభివృద్ధి జెందియున్నవి.

4. యజ్ఞకర్మయందు దినేక వృక్షజాతులు కావలసియున్నందున అందులకు సంబంధించిన వృక్షశాస్త్రపరిచయము అత్యవసరమై యున్నది. యూపస్తంభములకు కొన్ని రకములగు కర్రలు అనగా చండ్ర, బిల్వ, మోగుగు, దేవదారు విరిగి, మున్నగు కర్రలు కావలసియున్నవి. వసాపదనమునకు కొన్ని యజ్ఞములందు నేతస = ప్రబ్బలి, కొన్ని యజ్ఞములందు రావికొమ్మలు నిర్ణయమై యున్నవి. సోమతీగయు మరికొన్ని ఓషధులును లభ్యపరచుకొను సందర్భమునగూడ వృక్షశాస్త్ర పరిచయము గావలసియున్నది. ఆ శాస్త్రము యజ్ఞకర్మల మూలముగ నే అభివృద్ధి జెందియున్నది.

5. పశువిశేషముపట్ల శారీరశాస్త్రము. (Physiology-and anatomy) శాస్త్రముల విజ్ఞానము కావలసియున్నది. పశువుయొక్క దేహమునందు పైభాగమున వేదమునందు జెప్పబడిన ప్రకారము అంగుళములు అరత్తులు కొల్లలతో వయమును స్థలనిర్ధారణజేసి అక్కడ కోతిపెట్టి వపతీయవలసి

యున్నది. అంగహోమమునందును, అన్ని అంగములను ప్రత్యేక నిరూపణముచేసి హోమము చేయబడుచున్నది. వసయను పౌరను దీని దానిని రావికొమ్మలవలె పరచి పచనము చేసివేల్చరు. ఈ వసయను పౌర అశ్వయునందు గానరాగు. దాని బగులు “జేజని” యను పేరుగల హృదియనాంసమును పుష్టిగునునికి దీని ప్రవృత్తు శీనుదానా యాణునందు దశాగుని వివరమున “ధూయంసం వసాయాస్తు జిఘ్రతిస్య, నరాధిపః” యని గుర్రము యొక్క వసాహోమము జరిగినట్లు జెప్పబడియున్నది. ఇంగువల వాల్చికి పొవబడినట్లు హోమము గాని అట్లుగాదు శృతియందును సూత్రమునందును “అశ్వయునందు వస యుండదు” అను వివరము చెప్పబడియున్నది.

“నాశ్వస్య వసా వివ్యజే” అని సూత్రము

“నాస్యేషాం సకూనాం జేజన్యా అవద్యంతి.

అవద్యశ్యశ్వస్య” అని శృతి. ఇంగువల సజ్జకర్మ యందు, (Physiology-anatomy) శాస్త్రపరిజ్ఞానము అభివృద్ధి యగుచున్నట్లు విశదముచున్నది.

6. యజ్ఞశాల నిర్మాణమునందును, యాపస్తంభముల విత్తేపమునందును, గరుడవయన వేదికల నిర్మాణము మున్నగు అనేక సన్నివేశములందు వాస్తు శాస్త్ర పరిజ్ఞాన మనసరము (architecture)

7. అశ్వమేధారంభమునందు వీణాగాధుడను వాడు వీణపురస్సరముగ గానముజేయును. అన్ని యజ్ఞములందు సామగానము కడు ప్రాముఖ్యము జెందియున్నది. ఇత్యాది కారణములవల్ల సంగీత శాస్త్రము గూడ సజ్జకర్మములందున అభివృద్ధి జెందియున్నట్లు పేటపడినది.

ఇట్లునేక శాస్త్రములు కళలు యజ్ఞకర్మవల్ల అభివృద్ధి జొందినదియుండి, చిరకాల అభ్యాసమువల్ల శక్తియుక్తులైన వారికితమ యజ్ఞకర్మముల దోష్టముండినవని మనకు పేటపడుచున్నది. ఇర్విగమున డైన వివరించిన అన్ని శాస్త్రములను కళలను యజ్ఞమునకు సంబంధించిన ఆయా శ్రోతభాగముల యందును శ్రీమద్రామాయము మహాభారతము మున్నగు గ్రంథములందును వివరించినవియుండినవి మన దేశమునందు సాగరికత ఎంత ప్రాచీనమో మన మాహింపవచ్చును. రాజనాయకులు అశ్వమేధము అను నీ రెండు రాజకీయ సజ్జములవల్ల మన దేశము నందు రాజనీతి యెట్లు అభివృద్ధి జెందియుండెనో, ప్రభుత్వము నిర్వహించు అధికారుల ఆదర్శములు ఎట్లు ప్రజల యోగక్షేమములే పరమార్థిగా నుంచుకొని యుండెనో మనము గమనించవలసియున్నది.

ఆశయము!

శ్రీ భట్టిప్రోలు కృష్ణమూర్తి

ఈ శరీరము బూదిగా ఎగసినపుడు
ఎదయు బూడిదగా మారి చెదరు నేమి?
ఇంత లోతుగ ఇది కదలింప బడెడు
భేద మోదాది భావ సంకీర్ణమగుచు!
ఇపుడు కలగనుచున్నదీ ఎడద: అపుడు
మేలుకొను అనంతపుమన్ని మెలగుకొరకు-
వెలుగు నీడల నిండిన కలల స్వప్నతలె
ఆ అమరకాంతి ఆధారమౌనో ఏమొ!

అందుకే నేను మఱిలేని యపుడు నీవు
పాడికుము నాకొరకు జాలిపాటలేని—
విరుల దండలు నాప్రతిబింబమునకు-అ
లంకరింపకు అశ్రులు రాల కనుల!
తేనె నగవుల రాణిగా తిరుగు నీవు
కలతపడుదువనీ తలపున్న నిలువగలనీ?
కలల నాడు సంపర్కము గన్న ‘ప్రతిది’
హాయి నుండవలెనని నా ఆశయమ్ము!

కుంభకారిణి కుంభకోణము

శ్రీ కవికొండల వేంకటరావు

“మా రమ్య! నల్లెటూళ్లలో భాగ్యానికి అంతాపాతూ వుండక పోను ఈ దొంగలంటూ లేకపోతే! ఎవరి మీదయ్యా! నీ కనుమానం!” అని అడిగాడు సర్కిల్ శంభారావు నాయుడు. “ఇప్పుడు నా కెస్వరిమీదా అనుమానం లేదు. నే నెవరికీ అయిష్టపడ్డది కాదు. నా డబ్బు పాపిష్టిదీ కాదు.” అన్నాడు గృహస్థ కేదారసింగ్.

“అంటే మా డబ్బు పాపిష్టిదన్న మాటా?”

“ఆ మాట నే నన్నా నా? తమ విద్యుత్ కర్మకర్మా చాకచక్యం, తమ హోదా చూపడే ఈ నల్లెటూళ్ల జలు హావలి పోకమానా? నీ నా నగ్గుకం. ఈ కేసు తమరు బయట పెట్టగలిగితే, తప్పకుండా తమకు సూపరెండెంట్లు ప్రొమోషన్ కాగలదట!”

“నాకు సూపరెండెంటుగిరి సూచించింది ఎవయ్యా?”

“మా మాల్కో ఒక కుంభకరేచక పూరా మా హాత్మ్యం గల మహానుభావు లొకరున్నారు. ఆయన్ను ప్రశ్న అడిగితే, మా పోయిన సాత్తను గురించి చెప్పలేకపోయినారుగాని, “మీ కేసు పట్టుకున్న పోలీసుసర్కిల్ వెంటనే వై హోదాకు ప్రొమోషన్ కాగల”డని చెప్పారు.”

“ఈ చచ్చు ప్రశ్న రాయల్లని నమ్ముకుంటే కేసులు మేం పట్టుకున్నట్టే! మాకు ప్రొమోషన్ వచ్చినట్టే! అయినా ఆ మహాత్ముడు ఎక్కడున్నాడు?” అని సర్కిల్ అడిగాడు.

“ఆముక్క- చెప్పితిరోహితుడైనాడు!”

“ఏమయ్యో! నీవు ఏం మాట్లాడినా క్రీస్తు యీ వలి యి ర వై యో శతాబ్దంలోనివానిలాగు మాట్లాడా లి! ఇరవైయొకవ శతాబ్దంలో, వానిలాగు ఆ దోకీతియ్యాలి! అంతా శాస్త్రకట్టా, హేతువాదబద్ధమూను ఇక్కటి:ద్ధతి. ఇనేం కనిపిస్తురోజూ కావు. కాళ్ళూ చేతులూ కత్తెటి పొడిచి బ్రతికించే ప్రభావాన్ని గమ్యముగం కాదిది. అయితే ఆయన కుంభకరేచక పూరా మహాత్మ్యముగలవాడనా? అన్నావు! నీ నోటాట అసమత్నంగా వచ్చిన శబ్దాన్ని పుచ్చుకుని ముందు కేసు కూపీతిరడా కి యిట్టిస్తాను”

అని సర్కిల్ శనకూడా మాల్కోవున్న జవాన్ కేసిచూసి “ఓయి జవాను!” అని ఏదో దివ్య దృష్టి శట్టినట్టు అభినయించి, “కుంభక” “కుంభక” అని రెండుమాట్లుచ్చరించి “తిన్నగా ఈ మాల్కోవున్న కుమ్మరివాళ్ల యిట్లు సోదాచేసి చూదాం” అన్నాడు. కేసు దొరికితే తనకు ఇతోధికాభివృద్ధి కాగలదనేదానికన్న కీర్తి ఇనుగుడిప్పుది అని అనివ్రాడవలసినది ఆ మహాత్ముడు అని

లోలో కొంచెం నేపు వితర్కించాడు. “ఈ లాంటి మహాభ్యాలమీద కేసులు దొరక గలవా? అయినా కేవలం పురుష ప్రయత్నం పని చేయదు. దైవబల ముండలి ఏ పనికైనా. అందులోనే మన తెలివితేటలు ప్రకాశించాలి. మన తెలివితేటలకు వెనుక హంగుగా దేవుడు లేని నాడు మనకళ్ళు వొట్టి గాజుకళ్ళు” అని స్వగతంగా తీర్మానించుకున్నాడు.

కేదారసింగున్న పూరు అదో మారు మూల పల్లెటూరుని అన్నాగా! అల్లాంటి పూళ్ళల్లో నివాసంవున్న వాళ్ళవద్ద ఒకా క్కప్పుడు తెలియరాకుండా కాసులు, కాసులపేర్లు, వరహాలు, వరహాలపేర్లు, ముత్యాలు, ముత్యాలపేర్లు కుప్పతిప్పలుగా ఇనప్పైల్లో ఇంగువమూటల్లా కట్టబడి పెట్టబడి వుంటాయి. ఈ సంగతి ఇతరులకు తెలియడమంటే ఇహలోకమాత్రులకు సాధ్యంకాదనే మనం అనుకోవాలి.

అయితే ఇంటిగుట్టు లంకకు చేటుని కేనార్ సింగ్ ఇంట్లోవున్న వంటలక్కకే సంగతి తెలుసు. ఆ వంటలక్క రోజూ మూకుడుకనో మూతకనో, కడవకనో, కడ మూతకనో, కుమ్మరాళ్ళ యింటికి వెడుతూ వస్తూవుండడం పరిపాటి. కుమ్మరిదానిపేరు పద్మావమ్మ. ఆ పద్మావమ్మ యీ వంటలక్క కలుసుకొన్నప్పుడల్లా బోకంలోని లోభత్వం, శోకం శోభనం, ప్రభుత్వం ఇలా అన్నింటినిగురించి చెప్పుకుంటూ తుదకు చర్చలోకి దిగి పిచ్చాపాటీగా ఒక ముక్క అనుకొని మఱి విడిపోయేవారు. ఏమిటా ముక్క అంటే-కుంభకారిణి అనేది “కుండవంటి పదార్థం లేదు. అది రూపం దాల్చాక కాల్చబడి గట్టిపడుతుంది. కుండనర

ఆలాకాదు. అది ఆదిలో కరగింపబడి అటు తరువాత రూపం తాలుస్తుంది. మళ్ళీ కాలిస్తే కరిగిపోతుంది ఛెస్” అనేది. వంటలక్క ఏమన్నా “ఎన్ని చెప్ప! బంగారం బంగారమే. మట్టి మట్టే! కేదారసింగుగారి ఇనుపపెట్టి తీసినప్పుడల్లా నా కళ్ళు మిఱు మిట్లు మంటాయి. ఆ నగలు నాణాలు చూసి” అనేది.

ఇలా వీళ్ళిద్దరు అనుకుంటూనే వున్నారు. ఓనాడు ఉదంతం పొక్కింది. కేదారసింగుగా రింట్లో దొంగ లడి యిల్లు దోచుకుని ఉన్న లొద్దు లొసుకు అంతా పట్టుకుపోయినారని. వెంటనే పోలీసుకు రిపోర్టు వెళ్ళింది. ఆ రిపోర్టుమీద తిన్నగా సర్కిలే వచ్చి దగ్యాళ్ళు చేయసాగాడు.

కేదారసింగును “మీ యింట్లో వండి పెట్టే వంటలక్క ఇప్పుడు వుందా?” అని అడిగాడు. “ఉండకేం? ఉండకేం? ఆ ముండ ననుమానించబోకండి. అది ఉత్తి సత్తెకాలపు మనిషి” అన్నాడు కేదార సింగు. “ఇప్పుడమె ఏమి చేస్తూవుందో?” అన్నాడు సర్కిల్. వెంటనే వంటలక్క కోసం ఇల్లంతా వెతికారు. ఇంట్లో ఎక్కడా కనిపించలేదు.

“మఱి ఇంట్లో వంట చేస్తూ వుంది అన్నారే?” అని ముదల కించాడు సర్కిల్. ఈ వస్తువులు పోయే దాకా ఆమె మా యింట్లోనే వుంది! ఇంకా కాస్సేపటికో కూస్సేపటికో రాగలదు. అని అనుకుంటాను” అన్నాడు కేదారసింగు. “ఆమెగానీ సన్యాసివేషం వేసుకుని కుంభకరేచకపూరా మహాత్మ్యం అంటూ ఈ వస్తువులతోటి అవతలకు జూరిందేమో?” అన్నాడు సర్కిల్. “అలాంటి

దుర్బుద్ధిగల మనిషి కాదండీ. అది ! గుణ మందిది కాకపోవచ్చుగాని బుద్ధి మందిదే నండి దానిది". అని కళ్ళనీళ్ళెట్టుకుంటూ— వస్తువులు తనవి ముక్కుపుడక కాడనుంచి పోయినందుకు— ఏడుస్తూ సర్కిల్కు విన్నవించుకుంది కేదారసింగుభార్య. "గుణ" శబ్దానికి "బుద్ధి" శబ్దానికి భేదం ఏమీ అని యోచిస్తూ, "అయితే సన్యాసి మరో ఘనిషి అంటారు" అన్నాడు సర్కిల్, ఆలోచన తెగక నెత్తిమీద జరిపాగా తీసి కొద్దిగా తల గోకికొంటూ. అంతలో మరో జవాబు వచ్చి "వీరి మంటలక్క కుమ్మరిపాళ్లే గోడను వెలుపలతట్టు పిడకలు తరుస్తూ వుంది" అన్నాడు. "పిడకలు పిడకలు— మనకి సిండా కూడు వండి పడెయ్యడం మానేసి—పిడకలు, పిడకలు—ఆ ముండ చేసిన దురంతమే ఇది" అన్నాడు కేదార సింగు ఉగ్రుడై. "ఆ కుమ్మరి మనిషికి మా మంటలక్కకి చిర కాలంనుంచి నేస్తం అండి బాబుగారు ! అందుకుగాను వాళ్ళ గోడను పిడకలు తటచబోలు ఈ పొద్దు" అంది విచింతనం లేకుండా ఇల్లాలు.

"మీ యింట ఘనమైన చోరి జరిగి నప్పుడు ఆమె అంత స్థాయిగా పిడకలు తర వడం ఆలోచనీయమే" అన్నాడు సర్కిల్. అంటూ వెంటనే జవాబుతో "నీవు ఆమెను ఆలా కనిపెట్టివుడు. పిడకలు తటచి అవతలికి సాగేటప్పుడు ఈలెయ్యి. మేము ఈలోగా వీధి గుమ్మంలోంచి ఆ కులాల గృహంలో ప్రవేశించి సోదాచేస్తాము. ఆ కుమ్మరిస్త్రీకి పెనిమిటి వున్నాడా?" అని అన్నాడు సర్కిల్. "పెనిమిటి లేకేం?" అంటూ కేదారసింగు, కొంతమంది ఊరి జనం సర్కిల్ను అనుసరించారు. ఇంకా

పిళ్ళందఱూ తన యిల్లుచోటబడకుండానే పద్మాలమ్మ ఇల్లు వెలువడి "మా యింట బూడిద తప్ప మతేం దొటికేను" అంది, బుగ్గలు ముద్దుకిచ్చినట్టు తిప్పుకుంటూ. "నీ పెనిమిటి?" అన్నాడు సర్కిల్. "అత్తగారు సారే తిప్పుతూ తిప్పుతూ నిన్న సందెనికత సన్యసించి నాడు. ఎక్కడికి పోయినాడో తెలియదు" అంది పద్మామ్మ. "తెలియదూ? తెలియదూ?" అని ఊచిపుచ్చుకు ఒక్క లెంపకాయ తియ్యబోయాడుగాని సర్కిల్ ! మళ్ళీ ఆడదనో ఏమో ఎత్తిన చేయిదంప కొన్నవాడై—జవాబు చేత చెప్పించి ఆమెను త్రోవతో ఉండకుండా తప్పించాడు. ఆమె యున్నా ఆ యింటిలో గోడ నొకానొక చోట జేర్లబడి ఊరుకొన్నట్టు ఊరుకుంది. ఏ చోట ఆమె గోడను జేర్లబడి వుందో సరిగా ఆ గోడయొక్క ఆవలితట్టున కేదార సింగుగారి మంటలక్క పిడకలు తరుస్తూ వుంది తీరుబడిగా !

"తన మగడు కడచిన మా పులు సన్యసించాడంటుంది ఈ అడమనిషి! మీకు సన్యాసి కనబడ్డ దెప్పుడు?" అని అడిగాడు సర్కిల్, కేదారసింగుకేసి తిరిగి: సింగు "ఇప్పుడేనండీ ! తమరు వచ్చే ముందండీ! స్వామీ తమ ప్రభావం ఎట్టిదో వినవలతునంటే కుంభకరేచక మహా త్యము గలవాణ్ణి అని చెప్పి తిరోహితుడై నాడు!" అన్నాడు కేదారసింగు. "తమమీద గాని తమ భార్యగారిమీదగాని మండేమైనా చల్లాడా సన్యాసి?" అని అడిగాడు సర్కిల్. "అంత తెలివే మాకుంటే మా వస్తువులు ఇంకా పోనేపోవు. కుంభకర్ణుని నిద్రలో వుంటాం

ఎప్పుడూ కూడా నేనూ నా పెళ్లం, ఇంటిల్లి పాదీ అందరం.”

“బలే కుటుంబం!” అని కేదారసింగు కేసి ఒక చిరునవ్వువదలి, ఆలస్య మమృతం విషం అని సర్కిల్ పద్మాలమ్మచర్యను పలువిధాల పరీక్షించాడు. పద్మామ్మ ఎంతసేపూ తా నిలబడ్డ గోడనుండి బెస క్కుండా అదే తావున నిలుచుండి, వీపుకు మూపుకు గోడ తెల్ల గానుకుపోయేలా రాపాడుతూ “నావొంక అలా చూస్తూ రెండకు ? దొరగారూ! ఆవల పిడకల తరుపికి గోడ ఊ అదిరిపోతుంటే నా నూగి పోతున్నాను” అని మూర్ఛిల్లింది.

ఎప్పుడైతే పద్మామ్మ మూర్ఛిల్లిందో సర్కిల్ ఆమెమీదను చచ్చిపడ్డ జల్లమని ఒక జవానుకు పురమాయించి, రెండో జవాన్ను గోడ బెల్లూడితీయ మన్నాడు. పద్మాలమ్మవీపు రాపాడిన పొడుగునా బెల్లు కొంచెం పచ్చిపచ్చిగా కాపడింది. తవ్విన ఒక అడుగు లోతు మేరలో గోడలోపట పచ్చికుండ ఒకటి కని పించింది. “ఆ కుండమాం ఆవలో కాల్పు డానికి పెట్టుకున్నాం” అంది పద్మామ్మ కొంచెం తెప్పిరిగి.

అంతలో ఆ కుమ్మరి యిల్లు అంటు కుంది. అంటుకుంది అనేకన్న సన్యాసి వేషాన్నపున్న పద్మాలమ్మమొగుడు తన యిల్లు తానే ఎక్కి అంటించుకున్నాడని చెప్పొచ్చు.

అయితే ఆ యిల్లు అంటుకున్నదాని పర్యవసానం యీవల రావిచెట్టుకింద నిల బడి ఆజ్వాల, ఆ వెలుగు, ఆ వేడి, ఆవిసురు చూచినవాళ్లకుగాని అవగాహన కాదు.

గోడలో పున్న పచ్చికుండకు, ఆ యిల్లు పరశురామస్త్రీతి కావడమే ఆవ అయి, రంగుమార్చి గట్టి చేకూర్చింది; కాని ఆ కుండ వొరిగి దానినుండి తప్త కాంచనం ధారగా ధాతుగా, వొలకపోసి నట్టు పేలికి వెల్లువగట్టింది.

పచ్చిన పోలీసులు ప్రజలు యావ న్నూది సీళ్ళు ఇనక బెందడి చేటలతోటి, చిమ్మిటి గొట్టాలతోటి పోసి అగ్ని హోత్రం ఆరిపేసరికి సమస్తం తగులడి పోయింది. ఒక్క మనుష్యులు వాళ్లు కట్టు కున్న బట్టలు మాత్రం మిగిలాయి.

“పచ్చిపిడకలు కూడా భస్మం అయి పోయినాయి” అని వంటలక్క ఆశ్చర్య పోతూ చూస్తూవుంటే, పద్మామ్మ “పచ్చి కుండ పగిలిపోకుండాగట్టిపడింది చూచావా వోలే?” అని అతి అమాయకురాలిగా ఆడజొచ్చింది.

కరిగిపోయిన బంగారాన్ని గుర్తు పట్టించడమెల్లా అని పోలీసులు మెల్ల మెల్లిగా వెళ్లిపోయినారు. ఎంత దొంగ తనంచేసినా సొంతయిల్లు తగలబెట్టుకునే సన్నాధులు లుంటారా అని కుంభకారాని ఒకపిచ్చివానిగా పరిగణించి ఊరినుండి గ్రామస్థులు వెడలగొట్టారు. దానితో బేడి మూక వేడుకా వింతా మరింత హెచ్చయి పోయింది.

కొండలు కోడిగడ్డంత బంగారం లేని వాళ్లుంటారా అని అంటే కొండల దంతా కుంభకారిణి కుంభకోణం అన్నారు.

కథ కంచికి వెళ్ళింది. మనం మసింటికి వచ్చేశాం.

త మ సి

శ్రీ బెల్లంకొండ చంద్రమౌళికాస్త్రి

చీకటి కోణముల్ మలుచి చిత్రక బట్టిన ఏ నిశీధిని
లోకము దూకుడొ నిమరలో, కలలో, కథలోని మత్తులో
శోకసుఖాస్త నిశ్వహర సూదరనాట్య మహాపదంబులక
మోకరింక భూంధము మిపోయెను శ్లోకము బాడు పెట్టులో !

కాటుకదుప్పటిక బిగువుగా ముసుగేసి ప్రపంచపంచతం
త్రాటని మాటలే మదికి దాకగనీని హిమాని ప్రక్కలో
గటపు కౌగిలింతలనిగారపు నిద్దురమున్లు ఘూక దే
తాటనయాత్రికుల్. జరయు, చావును మ్రింగిన మూగజీవులే !

ఓ నిద్రాణ దర్శిద దేవతలు రావోయీ ! నిశే, నిద్దురే,
ప్రాణంబై వినరాని గీతముల నాలాపింతమో ! స్వప్ననీ
కానాదంబుల !! అర్థ తృప్తనుగు పన్నాగాలు మిన్నగునై
మీ నిశ్శబ్ద గళాల కాట్లనుచు ! ఏమీ ! పొంగునో ధూమముల్ !

నా విరహాతివేల కరుణా తరుణాంధళమోబ్ధిలోచన
స్రావనిదాఘ సంక్షుభిత.రావములేనను బల్కరింప, సం
ధ్యావమదగ్రరాత్రిక విహాయనరేఖలు పెట్టిపోయి, నా
భావములో విశీర్ణరసభారమ లౌచును బాధపెట్టవా !!

పొగవలె ప్రాకిప్రాకిచని భూనభముల్ ఒక కొల్మిలోనికిక
బిగువుగ లంకెవేసిన దవీయసి వౌదువు గాఢతామసీ !
వగలెగయంగ నీమణిక వాటము దీసి కనంగరాని సో
యగముల కేశబంధము రయంబుగ విప్పెదవేల దీర్ఘవై !

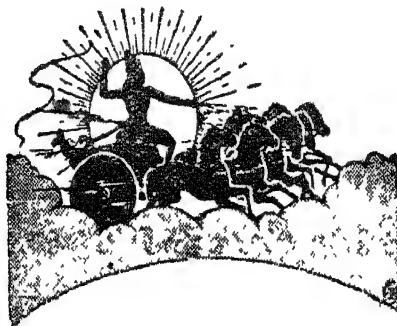
నరములు లేని సుందరిని, నాట్యముజేతువు దృఢమోంత గాం
తరముల ! బుద్ధికందని కథాకళికల్ నవపేశలాంబర

స్ఫురిత విసారిశంబులయి జోలలు వాడును, నిస్సృశావధుల్
విరిసినవేము నీలఁగివేష కషాయములొచు నెచ్చెలీ!

నర్వము శూన్యమే ! మరియు నర్వము నేకమే ! అంచు వేళ్లలై
ఁగిరినవారు చూసినవిపాకము దోచును, భారవశాను, నీ
ధూర్వహాభూలతాంగణ విధుంత దభంగిమ తొంగి; ఇంక నీ
గర్వములోన సామృత్తిలి కాకులు—లోకులు మోకరిల్లిరో !!

ఓ తమనీ ! ఒహోయి నిరయోధ్యై త సంతమనీ ! మరింక నీ
చేతములో కబోదులకు చేనయిగలో, కనుసైగ లెందుకో
జేతువు; మిగ్గురైన ఒక చిన్నని చుక్కయినన్ వెలుంగగా
భీతులు గారులే ! క్రణయవీరులుగా రసలే ! తుధార్తులే !!

నీవలెనయ్యె లోకములు, నీవలెనాకలమాచు నల్లగా
జేవలు గ్రక్కికోవలను జిమ్మును; దీప మెరుంగనట్టి ఏ
జీవులు నీకవుంగిలిని చిత్తము శాంతికి జేర్తురో ! రహో
గావము నీ యెడంద మరి రాయును నా యెడదన్ మహాసఖి !!

తనూ - నీరజా

శ్రీమతి మాలిని చందూర్

My dear friend

పొద్దులేవచ్చాం నందీ హిల్సునుంచి. రఘుకి కీపటినుంచీ హాస్పిటల్ పోస్టింగ్స్. సాయింత్రం గంటలకి తప్పక రావాలి. రాత్రి పదింటికాకా డిక్షేజీలు మానుకు వస్తానగదూ!

—నీరజ

కాఫీ ట్రేలోని వుత్తరాల్లోంచి నీరజ దమ్మా మెరుపులా తొంగిచూసింది. తాగేకప్పు కాఫీనీ అలాగే వదలి లేతమయ్యిరంగుకవరు ఆరుద్దాగా చించాడు. ముచ్చటైన మాడు బంతుల ఆహ్వానం.

నీరజ—నీరజ వేళ్ల మధ్యనుంచి బారిన మంచు చుట్టులా తన జీవితంలోంచి బారిపోయింది. ఎలా బారింది అనేది యీనాటికి - ఏనాటికి తెగని సమస్య. తన ఆత్మాభిమాననూ - ఆహంభావనూ? ఏదికారణం?

అంతవరకూ - అంటే నీరజలో స్నేహంకలవక మునుపు—స్త్రీలందరూ తనకి, పుత్ర ఆట నొమ్మల్లా, మనోనిశ్చయంతేని గామచిలుకల్లా కనపడ్డారు. పురుషుడు కదలక, మెదలక, పెతకలేకుండావుంటే, ఎంతటి స్త్రీఅయినా పాదాలవద్ద వాలుతుందని, తన పూర్వానుభవాలు పాఠాలు నేర్పాయి.

కాని నీరజ తన ఆహ్వానాన్ని—నవ్వుతూ మార్గవంగా తొక్కిపాడేసి, మెత్తటి యుఖముల్ చెప్పతో కొట్టినట్టు, స్త్రీకి ధనంకాక హృదయం కావాలని చెప్పింది. ఆ కళ్ళలో ఎంతేని లోతులున్నాయి. తను ఆ లోతుల్ని చూసికూడా చూడనట్టు వ్యవహరించాడు. అందువల్లే నీరజ తన జీవిత ప్రాంగణంలోకి, అడుగుటికూడా చటుక్కున తప్పకుంది. తన యింటిని ఆమె నవ్వుల్లో నెలిగించ నిరాకరించింది.

ఆమెకి తన హృదయాన్ని సమర్పించి, ప్రేమతో కట్టెగుళోకుండా—చూరాన్నించి ఆహంభావంతోచూస్తూ, ఆఖరికి ఆణిముత్యంలాంటి నీరజని చేతులారా వదిలేసుకున్నాడు.

K

తనకి తెలియకుండా నిట్టూర్పు వెలువడింది. నీరజ ఎంత తెలిస్తేంచి. నెమ్మదిగా, ధీమాగా తనని ప్రేమమిత్తెణ్ణిచేసుకుంది! నీరజస్నేహంతో స్త్రీజాతి పట్ల తనకి కొత్తదృష్టి అలవడింది. కాఫీకప్పు ఎత్తి తాగబోయాడు. పెదాలకు వల్లంపోయిన కాఫీ తగిలించి. మైముచూశాడు. 9 గం. 15 నిమిషాలయింది. సాయింత్రం అయిదింటికి, తొమ్మిదింటావుకీ మధ్య ఏడుగంటల నలభైఅయిదు నిమిషాలకాలంవుంటే, యంతనేపు—యా ఏడుగంటల నలభైఅయిదు నిమిషాలు—తను నీరజనుగురించిన అలోచనలరాకుండా చేసి కోగలడా? ఏకా?

పిచిత్రం. ప్రతి ఆలోచననీ అదుపులో వుంచుకునే తనే నీరజనుగూర్చిన ఆలోచనలని ఆపుకోలేకుండా వున్నాడు. పక్కనున్న కేపరుతీసి కేజీలు తిరగేశాడు—కాని అభింలేదు.

* * *

ఆగస్టు నవ్వెనిమిదోలేదీ తన జీవితంలో మరపురానిరోజు. తనకింకా బాగా జ్ఞాపకం. పొద్దుట గెంతుమాడు అర్థంటుపనులంటే ముగించుకుని, కారుసర్వీసింగ్కిచ్చి, బ్లిట్టిపేపరు మడిచిపుచ్చుకు, యాదాపరంగా 16 వ నెంబరు బస్ క్యూలో నుల్చున్నాడు. ఘడ్యాహ్లాం పన్నెండున్నర అయింది. ఎండపేలుస్తోంది. కళ్ళవది బస్సింకారాదు! క్యూలో మనుషుల సంఖ్య ఒకటొకటిగా పెరుగుతోంది. తన సొనక—నలగురైదుగురు మనుషుల కవతలగావచ్చినుల్చున్న అమ్మాయిలలోని ఎర్రనిగులాబీ తనకంటే నెండుకో ఆకర్షించింది.

ఎర్రనిగులాబీ—ఒకే ఒక్క గులాబీ మోదులాటి నెడలోంచి వేలాడుతోంది—ఏ ఆలోచనలూ లేకుండా ఆ పువ్వువంక అలా రెప్పవాలచ్చుకుండా చూసి నుల్చున్నాడతను.

ఇంతలో బస్సొచ్చింది. తన ముందునున్న వారు ఎక్కుతున్నారు. క్యూనివదలి ఎర్రగులాబీ—గట్గబ

వచ్చి ఎక్కబోయింది. తను చెయ్యి అడ్డుబెట్టి, “ఇది క్యూ—విలాగే మేమూ నుల్చున్నాం. వరస ప్రకారం ఎక్కండి.” అన్నాడు—కొంచెం మోటుగానే. చనుకాక్షణాన ఆ ఎర్ర గులాబీమీద చికాకెత్తుకొచ్చినదాటనిజం. స్రవంచజ్ఞానం తెలిసినవాళ్లు గూడా అలా ప్రవర్తిస్తే ఎట్లా? స్త్రీగదా అని క్యూలోని పెద్దమనుషులంతా కిక్కురుమనేసకుండా పూరుకున్నారు.

ఎర్రగులాబీపువ్వు తనవంక తీక్షణంగాచూసి, చెనక్కితెవ్వకుంది. తను సన్నగా నవ్వుకున్నాడు.

అందరూ ఎక్కారు. చివరికి ఆ అమ్మాయి ఎక్కి, తనవంక విజయగర్వంతో చూసింది. కూర్చునేందుకు స్థలంలేక నుల్చున్న ఆ అమ్మాయికి తను నుల్చుని, నీలయివ్వబోతే “అక్కలేదు Thanks” అని చెనతో అని, పక్కమనిషి నీటిస్తే గబుక్కున కూచుంది.

ఆ అమ్మాయి అంతనిర్మోహమాటంగా తనిచ్చిన సీటు వద్దని, తక్షణం తనపక్కవాడిచ్చిన స్థలంలో కూచోటంతో—తనకి కొంచెం చిరాకూ, వెను వెంటనే నవ్వుకలిగినాయి.

బస్సుకదిలింది. తన పక్కవాడు పరమ శత్రువు—రాక్షసుడో అన్నట్టు ఆ అమ్మాయి తలకిటికి వెంపు లిప్పకుని కూచుంది. తను తిరిగిచూడగా బ్లో ఎర్ర గులాబీలేదు. ఏదో వస్తువుపోయినట్టు నలుపక్కలా చూశాడుతనం. కిందా, పక్కనా వెళ్ళగా కాళ్ళవద్ద ఎర్ర గులాబీ పడినంది. అదితీసి ‘Excuse me’ అంటూ చేతికిచ్చాడు.

అమ్మాయి పువ్వునందుకుంటూ ‘Thanks’ అంది, కళ్ళలోకి చూస్తూ. యిందాకటికి మల్లే కనుకొలకుల్లో కోపంతో మిళితమైన ఎరుపుజీరలు కనపడలేదు. కళ్లు స్నేహపూర్వకంగా నవ్వునట్లునిపించాయి.

పాలమీగడలాంటి తెల్లటిచీర. నీలరంగు బాకెట్టూ, చేతినవాచీ, తల్లో ఎర్రగులాబీ, యివ్వన్నీ అందాలపాలనెల్లి అయిన అధునాతన యువతని జ్ఞప్తికి తెస్తున్నా, వాటిజనకన ఏదో సౌకుమార్యం, స్వచ్ఛందత—మనసుకు లీలగా తోచడం మొదలు పెట్టాయి.

బస్ పెట్రోల్ బంక్ కి వచ్చేదాకా, కొన

జేలిన ముక్కు. తీర్చిదిద్దిన కనుబొమలూ, సోగ జేరిన కండ్లనీ, తనకి తెలియకుండానే పరిశీస్తూ కూచున్నాడు, వెడల్పాటి నోరు ఒక చిగ్గంగా ముఖానికి వికారం కల్పించినట్టుగా వుంది. పెట్రోల్ బంక్ దగ్గర ఆగిన బస్సులోంచి ఆ అమ్మాయి దిగుతూంటే నల్లని జెజలోని ఎర్రగులాబీ చెనని సురిపించింది...

అదే మొదటిసారి తను నీరజని చూడటం. అప్పటికి ఆమెపేరు నీరజ అని తెలియదు కాని మనసులో ఎర్రని గులాబీ—తెల్లనిపైటా, పొడుగాటిజెడా, చాలాసార్లు తనని వెంటాడుతూండేవి.

వారంరోజుల ధర్మాత సాయంత్రం వేళ వోవర్ బ్రిడ్జిపైపు కాగులో పోతూంటే, ఫుట్ పాత్ మీద ఎర్రగులాబీ యిద్దరు ముగ్గురు స్నేహితురాండ్ర మధ్య కనపడింది. వారినవ్వుల్లో కలిసిన ఆమె నవ్వు అలలు అలలుగా గాలిలో కలిసి తియ్యగాతన చెని సోకింది.

అటుపైన రెండు సూడుసార్లు బస్ స్టాపుల వద్దా, అలా ఫుట్ పాత్ లపైపు నడుస్తూనూ ఆ అమ్మాయి తనకి కనపడింది. నల్లతొడులాంటి ఆమె జెజ ఒకనాడల్లా తన శాంతిని ధ్వంసంచేసింది.

తను ఎంతకుంది స్త్రీలని చూడలేదు? అందులో చదువుకున్న స్త్రీలలో తనకు పరిచయం లేకనా? తనకున్న పబ్బూ—హోదాతో తెలివైన స్త్రీల మనోహర తీక్షణాలను తప్పించుకోడానికి, తనెన్నెన్ని యిబ్బందులు పడటంలేదు? అలాటిది తను యీ అమ్మాయినిగూర్చిన ఆలోచనలనుంచి తప్పించుకోలేక పోవడం తనకే ఆశ్చర్యంగావుంది.

మరోసారి తను సినిమా హాల్ లోకి అడుగెడుతున్నాడు. ఆ అమ్మాయి—ఎవరో స్నేహితుడితో బయటకొస్తోంది. తననిచూసి ఆమెకళ్లు గుర్తున్నట్టు సన్నగా నాట్యం చేశాయి. పెదాలు బద్ధకంగా నవ్వునట్లు వంకర తిరిగాయి. అంతే—తనకు సినిమా చూస్తున్నంతసేపూ మనసులోనూ, తెరమీదాకూడా ఆమె మొహమే కనిపించింది. పూరూ పేరూ తెలియని ఆ పిల్లమీద తన వలపు తలపులకి అర్థం?

తనేం యవ్వనంలోకి అడుగెడున్న యువకుడా? తన కళ్ళతో చను ముచ్చెసిమిది వసంతాలు చూశాడు, కనిపించిన స్నేహితులూ, ప్రేమిం

చిన ప్రియురాలా, చనిపోయిన తల్లితండ్రులూ, మిగిలిన సరిసంపదలూ,.....తనకి జీవితంపట్ల ఏరో పమూలేదు. ఉద్రేకాలూ, శ్రేమభావాలూ తనకంటే వశేఛైర్యంతో దూరాన్నుంచి, నిర్వికార భావంతో చూసే తనకు యీ అమ్మాయిపై విశవకుండా తలపులేమిటి?

ఎంతమంది స్త్రీలు తన వంటి జీవితపుగోడలు బద్దలుగొట్టి, లోనికి ప్రవేశించి, తన ఏకాంతతను తమ నవ్వుతో, అర్థంలేని మాటల్తో, భంగం చేద్దామని ప్రయత్నించలేదు? ఎంతమంది తమ చిరునవ్వుతో కనపడని అనురాగ బంధాలు తన ముక్తూ అల్లలేదు? వాటిని దూరాన్నుంచి చూస్తూ, అంటకుండా తప్పించుకుని మందహాస వదనంతో తన బయటికిరాలేదు కనకనా! అట్లాంటిది చినకెందుకు యీ ఎరంగని పిల్లమీద మమకారం?

* * *

ఆనాడు పొద్దుటినుంచి ఒకటేవర్షం. విశవకుండా పడుతోంది వర్షం. పదిగంటలవేళ సెంట్రల్

నుంచి తను యింటికెళ్లుతున్నాడు,—పూసమలే మైరోడ్డుమీదుగా. వెచ్చగా రెండుకప్పుల టైతాగి, ఏపుస్తకమో తెచ్చుకుందామని ప్లాన్. తనకి పెట్రోల్ బంక్ దగ్గర బస్ స్టాపులో ఎర్రగులాబీ ముఖం కనపడింది. అనుకోకుండా కాళ్ళు శ్రేకోవేశాయి. కారు నెమ్మదిగా దగ్గరకి పోనిచ్చి.

“ఎక్కండి—యీ వర్షంలో బస్ లో ఖాళీ గూడా వుండదు” అన్నాడు.

“అబ్బే, వద్దండీ—బస్ వస్తుందిగా. వెళ్ళిపోతా” అంది తలతిప్పి.

“ఫరవాలేదు. ఎటువైదారో చెప్పండి—దిగబెద్దా” అన్నాడు, ప్రార్థించే కంకస్తాయి తనకి తెలియకుండా నే ప్రవేశించింది.

“నేను హంట్రోరోడ్ పైపు క్లబ్బాలి. మీరు యిటు వెళ్తున్నారాయోను. అనవసరంగా వాళ్ళోసం మీరు నెనక్కి వెళ్లేడం యిష్టంలేదు.” అంది ఆ అమ్మాయి.

“శరవాలేదు. నా కిష్టంగావుంది మిమ్మల్ని పంపడం” అంటూ కారుతులుపు తెరిచాడు.

ఎక్కి కూచుంది అమ్మాయి. ముదురురంగు ఆకుపచ్చనిచీర, తెల్లని జాకెట్టూ, జడలో తెల్ల గులాబీ యీ అమ్మాయి కిరంగు లెక్కక దొరుకు తాయో?

“అనాడు బహుశా మీకు నామీద కోపం వచ్చివుండాలి. నేను చాలా మొరటువాడిననికూడా అనుకుని వుంటారు” అన్నాడు పేర్లపరిచయం అయ్యాక.

“మీరు చెయ్యి అడ్డు పెట్టంగానే ఆరుణంలో కోపంవచ్చిన మాట వాస్తవమే. కానీ మరుక్షణంలో, నా తప్పు నేను గ్రహించుకున్నాను. అందువల్ల కోపానికి బదులు కాస్త సిగ్గుకలిగింది” అంది సూటిగా మామూలు.

“మీ తప్పును వేలెత్తి చూపిద్దామనే భావంతో నేను బస్సెక్కవద్దనలేదు. నూరికే రూల్సుచెప్పాను. నాగరికత అంటే నిబంధనలు పాటించడమేగా”

“మీరు నా తప్పులేకుండా అనివుంటే, అసలు మీ మాటలు లెక్కుచేసివుండేదాన్ని కాను. నున్న నిజంచెప్పారు; అదీ ముఖంమీద చెప్పారు. ఆ నిజాన్ని జీర్ణించుకునేందుకు కాస్త టైముపట్టింది. స్త్రీనిగదా ఆని క్రమాన్ని వ్యతిరేకిస్తుంటే చూసి పూరుకునే మొగాళ్ళకంటే, నిజంచెప్పే పురుషులు మోటుమనుషులు ఎందుకవుతారు?” అంది నీరజ.

ఆ సంభాషణలోని— రొక్కహమాటం, ఆ కళ్లలోని సూటితనం చూడగా ఆమె చెప్పినదన్నీ నిజం అనిపించింది.

నీరజని ఆఫీసు మెట్లవద్ద దించారు.

* * *

గ్రాన్యూయేట్ నీరజ యూరోపియన్ షరమ్ లో సెక్రటరీగా పనిచేస్తోంది. తల్లి దండ్రీ లేరట నీరజకి. ఆమెకి ప్రపంచంలో నున్న చుట్టూల్లా ధర్తలేని ఒక మేనత్త. నెలకి యిరవైరూపాయలు పంపడంతో, ఈ బాంధవ్యపు తాళ్ళుగూడా తెగిపోయాయి. నీరజ స్త్రీల హాస్టలులో వుండి వుద్యోగంచేస్తోంది. అండ్ నీరజ తననిగురించి చెప్పినవృత్తాంతం.

నీరజతో క్రమంగా స్నేహం అభివృద్ధి అవు

తున్నకొద్దీ, ఆమె స్వభావంలోని సరళతా, హృదయంలోని మార్దవం, తనను ఆకర్షిస్తూవచ్చాయి. స్త్రీలని తప్పించుకుతిరిగే తను నీరజ ఆఫీసువద్దా, ఆకవాళ్ళ హాస్టలువద్దా ఆమెకోసం కనిపెట్టుకు కూచునే స్థితికివచ్చాడు. నీరజ ప్రతివిషయం చాలా సూటిగా, దాపరికంలేకుండా తనదిగ్గర మాట్లాడు తూండేది. ఇద్దరూ సినిమాలకి వాటికి పెళుతుండే వారు. మనసులో నీరజమీద మమత. అదిపైకి కనపడ నీయకుండా, దాన్ని స్నేహంతో కప్పి ప్రవర్తిస్తూండేవాడు. కానీ తన ఆంతర్యం తెలుసుకోలేనంత అమాయకురాలుకాదు నీరజ.

“వచ్చే ఆదివారం Devotion ఏక్స్ ప్లరేట్ తెప్పిస్తున్నాను.” అన్నాడు నీరజతో.

నీరజ సమాధానం చెప్పలేదు.

నీరజ సరేనంటుంది. ఆమెకి అధ్యంతరం వుండదు అని ధీమాగా అనుకున్న తను ఆశ్చర్యపోయి ఆమెవంక ప్రశ్నార్థకంగామాశాడు.

“ఆదివారం ఒక డ్రెండ్ తో ఆ ఏక్స్ ప్లరేట్ కే వస్తానని మాటిచ్చాను” అంది సాలోచనగా.

“ఎవరె-డ్రెండ్?”

“మీతో పరిచయంకలగకమునుపు ఒక సారి సినిమాహాల్లో చూడలేదా ఒకబాబాయిని. అతనికి మాటిచ్చాను.”

అసలు ఆ అబ్బాయిసంగతి మర్చిపోయాడు తను. ఆ అబ్బాయిఎవరు? అతనికి యీమెకి ఎన్నాళ్లనుంచీ పరిచయం? ఈలాటి ప్రశ్నలుఅన్నీ గిర్రున తిరిగాయి. ఆతనికోసం తనతో సినిమాకిరానన టమా—కాస్తమనసులో డెలసీలాంటిది తలెత్తింది.

“అహ—అట్లాగా” అన్నాడు ఏమీ అనుకో నట్టూ.

“అసలు రఘునీ మీకు పరిచయం చేద్దామని చాలా రోజులనుంచి అనుకుంటున్నాను. అతనంటే మీరు తప్పక యిష్టపడతారు. పోనీ మన ముగ్గురం కలిసి సినిమాకి వెళ్దామా—మిమ్మల్ని రఘు కలుసు కున్నట్టే వుంటుంది, అంది నీరజ వుత్సాహంగా.

“రెప్పకండా” అన్నాడు తను, రఘునీగురించి మాట్లాడుతున్నప్పుడు మెరిసే ఆమెకళ్లనుమామూలు.

అదివారం అయిందింటికి నీరజా, రఘు రచయింటికొచ్చారు. నీరజ చాలా హుందాగా, దృఢంగా అడుగెట్టింది హాల్లోకి. రఘు ఆమె అడుగులో అడుగు వేసుకుంటూ వచ్చాడు. నీరజ రఘుని తనకి పరచయం చేసింది.

రఘు మామారావు, M. B. చివ్ విడు చదువుతున్నాడు. నీరజకి ఆతనికి మూడేళ్ల నుంచి స్నేహముట. నీరజ రఘుమీద ఒకవిధమయిన వాత్సల్యం వెల్లడౌతోంది. రఘు హాల్లో కూచున్నాడేగాని, అతని పరిసరాలన్నీ మచ్చినట్టూ, చూడనట్టూవున్నాడు. అతని కంటికి నీరజ ఒక్కతే కనపడ్డట్టుంది. నీరజ ప్రతి కదలికనీ, ప్రతి మాటనీ, ప్రతిమాటనీ విశ్వాసంతో—కళ్లతో ఆరాధిస్తూ కూచున్నాడు రఘు.

తోటలో పూసిన జాబాలు సజ్జలోవుంచి తెచ్చాడు నాయకు—నీరజ టేబుల్ మీద వున్న పట్టుదారంతో మాలకడ్తూ మాట్లాడుతోంది. రఘుకళ్లు నీరజ వేర్వేరి వదలకుండా చూస్తున్నాయి.

నీరజ తనతో మాట్లాడుతూ—రఘువంక మగ్గి మగ్గి భయం లేదన్నట్టు చూస్తోంది. రఘు ఆ చిరు నవ్వుకే మహా తపస్సులు చేస్తున్నట్టు ఎదురు చూస్తూ కూచునేవాడు.

నీరజ కిటికీవద్ద నుల్పుని జాబిచెండుని పొడు గాటివేళ్ళతో, జేబలో తురుసుకుంది. చెరోదండా కట్టి తమ కిచ్చింది. నీరజ యిద్దన్న జాబిదండను తీసుకునే రఘు వేళ్లవలకు చూసిన తనకు ఏదో మహా జ్ఞానం కలిగి నట్టయింది. ఆ కుర్రవాడిమీద నీరజ కున్న ఆధికారంచూసి తనకెందుకో భయమూ, జాలీ కలిగాయి.

* * *

రఘుకి యిరవై మూడేళ్లుంటాయి. బహుశా నీరజ కంటే ఏడాది రెండేళ్లూ చిన్నేమోకూడా. అతని తండ్రి తృణమో, పణమో వున్న భామందు. ఇద్దరు చెల్లెల్లా—రఘుడూ వున్నట్టు చెప్పాడు తనతో. రఘు చూడటానికి, నీరజకి మల్లే పనియిందిలోంచి విడిగా కనపడకపోయినా—ఆకర్షణగల ముఖం అని అనక తప్పదు. చదువులో మంచి తెలివీ పట్టుదలూ గల కుర్రాడు. నీరజ చెప్పినట్లు అతన్ని చూసి యిష్ట పడుకుండా వుండలేదు కుర్రవాడిని చూడగానే

వృద్ధిలోకి రావలసినవాడు అని, అనిపిస్తుంది. అన్ని టికన్నా నీరజమీద ఆసక్తినున్న ప్రేమా, ఆ ఆరాధనామాప్రేమలకు తప్పక ఆశ్చర్యం కలగకపోదు.

నీరజ యితన్ని వదలి మరెవరినైనా, అనగా రసను, పెండ్లాడితే, యితను విచ్చివాడవులాడా అన్నంతగా గృహపడేవాడు కొన్ని కుజాలలో. రఘులో నొక విశ్వాస చాల్య రావల్యం కనపడేది.

ఇద్దరూ కష్టాంధేవాట, కష్టాంధేవాట. రఘుని నిరజ లేకుండా, తను చాలా సార్లు కంటుకున్నాడు. అతను నీరజను ఒక చిహ్న పూర్వకముగా అభిప్రాయం రఘు మాటల్లో తెలుస్తుండేది. తను నీరజ స్నేహితుడు కాబట్టి, తనకి యిష్టంలే అన్నట్లు ప్రవర్తించేవాడు రఘు తనతో తిరుగుతున్నపుడు. తన పట్ల జెలసీగాని, కోపంగాని చెప్పబోస్తాడేమోనని చాలా దగ్గరనుంచి కనిపెద్దాంధేవాడు. కాని తన పట్ల స్నేహభావం లేప్ప మరొకటి కనపడేది కాదు.

క్రమంగా నీరజకూ, తనకూ మగ్గి స్నేహం పెరిగి, యిద్దరూ చాలా సన్నిహితులయ్యారు. తన కిష్టమయిన పనులు చేయడంలో, తను యిష్టపడ్డ చీరలు సరించడంలో, నీరజ తన మీదవున్న మునుకొరాన్ని వెల్లడించేది.

ఏనాడూ తను నీరజని—“నీరజా నువ్వెవరో కావాలి—నా హృదయ ప్రాంగణానికి నువ్వు కాంతివి” అనిగాని “నీ ప్రేమవాహిని నామీద పొంగులయ్యి” అనిగాని నోరుజూచి అనిగలేదు. కాని తను యిద్దరి చేష్టలూ, మాటలూ ప్రేమని వెల్లడుకించేట్లువుండేవి.

నీరజవద్ద తన యితర ప్రేయసుల గురించి, స్నేహితులగురించి దాదాపు లేదు. వాకవిధంగా తన ఆత్మను, జీవితాన్ని ఆమెమందు దాపరికంలేకుండా వుంచాడనే చెప్పవచ్చు. ఏవొక్క అభిప్రాయం నెలిబుచ్చుకుండా, తను చెప్పినవన్నీ, వోసిగ్గా, సానుభూతితో వినేడి. గృహతకాలంలో తనకి తగిన, మానసిక గాఢాలవల్ల ప్రపంచాన్ని, మనుషుల్ని నిరసనతో మాట్లాడితే నీరజ వారించేది. “ప్రపంచాన్ని తిట్ట బాధించేను—ప్రపంచాన్ని ప్రేమించి అదిమనల్ని ప్రేమించేట్లు చేసుకోవాలి” అనేది. నీరజమాటలు వుపదేశంగా తీసుకుని, ఆమెను

ప్రేమించి తనను ప్రేమించేట్లు చేసుకునేందుకు అంది గబుక్కున.
ప్రయత్నించాడు.

చేసంగికి రఘు కాలేజీకి శలవలు యిచ్చారు. అతను శలవలకి వాళ్ల వూరు వెళ్లిపోయాడు. నీరజకి నెల్లాళ్ళు శలవబెట్టి తన మేనల్దగ్గర కల్లాలని వుంది. అభిప్రాయం అడిగేందుకు తనవద్దగిర కొచ్చింది రఘువెళ్ళిన మూడోనాడు.

“మీ వూరెళ్ళి యిప్పుడేంకేస్తాన్ ? శలవపెట్టి మా యింటికొచ్చి వుండు. వూరంతా వూరికే తిరుగుచాం” అన్నాడు నవప్రతాప.

“మీరుండమంటే యిక్కడే వుంటా. నా కెక్కడయినా ఒకటే. ఎటూవీ కాస్త విశ్రాంతి కావాలి. అంతే, హాష్టల్లోనే వుంటా. తిరుగుటం అంటారా అది నా వోషిక? అంది మళ్ళీ నవప్రతాప.

ఆ సాయంత్రం అనుకున్నాడు నీరజలోని పరాసు, ‘మీ వోషిక, అన్న ఆమె మాటలోని మృదుత్వంమాసి తను నెగ్గానని; తన నోటిమీదుగా ప్రేమించానని అనకపోయినా, ఆమె తన ప్రేమగా తిరుగుతోందని. ఈసారి నీరజ ప్రేమపాశాల్లోంచి తన పారిపోయే ప్రయత్నం చెయ్యలేదు సరిగ్గా, నీరజ ప్రేమకి దాసోహంచేసి, జీవితాన్ని ఆమె చేతుల్లో నిచ్చిందగా, వుంచేందుకు నిశ్చయించుకున్నాడు.

ఆ శలవలు నెలరోజులూ నీరజ చాలా చాలా సరదాగావుంది. రసలోని నిర్వికారం మాయమయింది. ఇంట్లో పనివాళ్ళు, బయట స్నేహితులు తమ్ముకొబ్బోయే చంపతులుగా ఎదురుమాస్తున్నారు.

ఇంట్లో పనివాళ్ళు అమ్మగార్ని పువ్వులూ అవీ జాగరూకతతో సప్లయి చెయ్యడం, నాయరు అమ్మగార్ని యిష్టమయిన ఫలహారాలు చెయ్యడం, మొదలయిన పనులు తనకు తెలియకుండానే, వాటి అర్థాలు అవి, కల్పించుకునేవి.

నీరజ తిరిగి ఆఫీసులో ప్రవేశించింది. రోజూ సాయంత్రం తప్పనిసరిగా యిద్దరూ కలుసుకునే వారు. ప్రతిపువయం నిద్దరలేచి సాయంత్రంకోసం ఎదురు మానేవాడు తన.

పదిహేనురోజులు గడిచాక నీరజ ఒక సాయంత్రం, “రఘు దగ్గరనుంచి వుత్తరంవచ్చింది”

“ఏమిటి విశేషాలు?” అన్నాడు తన సిగరెట్ ముట్టిస్తూ.

“వాళ్ల నాన్నతో బెబ్బలాడాట్ట, వారంరోజుల్లో వస్తానని రాశాడు.

“బెబ్బలాటెందుకూ?”

“నన్ను పెళ్లి చేసుకోడానికి వాళ్లు పొప్పకోలేదు. ఒకటి కులం. రెండు నేను అతనికంటే పెద్ద. మూడు మేనరికం వుండటం.”

తను మాట్లాడలేదు.

“ఇంచులో మీ వుద్దేశం ఏమిటి?” అంది నీరజ. చాలా స్నేహంతో, సమృద్ధిగా చూస్తూ.

“నీకు తెలుదూ” అన్నాడు. అంతే. తన అహం!

ఆ సంభాషణ అంతిలో ఆగిపోయింది.

ఆ సాయంత్రం తిరిగారు, నవప్రతాప, యింటికొచ్చారు. నీరజని హాష్టల్లో విడిచివచ్చాడు.

ఆ రాత్రి చాలాసేపు ఆలోచించాడు : రఘు నీరజలనీ, తననూ నీరజని త్రాసులోవుంచి. ఎంత సేపు ఆలోచించినా తనూ నీరజా వున్న ప్రేమకే త్రాసు మొగింది.

తెల్లవారి గట్ల నీరజ తనదే, తనను పెండ్లిచేసుకోమని ఆమెను అడగటం నిమిత్తమాత్రం, అది ఎలాగా జరిగి తీరుతుంది—అనే ధీమాతో హాయిగా నిద్రపోయాడు.

వారంరోజులు యధాప్రకారంగా జరిగిపోయాయి. మళ్ళీ రఘుసంగతి, తనెత్తలేదు—నీరజ ఆ ప్రసంగం తీసుకురాలేదు.

సోమవారం తన ప్లడీలో కూచుని ‘మా’ గమపుకుంటున్నాడు. ఆయిదున్నరకిగాని నీరజ రాదు. అంటే అయిదింటికి కారు గారేజిలోంచి తీసి బయలుదేరుతే చాలు. “Man and Super-man” పేజీలు తిరగేస్తున్నాడు. ఇంతలో ‘హాష్టల్లో నీరజ కంఠం వినపడింది. పుస్తకం అలా వదిలి బయటకొచ్చాడు.

టేబుల్ మీద పేస్ లోని గులాబీగుస్తుల్ని

ఆకులమధ్యగా సద్దుతూ, అందులోని అంచాన్ని బడి నిల్లవాడిలా బ్రష్గా వింటున్న కళ్ళుకి బోధిస్తోంది సీరజా.

కళ్ళు మల్చుని నమస్కారం చేశాడు తనకు.

“బయటకెళ్లాం వస్తారా? మీతో చాలా మాట్లాడాలి. కళ్ళు పొద్దులే వచ్చాయి” అంది సీరజా పువ్వులు సద్దుతూ.

కాఫీ తాగి ముగ్గురూ బయటబేరారు.

కాసేపు దీచిలో కూచున్నాక సీరజా యిలా చెప్పింది. “కళ్ళు వాళ్ళ వాళ్ళతో చెబులాడి వచ్చే కాదు. అతనికోర్పు అయిపోయింది. యియేడు హాస్పిటల్ పోస్టింగ్స్ అఫీ చేస్తే, వచ్చేసీను వువ్వోగం దొరుకుతుంది. వాళ్ళ నాన్న డబ్బు పంపనని చెప్పారట. నా జీతంతో యిద్దరం సరిపెట్ట కోడం కట్టం కాదనీ, రను వువ్వోగంకోసం వేరే ప్రయత్నించ ఆవశ్యం లేదనీ మీగని అతన్ని సమ్మించాలి”

తనకు ఏదో కళ్ళలోని చివరిభాగాల్లో, కళ్ళ పూర్తిగా స్థావకాని కొస్తున్నట్టుంది. సీరజా మాటల కర్దం? తను మాట్లాడలేదు.

“మితో కళ్ళు పుత్తరంనుంచి చెప్పానీ, ఆనాడే అతను వాళ్ళ వూరునుంచీ నేనిక్కడనుంచీ రిజిస్టరుకి నోటిసిచ్చాం. ఎల్లుండికి డేట్ సెక్సప్ అయింది. ఒకేఒక్క సమస్య మిగిలింది. వువ్వోగం చేసే అవసరం లేదని కళ్ళుకి విజమర్చి చెప్పడం.”

సీరజా తన కళ్ళలోకి నూటిగా చూస్తోంది. తన లోని పుక్తకాలనీ, నిరాశల్ని రోవాల్ని అన్నీ కప్పెట్టుకుని “Wish you good luck” అన్నాడు తనకు.

“సీరజా కొచ్చే నూటయ్యై మీ యిద్దరికీ ని తే పంగా చాలు. వైన ఏదన్నా కావాలంటే నేను లేనా? కళ్ళూ—నువ్వు చాలా అదృష్టవంతుడివి. లేవండి నల్లని పానీయం తాగుదాం” అని లేవడి శాడు.

వారి పెండ్లికి తనూ, కళ్ళు స్నేహితులిద్దరూ సాక్షి సంతకాలు పెట్టారు. రిజిస్టరు చెవులో “ఆకురాకు గొప్ప అదృష్టవంతుడు” అని రహస్యం చేసుకుపోయి పింఛింది తనకి.

దీచిలో సీరజా తన పెండ్లి విషయాన్ని నురించి చెప్పినరాత్రి తనకి తిన్నీ నురింపి, నామోదేని విశేష కూడా లేకపోయింది. కనీసం ఒకవిధంగా మొద్దు బారిపోయింది. మర్నాడు, తెల్లవారి కాఫీ తాగుతూంటే, ప్రేలో సీరజా దమ్మరితో నీలపు కవరు కవ పడింది.

My dear Friend

దీచిలో మీ ముఖ కవలకే నేను కనిపెట్టాను. ప్రియురాలి దగ్గరకు ప్రేమికుడూ, చేవులి దగ్గరకు భక్తుడూ అహంకార గడిరమైన హృదయంతో చెల్లాలి. అప్పుడే వారి వాంఛలు ఫలిస్తాయి. కళ్ళు దీకట్లో చారితప్పిన గొర్రెపిల్ల మాదిరి ఆనూయకుడు. ఆరనికి నేను చాలా ఆవస్యం. మీతో నేను చెయ్యి కలిసినా, కలపకపోయినా ఒకటేఅన్న, వికాల భావంతో మీరు శీవితాన్ని గతగలకనే నమ్మకం నాకుంది. కళ్ళుని తప్పిదానిది సాకుకోగలను. మా యిద్దరినీ నిష్కల్మష హృదయంతో ఆర్రవ్వించండి. మా జీవితాల్లో ఆత్మీయుడిలా మీరు ఎల్లప్పుడూ నిలిచి పోవాలనే కోర్కెతో—సీరజా.

మానుమరి, వేడి నిట్టూర్పు విడిచాడు. లోతు సాతులు తెలిసే సీరజా కళ్ళు జీవిత సంచరణ నెత్తి నేనుకుంది. అతన్ని సుఖి పెడుతుంది. అందుకు సందేహంలేదు. కాని తన జీవితం...

* * *

సాయంత్రం అయిదింటికి సీరజా గారింటికి వెళ్ళాడు. పరుసు వాకంలో రెండు గదుల్లో కొత్త కాపరం ఇద్దరినీ చూశాడు. కళ్ళు కలలో నడుస్తున్నట్టున్నాడు. అతని కళ్ళల్లో ఆరాధన మరీ లోతుగా వున్నట్టుని పించింది. ఆరాత్రి సీరజాచేతి భోజనం చేసిన తరువాత, ఆమె తొక్కినదారి సరి అయినదని మనస్ఫూర్తిగా అనిపించింది తనకి.

నా సం దే హ ము

శ్రీ బి. లక్ష్మి రెడ్డి

సరసకవిత్వ యోజిత యశస్కర ! వేదచయార్థతత్వవి
స్ఫురిత వచోవిలాస ! గుణభూష ! జగత్సృష్టాజ్య ! యామిసీ
వరకుల సుస్థితాత్మ ! సురవందిత ! సాత్యవతేయ ! భక్తిత
త్పరతను మ్రొక్కి- సంశయ నివారణకై నినుఁ గోరివేడెదన్.

నడువగ లేని దుస్థితి గనంబడు జానువు బాధ బాపుకో
నెడద దలంచి యుత్సుకత యేర్పడుమాటలతోడ గాలమున్
గడపగ, బల్కు దోడెవరుఁగానమి నిన్ను 'దమాష' గాగనే
నడుగగ బూనుకొంటి హృదయంబున దోచిన సందియం బులన్

ఎన్ని శతాబ్దము లాయెనో
యిక్ష్మలన్ నీవు వెలసి యేపు నెడక ని
వర్షపలుకె షరమంబై
సన్నతి గను నేటికిని, విచార నిధానా !

పంచమ వేదమఁచు బుధవర్షులు సన్నతినేయు భారతం
బెంచ భవత్కృతంబె కద ! యెల్లరునిన్ను విధాత గన్నవి
ష్టించిత మూర్తిగా దలతురయ్య ! భవత్కృత కావ్యరాజమున్
గాంచి, మహాగమంబెయని కాంతుము తృప్తిని పూనసంబులన్.

మనుమల కెల్ల దాతల సమక్షమునన్ బుయిలోట లేమియున్
జనవధికింబు కల్లుటయు సాజము; కావున జంకు కొంకు నె
మ్మనమునలేక నిన్ను జనమాన్య 'ఖిలాన' గవేడు మంటినే
ననచిన కూర్చి, గోపన గుణంబును దూరమునేసి చెప్పనే !

నీ షరమోత్త మంపు గృతినేను విమర్శన జేయనొనె ! తా
తా ! పరిహాస మంచు నెడదన్ రుష బూనగ బోకు; కారవుల్
పాపుల టంచు బొండవు లపారగుణా కరులంచు జాటుటల్
నీపనియేమొ ! పొండవులు నిన్ దమ చాటుకవీండు జేయుటన్.

శంతనున కయి భవదీయ జనని నడుగ
దాశ విభుని సన్నిధికి శాంతనవు డరుగ,
నతడు వలికిన ధర్మ వాక్యములు కొన్ని
విస్మరించితే ! యటులైన వినుతు వినుము

“జ్యేష్ఠనుతుడు నీవుండంగ క్షితి పతిత్వ
మంద నా కొమరిత బిడ్డ డప్పుడగునె ?
రాజ్యదూర దాహిత్ర సంప్రాప్తి నిచ్చు
దలప” నని యనియెనుగదా దాశరాజు !

“అయిన రాజ్య పరిత్యాగనియతి గొందు”
నన్న గాంగేయు పలుకుల కలరి, యాత
“డనఘ ! నీ తరువాత నీ తనయులైన
గోరకుందురె రాజ్యంబు ధీరులగుచు ?”

అనుచు మూడు తరంబుల కవల బుట్టు
నందువారికి గూడరాజ్యంబు హక్కు
గలదు జ్యేష్ఠ సంతతియైన కతన ననుచు
బలుక జేసితి నది కౌరవులకు లేదె ?

అగ్రజుని సంతకు ధార్త రాష్ట్రాదు లుండ
నవరజు కుమారులైన పాండవులు రాజ్య
మును మదిఁ గోరు టక్రమంబనుచు నొక్క
యక్షరంబైన వ్రాసితే యనఘ చరిత !

మూడేండ్ల కొకతూరి మునుకొనియే తెంచు
శాస్త్ర సమ్మతిమయి చాంద్రమాన
హాసంబున నొక్క యధికమానం, బది
తద్వత్స రాంతర్గతం బెయగుట
వత్సర గణికులెవ్వరు దాని బ్రత్యేక
విధిని లెక్కింపరు; విరటు ప్రోల
గోగ్రహణమునాడు గురు కృపాదులనమ్ము
ఖమున దద్విపరీత గణన జరిగె

బొండ్లవల ప్రవాసంబది పదియు మూడు
వత్సరములెకా ? నూటయేబదియు నాఱు
మానములు కావుగద ? యెట్లు మాన్యుడైన
శాంతనవు చేత లెక్కింప జలినావు ?

నీవ్రాతల్స విమర్శదృష్టి గనగా నిక్కంబు గాంగేయుడున్
నీవుగ్ గృష్ణుడు ద్రోణముఖ్యులు గడున్ నీ చత్వముగ్ బూనిచే
తోవీధిగ్ గపటం బెరుంగని ప్రభుగ్ ధుర్యోధనుగ్ గడ్డు మా
యావై కల్యుల జేసి కూల్చినటు లూహగ్ జెందగా నయ్యెడుగ్.

నీయురు వాక్ర పంచిత విసీతిని గాదనలేక భూప్రజల్
న్యాయమటంచు నాకొనెదరందఱు నిద్రి, యపైన గొందఱు
న్యాయమటంచు గూడ దెగనాడెదరే నొకడందు నీయభి
ప్రాయ మెఱుంగ వేడితి గృపగ్ సరియైన జవాబు నీయవే.

అయ్యరొ ! నీవు వాస్తవికమైనది వ్రాయగలేదొ ! లేకయే
నొయ్యన ద్వత్స మాహిత పదోద్ధిత భావమెఱుంగ లేకిటుల్
కుయ్యిడు చున్నవా డనొ ! యకుంతిత ధీ ప్రతిభావిశేష ! నీ
తియ్యని వాక్కులగ్ దెలిసి తేర్పుము నీ కిదె నా నమస్కృతుల్.

కుక్కుటోశ్వరము

(రేవన్‌పోజల కథ)

శ్రీ చాగంటి సోమయాజులు

బుక్కచిక్కిన ముసలమ్మ అస్థిపంజరం కట్టే పురుగులాగ ఊగిసలాడడం మొదలుపెట్టింది. పత్తి బోగ్‌గల్లాటి కళ్లెత్తిచూసింది. ఆ కళ్లకి చత్వారం లేదు. మధ్యకాలంలో వచ్చిన చత్వారం మధ్యకాలంలోనే పోయింది. ముసలమ్మ చూసే చూడమే పోల్చింది. ఒక్కనిట్టూర్పు విడిచి ఈశ్వరుణ్ణి తలచుకుని మనస్సు కట్టుదిట్టం చేసుకొంది.

“ఎవరివి నాయనా నువ్వు?” అని, తనే, కాస్త బంధుత్వం కలుపుతూ ప్రశ్నించింది.

“మనం మనం పాతవాళ్ళమే. మళ్ళా వచ్చా ముసలమ్మా?” అన్నాడు, ఎదురుగుండా ఉన్న ఉద్యోగస్థుడు. ఏమిటి సాధనం శ్రమన్నారాయణ మూర్తి అని దేవుణ్ణి సంబోధించుకుంది. కుక్కుటోశ్వరుడి ఆజ్ఞలేనిదీ కుక్కుయినా మొరగదు అని ధైర్యం చెప్పకుంది.

“లే” అని గద్దించాడు ఉద్యోగస్థుడు. ముసలమ్మ లేస్తే నేరమే. లేవకండానే వాణ్ణి సాధించాలి. లేవడానికి కాళ్ళలో సత్తువ వాస్తవంగానే తప్పిపోయింది. ముసలమ్మ ముసుగు సవరించుకొంది. పైటచేరు తీసి వాళ్ళంతా కప్పకుంది.

“నన్నెందుకు నాయనా లేవమంటున్నావు? టిక్కెట్టు కొనుక్కున్నాను” అని అమాయకురాలిలాగ మెహం పెట్టింది. మొల్లో ఛెంగుకొన తీసి నెయ్యిసుల్లలో వోముడిని విప్పతున్నాది.

“వీటముడి ఉడికరాకండా ఉంది” అన్నది.

“రైలు ఆగిన చూద్దాం తాపీగా” అని ఉద్యోగి ఎదురుగా బెంచీమీద జైతాయించాడు. జేబులోంచి

కేవ్‌స్టనుసిగరెట్టుపెట్టె వైకి తీశాడు. తాపీగా సిగరెట్టుతీసి ముట్టించాడు. అధికార అహంకారంతో రైల్వో ప్రయాణికులందరినైపు ఒకసారి చూశాడు.

ముసలమ్మ కొంగుముడి మరి విప్పలేదు. ఇహ నెందుకు? రైలు టిక్కెట్టు! ఆ అంశశన్నర అట్ట ముక్కా చేతిలోఉంటే ఎక్కడికైనా పోవచ్చు! ఆదంటూ ఉంటే తెల్లారేసరికి శ్రీజగన్నాథం పోయి స్వామివారిని ఘోషిదర్శనం చేసుకోవచ్చు.

రాత్రిపడకొండు కాకుండానే బరంపురంలో దిగి కూతుర్నీ, పిల్లల్నీ, అల్లుణ్ణి చూసుకోవచ్చు! దానికి గతిలేకే ముసలమ్మ ఎనిమిదేళ్లయి కూతుర్నీ పిల్లల్నీ చూడలేకపోతున్నాది!

కూతురి పిల్లలు, తానెరిగిన ముగ్గురూ, కళ్లకి కడు తున్నారు. ఎనిమిదేళ్లక్రితం కూతురికి మూడో పురుడు పొయ్యడానికి ముసలమ్మ బరంపురం వెళ్లింది. నూడోపురుడు పుట్టింట పనికీరాదని కొడుకు చెల్లెల్ని తీసుకొచ్చాడు కాదు. తరవాత కొడుకుని అసీ ప్రయోజనంలేని రోజులు వచ్చాయి. ఎనిమిదేళ్లయి కాలం వక్కలాగ మండిపోతున్నాది. అందులోకి నాలుగేళ్లయి మరి అద్దాన్నమై పోయింది.

తాను పురుడు పోసిన చంటిగుడ్డుకి ఇప్పుడు ఎనిమిదేళ్లు! ఆ తరవాత కూతురు మరి విడుగురు పిల్లల్ని కనుక్కొంది! బరంపురానికి రానూపోనూ టిక్కెట్టుకి కాస్తా కూస్తా అవుతుందా? టిక్కెట్టు లేకండా దగ్గరప్రయాణాలే ప్రమాదకరం, ఇంక బరంపురం ఎక్కడ వెళ్లగలదు! ముసలమ్మ చెవుల్లో శీత కేరు మని చంటిగుడ్డు ఏడుపు వినబడుతున్నాది.

గోదావరిమండలం, అంతర్దానమైపోతున్నాది. పొలాలు సస్యశ్యామలంగా ఉన్నాయి. ఈన సిద్ధంగా ఉన్న పరిచేలు పరుగులు పెడుతున్నవి. పొలాలనిండా నీటితో నింపి విలేరుతల్లి పరిపాలిస్తున్నాది. తర తరాల బట్టి పితృదేవతలంతా ముసలమ్మకి అన్ని వంకలవారూ దరిద్రాన్ని పంచి పెట్టుకొచ్చారుకాని కాస్తంత మట్టి బెడ్డ సంపాదించి పెట్టలేదు.

రైలు వాయు వేగ మనోవేగములతో పరుగెడుతున్నాది. సడమట మూలనుంచి కొండలు హారాలు హారాలుగా పరిగెట్టుకువస్తున్నాయి. మేఘాలు మందలు మందలుగా వచ్చి చిక్కబడుతున్నాయి.

ఎదురుగా ఖరొడాలాగ ఉద్యోగి కూచున్నాడు. ఎదురుగా ఉన్న ఉద్యోగి అక్కడ ఉన్నాడా భ్రాంతా? చల్లటి గాలి ప్రాణానికి హాయిగా వీస్తున్నాది.

“నువ్వెవరబ్బాయిని నాయనా?” అని ముసలమ్మ ఉద్యోగిని అడిగింది. వాడు అతి దగ్గరబంధువు అయిపోయాడా?

“మా అమ్మకొడుకునే!” అని వట్టకారంగా నవ్వెడు.

“మీరంతా అమ్మకొడుకులే కాని...” అని లోలోపల గొణుక్కుంటూ పళ్లు కొరుక్కుంది. ముసలమ్మకి ఒక్క పన్ను చేడలేదు!

“పళ్లు కొరుకుతున్నావే?” అని హుంకరించాడు.

“వొణుకు సంకటం. పళ్లు కొట్టుకొంటాయి. మరేం విషపృథ్వు కావులే” అన్నాది.

ఎదురుగా ఉన్నది రజ్జువుకాదు సర్పమే. పగ పట్టిన నాగుపాము. ముసలమ్మని జ్ఞాపకం పెట్టుకునే ఉన్నాడు ఉద్యోగి. వాడికి గతనెల్లో పట్టుబడ్డాది. అప్పుడు సగం అన్యాయం, సగం న్యాయం చేశాడు. డబ్బుమాత్రం పన్నెండురూపాయలు గోదావరిపాలు అయింది.

పన్నెండు రూపాయలంటే మాటలా? ఆ పన్నెండు రూపాయలూ ముప్పైయ్యారు రూపాయలకింద లెక్క. ఏజేళ్ళయి వాళ్ళింట్లో రాత్రిళ్లు

భోజనాలులేవు. నిత్యం శనివారమే. పిల్లలకి పెద్దలకి కూడా శనివారమే. ఈ సప్తంనుంచి మాజేసిరోజుల కొక ఏకాదశి కూడా ఈనెలలో చేశారు. ఆ పుణ్యమంతా ఆ ఉద్యోగి మూటకట్టుకున్నాడు. గతనెల కొంపలో అంతా మంగలంలో పేల్చాల్సాగ పేలి పోయారు. ఇవాళ మళ్ళా ఫిష్టిందుకు వచ్చాడు. ఈమాటు అందరినీ మహమ్మాయి చేస్తాడు.

ఉద్యోగి సిగరెట్టుమీద సిగరెట్టు తీసి ఒక దానికొకటి అంటించుకొని ఉదేస్తున్నాడు. రొజ్జు గాలికి సిగరెట్టు అంటించి అంటించడంలో సగానికి రాజుకుపోతున్నాది.

“కోపం తెచ్చుతోక ఒక్కమాట చెప్తున్నానింటావా?” అన్నాది.

“మా ఎందుకండీ కోపం. మా ద్యోతీ మేము చేస్తాము” అని సామ్యంగా జవాబు చెప్పెడు.

“నన్ను పట్టుకొంటే నీకేం కలిసివస్తుంది?”

“ప్రభుత్వానికి కలిసివస్తుంది. అందుకే మాకు జేటం ఇస్తూన్నది.”

“కుడి ఎవమా లేదా?”

“ఉన్నాయి. మీరు చేస్తున్న పని తప్పు కాదా?”

“మావంటివాళ్లు చేసినా తప్పే?”

“తప్పే. ఇక్కడ ప్రభుత్వం ఉంది. నేరస్థులు శిక్షించబడతారు” అన్నాడు. ఇక్కడ ప్రభుత్వం ఉంది. ప్రభుత్వశాసనం ప్రకారం ఇక్కడ బండి చక్రాలు నడవాలి! ముసలమ్మ ప్రభుత్వాన్ని కూల ద్రోసి ధిక్కరిస్తున్నాది!

“ఎందుకమ్మా గొడవ. ఆయన కేవల పాఠశాల రాదూ పోతాడు” అని ఒక ప్రయాణికుడు ఆఖరికి వినివిని కలగజేసుకొన్నాడు. ముసలమ్మ వొళ్లు మరిచి పోయింది.

“నాదగ్గరొక్కం చిల్లిగవ్వలేదు. ఉన్నదంతా వాళ్ల ఎదాన కొట్టివచ్చాను. గడ్డితి నే పసువులంతా అధికారులైనాక వాళ్లనోట్లో ఇంతగడ్డి కుక్కిలే పోరుకుంటారని ఎంత ముసలమ్మనయినా ఎదుగుదును. నా దగ్గరఉండి చావండి” అన్నాది ముసలమ్మ.

“నోటికొచ్చినట్టు మాట్లాడకండి. నేనెవరో

“తెలుసా?” అన్నాడు ఉద్యోగి. వ్యవహారం శృతి మించిపోతున్నాది.

“ఊరుకోవమ్మా నువ్వు గడ్డితింటూ అందరికీ గడ్డి పెడతానంటావు!” అన్నాడు, ఇంకో ప్రయాణికుడు.

“ఔను నేనే గడ్డితింటున్నాను. మీరంతా ప్రభువులు అయినాక ప్రజలు గడ్డి తినక అన్నం ఎక్కడ తింటారు? గడ్డికూడా కాదు నాయనా మన్నే తింటున్నాము. కడుపునిండా తినాలంటే మన్నోక్కటే ఉంది” అన్నాది ముసలమ్మ.

“మన్నుమాత్రం మనదిటమ్మా? అదీ లేకగా లేదు. మట్టిపెల్లా మనదికాదు. కామందులు ఊరు కుంటారా? మట్టితీసినా దొంగతనమే” అన్నాడొక ప్రయాణికుడు.

“నీకడుపు చల్లగా నిజం చెప్పేవు నాయనా” అన్నాది ముసలమ్మ.

“ముసలమ్మా ఆయన కో రూపాయి సారయ్యి” అన్నాడు మొదటి ప్రయాణికుడు.

“అవకతవక మాటలాడవద్దు” అన్నాడు ఉద్యోగి.

“ఎందుకయ్యా అంత పట్టుదల. మూలనున్న ముసలమ్మని పట్టుకున్నావు ఎలాగైతే నేమి!” అన్నాడు ప్రయాణికుడు.

“మీమీదా కేసు పెట్టుకున్నారా?”

“ఎందుకయ్యా!”

“ఎందుకా నాడ్యూటీ చేసుకోకండా అడ్డం వచ్చినందుకు. తెలిసిందా?” అని మరోసిగరెట్టు తీసి సిగరెట్టుకే అంటించుకొంటున్నాడు.

నీలాటివాళ్లని నా తలమీద ఎన్ని వెంట్రుకలున్నాయో అంతమందిని చూశాను. శ్రీరంగ నీతులు చెప్పకు. చూస్తూ ఉంటే కేవల స్తన సిగరెట్లు అలాగ ఊడేస్తున్నావు! నువ్వు నీ తీతం మీదే బదుకుతున్నావా?” అని ఎర్రగా చూశాడు ప్రయాణికుడు. ఉద్యోగి మొహంమీద కొట్టినట్టు జూమాయించింది.

“సరే సరే చెబతాను” అని లేచి తెలుపుదగ్గరకి పోయి తల అవతలికి పెట్టేసుకున్నాడు. మేఘాలు

గుంపులుగా గుమిగూడుతున్నాయి. కొండలు పరిగెట్టుకొంటూ దగ్గర కొస్తున్నాయి. సుఖమైనగాలి వీస్తున్నాది. ఉద్యోగివోళ్లు చల్లబడుతున్నాయిర్రలో రైళ్లు పరిగెడుతున్నాయి. ఎంతమాట అన్నాడు ప్రయాణికుడు! ఇప్పుడంతా మొహంమీద అనేస్తున్నారు. ప్రజలు చొత్తిగా బరిదిగి పోతున్నారు. అఫికారంలో ఉన్న ఎవడు చూసే శాడు? మడికట్టుకు కూచుంటే మడిమాన్యాల సంపాదించగలరా? చేతనైనవాడు చేతనిండా పుచ్చుకోవలసిందే.

ప్రయాణికుడితో జట్టి ఇంచుకోడం ఉంటేగా వాడికి తోచలేదు. చాపకొండ నిరులాగ తన పని తాను చేసుకోవాలి! రచ్చపడికూడదు. సిగరెట్టు మల్లా కొసకొచ్చేసింది. మరోసిగరెట్టు తీసి ముట్టించడానికి ధైర్యం చాలిందికాదు. ప్రయాణికుడిమాట వాణ్ణి పిరికిపందని చేసేసింది! ఆత నెవడో! అంత ధైర్యంగా చీవాట్లు పెట్టాడు! అటువంటివాళ్లతో జట్టి ప్రమాదకరమాతుంది. ఇంకో సిగరెట్టుకోసం నరాలు పీక్కుతింటున్నాయి. తీసి మల్లా ముట్టించాడు. కాని సిగరెట్టు ప్రయాణికునికి కనబడకండా చేతిలో మూసుకుపట్టుకున్నాడు!

కొండలు, కొండలమీద మేఘాలు మనోజ్ఞంగా ఉన్నాయి. చుట్టూ పత్తి, మిరపపొలాలు తివాసుల్లాగ పరుచుకుని ఉన్నాయి. కొండలనిండా రంగులు తేలుతున్నాయి. ఆకాశమంతా ఊదారంగు వ్యాపించింది. ఉద్యోగి మనస్సులో ఘోరాహం పోయింది.

ఎదురుగుండా కొండలన్నీ వాడెరుగును. పిట్టలమాటు, పులిమాటు తను వెళ్లి చూసినవే. చేస్తున్నది చిన్న ఉద్యోగమైనా అనుభవిస్తున్నది దేవేంద్రభోగమే. ఐశ్వర్యం వచ్చి మీదపడి పోతున్నాది. ఒకడు తిడతాడని, ప్రపంచహర్షించని పెట్టుకున్నంత ఆవివేకం లేదు. జ్యోతిషులయినా ఒక బూరెముక్కుకి సాటికొదని పూర్వలమతం. ఎవరెన్ని శాపాలు పెట్టుకొన్నా తలుపులమ్మలోయకి మైరువంటిది అవుతుందా?

ఉద్యోగి పదిమంది మిత్రులతో కలిసి తలుపులమ్మలోయకి మైరువెళ్లేడు. అక్కడి ప్రకృతిరమణీయత వర్ణనాతీతం. ఎంత మందువేసవి అయినా కీత

లంగా ఉంటుంది. రాతిలోంచి సదా జల వస్తూ ఉంటుంది. సన్నని జలధార. అమృత సమానమైన జలము. అక్కడ హాయిగా బంగళాలు కట్టుకుని ఈ సునివసలంతా తమ తమ వేశ్యలతో కొంతకాలముండి ఎందుకు సుఖపడరు, అని ఉద్యోగికి ఆశ్చర్యం కలుగుతూ ఉంటుంది.

తలుపులమ్మలోనికి వెళ్లిన మిత్రులంతా అనుభవించడానికే వెళ్ళారు. వాళ్లు ఒంటరిగా వెళ్లలేదు. ఎర్రాపురం, పెద్దాపురం, కాకినాడ గ్రామాల నుంచి వీరుకొని వలయాళ్లని వెంటబెట్టుకు వెళ్ళారు. మిఠాయిపాట్లాలు, పళ్లెతట్టలు, పుల్ల వు సా మాను, మోసుకుపోయారు. వాళ్లకి వొక్కటే లోపం వచ్చింది. బర్గం డీవైన్ ప్రయత్నిస్తే దారి కింది కాదు. బ్రాందీమాత్రం కావలసినంతలభ్యమైంది.

ఉద్యోగం అంటూ ఉండవట్టి, అందులో పాలుఉండవట్టి, తలుపులమ్మలోయలో, మరపుకి రాని రోజు సాఫ్యమైంది. ఎంతమందో స్వప్నంలో కోరుకోనేది వాడికి జీవితంలోనే ఇంద్రధనుస్సు లాగ ప్రకాశిస్తున్నది.

నీలమేఘాలమధ్యని తెల్లగా రంజితంసలాగ మెరుస్తూ కనబడ్డాది అన్నవరం సత్యనారాయణ మూర్తి ఆలయం. ఉద్యోగి నోట్లో సిగరెట్టు తీసి పాతేశాడు! రెండుచేతులూ తీసి కొండమీది చేరు కికి నమస్కారం చేశాడు. ఈ ఉద్యోగం వచ్చి, ఈనాటికి వచ్చినది లగాయతు ఏటా కొండ ఎక్కి సత్యనారాయణవ్రతం చేసుకొంటున్నాడు. లక్షలకి లక్షలు, వేలకి వేలు డబ్బు పోగుచేసుకొన్నవాళ్లంతా ఈమధ్య కొండ ఎక్కి తరచు వ్రతాలు చేస్తున్నారు. సత్యనారాయణమూర్తి వాళ్ళందరికీ బాగా దాళులా ఇస్తున్నాడు.

“తలుపుక అడ్డంలే నాయనా దేముడ్డి మాను కొంటాను” అన్నాది ముసలమ్మ. ఉద్యోగి కిక్కురు మనకండా అడ్డంలేచిపోయాడు. బెంచిమీద కూచుని దేవాలయాన్ని చూస్తూ మనస్సంతా భగవదర్పితం చేసుకొంటున్నాడు ఉద్యోగి.

అన్నవరం రైలుస్టేషనులోంచి రైలు పోతున్నాది. ముసలమ్మ కొంగలాగ మెడ సాగదీసుకొని ఎగిరి ఎగిరి చూసింది. అన్నవరం స్టేషను కెదురుగా

తుమ్మఅడివి ఉంది. ముసలమ్మకి కంటకాలతో సహా గుబురుకొన్న తుమ్మదొంకలు కనబడ్డాయి.

“నువ్వు కనబడవు. కంటకాలే కనబడతాయి. మాపక్క చూడవు. కొండెక్కి కూచున్నావు.” అని ముసలమ్మ సత్యనారాయణతో చెప్పింది.

రైలుకి విరాళమెత్తింది. కొండలమధ్య మార్గం. చక్రాలసాతకి చెవులు చిల్లులు పడుతున్నాయి.

“భగవంతుడికి దయలేదు ; నరుడికి దయలేదు” అన్నాది ముసలమ్మ.

“ఆ సత్యనారాయణమూర్తి సన్నిధానంలో చెపుతున్నాను. చిన్నవాడి వయినా నీకాళ్లు పట్టు కొంటాను. పాపం ఒడికట్టుకోకు. నా కొడుకు స్కూలు మేష్టరు. ఏభైరూపాయిలిస్తారు. వాడి కారుగురు పిల్లలు. వాడి పీకమీదికి నేనొహతై నున్నాను. నన్ను పట్టుకొన్నావా ఈ నష్టం వాడికి తగులుతుంది. ఇంతమంది ఉసురూ పోసుకోకు.” అని ముసలమ్మ చెప్పింది. ఉద్యోగికి తేళ్ళూ నైర్రులూ పాకినట్టుంది. ముసలమ్మ సత్యనారాయణ మూర్తిపేరు ఉచ్చరించకండా ఉంటే చాగుండేది. కరుకుగా ఉండవమే వాడి స్వభావము. స్వభావానికి విరుద్ధంగా ముసలమ్మ వ్యవహారం పరిమించింది.

“ఇంకా ఎందుకయ్యా ముసలమ్మమీద పట్టిస్తావు. తునికూడా దగ్గరపడ్డాది. ఏవో తునితగువు చేసేయి” అన్నాడు ప్రయాణీకుడు.

“నేనువొదిలితే మిగతావాళ్లు వొదులుతారా?” అన్నాడు.

“ఆపాటి చెప్పలేవా?” అన్నాడు ప్రయాణీకుడు. రైలు రెండునిఃసుమలు కూతపెట్టింది. దాని పరుగులో మార్పువచ్చింది. తిరగబడేటట్టు అటూ ఇటూ వూగుతు పట్టాలు మారుతున్నాది. క్రమేణా వేగం తగ్గుతూ తుని ప్లాటుఫారముమీద ఆగింది.

ఎక్కజనం దిగేజనం, తొడతొక్కిడి అయింది. బండీలోకి తోసుకుని మరో నలుగురు యమదూతలు ఎక్కరు.

“ముసలమ్మా మళ్లా వచ్చా” అని పలుకరించారు. దానికింద దవడవేల్చాడిపోయింది. నలుగురూ చుట్టబెట్టేశారు. ఉద్యోగి ముసలమ్మని వొడిలిపెట్టమని వాళ్లతో చెప్పలేదు! తానేవో లంచంతీసి

ఉంటాడని వాళ్లు భావిస్తారు. వాంతు అడుగుతారు !
ముసలమ్మని అప్పకాప్పి వెళ్లిపోయాడు.

“ఏయ్ ముసలమ్మా ఒక్కసారి తేచినిలుచో”
అన్నారు చుట్టవేసిన ఉద్యోగులు. ఇహ వాళ్లంలేదు.
కళ్ళు చీకట్లుకమ్మి చుట్టూ అయోమయం అయిపో
యింది. కొత్తగా ఎక్కిన ప్రయాణీకులంతా ముస
లమ్మచుట్టు దడిగట్టి నిలుచున్నారు.

“ముసలమ్మా ఈపని బాగుందా?” అని అడి
గారు. ముసలమ్మ నోరు లేవలేదు.

“ఇది రెండువసారి కదూ?” అన్నారు.

“ఆరుగురు పిల్లలు—కడిగేసిన ఏదైతాళ్ళు—
తోమ్మంతుగుగుం బరకాలి” అంటూ దవడలు ఆడిం
చింది.

“మహా ఆరుగుర్ని కనుక్కొండి” అని వొకడు
మహా నటకారంగా నవ్వేడు.

“వొకసారి క్షమించారు. ఇహ క్షమించకండి.
బతకడం నేరంగా ఉంది” అన్నాది ముసలమ్మ.

“తప్పపనిచేస్తే నేరమంటారు” అన్నాడు
ఉద్యోగి.

“ధర్మవేతతి ఉన్న కార్లు విరగ్గోట్టేశారు.
ధర్మపన్నాలు చెపుతున్నారు” అన్నాది ముసలమ్మ.

“ధర్మపన్నాలు వల్లవేయకలే” అన్నాడు
ఒక ఉద్యోగి. ముసలమ్మ లేవలేదు.

“లేస్తావా లేవగొట్టున్నావా?” అని అతని
పాతంలాగ అరిచాడు వకడు. ఇహ ముసలమ్మ
కూర్చోలేకపోయింది. అడుగునంచి ఏగ్ శక్తి వైకి
లేవడిసింది. లేచి నిలబడ్డాది. ముసలమ్మ నేరాన్ని
కింద వేసుకొని గుం గా కూచుంది!

“నాది కాదను” అని వకరు పక్కనుంచి సలహా
ఇచ్చారు.

“వొదిలిపెట్టే” అని మరొకరు సలహా
ఇచ్చారు.

“వొదిలేసి ఏయ్ పడను?” అని ముస
లమ్మ వాళ్ళని ప్రశ్నించింది.

“దాంట్లో చిక్కు నీకు తెలియటంలేదు” అని
ఇంకొకడు చెప్పేడు.

“నేను దొంగతనం చెయ్యలేదు. నా కొడుకు

చెమటోడ్డి గణించుకొన్న దబ్బుతో కొను
క్కొన్నాను” అని ముసలమ్మ విచిత్రమొహం
పెట్టింది.

“ఈ సామలు చూడు వెయ్యూ నవ్వమ్మా”
అన్నాడు ఉద్యోగి.

“ముసలమ్మ కడవలతో కన్నీళ్ళుకారుస్తూ నిల
బడ్డాది.

“నంగనాచిలాగ ఏడవక లే” అన్నాడు
ఉద్యోగి.

“కగుపునిండా పెట్టరు. ఉన్నచోటి కెళ్లి
కొనుక్కొనివ్వరు. ఈ నాటికి బియ్యం కొనుక్కొ
వటం నేరమైందా?” అని ముసలమ్మ గెండుకొళ్ళ
మధ్య నున్న బిరుకుంచాల బియ్యపుమాటని గుడా
కులమోగికి ఎత్తుకుంది.

“శ్రీరామచంద్రులవాడు పరిపాలిస్తున్నారు తల్లీ
ఇంట్లో బియ్యమంటే నేరం! కొనుక్కొంటే నేరం.
అమ్మితే నేరం. సరిపడేలాగ తింటే నేరం!”
అన్నాది పక్కనున్న గవరల వర్తకురాలు.

“ఎందుకమ్మా దబ్బిచ్చి వ్యాజ్యం కొను
క్కొంటావు? వొదిలీ” అన్నాడు పక్కనున్న
హిత్రేషి.

“వొదిలీ వొదిలీ అని గుడ్డిసలహా ఇవ్వకపోలే
నాళ్ళనోట్లో గడ్డిపెట్టకూడదా? వొదిలేసి పిల్లలని
పన్నుపెట్టనా? మీరంతా చునుపులే?” అని భీక
రంగా ముసలమ్మ అందర్నీ అడిగింది.

“ఒకహా అలాగా! రోజూ పట్టికెళ్ళి బ్లాకు
మార్కెట్టులో అమ్ముకోవడం అనుకొన్నావా?
పద పదా” అన్నాడు ఉద్యోగి.

“పదండి భద్రవల్లారా, నే నే దొంగమార్కె
ట్టులో అమ్ముకొని మేడలు కడుతున్నాను. నాకు
ఉరిశిక్షకు తక్కువ చెయ్యకండి. నా పొగ కుక్కు
తేవ్వరుడికి ధూపంచెయ్యండి” అంటూ ముసలమ్మ
బియ్యపుమాటని బుబాని కెత్తుకుని వాళ్ళవెంట నడి
చింది.

గోదావరి మంజులం సరిహద్దులు దాటింది,
ప్రభుత్వపు శాసనాన్ని ఛిక్కరించి, హద్దు తప్పి,
బిడేసి కుంచాలు చొప్పన బియ్యం తరుచు తరలిం
చుకుపోతున్న ఒక ముద్దాయి పట్టుబడ్డది!

అ మ ర జీ వి

శ్రీ సామవేదం జానకిరామశర్మ

౧

ఎవడు బ్రతికియేమి యీధర గడియించు ?
ఎవడు మరణ మందియేమి పొందు ?
ఎవని బ్రతుకు చావులేక మై విల సిల్లు
అతడ యెల్ల కాలమందు బ్రతుకు !

౨

ఎవని ధనమునందు నెల్లరకును భాగ
మెవని జ్ఞానమబ్బు నెల్లరకును,
ఎవని తనువు మనసు తెల్లరఁ గూర్చియకా
నతడ యెల్ల కాలమందు బ్రతుకు !

౩

ఎవని సౌఖ్యమెన్న నెల్లర సౌఖ్యము
ఎల్లజగము బాధ లెవరికొను,
ఎవని యునికి లోక మెల్లర దనియించు
నతడ యెల్ల కాలమందు బ్రతుకు !

౪

ఎవడు లోకవృత్త మెఱిగి చరించును
ఎవని శత్రుపట్క మెదుర లేదు,
ఎవ డహింసచేత హింసను బరిమార్చు
నతడ యెల్ల కాలమందు బ్రతుకు !

౫

అన్ని మంచి గుణము లందిన పండ్లయి
ఎవనిలోన గృహము నేర్పరించు,
ఎవడు భారతాత్మ కెన లేని రూపము
అతడ యెల్ల కాలమందు బ్రతుకు !

మృచ్చ కటికము

శ్రీ శిష్టా రామకృష్ణశాస్త్రి

ప్రతి సంస్కృతకవి జీవితచరిత్ర మంగళకార బంధురముగ నున్నది. ఆంధ్రులలో మృచ్చ కటిక నాటకకర్తచరిత్ర మధికాంగమ్య గోచరము. ఈ నాటక ప్రస్తావనయందు కవిని గూర్చిన విషయ మితర నాటకములందులె నా కవియే తెల్పుకొనక, మఱి యొకరు గూర్చి కలుపుటచే నసలీ నాటకమును హుద్రకు రచించెనా, లేక యితరులు రచించి యా రాజుకు గౌరవమును, కవికి ధనమును. నాటకమునకు ప్రాచీనాధిక్యములును గలుగుటకై హుద్రక రాజు పేరు నాగోపించి రాయను సంభాషణము గల్గుచున్నది. నాటక ప్రస్తావన యందు, శివుని కృపచే దివ్యదృష్టి గలిగి, ఋగ్వేదమును, జ్యోతిష గణితాస్త్రములను నేర్చి, యశ్వమేధయాగమునర్చి, శత సంవత్సర దశదినములు జీవించి, సవయంత సమర్థుడైన శుమారుని సింహాసన ముందుంచి, యగ్నిప్రవేశముచేసిన శుద్ధుత్రియకు హుద్రక మహారాజు నాటకమునకు కర్తయని తెలుపంబడినది. కాని యీరాజు జే జేశమును పాలించెనో, పీని వంశమేదో, పీని రాజధాని యెక్కడో తెలియరాదు. మఱియు నీరాజు కవియో, లేక కవిపోషకుడో సంభాషింపదము. ఈ కవి 'విజాపాసవదత్తము'ను మఱియొక నాటకమును, 'పద్య ప్రాభృతక' మనునొక భాణమును గూడ రచించినట్లు చెలియుచున్నది. ఈ రాజునుగూర్చి 'అయిల్ ఫజల్' నుండి బాణుని వఱకు గూచించిరి. ఈతడు తొంబదియొక్క సంవత్సరములు జీవించెనని 'పిని ఆక్బరీలో' వెలుపబడినది. కాళిదాసు పూర్వమైన సోమిళ రామిల కవిత్వమును హుద్రక కథను రచించిరిని రాజశేఖరుడు నుడివెను. హుద్రక రాజు 'విదిశ' మును పరిపాలించెనని కాదంబరిలో బాణుడును, 'శోభావతి' నేతెనని కథా సరితాంగరమునను, 'వర్ణమానము'ను పాలించెనని భేతాళ

పంచ వింతియందును గలను. ఈత యిన్ని నిత్రుని నియమ, అలినాచుని నియమ యరస్వాని తెలుపెను. బాణకవి హుద్రచరిత్రముభాగినిని గాయకునిచేసి చిత్ర ప్రభావమువలన శత్రువును చిహ్నరూపై న చంద్రులను వును మంత్రితో సహా దంపెనని కలను. బ్రాహ్మణులొక డీతనికి దళ ప్రాణము భారవోని శత సంవత్సరములు జీవించునట్లు చేసెనని భేతాళ పంచవింతియందు గలను. దశకుమార చరిత్రనుక నితడు బహు సాహసవంతుడని వర్ణింపబడెను. కల్లనకవి తన రాజరంగిణిలో నీతనిని విక్రమాదిత్యుని ప్రక్క నిలిపెను. స్కాందపురాణ కుమార కాండమున నీతడు కలిలో 3290 సం, నకు జరియైన క్రీ. ప. 189 సం. విక్రమాదిత్యులకు 27 సం. లు పూర్వమున నాంధ్ర భృత్యరాజ్యమును స్థాపించినట్లు గలను. పీని యర్జునటివలన నీ రాజు కల్పితపురుషుడేకాని వాని త్రిక మానవుడు గాడేనో యనిపించును.

కాని ప్రాచీనాలంకారికులు కొందఱు జీతరచి దము గ్రంథములలో గూచించిరి. క్రీ. శ. 7 వ శతాబ్దమువాడైన దండి తన కావ్యాదర్శనున మృచ్చకటిక నుండి యుదాహరించెను. క్రీ. శ. 800 సం. ప్రాంతమువాడైన వామనుడు దన కావ్యాలంకార సూత్ర వృత్తిలో 'హుద్రకాదిరచితేషు ప్రబంధేషు' అని రచించినాడు. ముమ్మటును తన కావ్యప్రకాశమునగూడెని నుదాహరించినాడు. కాన హుద్రకుడు కల్పిత పురుషుడుగాడనిపించును. చివరకు జేలు విషయమిది. మౌర్యరాజ్యము క్రీ. పూ 185 సం. లో నస్తమింపగ, దానివెంటనే 'మౌర్య, కణ్వ' రాజులు 112 సం. లు పరిపాలించిరి. కణ్వరాజుల మంత్రియైన 'శీముఖుడు' ను వాడీ వంశపు రాజుల జయించి యాంధ్రభృత్యవంశరాజ్యమును క్రీ. పూ 78 సం. లో స్థాపించెను. ఈతడే వాయుపురాణమున 'సింధుకు'

నియు, మత్స్యపురాణమున 'శింశుకుడ'నియు, విష్ణు పురాణమున 'శిప్రకుడ'నియు, వ్యవహరింపబడి భాగవతమున నాంధ్రప్రభును రాజు 'శూద్రకుడ'వృషభుడని మాత్రము తెల్పుబడెను, కాని పేరు చెప్పబడలేదు. ఈ 'శింశుకుడ' శూద్రక మహారాజకవియని చరిత్ర పరిశోధకులు నిర్ణయించిరి. పురాణములందలి పేర్లు కాలక్రమమున 'శూద్రకుడ' ని మారుట శిబ్యపరిణామము భాషాప్రాంతానుగుణముగ నున్నదని సంతృప్తి చెందవచ్చును. కాన నీకవి క్రీ. పూ 73 వ సం. ప్రాంతమువాడని విశ్వసించవచ్చును. మృచ్ఛకటిక నాటకము నుత్తర దేశమందలి యాలంకారిసులు దను గ్రంథములలో విశేషముగ నువాహరింపబడుటయు, నాటకమున చండాలుల నివాసము వింధ్య పర్వతము కాక, సహ్యాపర్వతము చేయుటయు, 'కర్ణాటకల' నుని నాటకమున వాడబడుటయు, న్యాయరణ విగ్రహమైన దక్షిణదేశ శిబ్యప్రయోగము లభియుగ నుండుటవలన, నాంధ్రభృగువుల కాదరి పాత్రమైన వివిధ ప్రాకృతభాషలు విశేషముగ నీ నాటకమున వాడబడుటవలనను రూఢ్రకవి దక్షిణదేశము వాడని బలపడుచున్నది.

మృచ్ఛకటికమున వసంతసేనను ప్రతికించిన బుద్ధసన్యాసియైన సంనాహకుడు చివరకు రాజుచే బాధనిహంముల కన్నింటికి గులపతిగా జేయబడుటచే నీ నాటక రచనాకాలమున బాద్ధవతియునకు గౌరవాదరిములు నశించలేదని తెలియుచున్నది. క్రీ. శ. ప్రభు శతాబ్దమునుండి దేశమున బాద్ధవతాద్రుము తగిపోవుటచే నీ నాటకము క్రీ. శ. మొదటి శతాబ్దమునకు బూర్వమే రచింపబడియుండును ప్రాహ్మణుడు శూద్రస్త్రీని వివాహమాడుట మనుష్యర్హతాస్రమున నిషిద్ధము కాకపోయినను కవికాలమున ననువర్తింపమిచే, నది ప్రాచీనకాలమునకు జెందిన యాచారమై, వసంతసేనా చారుదత్తులయు, మదనికా శర్వీలకుల వివాహములుగల మృచ్ఛకటిక నాటక రచనాకాలము ప్రాచీన మైనదని యెంచవచ్చును. ఇక పలు విషయమైన నాటకలక్షణ వ్యతిక్రమణము లీ ప్రకరణ ముండుండుటచే నిది నాటకలక్షణ గ్రంథములు బయలుదేరక లూర్పము రచింపబడినదిని యూహింపవలయును. ఇందుప్రయోగింపబడిన ప్రాకృత భాషలు గూడ బహు ప్రాచీన లక్షణములు గలవియై, కాళిదా

సుని ప్రాకృత ప్రయోగములకంటె పూర్వకాలమునకు జెందినట్లు తోచుచున్నవి. మఱియు నీ నాటకమున నుప్రయోగింపబడిన భాష బహు సులభమైనదై యలంకారమయ్యును, జటిల సమాసధూయిష్టమైన రచనగల మన్యకాలమునకు జెందినది కాకపోవుటచే నీ నాటకము ప్రాచీనమైనదని విశ్వసించవచ్చును. ఈ నాటకమున రాజ్యనిష్ఠవేదకథయందలి యార్యకగోపాలపాలక నామములు భాసకవికృతులగు గూడ గలవు వీరి చరిత్రము మొదలు క్రీ. పూ 400 సం. లకు జెందిన జైనహరివంశమున గలను. చివరి తీర్థంకర మహావీరుని కాలముగ క్రీ. పూ 600 సం. న పాలకుడు రాజ్యమునకు వచ్చినట్లుండున్నది. కాన వీరి కథ నూచింపబడిన మృచ్ఛకటిక నాటకము తత్సమీపకాలమున రచింపబడుట సమంజసముగాని, విశేషకాలము గతించినతిగ్రాత నట్టి యతిప్రాచీన విషయములు విస్మరింపబడును. పై కౌణియులనుబట్టి యీ నాటకము క్రీ. పూ మొదటి శతాబ్దమునకు జెంది, భాసుని తర్వాతను, కాళిదాసునకు బూర్వమునను రచింపబడి యుండును.

నాటక ప్రాశస్త్యము

సంస్కృత నాటక వాఙ్మయమున, భాసకవి 'తిల్లజుడు' ప్రతిమా వాసవదత్తాదులందఱు పూర్వకథాకల్పనముగల విచిత్రమైన కూర్పునందును, కవికులగునైన కాళిదాసు శాకుంతలమున మెఱుగు పెట్టబడిన కావ్యశిల్పమందును, మృదు మధుర శిబ్యప్రయోగమందును, భవభూతి మహాకవి యుత్తర రామచరిత్రమున నగాధ భావప్రకటన మందును, గంభీర శబ్ద రచనయందును, దక్షిణుకాగ, శూద్రక మహాకవి యీ లక్షణములేవియు లేకయే మహా నాటక రచనాదురంగుడై, భారతీయ పండితులవలననే కాక, పాశ్చాత్య విమర్శకులచేగూడ విశేష గౌరవాదరిములను బడసి, తన నాటకము నత్యుత్తమ సంస్కృతరూపకములలో నొకటిగ చేయగల్గెను. ఈతని మృచ్ఛకటికముపురూప విశిష్ట లక్షణోపేతమై, సంస్కృత నాటకవాఙ్మయమున నిట్టిది 'నఘాతోనభివిమృతి' యనిపించుకొనినది. కాళిదాసు శాకుంతలమును, భవభూతి యుత్తర రామచరిత్రమును భారతీయుల మనస్తత్త్వి సంప్రదాయ

ముల మాత్రమే ప్రసాదించును; కాని మృచ్ఛికటికము విశాల ప్రపంచమందలి జనుల మనస్తత్త్వ సంప్రదాయములను వ్యక్తీకరించును. కాళిదాసుని గుండలి "సతాంహి సంజేహవజేషు వస్తుభు ప్రమాణ మంతో కరణః ప్రవృత్తయః" "ఆ పరితోషాద్వసుషాంససాధు మశ్యే ప్రయోగ వీక్షానం" వంటివిగాని, భవ భూతియందలి 'గుణాః పూజాస్థానం గుణిషు, నవ వయః నచింతా' వంటి విశ్వజనీన కలతాభవము లంశకపోయినను, మృచ్ఛికటికము కథాగమనమందు పై నాటకములను మించును ఈ నాటకమున 'అభి రుచి కరత్వో మను గొప్ప లక్షణ మంతటచే నకల జేకములంగు విఖ్యాతి గణించినది. శూద్రకకవి సంస్కృత శైలి బహుసులభమై, తేటతెల్లముగా నుండి, కాళిదాస భవభూతుల శైలిలవలె నాకర్షణీయ మైనది కాకపోయినను, శూద్రుడు డీ లోపమును నవ నవా నేర్పమైన ప్రతిభ—యత్పాద్య శక్తితో గప్పి వేసి నాడు. రమణీయమైన శైలిప్రధాన్యము భారతీ యకవులలో గ్రమముగా నుత్పాద్యమైన సారస్వతో ప్పత్తిని ఊహింపజేసినది.

అ నేక రూపకములు చదువుటకు బహు రమణీ యముగ నుండినను, ప్రదర్శన యోగ్యముగ నుండువు. అట్లుగాక యీ నాటకమున పది యంశములన్నను పరితలకుగాని, ప్రేక్షకులకుగాని యెంతిమాత్రము విసుకు జనింపనీయమందు బయ్యేకాక బ్రహ్మానందము గలుగజేయును. మఱియు 'నిది కాకుంతల ముద్రారా తు'నది నాటకములవలె పండిత రసజ్ఞులను మాత్రమే కాక, పండితి పామరులను ఆబాలగోపాలము సమానముగా నానందపెట్టగల నాటకరాజము. సామాన్యముగ ప్రతి నాటకమున పీఠశృంగార రసము లలో నొకదానిని ప్రధానముగజేసి, మిగిలిన రసము లలంకార రక్షణముకొఱ కక్కడక్కడ గిలికింప బడును. కాని యీ నాటకమందు నవరసములు సమాన ప్రతిపత్తి నొందినవనియే చెప్పవచ్చును.

శూద్రుని రమణీయమైన వివిధత్వముగల యత్పాద్యశక్తి మతొక్కడను కానము. నాటకము వివిధ మానవజీవిత తత్త్వ ప్రదిపాదన మనుమాట సత్యమేయనుచో నది మృచ్ఛికటికమున వ్యక్తీకరింప బడినట్లు మఱి యే నాటకమునను లేదు. ఇందిలి పాత్రలు చైతన్యము గలిగి జీవకళతో రాజిల్లుచుం

డును, కాని సాంకేతికము లెన్నటికిగావు. సంస్కారమును బ్రాహ్మణుని చరిత్రనునుండి జారచోర హంతికాదుల జీవితములవరకు నిందు బహుస్వభావ సిద్ధముగ చిత్రింపబడినవి. ఈరీతిగ నిది ప్రకృతి ద్వణమై పాశ్చాత్య కవికులకుదవకు 'వేస్పియరుని పరమోత్కృష్ట నాటకములతో పోడికి నిల్వబడినట్లు న్నది ఈ నాటకమందలి యితీవృత్తము నామాన్య ముగా రూపకములంగుండు నితీవృత్తమువలె నొక మహారాజౌక రాజకుమారిని క్రేమించుట మొదలగు శృంగారరస ప్రధాన విషయముగాక, యొక సామాన్య సంసారియొక్క జీవితము మాత్రము గలది. మఱియు నింగు నాయకుడు ప్రారంభమున నాయకుని క్రేమించుటకొక, నాయకుయే మొదటి నాయకుని సుగుణము లచే నాకర్షింపబడి క్రేమించును.

ఈ నాటకమున కవికాలపు సాంఘిక జీవిత చరిత్రము ప్రతిపాదించబడుటయేకాక, యాస్పతి రాజకీయ విప్లవపరిస్థితులు, నార్థిక పరిస్థితులుగూడ ప్రకటింపబడినవి. మఱియు నీ సాంఘిక రాజకీయ పరిస్థితులు కెందు నెంతెగని సామరస్యము గల్గినట్లు బహు విచిత్రముగ కూర్చబడినవి కాని, యశుకుల చొంతవలె నెంతిమాత్ర ముగ పడును. ఇట్టి కూర్పునందే యొకవి ప్రతిభ ప్రకటితముచున్నది. ఈ నాటకమా బాలగోపాల మానందింపజేసిన మఱియొక విశిష్టలక్షణ మిందలి బహు విషయప్రతిపాదనము. మరియు నిందలి సంఘటనలకు సన్నివేశములకు చక్కని యిమిడిక, సామరస్యము గలిగి స్వభావసిద్ధముగా నుండును. ఈ నాటకోత్కృష్టతకు ముఖ్య కారణము దీనియందంతటను వ్యాపించి, చక్కగ పోషింప బడి, కడుపుబ్బ నవ్వించజేయు హాస్యరసము. ఇట్టి హాస్యరసపోషణ మింక నాటకమునను గానరాదు. వీనితోబాటు నిశితమై, కళ్ళకు గట్టినట్లుగా నుండు ప్రవర్తనము, సంభాషణముగల పాత్రిపోషణము. ఈ విషయములను క్రమముగ విపులీకరించి విచారించుచో నీ నాటకప్రాశస్త్యము స్పష్టపడును.

శూద్రక కవి స్వవిధముల స్యాతంత్ర్యమవ లంబించినాడు. కథానస్తు స్థితిరణమందును, వివిధ సన్నివేశముల వర్తనములందును, నాయకొ నాయక గ్రహణమందు, పాత్రిపోషణమందు సామాన్య నాటకములకంటె భిన్నమైన ప్రత్యేకత యిందు గలదు.

చారుదత్త మృచ్ఛకటిక నాటకములు

ఈ రెండు నాటకములం మహాకవి శివకవి ప్రాకృతము, సంస్కృతభాష, పారిభాషిక పదములు, కవిత్వరీతి, నాటక నిర్మాణ విధానము మొదలైనవానిని బట్టి మృచ్ఛకటికకంటె భాషకవిత్వ చారుదత్తము ప్రాచీనమైనదియు, చారుదత్తముపై మృచ్ఛకటికము వెలుగు పెట్టబడినదియు జెల్పును. అంతయుకాని యూ రెంటి నాటకములు నొక నాటకమునకు గల వివిధ ప్రయోగా వనియు, మృచ్ఛకటికము క్లీప్తకంఠమున రంగభాగ్యమునకై చిన్నిదిగా చేయబడి చారుదత్తము కావలెననియు తెలియవచ్చును. వారునుకు కవిత్వము యూరెంటికినీ నాటకములను ప్రశస్తికముగ చేర్చినది.

చారుదత్తముక మూలభాగము కేవలము ప్రాకృతముగే మాటాడును. నాటకప్రారంభమున వివరించుచు నాయురరిముద్ద కేల వోవలయునో చారుదత్తము లిటుపలకలేదు. చారుదత్తమున వనంతుసేన నింటివద్ద వదిలిపెట్టినచో విమామకుడు, చారుదత్తముకు ప్రముఖ చేష్టలను జూపుటకు చారుదత్తనే పంపినాడు. హ్యూతరంగము చారుదత్తము లేదు. విమామకుడు హారమును వనంతుసేన కిచ్చిన రిగ్నాన రివ్యలకుడు వనంతుసేన గృహమును దరిచిట్లు చారుదత్తమున నున్నది. కాని చారుదత్తము కనినది ముచ్చినాడు. చారుదత్తములో నార్యకపాలకుల యతివృత్తి లేదు. కాని మృచ్ఛకటికలో ద్విత్వినాంకమంటే యీ కథకు సూచనగలదు. వనంతుసేన గృహవర్జనము చారుదత్తమున నాల్గు పంక్తులలోగలదు.

నాటకకథామూలము

నాటకములోకవి రచించిన చారుదత్తమును నాటకమంటలి యతివృత్తిగనే గ్రహించి, దానిని పోషించి, మేజుల పెట్టి మృచ్ఛకటికమునకేరీతో నీ నాటకమును ప్రాకృతము రచించెను. దీని పూర్వభాగమును, చారుదత్త నాటకమును విశేషభాగము తుల్యముగ నున్నది. కాని పృథక్పాఠ్యము, (58-2-54) ముదికయను వేశ్య, రాజుగే బంధీకృతుడైన యొక చేద విప్రుని క్రేమించి, రాజ్య భ్రష్టుడగు విక్రమ

సింహుని పతనము వహించి, తన కళానైపుణ్యముచే నతనికి రాజ్యము దెప్పించి, చివరకు నూత్న రాజును ముతినే దన ప్రయుని చేజివలనుండి విడిపించి వివాహము చేసికొనును. దశకుమారచరిత్రమున చోర విద్యయు, జూచుము చిక్కగ వర్తింపబడినవి. కథా సరిత్యాగరమున ప్రభువునకు నొక జూదరి యొకపాడు దేవాలయమును బ్రవేశించుటయు గలదు. అంతే, మదచమాలమును నొక వేశ్య సౌభము వర్తింపబడినది. అది సర్వవిధముల ప్రాప్తయ్యెను వర్తించిన వనంతుసేన సౌభమును బోలియున్నది. భానుడుగాని, చూడకుడుగాని దన నాటకవస్తువును బృథక్పాఠ్యమున గ్రహించి యుండవచ్చును.

మృచ్ఛకటికము ప్రకరణజాతికి చెందిన రూపకముగాన నది కవి స్వకపోల జనింపైయుండవచ్చు, గాని యిది పురాణాంతర్గత కథ మాత్రముగాదు. ఈ నాటక పుష్టాంకమున చారుదత్తని పుత్రుడు గోహనేనుడు మట్టిబండితో నాడుకొనుట కిష్టపడక, బంగారు బండి కొంటై పోయిపెట్టి నేర్చుచుండగ, వనంతుసేన సర్వమెఱగి తన నగలన్నియు నా మట్టిబండిపై వేసి, బంగారుబండి చేయించుకొనుచుని చెప్పి చెల్లిపోగ, చారుదత్తచాపె నగలను తిరస్కరించి, నానిని విమామకునిచే నామెయొద్దకు పంపగ, నది విపరీతముగ పరిణమించి, చారుదత్తని చిక్కులపాలు గావించిన కథ గలదిగాన దీనికి మృచ్ఛకటికమని చేరు కవి యొనగెను. కాని ప్రకరణనామము నాయికా నాయకుల నామములతో గూడియుండవలెనను నాలంకారిక నియమమున్నను, కవి తన నాటకము కీయప్రధానవిషయ సూచకముగ నామము నిచ్చినాడు.

విషయ బహుళ్యము

మృచ్ఛకటికమందలి కథ వికాలప్రపంచమున దలి బహు విషయాలతో గూడియున్నది. ఇది యొక ప్రత్యేక ప్రపంచము. ఈ నాటకమందలి విశిష్టము మండే నాటకమందుగా గానరాదు. తెలుగున కళాపూర్ణము కథవలె నిందు నవ రసములు పోషింపవచ్చుటకు దగిన వివిధ సన్నివేశముల కవకాశము గల్గియున్నది. మఱియు నందలి వివిధ సన్నివేశముల కల్పనమును, కూర్పును కృత్రిమములుగా నెంతో ప్రతిము సుందరక హు

స్వభావ సిద్ధముగ నున్నవి. ఇట్లే యిండు గొప్ప విశేషము. ఇట్టి కూర్చే కవికి గల నాటకరచనాశిల్ప మందలి శేర్మసు చాలును. ఇది బహు కష్టమును చాల యరుగుకూడ.

ఈ నాటకమున, వసంతసేనా చారుదత్తుల ప్రేమ గాఢయంగు శృంగారరసమును, శకూర విరూపక సభికుల వాక్య ప్రవర్తనలంగు హాస్యరసమును, చారుదత్తును వన్యస్థానమునకు గొనిపోవకు పురుగును, వసంతసేన వసయంగును, చారుదత్తుని దారిద్ర్య బాసయందు కరుణారసమును, వసంతసేన శకూరాదులచే తరుముబకునపుడును, వసంతసేన గజము బిభులూరి విప్లంభించినపుడును, శర్వీలకుడు ధోంకతనము చేయునపుడు, నార్యకుడు పాలిపోవునపుడు, జీర్ణోద్యానమున వసంతసేన శకట విపర్యాస ఫలమున చారుదత్తుని బగులు శకూరుని గాంచినపుడు, సంవాహకుడు జూదరులచే దిరుముబడినపుడు భిక్షుని కరసమును బోషింపబడినవి. దర్బర మాధురికలయు, వీరక చందనకులయు కలహములందును, పాలక మహారాజు పరాజయ వృత్తాంతసూచనయందు పితృ రోద్రులగులును, చారుదత్తుని వన్యస్థాన శిక్షాన వాటిక వర్ణనమున భీభిష్టరసమును, శకట విపర్యాస సన్నివేశమును, వసంతసేన పునర్జీవితమైనపుడును, నామె విచిత్రసౌగంధ్యవర్ణనమున నద్భుతరసమును, నిర్వికార చిత్తులగు వసంతసేనా చారుదత్తుల మరణా వస్థలందు శాంతరసమును చక్కగ బోషింపబడినవి. ఈ రసములన్నియు సముచిత సన్నివేశములందు సమంజసముగ సంచర్చునట్టితో సమకూర్చబడినవి కాని యతుకుల లాంతవలె సంభవు.

నవరసము లీ నాటకమున తగురీతి ప్రతిపాదించ బడుటచే నుమాకు ముప్పది పాత్ర లక్షణయించుట కవకాశముగల్గి, ఒకం విషయములతో నిండియున్నది. రసములన్నియు పాత్రలకు దగినట్లు సేక సన్నివేశము లేర్పడియున్నవి. ఇందు జారచోర హంతక సభికులు వత్తురు. గాన చిత్రలేఖనాది లలితకళావిషయము లును, న్యాయసభ, రాజభివనములు, సన్యాసవనములు, ప్రాతశ్రోటములు, శిథిలగృహములు, పేదయల్లు, పాన, యువకులు రావణము, దివ్యులు బాదుట, కన్నము వేయుట, మేడమీదనుండి దుముకుట, సంకల్ప త్రెంచుకొనుట, రాజభటులు, బాద్ధభిక్షు

పులు, బండ్లు, వీనులు, రాజ్యము తలక్రిందుగుట, సనవంతులు దిగ్రులగుట, దిగ్రులు సనవంతులగుట, విరూపకుని యావులింపులు, మొదలైనవన్నియు బహు చిత్ర విచిత్రములుగ ప్రవేశ పెట్టబడినవి.

మఱియు నింపటి ప్రతి పాత్రయు విశ్రేణియగుట గల్గి గుణ బాహుళ్యముతో నొప్పియున్నవి గాని ప్రశస్తిక లక్షణోపేతములు గావు. ఇట్టి విశ్రేణి విషయములతో గూడియుండుటచేత నే యీ దృశ్యకావ్యము హాస్యరస ప్రధానమైన 'భాస్క' వలెను, ముఖ్యము మైసిన విషాదనాటకమువలెను, శృంగారరసమయిష్టముగు సంతోష దాయకరూపకమును గూడ సరిగ బొందినది. ఇట్టి యపూర్వవిషయములతో నాటకమును సృష్టించుటచేలి నే యాలృకానికిని ప్రకరణ లక్షణముల ననుసరించుచు, కవి కల్పనాశక్తి ననేక విధముల చాటుచున్నది. చాలతీవ్రమమందుగాని, మల్లికా మారుని ప్రకరణమందుగాని యిట్లు యద్భుత కల్పనాశక్తి గనరాదు.

కల్పనా వైచిత్ర్యము

ఈ నాటకమున నాధికారీతి వృత్తియు వసంతసేనా చారుదత్తుల ప్రణయవృత్తాంతమైనను సంవాహకుడు, శర్వీలకుడు, విటుడు, చేటుడు, నార్యకుడు, చందనకుడు, మొదలైనవారు నాయకా నాయకులకు సంబంధించినవారుగాను, వీరి విషయములు ప్రధానకథకు సంబంధించినవి గాని, దానికి సహాయపడుటకుగాని, నిరోధించుటకుగాని యుద్దేశించినవి కావు. వీరందిరు స్వకార్యములందు మగ్నులై వానిని నిర్విహించుకొనదు, నప్రయత్నముగ, ననుద్దిష్టముగ నాధికారిక కథయందు కాక తాళియన్యాయముగ సహాయుడై, నాయకుని మహోత్కృష్టగుణములచే నాకృష్టమౌనునట్లై, నీచుడగు ప్రతినాయకుడైన శకూరునియం దసహ్యాభావము వహించి, తమ దుర్గుణములతో బాటు సద్గుణములను గూడ వెల్లార్చి యాధికారికకథను మంగళాంతముగ పరిణమింపజేయుటకు బూనుకొందురు. ఇట్లు ప్రాసంగిక వృత్తము నాధికారిక వృత్తమున కనుద్దిష్టముగ చేరినను నది యసంగతముగ గాని, యతుకుల లాంతగా కాని లేదు. మొత్తముమీద చివరికి రెండు నవినాభావ సంబంధముగలవియై, స్వభావసిద్ధములై,

నుపాంగములుగ పరిణమించి కీనినుండి యేస్వల్య విషయములు లోపింపజేసినను చివరకు ప్రధానకథకు భంగము వచ్చునట్లు కూర్చబడినవి. సంవాహకుడు జూడరియో నికృష్టవర్తనుడైనను, వసంతసేన తిరిగి బ్రతుకుట కౌతని సన్యాసము కారణమాయెను. శిర్విలకుడు దొంగయో దుర్మార్గుడుగ ప్రవర్తించినను వాడార్యకుని రాజ్యప్రాప్తికి కారకుడయ్యెను. ఆర్యకుడు రాజభటుల దృష్టినుండి తప్పించుకొని పోయి, చాగుదత్తుని శకటమెక్కి యాతనిచే నాదరింపబడితివోకు రాజైనపుడు కృతిజ్ఞతతో చారుదత్తుని రక్షించుటయే కాక, వానిని గొంత రాజ్యముగూడ నిచ్చెను.

సామాన్యముగ శృంగారరసప్రధానమైన నాటకములందు నాయక నాయకులుగాని, పీఠరస ప్రధానమైన రూపకములందు నాయక ప్రతినియకులుగాని యుండుదు. కాని యీ నాటకమున పీఠ శృంగార రసములు సమాన ప్రవృత్తి వహించుటచేత ప్రణయ రాజకీయవృత్తిములే యితివృత్తమున మిశ్రతములగుటచేత, నీ నాటకమున నీ రెండు రసములకు వలయు, నాయక నాయకులతోబాటు ప్రతినియకుడుగూడ గావలసివచ్చెను. సామాన్యముగ పీఠరసములు శృంగార రసమునకు విరుద్ధముగ పరిగణింపబడినను, నీకథయందట్టి విరోధ భావము లేక నాయక నాయకుల ప్రణయము గాఢమైనదని నిరూపించుట కివి సహాయకారులై, వారి ప్రణయకథతో నెడలెగని సంబంధము గలవై, ప్రతి నాయక జ్యేష్ఠమువలన పీఠ కల్యాణపరిణామము నకు గూడ దారితీయుచున్నవి.

కథా సంధానము

భారతీయ నాటకకర్తలు దను నాటకముల ధీరనాయకుల యితివృత్తమును గ్రహించి వారిని కష్ట పరంపరలో వేగించి, చివరకు ధీరత్వముచే వాగు కంటకములను దాటి వారి యుత్కృష్టర బ్రకటించి యాస్పితార్థముల నొందునట్లుగా ప్రతిపాదించుదురు. ఇందలి యాధికారిక వృత్తిము సామాన్యముగా నాయక నాయకభూయిష్టమై, ప్రాసంగిక గత భిన్నవ్యక్తులౌధికారిక వృత్త పరిణామమునకు సాయపడుదురు. మృచ్చకటిక

నాటకమున వసంతసేనా చారుదత్తుల ప్రణయ వృత్తాంత నూధికారికము. పీఠ శాశ్వతసమాగమము నకు శకారుని కృత్రిమ మాటంకపఱచును. శకారుడు, సంవాహకుడు, నార్యకుడు, విటుడు మొదలైనవారల చరిత్రములు కథాసరణిలోని ప్రాసంగికవృత్తములు.

వసంతసేనా చాగుదత్తుల పరస్పరానురాగము కేవలము కామప్రధానమైనది కాక, పరస్పర సుగుణాకర్షణ ప్రధానమైనది. వసంతసేన ప్రారంభమున కామ జీవాలయమున చారుదత్తుని చూచినపు డామె కనురాగ ముంకురించినది. ఈతని గుణములను విని యామె మరియు నెక్కువ బద్ధానురాగ ర్పించెను. అందుచేతనే శకారుడు పన్ను బలాత్కరించెనని మైత్రేయుడు చారుదత్తునితో చెల్పగ నే 'బలాత్కరింపబడి' యను నక్షరములే పన్ను బ్రతికించుచున్నవని యనుకొనుట, చారుదత్తు సన్యాసమును సహించునని యామె గ్రహించినది. పర్వాప జాబిల్లావుల సువాసనను స్మరించు నాచిని యుత్తరీయమునాఘ్రాణించి, మురిసిపోయి, తాను కప్పకొని, పారవశ్యము చెంది, 'యీతని యకావన మింకను నుదాసీనముగా లేదని' మెచ్చుకొనుట, వీని సుగుణములను గ్రహించియే, సువర్ణభాండము నీతనియొద్ద దాచుట వలన, పీఠ ప్రణయవృత్తాంతమునకు తన్మూలమున నాటకమునకు ముఖసంధి యేర్పడుచున్నది.

చారుదత్త సుగుణానుగ్రహమైన వసంతసేన గౌరవాదురుములు చోరాపహార సువర్ణభాండము వలన మందగించు నేమోయని నాయకుడు భయపడి యాలోచనమును దీర్చుటకై దానికంటె మెక్కువ విలువగల రత్నహారమును వసంతసేనకు బంపుచు, తా నా సువర్ణభాండమును ద్యూతమున నోడిపోయితిని యసత్యమాడుటకు, సత్యమంతయు నెఱిగిన వసంతసేన మఱియు నధికముగ నతని గుణములను మెచ్చుకొని విశేషముగ ప్రేమించుటవలన బ్రతిముఖసంధి యేర్పడుచున్నది. నీ యసత్యమాడి చారుదత్తుడు వసంతసేనకు సువర్ణభాండమునకు బదులుగా రత్నహారమును బంపెనో, యట్టి యసత్యముచే చెప్పి వసంతసేన చారుదత్తునకు రత్నహారమునకు బదులుగా సువర్ణభాండమును పంపి చారుదత్తుని మెప్పించి, యాతని యాదార్యమును గుర్తించి యాతనిని కామిం

చును. వీరి పరస్పరసంకారక్షణము పంచమాంకమున నుచ్చదశకు వచ్చి, వీరి యనురాగము సిద్ధిండుటవలన గర్భసంధి యొక్కచున్నది. ఇక షష్ఠాంకమునశకట విపర్యాయమున వసంతసీనా చారుదత్తుల ప్రణయ చరిత్రకు భంగముగల్గి, శకటారు దుష్టప్రవర్తనము వలన విధి ప్రతికూలమై విషానాంతముగ పరిణమింప జొవుట యిందవన్మృగసంధి గలుగుచున్నది. ఇందసంతోచిర విషయమున శకటవిపర్యాయమువలన నన్యుత్తరన ముదయించుచున్నది. కడకు శకటారు దుష్టప్రవర్తనము బయలుపడి సత్యము లేలి సకలము సుఖపర్యవసానముమై, చారుదత్తుల కైశ్వర్య ప్రాప్తితోబాటు వసంతసీనాపాణి గ్రహణముగల్గుట ర్యహాసంధి యగుచున్నది.

ఆక్షేపణలు

నాటకమున ప్రాసంగికముగ రాజకీయ విషయ మధికప్రసంగమై కథయందలి సౌందర్యమును జెరచుచున్నది. రెండు యాక్షేపము గలను. కాని ప్రాసంగిక కథ యాధికారికకథవలె నెక్కువ ప్రాధాన్యము వహింపకయున్నను దాని యుపసంహృతి యాధికారికముతో గలిసిపోయినది. ప్రాసంగికకథ మోగ్యమై కథాక్రమమునకు భంగము గూర్చు. కాన నీ ప్రాసంగికకథ సర్వదాయాదర జీయమే. మఱియు దగ్ధరకు రాజ్యరిష్టమున పాలుగొనునని చెప్పటచేతను, శర్వీలకు డార్మకుని రక్షించుటకై పొవుటనుబట్టి రాజకీయవృత్తాంత మెట్టిదో వ్రాసిన తెలియరాదు. వసంతసీన దురదృష్టముచే శకట విపర్యయగుటవలన నార్మకుడు రంగ స్థలమునకు వచ్చును. ఆర్యకుని వృత్తాంతము దూరమైన విషయముగాన నాటకోపసంహార మాగ్యకునిపై యాధారపడి యుండుట సమంజసము గాదని యాక్షేపణముగలదు. ఒకవేళ వసంతసీన జీవించియుండుటనుగ్రహించి పాలకరాజే చారుదత్తుని రక్షించినను, సంస్థాపకుని చారుదత్తుడు తమించుటచే చారుదత్త వసంతసీన సంవాహకుల సుగుణములు బయలుపడు మెట్లు? కాన నార్మకుని సింహాసనారోహణము, సాన్ధానకుని యాధికార భ్రష్టము, చారుదత్తుని యభ్యుదయమును మృచ్ఛికటికమున కుపసంహరములైనవి.

ద్వితీయపంచ మార్కములమధ్య కథాగమన

హాగిపోయి ప్రాసంగికములవలన నాధికారిక వృత్తాంతమున వసంతసీనా చారుదత్తుల ప్రణయకథ విస్మరింపబడినదని డాక్టరు రైడరుపండితుడు చలదినాడు. యధార్థమునకు మృచ్ఛికటికము రెండు నాటకములకు దగినకథ గలది. ప్రథమాంక పూర్వభాగముతో షష్ఠాంకమునుండి దశాంకమువరకు నొక భాగమును, ప్రథమోత్తర భాగముతో ద్వితీయాంకాది పంచమాంకమువరకు రెండవభాగము నగును. ద్వితీయాంక మాధికారిక వృత్తముతో నేమియు సంబంధము లేదు. ద్వితీయ పంచమాంకముల మధ్య కథ ముందరించు ననుట సర్వమే. ఇందు చివరయే పంచమాలంతికథావేగము లేదు. అంతమాత్రముచే నిది ప్రధానకథకు దూరముగాను. ద్వితీయాంకమున సంవాహముని చరిత్రము ముఖ్యమై కథానిర్వహణమునకు సాధనమైనది. అంతే మంగళాంతమునకు కారణమగును. వసంతసీన కతిగు పరిచితుడగుటవలన నామెకు చారుదత్తునిపై గౌరవమును తన్మూలమున ప్రేమ బంధాభివృద్ధియు గలుగును.

ప్రకరణనామము నాయకా నాయకుల నామముల ననుసరించి యుండును. ఉదా. మాలతీ మాధవము, మల్లికామరలము. కాని మృచ్ఛికటిక నాటకమున శకటమునకు విశేష ప్రాధాన్యము లేకుండుటచే నీ నాటకనామ ముచితిముగలేదు. మఱియు నాయకుడు ప్రతిష్ఠికములో గనబడవలసి యుండగా, చారుదత్తుడు నాలుగంకములలో రానేరాడు, నాటకమున వేశ్య నాయక గారాడు. విక్రమార్వశీయమున దేవవేశ్య నాయక కాగా, దీనిలో మర్త్యవేశ్య నాయకయైనది. మఱియు వేశ్య నాయకయగుచో కుల స్త్రీయు వేశ్యయు నొక్కమారు నాటకరంగమునకు రారు. కాని యీ నాటకములో దిశమాంకమున నెట్లు వత్తురు. హత్యలు రంగస్థలమున చూపుట నిషిద్ధమైనను వసంతసీన వ్యధరంగముపై జూపబడినది. ఈ కారణములచే నీ రూపకము నాటకలక్షణకాలము నకు బూర్వమే రచింపబడినట్లు విశ్వసింపవలయును.

వసంతసీన కెలికతైయగు మదనికను ప్రేమించి, శేఖల చందనకుల మిత్రుడై, చిరకాల ముజ్జయినీ నివాసుడైన శర్వీలకుడు, ప్రసిద్ధుడైన చారుదత్తుని గృహము దెలియకయే యాతనియింట దొంగతనము చేసెననుట సంభావ్యముగాక మానదు. వసంతసీన గృహ

ప్రేమవర్తనను దృశ్యకౌవ్యమున ప్రదర్శనా యోగ్యమై నది. వసంతసేవకు శకటములలో జీర్ణోద్ధ్యానమునకు కన్నులు చెప్పి, చాటువల్లు గొంటిగా నవనిపోవుటకు కారణము తెలియదు. పాద్యాగోపణమై విచారణ బట్టకు జేరలో చాటువల్లుకు కూనము నెంచు కకలం గించినాగో యర్థముగాను. చత్య మెంచులకు చెప్ప వని విచూషకును చారుదత్తుని ప్రశ్నించును. వసంత సేవ మరణించి తిగి ప్రకుటగూడ నసంభావ్యము ము. కకలగును.

వాక్రపోషణము

మృచ్చికటిక నాటక మం పతి పా ప్ర పోషణమునుకూర్చి నూర్చునుగా పరికిలించి నవో నందరి ప్రతిసాత్రియు తన వాత్తికి, వృత్తి గంధివిహాధాకముల విపరీతలక్షణము లలో నిందియించి, బాహుళ్యముగను, నాదర్శ ప్రాయము గూడ యున్నది. గంధి నాయకుడైన చారుదత్తుని 'చాన్ద్రహాస' గుణరాశి నాస్తి' యను వాక్యమునకు గుఠించును, పరమ దారిద్ర్యము ననుభ వించు దుండెను, దన సూర్య మునుదంపము వన్నె చెట్టదాక మహాచారుణ్యములతో ప్రకాశించెను. తన స్వభావమున గొంతువడి, వసంతసేవ దానముంచిన సవర్ణభాండమును నగులు దొంగిలింపగా, నీ సంఘతి తెలిసికతో నామె రత్నములను గ్రహింప దని యెంచి, తాను బాహులలో నోడిపోతినని యన ర్యమాడి, యంతికంబై నెక్కువ విలువగల రత్న మాలను దానికి ప్రతిగా పంపును. కల్లబొల్లి మాటుచే లేని ప్రేమ నటించి, విలుల సనములను లాగి వారిని పీడించి విప్పిచేయు గుణ గాహ్య హాన్యమైన వేశ్యా మలముల జనించిన వసంతసేవ దారిద్ర్యావస్థపాలైన చారుదత్తుని సుగుణములకై చెక్కుల్యవహృదయ మతో ప్రేమించి యతినికొఱకై తన నగలన్నియు గూడ మృచ్చికటికపై విడిచి యతిని పుత్రుని సంతోష పెట్టి, విశేష సనమిచ్చుటకు సిద్ధపడిన శకటుని ప్రేమను దిరగ్గర్చించును. తన భర్తను మోహించి, యతిని మోహింపజేసిన వసంతసేవయందు స్త్రీ సహజ మగు సపత్నీ మర్నర్యాది భావములకు లోనుగాక, యామె దాచునంచిన సువర్ణభాండమును దొంగ లపహరించినపుడు, దానికి ప్రతిఫలముగా తన పుట్టి

నింటివారిచ్చిన యధికవిలువగల రత్న హారమున దాని యర్పించి, పక్షిగానాయకుడైన తన పతికై కిరుకపూనకయమంతును, నూతాజేవి. శిర్విలకును చుక్క రేడ్వడ పారంగతుడయ్యు సర్వసమ్యముల నెఱిగియు, పంజికొఱకై చాత్యమొనర్చి, యందును పనవైపుణ్యం గూడి, మదనికమోడి మోహమున నస్వాభావిక కార్య మొనర్చి, యామెను గంపాదించినను, మిత్రుని గూఢద్యుత్తాంతమును వినినవెంటనే నవవహూ గూఢును స్వాభ్యాసముల వర్ణించి యతని రక్షింప చేయును. చారుదత్తునిపై నిష్కల్మషభక్తి ప్రేమ గౌరవములు గలవాడయ్యు మైలేయు డమాయిక మైన యవివేకము, తొందరయు కారణమువలన వసం తసేవ నగలమూటతో యధికరణికుని యెగుట లెబ్బ పడి, మిత్రుని నెక్కు చిక్కులపాలు చేయును. శకటుని విటుకు దుస్సాంగత్యకలుషి కుడయ్యు యుక్తాయుక్తులు లెఱిగిన మంచి వివేకియై, సమప దేశము లొనర్చి, యెగుల కునుకారి మొనర్చును. శకటుకు సూక్ష్మకు సవివేకియు వైనను తన ప్రేమను తిరస్కరించిన వసంతసేవకు కపటోపాయమున వధిం పగల్గి, యా నేరగు నామె ప్రియుడైన చారుదత్తుని పై మోసి బహువాక చక్రములతో కృతహారమును నెడవబాతెను. సంవాహకుడు పగలుదీగ్రుడై, బ్రతుక నరిపుడై, బూషకులచే నిన్నులులిగి, చివరకు వాస్తవ న్యాసియౌవనాకు, వసంతసేవను బ్రతికించి తాను పూర్వ మొందిన సహాయములకు ప్రతికృతియో యననట్లు తన న్యాయమైన చారుదత్తుని శిక్షనంది రక్షించును.

సాంఘిక పరిస్థితులు

మృచ్చికటికమున నా కాలమునాటి సాంఘిక చరిత్రలు స్పష్టముగ తెలుపబడినది. ప్రాచీన భారతీయ చరిత్రకారులకిందా నాటి రాజ్యపరి పాలనవిధానము, బాలి వర్ణపద్ధతులు, బ్రాహ్మణ బౌద్ధమతాచారములు, మొదలైన ప్రాచీన భార తీయ సాంఘికార్థిక పరిస్థితులు స్పష్టపడిగలవు. భారతదేశమున ప్రాచీనకాలమున రాజు సర్వ స్వతంత్ర సరిపాలకుడై, యతినికి మంత్రులు సాయముచేయు చుండురు. అం IX పుట. 14. రాజోద్యోగులచే వివిధ గ్రామములనుండి శిస్తు వసూలు చేయబడుచుండెడిది. VIII. 1. రక్షక

భటుల పరిపాలనము శక్తిహీనమైనది కాదు. III. 2.

XVI. దోషులు శిక్షను తప్పించుకొనుటకై పారిపోవుటయు గలదు. రాజకాసనము సర్వస్వం గౌరవంపబడెడిది. ప్రాడ్వివాకులు దురుభర్తయు, హక్కులును, పూర్తిగ గ్రహించుచుండెడినారు. మను సర్వకౌస్తుభముందలి సర్వములే పరమ ప్రమాణములుగ పరిగణింపబడెడివి. సాక్షి నియమములును, సర్వవిచారణపద్ధతులు నియమింపబడి, ప్రాడ్వివాకులు వానినే యనుసరించెడివారు. సాక్ష్య నియమమును శూద్రక కనియే పూర్తిగా నెఱిగియుండెను. తాను దల పెట్టినచో, యెట్టితప్పును సాక్ష్యములగునాక నిరూపించగల గొప్ప విచిత్రరాజభూమిలోగో, కాగలదు. కానకల్పితదోషమున, యధార్థ దోషమును నుద్దేశపడినవి. కాయస్థులు ధూర్తులుగా సరిగణింపబడిరి ప్రాడ్వివాకులు దోషవిచారణచేసి దోషిని నిరూపింపగ, రాజునానికి దగిన శిక్ష విధించును. సర్వవిచారణమందు ప్రాడ్వివాకునకు సహాయముగా సభిరణికు లుండును. అంగులో వైఖ్యముగూడ నుండవచ్చును. దోషము ఋణపుకొగానే దోషి యధార్థము చెప్పవలయును. మనుసర్వకౌస్తుభస్తానిసారిగా వాదించున ప్రాహ్మణ్యమునకు కఠినశిక్ష లేకపోయినను నీ నాటకమందలి మాన్యుచేయబడినది. శిక్ష యనేక విధములుగా నుండెడిది.

X. 54. అపరాధసమిష్టులచే నెంతటి నష్టమైనను విడిపింపబడును. మహాకార్యసంఘటనలందు గూడ దోషి త్యక్తుడగును. వధకులకు వ్యతిరేకమున సర్వహక్కులు గలవు. నారు రాజభటులుగను, ప్రాడ్వివాకులుగా కూడ ప్రవర్తించును.

ఋణదాతలు ఋణగ్రస్తులమీద సర్వాధికారము చేయుదురు. వారిని సర్వస్వముల బాధింతురు. ఋణగ్రస్తులు హామీ నిచ్చి తిప్పకొనుటగూడ గలదు. వర్తకునకు బ్రాహ్మణునకు సాంఘిక గౌరవముల తక్కువ యవకాశముండెడిది. వర్తకు లోక నియమిత శాఖకు చెందుదురు. వారిలో నధికారి రాజుచే నియంత్రితుడై యన్యజేశములతో వ్యాపారమునీయును గొన్ని నావలుగూడ గలిగియుండును. ఈ వర్తకులకు చక్కని సంఘములుగూడ గలవు. బ్రాహ్మణులందఱు వైదికవృత్తియందుండడువారు. కొందఱు పెద్ద వర్తకులు. చారుదత్తుని పితామహుడొక గొప్ప వర్తకుడు. తాత తండ్రులవృత్తిని తిర్యాకివారు కొనసాగించుట సంప్రదాయమైనది.

కాని కొందఱు అపరిచితవన మొనర్చినాడను, దొంగలను చేయుచు రాజ్యనిష్ఠవములందుగూడ పాల్గొనుచుండిరి. ఆ కాలమున బ్రాహ్మణులు భోజన ప్రియులై దక్షిణుల గ్రహించుటకై చూచుచు వసించెడివారు. కాని సర్వత్ర బ్రాహ్మణులు పూజింపబడుచుండిరి. అంగులో బ్రాహ్మణ సన్యాసులు మరియు సవితులుగా పరిగణింపబడెడివారు. బ్రాహ్మణులు యజ్ఞముచేయునపుడు వారి గృహములు వేదమంత్రములచే ప్రత్యేకించుచుండెడివి. శూద్రుని కాలగూడ బ్రాహ్మణులు వేళ్ళు యిందలలోగూడ భుజించును. వారిని వానిసలను వివాహముచేయును. నందఱు వృత్తిని నాప్రముగాదు. పంచమవారివారగునా గొప్పరాజుకొల్లగను చేయగలరు. ఆ కాలపు పురుషులు శేటి కాలముచారితవలెనే గృహస్థ కర్మలను, సంభార వందన వేదబ్రాహ్మణుల సొంతగొనుచుండును. స్త్రీలనేక వ్రతములను జేయుచుండెడివారు. నాటి కాలమున సారాణిక వ్రతము పూజింపబడుచుండెడివారు. నివుకు విశేషముగ పూజ్యుడైవారు. జ్యోతిష్యును, శకునములు యధార్థముని నమ్మెనువారు. ఆనాటింబ్రాహ్మణ కామదేవోత్పన్నులను గొప్ప యుత్సాహముతో చేసెడివారు. ఆహ్మకు వివాహోరామ పుర దేవాలయ స్థాపనాది సర్వకార్యము లొనర్చునాతలును గలరు.

నాటకమీద మృచ్ఛిక నైతికాంశమునుండి జీర్ణింపసాగెను. నాటక భేదాలు దుర్మార్గప్రవర్తకులుగ నుండుటచే నారీయందు గౌరవము తగ్గినది. నాటకభిక్షుని దర్శనము నుశ్చకునముగూడ పరిగణింపబడెడిది. ఆ కాలపు ధనవంతులు సమస్త భోగముల ననుభవించెడివారు. ధనవంతుల యిందలమందర నారాములు లుండెడివి; పాపసంనాహకు లుండెడివారు. వేళ్ళు లలితకళల నేర్చుకొన్నారు. జూదములందు స్త్రీతి ధర్మమత్రముల ననుసరించెడివారు. ఆ కాలమున మధురమైన గాన మభ్యసించబడెడిది. నాటకప్రదర్శనములగునా లేకపోలేదు. మణియు బానిసత్వము ప్రాచీనకాలమున స్వభావసిద్ధమైన సంస్థగా నుండెడిది. భారతీయపు బానిస నాడు కుటుంబములో నొకడుగా సరసముగా మూలబడెనువాడు. కొన్నిధన మిచ్చి బానిసలు తమ్ము విడిపించుకొనువారు. స్త్రీ సాంఘిక పరిస్థితియందు మాన్యుగానరాదు. కన్యలు తల్లిచాలున నుండెడివారు. భాగ్యులు సర్వగల్గి వర్తించెడివారు. చోరత్వము నేటివలె కాక పూర్వ మొక కళగా గ్రహింపబడినది.

ప్ర భూ !

శ్రీ సూరంపూడి భాస్కరరావు

ఆరిపోవగనీకుమీ పరాభవవహ్ని !

ఆరిపోవగనీకుమీ జ్వలిద్దఃఖాగ్ని !

ఆనందమధుపాన మత్తుకను గానీకు
మధురగానరసస్థాయి మన్దగనీకు.
కన్నగాననిమత్తులో ఏ మొదర్తునో
కన్నెఘ్రింగగలే ఏమడుచుచున్నో
క్షైప్రలోమరిచిచేమి దూషితునో
కన్నలేనిస్పష్టి ధిక్కరితునో !

ఆరిపోవగనీకుమీ పరాభవవహ్ని !

ఆరిపోవగనీకుమీ జ్వలిద్దఃఖాగ్ని !

విస్మరింపగనీకు నా ఘోరపాపములు-

వీడిపోవగనీకు నా బ్రతుకుచీకటులు-

నా ఘృతకేసరచి ఎవరి నేకుందునో
నా గుర్రకేతలచి ఎటుచరియితునో
తోటిసోదరుని తేలికగానొనర్తునో
తోటిసోదరులలో తేలికయిపోదునో !

విస్మరింపగనీకు నా ఘోరపాపములు !

వీడిపోవగనీకు నా బ్రతుకుచీకటులు !

పలవించిపలపించి తపించిపోము
కలుషమృకప్తమృక కన్నీరె నాకిమ్ము
కన్నీటితెరలపల్చని త్రోవలన్ సుమ్ము
కనజాలుదున్ నీదు సత్యస్వరూపమ్ము !

విల్లుపు

శ్రీ అంగర వెంకటకృష్ణారావు

వంతెన టిపోగానే గైలుదారి విల్లులా వంపు తిగుతుంది దాని కుక్కిప్రక్క గోసులు, చీపురుదొంకలు. ఎడమ వంపు వంపు నాభి న్నానానికి సమీపంలో బంగారా తీగులోవున్న వొక చిన్నయిల్లు.

వంతెనక్రింద యెల్లప్పుడూ యెంతో అంత పాయగా గలగల ప్రవహించే వోక శబ్దం, ఆ యింటి పెండునంటి పోతుంటుంది. ఆనెనక యెత్తైన కొండ. ఆ కొండ చుట్టిపోతుందా వాగు.

ఈ దృశ్యం చూడగానే గోపాలం హృదయం గుబురుబ పొంకేది. అతనికి గైలుప్రకాశం భోజనా సంతోషం త్రేవృతం అంత పరిపాటి అయిపోయింది. అంతే మాన్యులేనిది ఉద్యోగంలో ప్రవేశించి రెండేళ్ళయింది. ఈ రెండేళ్ళూ ఆ రెండు స్తేషన్లనడుచునే వాగానికి కనీసం రెండుసార్లు ఆసులో కండెవరె ప్రకాశిస్తున్నాడు.

ఆ గైలుదారి వంపువద్దవున్న దృశ్యంకన్న శతాధికంగా సుందరమైన దృశ్యాలు మార్గంలో చాలా వున్నాయి చెరువులలో కలువలూలు, అంటు మామిడి, అరటితోటలు, తరుని తామెరగని పల్లె పగుచులు, కంకలు తిరిగిన దండలు, చెంగుచెంగున డొక శిలించే మేకసిల్లల మెడలలో చిగుమువ్వల సవ్వడి, యినుసదారి కిగుప్రక్కలా తెరలు తెరలుగా మారి పోతూ అతని సిగరెట్టు పొగ కవతలగా పారిపోతాయి. అతని కవి సిగరెట్టు పొగవలె అలవాటై పోయేయి.

కాని వంతెన దాటి గైలు ఆ వంపు సమీపి స్తూందనగానే అతని హృదయంలో యేదో ప్రాకుతూ

న్నట్టువుతుంది. ఇల్లు దాటి గైలు వెడిపోతూంటే అతడు ఆత్మబంధువును దహనపరిచి వెడిపోతున్నట్టు అనుభూతి పొందేవాడు.

అప్పుడప్పుడా గైలక్కడ ఆగిపోవడం కద్దు. ఆ సమయాల్లో అతే నక్కడ దిశేవాడు. ఇంటిచుట్టూ ప్రహరీగోడ బడికివేళ్ళ పెద్దమరిషి గాంధీ - ఆన వాలుప్రాయంగా వుంది. తలుపులు శీవి శీయూత్రం ద్వారాగా నిలబడి, రాత్రిల్లు (ఒకవేళ యెవరైనా వస్తే) దారి చూపిస్తుంది.

గైలు కగురుతుంది నేవకూ గోపాలం ఆ శేలు ముంగున్న రాతిమీద కాలు ఆనించి గైలు కభి నుఖంగా నిలబడి సిగరెట్టు కాశ్యేవాడు ఎక్కువగా ఆ యింటి వేపుమాస్తే అతనికి భయమే, శేక ఆవదం అయినే, దాన్ని కొంచెం కొంచెం అనుభ విద్దాయని పిసి నారితనమో అతనికి తెలీగు గైలు కూత పెట్టగానే తాత్రం ఆ యింటి వేపు తిరిగిచూసి బగునైన గుండెతో ననక గురు వేసేవాడు. గైలెక్కి తలుపుదగ్గర నిలబడి, కొత్తగా నలిగించి సిగరెట్టు పొగ వొగులుగా విడుస్తూ విచారంగా చూసేవాడు. అప్పుడప్పుడు వొకటిరెండు కన్నీటిచుక్క లతని గుడ్డలో తిరగడం కద్దు.

2

ఉద్యోగంలో ప్రవేశించినదగ్గరనుండీ కు... వాడు చిక్కిపోతున్నాడు మాతాగా, యెముక రెలా అనుపిస్తున్నామో అంది విశాలశీమి, భి... జానకిరామయ్యగారికి చేతికట్టి అందస్తూ ఆయన మీసాలు కుడిమండలితో నిమరుకుంటూ గోపాలం

వేపు చూడగానే అతడు నవనీలపునవ్వుతో తల ప్రక్కకు తిప్పుకొన్నాడు.

‘ఏంనా! చుట్టూ యెప్పుడు నీ ప్రయాణం!’
‘జ్ఞాపించండి నాన్నగారూ...’

విశాలానుమ్మ కాఫీ కుమారుడివద్దర ప్రంచి పడుకోక చెర్చబోయాను భర్తతో తిరిగి అంది, ‘ఈ ప్రయాణాల వ్యయంకోసం యెందుకు ప్రవేశపెట్టారు? రెండేళ్ళయింది. బాబు చిక్కి శిల్పమాకున్నాడు.’

జానకిరామయ్యగారు చురుకుగా చెనక్కు తిరిగి, వొకరు భార్యవేపు చూసి వెంటనే మాపు కుమారుడివేపు మరలించి, ‘వాడెవడి కొడుకు!’ అని తిరిగి మీసాలు సక్కుచున్నాడు. తన కళ్ళలో యెంతో భోలైభావం మెరిసింది. ఆ జవాబు చివగానే గోపాలం మీదనేత్రాలు సెరిగి రెయి. బుద్ధి యేదో మార్మంతాలోనో పరిశ్రమించి నట్టయింది. విశాలానుమ్మ విశాలవననం నొక లిప్తలో రంకులుమరి తిరిగి తేల్చెక్కింది. ఆమె గంభీరంగా తల వంకించి గర్వంగా నవ్వింది.

జానకిరామయ్యగారు వొక బిగ్గ సంస్థానంలో మువ్వెయ్యేళ్ళు ఫార్మెంటుచేసేదుగా పనిచేసి రిటైరయ్యేరు. బాగా పలుకుబడి ఉనం ఆర్జించేరు. ఈలి తక్కువైనా కలకరంగల స్వార్థం.

ఆయన సత్తపు స్వార్థంలో అంతవేసిన చెయ్యి. రెండురూ, ఫార్మెంటు వద్దంటూన్నా పులులండ్ల పులలకు సజ్జంమీద కోడు బార్ల చువో నాయంతో నెట్లేవారు. బిడ్డగా సాట్లగావున్న ఆ కాయానికి అంర చురుకుననం యెలా వచ్చిందా అని తోటి షికారీ. లాశ్చర్యపోయేవారు. లక్కరాగిడివంటి నున్న నిలెల, చీపురుకట్టలవంటి మీసాలు, గుండెలు చిల్చుకుపోయే చిరువున్నేత్రాలుగల ఆ వ్యక్తియెన్నో సార్లు సుత్తంలో పులిమించి చాటేసి తిప్పించు కోవనం మాన్పా ఆతడు దాసనయ్యని నమ్మలేక పోయేవాడు.

అంచేత ఎవరికూతీ గోపాలం, అంత అప్తి పున్నా, వొక్కడే సంతానవైనా, ఆరైలు ప్రయాణపు వ్యయంకోసం ప్రవేశించేదు గావును. తండ్రి నెత్తురు చువోవుకుకైనది. ఆరెనికే తగ్గ కొడుకే అనుకునేవారు భిక్షులనబడేవారు.

జానకిరామయ్యగారు వీధిలోకి వెళిపోగానే రెల్లకొడుకుతో వాదన మొదలెట్టింది.

‘అసలు నీకీ వ్యయం యెందుకోయేనాయనా! నువ్వు వోవ్యగోవాతిగాని చక్కనైన గుమాస్తా వ్యయం దొరకదనా? ఈ ప్రయాణాలు చెయ్యలేక నీరసపడిపోతున్నావు కదా!’

గోపాలం తన విశాలఫాలంమీది త్రాచుపాము లకంటి కనుబొమలు కొదిగా కుంచించి, చిరునవ్వు నవ్వేడు. అతడా తల్లికి వొకడే సంతానం అయినా, ఆమె మొఖంకేసి నూటిగా యెన్నదూ చూడకు. చూసినా, లిప్తగడిచినతరువాత వెంటనే గోడల మీదవున్న యే పటాలవెంపో దృష్టిమార్చి క్లుప్తంగా జవాబు చెబుతాడు.

‘అయినా యీ పెంట్లూ సబ్బులూ అమ్మే వ్యయం నాకు సుఖంగా నచ్చలేవోయ్. డిబ్బె క్కువోస్తున్నాదిన్న మాటేగాని, వొళ్లు గుల్లవు పూండ. ఎక్కడికి రెండేళ్ళయిందికదా. బుగ్గలెంకి పోయేయి—శిల్పా లగుపిస్తున్నాయి నామాట విని యీ వ్యయగానికి రిజైన్మెట్టు. మీనాన్నగారికి సంస్థానంలో బోలెడు పలుకుబడి. అక్కడ చేరితే మేనేజరౌతావు.’

గోపాలం నాన్నగారి గాలోనెంపు చూస్తున్నాడు.

‘అమ్మా! నాన్నగారు మేనేజరెందుకు చెయ్యలేదు?’

‘నాన్నగారు చిన్నప్పటినుంచి తాలంఘా నాలో తిరిగేరట. ఆయన పదిహేనేళ్ళప్పుడు భారీ సంగిడీ పొడిచేవారట. వైగా రానిసావాసం, ఇంతకీ ఆ సంస్థానంలో ఆయన కున్న పలుకుబడి మరెవ్వరికీ లేదు. అంచేత మేనేజరుకంటే ఆయనకే యెక్కువజీతం!’

ఆమె యిలా చూస్తూకుతూంటే గోపాలాని కేవల అవ్యక్తమైన అనుభూతి కలుగుచూంది. అతని హృదయంలో యెవో ప్రాచీనస్మృతులు కదులు చూస్తున్నట్టయింది. గోపాలంనం కలిగింది.

‘అమ్మా! అంతవారికి కొడుకునై నే నెలా కాగితాలు వ్రాసుకుంటూ తూవోగలుగుతాను. ఈ నేల్లుడిపార్లు మెంటులోనే పెద్దజాతి. నవదానికి తగిన అవకాశాలున్నాయి...’

‘సేల్సు మ్యానేజర్ తావుకాని, విశాఖపట్టణం నుంచి నాశం తెచ్చావు!’ అంది హతాత్తుగా రంగం లోకి ప్రవేశించిన జానకి. గోపాలం ఆమెవేపు అస్రయత్నిం గా మాని అర్థరహితంగా నివ్వేకు.

‘వాడి సెంట్రల్ సబ్బులూ అరగదీస్తూనే వున్నావుగా, ఇంకా యేం చేవాలి.’

‘నువ్వుగనకో అత్తగారూ, అన్నజే నీ సాధింపులూ నువ్వుగ. ఏం బావా జెల్లంకొట్టిన రాయిలా వులక జేం !’

అతడు విసుగ్గా తలచి ‘వుండు’ అన్నాడు. తనీ అరకుసులగ్రహం. ఉంగరాల చిన్నజున్న— వికాలమైన నుడుకు. వోలముక్కు—గర్వంగా వొంపుతిరిగిన గర్వం—మానాసుమీనాలు. అరినిని మానినప్పటికీ జానకి గుండెల్లో అశల సుట్టాలూ పరుగులుతాయి. కాని ఎంటనే అతడు సమీపించి రాని దేవోనుహాత్తరత్రైలా త్రోచి చిన్నివోరుంది.

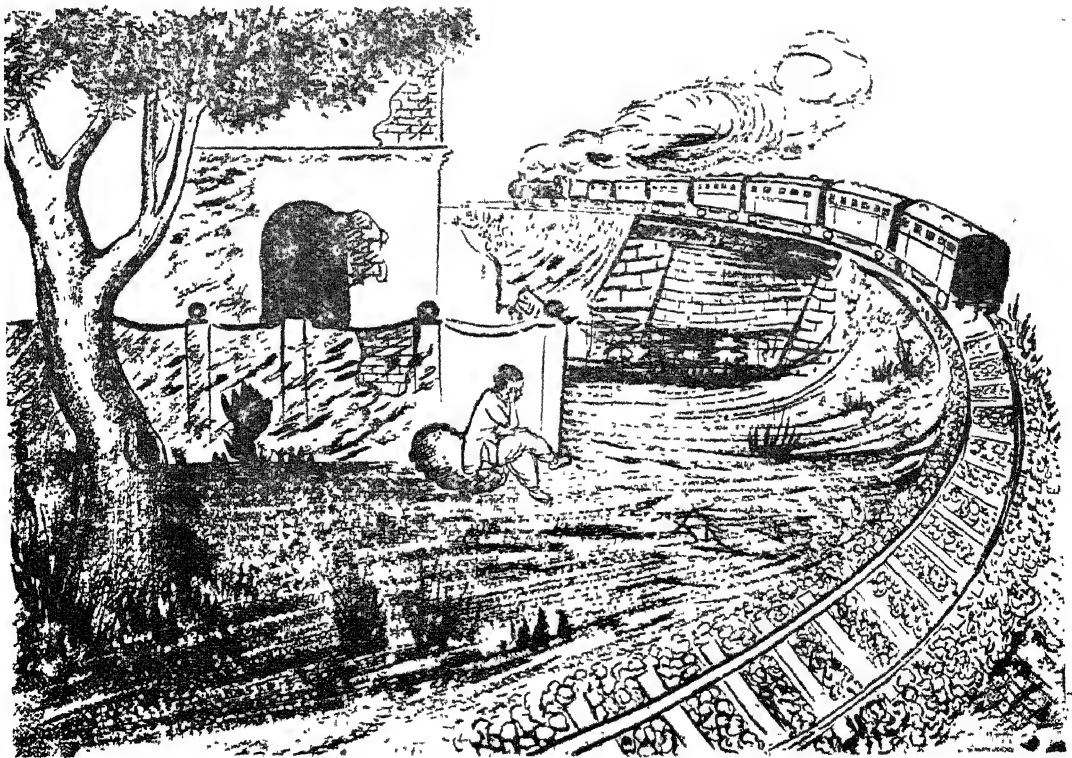
ఈలోగా విశాఖాక్షమ్మ లోపలికి వెళ్ళి వచ్చింది. ‘ఇదగోనే జానీ, గోపాలం నీకు తెచ్చింది.....’

‘అహోయ్! సంపెంగపూలు—నీం వాసన! సంహారలంగా తొన్నావా చావా? అత్తగారూ మనం రోప్పడైనా సింహాచలం వెళ్ళాలి. బావ చెప్పేకు, ఆ పూరు, అటంకపోనలు, బలధారిలు - అహో! ఎంతో మాని యంత్రగా వుంటాయట...’

‘నీ వెళ్ళికి దేవతంగా.....’ విశాఖాక్షమ్మ యోగతాలిగా అంటుంది. గోపాలం దిగ్గన తేచి చెడిపోయేకు. ‘ఏడికి అనచారికన్న స్నిగ్ధా’ అంటూ విశాఖాక్షమ్మ లోపలికి వెళ్ళింది. గోపాలం నవకాతే జానకి మేల యెక్కింది. పరుగు పరుగుల మెట్లు దిగి చెడిపోతూంటే విశాఖాక్షమ్మ లోపలినుంచి ‘అజే విలే’ అంది. జానకి అగమండా చెయ్యిత్తి ‘కొత్త రకం సబ్బు’ అని హతపెట్టి రుటుచి వారిపోయింది.

3

అజే సాయంత్రం విగుడాటిన రెరవాట జానకి, జానకిరాసుయ్యగా రింటికి వెళ్ళింది. విశాఖాక్షమ్మ లోపలి నరిండాలో యాజ్ఞచైరుమీద తీరికగా కూచుని వార్తాపత్రిక చగువుకుంటుంది. జానకి రాక ఆ యిల్లాలు సులోచనాలదౌరుమించి గమనించింది.

ఆ పిల్ల కచ్చి నిమ్మకాయగా పిల్లిలా కూచుంది ప్రక్కనేవున్న ప్లాటుమీద.

‘ఏం జానీ తీరికగా కూచున్నావు?’

‘పనేముంది అత్తయ్యా. వంటపోయింది. అమ్మపురాణం వినడానికి కోవెలకల్లిపోయింది. వీధితలుపు గొల్లెం పెట్టి వచ్చా.’ విశాలాక్షమ్మ మంద హాసంచేసి తిరిగి చూపుకోబోయింది. జానకి ఆవు లించి చిటికలు వేస్తూ ‘మామయ్య యింట్లో లేరా?’ అంది. విశాలాక్షమ్మ అగ్లోక్తిగా నవ్వి ‘మామయ్యగారీవేళ ప్లాట్ నాడయినా యింట్లో వున్నారా జానీ?’ అని యెదురుప్రశ్న వేసింది.

జానకి ఉదాసీనంగా నవ్వి, బెంటునే తల పైకెత్తి ఆవులించి చిటికలు వేసింది. డాబాలాజుల్లోంచి గోపాలం వుంగరాలజట్టు అనుసించింది. దిగ్గనలేది ‘ఒస్తా నత్తయ్యా’ అంది.

‘అప్పుడే యేంతోందరే జానీ, కూచో. ఏం కూర చేశావు...’ ఆ పిల్లకు మనస్కండ్ లేదు. ‘బెండకాయలు వేయించేసు— గుంపల పచ్చడి, యింగువచారు.’

‘నీకు వేపుడుకూరలు మహా యిష్టమేవ్. రే పెదకు కట్టబెట్టుకుంటాడో గాని, వాడి జీతం అంతా నూనెకే పోస్తావులా వుంది.’

జానకి అక్కడ కూచోడం బాగా వుంది. ఆ సంగతి విశాలాక్షమ్మకి తెలుసు. కాని ఆపిల్ల ఘోరించాలని అక్కడే ఆకట్టుతూంది.

‘ఒస్తా నత్త...’ జానకి లేవబోయింది.

‘ఏం లోందక! అమ్మ పురాణమును చూచ్చే సరి కింకా చాలాసేపాతుందిగా...’

‘కాదు అత్తయ్యా... మజ్జిగ గిన్నెమీద మాత పెట్టడం మర్చిపోయేను గామోసు... గదిలో పిల్లి దూరించేమో...’ అని గబగబ నాలుగడుగులు వేసింది. ‘అన్నట్టు వోసేవ్ జానీ... డాబామీద చామంతిపూలున్నాయే. వెళ్ళి కోసుకునితే, తలలో తురుముతా.’

జానకి టకేమని ఆగిపోయింది. ‘చామంతి పూలే...’ అని నోరుతెరిచి దొంగకళ్ళతో డాబాలాజుల్లోంచి చూసింది. అటువెంపు, అత్తయ్యవెంపు చురుకుగా చూపులుమార్చి మెట్లవెంపు పడుకుంటింది.

గోపాలం మెట్లవెంపు వీపుపెట్టి యెదురుగా వున్న చెరువులోకి చూస్తున్నాడు. అస్తమిత కూర్మిడికాంతికి చెరువునీరు నెత్తురులా మెరుస్తూంది. దానిమీద కేలుతూన్న నీటికాకులు శరీరంమీద కత్తిపోటుల్లా వున్నాయి.

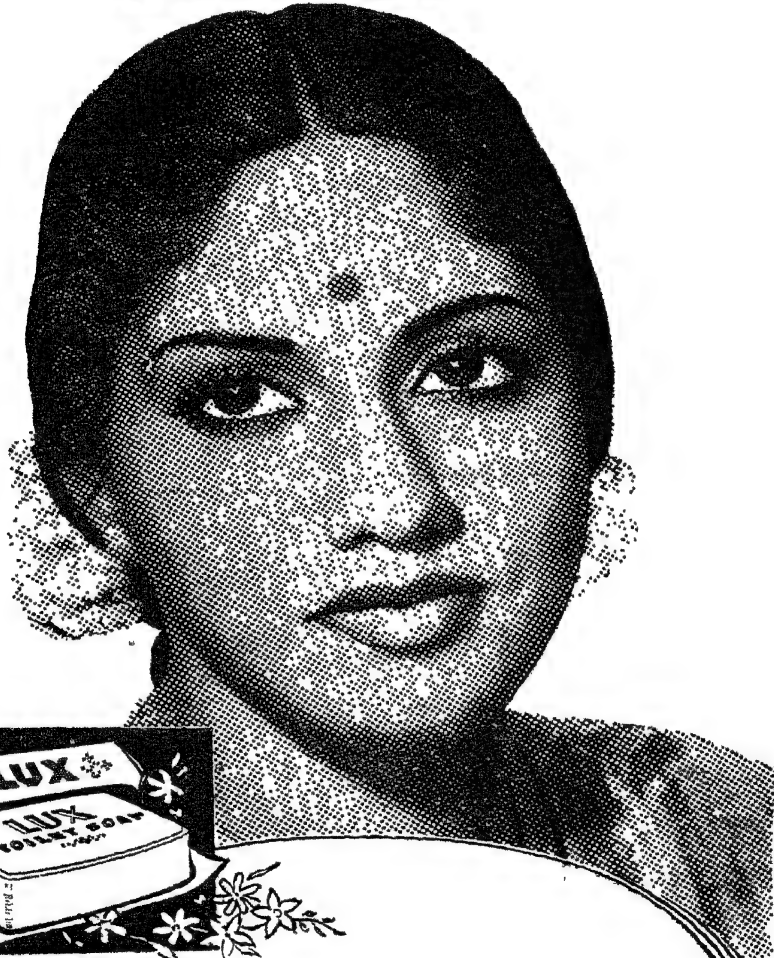
అతను చేతులు వెనక్కు మెలితి వేసుకున్నాడు. పొడుగాటి లేత వేళ్లు తెల్లచిక్కుకుకాయల్ని తలపిస్తున్నాయి. తిరిగి తిరిగి వీచే మందపావ నాలు అతని శరీరంమీంచి వెంటుసునాసన లెత్తుకోచ్చి జానకిమీద వినరి వేసారీస్తున్నాయి. ఆ పిల్ల అలా అతనివెంపు అర నిమిషం చూసి గిట్టున తిరిగి చేమంతిగోలెముల దగ్గరకు వెళ్లి పూలు తేంపుతూ చొక కూనగాగం విసిరింది. గోపాలం చొక్కసారి వెనుదిరిగి చూడగానే ప్రక్కవాటుగా ఆపిల్ల సంపెంగవంటి నాసిక, మాంసలమై బిగిసిన భుజం, దానిమీదుగా ముందుకు జారి మధ్య అర్ధచంద్రాకృతిపొందిన సన్నిహివంటి పొడుగాటి జప అనుసించేయి.

ఆ లావణ్యాని కతనిలో మాటాత్తుగా కోరికలు కెరటంగా వెరిగి, మగుక్షణంగా చిరిగిపోయేయి. అతడు తనని చూస్తూన్న సంగతి జానకి కొసకంటిలో కనిపెట్టింది. అటువంటి రసవంతమైన, రమణీయమైన దృశ్యానికి తన హృదయం అనురణించకపోవడం ప్రకృతివిగుడ్డం అని గోపాలం బెదురుగా, ‘పువ్వులు దొంగతనంచేస్తే యేం శిక్షో తెలుసా?’ అన్నాడు. ఆమె రెండు పైకెత్తికళ్ళతో నవ్వుతూ ‘ఏమిటి?’ అంది తాటాకులు కట్టినట్టు. అతడు చతురత్వానికి యోన్విగమైన ప్రయత్నం చెయ్యకుండా, ‘ఘైగు’ అన్నాడు. ఆమె ‘అలాగా’ అని రెండు పంకిస్తూ ‘నవ్వులు అయితే యేం శిక్షో తెలుసా’ అంది బెట్టుగా. దీనికి కూడా అప్రయత్నంగా అతిడే జవాబు చెప్పేడు ‘బాబా’ అని. ఆ జవాబు చెప్పిన తరువాత అతని పెదవులు వణకేయి. అతని భుజంమీద కూచున్న వెన్నెలరాజు జానకి నాహ్వనిస్తున్నాడు. తన కోర్కెలు పోగుపోసినట్టున్న గోపాలం బావ జుట్టులోని వుంగరాలకొనవొంపులు చంద్రకాంతికి ‘తళుకో’ మంటున్నాయి. అతి డామెను పిలిచిగాని, హస్తచాలనంద్వారా గాని, చివరకు ముఖకళవళికల ద్వారా గాని ఆహ్వానించలేదు. కాని ఆమె అతని

“లక్స్ టాయలెట్ సబ్బు

చర్మ సౌందర్యమునకు శ్రేష్ఠమైనది”

అని ఎస్. వరలక్ష్మి చెప్పుచున్నది

మనోహరమైన సువాసనతోగూడిన ఈ తెల్లటి
శుద్ధ సబ్బుతో మీ చర్మమును మనోహర
ముగా నుండుకొనండి:

సినిమాతారలకు

సౌందర్యమునిచ్చు సబ్బు

వేటూరి—

సుందరశాస్త్రి గారి

సుందరరసము

సర్వసవామేహములకుసంజీవి.

గుణము ప్రత్యేకము

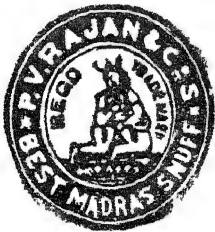
అనుభవసిద్ధము. ఇంజక్షన్లు అవసరం లేదు. ఎటువంటి సవామేహం నైనా కుదుర్చును.

50 మాత్రలు రు. 5.

ఆర్థరసాయనశాల, ముక్త్యాల

లోకప్రసిద్ధిపొందిన

పి. వి. రాజన్
అండ్ కంపెనివారి

శ్రేష్ఠమైన మదరాసు నశ్యం

R. S. సుగంధ ముక్కుపొడి

అన్నిటిలో సాటిలేనిది.

ధర వివరములకు వ్రాయుడు.

తియారు చేయువారు:—

పి. వి. రాజన్ & కంపెని,

అర్కణం, Arkonam, N. A. Dt.

చంటిపిల్లలు-లివర్ అండ్ స్టీను

వ్యాధులను 'ఉదరాంశకి' అతిశీఘ్రముగా నివారణజేయును. మరియు సమస్త అనాసలు అనగా విరేచనము బాధతోను, బద్ధముగాను అగుట, అజీర్ణము, ఆసనమునందు పూడ్లు నివారించును.

గర్భిణీస్త్రీలు-సునాయాసముగా

ప్రసవించుటకు, ఆరోగ్యసంతానము కలుగుటకు 'అవ్యశసంజీవిని' మాత్రలు.

ప్రఖ్యాతిగాంచినవి. వే.ల్లు, వికారములు, సోమరితనము, నిస్సత్తువ తగ్గించి ఉత్సాహము కలుగజేయును.

శ్రీ భుజంగ రాష్ట్రవైద్యశాల,

ప్రొఫెసరుటన్న: పి. పేరయ్య టి నన్ను
తాళ్ళ రేవు, తూర్పుగోదావరి జిల్లా.

జీవాబ్రదేమిటమాట!

సంతానం కుళ్లి కృషిస్తూ ఉంటే
తల్లికి క్షోభకాదూ?

భారతీ-భారతాంబ తన
కుష్టు,బొల్లి సంతానం
కోసం ఎంతని దిచారీస్తుఉందో?

ఇదుగోమా 32 సంవత్సరముల
అనుభవంతో ఇస్తుఉన్న అభయం

మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,

గోపాలపురం. (హ.గో.జ)

జేపు యెందుకు వెళ్లిందో అయిస్కాంతంనంచె పరుగెత్తిన వుక్కుతునకే చెప్పాలి.

‘బావా విచారం గా వున్నా వేం?’

‘వినారం లేదు జానీ. కాని పరస్పర సంఘర్షణలో కలిగిన వ్రాహ్మణత్వో మనసు నింకిపోయింది.’

‘నీ బాధేమిటో నాతో చెప్పరాదా? అంది, ఆ ‘నాతో’ అన్న పదోచ్ఛారణలో తన జీవిత కాంక్షలంతా చూపుతూ ఆతడు దాబాబాలుకు బారబడి ‘అగ్గి తెలీదు’ అన్నాడు.

‘పోనీ ఆ బాధకు కారణం యేమిటో చెప్పరాదా?’

ఆతడు నిట్టూర్చేడు. ‘నేను జీవితంలో వొక సంపు స్రయాణిస్తూంటే, యేదో ఆగోచర అనిర్వచనీయశక్తి నన్నింకొకవంపుబాగుతూన్నట్టవుతుంది. నేను మాస్తూన్న వస్తువులన్నీ నామీద యేవిధమైన ప్రత్యేక ప్రభావాన్ని చూపించకపోయినా, కొన్ని మాత్రం నాలో యేంతో వొత్తికి కలిగిస్తూంటాయి.’

‘నాకంతా ఆ గమ్యగోచరం గా వుంది బావా?’

‘ఔను, నీకు తెలీదులే. సరే. దీనిని నీకు నుకువుగా బోధపరచాలంటే...ఆ! మాటకి నేనిక్కడనుండి రైలుమీద విశ్రాంతిపట్టం వెదుతూంటానా...దోవలో వొక వంటెన, అది చాటుగానే రైలుమార్గం వంపు...దాని కెదురుగా వొక బంగారా వుంది. రైలుస్థలం సమీపిస్తూందనగా నే నాకడు పులో యేవగో చెయ్యిపెట్టి తెలుకుచున్నట్టవుతుంది.’

జానకికి కొంచెం భయం కలిగింది. ఆప్రయత్నంగా ‘ఆ వువ్వోగం మానీ బావా’ అంది. ఆతడు వొక్కమారు పొడిగా నవ్వేడు. అప్పు డతని కళ్ళలో యేదో అపూర్వమైన వెలుగు గోచరించింది. ‘నువ్వు అమ్మలాగే అన్నావా? నేనీ వువ్వోగం అమ్మను తృప్తిపరచడానికి మానెయ్యొచ్చుగాని... కాని ఆ బంగారా...అక్కడి గాలి...అక్కడ కదిలిన ప్రతిపిట్టకా...నాకోసమే..... ఏమిటో నా హృదయ హృదయపుటంతరాళంలో కన్నుమూసిన యేదోస్మృతిని కదిలిస్తాయి!’

‘బావా నాకు భయంగా వుంది...అత్యంతో చెప్పనా?...’తటాలున ఆతడు చెయ్యిపట్టు

కున్నాడు. ‘ఒట్టువేసుకో బానీ చెప్పనని...అత్యంతోనూ...యెవ్వరితోనూ నొద్దు...నీ అమ్మతో అసలే చెప్పాడు.’

ఆతడు చెయ్యిపట్టుకోవడమేజ్ఞాపకం వుండిగాని, ఆతడువారే అతడిచూపులు గూడా జానకికి వినిపించలేను. పువ్వులు క్రింద పడిపోయేయి. ఆమె అతని కోరిక నొరిగిపోయింది.

ఆమె మొహమెటుం విడిచి చెప్పింది, ‘బావా! నువ్వు లేకపోతే నా జీవితం మృతం. నీ పుట్టికెంలా వుందో కాని, నా హృదయం నీకు అర్పణ అయిపోయింది. నేను నేడదానినే. మిరంతా నా కిచ్చిన చనువు నాధారం చేసుకుని యింత స్వప్నంగా చెప్పగలుగుచున్నాను. నేను నీదానిని.’ గోధూమేదా పెద్ద సమస్య బాధించినట్టయింది. ఆతడేమీ జవాబు చెప్పలేదు కాని పడకుంటేజేపు పొడిచిన చుక్కకేసి చూస్తున్నాడు.

‘అత్యంత మా అమ్మతో చెప్పిందిట. మామయ్య గారికి కూడా యిష్టమేరట. కాని నువ్వే యిదమిద్దమని తేల్చుకుంటేదట... ఏం బావా... చూట్టానవా...’

ఆమె యేదో తన సోద చెప్పకుపోయాందిగాని, అతడేమిటోచెప్పున్నాడో, అసలు తను మాట్లాడుతూన్న విషయం అర్థం చేసుకున్నాడో లేనో కూడా యెరుగదు. జేవతిలు విహరించే ఆ వేళ, వెన్నెల రెచ్చగొట్టిన తన హృదయాన్ని ఆతని పాదాలముందు గుమ్మరించి ‘స్వీకరించు’ అందిగాని, అతని మనసప్పు డెక్కడుంగో ఆ అగూయికకు తెలీదు.

అతడలా చుక్కలకేసి చూస్తూంటే రైలు కూత వినిపించినట్టయింది. పొగలుచేగి మలీమసంగా గోచరించే ఆ దృశ్యంలో రైలువారి, ఆ వంటెన, పట్టివంపు...అక్కడ పొగ లింకా దట్టమై పోయేయి. వాటి నడుచునుంచి శిథిలమైన అజ్ఞాత హృదయంవలె బంగారా అగుసించినట్టయింది.

‘బావా! ఏమిటోచిస్తున్నావు? నా హృదయం పగులగొడతావా?...లేక నీ కాలి వుయ్యేలల మీద తూగిస్తావా?...’ అతడు మాటాత్తుగా జానకిని తన హృదయానికి బలంగా వొత్తుకున్నాడు. ‘జానీ!

నువ్వు నా దానివి!' ఆమె విదిలించుకుని, క్రింద జారిపోయిన పువ్వులు గబగబ మ్రోగుచు త్వరగా మెట్లు దిగి పోయింది. చావకిగో విశాలాక్షమ్మ జానకి తల్లి మాట్లాడుకుంటున్నారు.

'జోనే జానీ! ఇంతసేపూ పువ్వులు కోసుకోవడమే!' జానకి నిగుపకిపోయి అగును వెయ్యివేకపోయింది. ఈమారు నాళ్ళున్న అంది 'పిల్లి మజ్జిక త్రాకోస్తుండేమోనే, తొరగా నెట్టా' అని. జానకి చెనుదిగగానే మళ్ళీ విశాలాక్షమ్మ అన్నది, 'పర నాలేదు వది నా, అది కళ్ళు మూసుకుని త్రాగి వుంటుంది.' పగునతీయబోయిన జానకికి తిరిగి హతా చ్చుగా ప్రేకు పడింది. వెంటనే తల్లి సూటిగా అడిగింది, 'ఏమే జానీ, బావ నీకు నచ్చేదా?' జానకి చటాలున నోటికి చెయ్యి అడ్డుపెట్టుకుని వానిగాన్న నవ్వు ఆపుకోలేక అక్కకించి ఆడే పరుగు తీసింది ఆ పగునగో ఆమె వాసిలిచుండి జారిపోయిన గంకు పూలు కాలిక్రిందపడి నలిగిపోయేయి. కాబోయే వియ్యపు గంభీరంగా నవ్వుకొన్నారు.

జానకి పెడిపోయిన రెరునాత గోపాలం హృదయంలో తుఫాను బయలుదేరింది. అతనిని యేవో లోకాతీతశక్తి ఒద్దిన వారిస్తూన్న కార్యాన్ని చేసినట్లు, అటమటించిపోయేడు. సన్నెల చురుకు చురుకున గుచ్చుకుంటూంటే, మందపవనాలు త్రాచుపాముల్లా చెవులో బుసలు కోకుతూంటే దాబామీద నిలవ లేకపోయేడు. నెమ్మదిగా క్రిందకు దిగి గదిలోకి వెడిపోయేడు.

ఆ రాత్రి జానకిరామయ్యగారిల్లు పెళ్ళి వారిల్లులా వుంది. ఇరుగు పొరుగులకుకూడా చూచాడుగా తెలిసిపోయింది, ఆ రెండు కుటుంబాలు య్యమందబోతున్నాయి. కొందరమ్మలక్కలు గాడ్డంతాలు చేసేరుకూడా. జానకి తండ్రిలేనిది. గగ్గరగా కావలసినవాళ్ళుగాని, ఆస్తిగాని లేదు. కొగా జానకి రామయ్యగారికిచిత్తుగా డబ్బుంది. ఒక్కగాని వొక్కకొడుకు. కల్పంలేకుండా, కంచంలేకుండా కనీసం మఱిదళ్ళ, బావమఱుల ముచ్చటనైనా లేకుండా, సుమారుభయత్రా పూచీ మగ పెళ్ళివారే భరించవలసినంత అగత్యం యెందుకు రావాలని కొందరు మాజీ సువాసినులు నోళ్ళు నొక్కుకున్నారు.

రాత్రి సుమారు పదిగంటలైంది. జానకిరామయ్యగారు వాకలిగో యీజీనైకుపై కూచున్నారు. ఆయన బట్టతలమీద చంద్రకిరణాలు సూటిగా పడుతున్నాయి. వీధినంపు చావకిమీద, విశాలాక్షమ్మ జానకి తల్లి గెంకుకుర్చీమీద, జానకి స్తంభానికి జేబకి నేలమీద, కూచున్నారు. పెళ్ళికబ్బుప్పడే బూరెల వాసన కోకుతున్నాయి. జానకిరామయ్యగారు యెడం అరచేతిగో వుంచిన సున్నం పొగాకుకుడి బొబనవేలితో నలిపి 'టప్'మని చరిచి నోట్లో వేసుకుని, ఆవస్తువింకా నోట్లో సరిగా 'సెటిల్' కాకమండే, 'జోనట్టా, యింరకి అసలు వాడి నడి గారా లేదా?' అని చేతులు దులుపుకున్నారు. 'వాడికేం తెలుసులెండి నజ్జినాగమ్మ, మనం సై అంటే నాడూ సైయే' అంది విశాలాక్షమ్మ. జానకి తల్లి గుండెలుకుదులపడ్డట్లు నిట్టూర్చింది. జానకి మాత్రం ధైర్యంగానే వుంది.

'జోగాగోపీ! నీ పెళ్ళిభోగట్టాలు మేం చెప్పుకుంటూంటే నువ్వేమిటలా గదిలో దూరవు. ఇలా వోసారి రా'అన్నాడు జానకిరామయ్యగారు.

గోపాలం నెమ్మదిగా వచ్చినిలబడ్డాడు. అప్పుడతనితల రైస్ మిల్లులా తిరిగిపోతూంది. ఉష్టంకూడా వచ్చినట్లుంది. కాని వాళ్ళకి తెలిస్తే యేమనుకుంటారో అని నిభాయించుకుంటున్నాడు.

'గోపీ! జాని వొప్పునుందిరా, నీకూ యిష్టమేనా' అన్నాడు తండ్రి.

తిరిగి అతని హృదయంలో రైలునక్రాలు తిరిగిపోజోచ్చేయి. ధూళిపాగ రేగింది. మసక మసక వెలుతురులో ఆ బంగాళా జొపిస్తూంది. కాని మళ్ళీ ధైర్యం చిక్కబట్టేడు. మహావేగంతో ప్రవహిస్తూన్న నది కెదురీడేడు. 'ఆ' అని లే. వెడిపోయేడు.

అతనికి రాత్రి తీవ్రమైనజ్వరం వచ్చింది. ఉదయాన్న లేవడానికి శక్తి చాలలేదు. కాని యెండయెక్కినకొద్దీ బలం వచ్చింది పదిగంటలకు మాయలుగా వున్నాడు. సాయంత్రం నాలుగు గంటల బండికి వెళుతూంటే తల్లి అతనికి జ్ఞాపకం చేసింది, వాళ్ళ నాన్నగారు వివాహ ముహూర్తం పెట్టిస్తారని, తను త్వరలోనే శిలవు పెట్టవలసి

వుంటుందని. తన కామే మాటలు వినిపించిన సంగతి గోపాలం యరుక్షణంలోనే మరిచిపోయేడు.

4

గోపాలానికి శరీరస్వస్థత కుదిరిందిగాని మనసింకా శేషాన్నిలా ఆందోళనాఘాతవలయాలు విడుదలైంది. తదనుగుణ్యంగా రైలులో పడ్డదగ్గర నుండి జోరుగా సిగరెట్లు కాలుస్తున్నాడు తనకి పరిచయమున్న యెవ్వరియోగుటా కాల్చుకు. ప్రయాణ సమయంలో కొంచెం యొక్కుబడిగా కాలుస్తాడు. ఇలాంటిప్పుడు మరీని.

జానకికి తనమీద మిక్కిలి అనురాగం వుంది. తండ్రి విషయం అటుంచి తల్లిమాత్రం ఆ సంబంధ కోసం తపాతపాలాడుతూంది. తనకూ జానకిమీద అనురాగం వుంది. ఆమె పొడుగాటి కనురెప్పల నీడలు పాలమీగడవంటి కపోలోసరిభాగంమీద నీలి రేకలు దిద్దడం చూస్తూ యెన్నోసార్లు తను ముచ్చట పడ్డాడు. ఆమె తనను నోటినిండా బావా అని పిలుస్తూంటే ఆ అమాయకపు పెదదను పగులగొట్టడం అమానుషం అనుకున్నాడు.

కాని ఆమెపై తన మనసు నిలకడగా లగ్నం చేయడానికి శక్తి చాలవంతేదు. తన ప్రణయ జ్యోతికి ఆహుతి అయిపోవడానికి తనకు తానై యెగిరివస్తాన్న ఆ మిణుగురు తను చేతులు విచ్చి ఆహ్వానించబోలే వొక్క లీప్తలో మహాజ్వాలాగ్ని గోళంగా మారివట్టవుతుంది. జానకికి అభిమతిగా పోతూన్న తన హృదయాన్ని యేదో అవ్యక్త శక్తి బలవంతంగా మరొకవంపు త్రిప్పేస్తున్నట్టవుతుంది. ఆ పిల్ల నాజూకు పెదవులు ముద్దుపెట్టుకోవాలని యెన్నోసార్లనిపించింది. కాని వెంటనే అవి కస్సని కాటేసి త్రాచుపాము కోరల వలె అగుసించినట్టయింది.

ఆలోచనలలోపడ్డ గోపాలానికి శర వేగంలో పోతూన్న రైలు, దాని కెదురుగా పరుగెడుతున్న ప్రకృతి గోచరించడం లేదు. ప్రక్క ప్రయాణికుడు అగ్గిపెట్టె అడిగితే పరాకున సిగరెట్టచ్చేడు. అసామీ అదే అడిగినట్టు నోట్లో పెట్టుకుని తిరిగి అగ్గిపెట్టె అడిగి ముట్టించి, దమ్ములాగి 'నే త్రిం' అన్నాడు కృతి జ్ఞత నడించే తెచ్చుకోలు నవ్వుతో. ఆ మాట గోపా

లానికి వినబడలేదు కాని తట్టేగుపాగ అతని మొహమీద కొట్టింది.

రైలు కోరుకోండలో ఆగి తిరిగి పరుగు లంకించుకొంది. వంతెన రాగానే గోపాలానికి మాటాత్తుగా యీ లోకంమీద భ్యాస కలిగింది. రెండు మూడు నిమిషాల తరవాత రైలుదారివంపు వచ్చింది. ఇంజను క్రక్కుతున్న రాక్షసిదొడ్డు పాగ కరాళ మేఘ పంక్తిలా క్రమియగురుకుండా చీకటి కల్పించింది. ఆ చీకటిలోంచి బంగారా పస పూర్వజన్మస్మృతిలా గోచరిస్తూంది. గొలుసు లాగి అక్కడ దిగిపోవా లని పించింది. కాని అంతవసరం లేకుండా రైలే ఆగిపోయింది.

గోపాలం లేచేడు. రస సిగరెట్లు కాలుస్తూనే, అసామీ ప్రశ్నోపకారంగా 'ఇది పేసిన కాదండి' అన్నాడు రవ్వలదుద్దులు వూపుతూ. గోపాలం విని పించుకోకుండా దిగుతున్నాడు. అతడు మళ్లా వినిపించాలని 'సిగిలు లాగలేదు కానాల' అన్నాడు. గోపాలం మెట్టు దిగి, గాట్లు, వుక్కుతీగలు, చిన్న గోర్జి దాటి బంగారా కేటువెంపు నెరుతూ అప్రమత్తుంగా వాచీ చూసుకున్నాడు విగు గంటలైంది.

ముందున్న స్టేషనులో మొదటిపట్టెలమీద వొక గూస్సపెట్టె తిరగబడిపోయిందట. అంచేత ఆ జంతువును లేవదీసేవోకూ, అంటే కనీసం మూడుగంటల కాలంవరకూ, యీ బండి కదలదు. టిక్కెట్లు లేని ప్రయాణికులు వుల్లొంగగా అటూ యటూ గాలి పీకొట్లు చెయ్యబోచ్చాడు. టిక్కెట్లు గలవారు ముఖాలు వేలవేసి తను దొర్లాగ్యానికి యేడవ బోచ్చేరు. గోపాలం ఆ తిలుపులు లేని గోండు ముందున్న బండరాతిమీద రైలువంపు తిరిగి కూచున్నాడు. సుమారు తొమ్మిదిగంటలకు రైలు గోపాలం యొక్కలేదన్న సంగతి గమనించకుండా శలవు పుచ్చుకుంది.

రైలువెడిపోయిన తరవాతకూడా గోపాలం దిగులుగా రైలువెంపు చూస్తూకూచున్నాడు. అతడు న్యాయవాదస్త్రానికి రాబోతూన్నట్లంది. ఆ నిర్ణయారణ్యప్రదేశంలో రాత్రి నెల్లలో కూచుని అసాధారణమైన నూతన కాలగమనంలో పడిపోయినట్టు అనుభూతి పొందుతున్నాడు.

పాంపి వ్రుంకి ననక బంగారాలించి యేదో
జేజు వివచ్చివట్టయింది. ననుదిరిగి మానేడుగాని
యేమీ గోచరించలేదు. అది తన భ్రమ అనుకుని లేచి
ఆవరణలోనుండి పెట్లవరకూ వెళ్లేను. మధ్య పెట్టు
వద్దకు వెళ్లెనరికి అతని కాలైందుకో కంపించేయి.
అక్కడే కూలబడి మోకాళ్ళమీది తలపెట్టి, కాళ్ళ
చుట్టూ చేతులు సెనచుకుని మా గన్నులోపడ్డాడు.

హఠాత్తుగా బంగారాలించి లాలిపాలు విన
వచ్చింది. అదాల్కిపడి తలయెత్తి మానేడికి
బంగారాగదులన్నింటిలోంచి దీపకాంతి ఆగు
వీచింది. చావచెప్పిపక్కనున్న గదిలోంచి
ఆ లాలిపాలు అతి మృదువుగా, బాలిగా, కాంక్షా
ప్రారితంగా, హృదయవ్యధా వినిగ్గతంగా వచ్చి తన
ఆత్మగోకంలో సుప్తావస్థలోవున్న ఏదో జ్ఞాన
కాన్ని రెచ్చగొడుతూంది.

గోపాలంలేచి సెమ్మడిగా చావడిలోకి వెళ్ళి
కుడిచేంపు గోలొకి మానేడు. ఒక స్త్రీ అటు తిరిగి
లేవచేసుకుంటే పువ్వువట్టాహించుకుని పూవునూ
పాడునూండా లాలిపాలు. ఆ దృశ్యం చూడగానే
గోపాలం తనను తనుగా మరిచిపోయేడు. ఆమె
యెవరో, యెందుకలా విలపిస్తుందో తోచలేదు.
ఆమె ననుదిరిగి ఆతనికేసి చూసి, కుఱుకుంటూ కళ్లు
చేసుకుని, కళ్లు చెందూ పసుద్రాలు చేసుకుని, మరు
క్షయంతో ప్రక్క గదిలోకి వెడిపోయింది. పసుపు
లానిన చీరచెంగు నకుముకు చీగించుకొని, అలసట
ఆకారం సరించుకున్న ఆ తొలి యావనపు బొమ్మ
పచ్చి బాలెంతరాలని గోపాలం పొల్చేడు.

అప్రయత్నంగా సెమ్మడిగా గోపాలం ఆ గది
లోకి వెళ్లేను. ప్రక్క గదిలోంచి ఉబికుబికివచ్చే
దుఃఖాన్ని దిగ మింగుకుంటూ, వెక్కి వెక్కి యేడు
స్తూన్న యెప్పువినవచ్చింది. రెండునిముషాలు గది
చేకా ఆ యెడుపు తిరిగి పూర్వ ఘడిలో లాలిపా
టగామారి, ఆ గదిలోంచి పెరటివరండాలోకి వెళ్లింది.
గోపాలం యీసారి కొంచెం వేగంగా పెరటివరం
డాలోకి వెళ్లేను. టెంట్ నే ముందగపడిన స్త్రీ
విగ్రహంగబగన పెట్టు దిగి పెరటిలోకి పరుగెత్తింది.

పెట్లకు యాభైగజాల దూరంలో చొకపాడు
గచ్చునుయ్యి, దానికుడి ప్రక్క నొక కుంకుడు చెట్టు,
ఆ చెట్టుక్రింద చొక నాపరాయి వున్నాయి. ఆ స్త్రీ

కుంకుడు చెట్టుక్రింద నిల్చుంది. ఆకులలోంచి పడిన
వెన్నెల ఆమెను గోదరాగోదరం చేస్తూంది.
గోపాలం అలా వరండాలో నిలబడిపోయేడు. తను
మాస్తున్నది మనిషి కాదని అతని కర్థమైపోయింది.
కాని అతనికి విశేషం గా భయం కలగలేదు. తడేక
దృష్టితో చూస్తూన్న తనవెంపు ఆమె చెయ్యి వూపి
రమ్మని సొంజ్జ చేసి నాపరాయిమీద కూచుంది.
సెమ్మడిగా అడుగులు వేసుకుంటూ గోపాలం వచ్చి
ఆమెకు రెండుగజాల దూరంలో నిలబడ్డాడు అతడి
కామె స్పష్టంగా అనుపిస్తూంది. విరబోసుకొని వుంగ
రాలు తిరిగిన జుట్టు, తెల్ల చిక్కుడు కాయలవంటి
పొడుగాటి లేత్రవేళ్ళు, సుందరమైన కోలముక్కు,
గర్వంగా వంపు తిరిగిన గడ్డం, విశాల ఫాలభాగం
ఆమె అభిహత్యన్ని సెప్పక చేతులున్నాయి.

‘కూచో నాయనా!’

అరెసికి వినపడిందా పలుకు. తన నిదివర కేంత
మందా పిలిచేడు. కాని యీమె పిలుపులో యేదో
విశేషమున్నట్టుంది. అది లోకాతీతమైనది. అతని
ముఖంమీద పోసిపోయిన చమ్మటచుక్కలలో
వెన్నెలకాంతులు మెరుస్తున్నాయి.

‘అమ్మా నువ్వెవరు?’

ఆ పిలుపు కామె నేత్రం లుజ్వలంగా మెరి
సేయి. చీరచెరగుతో కన్నీళ్ళు తుడుచుకుంది. మాట్లా
డబోతే డిగ్గతిక కలిగింది. ‘నాయనా! నే నెవరా!
నేను నీ తల్లిని!’

అతడికి శరీరం పులకించింది. దుఃఖం కూడా
వచ్చింది. ఇది స్వప్నం కాదుకదా అని అనుమానం
వేసింది.

‘బాబు నాయనా. నువ్వు నాబిడ్డవే. అదంతా
చొక పెద్దగాధ. ఇరవైయేళ్ల నీకోసం యీ నా హృద
యంలో కుంపటితో వేచివున్నానోయ్. నా చిట్టి
తండ్రి! నిన్ను మోసికన్నబే నా వంతైంది గాని, నీ
అచ్చటలు ముచ్చటలు చూడలేకపోయానోయ్.
నిలమే నాయనా, నువ్వు నా చిట్టి తండ్రివే.’

ఆ వాక్యాల తని కడుపులో పేగును పీకేయి.
మాతృవాత్సల్యం, తల్లి కోసం బిడ్డపడే ‘తనా తనా’
తోలిసారి అనుభవించేడు. ఇరవైయేళ్లు గారాబంతో

పెంచిన తల్లి యీనాడు పోయినట్లు దుఃఖించేను. అప్రయత్నంగా ఆమెవేపు జరగబోయేడు.

‘అలాగే కూచో నా కన్నతండ్రి! నీలానే నాకూ నీవద్దకు రావాలనివుంది. ఇరవైయేళ్లునాటి కోర్కెలదీపిక యిప్పుడు నాలో తిరిగి నాలుకలు బాదుతుంది. కాని యేం లాభం? మన యిద్దరిమధ్య జీవితమనే చీకటితెర వుంది. అది మన సంచార భూములకు తుపాచివేయలేని యెల్ల. నీళ్లు వొడ్లో జేసుకుని మనసార స్తవ్యం యివ్వాలని నాలోని ‘తల్లిమచ్చలు’ పెనుగులాడుతూంది. కాని ఆ ముచ్చట యేలా తీరుతుంది? ఆమె నిట్టూర్చింది.

గోపాలం మరీ దుఃఖంపట్టలేక పోయేడు. హోరని యేడువబోచ్చేడు.

‘ఏడవకు చిట్టినాయనా, ఇరవైయేళ్లుగా కంటూన్న నా కలలను నిజం చేశావు. ఈనాటికి నీకే నిర్భాగ్యులు తల్లిమీద దయకలిగింది. హా! నెంజేళ్లనుండి సువ్య మార్గంమించి తగులు చెడుతూ వొక్కసారికూడా నన్ను చూడడానికి రాలేదు. రైలు వచ్చినప్పుడెల్లా నువ్వే వచ్చినట్టు తలచి పీగు లోకి వచ్చి ఆశగా చూసేదాన్ని. నవ్వప్పుడప్పుకు గోటవరకూ వచ్చేవాడివి. బోపలికి వస్తావేమో అని ఆశపడేదానిని.

తిరిగి గోపాలం కదుపులో దుఃఖం తుఫానులా లేచింది. కాని కష్టంమీద నిభాయించుకొని వెక్కజొచ్చేడు. ‘అమ్మా...నిజం. నాకు కూడా యీ బంగాళా దూరంగా నే యేదో బాధగావుండేది. కాని యింత ఆత్మానుబంధం వుందని, నేనీ బంగాళాకింత ఋణపడివున్నానని కలలోకూడా అనుకోలేదు. కాని అమ్మా! ఆ సంగతి విఫలంగా చెప్పవా?’

‘నేను చెప్పలేను తండ్రి. అది నీకు తెలుస్తుంది. కాని యిన్నాళ్లు నీకోసం యిక్కడ వేచి వుండడానికి కారణంవుంది. చిట్టితండ్రి! చనిపోయిన నీ తల్లి ఆ కారణంగా, నీకోసం, వొకటి అర్థిస్తుంది. అది చేస్తానా?’

‘అమ్మా! త్వరగా చెప్ప. నివ్వలలో దూక మన్నా సిద్ధంగా వున్నాను. త్వరగా చెప్ప తల్లీ...

‘మరేంలేదు నాయనా...నువ్వు ప్రాంతాలలో వివాహం చేసుకోవ. సంస్థానానికి కెటిపోతానని నిన్ను పెంచుకొన్నవారితో నేవ్వు. అక్కడే నీకు వివాహం అవుతుంది. నువ్వు నువ్వు త్రిముకివి తెలుసా. సంస్థానాధీశ్వరవ సోతావు.’

గోపాలం మనస్సులో యెన్నో ఆలోచనలు పగులుతీసేయి. ప్రాణం పట్టిన పెంపుడు తలిదండ్రులు, మనసిచ్చిన ‘చాచి’ తన భావజీవితంలో ప్రకృష్టకాలం గోచరించేరు. కాని అట్లాపేస్తాన్నది మరేవు.

‘సంజేహిస్తున్నావా, చిట్టిబాబూ? నేను చెప్పినదానిలో యెంకో అర్థంవుంది. ఇంట్కి నీకు తూనే నీకే తెలుస్తుంది. ఈ సంగతి నీకు చెప్పి కోప్పెట్టామనే యీ యిరవైయేళ్లుగా నే నిక్కడ గూకుతని పక్షా అడ్డాడేను. ఈ నిర్భాగ్యులు తల్లి నుకైక వాంఛ తీర్చు తండ్రి!’

అతడూగో అని తలపూచేడు.

ప్రభాతశీతల పవనాలు తగిలేసరికి గోపాలానికి తెలివినచ్చింది. వేళ సుమారుదొతూవుంది. అతడు తొలినాడు రాత్రి సుమారు పదిగంటల వేళకు బంగాళామెట్లమీద యెక్కడో కూచున్నాడో అక్కడేవున్నాడు. బంగాళా యధాపూర్వంగా శిథిలంగా నేవుంది.

లేచి రైలు పట్టలమించి ప్రయాణంచేసి ప్రక్కస్తేషను చేరుకొన్నాడు. మరొక గంటలో వచ్చిన ప్యాసింజరుమీద వాల్తేరు నెల్లి తొలినాడతని సామానులు రైలులో వుండిపోవడం రిపోర్టుచేశాడు. అదృష్టవశాత్తూ అన్నీ వున్నాయి. అవి తనవి అని స్థిరపరచి తీసుకున్నాడు. ఆవేళ విశాఖపట్టణంలో వుండిపోయి, మర్నాడు తెల్లవారుఝామున రాయపూరుబండీలో బయలుదేరి వుదయం సెనిమిదిగంటలకు యిల్లు చేరుకున్నాడు.

5

గోపాలం వచ్చేసరికి యిల్లంతా కలకల లాడుతూంది. గుమ్మాలకున్న కొత్తపసుపులు కుంకాలు, కొత్తమామిడిబొరజాలు కళ్యాణకోభ నీనుతున్నాయి;

అతడు తిన్నగా మేడమీదకు వెళ్లి నూటు కేసు దించి మంచంమీద కూలబడి ఆలోచిస్తున్నాడు. అతడు వచ్చేదని తెలియగానే జానకి పరుగు పరుగున వచ్చి మేడమీదకు వెళ్లింది. ఆపిల్ల తలంటున్నాననుచేసి శృంగారిండుగుండి.

‘వావా అలా చిగులుగా వున్నావేం?’

‘చావా అన్నపిలుపు అతని గుండెలలో మారు ప్రూగింది. ఆలోచనారహితంగా అతడొకప్పుడు తలెత్తిచూసేడు. అతని శత్రులు వికసితవర్తకం కాలలా వున్నాయి. వాటిలో అశ్వపులు తిరుగు తున్నాయి. జానకి ఆశ్చర్యం చిగులు కలిగియి. ఎంతో ఆశగా, ‘చావా, ఇవాళ మన ప్రధానం, పదిగంటలకు ముహూర్తం. ఎల్లంజే మన వివాహం. అలా చూడుస్తున్నావేం?’

అతని పేదవులు స్పందించిపోతున్నాయి. “జానకమ్మ...” అన్నాడు మాటలు రెడబడుతూ. ఆపిలుపుకు జానక హాసలిపోయింది. ఆమె అతని దగ్గర నా వెళ్లి పగ్గత్తితో ‘చావా...అడమిటా పిలుపు’ అంది.

‘అంజేనమ్మా జానకి. ఇవాళ మన ప్రధానం కాదు. వివాహం! ఇవాళే నా ప్రయాణం. ఇవాళే నీకూ నాకూ చిరవియోగారంభం! అంతా నీకు తెలుస్తుంది.....’

ఆమె హృదయంలో బాకుతో పొడిచినట్లయిం ఇంకేం అనాలో తోచలేదు. అప్పు డక్కడికి వికా లాతుమ్మ వచ్చింది. కొడుకూ కోడలు యేడుస్తూ దడం చూసి ‘ఇదేమిటా, మీ యిద్దరికీ పిచ్చె క్కిందా, నాగమ్మల్లారా! ఎందుకీ కన్నీళ్లు? అబ్బాయీ, కాఫీ తాగుదువుగాని లే, మంగళ స్నానానికి వేళవుతూంది. ఇవాళ మనింట్లో ప్రధానం!’

గోపాలం వొక గడ్డుసమస్యలో పడ్డాడు. ఈమె కెలా విషయం చెప్పాలో తెలీలేదు. తావు కనుపించలేదు గాని పట్టలేనంత దుఃఖం వచ్చింది. బిగ్గరగా యేడువజొచ్చేడు. ఆ యేడ్పుకు క్రింది వారంతా పైకి చేరుకున్నారు. వాళ్ళందరినీ తోసు గుంటూ జానకిరామయ్యగారువచ్చి యేమిటిగోలంతా అన్నారు. రావలసిన వారంతా వచ్చేరు. ఇక

విషయం దాచవలసిన జోసరం గోపాలానికి తోచ లేదు.

అతడు లేచి ఆ దంపతుల కాళ్లకు మొక్కిడు. ‘ఇరవైయేళ్ళు కళ్ళల్లో పెట్టుకుని పెంచిన మీరు నాకెప్పుడూ తలదంగులే. కాని మొన్న రాత్రి మా అమ్మను చూసేను. ఆమె అంతా చెప్పింది నా జన్మరహస్యం కొంతవరకు తెలిసింది. ఆమె నాకొక ఆదేశం యిచ్చింది. తదినుగుణంగా నే నిక్కడ వినాహం చేసుకోకూడదు. సంస్థానం తిరిగి చెడిపో వాలి.....’

ఈ మాటల అర్థం దెవ్వరికీ బోగపడలేదు. జానకిరామయ్యగారు గ్రహించేరు గాని దబాయించడానికి ప్రయత్నించేరు. ‘ఏమిటోయ్ నీ కబుర్లు... నీడా వికాచం వాలలేదు కద—చాలు చాలు..... లే...అవతల... ప్రధానముహూర్తం సమీపిస్తోంది.’

గోపాలం దబాయంపుకు లొంగలేదు. మనసు డిట్టవు చేసుకున్నాడు. ‘క్షమించండి మొన్న రాత్రి మా అమ్మను నేను చూసేను. కోరుకొంద కవతల కైలు దారి వంపుతిరిగినవోటు కెదుగుగావున్న శిథిల గృహంలో చూసేను. తెల్లవాడ్లూ ఆమె కన్నీటి పాట విన్నా. ఇక నే నెవ్వరినీ మోసం చెయ్య నల్చుకోలేదు...’

ఈ మాటలకు అంత డిట్టపైన జానకిరామయ్య గారు తట్టకోలేకపోయేరు. అతని నుదుటిమీద చమటపోసింది. కళ్లంట నీళ్లు జలజల రాలిపోయేయి. అందరినీ కూచోమని సంజ్ఞచేసేరు. తను కూడా చతి కిల బడ్డారు. కన్నీళ్లు వుంగ్రపువేలిగోటితో మీటి కొని ‘నువ్వెవ్వరినీ మోసంచెయ్యలేదు నాయనా. నేనే చేసేను మోసం అంతా. లోకం నేటివరకూ నిన్ను నా బిడ్డే అనుకుంటూంది...’ అని వొక్క నిమిషం నిశ్శబ్దం గావుండి తిరిగి గోపాలం కథ అక్కడున్న వాళ్ళ కిలా చెప్పేరు.

‘గోపాలం మావాడుకాదు. అసలు బ్రాహ్మ ణుడేకాదు. రాజవంశ సంభూతుడు. భావి సంస్థా నాధీశ్వరుడు. దానికి ఋజువు డాక్యుమెంటు నాదగ్గ రున్నాయి. కాని యిరవైయేళ్లు పెంచిన ప్రేమవల్ల రిని తెంపుకోలేక నా విధికి వ్యతిరేకంగా వర్తించ

బోయేను. కాని జీవించినా మరణించినా తల్లి ప్రాణం తన పేరుకు అన్యాయం...అంటే యిది మరి అన్యాయమేకదా... జరుగుతూంటే యెలా వారుస్తుంది...వినండి అంతా అతో జన్మరహస్యం

నేనూ మా సంస్థానాధీశ్వరుడు ప్రాణ స్నేహితులం. అతని ఆట్టుగుట్టు అనువాదాన్ని నాకు చెప్పుతూండేవాడు. బహు నాజ్ఞానం విషయాల్లో నేనతనికి సలహా ఇస్తుండేవాడిని.

నెట్టి కిరవైయేళ్ళక్రిందట అతని కొక అప్పగారి కూతురుండేది. అత డామెను వివాహం చేసుకుంటానని ఆమెకు రహస్యంగా వాగ్దానం చేసేడు. కాని వివాహం జరగకముందు వారి స్నేహకారణంగా ఆమెకు గర్భోత్పత్తి కలిగింది. ఆ విషయం జూరిందారుగారి మనస్సులో పెద్ద కలవరం లేవగీసింది. ఆమెకు అన్యాయం చెయ్యడం యిష్టంలేకుండాకొని సంకల్పితాతో నెట్టి సలహా ఇడిగేరు.

‘మహాప్రభూ! ఇది యేమంత క్లిష్టసమస్యకాదు. ఆమెకు దూరస్థలంలో ప్రవాసం యేర్పాటుచేద్దాం. రహస్యం బైటపడకుండా మానే పూచీ నాది. నెలలునిండి శిశువును కననీండి.’

రాజుగారన్నాడు ‘ఆ శిశువు నేం చేద్దాం? అది నా బిడ్డకదా...’

‘వీరకాథయం అక్కరలేదు. నాకు బిడ్డలు లేరు. కొన్నాళ్లు నేను సాకుతాను.’

రాజుగారు నా చెయ్యిపట్టుకుని చిరునవ్వుతో అన్నారు, ‘కాని పంతులూ...కొన్నాళ్ళే సుమీ. నీలానే నాకుకూడా పిల్లలు లేరుకదా. ఇన్నేళ్ళయినా, యిందరు భార్యలున్నా ఫలించని బీజం యిక్కడ ప్రాణస్పందన పొందుతూంది. ఈ మొలక తిరిగి యీ వనం చేరాలి.’

‘అలాగే ప్రభూ అన్నాను’ అని బాసకి రామయ్యగారు భార్యవేపు చూసేరు. ఆమె మృదయంలో దుఃఖసాగరం పొంగుతూంది. గోపాలం అనాథ బ్రాహ్మణశిశువని భర్త కల్పించి చెప్పిన కథ యిన్నాళ్ళూ నమ్మింది. ఆమె కీవర్ణరహస్యం తెలీదు. కాని ఆ శరీరసాధనంమానీ అప్పడప్పుడునూనవడేది.

“అప్పుడు కోరుకొండ రైలుస్టేషను కవతల, వంటెన దాటినతరువాత వొకచిన్న బంగారా నిర్మించబడింది. దానిని వెయ్యిమంది పనివాళ్ళూ నెలకోజులలో పుటాచుటినీ నిర్మించేరు. దానిలో ఆమెనుదింపి సర్వసదుపాయాలూ జరిగే యేర్పాటుచేసిం ఈగోపాలం మాతృగర్భంలో ఈబంగారాలోనే పెరిగేడు.

తరువాత నవమాసాలూ భరించి ఆ ప్రణయకల్పవల్లి యీ పంతురాల్ని ప్రసవించిన పరివనాకు తనకు తాతాశ్వతంగా కల్లుపూసుకుంది. ఇక చనిపోతుందనగా నేనూ, మా రాజుగారు ఆమెవద్దకు వెళ్ళేం. నేనసలక్కడే వుంటూండేవాడిని. ఆమె రాజుగారి నెంపు బెంగటిల్లిన నేత్రాలు తిప్పి కన్నీరుకార్చి, ‘నేనెడి బోతూన్నా, కాని నా చిట్టితండ్రిని చూడండి’ అంది. రాజుగారి కడుపు చెరులై పోయింది; సమయోచితంగా యేం చెప్పాలో తెలీక నానెంపు చూసేరు. నేనామెతో చెప్పా ‘అమ్మా మీరు భగవంతుణ్ణి తల్లుకుని నిర్భయంగా వుండండి. చిన్ని దొరవారికేమీ సరవాలేదు. వారిని కొంత కాలం పువ్వులలో పెట్టి నే పెంచుతా’కాని నామాటలామె నంత అనునయించలేదు. రాజుగారివేపు మానీ ‘మీవాగ్దానం...’అంది. చెయ్యిపట్టుకుని సాధిమానంగా జాలిగా వారామె నిస్తేజ నేత్రాలలోకి చూస్తూ, ‘దిగులుపడకు మన చిట్టితండ్రి సంస్థానాధీశ్వరుడౌతాడు. దానికి కావలసిన డాక్యుమెంటు తయారుచేయిస్తాను. ఇదిగో ప్రమాణం చేసి చెప్పుతున్నాను.’ అన్నారు.

ఈ మాటలు చెవిలోపడుతూంటే ఆమె నేత్రాలలోంచి జ్యోతి బైటపడి అనంతంలో లీనమైంది.

ఆమె పోయిన పది దినాలలో డాక్యుమెంటు తయారైంది. అది తయారైన సంవత్సరం తిరగకుండా రాజుగారుపోయేరు అప్పటినుండి సంస్థానం కోసం యొక్కడొక్కడి వారసులు కుక్కలలా నేటివరకూ కాట్లాడుకొంటూన్నారు. నేను తిమామె చిత్రిగిస్తున్నా.

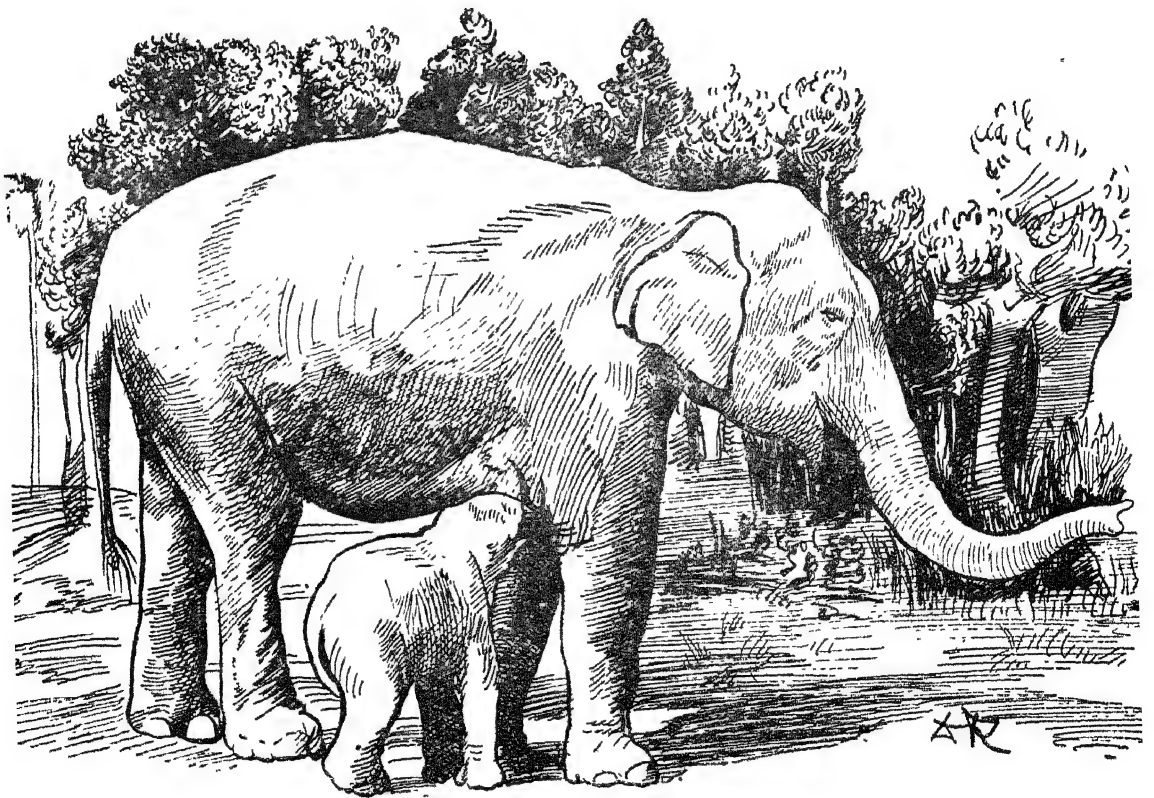
కాని దీనిలో యింకొక రహస్యం వుంది. ఈ డాక్యుమెంటు వుట్టిన కొన్నాళ్ళవరకూ సావధ

వొక కర్ర ప్రసాదంలా వుంది. కానీ గోపాలంమీద ముమకారం పెరిగిన కొద్దీ అది హృదయకంటకంగా పరిణమించింది. అది మాహృదయాలను పగులగొట్టే ప్రయత్నం చేసింది. కానీ నిర్మాళిద్రామనే మహాయాత్రాగమనే కలిగింది. కానీ అటువంటిది సరసం గుఱున సంతోషంగానే వుంది. అంటూనే అయిన పెక్కి పెక్కి రోజుల పొచ్చేను.

తిరిగి నిద్రాయించుకొన్నాను. 'కథాపూర్తి

అయింది. ఇంచాడే బయల్దేరి యీ యెరువు బంగారాని స్వప్నానం చేశాను. ఇరవై యేళ్ళు మోసిన యీ మధుభారం నేటిరో తీరుతుంది."

అంతా స్లెప్పిపోయేరు. అతిని కేం మొగాడ అడవులలో పెరిగినవాడు. విశాలాక్షి మృత్యు యంత్రం యిరవై స్త్రీలకు పెట్టిన చిమ్మ యెరువ గలదు! 'హని' భగ్నమృదయపు బూర్తి యెరువ! తీర్పుగలదు!!

తల్లి, చిడ్డ.

చిత్రకారుడు : శ్రీ డి. రామలింగేశ్వరరావు.

టా గూ ర్ చి త్రాలు

శ్రీ వేటూరి రాధాకృష్ణ

గురుదేవుడు విశ్వకవి అని అందరూ తెలిసిన విషయమే. ఆయన రచించిన గేయాల్ని ఆయనే స్వరకల్పనచేసి ఘండర తామే పాడేశారు. తరువాత గాయకులచేత పాడించేవారు. ఆయన పాడించిన, పాడిన సంగీతానికి 'రవీంద్ర సంగీత్' అని పేరు. ఆ రవీంద్ర సంగీత్‌యే ప్రఖ్యాత వంగ గాయకులచే సంస్కరింపబడి ఇప్పుడు కలకత్తా దేశీ యోద్వారా వినే 'రవీంద్ర సంగీత్' అయింది.

గురుదేవుడు చిత్రకారుడుగా కూడా ప్రపంచ మంతటా విఖ్యాతి గాంచినవాడు. ఆయనే చమ త్కారంగా ఒకసారిలా అన్నాడు: "దేవతలు అడుగుపెట్టటానికి భయపడేవోట్లా అడుగిడటం, దురుసుతనం అని ఎరగనివారితో నేను సమానుణ్ణి. అందువల్లనే 'చిత్ర' ప్రపంచంలోకి అర్హత లేక పోయినప్పటికీ చొరవ చేసుకొని వచ్చినందుకు నా తూమాపణ. నాకు చిత్రకారుడుగా, నా సాహసానికి తగిన నేర్పరితనం ఉందని నే ననలేను. ఎందు కంటే, బహుప్రమాదకరమైన మార్గాన నడిచిస్తేనే సాఫ్తీకుని విధంగా ప్రమాదాన్ని తెలియ నేరని,

శ్రమనెరుగని, బాధ నెరుగని, అమాయకపు సాహసం నాది !

"నా చిన్ననాటినుంచీ భావంలో ఛందస్సుని, ఛందస్సులో ఛందస్సుకీ నేను అలవాటుపడ్డాను. రూపం, నామం లేని నిలకడలేని దానికి ఛందస్సు నిశ్చితత్వాన్నిస్తుందని మొదట్లో తెలుసుకున్నాను. నా రచనలలోని కొట్టివేతలు పాపులవలె, విసు క్తికై ప్రాధేయపడినప్పుడు, వాటి అపవిత్రంలోని అందవికారంతో నాకళ్ళని అరికటినప్పుడు వ్యక్తమైన నాకార్యసాధనకన్న మిన్నయైన ఛందస్సు లోని సంపూర్ణతకై, ఆ కొట్టివేతలకు ఒక రూపాన్నిచ్చి రక్షించటానికి పూనుకున్నాను.

"అట్టి సేవాపరాయణతలో నేను ఒక సత్యాన్ని తెలుసుకోగల్గాను. అదేమంటే, ఈ రూపప్రపంచంలో సహజరేఖాంకుల, నిర్ణయంలో నిరంతర చర్య కలదు. నిబ్బరం ఉన్న రూపమే గిట్టగలదు. అట్టి నిబ్బరంలోనే శాశ్వతమైన గభీరత కలదు. కలగూరగంపగా నున్న ఈ దిక్కులేనివాటికి ఒక మార్గాన్ని చూపాలంటే, వాటికి సాఫల్యత నిచ్చే, ఆ అంతర సంబంధరూపకమైన సమానత్వాన్నివ్వటమే సృష్టికార్యమని నేననుకున్నాను.

"నా చిత్రాలు చేతులలోని గీతాలు ! దైవికంగా అవి మెప్పును పొందుతున్నాయంటే, అందులోని పర్యవసానమైన ఛందస్సు యొక్క ప్రత్యేకతే గాని నా భావ, విషయ ప్రదర్శనలోని ప్రత్యేకత మాత్రం కాదు." అని...

ఆ సాహసమే ఆ ఉత్సాహమే కవీని చిత్రకారునిగా

మార్చింది. అందువల్లనే ఆ చిత్రాలలోని తీవాన్ని ఉన్నగున్నట్లుగానే చూచి, నందించి, లోకం 'ఈ విశ్వకవి సృష్టికి ప్రధానమైన కళాకారుడు' అని ఎల్లెడలా చాటింపుచేసింది. సృష్టికి ప్రధానమైన ధందస్సును అర్థంచేసుకోలేని నానూనూలు 'ఆ. ఇ. జే. మి. బొమ్మలు బాబూ! పిచ్చిగీతలంటే మరీ బాగుంటుంది.' అంటారు. నిజమే! అసలు ఆయనకు పిచ్చిగీతల్లోనించే చిత్రాన్ని గీయుట మనదీ చేతనయింది! ఆ ప్రధాన సత్యాన్ని శ్రేణులు మరువవద్దు.

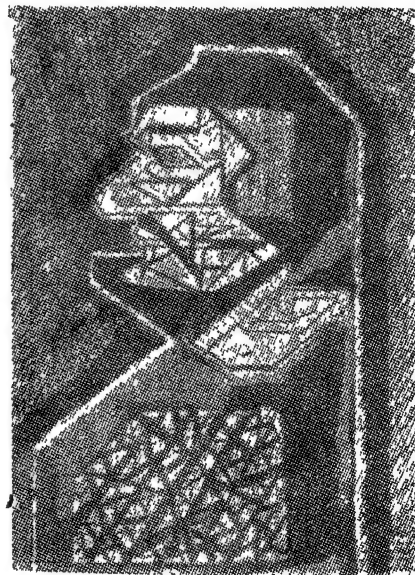
గురుదేవుడు ప్రపంచ పర్యటన ప్రారంభించి దేశదేశమూ తిరుగుతూ, తనవంట తన చిత్రావళిని కూడా తీసికోపోయి, ప్రతిదేశపు ప్రధాన నగరంలోనూ చిత్రప్రదర్శన చేశారు. అక్కడి ప్రేక్షకులు అందులోని ప్రత్యేకత కచ్చరువొంది, ఇందులో గూఢమయిన సత్యమేదో ఉందనీ, 'సత్యం ఒక్కొక్కప్పుడు కటువైనదీ, అందవికారమైనదీ' ననీ ప్రశంసాపూర్వకంగా ఆ దేశపు ప్రతికలలో ప్రకటించారు—

1930 మే లో పారిసునగరంలోని 'గాలరీ పిగాలీ' అనే కళాభవనంలో రవీంద్రుడు ప్రదర్శన చేయగా ఆ ప్రదర్శనపై ఒక ప్రముఖ డీవిధంగా వ్రాశాడు :

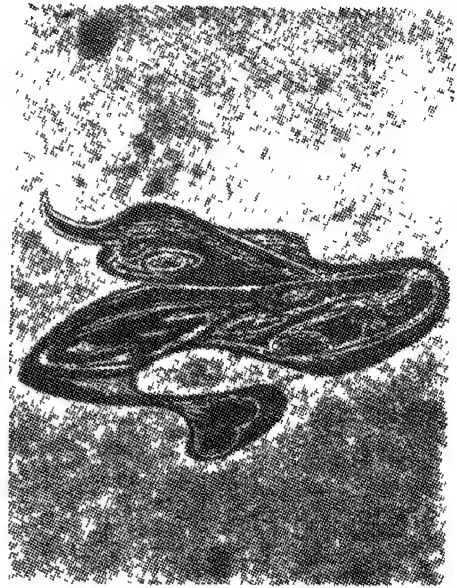
"కవిగా రవీంద్రుడు చేసే పనికి చిత్రకారు

డుగా రవీంద్రుడు చేసే పనికి ఏమీ సంబంధంలేదని ఆయనే అన్నాడు. కవిగా ఆయన వర్ణించే 'స్వప్నదర్శనం' లేక ఆయన నన్నట్లు మానసిక ప్రదర్శన - ఆయన కళ్ళనుదుట ఉంది. ఆయన ఒక దృశ్యాన్ని ఒక ఉద్యానవనాన్ని లేక ఒక ముఖాన్ని చూస్తాడు. ఒక చిత్రకారుడు అనుసరించే విధంగా ఆయన మనఃఫలకంలో హుతిన ఈ ప్రతిబింబాన్ని ఆయన కూడా అనుసరిస్తాడు. ఆయన గీతాలు చూచిన లేక సృష్టింపబడిన బింబాలనే ప్రతిబింబిస్తయ్! ఆయన చిత్రకారుడైనప్పుడు దానికి శ్రుతిచేకంగా (ఇది కథలోని అతివిచిత్రమైన భాగము) ఇతరులు 'కాపీ' కొట్టటానికి ప్రారంభించే చోటనే ఆయన మార్గాన్ని మార్చాడు. అది అసలు దృశ్యానికి అనుకూల కాదు! ఆయన చిత్రం ఆయన మనస్సులో అంతిమముందే నిర్వచనమయిన భావం యొక్క ప్రతిబింబం కాదు. అందువల్ల ముందర చూడటానికి పూర్వమే, ఆయన చిత్రించుచున్నప్పుడు ఆయన రేఖలు ఏ గూపాన్ని తలుస్తాయో ఆయనకే తెలియదు. కావున కాన్యాలనాయన రచించినప్పుడు, చిత్రకారుడుగా పనిచేస్తాడు చిత్రాలని గీచేటప్పుడు కవిగా పనిచేస్తాడు. ఈ క్రొత్త కార్యక్రమంయొక్క సంపూర్ణత రెండు విజ్ఞానాల లేక రెండు కళాప్రపంచాల 'రొదసి' యందుంది!

"నేను ఆయన గీచిన మొదటి రేఖా చిత్రాలని చూచాను. బెంగాలీలో వ్రాసిన పద్యవాతప్రతు

లలో, ఆయన కొన్ని తప్పులు సరిదిద్దాడు. కవులు నిజంగా అందమైన వ్రాతగాళ్లు! ఆ కొట్టివేతలు, నల్లగీతలనుస్య సన్నని తెల్లని చారలతో అడ్డంగా గీచిన చిత్రమైన రూపాలు! నల్లటి ఈ సుకుమారమైన భాగం తెలుపుచారలతో నిండి, ఒక్కొక్కప్పుడు సుంద్రంగా, అలంకారికంగా ఉంటుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు, ఆ రెండూ రెండు వివిధమైన రేఖల్ని అతిక్రమిస్తాయి. అప్పుడు ఆ విధానంలో అలంకారమే ప్రధానభావ మవుతుంది. ఒక సున్నితమైన రేఖతో వైభాగాన పూర్తియై ఒక రేఖలో మరొక రేఖ చంద్రాకృతిగా మిళిత మవుతుంది. కాని కొట్టివేతలో క్రిందటిరేఖ ఎడమవైపుకు పొడిగింపబడితే దాని సహజరూపం పూర్తిగా మరిపోతుంది. ఒకప్పుడు ఆ రేఖాగతే, ఒక పక్షిముక్తుగా, నెన్నుపలకగా రూపొందుతుంది. ఒకప్పుడు పక్షిమటకు ఎగిరిపోయే స్వేచ్ఛాచిహ్నంగా మవుతుంది! అనేకమైన దిద్దుబాట్లు ఒకే పేజీలో, వాటి వాటి విశిష్ట రూపాలలో అనేక దీప్తిపాలుగా కనిపిస్తాయి. భావోద్వేగంలో చలించిన జలాలలోనించి లేచి, నిలిచిపోయిన ఈ చిన్న చిన్న దీపులు, ఒకప్పుడు ఒక మూలగానే సమిష్టిగా ఉండిపోయి, మరియొకప్పుడు పేజీ అంతా ఆవరించి, ఒక స్థానికంగా పీచే మారుతానికి తలయొగ్గిఉండే అలసమూహంవలె, హిందూమత విశిష్టమైన పాత్రలకుండే సౌకుమార్యంతో కన

పడతాయి. రక్షింతుడు ఈ దీపులను, సుకుమారమైన సజీవమైన రేఖలతో కలిపి, మొత్తంమీద ఉపేరి పీలుస్తున్న రూపాలవలె కనబరుస్తాడు. ఆ కలిపిన వక్రరేఖలు, సమిష్టిగా విడివిడిగా ఒక స్పష్టమైన సంబంధమైన నియమానికి కట్టుబడియున్నట్లుగా కనపడుతుంది.

“ఈనియమమే, విహస్తాన్ని వశం చేసుకుంది. పూర్వనిర్దీతమైన భావప్రవర్తన కంఠ, యానమ పూర్వం మనస్సులో ఏది లేని ఒక రూపానికి రేఖాకల్పన చేస్తాడు. ఈ రేఖ, మనస్సుచే గోచరమయింది కాదు. దానికి వ్యతిరేకంగా, సాధ్యమైన రూపాల అనంతంలో, మనస్సు చేయదలచిందల్లా, ఆ నిర్ణీతమైన అవకాశంలో దర్శనం ఇవ్వటానికి ప్రయత్నిస్తున్న, ఆ ముఖ్యమైన రూపాన్నే కనుగొనటం. తెలియనిదానికోసం, అగోచరమైన దానికోసం, నిత్యమూ తెలిసికొని, రూపాన్నిచ్చే ఆ మనస్సు, అతిసున్నితమైన ఆ సత్యాన్ని కనుగొన లేనిదై ఉండగా, అన్నిగీతాలనీ, కవితలనీ, వ్రాసిన ఆ చేయే, పూర్వమే ‘ధృందస్సు’ నెరిగిన ఆచేయే, కవిని అడిగకుండానే, అనేక సాధ్యరూపాలలోనుంచి, రూపొందవలసిన ఒక చక్కని రేఖారూపాన్ని గీచేస్తుంది! టాగూరు చేత కనుగొనబడిన, అట్టి సుందరరేఖలను కాగితం మీద అనేకం చూచాను. వాటిలోని సౌందర్యం, జీవం, సౌకుమార్యం, అద్వితీయమైనవి!

“అయినా, ఒక్కొక్కప్పుడు ఆయన తప్పుల్ని

చేస్తాడు. ఆయనే ఒకసారి నాతో అల్లా అన్నాడు. ఆ తప్ప ఎల్లాంటిదంటే, ఒకపూల కొమ్మను వంద బోయి, విరిచినట్లు! పొరపాటుగా గీచిన ఆ రేఖ కిక్ స్థానం లేదు దానికి మృత్యుగతి! ఆయన దాని నానానికి కారణభూతమైనట్లు తెలుసుకొని, దానిని అతి విచారంతో విడనాడుతాడు. ఎందుకంటే, ఆ రూపాలన్నీ ఆయనచే విముక్తి నభిలషించే ఆత్మలు! ఆ ఆత్మల పరిపక్వానికి ఆయనే కారణభూతుడు. అదొక ఆనందమయ దృశ్యం! ఈ వృద్ధ కవి, అంతటి విశ్వభూతిని గడించి, ఆ చిత్ర విచిత్రమైన అల్లిక రేఖాచిత్రాలకు ఒక 'గొడ్డాలకొపరి'వలె, అంత వరకూ నిద్రాణమైన రేఖలకు ఒక గతిని కల్పించాడు. ఈ రేఖలు వాటిలో ఎంతటి విశ్వరూపాన్ని దాచుకొని ఉన్నాయో!

“ఒక రేఖ పూర్తి కాకుండా, మరీ యొకటి ప్రారంభమవుతుంది. ఒకదాని సృష్టి పూర్తికాగానే రెండవది విధియుతంగా అవతరించాలనే పద్ధతి కాబోలు!—మరియొక రేఖ నన్నుకూడా నెంటునె సృష్టించమని అడుగుతున్నట్లు! అందువల్ల అవి ఒక రాగాన్ని ఆలపిస్తయ్. ఒకపాటని పాడతయ్. ఆ పాటలోకూడా అవి శ్రోతరూపాన్ని పొందుతయ్. విచిత్రంగా మారుతయ్. అని ఒక చోట కలుస్తయ్. మళ్ళా నిర్గమిస్తయ్. ఆవిసంగా, తను జననంలోనే, ఒక అలంకారపూరితమైన పూసజ్వల ఒక అద్భుతమైన పవిత్రత్వాన్ని సృష్టిస్తయ్! అది భావంతో ఆనందంతో కూడిన లయ సంబంధమైన షడ్జానికి సరిపోలిస్తే స్థానసంబంధమైన

మరియొక సారూప్యము. రచన చేసి చేసి విసిగిన కవి తన హస్తానికి మరియొక కాలజీపాన్ని చేకూరుస్తాడు. ఆ హస్తమే అనంతమైన ఆనందమయమైన సుందరరేఖల్ని సృష్టించింది! రవీంద్రుడు కొట్టివేతలకుంచి ప్రారంభమై, అసలు అలంకరణా విధానానికి మారాడు. విధి, దేవతలు ఆయనకు ఇతర శక్తుల నిచ్చినయ్. కాని ఇటీవలి చిత్రంలోకూడా ఆయన ప్రభువులలో గీచిన రేఖావిధానం కనుగొనవచ్చును. ఆ రేఖలు ఆ చిత్రంపొందున రూపాన్ని తేలిగ్గా తెలియబరుస్తయ్.

ఒక్కొక్కప్పుడు ఆ రేఖలు, ఇటికమీద ఇటికపెటికట్టిన మహా నిర్మాణంవలె, ఒకదానిపై ఒకటి ఎక్కి ఒక విచిత్రనిర్మాణాన్ని గోచరింపజేస్తయ్. తరుచుగా, మామూలుగా రచన సాగించుతుండగా గీతక్రింద గీత గీచినట్లు వేలికగా తెలుస్తుంది. అన్ని రేఖలూ అడ్డముగా ఒకదానిమీద ఒకటి కుడినొంచి ఎడమకు పోయి, రెండుబొమ్మలకల చిత్రంగా కనిపిస్తుంది. ఆ చిత్రం ఒక నగ్నస్త్రీ గుట్టపు మేను మీద వాలి, గుట్టాన్ని అదిలిస్తుంటే గుట్టం వాయు

వేగంలో గాలివే చేస్తున్నట్లు కనిపిస్తుంది ! మాటలు వ్రాస్తే అది ఏ మాధుర్యాన్ని తేలేక పరాదైవస్వము, వాటికో బాహ్యరూపాన్ని వ్యవహారిక కోట్ల వేయగా అవేమల్లా చిత్రప్రపంచంలో, చిత్రవిచిత్రరూపాలై వెలసివై !

“బయలు దేరినవోటు దాటి బహుదూరమేగి నప్పటికీ అనలు పనంతా ఒకే రీతిలో చేసినదే. ప్రారంభానికి ఒక పరిధినిస్తే, అదే అభివృద్ధియై టాగూరన్నట్లు, అప్పటినుంచీ ‘ప్రేమ’ ను పురికొలిపి అసలు పరిణామంలోనుంచి రూపప్రపంచాన్ని సృష్టి చేయనిచ్చే అద్భుతనియమాలని చేకూరుస్తుంది. ఈ రూపాలు ఒక అద్భుతమైతాన్ని పాత్రతో ప్రారంభమవుతాయి. క్రమక్రమంగా ఏదో ఒక సంబంధమైన పరిణామంవల్ల కానీ, లేక మామూలు ప్రపంచపు సంపర్కపు ప్రభావంవల్ల కానీ, ఆ రూపాలు మనం ప్రకృతి అనిపించేదానితో సన్నిహితమైన పోలికను సొందుతాయి. అవి ‘సుఖం’గా మారుతాయి. ఒక్కొక్కప్పుడు వాటి గమ్యాన్నే తెలుసుకోటానికే బంకుతాయి. ఒక విచిత్రమైన అలంకారం ఆ కాగితంమీద వ్రాసిన గీతలద్వారా, ఒక పూలదాతగా గోచరమయి, మల్లా మనస్సు మార్పుకొని, ఆ పూలేక పక్షిరెక్కగా మారి, దాని చిన్న రెమ్మ దాని కాళ్లుగా మారి పూవల్లా ఒక టిహాతీత

మైన పక్షి అయిపోతుంది! ఈ పోలికలు ఒక్కొక్కప్పుడు వాటి స్వేచ్ఛానికే అచ్చరువోం, మరో విధంగా మారుతూ అన్నట్లుగా ఉంటుంది! మరి యొకప్పుడు ఆ రేపులే ఒక విషాదకరమైన బలాన్ని కలిగియుంటాయి. కొన్ని రేఖలు ‘మొడ్డిగియానీ’ చిత్రించిన చిత్రంగానో, ‘పొల్లాయిలో’ రచించిన చిత్రంగానో లేక వాటి కతిసామిప్యంగానో మారుతాయి. కాని వాటి అంతర్లితమైన నైజాన్ని తెలుసుకున్నవాడు అవి కేవలం ఆశువుగా సృష్టింపబడినవేగాని అవి ఏ ‘ఘడియో పద్ధతి’కే చెందినవి మాత్రం కావని తెలుసుకోగలరు—ఆ చిత్రంలో నున్న ‘రస’ విశేషమే ప్రముఖ చిత్రకారుల భావ సామిప్యాన్ని తెస్తుంది...

“రవీంద్రచిత్రరచన ఆయనకు అటవస్తువు కాదు. గత రెండేళ్ళనుంచీ, ఆయన కేవలం చిత్ర రేఖలలో ముగిసిపోయి యున్నాడు. కళాలతోనూ, నల్లసిరాలతోనూ వ్రాసిన ఆ చిత్రాలు అద్వితీయమైనవిగా కనపడతాయి. ఆయన రంగులను వుంచేతో చేబట్టాడంటే ఆ చిత్రం పూర్తి అయ్యేవరకూ వదలిపెట్టాడు ! ఒక్క బిగువున వ్రాసిన చిత్రాలు కొన్నీ, ఒక గంటలో కించిత్తుకూడా లోపం లేకండా రచించినవి మరికొన్నీ. ఆయన ఈ క్రొత్తపద్ధతి నిజానికి అంత ‘ఊహా తీతమైనదీ’ అర్థం కాని నిరూఢమైనదీ కాదు. అంతవరకూ ఆయనలో నిద్రాణమైఉన్న శక్తి ఒక్కమాటుగా మేల్కొచ్చింది. ఆ అలంకరణలోని పొంకం, ఆ రంగులపూతలోని అందం, ఆ చిత్రణలోని సేర్పరితనం, ఆయన విశేష ప్రతిభాశక్తిని తెలియబరుస్తాయి. ఆయన జీవితంలో చివరిభాగంవరకూ, ఆయన ఆ శక్తిని

మరుగు పరిచాడు. ఇప్పుడా శక్తి సాటిలేని ఉద్యోగంతో సృష్టిని సాగించింది. విశ్వకవి ఒక రోజున మరణానికి క్రొత్తవ్యక్తి తననంది బయల్పెట్టినట్లు కనుగొన్నాడు. కాని ఆ 'క్రొత్తమంది' 'స్టేటులా'లను వేటిని మార్చలేదు! 1929 లో ఆయన రచించిన 'కె' అనే నవలలో రచయిత రవీంద్రుడు 'రమేష్' అనే ఆతి తెలివైన వ్యక్తిని సృష్టించాడు. ఆ వ్యక్తి విధి కృతాన్ని జాగ్రత్తగా తప్పించుకొని, దాని పూర్వపానమైన అనేక సాహసోపేతమైన కష్టాల నెదుర్కున్నాడు. చిత్రకారుడైన రవీంద్రుడు అదేవిధంగా రమేష్ అనే వ్యక్తి జీవించి యున్నాడని నిరూపిస్తాడు!". అని.

తరువాత రవీంద్రులు లండనులోనూ మరియు నగరాలలోనూ ప్రదర్శించి అక్కడివారి మన్ననలను పొందారు. శ్రీ స్వర్గీను ఆనందమహరిస్వామి కూడా వీరి చిత్రాలపై అత్యుదాత్తమైన సంతృప్తికరమైన

విమర్శచేశారు.

".....Genuinely original, genuinely naive expression, extraordinary evidence of eternal youth, persistent in a hoary and venerable personage" అని...

ఇప్పుడా చిత్రాలన్నీ కొన్ని వందలు, శాంతి నికేతన్ లోని ఆయన మహాభవనమైన 'ఉత్తిరాయణ్' యందు, గోడలంతటా, అమర్చి ఉంచబడినవి...వాటినుంచే ఉత్తిరుమని అనుకున్న చిత్రాలని, కలకత్తానుంచి వచ్చే 'మాడరన్ రివ్యూ' లో ప్రచురించాడు. అందులో నాకు 'పునస్సంధానం' అనే తివ్యచిత్రం చాలా బాగుంది.

శ్రీనందా బాబు అన్నట్లు "విశ్వకవి ప్రసిద్ధ కళాకారుడుగా, మాకు మార్గదర్శియైనాడు"

(ఇందులో ప్రకటించిన చిత్రాలు—విశ్వ భారతివారి సౌజన్యంతో)

నాట్య గృహము

శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి

నాట్యశాస్త్రమున రెండవ అధ్యాయములో నాట్యగృహనిర్మాణ మియ్యబడినది. ఈ భాగము చాల క్లిష్టముగ నుండుటచేత న్యాభ్యాసముల చాలవరకీ భాగమును వదిలినట్లు కన్పించుచున్నారు. ప్రాచీనులు మూడువిధములగు నాట్యగృహములను కాసించినారు. దీర్ఘచతురస్రాకారముగా నుండు నాట్యగృహమును వికృష్టమని, సమచతురముగుదానిని చతురస్రమని, త్రికోణాకారముగుదానిని త్రిశ్రమని పిలుతురు. ఒక్కొక్కదానిలో మరల జ్యేష్ఠము, మధ్యము, అగ్రము అని మూడువిధములగు నాట్య గృహము లేర్పడినవి. కాగా వికృష్ట నాట్యగృహముల మూడు, చతురస్రములు మూడు, త్రిశ్రములు మూడు కలసి తొమ్మిది వచ్చుచున్నవి. వీటి కొలతలను మూరలలోను, బారలలోను ధర్తు డిచ్చినాడు. మూరయనగా రెండడుగుల మూడంగులములని చెప్పవలెను.

నూటయెనిమిది మూరల పొడవుగల నాట్య గృహమును జ్యేష్ఠమని, అరువదినాలుగు మూరల పొడవుగలది మధ్యమమని, ముప్పదిరెండు మూరల పొడవుగలది అగ్రమమని చెప్పబడుచున్నది. దేవతాదులను నాట్యరూపమున ప్రయోగించుటకు జ్యేష్ఠమున బడు నాట్యగృహము కావలెను. నృపతిప్రాయులను ప్రయోగించు నాటకాదులకు మధ్యమ ఫరిమాణముగల నాట్యగృహ మవసరము మిగిలిన సామాన్యప్రభులనే చూపు భాణప్రహసనాదుల కగ్రమ మనబడు నాట్యగృహము కావలెను కాని సామాన్యముగా మధ్యమపరిమాణముగల నాట్యగృహమే శ్రేష్ఠము. నాట్యమండపమును పెద్దదిగా నిర్మించినచో నాట్య ఘృత్యక్తము కాగలదు; పాత్యము నతిప్రయ

త్నముతో నిగ్గరగా నుచ్చరించినను దూరమున కూర్చొనియున్న సామాజికులకు వినబడకపోగలదు. నాట్యమండపము చాల చిన్నదైనచో శబ్దము ప్రతిస్పందించి మాధుర్యమును కోల్పోవగలదు. మండపము పెద్దదైనచో ముఖములో నభివ్యక్తములగు నానాదృష్టి సమన్వితములైన భావములు అన్యక్తము కాగలవు. పైగా జ్యేష్ఠపరిమాణముగల నాట్యగృహమున రూపకాదులను ప్రయోగించుటకు సౌకర్యమంతగా కన్పించదు. మధ్యమ నాట్యగృహమున నే పాత్యకేయములు చక్కగా వినిపించగలవు. కావున నాట్యగృహము లన్నిటిలోను మధ్యమ పరిమాణముగల నాట్యమండపమే శ్రేష్ఠమైనదని ధర్తుడు నిర్ణయించినాడు.

నాట్యగృహమును నిర్మింపదలచిన భూప్రదేశమును నాట్యాచార్యుడు చక్కగా పరీక్షించి, వాస్తుప్రమాణముతో గృహనిర్మాణ కృత్యమును శుభ సమయమున నారంభించవలెను. నిమ్నాన్నతములు లేనిది, చలించని స్వభావముగలది, చవుడు నేల కానిది, తెలుపులేక నలుపురంగుతో నున్నది యగు భూమి యందు నాట్యమండపమును నిర్మించవలెను. మొట్టమొదట భూమిని శుద్ధిపరచి, తర్వాత నాగలితో దున్ని, అందలి ఎముకలు, పేకులు, పుర్రెలు, చెట్ల పేకులు, ముళ్ళు మొదలగువానిని తీసివేయగా నా భూమికి బాహ్యభ్యంతరములలో శుద్ధి కలుగగలదు. భూశుద్ధియైనతర్వాత పువ్యమింతత్రయమున తెల్లని నూత్రిమును చూచి, నాట్యగృహమునకు కావలసిన ప్రమాణములను పట్టవలెను.

వికృష్టమునబడు నాట్యగృహములలో మధ్యమ పరిమాణముగల గృహమునకు కొలతలను మొదట చెప్పచున్నాము. ఈ నాట్యమండపముయొక్క

పొడవు అరువది నాలుగుమూరలు లేక నలుబది ఎనిమిది గజము లుండును. దీనిని రెండు సగభాగములు చేయగా తూర్పునగల ఇరువదినాలుగు గజముల ప్రదేశమున ప్రేక్షకులు కూర్చొందురు. మిగిలిన ఇరువదినాలుగు గజములు నాట్యమండపమునకు రాగలవు. దీని నెడల్పు ఇరువదినాలుగు గజము లుండును. ఈ ఇరువదినాలుగు గజముల చతురమున రంగశీర్షము, రంగపీఠము, నేపథ్యగృహము రావలెను. కాని

“సమ మర్థవిభాగేన రంగశీర్షం ప్రకల్పయేత్”
అని 2.84 లో చెప్పదు —

“రంగపీఠస్య పార్శ్వే య కర్తవ్యా మత్రనాల్లభీ”
అని 2.68 లో ధిరతుడు చెప్పినాడు. రంగపీఠ, రంగశీర్షములకు భేదమున్నదా? లేదా? వికృష్టమండప నిరూపణలో రంగశీర్షమునకే స్వరూప ప్రమాణాధికమును చెప్పినాడు. రంగపీఠశబ్దమును “రంగపీఠస్య పార్శ్వే యు, “రంగపీఠ ప్రమాణాతి, “రంగపీఠ తిః కార్యం” అని మాడు లేవలలు ప్రయోగించినాడు. యెడటి రెండు ప్రయోగములలో అనువాదరూపమున నిర్దిష్టమై రంగపీఠము కన్పించుటచే దీని విధానమును మొదట చెప్పవలసియున్నది. కాని ఇచట రంగశీర్ష విధానమే కన్పించుచున్నది. అందుచే రంగపీఠ, రంగశీర్షములు భిన్నమైనవి కావరి నిద్దమునను. ఇవి రెండును భిన్నములైనచో వికృష్టమండపమున రంగపీఠము యొక్క స్థాన ప్రమాణాధికము చెప్పబడవలసియున్నది. కాని ధిరతుడెట్లు వచించలేదు. చతురస్ర, త్రిస్రమండపములలో రంగపీఠవిధానమునే నిర్వచించియున్నాడు. కేవలము వికృష్టమండపముననే రంగశీర్షముండునని కూడా చెప్ప వీలులేదు. 99, 100 వ శ్లోకములలో చతురస్రమునగూడ రంగశీర్షమును విధించినాడు. పైగా నేపథ్యగృహమునుండి వికృష్టమండపములో రంగశీర్షమును ప్రవేశించుటకు, చతురస్ర త్రిస్రములలో రంగపీఠమును ప్రవేశించుటకు ద్వారములను విధించుచు, రంగపీఠ, రంగశీర్షములకు తాదాత్మ్యమునే గ్రహించినాడు.

కావున రంగపీఠ, రంగశీర్షములు భిన్నములని చెప్ప వీలున్నదా? “రంగపీఠ తిః కార్యం విధి దృష్టేన కర్మణా రంగశీర్షం తే కర్తవ్యం” అనుచో వీటికి వైలక్షణ్యము కన్పించుచున్నది. “సమున్నతం సమంచైవ” అనుచో వికృష్టమండపమున, రంగపీఠము

కన్న రంగశీర్షము ఎత్తుగా ఉండవలెనని కలదు. “సమమర్థవిభాగేన” అనుచో నెనిమిది మూరల పొడవు గల రంగశీర్షమును నిర్మించవలెనని కలదు. కావుననే “రంగపీఠే కర్తవ్యే రంగశీర్షస్తావదాహ రంగశీర్షమితి” అని, “రంగపీఠ తచ్చిరసోర్ధ్వక్రవ్య శేషం నిరూపయతి” అని మొదలుగాగల వాక్యములలో అభినవగుప్తుడు రంగపీఠమువేరు రంగశీర్షము వేరు అని గ్రహించినట్లున్నది. ఈ రెంటికి ప్రయోజన భేదమును గూడ చెప్పినాడు. పాత్రల విశ్రాంతికి ప్రవేశించువారి గోపనకు, రంగమునకు శోభను తెచ్చుటకు రంగశీర్షమును నిర్మించవలెనని వ్యాఖ్యానించినాడు. అనగా మొదట వర్తనాది కముచే శ్రాంతులై మరల అభినయాంతర ప్రయోగమునకు రంగపీఠమును ప్రవేశించుటకు, అంకమగ్ధ్యమున అపరితేషము మొదలగువానిద్వారా ప్రవేశించు పాత్రల గోపనకు, ఉద్యానవన పత్తిన జలాశయ పర్యతాది విభావములను సాదృశ్యముగా ప్రదర్శించుటకు, రంగశోభాజననమునకు రంగశీర్షము కలదని భావము. గాయక, వైణికాదుగృహపరంజకవర్గ మిరంగ శీర్షమున ఉండును. రంగపీఠముననే గాయకాదులకు నివేశనమున్నచో పాత్రాంతర ప్రవేశపరిక్రమణాదుల కవకాశమే ఉండదు.

ఇట్టిచో రంగపీఠ, రంగశీర్షములకు తాదాత్మ్యము చెప్పవచ్చునా? నేపథ్యగృహమునకు తూర్పునగల ప్రదేశము ప్రేక్షకులు కూర్చొను భూభాగముకంటె ఒకటిన్నర మూరల ఎత్తుగా నుండును. దీనికి రంగపీఠముని సామాన్యనామము. ఈ రంగపీఠమును రెండు సమభాగములు చేయగా వెనుకనున్న సగభాగమునకు రంగశీర్షము అని విశేషనామము. మిగిలిన సగభాగము, అనగా తూర్పునగల సగభాగమునకు రంగపీఠముని విశేషనామము. కొన్ని కొన్ని స్థలములలో పూర్వ పశ్చాద్భాగములను అవివక్షితములుగా గ్రహించుటచే రంగశీర్షమునకు గూడ రంగపీఠముని వ్యవహారము వచ్చుచున్నది. కావుననే నేపథ్యగృహమునుండి రంగపీఠమును ప్రవేశించుటకు, రంగశీర్షమును ప్రవేశించుటకు ద్వారములు అవివక్షితములుగా చెప్పబడినవి. రంగపీఠ, రంగశీర్ష ప్రమాణములు సమములగుటచే, రంగపీఠ ప్రమాణమును మరల చెప్పలేదు. చతురస్రమండపమున వీటికి వైశిష్ట్యముం

కుటచే నురల చెప్పవలసివచ్చినది. “నాట్యమండప స్తోత్రాన సుప్రవచనస్థితస్వరంగ పీఠం సుఖం తదష్టమాస్తం శిరః.” “రంగ పీఠ స్వయంప్రసంగ రంగశిరస్త్రా,” “రంగపీఠస్వయమపరి నిర్దోషాప మిత్యర్థః” అని మొదలుగాగల అభినవభాగతీ వాక్యములద్వారా అభినవునకు సమర్థమైన ఆర్థ మిచ్చినది గ్రహించవలెను.

వనోద్వాన యుద్ధరంగాది విస్తృత ప్రదేశములను ప్రదర్శించుటకు, యుద్ధానులలో ఉచ్చిత పరిక్రమణకొరకు, రంగపీఠమునకు వెనుకగల భాగాలు కూడ పాత్రలచే నప్పుడప్పుడు ఉపయోగింపబడుచున్నది. వికృష్టమండపమున సామజికల వృష్టి విఘాత పరిహారార్థము రంగపీఠముకన్న చాలి వెనుకభాగాలు ఎత్తుగా ఉండవలెను. చతురశ్రమున సామజికల సామానాకృతిగల ఆసనములపై కూర్చొందుచు గనుక దృష్టికి ఉపగోఢము తలస్థించును. ఆందుచే చతురశ్రమున సమతలముగనే రంగపీఠ, రంగశిర్షము లుండవలెనని భావము.

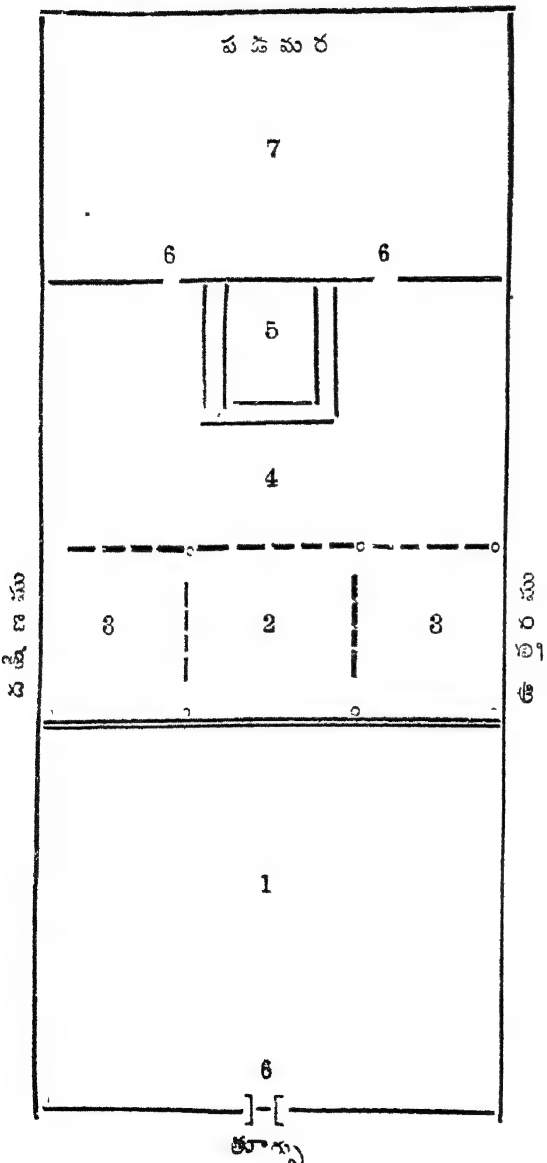
కాగా ముప్పది రెండు మూరల చతురభుజ నాట్యమండపమున పశ్చిమముగా పదునారు మూరల పొడవుగల నేపథ్యగృహముండును. దీనికితూర్పున ఎనిమిది మూరల పొడవుగల రంగశిర్షముండును. ఈ రంగశిర్షమునకు తూర్పుగా ఎనిమిదిమూరల పొడవుగల రంగపీఠముండును. ఆపై ఆన్నయదిక్కుతో నారంభించి నాలుగుమూరలయందు నాలుగు స్తంభములను స్థాపించవలెను. నాట్యమండపమున తూర్పుగాగల ఎనిమిదిమూరల మేరను రంగపీఠముందురు. రంగపీఠమునకు రెండు ప్రక్కలయందు మదపుటేనుగులను నిర్మించవలెను. ఉత్తరమున నొకటి, దక్షిణమున నొకటి కలసి రెండేనుగులు రాగలవు. ఈ ఎనుగులు నాలుగు స్తంభములతో కలసి యుండవలయును. నాట్యమండపమునకు గోడవద్ద నొక స్తంభము, దీనికి ఎనిమిదిమూరలదూరమున లోపల మరియొక స్తంభము ఉండవలెను. ఈ రెంటి మధ్య దూర మెనిమిది మూరలు. కావున రంగపీఠమునకు నాలుగు మూరల లోను రెండేసి రెండు స్తంభముల చొప్పున ఎనిమిది స్తంభములు రాగలవు. తూర్పు ముఖముగా ఎనిమిది మూరల పొడవున దక్షిణదిశలో నొక మదపుటేనుగు, ఉత్తరదిశలో మరియొక ఏనుగు వచ్చినచో ఒక్కొక్క యేనుగునకు నాలుగు స్తంభములతో సంబంధము కలుగ గలదు. ప్రేక్షకులు కూర్చుండు భూభాగామునకు ఒక టిన్నర మూర యెత్తున మత్తివారణు లుండవలెను. మత్తివారణు లెంతి యెత్తున గలవో అంతే యెత్తున రంగపీఠ ముండవలెను. ప్రేక్షకుల కిభిముఖముగా నున్న ఈ యేనుగులు నాట్యమండపమును మోయుచు న్నట్లు కనిపించగలవు. కాగా మత్తివారణుల మధ్య

ఎనిమిది మూరల వెడల్పున, పదునారు మూరల పొడవున రంగపీఠ మేర్పడుచును.

నేపథ్యగృహమునకు తూర్పుగల గోడవద్ద మధ్యగా రెండు స్తంభముల నేర్పరుపవలెను. ఈ రెంటి మధ్య దూర మెనిమిదిమూరల యుండవలెను. ఒక్కొక్క స్తంభమునకు తూర్పుగా నాలుగు మూరల దూరమున నురల రెండు స్తంభములను నిర్మించవలెను. అప్పుడు నాలుగు స్తంభములు రాగలవు. వీటిలో వెనుక గల రెండు స్తంభములకు క్రిందుగాను, నుండుగాగల రెంటికి పైగాను చూలములవంటి రెండు కొయ్యల నేర్పరచిగా, నాలుగు స్తంభములతో కలసి మొత్తం ఆరు కొయ్యలు రాగలవు. ఈ షడ్భాసువులు మండపాకారమున నుండును. ఈ షడ్భాసుక ప్రదేశమున గాయకాదుర్వివరంజకవర్ణముండును. ఇందులో వెనుక గల రెండు స్తంభములకు రెండు ప్రక్కల రెండు ద్వారములు నిర్మించవలెను. నేపథ్యగృహమున తీర్థిగా రెండు ద్వారములు రాగలవు. ఉత్తరమునగల ద్వారము నటీనటుల ప్రవేశమునకు, దక్షిణద్వారము పాత్రల నిర్వహణమునకు ఉపకరించును. ఒకప్పుడు రెండు ద్వారములనుండినూ పాత్రలు ప్రవేశింపవచ్చును. నటీనటులు వేషము లేనికొని గది యుప నేపథ్య గృహము నాట్యమండపమునకు నివర పడెమరగా నుండునని భావము.

వెనుక నేపథ్యగృహము, నుండు రంగపీఠము రాగా, మధ్య రంగశిర్ష మేర్పడును. తూర్పుపృష్ఠము వలె గాని, మిత్స్యపృష్ఠమువలె గాని నిర్మించక, నిర్మలమైన ఆద్రమయొక్క సమతలభాగమువలె రంగ శిర్షమును నిర్మించవలెను. రంగశిర్షమును నిర్మించి, తిర్వాత కొయ్యపనిని చేయించవలెను. శిల్పకారుని డిహాహా పాటవమును చూపు వివిధ శిల్పములచే చెక్కబడిన స్తంభముల మధ్య స్త్రీమూర్తులను సాలభంజిక లుండవలెను. వానా సంజవనోపేత మైనవి, అనేక పక్షులతో శోభించుచున్నవియు నగు వివిధములగు సాలభంజికలు చెక్కగా కూర్చబడినవి కావలెను. నిర్వాహకముహూర్తపేత మైనవి, వివిధములగు ఆకృతులచే కూర్చబడిన వేదికలు గలవి, వివిధ విన్యాసములతో కూడినవి యున్న యుండవలెను. చతురస్రములు, అష్టకోణములు, గుండ్ర నివియునగు ద్వారము లుండవలెను. స్తంభములపైని పీటలు తులాదింధమువలె నేర్పరుపబడవలెను. కపాతముల సమాహములతో నిండినట్లు స్తంభములు కన్పడవలెను. ఈ రీతిగా చారు శిల్పముల చేయించి, “గోడల విషయ మ్మలో చించవలెను.” స్తంభమునకుగాని, వాగ దంతమునకు గాని, వాతాయనమునకుగాని ద్వార వేధకలుగరాదు.

మంగుకూర్చు ప్రేక్షకులు వెనుక కూర్చును వారికి అక్షయ రామంగునట్లు, క్రమక్రమముగా వెనుక కూర్చునారి ఆసనములను ఎత్తుగా నుంచుచు నిచ్చిన మెటవలె నిర్మించవలెను. చివరి ఆసనముల ఎత్తు రంగపీఠముయొక్క ఎత్తుతో సమానముగా నుండవలెను. ఇట్లు చేయగా దిగువ ఇచ్చిన బొమ్మవలె నాట్యగృహము రాగలదు.

ఈ వికృష్ట నాట్యమండపమున ఒకటవ అంక గలది ప్రేక్షకులు కూర్చును ప్రదేశము దీని పొడవు 82 మూరలు, వెడల్పు 82 మూరలు. రెండవ అంక గల రంగపీఠము 16 మూరల పొడవు, 8 మూరల వెడల్పుగలది. మూడవ అంకగలవి ముత్త వారణులు.

ఇవి 8 మూరల పొడవు, 8 మూరల వెడల్పుగలవి. నాలుగవ అంకగల రంగశీర్షము 82 మూరల పొడవు, 8 మూరలు వెడల్పుగలది. ఐదవ అంకగల షడ్భా రుకము 8 మూరల పొడవు, 4 మూరల వెడల్పుగలది. ఆరవ అంకగల స్థానములు ద్వారములను చూపునవి. ఏడవ అంకగల సేవభ్యగృహము 82 మూరల పొడవు, 16 మూరల వెడల్పుతోనుండును. సున్నలు స్తంభములను తెల్పునవి.

ప్రేక్షాగృహమందలి ఆసనములు సోపానా కృతితో నుండుటచే నాట్యమండపము కొండగుహ వలె కన్పించగలదు. ఈ నాట్యగృహమున చతుర శ్రమకన్న ఎక్కువ స్తంభములు కన్పించగలవు. జల్లెడవలె అల్లిన కిటకెలు మాత్రమే నాట్యమండప మున నుండవలెను. తిద్వారా మండపవనమే లోనికి రాగలదు. గీతినాద్యములు మ్రోగునపుడు మందపవన మున్నచో చక్కని స్వరమురాగలదు. లేనిచో ప్రతి భ్యనిగల్గును. రంగ పీఠమునకు రంగశీర్షమునకు మధ్య రంగపీఠమున పొడవులు తెర ఉండును. వనో ద్యానాది ప్రదర్శనమునకు, నాటకాంతి తమగు రూపకమును ప్రదర్శించుటకు రంగశీర్షముల నుప యోగించవలెను అప్పుడీ తెరను తీసివేయుదురు. నాట్యమండపము నిట్లు నిర్మించి, గోడలకు రంగు వేయవలెను వన, పత్రన, జలశయ, ఉపవన, పగ్వ తాదులను నాటాత్ముగా భాసింపజేయుట కనేకవిధ ములైన చిత్రదారు కర్మాధికముతో రంగము నలంక రింపవలెను.

ఇక మధ్యమ పరిమాణముగల చతురస్రనాట్య గృహముయొక్క లక్షణములను వివరింపవలసి యున్నది. చతురస్రమధ్యమమునకు అరువది నాలుగు మూరల పొడవు, అంతే వెడల్పు ఉండును. ఇందు ఉత్తరమున, దక్షిణమున పదునారు మూరల వెడల్పు గల భాగములను వదిలి శేషించిన ప్రదేశమున నాట్యగృహమును నిర్మించవలెను. కాగా నీ నాట్య గృహమునకు పొడవు అరువది నాలుగు మూరలు, వెడల్పు ముప్పదిరెండు మూరలు రాగలవు. ఇచట చెప్పని విషయములను వికృష్టమండపములోవలె నిర్మించవలెను కనుక నిచట విశేష ప్రక్రియయే వివరింపబడగలదు. వికృష్టమండప విధానమున చెప్పని విషయము లేవైన ఇచట చెప్పబడినచో నివికూడ వికృష్టమండపవిధానమున వర్తింపబడవలె నని శాస్త్రమర్పాద.

చతురస్ర నాట్యగృహమును వెనుకటివలెనే రెండు సగ భాగములు చేయగా తూర్పున ప్రేక్షాగృహము రాగలదు. వెలుపలివైపున అన్ని ప్రక్కల ఇటుకతోను, సున్నముతోను దృఢముగా గోడలను కట్టించవలెను. “అష్ట హస్తంతు కర్తవ్యం రంగపీఠం ప్రమాణతః” అని చెప్పబడుటచే ఇచటి రంగపీఠ ప్రమాణము ఎనిమిది మూరలని వచ్చుచున్నది. చతురశ్రమండపమున రంగపీఠము కూడ చతురశ్రముగానే ఉండును గనుక ఈ రంగపీఠముపొడవు ఎనిమిదిమూరలు, వెడల్పు ఎనిమిదిమూరలు ఉండును. కాగా మండపమునకు దక్షిణమున పన్నెండుమూరలు, ఉత్తరమున పన్నెండుమూరలు ప్రశేషము మిగులగలదు.

రంగపీఠమునకు వెలుపలగా పదిస్తంభములుండుట ప్రశేషముని భరతుని చెప్పచున్నాడు. ఈ స్తంభములకు వెలుపలనున్న భాగమున ప్రేక్షకులు కూర్చునుటకు నిచ్చిన మెట్లవలె అసనములను ఇటుకతోను, కొయ్యతోను ఏర్పరుచవలెను ముందు మెట్లకన్న వెనుక మెట్లు ఎక్కువ ఎత్తుగా నుండవలెను. అప్పుడే రంగపీఠ ముందిరకు కన్పించగలదు.

చతురశ్ర నాట్యగృహమున పదిస్తంభములు విశేషముగా చెప్పబడినవి ఈ సంస్కృతమున కన్పించు శ్లోకములు అయోమయముగా కన్పించుచున్నవి. అభినవ భారతిలో సహితము ముందు నాట్యఖ్య వెనుక, వెనుక నాట్యఖ్య ముందు కన్పించుచున్నది. నాట్య సనుసరించి, ఇతర గ్రంథముల ననుసరించి భరతుని శ్లోకముల నీ క్రింది రీతిగా సవరించవలసి యున్నది. “కృతాభ్యంతరతః కార్యం రంగపీఠం యథావిధి దశప్రయోక్తృభిః స్తంభాః శక్తౌ మండపధారణే. స్తంభానాం బాహ్యతశ్చాపి సోపానాకృతి పీఠకమ్ ఇష్టకా దాదుభిః కార్యం ప్రేక్షకాణాం నివేశనమ్. హస్తప్రమాణై రుత్పేదై ర్వామిభాగ సముత్థితైః రంగపీఠావలోక్యంత కుర్యా దాసనజం విధిమ్. షడన్యనంతరేచైవ పునః స్తంభాన్ యథాదిశమ్ విధినా స్థాప మేత్తిక్షో దృఢాన్ మండపధారణే అష్టాస్తంభాన్ పునశ్చైవ తేషా మపరి కల్పయేత్”

పదిస్తంభములు, ఆరుస్తంభములు, ఎనిమిది స్తంభములు విధించబడుచున్నవి. “అష్టాస్తంభాన్ పునశ్చైవ తేషామపరికల్పయేత్”, “శక్తౌ మండపధారణే” “దృఢాన్ మండపధారణే” “భిత్తిః క్లిష్టేష్టకాదృఢా” అను ప్రయోగములలో ‘దృఢ’, ‘శక్త’, ‘ఉపరి’ అను పదములను విచారంగా

ప్రాచీన నాట్యమండపములలో ఉపరిప్రాసాదము లేక పై అంతస్తు ఉండేదిదని నిర్ణయింప వీలున్నది.

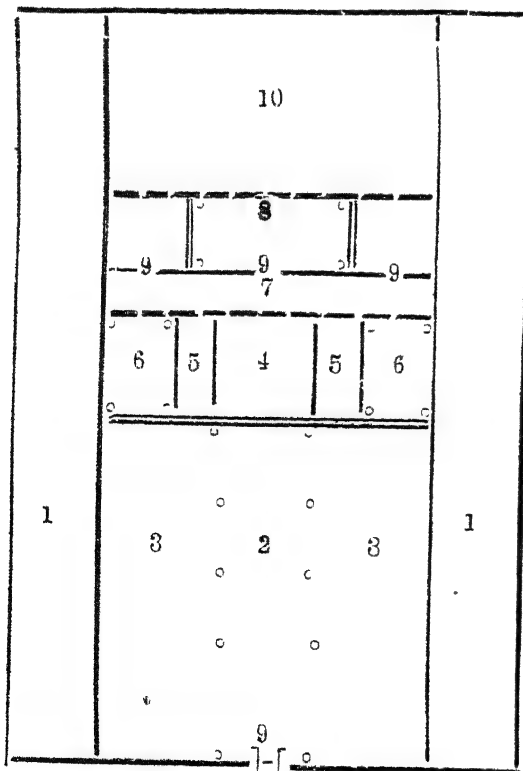
నేపథ్యగృహమునకు ముందుగల రంగశిరస్సున స్తంభములను మండపాకారమున చూపినచో స్వర్గాది ప్రదర్శనార్థము ప్రాసాద మొట్టి రాగలదు ఇట్టి ప్రాసాదము రంగశిరమున నుండును. ఈ నాట్య మండపమునకు పైఅంతిగుగా, రంగపీఠ సమానవిస్తారముగల ప్రాసాద మొట్టి గుండును ఈ ప్రాసాదములోనికి బోవుటకు ఉత్తరమున, దక్షిణమున పగు. నారేసి మూరలుగల ప్రశేషమును వలచులెను ఈ ఉపరిప్రాసాదము ఎనిమిది స్తంభములతో నిర్మింపబడినది. దక్షిణదిక్కున ఆష్టమూలగా రంగశిర్షమునకు పైన ఒక స్తంభముండును. దీనికి ఉత్తరముగా నాలుగుమూరల దూరమున రెండవ స్తంభముండును. దీనికి నాలుగుమూరల దూరమున ఉత్తరముగా మూడవ స్తంభముండును. ఈ మూడవ దానికి నాలుగుమూరల దూరమున నాల్గవ స్తంభముండును. ఇట్లే ఉత్తరదిక్కున గూడ నాల్గవ స్తంభములు రాగలవు. ఇవి ఎనిమిది స్తంభములు. ఈ స్తంభముల మధ్యగల ప్రశేషము ఎనిమిదిమూరలు. ఇది నలుచతురముగా నుండవలెను. గనుక ఈ స్తంభముల కెనిమిది మూరలు పట్టుచుచుగా గోడ ఉండును ఈ స్తంభములను గోడను కలుపుచు వేదికలు రెండు ఉండువచ్చును. ఇట్లు పైఅంతిస్తున వచ్చు ప్రాసాదము చతురశ్రమండపమునగల విశేషము.

ప్రేక్షకులు కూర్చొను ప్రశేషమున పదిస్తంభములుండును. గోడలకు పన్నెండుమూరల దూరమున నీ స్తంభములు రావలెను ఒక్కొక్క స్తంభమునకు మధ్యగల దూరము ఎనిమిది మూరలుండును. కాగా ఉత్తరమున విదుస్తంభములు, దక్షిణమున విదుస్తంభములు రాగలవు. ఈ స్తంభములకు మధ్యగల ప్రశేషము ఎనిమిదిమూరలుండగలదు. స్తంభములకు గోడలకు గల మధ్యప్రదేశమున ప్రేక్షకులు కూర్చొనుటకు సోపానములవలె అసనము లుండును. స్తంభములకు గల మధ్యప్రదేశమున ఉత్తములగు సభాసదులుందురు. ఈ స్తంభములకు ద్వార వేపు కలుగరాదు.

రంగశిర్షము నాలుగు మూరలై యగుటచే గాయకాదులకు నిర్మింపబడు షడ్దారువుల శీ మండపమున నేపథ్యగృహములో నిర్మించవలెను. కావుననే “షడన్యనంతరేచైవ” అనుచో “అంతరే” అను శబ్దము ప్రయోగించబడినది. “అంతరే” యనగా “నేపథ్యగృహములో” అని అర్థము చెప్పికొనవలెను. మండపములో పద్మాదులు చెక్కబడిన స్తంభముల పైన ఎనిమిదిమూరల పీఠమును అనగా దూలమును

నేయవలెను. ఈ నూలులను బడుచూడవలెను. ఇదిను ప్రంథములపై కాలస్త్రీల ఆకృతులను చెక్కించి అందము కూర్చునట్లు చేయవలెను. రంగ ప్రియునకు పచ్చిమనుగానుండు నేపథ్యగృహమునకు ఎనకటివలెనే రెండు ద్వారము లుండవలెను. కాని ఇదిట విశేషవిధి గలదు. వికృష్ట మండపమున చెప్ప బడిన రెండు ద్వారములకు మధ్య మరియొక ద్వారము కూడ చతురశ్రమున నుండవలెను. గాయకౌమ్యప వేశసార్థము పడ్డారువు నేపథ్యగృహమున నుండవలె నని చెప్పితిమి. ఈ గాయకులు నటనటాడికమును చూచుచు వాద్యముల నాలాపించుట ఉత్తమముగనుక మిగ్గి మూడవ ద్వారము విధింపబడినది. ఈ గాయకులు కూర్చోవు ప్రదేశము రంగపటములతో ఎత్తుగా నుండవలెను. రంగపథ్యమునకు ద్విరతద్వారగా ప్రవేశింతుకు గూడ ఈ ద్వారము పయోగించును.

పడమర

తూర్పు

సామాజికములు ప్రవేశించుటకు రంగపీఠమున కభిముఖముగా నాట్యగృహమునకు తూర్పున నాల్గవ ద్వారమును నిర్మించవలెను. కాగా చతురశ్రమున నాలుగు ద్వారము లుండగలవు.

రంగపీఠము తూర్పు పడమరలుగా ఎనిమిది మూరల చెవిల్పు గలిగియుండును. దీనికి రెండు ప్రక్కల ఒకటిన్నరమూరల ఎత్తున సములమైన వేదికలను నిర్మించవలెను. ఒక్కొక్క వేదిక నాలుగు మూరల చెవిల్పుతో నుండును. నాట్య వేదికకు రెండు ప్రక్కలయందు వెనుక చెప్పినట్లుగా నాలుగు ప్రంథములతో సమాయత్తములగు రెండు మడవులేనుగులను స్థాపించవలెను.

ఈ విధముగా నిష్పన్నమున చతురస్ర నాట్య మండపము నిర్మిం బొమ్మలతో సవిశేషముగా గాంచవలెను. ఒకటవ అంకెగల ప్రదేశము 16 మూరల చెవిల్పు, 64 మూరల పొడవుగల భాగ ప్రదేశము. రెండవ అంకెగల ప్రదేశము 8 మూరల చెవిల్పు గల్గిన ఉత్తమ సభ్యులు కూర్చోవు స్థలము. 12 మూరల చెవిల్పుగల మాడవ అంకెగల ప్రదేశము సోపానాకృతి గల స్థానము లుండును. 8 మూరల చెవిల్పుగల రంగ పీఠమును కూచించునది నాల్గవ అంకె. 8 మూరల చెవిల్పు, 4 మూరల పొడవుగల వేదికను తెల్పునది ఐదవ అంకె. ఆరవ అంకెగలచోట్ల 8 మూరల పొడవు చెవిల్పులగుల మత్తవారములుండును. 4 మూరల పొడవు, 32 మూరల చెవిల్పుగల రంగపీఠమును తెల్పునది ఏడవ అంకె. ఎనిమిదవ అంకెగలచోట్ల పడ్డారుక ముండును. దీని చెవిల్పు 8 మూరలు, పొడవు 4 మూరలు. తొమ్మిదవ అంకెగలచోట్ల ద్వారము లుండును. పదవ అంకెగలది నేపథ్యగృహము. దీని పొడవు 16 మూరలు, చెవిల్పు 32 మూరలు.

నాట్యమండపమున రంగపీఠము త్రికోణాకారముగా నున్నచో త్రిస్ర నాట్యమండపము రాగలదు. ఇంతకుమించి ఈ నాట్యమండపమున చెప్పవలసిన విశేష మేమియు కన్పించదు. వికృష్ట, చతురశ్రముల లక్షణముల నితర స్థలములయందు వర్తింపజేయవలెనని భావము.

“సాందరనందము”

శ్రీ పొట్లవల్లి సీతారామావు

ఆధునిక కావ్యములలో బాహుళ్యమునకు నిల్చు కావ్యములు లేవు. సమాసమున కర్థము కుదురును—కారకప్రక్రియ సరిగా నుండుట—ప్రసిద్ధ సాంకేతికమైన శబ్దము వాడుట—భావమునకు లూగ్యాపరసందర్భములుండుట... ఈ మొదలైనవాని దృష్ట్యాకావ్యము నిలువవలెను. దీని తగ్వాతగాని రసవిచారమునకు తావుండదు. ఇది కవికి మొట్టమొదట కూర్చుకొనవలసిన సానుగ్రహి. అంగ విమర్శనల బైఖరిగా చూచువారి కివేమియు సవనరములేదు. అక్కడనున్న శబ్దముల కా భావము నిచ్చుకత్తి గున్నదా లేదా యని వారు విచారించరు. ఆ భావమును వారే చూచుకొంటారు. ఇట్టి విమర్శలవలన ఆధునిక కావ్యములలో శబ్ద, సమాస, కారకదోషములు సుదూరమైనవి. కవి కావ్యము వ్రాయుచున్నప్పుడు—క్రములుగా నలకు పరిణతి చెందినట్లు కావ్యమునం దెట్లు కనిపించుచున్నది—ఇట్లు చర్చించి వ్రాయుట వారి కాచారము. ఇట్లు వ్రాయుచున్నప్పుడు జేసిని గురించి యొనరు వ్రాయవచ్చును. ఇది రక్కసమైన విమర్శగాదు. విమర్శలో నొక భాగమైన గావచ్చు సేమకాని దానివలన కావ్యనిర్మాణమార్గము సంస్కరింపబడును. గొప్పగొప్ప యువోగములలో నుండవచ్చును. లోకములో బ్రతిష్ఠ గల్గియుండవచ్చును కాని నిర్దోషమైన కావ్యమును వ్రాయుట కష్టము.

కావ్యములలో గల్గిన యీ దోషములు వెలిబుచ్చుచి మంచికావ్యములు రావు. ఆ దోషములీనా జెక్కువగా కనిపించుచున్నవి. విమర్శకుడు దోషైక దృక్పథముగాని పక్షపాతదృష్టిగలవాడుగాని యుండరాదు. కాని నిష్పక్షికముగా నివి దోషములు—ఇవి నిర్దోషములు—అని చెప్పటకు విమర్శకునకు స్వాతంత్ర్యమున్నది. అమాత్రము స్వాతంత్ర్యము విమర్శకునకుండుట న్యాయము.

ఆధునిక యుగమునందును తిరుపతి కేంకట కవుల సమ్యయుగముని చెప్పవచ్చును. దీనిలో చాలా భాగము వారి శిష్యులైన కవులే యున్నారు. వారి సమ్యులలో ప్రతింగళి లక్ష్మీకాంతము, కాటూరి వేంకటేశ్వరరావుగార్లు ముఖ్యులు. వీరి సాందరనందముపై జెప్పిన దోషముల కేమాత్రము నెనుదీయును.

ఈ కావ్యములోని మొదటిభాగముంతయు సవ్యభూషణి సాందరనందములో దానికి భిన్నముగా లేదు. మధ్య, అంతమునందు కొంత భిన్నమైనది. ఈ కావ్యము సాందరనందమునకు కొంత యనుసరణము, కొంత స్వతంత్రముని చెప్పవచ్చును. కవులు స్వతంత్రించిన భాగములు మొదటి భాగములతో సరిగా ననుకూలము లగుటలేదు.

ప్రారంభప్రబంధములు వస్తునిర్దేశకముగా ప్రారంభింపబడలేదు. ఆశీర్వాదముస్థాయిలలో నేజీ నొకటి యుండితీరును. సంస్కృతకావ్యము లెట్లు భాగము వస్తునిర్దేశకముగా ప్రారంభింపబడినవి. సాందరనందము ప్రబంధముకాదుగాని ప్రబంధము వంటిది. ప్రబంధములలోని వర్ణనలన్నియు తెగించుటయే వీరు దీని కాపాడించిన నవీనగుణము. మిగిలిన ఛాయాన్నియు ప్రబంధములనుండి పుణికి తెచ్చుకొన్నవే. కావ్యములో ప్రథమసర్గయంతయు బుద్ధుని ప్రవేశప్రబోధములు వర్ణింపబడినవి. ఇది కథాదృష్టితో నిర్మింపబడినదిగాని రసదృష్టిచే నాకృష్టమైనదిగాదు. ఆ బుద్ధుని ప్రవేశము రసమున కేమాత్రము దోహదము చేయదు. ఆ బుద్ధుని ప్రబోధము కావ్యమునందు ప్రసారితమగుటచే, దానిని నూచించుచు వీరిట్లు చేసిరి.

కావ్యమునందు సుకుమారముగ నున్నది. కాని పలుకుబడి చాలినంతగ లేదు. ఆ పలుకుబడికొరకు కవులు ప్రయత్నించిన ట్లగుపించదు. ఎంతసేపటికి జలుగుపని. వీరి కవిత్వమునం దంతయు శ్రీనాథాదు

లది కొంచెముగా, పింగళి సూరనది అధికముగా ముద్ర కనిపించుచుండును. భావమును కుదించి చెప్పిన కవులలో నోజోగ్రుణముండును. భావమును కుదించక విశమరచి వివిచ్యముగా చెప్పిన కవులలో సుకుమారతామర ముండును. సుకుమారకవులందరికి భిక్షు పెట్టినవారు; శ్రీనాథుడు పింగళి సూరన. ఈ కవులూ మార్గమున ప్రవర్తించినవారు.

నందుడు బుద్ధుని సోదరుడు. ఆ నందుడు, అతని భార్య సుందరి సన్యాసాశ్రమము స్వీకరించుట ఈ ప్రబంధములోని ఇతివృత్తము. ఈ ఇతివృత్తము తొమ్మిది పద్యాల ప్రబంధముగా చెప్పబడినది. ఇతివృత్తముతో సమకసాగించుట కావ్యములో కష్టము. కావ్యమునందు ఇతివృత్తమాత్ర నిర్వహణయే చాలదు. రసదృష్ట్యా దానిని దీర్చిదిద్దుటతో కష్టమెంతేని యున్నది.

కథ ప్రాయుట యనుటతోడనే, కవికి చాల చిక్కులున్నవి. ఆసలు ముందు కథను రసదృష్ట్యా మలముకొనుటతో కవి తలప్రాణము తోకకు వచ్చును. పంచసంకుల, సుచిత స్థితులలో కూర్చుటకు కవి శక్తిసంతయు వెచ్చించవలెను. “ముఖ ప్రతిముఖ గర్వావమర్ప నిర్వహణాఖ్యానాం, తదంగానాం తోపక్షేపాదినాం, ఘటనం రసాధివ్యంబ కాపేక్షయా, యథారత్నావల్యాం. సత్తు కేవలం కాస్త్రస్థితిసంపాద నేచ్ఛయా” అని. ఏదో కాస్త్రమర్పణదోరకు పెట్టినట్లుగా కనుపించుకొనదు. కథతో నింత చిక్కున్నది. రసాధివ్యంజకములైన కథలు నేకు వెలువడు కథానికలగా నెన్నియున్నవి? కథాదృష్టిని సంస్కరించిన యాలంకారికులలో ఆనందవర్మనుడే ప్రథముడు. వేణీసంహార కర్తకే యా దోషమును సర్దుకొనుట చేతనైనది కాదు. ఈ సూక్ష్మశేముల పంగతి బ్రహ్మజేవు డెరుగును. కవికి కనీసము భావాచిత్యమైన పాటించు నేర్పుండవలెను.

సౌందరనంద కావ్యములో నా భావాచిత్యము సంత వెదకినను కనుపింపదు. కావ్యములో నాయకా నాయకులు సుందరీసందులు. వీరిద్దరి శృంగారచేష్టలుదాత్రములుగాలేవు. అదికాక బుద్ధుడు మధ్యాహ్న భిక్షార్థమై వచ్చినపుడు నాయకా నాయకులు, శృంగారములో మునిగి తేలుచున్నట్లు వర్ణించబడి

నది. ఇది దోషము. పట్టపగలు నాయకౌ నాయకులకు శృంగారము నిషేధము. లోకములో నుండిన నుండవచ్చును గాని కావ్యములో నుండగూడదు. అంత కాముకుడుగానున్న నందుడు కూడ సన్యాసి యయ్యెననెడి భావము స్ఫురించుట కట్లు చేసెననవచ్చును. ఇది కథాదృష్టితో చెప్ప మాట కాని రసదృష్టితో చెప్ప మాట కాదు. మనదేశములో కథ రసదృష్ట్యా విర్పడినది. ఆ శృంగారము ఉత్తమ ప్రకృతి శృంగారము కాదని నా వాదము. భావాచిత్యము తెలిసినచో ఈ దోషము రాదు. “తథాహ్యసమ ప్రకృత్యాచిక్ష్యే నోత్తమప్రకృతేః శృంగారోప నిబంధనే, కాథవే న్నోపహాస్యతా,” అని. ఈ దోషము వీరయం దొక్కరియందే యున్నదని నాయభిప్రాయము గాదు. ఆధునిక కథాప్రబంధములు నూటికి తొంబదితొమ్మిది పాళ్ళు ఈ శ్రేణిలోనివే. అందులో సౌందరనంద మొకటి.

నందుడు బుద్ధునిదిగ్గరకు వెళ్లి తిరిగిరాడు, సుందరి యప్పుడు విచారించినది.

“కూరిమితో బుట్టుగుల విస్మరించి యా

నెయ్యమ్ము నీమీద నిల్పకొంటి,”—ఇది అశనునాయకకు, సుచితముగ నున్నదితప్ప రాజపుత్రికికు సుచితముగా లేదు. ఇవన్నియు కథను పాడుచేసినవి. ఈ కవులు శృంగార చేష్టావర్ణనములో ప్రణయకోపము నొకదానిని తెచ్చిపెట్టినారు. అది కృతకముగా తెచ్చిపెట్టినట్లున్నది తప్ప సహజముగా లేదు. సుందరి నందుని చేతికి దర్పణమిచ్చి తాను కేశసంస్కారము చేసికొనును. నందు “దుప్ప”ని దర్పణముపై నుడును. ఆమె మిథ్యాకోపము నటించినది. ఇంతమాత్రమునకే యామెచే కవి ప్రణయకోపమును నటంపచేయుట, లోక విరుద్ధము. నాయిక చే చమత్కరించి మాట్లాడించిన రమ్యముగా నుండెడిది. ఇట్లు చేయకపోవుటచేత ప్రసిద్ధ నాయకౌలము లామెలో కనిపించుటలేదు. నందుడొక నేవకమాత్రుడుగా కన్పించుచున్నాడు. ఉదాత్తమైన శృంగారము లేదు. అశను ప్రకృతిగల నాయకౌ నాయకుల స్థితి వ్యంగ్యమగుచున్నది.

పూర్వప్రబంధములలో నాయకునిచే గోత్రస్థలనాదకము చేయించుట గలదు. దానికి నాయక

కుపితయగుట సహజము. ఈ కవులు దానిని తాత్పర్య దృష్ట్యా జూచి కావ్యమునం దిమిడించికాని జౌలిత్య దృష్టిచే కాదు. ఆ కోపమునకు నాయకుడు సహజముకాని ఈ గ్రంథములలో నున్నట్లుగాదు. ఇవన్నియు దోషములే. కావ్యమును కేవలము చదువుకు పోయినచో ఇది కనిపించవు. పద్యరచన మెల్లగా నుండును. లోకములో సామాన్య పాఠకునకు గావలసిన దంతమాత్రమే. కాని సహృదయు డెట్లు చూడడు. శక్తి రెండువిధములు 1. భావయిత్రీ శక్తి 2. కారయిత్రీశక్తి. కవిలో ఈ రెండుశక్తులుండును. సహృదయునిలో భావయిత్రీశక్తి మాత్రముండును. పాఠకుడు భావయిత్రీశక్తి గలవాడగుచో కావ్యములో ననాచిత్యము గ్రహింప గలడు కాని అట్టివాగు స్వల్పముగా నుండుడు. సహృదయునకు కవిగల ఈ భేదము రాజశేఖరుడు చూపించినాడు. భావయిత్రీశక్తి గలవారి దృష్టికి సౌందరనందము నిగువదు

ఈ కావ్యములో జాద్ధమతముయొక్క వాతావరణము గోచరించదు. కథ జాద్ధమతసంబంధమైనది. కావ్యగర్భవృత్తో కవి, తాదాత్మ్యమందవలెను. అట్లు, తాదాత్మ్యమందలేని కవులలో నీ దోష మెక్కువగా గన్పించును. జాద్ధమత సంబంధమైన వాతావరణము కనుపించకపోయినను కొంత నయమే. అట్లుగాక ఈ గ్రంథమునిండా హిందూమతముయొక్క ఛాయ లెక్కువగా గన్పించుచున్నది. జాద్ధవిహారధూమిని వర్ణించుచు

“స్మరదుర్మదున్ పట్టి సపరివారమ్ముగ
పకువరించిన యజ్ఞవాటిపోలే.”

అన్నారు. జాద్ధులకు యజ్ఞయాగాదులు లేవు. అట్టివారి విహారమును యజ్ఞవాటితో బోల్చుటలోగల జౌలిత్యమును పాఠకు లూహింతురుగాక.

బుద్ధుడు నందుని కుపదేశముచేయుచు

“పాటుని జన్మమున్ పుడమి ప్పాలుని జన్మము గగ్గె నిద్దరన్” అన్నారు. జాద్ధులకు వర్ణాశ్రమ ధర్మములు లేవు. హిందూమతిసులో వర్ణాశ్రమ ధర్మములు లోకప్రయోజనముకొరకు పుట్టినవని, బుద్ధునిభావమాకి అయినచో హిందూమతమును వైది, తథావ నవసరము లేదా!

ఇక బుద్ధుని కుపదేశములలో జాద్ధమతము లేదు. ఏదో ప్రసిద్ధముగానున్న నాల్గుమాటలను తీసికొనివచ్చి గ్రంథమున గొనిన అది జాద్ధమత మనుకొమ్మనిన అది మనకు సాగ్యముకాదు. కావ్యము చదువుచున్నంతసేపు సవ్యభివర్చివృత్తి కలుగవలెను. అది ఈ కావ్యమును చదువుటలో నెట్లు గల్గినో చెప్పలేము. ఈ దోషము ఈ కవులలో నే కలదని నా యాశయును కాదు, మిగిలిన కవులు గుండా కావ్యములు వ్రాసిరి. కావున వాని సిద్ధాంతో మాడరాదు. కథవ్రాసిన కవులలో ఏరు నుప్రసిద్ధులు, కావున కావ్యజగత్తులో సౌందరనందమున రెంత స్థానమున్నదని నిరూపించుటచే నా కర్తవ్యము.

అసలు నందునికి బలవంతముగా సన్యాసమిష్పించుటయే తపస్సు. జాద్ధమత విరుద్ధము. జీవకాగణ్యమే జాద్ధులకు ప్రధానాశయము కాని బలవంతముగా సన్యాసాశ్రమ మిష్పించుటకాదు. కావున నందుడు మొట్టోయనుచుండగా నుపదేశము చేయుటలో నేమి జౌలిత్య మున్నది? అశ్వభోగమును సంస్కరములలో బీవులు రెండువిధములుగా నుండురని చెప్పియున్నాడు 1. ఆత్మశ్రయములు, 2. పరాశ్రయములు.

“అయర్పితో హేతుబలాధికస్త
నిర్ముచ్యతే ఘటితమాత్ర వివ
యత్సేనతః ప్రత్యయ నేయ బుద్ధిః
విమోక్ష మాపోతి పరాశ్రయేణ.”

ఇందులో ప్రథములు ఆత్మజ్ఞానమును స్యయముగానే పొందుదురు. ద్వితీయులు పరులప్రోత్సాహము చేతగాని పొందరు. ఈ నందుడీ రెండివశ్రేణిలోనివాడు. ఈ కల్పనచే అశ్వభోగము కథలోని దోషమును, కొంతవరకు సమర్థించుకొని తప్పుకొన్నాడు. కథలోగల నీ పట్టులలో నె కవియొక్క చాకచక్యము గన్పించును. తెనుగు కావ్యమునం దట్లు సమర్థింపబడకపోవుటచే కథలోని దోషము దోషముగానే మిగిలిపోయినది.

ఇక నందుని శ్రేమసిద్ధాంతము. ఈ సిద్ధాంతము కాలానుగుణముగా నున్నదాయని నా ప్రశ్న. ఇదంతయు సంస్కృతగ్రంథములలో లేదు. వీరి కల్పన. షెల్లయొక్క లౌఘిలాసభీతి కొంత దగ్గరగా

నన్ను. ఈ శ్రేమ సిద్ధాంతము అరవై డెబ్బది ఏండ్ల నుండి మనదేశములో బహుద్ర ప్రచారములో నున్నది. దాని యుద్ధ మెంత మాచినను కనిపించదు. దానికొక నందుడు తా నొక సిద్ధాంతము నిర్మించు కొని దానియందు తీవ్రవిష్ట గల్గిన వ్యక్తి అత డెట్లు చూచినాడని నా ప్రశ్న. దోగొలనుడైన నందుడు సన్యాసిగా గావలసిన లక్షణములగు కవులు నందుని యందు మానినతేను. పాత్రపోషణ యన్నచో నిట్లుండవలెను.

నందుని శ్రేమసిద్ధాంతము స్థూలము గానది. “చింతలురాని తావు, ఉపద్రవహస్తయిష్టము, అంతశ్శ్రద్ధాభావము నాగిననుచేయునది. కృపాలరల కాష్టములు, ఆనందము సర్వాంతర్యామియై ప్రణయము భాసించున, నక్షత్రములు గ్రహములు, శ్రేమసిద్ధాంతముచేత నిర్మించునని. విశ్వములో నేక శ్రేమ సుములు పుట్టించినది. అంగికటి నా స్పృహదయములో రాగము నింపినది. జగ జ్జనజీవనము నేను తెలియనివాడనుగాను తుచ్ఛముభి శునకు లోబడి ప్రయత్నావ్య కళోచితమైన ధోమిని ప్రగమ ధోమిని చేసిరి. నాకిట్లాకముతో పలితేను. ప్రవాహములచే నిండిన ద్వి ప ములలో నాప్రాణ ప్రాణప్రాస శలితో వైకళ్య ము భరించి నిర్విమైన సామంతుడు అందుడు.”

ఈ సిద్ధాంతములందు సగము మెల్లిప్రభావ ముతో నిండియున్నది. ఒకదానికొకటి పొత్తుకుదురు చున్నట్లు కనుపించదు. రాగము—శ్రేమ—వలపు—ఈ శబ్దములు కవులలోని యొక పరిమిత భావములకు సాంకేతికములుగా వాడబడినట్లు కనుపించుచున్నది. ఆ శబ్దార్థములతో చూచిన సరిపడదు. సంప్రదాయ బద్ధముగా నా ర్యాకుల యొక్క యో డైనుల యొక్కయో, సిద్ధాంతమును నందునిచే జెప్పించి దానికి ఖండినముగ బుద్ధులిచే చెప్పించిన రమ్యముగా నుండెడిది. పీరిట్ల చేయలేదు. వైగా వైని చెప్పిన నందుని సిద్ధాంతమునకు రెండుమూడు సర్గలలోని నుందరీనందుల శృంగారమునకు పొత్తుకుదురులేదు. తీర్థానికి తీర్థము ప్ర సా దా ని కి ప్రసాదుగానే యున్నది. అసల సిద్ధాంత మెంత చూచిన నిదమిత్థ మని తేలుటలేదు. నిగమనము గట్టుటకుగల హేతువులు లేవు. అన్నియు హేత్వాభాసలే.

ఇక బుద్ధుని శ్రేమనిర్వచనము

“కామవికార మిందుకయ్యు
గల్గినయేని కుమార చెప్పవూ
శ్రేమకు నాటపట్టయిన శ్రేయసి
తై యిటులేల పొక్కవో.”

ఈ నిర్వచనము ప్ర కా ర ము దూరప్రయోగ నియురాలికోరిక ప్రయోగ తహ తహ పడినచో శ్రేమకారు అది కామము. ఈ సిద్ధాంత మెక్కడి నుండి దిగుతున్నదో కాని మనదేశములోని ఏ ప్రసిద్ధ శృంగారకావ్యము దీనినుందు నిలువదు. పాపము బుద్ధుడేసాపము నెరుగదు. ప్రతిజీవుని యందు కారుగ్యము వహించుచుని చెప్పటయే యాయన ప్రభావావేశము. ఈ శ్రేమసిద్ధాంతము నాయన కంటగట్టగూడదు.

“నుమర లేనట్టి శ్రేమ నిర్వచన కుమార” అని బుద్ధుడు చెప్పెను. ఇది సంభవించుట యెట్లు? శ్రేమ యనుటతోనే నే యిష్టమగుదా యర్థము.

“ఇన్ని పూవులంత నీ వొక్క పువ్వున్ను పులుకు నేల?” దీనినుండి దురర్థము వచ్చుటలేదా? కవుల భావ విది కావచ్చుచో నాకును సందేహము లేదు. కవుల భావము నిట్లు చెప్పకూడదు. జీవకారు ల్యము వేలు. శ్రేమ వేలు. శ్రేమకుండు జీవకారు ల్యము గొప్పది. ప్రాతదయలవానికి ప్రతిజీవియు నాత్మప్రాయమే అని చెప్పించినచో సందేహస్పద మగు నుండదు. ఈ కవుల యనాహ శ్రేమ యను దానిని తీసికొని దానినొక యదైవతసిద్ధాంతముగనో విశిష్టాద్వైత సిద్ధాంతముగనో చేయవలెనని. కాని ఆ శబ్దమును తీసికొని కి రెంత వైకి నుంజినను, నది త్రిశంకునివలె క్రిందికే జాజీపోవుచున్నది. శ్రేమ యొక సిద్ధాంతముగా నిలువదు.

ఒక సిద్ధాంతము లోకో త్తరముగ నిర్మింపబడుటకు కావ్యజ్ఞానమే చాలదు. తర్కసహమైన బుద్ధి గావలెను. ఆ బుద్ధిలోను లోకో త్తమైన ప్రతిభా వైధివ ముండవలెను. ఇంత జరిగినను అది లోక ములో బహువిమర్శకులలో యుద్ధముగా నరిగిపోవలెను. అంతేకాని నేట రాజకీయవాదుల వైఖరిగా తేలిక గా నొక సిద్ధాంతము నిర్మించరాదు. దానికి హేతుబలము చాలక పట్టుమని కదిలోజులైనను నిలు

వదు. వాల్మీకి, వ్యాసులు చేసిరన్నచో వారు కేవలము కవులు మాత్రమే కాదు. వేదాంతములు రచించి, తఱచి చూచిన భూమిపండితులు, వారు యుష్టులు. వారి శక్తులే వేరు.

ఈ కావ్యములో నందు నొక భూరునిగ చిత్రించి బుద్ధునిచే భూతదయ నుపజేసింప జేసినచో గౌచిత్త్యము సుభూగా దాసింపబడియుండెడిది.

ఇక నీ కావ్యమునందలి రసమునుగూర్చి విచారింపము. ఈ కావ్యమునందలి ప్రధానరసము శాంతము. అంగిరస మితవృత్తిసుఖం దంతయు ననుసంధితమై వ్యాపించియుండువలెను. ఈ కావ్యమునందలి లేదు. మీదుమిక్కిలి అంగరసమైన శృంగారము మిక్కిలిగా వ్యాపించియున్నది. అది యొక దోషము. అదికాక శృంగార శాంతములు రెండును పరస్పర విరోధిరసములు. వీని రెండిటికిని అంగాంగి భావము నిక్షేపించుట తగదు.

కవికి రసవిరోధిజ్ఞాన ముండువలయును.

“ప్రబంధే ముక్తకే వాసి రసాదీన్ బంధుమిచ్ఛరా యత్నః కార్యః సుమలినా పరిహారే విరోధ నామ్”
ఇక వేరే యట్లు నిక్షేపింపబడినను దానిని తప్పకొనుటకు ననేక మార్గములు సూచింపబడినవి. అవేమయు వీరు పాటరింపలేదు. కావ్యములో షడ్వనర్గవరకు శృంగారరసముయొక్క ప్రాదుర్యమే కనపించుచున్నది. అందుచే నంగరస మంగిరసమును మ్రింగి వేయుచున్నది. అదికాక అంగ్యంగరసములు విరోధులైనపుడు అంగరసము తరువారే అంగిరసము స్ఫురించులోపల వేటొక అంగిరసముతో, నవిరోధమైన రసమును స్ఫురింపజేసిన యీ దోషము తప్పిపోవును. నాగానందకారు డట్లే శాంతశృంగారముల నంగ్యంగ రసములుగా నుంచినను మన్య యద్భుతరసమును స్ఫురింపజేసి యీ దోషమును సర్దుకొన్నాడు. ఈ కావ్యములో నా పద్ధతి ఛాయామాత్రముగ నైనను కనపించదు. “యః పునరేకాధి కరణత్వే నిర్విగోహో నైరంతర్యేతు విరోధీ సరసాంతర వ్యవధా నేన ప్రబంధే నివేశయితవ్యః, యథా శాంతి శృంగారౌ నాగానందే నివేశితౌ.” కావున కావ్యములో ప్రధానరసమే తరుమాత్రైంది. ఇక నా యున్నరసమైన యాత్మప్రకృతి యోగ్యము కాదని యిదివరకే నూచించితిని. ఏ దోషమునైనను

సహించవచ్చును. కాని రసదోషమును సహించునెట్లు? న్యుత్పత్తిలోపముచేసిన దోషము పరిహరింపదగినది కాదు. కాని యశక్తికృతమైన దోషమును మించిన దోషముండదు.

ఇక నీ కవులు నాడిన యలంకారములన్నియు వట్టి యలంకారములు. ఏ ప్రయోజనమున నాధింపవు.

“సంసరణ మహాద్భి మన్న ముః మానవ కోటిపయన్ కృపాహురుల్.”

ఇక్కడ కృపను యుగిలో బోల్చుటలో నే ప్రయోజనము సాధింపబడినది? సమద్రములో సునిగినవారిని లేవనెత్త సాధనములతో బోల్చిన ప్రయోజన మున్నది.

దీనిని పోలినదే మఱొకటి గున్నది.

“భవనిరాఘు సంతాపముల్ సరిహరించు సత్యశాంతిదయాది నిర్ఘరుల్ పాదము నీ విహార మహాహార్య మెక్కి యిటుల కంట నీరెట్ట దగదు నీవంటివాడు.”

విహారము కొండవంటిది. అందు సత్య శాంతి దయాది వాహినులు ప్రవహించుచున్నవి. ఇక్కడ కంటనీరెట్ట వలదనుటలో నేమి యాటంకమును వారించుచున్నాను?

“కావులు గట్టియున్ తరుణకంజ హితున్ బురుజించువాని” ఇంతవరకు మంచిచే “అవ్వలి నెమై యున్నవాని” నన్నారు. నందుగొక బాలుని యుద్దు బెట్టుకొనుచు వెనుకకు దిరిగియుండుగా నుంచరించుచున్నాడు. అతనిని నూర్చునితో సమానముగా నున్నాడనుట రమ్యముగా లేదు. ఏమైన పై యలంకారము రమ్యముగా నే యున్నది. కాని అవ్వలి మోమయి యనుటతోడనే యది చెడి యూరుకొన్నది.

“బోనునబడ్డ భద్రగజపాతము పోలిక”

ఈ ఉపమలో లోకస్వభావములేదు. ఏనుగు పిల్లలను బోనులలో పట్టరు.

“చని సోపాన తరముదెస

కనుగొని నిట్టూర్పువిడిచి గ్రక్కన మరలెక

అనిలవశమున జని గ

ట్లును డీకొని తిరిగి నుడివడు పడవరీతిన్ ”

ఈ యలంకారములో నాచిత్రమే లేదు. కథాసందర్భమునుబట్టి యుపమానోపమేయములకు సరియైన సామ్యము గోచరించదు.

“కలయ నలైన బన్నువలజేక్కి బయటికి నుజ్జికి పాజుదలంచు నుడుతివోలే.”

పాపమెవరో కవి “అభినవ వధూగోప స్వాదీ కరీష తిమానవాత్”

అనివాదగా—అత్ర కోమలకామినీకోపేన కరిషకృతానోః సాదృశ్యం నీతినయూస్వాదు తియా హృదయసంనాద సుందరీమ ప్యనుచితీర్వేన సహజైవ చేతః సంతోదమివాదనాతి” అని క్షేమం గ్రహణ క్షేమం నాకు ఆయన మరీ దీని నే మనునో? ఇం గుపసూలంకారాచిత్ర్యము లేదు. అలంకారము రసాపేక్షయా పుట్టినపుడే స్వాగుతాసుందరముగ నుండును. ఇవి శక్త్యలవాదో కాదో అతః యంకారములపట్టి చూచినగాత్రమున నే తెలిసి కోపవచ్చును ఉపమానోపమేయములందలి సాధారణ నిర్మల శక్తిల ఇవి బుద్ధికి తూచినట్లు తలచును.

“నూపులును చేల దగిం నెగు మోముత్రీప”

ఇది సుందరితో నంగు డును. ఈ రూపక మొక్కటిగాత్రము గొప్ప మున్నది. మొ మాపు లుగులవలె నున్నచి మోము త్రిప్పకొనినంట నే యని డిగి. కొనుట సహజము. దీనిని చూచినకొలది చూపై అలంకారములు వ్రాసిన కవులేనా దీనిని వ్రాసినది అని సంశయము కలుగుండును. ఇట్టి వొక నాల్గైదు మాత్రమున్న నీ కావ్యమున చాలదోషము కప్పకుపోయియుం డెడిది.

ఇది యలంకారముల విషయము స్థూలీ పులా కముగా కొన్ని మాత్రమే మాపించితిని. నాకు కావలసినది కవి యెన్ని యలంకారములు వాడినాడు. అందులో రూపకము తెన్ని? యుత్పేక్షి తెన్ని? యని కేటాయించుట గాదు. ఆ యలంకారముల కెంత శక్తియున్నదని మాత్రమే. ఇక జాడతాల వారీగా జెప్ప విమర్శకులు దేశములో కుప్పతిప్ప లుగా నున్నారు. అది వారి పని.

ఈ కవులు ప్రతిసర్గకు మొదట నొక్కొక్క పద్యమును వ్రాసినారు. ఆ పద్యములు నాటకము లలో చూళికలవలె భవిష్యత్సర్గ కథా నూచకములై

రమ్యముగ నున్నవి. వీరి రచనా సౌకుమార్యమునకు నా పద్యములందు పరాకాష్ఠ గల్గినది. వీరు కథను స్వీకరింపక ఇట్టి చాటుపద్యములే వ్రాసినచో గొప్ప కవుల య్యోజివారు.

“హాయనెడి పిల్వపీఠేర నో యటంచు

నాటిపగు ధూలదేహమ్ము నుజ్జగించి

యా తిపస్విని శబ్దమాత్రానుమేయ

తినుతిరాకృతి దాల్చు ధూతదయవోలే.”

ఈపద్యము మహాకవుల భావనామార్గములో నున్నది. ఈ కవులు కవితాశక్తి తేనివారని నే ననుట లేదు. ఎక్కడి కక్కడ మాగిన పద్యగణన మగుర ము; నుండును కాని కథావృష్టి యాచితృద్భృష్టిచాలి చూచినచో నొక్కటియు నిగనగు. అట్లు కాక ఖండాకావ్యములుగానే వ్రాసిన తొలకరి మొదలై నవి మనుగముగ నే యున్నవి కథాప్రబంధము నిర్మించుచుండ సంతికమ నున్నది. దీని కొక శక్తి చాలదు. అన్ని శక్తులను మేళపించి కూర్చినగాని నతితిరాగింప నుండుదు

అదికాక పూర్వ ప్రసిద్ధకవులు వాడిన వాక్యంత సమానాంతి పద్యంతి ప్రదేశములు కొన్నియున్నవి. ఆ పలుకులు తెలిసికొని వాడిన ప్రతికవి పద్యము నందముగ నే యుండును.

కృతయమ్ కృపగోక్షుచనన్యథో

మృగశాబ్దః సమమేధితో జనః

ఈ శ్లోకములో “కృతయమ్” యన్న సగణ ముతోనా పుటలోగల వ్యాచయతాక్రమము తెలి సికొని యట్లే విరిచి పద్యములు వ్రాసిన రమ్యముగా నుండును.

“నిండుమనంబు నవ్యవసీతి సమానము”

ఈపద్యములో పద్య మొక్క డెక్కడ కాగు చున్నది తెలిసికొని యట్లే వ్రాసిన రమ్యముగానే యుండును. ఈ కవులట్టి మెలకువలు కొన్ని తెలిసి కొన్నాడు. ఆపద్యము లందముగానుండుటకు కారణ మది మాత్రమే.

“నడపుల రాజహంస, తెలిసవ్వుల

వెన్నెలవాక, ప్రేమ

లూరెడు నునుబల్కుదేవేపెర,

రెమ్మలు వైచు విలాసవల్లి.”

ఏ పద్యము చూచినను బాగుగ నలిగిన బాటపై నుండి నడచినదిగ నే కనుపించుచున్నది. ఈ కావ్య మంతయు సౌకుమార్యమును గుణముచే నిండిపోయినది. కావ్యములో ప్రసాదగుణమున్న నే రమ్యముని యాలంకారికుల యూహ. ప్రసాదగుణ మన్ని రస ములయందు తన్నర్పించుకొనును.

“సమర్పకత్వం కావ్యస్య యత్తు సర్వరసాన్ప్రతి
స ప్రసాదో గుణో జ్ఞేయః స్వాసాధారణక్రియః”

ఈ కావ్యము నెల్లు చూచినను పాఠక్రమమునకు నిలువదు. దిశ్శాస్త్రముగ కొన్నిటి నుదాహరింతును.

పొచ్చెమెరుగని భావముల్ పొందిపొసగి
వలపు నెత్త వులీనెడి భాగ్యముల్పు

మగునె గురుదేవ”

ఆ భాగ్యమెవరిది? దంపతుల భాగ్యమన వద్దూ?

“బాధిధర్మమే శిరణమటంచు బిటుకుడు
సౌధపురస్థలి సల్ప గాంచి’ ఒక భక్షుకుడు నిల్వ
గాంచి యని యిం .వలెను.

“పుష్పబాణాగమాధ్యేత్య
ప్రాథమకుండవై”

ప్రాథమకుండవై కాదు. ప్రథముండవై యన వలెను.

“ఎలడెటి రెక్కతుదపై
బొలసిన గనుగందు మల్లెమొగ్గకు దులయై

తొలిసంజ నూత్నిరుచులన్
గలకలమని నవ్వు వలపు గాదన దగునే?”

ఈ పద్యమువలన ఆ వలపుయొక్క లక్షణమెట్లు తెలిసినది?

“వసివాళ్ళావై, దొకప్పుడు
గనుగందదు, మెల్లిచాయతగ్గదు, తావుల్
కొనరు, మరిందము చిలుకును
విసువక యెదిదాల్తునట్టి ప్రేమసుమమ్మున్”

ఈ భావములెంతి పరస్పరభిన్నములుగ నున్నవో చూడుడు. పై పద్యములో వలపు కనుగం దును, డెండవపద్యములో ప్రేమ కనుగందదట. కవుల

భావములో ప్రేమ, వలపులు విభిన్నములేమో! ఈ భావములకు లక్షణార్థమే తప్ప వాచ్యాన్వయముండదు. లక్షణార్థము తీసినచో పొసగదు. ముఖ్యాన్వయభాస గలిగినచో లక్షణ. మఱి లక్షణార్థభాస గలిగినచో నేమని చెప్పవలెనో.

కావ్యవోషములలో న నాచిత్యము కంటె నెక్కువ దోషముండబోదు. ఈ కావ్యములో నూటికి తొంబదిపాళ్ళు దోషమున్నది.

“అనాచిత్యాదృతే నాన్యస్య సభింగస్య కారణమ్
ప్రసీద్ధాచిత్య బంధస్తు రసస్యోపనిషత్పిరా”

“సర్వచక్రమును కేల త్రిప్పను” సర్వచక్రమును త్రిప్పట యేమిటి? ఇదేమైనా గారడీ విద్యయా.

“అతిశయే శుకృతాత్మయైన మాయాదేవి
కడువారగన్న బంగారుతిండ్రి”

భారతిములో కృష్ణునిగూర్చి వ్రాయుటచే నీ ధోరణి సాగసు గా నున్నది. కాని యిక్కడ సన్యాసెని గూర్చి వ్రాయుటచే నది సాగసు గా లేదు. పాపరులైన ప్రజలు గుంపులు గూడి యయ్యో పాపము సన్యాసము పుచ్చుకొన్నాడేమని యనుకొందుగుగాని పై పద్యపాదములె యనుకొనదు.

“సడలని కౌగిలింతలకు చందనదర్పలు పేటు
లెత్తగా”

ఇది యెట్లు సంభవమని నా ప్రశ్న. విరహముచే హృదయమెండి పేటులు లేవవచ్చునేమో కాని సడలని కౌగిలింతలలో సంభవమే కాదు. కవి సమయమును కాదు.

“కవిమనః పంకజాపవనీక్తమై రసా
గ్రమున నాడెడి పదార్థములనంగ
ఆనందపరిపుల్ల మానీంద్రదహరతా
రాధ్యమందాడు జీవాత్మలనగ.”

ఇవి శాస్త్రదృష్ట్యా నిలువవు.

నా చూడ్కులన్ ద్రావుదున్ నీ నవ్యామృత
నీక్షణమ్ములన్.

నా చూపులతో నీ యందమును త్రాగుదునన్న ప్రయోగమును మన మెఱుగుదుము. ఈ ప్రయోగ ముల్పాఠ్యము.

“రచియించుకొనియె చలించు చునుచెక్కు
లందు విశేషకములు”

విశేషక మనగా నొకటిబొట్టు. నుందరి దానిని
చెక్కులపై నేల యలంకరించుకొన్నది. అదేమైన
శృంగారచేష్టయా (అశ్వఘోషుడు కూచి నిల్చే
వ్రాసినాడు)

“ఎడపని ధర్మమార్గ మెటులే నొక ముందడు
శయ”

వియు పదమునకు బాణము ప్రయోగించుట
యిది యర్థము. ఇక్కడ వేయు అని యుండు
వలయును.

“రతనాలు పోహళించిన” దీనికంటె రతనాలు
కూర్చిన యన్నచో బాగుండును. ఈ పోహళించు
శబ్దార్థమును కృష్ణరామ్రాజగారిమీద వ్రాసిన న్యాయ
ములో వివరించుతిని.

“బాలిన్ బడె జేమిటికన్న
దైన్యభావము గదురన్”

బాలి, దైన్యము ధనార్హకములు కాబోలును.

“పొదుగు విడువని పిల్లపై బుద్ధిపాటి
యడులునన్ తల్లి మేక మానాంగణమున
రాల్చు కన్నటిబొట్లంకురములు గాగ
యలదు మన్నవి విషవృక్షములు కుమార.”

ఆ కన్నటిబొట్లతో దయావృక్షములు మెలుచు
నన్నచో నున్న సారస్వము దీని కుండుదు. అదికాక
మానాంగణమున తల్లి మేకలను కోయరు.

“గాం కొకింత యగ్రరీక్రమమైన కొలంది”

అగ్రరీక్రమ నిట్లు వాడకూడదు. సంస్కృతం
సమాసపూర్వశబ్దమైన రమ్యముగా నుండును.

“స్వయము కోరి వరించి కయికొన్న”

తెలుగులో స్వయముగా నని వాడితిరవలెను.

“నేతి నేతి యటంచు ననేకగతుల

బడలి కన్గొనె తుదకు నిర్వాణపథము”

నేతి నేతి యననని వేదాంతములోనిది.
వానిని తీసుకొనివచ్చి బుద్ధునియొద్ద వాడుటలో
పూర్వము చెప్పిన దోషము సంఘటిత మగుచున్నది.

ద్వితీయసర్గాంతమందు నందుడు బుద్ధుని
యొద్దకు వెళ్ళుచు నుందరిని బుజ్జగించెను.

“వలవని బాలిపూని నను

వారణ నేయకు, బేలవై కనుం

గొలుకుల నీరునింప కది

గో! గురుదేవు డతిక్రమించెడున్

దెలి! కనుమాపు మేర, నను

కెచ్చెర నంపిన దిత్సపర్యలన్

సలిపి భివల్ పదాంబురుహ

సన్నిధికిన్ జనుచెంతు నింతలో.”

“అనుచు నూరార్చి పత్రసమంచితమగు

నాననమ్మును దడవి ముద్దాడి, రాజ

సాతిరంజతి చిత్రాంబరాలితోడ

నందు దున్నట్ల యే పయనంబుగాగ.”

అని చెప్పినారు. చతుర్థసర్గలో నందుడు
రానందున నుండిరి దుఃస్వించుచు నిట్లు పల్కినది.

“నీ నయమమ్ములాన, గురు

నిన్ గనిమొక్కిడి వేగమైనా

కాళిన విశేషకమ్ము భవ

హానలక్ష్య భవంపవత్తుగా

దా, ననునమ్ము మంచు శబ

భంబులు పల్కిన ధర్మవృత్తికన్

పోని యొనర్పలేక సరి

యంటిని ధత్సల మిట్టులయ్యెబో.”

ఇది ఎక్కడ నున్నది. నందుడు బుజ్జగించి వెళ్లు
నపుడు చెప్పినట్లేలేదు. పైగా దీనికి “గుర్తొకటి
యంచినారు. దీనినిబట్టి యున్నదున్నట్లుగ నే యా
వాక్యము లుండువలెను గదా. నందుడు బుజ్జగించెనని
చెప్పి న్వతీయ సర్గాంతమందలి “వలవని బాలిపూని”
అన్న పద్యమును తీసి వేసినచో నిది సమర్థితమగును.
కాళిదాసు కుమారసంభవములో రతివిలాపము పెట్టి
నాడు. ఆ రతీదేవి మన్మథుడు తన్ను విడిచి వెళ్ళు
నపుడు చెప్పిన మాటలను స్మరించుకొని యేడ్చును.
రతిని విడిచి మన్మథుని గొంద్రుని సభకు వెళ్లునపుడు జరి
గిన సంభాషణను కాళిదాసు వర్ణించలేదు. కావున
దీనినిబట్టి యది అనుమితమనము గావచ్చును.
ఇక్కడ నందుడు వెళ్లునపుడు శేటతెల్లముగ కొన్ని
వాక్యములు చెప్పినట్లు గలదు. ఇక్కడ అది యను
మితమన మగుట వీలులేదు.

ఈ కవులు పరిచ్ఛేద విభాగమును కేయుటలూ గూడ సేర్పు చూపలేదు. ఉపదేశములూ

“అని బుజ్జవమున బలికెన
విని నందుడు బెదరు నుంత విడిచిన మది నా
నన మెత్తిచూచి గౌతము
మునికేమో విన్నవించబోయి నునయనన్.”

అన్న పద్యముతో సగ్గ ముగించుట న్యాయము. దాని తర్వాత నాకు పద్యములు ధర్మసంపాదములూ చేర్చవలెను. ఆ యాచుపద్యములు వ్రాసి యుపదేశమును ముగించుటలూ నెమైన విశేషమున్నదాయన్నచో నెమియు కనుపించదు.

ఈ కావ్యములూ నున్న పురహృదివర్ణనలు ప్రబంధములనుండి దోరువుతెచ్చుకొన్నవి. శృంగార రసప్రధానములైన ప్రబంధములందు భాసించినట్లుగా నవి యిక్కడ భాసించవు. ఇవిన్ని సునిశితముగా నూహించి పరిహరించవలెను. అశ్వేషోషాడట్లు సంస్కృతమున పరిహరించుకొన్నాడు. అతడు శృంగార శాంతిముల కంగంగ భావము కూర్చినను శృంగారముకంటె వేయి రెట్లెక్కువగా శాంతిమును కావ్యమున గుప్పించినాడు. కావ్యమునందంతయు దౌర్దమతిపు వాతావరణము భాసించ జేసినాడు. ఇంతజేసెయు నెటునోయి యెటువచ్చునో యని శృంగారరసమునుండి శాంతరసము స్ఫురించులోపల శాంతరసమునకు, విరోధరసమైన యద్భుతమును స్ఫురింపజేసినాడు. కావ్యము వ్రాయుట కింత గూత్తుపరికిలన కావలయును. వీరు వ్రాసిన యితి వృత్తియంతయు నందులోనిదే. వీరు మార్చినది ముఖ్యముగా రెండు. అంకొకటి శ్రేణుసిద్ధాంతము—

“ఏ నాస్మిన్నతివిచిత్రకవిపరం పరావాహిని సంసారే కాళిదాస
ప్రభృతయో ద్విత్వా పంచసావా మహాకవయ ఇతి గణ్యం తే.”

అశ్వేషోషాదు నందున వాడుకనిగా సర్వించి దౌర్దమతము నుపదేశించెను. వీరు దానిని స్వీకరింపక యగమ్యగోచరముచేసిరి. ఇక రెండవది నంద నుంచుటను సంఘసేవకులుగా మార్చుట ఇది క్రొత్తగా నేయున్నది. కాని ప్రయోజనము లేదు. కొన్ని కొన్ని యలంకారము లశ్వేషోషాదు వ్రాసిన వే వీరును వ్రాసెను. దోష మెవ్వరు వ్రాసినను వ్రాడ మే. పునర్వక్తునిష్పష్టి మహాకావ్యమున కున్ముఖముగా నుండును. ఆ దృష్టితో దగిలిన వోషముల నిరూపించుట న్యాయము. ఆ దృష్ట్యా అశ్వేషోషానిలా కూడకొన్ని స్వల్ప వోషములున్నవి. కాని దానిని కత్తు ప్రతిభ యరని కున్నది.

కొన్ని పెద్దవోషము లుండవచ్చును. కాక ప్రక్రియ సరిగా నుండకపోవచ్చును—వాక్రమమునకు నిలువని కావ్యము లాధునిక యుగమున నున్నవి. వారు దానిపై అశ్రద్ధవహించుచున్నారని పాఠకు లందఱు తెలియుటకు మాత్రమే యుదాహరించితిరి. పద్యరచనవిషయములలో నీ కవులధోరణి లెలనూని కనువంటిది. పెక్కుకవయములు నెక్కడు కక్కడు చూచిన పరిమ రుచియుము; నుండు ననుటలూ నాకు సంపదము లేదు. దౌచిత్యము—రసము—కథ—వీనిద్వస్తాయీ కావ్యము నిలువను. కావ్యమునకు ముఖ్యముగా కావలసిన సామగ్రియే యది. మిగిలిన వోషము లందఱలో నున్నట్టే వీరిలో నున్నవి. అని పెద్దవోషములని నే ననను. కాళి దాసాదులయందును దోషము లున్నవి. కాని వారి వోషము లిట్టివి కాదు. పద్యరచన రమ్యముగా నుండి మిగిలినవి లేని కవులు వేలకొలది యున్నారు.

మధురానగరచరిత్ర

శ్రీ చల్ల రాధాకృష్ణశర్మ

చరిత్రకు తెలియవచ్చిననాటినుండియు వైష్ణవ దీక్ష తీగముననున్న మధురానగరము సర్వసంపదలకు నిలయుమె శోభిల్లుచుండెను. ఈ నగర రాజ్యము తొలుత పాండ్య వంశస్థుల యధీనమున నుండెను. పాండ్యభూపతులు బలహీనులుకాగా వారిని జయించి చోళవంశీయులు మధురను కైవసము గావించుకొనిరి. 'గంగైక్కింప చోళ' బిరుదు పురాజితుడగు రాజేంద్రచోళుడు మధురను పాలించిన ప్రప్రథమ చోళ మహీపతియని చరిత్రకారుల యభిప్రాయము. పాండ్యులు వారికి సామంతులై కాలము వెళ్ళిబుచ్చుచుండిరి. పరగుడువ శతాబ్దమునాటికి చోళుల ప్రాబల్యము తగ్గవచ్చెను. తగిన తరుణమునకై వేచియున్న పాండ్యులు బలము చేకూర్చుకొని మధురను వశముచేసికొన యత్నించిరి. కాని లాభము లేదయ్యెను. ఇది యిట్లుండగా క్రీ. శ. 1810 లో ఢిల్లీ పాదుషాయగు అలాయుద్దీనుచే ప్రేరేపితుడై మాలిక్ కాఫరు సేనాని దక్షిణాపథముపై దండెత్తివచ్చి విజయములు సాధించుచుండెను. పాండ్యమండలము (మధుర) కూడా సతనికి స్వాధీనమయ్యెను. మాలిక్ కాఫరు జైత్రయాత్రలవలన దక్షిణభారతమున హైందవ సామ్రాజ్యభానుడు నల్లని మేఘముల చాటున మాటువడెను. చంద్రవ్యజము రెపరెపలాచుచుండెను.

పిమ్మట క్రీ. శ. 1836 సం॥న విద్యారణ్య స్వామివారి సహకార సానుభూతులు సంప్రాప్తములు కాగా హరిహర బుక్కరౌదరులు తుంగభద్రదానదీ తీరమున విజయనగర రాజ్యమును స్థాపించి హిందూ మతమునకును, సంస్కృతికిని జీవము పోసిరి. హరిహరరాయల మరణానంతరము 1843 సం॥న మొదటి బుక్కరాజులు సింహాసనమునకు వచ్చెను. ఇతని రెండవ కుమారుడగు వీరకంపనరాయలు మహాసాహసుడగు యుద్ధవీరుడు. ఈతని నాయకత్వము క్రింద విజయనగర సైన్యము మధుర పై దండెత్తి తిన్నగరము నేలు సుల్తానును సంహరించి, మధురను హస్తగత మొనర్చుకొనెను. ఈ విజయ గాథను కంపనరాయలవారి సతీతిలకమున గంగాదేవి తన 'మధురా విజయ'మును సంస్కృతకావ్యమున మనోజ్ఞముగ నభివర్ణించియున్నది. అతని జైత్రయాత్రాఫలితముగ మధుర విజయనగర సామ్రాజ్యమున లీనమైపోయెను. నాటినుండియు విజయనగర సమ్రాట్టుల ప్రతినిధులు మధురను పాలింప దొడగిరి.

విజయనగర సమ్రాట్టుల పక్షమున మధుర నేలిన వారిలో పేర్కొనదగినవారు కోట్యము నాగమ

నాయకుని వంశస్థులగు నాయక రాజులు. తొలుత వీరు విజయనగరసామంతులుగ వ్యవహరించుచు వచ్చినను పిమ్మట స్వాతంత్ర్యము ప్రకటించుకొని స్వతంత్ర రాజులయిరి. ఈ నాయక రాజులు తెలుగువారు. కాశ్యపగోత్రజులు. వీరి పరిపాలనమునకు శాశ్వత చిహ్నములుగ పాండ్యమండలము నందెప్పలు చూచినను నాయక రాజులు చిరిగించిన మహోన్నతిములైన ఆలయములు, శేతు దుర్బేద్యములగు దుర్గ రాజములు, అందాలు చిందు శిల్పకళాఖండాములు, సుందర మందిరములు, సత్రములు — నేటికి గూడ కలకలలాడుచు గనబడుచుండును. ఇట్టి నాయక రాజుల యేలుబడిలో నందాలు దిద్దుకొనిన మధుర మఱల మహమ్మదీయుల హస్తగత మయ్యెను.

మధుర నేలిన రాజులకు సంబంధించిన చారిత్రిక లేఖనములు తెలుగు, తమిళములందు జాలగలవు. వీనిలో 'మధురై త్తల వరలారు' అను తమిళ లేఖన మతి ముఖ్యమయినది. దీనిలో మధురను పాలించిన రాజులెల్లరు పేర్కొనబడిరి. ఎపుడు వారు రాజ్యమునకు వచ్చిగో, ఎంతకాలము వాగు పాలించిగో, వాగు చేసిన దాన;ర్భుగ లెట్టివో — మున్నగు విషయములకూడ నుదాహరింప బడినవి. కాని గూఢాంశ చరిత్రకారుల పరిశోధనలవలన బహుల్పశిన యంశముల బుగస్కరించుకొని మాచిన నీ లేఖనములలో పేర్కొనబడిన లేదీలు కొన్ని సరికావని నుడువ వలసియున్నది. అయినను కాలనిర్ణయము చేయు నవసరమున నీ లేఖనమువలన గొంతయైన లాభము చేకూరునని నుశువులు సమంజసము!

తొలుదొలుత మధురై త్తలవరలారును పరిష్కరించినవారు కీ. శే. రాఘవమ్యంగారు. వీరు భాషాకవి శేఖర బిరుదాంకితులు. తమిళమున గొప్ప పండితులు; విమర్శకులును. వారే దీనిని నెండమిశోయను పత్రికలో బ్రచురించిరి. మధురై త్తల వరలారులలో మధురనాయక రాజులను గూర్చి పేర్కొనబడిన యంశములను మాత్రము ఈ వ్యాసములో యధాతథముగ నుదాహరించితిని.

“శకాబ్దం 1481 మీద చెల్లు రౌద్ర సంవత్సరం మార్గశిరెల రాయలవారి ఉత్తరువు ననుసరించి కోట్యం నాగమ నాయకుని కుమారుడు విశ్వనాథ నాయనయ్య మధురకు వచ్చి రౌద్ర సంవత్సరం మార్గశిరెల మొదలు ఆంగీరస సంవత్సరం వైగాసిరెల వరకు 12 సం॥లు రాజ్యం చేసి అస్తమించిరి. పిమ్మట ఆంగీరస సం॥ ఆదిరెల మొదలు వృష సంవత్సరం వైగాసిరెలవరకు 8 సం॥లు విశ్వనాథనాయనయ్య కుమారుడు కృష్ణప్ప

తెల్లగా
ఉతుకోబడినవి

ప్రకాశవంతముగా
ఉతుకోబడినవి

ఇందుకు
సన్ లైట్
సబ్
కారణము

బాదకుండగనే బట్టలను తెల్లగాను ప్రకాశవంతముగాను ఉతుకును!

హిందుస్తాన్ కో - ఆపరేటివ్

ఇన్ స్యూరెన్సు సొసైటీ లిమిటెడ్.

(హెడ్ క్వార్టర్స్ - కలకత్తా)

నమ్మకమునకు, స్నేహపూర్వకమైన లావాదేవీలకు పేరొందిన కంపెనీ. గత 45 సం॥ ల ప్రజా

సేవలో సొసైటీ సంపాదించిన గొప్ప ప్రజాదరణకు యీ అంకెలే ప్రబల తార్కాణము.

1951 లో పూర్తి చేసిన

వ్యాపారం - రు. 16,28,00,000

1951 లో అమలులో ను. 81,00,00,000

పున్న మొత్తం భీమా మైనా

ఆంధ్ర జిల్లాలలో సొసైటీ యేజంట్లుగా పనిచేయదలచి సమృద్ధత గౌరవముగలవారు విజయవాడలోని సొసైటీ క్రాంచి ఆఫీసుకు క్రాయగో రెదము.

హిందుస్తాన్ బిల్డింగ్సు, ★

పో. బా. నెం..12, బకింగ్ హంపేట, పోస్టు,

ఐ. కె. రాయ్, బ్రాంచి మేనేజరు

విజయవాడ

కుష్టు ★ బొల్లి

వగైరా మేహమచ్చలు, సెగ. సవాయి వ్యాధులకు గ్యారంటీ చికిత్స, క్యాటలాగు ఉచితము.

జి. వి. రెడ్డి అండ్ కో

(రిజిస్టర్డ్)

“భాస్కరాశ్రమము”

గోపాలపురం, తూ. గో. జిల్లా

పాలసుగంధితేవ్యం

ఇది రక్తవృద్ధిని చేయు నిలువ గల ఋతువులచే తయారు చేయబడినది. మేహములు, నిక్కాక నిస్సత్తువ, శుక్ల నప్తము, అతిమూత్రము మొదలగు వాటిని ఖండించి, మంచిబలమును వీర్యపటుత్వమును కలిగించుటలో ఆద్యుతమయినది. అనేక సర్టిఫికేట్లు గలవు. 2 డబ్బీలు చాలును.

20 తులముల డబ్బీ రు. 2/-

పోస్టేజి ప్రత్యేకము.

వి. సి. ఏ. అండ్ కంపెనీ

అయుర్వేదసమాజం.

పెరిజేపి, (నెల్లూరు జిల్లా)

నాయనయ్య రాజ్యం పాలించి అస్తమించిరి. వృష సరిగ్గా ఆణి నెల మొదలు మన్మథ సంవత్సరం వైగాసి నెలవరకు 14 సం॥లు కృష్ణపూనాయనయ్య కుమారుడు వీరప్ప నాయనయ్య రాజ్యంచేసి స్వర్ణస్థులయిరి పిమ్మట మన్మథ సం॥ మొదలు శుభకృతు సంవత్సరం ఆణి నెలవరకు 7 సం॥లు వీరప్పనాయనయ్య కుమారుడు కుమారకృష్ణపూనాయనయ్య రాజ్యం పాలించి అస్తమించిరి. శుభకృతు సం॥ పెరట్టాసి నెల మొదలు ప్లవంగ సంవత్సరం మాసి నెల 5 సం॥లు కుమార కృష్ణపూనాయనయ్య తమ్ముడు విశ్వపూనాయనయ్య రాజ్యంచేసి స్వర్ణం అలంకరించిరి. ఆయన తమ్ముడు కనగిరి గంగపూనాయనయ్య పట్టానికి వచ్చి నాటికి (నదీ) తీరముననున్న సంధ్యా మండపములో ఎనిమిదవ రోజున అస్తమించిరి పిమ్మట విశ్వపూనాయనయ్యకుమారుడు ముద్దుకృష్ణపూనాయనయ్యయ్యా, ఆయన కుమారుడు ముద్దువీరప్ప నాయనయ్యయ్యా పట్టం కట్టుకొని ప్లవంగ సం॥ పంసుణి నెల మొదలు దుంగుళి సం॥ కార్తీకమాసం వరకు 15 సం॥లు రాజ్యంచేసి స్వర్ణస్థులయిరి. దుంగుళి సం॥ మార్గశిర నెల 7 వ తేదీ ముద్దువీరప్ప నాయనయ్య వారితమ్ముడు ముద్దుతిరుమల నాయనయ్య వారు పట్టంగట్టుకొని శ్రీ మినాక్షీ సుందరేశ్వరుల కటాక్షానికి పాత్రులై, స్వామివారికి అనేక ఆధరణాలు చేయించియిచ్చి, కొత్త (పుగు) మంఠం, తెప్పకుళములు కట్టించియు, స్వామిసన్నిధిలో బంగారుపూత వేసిన సింహాసనము దంతింతో చేయబడిన చతురమును, రత్నసింహాసనమును చేయించియిచ్చి, ఏడుగుళ్ళకు అనేకంగా సత్కార్యాలుచేసి నిత్యపూజకుగాను నలభై నాలుగువేల పణములు (ఆదాయం లభించు) సీమను ఇచ్చి గుడికి సంబంధించిన పరిజనులకు అన్నపానాదీకములకుగాను సర్వమాన్య అగ్రహారములు యిచ్చివేసి, తమ సొంతంలో గృహనిర్మాణమును చేసి, ఉత్సవాదులను వైభవంగా జరిపించి స్వామి అశ్వగర్ వారికి చిత్తరక్షణ వానికి చప్పరము కట్టించి స్థలము లన్నిటిని మిగుల ప్రబలంగా చేసి, “స్వామిదర్శనానికి వస్తే స్వామికి పాదకానుక అభిషేక నైవేద్యాలకు వెయ్యిపణములు యిచ్చేది; మాడిపిడిలో వేంచేసియున్నప్పుడు స్వామివారికి వెయ్యిపణములు యిచ్చేది;” ఈ విధంగా దుంగుళి సం॥ మాసి నెల 7 వ తేదీ మొదలు విశంబ సం॥ మాసి నెల 4 వ తేదీవరకు 36 సం॥లు రాజ్యం పాలించి విశంబ సం॥ మాసి నెల 4 వ తేదీ మంగళవారం రాత్రి దైవికం చెందిరి. విశంబ సం॥ పంసుణి నెల మొదలు వికారి సం॥ వైగాసి నెల వరకు 9 సం॥లు ఆయన కుమారుడు ముద్దు వీరప్ప నాయనయ్య రాజ్యం పాలించిరి. వికారి సం॥

ఆణి నెల మొదలు దుంగుళి సం॥ ఆణి నెల వరకు 24 సం॥లు ముద్దు వీరప్పనాయనయ్యవారి కుమారుడు చొక్కనాథనాయనయ్య రాజ్యంచేసి ఆణి నెల 4 వ తేదీ స్వర్ణస్థులయిరి ఆయన కుమారుడు రంగకృష్ణ ముద్దువీరప్ప నాయనయ్య యధిరోదారి సం॥ విప్పసి నెల 17 వ తేదీ మొదలు పమోహరి సం॥ వరకు 7 సం॥లు రాజ్యంచేసి స్వర్ణస్థులయిరి. పిమ్మట ఆయన కుమారుడు విజయరంగ ముద్దు చొక్కనాథ నాయనయ్య పసిబిడ్డగా ఉన్నంగువల్ల ఆయన అవ్వయొక మంగమ్ముగా రా బిడ్డను ఒకటో కూర్చుండి బెట్టుకొని కొద్దిరోజులు రాజ్యం పాలించినాడు. అప్పుడు చాలా అగ్రహారప్రతిష్ఠలు, సత్రిములు, తాలలు నిర్మించి, తిరుమల నాయనయ్యవారి రోజులలో జరిగిన పెప్పందం ప్రకారం జేవాలయ విషయములను జరిపించుతూవచ్చిరి. మంగమ్ముగారు స్వర్ణస్థులయిన పిమ్మట విజయరంగ ముద్దు చొక్కనాథనాయనయ్య రాజ్యం పాలించుచూ పూర్వం తిరుమల నాయనయ్యవారి రోజులలో జరిగిన విధంగా జరిపించుతూ వచ్చిరి. ఆ విధముగా జరిగే రోజుల్లో ఒక నాడు నగశోభనకుగాను ఒంటరిగా గుడికివచ్చి దూచిన సందగ్ధమున గుడిలో పూజ, దీ, భూప నైవేద్యాలు పూజ్యంగా జరిగిన వైశం దూచి నాడు అంతిపురంపోయి చేరిరి. నాటునాటి ఉదయం గుడికి సంబంధించిన పరిజను లందరినీ రప్పించి మనం గుడికిగాను సర్వమాన్యంగా నలభై నాలుగువేల పణముల సీమను విడిచిపుచ్చగా ఈవిధంగా దైవకార్యంలో లోపం ఎందుకు వచ్చింది—ఆని చాలాశోషం చేసుకొని పరిజనముల యధీనంలో నున్న గ్రామాలను సర్కారులో చేర్చి వారి గ్రామాల్లో వుంచబడిన భూమి పట్టాలను తీసుకొని పరిహరించివేసి ఏడుగుళ్ళ పూజకు నలభై నాలుగువేల పణములున్నూ, అంతిపురం బొక్కనంలోనుంచి నిత్యపూజను, ప్రత్యేకపూజలు అలంకారవిశేషము, ఉత్సవాదులను, అశ్వగర్ స్వామివారి వైత్రోత్సవము (చిత్ర) విమర్శగా జరిపించుచు పరిజనములకు గుడికి పూర్వం తిరుమల నాయనయ్యవారి రోజులలో విడిచిన విధంగా నిర్వాహక గ్రామము (భటవృత్తిమాన్యము) అగ్రవాగ్రామములను సర్వమాన్యంగా విడిచివేసి బహు విమర్శగా నడుపుతూ వచ్చిరి. వారు 40 సం॥లు రాజ్యం పాలించి విరోధికృతు సం॥ మాసి నెల శివరాత్రి రోజున దైవికం చెందిరి. విరోధికృతు సం॥ మాసి నెల మొదలు సిద్ధార్థ సం॥ వైగాసి నెల వరకు 9 సం॥ములు విజయరంగ చొక్కనాథనాయనయ్య భార్య మినాక్షీ యమ్మ పట్టంగట్టుకొని సోదరుడైన వంకట పెరుమాళ్ నాయకుని సహాయంతో రాజ్యం చేసిరి.”

గ్రంథ విమర్శనము

పెనుమంచిలి తైనదేవుడు

[మున్నగు పది కథలు]

కవికొండల వేంకటరావు, అభినవాంధ్ర కార్య స్థానము, రాజమహేంద్రవరము. వెల 1-4-0

ఇవ్వన్నీ ఆంధ్రదేశంలో ప్రసిద్ధములైన పుణ్యక్షేత్రాలనుగూర్చిన కథలని పుస్తకంమీద ఉన్నది.

శ్రీ కవికొండల వేంకటరావుగారి రచనలలో ఆంధ్రదేశప్రసిద్ధములైన పుణ్యక్షేత్రాలు, వాటికి సంబంధించిన సామర పారాణిక గాథలు మన కళ్ళు ఎదురు కట్టేటట్లు చేశారు.

ఆయా పుణ్యక్షేత్రాలు, వాటికి సంబంధించి పల్లె గారి పరిసరాలు, ధ్వజస్తంభాలు, వాటి చిరు గంటలు మోతలు, పాడుపడిన దైన, చారిత్రక విగ్రహాలు, సహజమైన వాతావరణంలో చిత్రించడంలో శ్రీ వేంకటరావుగారు విట్టలు. ఈ రచనలన్నీ చదువు తూంటే మనసు—సర్వత్ర ఆంధ్రదేశ చానపద పరిసరాలలో హాయిగా సంచరిస్తూ ఉంటుంది.

నిజానికి కథాలక్షణాలున్న రచన లింకులో చాలా తక్కువే. ఆంగ్లభాషలో 'స్కెచ్' అనే జాతి రచనల లక్షణా శ్రీ రచనలలో ఎక్కువగా కనిపిస్తున్నాయి.

అయితే ఈ చిన్ని రచనలన్నీ కథలంప ఉత్సాహంగాను నడిచిపోతాయి.

ఈ పది రచనలలోను 'పెనుమంచిలి తైనదేవుడు', 'ప్రరంగపట్టణపు నడువీధి పెనుమల్లే స్తంభము', 'కాడవరపు చెరువులో కోరుకొండ నరసింహస్వామి నీటినీడలు' అత్యుత్తమమయిన రచనలు. వీటిలో చాలాచోట్ల రచయిత అత్యుత్తమ కవితా శక్తి స్ఫూర్తకా లైన ఘట్టాలన్నీ ఉన్నవి. కవికొండలవారి రచనావైవిధ్యం పరిశీలింప దలచినవా రిది తప్పక చదవ వలసిన పుస్తకము.

(2) పొట్టి రవికెలు, మాలుజడలు

[మున్నగు పదికథలు]

కవికొండల వేంకటరావు, అభినవాంధ్ర కార్యస్థానము, రాజమహేంద్రవరము. వెల : రూపాయి.

పై సంపుటిలోని రచనలకు ఈ రచనలకు చాలా కేదం ఉంది. ఈ సంపుటిలోని రచనలలో

పల్లెల్లోను పట్టణాల్లోను జరిగే సంఘటనలకు సంబంధించినవి.

వీటిలో రెండు చక్కనికథలున్నాయి. ఈ కథలు చాలా సంప్రదాయభోరణిలో చెప్పకు పోతున్నట్లుంటాయి. కాని వీటిలో కథనశక్తి చాలా నిశితమైనది. వీటిలో మొదటిది శృంగారశ్రేష్టి. రెండవది పెద్దూరు. ఇక మిగిలినవాటిలో కథలన బడేవి లేనేలేవని చెప్పవచ్చును. అయితే ఈ మిగిలిన రచనలలో అంతటా పల్లెటూరి రైతుపనుదులు మొదలుకొని పట్టువాసపు రంగులదాకా—అన్ని రకాల జనాభా ప్రత్యక్షమౌతుంటారు.

ఈ వ్యవస్థలను చిత్రించడంలో వేంకటరావు గారి దగ్గర ఒక విశిష్టమైన ప్రత్యేకత కనబడుతుంది. వీరందరు అచ్చంగా తెలుగుదేశంలో కనబడే మనుషులలాగే ఉంటారు. ఈ విశిష్టమైన సహజము, స్వాభావికము అయిన వ్యక్తిచిత్రణం వీరి సామ్యం. అయితే ఈ వ్యక్తిచిత్రణాలలో కొన్ని సంపూర్ణంగాను, సర్వాంగ సుందరంగాను ఉంటాయి. 'శృంగారశ్రేష్టి'లోని వ్యక్తిచిత్రణాలన్నీ ఈ తరహాకు చెందినవి.

ఈసంపుటిలో చివర రచనలలో వచ్చే ఈ వ్యక్తిచిత్రణాలు చాలావరకు కేవలం రచయిత ఊహ వేశంలో పుట్టి గాలికి పూడ్చి కొట్టుకుపోయేటంత అస్పష్టంగాను, అసంబద్ధం గాను ఉంటాయి.

బహుశః ఈ రెండురకాలైన భజితలు మొత్తం మీద వీరి రచనలలో అంతటా కనిపిస్తాఉంటాయని చెప్పవచ్చును.

ఈ సంపుటిలో శృంగారశ్రేష్టి, పెద్దూరు వంటి పటిష్ఠమైన రచనలు మొదలుకొని కేవలం ఖులాసాకోసం చదువుకోడానికి వీలైన 'రయితు సమస్య' దాకా అన్నిరకాల రచనలు ఉన్నాయి.

భాషలో, భావాలలో వైదేశిక వాసనలేని అచ్చమయిన జాతీయత ఈ రచనలలో కనబడే ప్రత్యేకం.

గ్రంథ స్వీకృతి

వయోజన విద్య

1. మొదటిపుస్తకము.
2. రెండవపుస్తకము.

రచయిత : గాడిచెర్ల సూరిసరోజ్వత్తమరావు గారు. ప్రకాశకులు : ఆంధ్రగ్రంథాలయ బ్రహ్మ,

పదములు లంక. వయా విజయవాహ. వెల : ఒక్కొక్కటి అయిదు అణాలు.

వయోజనుల విద్యాభ్యాసానికి తోడ్పడే వాచక పుస్తకాలు మన భాషలో లేనేలేవని చెప్పవచ్చును. శ్రీహరిసర్వోత్తమరావుగారు రచించిన ఈ పుస్తకాలు రెండు వయోజనుల మన ప్రత్యాపనమునకు రచించినవి. ఈ పుస్తకాలు రెండు వయోజన విద్యాభ్యాసానికి అత్యంతోపయుక్తమైనవి.

శమనగర్వ భంగము

[హరికథ]

బంకుపల్లి కనకాచలకవి. ప్రతులకు : నగరం పల్లి బ్రహ్మనందంగారు. పలాసా. విశాఖపట్టణం బిల్డర్ వల 12 అణాలు.

ఇది మార్కంజేయచరిత్రాత్మకమైనది. ఏర్పే నలు పద్యాలు మొదలయినవాటితో సాంప్రదాయక మార్గంలో రచించిన హరికథ.

వివేకకాముది

బగ్గం సన్యాసప్రకవి, ప్రతులకు : రామ భద్రపురం పి. ఒ. బోనంగి. వయా. విజయనగరం. వెల : నాలుగణాలు. ఇది సాహిత్యకమైన కందపద్య శాసనము.

పరమార్థతత్వము

ప్రెండుర్తి వేంకటాచలమయ్య. సాధనగ్రంథ మందలి తెనాలి. వెల 12 అణాలు. ఇది ఈశ్వరనామ ప్రభావము, నామ సంకేతాలు మొదలైన వాటిని గురించిన సప్రమాణంగా వివరించే గ్రంథము.

జాతీయ గీతాలు

ఆరణ్ణి సత్యనారాయణాచార్యులు. ఓమవరపు కోట. వయా తుని. తూర్పుగోదావరిజిల్లా. వెల. రెండణాలు. రచయిత వ్రాసిన జాతీయగీతాలన్నీ ఈ చిన్న పుస్తకంలో సమకూర్చారు. ఈ జాతీయ గీతాలన్నీ కాంగ్రెసు పరమైనవే.

1 పతన మందిరాలు, 2 మదరాసు పౌర గ్రంథాలయ చట్టము, 3 గ్రంథాలయ ప్రచారం, విజ్ఞాన వ్యాప్తి, 4 గ్రంథాలయ సూత్రాలు, 5 తెలుగు పుస్తకాల వర్గీకరణము.

ఈ అయిదు పుస్తకాలు రచించిన వారు, పాతూరి నాగభూషణంగారు. ఈ అయిదు ప్రతులకు; గ్రంథాలయ పుస్తకాల. పటముట పోస్టు:

రూ. 25000 ఉచితము

మీరు కోరినది సాంధ్యం.

శ్రీ విభుజేమి బెంగళునక్కరలేను. ఈ ఉంగరాలు ధరించుటవలన అందమైన వస్త్రధారణ. వ్యాపారము, పంచెలు, సరీసలు మొదలైన వాటిలో ఇది బయ్యు చేకూర్చును. గొర్రెలకి పుత్రుడుదయించును. చనిపోయినవారిలో సంతాపించుచున్నది. తల తలములు దాచిన రహస్య ధనముల సంగతి సీత కలలో తెలియచేయును. దుష్ట నక్షత్రాల చెడుఫలాలను అణచి వేసి, అపాయకరమైన రోగాలనుంచి రక్షించును. ఇటు సూర్యుడు ఉదయించుచున్నగాని ఈ ఉంగరం శక్తి ఎన్నడూ వృథాకాదు. నూటికి 100 పాళ్లు విజయం లభించును. వెల 12 అణాలు ప్రత్యేకం రూ. 2. ఇంకా ప్రత్యేకాధికమైన శక్తివంతమైనది రూ. 2.12-0.

ఇది అబద్ధమని రుజువు చేసినవారికి రూ. 2500 బహుమతి ఇవ్వబడును. నచ్చనిచో ధర వాపసు చేయబడును. ఇంగ్లీషులోనే ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు జరపండి.

BENGAL MAGIC HOUSE

Sitla Temple, (Dept-99/7)

AMRITSAR.

కృష్ణాజ్ఞా. అని వ్రాయాలి. గ్రంథాలయ ప్రచారం, వివాసవాస్తవి. వెల : 8 అణాలు. పంపమందిరాలు. వెల : మూడులు. తెలుగు పుస్తకాల వర్గీకరణము. వెల : అయిదణాలు. గ్రంథాలయముత్రాలు. వెల : 8 అణాలు. తెలుగురాను సాగ్రంథాలయ చట్టము. వెల 12 అణాలు.

ఈ ఆయన చిన్న పుస్తకాలు గ్రంథాలయాల విర్వాహము సరించి. తెలుగులోగోరే వారికి అర్హంతో గీయబడుచున్నవి.

ప్రతి భాషాభివృద్ధిని చిరుకాలనిండి గ్రంథాల యోగ్యతలతో పనిచేస్తూ ఈ ఉద్యమంలో ఆసక్తిచేసి నిష్ఠాశులు. అది చిరుకాలానుభవం ప్రోత్సహించి వ్రాసి ఈ ఆయన చిన్న పుస్తకాలు గ్రంథాలయం మానులందు తప్పక చదివ వలసినవి.

ముక్తి గీత

వాగ్భటాచార్యుని స్యామి చుట్టచుట్ట. ప్రకాశకులు. సాగన గ్రంథాలయం. వెనాటి. వెల : 6 అణాలు.

యోగవాసిష్ఠము మొదలైన వేదాంత గ్రంథాలలో ఉండే వేదాంత సూత్రలన్నీ సకరించి స్యామి చుట్టచుట్ట ఈ ముక్తిగీత కూర్చారు. ఈ సూత్రాల నన్నిటిని లాఠి సక్కుని నేటకమున మాటలలో వివరించారు. అంగ్రహంగా వేదాంత రహస్య బిహీనులకి చిన్న పుస్తకం బాగా ఉపయోగపడుచి.

తెలుగు గ్రంథాలు

నాల్గవీరించే. ఆచర్యగ్రంథ మంతలి. వి. యవాహ. వెల : మూడు అణాలు. ఇది చిన్న పిల్లలలో సంప్రాసిత పుస్తకం. ఇందులో ఉపయోగించినవన్నీ చాలావరకు గీతపద్యాలే అయినా ఇవన్నీ చిన్న పిల్లల కళ్ళముందు భాషలోనే ఉన్నాయి అట్టిగాక ఈ గీతపద్యాలలో విషయాలన్నీ చిన్న పిల్లల మనస్సుకు సరిగ్గా హస్తం చేసేటట్లుగా ఉన్నాయి.

“చూపులు”

కొలదిల సూర్యనారాయణ చనుగొండ. వయా గూడకను. తిరువూరు. తాలూకా. వెల : ఆరణాలు.

దీనిలో రచయిత ఆవ్యవస్థను తమకు కలిగిన అనుభవాలన్నీ పద్యరూపంలో వెల్లడించారు. ఇందులో దైవప్రార్థన, సూటిసూక్తులు మొదలైన 14 కీర్తకలున్నాయి. రచయిత పీఠికలో వ్రాసిన టీచి నారి ప్రకృమ ప్రయత్నంగా కనిపిస్తున్నవి.

ఆచార్య

సర్వోపాధ్యాయనారాయణ చారులు ప్రతులకు.

అవినీతినిగోరక గ్రంథములు. సుత్రాపల్లి అగ్రహారం కూచి పూడి పోస్టు. చేపల్లెతాలూకా.

ఈ పుస్తకంలో కల రెండు అణాలు రహితవ్యయం పరిపెననారి కిని ఉచితంగా పంపబడ గలదని రచయిత తెలియజేస్తున్నాడు.

ఇది నీటి ప్రధానమయిన చిన్న పద్యగ్రంథము. రచయిత వ్రాసిన పద్యాలలో నీటి మంచుదని ప్రభోదిస్తారు.

త్రోడు

చొట్లెటి నృసింహ శర్మకవి. ప్రతులకు. ఆంధ్రోపాధ్యాయులు. భీమవరం మోసాగులు. భీమవరం. వెల రెండు.

ఇది పదవిగని మృతిని గూర్చిన సంస్కృత పద్యాల సంపుటి. పద్యాలు సామాన్య సంప్రదాయ గోరలలో నడిచిపోతున్నాయి.

శ్రీ మా ను మ చ్చ రి త్ర ము

[ఆంధ్రానువాద సమితిము]

అనువాదకులు. డా పురాణవంశి రామమూర్తి, ప్రతులకు. ఆధ్యాత్మ ప్రచారసంఘము. ఆలమూరు కూర్చు గోదావరిజిల్లా. వెల : 4 అణాలు.

ఇది హనుమంతుని జననము, మగ్గివమౌతి మొదలయిన హనుమన్మృతి ఘట్టాలు సంప్రదంగా వర్ణించే పుస్తకము. ఇందులో సంస్కృత శ్లోకాలతో పాటు తెలుగుముందు ఆంధ్రవివరణతో కూడినది.

ఆంధ్రశాంతి మహాసమీక్ష

[ప్రతులు. ఆంధ్రరాష్ట్ర శాంతిసంఘం. విజయవాడ. 2.

ఇది ఆంధ్రరాష్ట్రలో జరిగిన శాంతిమహాసభ, దాని లక్ష్యము మొదలయిన వాటినిగూర్చిన పుస్తకం. ఇందులో సభాకార్యక్రమం అంతా విపులంగా వివరించారు.

నీల క్ష ము ప్రభావము

చెల్లపిళ్ల వెంకటేశ్వరకవి. ప్రతులకు; చెల్లపిళ్ల కామ నాగవధానులు. మేనేజరు లోక మాన్య కళాకాల. భీమవరం. తిరువూరుతాలూకా. కూర్చు గోదావరిజిల్లా. వెల : రెండు అణాలు.

ఇది వోటుసుకుంచిన చాటుపద్యాల సంపుటి. వోటు ప్రభావము, వోటకోసం రాజకీయ నాయకులు పడే అగచాట్లు, మొదలయిన విషయాలన్నీ ఇందులో చుమత్కార భోరణిలో వర్ణింపబడ్డాయి. సద్యాలు సాఫీగానడిచి పోతూ ఉదువుకోడానికి ఇంపుగా ఉన్నాయి.

ఈ నవలలు

అమ్మకమునకు సిద్ధముగానున్నవి.

త్వరపడుడు!

కౌంటర్ టఫ్ మాంటర్ క్రీస్తో

అలెగ్జాండర్ డ్యూమా

అనువాదం: సూరంపూడి సీతారామ్

రెండు భాగములు

ఒక్కొక్క భాగము

రూ. 3-8-0

పోస్టుఖర్చులు ప్రత్యేకము.

కాంచన ద్వీపం

రచన: రాబర్ట్ లూయీ స్టీవెన్సన్

అనువాదం: నండూరి రామమోహనరావు

వెల రూ. 1-8-0

పోస్టుఖర్చులు ప్రత్యేకం.

టామ్ సాయర్

రచన: మార్క్ ట్వేన్

అనువాదం: నండూరి రామమోహనరావు

వెల రూ. 2-0-0

పోస్టుఖర్చులు ప్రత్యేకం.

హాకల్ బెరీ పిన్

రచన: మార్క్ ట్వేన్

అనువాదం: నండూరి రామమోహనరావు

వెల రూ. 2-0-0

పోస్టుఖర్చులు ప్రత్యేకం.

రాజూ - వేదా

రచన: మార్క్ ట్వేన్

అనువాదం: నండూరి రామమోహనరావు

వెల రూ. 2-0-0

పోస్టుఖర్చులు ప్రత్యేకం.

అంధగ్రంథమాల, మదరాసు-1.

ఆమెకు
తెలుసును !

ఆమె చాలా చురుకైనది.

సాయంత్రం ఆలసిపోయి యింటికి

చేరిన భర్తను నేడ దీర్చి ఉల్లాసవంతంగా చెయ్యడం ఎలాగో ఆమెకు తెలుసు. అతడు దుస్తులు మార్చుకునే లోపుగా, ఒక గ్లాసు “టీ” అతనికి అందిస్తుంది.

“ చూడండి! ముందు ‘టీ’ తాగండి; లేకపోతే చల్లారి పోతుంది, ” అని ప్రేమతో, అనురాగంతో అజ్ఞాపిస్తుంది.

భర్తకు రుచించే విధంగా “టీ” తయారు చెయ్యడం ఆమెకు తెలుసు. అందరు జీవర్యనంతమైన గృహిణులకువలెనే, ఆమెకు కూడా—చక్కెర, పాలు, ఏ పాళ్లలో కలపాలా, వేడి ఎంత ఉండాలా, సరిగా తెలుసు.

చాలా చురుకైన, తిక్కన ప్యవధిలో, శ్రమ లేకుండా తయారుచేయగలిగిన పానీయం “టీ” అని వారే చెప్పాలా?

“మంచి ‘టీ’ ఒక కప్పు ఎలాగ తయారు చేయుట ” అనే పుస్తకం (బొమ్మలతో సహా) ఉచితంగా అడిగినవారికి పంపబడుతుంది. ఈ క్రింది అడ్రసుకు వ్రాయండి: వెంట్రల్ టీ ట్రోఫ్, 27 & 29 ప్రెవోరన్ రోడ్డు, కలకత్తా.

మంత్ర శక్తి నిచ్చే పానీయం
“టీ” త్రాగండి

వెంట్రల్ “టీ” వర్ణవారివల్ల ప్రచురించబడినది.

6132/

A. RANGASWAMY

TIRUPATI

AR

తెల్లగా
ఉతుకబడినవి

ప్రకాశవంతముగా
ఉతుకబడినవి

ఇందుకు
సన్ లైట్
సబ్బు
కారణము

బాదకుండగనే బట్టలను తెల్లగాను ప్రకాశవంతముగాను ఉతుకును!

త్వరలో వస్తుంది!

విజ్ఞాన వినోదాలను
ఉత్తమ స్థాయిలో
అందించు

శ్రీరాజరాజేశ్వర ఫిలిం కంపెనీ వారి

పదరైతు

దర్శకత్వం.. కె.బి.నాగభూషణం
అసోసియేట్.. ఇంటూరి

అంజనేయ
కన్యాంబ
శ్రీరామమూర్తి

చమ్రయూ రిలీజ్

ప్రసిద్ధ ప్రేంచి నవలాకారుడు

అలెగ్జాండర్ డ్యూమా రచించిన

కౌంట్ ఆఫ్ మాంట్ క్రిస్టో

(రెండుభాగములు)

అనువాదం:

సూరంపూడి సీతారామ్

ఆంధ్రపత్రిక సచిత్రవారపత్రికనుండి పునర్ముద్రితము

సంపుటము ఒకటికి మూడున్నర రూపాయిలు

అమ్మకమునకు సిద్ధముగానున్నవి.

సిద్ధముగా వున్నవి!

త్వరపడుడు!!

టామ్సా యర్

(పిల్లలనవల)

రచన:

మార్క్ ట్వేన్

అనువాదం:

నండూరి రామమోహనరావు

వెల రెండురూపాయిలు

కాఫీలకు:

ఆంధ్రగ్రంథమాల, మద్రాసు—1.

భారతి,

“నిర్మలత్వం”

(ఇంటర్నేషనల్ కంట్రీ కలెక్షన్ ఆర్కైవ్స్, ఫ్లోరెన్స్, ఇటలీ) బహుమతి పొందిన చిత్రం

జనవరి, 1945.

నందన
భాద్రపదము

భారతి

సంపుటము 29
సంచిక 9

నీటి మబ్బులు

శ్రీ బొడ్డు బాపిరాజు

నీలాల నీటి మబ్బులు
వ్రేలెను మాయనుగు తెనుగు విను వీధులలో;
లీలా విధృత శ్రావణ
బాలాకమనీయకైశ్యబంధములగుచున్

మధురవిసీలకాంతి సుషిమాకృతులై రమణీయ దక్షిణా
పథముల కాదృతిన్ వలనవచ్చిన వింధ్య హిమాచలమ్ములో !
విధురనిదాళు నిర్దళన విక్రమముల్, సురరాజ వాహినీ
రథములొ ! నీల నీరదములొనొ, వియత్పథి సాగె నుద్ధృతిన్

తుమ్మెద రెక్క కాఝెరుగు దొంతరలై, తళుకుంజిలుంగు పిం
ఛమ్ముల విప్పి నాట్యములు నల్పు నెమళ్లయి, లేజివుళ్లజొం
పమ్ముల పూలగాలి పసిపాపల నూయెల లూపు నెత్తమా
లమ్ముల కొమ్మలై సొగసులదైన మింటియెడంద మేఘముల్

నిగనిగనైన మబ్బుకొన నెక్కిను వెల్లుశలాకవంపు సో
యగములు తొంగి చూచు—హృదయమున నెన్నడో దాచుకున్న ప్రేమ
స్పృగముడినేలు మల్లెవిరిచెందుల ; కాటుక కంటి రెప్పలన్
బగటగు బాప్సబిందువుల ; వాతెరయంచుల జారు నవ్వులన్.

చల్లని మబ్బుతెప్ప తెరచాపలు పట్టినజోక, నిద్రపుం
దెల్లని రెక్కసాచి పరతెంచెను కొంగల బాద్లు—నీరసో
ద్వేలితమైన యీ భవన వీధులకుం దిగివచ్చు వేలుపు
నె్వల్లువ క్రొత్తరంగ నురువెత్తిన తుంపర చిందు చిందులై !

నవనవరమ్యరమ్యపరిణామ విభాస్వదనల్య కల్పనా
వ్యవధులు, వారి వాహనివహంబులు సత్కవిమాససంబులై;
భవన మహాసంబులయి పొల్పెను. పల్పని సంజ వెల్లుల
న్నవకము దేరె నింటివలనై చనుచెంచెడి పాడి మందలై.

జలరాశి ముద్దు కన్యలు
తొలకరి క్రొన్నీటి మబ్బుదొరసానులు మా
తెలుగుం బొలాల నమృతము
లొలుకుచు బంగారుపంట లొరిగింతురులే !

త్యాగరాజు- సాహిత్యము

శ్రీ శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తి

త్యాగరాజస్వామి సిద్ధి పొంది, నూరేళ్లు దాటి పోయింది. చెన్న పట్నమూ, బెజవాడ, రాజమహేంద్ర వరమూ వంటి పట్టణాలలో శతవార్షికోత్సవాలు వైభవంగా జరిగినవి. కాని ఈయన వాల భీతంగా త్యాగరాజు సంగీతరచనకి కన్న సాహిత్యరచనకే ఎక్కువ ప్రచారము జరిగినది. చెన్న పట్నములో రసికరంజనీ

సభలో వినబడిన ఉపన్యాసాలూ, రాజమహేంద్ర వరపు గౌతమివిద్యాపీఠమువారు ప్రచురించిన త్యాగ రాజ శతవార్షికోత్సవసంచికలోని వ్యాసాలూ, ములక నాటి సభవారి సంచికా, బెజవాడ కార్యక్రమమూ, అన్నీ కూడా త్యాగరాజు సాహిత్యవిభూతికే ఎక్కువగా ప్రచారము చేసినవి. రాజమహేంద్ర వరపు ఆంగ్రగానకళా పరిషత్తువారు “త్యాగరాజ తీర్తనలు” సవ్యాఖ్యానముగా ప్రచురించి త్యాగ రాజు సాహిత్యానికి పరిపక్వమైన వేళారు. టి.వి. సుబ్బారావుపంతులు గారు త్యాగరాజుకవిత్వము కబీరు కవనాన్ని మించిపోయిందనెశారు. వీరభద్ర శాస్త్రిగారు త్యాగరాజుని మహాకవి అన్నారు. శత వార్షికోత్సవోత్సాహంలో ఈరీతిగా ఎందరో ఉస్తాదులు “బస్తీమే సవాల్” చేశారు. త్యాగరాజ స్వామిని ఇంతవరకూ గుర్తించుకోలేకపోయిన తెలుగుజాతికి ఆయన ఘనతను చూపించేయత్నంలో వైపండితుల యుత్సాహశకటము సంగీతరస్తా తప్పి సాహిత్యరస్తాలో సుదూరము సాగిపోయినది. ఇన్ని సంఘాలలో ఏ ఒక్కటికూడా త్యాగ

రాజుకీర్తనలను - మొత్తంగా స్వరసహితంగా ప్రచురించలేదు. రాజమహేంద్రవరము వారు ‘త్యాగరాజశతవార్షికోత్సవ కార్యక్రమమూ’, ‘శత వార్షికోత్సవసంచికా’, ‘త్యాగరాజ తీర్తనలు— సవ్యాఖ్యానమూ’, మొత్తము వేయిపుటల్ని మించి పోయిన గ్రంథము ప్రచురించారు. స్వరపరచిన ‘అపురూప’ తీర్తనలు నూరు అచ్చై ఎట్టకేలకు వచ్చినవి. నూరు తీర్తనలు! దానితో కథ కంచికి పోయింది! తక్కిన ఐదువందల తీర్తనలూ అందరికీ అందుబాటులో ఉన్నట్లే పై పరిషత్తు రావామల నమృతమన్నమాట.

ఏతవతా శతవార్షికోత్సవానికి ఆంధ్రులు వెలువరించినది—కబుర్లుతీసి వేరే షెట్టినట్లే— నూరు తీర్తనలు! త్యాగరాజస్వామి మహా గాయకుడూ, వాగ్గేయకారుడూ అయివుండగా మనము ఆయన నొసటికి సాహిత్యకుంకముపెట్టి ఊరేగించుకోడము మనకు రసికమండలిలో గౌరవాపాదకము కాదు. సంగీతకళకు ఔన్నత్యము చేకూర్చిన కారణము

చేతనేత్యాగరాజునకు గౌరవము వచ్చినదికాని అందఱున సాహిత్యభావములను వెలిబుచ్చినందుకు కాదు. ఆయన జన్మము ద్రావిడభూమిలో. ఆయన రచించిన నవి సమకాలికులకు ఎందరికో తెలియని తెలుగు భాషలో. ఈనాటికి తెలుగు తెలియని దాక్షిణాత్య విద్వాంసులైన కీర్తనలు వినిపిస్తున్నారంటే, ఆ కీర్తనలలోని భావాలకు తన్మయులైకాదు, వాటిలోని సంగీతకళావిన్యాసమునకు ముద్దులై ముద్దులను చేయుటకే. సాహిత్యభావాలు వీలగున్న సంగీత రచన గొప్పగానున్న కారణముచేతనే దక్షిణదేశమున దంతటా ఆయన పేరు మారుమోగినది. ఆయన కీర్తనలలోని వాక్కులు చేలమాత్రములే. సంగీతమే వాటికి జీవము. అలాంటప్పుడు త్యాగరాజు సంగీతాన్ని నెనుకకు నెట్టి సాహిత్యాన్ని తీసుకొచ్చి ప్రదర్శించడము బిరుదైన కార్యమా?

భరతుని కాలమునాటికి గాంధర్వకళ స్వరతాని పదాశ్రయము. జాతకకథలలోగాని, జాడ్యశిల్పములలోగాని తాళమూ, జంత్రమూ లేని గాంధర్వము కానరాదు. హీనయాన జాడ్డులు గాంధర్వమును ఇంద్రియలోలత్వము కలిగించుకళగా పరిగణించి బహిష్కరించినా, బ్రాహ్మణ మతాభిమానులైన గుప్త రాజులు జంత్రగానమును స్వయముగా సాధకము చేయుచుపోషించిరి. హర్షుని కాలమునాటికి నాటకాలలో తాళాశ్రయములే అయిన పదములు పాడు పద్ధతి ప్రారంభించినా పదకొండో శతాబ్దమువరకూ పదములలో సూత్రప్రాయముగా మెలిగిన రాగము ప్రత్యేకముగా గుర్తించబడినట్లు కనబడదు. నృత్య గీత వాద్యముల చేరికయే సంగీతము (సభ్యకళ) అనే పరిగణనఅదృశ్యమై పద రాగతాళముల చేరికకూడ సంగీతమే అనే అభిప్రాయము అప్పుడు ప్రబలినది. నేనరాజులకాలములో రాగము సాహిత్యపు ఛాయలోనే ఒదిగియుండినట్లు జయదేవునిఅష్టపదులు సాక్ష్యమిస్తాయి. పురందరదాసు రచనలలో రాగానికి కొంచెము సంకల్ప సహనము కనబడినా రామదాసు కీర్తనలలో అక్షరస్వరాలే సూయాలైనాయి. తాళ్ళపాకవారు పల్లవి అనుపల్లవి చరణమూ అనే రచనలతో కీర్తనా శిల్పాన్ని పెంచారు. క్షేత్రయ్య, జావళీకర్తలూ, కీర్తనలను చాకకాలానికి దింపుటతో కీర్తనలలోని సంగీతానికి కాస్త ఊపిరి తిరిగింది. దీక్షితులవారి

సంస్కృత కీర్తనలలో కావ్యభాషే అధికారము చూపించినా, రాగము తెలియరూగ మెలికలు తిరిగి ప్రవహించి తన చైతన్యాన్ని స్ఫురింపజేసింది. చైతన్యమునుండే త్యాగరాజు చేతిలో రాగానికి అధికారము వచ్చింది. ఒకేచరణమును మూడేసి సంగములు చేర్చి పాడే ఆచారము ఆయన కల్పించారు. ఉచితాకాస్త విద్యాశేఖరులన్నిట్లు ఒక్కమారువంటే సాహిత్యభావము బోధపడిపోతుంటే రెండు మూడు మార్లు వినిపించడము చేసికీ? సంగీతానికి వైశాల్యం కలిగించడానికే. దీనికి తోడు త్యాగరాజు కీర్తనల ప్రాస్వరూపము ఒకటి బాగా తోడ్పడింది సంగీత విస్తృతికి. పదిపన్నెండు చరణాలతో బండ్లవరుసవలె కనపడే రచనలయుండు, ఒకటి, రెండు చరణాలతో సాంతమైపోయే త్యాగయ్యకీర్తన చంచల చైతన్య మూర్తియైన హరిణాబకమువలె ముగ్ధమనోహరంగా విహరించింది. సంగీతరచనకీ చైతన్యములవర్చినది త్యాగయ్యయే. ఆయన కీర్తనలు రసజ్ఞుల నాకర్షించుట కిది ముఖ్యకారణము.

భక్తిపూరితములైననూ మీరాబాయి కీర్తనలు మధురభావపూరితములై శృంగారమునే ధ్యనించినవి. కబీరుప్రబోధగీతములలో సాహిత్యమే గరియిసి. సంగీతము ఆయన ఉపదేశములకు వాహనము మాత్రమే. జయదేవుని అష్టపదులకు రాధామాధవుల శృంగారమే వస్తువు. పురందరదాసు శ్రీకృష్ణుని లీలావిలాసమును కీర్తించెను. విజయనగర పతనానంతరము ఆ రాజసభలలో పూజలందిన రాసిక్యము దక్షిణదేశానికి వలసపోయింది. రాధికాసాంత్యనమూ, విజయ విలాసమూ బట్టి ఆనాటి పరిస్థితుల పరిమళము కొంత తెలుస్తుంది మనకి. క్షేత్రయ్యపదములూ, జావళీలూ ఆనాటి రచనలే. ఈరీతిగా తొలిరోజులనుంచీ సంగీతముతో హద్దూపద్దూ లేని శృంగారము చేరి వుండడాన్ని బట్టి నటవిటగాయకులు తుద్రులుగా గణించబడేవారు. ఆ కారణముచేతనే కాబోలు త్యాగరాజు తండ్రి రామబ్రహ్మయ్యగారు త్యాగరాజు గొంతులో పరవళ్లుతోక్క సంగీత సరస్వతి అందల మ్రోత వినీకూడా త్యాగరాజుని సంస్కృత పాఠశాలలో ప్రవేశపెట్టారు. కీర్తనలు ఆశువుగా రచించే ఉత్సాహంలో కూడా త్యాగరాజు 'నటవిట తుద్రుల' 'కామమోహదాసత్వా'న్ని ఈ

డించి, సంగీతజ్ఞానము భక్తివిద్యా సన్మార్గము కాదని కీర్తించి, తొలిసారి ఉజ్వలమైన స్వరరాగ సుధారసమును భక్తితో చేర్చి ఇచ్చినాడు. ఆయన కాలమువరకూ జగన్మోహనమైన సంగీతము రమణీతారుణ్యాని కే అంకితము. తన కీర్తనలన్నిటా రామనామమును స్వనింపజేసి, నరహరిస్తుతి నేగాని నరస్తుతి చేయక, శిష్టాచార సంప్రదాయమును తొలగ నీయని పద్ధతిని ఉంధవృత్తివల్ల జీవనముచేసి, త్యాగ రాజస్వామి గాయకులకు గౌరవము సంపాదించి పెట్టి వారిని నటబిట వర్ణమునుంచి తప్పించినాడు. పరమేశ్వరునికి అంకితమైన సుందర సంగీతమును నాయ న్నరులకు తర్వాత దక్షిణదేశము, త్యాగరాజు కాల ములోనే విన్నది. సమకాలిక జనసామాన్యమునకు అర్థయుతముగా బోధపడుకొన్ననూ, భక్తిపునీతమైన ఆయన కీర్తనావళి దూరదేశములకు కూడ వ్యాపించుటకిది రెండవ కారణము.

త్యాగరాజస్వామి చేతుల్లో సంగీతము సౌందర్యాన్ని సౌశీల్యాన్ని అలవర్చుకుంది. ఈ కారణాలచేత ఆయన రచనలకి వ్యాప్తివచ్చింది. కాని ఆ కీర్తనలలోని సాహిత్యభావాలవల్ల కాదు. ఇప్పుడు కదా ఆయన కీర్తనలు తెలుగుదేశంలో విసపడుతున్నాయి? దేశమంతటా తిరిగి వింటే నూటి కెక్కువ కీర్తనలు విసబడతాయంటారా? సాహిత్యభావం అర్థంచేసుకోగల మనవంటి రసికులకే అక్కరలేక పోతున్నాయే, మరి దక్షిణాదివారికి సాహిత్యాన్ని బట్టి కావలసినవచ్చాయంటారా త్యాగరాజు కీర్తనలూ? అయినా మన తెలుగువారికి త్యాగరాజు తెలుగుదనముతోనేగాని ఆయన కీర్తనా సంగీతంతో నిమిత్తంలేదు. త్యాగరాజు తన కీర్తనల సంగీతంలో మూర్తీభవించినాడుగాని తెలుగులో మూర్తీభవించలేదు. దక్షిణాదివారు పాపం తెలుగు ఏమీ రాకపోయినా, కీర్తనల సంగీతంతోసంబాటిని వల్లించుకున్నారు వారితో సంగీతవిద్యలో పోటీ చెయ్యలేక, త్యాగరాజు కీర్తనాసాహిత్యాన్ని అరవలు పాడుచేస్తున్నారా, మే ముద్ధరిస్తున్నామని మనము బోరవించి ఉపన్యాసాలిస్తున్నాము.

కీర్తన చెఱుకుగడ అయితే సాహిత్యము పిప్పీ సంగీతమరసమాను. కీర్తన ఒక వర్ణచిత్రమునుకుంటే సాహిత్యము వర్ణలేపనాని కార్ధారమైన పటము మాత్రమే.

తొలిరోజులనుంచీ నేటివరకూ సంగీతము పొందిన వికాసాన్ని పరిశీలించుకుంటే, సంగీతకళ క్రమక్రమముగా సాహిత్యశృంఖలాన్ని తెంచుకుని తన స్వత్వాన్ని నిరూపించుకున్నట్లు తెలుస్తుంది. త్యాగరాజు, సంగతుల పద్ధతివల్ల కీర్తనకి ప్రాణము సంగీతమే అని నిరూపించడమే కాకుండా సాహిత్యాన్ని ఇష్టమువచ్చినట్లు విరిచి పారేశాడు. ఆయన కాలమువరకూ కీర్తనలలోని పాదములు మధ్యన అపకుండా పూర్తిగా పాదపాదు పరిపాటి. త్యాగరాజు కీర్తనలలో సంగతులు పాడే అలవాటువల్ల సాహిత్యాన్ని అడ్డదిడ్డముగా విడవవలసి వస్తోంది. కీర్తనలో సంగీతమే ప్రధానము గనుక సాహిత్యానికి జరిగే ఈ 'అపచారాన్ని' గురించి నేటికాలపు ఆంధ్రభాషానులు తప్ప త్యాగరాజుగాని, ఆయన, శిష్యులుగాని బాధపడియుండినట్లులేదు. నేటి ఆంధ్ర గాయకులు త్యాగరాజుకంటే సాహిత్యాభిమానం బలిసినవారు కనుక, అడ్డదిడ్డపు విరుపు వచ్చినప్పుడు వెనకటి చరణంలోని అక్షరాల్ని ఎరుపు తెచ్చుకుని, 'గో-పురద్వారమున' 'శివమనో-విధ మెరుగరు' అని పాడుతూ, —వ్యాకరణమాత్రాభిమానులు పూర్వకవుల వ్యావహారిక భాషాప్రయోగాల్ని దిద్దేశి సమర్థించినట్లే—త్యాగరాజు 'యేమరిపాటును' సమర్థిస్తున్నారు. కాని ఆ పండితులకు యతిస్థానాలలోని ప్రయోగాల్లాగే, ఈ భాషాగాయకులకు, "బాగాయే నయ్య", "చక్కని రాజమార్గము", "రామ నీ సమానము", "ఎంతని నే వర్తింతును" "నీవాడ నేగాన" వంటి కీర్తనలు చిక్క తెస్తాయి. వీటిలో పైపద్ధతిని సర్దుబాటు వీలు కాదు అసలీ రకంగా సర్దుకోవాలని త్యాగరాజు అభిప్రాయము కానేకాదు. ఎవంటారా? గురుశిష్య న్యాయముగా దిగివచ్చిన గానపద్ధతిలో ఈ సర్దుబాటు కనబడదు. ఈ విరుపువచ్చినచోట్లలో, యతి, విరిగిన ముక్కలోని మొదటి అక్షరానికే గాని ఆ ముక్కని పూర్తిచేసే మాటయొక్క మొదటి అక్షరానికి లేదు చూడండి, "(రా)జీవాక్ష సాధుజన జీవన సనాతన" "(సం)త్రాణగానాల త్యాగరాజమతి" "ఫలము నీకు తనకు లేదనుచు పాలింపలేదా" పద్యం లోకన్న పాటలో యతియొక్క సౌందర్యము హెచ్చు. రెండక్షరాలూ వివరంగా విసబడినప్పుడే ఆ అందిము తెట్టుతుంది. ఈ రెండక్షరాల్ని ఒత్తి

ప్రతి కీర్తనలోనూ జరిగే సంగతి. ఇక 'రసానుకూల' 'సాహిత్యానుకూల' రచన అనగా ఏమిటి? అనుపల్ల వికి, చరణాల చివరిభాగాలకి సంగీత మొక్కలే. ఇందుకు బాగా పనికొస్తాయి. త్యాగరాజ కీర్తనల కట్టలు పరిశీలించి చూడండి వీటికి 'భావానుకూల్యత' ఉన్నదేమో? కీర్తనయొక్క నిర్మాణంలోనే లేని దాన్ని 'గిరిపై సెలకొన్న' లోంచి ఒక పుట్టా, 'ఎందు దాగినాడో' లోంచి ఒక గడ్డిపోచా తెచ్చి కాకిగూళ్లు నిర్మించి నిరూపించడము సాధ్యమా?

సంగీతజ్ఞులు చేయదగిన పని మరొకటి కూడా ఉన్నది. తోడిరాగములలోని కీర్తనలన్నీ కూర్చి, వాటి సంగీతరచనను పరిశీలించి, సంగీతరచనా సామరస్యమున్నచోట్ల సాహిత్యరచనలను పట్టిక వెయ్యండి. ఇప్పుడు చెప్పండి వీటి సామరస్యపు కయిల్లు. లేదా సాహిత్యరచనా సామరస్యమున్న కీర్తనల భాగాల్ని కూర్చి, వాటి సంగీత రచనలకి సామరస్య మున్నదేమో చూడండి.

ఇంతకూ చెప్పబోయేదేమిటంటే త్యాగరాజుని సాహిత్యపుటద్దాలతో కాదు చూడవలసినది. ఇంత వరకూ మన దురదృష్టమువల్ల సాహితీపరులే త్యాగరాజుని పట్టుకున్నారు. వీరి లేఖలు చెయ్యగలిగిన దేదో చెప్పినవి. చెయ్యవలసిన పనిమాత్రము జరగలేదు. శరభజీమహారాజూ, స్వాతి తిరుణాళ్ ప్రభువూ విన నువ్విళ్ళూరినది, గణేశభావే, గోవింద మారార్, సుందరేశ మొదలియార్, శ్రీరామమూర్తి, తిరుపతి వెంకటేశ్వరుడూ, విని సంతోషించిన పాల

నముద్ర తరంగభూషణము తెలుసునాటికి వినిపించే యత్నము జరగాలి. అదీ దిరునైన పని.

అయితే త్యాగరాజు సాహిత్యానికి ఏమి ప్రయోజనము లేదా? అని అనుకుతారు కొందరు. లేకేమి? త్యాగరాజు మహాభక్తుడు. ఎరిగిన భగవద్రూపాలన్నిటినీ భక్తితో కొలిచినవాడు. ద్వైతా ద్వైత మతాల చోట్ల అనుభవమువల్ల పరిశీలించిన సాధకుడు. పరమభక్తుని ఆధ్యాత్మిక వికాసాన్ని చూపించ సెంచేవారికి కీర్తనల సాహిత్యము సాయపడవచ్చును. కాని కీర్తనారచనాకాలముల వరుస తెలియదు కనక రచయితకు ఆధ్యాత్మిక వికాసమంటే వుండే అభిప్రాయాలనుబట్టియే కీర్తనాసాహిత్యాలను రచయితే పేర్చుకుని వేదాంతచర్చ చేయవలసివస్తుంది. త్రిలింగరజతోత్సవ సంపుటంలోని "త్యాగరాజ స్వామి ప్రశస్తి" అనే వ్యాసం ఇలాటి యత్నమే. స్వంతంగా వేదాంతచర్చ చెయ్యక త్యాగరాజు మాటలనే పరమపదసోపానములాగ అనుచ్ఛేయత్నము కూడా 'త్యాగరాజు ఆత్మవిచారం' అనే పుస్తకంలో భమిటిపాటి కామేశ్వరరావుగారు చేశారు. అయితే దీనిలో "అక్కడక్కడ త్యాగరాజు రచనలోని తియ్యందనాలు ఇమిడ్చినప్పటికీ, భాష మొత్తంమీద భమిడిపాటివారిదే." అసలు త్యాగరాజు ఏమన్నాడో తెలుసుకోవాలంటే త్యాగరాజు కీర్తనల్ని చూసుకోవలసివస్తుంది ఒకటే, త్యాగరాజు భక్తి రసానికి వీరి హాస్యరసము చేరుతుంది రెండూ ప్రయోజనాలు. త్యాగరాజు సంగీతమూ వద్దూ, ఆయన గారి సాహిత్యమూ వద్దూ మనకి! మరేమిటి కావాలి?

“సాందరనందము”

“సురభి”

సత్కావ్యమనీలనను చేయునపుడు నిశితానినిశిత మగు బ్రసన్నబుద్ధి నుపయోగించి కావ్యహృదయములోనికి చొచ్చుకపోయి సహృదయంతో సానుభూతిని పొంది అందలి మహాపదార్థాలను సవివరంగా తెలిసికొన్నగాని — ఒక నిష్కృష్ట నిర్ణయానికి రాగూడదు. అట్లు వచ్చుచో అది తర్కసహమైన విమర్శన మనిపించుకొనదు. లోకంలో ఏ విషయావగాహనానికైనా సహృదయత్వం పరమావశ్యకమైన లక్షణముగట అనుభవ ప్రప్రేక్ష మైన సత్యం.

అంతయుకాని విమర్శకుడు ఏదో నానుభూత అభూత ఆవేశాన్ని ఆరోపించుకొని కావ్యవిమర్శనమునకు సాహసించుచో వాల్మీకి కాళిదాసాదులు కూడ విపరీతంగా సాహిత్యురైతారు. నిష్పాక్షిక విమర్శనమే విమర్శనము.

ఇటీవల శ్రావణ భారతిలో ప్రెస్ పాటపల్లి సీతారామారావుగారు సాందరనందమునెడి కావ్యముపై నెఱపిన విమర్శనమే నిష్పాక్షికత్యయనకు ప్రేరేపించినది. ప్రేక్షకదృక్పథాలు కానివారి విమర్శనములోని అంశములకు నా సమాధానములను, తత్కావ్య అనుగత మహర్షములను యథాశక్తి సహృదయలోకమునకు సమర్పించుటయే నా యీ వ్యాసప్రయోజనము. బాద్రపద భారతిలో నే దీని నందించుటలోని పరమార్థము నే చెప్పబోవు సమాధానములకు సహృదయ హృదయ భద్రపద సంపాదనా పేక్షయే.

సత్కావ్యము సాతక్రమమునకు నిలువవలెనన్న కొన్ని హేతువులుండవలె నన్నారు. (a) సమాసమున కర్తము కుదురుట. (b) కారకప్రక్రియ సరిగా నుండుట (c) ప్రసిద్ధ సాంకేతికమైన శబ్దము వాడుట (d) భావమనందు పూర్వాపరసందర్భముండుట.

పై సుదహరించిన నాలుగు అంశములలో పై మూటిని విమర్శకులు తిఱచి చూడలేదు. మొదటి

అంశమైన సమాసమును గుఱించి అభరీకృత శబ్దమును తడవి-గుటకలు మింగిరి. గూడవ అంశమైన ప్రసిద్ధ సాంకేతిక శబ్ద ప్రయోగమును గుఱించి విచారణ చేయుచు సాందరనందములోని ప్రాథమికము, విశేషకము, స్వయము అనుశబ్దములను స్పృశించిరి.

తర్కసహమైన విమర్శ — అనుచు ఆధునిక విమర్శలో ఒక భాగమనిరి. ఆధునిక విమర్శలక్షణములు శ్రీ సీతారామారావుగారి దృష్ట్యా “కావ్యము వ్రాయునపుడు కవి ఎట్లున్నాడు? క్రమముగా ఆతడు పరిణతిచెందినట్లు కావ్యమునందెట్లు కాన్పించుచున్నది” అనునది. ముఖ్యముగా తాదృగృష్టి వారిలో లేదు, వారు చేసినది తర్కసహమైన విమర్శన మనిపించుకొనదు.

“పూర్వపు ప్రబంధములు వస్తు నిర్దేశముగా ప్రారంభింపబడలేదు. ఆశీర్వామస్క్రియాదులలో నేదేని ఒకటి యుండితీరును. సంస్కృత కావ్యము లెక్కువభాగము వస్తునిర్దేశకముగా ప్రారంభింపబడినవి” సంస్కృతాలంకారికుల రససిద్ధాంతము, తద్భంగలక్షణము, సంస్కృత వైయాకరణుల వ్యాకరణపద్ధతి స్వీకరించి విమర్శనము నెఱపుచున్నవారికి — “ఆశీర్వామస్క్రియావస్తు నిర్దేశోవాపితమృఖమ్” అని చెప్పిన ఆలంకారిక నూత్రిప్రకారముగ వస్తునిర్దేశముగూడ కావ్యముఖమున నుంపదగునని విల నోరుచింపలేదు.

అదియును గాక సాందరనందములోని కృత్యవతారిక నమస్క్రియారూపముగనే ప్రారంభింపబడినది. కథారంభమున మాత్రము వస్తునిర్దేశము కలదు. పూర్వాంధ్రప్రబంధములలో గూడనట్లుండుట ప్రసిద్ధము. మనుచరిత్రము శ్రీవత్సోజకురంగ..... అని ఆశీర్వాదరూపమున ప్రారంభింపబడి కథారంభము మాత్రము వస్తునిర్దేశరూపంలో నిష్పన్నమయినది.

“వరణాద్వీపవతీ తటాంచలమునకొ.....మహి కంఠ
హార తరళస్ఫూర్తినివ్వించుచుచున్”

“కావ్యములో ప్రభుసంగయంతయు బుద్ధుని
ప్రవేశప్రబోధములు వర్ణింపబడినది. ఇది కథా
దృష్టితో నిర్మింపబడినదికాని రసదృష్టిచే నాకృష్ట
మైనదికాదు. ఆ బుద్ధుని ప్రవేశప్రబోధములు రసమున
కేమాత్రము దోహదముచేయును”

ఇందు శాంతమంగిరసముగలచే శాంతరసో
ద్దీపకములగు బుద్ధుని ప్రవేశప్రబోధములు కేవలకథా
దృష్టిచే గాక రసదృష్టిచే కూడ పరమావశ్యకములు.
ప్రతిభావంతుడైన కవి చేయుపద్ధతియే యట్టిది.

“కావ్యమంతయు సుకుమారముగ నున్నది. కవి
పలుకుబడి చాలినంతగ లేదు. ఎంతసేపటికి జిలుగుపని”
ఇట్లు ఉపయోగించ బడిన “పలుకుబడి,” “జిలుగు
పని” అను పదములు కేవల శబ్దవ్యామోహంతో వాడి
నవేకాని రమణీయార్థ స్ఫోరకములు కావు.

“పంచ సంధుల నుచితస్థితిలో కూర్చుటకు కవి
శక్తినంతయు వెచ్చింపవలయును.” ముఖప్రతి ముఖ
గర్భ అవమర్క...ఇత్యాది” పంచసంధి ప్రతిపాద
నము దృశ్య కావ్యములలోవలె శ్రవ్యకావ్యములలో
నంతగా పాటించ నక్కరలేదేమో! లేక వారు ఒక
వేళ సామాన్య కావ్యదృష్టితో వ్రాసిరో!

“కావ్యములో నాయికా నాయకులు సుందరీ
నందులు. వీరిద్దరి శృంగార చేష్ట లుదాత్తముగలేవు.
దీని కుదాహరణముగ బుద్ధుడు మధ్యాహ్న భిక్షార్థియై
వచ్చినపుడు నాయికానాయకులు శృంగారములో
మునిగి తేలుచున్నట్లు వర్ణింపబడి యున్నది. ఇది
దోషము. పట్టపగలు నాయికా నాయకులకు శృంగార
ము నిషేధము” అని చెప్పిరి.

ఇటు శృంగారమున విమర్శకుల దృష్టిలో పాశ
వళి కాబోలు. కాని సుందరీనందులు కేవల బహిః
సౌందర్యా కృష్యమాణ నిష్ఠామ ప్రేమారాధకులు. ఈ
పరమార్థము సుందరీనందుల ప్రతి మాటలోనూ ధ్వని
తమై, అనున్యాయతమై కావ్యమంతటను ప్రసన్నముగ
చున్నది.

“ఇది కథాదృష్టితో చెప్పు మాటకాని రసదృ
ష్టితో చెప్పు మాటకాదు” అనిరి. కావ్యప్రధాన రస
మైన శాంతమును పరిపుష్టము చేయుటకు తద్విరోధరస

మును తేటతెల్లముగను, పుష్కలముగను వర్ణించుట
చాల అవశ్యకము. ఇటు శృంగారరసము పరిపుష్టమై
నవేకాని అంగిరసముగ శాంతము స్వచ్ఛముగ చెల్వ
రదు. విరుద్ధరస సమ్మేళనమే—అదియును—హృద
యంగమ సమ్మేళనమే కవి ప్రతిభను చాటి చెప్పు
ధంకా దెబ్బ. రసపోషణ చక్రవర్తిత్వానికి ఈ సన్ని
వేశము పట్టుకొమ్మ. లోకమును చీల్చుక పోగల్గిన
వ్యుత్పత్తి సముద్దీపిత ప్రతిభావంతుడైన కవి కాని,
యిట్టి కార్యమునకు గాలూనడు. సాహిత్యరసపోషణ
చక్రవర్తియైన నాచనసోముడు ఉత్తర హరివంశములో
ఘంటాకర్ణుని వృత్తాంతములో యీ చమత్కారమును
చేసినాడు. విమర్శకు లెక్కడో ప్రయోగించిన
“గారడీవిద్య” అన్నది అటు అస్థాన ప్రయుక్తము
కాని ఇటు ప్రయుక్తముగచో సార్థకముగను. మను
చరిత్ర మందలి వహుధినీ ప్రవరుల ఘట్టము చదివిన
యీ విషయం బోధపడగలదు.

“శృంగార ముత్తమప్రకృతి శృంగారము
కాదని నా వాదము” అన్నారు. ఇది కేవలము
నిర్దేశకవాదముగా కన్పించుచున్నది. దోషనిరూప
జైక దృష్టితో విమర్శన మారంభించిన ఏ కావ్యమును
ఆగదు. మహాకవులని లోకప్రతీతి నందిన కాలిదాస,
నన్నెచోడులు కుమారసంభవములో దివ్యులగు
పార్వతీ పరమేశ్వరులకు గజమైధునమువలన కామో
ద్రేకమును గల్పించి తాద్రూప్యమును పొందించారు.
ఇయ్యది యుత్తమప్రకృతి శృంగారముగనేమో!
“ఉపనాయక సంస్థాయాం, మునిగురుపత్ని.....
తిర్యక్తు...శృంగారే అనాచిత్యం.” అని పూర్వా
చార్యులు ప్రవచించియున్నారు శృంగార రసా
భాసమును గుఱించి. అయినను యీ ఘట్టములను
పరమరసవత్త్వంశములుగా విజ్ఞులు గ్రహించారు. దాని
కొకటే సమాధానం.

అనాచిత్యాదృతే నాన్యత్ రసభంగస్య కారణం
ప్రసిద్ధాచిత్యబంధస్తు రససోపనిషత్పరా.”

ఎంతవరకు అనాచిత్యమువలన రసపుష్టి సంపా
దింపబడునో అంతవరకు దానిని పరిహరింపరా
దన్నారు.

“యావతాతు అనాచిత్యేన రసస్య
పుష్టిః తావత్ న చార్యతే.”

అందువలన యీ ఘట్టమునందలి రసపోషణ చాతుర్యమువలన కవి సిద్ధహస్తత అభివ్యంజిత మవుతోంది. ఈ విషయంలో శ్రీవారి పురోభాగిత్వము గుర్వతిశాయిగా ప్రసన్నమగుచున్నది. అయ్యది విమర్శక లక్షణము కాదని వారే ఉద్ఘాటించారు.

“నందుడు బుద్ధునిదగ్గరకు వెళ్లి తిరిగిరాడు. సుందరి యవ్వడు విచారిం చినది.

“కూరిమి తోబుట్టుగుల విస్మరించి యా నెయ్యంబు నీమీద నిలుపుకొంటి.”

ఇది అధమనాయక కుచితముగ నున్నది. రాజపుత్రిక కుచితముగ లేదు.” అని అన్నారు.

పీరికి విహారంలో ఉండే అవస్థా విశేషాలు అవగతంకానట్లు స్పష్టమగుచున్నది. తోబుట్టువుల పట్లగల సౌదర్యదార్యంకూడ వివచి దాన్నంతా నందునిలో స్థాపించుకొన్నది. ఇది విరహ వేదనలో ఉపాలంభనము.

‘అష్టవర్షాభవేత్కన్యా పుత్రవత్ పాలితామయా దాస్యామితవపుత్రస్య దత్తాస్మే హేనపాల్యతాం’

అన్న నూత్తి మహర్షియు ఇందులో వ్యజ్యమాన మగుచున్నది.

శృంగార చేస్తావర్ణనములో ప్రణయకోపము నొకదానిని తెచ్చిపెట్టినారు. అది కృతకముగా తెచ్చిపెట్టినట్లున్నది తప్ప సహజముగలేదు. పూర్వ ప్రబంధములలో నాయకునిచే గోత్రస్థలనాదికము చేయించుట కలదు. దానికి నాయక కుపితయగుట కలదు.”

ఇటవారువాడిన ప్రణయకోప శబ్దమే సమాధాన మొసంగుచున్నది. వారు చెప్పిన గోత్రస్థలనాదికము చేయించినచో అయ్యది ఈర్ష్యాకోప మనబడును. ప్రమాణము మనవి చేయుచున్నాను.

“మానః ద్వివిధః ఈర్ష్యామానఃప్రణయమానః

ఇతిప్రణయమానః

ద్వయోః ప్రణయమానఃస్వాత్ ప్రమోదేసుమహత్వ్య పిప్రేష్టుః

కుటిలగామిత్యాత్ కోపోయఃకారణంవినాః”

ఈర్ష్యామానః : ఉత్స్వస్నాయిత భోగాంక గోత్రస్థలన సంభవము అగుచున్నది. కావున ఇట ప్రణయకోపము అని చెప్పినది సరిగానే ఉన్నది.

“ఈకావ్యములో బౌద్ధమతముయొక్క వాతావరణము కాన్పించదు” కావ్యములో నున్నదే బౌద్ధ మత వాతావరణము. అది సార్వత్రికముగ నున్నది. ఒక సుందరీ నందుల ప్రణయఘట్టములో తక్కి తక్కినపట్టుల నెల్లననుశూతమై పూవులలో దార మవలె పరువులెత్తుచున్నది. ఉదాహరణము లాసగ బూనినచో నిదియును మఱొక కావ్యమగును. వ్యాస విస్తర భీతిచే విడచుచున్నాను.

“ఈగ్రంథమునిండా హిందూమతముయొక్క ఛాయలు ఎక్కవగ కన్పించుచున్నవి”

“స్మరదుర్మదున్బటి సపరివారంబుగ పశువసించిన యజ్ఞవాటివోలె”

ఇది హిందూమత సిద్ధాంతచ్ఛాయగా బాహిరంగా విమర్శకుల దృష్టికి కన్పించినా ఇందులో తదతీతమై, తద్బిన్నమై, పరమ రమణీయమై బౌద్ధ సిద్ధాంత స్థిరీకరణము వెల్లడుతోంది. కామక్రోధ లోభమదమాత్సర్యములతో తారాదుతున్న జగత్తును కామప్రకృతినుండి నివర్తింపజేస్తూ నిష్కామప్రేమ సిద్ధాంతాన్ని స్థాపిస్తున్నబుద్ధుని గురించిన వాక్యమిది. అంతతప్ప యాజ్ఞిక వాతావరణానికి ప్రసక్తిలేదు. నందుని పరిచిత హృదయ వీధుల్లోకి బుద్ధుడు చొచ్చుకపోయి స్వీయసిద్ధాంతాన్ని స్థాపిస్తున్నాడు. అందువలన బౌద్ధచ్ఛాయలే సుభాసితాలచ్చట. హిందూమత సిద్ధాంత ప్రసిద్ధభాగాన్ని తీసికొని, దానిని ఖండించుచు బుద్ధునిప్రేమ సిద్ధాంతాన్ని నెలకొల్పుచున్నారు. కవులిచ్చట!

“బుద్ధుని యుపదేశములలో బౌద్ధమతములేదు”

బుద్ధుని జిహ్వసింహాసనాసీనమై భాసించే ప్రతివాక్కు బౌద్ధసిద్ధాంతవ్యంజకమై, రమణీయార్థపరీవృతమై కాంతా సమ్మితత్వంతో కలకలలాడుతోంది. అంతకంటే ఘాటుగా చెపితే కావ్యము కావ్యధర్మాన్ని వివచి శాస్త్రమయి ఊరకుంటుంది.

“నందునకు బలవంతముగా సన్యాసమిప్పించుటయే తప్ప - బౌద్ధమత విరుద్ధము” దీనికి సమాధానము కొంత ఈవరలో ఇచ్చిఉంటిని. కామాది అరిషడ్వర్గ బాధితమైన జీవలోకాన్ని ఉద్ధరించడమే బుద్ధుని ఆశయం. ఎయ్యది. జీవికి శాశ్వతానందదమో

అయ్యది ఘటింపచేయుటయే జాడ్యపర్యము. అదియే జీవకారుణ్య సిద్ధాంతము. తత్సూచకంగా కామోద్దీపితుడై కాలప్రవాహములో కొట్టుకొనబడుచున్న నందుని ఉద్ధరించుటకై చేసిన కృషి - అది బలవంతమయ్యెను పథ్యమే.

“ప్రేమ సిద్ధాంతము — ఈ ప్రేమసిద్ధాంత మాయన కంటకటకాదు” అనిరి. బుద్ధనందుల సిద్ధాంతము నిష్కామప్రేమారాధనము. ఇయ్యది అభంగమై కావ్యములో నెల్లెడల బ్రసరించుచున్నది. ఈ సిద్ధాంతమును పరమరమ్యముగ కవులు పోషించిరి. సహృదయంతో పరిశీలిస్తే పూర్వాపరచైతన్య మేమీ కానరాదు.

“రస విరోధిజ్ఞానము. ఈ కావ్యమందలి ప్రధాన రసము శాంతము. అంగిరసము ఇతివృత్తమునం దంతటను అనుసంధితమై వ్యాపించియుండవలయును. ఈ కావ్యమునందది లేదు”

శాంతరసము కావ్యమంతటను అనుస్యూతమై యున్నది. రెండవ సర్గలో సుందరీనందుల ప్రణయ వర్ణనము చేస్తూ అంగరసమైన శృంగారమును తలమున్నగుగా సృష్టించారు. విరోధిరసాన్ని అంత పుష్కలంగా పోషిస్తేనే తప్ప అంగిరసం పరిపుష్టం కానేరదు. విరుద్ధరస సంపుటికరణమే సిద్ధహస్తాడు చేసే పని. ఎవరో ప్రాథకవులు తప్ప ఇట్టి చమత్కారము నిర్వహించి కృతకత్వములు జాలరు. ఎటుకకతో చేసిన పనియే యిది. ఇది నిజంగా ఇంద్రజాల విద్య.

“ఈ కవులు వాడిన యలంకారములు వట్టి యలంకారములు.” దీని కుదాహరణంగా “సంసరణ మహాద్భి మగ్నముగు మానవకోటిపయి” కృపారూరులో”

ప్రథమ సర్గలో బుద్ధుని చరిత్ర సంగ్రహంగా వివరించిరి. ప్రథమసర్గలో మొదటి పద్యంలో బుద్ధుని జననము, రెండవ పద్యంలో అభినిష్క్రమణము తపోవన ప్రవేశము, జ్ఞానావబోధము వర్ణించిరి. మూడవ పద్యంలో పరమసత్యాన్ని ఆరయ లోక భవాద్భిప్లావ్యమానమై పాటులుపడుచున్న లోకాన్ని చూచి అతనికి గల్గిన మనఃపరితాపాన్ని వర్ణించారు.

నాలవ పద్యంలో అందుల కతడు చేసిన ప్రచారాన్ని వర్ణించారు.

మూడవ పద్యంలో మానవలోకం పడే పాటను చూచి తాను కుందుచు సకరుణంగా సానుభూతిని ప్రకటిస్తున్నాడు, అని చెప్పటలో పర్యవసితముగు “సంసరణ మహాద్భి.....” అను పద్యపాదమున జన్మమును సముద్రంతో సరిపోల్చారు.

ఆ పోలికవలన భవాగాత్యం వ్యంజిత మవుతోంది. ఆ అగాధములగు దుఃఖములను తెలిసికొనుటకు చొచ్చుకపోగల్గినది నిమ్మగ తక్క ఇంకొకటి కాదు. సముద్రంలో ఘురిప్రవేశించిన నాడే సామరస్యం కలుగును. కాని పూజ్యపాదులు చెప్పినట్లు లేవనెత్తు సాధనములతో పోల్చిన ప్రయోజనము లేదు. అయ్యది తరువాతి పద్యమున నిర్వహింపబడు విషయము. అందుచే నిట యీ అలంకారము సర్వాంగసుందరమై నైకార్థస్ఫూర్తకమై, కవి ప్రతిభా సముల్లసననూచకమై భాసించుచున్నది. ఈ శక్తి మహా కవి నిష్ఠము.

“భవనిదాఘ సంతాపముల్ పరిహరించు సత్యశాంతి దయాది నిర్మరులు పొడెను నీ విహార మహాహార్య మెక్కియిటుల కంట నీర్వెట్టదగునె నీవంటివాడు.”

కంట నీర్వెట్టవలదనుటలో ఏమి ఆటంకమును వారించుచున్నాడు?”

జన్మయనెడి వేసవి వడదెబ్బలనుండి, ఆ కొండ యందు స్రవించు సత్యశాంతి దయాది వాహినీసేకము స్వాస్థ్యాన్ని పొందిస్తుంది. అని కవి చెప్పచున్నాడు. ఇది లోకసామాన్యమైన విషయము.

నట్ట నడివేసవిలో ప్రయాణం చేస్తుంటాము. ఆ ఊష్ణతవలన మనలో దాహ ముద్బూతమై కన్నులు చీకట్లు క్రమ్ముట, లేదా బైరులు క్రమ్ముట, చెమర్చుట జరుగును. పదార్థజ్ఞానము కూడా నేత్రేంద్రియం కోల్పోతుంది. వెంటనే ఏ మహాతల్లి యయినా చల్లని జలా లందిస్తే ప్రాణం బయటికి వచ్చినట్లు సంతోషిస్తాము. అందువలన కంటనీర్వెట్టవలదని చెప్పచున్నాడు. ఇట్టి సామాన్యవిషయం తెలియకపోవటం శోచనీయం.

“కావులు కట్టియున్ తరుణ కంబుహితుం బురడించువాని” ... “అవలిమోమయి యున్నవాని”

అనుటతోడనే అందలి స్వారస్యము చెడి యూరకున్నది” ఇది విమర్శకాభిప్రాయము.

స్వారస్య మేమాత్రమును చెడలేదు. కావున కట్టుకొనియుండుటచే బాలసూర్యప్రభాభాసమానుడై ఉన్నాడు. సమాసన్న మరణయైన ఉవిద వేదన చూడలేక కరుణామయుడైన ఆతడు అవలిమోమై యుండెను. జీవిపడేవేదన చూడలేక అట్లు పొనర్చెను. ఆతని జీవకారుణ్య సిద్ధాంతాన్ని పుష్టిమంతం చేస్తోంది సన్నివేశం. బాలభానుడుకూడ పశ్చిమాభిముఖుడై ప్రయాణం చేస్తున్నాడు. నందుడన్ననో జీవిపశ్చాదను భావ్యస్థితి నూహిస్తున్నాడా అన్నట్లు అవలిమోమై ఉన్నాడు. ఉదాత్తభావ గంభీరంగా ఉంది సన్నివేశం.

“బోనునబడ్డ భద్రగజపోతము పోలిక... ఈ ఉపమలో లోకస్వభావము లేదు”

ఇటు బోనునగా స్వేచ్ఛాసంచార నిరోధకము అని అర్థము. దీనిని లోకములో వ్యాఘ్ర సింహముల కుపయోగించు సాధనముగా వాడుచున్నారు. అట్లుపయోగింపక భద్రగజ పోతమున కుపయోగించుటలో ప్రాధిమ్యము కలదు. విశిష్టవాచక శబ్దములుకూడ కొన్ని చోట్ల విశేషణార్థము విడచి సామాన్యార్థమున ప్రయోగింపబడుట ప్రసిద్ధము. ఆలు అనుభూతార్థ సూచక శబ్దమును స్త్రీ పరముగా వాడుచున్నాము. ముద్దరాలు... మొ. పశుపక్ష్యాదులకు కామము బుటుబద్ధమై ప్రవర్తించును. ఆ సమయముననే తక్కి అన్యసమయములలో వ్యభిచరింపవు. అట్టి ఊహలకే తావీయవు. ఆ సమయమున మాత్రము కామ తృప్తి ప్రగాఢమై, మహా తీవ్రమై ప్రజ్వరిల్లును. కట్టుతొక్కెను, గొలుసులను, కూడ—తెదిచ్చి పూర్తికై త్రేంచుక పారి పోవు పశువులను మనము చూచుచునే యుండుము. దీనిని ఎదపోవుట అందురు. ఆ కామేచ్ఛయైనను గజములందు ద్విగుణీకృతమై ప్రవర్తిల్లును. ఆ గజపోతముతో నందుని పోల్చుట లోకోత్తరముగనున్నది. సామాన్యుడా ఉపమను ప్రయోగింపజాలడు. పోగా “బోనునబడ్డ... అనుచోకదా సందేహము. అయ్యది కొంతవరకు వైచెప్పిన హేతువులవలన పరిహృతమగును. వినుగుల పట్టుకొనునపుడు పెద్ద పెద్ద గోతులు త్రవ్వి—వానిని వెదురుతడకలతోన ఆచ్ఛాదించి, పైననున్న చల్లి కృత్రిమగ్రాసము మొలి

పించి లేదా నెదజల్లి వాని నా కర్షింతురు. ఆ గ్రాసావేక్షతోవచ్చి వినుగులు గోతిలోపడును. దీనిని మాన్యగుట అందురు. ఇది యైనను స్వేచ్ఛాసంచార నిరోధకమే. బోనునబడుట ఆచగా అర్థమిది. వినుగును యథాతథముగా పట్టుకొనుట బ్రహ్మాతరముకాదు. నందుని స్థితిని బోనునబడ్డ భద్రగజ పోతముతో పోల్చుట పరమ రమణీయముగ జౌచితీ పుష్టముగ నున్నది.

“కలయనలైన పన్ను వలచిక్కి బయటికి నుటకి పాటవలంచు నుతుతపోలె” ఇం గుపమాలంకార జౌచిత్యము లేదు.”

వానివాని మహార్థముల నరయజాలక “అదితప్ప—ఇందులో జౌచిత్యములేదు” అనుట సాహసము. నందుడ వ్యవస్థిత చిత్తంతో ప్రియాసక్తమైన భావ మొకవైపునుండి సోదగాజ్ఞా పరిపాలనాధర్మం మరొక పార్శ్వంనుండి పెనవైచి వాని వాని సత్త్వానుసారంగా లాగుచుండ బాధపడుచుండును. ఆతని అప్పటి స్థితిని వర్ణిస్తాడు కవి. వలలో చిక్కుక బయటికి పోజూచే ఉడుతలా ఉన్నాడని కవులు ప్రవచించారు. ఉడుత బహుచంచల స్వభావమైన జంతువు. ఒకచోకాలూది నిముషమైన నిల్వదు. అస్థిరస్థితిని వేదనార్థమై ఆ ఉపమను గ్రహించారు తక్కినాయకు నకు హీనత్వారోపణార్థమై కాను. అట్లుగుచోకింకపీండ్ర ఘటాపంచాననులు ప్రయోగించిన “చాలదే వేటకై ఒకజాగిలంబు” అన్న గంభీరవచనము, తచ్చర్మాసంపత్తి సంఘాతా లవుతాయి. ఇది కవి ప్రాధిమ్యము తెలుపు నలంకారములలో నొకటి.

“ఈ కావ్యమంతయు సౌకుమార్యమును గుణముచే నిండిపోయినది. కావ్యములో ప్రసాద గుణమున్న నే రమ్యమని ఆలంకారికుల ఊహ”

ప్రసాదగుణము రమ్యము సర్వరస పర్యవసాయి అని ఆలంకారికు లెల్లరు సంగీకరించిన విషయమే. సౌకుమార్యము కావ్యస్వాదుతా సంపాదక గుణమని కొంతమంది ఆలంకారికు లంగీకరించిరి. సౌకుమార్యము అనగా శ్రవణ కటుత్వము లేని శబ్దరచన అనియు, ప్రసాదగుణమున్న పతనోత్తర ఊణముననే తదర్థము నవ్యోద్భూత నవనీతంలా మెత్తగా సద్యః ప్రసన్నతా గుణము కలిగిఉంటుందని “శుష్కేంద్రం.

మగ్నిరివో అని ఉదాహరణమునిస్తూ రూపించారు ఆలంకారికు లెల్లరును. సాందరనందంలో ఎక్కువ భాగము ప్రసాదగుణ భూయిష్ఠమై యున్నదనుట సత్యదూరము కాదు. స్థాలీపురాక న్యాయమున ఒకటి రెండు పద్యములు చదివిన చాలును. ఎంతగా ప్రసాదగుణాన్ని చిమ్ముచున్నాయో తమరే పరిశీలించురు.

“ఎలజేటి రెక్కతువై
బొలసిన కసుగందు మల్లెమొగ్గకు దులయై
తొలినంజ నూత్న రుచులన్
కలకలమని నవ్వు వలపు గాదననగు నే”
“వని వాళ్ళొడదు, ఒకప్పుడు
కసుగందదు మేల్మీచాయ తగ్గదు తావుల్
కొసరు మరందము చిలుకును
వినువక ఎదదాల్తు నట్టి ప్రేమసుముమ్మక్.”
“పాచ్చె మెఱుగని భావముల్ పొందిపొసగి
వలపు నెత్తావులీనెడి భాగ్యమల్పమగు నె గురుజేవ!
ఆ భాగ్య మెవరిది?”

మనసు లేకీభావము నందిన ఏ యిరువురి మధ్య నున్న ప్రేమయైనను యీతని కల్పము కాదు. కేవల దంపతీగతిమైన తుచ్చ కామము నీత డాశించుట లేదు. నిష్కామ ప్రేమసిద్ధాంతమును నిరూపించుచు నుపన్యసించు పట్టులో ‘దంపతుల భాగ్యచునవద్దా?’ అని ప్రశ్నించుట విరుద్ధంగాను విరసంగాను ఉన్నది.

‘బౌద్ధ ధర్మమే శరణుటంచు

భిక్షుకుడు సాధపురస్థలి నిల్వగాంచి’...

“ఒక భిక్షుకుడు నిల్వగాంచి అని యుండ వలయును.”

A man అంటే ఒక మనుష్యుడు అను నర్థము చెప్ప వ్యాకరణజ్ఞానములేనివాడు ఒక భిక్షుకుడు అనవలెను. అచట ‘దుఃఖ’ ఏకత్వదోషితకము.

“పుష్పబాణాగ మాధ్యేత్యప్రాథమి కుండవై—
ప్రథముడవై యనవలెను.”

పుష్పబాణస్య ఆగమః పుష్పబాణా

గమః పుష్పబాణాగమస్య అధ్యేతారః

పుష్పబాణా గమాధ్యేతారః

ప్రథమేభవః ప్రాథమికః

అధ్యేత్యాణాం ప్రాథమికః

అని ఇచట సంస్కృత సమాసములో ప్రాథమికశబ్దము ఏల గుప్తుమో అనూహ్యము. పొగవునకైన సంస్కృతిజ్ఞానమున్నచో నిది యధార్థ మనిపించును.

“ఎలజేటి రెక్కతువై.....

.....కలకలమని నవ్వువలపు గాదననగు నే

ఈపద్యమువలన వలపులక్షణమెట్లు తెలిసినది?

వనివాళ్ళొడదు.....ఎదదాల్తు

నట్టి ప్రేమసుముమ్మన్”

ఈ భావము లెంత పరస్పర భిన్నములుగ నున్నవో చూడుడు. పై పద్యములో వలపు కసు గందును. రెండవపద్యములో ప్రేమ కసుగందవట. కవులభావములో ప్రేమవలపులు విభిన్నములేమో”

వలపు—ప్రేమ భిన్నార్థకములే. వలపనగా కోర్కె, ప్రేమ అనగా స్నేహము. అనిర్వచనీయా త్యానుబంధము. ప్రేమ సాక్షాత్కారానికి ప్రథమ దశవలపు. వలపుగాథమై, అస్థానా ప్రయుక్తమై, పటిష్ఠమై సుప్రతిష్ఠితమైనప్పుడే అది ప్రేమగా ప్రసన్నమగును.

ఆవలపు లలితాకృతి కలది. ఏమాత్రము నొవ్వు, తాకునహింపదు. భ్రమరపాద నిక్షేపా సహమల్లీ పుష్పస్పృశభావము కలదివలపు. అయ్యది ప్రేమగా పరిణమించిన కసుగందదు. చాయతగ్గదు, చిదానందకుల్యమై, స్రవన్మగునై హృదయానంద సంధాయకమగును. వాని యవస్థావ్యత్యాసజ్ఞానము మహాకవికిగాని ఇద మిథ్యముగా తెలియదు. లోక ములో గృహస్థుడు కావచ్చును. పదిమంది అంచాల బరిజెలతో పొందందవచ్చును. కామకళా బోధక ములగు గ్రంథములను చిత్రములు చదువవచ్చును, చూడవచ్చును కాని ఆప్రేమ యందలి దశా విశేషాలరయుటకష్టం.

“ధర్మచక్రమును కేల ద్రిప్పెను...ధర్మ చక్రమును త్రిప్పట ఏమి? ఇది ఏమేరీ గారడీ విద్యయా?”

ఈ మాటను రసవిరోధజ్ఞాన విషయములో ప్రయోగించియున్న రమణీయుముగ నుండెడిదని మనవి చేసియున్నాను. ఇటమాత్రి మస్థాన ప్రయుక్తము. అల్పజ్ఞాననూచకము. ధర్మచక్రము అనుచోట ఉపమితసమాసము చెప్పినచో చక్రమునంటి ధర్మము అని ధర్మమునకు ప్రాధాన్యము వచ్చును

అప్పుడు వాని యాత్మేపణ గురిపడును. కాని యాపక సమాసము చెప్పకొన్నచో ధర్మమునెడి చక్రము అని ధర్మమునగు చక్రత్వాగోపము చేసి చక్రమునందలి పరిభ్రమణ క్రియాన్వయిత్యము ధర్మమునకు ఘటింప నగును. ఇట్లుగనో కేలదిప్వటలలో గారడీ విమున్నది?

“అతఃపటే సుకృతాత్మయైన మాయాదేవి కడు పార గన్న బంగారు తండ్రి—ఈ ధోరణి సాగనుగా లేదు.”

ఇది పరమజాతీయమైన పలుకుబడి. అచ్చపు తెలుగుదనాన్ని గ్రహింపజేసింది. శ్రీ సీతారామరావు గారు పల్లీజన సంప్రదాయ సౌభాగ్యాన్ని, పరస్పర బంధుత్వాసంపల్లక్షిని పరిశీలించకుండా వ్రాసిన వ్రాతయింది. తత్సంఘంలో బుద్ధుడొకడై చెల్వారుదు, తదతిథుడై పెనుకొంపినుండి విడివడి సత్యసూర్గ గవేషణా సక్రమై మహాజ్ఞానియై వెలుగొందుమా చిరకాలానికి సాక్షాత్కరించిన తేజోమూర్తి. అట్టి తేజః పుంజాన్ని చూచి జనం విచ్చుట లోక స్వభావ విరుద్ధం. “ఇతడా నాతండ్రి! మనమాయుష్షు కన్న బంగారునాయన—ఇతఃపటే మనల్ని పాపపు రాసులనుండి ఉద్ధరించే జేవుడు—” అని భావించుట పరమ సహజంగా ఉంది. “ధృవం వపుః కాంచన పద్మనిర్మితం” అన్న కాళిదాసుని వాక్యం స్మరణకు వస్తోంది. బంగారులోనున్న మేల్మీచాయ, మెత్త దనం ఆయన తనుర్వల్లిలో భాసిస్తున్నాయి. ఇప్పు టికి మా ఊరుకెళితే—నా మూఢ మాఘాణించి—ముద్దాడి చేతివేళ్ళ చిటికెలతో నన్నాదరించే ముసలమ్మ లున్నారు. లోకచక్షువైనవానికి గాని యిందలి పరమార్థము గోచరంకాదు.

“సడలని కాగిలింతలకు చందనచర్మలు పేటు లెత్తగా” “ఎట్లు సంభవమని నాప్రశ్న.”

లావణ్య రాసులయిన విలాసవతులు స్తనముల యందు, చెక్కిళ్ళులయందు చందన చర్పా సౌభా గ్యాన్ని అలంకరింపచేసికొనడం కేవల కావ్య గతిమే కాకుండా లోకసామాన్యంకూడా. అలాగే సుందరి ప్రనాంతరసీమలో చందనచర్మ నెఱపు కొన్నది. తల్పియ పరీరంభ నిర్భరానంద ఫలితంగా తనుర్వల్లికి అతిఃపూర్వము అలంకరించుకొన్న చందనం బీటలు వాటింది. ప్రియదర్శనము తత్సం

భాషణము, సంభాషణాచితీపుల్ల మన స్పృహ శోభ—కారణముగా సాత్త్విక భావోదయమై ఘర్మాంబుకణ సంజననము, రోమాంచుము మొదలగు కార్యము లాచిర్భవిస్తవి. ఆ సమయంలో గాఢాశ్లేష ఫలితంగా చందనం తడి యాటి అక్కడక్కడ బీటలు వాటింది. ఇందులో దోసమేమో కాన రాకున్నది.

“నిశ్శేష ద్యుతచందనం స్తనతటం

నిర్మృష్ట రాగోధరః—

వాపిం స్నాతుమితోగతాసి నపున

స్తస్యాగ్రహ మాస్యాంతికం”

అన్న శ్లోకము, దానిపై నాలంకారికులు నెరసిన విమర్శనము వివరముగా తెలిసికొన్న నీ సంది యము తీరునను కొందును.

“కవి మనః పంకజా సవ సిక్తమై రసాగ్రమున నాడెడి పదార్థములనుగ, ఆనంద పరిపుల్ల మానీంద్ర దహరతా రాధ్యమండాగుజీ వాత్మలనగ- ఇవి శాస్త్ర దృష్ట్యా నిలువవు.”

ఇది సుందరీనందుల సౌందర్య సౌఖ్య రసామృ తానుభవము గుఱించి వర్ణించిన పద్ధతి.

పదము అర్థము కవిమనః పంకజములో నుండు కారయిత్రి భావయిత్రి శక్తులను నాసవముతో సమ్మేళనము చేయబడిననాడే అవి రసపుతాలై జిహ్వసింహా సనాసీనలపుతాయి.

ఇటు జీవాత్మ పరమాత్మలకు భేద మంగీకరించిననాడు శాస్త్రదృష్ట్యా ఇవి తప్పక నిల్చును. అట్టి అంగీకారాన్ని స్థాపించే మతములు ద్వైతశిష్టాద్వైత ములు.

“నామాడ్కులకొ త్రావుదునీ నవ్యామృత పీక్షణమ్ములను.—ఈ ప్రయోగమపూర్వము”

శ్రీవారి నిందయే స్తుతి పర్యవసాయి యయినది.

“రచియించుకొనియె చెలియ ననుచెక్కులందు విశేషకమ్ము. ఇట విశేషకము అనగా నొసటి బొట్టు. సుందరి దానిని చెక్కులపై విల అలంకరించు కొన్నది?”

ఇట విశేషక శబ్దమునకు నొసటిబొట్టు అను అర్థమే కాక మకరకౌశ్మత్రిము అను అర్థము కూడ

కలదు. అట్టి పత్రచన కపోలములందు, స్వనములందు పూర్వకావ్య ప్రసిద్ధమే. అదియును గాక *Apte Dictionary*లో *A Parting line of the Painting on the face*-అని వ్రాయుచు ఉదాహరణగా

“స్వేదోగ్ధమః కింపురుషాంగనానా చక్రేపదం పత్రవిశేష కేషు” నిచ్చిరి. సౌందర సందకర్తలు ఈ విశేషకశబ్దమును పెక్కుచోట్ల మకరికాపత్ర అర్థము నందుపయోగించిరి.

‘ఎడవినిధర్మ మార్గమెటులే నొక మందడుగేయ ఏయుపదమునకు బాణము ప్రయోగించుటయని అర్థము, ఇక్కడవేయు అని ఉండువలయును.”

కనకపు సింహాసనమున శునకము

గూర్చుండబెట్టి శుభలగ్నమునం

దొనరగ బట్టముగట్టిన...

.....వినరా నుమతీ.

దొనరగ అనేకబ్దమును గ్రహించి దానిపై కుస్తీ చేసినట్లుగా నున్నదీ విమర్శ. అడుగేయు అనే జాతీయాన్ని యధాతథంగా గ్రహించారు. దాన్నట్లు ప్రయోగించుటలోనే సాగనున్నది. ‘నాలుగు అడుగులేదా’ము అనే లోకవ్యవహారాన్ని మనం వింటూనే ఉంటాము. వారి లోకజ్ఞతకు తార్కాణంగా తీసికొని సంతోషింపవలసినదే కాని శాబ్దిక చర్చ నెఱవహూడదు.

“జాలిబడె జేమిటి కన్నదైన్యభావము గదురకొ-
జాలి, దైన్యము భిన్నార్థకములు కాబోలును.”

జాలియన మనః ఘోదము. లేక విచారము. దైన్య మన భయభారములేక దరిద్రభావము. అని అర్థము. “ఏలనయా విచారించు వుభయభావముట్టి పడు నట్లుగా” అని బుద్ధుడు ప్రశ్నిస్తాడు. అవి రెండును భిన్నార్థకములే. అర్థ స్వార్థస్య పోషకములుగ నే ప్రయోగింపబడినవి.

“కాంగొకింత అగ్రరీకృతిమైనకొలంది.

అగ్రరీ కృతము నిట్లు వాడకూడదు. సంస్కృత సమాస పూర్వశబ్దమైవ రమ్యముగ నుండును.”

ఇటు మొదటవాడకూడదనియు, తరువాతి వాక్యములో వాడ వచ్చునన్నట్లు అంగీకరించి సంస్కృత సమాసపూర్వ శబ్దత్వము రమ్యమని వారె

అంగీకరించుచు ఆశ్చర్యసాధనత్వమును దూషించుటకు జంకిరి. ఇది శ్రేష్ఠమైన ప్రయోగము.

“స్వయము కోరివరించి కయ్యకొన్న—

తెలుగులో స్వయముగా అని వాడి తీరవలయును”

స్వయం అని సంస్కృతములో నిది ఆవ్యయము. దీనిని తెలుగులో ఆవిధముగనే వాడకూడదనియు, ‘కాకా’ చేర్చి క్రియావిశేషముగ వాడవలెననియు వారియద్వేష్యము కాబోలు. కాని క్రియావిశేషణ మునకు “కాకా,” “కకా,” చేర్చకుండు యధాతథ ముగ ప్రయోగింపబడుచున్న పట్టులు కుప్పలు తెప్ప లుగ కన్పించుచున్నవి. ఉ॥ మిక్కిలి, పెక్కుగాక. “నేతి నేతి యటంచు ననేకగతుల బహుళిగ్గొనె తుదకు నిర్వాణపథము”

“నేతి నేతి అనునవి వేదాంతములోనివి. వానిని తీసికొనివచ్చి బుద్ధునివద్ద వాడుటలో పూర్వము చెప్పిన వోషము సంఘటిత మగుచున్నది.”

బుద్ధుడు స్వజనాన్ని ఉజ్జగించి సత్యమార్గం వేషణాసక్తుడై తపస్సు చేస్తాడు. ఏవేవో కొన్ని పర మార్థములుగా తారకముందు తారాడుతవి. కాని యధార్థ మరయుచో, వానిలో నెవ్వియును సరి పడవు. ఆ భాగములో ఈ విధము అగు విచారము చేయుచు “ఇది కాదు—అరయవలయునది ఇది కాదు—అని నిర్ణయం చేసికొనుచు, చాల శ్రమ నంది తుదకు నిర్వాణసాధాన్ని అందుకుంటాడు. వేదాంతాతింగతమైనదైనప్పటికిదాని నాపట్టులో నుపయోగింపలేదు. ఈ సంప్రదాయము సంస్కృతము త్సృజ్ఞముగా మాటాడగల ఆర్యుల సంభాషణలో స్వచ్ఛంగా భాసిస్తుంది. సంస్కృత మహావాక్యాలూని చమత్కారంగా తెలుగులో బిగించి పలకటం కవిప్రాధీమను చూపించే వెలుగుతునక. “నరకేనతికో దోషో మరణేనతికిం భయము” అని రామకృష్ణుడు పాండురంగ మాహాత్యములో ప్రయోగించాడు. అయినను బుద్ధభగవానుడు శ్రీవారసు కొన్నంతటి సామాన్యపురుషుడు కాడు. భగవదతతారపురుషుడే.

“బౌచిత్యము, రసము, కన వీని దృష్ట్యా ఈ కావ్యం నిలువదు. కావ్యమునకు ముఖ్యముగా కావలసిన సామగ్రియే ఇది” అని శిలపు ఉచ్చారు.

వ్యాసాన్ని ఉపక్రమిస్తూ కొన్ని కావ్యలక్షణాల నుద్ఘాటించారు. అదే వ్యాసాన్ని ఉపసంహ

గిస్తూ ఈ లక్షణాలని నిర్దేశించారు. వానికే వీనికి పొత్తు కుసురుటలేదు. అందలి పగూర్త మేమో వారికే ఎటుక. ఈ విషయముగా పూర్వాపగ వతో భంగముతో నలగారే విమర్శనము ఎంతవరకు విశ్వాప్యమో విజ్ఞానంకే ఎటుక. ఈ కావ్యములోనున్న జీవజ్ఞతయే బోచి త్యము. కథాపటుత్వ మెచ్చటను సజలలేదు. రస మన్ననో పరిస్థుట విభావానుభావ వ్యభిచారిసామగ్రి సముల్లసితమై ఎట తడివినను తలమున్నులుగా దర్శన మగుచున్నది. శ్రీవారి భావముల రూపెట్టివో వారి ఎటుకకే సంజేహముగా నున్నది. ఇక పరంగిత్వజ్ఞత మాట బ్రహ్మాదేవుడి కెటుక.

ఇంతవరకు వారుచేసిన దోషారోపణమును సమర్థించుటయే యయినది. అటనట తలమానికములుగ నున్న పద్యములను సహృదయ చక్రవర్తులకు మనవి చేసి, — అందలి అలంకార ప్రయోగపాటవము భావనా ప్రాగల్భ్యము, ప్రసాద గుణదర్శనము చూపించి నా వ్యాసమును ముగింతును.

ఒక కావ్యమును వినుటకైనను, చదువుటకైనను దానిని గుఱించి విమర్శనము నెఱపుటకైనను అధికార ముంపవలయును. తగిన వయః పాటవము — తదుత్పన్నమైన ప్రాధీమ్య, వ్యుత్పత్తియుండవలయును. జగచ్చక్షుత్వము సంపాదించవలయును. ఈ సామగ్రి లేకుండా కావ్య శ్రవణ, పఠన, విమర్శనములకు గడం గుట ఈతి నేర్వక చెఱుపులో దిగుటంటిది. సముద్రములో నురుకుటయైననుగాదు. శబ్దము జ్యోతిస్సు అని కదా మనపూర్వుల ఊహ. దానితో గారడీ చేసిన కారుచిచ్చులా మనం భస్మసాత్కృతుల మవుతాము. ఒక కావ్యంతోనయినా అంతే. వారు చెప్పినట్లు లోకములో పెద్ద ఉద్యోగముల చేయవచ్చును. అధిక సంపాదన చేయవచ్చును. పది మందిలో పలుకుబడి బడయవచ్చును. తర్కకర్మ సుదైనవాని ఆశ్రయము సంపాదించవచ్చును. కాని కావ్యము — నిర్మించుట విషయము దేవుని కెటుక — అటుంచండి — ఆర్థము చేసికొనుట సామాన్యముకాదు. తగినంత దమ్ముండవలయును. ఊరక మందూకల్లుతు లొసర్చిన ప్రయోజనములేదు. యధార్థము నిజేదియచుకై ఇంతగా ఒత్తిచెప్పచున్నాను. క్షమింతురు గాక.

“పాతరలాడు తన్నుకుటి

వల్లి యెటుల్ చలియించునట్టులకా
చేతులు తాంపవింప మల

చెక నృపమూనుడు విశ్వమెల్ల కా
లాతిగమా శరీయ రుచి

రాంగ విలాస సుధాంబురాశిః

చీతలిదొప్పవోగి నిలి

చెక చెలిమాపుల పాలపోలికకా.”

ఇది సౌందరనందకర్తల బ్రహ్మాండమైన భావనా ప్రాగల్భ్యన్ని చాటి చెప్ప పద్యము. ఆ నందుడు సుందరిసౌందర్య ఆ కృష్యమాణ సర్వ చేతనుడై ప్రపంచాన్ని ముఱచెనట. ఆమె కను చూపులలోని పాపలా వర్తిస్తున్నాడట. ఆమెకు దర్శనాభిముఖం గా ఉపకరిస్తున్నాడని తాత్పర్యం.

ఆమె విపదార్థాన్ని చూడవలెనని కాంక్షించినా, ఆ పదార్థమును తనలో (నందులో) ప్రతిఫలింప జేసికొని, ఆమెకు సాక్షాత్కరింపచేస్తూ తాను ఆదర్శమై అనువర్తిస్తున్నాడన్న మహర్థం వ్యంజితమవుతోంది. అందువలననే అతడు మున్నుండు ఆమె చేసికొనబోయే విశేష కాదులకు ఆదర్శధారణము వహిస్తాడు. ఆమె నేత్రగోళమునకు నందుడు తారక. అట తారక అన్ననూ బాగుండెడిదే! పాప అన్నాడు. ఈ మాట అనటంలో గడుసుదనం ఉట్టిపడుతోంది. తన్ను ఆచ్ఛాదించివైచిన సుందర సౌందర్యో పనిషత్సార్జనమును గ్రహించుటలో పాపలా ఉన్నాడు. పాప మెలా గ్రహించగలడు? ప్రియురాలు గట్టిగా కిన్నెట్టిజేసి చూచిన నిట్టనిలువున నీరైపోతాడు. అనగా నందుడు ద్రవీభూతుడౌతాడు. లోకంలో ఏదైనా పదార్థాన్ని నిదానంగా పరీక్షిస్తే తారక నీరుక్రమృటం సహజం. ఆమె నందుడిను పాపకు నేత్రగోళముగ వర్తించుచున్నదని ఈవఱకే మనవి చేసియున్నాను. ఇతిని అవ్యవస్థిత చేతః ప్రవృత్తి ఈ బౌద్ధ్యమంవలన స్వనితమగుచున్నది. ఈ ఉపమానంకారమువలననే భావ్యర్థనూదనము జరుగుతోంది. ఇది నాన్యతోదర్శనీయమైన అలంకార ప్రయోగ ప్రాగల్భ్యము. కాని విమర్శకు లన్నట్టులు వీరి అలంకారములు ఎచ్చటను, ఎన్నడును నిష్ఫయోజనములు కావు.

ఇలా తరిచినకొలది మహార్థాలు సద్యఃస్ఫురితములవుతవి. ఈ ప్రయోగము కేవలమపూర్వమే కాదు. భావనా గంభీరమై సరమ గమ్యముగ నున్నది. సంస్కృతాంధ్రవాఙ్మయంలో ఎక్కడా ఇట్టిదిలేదు. ఒక్క నాచనసోముడు మాత్రం అనిరుద్ధుడు అంతః పురంసుండి దొంగిలించబడినపుడు కృష్ణుని ముఖమున అనిపిస్తాడు. “కన్నుండ కంటిపాపం గొన్నట్టులు.” ఇలా ఎవరో రసచక్రవర్తులు మాటాడవలసిన మాట కాని కవిసామాన్యుడు అనగల్గినది కాదు. ఇలాంటి నాటి నాస్వాదింబియే కాబోలు ‘వాక్యం రసాత్మకం కావ్యం’ అన్నారు పెద్దలు.

రసవిరోధజ్ఞానము వీరికి లేదన్నారు. వీరికి పుష్కలముగ నున్నది. అనుకున్నవారికి లేజేమో! ప్రియ విరహవేదనా పేశ్యమాన అయిన సుందరి నందుణ్ని ఉపాలంభనము చేస్తుంది, అనట

“ఔరా! అభినయవిద్యా

పారంగత! వంచకాతి వంచక! రసభా

వారంభ ప్రతికూల వి

చారా! సౌహార్ద ధర్మసమయ విదూరా”

మేము యీ యీ ఘట్టాలలో యీ యీ గారి డీలు చేస్తున్నాము. మీరు అప్రమత్తులై గ్రహించండి అన్నట్లు ‘టెనుకు’ వాయిస్తోంది పద్యం.

మహాకవులు ప్రతియుగంలోనూ పుట్టుచునే యుందురు. సత్కావ్య నిర్మాణం చేయుచునే ఉందురు. కవులు పెక్కురుండవచ్చును. మహా కవులు మాత్రము సంఖ్యాకంగా ఉంటారు. వారి నర్మము చేసికొని ఆరాధించుకొనటం ఆ యా జాతి జీవనసౌభాగ్య సంస్కారాలపై ఆధారపడి యుండుంది.

మహాకావ్యాన్ని సుజేంచి విమలవాసినను అప రాగమగును. ఆధునిక కావ్యములకు మాత్రమే కాదు, కావ్యనాజ్ఞయనునకు సౌందరనందము శిరోధూషణము.

యేనాస్మిక్ అతివిచిత్రకవి పరం

పరావాహిని సంసారే కాళిదాస

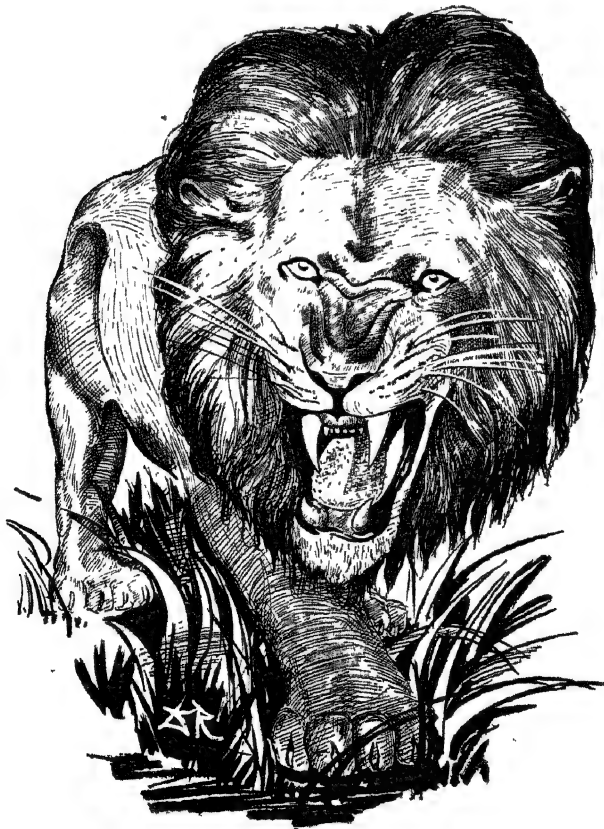
ప్రభృతయః ద్విత్వాః పంచమ

వా మహాకవయ ఇతి గణ్యంతే.

విద్వా సేవ విజానాతి విద్యజ్ఞనపరిశ్రమమ్

నహివంధ్యావిజానాతి గుర్వీం ప్రసవవేదనామ్.

“తమసోమాజ్యోతిర్గమయ”

శా ఫా

అల్పాంజ్ డా డె (వ)

1

“ప్రదీ! ఇల్లా చూడు! అబ్బ! ఏం చక్కని కళ్లు! నీ పేరేమిటి?”

“జీన్”

“అంటేనా, మరేం లేదా?”

“జీన్ గాస్సిన్”

“దక్షిణాది కాదా! చూడగానే చెప్పగలనులే! మరి నీ కళ్ళేమిటి?”

“ఇరవై ఒకటి”

“ఆర్టిస్టువా?”

“కాదండీ!”

“పోనీలే—బతికాం!”

అక్కడి గల్లంతులో, నవ్వులాటల్లో, నృత్య సంగీత కోలాహలాల్లో, ఆ వేసంగి నాటిరాత్రి జరుగుతున్న మారువేషాల ఉత్సవనృత్యమధ్యంలో, డెషి రెట్టి ఘాడిమో ఆరామపు పోకచెట్ల తోపులో, ఒక విగుప్త పల్లెపడుచు వేషధారికి, ఒక ఇటాలియన్ మేళకాని వేషధారికి మధ్య జరిగిన ఈ సంభాషణ తునకలు, దాదాపు ఆ కోలాహలంలో మునిగిపోతూ చెదురుగా వినిపిస్తున్నాయి.

విగుప్తీయ పల్లెపడుచు ఒత్తి ఒత్తి ప్రశ్నలు అడుగుతూంచి. మేళగాని జవాబులలో యావనాంకురపు పసిదనం, పల్లీయుని అమాయకత్వం తొణికిసలాడుతున్నాయి.

ఆ నృత్యఉత్సవానికి అతన్ని వెంటబెట్టుకొని వచ్చిన స్నేహితుడు, నృత్యశాలలో అడుగిడటం లోనే అతన్ని సముద్రంలో వదిలినట్లు వదిలి తప్పించుకుపోయాడు. అక్కడి గాయకులు, శిల్పిలు, చిత్రకారులు, ఇత్యాది మహామహులందరూ అతనికి కొత్తే! బెరుకుదనంతో అతను కుంచింతుకొనిపోయి, రెండు గంటలసంచీ తోచక తప్పించుకొని తిరుగుతున్నాడు. తప్త కాంచనవర్షంలో ఉన్న అతని దేహం, తీర్చిదిద్దిన అందపు మోము, అంటకత్తిర బడి కూడా, తుమ్మెద నలుపుతో ఒత్తుగా ఉంగరాలు తీర్చుకొన్న జుట్టు, ఆ సాయాప్యమే కల్లుతూ అతని దేహానికి అంటతోడిగినట్లున్న ఉన్నివస్త్రం, అన్నీ కూడా అతనిచుట్టూతా, ప్రేక్షకులలో జౌత్సుక్యం, ఆకర్షణా కల్గిస్తున్నాయనీ, ఆ గుసగుసలు అభినందనలనీ మాత్రం, అతనికి ఈషణ్యాత్రమూ తెలియదు.

నృత్యమధ్యంలోన రక్తకులజంటలు తన్నుబుజాలు రాసుకొంటూ తోసుకొంటూ, పోతున్నారు. తన వేషం కట్టుకోటంలో వాయిద్యం అస్తవ్యస్తంగా బుజాల వేలాడేసుకొన్నాడతను. అది చూచి, వేసవి వేడికి అమరని అతని కొండదుస్తులు చూచీ, యువ చిత్రకారులు అతన్ని తోసుకొనిపోతూ, వెక్కిరింపుగా మందహాసాలు చేస్తున్నారు.

పారిస్ నగరపు టిరుకుసందుల జీవనమంతా కన్నుల స్ఫురిస్తూన్న ఒక యువతి, జపాన్ పిల్ల వేషం వేసుకొని, తలకట్టు దిమ్మచుట్టగా నడినెత్తి కమర్చి, ఉక్కుబాకులతో వేణీబంధాన్ని బిగించి, విలాసపు నడకతో అతన్ని రాసుకొంటూపోతూ, అతన్ని

ఉడికిస్తూన్నట్టు “ఓహోహో! అందమేరా! మాయ సక్కుని కోడెగాడా?” అంటూ మెత్తగా పాడుతూ లాలిస్తూ కదిలింది. తెల్ల పట్టువలువలతో స్పానిష్ కన్యవేషంలో ఉన్న మరొక యువతి, కోయ నాయకుని వేషంలోవున్న పురుషుని బాహు మధ్యంలో కదలుతూ, తనచేతి మల్లెపూదండ నతని ముకుకోళ్ళవద్దకు విలాసం గా చేర్చింది.

ఈ విలాసచేష్టల నెల్లా అర్థంచేసుకోవాలో అతనికి తెలియటంలేదు. అందరికీ తను చాలా హాస్యాస్పదునిగా కనపడుతున్నాననుకొని, తోట లోపలి చెట్ల చల్లనినీడలక్రింది శిలావిత్తికకు చేరి ఏకాంతంగా అక్కడ కూర్చున్నాడు. ఆ శిలావి తర్దిపైనంతా లతలు పందిరలుకొని లతాగృహాన్ని ఏర్పరచుకొన్నట్లున్నాయి అతను అక్కడ కూర్చున్న మరుక్షణంలోనే ఆ ప్రేమి అతని ప్రక్కకువచ్చి కూర్చుంది.

పడుచుజేనా? అందగతా? అతను చెప్పలేడు. ఆమె భరించిన ఉదా ఉన్నివసనం జేహన్నంటి పెట్టుకొని, ఒంటివంపుల వ్యక్తీకరిస్తూ, తామర తూండ్ల లాంటి గుండ్రని చేతుల రెంటినీ ఏమాత్రం ఆచ్ఛాదించకుండా నగ్నంగా బైట పెడ్తూంది. ఆ చిన్నచేతులవేళ్లు ఉంగరాలతో బరు వెత్తి పోయినాయి. అసలే పెద్దవిగాఉన్న ఆమె తెలి నీలి కండ్లు, ఆ నుదుటను వేలాడుతున్న ఆభరణాల ఆవరణతో మరింత పెద్దవిగా కనబడుతూ, ఆ రూపాన్ని సర్వాంగీణ మొనరుస్తున్నాయి.

నిస్సంజేహంగా నటిమణి అయిఉంటుంది. డెసిలెట్టి ఇంటికి నటిమణులు చాలామంది వస్తూంటారు. నటి అని అనుకోటంతోలే అతనిలో బెరుకు మరింత ఇనుమడించింది. అల్లాంటివాళ్ళంటే అతని కసలే హడలు!

అతనితో మాట్లాడుతూ అతనికి అతి సన్ని హితంగా జరిగి, మోకాళ్ళపై చేతులానించి అర చేతిలో చుబుకం ఇమిడ్చి, దీర్ఘాలోచనాపరురాలై నట్టు, మందంగా - కొంత అలసత స్ఫురింపచేస్తూ మాట్లాడుతూంది.

“ఊ! అయితే నిజంగా దక్షిణాదినుంచే వచ్చా వన్నమాట! ఆ జుట్టుకూడా ఎంత చక్కగాఉందో! ఓ! అద్భుతం!”

ఇంకా అతని విషయాలన్నీ కదలవేస్తూంది. పారీస్ లో ఎన్నాళ్ళబట్టి ఉంటున్నాడు! అతను కాన్సల్ పరీక్ష కా చదువుతూంది! ఆ పరీక్ష చాలా కష్టమ! అక్కడ చాలామంది నెరుగునా! అయితే డెసిలెట్టి ఇంట్లో విందుకు ఎల్లా వచ్చాడు! డెసి లెట్టి ఉన్న “నూషిర్ మె” షేటరు, అతనుంటూన్న “లాటిన్ క్వార్టర్” షేటరు, చాలా ముగమే!

తనను తీసికొచ్చిన విద్యార్థి షేరు చెప్పి, మహా కవి “లాగూగ్నెరీ” బంగువని చెప్పాడు. ఆ షేరు వినగానే ఆమె ముఖకవళికలు మారిపోయాయి. మొగం అకస్మాత్తుగా నల్లబడింది. కాని అతనేమీ గమనించలేదు. ఇతర మేమీ చూడకుండా, కళ్ళు మెరిసిపోయే ఈడున ఉన్నాడతను. తన స్నేహి తుడు, లాగూగ్నెరీ మహాకవి ఇక్కడుకు వస్తాడనీ అతనికి తనను పరిచయం చేస్తాననీ, మాట యిచ్చి తీసుకు వచ్చాడు. “ఆయన పద్యాలంటే నాకు మహా యిష్టం. ఆయన్ని కలుసుకోవాలని నాకు ఎంతో కోరికగా ఉంది” అంటున్నాడు.

అతని బోళాతనానికి జాలితో చిరునవ్వు నవ్వు కొంది. ఒక చిన్న విలాసంతో నిరసనంగా బుజాలు కుంచిచింది. అక్కడి వెదురు పొదల ఆకులను రెండుచేతులా విడదీస్తూ నర్తనశాలలోకి చూచింది. అక్కడ ఆ మహామహుడు కనబడారేమో అతనికి చూపిద్దామని.

ఉత్సవం చాలా రంగశ్రీగా జరుగుతుంది. ఆ నృత్యరంగం నిజంగా గంభీరవిహారభూమిలాగా ఉంది. ఆ నర్తనశాల అసలు డెసిలెట్ చిత్రశాల. కాని అక్కడ అతను బొమ్మలు నేసిన పాపాన పోయి నట్లు లేదు. ఆ చిత్రశాల ఇంటిపైకప్పువెత్తున ఒక్కటే పెద్ద హాలుగా ఉంది. హాలు నిండా రంగు రంగులతెరలు, రంగుబద్దాలు, కలంకారీనగిషీలబద్దాలు, పల్చని వెదురువేళ్ళ రంగురంగుల సన్నదారాల జిలుగు తెరలు, అందంగా అమర్చబడి ఉన్నాయి. చైనీయ, జపానీయ, పారసీక, కాచ, మృత్తిక, లోహ దీపకళి కలకాంతులు, రంగుకాగితాల బుట్టలలోనుంచి ప్రస రిస్తూ భవనం అంతటా ఇంద్రధనుస్సు రంగుల నన్ని టినీ విరజిమ్ముతున్నాయి.

మధ్యమధ్య విద్యుద్దీప్త నీలికాంతులు తళుక్కు మని, ఈ వర్ణాల నన్నిటినీ పేలవ మొనర్చి, అక్కడి

నర్తకీ నర్తకుల మొగలమీదా, నగ్నభుజాలమీదా, వారి వసనాలు ఆభరణాలమీదా, నెన్నెల నెల్ల దనాన్ని విరియింపచేస్తూ, అక్కడి అలంకరణలు ఆభరణాలు అన్నీ, తోటనుంచి నర్తనాలవాకా అంచెలంచెలుగా చీడీలు కట్టుకొని, నర్తకీనర్తకుల మొగల పేర్లులో సోపానస్థితి గడిచి, వాద్యగాళ్ళ వేదికపై, వాళ్ళమెడల తెలుపులో, మేళకర్త చేతి కమాను చలనంలో ఆ ఆరోహణకు తారకస్థానం అందుకొన్నట్లు స్ఫురిస్తున్నాయి.

తాను కూర్చున్నచోటినుంచి, ఆ పచ్చని ఆకు జొంపాలసందులలో, ఆహారచిత్రంతోపాటు అల్లి బిల్లిగ పెనవేసుకుపోయినట్లున్న పూల తీగెల అల్లి కలోనుంచి, ఆ ఉత్సవదృశ్యాన్నంతా ఆ యువకుడు చూస్తున్నాడు. ఆ ఆకుజొంపాలు, ఆ చిత్రానికి అంచులుకట్టినట్లున్నాయి. అక్కడి సృత్యసంగీతాల లయతో పెనవేసుకొనే ఆ పూలతలు ఆ మధ్యను కదలుతున్నట్లు, దృగ్భ్రమను కల్గిస్తున్నాయి. తన ప్రక్కనేఉన్న ఆ విసుపు పల్లీయ, అక్కడిజనాన్ని, వాళ్ళ పేర్లను, విషయాలను, ఒక్కొక్కటి వివరణ చేయగలిగే అతనికి మరింత కాతూహలం పెరిగింది. ఆపేర్లన్నీ ప్రతిష్ఠ కలవే! ఆ మహామహులంతా సరదాగా, వివిధ మారువేషాలతో ఈ ఉత్సవంలో పాల్గొనటం, ఆ విషయాలన్నీ ఈయవతి ఆ వాతా వరణంలో తనకు వివరించటం, అతని ఆనందాన్ని క్యాలను ఇనుమడింప చేసింది.

నడుందట్టి బిగించి, అందులో కొరడా దోపిన ఆ వ్యక్తి 'జేజీనా'; ఆ దూరాన్నున్న పల్లెటిపూజారి వేషగాడు "ఇజదే"; పొట్టిగా కనపడకుండా ఉండేందుకు కాలిజోళ్ళలో పేకదస్తాలు కుక్కికొన్నాడు. ఫించను ఉద్యోగి బూపీతో చిరునవ్వు నవ్వుతున్న వాడు కొరటోబాబా! "థామస్ కాచర్" బుల్ డాగ్ వేషంలో ఉన్నాడు. పోలీసు దుస్తులు ధరించిన వాడు "జండ్ల"; కొంగవేషధారి "థామ్" అన్నీ ఆనాటి మహాకవుల, మహాకళాకారుల పేర్లే!

యువకులంతా పూర్వీకపు రాచవేషాలు, ఇంకా అల్లాంటి గంభీరపు వేషాలు ధరించారు. కాస్త నడివయసుదాటిన పెద్దలంతా, బజారీ అలగా వేషాలు, హాస్యదోహదకమైన వేషాలు వేసుకొన్నారు. యువకులే కాస్త తీవ్రంగా వెనుదిగి

ఉన్నారు. వృద్ధులే ఆరమరలు విడిచి కాముడి పంప గలో నిమగ్నులైపోయినట్లు విచ్చలవిడిగా ఉన్నారు.

విజిదిబళ్ళు నిండిన శిల్పి "కాఉడల్" వేదరి కంఠో దుస్తులు చినిగి అల్లాడిపోతున్న బీదనైనకుని వేషంలో ఉన్నాడు. కంఠలు తిరిగిన అతని కైదండలు ఇంకా అతనిలోని ధీమబలాన్ని వ్యక్తపరుస్తున్నాయి. అతని రంగులపల్లెం, పాత డాలులాగా వెలడుతూ అతని మోకాళ్ళకు కొట్టుకొంటూంది. మహా సంగీత విద్వాంసుడు "డిపాట్" ఖకీరు వేషంలో తలపాగా పక్కకుచుట్టి, పొట్టతో నేల మీద పాకుతూ, సర్వసృత్యం చేసున్నట్లు, సాగుతూ "అల్లా, ఇల్ అల్లా" అంటూ కీచుగొంతుకతో అరుస్తున్నాడు. "కాఉడల్" అక్కడే ఒక నైపుణ్ణి ఒప్పలకుప్ప ఆడుతున్నట్లు చేతులతో గిరిగిర తీప్పేస్తున్నాడు.

ఈ మహాపురుషుల ఇద్దరిచుట్టూ చాలామంది నర్తకీ నర్తకులు గుడికట్టినట్లు కూర్చుని విశ్రాంతి తీసుకొంటున్నారు. గృహయజమాని డెషిలెట్ పారశీక శిరోష్ఠం ధరించి, చిన్నికళ్ళు చికిలించుకొంటున్నాడు. అతని బిరుసుగడ్డానికి, ఆ దీర్ఘనాసికకూ ఆ శిరోష్ఠం అమరినట్లుంది, ఆ జలసాలలో అతిథులు చూపిస్తున్న "సరదా" అతనికి చాలా హాయి కొల్పింది. పైకి కనుపరచకపోయినా అతనికి కూడా ఆ రాత్రి స్వర్గసౌఖ్యం అనుభవిస్తాన్నట్లుంది.

డెషిలెట్ ఉద్యోగరీత్యా ఇంజనీయరు. చాలా ధనికుడు. దయార్థి హృదయుడు. పదిపన్నెండేళ్ళ నుంచి పారిస్ కళాసంఘాలలో మంచి పేరు ప్రతిష్ఠలలో ఉన్నాడు. తనకూడా చిత్రాలు గీస్తాడు. కాని అంత "ఖాతరీ" ఉంచినట్లు కనపడదు. బ్రహ్మచర్య జీవితం, విస్తృత పర్యటనం, అంతకు అంతగా చేతనిండా ధనం, పిట్టతో, అతని వ్యక్తిత్వంలోనూ, కళ్ళలోనూ కూడా, సాంప్రదాయవిరహితమైన స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాలు అలవడిపోయాయి. అప్పుడతను మధ్యప్రాచ్యంలో టూరిజ్మనుంచి టెహరాన్ దాకా రైలుమార్గం నిర్మించే ఉద్యోగంలో ఉన్నాడు. పదిన్నెల్లుగా ఆ ఉద్యోగంలో రాత్రింబవళ్లు, చెమటొడ్చి పనిచేసి, ఎండకెండి వానకి తడిసి, ఇసుక ఎడారులలో మలేరియా మన్యాలలో, డేరానివాసాలతో గడిపి, వేసవి రెండునెలలూ

విశ్రాంతి తీసుకొందామని పారిస్ కి స్వగృహానికి చేరుకొన్నాడు. ప్రతిసంవత్సరం పది నెల్లు విజేతాల్లో ఉద్యోగంలో అహోరాత్రాలు గడిపి వేసంగి రెండు నెలలూ పారిస్ లో కులాసాగా విశ్రాంతి తీసుకోటానికి 'రూ డి రోమ్' వీధిలోని తనయింటికి వచ్చేవాడు. ఆ యిల్లు కూడా, అతను వేసవికేంద్రంగా అమరిఉండేటట్టు తన స్వంత డిజైనుతో కట్టుకొన్నాడు. పారిస్ లో ప్రతిభులైన పురుషులని, అందగత్తెలైన స్త్రీలని అందర్ని ఆ రెండు నెల్లూ తనయింటికి ఆహ్వానించేవాడు. ఆ కొద్దివారాలలోనే నాగరక జీవన మధుమత్తతనంతా ఆస్వాదించటానికి ప్రయత్నించేవాడు.

అతని ఇంటిముందు కిటికీ తలుపులు తెరుచుకొనేటప్పటికే, నాటకంలో తెర ఎత్తినట్లు, "డెషి రెట్ ఊల్లోకి వచ్చాడు"న్న వార్త ఊరి స్టూడియోలన్నిటా పాకిపోయేది. అంటే ఇక వసంతోత్సవాలు మొదలు అవుతాయన్నమాట. ఇక ఆ రెండు నెలలు, సంగీతసభలు, నృత్యాలు, ఉత్సవాలు, కాముడి పండగలతో, ఆ యింట ఒకే జలసాగా గడిచిపోయేవి. వేసంగి నెలవులకు పారిస్ సామాన్య జనం అంతా వేలైపట్టులకు సముద్రతీరానికి పోయి, పారిస్ నిర్జీవమైందా అనిపించే రోజుల్లోనే సరిగ్గా ఈ ఉత్సవం ప్రారంభమై మళ్ళీ చైతన్యం కల్గించేది.

అతని ఇంటిలో రాత్రింబవళ్ళు ఏకధాటిగా సాగే ఈ జల్నాలలో డెషి రెట్ స్వయంగా పాల్గొనేవాడు కాదు. అంటే అంటనట్టుగా ఉంటూనే భంగుతాగినవాని మాదిరిగా, అందులో కనరాని నిమగ్నతతో విసుగులేక విరితిలేక ఆనందిస్తూ కూర్చున్నట్లుండేవాడు—కాని ఏమాత్రం తోణకుండా, ఏ నిమగ్నమూ చైతన్యం తప్పకుండా హుందాగా ఆనందించేవాడు.

డెషి రెట్ చాలా స్నేహపాత్రుడు. మిత్రులకు సహాయం చేయటంలో చేతికి ఎముక ఉండేది కాదు. అడవాళ్లంటే, ప్రాచ్యులకున్న నిరసనం—అందులోనే సహన గౌరవాలూ—మిశ్రయించుకొన్న నాగరికతతో చూసేవాడు. అతని భాగ్యభోగ్యాలకు పేరుప్రతిష్టలకు ఆశపడి వచ్చిన అందరు యువకులలోనూ, ఒక్కరాత్రికి మించి అతని ప్రేమ చూరగొన్నానని చెప్పకోగల పడతి ఒక్కతే లేదు.

"అయినా మనిషి మొత్తంమీద మంచివాడే"—అంటూ పల్లెపడుచు, గాసిన్ తో డెషి రెట్ విషయం వివరిస్తూ చెప్పింది. ఇంతలో ఆకస్మాత్తుగా ఆ విషయం ఆపి, "అడుగో నీ మహాకవి" అంది.

"ఆ! ఎక్కడా?"

"నీ ఎదురుగుండానే—కాపు పెళ్లికొడుకు వేషంలో ఉన్నాడే, అతను."

యువకుడు ఆశాభంగంతో నీరసంగా "ఆహా!" అన్నాడు—ఇతడా తన మహాకవి! ఆ ఊరకాయం, ఒళ్ళంతా ఆ జిడ్డుచెరుట బడుతూ, చొక్కాలో నించి ఉబుకుతూన్న రొమ్ము, మహాదరం—ఇతడా తన మహాకవి—"ప్రేమ కావ్యం"లోని ఉద్బాధంతో వేదనా గీతికలు అతనికి జ్ఞాపకానికి వచ్చాయి. ఒక్క పులకరింతలతోనే ఆ కావ్యగీతిక రెప్పుడూ పఠిస్తూండేవాడు—తనకు తెలియకుండానే గట్టిగా ఆ కావ్యంలోని గీతం చదువుతున్నాడు.

"నీ శిలాసదృశ సుందరదేహ యష్టిన్ చైతన్యమింత కలిగించేడి యాశతో, నా ఎదిచీల్చి గుండె నెత్తుకులోడ్చుకొంచున తుది బొట్టుకూడ నరిపెట్టితి, నోసి శాఫా!"

ఆమె చటుక్కున ఇటు తిరిగింది. ఆ ఊపులో ఆ అనాగరక ఆధరకాలన్నీ ఖణేలమన్నాయి.

"ఎమిటి అంటున్నావ్?" అంది విమరుగా. ఆ గీతపాదాలు "లాగూర్నెరీ" రచించినవి. అంత ప్రసిద్ధమైనవి, ఆమెకు తెలియవా అని ఆశ్చర్యం వెలిబుచ్చాడు.

"నాకు కవిత్వం అంటే చిరాకు" అని ముక్త సరిగా అంది. అల్లా నిల్చునేఉంది. నొసలు కోపంతో ముడిపడే ఉన్నాయి. ఆ లతాకుంజంలో ప్రేలాడుతున్న అందమైన పూగుత్తులను వణుకుతూన్న చేతులతో చీదరింపుగా తోసేస్తూ నర్తకులవంక చూస్తూంది. చివరికి అతికష్టమీద మనసు నొక దోవకు తెచ్చుకున్నట్లు "నెలవు" అని చెప్పి, అక్కడనుంచి మాయమైంది.

పాపం ఆమెకీ గాడు తెల్లపోయాడు. ఇంతలో ఏం ముంచుకొచ్చింది? ఆవిడ కేమయింది! నేనే మన్నాను! అంటూ విభ్రమచేతిస్కు డైబోయాడు. తల పగులకొట్టుకొన్నా కారణం ఏమీ తెలిసేటట్లు

అప్పుడు కనబడలేదు. చివరకి తనలాంటివాడు ఇంటికి వాడు పక్కాని ప్రాంతానో మంచిదనిపించింది. ఒక్క నిండాగ్గుని కీ, తి వేడుం అంతా అంతా చెతుకోవడంతో, నృసింహాలను బహుశా ఈ విషయపు పల్లీలు కలిపించిన చిగురుకన్నా, అక్కడి జనం వత్తికోసాంచి చీల్చుకొని తలుపు అవతల పడటమే మరింత చికాకుగా కనిపిస్తోంది.

ఇంతటి కీర్తిప్రతిష్ఠల సాన్నిధ్యంలో రస అల్పత్వం మరింతకన్నులకట్టినట్లయి, అతన్ని మరింత భయపుగా తయారుచేసింది.

అక్కడ నృత్యం ఆగిపోయింది. సంగీతం ఆలాపనలు ముక్తాయితలు వివో ఇంకొంచెం సాగుతున్నాయి. వాట్లకే తాళం వేస్తూ, కొందరు ఉత్సాహులు మాత్రం నృత్యంలో గిరగిరా తిరుగుతున్నారు. అందరికన్నా ఎత్తుగా భీమవిగ్రహంతో కనబడుతున్న కాడిడోల్, ఒక చిన్న కోమలాంగిని బాహువుల్లో ఇరికించుకొని వానాలప్పులు తిప్పుతున్నట్లు గిరగిరా తిప్పుతున్నాడు. ఆవిడ కేశబంధం విరబారి, నెనుకకు కేతనంలాగా జీరాడుతోంది.

హాలు నెనుకగా ఉన్న పెద్ద కిటికీలు తెరచి ఉన్నాయి. వాట్లలోంచి వస్తూన్న శుభ్ర ప్రాతర్కలయానిలవీచికలు, పోక ఆకులను కదుల్చుకొంటూ వచ్చి, నర్తనశాలలో వెలవెలబోతున్న క్రొవ్వొత్తి శోభితులను నొక్కేస్తున్నట్లు దిగవాల్చేస్తున్నాయి. ఒక కాగితందీపం బుట్ట అంటుకొంది. అక్కడి గాజు పలకలు చిట్టి చుట్టూ జిమ్మాయి. హాలునిండా నౌకరులు చిన్న చిన్న గుండ్రనిబల్లలు కుర్చీలు ఆరుబయట హాలిబళ్ళలోలాగా విందుల కమరుస్తున్నారు. డెస్కె లెక్ విందులలో జనం నల్లరైదుగురు జట్టులుగా చేరి కూర్చోబిడమే అలవాటు. ఎక్కడి కక్కడ సన్నిహితుల, సమహితుల, గుంపులు ఏర్పడేవి.

అక్కడ ఏం కోలాహలం? ఏం కేకలు? బహుశా చికిలి వీధుల అలగా కేకలకు, ప్రాచ్యసుందరుల “ఏవిఏవి” అన్న ఓలకేకలు సమాధానాలిస్తున్నాయి. ఎన్నో చిన్నిచిన్ని గుసగుసలు, ఎన్నో కిలకిలనవ్వులూ, కామపారవశ్యంలో చిక్కిన లలనామణుల కూజితారావాలు! అన్ని ఒకే కోలాహలంలో మేళవించిపోతున్నాయి.

ఈ సందడిలో చప్పుతులేకుండా జారిపోతున్న గాసిన్, తొపువర్గిరకు చేరేటప్పటికి అసలు మిగిలుకా కనుసించాడు—అతని కళ్ళు ఉబ్బిపోయి ఉన్నాయి. బిగ్గంత చెమటలు కారి పోతున్నాయి. రెండుచంకలా రెండు సీనాలు ఇరికించుకొన్నాడు.

“ఓరిసి! ఎక్కడి కెళ్ళావోయ్! ఈ హాలు అంతా సీకోసం గాలించేస్తున్నాను. అదిగో అక్కడే మేజా, స్ట్రీలువారి కారుపద—అదిగో మాఫిన్ నుంచి వచ్చిన బాచిలరీపెల్ల అక్కడే ఉంది—ఆ జపాన్ వేశ్య వేషంలో ఉండే, ఆ అమ్మాయ్! నిన్ను పిల్చుకు రమ్మని పంపించింది. త్వరగా పోదాంపద” అంటూ పరిగెత్తాడు.

అతనికీ దాహం వేస్తోంది. అది కాకుండా, విందులో పాల్గొనాలని ఉత్సాహము రేకెత్తుతోంది. దూరాన్నుంచి తనని రమ్మని నైగచేస్తూన్న ఆ నర్తకి మొగంకూడా వ్యామోహితుణ్ణి చేస్తోంది.

ఒక మెత్తని గంభీరస్వరం “వెళ్ళవద్దు” అంటూ అతని చెవిలో ఊదించింది.

కాసేపటికింద అతనితో ఉన్న స్త్రీ అతని ప్రక్కనే, దాదాపు అతన్ని ఆలంబించుకొని నిలచిఉంది. అతన్ని ప్రక్కగా లాక్కొని పోతోంది. ఏమాత్రం ఆలోచనలేకుండా ఆమె ప్రక్కనే కదలిపోతున్నాడు—కారణం? ఆమె అతన్నాకర్షించిందని కాదు. నిజాని కామే వంకన్నా అతను కన్నెత్తి చూసినట్లే తేదు. వైపెచ్చు, తలకట్టులో బాకులు అమర్చుకొంటూన్న ఆ జపాన్ వేశ్యరూపు, అతన్నింతకన్నా చాలా ఆకర్షిస్తూనే ఉంది. కాని తన చిత్తాన్ని మించిన మరో మానసిక శక్తి వశ్యమొనర్చుకోగా ఆ వ్యక్తి ఉద్భృత వాంఛా విజృంభణానికి తలవొగ్గి కదులుతున్నాడు.

వెళ్ళవద్దు...!

మరుక్షణానికి ఆ యిద్దరు “రూ డి రోప్” వీధి అంచున నిలబడ్డారు. వేసువర్షూము వెల్లెలెలుగులో అక్కడి కిరాయిబట్టలు కునుకుతున్నాయి. వీధి ఊడే వాళ్లు వీధి కడ్డంగా ఇటునటూ కదలుతున్నారు. కూలికి పోతున్న కార్మికులు, వీధిలోకి పొంగి పొద్దుతున్న ఆయింటి జలసాకాంతులను, నడి వేసగిలో ఈ వసంతోత్సవాన్ని, వీధినిబడ్డ ఈ వేషధారి మిథునాన్ని, లేరిపారజూసి కదలిపోతున్నాడు.

“మీ యింటికా, మా యింటికా?” అని అడిగింది. ఏ, కారణమో సరిగ్గా తెలియకుండానే తన బసకు నెట్లటమే మంచిదనుకున్నాడు. బండివానికి తన బస ఉనికికి చెప్పాడు. దోవ పొడుగునా, అంతటి దీర్ఘప్రయాణంలోనూ వాళ్ళేమంత మాట్లాడుకోలేదు. ఆమె మాత్రం అతని చేతిని తన రెండు చేతుల్లోకి తీసికొని అల్లాగే పట్టుకొని కూర్చుంది. ఆచిన్ని చేతులు మంచుకన్నా చల్లగా తగులుతున్నాయి అతని చేతికి. నెనుకుకు వాలి నీటుకానుకొని ఆ సోఫాలో మునిగిపోయి పడుకొంది. ఆమె తన చల్లని చేతులతో తన చేతిని నిమరుతోన్న కదలికే లేకుంటే నిద్రపోతోందనే అనుకోనేవాడు. బండికిటికి అద్దాల నీలి చాయ ఆమె మొగంమీద నీడలు జారుకుంటోంది.

రూ బాకప్ వీధిలో, విద్యార్థులకు వసలైన ఒక హాటలుముందు బండి ఆగింది. నాలుగు అంతస్తులపైదాకా ప్రయాసపడి నాలుగు వరసల మేడ మెట్లెక్కుకుంటూపోవాలి.

“నా చేతుల్లో నిన్ను ఎత్తుకొని తీసికెళ్లనా” అంటూ నవ్వాడు. నిద్రామగ్నమైఉన్న ఆ యింటి నిశ్శబ్దతన భంగపరచకుండా చిన్నగానే నవ్వుతున్నాడు. ఆమె ఒక్క నెమ్మది చూపుతో అతనిని ఆస్వాదిస్తోంది. నిరసనతోనే మృదుత్వం— చూపులో అనుభవం ఉట్టిపడుతుంది. ఆ చూపు అతనిని పూర్తిగా ఆకళించుకొంటూ స్ఫుటంగా “పిచ్చిపిల్లాడా!” అంటుంది.

దక్షిణపు పల్లెటూరిమంచి వచ్చాడు. ఆ గ్రామాణియోవనపుటుత్సాహ ఉండేకాల్లో, ఆమెను పసిపిల్ల నెత్తుకొన్నట్లు రెండు చేతులా ఎత్తుకొని మెల్లెక్కసాగాడు. కన్నెకోమలివంటి సున్నితంతో మృదులంగా కనుబడుతున్న అతని దేహంలో మంచి బలముంది. మొదటి అంతస్తు మెట్లు ఒక్క బిగిని ఊపిరి పీల్చినట్లే ఎక్కిపోయాడు.

తనకంతానికి పెనవేసుకొని ఉన్న ఆమె తన గుండ్రని అందపు చేతులు, తన చేతుల్లో ఆ సౌందర్య రాసీ, అతనికి మహదానందాన్నిస్తున్నాయి.

రెండవ అంతస్తు మెట్లు మరికొంత దీర్ఘమైనట్లున్నాయి. ఆమె తన దేహాన్ని అవశంంగా అతనిమీదికి వదిలి-మరింత బరువైంది. ఆమెనుదుటి ఉక్కు ఆధ

రణాలు, అతని చెంపలవద్ద పొసునూ, మొదటి మెట్ల వరుసలో గిలిగింతలు కల్గించినవి-అంతకంతకూ క్రూరంగా చర్మం లోపలికి గుచ్చుకొంటూ బాధ పెట్టాన్నాయి.

మూడవమెట్ల వరుసకు వచ్చేటప్పటికి, బరువైన పియూనోను మోసు కెత్తడాన్ని నామానుకూలంగా వగరుస్తున్నాడు. అతని ఆహవానంతో నోట మాట రావటంలేదు. ఆమె మాత్రం, ఆరగన్ను మూసి రెప్పల నల్లలాడిస్తూ ఆనందాతిరేకంతో, “ఒహో! ప్రియతమా! ఏమి సౌఖ్యం! ఎంత బాగుందోయ్!” అని గుబురు పట్టుతుంది. ఆ చివరిమెట్లు ఒక్క చొక్కటి ఎక్కుతున్నాడు. ఆచో రాక్షస సోపాన మైనట్లు, ఆమెట్ల తిరుగుడు కంతులేనట్లు, ఆచుట్టూ గోడలు, మెట్లపక్కని బద్దీలు, అన్ని ఇరుకైపోయి అంతకంతకూ అంతులేకుండా గిరిగిర తిరుగుతూన్నటనిపించింది. ఇంక అతని చేతుల్లోది స్త్రీమూర్తిగా అనిపించటంలేదు. ఏదో మోయరాని బరువైనట్లుగా తోచి, ఏక్షణానికా క్షణం ఆగ్రహంతో వినరి గిర వాటేసి, తునాతునకలు చేసేద్దామన్న తీవ్రవాగ్ మోహం కలిగిస్తోంది.

నాల్గో అంతస్తు వరండాలో చేరేటప్పటికి ఆమె కన్నులు తెరచి “ఆహ్లాడే!” అంది. అతను మాత్రం, “ఎప్పటికీ!” అనుకున్నాడు. కాని ఆమాట బయట కనలేదు. మొగం నెత్తురుమక్క లేకుండా పాలిపోయింది. బ్రదర్లైపోతోందనిపిస్తున్న రొమ్మును రెండు చేతులా గట్టిగా అదుముకొంటున్నాడు.

ఆ తొలి వెలుగు మసకచీకటిలో, ఆ సోపానారోహణంలోనే, ఆ గుడ్డరికథా అంతా ఇమిడి ఉంది.

2

ఆమెను రెండుగోజు లుంచాడు. ఆమె దేహ కోమలత్వం, ఆమె అంతర్వసనాల సౌరభం - ఈ ఇంద్రియ జ్ఞానచ్ఛాయను మాత్రమే అతనికి వదిలి ఆమె వెళ్లిపోయింది.

ఆమెనుగురించి పేరూ చిరునామా తప్ప అత సేమీ తెలుసుకోనేలేదు. “నీ కెప్పుడు నేను కావలసివస్తే అప్పుడు నాకు కబురు చెయ్యి. సర్వదా సిద్ధంగాఉంటాను” అన్నమాట మాత్రం ఆమెఅంది.

గురుకులుచున్నాడును చిన్న విజిటింగ్ కార్డు, తనది ఇచ్చింది.

ఫాన్సీ లెగెండు

గి. రూ డి లా ఆర్కేడ్

అని మాత్రం ఆ కార్డుమీద అచ్చు వేసి ఉంది.

ఆ కార్డు అద్దంప్రక్కన డెషిలెట్ విందు ఆహ్వానపు కార్డుకూ, విదేశకార్యాలయంలో విందు ఆహ్వాన కార్డుకూ మధ్య గుచ్చాడు. ఆ విడాది మొత్తంమీద అతను వెళ్ళిన వాటిలో చెప్పకోదగ్గ విందులు ఆ రెండే.

అంతకంతకూ ఆ సువాసన, గ లికి అంతరించి ఆ కార్డు చిన్నిగొట్టం మూలకు చేరి వాడిపోతోంది. గాసిన్ కష్టపడి చదువుకొనే విద్యార్థి. పరీక్షలంటే శ్రద్ధా—ప్రపంచంవిషయంలో ఉ చి తా ను చి త జ్ఞానమూ కలవాడు. పారిస్ చూపించే ఎఱుగని నమ్మి వ్యామోహపడకుండాని పూర్తి నిబ్బరంతో ఉన్న వాడు. అందుచేత ఆ అనుభవాన్ని పునశ్చరణ జేసేదర్చుకోవాలన్న ఉద్దేశం కూడా అతనిలో ఏ నాడూ కలగలేదు.

మినిస్ట్రీ పరీక్షలు నవంబరులో జరుగుతాయి. పరీక్షలకు తయారయ్యేందుకు మూడు నెలల వ్యవధి మాత్రమే మిగిలిఉంది. ఆ పరీక్షతర్వాత మూడు నాలుగేళ్లు “కాన్సులర్ ఆఫీస్”లో పనిచెయ్యాలి. అప్పుడు ఏ దూరదేశానికో వెళ్లవలసివస్తుంది. ఆ దూరప్రయాణపు ఆలోచనమీద అతన్ని కలతపెట్టడంలేదు. వాళ్ళ కుటుంబం, ‘అవిగ్నోన్’లోని పురాతన కుటుంబం. గాసిన్ డి ఆర్మండీల కుటుంబంలో, పెద్ద కొడుకు, రాచకొలుపులో విదేశాల కెళ్లటం, తన పూర్వుల ప్రతిష్ఠా ప్రాపకాలూ, పేరు పెద్దరికాల చాటున తనూ ఆ ప్రతిష్ఠ నిలబెట్టటం సాంప్రదాయంగా వస్తూంది. ఈ మహాపథంలో పారిస్ నివాసం ఒక చిన్న మజిలీ మాత్రమే. అందుచేత ఇక్కడ శాశ్వతమైన మైత్రీబంధాలు గాని ప్రేమబంధాలు గాని కుదుర్చుకోవటానికి వలనుపడదు.

డెషిలెట్ యింట విందయి ఒకటి రెండు వారాలు గడిచాయి. గాసిన్ ఒకనాడు సంజెచీకటిలో దీపం వెలిగించి పుస్తకాలు బల్లమీద పరుచు

కొని చదువు కుపక్రమించబోతున్నాడు. సన్నగా తలుపుతెట్టిన శబ్దమైంది. తలుపు తెరుచుకొంది. నీలైన లేతరంగు దుస్తులధరించిన ఒక స్త్రీయూర్ ప్రత్యక్షమైంది. మేలిముసుగు చీసేదాకా ఆమెను అతను గుర్తించలేదు.

“మాశావా...మళ్ళీ వచ్చాను.”

అని పుస్తకాలవంక అతను సందిగ్ధంగా చూడటం గమనించి,

“ఉహూ! నీపని పాడుచేయను—నాకూ తెలుసును” అంది. మేలిముసుగు విప్పి అక్కడపెట్టి, “రాండు ది వరల్డు” అన్న పాతపత్రిక సంచిక నొకదాన్ని తీసికొని ఒక కుర్చీలో కూలబడి అందులో నిమగ్నమైపోయింది. కాని అతను తలఎత్తి చూసినప్పుడల్లా, ఆమె చూపుచు కలుస్తూనే ఉన్నాయి.

నిజానికి, వెంటనే ఆమెను చేతుల్లోకి తీసుకోకుండా ఆగటానికి అతను ఎంతో మనోనిబ్బరం ప్రదర్శించుకోవలసివచ్చింది. ఆమె అతి ఆకర్షణీయంగా అతి రమణీయంగా కనబడుతూంది. ఆ చిన్న తల, సన్నని నుదురు, చిన్నముక్కు, కామాన్ని ప్రకోపింపచేస్తూ వయనొలికిస్తూన్న ఆమె అధరం—ఆమె ధరించిన పారిస్ దుస్తులు ఆమె జేహసౌధవాన్ని వ్యక్తపరుస్తూ, తొలినాటి అనాగరిక వేషం కల్గించిన అలజడి కల్గించకుండా ఆకర్షణీయంగా ఉన్నాయి.

మరునాడు తెల్లవారగానే వెళ్ళిపోయింది. ఆ వారం పాడుగునా చాలాసార్లు వచ్చింది. ఎప్పుడు వచ్చినా, మొగంలో ఆ పొండురత్నం, స్వర్ణలో ఆ శైత్యం, కంఠంలో ఉద్దేకపూరితమైన గాఢదికం, ఆమెలో అల్లాగే ఉన్నాయి.

“అ! నీ పనికి అడ్డంగా ఉన్నానని తెలుసును. నిన్ను విసిగిస్తున్నాననీ తెలుసును. నా కింతకన్నా కొంచెం అభిమానం ఉండిఉండాల్సిందే...కాని గమ్యుత్తు! గోజూ పొద్దున్నే వెళ్ళేటప్పుడు ఇక మళ్ళీ రానని ఒట్టేసుకొంటాను. అయినా సాయంత్రం అమేటప్పటికి వెళ్తేత్తినట్టే పోయి మళ్ళీ మొదటికొస్తాను”. అంటూ అతనితో అనేది.

అతనికి ఆహవాళంలే ఉన్న నిరసనంలో, ఈ నిరంతర అనురాగాన్ని చూసి ఆశ్చర్యపోయి

ఆపాను వింత ఉత్సాహంతో మాటలాడుతూ, అందుకు ముందు అతని సరిచయంలోకి వచ్చిన స్త్రీలంతా, బూటకాల్లో చేతికలు, క్రీడాగృహాల్లోని దాసీలు, వీరే. అందులో కొందరు అందమైనవారు కూడా తారస్థులు. కాని -- అల్లలో ప్రతిష్ట క్షయానికి నువ్వే నవ్వులతో, ముర్రులచేగులతో, చదనలతో, సంభాషణలతో, తమ బట్టలలోనూ అతనిలోనూ పెంటూ వికారం కల్పించి, వాళ్ళు వెళ్ళగానే, కిటికీలు తెరిచి కాస్త చల్లగాలి వీలస్తే తప్ప తేడలో చేనట్లుగా అనిపించినవాళ్ళే. ఆమధవం చేసి ఆపాని తనంతో, సోగస్త్రీలంతా అంటే ఆమెకొని వస్తాను. ఆ స్థితిలో, ఉల్లేఖ స్త్రీసహజమైన కాదనాటం మానుకొని, గాంధీర్యం, మొదలైనవికాదు ఘోషాల్లో ఉంటుంది అని అతనికి ఆశ్చర్యం కల్పించింది. తన బట్టలలో చీన తల్లికి పరిచయమైన కులస్త్రీలలో ఆ సుకాలు చూశాడు. వాళ్ళకన్నా వాగ్వికారంతో, ప్రసంగ విహీనంతో, ఈమెలో సుకాలు, ఆపా మాటలకు చేతలకు ఒక ప్రాంతానికి ఉన్నాయి కల్పించాడు.

అంటే కాక ఆపా సంగీతప్రియ! సుగంధ వాయిద్యం, స్వల్ప ఆలసత్వం, సురింపచేస్తూ, కొంత స్థాయి తప్పుతున్నా సుగంధమైన కంఠంతో మృదువు స్థాయిలో, గీతం, పాటలను ప్రేమ గీతాలతో, లేక సీమసీమల బాసపద గీతాలతో పాడుతూ జంత్ర గాత్రాలు మేగించి పారవశ్యంలో చొక్కానం పెడి. ఆపాకు ఎన్నెన్నో బాసపదగీతాలు వచ్చు.

గానినకు సంగీతమంటే ప్రాణం. సంగీతం ఆరుబయ్య విశ్రాంతి విరామాలకు అనువైనది. అతని సీమను పల్లెప్రజలందరూ, సంగీతప్రియులే. అతనికి పని చేసుకొంటూంటే సంగీతం వినిపిస్తే మరింత ఉత్సాహంతో పని సాగిపోయేది. చిత్రాంతి కోసం వింటూంటే హాయిగా మైమరిపించేది. ఘోషాల్లో ఈ సంగీతప్రియత్వము అన్నిటికన్న అతని మృదువైన ముగ్ధుణ్ణి చేసింది. అసలీమె నాటకాలు ఎందుకు వెయ్యక అని ఆశ్చర్యపోయాడు, ఆ కుతూహలంతో, 'లిరిక్ నాటకం' పాడింది తెలుసుకొన్నాడు. "కాని ఎక్కువ రోజులు సాగలే. అక్కడ నా నరాలు పట్టేల్లి పోనా గాను" అని చెప్పింది.

నిజానికి నాటకాల కృతకభారణి, ఆ తెచ్చు కోలుమాటలు తెచ్చిపెట్టకొన్న ఆపావైతలు అవేమీ ఆపాలో లేవు. వగలుగాని మోసం గాని ఆపాలో చిహ్నమాత్రం గా కూడా లేవు.

ఆపా మిగతా జీవితవిషయాలు మాత్రం ఆతి సుందరంగా బైటపెట్టకుండా ఉంచేది. రతిపార

వశ్యమయిన సాన్నిహిత్యంలో కూడా, ఆపాకు సుమ తేరల్పాని కడన ప్రయత్నం చేయలేదు.

ఆ విషయంలో అతనికి తృప్తికల్గినానే, ఉత్సాహానికి కలుగలేదు. అందుకే తేరల్పాని దావటం విషయానికొస్తే ఆపాలో పదిలేనాడు. ఆ సమయం ఆసన్నమైందా లేదో తెలియకేందుకు వచ్చినారందరికన్నా కూడా ఈ కాదు. తానాడు రతనో హృదయం లీత్రంగా స్పందించే ఆవనాలు, ఆవనాలు, అంతవరకూ ఆరనెరుగను. అందుకే ఆపా కాకపోకల సంత లక్ష్యం చేసినాడు కాదు.

ఆ సమయం వేసంగి బహు భుజింపగా ఉంది. చాలాసార్లు ఇద్దరూ కలిసి సాగిన మట్టా ఉన్న రమణీయప్రదేశాన్ని అన్నిటికీ విహారంగా భయలు చేరి వెళ్ళారు. ఆపాకు ఆ ప్రదేశాలన్నీ శుద్ధంగా విభులంగా, తెలుసుకు. సుగంధ పరిసరకాలలైన స్త్రీలలో ఆ జననమృత్యులలో కలిసిపోయి, ఏ చిట్టకవి ప్రక్కనో ఏ కాసారంప్రక్కనో ఉన్న చిన్న ఫలహారాలలో ఫలహారం చేశారు. వాళ్ళలో కూడా ప్రేమదైన ఫలాలకు పోయేవారు కాదు.

ఒకనాడు 'వా(న్)-కి-కెర్నే' అనే విశ్రాంతి ఫలాలకి పోవాలని అతని ననగానే,

"వచ్చు వచ్చు--అక్కడికి చాలా దూరం చిత్ర కాదులు చేరుకుంటారు..." అంది.

* ఆపాకున్నట్టికి వచ్చింది. కానీ విభులంటే ఆపాకు చిరాకులోనే తమ సమాగమం ప్రారంభమయిందని. వాళ్ళంటే చిరాకుకు కారణమేమిటని అనిగాడు.

"నాళ్ళంతా తలక్రిందులు వ్యవహారం-- అన్నీ చిక్కులే--అసమానం ఆపాపై విక జగత్తులోనే ఉంటారు. ఆ విషయాలే మాట్లాడుతుంటారు. ...నాళ్ళే నన్ను చాలా నాశనం చేశారు."

"అది కాదు! 'కళ' ఎంత చక్కనిది? జీవితాన్ని ఎంత రమణీయ మొనరిస్తుంది..." అంటూ అర్థమవుతుంది.

"ప్రియలీమా! జీవితంలో నిజంగా రమ్యమైన విషయం-నిజంగా ఆమాయకంగా, ఋజువుగా ఉంటుంటేమీ తెలియటంలేదా? ఇరవైయేళ్ల పడుచుదనం, ప్రేమజీవితం-ఇంతకన్నా నిజమైన చక్కదనం నీవితోలో ఏముంది..."

ఇరవై ఏళ్లు! ముగిసేళ్ళవీరూ కదులుతూ ఉన్నట్లు ఉత్సాహంతో కదలానిపోతూ, ప్రకృతిలోని ప్రతివిషయాన్ని అనందంతో స్వీకరిస్తూ,

ప్రపంచముంతా మంచేసి భావిస్తూ, చైర్యంతో గోరికనూచుకూర్చు ఆపాను చూసి, ఇరవై నిల్లకు మించి ఉంటుందని ఎవ్వరూ భావించలేదు.

ఒకనాటి సాయంత్రం కైత్రూర్ లోయలో 'నెయింట్ క్లబ్' వేరుకొన్నాడు. అప్పుడు ఆ గ్రామంలో ఏకాగ్రంశం. అప్పటికే వాగా చీకటి పడింది. అక్కడక్కడా బసవ గది ఏదీ దొరకలేదు. మరోదోటికి పోవాలన్నా మూడు మైళ్ళు పట్టణంలో ఉచితపోతేగాని సమాపంలో పట్టలేదు. చివరికి ఒక కొట్టంలో ఒక మూల, గోనుపట్టా ముగియించి ఒకటి చూడటం దొరికింది. కొట్టం పొడుగునా ఇటుక పనివాళ్లు కొంచెం నిద్రపోతున్నారు.

"దా! దా! నా జీవిత నికృష్టతలు జుట్టెక్కి తెచ్చుకుంటాను, దా!" అంటూ పకపక నవ్వింది.

ఆమె జీవితంలో చాలా నికృష్ట దారిద్ర్యం అనుభవించి వస్తుంటుంది.

కొట్టం, పొడుగుగా నన్ను పోలుతూ ఉంది. గదిలు కొట్టేసి ఉన్నాయి. గోడలలో ఒక మూల నుండి గూట్లో ఒక గుడ్డి దిపం వెలుగుతూంది. సర్దు చేయకుండా పడుకొచ్చి జనాన్ని రప్పించుకొనే చిరుగుసు చేతుకొన్నారు. గాటపు కాగిలింతలో ఇరుక్కునిపోయి, ముద్దుల, చిరుచవుల శబ్దాలు మైకి పొక్కునీయడండా, నిగబట్టి అక్కడ నిద్రపోతున్న కాక్కికుల సఖాలూ, నివాసాలు, కిడలికలూ వింటూ రాత్రంతో గడిపారు. వాళ్ళ ముతక బట్టలు కళ్ళ చెప్పల ప్రక్కనే ఆమె నిలుస్తూ నానూ, గున్నితిమెర పొడవకలూ పడిఉన్నాయి.

తెల్లవారగానే కొట్టం అటు చివరనున్న గేటు తలుపులలో, అడుగురఉన్న చిన్న తలుపు తెరుచుకొని, అక్కడి గోనుపక్కలు, చుట్టినప్పులతో మిళితమయిపడుకొన్న జనంమీదికి సన్న వెలుగు ప్రసరించింది. "ఓహోయ్! లేవండిరో, అబ్బాయిలూ!" అంటూ ఒక పాలికేక వినబడి మళ్ళీ తలుపు మూసుకొంది. ఆవులింతలతో, వళ్ళు విరుచుకోబాలతో, పొడిదగ్గులతో - మంద భాగ్య మానవజీవితపు వేకువ నిస్వనాలన్నిటితో - కొట్టం మెల్లగా మేటుకోసాగింది. ఒక్కొక్కరే, లేచి బరువుగా అడుగులేసుకొంటూ నోటనూటలేకుండా, కాక్కికులు కొట్టం బైటికి వెళ్ళిపోయారు. ఆ రాత్రి తమప్రక్కనే అంత అందమైన యువతి పడుకొని ఉందన్న విషయం ఒక్కళ్ళకీ తెలియకుండానే అంతా వెళ్ళిపోయారు.

అంతా వెలిపోగానే ఆమె లేచింది. తన దుస్తులకోసం నెమరుకొని నెంటునే తొడుక్కొంది. తొందరతొందరగా వికిపోయిన జుట్టు బారుచుడి వేసుకొంది.

"అట్లాగే ఉండు - కుణంకో వస్తా" అని వెలింది. కాసేపటిలో, నెండుచేదులూ మందలూ తగిలిన అడవిపూలు నిండుకొని వచ్చింది.

పక్కనిండా ఆ సునాకపుష్పాలను విరిచిమిట్టించి, ఉదయపరమశంతో, నవనవలాడుతూ పుష్పాలు ఆ వాతావరణానికి కొర్రకాంతిని కోరగించేకూర్చున్నాయి.

"ఇంక నిద్రపోదాం, దా" అంది. ఆ ఉదయ కాంతిలో, చిరుచవులీగుతూ, గుండులు మలయ మారులలో వేలిపోతూ, అల్లరిగా చేతులనిండా పుష్పాలనింపుకొని, ఆ కాలంలోపటికి వస్తున్న పన్ను కనుపడంతే రచుణ్ణింగా ఆమె అంతవరకేన్నదూ అతనికే కనిపించలేదు.

మరొకసారి విశ్రాంతి - ఆస్తిలో సరస్సు ప్రక్కన పొద్దున్నే ఫలహారాలు తీసుకొంటున్నారు. ఆ సరోవర నిశ్చలనీరాలు, నిశ్చలబుతువు తొలిపొద్దు మంచు తెరలలో ముసుగు కప్పకొన్నట్లున్నాయి. అల్లంతదూరాన చిట్టచివరి కొనఅంచు లవ్వుడే ఆరణ్య, స్వర్ణ, రాగాలలో సుంచెత్తబడుతున్నాయి. ఆహూతుల ఆరామంలో వాల్లిదరే ఒంటరిగా ఉన్నారు. పావురాజంటలాగా ఫలహారాలను నోటికినోటికి అందిచ్చుకుంటూ ముద్దులు పెట్టుకొంటున్నారు. అకస్మాత్తుగా నాస్తి కూర్చున్న చెట్టుపైన ఆకు బొంపాలు సుమరుగా పొడకట్టినట్లున్న ఒక కొమ్మ మీదినుంచి, ఉల్లసమాధున్న పెద్దగంతు వినిసింది.

"ఏమిట్టోయ్, చెట్టుక్రింది పిట్టలూ, మీ కూజు తాలు, చుంబితాలు పూర్తయ్యాక కాస్త..."

కొమ్మమీది ఆకుబొంపాలలోనుంచి రల బైటికి వెట్టి సింగపు మొగమూ, బుజ్జుమీసాలూ కనపర్చుకుంటూ, శిల్పికావుడల్ పిలుస్తున్నాడు -

"నాకూ క్రిందికివచ్చి మీతో కూర్చుని తినాలనిఉంది. ఇక్కడోకడినే కూర్చుంటే మరీ గుడ్ల గూబలూగా తోచకుండా ఉన్నాను."

ఇక్కడ ఇతను తటస్థించటం చిరాకెత్తించినట్లు ఘాన్ని మాట్లాడలేదు. గాస్సినమాత్రం ఆత్రంతో ఆహ్వానించాడు. అంతటి మహాశిల్పిని చూడాలన్న కుతూహలమూ, అతను తమతో పాటాంటున్నాడన్న ఉత్సాహమూ అతన్ని పరవశుణ్ణి చేస్తున్నాయి.

కావుడల్ దుస్తులు అతి నిర్లక్ష్యంగా ధరించి నట్లు కనుబడుతున్నా, బహు జాగ్రత్తతో, ప్రతి స్వల్పవిషయాన్ని ఆచితూచి, అందానికి అనువైన

జేషు మే సంతరించుకొన్నాడు. ఆరని చర్మం అంతా రాచకురుపులతో మచ్చలూ సుళ్లూ బడి ఉండి.

ఒ మొగంలోని వికృతిని కనబానికంటే కష్టం కుప తెల్లని కేప్ పట్టుకుంటూ మెడకు చుట్టాడు. అరని చొక్కా ఒంటినంటి పెట్టికొని అరని సన్నని నడుగు, కండులుగట్టిన బేహానోషవమగా మరింతగా స్ఫురించేట్టు చేస్తూంది. ఆ యువకుని మాపులో, కాపురలో, డెషి లెట్ విందుకు వచ్చిననాటికంటే ఎక్కు ముదిరినవాడుగా కనిపించాడు.

కాని తన ప్రియురాలితో ఆతిథిపరిచయంగా, అతి ఫన్నిహితంగా కాపురలో, మాట్లాడుతూంటే గానినకు ఆశ్చర్యం కలిగి, కొద్దిగా రిటర్నపడ్డాడు. కాపురలో ఆమెను “ఫాన్ని” అని పిలుస్తున్నాడు. ఆమెతో బాగా అంతర్యం ఉన్న వాడిలాగే మాట్లాడుతున్నాడు.

కాపురలో తన స్నేహితుకూడా వాళ్ల టేబిల్ మీద పెట్టాడు.

“అన్నట్టు నీకు తెలుసా! పదిహేను రోజుల నుంచి నేను ధారావాహిని పైబోయాను. మేరియా, మోరేటో గాడితో తేచిపోయింది. మొదట కొన్నాళ్లు “అమృత్యా!” అనే అనుకున్నాను కాని ఇవాళ ప్రాద్దున్నే మూడియోలోకి వచ్చేటప్పటికి చెప్పలేనంత నిస్త్రాణి పట్టకుంది. పనిచేద్దామంటే కుదరలేదు—అందుచేత చెక్కుతూన్న బొమ్మలను నాటి నూనాన వదిలేసి, పల్లెటూళ్ళో ఫలహారం చేద్దామని ఇక్కడికి బయలుదేరివచ్చాను. కాని వంటరిగా ఎక్కడికెక్కామనుకోటమూ బుద్ధితక్కువే! ఇందాక, చేతిలో ఫలహారప్పైమంతా కళ్లనీళ్ళతో తడిసే పర్యంతమయింది.”

అంటూ ఆ పల్లెటిపిల్లడివంక చూశాడు. పట్టుకుచ్చులాగు వస్తూన్న అతని చిరుగడ్డం, తెల ఉంగరాలు, వాటి రమ్యత్వం అన్నీ చూస్తూ గుటక లేశాడు.

“యోవనంలో ఉండటం ఎంతటి మహా భాగ్యం! ఈ కుట్టాడు ఒంటరితనంతో కుమలాల్సిన పనిలేదు కదా! అంతే, కాదు. గమ్మత్తేమిటంటే, ఈ యోవనం పరుసవేదిలాగా పరిసరాలనుకూడా మార్చేస్తోంది. ఈమెకూడా అన్ని విధాలా ఆరంభం పడుచుగానూ కనపడుతూంది.” అన్నాడు.

“ఒరి, పోకిరి!” అంటూ నవ్వింది. ఆనవ్వులో కాలపరిధులెరుగని చిరంతనమైన వలపులల ముర్దురస్వనం వినిపిస్తోంది. వలస, వలపింపబడకోరుతూన్న యువతి యవ్వనమంతా ఆనవ్వులో ప్రతిఫలనిస్తోంది.

కాపురలో ఫలహారంచేస్తూనే, కన్నులతో ఆమె అందాన్నింతా మారకంటూ “అశ్చర్యం, అశ్చర్యం” అంటూ గొణిగాడు. అలా చేడవుల నేలపులో కొంచెం విరాడమూ, కొద్దిసేపు పొడవైన మెలరపడిపోయి నీచాయు.

“అయ్యో గాని, ఫాన్ని, ఒకనాటిక్కడే ప్రాద్దుట ఫలహారాలచేతాం, భాషకంటే—ఒం ఎన్నాడోమోయిందా!—అవే “అమృత్యా” ఉన్నాడు, “అమృత్యా” ఉన్నాడు. అందుకంటే యావత్తుందీ ఉన్నాడు. అవే “అమృత్యా” పడిపోయా—చెబుతు కాపలా అన్నాయి నడిమొగదుట్టులు తెచ్చి కొడిగాం, బు! ఆ ముచ్చట ఎంచుక్కగా అమృత్యా నీకు!”

“ఏమోక్షాపకం ఉన్నట్టు లేదు.” అంది బహు అక్షసరిగా, కుంచించుకుపోయినట్టు. ఆమెట ఆ బద్ధం కూడా కాదు. నిర్వింక మారినపరిస్థితులలో ఏటికెదురైన అనుభవాలతో వీరితం గడిచే వాంఛించిలాగానే, ఫాన్నికూడా ఎప్పుడూ వర్తమాన ప్రేమ ప్రవిత డుకాలలోనే నిమగ్నమై జీవించేది. అట్లాంటి వాళ్ళకు, జరిగిన విషయాల జ్ఞప్తికాని, జరుగనున్న విషయాలనుంచి చింతగాని ఉండరు.

కాపురలో అట్లా కాదు. ఘాతకాలంలో విస్తున్నాడు. ఆ చేపులో, తన యోవనంనాటి కామ కలాపాలను, ముసుగు ప్రతిహారాలను—అనాటి ప్రియోత్సవాలు, నృత్యకేళివిహారాలు, కళాగంగ ఆర్థాటాలు, యుద్ధాలు, విషయాలు—అన్నిటిని వికరుపు పెడుతున్నాడు.

ఆ స్మృతులతో రెనలోని కామాన్ని ప్రజ్వలంపచేసుకొంటూ ఆ స్ఫులింగాలు ప్రసరించుకొంటూన్న మాపులతో, వాళ్లవైపు మగ్గుమగ్గు చూస్తూవచ్చాడు. వాళ్లు తన గోడ వినటంలేదు. పచ్చిద్రాక్షపళ్ళ నొకళ్ల పెదవి కొకళ్లు అందిచ్చుకోటంలో నిమగ్నమైపోయిఉన్నారు.

“నేను మరి పీడగా తయారయ్యానా, ఏమటా! నిజమేలే, మిమ్మల్ని విమగ్నమిచి చంపుతున్నట్లున్నాను. వ్వు! అంతేలే! వృష్టికి బ్రతుకు హాయి ఏం ఉంటుంది.” అంటూ లేచి హోటల్ దిక్కిలెయి బర్ని పీచిచి “అబ్బాయి, డాంగ్లాయ్! బిల్లు నాపేర వ్రాయరా” అన్నాడు.

ఏదో పురాణవ్యాధిలో బాధపడుతూన్నవాడిలాగా, బరువుగా కాళ్ళిడ్చుకొంటూ, విచారవదనంతో కాపురలో నిష్క్రమించాడు. ఆ పసిమిపచ్చని ఆకుల కొమ్మలక్రిందగా నడుం వంచుకుంటూ

పోయెను. ఆ దీర్ఘకాయుని వంశ చాలనేపు మాన్యు ఆ క్రేమికులు అట్లా ఉంకిపోయారు.

“హేపం! కావున ఆంతకంతకు కృంగిపో మాన్యుమాట నిజమే” అంది ఛాన్ని స్వల్పంగా బాలివలక పోస్తూ.

“వలం, అర్జిష్టమోడతోగా బ్రతికి ఒక చిచ్చి, పేరియా, కావునలోంట మహావల్లిని, మంచిచెట్లకు తెల్లచేయవండా, వదిలేనిపోవటం— అందులోనూ మోరేదోలాంటి అనామక చిత్రకారుణితో,—యోవనంతన్న మర సగుణములేని పరివతో తచిపోవటం—గాసింకు ఉగ్రకౌసం తెప్పించింది. ఆ కోపం మానేటప్పటికి ఛాన్ని “పిరి పిచ్చి నాడా, పిచ్చివాడా!” అంటూ పకపకా విరగబడి నవ్వింది. అరిచితిల లేన దెందుచేతులోకి తీసికొని చిన పిల్లోకి వండుకొని అరిచి వపుపరిమళాన్నాగ్రాహస్తా, అతని కన్నులలోకి నివాసాలువదుల్తూ, పూల సుత్తితో తాకిస్తలుగా అతన్ని ముగ్ధులు పెట్టుకొంటోంది.

అంత్రే, పట్టుమొదట సారంగా, జీన్ లు డ్రాగునాలి ఇంట నిద్రచేశాడు. మాడు నెలలుగా ముప్పైమార్లున్నా లేన యింటకి కమ్మని అతన్ని బ్రతి మాలునూ వచ్చింది. “అసలు ఎందుకు రావు?” అంటూ అడిగింది.

“నివో తెలియదు—నా కమ్మ ఇదిగా ఉంటుంది” అనేవాడు.

“కాదు! ఏం నాదిరా ఉండవలసి చెప్తున్నాగా! నేను స్వల్పప్రయోగం—ఒంటరిగా నేడన్నాను...”

అనాటి విహారాంతరం అలసిపోయి ఉన్నా కేవల, స్తేషన్ కు దగ్గరగా ఉంటుంటువు అరిచి, యాడీ ఆక్కోకిలో తన యింటకి లోక్మోనిపోయింది. ఆ యిల్లు కాస్త కల్గిన మార్గమిక కుటుంబీకుల ఇల్లుగానే కనబడుతూంది. తలుపు కొట్టేటప్పటికి కొఱకొఱలాడుతూన్న మొగంతో ఒక వృద్ధ పరిచా రక వచ్చి తలుపు తెరిచింది.

“ఇదిగో మాచామి! ఏం, మాచామి కులాసా!” అంటూ అని సీటివాని మోరేదుట్టూ చేతులు గీలించి కొగలించుకొంది ఛాన్ని. “మాడు! ఇదిగో, నేచెప్పా నే, నా వలపుకాదు, నా రాజా! నాలో మనింటికి తీసుకోవచ్చును చూచావా! పదిపది త్వరత్వరగా ఓపాలన్నీ తెరిగిండు. ఇల్లు నేవేంప్రభవంగా అందింగా ఉండాలి”

మంటి చిన్నగదిలో జీన్ ఒక్కడూ కూల బడ్డాడు. గదిలో కిటికలు దిగువగా ఉన్నాయి.

కిటికీలపైన అర్ధచంద్రాకారంగా గూళ్లు ఉన్నాయి. అక్కడి సోఫాలమీద, కుర్చీలమీద మెడలోమీద పరచిన నుల్లరకానిచే, వెలిసిన సాదా పాదా నిల్కు తెరలు కిటికీల కడ్డుగా ఉన్నాయి. గోడలమీద మలకరంగును మరిపెల్లూ, మూడు నాలుగు ప్రకృతిచిత్రాలున్నాయి. “ఫోనీ లైగాండ్జ్” “నా బ్రెయిన్ ఛాన్ని!” అన్న రీతి అంకిత వాక్యాలు, చిత్రకారుల సంతకాలు ప్రతి చిత్రం మీదా ఉన్నాయి. చిత్రకావుల కట్టిన గూట్లపై ఆరుగుమీద, కావునలో చెక్కిన “కాఫీ” పాలరాతి ప్రతిమ, మామడుగుల ఎత్తుడి, ఉంది. దాని సకిలీ కందు ప్రతిమలు చేకమంతటా వలాయి. అన ఇంటి దగ్గర రెండు తండ్రెగదిలో అంటి చిన్న కంను పతిమ ఉన్నవిషయం గాసింకు జ్ఞప్తికి వచ్చింది. చిన్నప్పటినుంచి దాన్ని చూసే ఉన్నాడు.

ఆ ప్రతిమప్రక్కనే ఒక కెమ్మూమీద చిన్న కొవ్వొత్తిదీపం వెలుగుతూంది. ఆ కన్నటిదీపం నలుగులో, ఆ ప్రతిమకు, రెన బ్రెయిన్ లాటి ఉన్న పోలికలు గాసింకు కనబడ్డాయి. ప్రతి మలో హేపం, ఇంకొంచెం యోవనంలో, కొంచెం మున్నితంగా కనబడుతూంది. ఆ ప్రక్కకు తిరిగిన యాపంలోని రేఖాగరిమం, జలుగువననాలలో ఆ దేహపువంపు—బానువుల పిలించిన ఆ బాహులతిల కమనీయశోషకం—అన్నీ అతనికి తెలిసినచే— సుపరిచితాలే! అంతకన్నా ముగ్ధస్మృతులలో ఆ కన్నుల యిందరి విగ్రహం కలిసిపోతోంది.

అరెనా విగ్రహాన్నే కాగ్ర చిత్రిం తో చూస్తుంటే ఛాన్ని వచ్చింది. “కొంచెం నాపొలిక ఉంది కామా? కావునలో ఆ రూపసృష్టికి ఎంచు కొన్నట్లే నాలా! ఉండేది!”

అని వెంటనే అతన్ని రెన పడకగదికి తీసు వెళ్లింది. అక్కడ చూచామి కొరకొరలాడుతూ ఒక చిన్నగుంఠని మేజాబలమీద ఇద్దరికి భోజనాలమరుస్తూంది. అక్కడ కొవ్వొత్తిదీపాలు అన్నీ వెలుగుతున్నాయి. చివరికి చీరువా అద్దాల అందుల కమర్చిన దీపపు కొమ్మలలోకూడా కొవ్వొత్తిదీపాలు వెలుగుతున్నాయి. చిలిమంటగూగులో నిండుగా కత్తెలుండి కణకణ రవ్వలు వెలబడుస్తూ గదికంతకూ నెచ్చుదనా నిస్తున్నాయి. ఆ గది, విందుకు తయారైపోన్న యువతి పోడిమి నే ప్రకటిస్తూన్నట్లుంది.

నవ్వుతూ అంది. “ఇక్కడే భోంచేద్దామను కొన్నా! ఇంకొంచెం త్వరగా నిద్రకు చేరొచ్చు”

అంత చక్కగా అరుచ్చిన కయ్యాగ్రహం అత నెక్కడా చూడలేదు. అంతవరకూ తనతల్లివంటి

వారి గదులలో వెలిసిన మజ్జిన్ తెరలను, పూర్వీకపుట్టు, డిమస్కోస్ తెరలుంటివే చూడారు. తప్ప, గదిగోడలవద్దనుంచి ముగ్గురు పట్టుచున్న తాపితా ఒనర్చబడిన బంగారు పద్మకగూడు నరకు చూడనేలేదు. గదినందు గోడలన్నీ మెల్లని మొక్కతో పుటుతావేతా చేయబడ్డాయి. పడకమంచము, నూములు సోఫాలకన్న కొంత విశాలమైన సోఫా నూత్రంగానే కనబడుతూంది. గదిలో ఒక మూల తెల్లని కంబళం పరిచి దానిపైన నుంచు ఆగుర్చు న్నట్టంది.

గదినిండా ఉన్న అద్దాల అంచులనుంచి చేపిరిసి నీలికాంతలు గడినంతా పచ్చని వెలుగులతో నింపుతూ, ఇంచాకటినుంచి ఆరుబయటి పొలాల మంచులోను, పార్సెల్ సందుగొండుల బురద కచ్చాలోను, తడిసి ఇరుకునపడివచ్చిన దేహాన్ని నేపి చెరుస్తూ, అమితమైన హాయిని చేకూరుస్తున్నాయి. కాని ఈ అనందం ఈపల్లెటిల్లవాడు అనుభవించేందుకు, ఆ వృద్ధచేటికీ అతనివంక అనుమానంతో కొంత కొంత లాదుకూ చూస్తున్న చూపులు అభ్యంతరంగా ఉన్నాయి. చివరికి ఘాన్ని ఆ అమ్మని “మాచామీ! నువ్వు పో! నూకు మేం చూసుకొంటాంలే!” అని జైటికి పంపించెసింది. మాచామి చిట్టయిస్తున్న అడుగుకొంటూ తలుపు భద్రాలన వేసికొంటూ జైటికి పోయింది. “అది అంతేలే. దాని విషయం పట్టించుకోకు. నిన్ను నేను ఎక్కడ ప్రేమిస్తున్నానని దానికి మంట. నాబ్రతుకు చౌక చేసేసుకొంటున్నానంటుంది. ఈ పల్లెటివాళ్ళకంతా ఎక్కడి కళ్ళనీ రాబట్టుకునే దృష్టే! అయితే వంటమాత్రం మహారుచికరంగా చేస్తుంది. ఇంకా నూడు, ఇవి ఈ అప్పచ్చులు తిను” అంటూ ఘాన్ని అతన్ని పురిపించింది.

రోటి ఇద్దరికి యక్కలుకోసి పెట్టింది. ఛాంపేన్ సీసా తినే మూతతీసింది. అయితే అతను ఆరగిస్తూంటే కళ్ళు అప్పచెప్పి మాస్త్రోంజేగాని తిను తినటమేలేదు. ఆల్బీరియస్ ఉన్నికంచుకం గురించింది. చేతులు కడిసినప్పుడల్లా ఆ చొక్కాచేతులు పైకి మడుచుకొంటూండేవి. అంతలో అతనికి డెషిలెట్టి విందునాటి ఆపెతో ప్రళమ సమాగమం జ్ఞానికి వచ్చింది. అట్టకూ ఒకేచోట ఒకర్నొకరు ఆసుకొని కూర్చుని, ఒకే పళ్లెంలోనుంచి ఆరగిస్తూ, అనాటి రాత్రి విషయాలు మచ్చటించుకొంటున్నారు.

“నిబం! నువ్వు లోపలికి రావటం మానిన రోజున్నుంచి నిన్ను నావాడిని చేసుకోవాలనే నిశ్చయించుకొన్నాను. అసలు వీరేవుంటే, ఇతరుల కెప్పు

డో అందకుండా అప్పుడకప్పుడే నిన్ను ఎగతెనుకొని పోయిఉండేవాణ్ని. మరి నన్ను కేసింది మాననప్పుడు నిశ్చయించుకొన్నా!”

ఆరగిత మొదలు ఆత ఆంజే గయమనెంది. కాని తరువాతి మంచులకుంచింది. ఆపెతో ఉంటుంటు బహుకు - చూడనేలేదు.

“అన్నట్లు ఉంటుంటు మర్చిపోయాను—నీ అప్పుడు తోపం ఎందుకు వచ్చింది?—అదే, అగూర్చే పద్యాలు చూసినప్పుడు?” అని ప్రశ్నిచిపోడు.

అనాటికీ, నీ అగూర్చే ముందు బడి పడ్డాయి. అంతలో ఆంజే వచ్చింది. “అ! ఏమోచిన్న సేనంలే! ఆ విషయం చూద్దామోవచ్చు” అంటూ అలెనియట్లా చేతులు గురించి, “అసలు నాకు కూడా కొంచెం గయమే వేసింది. తెచ్చిందికు బైటపడాలని, కాస్త నన్ను నేను కూడదీసుకోవాలని ప్రయత్నించాను. కాని చేతికాలేదు. ఎప్పటికీ చేతికాదు కూడాను!”

“అ!—అగూ అనకు”

“మాడ్తువుగాని!”

ఆ “మాడ్తువుగాని” అన్నది ఏ విషయంలో ఉన్న ఉద్రేకం? ఆకంబంలోని బెదరింపు, ఏమాత్రం పరిగించుకోకుండానే అయిదుకు సహజమైన యాదకింపుతో అలతిగా నవ్వాడు. ఆమె కోమల హస్తబంధం అంతి మృదువుగా, అంతి లాంగిపోరు న్నట్లుగా ఉంది. ఆ బంధంనుంచి తిన్ను లెను విడుదలచే చేసికొనేందుకు తాను కాస్త కదిలికనుకూదించినా చాలుననే అతని గాఢసమ్మకము.

కాని ఎందుకు వదుల్చుకోవాలి? ఆ గది దిగ్గ మెట్టినపు హాయిలో మునిగిపోయి నిద్రాభారంతో ఆర్దనిమితితలయిన కనురెప్పల నాశ్వసితూన్న ఆమె నిట్టూర్పుల సువాసనల కైపుతో మత్తిలిపోయి, స్వర్ణదృశ్యాలను చూస్తున్నాడు. ఆంజేయర్చే లెమ ప్రేమకలాపాల, పైడిపచ్చని పంటచేలు, నెలయేళ్ల నులకరాలపై నీటివారుదలల మురుగుస్వసులు, ప్రేమ మయమైన ఆ దిగ్గ వాసరాలు... ఆ దృశ్యాల్లే వీక్షిస్తున్నాడు.

తెలువాగిట్లు, మాచామి కెకలతో ఆరాపుగా నిద్రలేచాడు. కాళ్ళదిక్కిన నుల్లుని, ఏ చాపరికాలు లేనట్లు, “వాడు వచ్చాడు. నిన్ను చూడాలంటున్నాడు” అంటూ మాచామి ఆరుస్తూంది.

“ఏమిటి! వాడన్నాడూ! అయితే నా యింట్లో నా పెత్తనమే లేదన్నమాట! వాణ్ని లోపలికి రానిచ్చావా” అంటూ కోపంతో మండిపోతూ,

ఒక్క పాపమున మంచుచిగి, విడివడ్డ నానుగుండి లన్నా సంగిగా పెట్టుకోకండా చరుగిస్తూ, నెనకు మాసి, “ప్రియతమా, కదలకు. ఒక్కక్షణంలో మళ్ళీ వస్తా”నంటూ ఛాన్ని గది బయటికి కదిలించి.

అలా నాపెకోసం ఆగలేదు. లేచి దుస్తులన్నీ వేసుకొని బూజులలో కాళ్ళు గెంచుకొనేవాకా అరెనికేం తోచినట్లయింది.

గాత్ర ఆకండా మాసి పట్టినట్లున్న ఆ గదిలో ఇంకా నలుగురూన్న సుద్దేదీపపు నలుగులలో తన బట్టలన్నీ సంగ్రహించుకొన్నాడు. వాళ్ళు ఆరగించిన ఎంగిలి పట్టాలు, సీసంపుగా కనబడ్డాయి. అటు చూస్తూండగా, ఆ గది తెరలు కంఠం నొక్కేసిస్తూ, తగ్గెత్తాయిలో బైట గలభా వినబడింది.

వాదప్రతివాదాలు ఘోరంగా జరుగుతున్నాయి. ఒక పురుషకంఠం - ముందు ఆగ్రహంతో - తరువాత బతిమాల్తూ, తరువాత ఏడుస్తూ, చివరికి చాలిగా నెక్కులు పెట్టి విగుస్తూ, వినబడుతూంది. గెంపవ కంఠం ముందు గుర్తుపట్టలేకపోయాడు. అంత కరుకుగా, కఠోరిగా, చ్వేషపూరితమై వచ్చున్నాయా మాటలు. ఆ మాటలూ, నీచపులిట్లా-అక్కడికి కూడా వినబడుతూ, బహుశా లంబల మోట్లాటలను స్ఫురింప చేస్తున్నాయి.

నిలక బట్టలనిండా బురద జమ్మినట్లు, ఆ కామస్యాంధం అంతో ఒక్కసారి మురికిపడి నెదపడి పోయినట్లయింది. ఆ స్త్రీ కూడా హీనపడిపోయి, ఏ స్త్రీలంటే కంటగించుకొనేవాడో వాళ్ళల్లో ఒక్కడైగా నమ అయిపోయింది.

ఆయాసపడుతూ, వగరుస్తూ, విడివడిన జుట్టు, విలాసభంగిమంలో నడుముడికి నడుగుస్తూ “అబ్బ! మగవాడు ఏవట మేమిటి అసహ్యంగా!” అంటూ గదిలోకి వచ్చింది.

అంతలో అలిచి ముస్తాయిదాసి కోపంతో “అప్పుడే లేచావా! ముందుపోయి పడుకో! నే చెప్తున్నా పద” అంటూ ఉరిమింది. అంతలో ఆకస్మాత్తుగా మెత్తబడిపోయినట్లయి, రెండుచేతులూ అతన్ని చుట్టేస్తూ, మాటలతోకూడా చుట్టివేస్తూన్నట్టుగా మెత్తగా గొణిగింది “వద్దు! వద్దు, పళ్ళవద్దు! నువ్వట్లా పెళ్ళిపోతానికి వీలేదు. అదీ కాకుండా ఇల్లాఅయితే నువ్వు మళ్ళీ రావని నాకు తెలుసు”

“వస్తాను. ఎందుకు రానూ!”

“నీకు కోపం రాలేదని డిక్టేయ్! మళ్ళీ వస్తానని డిక్టేయ్! ఈ! నిన్ను నేనా ఎరుగుదునులే!” అంటూ మారాం చేసింది.

అదిగో బట్టన్నీ వేసాడు. కాని ఎన్ని నెప్పినా పక్కమీదికి మాత్రం చేలేదు. ఎంతో బతిమా లింది. ఇది లెన ఇష్టేనని, తన ఇష్టమే చాజ్యమని, తన ఇష్టంవచ్చినాళ్ళని చూపవచ్చునని, తను చిత్తంవచ్చినట్లు నెయ్యివచ్చునని ఎన్నో చెప్పింది. కాని అతను వినలేదు. చివరికి అతను నెళ్ళిపోతానికి బిష్టాక తప్పదని సమ్మతించేసుకొని అరెన్ని సాగ నంపుతూ కదలింది. అంతకు ముందటి భీకరకామినీ రూపానికి, ఇప్పుటి అపొద్దికకు ఏమీ వ్యతిరేక లేదు. అతి వినయంగా అతని తిమిర్రు నగ్నమైనట్లు నెంటనంటవస్తూంది.

వీరాలని పిమ్మోలుకా గిలింటనా హాలులో ఒక్కక్షణం విలంబన చేసింది.

“పోనీ—ఎప్పుడు” అంది, అతని కంట్లోకి కట్టి పెట్టి లోతులు పారబాస్తూ. అతను బైటికి కట్టాలన్న లొండరలో ఏదోజవాబు, బహుశా అబద్ధమే, చెప్పాలనుకొంటున్నాడు. ఇంతలో బైట తలుపు గంట మోగి, అట్లా ప్రంభించి నిలచాడు. చూచామి వంటయింట్లోంచి కదలివచ్చింది. కాని తలుపు తీయవద్దని ఛాన్ని ఆ మెకు నైగ చేసింది. ముగ్గురూ కదిలక మెదలక అట్లాగే నుల్చున్నారు.

తలుపుతలనుంచి గుండెలు నొక్కేసుకొంటున్నట్లు ఒక్క నిట్టార్పు వినిపించింది. తలుపుక్రింద నందునుంచి ఒక ఉత్తరం లోపలికి పడింది. ఒరువుగా, మెల్లిగా నిష్క్రమిస్తూన్న పాదస్వనులు మెట్టు దిగి అంతరించాయి.

“మాకానా! నేను స్వతంత్రురాల నన్నానా లేదా—ఇంకా ఇది చూడు” అంటూ ఉత్తరం విప్పి అరెనికి అందిచ్చింది. ఏ కాఫీహౌస్ లో బలదగ్గిరే కూర్చోని, దొరకం కాగితం యక్కమీద పెన్నలలో వ్రాసుకొన్న ప్రేమలేఖ. కాగితం చూస్తేనే విషాదార్తమై, అలిదీనమై జాలిగొలుపుతూన్నట్టుంది. ఆ వ్రాసిన మందభాస్యమే, ఆ తొలిరూమున తను ఆసభ్యంగా అడివిగోడుగా ప్రవర్తించినందుకు తుమా పణ వేడుకొంటున్నాడు. ఆమెమీద తనకు ఏ హక్కు లేదనీ, ఆమె విధితు పెడితే అదే చాలుననీ, లిన్ను శాశ్వతంగా వదిలివేయవద్దని మోకరిల్లి ప్రార్థిస్తున్నాడు. ఆమె ఎట్లాచెప్తే అట్లా ఒప్పుకొంటానని హామీ యిస్తున్నాడు—ఏంచెసిదా సిద్ధమేనన్నాడు. ఆమెనుమాత్రం వదిలలేనని, “భగవాన్! ఆమెనుంచి మారం చెయ్యద్దు!” అని ప్రార్థిస్తున్నాడు.

“ఏమిటి గొడవ!” అంటూ కటికనవ్వు నవ్వింది. ఏ హృదయాన్ని తనకు వశమొనర్చుకోవాలని అట్లాడి పోతూందో, ఆ హృదయకవాటాన్ని ఆ నవ్వే

నటిగా ఉండించేసింది. ఈ కాయకాలనకున్నాను
నేనే ప్రేమించిన స్త్రీ, తన ప్రేమించిన పురు
షుడెట్లు తప్ప, ఏ యితరులయెడలా కూడా, కనపడ
నట్లుకూడా ఉండవలసి, అలాంటిని మన, గానీ
అమ్మనా, కుమారు, భర్త, సర్వకర్మలూ, ఆమె
సగ్గు పురుషుని ప్రేమనాభిలాషలోనే నీలప్రేమయి
ఉంటాయనీ, బీవాకింకా తెలియదు.

“ఈ మాటలను నవ్వినా బేభానాకంగా
నిరసాకంగా చూడటం తప్ప. నిజంగా
అడత్తరం ఎంతో విషాదాస్తంగా, హృదయ వివార
కంగా ఉంది” అన్నాడు. అని అనురయంగా
నెట్టిగా, నిదానిస్తూ అడిగాడు. “అసలు నిజం
చెప్ప—ఎందుకతన్ని పెళ్ళిచేశావ్?”

“నాకింకా వాకితో ఏ సంబంధమూ పెట్టుకో
నాలని లేదు—నాకు వాడంటే ప్రేమ లేదు.”

“కాని నీ ప్రేమకుడేకదా! ఈ భాగ్య
భోగ్యాలు, ఈ సౌఖ్యం, అంతా అతను చేకూర్చినవే
కదా! ఆ భోగాలే ఇప్పటికి అనుభవిస్తున్నావే! ఇవి
వదిలి ఉండలేవు కదా!”

మనసు విప్పినప్పటి భోరనిలో ఆమె జవాబు
చెప్పింది. “ప్రియా! నిన్ను ఎదురకపూర్వం
అవన్నీ సరిగ్గా ఉన్నట్లే అనిపించాయి. ఇప్పుడివన్నీ
అసహ్యంగా నిరసించేటట్లుగా అనిపిస్తున్నాయి. పెక్క
ంకప్పుడు నాకే రోతి పుట్టికొస్తుంది—ఆను. నాకు
నువ్వేమీ కావనీ, నీకు నామీద ప్రేమ లేదని చెప్ప
బోతున్నావ్. అయినా నేను కాతంచేయను. ఆ
విషయం నేను చూసుకొంటాను. నీకు యిష్టమున్నా
లేకపోయినా నువ్వు నన్ను ప్రేమించితిరేట్లు చేసు
కొంటాను”

అతని జవాబు చెప్పలేదు. మరునాడు కలు
సుకోటానికి ఒప్పుకొని, తనచేత మిగిలిన చివరి
ఉబ్బులు నాల్గూ మాచామికి కానుకగా అర్పించి
అక్కడినుంచి ఎల్లాగో బైబడడాడు. ఈ స్త్రీ జీవ
నంలో ఎల్లాంటి ఒడుదుకులూ కల్పించేందుకు
తనకేం హక్కుంది? ఆమె వదులుకొంటానన్న భోగ
భాగ్యాలకు ప్రతిగా తను ఆమెకేం అర్పించుకో
గలను?

ఆ విషయమే తనకు చేతనైసంత, మృగువైన
భాషలో ఋణులుగా వ్యక్తపరుస్తూ ఆమె కానాడే
ఉత్తరం వ్రాశాడు. కాని ఏదో గాలిపాటుగా, హుషా
రుగా, తేలికగా, క్షణికంగా గడిచిపోతుందని తను
నమ్మిన తను కామకలాపం, ఆనాటిరాత్రి, ఆ విఫల
ప్రేమకుని నిట్టూర్పులు—అందుకు ప్రతిగా ఆమెవిక
టాట్టపోసాలు, నీచస్త్రీ నైజపు దూషణవికా

నాలు, విలబనటంతో, తీవ్రవ్యధాసంభరితవైన
విషయంగా తన మనస్సులోనే మూరిపోయిందని
తాత్రం ఆ సత్తరంలో అతను వ్యక్తపరచలేదు.

కానివెన మారంగా, సత్యపుటల బ్రదిక ఈ
మామకలిచివ్వం. చివర ప్రేమకేవలంకోసం.
తన విల్లికూడయం. చివర ప్రేమకేవలం. తన ప్రేమ
నలిరంగా ఉంచే ప్రాకారాలు గూడా తిరిగి.
తయిఉన్నాయి. సుమారున్నా రెట్టికూడ
ఉంటాడు—తను. ఇతరకాక, వివాహితపు ముద్దుల
బాని పడుకుండా కట్టించేందుకు మనక సంబంధి
తేమం కూడా ఉంది. అలాగే కలెంట్, గాలితిరుగుసు
తిరిగి వానాపు నాన్న ముంబం చేత ప్రతిష్టలు,
ఆస్తికాదులు కూడా నీటకలిగిపోయేంత పని
చేయదు. ఆ అనుభవాలు కళ్ళకుకట్టే ఎట్టిచురుగా
ఫీతి కల్పించటం కూడా, అట్లాంటి ఉద్దులలో పు
కుండా రక్షించే.

నికేరే నాదాయి! ఆ నెండు చూడలే చాలు,
చివర ముంబం నీవిత గూడం ఆశాంతం కోకు
కట్టించేందుకు! తనకు ఏ ఆనాగోల్పించని ఈ స్త్రీలు
ప్రణయకాపంకన్నా కూడా, ఎంతో తీవ్రవైన,
దానాకరమైన త్యాగాలు చేసేవలన్నా కూడా
సంసిద్ధమేవరన, గానంకల్పం అతనిలో కల్గేం
దుకు, అతను ఆ చూటలు స్మరిస్తే చాలు!

కాని తీరా, విడి విడిగట్టకోవాలన్నా అతి
ననుకొన్నంత తేలికగా కనబడలేదు.

అట్లా వదిలేసానని చూచగా అన్నాక కూడా,
ఆమె మళ్ళీ మళ్ళీ రాచాగింది. అతను చూడనని
నిరాకరించినా, తలుపు తాళం వేసుకొన్నా
గోవలలో తప్ప మళ్ళా డ్రానికి దిక్కులేకపోయినా,
ఎవైనాకూడా ఇవిక రావటం మానలేదు.

“నాకు అభిమానం అంటూ లేదు.” అని అతనికి
ఉత్తరం వ్రాసింది. హోలబురు అత నెప్పుడెప్పుడు
నెల్లాగో ఆసను చూలన్నీ కానుకొని చూచేది.
అతనెక్కడైనా ఉంటే ఆ పరికరాల్లోనే నిరీ
క్షిస్తూ గంటలు గడిపేది. అయితే ఏమీ హక్కు
నిచ్చేనకాదు. కంటనీరు బెట్టేనకాదు. ఎవరితోనైనా
అతను కలిసి వెళ్తాంటే వెనుకదూరంగా ఉండి.
అనుసరిస్తూ, చింబురిగా అతను బైబడడేనాకా నిరీ
క్షించేది.

“ఈరాత్రి రానా? వద్దా? పోనీలే, ఇంకో
సారి వస్తాను” అని, కర్మబద్ధురాలైనట్లు శాంతంగా
చెల్లిపోయేది. ప్రతిసారి ఆమె కను బడినప్పుడల్లా
ఆమెను తప్పించుకొనేందుకు ఏదో అబద్ధపు సాకులు,

వట్టుకూ, పెన్నకోవలలిరావటం, అమెపట్ట, అంత
పడుమంగా ప్రవర్తించటం, ఎప్పుటికప్పుడు అరిగి
చరస్తానం కల్పించి.

చరీకల మిష ఒకమాను—ఒకసారి, తనకి తీసు
చేసి—అంటూ గానాలనుంటే తర్వాత
ఎప్పుడో చూడవచ్చును—అంటూ ఎప్పుటికప్పుడు
వశించగా విడిచింజేస్తూ—చివ్వుచుకొస్తున్నాడు.
నిజానికి సరేకలైతేగానే కలకోసాలు చూడ
శంభో గంపగలచన, ఈ లోపల ఆనాడైన వెళ్ళగా
మరిచివాడుంటే ఏమో అనించాడు.

కాని చురకప్పుడువచ్చు సరేకలగానే నేనా
జున్నావాడు. పరీక్షలు వందలలో చలిగాలి
ఎక్కువై చుకిం, గొంతు—పుగో కొంపపట్టివట్ట
యింది నాను. అదే అశ్రుజలపేటపట్టికి మరింత
అగ్గాక్కువై జ్వరంలోకి దిగింది. పారిపోతూ తు
బిల్లానంటి వల్లించి వల్లుచేయడం విద్యార్థులను తప్ప
అతనివరే ఎవరూ. ఈ క్రేమకాపాంధ్రంతో,
ఆ విద్యార్థులతో కూడా సరేకలం కన్నగిలింప.
అంతకన్నా కూడా, మామూలు ఉపదారాలను మించి
నిర్వహణ అవసరమైన స్థితికి దిగింది రోగం. ఇప్పు
ఎక్కువైన మొదటిరాత్రినుంచే ఛాన్సి అతని
మందంప్రక్కనే కూర్చోనివ్వండి.

పదికోసాలు అరిన్ని వదలకుండా అక్కడే
నిలచింది. కిందినా, అలపు కలబందీయకుండా,
అర్థం అరిన్ని కనిపెట్టికూర్చా, రెను కూడా జున్న
పదతా నేనాకన్న గంపగలమే లేకుండా, హాస్పిటల్
నన్నులకన్నా చాకచక్యంతో ఉపచారాలు చేస్తూ,
అనునయంగా లాలించి, పోషకం, సత్కం, పానం
నకుపుటూ, అలా నేనాకన్నానే ఉంటేమోయింది.

రోగదీక్షలలో చురకప్పుడు వైద్యప్రభావం—చివ
నాటి జున్న, నాకు పిన్ని తనకు చేసిన నేనా, ప్లాపకం
చేచ్చుకొంటూ, అప్పటిస్థితి నే భావించుకొంటూండే
వాడు. నేనుటలు రోగిపోకూర్చు అదే నురుటిగొడ
ఛాన్సి చురక. తన ఆ చేయి అనించుచున్నాడు
“చురకప్పు! చాకం, నిగిసి” అనేవాడు.

“... కాదు! నేను! నేనే కనుజెట్టి
ఉన్నాను” అనే.

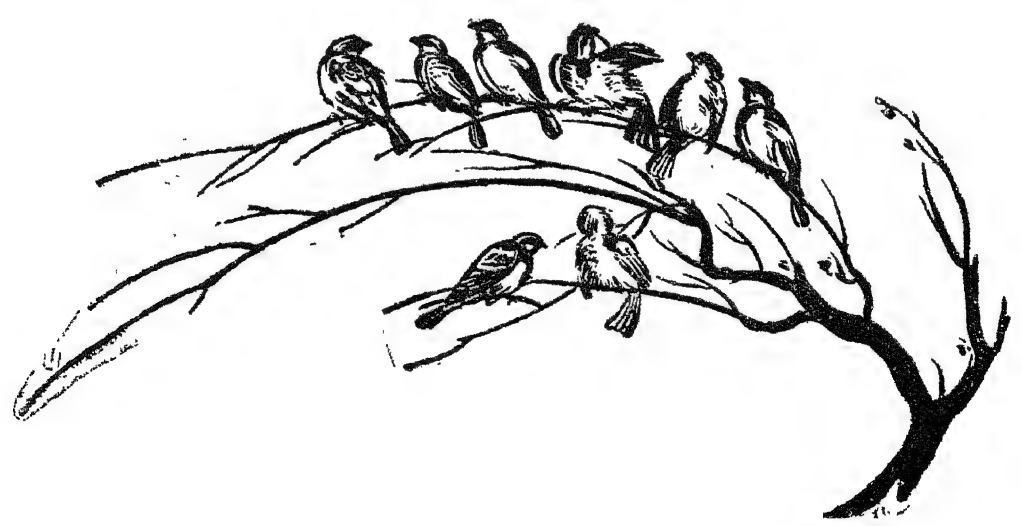
జున్న పారవేస్తే రిగి నే చురకయిపోన కర్క
రోపచారాల వారిపరకుండా, హాస్పిటల్ అవస్థలు
పరకర్కరలేకుండా, ఛాన్సి అరిన్ని రక్షించింది.

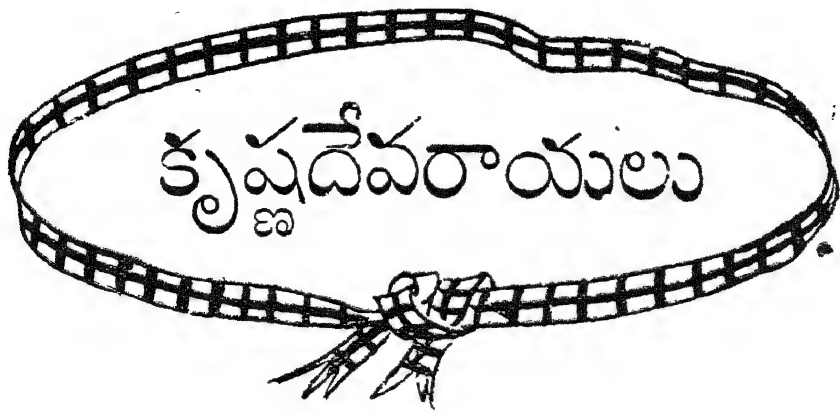
అమె పనిచేరిలో చురకవనం, తెలివి, ఆ
మాస్తకాలం గాని అతను నిర్వం అర్జుర్యహామండే
వాడు. శేవలం వలపునుక్రేకాల వర్గావర్తపు సోమరి
తనానికే పనికివచ్చే చేతులన్నీ అతని కంఠకు
గుండు స్ఫురింపగా అమెచేతులు!

పోలిగెట్టేగలలో ఉండే కొయ్యబెంగీ
లాంటి, ఒక ఇరుగు కొయ్యతలు ఆ గదిలో
ఉండి, ఒకన శయ్యపై రోజూ రాత్రిళ్ళు నెండు
గంటలు మాత్రం నిద్రపోయేది.

చివరి కొకనా పడిగాడు. “ఒసి పిచ్చి
దానా, ఛానీ! ఒకసారి ఇంటికి వెళ్ళివేం! మాచామి
నీతోకం కంగారుపడుకూ ఉంటేవా?”

పకపకా నవ్వుపొంది. మాచామి! బతే!
చినానో మాచామి, అయిల్లూ కూడా గాలికి పోయి
నాయి. అయిల్లు సామానుసర్వస్వంలో నహా ఎప్పుడో
అమ్మేరారు. అమెకు మిగిలించి కట్టుబట్టలు మాత్రమే.
ఇప్పుడతను పంపేస్తే, అమె విగిలి పడాల్సిందే.

కళింగ జైత్రయాత్ర గ.

శ్రీ నేలటూరు వెంకటరమణయ్య

గజపతితో సంధిగావించుకొనిన పిమ్మట తమ్మార్య మేబదియేండ్లనుండియు గప్పమియక తిరుగబడియుండిన కాటూరు ప్రభువుమీద రాయలు దండెత్తి చలెనని న్యూనిజు చెప్పయన్నాడు. ఈ కాటూరురాజ్య మెచ్చటనుండెనో నిశ్చయించి చెప్పటకు దగిన సాధనములు లేవు; విజయనగర చరిత్రకారు లీ యంశమునుగూర్చి భిన్నాభిప్రాయములను వెలిబుచ్చియున్నారు; కాని న్యూనిజీ సందర్భమున జెప్పెయ్యుండు నంశములన్నిటిని దృష్టియందుంచుకొని నిష్పక్షపాతబుద్ధితో బరిశీలించి మాచితి మేని యది దక్షిణదేశమున తామ్రపర్ణి యుద్ధావరప్రాంతమున నుండెనని తోచకపోదు. 1

ఈ దండయాత్రయందు నెఱచిన యుద్ధ ప్రకారము మనకు జక్కగ దెలియదు. ముఖ్యాంశము నొక్కదానిని మాత్రము న్యూనిజు జేర్చిన యున్నాడు. కృష్ణరాయలు కాటూరు ప్రభువుపై నెత్తిపోయి యతడు నివసించుచుండిన చుట్టు పట్టణమును మట్టజింప నలపెట్టెను; కాని యాపట్టణము నావరించి ప్రవహించుచుండిన నదియొక్కటి జెల్లవ నీటిచే నుప్పొంగి దగులు దాకి ప్రవహించుచుండుట వలన దాని మట్టజి వేయుటకు సాధ్యపడదాదు; కృష్ణరాయ లంతట నా యుద్ధమమును మానుకొనలేదు. నదియొక్క ప్రధానశాఖనుండి పెక్కు కాలువల ద్రవ్వించి వానిమూలమున బ్రహమాజలము ననన్య

హర్షములఁగిప్పి జెల్లవను గోషిలకేసి గోటనుమట్ట కించి స్వాధీనపఱచుకొనెను. అందు విస్తారమైన గవములు హస్త్యశ్యాదివాహన దయమును లభించినవి. కాటూరు ప్రభువు బంధిక్యమై విజయనగరమునకు గొంపోయెను. అతని రాష్ట్రము రాయసామ్రాజ్యమున గలసిపోయినది.

కాటూరు వృత్తాంతము న్యూనిజు చరిత్రయందు వప్పు మఱియొందును గానరాదు. సమకాలిక స్రుబంధములు గాని యన్యరచనలుగాని ఈ దండయాత్రను జేర్చినవు. రాయవాచక కృష్ణరాయ విజయాది యర్వాగిన గ్రంథములందు శైత్యము దీని ప్రస్తావము గానరాదు. కాటూరుప్రభువు కృష్ణరాయలకు మాటొడిన క్షుద్రశత్రువులందొక్కడనియు, దత్తారణమున భారతీయ గ్రంథకర్త లచనిమిది దండయాత్రను గృష్ణరాయల సుప్రసిద్ధ విజయములలో జెర్చి లెక్క పెట్టక వదిలి పెట్టియుండురనియు మనసుగొంప వలసియున్నది.

కుత్బుశాహుతో యుద్ధము :

ఇతడు గోల్కొండ కుత్బుశాహీ రాజ్య స్థాపకుడు సుల్తానకుల్లీ కుత్బుశాహు. ఇతనిని సమకాలి కాండ్రులు కుతుబుసములక యని పిలిచెడివారు. జన్మముచే నితడు తురుష్కుడు. ఇమ్మడి ముహమ్మదుశాహు కడపటిదినములలో దక్కనుకువచ్చి సుల్తాను అంగరక్షక బలమును బ్రవేశించెను. ఇతడు మొదట బహనుసిసుల్తానుయొక్క వేటకుక్కలను గాపాడు చేర్వగాడుగ నియమింపబడినట్లు రాయవాచకమునందు కలదు. 2 ఇది యంతసత్యమో తెలి

1. చూ : అనుబంధము, 'కాటూరు'.

2. రాయవాచకము, ఆం. సా. పరి. పత్రిక, సం. 81. పుట 61.

యను. ఇతడు నెఱిగోడు; నేర్పరియైన దళవాయి; సుల్తాన్ ఇమ్మడి మహమ్మదుశాహు రాజ్యప్రారంభ దశయందు తెలం గాణునకు పాలకుడాయెను. సుల్తాను యొక్క రాజ్యమును సంపర్కపటమకొని, తక్కిన బహుమనీ సానుండు లందరివలెను, స్వతంత్రుడాయెను. కృష్ణరాయలు సింహాసనము నధిష్ఠించిన క్రొత్తలో నిరడు దనపేర నానెనులకు ముద్రించుకొని భుజ్జాజనునివించుకొని నిజస్వాతంత్ర్యమును బ్రకటించుకొనెను. ఇతడు ఆసహోతు, ఇతని రాజ్యకాంక్షకు మేరలేదు; తెలుగుభూమి కంతటికిని తానె యొనయుడను గావలయునని ఇతని కోరిక. కావున, గజపతులతోడను విజయనగర రాయలతోడను ఖోరితని కని వార్యనాయెను.

కృష్ణరాయల ప్రథమ తురుష్కయుద్ధమున నె కుల్లీ కుర్చుకాహతని కత్తిపాటు రుచిజూచియుండెను. రాయలు సింహాసనము నెక్కియు నెక్కకముందఁ బిహోదుగు బ్రకటించి విజయనగర సామ్రాజ్యముపై నెత్తించిన బహ్మనీసుల్తాను రెండు మహమ్మదు శాహునకు నోమనడచి కృష్ణాతటమున ఖోరిసంగ్రామమున నిర్మితులై పాళిపోయిన ముగ్గురు దుశేదారులలో కుత్బుశాహుకొక్కఁడు. ఈ పరాజయ మతని హృదయగునకు శిల్పప్రాయమై రాయలతో పదింబదిగ బోరాడు బురికొల్పినది. ప్రతి సంవత్సరమును అతడు విజయనగర సామ్రాజ్యముపై దండయాత్ర వెడలువాడట ! క్రీ. శ. 16 వ శతాబ్ద ప్రారంభదశయందు విరచితమైన 'తారిఖ్-ఇ-ముహమ్మదు కుల్లీ కుర్చుకాహీ' యను గోల్కొండ సుల్తానుల చరిత్రయందు సుల్తాన్ కుల్లీకుత్బుశాహుకు గృష్ణరాయలతోనైన యుద్ధములు కొన్ని విపులముగ వర్ణింపబడియున్నవి. ఈ చరిత్రప్రకారము ఆ యుద్ధ మంతయు రెండు రాజ్యముల గడిప్రదేశములందుండిన గిరిదుర్గము లైదింటి చుట్టు నడచినవి. జేవర కొండ ముట్టడితో యుద్ధము ప్రారంభమైనది; కుల్లీ కుత్బుశాహు తన సైన్యములనంపి కొటను ముట్టడించి స్వాధీనపఱచుకొనుటయే కాక యచ్చట హిందూదేవాలయములను కట్టడములను నుడియగొట్టించినాని స్థానముననుసేదులను గట్టించెను. ఈ వార్త విన్నంతటనే కృష్ణరాయలొక గొప్ప సైన్యముతోగూడ కుత్బుశాహీ రాజ్యముపై నెత్తించి గడిప్రదేశమున జాలభాగము

కొక్కిమాచి పాడుగావించెను; సుల్తాన్ కుల్లీ యంతట నొక చిన్న సైన్యముతో నతని దలుముటకు వచ్చెను ఉభయ సైన్యములు పానుగల్లు దుర్గముకడ కారసిల్లినవి; యుద్ధమున గృష్ణరాయ లోకి సాహోదాయెను; రకునాత కొంతకాలము ముట్టడి నడచిన పిమ్మట రాయల బంధువైన దుర్గాగృహకు పానుగల్లు కొటనుసుల్తాన్ కుల్లీవశము గావించి రాజ్యముతో గూడ నచట వాసిపోయెను; అచటినుండి కుల్లీకుత్బుశాహు ఆ దుర్గమునకును గోయిల్ కొండకును మధ్య నుండు గన్నురమును ముట్టడించెను. రెండు నెలల సవ్యంతము ముమ్మరముగ ముట్టడి సాగినది. దుర్గపాలకులు మొండిదైన్యముతో దుర్గసంరక్షణకార్యమును నిర్వహించినను శుదకు కొటను శత్రువులపాలు గావించి బయలు వెడలవలసినవారైరి. గన్నురము స్వాధీనమైన పిమ్మట కుల్లీకుత్బుశాహు కొనలకొండ (కొయ్యలకొండ)ను ముట్టడించెను; కొన్ని నాడైన పిమ్మట తురకలు కొటగోలలో గండ్లు పోడిని లోపల బ్రవేశింప బ్రయత్నించిరి; అంగుళిముట్ట శత్రులనిల్వరించుటకు సాధ్యము గాకపోయినందువల్ల దుర్గసంరక్షకులు కొటను శత్రువులకు నైవసము జేయవలసి వచ్చెను.

కొవిలకొండను సాధించిన రకునాత కొన్ని యేండ్లు గడచినవి. కుల్లీకుత్బుశాహు ప్రతాపరుద్ర గజపతి నోడించి కృష్ణాగోదావరుల మధ్యనుండు తీరాంధ్రభూమిని స్వాధీనము జేసికొనెను. అతడు గజపతితో యుద్ధము సేయుచుండగా గృష్ణదేవ రాయలు గడిసీమలపై దండెత్తి వచ్చెను. సుల్తాన్ కుల్లీ యుద్ధప్రయత్నములు పూర్తి జేసికొని కొండవీటికివచ్చి యా దుర్గమును ముట్టడించెను; కాని యది నిరభ్యంతరముగ సాగలేదు. బెల్లముకొండ విన కొండ దుర్గములందు కాపుండిన రాయరాణుల పలు మారు రాత్రులందు ముట్టడికారులపైబడి వారి కపార నష్టము గలిగించెను; కావున కుల్లీకుత్బుశాహు కొంత దండుతో దన కుమారుని హైదరుఖానుని కొండవీటి చుట్టును గాపుంచి స్వయముగ బెల్లకొండపై నడచి యా దుర్గమును ముట్టడించెను. అచ్చటి రాయరాణ్యము నిర్వక్ర పరాక్రమముతో బోరినను కొటను దుదకు కుత్బుశాహును కొప్పజెప్పవలసినవారైరి. ఇంత

లోపలనే కొంపపీటిని ముట్టడించుచుండిన కుత్బు శాహీ దండు హైదరుఖానుని యాధిపత్యము సంగీకరింపక తిరుగుబాటు చేసెను; వెంటనే కుల్లీకుత్బు శాహు కొంపపీటికి బోవలసివచ్చెను; బెల్లంకొండ మహమ్మదీయులకు వశమైనదని తెలియవచ్చినంతటనే, కృష్ణ రాయ లొక గొప్పనైస్యమును, కొంపపీటి రాజ్యము నుండి తురకలను బాటవోలి వారాక్రమించుకొన్న దుర్గములను రాష్ట్రము మరల స్వాధీనము చేసికొనుట కొఱకంపెను; కాని యా నైస్యమును బెల్లంకొండ చేరగ నే వారి రాక నెఱింగి కుల్లీకుత్బు శాహు కొంపపీటినుండి వేగిరమె తిరిగివచ్చి యాకస్మికముగ ప్రబలి యుద్ధమున వారి నోడించి పాటవోలెను; పిమ్మట నతడు కొంపపీటికి మరలివచ్చి యా లోటను గూడ సాధించెను. కొంపపీట కైత్రువశమాయెనని విన్నంతనె, కృష్ణరాయలు దన యల్లుడును సేనాధిపతియు నైన శివరాయల యాధిపత్యము క్రింద నొక లక్ష దళము నా దుర్గమును చురల జయించి వశపఱచు కొనుటకొఱకంపెను. రాయ నైస్యము వచ్చుటనగుని కుల్లీకుత్బు శాహు కొంపపీటిని విసర్జించి కొంపపల్లి వైపు తిరిలిపోయెను. హిందువులు వన్నంటి తలుగుదు బోయిరి. వారు సమీపించునందాక ఊరక యుండి కుత్బు శాహు చటాలున వారిపై నురిక పంచ బం గాళము గావించెను. ఇట్లు నిర్జితులైన హిందువులు వెనువెరిగి కొంపపీటికిబోయి యా దుర్గమున పొరబడి ద్వారములను మూసికొనిరి. కుల్లీకుత్బు శాహు వారిని వెంబడించుచు కొంపపీటిని మరల ముట్టడించెను. కుత్బు శాహు ధాటి కాగజాలక హిందువులు, సంవత్సరమునకు మూడు లక్షల చొప్పున గొప్పముగట్ట నొప్పుకొని, యతని కరిగావులైరి.

తారీఖ్ - ఇ. మహమ్మదు కుల్లీకుత్బు శాహీ యందు వర్ణింపబడిన యుద్ధవృత్తాంతము సంగ్రహముగ నిది. యుద్ధవృత్తాంతము నింత విపులముగ విరచించిన చరిత్రకారుడు యది యెప్పుడు జరిగినో తెల్పి

3. Briggs Ferishta III pp 355-57, 365-67.

4. కె. వి. లక్ష్మణరావు గారు - మహమ్మదీయ మహాయుగము, పుటలు 368-69.

5. డి. 40.

యుండిన విషయ గ్రహణమునకు బాలగ ననుకూలపడి యుండెడిది. అట్లాతడు తెల్పియుండకపోవుటచే నీ యుద్ధచరిత్రము దురవగాహమై తప్పుతలంపులకు దానకమైయున్నది. కొండలు ప్రసిద్ధపరిశోధకులీ మహమ్మదీయ చరిత్రగ్రంథమున వివరించియుండు యుద్ధవృత్తాంతమంతయు గల్పనాకథయని వ్రోసి పుచ్చియున్నాడు⁴. కావున మొట్టమొదట నీ యుద్ధ కాలమును నిర్ణయించుట కర్హము. కుల్లీకుత్బు శాహు యొక్క దేవకొండ ముట్టడితోగాదా ఈ యుద్ధము ప్రారంభమైనది. మొదట నీ దుర్గము గజపతులకు జెల్లుచుండినది. క్రీ. శ. 1460 వ సం॥మున కవిలేళ్ళు గజపతి యాజ్ఞాపాపన నలసి పుత్రు డెంద్రరెవుడు దేవకొండ నెలమలకు పోతుచు నప్పటినుండి క్రీ. శ. 1515 సంవత్సరమున గృష్ణరాయలు గజపతి సామ్రాజ్యముపై దండెత్తిపోవుచు దేవకొండతో గూడ తెలింగాణ దుర్గముల నన్నిటి సాధించువఱకును నది గజపతుల యాధీనమండే యుండినది; కావున కుత్బు శాహు దాని ముట్టడించినది క్రీ. శ. 1515 నకు దూర వాతనైయుండవలయును. తరువాత పానుగల్లు గద్దుర కోనలకొండదుర్గము లన్నియు నొకదాని పనుక నొకటిగ కుత్బు శాహుచే నైదాటునెలల కాలమున ఒయింపబడినట్లు చెప్పియుండుటచే నవి కుత్బు శాహు నకు క్రీ. శ. 1516 వ సంవత్సరమున వశమైనట్లు మనము నిశ్చయింపవచ్చును. కాని కీర్తిశేఖరైన శ్రీ కొమక్షాజు సంకటలక్ష్మణరావు పంతులుగారు అద్దంకి గంగాధర కృత తపతీసంవరణ పీఠికలోని కుల్లీకుత్బు శాహు ప్రశంసాత్మకములైన—

“పడమట సవాయి బసవని గా జేసి

యచట గొయ్యలకొండ యావరించె

ద మది (రి) మి (మ) ల్లా ఖాను దక్షిణంబున గొట్టి హరియించె పానుగల్లాదిగిరుల.”

అను సీసపద్య చరణముల నాధారపఱచుకొని ‘ఈదమదిమిల్లాఖాను డెవ్వడో తెలియదు. కాని యతడు తురుష్టు డెనుటకు సందేహములేదు. అదిల్ షాహ యొక్క సేనానియైయుండనోవు. కావున సుతుబ్ షాహ పానుగల్లును రాయలయొద్దనుండి తీసికొనియె నన్న వార్తకల్గి’ యని వ్రాసినారు⁵. కుత్బు శాహు దమదిమిల్లాఖానుని దక్షిమిపానుగల్లాదిదుర్గములను గొని యెనని గంగాధరకవియన్నంతమాత్రమున, గృష్ణరాయ

లనాత డోడించి యా దుర్గము స్వాధీనపఱచుకొనెనని తారీఖ్ - ఇ - ముహమ్మదు కుల్లీకుత్బుశాహీయందు చెప్పబడిన వృత్తాంతమును, 'కల్లీ'యని త్రోసిపుచ్చవలసిన యావశ్యకతలేదు. ఎలన, రెండును సత్యమే కావచ్చును. పానుగల్లు మొదలగు దుర్గములను కుల్లీ కుత్బుశాహీకాసారి కృష్ణరాయలను జయించియు మఱి యొకసారి దళుదిమిల్లాఖానుని బాంబాలియును స్వాధీనము కేసికొనియుండు వచ్చునని.

ఇకకొంప పీఠి యుద్ధవిషయమును విచారించుము. తారీఖ్ - ఇ - ముహమ్మదు కుల్లీకుత్బుశాహీలో జేప్పినట్లు మల్తాకొల్లీ కొంపపీఠపై నెత్తివచ్చినది వాస్తవమని పరిశోధకు లొప్పుకొనుచున్నను, అందు వక్కాడంచినట్లు విజయుడుగాక

రాయలచే పరాభూతుడై పాఠిపోయెనని నిశ్చయించి యున్నారు. వీరు తమ యభిప్రాయము సత్యమైనదని నిరూపించుటకు న్యూనిజమున్నగు సమకాలిక రచయితల వ్రాతల నుదాహరింతురు ; కాని న్యూనిజ సాక్ష్యము నాధారపఱచుకొని తారీఖ్ - ఇ - ముహమ్మదుకుల్లీ కుత్బుశాహీయందలి యుద్ధవృత్తాంతము సత్యత్రయంగావని వాదించుట తగవుగాదు. ఎలనగా, న్యూనిజ, కేర్లొన్ను దిండూత్ర తారీఖ్ - ఇ - ముహమ్మదుకుల్లీ కుత్బుశాహీయందు వర్ణింపబడిన దిండూత్రకంఠ భిన్నమైనది. న్యూనిజ చెప్ప దిండూత్ర. క్రీ. శ. 1519 సంవత్సరముననో యంతకు కొంచెము ముందో జరిగినది. కృష్ణరాయలు కలంగవిజయుడు సంభూర్ణమైనపమ్మట విజయనగర

6. జరిగినవాస్తవము గూర్చి నింతియయని తోచుచున్నది. ఇందు కేర్లొన్నునడిచిన దుర్గములన్నియు నిప్పటి మైదరాబాదు రాజ్యమునందలి మహబూబ్ నగరమండలము నందున్నవి. దేవరకొంప నల్లగొండ బిల్లాసరిహద్దునను పానుగల్లు గిన్నూర కోవలకొంపలు మహబూబ్ నగర పశ్చిమసరితమునం దొంకొంటికి చేరువయందున్నవి. క్రీ. శ. 16 వ శతాబ్దప్రారంభమున విజయనగర విజాపుర గోల్కొండరాజ్యముల పొలిమేరలను ఏర్పటనై సంధించుచుండెనవి. ఈ ప్రదేశముపై ముఝోలగుట్ట ; కావున పై బేర్లొన్నిన దుర్గములన్నియు దళుదుగ జేతులుమారుచుండుట యందు వింత యేమియు లేదు. కోవలకుంట పీఠి యందు ప్రధానదుర్గము ; దాని చరిత్రనుసరించియొరిక్కినవాని కళయు నడచెను. 16 వ శతాబ్దప్రారంభమునది విజాపురరాజ్యస్థాపకుడగు యూసఫ్ ఆదిల్ ఖానుని యధీనమందుండెను. క్రీ. శ. 1511 వ సంవత్సరమున గృష్ణరాయలీ తలి వధించి కోవలకొండను దత్తమీపదుర్గములను రాష్ట్రములను వశపఱచుకొనెను. క్రీ. శ. 1534 వ సంవత్సరమున కోవలకొండ మల్లీకుత్బుశాహీయనకు కైల్లమండినది. విజాపుర ప్రభువగు ఇస్మాయిల్ ఆదిల్ శాహీదుర్గమును కైకొనుటకు వచ్చి ముట్టడివేసి యచటనై కోటను సాధింపకముందే వ్యాధిగ్రస్తడై మృతినొందును. (Briggs Ferishta III p. 71) కావున కుత్బుశాహీ సహాయని బసవని గావించె కోవలకొండనాశించినదియుదమదమిల్లా ఖానుని గొట్టి

పానుగల్లు మొదలగు దుర్గములను హరించినదియు దత్తార్పణజరిగియుండవలెను. ఎప్పుడోనిశ్చయించి చెప్పటకు దగిన సాక్ష్యములేదు ; కాని యది 1530-34 ల మధ్య జరిగియుండవచ్చును. ఎలనగా క్రీ. శ. 1529-30 సంవత్సరమున దిండూత్రభువైన బరీదు నకును ఆదిల్ శాహీనకును యుద్ధమునడచెను. ఈ యుద్ధమున ఆదిల్ శాహీనకు వీరారు పాలకుడైన ఇమాదు శాహీను, బరీదునకు కుత్బుశాహీను తోడువచ్చి ; కాని బరీదుపక్షమునకు ఓటమిగల్గెను. ఆదిల్ శాహీ బరీదును స్వాధీనముజేసికొనెను. ఈ సందర్భమున ఆదిల్ శాహీ కోవలకొండ గిన్నూర పానుగల్లు దుర్గములను స్వాధీనపఱచుకొనియుండవచ్చును ; ఎలనగా నతని, పుత్రుడగు మల్లాఖానుడీ యుద్ధమున దిండికి బాగుటయై నిలిచి శత్రులతో బోట్లాడెను. (Ibid p. 64). ఇతడు గంగాధర కవి 'బేర్కన్న చమది లేక దమరి మల్లాఖానుడు. చమది లేక దమరియనునవి రెండును అపపాఠములు. 'తజీమి' మల్లాఖాను అని యుండవలెను. తరువాత కుత్బుశాహీదిలు శాహీయుల నోడించి యీ దుర్గముల నన్నిటిని కైవసముజేసికొని యుండవలయును. కావున నీదుర్గములను కుత్బు శాహీ కృష్ణరాయల నోడించి కైకొన్నది క్రీ. శ. 1516 నందగుటవలన గంగాధరకవి వాక్యముల నాధారపఱచుకొని తారీఖ్ - ఇ - ముహమ్మదుకుల్లీ కుత్బుశాహీ సాక్ష్యమును నిరసించి త్రోసిపుచ్చట సమంజసముగాదు.

మునకువచ్చి తిమ్మరసయ్యను అతనికి నాయంకరి
మున కిచ్చియుండిన కొంపపీటికి ప్రయాణము చేసి
యంపెను. అత పిచ్చిటికి బోయి చేరకముందే కుర్చు
కాహు దళవాయి - మదార్ మలక యను మహమ్మ
దయ్యను అటువదివేలనైవ్యముతో నతని నెదిరించెను.
రెండులత్తులఫౌజును వెంటబెట్టుకొని పోవుచుండిన
తిమ్మరసు వానిని సులభముగ నోడించి ఛోల్యాపుత్రు
లతోగూడఁ జేతుబట్టి విజయనగరమున కంపెను.
వారంపలు నచట చేతులాలయందు ముచ్చలైరి/

తారీఖ్ - ఇ-ముహమ్మదు కుల్లీ కుర్చుకాహీ
యందు వర్తింపబడిన దండయాత్ర క్రీ. శ. 1525 న
తిరువాతి నడచెను. వీలన నతికు గజపతిని జయించి
కృష్ణాగోదావరుల నడిమి వీరాంగ్రజేశమును జయించి
స్వాధీనముజేసికొనినపిమ్మట కొంపపీటిని యట్టింప
నట్లు చెప్పియున్నది. కుల్లీకుర్చుకాహు విజయముల
కప్పుకు కొంపపీటిరాజ్యమున రేగిన యల్ల
రియే ముఖ్యకారణము. క్రీ. శ. 1515 మొదలు
కొంపపీటిరాజ్యము గృష్ణరాయల సర్వశిరఃప్రధాని
యైన తిమ్మరసయ్యకు జెల్లుదుండెను; అతని పక్ష
మునందతని యల్లరైన నాదెండ్ల గోపమంత్రి యా
రాష్ట్రముయొక్క పాలనకార్యమును కొంపపీటనుండి
జరుపుచువచ్చెను. ఆసంవత్సరమున గృష్ణరాయలు దిన
కుమారుడైన తిరుమలదేవ మహారాయలను నాదెండ్ల
బాలుని తిమ్మరసయ్య కుమారుడగు తిమ్మదండనాయ
కుడు విషప్రయోగముచే జంపినాడని విశ్వసించి
తిమ్మరసయ్యను నతని పుత్రులను సోదరులను బండి
చేసిచేతుబెట్టించెను; కాని తిమ్మదండనాయకుడు
చేతునుండి తప్పించుకొని సాంద్రారణ్యమునకు బారి
పోయిబందిపోటు దొంగలకునుదారి దోపిడిగాండ్ర
కును ఇరవైన యొక దుర్గమునుబోయిచేరెను. ఆ దుర్గా
స్థానమునకి బంగువగుటచేత నతని జేరదీసి యతనికి
వలసిన ధైర్య సాయమొనర్చెను ఆ దుర్గమును బ్రధాన
స్థానముగ జేసికొనికృష్ణరాయలతో యుద్ధమునెయ గడ
గెను; రాయలతని యల్లరి నణచివేయుట కయ్య
పరసయ్య నాయకత్వముక్రింద నొక గొప్ప నైవ్యము

సంపవలసవచ్చెను. ఆయ్యపరసు తిమ్మదండనాయ
కునికి మనికిపట్టెన గుర్తమును బాట్టుముట్టి సాధించి
యతనిబట్టి విజయనగరమునకు గొంపాయి రాయల
ముందుంచెను. హోవాద్రెక్కడై రాయలతని సోపినుని,
తండ్రియైన తిమ్మరుసును హతనాలనుండి రప్పించి
కన్నులు బొకిపించి మరల కారాగారమున బంధిం
చెను. తిమ్మదండనాయకుడు చేతులాలయందే మృతి
సందెను. ౦

తిమ్మదండనాయకుని తిరుగుబాటువలన కొంప
పీటి రాజ్యమున శాంతి చేరి సంక్షోభము గలిగినది.
తిమ్మదండనాయకుడు హాజీపాయిస నాంద్రారణ్య
పర్యవేక్షణము ప్రవేశపెట్టెను. అతని కారణమున
గిర మట్ట మలెని బావ నాదెండ్ల గోపమంత్రి, తిమ్మ
దండనాయకుని తిరుగుబాటునకును కుల్లీకుర్చు
కాహు కొంపపీటిదండనాత్రకును పరస్పర
సంబంధ మెద్దియోనియు గలది తెలియదు. కాని
యించుమించుగనవి యేకకాలముననే సంభవించినవి.
అనోన్యనసంబంధ ముండినను లేకపోయినను తిమ్మ
దండనాయకుని యల్లరి మూలమున గలిగిన సంక్షోభము
కుర్చుకాహు దండనాత్రకు బాలగ ననుకూలించె
ననుటకు సంశయములేదు.

తారీఖ్ - ఇ-ముహమ్మదు కుల్లీ కుర్చుకాహీలో
జెప్పినట్లు ఈ దండయాత్రయందు జయము కుల్లీ
కుర్చుకాహుకు జేకూరెననుట సంశయాస్పదమైన
విషయము. హిందువు లోడి దుర్గము సంగ్రహించుకొన
నేరక కప్పుము కట్టెదమని యొడబడినంత మాత్రమున
కుల్లీకుర్చు కొంపపీటిని హిందువులకే విడిచిపెట్టి
పోయినన్నది నమ్మదగిన సంగతికాదు. ఇది సుల్తాన్
కుల్లీషద్దతికి వ్యతిరేకమైనది. అతనికి గలిగిన యపజయ
మును గప్పిపెట్టుటకు తారీఖ్ - ఇ-ముహమ్మదు కుల్లీ
కుర్చుకాహీ రచయిత యవలంబించిన కుయుక్తి-ఇది
యని తోచుచున్నది. ఈ తలంపు కళాపూర్ణోదయ
పీఠికయందలి,

“వదలక యుత్తల్ లేంద్రుని సవాలు
బరీదు నమంచు దుర్జయుం
గుమపనముల్ దల్లడిల గొట్టె
మహాద్భుత సంగరంబులో

నెదిరిచి కొండపీటకడ నెవ్వరు
సాటి విచిత్ర కార్య సం

7. Nuniz, Sec. Forgotten Empire
p. 322.

8. Ibid pp 360 - 61.

పదపస నారసింహ విభుపట్టికి నార
స్థపాల మాళికికా."

అను పద్యమువలన దృఢముగనున్నది. ఇందు కుతపసమల్కునువలన నందల నారపరాజు కొంపపట్టి దగ్గర యుద్ధమునం వోడించినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఈ నందలనారపరాజు ఆరెవీటి బుక్తరాజునకు ముప్పును సుడు; మఱియొక ముప్పునునుడైన అలీయరామరాజు కృష్ణదేవరాయల యల్లుడు; ఇతనినే తారీఖ్-ఇ-ముహమ్మదు కుత్బీకుత్బుశాహీ రచయిత దేవరాయలని షేర్గొనియున్నాడు. ఇతని యాధిపత్యముక్రిందనే కృష్ణరాయ లొక ప్రచండచైతన్యమును కుత్బీకుత్బు శాహును కొంపపట్టినందు తేలిమివేయమని పంచి యుండెను. కావున లక్ష్మణరావు గారు వచించినట్లు 'కొంపపట్టికొని నోకిపోయినది కుత్బుశాహుయే గాని హిందువులు గారని స్పష్టముగ కెప్పవచ్చును.

కృష్ణరాయలకు గుతుపసమల్కుతో జరిగిన యుద్ధములలో నాద్యమున జయము గుతుపసమల్కుకే గలిగెను; కళింగ దిగ్విజయమున నిమగ్నుడై యున్న తరి యాదిల్ శాహు కుత్బుశాహు లిద్దరును గలిసియే ప్రత్యేకముగనో విజయనగర సామ్రాజ్యగతిమర్గములను గొన్నింటి నాక్రమించిరి. కృష్ణరాయ లవ్వల ఆదిల్ శాహు నోడించి రాయమారు ముద్దులు దుర్గముల మరల స్వాధీనపఱచుకొన్నను కుత్బుశాహుక్రమించిన కోవిల కొంపగన్నురపానుగలు చేవరకొండ దుర్గములు నాల్గును అతని యధీనముననె నిలిచిపోయినవి; కొండ పీఠి రాజ్యమున తిమ్మదండనాయకుని హావలి మూలమున ముల్తాక్ కుత్బుశాహునకు మొదట జయము చేకూరినను చివరకు నిర్జితుడై నిజరాజ్యమును బోయి చేరెను.

అనుబంధము

కొటూరు,

కళింగ విజయానంతరము కృష్ణదేవరాయలు కొటూరు రాజ్యముపై దండు వెడలెనని న్యూనిజా వ్రాసియున్నాడు. కొటూరు దండయాత్ర ప్రశంస మఱి యెచ్చటను గానరాదు; కావున దీని చరిత్రను గనుగొనుటకు న్యూనిజా గ్రంథమునకంటె సాధనాంత

1 న్యూనిజా గ్రంథములో ఆ పట్టణము పేరుండవలసిన తావు హాన్యముగ వదిలివేయబడి యున్నది.

రములేదు. అతడు వివరించిన కొటూరు వృత్తాంత మిది :—

"కృష్ణరాయలు ఒరియారాజుతో సంధి కొని బడి యతని పుత్రికను బెండ్లియాడి యతని రాణివా సము చేజవదల్చి (కృష్ణా) నది కవ్వలి రాష్ట్రముతో గూడ నతనికి మరల నొసగిన పిమ్మట గొప్ప చైతన్యమును సమకూర్చి కొటూరుపై దండు వెడల సంసిద్ధుడాయెను. కొటూరునునది—విబిదివిండ్లనుండి (రాయల యధికారము సంగీకరింపక) తిరుగుబాటు చేసియుండిన యొక ప్రభువు యెలుబడిక్రిందినుండిన—యొక రాజ్యము. చోళమండల తీరమందున్నది—(కృష్ణరాయలు) దానిమీద దండు వెడలి త్రైత్యభువు వసింపి చుండిన ముఖ్యపట్టణములయం దొకదానిని ముట్టడించెను. దానిపేరు.....1 అది జలపరివృత్తము.

కృష్ణరాయల పట్టణమును ముట్టడివేయ గలిగిన త్రుడు వానకాలముకుటచే దానిమట్టును నావరించి యుండిన నది వెల్లువచే నుప్పొంగి జలభరిరెమ్మై ప్రవహించుచుండెను. తత్కారణమున అరణ్యవలన నా పట్టణమున పెట్టిముప్పును గలుగదాయెను. అలస్యమును సహింపక కృష్ణరాయలు తన యుద్ధయమును కొనసాగినీయక యడ్డపడుచుండిన యానది ముఖ్యతాపను వాటి దాని (యా పట్టణమును) దాకుటకు పీలు కొలుగు నట్లు దానినుండి పెక్కు కాలవలను ద్రవ్వదిన పరివారమున కాడ్చాపింపించెను. (అతనికి) జనస్తోమ మధి-ముగనుండుటచే నా కార్య మచిరకాలమున నె సుగినెను. క్రొత్తకాలువ లన్నియు ద్రవ్వి యైన పిమ్మట నదీప్రవాహమును బానిచై పు త్రిప్పించెను. నదిలోని నీరంతయు నల్పకాలమున నె కాలవలమూలమున బాటిపోవుటచే నది యడుగంటి లోతులేక వట్టిపోయినది. అంతట నా పట్టణ ప్రాకారమును దాయుటకు వలనుబడెను. విబిదిపాయలసండ్ల వేటు మార్గముల నదీజలమంతయు బాటిపోయినది.

పట్టణములో గావుండిన లక్షకొల్లలగును మూడువేల గుఱ్ఱపురౌతులును ధైర్యసాహసముల బ్రకటించుచు ఛోరాఛోరిగ బోరిరి; కాని వారి పరాక్రమము వాసికెక్కువ ముప్పుయివ్వినది; వారు కృష్ణరాయలను పట్టణమును బోరనీయక యడ్డపెట్ట జాలరైరి. ఒక కొన్నినాళ్లు పోరాటజరిగినవెనుక, రాయలపట్టణమును బ్రవేశించి యందుండినవారి నంద

దిని సంహరించెను. అందు విస్తారము గనముండినది. భూమియును బహు సంఖ్యాకాశ్యచయునును మనహా ప్రవర్తనగాక వెలకనోటి యిటువది లక్షల బంగారు పద్మావు లతోలికి హస్తమామెను. ఆ రాష్ట్రము వైవస్వనైసముట కృష్ణరాయలు దని నాయులలో నెవ్వరెవ్వరి యంత ముద్ర మీదనో యందునాత్రును బంచుచున్నెను. ఆ పట్టణమున నీవ సిందురు నా రాజ్యము నేలుదుండు ప్రభువును బండ్రికృతునిగావించి విజయనగర సుచకు గొలిపచ్చెను. ఆత దచట రాయల వెలయంగు మృతు డాయెను."2

గృహిణి చెప్పిన కాటూరు వృత్తాంతమున సంజేహాస్పదములైన యంశములు కొన్ని కలవు. కాటూరెచ్చటికొ రాయలకోసమునకు సుజయిన ప్రాచ్యార్థిపతి దొడ్డకో తెలియరాదు. ఈ యంశములను స్పష్టముగ తెలియజేయగల పాశ్చాత్యులు గృహిణి చరిత్రయందుగాని యన్యత్ర ముఖ్యమెందుగాని లభ్యపడదు. కావున నీ దంపయాత్ర చరిత్రను వివరింపబూనిన గూఢానిక సరిశోధక పండితులు ఏకము చెప్పినట్లు మఱియొకరు చెప్పక తల కొక గారి ప్రాక్తి యభిప్రాయభేదమును వెలిపుచ్చి యున్నాడు. గజపతుల రాజవిధానుల కటకము కాటూరన్నరు హాసకోట కృష్ణరాష్ట్రుగారు3. సాగు ముద్రహస్తాశ్చరాష్ట్రుగారు 'తనాస్తు' అని కృష్ణ రాష్ట్రుగారి యభిప్రాయమును నిరసావహించినారు4.

కీరి యభిప్రాయము సరికాదని నిరసించి కాటూరనగా కాజురాజ్య మనియు నదియే యుమ్మహారని యును, న్యూనిజా భ్రమజేంది కృష్ణరాయల యుమ్మహారు కళింగదంపయాత్రల కాలక్రమమును దాగు మారు చేసినాడనియు వాదించినారు డాక్టరు, యస్. కృష్ణస్వామి అయ్యంగారు5. తొలుత రాయవేలూరే కాటూరిని యూహచేసిన నూయలూర తరువాత కృష్ణస్వామి అయ్యంగారి యభిప్రాయము సంగీకరించినారు7. ఇది సమంజసము కాదని త్రోసిపుచ్చి

ఆచార్య కె. డి. నీలకంఠాశ్చరాష్ట్రుగారును డాక్టరు, టి. వి. మహాశింగముగారును, కాటూరను నీ కాటూర పట్టణముగా పొన్నేరితాలూకాలోని తూర్పుసముద్ర తీరమున నుండు కాటూరును గుఱాగుమే యని నిర్ణయించినారు8.

ఈ యభిప్రాయము లెంతటి కంగీకార్యతగా విచారించుట యుక్తము—తాని ననుసరించుచున్నామి కాటూరు వృత్తాంతమున దప్పింప నిర్ణేతమునకు సాధకములగు నంశములకు వివరించుట మిక్కిలియు నావశ్యకము.

(1) కాటూరనునది మొక రాజ్యముకేద ; అది చోళమండలతీరమున నుండెను.

(2) కృష్ణరాయల రాజ్యములో కొక ముఖ్య పట్టణమును ననిచే పరివృత వైనదానిని చూట్టెడినాడు.

(3) ఆరాజ్యమును బాలించుచుండిన రాజు కృష్ణరాయల దంపయాత్రకు పూర్వ మేబదిసంవత్సరములనుండియు తిరుగుబాటుచేసియుండెను. ఈమా దంశములను ఏ ప్రశ్నమున కనువర్తించునో గూఢాప్రశ్నమున కాటూరు రాజ్యముండెనట సమంజసము ; ఇంచే యంశమునకు విరోధించినచు అట్టి చోట కాటూరు రాజ్యముండెనని తలంచుట యుక్తముగాదు.

ఇక కాటూరు రాజ్య మెందు నుండెనో కను గొందము. కటకమే కాటూరునా? తూర్పుసముద్ర తీరము నంతటిని పాశ్చాత్యులు చోళమండలతీరముని చెప్పవారు. కటకము తూర్పు సముద్రజేతమునందున్నది. అంతమాత్రమే నదియే కాటూరనుట తగదు. ఏలన కృష్ణరాయల కాటూరు దంపయాత్రకు పూర్వ మేబది సంవత్సరముల (క్రీ. శ. 1519-20—50=1469-70) నుండి తత్పాలకు తిరుగుబాటు చేసి యుండెనని న్యూనిజా చెప్పచున్నాడు. తిరుగుబాటు నకు పూర్వ మతడు రాయసామంత మండలాధిపతి యని తెల్లమగుచున్నది. అగు నేని యతని రాష్ట్రము విజయనగర సామ్రాజ్యాంతర్గతమై యుండవలెను. విజయనగర రాయల యధికారము కృష్ణరాయల కలింగ దిగ్విజయమునకు పూర్వ మెన్నడును సింహాచలమున కవ్వలిజేతముపై సాగియుండలేదు. మఱియు గటకము గజపతుల రాజధాని. అచట మొదట పూర్వ గాంగ వంశజులును నటువెనుకు మూర్ఖవంశజులును నగు గజపతులు రాజ్య మొనర్చిరి. వీరెన్నడును విజయనగర చక్రవర్తుల కరిగావులై యుండిరనుటకు లేక

2. Nuniz. See the Forgotten Empire, 1p 320-22.
3. ASIAR. 1908-9 p. 180.
4. TDER. pp 181.2.
5. The Yet-remembered Ruler pp 9-11.
6. Forgotten Empire, p. 321. n. 1.
7. Historical Inscriptions. li. 228.
8. Ep. Ind.

మాత్రమైన నాధారము లేదు; కావున కటకమే కాటూరను సిద్ధాంత మంగీకరింపదగినది కాదు.

ఉమ్మత్తూరు కాటూరా? ఇది కృష్ణరాయల కాలమున గాని యంతకు ముందుగాని కాడవుల యధికారముక్రింద నుండెనా? కృష్ణరాయలొకరించి బంగి కృష్ణుని గావించి విజయనగరమునకు గొనిపోయిన కాటూరు ప్రభువు కాడవ వంశజుడా? అను ప్రశ్నలకు సమాధానము చెప్పవలసియున్నది. క్రీ. శ. 1823 వ సంవత్సరమున మహమ్మదీయులు ద్రావిడదేశమును జయించిన తరువాత కాడవ వంశజు లహహాద గానగాకపోయిరి. విజయనగర యుగశాసనములలో గాని మహా యన్యచరిత్రాధారములందుగాని కాడవుల ప్రస్తావ మెందును గానరాదు. కాడవు లనగా పల్లవులు. క్రీ. శ. 10 వ శతాబ్దారంభమునఁజును పల్లవుల యధికారము సశ్చిరముంధ చక్షిణకర్ణాటక ధోమలపై సాగినది. తరువాత వీరి యధికారము షీజించి వారి రాష్ట్రము చోళసామ్రాజ్యమున గలసి పోయినది. క్రీ. శ. 13 వ శతాబ్దమున కౌప్పెగుం జింగడను కాడవ ప్రభువు ప్రసిద్ధికెక్కి తొండమండలమున బాలభాగము నేలెను. అతని యధికార మెన్నఁ గును ఉమ్మత్తూరుపై సాగలేదు. మఱియు విజయ నగరరాయల కాలమునందు ఉమ్మత్తూరు నేలిన రాజ వంశము కేవలము కర్ణాటకవంశము; మఱియు, దాము పాశ్చాత్యుగాంగరాజుల యొక్కయు హూయసలు యొక్కయు సంతతివారముని వారు చెప్పకొనిరి. కాడవులకును వారికిని సంబంధమున్నట్లగపడదు. ఇంత కంటె బ్రబలమైన మా కేవల ధౌమకటికలదు. కాటూరు ప్రభువు ముఖ్యపట్టణమువలె కృష్ణరాయలచే సాధింపబడిన యుమ్మత్తూరులోని శివక సముద్రముధియ కావేరిమధ్యస్థమైనను, నది మైసూరు పీఠభూమిపై నున్నది కాని చోళమండల తీరదేశమున లేదు. ఈ రెండు కారణములవల్లను కాటూరునది కాడవరాజ్య మనియు దాని కుమ్మత్తూరు రాజధానియనియు దలంచుటకు వీలులేదు.

ఇక న్యూనిజువచించిన కాటూరు పొన్నేరితాలూకాలోని ఆపేరిటి గ్రామమా? ఇది పై సుడివినట్లు చోళమండల తీరదేశమునందున్నది. మఱియు దత్తవీర సరముల నొక యేలుప్రవహించుచున్నది. కాని యా ప్రాంతము నేలుచుండిన ప్రభువు కృష్ణరాయలదండ

యాత్రకు మును కేబది సంవత్సరములనుండి తిరుగు బాటుచేసియుండెనుట విశ్వసంపదగనిది. విలస నీ ప్రాంతభూమియంతయు క్రీ. శ. 1491 పర్యంతము సామనవరసింగరాయల యేలుబడిక్రింద నుండి నది. తరువాత ఇమ్మడి నరసింహచమ్యరాయల కాలమున రాజ్యసంగత్యమున సరసానాయకు చుదగు గిరికచ నిజపతి నోడించి సముద్రతీరమున నైన్యమును నడిపించుకొనిపోయి ద్రావిడదేశమును బ్రవేశించి యచటినుండి దక్షిణ దిగ్విజయయాత్ర సాగించి నట్లు వరదాంబికా పరిణయమునందు చెప్పి యున్నది. 9 తుండీరమండలమును బ్రవేశించుటకు ముందుగాని తరువాతగాని సముద్రతీరదేశమున నత డెవ్వరితోడను యుద్ధముజేసినట్లు చెప్పియుండలేదు. ఈ దండయాత్ర క్రీ. శ. 1496 వ సంవత్సరమున నడచెను. నరసానాయకు డీ సందర్భమున రామేశ్వర పర్యంతము రాజ్యము సల్పుచుండిన దాక్షిణాత్య భూపాలురనెల్ల జయించెను. 10 వీరనరసింహరాయల కాలమున గాని కృష్ణరాయల రాజ్యారంభకాలమున గాని పొన్నేరి ప్రాంతభూమిని రాయల కనత్తుడై యుండిన మాంచలికు గొక్క జేలుచుండిన తూటించుటకు దగిన సాత్త్యములేదు. కావున పొన్నేరిప్రాంతమున చోళమండల తీర ప్రదేశమున నదీతటమున కాటూరను పేరుగల గ్రామ మొకటి యున్నను నదియే న్యూనిజు వర్ణించిన కాటూరని తలచుట పొరబాటు.

మఱి యా కాటూరెన్నట నున్నదనుట విచారణీయాంశము. కాటూరమనది కాయతూరు కావచ్చును. ఇది మధురకద దక్షిణ దిగ్భాగమున తిరునేల్వేలి ప్రాంతభూముల నేలుచుండిన పాండ్యవంశజులలో నొక భాగవారికి రాజధానియై యుండెను. అప్పటి పోర్చుగీసు ప్రయాణీసరులు గ్రంథకర్తలును దీనిని జేర్కొనియున్నారు. ఆ తీరదేశమునకు రాజధానియైన తూత్తుకుడి ప్రభువును 'కయిత్రోరాజు'ని పిలుతురు. అతడు శూరుడు, అని కైడ్రోడి బస్తాయను నతడు చెప్పియున్నాడు. 11 సింహళవిజయ చరిత్రను రచించిన కైరామపాదిగి కూడ 'కేత్రో' నేలు చిన్న రాజు'లను జేర్కొనియున్నాడు. ఇట్లు పోర్చుగీసు రచయితలచే కయిత్రోయని పేర్కొనబడినది కాయతూరు పాండ్యరాజ్యము. న్యూనిజు కాటూరునుగూర్చి చెప్పిన ముఖ్యాంశములు కాయతూరునకు సరిపోవుచున్నవి. కావున కృష్ణరాయలు క్రీ. శ. 1519-20 వ సంవత్సరమున జయించిన కాటూరీ కాయతూరు రాజ్యము గావచ్చును; ఇట్లని దృఢముగ జెప్పటకు వలనుపడదు; ఈ యంశమును రుజువుసేయుగల సాత్త్యమింకను లభ్యపడలేదు.

9. Sources of Vijayanagara History.

pp 172-3

10. Further sources I. pp 168. f

11. Queyros, The Conquest Ceylon, p. 394. n. 1.

“హిమగిరితనయే...”

శ్రీ క్రొవ్విడి లక్ష్మన్న

“శారదమ్మా, శారదమ్మా” ఉన్నరని నిట్టూరుస్తూ విధిసమ్మం యెక్కి నెమ్మదిగా పిలిచింది ఉమాదేవి మధ్యాహ్నం రెండుగంటలవేళ. అగ్గి కత్తెకులున్నా. ప్రాణికోటిసర్వం ఎండగామ్మకి సామ్మసిల్లి పడిపోయినట్లుంది. ఎక్కడో రెండు పిగుల నెనక తిరుగాడుతూన్న “అయిన్ క్రీమ్” అమ్మే వాళ్ళు కేకలూ, అంతకంటే దూరం లోఉన్న ఆఫీసుల్లో పనిచేసుకుంటూన్న వాళ్ళునీ మినహాయిస్తే, ఉరు నిద్దరో యిందనే చెప్పొచ్చు. లోకలోభండు వాళ్ళు ధర్మమా అని మహుచిపద్ద మొహంలాగ తియారయిన రోడ్డుమీద పలచగాజల్లిన సన్నపు టిసకా, సగం కరిగిన తారుమరకలూ, ఆమండుతెండలో మిలమిగా పెరిసిపోతూ కళ్లు చికిలిస్తే కాని చూపు ఆననివ్వడం లేదు. కందగడ్డొగ యోర్రకారిన ముఖంపైలె చెరగుతో తుడుచుకుంది, ఉమాదేవి. ఎండదెబ్బ మూలాన్ని యేకో అలా గనిపించింది కాని, నిజానికి ఆమె అడ్డే సేపువేచి ఉండనక్కర లేకపోయింది. పిలుపు నెల్లిన రెండు నిమిషాలకి తెలుపు తెరుచుకుంది; వట్టివేళ్ళతడక వొత్తిగిలిస్తూ శారద అవుపడనూ అవుపించింది.

“మీ—మీరా? ఇంత యెండలోను?” అని మహూర్తమాత్రం ఆశ్చర్యపోయి, తిరిగి ఉత్తరక్షణంలోనే “రండి, రండి...అబ్బే, యిక్కడ కాదు. నాగదిలో కూచుందాం రండి, అక్కడ చల్లగా వుంటుంది” అంటూ నోటినిండా పలకరించి, లోనికి తీసుకువెళ్ళింది.

“నిద్దర పోతున్నావు గాబోలు, పాపం.” తుంతవ్వని అన్నట్టుగా అంది ఉమ, పాముకుటుసం లాంటి శారద వాయిలుచీరా, బాగా మెడక్రిందికి కత్తిరించిన జాకెట్టూ, కాస్త చెదురువాటుగా ఉన్న ఆ ముంసురులూ చూస్తూను.

“అబ్బే-నిద్దరపోవడంలేదు. తలంటుకున్నా నేమో, నేను క్రింద కూచునేసరికి జుట్టు కాస్త చెదిరినట్టుంది” సమాధానం చెబుతూనే శారద పెరస కాయలాంటి ఉంగరపు వేలితో ముంసురుల నెనక్కి తోసి సవరించుకుంది.

నీడగా, కాస్త చీకటిగా ఉన్న ఆ గదిలో కూచుని, వట్టివేళ్ళతడకల మీదుగా వస్తున్న గాలి అనుభవించేసరికి రెండునిమిషాల్లో తెప్పరిల్లుకుంది ఉమాదేవి. దానికితోడు శారద బలవంతంమూలాన్నా, కూజానీళ్ళతో సబ్బెట్టి మొహం కడుక్కుంటేమో, కాస్త స్తిమితపడింది కూడాను

తను అంటే యెండుకో అంత అభిమానం ఆ పిల్లకి? “ఆ హం హం. ఆ షరబత్తునాకు. మీరీ ఓవల్లిన్ను తీసుకోండి. ‘వల్లటి వోవల్లిను పానీ యగు!’ నాళ్ళే ఎవ్వోటయజు చేస్తారుగా!!” అంటూ కిచకిచనవ్వుతూ అలా కబుర్లు చెబుతూనే బలవంత పెడేసింది, శారద.

“చిన్నదానివి. ఈ మర్యాదా అంతా బాగానే వుందనుకో... అయినా, అనవసరపు శ్రమ అమ్మాయి.”

కాని, నిజానికి ఉమ అలా మన్నించమని ఆన వలసిన అగత్యంలేదు. అక్కడా అక్కడా చెప్పి కుంటూన్న ప్రెయివేట్లు తప్ప వేరేమీ ఆమెకి ఆధారంలేదని శారదకి తెలుసును. అందులోన్నా ఏ యింగ్లీషో, లెఖులో గనకనా? పది యిళ్ళలో కుదురుకుంటే ఏదో యిద్దవుతుంది అనుకోడానికి? సంస్కృతం ఆయిది! మొగరాయిళ్ళే పరీక్ష. ప్యాసు కావడానికి తెలుసుకున్నా సులభం అని అన్నోరిస్తారు, సంస్కృతం—కేవలం యెలాగో తట్ట తగలేద్దాం అనీ. అలాంటప్పుడు అడపిల్లకి ఏమి అవకాశాలు ఉండి యెప్పుడయ్యా? ఆసబ్బు ఖచ్చితంగా

పెద్దక్కాసులు చదువుకు నేవాళ్లు యెంతమంది? ఇహ సంస్కృతంకోసం ప్రాశ్నేయ పఠేవాళ్లు యేమాత్రం? అందులోనూ మరి ఆపూర్వోను! ఆ భాష అంటేనూ, ఆ సారస్వతం అంటేనూ తల్లిదండ్రులకి యెంత ఉత్సాహం ఉంటే, పిల్లలకి యీ పరిస్థితులు కలిగేనూ? నూటికి తొంభైమంది రోడ్డు కొట్టుగా నడుపుకు పోతూన్న వాళ్ళేగా? ఇంక యేవో ఒకటి కుదిరిందీ అంటే శబ్దమంజరి మొదలుకుని శాకుంతలం వరకూ యేపాఠం చెప్పినా అల్లా పడేజీతం, కని బొమ్మలమీది వెంట్రుకల్లాగ యెదుగూ పొదుగూ జేకుండాను; పైగా యింటికి యింటికి వొల్లమాలిన దూరం! పాపం, ఉమాదేవికి ఊరు మొత్తంమీద యెలాగో నాలుగుపాతాలు కుదిరేయి: ఉదయం ఓ రెండూ, మధ్యాహ్నం ఓ రెండున్నూ. అమ్మలక్కలే ఆలించిదుకొడియో ఆయిపోయిన ఆడొక్కో ఆమె పరువు మర్యాదలన్నీ గూటిని కనిపెట్టుకుని ఉండవలసిందే నిర్దేశిస్తారని వేరే చెప్పనక్కరలేదు. ఆయా పరిస్థితుల్లో మొగాళ్లు కచేరీలనుంచి యిళ్ళకి రాకుండానే పాతాలు ముగించుకుని గుమ్మం చేరుకోవలసి వచ్చేది ఆమెకి. అంచేత ఉదయం, మధ్యాహ్నం, సాయంత్రం అన్నవిభేదంలేకుండా కలగలుపుగా కలిసి జరిగిపోయేవి రోజులు, ఉమాదేవికి, నిత్యమున్నూ. వేసవికాలం అయినా అంతే.

“మధ్యాహ్నంపూట వస్తూ ఉంటానమ్మా” అని మొన్న వాళ్ళ అమ్మతో అంటూ ఉన్నప్పుడే శారదకి యీ పరిస్థితులు చూచాయగా తెలిసినా, బొత్తిగా యిలా యెండ మండిపోతూన్నా, వచ్చేస్తుంది అనుకోలేదు. ఎంతపడి వస్తుంది అని మాత్రం తెలుసు. అందుకే కాస్త వోవల్లిమ కలిపి “రెస్టి—జరేటరు” లో ఉంచింది.

ఎన్నికీర్తి పరిస్థితులలో శ్రమించవలసి వచ్చినా ఉమాదేవిమాత్రం, యేదో ఘోర తపస్సులో నిమగ్నురాలయిన దానిలాగ, ఎంతో శ్రద్ధానిష్ఠలతో సాగించేది కార్యక్రమం. సంస్కృత కావ్యాలు ఆమెకి కరతలా మలకం. అందులోనూ కాళిదాసంటేప్రాణాలే పెట్టేది.

శారద మరబత్తుచవి చూసేసరికి, ఉమాదేవి ఓవలిటిన్ను వుచ్చుకోవడమున్నూ అయింది. ఆమెపైట

చెజుతుో పెదవులు తుడుచుకుంటూ ఉంటే, శారద పుస్తకం తెరిచింది. కుమారసంభవం కంట పఠేసరికి ఉమ పరవశ అయిపోయింది. అంతవరకూ ఉన్న ఆయాసం, నిస్త్రాణా, బలహీనా పాపంచలయి పోయినాయి. ఆమె పెదవులని మందహాసం తొణికిసలాడింది; కనిపాపల్లో కళ్ళలు మెరిసేయి. శారద పుస్తకం విప్పి యింకా స్లోకం తమముకుంటూ ఉండగానే, దేవి వరసగా చదువుకు వెళ్లిపోతోంది; రసవత్తరమైన ఘట్టాలు—ఒకటి, రెండూ, మూడూ, ఆ ధోరణిలో ఒక మాధుర్యం; ఆ విరుపుల్లో అర్థస్ఫూర్తి, అగమకాల్లో భావ సాకుమార్యం—స్లోకం అయ్యేసరికి శ్రోతని ఉద్రూత లూగించేయికావూ? దేవి పాపం చెప్పడంలో మెలకువలే వేరు!!—

“ఇదుగో, చూడు, శారదా. నువ్వే ఉన్నావనుకో,” క్లిష్టతరమైన భావం హృదయానికి హత్తుకు పోయేటట్టుగా ఉదహరిస్తోంది దేవి,—“నీ కన్నా వెయ్యి అంతస్థులు వైసున్నవాణ్ణి ప్రేమించేవు. కేవలం కాముక శ్వేనా కాదు; మనసారా వలచి వరించేవు. అతను, ఏ విదేశాల్లోనో పెద్దపెద్ద పరిక్షలు ప్యాసయివచ్చి, ఏదో పేద్ద ఉద్యోగం చేస్తున్నాడనుకో. నువ్వు—మాట వరసకి అనుకుందాం—అతనికన్నా యెన్నో మెట్టు దిగువని ఉన్నదానివి. కాస్త నాలుగువేళ్ళూ నోట్లోకి పోతూన్న దానివే; అందగ తైవి కూడాను. కాని, మొత్తంమీద చూస్తే అతని వర్చస్సు వేరు; నీతరహా వేరు. ఇటువంటి పరిస్థితుల్లో అతన్ని చూడటం అనీ, అతనితో మాట్లాడటం అనీ యెంతో అటమటించి పోతున్న నీహృదయం—అకస్మాత్తుగా ఆ సన్నివేశం తటస్థ పడేసరికి—ఎంతలాగ కొట్టుకుంటుందో కాస్త ఊహించు.

“సరిగ్గా అటువంటిదే పార్వతీ శివుల ప్రణయంలో తొలిఘట్టం. శివుడు మహా విశ్వరూపంతుడు. ‘విశ్వరూపిశ్వరాదిచ్ఛేత్’ అని ఆర్యోక్తేఉంది. అవునా? అయినా అంతకన్నా నిరాడంబరజీవి యింకొకడులేదు. అనునిత్యంపు ప్రసన్న వదనంతో తపస్సు చేసుకుపోయే వ్యక్తి; కాని కోపంవచ్చిందీ అంటే ముల్లోకాలూ భస్మం చెయ్యగల శక్తి ఉంది. ఇలాగ ఆదర్శ ప్రాయమయినవి అనేకగుణాలు అతనిలో యిమిడిఉన్నాయి. కాగా, చక్కని భవళి కాంతి దేహం. మరి అతన్ని చూసేసరికి

పార్వతి ముగ్ధహృదయంలోంచి ప్రేమవాహిని పెల్లు వికివచ్చి, పొంగి, కట్టలు తెగి పారింది అంటే ఆశ్చర్యం ఏంవుందీ? అయినా అపరిచితగా? అంచేత వివిధ భావాలు విపరీతంగా పెనవేసుకు పోయి, నానా గందరగోళం చేసేసేయి ఆమెని. తపశ్చర్యా నిమగ్నమూ తన నోములపంట కాబోయే వాడున్నా; భక్తి తత్పరతలో పడింది పార్వతి. కాని తన మనోవికారం మూలాన్న ఆ తపశ్చర్యకి యుక్కడ భంగంకలిగి ఏవి శపించిపోతాడోనని భయంతో వాణికిపోయింది, పాపం. అంతలోకే త్రికరణసద్ధిగా ఆరాధిస్తున్న ప్రేమమూర్తి స్ఫురించే సరికి వొల్లమాలిన సిగ్గు వొళ్లంతా కమ్మేసింది! భయం, భక్తి, సిగ్గా అనేయూ మూడు లక్షణాలూ జపపాయల్లాగ పెనవేసుకు పోయినాయిట, ఆమెలో. ఈమాట తెలిసిందీ! ఇప్పుడు చదున్.”

అప్పటిదాకా వాళ్లు మరిచిపోయి వింటూన్న శారద తిరిగి వాస్తవిక ప్రపంచంలోపడి, ఆఘట్టం మళ్ళీ చదివింది. అర్థం చేసుకుంది. గురువుగారి కావ్య పరికిలనకి లోలోపలే మెచ్చుకుంటూ స్తంభించి పోయేసరికి—అంభలో ఉమాచేపే అందుకుంది— “హిమగిరితనయే, హైమవతీ—” అని. దానితో నాటికి పాతం సమాప్తం. యెప్పుడూ యింతే. ఈ మాటతోనే పాతం ఆరంభం అవుతుంది; దానితోనే మళ్ళీ ఆఖరు!

2

“హిమగిరి తనయే... హైమవతీ... హిమ... గిరి... తనయే...” ప్రశాంత సలిలగంభీరంగా ఆరంభించిన ఆలాపన, అలా అలా గాలిగుమ్మటంలాగ పై పైకి యెగిరిపోతూ, సుళ్లుగాలిరిగి వస్తున్న మూర్ఛనలు వాళ్లు పరవశం చేస్తూఉంటే, యెత్తుకున్న యీ కృతి ఆ వృత్తాలు తిరిగి, మూర్ఛనలుమారి, కల్పన స్వరాల్లో విజ్రంభించి, శ్రోతలని మంత్రముగ్ధులని చేసేసింది—రెండేళ్ళక్రితం ఉమ పాడిన ఉదయరవి చంద్రక! శంకరం ఉపన్యాసం యెంత బావుందన్నారో, అంతకి మరింత మెచ్చుకున్నారు ఉమాకుమారి సంగీతం ఆవేశ. అనలుసంగతి యేచిట్టి అంటే, ఓ ప్రాశస్త్య రితైరయి పోతున్నాడు. అతనికి వీడ్కోలు విందూ, సందర్భమున్నూ. నిజానికి

శంకరం అప్పటికి ఆకాలేజీ స్టూడెంటుకాడు. ఆ క్రిందటి సంవత్సరమే బి. ఏ. యుగించుకుని పై చదువుకోసం పట్నం వెళ్ళిపోయేడు. దసరాసెలవుల కని యింటికి వచ్చేసరికి, యిదిసంగతి. ఏవో ఉపన్యాసాలూ అవీయచ్చి, పత్రికలలో కథలూ వ్యాసాలూ రాసీ, కాస్త గడబిడ చేస్తూఉండడం శంకరానికి యింటరునుంచీ పరిపాటే. అలాగని కాలేజీలో చదువు వెనకాడేదికాదు. అందుచేత కాలేజీ ప్రాశస్త్యకి అందరికీ శంకరంఅంటే యెంతో అభిమానమూ, గౌరవమూ. కాగా మొదటినుంచీ ఆ కాలేజీలోనే చదువుకున్నవాడాయరి. వీటి అన్నిటి మూలకంగానే అతన్ని ప్రత్యేకించి ఆహ్వానించేరు ఆ సమయానికి. ఉపన్యాసాలు ముగిసేయి. ఫించను పుచ్చుకోబోతూఉన్న ప్రాశస్త్య శర్మగారు ఎంతో సాదరంగా మాట్లాడేడు. కార్యక్రమంలో చివరి అయిటం సంగీతం. ఏవో ఫిల్మ్ గీతాలూ గొడనా కాబోలుననుకుని, నెమ్మదిగా హాలు గుమ్మందాటి వరండాలోకి వెళ్లేడు శంకరం, సిగరెట్టు కాల్చుకుందాం అని. అంతలో ఫిజేలు శ్రుతి విగింపులూ, “త-ర-న్నా-నా-ఆ-” అని రాగం ఎత్తుబడి శ్రుతి పుటానబడ్డాయి సిగరెట్టుకాలుస్తూ, ఎదరగానుంచుని తన ఉపన్యాసం మెచ్చుకుంటున్న యింకో ఫార్మ యియరు విద్యార్థితో మాట్లాడుతూ పరధ్యాసంగానే విన్నాడు మొదట్లోను. అంతలోకే రాగం అవరోహణలోపడి, కైశికి నిషాదంవద్ద ఆగి, కాస్తేపు రిషభం దగ్గరికివచ్చి, మళ్ళీపైకి, వెళ్ళి వట్టువలు తిరిగి, మూర్ఛనలుమారి, వింటూన్నకొద్దీ గంభీరతా ముద్ర వహించుకుపోతూ, ఇహ మరి నిలబడనిచ్చిందికాదు. సగం కాల్చిన సిగరెట్టు గట్టిగా ఒక్క దమ్ములాగి అవతలికి విసిరేసి, నిశ్శబ్దంగా తిరిగి వచ్చి కూచున్నాడు, చివరి బెంచిమీద. హాల్లో అంతా చెవులు రెండూ ఆమెకే వప్పచెప్పి మరీ వింటున్నారు. ఆ పాడిన సంగతులు కెరటాలమీద తెప్పలాగ వాయ్యారంగా తేలిపోతూ వినవస్తున్నాయి. శంకరం వాళ్లు మరిచిపోయేడు.

అలాగ పాటవింటూ ఉండగానే అతనిలో ఆలోచనలు రేకెత్తాయి. ‘ఎక్కడ మానేను చెప్పా? కొత్త ముహం మాత్రం కాదు, నిశ్చయం’ అనుకుంటూ బాగా అయిదునిమిషాలు గుంజాటనపడితేనే

గాని తేలలేదు. తను ఘోర్తయియరులో ఉండగా యీమె ఘట్టు యియరులో చేరిందని. ప్రక్కనున్న విద్యార్థిని కూడా అడిగి గుండుగొమ్ముల అనుమానం తీర్చేసుకున్నాడు. ఉమ సెకెండుయియరు స్టూడెంటు ఇహ నేం? ఆ అమ్మాయే. పక్కవీధులో ఉండేది. నాళ్ళ తండ్రి ఏదో తెలుగువైద్యుడు కాదా, నల్ల రాతి కట్టలు పెట్టుకుని మందులు నూరుకుంటూ ఉండేవాడు యెప్పుడూనా? అవునవును. ఆ అమ్మాయే.—

“ప-ప-ప—ని-ని-ప—స-ని-ప...” ఓమూల స్వరాలు గొరిగిపోతున్నాయి ఫిజేలు కమాను జంపుకు యిచ్చి తిరుగుతోంది.

ఆమె కంఠంలోంచి అమృత స్వరాలు కెరటాలయి పలువడుతున్నాయి. శంకరం వేళ్ళు అప్రయత్నింగా తాళం వేసుకుంటూ పోసాగేయి.

అలోచనలన్నీ వదిలి, తాత్కాలికంగా తిన్నదా మఱిచిపోయాడు అతను.

కూడా వచ్చిన స్నేహితులు నాలుగు రోజు మొగని విడిపోయారు. ఇంటిదోవ పట్టినా శంకరానికి ఆపాటే ప్రత్యుత్పాల్లో మారుమోగుతోంది—‘హియ గిరితనయ... హేమలతే’.

“వైచి”

శంకరం అదిరిపటి తిరిగి చూసేడు. ఉమ నాలుగ్గజాలు పెనకొంది, చిన్న చెల్లాయితో సహా. అతనికి అనుమానం వేసింది. ఆ అమ్మాయేనా అలా పెడినువిరుస్తా?

“మన్నించాలి. హేమలతేకాదు, హైమవలీ అని చరణం” పార్వతీ అనేసింది.

“పైకే అంటున్నా నా యేవిటి కొంపదీని? కాకపోయినా శృత పాండిత్యంలో తప్పులకేం కొదవా? ఇంతకూ మీ పాట అలా నిలిచిపోయింది చెబితోను.”

“మీ ఉపన్యాసం కంటేనా?”

“సహృదయులు కనక అలాగ ఆ చేతుగా మాట్లాడుతారు, మీరు.”

“మీ మాటల్లో ఆ చేతులేదని అనుకోను?”

ఇద్దరూ నవ్వుకున్నారు.

ఇద్దరికీ యిద్దరి యి శృల్లోనూ పరిచయమూ అయింది, రాకపోకలు సాగేయి, క్రమేణాను. ‘మా ఉమకి సంస్కృతం కాస్త నట్టుతోందిట. నువ్వో రెండు ముక్కలు చెప్తావా, నాయనా?’ అన్నాడు ఉమతండ్రి ఓనాడు. అదీ వాళ్ళ సాన్నిహిత్యానికి నాందీ ప్రస్తావన.

“నాగర్హా కళ్ళిదస్త్రీ? అని యేదో ఆక్షేపణగా అంటాశమిటండి?”

“ఎవడో కాలిదాసుని ఆక్షేపించేట్ట, గ్రామరు తెలియదని. అసలు ఆయన వ్రాయడోయే ఉద్దీంధాలకి వేసుకున్న ప్రాతిపదికట అవి.

‘అస్త్యుత్త రసాన్యం’ యిందాకానే చెప్పేనుగా; కళ్ళితోతా అన్నదాంతో మేఘమూత ప్రారంభం. వాగర్థావివ అన్నది రఘువంశంలో మొదటిస్కోకం. నిజం అని నమ్ముడానికి వీల్లేక పోయినా, చిరుత్కారంగా ఉన్నవి, యిలాంటివి పోలెడు కథలున్నాయి’ అంటూ ఆ గ్రంథాల్లో మెరుగులు స్థాలీపురాక న్యాయంగా వివరించేడు శంకరం, ఉమ నాన్న గారికి.

ఆ సందరా నెలవల్లో ఆమె మేఘమూలి చదివేసింది.

తిరవాలి వేసవిలో రఘువంశంలోవి నాలుగు సర్గలూ, కుమారసంభవం అంతానూ పూర్తిచేసింది. ఏ రోజు పాఠానికి ఆనాడు శంకరం స్లోకాలకి తెలుగు పద్యాలు రాస్తూనే వచ్చేడు; పాఠం పూర్తి అవగానే ఆమెకి వినిపించేవాడు. మూలం వూ, తర్జుమా తెపారు వేసుకుని చర్చ జరిపించేవారు ఉభయులూనూ. ఉమసూచనల ప్రకారం ఎన్నో సార్లు దిద్దుకున్నాడు అతని పద్యాలు; దిద్దుకున్నాక తన అనువాదానికి తన ముగ్ధజైపోయేవాడు. తిరవాతే తిరవాతే అని పత్రికల్లో పడి బాగున్నాయని నలుగురూ ప్రశంసించి న పప్పు డిల్లా, ఆరగన్ను మోడువుతో ఉమని లోలోపలే ఆర్జునులించేవాడు, అలాగ సలహాలుయిచ్చి, మెరుగులు దిద్దినందుకు. తల్లితో అనేవాడు కూడాను, ‘అమ్మా, మొదటి యిలాగ రాసేనే. గాస్తేనూ... ఉమ యిలా మార్చుమంది. మాశానా మరీ, ఆ మాత్రం మాట మార్పుతో పద్యం ఎంత బావుందోనూ?’

అటువంటి ప్రసక్తివచ్చినప్పుడల్లా ముసలావిడ వాళ్ల చనువూ అన్యోన్యతూ చూసి మరిసిపోయేది.

ఉమ బి. ఏ. లోకి వచ్చేసరికి శంకరానికి ఎం. ఏ. పూర్తి అయింది. ఉపాధి బిక్షాటనకి ఉరు వదిలి వెళ్లవలసి వచ్చింది. మర్నాడు వెళ్లిపోతా డనగా, ఉమ ఏదో పుస్తకం చేతిపట్టుకువచ్చింది. పాఠం చెప్పకునే నెపంతో. శంకరం తల్లితో కాసేపు మాట్లాడి మేవమినికి వచ్చింది. ఆవే అరగంటకన్నా యెక్కువ సేపు పాఠంకాక పోయినా, పాఠం అవుతూ ఉన్నంతసేపూ నోరు యెంతమాట్లాడిందో, అంతకి రెండింతలు సంభాషించుకున్నాయి వారి కళ్లు. ఉమ యింక తన యింటికి తరలిపోతూ ఉండగా అంది శంకరం తల్లి—

“రేపు ఉదయం బండిలో వెళ్లిపోతున్నా డమ్మా, మావాడు... ఇక్కడికి చదువు అయిందా? యింకయేవో బతుకు తెరువు మానుకోవాలి, మరి.”

ఉన్న పాఠం గా స్తంభించిపోయి, నోటమాట రాక, కళ్లు నెలకే వొప్పచెప్పిమాస్తూ, బరువుగా దీర్ఘనిశ్వాసం విడిచింది ఉమ. ఆ తేత గుండెల్లో ఆవేదన ముసలామె గ్రహించక పోనూ లేదు. నంట నే సానుకంపతో అంది.

“అయితే నేం లే, ఆమడలు దూరం అయితే అంతః కరణలు దూరమా ఏటిటి? ఉత్తరాలు రాస్తూ ఉండనున్నాను.” అమె అంతస్ఫుర్తి మెచ్చుకుంటూ లోలోపలే చేతులెత్తి మొక్కిరిసి ఉమ, ఆ దయాద్వేషమయికి.

ఆ మాటే శంకరానికి ఆ దేశమూ ఆశిన్నూ అయింది కూడాను. సోమవారం తనురాస్తున్నాడు. బుధవారం అది మానుకుని లక్ష్మీవారంనాడు ఉమ జవాబిస్తోంది. శనివారం దాన్ని అందుకుని తిరిగి సోమవారం శంకరం రాస్తున్నాడు. పట్నం డైరీలో శనివారాలకి ఒక ప్రత్యేకత, యిక్కడ కేలంపెరులో బుధవారాలకి ఒక విశిష్టతా యేర్పడిపోయినాయి. నిజానికి అడైరీ కాని, యీ కేలంపెరు కాని ఏనాడూ యిది ఫలానారోజు అని తెలియజెయ్యడం మానేసి— ఆ శనివారమో బుధవారమో, ఏదయితే అది— ఎల్లండి వస్తుందనో, తెల్లవారితేననో, యింకా కాక

పోతే యివాళేననో అనేది. అసలు ఆ మాటకి వస్తే ఆ రోజులకి ఉన్న జొన్నత్యం, విలవా యింకే రోజులకి ఉన్నాయి?

3

తల్లి ఆశీర్వాచనమో, ఉమ తపః ఫలమో, తన కృషి పర్యవసానమో తెలియదుగాని శంకరానికి నెల్లాళ్ళలో నాఖరీ అంటూ మదిరింది. మరో ఆరేళ్లు పోయేసరికి రెండు మూడు బాగాలు మారి చివరికి ఒక మంచి కంపెనీలో కుదురుకున్నాడు, కాస్త చెప్పకోదగ్గ ఉద్యోగమే ననిపించుకుని.

ఆవేళ ఫస్టుతారీకూ శనివారమున్ను. జీతం పుచ్చుకుని లాడ్జికి చేరుకునేసరికి గుమ్మంలోనే పలకరించింది ఉమ రాసిన ఉత్తరం. ఉప్పి తిప్పిబిచ్చి పోయేడు శంకరం అది మానుకుని. ఉమకి నెలక్షను పరిక్షల్లో మంచిమార్కులు వచ్చేయి. ఇంగ్లీషు లోనూ, సంస్కృతంలోనూ ఆమెచే ఫస్టుమార్కు—ట. తనదగ్గర చెప్పకున్న నాలుగుముక్కలూ సద్వినియోగానికి వచ్చేయనీ, వేపద్దు యిచ్చిన నాడయితే మరి అతని మూర్తి మంత్రమే పడే పడే మననం చేసుకుంటూ, అలా మనస్సులో నే సాష్టాంగ పడి ప్రణమిల్లేననీ రాస్తూ—

“మిత్ర నేనేమి గురుకట్నం యిచ్చుకోగలనూ? అయినా నేను చెయ్యగలిగినదల్లా మీ రుచితగాత్రం, మధురపాతం మననం చేసుకుంటూ ఉండవలె” అని యుగించింది. కాని శంకరానికిమాత్రం ఉత్తరం ముగియలేదు. చివరిదాకా చదివినట్టే చదివి, మళ్ళీ ఒక రెండు పేరాలు ముందుకువెళ్లి, అంతలో యింకెక్కడో మరో నాలుగుముక్కలు అందుకుని, తిరిగి మొదటినుంచీ ఆరంభించి—ఆకాశంలో విమానం చక్రాకారంగా తిరిగి తిరిగి, అంతలో నిటావుగా యెగిరి, గభాల్ని ముక్కు నూటిగాదిగడి, చూస్తూఉండగా వాయోగ్రంతో రెక్కలమీదుగా పల్లిలు కొట్టి కొట్టి నేత్రపర్యం గా భంగిమలనలిపి నట్టు—ఆ సరస హృదయకాశంలో సోత్కంఠతో అతి ఉల్లాసం గా విహారాలు నలిపి తనకి తెలియకుండానే కేంప్ కాంట్ తలగడావీదికి వారిగిపోయేడు, చేతిలో ఉత్తరం అప్రయత్నంగా చెక్కిలినంటుతూ ఉంటే ఏ దో అవ్యక్తమయిన ఆనందం అను విస్త్రాను.

మళ్ళీ కన్ను తెరిచి చూసేసరికి ఆరు!

ఉత్తరం తిరిగి చదువుకున్నాడు.

నిర్భరసంతోషం అనుభవించేడు.

ఉమ—తన శిష్యురాలు—కాదు, తన సర్వస్వమున్నూ—తన మనస్సులోఉన్న కోరిక ఆమెకి ఉన్నట్టు—తనలాగే ఆమెకూడా ఉబలాట పడుతూ న్నట్టు—ఉవ్విళ్ళూరుతున్నట్టు—ఎంత సున్నితంగా వ్యక్తపరిచింది?

శివాలయంలో ఘంటారావం చెవినిపడింది. భవ్యమూర్తి. తపశ్శాలి, నిగ్రహానుగ్రహసమర్థుడు, కరుణామయుడు—ఆ శివుడి హృదయంలో పార్వతి ఎలా హత్తుకుపోయింది? ఆమె సౌజన్యానికి, సౌమనస్యతకీ, అమాయకతకీ, చురుకుదనానికీ ముగ్ధుడైనాడు కాదూ, శివుడూ? శరీరార్థం త్యాగంచేసి, ఆమె అను నిత్యపూ తనలోనే యిమిడి ఉండిపోయేటట్టు విలీనం చేసుకున్నాడు కాదూ? ఆదర్శ దాంపత్యం అంటే ఫలూనా అని లోకానికి నిర్దేశించిన మహానుభావుడుకాదూ ఆ శ్రేష్ఠ స్వరూపి? వాగర్థావహ అని కాళిదాసు, వారి ఆన్యోన్యం ఉపమానించేటంటే వాస్తవమేకాని ఉత్ప్రేక్ష యేమిందీ?

కాళిదాసుమాట తట్టడంతోనే కుమారసంభవం పాఠం జ్ఞాపకంవచ్చింది. దానితో ఒక్కమాట, సినిమాలో చూసినట్టు, ఉమ ప్రార్థనగేయమూ, వెంబజే తను మామూలుగా పాడేపాటూ వెంబజే స్ఫురించి, “పాడు, పాడుమరీ” అని ఎవరో చెవిలో చెప్పి ప్రోద్బలం చేసినట్టు—మనం మాటల్లో విడమరించి చెప్పకోవడమే ఆలస్యం అయిపోతోంది అని పించేటట్టు అరమోడ్పు కన్నులతో, అతిశయిల్లిన భక్తి పారవశ్యంతో, గొడగాత్రం సాపుగాయెత్తి, కేదార గౌళంలో అందుకున్నాడు—
“నీలకంఠం భజేహం—సతతం—నీరజాసనాది నుత్యం
“నీల” బాలనచాంబా సహితం—బాలచంద్ర నేవితం...” ఈశ్వరార్చన చేసుకుని అలాగ బజారు వేపు వెళ్ళేడు. ఉమకి విదయనా ప్రెజెంటుకొని పంపాలి. వీడి కొనడానికి పాలుపోయింది కాదు.

బట్టలకొట్టువాడు ఆకాశంయెత్తున పొగుడుతూ అతినవీనపు ఫాషన్ అని అమెరికన్ బాడ్జెటు చూపించేడు. కాని శంకరానికి నచ్చలేదు. “కాకపోయినా,

చీరారవికలగుడ్డా యేమిటి పేరంటానికి పెట్టినట్టు” అనుకున్నాడు.

“టాయిలెట్ సెట్ తియ్యండిసార్. ఇది దాగర్లస్కి యిస్తురు. అప్-టు-జేట్. మాక్సు ఫ్యాక్షర్ సేట్ దా, సార్. ఏంది అట్లా యోచనచేస్తురు? “అన్నాడు” ఫాన్సీస్టోర్సు”లో సేల్సుమన్. కాని, యేమిటో సంప్రదాయ విరుద్ధం అనిపించింది.

ఎనిమిదిగంటలయినా ఏ వస్తువా నచ్చలేదు. తోలాగని ఆ నేత్రమణమాననూలేదు. ఇహ ప్రాణం విసిగి, అడుగు వెనక్కి పడుతూన్న మనస్సు చిన్నయిచ్చుకుని తిరిగి వచ్చేస్తూఉంటే, ఎవరగా కంటపడింది—రోలెక్సుకంపెనీ! అద్దది, వస్తువా, ప్రెజెంటూ అంటేసు. పరీక్షలకి పనికివస్తుంది, తరవాత జీవితాంతం ఉండనూఉంటుంది. కాగా ఆనునిత్యపూ ఆమెనొంటి నే అంటి పెట్టుకుని వుండేవస్తువా, అలంకారమున్నూ. ఎంచియెంచి సమచతురస్రంగావున్న చిన్న రిస్టువాచీ కొన్నాడు, దానికి అమిచే రోల్టో గోల్డు షేయిసున్నూ.

గూటికి చేరుకోగానే మొదలెట్టిన ఉత్తరం గదివాటిపోయినా ముగియలేదు; ఏహో కొంతకని ఏస్తూనేవుంది. అంతలో చిన్న ఆలోచనతట్టి తనలో తనకే నవ్వువచ్చింది. జనవరి, ఫిబ్రవరి, మార్చి, ఏప్రిల్—నాలుగు నెలలు. ఈ నాలుగునెలలూ ఎలాగో కళ్లుమూసుకుని గడిపేస్తే ఆమెకి పరిక్షలూ అయిపోతాయి—వేసవిలో ముహూర్తాలు ఉండనూ ఉంటాయి. గభాలూ ఉత్తరం ఆ పాఠంగా ముగించి—

“శేఫాన్ మాసాన్ గమయ

చతురోలోచనే విలయితాస్”

అని మాత్రం ఓ చిన్నకాగితం ముక్కమీద రాసి, వాచి డొక్కుపై భాగానికి అంటించి, ఆ ఉత్తరపూ యీవాచీ కలిపి షేకింగుచేసి—పోస్టు ఆఫీసులో యివ్వడవే తరవాయిగా పని పూర్తిచేసుకుని—ఆనందడోలి కళ్లలో ఊగి పోతూ, స్వర్గానికి ఒక్కపెట్టు రెక్కవలో కన్నుమూసేడు శంకరం.

4

ఓ. వి. ఫలితాలు తెలిసేయి.

ఉమ ప్రశంసనీయంగా పాఠ్యమయింది.

అనాదు కళకళలాడుతూ పెల్లివారిల్లులాగ ఉంది వాళ్లయిల్లు.

“పాపం, ఆశంకరావు ఓ గెండుముక్కలు చెప్పబట్టి యానాడు నూట దక్కింది,” అంటూ ఆమె తండ్రి కొంక అందుకున్నాడు. వృద్ధదంపతులు యిద్దరూ శంకరాన్ని యేరీతిగా శంతోషపెడితే బావుంటుందా? అని ఆలోచనలు సాగించేరు.

“ఉప్పావ జరి ధోవతుల చావు పంపుదాం” అన్నాడుతండ్రి.

“పట్నంలో ఉద్యోగం నెల్లి గిస్తున్న వాడికి పంచల చావు దొందుకూ? అంతకన్నా యెప్పట్లు ఘోర కుట్టించియస్తే కచ్చేరికి వెళ్లడానికి పనికి వస్తుంది, అతనికి మచ్చట తీరుతుంది. తన యెలాగా కుట్టించుకునే స్థితిలో లేదాయ్రి, పాపం” తండ్రి ప్రతిపాదనకి తల్లి ఓ దిద్దుబాటుచేసింది.

“కాకపోయినా బట్టలు నాలుగు రోజుల్లో చిరిగిపోతాయ్. ఏదయినా యిచ్చేమూ అంటే, మన పేరుతో నాలుక్కాటలపాటు మన్నాలి. చెండిది ఒకాఫీ కప్ప, బుట్టపెట్టో యిస్తేనో?”

“ఇంకానయం, పన్నీరుబుడ్డి, గంభపుగిన్నో యిస్తానన్నారూ కాదూ?”

“పోనీ వైకిలు కొని పంపనా?”

“ఎందుకూ? ఆసలే పట్నంలో ఊరి జన సమ్మర్లవూ, తొరితోక్కడీని. ఏదయినా యిదియిం దంటే అజనాంతం మన ఉసురుకి పడియేడుస్తాడు.”

ఇలాగ ఓ పావుగంట భార్యభర్తలు ఏవాద పడి, ఏ నిర్ణయానికొ రాలేక, చివరికి కూతురినే కేకే సేరు. పట్టరాని ఉత్సాహంతో పక్క వసారా లోంచే చెవులు రిక్కించుకుని వంటూన్న ఉమ చిరు నవ్వుతో ప్రవేశించేసరికి, తల్లి గారాబంగా ఒక టాప్ తీసుకుని, తల నిమిరుతూ అంది—

“ఏం తల్లీ, శంకరం చలవమూలాన్న పరీక్ష అంటూ పాఠ్యసయ్యావుగదా, మరి గురుకట్నం ఏం చదివించమంటావమ్మా?”

“చెప్పవ తల్లీ చెప్పవ. పావుగంటయి కిండా ఘోరా పడుతూన్న మాకు యే ఆలోచనా పాలుపో

యింది కాదు. ప్రాజ్ఞురాలవయినావు, నీ సలహా కూడా చెప్పవ.” తండ్రి ప్రోత్సహించేడు.

“నేనుమాత్రం మీకన్నా యెక్కువ వివి టాలోచించగలనా? మా కేసా బావుంటుందని కోస్తే అలాగ చెయ్యండి.”

“మాకు యేమూలా సాంఘిక వేగవత్తూ, నిన్ను కేళస్తా?”

“ఏం చెప్పమంటాయా?”

“ఏదయినా చక్కని వస్తువ ఆలోచించి చెప్పమ్మా,” తల్లి అంది బుజ్జగిస్తూను, “అతనికి ఇవ్వ తగిందీ—”

“మన దర్బాకి లోటులేకుండా ఉండేదిన్నీ” తల్లివాక్యం అర్థోక్తిలోనే అంగుకుని తండ్రి ముగించేడు.

ఉమ కాస్సేపు మానంగా కూచుంది.

“నీకు గురువుగారు మరి, ఆ కృతజ్ఞత తెలియ జెయ్యొద్దులే” తండ్రి ప్రోద్బలం చేసేడు.

“అతని శుశ్రూషవల్ల నీకు చరితార్థం లభిం చింది” తల్లి పల్లవిపాడింది.

“చెప్పనా?” అంది పార్వతి, ఎర్రబడ్డ మొహం తల్లి గుండెల్లో దాచుకుంటాను.

“నా ఫోటో ఒకటి పంపించండి” చెప్పనే చెప్పేసింది.

ఆ మాట అతని ఘాతంలాగా తిగిలింది తండ్రికి.

తల్లి దిగాలుపడింది.

క్షణకాలం యెవ్వరూ చూడలేదు.

ఆ రాత్రి తల్లిదండ్రులకి తీవ్రమయిన వాదోప వాదాలు జరిగేయి అని తెల్లవారేసరికి తెలుసుకుంది ఉమ, కూరలు తరగడానికి తల్లిపక్కనే వంట యంట్లో కూచుని.

“బిల్వజీయం అనీ, అదనీ యిదనీ యెన్నో ఆడి పోసుకున్నారే తల్లీ, తెల్లవార్లును.”

“నాన్నగారు యేవన్నా మంచినూటేనమ్మా. ఆయనకి ముక్కుమోద ఉంటుంది కోపం. ఇవాళ కొత్త గనకనా?”

“అది కాదే” అని అర్థోక్తిలో ఆపి, గుడ్లనీళ్లు గుక్కుకుంటూ, జాలిగా దీనంగా కూతురివంక చూసింది తల్లి. ఆ చూపులో ఏదో నీలాపనింద

అంతర్గర్భితంగా అవుపించింది. కుటుంబం పరువు, మర్యాద, యింకా ఏదేనో—అనరానివీ, అనకూడనివి కూడా—తండ్రి అన్నట్టూ, ఆ ఉదాసీనంతో తల్లి కుల్లిపోతూన్నట్టూ న్యాయతకం అయింది ఉచిత. రోషమూ, రోషమూ కూడా మంచుకురగా, కంపించుతూనే ఉన్నాయి. ఎర్రబారిన కళ్ళతో, చుట్టూ కంపంతో ఆం. వి. ఉచిత, “అమ్మా, నాన్నగారు పెద్దవారయితే అయినారు కాని, అంత తొందర పాటు కూడవచ్చు. పోనీ, ఆ ఆవేశంతో ఆయనకి తెలియకపోతే మువ్వయినా చెప్పలేకపోయావులే? ఎంతైనా ఆయన కరుణను పుట్టెను; ఆ సుకాలే నాలోనూ ఉంటాయి మరి.”

ఈ జవాబుకి చెంప కెళ్ళుచు, తల్లికి కరుణ తరుక్కుపోయింది.

“తెలుస్తూనే వుండవచ్చు. నిన్నా కేదూనా? నేటికి పంక్తి మృత్యువు చూస్తున్నాను కానూ? ఆ తండ్రికి యెంత రోషమో, యీ కూతురికి అంత రోషం” అంటూ, అటు భర్తని నివారించే మార్గం తెలియకా, యిటు కూతురికి ధైర్యం చెప్పే శక్తి చాలకా బావురుమంది తల్లి.

తాటాకుల మంటిలో, ఎంత త్వరగా అంటుకుందో అంత త్వరగా చల్లారిపోయింది తండ్రిరోషం, సాయంకాలానికి. కాని కూతురితోరిక తనకేమైనా కూడా నచ్చలేదు.

“ఇన్నాళ్ళలాగా కాదు, యుద్ధపురోజులు, ఎక్కడో ఒకచోట నాకరీయే దొరక్కపోతుందా అనుకోడానికి తెలుసా? ఇప్పుడు యెక్కడ చూసినా రిక్తమైపోయింది. ఉన్న ఉద్యోగాలు చెడమడా తగ్గించి పోలేస్తున్నారు. ఎనిమిదేళ్ళు, పదేళ్ళు సర్వీసు ఉన్నవాళ్లే ఉన్నామని ఏడుస్తూ ఉంటే, ఈయన గారి లెక్కవిటి? నిన్న గాక మొన్న ప్యాసయ్యేడు ఎం. ఏ. ఎం.గయితే నేం” తండ్రి పసన చదివేస్తున్నాడు.

“మీరు మరి చెబుతారు లెక్కయ్యా, పెడికే పెట్టి పెట్టకపోతే మరేదో. ఇన్నాళ్ళూ మనం మొదలుకున్న శింకరంబేనా, యీ రెండురోజుల్లోనూ మారిపోయేదా?” తల్లి గుండె లోతుల్లోంచి అంది.

“అదే కాదే. చంటిపిల్ల, దానికి తెలియకపోతే నీకూ మతిపోయిందీ? స్త్రీబుద్ధి ప్రళయంతకం అని అన్నారంటే పొద్ది నే అన్నారమరీ? ఏదైనా వ్యవహారం వ్యవహారంగాగ నూసుకోవాలి గాని, అభిమానాలతో పొట్టాకుపోకూడదు. నేనయినా శింకరాని నడుపులేదని అన్నాను. కాని యెండు కొచ్చిన చుగురూ? అదే యే డాక్టరీవో, యింజనీరింగో నలిగించిఉంటే—ఆ బాపతు అవసరాలు మనిషి ఉన్నంతకాలం ఉంటాయికనక—ఎక్కడో ఏదో కాస్త యిదవుతుందని అనుకోవచ్చును. అలా క్కాగుండా మననాశిది ఇంగ్లీషూ, సంస్కృతమూ, తెలుగునూ. ఎం. ఏ. అయితే నేం? మరేవయితే నేం?”

“మీరన్నట్టు యింజనీగో, డాక్టర్ అవుడే బాగా నేవున్న కాని, ఆ పరిస్థితుల్లో ఆయన మనకి తెలుపడే వుండేవాడు కాదు, మీరు యెంతో ఉబలాటపడి చెప్పించిన యీ సంస్కృతం నాకు అట్టే దీ కాదు.” ఉచిత అన్న యామాటకి, పచ్చి నెలక కాదు గొంతుక పడ్డట్టు, తండ్రికి మరి నోటమాట రాలేదు, రెండు నిమిషాలు.

“ఏ చదువయితే నేం? ఏమో ఉద్యోగం అంటూ చేసుకుని తనపొట్ట తమ పోషించు కుంటున్నాడుగా” తల్లి అందుకుంది సద్దుబాటుగాను.

“చాణ్ణి. మాజేళ్ళు కనరపుచేసి మూలమన్న ముసలమ్మని కొట్టేట్టు ఏం పైలుకట్టిన క్లిషియా? ఖచ్చితమయిన గవర్నమెంటు ఉద్యోగవా? ప్రైవేటు కంపెనీలో అఫూరీస్తున్నట్టు. రేపు వాళ్ళకి నచ్చకపోతే యిట్టే ఉద్యోగం చెప్పేస్తారు.”

“అంతలాగ నుదురురాసివుంటే లక్షాధికారి భిక్షాధికారి అయిపోతాడు.”

“ఇన్నీ చెప్పి నువ్వు అసలు విషయం మరిచే పోతున్నావు” అంటూ ఏదో ఆలోచనలో పడ్డ వాడిలా ఒక్క నిమిషం నిగానించి “కానిన్నీ మంచి నీళ్ళు అందుకోతల్లీ” అన్నాడు ఉచితపులిరిగి. ఈ చివరిమాట ఆమెని బయటికి పంపించే ఉద్దేశంతోనే అన్నాడు తండ్రి. ఆ మాటల అంతర్యం కూతురు గుర్తించక పోనూలేదు. “ఏమిటి చెప్పా అంత నిగూఢ విషయం! అనుకుంటూ గదిలోంచి బయటికి వచ్చి నట్టేవచ్చి, గుమ్మం పక్క గోడమృతేలిరిగి, తండ్రి

పిల్లు వెనకగోడనున్న కిటికీ దగ్గరసావొచ్చి నుంచు నేసరికి, ఆయన రహస్యంగా అంటూన్న ముక్కలు తనచేవిని పడ నేపడ్డాయి.

“ఏవంత చెప్పకో తగ్గ కుటుంబం ఆని మీరి ధర్మా ఊ! తల్లికిం చులై పోగున్నామా? మొన్న మొన్నటిదాకా ఆవిక కల్వరు గారింట్లో వంట చేసేది తెలుసా! ఇంత బతుకూ బతికి చివరికి ఆవంట పుట్టి కొడుకుచేతులోనా పెట్టమంటావ్, బంగారుతల్లిని? చేసినవని విన్నవాడయినా మర్చిం చా? దానికి బొత్తిగా చిన్నతనం. నువ్వు మళ్ళీ ఆలోచించుకుని, దానికి నచ్చకెప్పు. కాకపోయినా, మన పిల్లకి యేం తక్కువనీ? అనాకారా? చదువు లేనా? సంగీతం రాదా? కానూ పోదూ అంటే ఆ మాత్రం కట్నంవే యిచ్చుకో లేనా? ఘో—”

ఉమ యింక అక్కడనుంచోలేక డాగా మీదికిపోయింది. తండ్రికి మరి మంచినిష్ఠా రాలేదు. అసహ్యాసే లేదు ఆయనకి. భార్యా భర్తలు యెంత సేపు మాట్లాడుతూ కూచున్నారో తెలియదు. కాని యిక్కడ డాబామీద కూర్చో చేయిరులో కూచుని, కాళ్లు పిట్టగోడని ఆనించి, ఉమయేదో దీర్ఘాలోచనలో పడిపోయింది.

నిజమే, శంకరం పేదవాడు, పాపం. అయి లేనేం తక్కువొచ్చిందీ, కూటికి పేదలయితే కులానికి పేదలా, అనీ! అదేం ప్రారబ్ధమా కాని యీ పాపిష్టి ప్రపంచమాత్రం “జబ్బు, డబ్బు” అనే దేవుల్లాడుతుంది. సభల్లోనూ, శ్రమకానాల్లోనూ యెంత నైరాగ్యం పెళ్లబోసినా, పట్టుమని అవసరం వొచ్చే సరికి సనమూలమే అయి పూరుకుంటుంది. యిదం బగత్తు. ఇంతా చేస్తే ఆర్జన పరులు అనుకుంటున్న వాళ్ళకే యీ డబ్బుయేవ. ఆ సంపాదనకోసం వాళ్లు యెంత తాపత్రయపడేదీ, ఎన్ని దొంగతిరుగుళ్లు తిరి గేదీ, ఎంతలేసి ఘోరాలకి వొడికట్టుకునేదీ చూస్తే, ఘరానా మనుషులు అనిపించుకున్న వీళ్ళకంటే గర్హనీయం అయినవాళ్ళు యింకొకరు ఉండరు అని సిద్ధుంది. ఎవరిదాకానో యెందుకూ? నాన్నమాటే అనుకుందాం. మొన్న నా శంబరివారి. అమ్మాయికి కాళ్ళూ చేతులూ చల్లబడిపోయినాయంటూ, ఉన్న నాళ్ళకికూడా ముసులుపోయి, తన యేవిటో మహా ఘనవైద్యుడని, పెద్దపెద్ద యింగిలీష్ డాక్టర్ల పేదవి

విరిచేసిన కేసులు యెన్నో బాగుచేసేదనీ కొండంత ఆశతో పుత్రికాభిక్ష పెట్టమని అర్థిస్తావస్తే—నూట పదహార్లకి బేరం ఆడుకుని, అర్థనూట పదహార్లు ఆరి చేతులో పెట్టేదాకా అదుగయినా కదిలేదూ నాన్న? ఆలోచించుకో ఆవకాశాలు చిక్కబుచ్చు కుని, అవతలవాళ్ళని నేర్పించి, నాలుగు రాహుల తొలు మూలనేర్పినదాకిని పెద్దబతుకూ; చేనినాకిని లే! బతుకూను!

డబ్బు లేకపోవడం శంకరానికి ఓ పెద్ద లోపనా? తల్లి కల్వరుగారింట వంటచేసి పెజిలే అనో మహాపచారనా? ఔర! ఇంతకూ, యేమి పూట కూర్చోయిల్లు పెట్టుకుందా, అడ్డమయినవాళ్ళోయిళ్ళల్లోనూ కుదురుకుందా? పరమాయువు చాలక, పాపం యిరవైతొమ్మిదో యేటే కాలం చేసేరుటగాని, అసలు శంకరం నాన్నగారు ప్రాసెసరు గిరీ చేసే ట్టగా? బతికిఉంటే యీపాటికి ఆయనపేరు దశ దిశలూ అలుసుకుపోయేది కాదూ? ఆమాత్రం సర్వీసు లోనే ఓ అయిదువేలకి యిచ్చురెన్ను చేసుకున్నాడు —పాపం. అదివినా యింకే ఆధారమూలేని ఆమె, ఆ డబ్బు అలాగే వుంచి, దాంతోనే శంకరాన్ని కెంచి, పెద్దవాణ్ణిచేసి, చదువు చెప్పించి సాగుతూ వొచ్చింది ఇహ, నిత్యపూజేహయాత్ర ఎలాగో ఒకలాగ సాగించుకతీరదు కనక కొన్నాళ్ళు— నిజమే—కల్వరుగారింట వంట వండేది. అయితే? తన తోబుట్టువులాగ మానుకునే వాడా కల్వరు. ఎన్నడూ “అక్కయ్యా” అన్నమాటకి మినహా యింకొలాగ పిలిచి యెరుగునూ ఆయన? సాటివాళ్ళు కావడంచేత, వారికి వీరికి యేదో బంధుత్వం అనేగాని, యింకొక లాగ ఆనుకుందా లోకం? పడేశ్చక్రితం— శంకరానికి యేదో జబ్బుచేసి, యింగ్లీషు డాక్టర్ని పెట్టుకోలేక—ఆప్యట్ నాన్నకి యింత డబ్బు భిచ్చితం ఉండేదికాదు మరి!—తనని పిలిపించి నప్పడు తెలుసుకున్న యీ లోగుట్టు ఇప్పుడిలాగ రచ్చకి యీశ్చడం యేవయినా బావుందీ? ప్రాజ్ఞతకి లక్షణమేనా? ఇంతకూ ఎన్నాళ్ళు చేసింది కనక? శంకరం స్కూలుదైనలు ప్యాసయ్యేదాకాను. తర నాతనుంచీ అతనికి స్కూలరుషిష్టలు రావడంతోనే, వాళ్ళు యేలా బతుకుతున్నారో రెండోకంటినాడికి

తెలియకుండా వ్యవహరించింది, శంకరం తల్లి. ఆ మహా యిల్లాళిని యిప్పుడిలాగ ఆడిపోసుకుంటే గుడ్డుండు పుట్టగతులుంటాయా?

తనలో తాను యెన్ని అనుకుని యేంలాభం? అందులో ఒక్కముక్క కూడా తండ్రిముందు అనడానికి కీల్లేదు. తనదారి తను మానుకోవలసిందే. సరే ననుకుంది.

న్నేహితురాలు జానకమ్మతో సంప్రదించింది. ఓ నిశ్చయానికి వచ్చింది.

ఉమకి వేరే సంబంధం నిశ్చయం చేసేడు తండ్రి. అగ్నిం నాటిరాత్రి పెళ్లికూతురు పరారి!

5

ఏ నూతా గోతాపడిందేమోనని తల్లి తల్లడిల్లి పోయింది. పరువుమర్యాదలు మంట కలిసిపోయేయి అంటూ, సాటిబంధువర్గంలో—అందులోనూ కొత్త వియ్యాలవారి దగ్గర—భరించరాని ఆవమానానికి గురి అయి తండ్రి అగ్నిచోత్రావన్నానే అయిపోయినాడు. నాలుగురోజులు గడిచిపోయేయి. కంచు కాగడా పెట్టి పెరికించి నా పెల్ల ఆ చోకి తెలియలేదు. కావలసిన ఆ వియ్యాలవారూ, చుచ్చటగా వచ్చిన బంధుకోటి అంతా ఒక్కొక్కరే—మింగనూ లేక కక్కనూలేక—ఏవేవో కాస్త అనునయంగానే అంటూ, తను ఆకాశం గం వ్యక్తపడుస్తూనే జారుకున్నారు. నిమృశం గాను. చూస్తూ ఉండగా యిల్లు చిన్నబోయింది. తనకే యేవో చెయ్యి విరగొట్టుకున్నట్టనిపించింది. పొరపాటే జరిగిపోయిందని గ్రహించేడు కూడానంటే వాస్తవ దూరంకాదు. ఏడవనూ లేక, దిగబట్టుకోనూ లేక యెలాగో నిలదొక్కుకుని చుట్టుపక్కల ఊళ్ళన్నీ గాలింపించేడు. ఈలోగా గృహిణి ప్రశ్నలు అడిగించింది, అంజనం వేయించింది; జాతకాలు చూపించింది; ఇహ రుద్రాభిషేకాలకి నవగ్రహ స్తోత్రాలకి, మొక్కుబళ్ళకి, మీదు కట్టకి అయితే లెక్కలేదు. పిల్ల బ్రతికి ఉందని కాస్త ఆ చోకి తెలిస్తే ఆ విడుకొండల వాడికి వెండి సావుకోళ్లు చేయిస్తానంది; అంజనేయ స్వామికి చెయ్యి కొబ్బరకాయలు కొడుతానంది; మహాలక్ష్మికి వీసెడు కుంకంపూజ చేయిస్తానంది. దేశంలోవున్న దేవుళ్ళ పేర్లు లిస్తుదాటిపోతున్నా,

పిల్లనంగతి సినరంతా తెలియలేదు. ఈలోగా బెంగతో చిక్కిపోయి శిశ్నావృథ పట్టిపోయింది.

ఆయనకయితే అంతకుముందే యేనాడో మతి పోయింది. అసలు గౌరీపూజకి పిల్లని తీసుకురండి అని ఓ మూలనుంచి సోరోహియ్యడు గొంతుక చింపుకుని అరుస్తూఉండి, యివ్వల పిల్ల కనపడక పదిమంది కంగారుపడిపోతూఉన్నప్పుడే—ఆ వేళంలో తన్నుదా తిట్టుకుని, యెదుటనున్నవారిని మరో నాలుగు తిట్టి, గొడవగా విరుదుకుపడ్డాడన్నమాటే గాని—కడుపులో యేకుస్తు నేవున్నాడు తనగాను. అయితే అప్పుట్లో అతనికి అది తెలియలేదు. రోజులు గడిచిపోయి, ఊరూరూ నెతకడానికి వెళ్లినవాళ్లు యే భోగట్టా లేకుండా తిరిగి రావడంతోనూ, యిటు యింటావిడ అలాగ బెంగతో కృశించిపోవడంతోనూ, మరి కడుపులో చెయ్యిపెట్టి కెలికేసి నట్టయింది.

ఈలోపున—గుంభనగా వ్యవహారం జరిపించాలన్న ఉద్దేశంతో వ్రాసిన ఉత్తరానికి జవాబూ వచ్చింది, కంపెనీనుంచి—శంకరం వాళ్ల కంపెనీలోనే ఉద్యోగం చేస్తున్నాడని, చాలా సమృద్ధుడనినీ. సరే. తెలియకుండా పెళ్లి అరాస్తూ శంకరాన్ని కలుసుకోవాలనుకున్నాడు. అసలు పట్నం పెళ్లి చూడాలన్న ఆలోచన మొదట్లోనే తట్టింది. కాని పట్నం పెల్లాలంటే పదిహేనురూపాయలు టిక్కెట్టుకే ఉండాలి; ఇక్కడ చూడబోతే ఉమ పెట్టిలో వస్తువులూ బబ్బలూ అన్నీ సద్దినవి సద్దినట్లే వున్నాయి. పోనీ వస్తువా వాహనం ఎక్కడయినా కుదవ బెట్టి ఏవయినా చేసిందా అని అనుమానించడాని కూడా వీలేకుండా, మెడలో గొలునూ, చేతిని ఉన్నబంగా రపుగాజులూ కూడా పెట్టిలోనే దిగవిడిచి వెళ్లింది. తొలినాడు పెల్లికూతుర్ని చేసినప్పుడు, వాళ్ళూ విళ్ళూ యిచ్చినరూపాయలుకూడా ఆ పెట్టిలోనే ఉన్నాయి ఆయిరి, సిల్కురమాల్లో ఓమూల భద్రం గాను. చుచ్చటపడి తల్లి కట్టించిన సేలం పట్టుచీర కూడా విప్పేసి ఆ పెట్టిమీదే ఉంచేసింది. ఇన్నోటి యెందుకూ, వస్తువలన్నీ జాబితా రాసినట్టు పొంది కగా పేర్చిఉన్నాయి అంటూంటేనూ? అసలు అవి అన్నీ అలాగ ఉండబట్టే ఎందులోనో పడి యేచి అఘాయిత్యపు పని చేసిందోనని భయపడ్డారు

మొదట్లోను. ఇహనిప్పుడు అన్ని ఆశలూ అడుగంటి పోగా, పట్నంపెళ్లి శంకరాన్ని చూడడంతప్ప గత్యంతరం యెవీ తోచలేదు, మానవుడికి. ఫలానా నాడు వొస్తున్నానని తెలియబరుస్తే, మరెక్కడి కయినా ముందుగానే ఉడాయించేస్తారేమో? ‘ఫరవాలేదు. తనకి ఆమెదమేననీ, వాళ్లిద్దరూ సుఖంగా ఉండవే! ప్రధానం’ అని రాస్తేమాత్రం— యింత రభసా, హంగామా జరిగేక తన మాటల్లో వాళ్లకేం నమ్మకం ఉండేనూ? అంచేత యింకో మార్గం అవలంబించాలి.

అలాగ అనుకునే రాసేడు, పట్నంలో కంపెనీ వాళ్లకి. మీ కంపెనీలో ఫలానా కుర్రవాడు ఉన్నట్టు వినికి. నాకో ఆపిల్ల వుంది. సంబంధాల విషయంలో మీ సహకారం అర్థిస్తున్నాను. పిల్లవాడి జీతం వగైరా వినరాలు కాస్త వ్రాయించవలసింది అంటాను. ఈ వ్యవహారం చాలా గుట్టుగా వుంచ వలసింపనీ, వారివద్దనుంచి బాబు రాగానే తాను స్వయంగా బయలుదేరి వస్తున్నాననీ కూడా ఒక్క ముక్క చేర్చేడు, అందులోనే.

ఆ పర్యవసానంగా వచ్చింది కంపెనీవార్ల ఉత్తరం. శంకరం చాలా చురుకైనవాడనీ, పెర్మ సెంటు అయిన సాధారణ అనీ, యెంతో నమ్మదగిన వాడూ సామ్యుడూ అనిన్నీ. శంకరం పట్నం లోనే ఉన్నాడని తెలుసుకుని కాస్త కుదుట పడ్డాడు, ముసలాయన. మర్నాడు ప్రయాణం కట్టేడు.

6

ఒకనాడు ఉదయాన్నే కబురొచ్చింది శంకరానికి, తొమ్మిదింటికే కచేరికి రమ్మనమనీ, వస్తూనే సరాసరి పెద్ద అధికారిని చూడవలసింది అనిన్నీ. అదావిడిగా హోటల్లో రెండు మెతుకులు నోట్లో వేసుకుని—వి వ్యవహారంతాలూకుడి యెభోగట్టా అడుగుతాడోనని—ముఖ్యమయిన కాగితాలూ, కంపెనీ లెఖ్కులూ అవీ నెమరుకి తెచ్చుకుంటూ పావుతక్కువ తొమ్మిదికే చేరుకున్నాడు శంకరం. టేబిలుమీద ధూళి దులుపుతూన్న బంక్రోతు అటుదొరా, యిటు శంకరంకూడా ఆసేగ అంత పెందరాశే రావడం గమనించి, యెందుకో ఊహించుకుంటాడు.

చుకోలేక, నమస్కరిస్తునే, “భోంచేసేరా, బాబూ, మరి పెందరాశే వచ్చేరు” అన్నాడు.

“ఆ యేవో ఎంగిలిపడే వచ్చేను—దానికేం గానీ—దొరగాను రాగానే చెప్పవోయ్”

“అయినా యిప్పుడే వచ్చి ను నెప్పనా, బాబు, ప్రమోచ్చేరనీ!”

“ఉండవోయ్, ఉండుండు. ఇంకా పదినిమ పాలు వ్యవధి ఉంది, ఈలోగా ఓనిగరెట్టు పెట్టు తెచ్చిపెట్టా” అంటూ దగ్గిరున్న లెఖరు సిగరెట్టు ముట్టించి, వాడికి ఉబ్బులిచ్చి వీరువా దగ్గరికి పోయాడు — శంకరం. సిగరెట్టు కాల్చుకుంటూ స్ట్రెల్సుతీసి, కొన్ని అర్జంటుకాగితాలూ అవీ జతపరుచుకుని, లెక్కాడొక్క యింకోసారి నిఖరాసుగా చూసుకుని, యింక తొమ్మిదీ కొవతారనగా అధికారి గదిలోకి వెళ్లేసరికి, ఆయన కాళ్ళు రెండూ మేజా చివరని ఆనించి, ఉయ్యాలిలాగ ముందుకే నెవక్కి ఉండుతూ, తల పైకెత్తి కళ్లు మూసుకుని ఏమీ లోలోచనలో చునిగిపోయినవాడిలాగ కంటపడ్డాడు కుర్చీలోను. శంకరంబూట్టుచిప్పుడు వినపడడంతోనే చప్పన సర్దుకుని కూచుంటూ, “రండి, రండి, కాస్త యిబ్బంటే అయినా నామాట మన్నించేరు” అంటూ నోటినిండా పలకరించేడు, యెంతో గౌరవంతోను.

“ఇవాళ యింత తొందరగా యెందుకు పిలిపించేనో తెలుసా?”

“ఏవో అర్జంటు వ్యవహారాలు ఉండిఉంటాయి.”

“అబ్బే, అవేకాదు. అంతరంగికంగా ఒక్క ముక్క చెబుదాం అని రమ్మన్నాను. మీలాగే నేనూ యింకా బ్రహ్మచారిని అన్నమాట తెలుసుకుకదూ? క్రిస్మసుకి సెలవుపెట్టి మాడేశం సెళ్లదాం అనుకుంటున్నాను, కొన్నాళ్ళపాటు. నేను ప్రేమించిన అమ్మాయి ఒకరై అక్కడ ఉందితేండి. నిన్ననే పంపించింది; యిదుగో యీ ఫోటో చూడండి.”

ఈ విపరీతపు సంగతితనానికి శంకరం ఎంతైనా ఆశ్చర్యపోయాడు. తానంటే దొరికి మంచి నమ్మకవే; ఎన్నో అంతరంగిక విషయాలు తనతో ముచ్చటిస్తున్నా ఉంటాడు. కాగా తన పనికి మెచ్చుకున్న

రోజులూ ఉన్నాయి. పొరపాట్లు వచ్చినప్పుడు యెంతో మృదువుగా చెప్పి సవరించినరోజులూ ఉన్నాయి. ఎప్పుడూ దొర ఎంతో ఉత్సాహం గానూ, సద్భావంతోనూ ప్రవర్తించేవాడు. కాని— మూలమైనది ధర్మ ఛాన్సులో ప్యాసయినవాడిలాగ యిలాగ పర్రోడిపోవడం యేనాదూ జరగలేదు మరి. శంకరానికి ఆశ్చర్యమూ వేసింది, నవ్వు వచ్చింది.

“కళ్ళలో చక్కని చురుకుదనం ఉంది; కాగా మాంధి స్ఫురద్రూపి” అన్నాడు చివరకి మంద హాసంతో.

“మీ జేషింలో అపిల్లగలవాళ్లు వరుణ్ణి పెతు క్కంటారని విన్నాను. అవునా?”

శంకరం ఆర్యసంప్రదాయాలూ, ఆచారాలూ వివరించేడు.

అంతా విని అతాత్తుగా అన్నాడు దొర “నా కంటే సుండు మీ పెళ్లి స్థిరపడింది. బ్రాంచి మేనే జరుగా ప్రమాదమూ అయింది. కక్కామ్యలేవన్న” రెప్పవయ్యకుండా శంకరం కళ్ళలోకి చూస్తూనే, మళ్ళీ కాళ్లు బల్ల అంచు నానించి, కుర్చీలో ఉయ్యాల లాగుతూ, ఒక్కొక్క ముక్కా వొత్తి వొత్తి నెమ్మదిగా అన్నాడు—“ఈ ప్రమాద నే— మీకు నేను— యివ్వగలిగిన— పెళ్లికానుక!”

ఆసలే ఆశ్చర్యపడుతున్నప్పుడయిన శంకరానికి యీసారి బొత్తిగా తల తోకా తెలిసింది కాదు.

“నాకా? నాకు పెళ్ళా?”

ఇంకా యేవో అలాగ తొట్టుపాటు మాట అంటూ ఉండగానే దొర ఘట్టినలేచి, వోరగావేసి పున్న పక్కగది తలుపుతోస్తూ—

“దయచెయ్యండి, పంతులు గారూ; యాయ నే శంకరం గారు. మీ అమ్మాయికి యంతకన్నా సొమ్మడు యింకొకడు దొరకడు” అనేసేడు. ఉమ తండ్రిని చూసేసరికి శంకరానికి ఆశ్చర్యమూ సంతోషమూ ఒక్కసారి పెనవేసుకుపోగా—అంతలో ఆఫీసులో ఉన్నానన్న సంగతి గుర్తుతెచ్చుకుని— ప్రభుత్వదనంతో అంజలిబద్ధుడై నిలుచున్నాడు.

కథ యిలాగ అడ్డుతిరిగేసరికి—కచేరిలో శంకరాన్ని చూడడం అని వచ్చిన ముసలాయనకి—వివి అనడానికి పాలుపోక నీలవునా స్తంభించిపోయేడ.

మరో నిమిషానికి, “ఇవాళకి మీకు నెలవు. వచ్చిన అతిథిసమ్మానం చూసుకోండి. గుడ్ లక్” అంటూ యిద్దర్నీ సాగనం పేసేడు దొర.

ఎంత బలవంతం పెట్టినా ముసలాయన భోజనం చెయ్యినన్నాడు. పోనీ, కాస్త కాఫీపుచ్చుకుందాం రండి అంటూ, కాఫీహోటలుకి దారితీసేడు శంకరం. క్లబ్బు చేరుకునేదాకా యెవ్వరూ యేమాటా అడుకుండా నడిచేరు. అలాగా ముమ్మారు ఏదో మాట నాలికచివరిదాకా వచ్చింది శంకరానికి. తనలో తనకి నవ్వువచ్చింది. ఇండుకా మాడు వారాలయి ఉమదగ్గిర్నొంచి ఉత్తరంలేడు! ఎంత లెల్లడిల్లిపోయినాదూ అనవసరంగానూ? ఉమ ముఖం మననం చేసుకుని, సిగ్గు చొంతరలతో నిండి పోయి కళ్ళకళ్ళ లాడుతూన్న ఆమె చెక్కిళ్ళు ఊహా చిత్రం గీస్తూనే మురిసిపోయినాడు తనలో తాను.

మాలగా నున్న ఓ తేబెలపగ్గిర కూచుని, “పుచ్చుకోండి” అంటూ ఐస్క్రీమ్ కప్పు ఒకటి ఆయనపైపు జరిపి, తనూ స్నాను తీసుకున్నాడు.

“బాబూ, ఇది కాళ్లుగాని చేతులుకావు. మన్నింను” అంటూ శంకరం చేతులు పెండ్లా తన చేతుల్లోకి తీసుకుని శాపురుమన్నాడు ముసలాయన.

శంకరానికి యివో పులిమీదపుట!

“ఉమ నీ దగ్గిరికే వచ్చిం దిసుకున్నాను.” రుద్దకంతంతో తొలిమాటకీ మలిమాటకీ సంబంధం లేకుండా అన్నాడు ముసలాయన. క్రమేణా వివరాలు నెలువడాయి.

“నాయనా, నాకు కాస్త సాయపడవూ? యొక్కడుంవో, యెలాగఉందో నాబం గారుతల్లికి చచ్చిపోలేడు; చచ్చిపోలేను. అంతమట్టుకు నిశ్చయంగా నా గుండెల్లో నాకే తెలుస్తోంది. యొక్కడ ఉన్నా అది నీదే బాబూ; మమ్మాటికి నీదే. అచిన్నప్పుడయంలో యింత దృఢసంకల్పవూ, యింత గాఢానురాగవూ ఉంటాయని గ్రహించలేక పోయాను. ఎలాగయినా, యీ వృద్ధాప్యంలో నాకు తోడుపడవూ? మనశ్శాంతి చేకూర్చవూ?”

ముసలాయన వాపోవడానికి అంతంటూ లేకుండాపోయింది.

శంకరానికి గుండె నీరయిపోయింది.

ప్రేయసికోసం ప్రేయహృదయం అటమటించింది.

“వొస్తున్నా—వొచ్చేస్తున్నా. ఎంత వెతికినా దారి కనపడడం కర్మం? అయినా కాస్తేపు వోపికపట్టు. ఇంక పడినంత కాలం కష్టాలు పడవులే. దగ్గిరపడ్డాం గా” అంటూ లోలోపలే ఉరకలు వెయ్యటం మొదలెట్టంది గుండె.

7

ఆ వేళ శారద గారింట్లో ఓ చిన్నపార్టీ. వాళ్ల నాన్నగారు ఆ ఉళ్ళో కాస్త పలుకు బకిఉన్నవాడు కావడంచేత, “సెన్ససు” పనిలో యెంతో చాకచక్యంతో నలుగురినీ కూకట్లపరుచి మాంచి ఉత్సాహంగా పనిచెయ్యజేసేవాడు, ఆ ‘సెన్ససు’ పనిలో నడుము కట్టినవాళ్లందరినీ టీపార్టీకి కేకేసేడు. ఉమా స్వేషణలో కొత్త పరిచయాలూ, మారిన స్నేహాలూ అభిలషిస్తూన్న శంకరానికి “సెన్ససు” పని, నిజంగా దేవుడిచ్చిన వరంగా దొరికింది. గంపెడు ఆత్రో వాలంటీరు చేసేడు అతను. అంతమంది ఒక్కొక్క వార్డు చేస్తూ ఉంటే, తాను స్వయంగా రెండుమూడువార్డులు చేసి, అది చాలక యింకా మిగిలినవాళ్ళకికూడా యథోచితంగా తోడు పడుతూ వచ్చేడు. ఆ మూలంగా యెంతమందితోనో చక్కటి స్నేహం యేర్పడింది. కాగా, తన కంపెనీకి ఆవుళ్ళో తనే పెద్ద ఉద్యోగి. దానాదీనా, యితే ప్రత్యేకతలభించింది సంఘంలో శంకరానికి. తనూ వొచ్చేడు. అల్పహారాలయినాయి.

అంతమంది టీ పుచ్చుకుంటున్నారు.

“శారదా” అని కేకేసేడు వాళ్లతండ్రి “ఏమైనా రెండు కృతులు పాడతావా అమ్మా, కాస్తేపూ?” అడిగేడు.

“జొనమూర్తి, చాలాలోజులయింది నీపాట వినీ” అంటూ ఆప్రతిపాదన బలపరిచేడు, ఆ కుటుంబంతో చనువుగా ఉన్న యింకో స్నేహితుడు.

“మరేం. ప్రతిపార్టీలోనూ నేనే పాడటం అయిపోతోంది. ఈ సారి మీరు పాడండి మూవయ్యగానూ” కాస్త కొంటెతనంగా అంది శారద. నలుగురూ కిలకిల నవ్వారు. అతన్ని వేళాకోళం

చేసేరు. అంతలోయే వరో శారద నాన్నగారి చెవిలో ఏదో ఉండేరు.

“సరే అయితే, యిహానే? శంకరంగారికి సంగీతం అంటే అంత మనసా!” అంటూ మొహమాటపెట్టేసేడు శారదతండ్రి.

శంకరం పాడడానికి శారద సజ్జలు వాయిచడానికి ఒప్పన్నం అయిపోయింది. ఆదిలో శంకరం భరణం పాడుదాం అనుకున్నాడు. అంతలో ఉన్న స్ఫురణకి వచ్చింది. పాతలింకు బలపడింది. ఈ రెండేళ్ళలోనూ తను మనసారా పాడింది యెప్పుడూ? గొంతుక సవరించుకుని, ప్రతి అందిచ్చి, సాఫుగా కంటం యెత్తి ఆరంభించేడు శంకరం—

“హిమగిరితనయే—హైమవతీ... హిమా—గిరి—తనయే...” కూడా వాయిచడానికి పూనుకున్న శారద, కమాను ఒళ్ళోకి జారునికిచి, రెప్పవెయ్యకుండా శంకరం మొహంకేసే మాస్తూ పంభించి పోయి కూచుంది.

శంకరం ఈ లోకంలో లేడు.

సమాధిలోపడి, స్వర్గంలో ఏ దేవతనో ఆరాధిస్తూన్నవాడిలాగ, అరమోడ్లు కన్నులతో, పారవశ్యం చెందిపోయి పాడేస్తున్నాడు. వచ్చిన నలుగురూ మంత్రముగ్ధులయిపోయేరు.

అంతలో, లోగుమ్మంలోంచి యెవరో కలకలం! యెవరో మొహం తిరిగి పడిపోయారు!!

ఒక్క అంగలో శారద లోపలికెళ్ళింది; తండ్రి అనుగమించేడు. శంకరం పాటకి ప్రేమ పడి పోయింది. నలుగురూ నాలుగు విధాల సలహాలు యిస్తూ కోలాహలం చేసేరు. మరి కాస్తేపటికి, ‘ఏమీ లేదంటే, యేమీ లేదని’ కొందరూ, ‘ప్రత్యేకం చేసి ఉంటుందని యింకొందరూ, ‘కాకపోయినా కాలం మారుతోందికాదూ’ అని మరికొందరూ ఊరటపడ్డారు. సద్దు అణిగింది. అతిథులు గృహోన్ముఖులయినారు. శంకరం కూడా సెలవు పుచ్చుకుంటానన్నాడు.

శారద కాస్తేపు ఉండమంది.

భోజనానికే బలవంత పెట్టేసింది.

“మీపాట చివరంటా వినాలనీ, దాని ఆరాటం, పిల్లకోరిక మన్నించకూడదూ?” తండ్రి మొహమాటం లోకి దింపేసేడు.

కాదనలేక తిరిగి నొచ్చి ద్రావింగురూము సోఫాలో కూచున్నాడు శంకరం.

శారద కాఫీ పట్టుకొచ్చింది.

“ఇప్పుడే కాదమ్మా, పుచ్చుకున్నామా?”

“అయితేనేంలేండి. మీకు అత్యభిమానం అయిన వస్తువేగా?” క్షణకాలం శంకరం చకితుడైనాడు. అంతలోనే సంభాషించుకుని, “బాత్రికా కొత్తవాణ్ణి, నా సంగతి నీ కలగా తెలిసినదమ్మా?”

“హిమగిరితనయే చెప్పిందిలేండి. శంకరుడి యిష్టాయిష్టాలు ఆ ఉమాకాంతికి తెలిసినట్లు యికెవరికి తెలుస్తాయి?”

శారద వాక్యం ముగిసేలోపున, ద్వారం తెర తొలిగించుకుని, ఉమ రానేవచ్చింది. అతని పాదాలకి ప్రణమిల్లింది. రస కళ్యాణి రసే నమ్మలేక పోయినాడు శంకరం.

“ఉమా? నువ్వే? నువ్వే ఉమా? ఇలాగ ఈ ఊళ్లో—ఇన్నాళ్ళబట్టి—యెన్నాళ్ళనుంచీ ఉంటున్నావు ఉమా? ఎక్కడి ఉంటున్నావు? యెలాగ ఉంటున్నావు. నీ కీ అజ్ఞానవాసం ఏంకర్క కాలింది ఉమా? నాకో కైలిగ్రాం యివ్వలేకపోయినావా?”—అతని ప్రశ్నల వర్షానికి అంతులేదు.

“మరిచిపోకుండా గుర్తుంచుకున్నారు నన్ను. అదే పదిజేలు నాకు. ఇవాళ నిజం గా అదృష్టమే కలిసొచ్చింది. లేకపోతే, యీ టిపార్టీకి అంత బలవంతం చేసి నన్ను సిలిచీ ఉండేదు శారద; మీ దర్శనవ్రాసే దుర్లభం అయిపోయేది.

“అసలు, ఆనాడు జానకి— మా బానకమ్మని యెరగగర్మ మీరూ, నా క్లాసుమేటూ—అది సాయ పడకపోతే మరి మిమ్మల్ని చూసే భాగ్యం కలిగేది కాదు నాకు. జానకి యిచ్చి పంపింది ఓ నాలుగు చీరలూ, పాతికరూపాయలున్నూ. వాళ్ల అక్కయ్య యీ ఊళ్లోనే ఉంది; ఆయన, పాపం బోర్డు స్కూలు మేస్తరు. వాళ్ళలో వాళ్ళే అవస్థపడుతూ ఉంటే నేను కూడా యెక్కడ నెత్తెక్కి కూచోనూ?...అయినే సంపాదించి పెట్టేడు నాకో

నాలుగుటూపున్ను. వేన్నీళ్ళకి చన్నీళ్ళు తోడుగా వెల్లిపోతోంది కాలం...వ్యవహారం గుట్టుగా ఉండా లని సంస్కృతం తప్ప మరేదీ చెప్పనన్నాను.” శారద కొంత పూర్వగాఢ ముగించింది.

“మీ నాన్నా అమ్మా యెంత తల్లడిల్లి పోతున్నారో తెలుసా? అసలు నువ్వు యేవిడ అసూయత్యం చేసేవోనని—”

“మొదట్లో ఆపనే తలపెట్టేను మరి. కాని బానకమ్మ ఉండే—దానియుతం చర్మం చెప్పలు కుట్టియిచ్చినా తీర్చుకోలేను—అది బ్రేకులు వేస్తూనే వచ్చింది. ‘చచ్చి సాధించేదేమిటి? ఆత్మ-అనాత్మ, పునర్జన్మ—వాంఛాసాఫల్యం యిలాంటి మాటలు అన్నీ ఉపన్యాసాల్లో అయితే బాగానే ఉంటాయి గాని—అవన్నీ తథ్యం అని నమ్మినా, ఆ సిద్ధికోసం నువ్వు చేసిన కృషి యేదీ? అసలు నీకు కాస్త ప్రాజ్ఞత వచ్చిందీ అనుకున్నప్పుడు హృదయం పరవళం చేసేవు. ప్రేమ పెంపొందించుకున్నావు. నానాటికి అది మహావృక్షమయి నిలుస్తూ ఆవరించుకుంది నిన్ను. ప్రేమభోగ్య ప్రపత్తి, వస్తుతః ఆత్మతః కూడాను మరి దాని కాధారమయిన ప్రేమ త్యజిస్తే—నిర్వికారం అయిన ఆత్మకి ఆనుగుప్తప్రపూర్ణత యేవిడ సిద్ధించినట్టూ? ఇహ కాగాపోగా, వైవల్యమో, భగవచ్ సాన్నిధ్యమో అనుకోడానికి వీలేదుగా నీ పరిస్థితుల్లోనూ?”

“కాబట్టి, నీవు అనుభవించడానికి నోచుకోక పోయినా, మిగతా కొంతమందికయినా అనుభవైక వేద్యం చెయ్యి. సంస్కృతం చదివేవు. శృంగార కావ్యాలు యితోధికం గా అర్థం చేసుకున్నావు. రసాస్వాదనలో పరమావధి కనిపెట్టేవు. నీకున్న రసార్య హృదయం వాళ్ళలో ప్రసరించు. నీలాగ సంస్కృతం చెప్పకున్నవాళ్లు యీ? నువ్వు నేర్చుకున్నట్టే మరి కొంతమంది పిల్లలకి నేర్పు. వాళ్ళని ప్రేమించు/అందరి పరిస్థితులూ ఒక్కలాగే రెసులవవుగా. వాళ్ల ప్రేమసాఫల్యం చూసి ఆనందించు. ఈలోగా అదృష్టం కలిసివచ్చిందా సరేసరి. లేదూ, ప్రేమోపాసన చేసినందుకు ఆ సిద్ధి శిష్యులహృదయవికాసంలో చూసి ఆనందించ గలుగుతావు.” ఇలాగ ఓనాడు రెండుగంటలసేపు

బోగపరిచించి బానకి. ఇన్నాళ్లకి నానోము ఫలిం
నింది. మీరు కంటపడ్డారు.”

“నిజవే ఉమా. నీనోమా ఫలిం నింది. నా
గీషా పూర్తయింది.”

“మీ—నీయో? అంటే—మీరింకా—అతి
గూహితులూ?”

“ఇంకా అంటే? ఈ గంజ్జేలోనూ మురి
పోయే నసుకున్నావా, వెర్రిదానా? నీకు కాకుండా
పోయిననాడు, లోకంలో యింకెవరికి కానవ
సరంలేదు, నేను.”

ఉమకి సంతోషంపూ గుంబంపూ ఒక్కసారి
ఉప్పెనగా ముంచుకుచ్చేయి. కళ్లలో నీళ్లు ముల్లు
తిరిగి—

“మరి - నేను - ” గడ్డకతో అంది, “లోకం
దృష్టిలో నీదురాలిని. సతతని. వెళ్ళి నాటిరాత్రి
పరాచి అయి, పరాయివాళ్ళయింట్లో పరాయి పట్టో,
తలదాచుకున్నదాన్ని.”

“హూం. లోకం!” గుడిచిపారేస్తూ అన్నాడు
శంకరం, “లోకం అని వ్యవహరించే మనుషులకి
యేమూత్రం అయినా వివేచనశూన్యం ఉందీ? ఒకడు
ఒకడు అంటే కంచం అంతా ఒకరు! ఆదిలో నన్ను
యీశుడించులేదూ ‘వంటకొడుక్కి గుహస్తా
గిరి కాకపోతే గవర్నరు అవుతుందా యేమిటనీ?
ఈనాడు నాలుగురాళ్ళు తెచ్చుకుంటూ ఉండేవరికి,
‘భద్రమ్మ కొడుక్కెం? వాడు చిన్నప్పట్నుంచి
సీవ మిరపకాయే’ అని అంటున్నారు నాళ్లను.”

“నువ్వు కనిపించుకుండా పోయింతరవాత
అట్టుడికి పోయింది మీ కుమారు, ఈపుకార్లతోను. ఏం
ప్రమాదం అయిన పని చేసివోనని అనుమానపడ్డారు,
తోలిరోజుల్లోను. ‘అతనంటే మొదట్నుంచి దానికి
ప్రాణవేసే’ అంటే, ‘రాధాకృష్ణుల్లాగ యెంత
ప్రభుత్వం చేసుకుంటే నమ్మా అలా బెల్లం జీలకర్రలాగ
అతుక్కుపోవడం’ అంటూ ఒక నాలుగు రోజులు

మెచ్చుకున్నారు నిన్ను. కాని మరికొన్నాళ్ళకి
నువ్వు యేమూలో వెళ్ళిపోయేవనీ, బతికే ఉన్నావనీ
యాభి అయిపోవకంతోలే ‘రాబాసు! ఎంత
సాహసం అయిన పనిచేసిందీ? నీని మెరమెచ్చు
చూటలకి లొంగిపోయి అతను చేసుకున్నాడు కాదు.
పుట్టినింటికి వెళ్ళినింటికి కూడా అప్రతిష్ఠ
అంటూ, నాకు ధైర్యం చెప్పి సంబంధాలు తీసు
కోచ్చే నెపంతో రచ్చకీడ్చేసేరు నిన్ను. నువ్వు
లోకం అనుకుంటూన్నవాళ్లు ఆ యిరుగుపొరుగు అమ్మ
లక్కలేగా? ఇలాంటి వాళ్ళే పోగయి సీతా
అమ్మవారిలాంటిదానికి నీలాపనిదలు నెత్తిన
వేసేరు. మళ్ళీ వాళ్లే నాడూ నేడూ కూడా ఆనా
పటం నెత్తినెట్టుకుని పూజిస్తున్నాడు. అవునా?”

ఉమ ఆనందం ఆతిశయిల్లింది. ఆరని సాదాలు
కన్నీళ్లతో కడిగిసింది. ముందుకు వంగి, తన
సాదాలకి మోకరిల్లిన ఆనా ముంగురులు నిమరుక్షా
అన్నాడు శంకరం—

“లే ఉమా, లే. ఏమిటి వెర్రితనం!”

నాటినుంచీ శంకరం లాటికి మరి వెళ్ళలేదు.

నేటికి ఉదయసాయాహ్నాలు ఉదయ రవి
చంద్రిక వినిపిస్తూనే ఉంటుంది ఆ మేడిమీదనుంచి,
అదే రాగం, అదే పాట—“హిమగిరి తనయే.”

ఇదివరలో ఒక్క స్త్రీకంతమే వినపడేది.
ఇప్పుడు పురుషగాత్రం కూడా జములుగా మేళ
వించుకుపోతుంది. కొత్తకొత్త సంగతులతో, వీర్చి
కూర్చిన కల్పనస్వరాలతో, ఉత్తుంగ తరంగభంగిమల
లాంటి మూర్ఛనలతో జీవం ప్రజ్వరిల్లజేస్తూ—
“హిమగిరి తనయే”—

అని వినవస్తూఉంటే క్రిందిని వీధి చీడీమీద ఒ
తాతగారు కల్వంలో వీవో మందులు నూరుతూ
కూచుంటారు. అందులో మాడువొంతులు నుందులు
గాత్రం చెడిపోకుండా ఉండడానికేస్త!!

తొ ల క రీ

శ్రీ వేముగంటి నరసింహాచార్యులు

వెచ్చని వాగు గుండెలు ద్రవింప నమస్త జగమ్ము చల్లగా
వచ్చిన వానజల్లులకు పచ్చని పచ్చిక పట్టుచీరతో
ముచ్చట గూర్చుచున్నయది భూజనయిత్రీ ; కృషీవల ప్రజల్
కచ్చె బిగించినారు తోలుకారు పొలాలహలాల దున్నగన్.

మొగ్గ దొడగనది మొగిలికొమ్మయొకండు
ప్రియురాలి దరహాసరేఖ వోలె
మురిపించిపోయె మబ్బుల మధ్య మెఱుపులు
పైర చాటుమాటు సుందరుల వోలె
పొటమరించినవి నాగటిచాల్లు కేదార
లక్ష్మీకటాక్ష జాలముల వోలె
వలపించె పూచికోమల మాలతీలత
పడుచు ప్రాయశ నవప్రమదవోలె

చల్ల చల్లగా గాడుపుసాగె మోద
మొప్ప ప్రకృతి విడిచెడు నిట్టూర్పువోలె
ఉడికిపోయిన లోకమ్ము వడకిపోయె
చెలువుమీరగ తొలకరి తొలకరింప

జాలిగల మానవుడు పేదరాలిచేసి
బిచ్చపుంగిన్నెలో పడవేసిపోవు
నట్టి చిల్లెరడబ్బులయట్లు చిన్న
చిన్న చినుకులు టపటప క్షీణిని రాలె.

జగములో బగబగ సెగల్ రగులు కొలుపు,
చండకిరణుని ఆతపజ్వాలలందు
మ్రోడువారిన కాననభూములన్ని
పెల్లుగా క్రొత్త క్రొత్త చిగుళ్లుపెట్టె.

ముగ్గురు అభాగ్యులు

శ్రీ మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తి

గత శతాబ్దారంభంనుంచీ, ప్యారిసు, కళాసారస్వతాల్లో యూరపుకు వెలుగునిస్తూ, అగ్రసరంగా విలుకుంటోంది. గ్రీకు, రోమను సాంప్రదాయాలంటే విసివిపోయిన పాశ్చాత్య కళాలోకానికి క్రొత్తజీవం ఇచ్చింది ఫ్రెంచి విప్లవం తరువాత వచ్చిన కళావిప్లవము. బూజుపట్టిన క్లాసిసిజము వదిలి వచ్చిన రొమాంటిసిజము తరువాత అతి నవ్య విధానాలైన ఇంప్రమనిజము, పోస్టు - ఇంప్రమనిజము బయలుదేరినాయి. ఈ పాశ్చాత్యానువాతన సాంప్రదాయాలకి ఎడోవర్డు మేనెట్ తల, వినిసెంట్ వేంగో, గుండె, పాల్ సిజనె తనువు, అనవచ్చు. ఇప్పుడు ప్రసిద్ధులైన మెటిస్, మ్యాడిగ్లియానీ, పికాసోలు వీరి అడుగు బాడల్లో నడుస్తున్నారంటే కళాలోకంలో వీరి ప్రాముఖ్యం తెలుస్తుంది. అయితే, వీరి జీవితాలు చాల విచిత్రమైనవి సామాన్య మానవదృష్ట్యా అవి మిక్కిలి దుర్భరమైనవి. కళాపరంగా మహాన్నతులైన వీరిని ప్రపంచము దృష్టిలో అభాగ్యులనే అనాలి.

కళాజీవనము పూలబాట కాదు. నిజమైన కళాశీలి నలిగిన బాటను పోడు. తన కళ్ళ ఎదుట తరళిత మయ్యే ఎదో క్రొత్త కళాలోకానికి బాటలు కడతాడు అతని కాలోకం ఎంత యధార్థమంటే ప్రపంచమంతా తన్నెంత హేళనచేసినా, ఇనుప పాదాలతో కుట్టించినా తన దృష్టి మరలించడు. పసరు పేరిన పాత ప్రపంచం హేళనచేసి క్రొత్తలోకాల కొంతులు వెలయించి, నవ్యయుగ కళానిర్మాతలైన ఈ ముగ్గురి జీవితవిశేషాలు పర్యాలోకిద్దాము.

ముగ్గురిలో ఎడోవర్డు మేనెట్ తెలివైనవాడు. చిన్నతనంలోనే ఆశ్చర్యకరమైన కళాపాటవము గడించాడు. ఫ్రెంచి నవ్యకళా విలీనంలో ఉన్న వయ్యారం అంతా అతను సంతరించినట్లే! అనూచాన పద్ధతులన్నీ అతిక్రమించి విషయం, విధానంలో

క్రొత్తదనం తెచ్చిపెట్టాడు. కళారీతుల్లోనే గాక వ్యక్తిజీవనంమీద కూడ అతని ప్రభావం బాగా పనిచేసింది. ఊహల్లో, తత్పరివిధానంలో చాల గడసరి. సాంప్రదాయంలో నాగిన కళాలోకంలో వెలు తెల్పించాడు తన సరిక్రొత్త యధార్థ రచనలు విరచిమ్మి.

నిద్రపోతున్న సింహాన్ని జూలు లాగినట్లయింది. కళాలోకం గగ్గోలు పెట్టి అతనిమీద విరుచుక పడింది. సుతిమెత్తని అతని హృదయకుసుమం నులిమి వేయబడింది. సుకుమారమైన తనువల్లి తెల్లసిపోయింది.

సాంప్రదాయకమైన ఫ్రెంచి కళాభిరుచి ఏమంటే—చిత్రాల్లో జీవితలు గాని, జీవకన్యలు గాని ఉత్తమ నాయకలుగా తళుకోతాలి. కాని, మేనెట్ తన చిత్రాల్లో విక్టోరైను అనే తన మోడలును యధాతథంగా అనేక భంగిమల్లో—అందులో నాట్యకత్తెగా, వేశ్యమాతగా, వివస్త్రగానూ, వివిధాభరణ విలసితగానూ చిత్రించాడు.

విక్టోరైన్ మ్యూరెండ్ అనే చిన్నదాన్ని, మేనెట్, పట్టణంలో ఒక బహిరంగ ప్రాసాదాంగణంలో చూసి మోడలుగా తీసుకువచ్చి తన కళకేగ్గాక హృదయానికే రాజ్జిగా చేసికొన్నాడు. ఆమె ఏముత అందమైనది కాదు. ఎర్రని జుత్తు, పొట్టి మనిషి. ఏదో వింత ఆకర్షణ ఉండేది. ఆమెనే రవంత మార్చి సాంప్రదాయసిద్ధంగా ఏ అచ్చరగానో, అపరూపపు ఆశయంగానో చిత్రించుకుపోతే తగాదా ఉండేది కాదు. మేనెట్ తాను చూచినది గాని చిత్రించననే వ్రతం కలవాడు. దాంతో దవానలం చుట్టుకుంది.

దీనికితోడు కొన్ని చిత్రాల్లో చక్కని నిండు దిరిసులోఉన్న ఒకరిద్దరు మొగాళ్ళ సరసని విక్టోరైన్ను నగ్నంగా కూర్చున్నట్లు చిత్రించాడు. ఈ

విధంగా వస్త్రాలంకృతులైన పురుషుల సమక్షంలో వివశ్రుతులైన అంగసలను చిత్రించడము అంతఃపుష్పముందు లేకపోలేదు. సుప్రసిద్ధులైన టిటియాన్, పీటరుపాల్ రూబిన్సు మొదలైనవాళ్లు చాలా చిత్రాలు ఈ ధోరణిలో చిత్రించారు. అయితే, అందులో వారు పీనసు మొదలైన అచ్చర మచ్చెకంటులవహముచేత బాధ లేక పోయింది. మరి, ఇక్కడ విక్టోరెనూ, ఫలానా ఫలానాపాహ్నునాయెను. ఇందుకు శ్రేంచి నాగరక ప్రపంచము వికృతదంష్ట్రులు తీండించింది.

మేనెట్ అడిగిందేమంటే—తనపూర్వీకులైన టిటియాన్, రూబెన్సుల కిచ్చిన అవకాశమే తనకూ ఇయ్యమని. అందుకు ఆతనిని అనరాని మాటలని, అల్లరిచేసి, సంఘం ఉప్పు పుట్టకుండా చేసింది.

అంటే, ఆనాటి శ్రేంచి నైతిక జీవనము ఏమంత ఉన్నదిమైనదని కాదు. శ్రేంచి నాగరకులు మోడలు స్టడీసుగాని, న్యూడుమోడల్సుగాని ఎరగరని కాదు. చిత్రకారుడు ఆ మోడల్సుతో ధర్మబద్ధమైన సంబంధము కలిగి ఉండటమే వ్యత్యయమయింది. మేనెట్ తాలూకు కళ, నీతికి సంబంధించిన నిజాయితీ అర్థంచేసికో లేకపోయింది.

మేనెట్ చిత్రాలు ప్రదర్శనాల్లో నిరాకరించి, దుష్టకళా విమర్శకులు అపరూపమైన అతని కళాజీవనంలో కత్తులుదూసి, నిప్పులు చెరిగారు. మళ్లా అతని చిత్రాలే ముప్పయ్యేళ్ళ తరువాత లోవరీ ఆర్టు గ్యాలరీలో ప్రదర్శించుకొని మురుసుకున్నారు.

మేనెట్, అతని మిత్రులని తిరస్కృత చిత్రాలన్నీ ఒకసారి ప్రత్యేకము ప్రదర్శించారు. అందులో ప్రసిద్ధుడైన క్లాడిమోనెట్ తాలూకు “ఇంప్రషన్సు” అనే ప్రకృతిచిత్రం ఉంది. అది మాసి ప్రేక్షకులు ఆ గ్రూపునందరూ “ఇంప్రషన్స్టులు” అని అవహేళన చేశారు. ఈ విధంగా “ఇంప్రషన్జము” అనేది కళాలోకంలో ఉద్భవిల్లి సుప్రతిష్ఠితమైంది. మేనెట్ ఈ ఇంప్రషన్స్టుల కందరకు మొనగా నిలిచి దుష్టవిచరులకు ఆహుతి అయ్యాడు.

మేనెట్ తన చిత్రాల్లో అతిలోకమైన దివ్య సౌందర్యానుభూతులు కాక, తనదుట్టా కళ్ళ ఎడట

కనిపించే మానవజీవితంలో మిలమిలలాడే అందాన్నే అనంతకాలం నిలిచేలా చిత్రించాడు. ఆకాశపథాల నుంచి కళను నేలకు దింపి నిత్యజీవనవాటికలే కళా నందన వనాలుగా వాసింపజేశాడు.

కృత్రిమమైన విషయగౌరవానికి తగ్గట్టు క్లాసికల్ చిత్రాల్లో వర్ణసమ్మోదాన్ని కప్పకూ వ్యవహితమై వస్తూన్న కాలం మేలిముసుగు కూడా మేనెట్టె లొంగించాడు. ఇంప్రషన్జంలో వర్ణస్వచ్ఛత ఒక ప్రధానలక్షణం. బొమ్మలలో వెలుగునీడలు వర్ణాత్మకంగా ఊహించినవాడు మేనెట్. తన చిత్రాల్లో విషయం నెలుగే అనేవాడు. మేనెట్ చిత్రాల్లో రంగుల నవకమూ, ఊహల వాస్తవికత, రచనలో నాజూకుతనము తన నెనుక మూడుతరాలవాళ్ల చిత్రాలమీద నైల్యసులు పులిమి తరువాత రెండు తరాల వారికి వెలుగు ఇచ్చినాయి.

ఏమయితేనేం, మేనెట్ బ్రతికున్నంత కాలమూ కళాలోకం పగబట్టింది కోడెత్రాచులా. అతని బొమ్మలకు మార్క్సిస్టు లేకపోయింది సంఘం చేసిన గాయం కోలుకోనిదైంది. ప్రసిద్ధ సారస్వతి కులు బాడిలీరు, జోలా, గయటిరు—వీళ్ళంతా కలుగజేసుకొని అండునిలిచినా మేనెట్ తన విభయోయేటనే కళాదిర్బాలకు బలి అయ్యాడు.

మేనెట్ తెచ్చిన ఇంప్రషన్జమువల్ల రెండు ముఖ్య విషయాలు జరిగినాయి. చిత్రిత విషయమైన వస్తువు ఉత్తమ, అసమ వివక్ష లేకుండా యధార్థ జీవితంలోంచి తీసుకొనడం, రచనలో కంటికి కనబడిన రంగులు, ఆకృతి స్వచ్ఛంగా, సహజంగా చిత్రించడం. కాని ఈ రెండూ మేళుస్తూ, కంటికి సంబంధించిన బాహ్య విషయాలే. మేనెట్ ప్రాధాన్యం ఇయ్యకపోయినా, అతని తరువాతవాళ్లు యీ విషయాల్లో శాస్త్రీయమైన పరిశోధనలు చేసి అనేక క్రొత్త సాంప్రదాయాలు సృష్టించారు. వరాత్మకంగా ల్యూమినిజము, పోయింటిజముతో బాటు బొమ్మకు జీవమైనభావము అప్రధానమై కేవల ప్రాదేశిక కల్పనలు క్యూబిజానికి, అరూపవాదానికి దారి తీశాయి. మళ్లా చిత్రాల్లో జీవం, ఆవేగం, మానవతా విశ్వాసం నింపింది వినిసెంటు వేంగో అనే అతిలోక వ్యక్తి.

నిర్జీవమైన చిత్రంలో ఎంత కళాకాళలంఘంలే మను నే మనస్వి వేంగో. అమానుషమైన లోకం మానవతలో అకుంతిత విశ్వాసమే అరని మతం. టాల్స్టాయి, డికెన్సు రచనవలె తన చిత్రాలకు నైతిక ప్రయోజన ముండాలనే ధార్మికవాది. తన్ను నిర్లక్ష్యంచేసిన ప్రేమకు ఒడలుకోసి ఇచ్చిన ప్రణయోన్మాది. అందుకనే అతని ప్రతి తూలికా విన్యాసం లోనూ జీవం మిలమిల లాడింది.

చాలా ఆలశ్యం గా చిత్రకళ వృత్తిగా అవలంబించాడు వేంగో. అతనితండ్రి ఒక మత ప్రచారికుడు. వేంగో అందమైనవాడు కాకపోబట్టి ఆ ప్రచారానికి పనికిరాలేదు. అయితే నేం, బైబులు తత్వం బాగా జీర్ణించుకున్నాడు. మొదట్లో ఒక బొమ్మల వర్తకునివద్ద తాబేదారుగా పనిచేశాడు. తన దగ్గర బొమ్మలు కొంటూ ఎవరన్నా విలువలేని చిత్రాలు ఏరుతుంటే తన జీవిత సత్యాలైన పరమహంస సూక్తులు ఉపన్యసిం చేసాడు.

వేంగో జీవితమంతా అనాదృత ప్రేమ కలాపాలతో దుర్భర మైపోయింది. తన అధికారి కూతురు ఉట్టుసులాను ప్రేమించాడు. ఆ అమ్మాయి నడిచిన నేలకూడ అతి పవిత్రం గా మాసుకో నేవాడు. ఉట్టుసులా హృదయం లేకుండా అతని పవిత్ర ప్రేమని చులకన చేసి అవహేళన చేసింది. దాంతో వేంగో మత ప్రచారానికి దిగాడు. ఈ సందర్భంలో అతని కృష్ణమైన ప్రజానీకంతో అతనికి జోస్తీ ఏర్పడింది. భగవద్గీతా విమో! ఈ పరీసరాల్లో వేంగో చిత్రరచన ప్రారంభించాడు. ప్యారిసులో ఉన్న ఇతని అన్న ధియో ఈ చిత్రాలు చూసి ఉప్పొంగిపోయాడు. అయినా, వేంగో అప్పడే తన జీవితం చిత్రకళకు అంకితం చెయ్యలేదు. తన ప్రేయసి ఉట్టుసులా వద్దకు మళ్లా ప్రేమభీక్షకు వెళ్లాడు. ఆమె తిరస్కరించింది. ఇక బెల్జియము గనులలో పనివాళ్ళకు మత ప్రబోధము చెయ్యడానికి వెళ్లాడు. ఆ పాదుగులు వేంగోను తమలో ఒకడుగా మాసుకు నేవారు. వాళ్ళపిల్లలకు చదువు ముదుసళ్ళకు మతవిద్య చెప్పతూ మానవసేవలో నిమగ్నుడయ్యాడు వేంగో.

అక్కడ చిత్రించిన చిత్రాల్లో కొండల్ని కదలించే వేంగో తాలూకు మానవతా విశ్వాసం, జాతికి తనందియ్యబోయే జీవన సందేశచ్ఛాయలు నిండి

ఉన్నాయి. ఆ రోజుల్లో అన్న గారైన ధియోకు ఉత్తరాల్లో తన జీవితం సార్థకము చేసికొనే అవకాశం లభ్యమయిందనీ, సజీవమైన నెత్తురు, కంఠ మిలమిలలాడే పాటకజనంతో తన బ్రతుకు శృతికలిసి పోతోందనీ, నేవాపరంగా మహాశిల్పి అయిన క్రైస్తే తనకు ఆదర్శమని రాశాడు.

వచ్చని ప్రియురాలి ప్రేమకోసం ఓపించాడు. కాని ప్రేమ ఒక చిరునవ్వు రాల్చలేదు—ఎంటి వర్షులో ఒక పతీత, వేంగోకు మోడలుగా ఉండటానికి వప్పకుంది. “వివాదమూర్తి” గా ఆమెను చిత్రించి క్రింది యీ పంక్తులు రాశాడు. “నీస్త్రీ గాని ఒంటరిగా ఎందుకు ఉండవలసి పస్తుందో” అని. తిండికి మాడి అధమస్తమైన జనసముదాయంలో సర్వ నాశనమయే సమయంలో ధియో తననెంటు ప్యారిసుకు తీసుకువెళ్లాడు వేంగోను.

ప్యారిసులో పిసారో, సీరట్ మొదలైన ఇంప్రషనిస్టులతో కలిసి పనిచేశాడు. అతనికి జీవితం చాల పరిమితంగా ఉన్నదని తెలిసింది. ఫ్రాంసు దక్షిణ భాగంలో ఆర్మిస్టకు వెళ్లి తన్ను మింగుతున్న ప్రకృతిని లాలన ప్రారంభించాడు. ధియోధర్మమా అని ఒక ఇల్లు అద్దెకు తీసుకున్నాడు. అక్కడ ఉంటూ మూడు సంవత్సరాలు నిరంతరాయంగా వందలాది చిత్రాలు చిత్రించాడు. ఈ చిత్రాలమీదనే వేంగో ప్రతిష్ఠ అంతా నిలబడిఉంది. సూర్యుని వెచ్చన, దున్నిన పొలాల పరిమళాలు—ఈ మట్టిలో మళ్ళా పసిపాపలా ఆడుకోవాలనుకున్నాడు.

చుర్రుమనే ఎండలో ఆచ్ఛాదం లేకుండా ఎన్నో బొమ్మలు అప్పటికప్పుడు చిత్రించేవాడు. తన కాంతి కుటిరంలో ఉంటూ సూర్యోపాసన చేశాడు. కాని ఈ శాంతి అతని బ్రతుకులో జారిపోయే ఘడియలు వచ్చినాయి. పాల్ గాగిన్ అనే చిత్రకారుడు వేంగో యింట్లో వచ్చి బసచేశాడు. గాగిను వింతప్రకృతి గలవాడు. ఇతరులను హింసించి ఆనందించేవాడు. వేంగో చిత్రాలు విమర్శించి ఈసడించాడు. దగ్గరఉన్న ఒక పడుపుటింటికి తొర్చాడు వేంగోని. హృదయం లేని ఒక గయ్యాళి రాక్షసి వేంగోను చిలిపిగా అతని చెవి బహుమతి ఇయ్యమంది. వేంగో ఇంటికి వెళ్లి ఆలోచించాడు. అతని మతిపోయింది. ఆవేశంలో తన చెవి నిజంగానే కోసి

పార్శ్వములకట్టి పంపించాడు. ధియో వేంగును తీసుకొని మనసిక చికిత్స చేయించాడు. వేంగు ఉన్నాడని తెలిసి చాల చేరువలో ఉంటూనే చాలా చిత్రాలు చిత్రించాడు. చెవికట్టుతోనే తన యాపచిత్రం చిత్రించుకున్నాడు. అప్పటికి అతని చేయి, హృదయం ఎంత నిశితంగా ఉన్నదో ఆ చిత్రంలో చూపవచ్చు.

ఒకరోజున వేంగుకు అంతా తేటతెల్లంగా కనిపించింది. పూర్తిగా మనస్సు చుక్కానుకొలుపోయింది. కడుపులో పిష్టలు పేల్చుకొని సంతోషంగా బచ్చిపోతున్నానని చెప్పి చచ్చిపోయాడు.

సామాన్యంగా ఇతర చిత్రకారులకు కేవలము సాధనకోసమైన మోహన్ వేంగుకు అతిలోకం అయిన ఆ వేశం కలిగించేది. పంటపొలాలు, ఎగిరే పట్టాలు, పొదలు అతనికి క్రైష్ణ పుట్టుకవంటి పవిత్ర పౌరాణిక విషయాలకు మతావేశం కలిగించేవి.

వేంగు తన పరిసరాలను తీవ్రమైన ఆవేశంతో, ఆప్తతతో చిత్రించాడు. ఆర్మిస్సులో తన ఇల్లు, పచ్చిక పొలాలు, రనకు నియోవద్దనుంచి మునియార్దర్లు తెచ్చే బొట్టుబండ్రోతు, అతని భార్య, కొడుకుని ఆతిలోకం అయిన ఆప్తతతో చిత్రించాడు.

“జైలుగోడలమధ్య” అనే ఇతని చిత్రముమానే హృదయం పిండి వేసినట్లువుతుంది. జైలుగోడల మధ్య ఖైదీల దుర్గత జీవితం కరుణామయంగా చిత్రించాడు. నిరాశాపూరితమైన పెద్దరాతిగోడల మధ్య చేతులు కట్టుకొని ఒకరి ననుక ఒకరు వ్యాయామం కోసం తిరుగుతూఉంటారు ఖైదీలు. మానవ జీవితాన్నే చిత్రిస్తానని, తత్సాధనలో సంతోషంగా తన్నే ఆహుతి చేసుకొన్నాడు వేంగు.

కళ, మతమువలె, జనాన్ని చిన్న చిన్న సంఘములుగా కలిపితే, ఈ ప్రపంచమంతా ప్రతి ఒక్కడికి స్వర్గధామంగా అవాలనేది వేంగు ఆశయం. చాల వినుముడై, సామాన్య మానవుడికోసం చిత్రాలు చిత్రించాడు. కాని అతని చిత్రాలిప్పుడు చాల డబ్బున్నవాళ్లుగాని కొనలేరు. అన్ని బొమ్మలూ ఎక్కడెక్కడున్నవో పెద్దపెద్ద మ్యూజియములకు, కోటీశ్వరుల సొంత గ్యాలరీలకు సేకరించబడ్డాయి. కాని వేంగు చిత్రాలు బహిరంగ ప్రద

ర్శనం : గాటుచేస్తే ఎక్కడెక్కడనుంచో జనం సంపు సంపులుగా వచ్చి అతని చిత్రాల్లో ఆభివ్యక్తమయ్యే మానవత సందర్శించుకు పోతారు.

ఇక నిజనే. ఇతను మేనేజ్మెంట్ కన్న విడేట్లు చిన్న, వేంగుకన్న పద్మాలుగెట్లు పెద్ద. అయినా వాళ్లందరికన్నా ఎక్కువ కాలం జీవించాడు. అరవైయ్యేడు సంవత్సరాలు. ఈ శతాబ్దారంభంలో ఆరేళ్లుదాకా ఉన్నాడు. వేంగు ముగ్గురిలోకి తిక్కువ కాలం బ్రతికాడు—ముప్పయ్యేడు సంవత్సరాలే!

నిజనే ఇంప్రషనిస్టులతోనే తన చిత్రాలు ప్రదర్శించేవాడు. ఏసారో, రిసోయిర్ మోనేట్ మొదలైన వాళ్లతో స్నేహంగా పనిచేశాడు. అయినా తన వ్యక్తిత్వము ప్రత్యేకము నిలుపుకున్నాడు. వర్ణ ర్పకమైన వాళ్ళ చిత్రణా విన్యాసాలతో చిక్కుకొనక కళలో శాశ్వతమైన సైరస్ కోసము ప్రయత్నాలు చేశాడు. ఇంప్రషనిజములో ఉన్న అల్పత్వము గుర్తించి మల్లా పూర్వపు చిత్రాల్లో ఉన్న యాస, తూకము నెలకొల్పి “పోస్టు - ఇంప్రషనిజము”కు జనకుడయ్యాడు. అయితే నిజనే చిత్రాల్లో కనబడే బూడిదరంగు క్లాసిక్ చిత్రాల్లోని బూడిద బుర్రు మాత్రం కాదు. అది అతని జన్మస్థానమైన దక్షిణ ప్రాంశుకు సహజమైనరంగు. ఇక - ఇంప్రషనిస్టులందరూ ఉత్తర ప్రాంశుకు చెందినవాళ్ళే.

పాల్ నిజనే 1861 లో ప్యారిసుకు ఒక వర్సిష్టు చిత్రకారుడుగా వెళ్ళాడు. అతని ఈ చిత్రకారులంతా చాల నాగరీకులు. దక్షిణ ప్రాంశునుంచినవచ్చిన ఈ అనాగరీకుణ్ణి వట్టి సంస్కారంలేని నాటుసరుకుని వేరొకోశం చేశారు. అయితే నిజనే ధైర్యము, పట్టుదల, తెలివితేటలూ కలవాడు. సుకుమారమైన మనస్సు. ముగిమాల పెక్కువ. కాని ప్రత్యర్థులకు లొంగేరకం కాదు. వివిధమైన అడ్డంకులూ నిర్లక్ష్యం చేయగల మానసిక స్థితి కలవాడు. అదృష్టవశాత్తు తండ్రి బ్యాంకరు అవటంవల్ల నిజనే తన ఉన్నతదర్జాలను నిలబెట్టుకోకలిగాడు.

అయితేనేం, నిజనే ప్యారిసులో ఉన్న రెండున్నూ కళానికం అతనికి స్థానంలేకుండా చేశాంది. ప్యారిసు కళాసమితిలో ఆధికారంలో ఉన్న సాంప్ర

చాయకవాదులు నిజనేకి సభ్యత్వం నిరాకరించారు. పది సంవత్సరాలు తలవంచుకొని ఒంటరిగా ఎవరితోనూ సంబంధం లేకుండానే చిత్రసాధన చేశాడు. సహజంగా అతని చిత్రాలు వర్ణాత్మకంగానే ఉండేవి. ఎప్పుడూ అల్పమైన చూపు లెరుగడు. ప్యారిసులో తన్ను నీరసంగా చూసినా లక్ష్యం చెయ్యక తన దేశానికి బోయి ముగ్గురు ముగ్గురు చక్కని ప్రకృతిచిత్రాలు చిత్రించుకునేవాడు.

నిజనే ఒక సామాన్య కుటుంబంలో పిల్లను పెళ్లి చేసుకున్నాడు. ఆమె అంత తెలివైనది కాకపోయినా, నిజనే జీవితానికి పెన్నెయిక్ గా ఉండి కళాలోకంలో వచ్చిన అనేక ఆశ్చర్యాలను అతడు తట్టుకొనేట్టు చేసింది. 1874 లో రిసోయిర్, పిసాకోలతో కలిసి వాళ్ళ మొదటి చిత్రకళాప్రదర్శనం ఏర్పాటు చేసినప్పుడు నిజనే బొమ్మలనే ఎక్కువ దుయ్యబట్టుకున్నారు సాంప్రదాయవాదులు. ఆ దుష్టకర్త విమర్శకులు నిజనేని బ్రష్టుపట్టిన అక్షిపి మనిషి అని, కసాయివాడిని నిందించారు. చిన్ననాటి స్నేహితుడు, సుప్రసిద్ధ సారస్వతీయుడు అయిన ఎమిలీజోలా, మరి కొందరు సన్నిహితులు కళామిత్రులు అంజకుంబటి ఆ చిత్రవగ తట్టుకున్నారు.

నిజనే తండ్రి నెలకు 12 పానులు ఎలవన్ను ఇచ్చేవాడు. దాంతో నిజనే బొమ్మలు అమ్ముకోవలసిన అవుసరం ఉండేదికాదు. అందుచేత ప్యారిసు కళావిమర్శకుల దౌష్ట్యాన్ని లక్ష్యపెట్టక ఎక్కువకాలం తన జన్మభూమిలో ప్రకృతిని స్వచ్ఛగా ఆరాధించుకునేవాడు. 1895 లో ఒక చిత్రకళా ప్రదర్శనంలో తన చిత్రాలకు ప్రత్యేకం అన్యాయం జరిగింది. దాంతో రాశ్వతంగా ప్యారిసు వదిలి తన ఎస్టేటులో మకాం పెట్టాడు.

తరువాత నిజనే పది సంవత్సరాలుమాత్రం జీవించాడు. ఈ పదేళ్ళూ తన ఈజిలు ఆరుబైటనే పెట్టుకొని పనిచేశాడు. అంతకంతకు ఏకాంతము వరించాడు. ఎన్నో బొమ్మలు క్వంసం చేశాడు. బొమ్మ తయారవగానే ఘడియాలలోంచి అవతల పారేసేవాడు. తన నిల్లలకు ఆడుకునేందుకు ఇచ్చేవాడు. బొమ్మవేళేదాకానే గాని ఆ తరువాత ఏ పొడదగ్గిరో కూచుని వేసిన బొమ్మ ఆ పొడదగ్గిరే వదిలేశేవాడు. చాల బొమ్మలు అతనిభార్య ఏరి జాగర్రచేసింది.

ఈ శతాబ్దారంభంలో గాని నిజనే కృషి కళాలోకం గుర్తించలేదు. వారిద్దరు ఆనే బొమ్మలవ్యాపారి ప్యారిసునుంచి నిజనేని వెతుక్కుంటూవచ్చి అతను చిత్రించిన ప్రతిచిత్రం కొనే యడం ప్రారంభించాడు. దాంతో ఆ ప్రాంతంలో పెద్ద సంచలనం కలిగింది. ఎక్కడనుంచో వచ్చి ఒక బుద్ధితేనివాడు ఎందుకూ పనికిరాడనుకునే నిజనే బొమ్మలన్నీ నిబంగా దిక్కుచ్చి కొంటున్నాడనే సంబరంతో ఎన్నో చిత్రాలు భూమిలో పాతుకుపోయినవి పెల్లగించి తెచ్చారు తన యోగ్యవాణ్ణి.

ఐక్కు చిత్రకారుడు అప్పటికి ముసలివాడయి పోయాడు. అన్న కళాలోకం అప్పటికి గుర్తించిందని సంతోషించాడు. కాని ఎంతోకాలం నిజనే ఆ తరువాత జీవించలేదు. ఒకరోజున వానలో తడుస్తూనే బొమ్మవేస్తుంటే జ్వరము తగిలి, దాంతో మరణించాడు.

వివిక్త కళాపథాన తనొక నిస్సహాయుడైన బాటసారిని అనేవాడు నిజనే. కాని అతని మార్గము రాజబాట అయింది. అనేకమైన ఎత్తుగడలు దిద్దుచాట్లతో మొత్తము ఒకచోట చేరిస్తే పూర్వపు చిత్రాల్లో ఉండే గొప్పతనమూ, ఆధునిక చిత్రాల్లో ఉండే నిర్మాణాత్మకమైన పరిణతి నిజనే చిత్రాల్లో వ్యోతమవుతాయి.

నిజనే చిత్రరచనా విధానము చాల విలక్షణమైనది. కొన్ని వందల సిటింగులు తీసుకునేవాడు. అందుకనే అతనికి ఎవరూ మోడల్స్ గా కూర్చునేవారు కాదు. ప్రకృతి చిత్రాలు—ఎక్కువగా పళ్లుకాయలు, పూవులు చిత్రించాడు. కాని వాటిని చిత్రించినంత ఆవేశంతో ఏ చిత్రకారుడూ మనుష్యుల్ని చిత్రించిఉండడు. ఏ పడుచు చెక్కిల్నూ, నిజనే ఏసిల్ పళ్లు చిత్రించినంత అనురాగంతో చిత్రించబడి ఉండవు.

నిజానికి నిజనేకి ఆడవాళ్ళంటే భయం. వాళ్ళు పిల్లలవంటి వాళ్ళని అనేవాడు. స్త్రీరూపం చిత్రించాలనే అంతరక్షితో పళ్ళూ, కాయలు, పువ్వులూ చిత్రించేవాడు. తన భార్యరూపచిత్రము, తన అభిమాన విమర్శకుడైన జగ్గె చిత్రము నిజనే

రూపచిత్రములలో ప్రసిద్ధమైనవి. బొమ్మలవ్యాపారి వాలర్డు రూపచిత్రము వంద నిటంనులు తీసికొని చిత్రించాడు. అతని రూపచిత్రం లన్నిటికీ గొప్పది స్వీయరూపచిత్రము. కొన్నివేల నిటంనులతో అతని ముఖము కరతలామలక మయింది. ఇది చూస్తే ఇతరులు కూడ కదలకుండా కూర్చుంటే ఎంత బాగా నిజనే చిత్రించగలడో తెలుస్తుంది. నిజనే

ఏది చిత్రించినా, రచనాప్రాభవముతో స్థిరమైన విలువలు తన చిత్రాల్లో నిలుపుకున్నాడు. అందుకనే సికానో మొదలైన అగునికులకు మార్గదర్శకుడయ్యాడు.

ఈవిధంగా ఈ ముగ్గురు క్రితము శతాబ్దండా త్రరాధంలో పాశ్చాత్యకళాలోకమును తారుమారు చేసి నవ్యయుగకళా వ్యవస్థాపకులయ్యారు.

కల్పలతి కలు

శ్రీ దోగిపర్తి వెంకటరమణ

ఏకలగీతి కామధుర హృన్నినదాశ్రయ జీవవత్ మధు
శ్రీకలయై నిసర్గతకు—చీకటి వాకిట నిండిపోయి, య
ర్రాకట నీయుషఃకలల రాపిడులు దొరలింప బడ్డవో ?
లోకవిలోకనమ్ము నవరూపక ప్రాపకమై విదల్యేడిక

నీల శరన్ని శావళిఘనీభవ శారద మేఘమాల సీ
రాలన నిద్ర ముద్రల విహాయనరేఖల సాగుస్వచ్ఛ రా
గాలనరాగచంద్రికల కాంతిలి శ్యామల మోహనాభవ
ణ్ణాలకు దారులిచ్చి కరుణా కిరణాంకితమై తరించెడిక

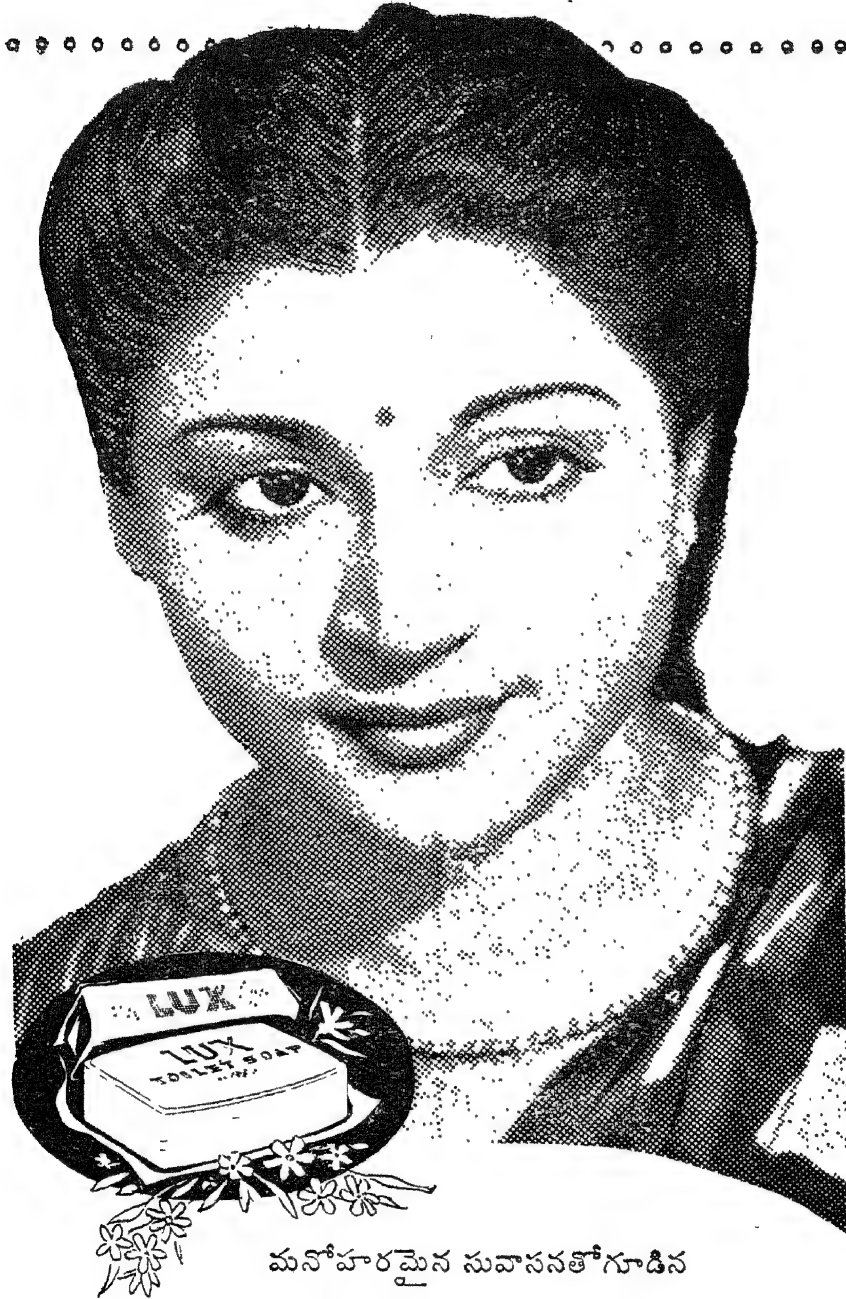
ఈ వీచీ పవనాంకురశ్రమలకేయే సీడలందో ? ప్రశాం
తావృత్తుల్ పరువెత్తిపోవు బ్రతుకుందార్థ్యంపు భారాల; నీ
వావేగాల నరాగ సాగర పతాకాంతస్థులందేలి, యా
ప్రావృణ్ణీరద కేల గేలి మధుజీవశ్రీ ప్రవాసించుచుక

వినవినరేగు యౌవనప్రవృత్తి నశాశ్వత కాలకంతపుం
గౌసల వసంతరేఖ వనకుంజ గృహాల విలాసలాలనం
పునరవిసోగరాగముల పూరణగా నవమంగళంపు సాం
ధ్యసమయమై ప్రపంచమున దర్శనభాగ్య పవిత్రమాయెడిక

నడలిన తామసీ హృదయసంధుల సాగిన శ్రీ వసంతపుం
గడలు మధుప్రపంతికల కాల్వలవారి అనంతగాన సం
దడుల మహాంతరిక్షతల ధామనిధానము లంటి రాగపుం
జడుల పసందులం బొడలి శాంతనిశాంత సమాంత మాయెడిక

“నా చర్మమును లక్స్ టాయ్లెట్ సబ్బుతో
రక్షించుకొంటాను”

అవి మాధురిదేవి చెప్పుచున్నది

మనోహరమైన సువాసనతోగూడిన

ఈ తెల్లటి శుద్ధ సబ్బుతో మీ

చర్మమును మనోహరముగా నుంచుకొనండి :

సినీమా తారలకు సౌందర్యమునిచ్చు సబ్బు

LTS. 936-X80 TL

హిందుస్తాన్ కో - ఆపరేటివ్

ఇన్ సూరెన్సు సొసైటీ లిమిటెడ్.

(హౌస్ డాఫీసు - కలకత్తా)

నమ్మకమునకు, స్నేహపూర్వకమైన లావాదేవీలకు పేరొందిన కంపెనీ. గత 45 సం॥ ల ప్రజా

సేవలో సొసైటీ సంపాదించిన గొప్ప ప్రజాదరణకు యీ అంకెలే ప్రబల తార్కాణము.

1951 లో పూర్తి చేసిన

వ్యాపారం - రు. 16,28,00,000

1951 లో అమలులో రు.

81,00,00,000

పున్న మొత్తం భీమా

పైగా

ఆంధ్ర జిల్లాలలో సొసైటీ యేజంట్లుగా పనిచేయదలచి నమర్దత గౌరవముగలవారు విజయవాడలోని సొసైటీ బ్రాంచి ఆఫీసుకు వ్రాయగోరెదము.

హిందుస్తాన్ బిల్డింగ్సు, ★

ఐ. కె. రాయ్, బ్రాంచి మేనేజరు

పో. బా. నెం. 12, బకింగ్ హంశేట, పోస్టు,

విజయవాడ

మధనకౌమేశ్వర వేష్యం

ఇది రక్తవృద్ధిని చేయు విలువ గల వస్తువులచే తయారు చేయబడినది. మేహములు, నిక్కాక నిస్సత్తువ, శుక్లవర్ణము, అతిమాత్రము మొదలగు వాటిని ఖండించి, నుంచి బలమును పీర్వపటుత్వమును కలిగించుటలో అద్భుతమయినది. అనేక సర్టిఫికేట్లు గలవు. 2 పబ్లిలు చాలును.

20 తులముల డబ్బీ రు. 2/-

పోస్టేజి ప్రత్యేకము

వి. సి. ఏ. ఆండ్ కంపెనీ

ఆయుర్వేద సమాజం

పెరి జే పి, (నెల్లూరు జిల్లా)

కుమ్మ ★ బొల్లి

వగైరా మేహ మచ్చలు, సెగ. సవాయి వ్యాధులకు గ్యారంటీ చికిత్స, క్యాటలాగు ఉచితము.

జి. వి. రెడ్డి ఆండ్ కో

(రజిష్టర్డ్)

“భాస్కరాశ్రమము”

గోపాలపురం, తూ. గో. జిల్లా

నీటి చుక్క

శ్రీ మంథా వెంకటరమణరావు

బై. ను. ఆమెవి అరమోహకన్నులు. ఆశ ఆ రెప్పల ప్రతి వంపులోనూ ప్రతిబింబిస్తోంది. నిరీక్షణ ఆమె కాటుకకన్నుల అంచులమీద చింగుటాడుతోంది. దేనికోసమో వెనుక సాగాయా కళ్లు.

దూరంగా చూస్తున్నాయని. ఎంతదూరం? ఏమో? ఆ కొండలుదాటి ఇంకా దూరంగా—కాదు ఇంకా గూరదృష్టండా కళ్ళకి—ఆ కొండలు దాటాకా బయలు ప్రదేశం. తిరుగకొండలు, నెల యేళ్ళు, నదులు, సముద్రాలు, ఎడారులు ఇంకా ఎన్నెన్నో వాటి నన్నిటిని చూస్తున్నాయోయేమో!

అస్తమిస్తున్న నూర్యుడికాంతి ఆమె కనుకొల కులలో ప్రతిబింబించింది. ఎంత ఓర్మి ఆ కళ్ళకి. జేగురుపూసుకున్నట్టున్నాయా రెప్పలు—బైను—ధూమిలోకి పాతుకుపోయే ఎఱ్ఱటిబింబం వాటి దృష్టి నాకర్పించింది. ఎఱ్ఱదనంలో అంత అందముందా? ఎఱ్ఱగా ఉండేమంటని చూస్తే భయమేస్తుందే! కాగ పోసిన ఇసుములా ఉండే ఆ బింబం ఆ కళ్ళ నెందు కాకర్పిస్తోంది? ఆ బింబంలో దూగుదామని ఉండేమో వాటికి—దూరితే కాలిపోవూ? అది నిష్పచింతని మేషారు చెప్పారే. దానికన్న ఎఱ్ఱగా ఉన్నట్టు న్నాయా కళ్ళు—కాలకపోవచ్చు. అంత శ్రమపడి అక్కడికి వెళ్లటంలో వాటి ఉద్దేశం? ప్రపంచా న్నంతా ఒక్కసారిగా కలియచూదామని ఆశేమో. ఎంత ఆశ వాటికి! ఆశించడంకో తప్పేముంది? ఎంతమందిలా ఆశించటంలేదు అసాధ్యమైన వాటి కోసం?

ఆ రెప్పలు కలసుగొన్నాయి ఒక్కక్షణం— ఉహించుకొని తృప్తిపడుతున్నాయి—పాపం!

ఏంచేస్తాయి? అలాటి కోరికలు కోరుకుంటే ఎక్కడన్నా ఫలిస్తాయా?

రెప్పలువిడ్డాయి. మునుపటిలాలేవు. ఏదో మావొచ్చింది వాటిలో—నూర్యుడి ఒక ఎర్రటి కిరణం ఆమె కుడికను కొలకులో మెరసే నీటిచుక్క లోకి దూసుకుపోతోంది. మణిలా మెరసిపోతోందా చుక్క. రెండో కన్ను నెమ్మగిలింది. అంతే. వింతగా ఉంది!

బింబం పూర్తిగా పాతుకపోయింది.

ఒక నిట్టూర్పు విడిచి బరువైన శరీరాన్ని తిప్పిం దామె. తలలో నెరసిన వెంట్రుకలు వెండి తీవల్లా మెరుస్తున్నాయి—కాని అమృతన్నా చిన్నగా కన్పిస్తోంది. అమృతన్నా ఎవరైనా చిన్నంటే నాకు చిన్నతనం. నే నొప్పగోను.

తన్ను పరీక్షగా చూస్తున్న నన్ను చూసి చిరు నవ్వు నవ్వింది. రమ్మని చేసొజ్జచేసింది. నాకా శ్చర్యం వేసింది. అవిడతో అంతగా నే నెప్పడూ మాట్లాడలేదే. ఒకసారి కామోనువీధిలోకి ఐస్ క్రీమ్ తెస్తే కొని వీధిలో ఆడుకొంటున్న పిల్లలందరికీ పంచింది—ఆ గుంపులో నే నున్నాను. నా కందిస్తూ బుగ్గమీద మెల్లగా కొట్టి ముద్దుపెట్టుకుంది. నాకు చాలా సిగ్గేసింది— మరోసారి బడినుం దొస్తాఉంటే పిలచింది. నా పే రడిగింది. కొత్తవాళ్ళకి నా పేరు చెప్పడం నాకిష్టం లేదు. ఐనా నాకోసారి ఐస్ క్రీమ్ ఇచ్చింది కాబట్టి తప్పదన్నట్టు ననుగుతూ చెప్పేను. చెయ్యి పట్టుకుని ఇంట్లోకి తీసుకెళ్ళింది. చాలా బాగుందా ఇల్లు. ఎదు రుగా ఉన్న ఆ ఇంటిని అన్నిళ్లా చూసినట్టు

చూశాను. కాని లోపల అంత అందంగా ఉంటుందని ఎప్పుడూ అనుకోలేదు. మెరుస్తున్న కణ్ణులేమిలుముందు కుర్చీలో కూర్చోబెట్టింది. ఆవిడేమీ మాటాడలేదు కాని నోరూ నోటట్టు తియ్యితియ్యని సామానులన్నీ తెచ్చుచింకొక పనిమనిషి. “తిను. నీ కోసమే”—అందావిడ. నాకు సిగ్గు, సిగ్గు తెప్పించినందుకు కోపమూ, వచ్చేయి. ముగ్గు ఎర్ర చేసుకొని మానంగా కూర్చున్నాను. “అలా అయితే నే నాకు కోపమొస్తుంది” అంటూ నా అనుమతి లేకుండానే ప్లేటునుంచి-ఒకటి ఏమిటో తెలిదు-తీసి నానోటి కందించింది. ఉమ్మేడ్దామనుకున్నాను. కాని నా నాలుక ఆ పని చేయనీయలేదు. చాలా రుచిగా ఉందా పదార్థం. మంచులా నోట్లో కరగిపోయింది. అలాటివి అమృతన జన్మలో చేసిందా అనిపించింది-సిగ్గు పడుతూనే ప్లేట్లన్నీ ఖాళీచేసేను. వీలున్నప్పుడల్లా నన్ను రమ్మని రోడ్డువరకు దిగబెట్టింది. ఆ రాత్రి అమృతో సంగతి చెప్పేను. ఎందుకో మా అమృత ముఖాన నెత్తురు లేకుండాపోయింది. “రామం రేపట్నించి ఈ ఇంట్లో భోంఁచెయ్యకు” అంది. పెద్దరాయి పడ్డట్టుంది. “ఏమమ్మా?” అన్నాను. “ఇంకో ప్రశ్న చెయ్యకు. ఈ ఇంటికి నీకూ సంస్కారం లేదు” అంది. నా కళ్ళలో నీళ్ళు తిరిగాయి. “నే నేం తప్పు చేశానే” అన్నాను. మరి మాటాడలేదమ్మ. కోపం తగ్గాక మర్రాకుదయం అంది. “రెండోఫారం చదువుతున్నా నీకు లోకజ్ఞానం ఉన్నా. నీతో ఎలా ఏడవడమో నాకు తెలియకుండా ఉంది. నువ్వు చేసిన పనేమిటో తెలుసా. పోనీ నన్నడగొద్దూ. ఆ ముండకైనా బుద్ధుండొద్దూ - తల్లిదండ్రులకు తెలియకుండా పిల్లల్ని లాగేనా పాడు చెయ్యటం?”—నాకేమీ అర్థం కాలేదు. “ఏమే అమ్మా ఎందుకలా ఆవిణ్ణి తిడతావే?” అన్నాను. దానికి జబాబుగా నా వీపుమీద గట్టిగా ఆవిడచేతులు పడ్డాయి. “నెధవా దాని మాయల్లో పడ్డావు. నే నెలా చచ్చేది. తల్లినీ పిల్లనీ ఇలాగేనా వేరు చెయడం? ఆ రంకులాడికి జ్ఞానముండొద్దూ ఇలాగే మెల్లిగా మాయలుపన్ని దానివేపు లాక్కోవడం” అంటూ పెంకు లెగిరేట్టు నోరుపెట్టింది. మరి ప్రశ్న చెయ్యడానికి నా ఒళ్లు ఒప్పుకోలేదు.

అది అంతకుముందు జరిగిన విషయం.

నా మానం చూసి మరోసారి సౌంజ్జ చేసిందామె రమ్మన్నట్టుగా. నేను సందిగ్ధంలో పడ్డాను. పాపం రెండుసార్లు చెయ్యాల్సింది రమ్మని. నాతో ఏదో ముఖ్యమైన పనుండకపోతే ఎందుకు రమ్మంటుంది? నే వెళ్లకపోవడం వల్ల ఆమె కేసున్నా నష్టం కలుగుతుందేమో. అలా బ్రతిమాలుతూ ఉంటే వెళ్లకపోడం బాగుంటుందా. ఆవిడ ఏడుపు జ్ఞాపకమొచ్చింది. పాపం. ఏడ్చింది నూ రుగ్మిణి చూస్తూ. ఉత్తినే ఏడుస్తుందా - ఎందుకేప్పింకో మామా స్వారు కొడితే నే నేడుస్తాను. అంత పెద్దావిణ్ణెవరన్నా కొడతారా? కొడితే కొట్టాచ్చు - నాన్న కెప్పుడన్నా కోపమొస్తే అమ్మని.....నాకే బలముంటే నాన్నని గిగిర తిప్పి గాల్లో ఎగరేసుండ్డే వాణ్ణి. నాన్నాటి వాళ్లెవరూ ఆ విడి ట్లో లేరే. స్నేహితులు ఒచ్చిపోతుంటారు. అందరూ నవ్వుతూ ఆవిడతో మాటాడతారు. కొత్త కొత్త వాళ్ళొచ్చి నమస్కారాలు పెడుతూ ఉంటారు. వాళ్లెప్పుడన్నా...? ఛా! ఛా! మరి? వెలితే బాగుణ్ణు. ఆవిడ మంచిదికాదని అమ్మంది రెణ్ణె కింద. ఏవేవో తిట్టింది. మంచావిడ కాపోతే రోజూ ఎందుకలా ఏడుస్తుంది మరి? అమ్మెప్పుడూ అబద్ధం చెప్పడే. అయినా ఆవిడదగ్గరకెళ్తే బాగుణ్ణు!

ఇంకా చూస్తోందామె. వెళ్ళాలని నాకు బుద్ధి పుట్టింది. కాని అమృతజ్ఞాపక మొచ్చింది.

అమ్మకి తెలిస్తే ప్రాణాలు తీసేదూ - రోజూ నేను స్కూలుకి వెళ్లినపుద్దూ వచ్చినపుడూ బయట నిల్చుంటుండే.

నిశ్చయించేను వెళ్ళకూడదని. రా నన్నట్టుగా తలూకేను. ఒక్క అరనిముషం తీక్షణంగా చూసిందామె నాకళ్ళలోకి. నా ఒళ్ళంతా వణికింది. మంచావిడకాదేమో అనిపించింది. కాక నే ఒస్తానని అలా చూస్తోందేమో. మరోమాట తలూపాను అసమృతినూచకంగా. నన్ను చూసి వింతగానవ్వి లోనికి పోయింది. నాపిరికితనాన్ని చూసి నవ్విందేమో అనిపించింది. నాకు అవమానంగా తోచింది.

నన్ను పిరికిపంద కిందకట్టిందేం, నా సంగతి తెలీదు కామోను, ఐతే మరి పిలిచేసరికి ఎందుకు వెళ్ళలేదు? అమ్మ.....అమ్మదగ్గర భయం లేకపోతే ఎలా? ఎవరిదగ్గరన్నా బాధలేదు కాని—ఎలా

నవ్వంది నన్ను చూసి. ఛీ! ఎవరో పై ఆడది నన్ను చూసి నవ్వడమా—పై ఆడదా? ఒక్కసారి ఐస్క్రీమ్ చిప్పింది. మరోసారి మిఠాయి చిప్పింది. మంచి కబుర్లు చెప్పింది—పై ఆడ దెలాగయింది?

వీనికంటేకీ కారణం అమ్మ అని నిర్ధారణపరచు గున్నాను. అమ్మపెళ్ళనీపోవడంవల్లే ఆ అవమానం నాకు జరిగిందనిపించింది.

ఆరాత్రి అమ్మని సమీపించేను. కంచాలు కడుగుతోంది. “అమ్మా” అన్నాను. వెనక్కి తిరిగి చూసింది ప్రశ్నార్థకంగా. “నీకు కోపం రాకపోతే” అని నసిగాను. “ఏమిటా” అంది విసుగ్గా. బంకు వేసింది. కాని బరువొచ్చుకొన్నాను. “మరే. ఆవిడెందుకు మంచిదికాదమ్మా” అని! “ఎవరూ” అంది ఆశ్చర్యంగా నా ముఖంలోకి చూస్తూ— “ఆవిడేనే. ఆవేశ నాకు మిఠాయిచ్చింది”. వింతగా చూసింది నావేపు. “నీకు మతికాని పోతోందేమిటా? అదేదో మందు పెట్టినట్టుంది. ఇన్నాల్లా లేనిది ఇవాళ దానూనెందుకొచ్చింది?” రాజోతున్నది తెలిసింది. కాని ధైర్యంచేసేను. “రోజూ సాయంకాలం ఎందుకో ఏడుస్తుండే. మంచిది కాపోతే ఏడుస్తుండే” అన్నాను. కోపంలో వ్యవధి లేకుండా అందమ్మ “తిన్నగా తిని కూర్చుండలేక, ఊళ్ళోఉన్న రంకుమొగుళ్ళు చాలక.. ఎవడమ్మన్నాడో ఆస్తి. ఇట్లా ఒదిలివచ్చేను. ఇదిలా కులుకుతోంది. చచ్చేకాలమొచ్చినా....” ఆగిపోయిందొక్కసారి ముఖం ఎర్రది చేసుకుని తప్పుచేసినదనిలా. “ఏంటంటున్నావే” అన్నాను. “వెళ్ళి పడుకో” అని కసిరింది. నాలో ధైర్యంపోయింది. అంతే ఆవిడసంగ తెప్పడూ అమ్మదగ్గరైతేలేదు, మరి.

ఆ మరునాటి సాయంకాలం మాయింటి సావిట్ల నిలబడి చూశాను. రోజూలానే ఆ ఆవరణలో నిలబడి అస్తమిస్తున్న సూర్యుణ్ణి చూస్తోదామె. కళ్ళు మూసుకొని విప్పింది సంతృప్తిగా. కుడి కను కొలకులో నీటిచుక్క మణిలా మెరసింది. సూర్యుడస్తమించేడు. నిట్టూర్చి తిరిగిందామె. నన్ను చూసింది. ధమ్మని సౌంజుచేస్తుండమకున్నాను. విచారపు ఒక చిరునవ్వుతో చాలించిందామె. నా ఆశ్చర్యానికి మేర లేకపోయింది. ఎందుకు పిలవలే

దివాళ, కోపంకానూనే నావేపుచూసి నవ్వుతుందా? ఎంతబాధ ఇమిడుందా నవ్వులో. కళ్ళంత నీరసంగా ఉన్నాయి. నే వెళ్ళలేదని బాధపడుతోందేమొ. అమ్మ వెళ్ళనివ్వటంలేదని తెలుసునేమొ—తెలివైన వాళ్ళకి చెప్పబుల్లకుండానే తెలుస్తాయని విన్నాను. అమ్మమీద కోప మొచ్చిఉంటుంది. కానీ—రావాలి. నన్ను వెళ్ళనిస్తే ఏంపోయింది అమ్మకి, ఆవిడెలా ఏడుస్తూఉంటే? అమ్మది జాలిగుండె కాదు. నానోసారి రక్తాలాచేటట్టు నన్ను కొడుతూ ఉంటే ఒప్పనన్నా చెప్పిందికాదు. నాన్నదగ్గర భయమేమొ. అయ్యుంటుంది, అందుకే నన్ను వెళ్ళనివ్వటంలేదు. నాన్న దీనికంటేకీ కారణం.

నాన్నమీద కోపమొచ్చింది నాకు.

ఆవిడంటే నాన్నకెందుకు మరిష్టంలేదు? ఆవిడింటికి రానివ్వలేదేమొ. మంచిబట్టలు వేసుకొని అంతా వెళ్తూ ఉంటారు. నాన్నకి మంచిబట్టలు లేవు. అక్కడికి వెళ్ళడానికి అంతా మంచిబట్టలు వేసుకుంటారని ఆవిడమీద కోపం. మంచిబట్టలు వేసుకుంటే ఏంపోయింది. అలాటి బట్టల్లో ఎంతబాగుంటారు! అందుకే ఆవిడ బాగుంటుంది. అమ్మ కన్న చిన్నావిడలాగుంటుంది. అన్ని మంచిబట్టలూ, అంతపెద్దల్లా, తినడానికి మంచి తీపివస్తువులూ ఉంటూఉంటే ఆవిడెందుకలా ఎడుస్తుందా అనిపించింది. పాపం. ఒక్కసారివెళ్తే, వెళ్లాలనిపించింది. వెళ్లి ఆవిడ ఏడుపుకి కారణం అడగా లనిపించింది. కాని అమ్మకి తెలీకండా ఎలా వెళ్ళడం. లాభంలేనిపని.

ఎర్రటి కాంతిపోయింది. చీకటిపడింది.

ఆవిడవస్తూ ఉండేది రోజూ ఆవరణలోకి. చూస్తూఉండేది సూర్యుణ్ణి. నీటిచుక్క మెరుస్తూ ఉండేదామె కంటి కొలకులో. ఆమె విషాదపు నవ్వు నాకు దక్కింది. వెళ్లాలని బుద్ధిపుట్టేది నాకు. కాని. ఎలా?

అకస్మాత్తుగా ఒకనాడు నాకు ఆశ్చర్యం, ఆశాభంగం ఆత్మత కలిగాయి. ఆమె ఆవరణలోకి రావటం మానేసింది. అరమోడప్ప కన్నులు, కను కొలకులో నీటిచుక్క, విషాదపు నవ్వు నాకు లేకపోయాయి. ఆశతో కూడిన ఆ కన్నుల దృష్టి పడకుండా బింబం అంతరించిపోయింది. సమ్మెటపోటు

తగిలినట్టయింది నాగుండెకి, ఆమెరాక కాల్కృత్యంగా మారినదనుకున్న నా భావనకి ఆదెబ్బ. ఆవివరాక ఒక తప్పిపోని నిజంగా విర్రడిందినాకు. అస్తమించే నూర్మదు, ఆమె కొలకులోని నీటిచుక్కరెండేరెండు నిజాలు నాకు. ఒకనాడా దృశ్యం లేకపోతే నామనసిత కలవరపడతుందని ఊహించనైనా లేదు నేను.

ఏమిటి కారణం? ఆమె రాకపోవడానికి? ఈ ప్రశ్న నన్ను ప్రతి నిమిషం బాధించసాగింది. విరమించుకుందేమో తన ఉద్యమం. మానేటి ఆవసరం తీరిందేమో బతకే నిన్నుకూడ విచారంగావుంది. నేను వెళ్ళలేదని కోపమొచ్చిందేమో అనిపించింది అయ్యింటుంది. ఎన్నాళ్ళనుంచో నన్ను రమ్మన్నట్టుగా నవ్వుతూన్నవును ఒక్కనాడన్నా ఆమె ఆశని తీర్చలేకపోయాను. కోపం తెచ్చుకోవటంలో ఆమెది తప్పేయింది? వెళ్ళి దీనికంతకీ కారణమేమిటో అడగాలనిపించింది. కోపం తెచ్చుకోవటని చెప్పాలి. దీనికంతకీ తప్పంతా అమ్మదే. కాదు నాన్నదే. ఇంతకీ వెళ్ళడమెలా? లాభంలేదు. నాకళ్ళు చెయ్యగిల్లేయి. నేనెం చెయ్యగలను! నా చేతుల్లో ఏముంది?

రోజులు గడుస్తున్నాయి. ఒకటి, రెండు, మూడు అలా వారం రోజులు గడిచాయి. సావిత్రి నిల్చుని ఎదురు చూసేవాణ్ణి ఆవరణలో ఆమెకోసం స్రుతిరోజు సాయంకాలాన్న. ఆమె జాడలేదు. నిరాశ, ఆత్మత ఎక్కువవ జొచ్చాయి నాలో రోజు రోజుకీ. వారం రోజు లయేసరికి నాలో సహనం తగ్గింది. ఆత్మతపట్టలేకపోయాను. ఆమె రాకపోవడానికేదో తీవ్రమైన కారణం ఉండుండాలని తోచింది. ఎవరడ్తోచ్చినా సరే ఆమెను కలుసుకోవాలి. కొడుకు దమ్ము—నాన్నకూడానూ, కొట్టనీ, వెళ్తాను. వెళ్లతీరుతాను. ఏ మొచ్చిందో ఆమెకి. ఏం బాధపడుతుందో.

నిశ్చయించేను. కాని నిశ్చయానికి వచ్చిన రెండుదినాలవరకూ కావలసిన ధైర్యం చిక్కలేదు. ఆఖరికి తెగించేను.

కాలేదెంబం కనుపించలేదు. జేసుకురంగు. తన హత చీకటి.

నాన్నింట్లోలేదు. అమ్మ పెర్లో వంటచేసుకుంటోంది. చడిచెయ్యకుండా యిల్లు దాటేను. మాయిల్లు వదలటం ఆమె ఇంటావరణ చేరటం ఒకేసారి జరిగాయి. కుక్క మొరిగింది. కుక్కలంటే నాకు భయమే. కాని ఆరచేకుక్కరవదంటారు. ఓ రెండు సార్లు అరచి ఊరుకుంటుంది. గదిలోని దీపపు కాంతి అద్దపుతలుపులలోంచి స్పష్టమౌతోంది.

“ఎవరది” అని లోనుండి స్త్రీకంఠం ప్రశ్నించింది. ఆమె విడంబుందని నిశ్చయించుకున్నాను. ఆ కంఠం ప్రశ్నస్తూ దగ్గరగా ఒచ్చింది. కాదు. ఈ రూపం లావుగాలేదు. ఆమెకాదు. నన్ను సమీపించిందా రూపం. నాకు పట్టరాని కోపమొచ్చింది. మొదటే ఒక ఆశాభంగం. వెళ్లినట్లుగానే నవ్వుతూ ఆమె కానొస్తుం దనుకున్నాను. దగ్గరగా తీసుకొని బుగ్గలమీద వేళ్ళతో కొడుతూ మంచముంచీకబుగ్గచల్లగా చెత్తందనుకున్నాను. కాని ఎదురుగా ఆ రోజు మిఠాయి తెచ్చిన పనిమనిషీచ్చింది. చెడ్డ శకునం. ఇంతా తెగించి రావడం దీన్ని మార్గానికేనా అనిపించింది. అమ్మమాట వినకండా దెబ్బలు తినడానికూడా నిర్దవడొచ్చానే ఎవరూ అని ప్రశ్నిస్తూ ఎదురు రావడానికి దెవరై. ఏం చేస్తే చెయ్యనీ జబా ఓవ్వకూడదని నిశ్చయించుకున్నాను. దాని గొంతుక బొంగురుపోలేదానీ. “ఎవరది” తిరుగ ప్రశ్నించింది. నేను మాట్లాడేదు. “అడుగుతే జబాబు చెప్పకుండా ఎవరది” అంది గట్టిగా. నేను చలించలేదు. దగ్గరగా ముఖం కెట్టి పరిశీలనగా చూసింది. ఎంత సిగ్గులేదు. యజమానురాలి మర్యాదా తీసేస్తోంది. నేనయింది. సరిపోయింది. ఎవరన్నా కొత్తివాళ్లయితే? ముఖాన్ని పిడికిలితో గుద్దుదా మనిపించింది. మరింత దగ్గరగా ముఖం తెచ్చిచూసింది. ముఖం తిప్పుకున్నానేను. ఒక్కకేక వేసింది. “అమ్మా చిన్నబాబుగా రొచ్చారమ్మా” అని. కేక వేస్తూనే నా చేతిని పట్టుకొని చీపురునీడ్చినట్టు గొరగొరలా కొన్ని పోయింది దింట్లోకి. ఎంత సాహసం! నా ఒంటమీద చెయ్యివెయ్యడానికి దానికున్న హక్కుమిటి? మనిషనుకుండా ఆటవస్తు వనుకుండా నన్ను. జెబ్బనొప్పిగా కూడా ఉంది. నా కెంతో ఆవమానం జరిగినట్టుగా బాధపడ్డాను. పోగాలమొస్తే ఎరికై నా అలాటి బుద్ధులే వుండతాయి. ఈ

నిమిషం వీధిలోకి గంటిం చేస్తాను ఆమెతో చెప్పి. ఏమిటనుకుందో కాని! “అమ్మా చిన్నబాబుగా రొచ్చారమ్మా” అంది పెంకు లెగిరేట్టు మరోసారి, దీపం వెలిగే గదిలోకి నన్ను లాక్కొని వెళ్తూ.

గది ప్రవేశించేసరికి నాకోపం హరించిపోయింది. ఆ గదిలోకి నేనెప్పుడూ వెళ్ళే అవకాశం కలగలేదు. అంత అందమైన గది నాజన్మలో మాడననిపించింది. అద్దాలూ ఉన్నాయి గోడలు. నేల నుంచి మూడుగుల ఎత్తున చుట్టూ పాలరాయి ఆ గోడలకి. గదినిండా మెత్తని తివాసీ. నాలుగు దిక్కులా నిలువుబద్దాలు. పెద్ద పెద్ద వార్నిసు బొమ్మలు. గోడలకి, ద్వారాలకి, కిటికీలకి రంగు రంగుల సిల్కు గుడ్డలు. ఎంత బాగుందా గది. అడుగులు మెల్లగా వేసుకుంటూ ప్రవేశించేను. నా మట్టి కాళ్ళు పడి తివాసీ పాడవుతుండేమోనని భయం వేసింది. స్వర్గం లాగుంది. ఈ ఆలోచనల్లో పడి ఆమె మాటే మరిచాను. నా ఎదురుగా ఉన్న పెద్ద మంచాన్ని కూడా చూడలేదు. ఎంత పెద్ద మంచం! ఎలా మెరుస్తోంది! చుట్టూ తెల్లటి జల్లిగుడ్డ. బాగుంది. మా అమ్మ, నల్లలమంచం జ్ఞాపక మొచ్చాయి. ఎప్పుడూ నిద్రపట్టదని ఫీర్యాద్ అమ్మ. ఆ పొట్టి, కుక్కి, నల్లలమంచంమీద ఎలా పడుతుంది? చిన్న మూలుగొకటి నా ఆలోచనల కంతాయం కలిగించింది. మరోసారి వినవచ్చింది మూలుగు. ఈసారి నేను పరధ్యానంలో పడలేదు. ఆ మూలుగు ఆవిడదే. ఆ మంచంనుంచి వస్తోంది. వింతనిపించింది. ఆమె క్కొని జ్వరం రాలేదుకద! పనిమనిషి నా చెయ్యి దగ్గేదు, గది చూస్తున్నంతసేపూ. రెండవసారి మూలుగు విన్నాక ఇందాకటిలాగే రెక్క పట్టుకొని మంచందగ్గరకు లాగుకపోయింది. “ఇదిగోనమ్మా—చిన్నబాబు గారు” అంటూ. ఎంత హక్కు అధికారం ఉన్నట్టు ప్రవరిస్తోంది. ఇంటికి పరుగెత్తి పారిపోతే నన్ను పెట్టేవా ధైవశనిపించింది. దా నధికారం సంగతిపప్పుడు తేల్తుంది. మంచంమీదదో చలనం కలిగింది. ఒక ఒళ్ళు కదలింది. వెంటనే పోల్చాను. ఆమెదే ఆ ఒళ్ళు. మంచి వాసన వస్తోంది. కప్పకున్న దుప్పటినుంచి. ఒకసారి నేను దొంగిలించితెచ్చిన ఆకు సంగెంకను కూడ అంతవాసన లేదు. ముఖంపై నున్న కప్ప తొలగించింది పనిమనిషి. అనుకున్నట్లే

అయింది. ఆమె! ఎంత నీరసంగా ఉందా ముఖం కళ్ళు వాడిపోయాయి. మాతలపడి విశ్రాంతి తీసుకుంటున్నట్టున్నాయవి. ఇదివరకు నే చూసిన వాటి కన్న ఎక్కువగా ఉన్నాయి నెరసిన వెండ్రుకలామె తలపైన. అలా పడుకున్న ఆమెను చూస్తే నాకు భయమేసింది. తేలిగ్గా ఆమె తల నిమిరుస్తూ లేపింది దానీ—“అమ్మా చిన్నబాబుగా రొచ్చారమ్మా” అంటూ. విసుపన్నది లేకండా గోజూ సూర్యుణ్ణి చూడవద్దే బరువక్కుంటూ యామెకళ్ళు. ఎలా మాతలు పడ్డాయి. ఇంత వేగం అవి విడతాయా అనిపించింది. నా హాకి భీన్నంగా అవి తెరచుకున్నాయి. ఓర్వీ, ఔదార్యం ఆ కళ్ళల్లో ఉట్టిపడుతున్నాయి. పరిశీలనగా చూడాయవి నన్ను. “చిన్నబాబు గారమ్మా” అంది దానీది అమాంతంగా నన్నెత్తి మంచం నొడుకుడేస్తూ. దానిమీద కోపమొచ్చి నా ఆలోచనకి వ్యవధిలేకపోయింది. సంతృప్తితో చూస్తున్న యామెకళ్ళు. ఆమె పాలిపోయిన పెదాలమీద ఒక విచారపు చిరునవ్వు పలిసింది. ఎందుకలా ఉందామె. సంజవేళ పడుకోరాదనే అమ్మమాట జ్ఞాపక మొచ్చింది. జ్వరమొత్తేనే అలా పడుకుంటాను నేను—జ్వరమే ఒచ్చిందామెకి, ఆమెమీద జాలి వేసింది.

కప్పకున్న దుప్పటిలోంచి వచ్చి నాపైన పడ్డా యామె చేతులు. నా శరీరాన్ని సున్నితంగా స్పృశించసాగాయవి. నా శరీరాన్ని నా బుగ్గలనీ రాసిందామె నవ్వుతూ. సున్నితంగా, మెత్తగా ఉన్నాయా వేళ్ళు. దానీది జ్ఞప్తికివచ్చి నాలో అణగారిన కోపం రగులుకొంది. దగ్గరగా తీసుకున్నా యామె చేతులు నన్ను. మంత్రముగ్ధుడై లొంగిపోయాను వాటికి. నన్ను ముద్దెట్టుకున్నా యామె నీరసించన పెదాలు, నాకు సిగ్గునెయ్యక పోలేదు. కాని ఆ కళ్ళలోని నమ్రత దాన్ని చెదరకొట్టింది. నేనక్కడికి వెళ్ళడానిక్కారణం అప్పుడు గుర్తొచ్చింది. ఆమె రాకపోడానికి కారణం అడగాలి. మంచినమయం. నాలుక కోసదాకా వచ్చింది. కాని అడగలేకపోయాను. ఆస్థితిలో ఆమెకి నేను మరింత బాధ కలిగించినట్లావుతూనేమో అనిపించింది. గుండెల కదుముకుందామె నన్ను. అమ్మ

జ్ఞానమొచ్చాక ఒక్కనాడన్నా నన్నలా తీసుకున్న పాపానపోలేదు. ఒకసారి మెసపట్టుక వేళ్లాడితే “వెనవా గాడిదలా పదేళ్లు నెత్తికొచ్చినా” అంది. కాని ఈమె!

నిశ్చలమై ప్రశాంతమైన ఆమె ముఖం నన్ను వశపరచుకుంది. నా జుత్తులో కామ వేళ్ళు వెళ్లాయి. నాతల నిమిరిందామె. తృప్తిగా ఆమె కళ్లు మూతలుపడ్డాయి. ఒక్క నిమిషం అలా సమాధిలో ఉంది. మా పుస్తకంలో వేసిన బోధిచెట్టుక్రిందున్న బుద్ధుడిపతం జ్ఞాపకమొచ్చింది. మాతలుపడ్డా అరమోడ్చుగానే కనుపించాయా కళ్లు. ఆమె చెప్పడూ అరమోడ్చుకళ్ళే. విడ్డాయి తిరుగ అవి. చెమ్మగిల్లాయి వాటి రెప్పలు. కాని దూసుకపోయే సూర్యకిరణంతో మెరసే నీటిచుక్కలేదు. చగ్గరగా, ఇంకా చగ్గరగా తీసుకుందామెనన్ను. ఆమెకు లాంగిపోయాన్నేను. కాదు, ఆమె మనస్సుకు. ప్రేమదూపే ఆమె గుండెకి. నా కళ్ళు చెమ్మ గిల్లాయి. కాదు నే నేడుస్తున్నాను.

ఇంటిముఖం పట్టేవరకు నాకీ ప్రపంచం జ్ఞాపకానికి రాలేదు. అమ్మ! నాన్న! ఇల్లు! ఆమె బాహువులలో ఎంతనేపు నిద్రపోయేను. ఎంత ప్రశాంతంగా గడిపానా తుడాల. ఆమె ప్రేమ నీడల్లో బ్రతుకంతా గడుపుతే ననిపించింది. పది గంటల రాత్రిలా వుంది. చాల చీకటిగాఉంది. దాసీది వెంటవస్తోంది. పొమ్మని కనిచేను. కదలేదని. వెంట వస్తూనేఉంది. అమె కళ్ళలో ఏదో బాధుంది. నే నన్నంతసేపూ సంతోషించింది. మళ్లా వెళ్తే— అమ్మ! ఏం చెయ్యడం ఇప్పుడు? ఇంటికెలా వెళ్ళడం. కళ్ళల్లో నీళ్ళుతిరి గాయినాకు. ఏం తప్పుచేశానని నన్ని లాకొడతారు అమ్మానాన్నా? ఆఖరుసారిగా గట్టిగా కనిచేను దాసీ దాన్ని. కాని మాయింటి గేలుదాటి లోపలికి వెళ్ళేవరకు అది నన్ను వదలేదు. మెట్లెక్కి ముందు నిలబడ్డానొక్కక్షణం. ఇంట్లో ఎక్కడా చడిలేదు. అంతా పడుకున్నట్టున్నారు. వరండా మీద పడుకుంటే. బాగానే ఉంటుంది. తెల్ల వారుజామున దెయ్యాలిన్నీ ఇంటిముఖం పడతాయన్న అబ్బులుగాడి మాటలు జ్ఞాపకానికొచ్చాయి. ఈ వీధిగుండానే పోతాయని కూడా అన్నాడు,

తురకల స్మశానం ఈ వీధి చివరనుందికాబట్టి. నాలో ఉన్న ధైర్యం కాస్తాపోయింది. చడిచెయ్యకండా మెట్లెక్కిను. ద్వారాన్ని సమీపించి చెవి తలుపు దగ్గరగా పెట్టి విన్నాను. ఏమి అలికిడిలేదు. తలుపు మెల్లగా తోళాను తీసుం చే మో అన్న ఆశతో, బ్రతుమంటూ తెరచుకుంది. నామీద నాకే కోపమొచ్చింది. బందుల్లో ఆముదిం పాయ్యాలని అనుకున్నాను. గని ప్రవేశించేను మెల్లగా అడుగులు వేసుకుంటూ. ఆ గదిలో నే పడుక్కొడానికి నిశ్చయించేను. అకస్మాత్తుగా ఏదోమీద పడింది గట్టిగా, అంతే. ఎవరో రక్కపట్టుక, ఈడ్చుకపోతున్నట్టునిపించింది. మరి నాకేమీ గుర్తులేదు. కళ్ళు రిప్ప సరికే నాన్నా అమ్మాదగ్గరగా కూర్చో నున్నారు. అంతా ఏమిటో వింతగా అనిపించింది. దీపం ఎర్రగా కాల్తోంది. కంది ఎర్రగా ఉందినాన్న ముఖం. అమృతకల్లల్లో నీళ్ళు తిరుగుతున్నాయి. నేను కళ్ళురిప్పాక పూలునుంచి లేచారు నాన్న. “ఒచ్చింది తెలివి. రాకేం చేస్తుంది? అలా చావ లేకపోయాడూ వెళ్ళవ” అన్నాడు పళ్ళుబిగించి, గోడవైపుతిరుగుతూ. ఏమిటో అర్థంకాలేదు నాకు, ఆలోచనకి బుర్రపరుగెత్తలేదు. “దస్త్రే చచ్చాడు వెళ్ళవ పోతే తైలకిపోదును. ఇంకో మొత్తుము త్రివలసింది. అప్రతిష్ట తెచ్చినవెళ్ళవ” విడుగులా గర్జిస్తున్నారు. “దొంగలా ఒచ్చి పడుకుందామనుకున్నాడు. నాదగ్గరా పీడిమాయలు” నారాకకోసం కిటికీగుండా మాస్తాకూర్చున్నారని నామీద బరువుగా పడినది. అతని పిడికిలేనని నాకప్పుడవైపైంది. అతని నోరాగలేదు. “ఛీ! ఎంత అప్రతిష్ట. నలుగురిలో ఎంత నగుబాటు. దానికి డబ్బేఉండుగాక. ఊల్లో తెలివితక్కువ వెళ్ళవలచేత పెద్దమనిషే అనిపించుకొనుగాక. నాకు మాత్రం అది ఎప్పుడూ రంకులంజే పైకి పెద్దమనిషు నేవారేకాని లోన ఎవరికి మాత్రం తెలీదు. మదపిశాచి, చచ్చేకాలమొచ్చినా. ఛీ! ఛీ! నావల్లే ఆమెకి మాటలన్నీ వస్తున్నాయని ఎంతో బాధపడ్డాను. నెళ్ళుండకపోతే బావుణ్ణిపించింది. అమ్మ అడ్డొచ్చింది. “వాడిముందర ఈకబుల్లేమి”టంటూ, “అంటానా మరి అంటానా, అందరి ముందూ అంటాను. మొగుడుచచ్చేక పెళ్లిచేసుకోకూడదూ. ఒక్కసారి ముఖంకాల్చి ఊరుకుందురు. ఇప్పుడురోజూ కాల్చినా సిగ్గుకూడా లేదు దానికి,

కన్న కొడుకుకూడా వదలిపోయేటంటే..." అతడూ ఎంతసేపు మాట్లాడాలో నాకు గుర్తులేదు. ఏమిటి మాట్లాడాలో అంతకన్నా వినలేదు. కలల ప్రపంచంలోనికి పోయేను నేను.

నా కాళ్ళకి బంధాలు పడ్డాయా మర్నాటి నుండి సరిగా సమయానికి బడికి వెళ్లటం తిన్నగా ఇంటికి రావటం. ఇట్టే నా ఆటస్థలం అన్నీ ను. ఏమీ పనిలేపోవే అమృతి సాయం చెయ్యటం. ఆవిడింటి నైపు మాడవైనా కూడేమి ఆజ్ఞ. కాని అమృతవంట హడావిడిలో ఉన్నప్పుడూ, నాన్న ఇంట్లో లేనప్పుడూ దొంగతనంగా కిటికీని సమీపించి ఆత్మతగా చూసేవాణ్ణి, ఆ ఇంటి ఆవరణలోకి. ఆవినుండేది. అదే మాపు. నిశ్చలప్రశాంతమైన మాపు. ఆశ! నిరీక్షణ! చేనిరోసం? ఏమో? కాని నా కొకటి తెలుసు. పూర్తయిన విద్యవస మామె కుంది తనలో. రోజూ అస్తమిస్తున్న సూర్యుడితో మెరుస్తూ, ఆగుకూ ఉండేది, ఆమె కనుకొలకులో నీటిచుక్క. ఎర్రటి కాంతిలో దివ్యంగా ఉండే దామె మూర్తి. నా మాపు ఆమె కళ్ళలో లీనమయ్యేవి. నా ఆత్మ ఆమెతో ఏకీకరణించింది. నే నామెలో ఒక్కడయ్యేవాణ్ణి అనిపించింది.

రోజులు గడువసాగాయి. వారాని కొకసారో గెండుసార్లూ చూడడాని కవకాశం చిక్కేది. అప్పుడే నా మనస్సుకు కాంతి దొరికేది. అమ్మ ఆమెను సమీపించేందుకు కనుమతిస్తే బాగుణిపించేది. అమ్మకి ప్రేమించడం తెలీదు. ప్రేమంటేనే తెలీదు. ఒక్క నాడు నాతో దయగా మాట్లాడి ఎరుగదు. నా కేడు పొచ్చేది.

నిద్రపోతున్న నాకు మెలకువ కలిగిం దొక రాత్రి. ఏదో శబ్దమయిన ట్టనిపించింది. గది నాలుగు మూలలూ పరికించి చూశాను. గదిలోని దీపం, చురుకులేక కామోసు అరిపోయింది. అంతా చీకటి, ఇంటా బయట. అంతా నిశ్శబ్దం. ఎందుకు తెలివొచ్చిందో అవగాహన కాలేదు. దూరంగా మాత్రం వీధికుక్కలు మొరుగుతున్నాయి. గది నాలుగు మూలలూ తిరిగి కలియచూశాను ఆ చీకట్లోనే. ఏ కారణమూ లేకుండా తెలియవొచ్చిందేమో. తల పక్కకు తిప్పి కళ్ళు మూసాను. మగతగా నిద్ర

పట్టింది. ఉలిక్కిపడి లేచాను. ఈసారి నేను పొద బడలేదు. ఆవిడింటినుంచే ఏదో కేకలు. చెవులిచ్చి విన్నాను. పురుషకంఠం. కొన్ని సెకెండ్లు పోయాక వెక్కిరించి విడుస్తూ స్త్రీకంఠం. ఆశ్చర్యం వేసింది. ఆమె ఇంటినుంచి ఏడుపు. తిరుగుబొంగురుగా పెద్ద కేకలు. ఎవరో ఆ కేక వేస్తున్నది. మంచం సన్నచెయ్యి కండా దిగాను. చీకటిలో తడుగుకుంటూ కిటికీని సమీపించేను. ఆత్మతతో ఆమె ఇంటి ఆవరణలోకి చూసాను. చీకటయినా నక్షత్రాల కాంతిలో తెల్లగా కనబడుతోందా ఇల్లు. బయటేమీ ఆలికిడి లేదు. లోనుండి కళోరం గా పురుషకంఠం. స్త్రీకంఠం నుండి జాలిగా విడువూ వినవస్తున్నాయి. ఆశ్చర్యం ఎక్కువైంది నాలో. విడుస్తున్న దావిడే అందుకు సందేహంలేదు. ఎవరిదా బొంగురుగొంతుకొ పంతుకో కూసుకున్నట్టన్నాయా వచ్చే మాటలు. అదంతా ఒక వింతలా తోచింది. ఆవిడింటికి వెళ్ళాలి. ఎలా? సాగ్రయా? సాగ్రయమైనా వెళ్లి నేనేం చేస్తాను? ఏడుపు మానుతుందేమో ఆమె నేను దగ్గరంటే. ఆలోచించేను. అంతకంటే ఏమీ చెయ్యలేకపోయాను. కిటికీ దొంగలు పట్టుకొని వెళ్లిగా చూస్తూ నిల్చున్నాను. అరగంట గడిచాక పెద్దశబ్దంతో ఆ ఇంటి తలుపు తెరచుకుంది. గదినుండి తెరవబడిన ద్వారం నుండా వచ్చే దీపపు కాంతిలో పొడుగాటి ఒక వ్యక్తి బయటకు రావటం చూశాను. పెద్ద అంగలు వేసుకుంటూ బూట్ల చప్పుడుతో చరచరా ఆవరణ దాటాడు. రోడ్డుక్కాక చీకట్లో కలిసిపోయాడు. కొంతసేపటిదాకా బూట్లచప్పుడు వినవచ్చింది. ఆఖరకణ్ణా అలా గాలిలో కలిసిపోయింది. ద్వారం నుండా ఆవరణలోకి పడే దీపపు కాంతిలో కూడా ఆమె ఏడుపు చీకటిని చీల్చుకొని వినవస్తోంది. ద్వార మూసే తెరచుకుంది. ఏడుపు తగ్గలేదొక ఘంట వరకు. ఆ చీకటిరాత్రి! ఆ నిశ్శబ్దం! దాన్ని చీల్చుకొనివచ్చే ఆమె ఏడుపు మరుపురాని స్మృతులుగా ఏర్పడ్డాయి నా మనస్సులో. చెమ్మగిల్లిన కళ్ళతో అలా చూస్తూ నిల్చున్నాను. ఏడుపు తగ్గింది కొంత సేపటికి. మరికొంతసేపటి కామెలో అంతరించింది. నా కళ్ళు మూతలు పడ్డాయి. నిద్రపోయేను ఆ ఊదలను పట్టుకొనే నాకు తెలియకుండా.

మర్నాడు లేచేసరికి బాగా తెల్లవారింది. ఎందుకో నా మనస్సు కలవరపడింది. అప్పుడు

జ్వలికి వచ్చింది రాత్రి జరిగిన సంఘటన. ఆశ్చర్యం నన్ను వదలేదు. సావిత్రికి పరుగున వెళ్ళి ఆమె ఇంట్లోకి మాతాను ప్రార్థనకంగా. రోజున ఉన్నా ఆ ఇల్లు నాకు విచారంగా కనుపించింది. ఆవరణలోని పువ్వుల చెట్లు గర్జనలని ముఖాలలా కనుపించాయి. ఆ ఇంటి వేపు అనుగు నెయ్యిడానికి భయమేసింది. స్కూలుకి వెళ్ళేను. తిరిగి వచ్చేను. రెండుసార్లు ఇంటిని చూసాను. వెళ్ళాలని బుద్ధి పుట్టింది. కాని ఎందుకో, చీకటి, బూట్లవప్పుడు, ఏనుపు జ్ఞాపకమొచ్చి భయమేసింది. సాయంత్రం ఆ ఇంటి ఆవరణలోకి చూశాను. ఆమె లేదు. నా కళ్ళల్లో నీళ్లు తిరిగాయి. నా మనస్సులో భయానికి తప్ప దేనికి తావు లేపోయింది.

రోజులు గడుస్తున్నాయి. ఆమె ఆవరణలోకి గావడం మానేసింది. ఆ బొంబురుగొంతుక నూత్రం నన్ను వదలేదు. ప్రతినిమిషం నా మనస్సులో ప్రతి ధ్వనించసాగిందది. ఆ అర్థరాత్రి ఆమెపట్ల అంత నిర్ణయాగా ప్రవర్తించిన వ్యక్తి ఎవరు? ఆ వ్యక్తికి ఆమెకి ఉన్న సంబంధం ఏమిటి? అతని ప్రవర్తనకి ఆమె అసహాయపు ఏనుపుకి కారణం? నాకేమీ తోచలేదు. ఎన్నో ఆలోచనలు నా మనస్సులో దొర్లేయి. ఏదీ సబబుగా తోచలేదు. ఆమెను సమీపించడానికి ప్రశ్నించడానికి సాహసంతోక బోయింది. ఆ ఇంటినిచూస్తే భయమేసేది.

ఒకనాడుచయం నిద్రలేచేసరికి అమ్మెందుకో హడావిడిగా తిరుగుతోంది సావిత్రికి ఇంట్లోకిను. స్కూలుకి వెళుతు. తెలివొచ్చినా మంచం దిగడానికి బద్ధకం వేసింది. కిటికీకుండా ఆకాశం ప్రకాశంతంగా, నీలంగా, భీకరంగా కానొస్తోంది. ఎంతో తృప్తి నిచ్చిందాప్రాదు. లేవటానికి మనసాపవలేదు. కళ్లు మూసుకున్నాను.

పొరుగింటావిడ వచ్చినట్లుంది. అంత ఉదయాన్నే ఏం మునిగిపోయిందనొచ్చేసింది. ఇద్దరూ ఏవో గుసగుస లాడుకుంటున్నారు. బద్ధకంగా లేచాను. నే రావటం కనిపెట్టి మాటలు కట్టిపెట్టారు వాల్లిద్దరూ. అమ్మ నావేపు నవ్వుతూ చూసింది. అమ్మ నాతో ఇంత చనువుగా ప్రవర్తించడం నా ఎరుకలో చాలా తక్కువసాదు. వింతనిపించింది నాకు. వేపపుల్లకోసం పెరట్లోకి వెళ్ళేను.

అమ్మ గొంతుక విసవచ్చింది.

“శని విరగడైపోయింది. లేకుంటే ఎంత ఆప్రతిష్ట, ఎంతప్రతిష్ట.”

“కాదుటమ్మా మరి, ఒక పీడంటూ ఉండి మర్యాదగా నాలుగు కుటుంబాలంటూ ఉన్నాక మళ్ళని గచ్చెట్టుగాగ ఆప్రతిష్ట కాదుటమ్మా—” పొరుగింటావిడ గొంతుక వికీభవిస్తూ తాస్త విపుల పరచింది.

“దేసుడంటూ ఒక మన్నాను. ఏనాటికన్నా ఒక కన్ను వేసే ఉంచుతాడు” అమ్మ చాలించింది

వేపపుల్ల విరుచుకొని ఇల్లు ప్రవేశించగానే సంభాషణ ఆగింది.

అమ్మంది. “రానుం పెరట్లో తోముకో ఈ వేళకి పళ్ళు” అని.

“కిథిలో చల్లటిగాలి వేస్తుందమ్మా” అన్నాను.

“పెరట్లోనూ వస్తోంది. వెళ్లు” అంది.

“ఏమే కిథిలో తోముకుంటే” అన్నాను.

“నాతో ఆనవుడరంగా వాడిందకు. చెప్పిన మాట విను” అంది వినుగ్గా.

“ఏమే” అన్నాను జాలిగామాస్తా.

పొరుగింటావిడ నా సహాయానికి వచ్చింది.

“చిన్నపిల్లాడివి నాయనా నువ్వు. నీకు తెలీదు. మనింటి కెదురుగా ఒకావిణ్ణి చేతులు తీసు కెళ్తున్నాను. చిన్నపిల్లలు చూడకూడదు” అంది.

“ఏం దేముకు” అన్నాను అర్థంకాక.

“నీతో బలేచిక్కులాగే వుంది. నీకు జేనికది విడమర్చి చెప్పాల్సిఉంది. ఎదురుకుండా ఉన్న ఆ ముంఠ చచ్చింది. దాన్నీద్దుకుపోయాక నువ్వు వీధెక్కొచ్చు.” అంది అమ్మ పెద్ద గొంతుక చేసుకుంటూ.

ఆతృతనాలో విజృంభించింది.

“ఎవరే” అన్నాను.

“పెరట్లోకి నడూ.” అని ఒకటే ఒక అజ్ఞ అమ్మ నుంచీ.

దేనివల్ల ప్రేరేపింపబడో నాకు తెలీదు. ఎందుకో, ఎలా ప్రవర్తించానో నాకు తెలీదు, కిథి

గుమ్మంలోకి పరుగెత్తినట్లేను. ఆమె ఇల్లు నన్నా పిందొక్కనినుంచు. ఇంటిముందగ ఇరవైమందిలా ఉన్నారు. గడవికగా లోనికి, బైటకీ వెళ్తూవున్నాను. ఒక్క పసురులో ఆ ఇంటి ఆవరణ ప్రవేశించాను. ఏడుస్తూ పని మనిషి బయటకొచ్చింది. నన్ను చూసి జోరుబోరుమంది. “ఇంకేముంది అమ్మ గాగు మరి మనకి లేదు చిన్న బాబుగానూ” అంటూ.

నాకు స్పృహలేదు. అందరినీ తోసుకుంటూ లోనికి వెళ్ళేను. పని మనిషి నానెనుకనే వచ్చింది. ఆమెగది ఆమెచుంచం కళ్ళకు కట్టినట్లే ఉన్నాయి. అద్దన్న వాళ్ళందరినీ తినుక లోనికి పోయేను. ఆమె గది ఆనాటిరాత్రిలాగనే అందంగా ఉంది ఆమె చుంచం చెక్కుచెదలేదు. ప్రభంగా పరిమన్న గుప్పటి. ఆ రాత్రిలానే ముఖంపై కప్పగొనుండామె. నాకాళ్ళబంధాలు విడదా యామెఉనికిని గుర్తించగానే, పరుగెత్తినట్లే ఆమె ఒకటి వాలేను. అంకే ఏమి జరిగిందో నాకు గుర్తులేదు. తెలిచోచ్చే సరికి ఆమె చుట్టూ నలుగురైదుగురే ఉన్నారు. పని మనిషి నామీద చెయ్యివేసి కూర్చుంది. ఆమెలో చలనంలేదు. ఆనాటిలా ఆమె చేతులు గుప్పటి కప్పలోంచి నన్ను దగ్గరగా తీసుకు నెందుకు రాలేదు. ప్రశాంతమైన ఆమె చూపులే గుప్పటి ముఖాన్న కప్పేసుందికనుక, ముఖానున్న కప్ప తొలగించేందుకు చేతిని జాచాను. నెనుక నుండే వనో పట్టుకున్నాను గట్టిగా.

“తిప్ప” అని మందలించినాక జొంగురు గొంతుక.

ఎవరినో అని చూసేందుకు కూడా శక్తిలేక పోయింది. తిరుగ ఆమె ఒంట్లో వాలేను.

“ఈ ఊరికే తీరని నష్టం. ప్రాచీనభావాలు, సాంప్రదాయాలు జీర్నించుకున్న ఈ ఊరికి ఇప్పటి నవీనప్రపంచంలో పడేందుకు ఒక విప్లవానికి దారి తీసిన వ్యక్తామె. ఆమె మన మగ్గనండే భాగ్యం మనకు లేదు.” అన్నదొక పురుషకంకం నీవిగా

“నాకోక స్నేహితురాలు పోయింది. నాలో ఎన్నోవింత భావాలు రేకెత్తించిందామె” అందిం కొక పురుషకంకం బాలిగా.

“నాకోక దగ్గర బంధువు పోయినట్లుంది. మా ఇద్దరికీ పరిచయమై చాల తక్కువ కాలమైనా మా

భావాలు హృదయాలు ఏకీభవించాయి. మా ఇద్దరి మనస్తత్వాలూ ఒకటే” అంటూ సంతోషాన్ని నెలి బుచ్చిందింకొక కంకం.

చాలా వినారంగా అంకొక గొంతుక వణుకుతూ దుంబింవల్ల.

“బోను. నాకూ ఆమెకూ అంత చెప్పకోదగ్గ పరిచయముండేది కాదు. కాని ఒకనా సంతట ఏదో పనుండి ఆమె మా స్కూలుకి రావటం తటస్థించింది మాటల సందర్భాన మా ఇద్దరి భావాలు ఒకేవిషయం మీద ఏకీభవించాయి. ఆమె నన్ను ఆ ఆనినారం నాడు రాత్రి ఇంటికి విందుకు రమ్మంది. నాకోసమే ప్రత్యేకంగా ఏర్పరచింది. వద్దన్నా వినలేదు. విందు పూర్తయేసరికి నవీరాత్రి దాటింది. చాల చీకటిగా ఉంది. ఇంటికి పోయేందుకు తయారగుపడ్డాను. “మీకోకే మతిపోయిందా. ఈ చీకట్లో ఎలా వెళ్తాను. పైగా చాల రాత్రయిపోయింది. ఇక్కడ పనుక్కొని రేపుదయం నెళ్ళం? మీకోసం అన్నీ ఏర్పాటు చేయించేను. కాదంటే మరి బాధంలేదు” అని బలవంతం చేసింది దావిడ. అది మా పరిచయానికి మొదటి మెట్టు. ఎంత మర్యాద ఎంత పెద్దమనిషి తరహా” దుఃఖం ఆ కంకాన్నింపింది.

“కాఫీ తాగొస్తే బావుణ్ణు. పదండి వెళ్లి పది నిమిషాల్లో ఒచ్చేద్దాం” అని ఆజ్ఞాపించింది మొదటి కంకం. మెల్లిగా గది వదలి వెళ్ళారంతా. పనిమనిషి లేచి సావిట్లోకి వెళ్లింది. నేనూ ఆమె గదిలో. ప్రశాంతంగా, నిశ్శబ్దంగా ఉంది గది. ఆమె ఒకటిలోంచి లేచాను. ఆమె ముఖం చూడాలని గట్టిగా కోరిక పుట్టింది. కాని జంకు కలిగింది. చల్లటిగాలి వీస్తోంది కిటికీగుండా. ఆకాశం ఉదయమంత నీలంగా లేదు. కొంచెం బూడిదరం గొచ్చింది దానికి. నా మెదడు ఖాళీగా ఉంది. ఖాళీగానే కిటికీగుండా చూన్యంలోకి చూసేను. విదునిముమాల గడిచాయి. నాకళ్లు చెమర్చుగిల్లాయి.

రెపరెప చప్పుడు నా మనసు నాకర్పించింది. కిటికీ కెదురుగాఉన్న టేబిలుమీదున్న ఒక నోటు పుస్తకపు పేజీల నెగర వేస్తోంది తన బలంతో గాలి. చేత్తో తిప్పినట్టు పేజీలు తిరుగుతున్నాయి. అక స్కాత్తుగా అందు నుండొక చిన్న ఫోటో గాలి కెగిరి

నేలపడింది. వెళ్లి ఆత్మతపోదీ దాన్ని తీసిమాశాను. పదిహేనేళ్ల వయస్సులో నున్న ఒక్కమర్రాడిఫోలో. ముఖం అందంగా ఉంది. కళ్లనుండి మాపులు పడు నుగా ఉన్నాయి. నుదుటిమీద పెద్ద మచ్చ. ఫోటో వెనుకభాగం తిప్పాను. 'గోపాల్' అని పెద్దక్షరాలలో రాసుంది. అన్ని ఫోటోల్లాగే వుంది. అందులో ప్రత్యేకత మరేమీ నాకు కనిపించలేదు. ఆ పుస్తకంలో ఆ ఫోటో ఉండడానికి కారణ మేమిటో అని అనుమానం పుట్టింది. పుస్తకాన్ని తీశాను. బాగా సరిగిన డైరీ పుస్తకం అది. పేజీలు తిరగేశాను. అస్పష్టంగా పెన్నిలుతో రాసుంది, అక్కడక్కడ. ఒకచోటుంది. "నీకోసం రోజూ ఎదురుమాస్తాను." మరొకచోట - "నాతప్పులుంటే క్షమించి రావూ" అని. ఏవేవో అస్పష్టంగా రాసున్నాయి. ఆఖరు పుట తిప్పాను. సిరాతో రాసుంది. ఆత్మతగా నదివాను.

"గోపాలం—నా తండ్రి—మనం మానవులం అలానే ఉండగలం మనం. ఏడు రజోగుణాలు ప్రతి ఒక్కరిలోను ఉంటాయి. అందుకే మానవులమయాం మనం. తేకపోతే దేవతలమే. వాటినుండి విముక్తి సాధ్యంకాదు తండ్రి. వాటికి లొంగిపోయేం మనం. కాబట్టి అందులో ఏ గుణానికి లొంగినా అది మానవ నైజం.

ఈ ఇల్లు వదిలిన్నాడు నువ్వు నా కుడికంటి మీద కొట్టినదెబ్బ తియ్యని స్మృతిగా రోజూ తలదు గుంటూంటాను. నువ్వు నన్ను వదిలిన నాటినుంచీ ప్రతిదినం నీ రాకకోసం ఎదురుమాస్తాన్నాను.

రావూ గోపాలం! ఏ ఆశాతేకండా అంతరించి

పోయే నా హృదయానికి మెరుపువి కావూ?

నువ్విల్లు వదలడానికి నేనే కారణమన్నావు. కామంతో కాతే మంటనన్నావు. నిజమే. వాటి నన్నింటికీ తలవంచుతున్నాను నీ పాదాలముందు. నన్ను తల్లిగా చూడు. తల్లిగా అర్థంచేసుకో. కళంక రహితంగా వెలిగే తల్లిప్రేమకి నీ హృదయంలో చోటునియ్యి. రావూ గోపాల్."

అట్టమీద రాసుంది పెన్నిలుతో—

"నా నిరీక్షణ ఫలించింది. నువ్వు వచ్చావు. అంతే నాకు చాలు. కొట్టినా తిట్టినా నేను బాధ పడలేదు. అవి నాకు జనంవాన్నిచ్చాయి. కాని ఆ అర్థరాత్రే నన్ను వదిలావు. నేనింక బ్రతకలేను. ఇది నా జీవితంలో ఆఖరిపుట్టం"

పుస్తకం నాచేతినుండి జారింది. ఆమె మందం వైపు చూశాను. ప్రశాంతంగా అక్కడే ఉందామె. ఆమెను సమీపించాను. రెండు చేతులతోను ఆమె ముఖాన్ని కప్పున్నదప్పటి కొలగించాను. నాలోని భయం ఏనాడో పోయింది. ఆ ముఖం నాకాశ్చర్యం కలిగించింది. జీవం ఉట్టిపడుతోందా ముఖంలో. కళకళలాడుతూ ఎంత ప్రశాంతంగా ఎంత గంభీరంగా ఉందా ముఖం! వంగి ఆమె నుదుటిని ముద్దు పెట్టుకున్నాను. నూర్యడు మీదకొచ్చాడు. బంగారు తీవ్రా అతని ఒక కిరణం ఆమె ముఖంమీద పడింది. ఒక్కసారి వెనక్కు తగ్గాను. రోజూ ఆమె కళ్లలో అస్తమించే కిరణం ఈవేళ ఉదయించింది. తేబంగారుకాంతిలో దూసుకుపోతోంది, ఆమె కుడి కనుకొలకులోకి. మణిలా మెరసింది "నీటిచుక్క" ఆ కంటికొలకులో.

ఏమంటావ్, శ్రీనివాసరావ్!

శ్రీ ఆయాచితుల హమమచ్చాత్రి

ఏమంటావ్
శ్రీనివాసరావ్
ఏమో యేమో
నివేమైనాఅను

పులకించిన
ప్రకృతిపై
చివురించిన
కొమ్మలలో

కూర్చుండిన
చిలుకలజంట
మా కన్నుల
కొక్కంట-

కాదంటావా?
ఏమంటావు
శ్రీనివాసరావు ?
గలగల మ్రోతల

జలజలపారే
సెలయేలులపై
తెరలియాడే
చిరుకెరటాల

మురువులు, హరువులు
లేవంటావు, కావంటావు.
అందమయిన
చందమయిన

చిన్నదాని
వన్నెలాడి

కన్నుసన్నలు
సున్నంటావు.

ఏటి యెడ్డుల
సరసు సరసల
తోటచివరల
సీటుగా వైతాయించి
దీటుగా మిన్నవంక
చూచినప్పడు,
కానవచ్చే తారకల
మిలమిలలు,

జలజలలు
మిన్ను-మిన్నులు
లేనేలేవంటావు
శ్రీనివాసరావు!

నాజూకుగాళ్లం
సుదతిచూపులే
ఓపలేం
నీ పోటుమాటలు
నీ యీ పెపోటులు
ఎట్టా, ఎట్టా-
అమ్మయ్యా! యెట్టా
భరించటం, వరించటం!

ఏరు వదలి
రసు వదలి
తోట వదలి
ముఖమల్

భా ర తి - నందన భాద్రపదము

పచ్చిక వదలి

జీవితపు

కరకు బాటపై

పయనిస్తూ

తపేలున

తాకే ఎదురుదెబ్బలకు

పలవిస్తూ, పలవిస్తూ

ప్రలవిస్తూ, పలవిస్తూ

బుర్రుమని, తుర్రుమని

సాగిపోయే కారు

క్రూరంగా, ఘోరంగా

మా మొగాలపై -

లాల్చివేసి

కండువా తాల్చి

కళ్ళపై జోడు సవరిస్తూ

మొడరిక్కిస్తూ

దిక్కులు పరికిస్తూ

సాగిపోయే

తూగిపోయే

మా మొగాలపై -

ఇంత దుమ్ముగులాం

పోసిపోయినప్పుడు

ఉక్కిరి బిక్కిరి

ఊపిరి, చిక్కబట్టుకోలేక

కండువా అడ్డం పెట్టుకొని

యంత్రయుగాన్ని

తిట్టుమంత్రాలతో

దీనించినపుడు, భావించినపుడు—

దొరగారి వాకిట్లో

కరవబోయే

కుక్కపిల్లను

తప్పించికొని

మెల్లిగా, చల్లగా

ముసిముసి నవ్వులతో

ముకుళిత హస్తాలతో

నేచికొని కాచికొని

అడిగే ప్రశ్నలదుమారంలో

చదువుదీపం, ఆరిపోయి

చిన్నతనం సములుకుంటూ

నీ తెలివి, ఇంతేనా అన్నట్టు

చూసే అధికారి చూపులకు

అహంభావం, వ్యక్తిత్వం

అన్నీ చచ్చి, అన్నీ ఉడిగి

లఘుత్వం, భజస్తూ

భజస్తూ

దొరగారి గేటువాకిలి

నుండి బైటపడినపుడు-

“ఔను నిజం, ఔను నిజం

ఔను నిజం, నీవన్నది

నీవన్నది, నీవన్నది

నీవన్నది నిజం, నిజం”

అంటాము మేం లోలోపల.

తంటాలేమీ లేకుండా

అనుకుంటాము మేం లోలోపల.

ఏమంటావ్, ఏమంటావ్

ఔనంటావ్, ఔనే నంటావ్?

శ్రీనివాస రావ్, శ్రీనివాసరావ్ !!

[‘శ్రీ శ్రీ రచించిన మహాప్రస్థానం

చదివినమీదట ఉచిత స్వచ్ఛందకృతి]

రుధిరజ్యోతి - ఒక ప్రస్తావన

శ్రీ రోణంకి అప్పలస్వామి

క్రిస్తునిక కవితను, భావ, వాస్తవిక కవిత్వాలని రెండువిధాలుగా విభజించి మనం చెప్పకొన వచ్చును. భావకవులలో రాయప్రోలు, దేవులపల్లి మున్నగు కవులు శిష్టులు. ద్వితీయ వర్గమునకు చెందిన కవులలో శ్రీశ్రీ ప్రభృతులు విశిష్టులు. ఇట్టి విశిష్టులలో శ్రీశ్రీరంగం నారాయణబాబు ఒకరు. తెలుగు నాట, కవిగా బ్రతుకుతూ, భ్యాతి నార్జించిన వాస్తవికుడు. ఆయన రచించిన గీతాలకు, రుధిరజ్యోతి అని నామకరణం చేసుకున్నాడు.

శ్రీశ్రీ పేరు వినగానే, నారాయణబాబు, నారాయణబాబు పేరు వింటే శ్రీశ్రీ మనకు చటుక్కున స్ఫురిస్తారు. దీనికి కారణం ఏమయినా, వీరి కవిత్వపు పోకడలుమాత్రం వేర్వేరు. స్వీకరించిన కవితావస్తువు ఒక్కొక్కచో, ఒకటే కావచ్చును. కాని వారు దానిని దర్శించే పద్ధతులు, వ్యక్తీకరించే రీతులు మాత్రం విభిన్నములు. ఇందులో ఇరువురికీ విమాత్రం పోలికలు కనిపించవు. ఉద్దేశజనితాలయిన శక్తులు, స్వీకరించిన దృక్పథం, అభిన్నాలు. పరిగ్రహించిన అలంకారాలలో, శబ్దప్రయోగంలో ఎవరి ప్రోవ వారిది; ఎవరి పోకడ వారిది. శ్రీశ్రీ ఘోర దృష్టికికూడా దొరుకుతాడు. నారాయణబాబు కొన్ని తావులలో సూక్ష్మదృష్టికి వినా, స్పష్టం కాదు. నోటికి పట్టే చంకస్సులలో శ్రీశ్రీ పరుగులు తీస్తాడు. తన లక్ష్యాన్ని ప్రత్యక్షపద్ధతిని వ్యక్తం చేస్తాడు. నారాయణబాబు పరుగులో శ్రీశ్రీకిగల ఉద్దేశ్యం లేదు. అతనిది పరోక్షపద్ధతి. ఇద్దరూ పాశ్చాత్య కవితా సంప్రదాయాలను మననం చేసుకొనినవారే; కాని భారత సంప్రదాయం, నారాయణబాబుకవితలో చక్కగా జాలువారుతూ వుంటుంది.

పాశ్చాత్యదేశాలలో, పారిశ్రామిక విప్లవానంతరం, కవితారంగంలో కొన్ని వినుత పరిణామాలు

జనించాయి. ఈ ప్రభావం, ఆంగ్లసాహిత్యంపై ప్రసరించకపోలేదు. అంతటితో, వస్తువునకు గల ఇతరపూర్వమున్న విలువలు తారుమారుకొచ్చాయి. వ్యక్తిప్రధానమైనవాద మొకవంకను, సంఘప్రధానమైనవాదము మరివొకప్రక్కను నిరంతర సంఘర్షణతో, అపూర్వ కావ్యసృష్టికి కారణభూతములయ్యాయి. సామాన్య మానవుని అనునిత్యం వేధిస్తున్న ఆకలి, నిరుద్యోగం, అకాలమరణం మొదలుగాగల సమస్యల కొక వ్యక్తీకరణ అవసరమొచ్చింది. ఈ దృష్ట్యా, వ్యక్తి ప్రధానవాదులు మానవునకు సంతృప్తి నీయలేకపోయారు. వాస్తవిక పరిస్థితులనుంచి తప్పించుకు తిరుగుతూ, జీవితాని కతీతంగా ఇసుకలో తలదూర్చిన ఉష్ణిపక్షులకు మల్లే, కవితాగానం చేస్తారని, ఆ పద్ధతి పరిత్యాజ్యమని, వాస్తవికవాదుల మతం. ఎవరు ఏమి చెప్పినా 'ఆత్మశ్రయకవుల'లో ఒక విశిష్టత లేకపోలేదు. మానవజీవితాన్ని అనేక దృక్కోణాలనుంచి దర్శించవచ్చును. అందులో భావకవుల పద్ధతి ఒకటి. ప్రకృతిలోగల రామణీయకతను, ప్రణయమాధుర్యమును, ప్రేమమహత్తును, భావకవిత్వం రసమయంచేస్తుంది. అయితే ఇదీ పాక్షికమైనదే, కాని సమగ్రమైనదికాదు. జీవితం ఒక గనివంటిదే అయితే, అందులో ఒకమూలనుమాత్రమే ఇది స్పృశిస్తున్నది. కాని అదే సర్వస్వమునుకుని, జీవితపరిశోధన ముగించుకోవడం, అనాదరణీయం. కావ్యవస్తువులో వైవిధ్యంలేకపోవడం, వున్నది వున్నది క్రిదోషమునకు గురికావడం, విముఖతను కలిగిస్తుంది; విసుగునుపుట్టిస్తుంది. ఈ విముఖతవల్ల విముఖతాభవితమే వాస్తవికవాద జననం. భావకవిత కిది ప్రతిచర్య. ఇంతటితోమాత్రమే ఆగిపోక, సమాజంలోని క్రూర్యం, కాటిల్యం, వ్యగ్రత, జీవితంలోని, అనునిత్య సమస్యలను వాస్తవికవాదులు గ్రహించగలిగారు. మానవుణ్ణి కలవరపెట్టే ప్రతీ విషయము,

వారి కవితావస్తువులు కావాలనే తహతహ జనించింది. అయితే ఇది మాత్రం పాక్షిక దృష్టికాదా అని ఎవరైన ప్రశ్నిస్తే, 'అవును' నే సమాధానం.

ఒకే వస్తువును సందర్శించిన, భావకవు లొక పద్ధతిని, వాస్తవికులు మరి ఒక పద్ధతిని, అవలంబించి, తమ భావాల సభివ్యక్తం చేస్తారు. దీనికి తెలుగుకవిత నుంచి ఒక ఉదాహరణ నిస్తున్నాను. రత్నా, ఆకాశంలో మెరిసే నక్షత్రాలు కృష్ణశాస్త్రిగారి ఊక రీతిగను, నారాయణబాబుకు మరి ఒక రీతిని స్ఫురించాయి. అందుకే శ్రీశాస్త్రిగారు :

“నింగిమూలల

నీలిపండ్లొచ్చి

ఎంత చిరుమల్లెతోట

వేయించినాను”

అనేటపుడు వారి భావన సముజ్వలమే. మరి దీనినే నారాయణబాబు ఉత్ప్రేక్షించిన విధంగమనించండి :

“నల్లనిత్రాచుకోరలు

తెల్లని ముళుచికుంజలు

గగనమృతచుక్కలు”

లోకంలో ఎటుపరికించినా, భీభత్సమే కనిపిస్తున్నకవికి, ఆకాశంలో చుక్కలు ఆనందాన్నియవు. నక్షత్రా లాకేసారి త్రాచుకోరలవలె, ముళుచికుంజలవలె భయంకరంగా గోచరించడం కవికి సహజం. లోకంలో విశ్వమానవకల్యాణం, విశ్వశాంతి నెలకొల్పబడాలని, జీవితం మంగళప్రదం కావాలని అతి ప్రాచీనకాలంనుంచీ, కవులంతా వాంఛిస్తూనే వున్నారు. కావ్యాలలోని వస్తువులను మంగళప్రదాలుగా భావించి, మంగళాంతం చేసి సంతమాత్రాన ఇది సిద్ధించదు. కంటికి కనిపించేదంతా, బాగానేవున్నదనుకొని, అందులోని చెడుగును తలపెట్టక, మంచినమాత్రమే, అభివర్ణించితే అది రోషమే. చెడుగునుగ్రహించి, దానిని ఎదిర్చి, చూపాలి. జీవితంలో కాతిన్యమును బయటపెడుతున్నపుడు, భీభత్సతను స్ఫురింపించే పైగీతాల వంటివి రచియింపక తప్పదు. మాలిన్యాన్ని కప్పి పుచ్చుకోవడంతో, అది మటుమాయంకాదు. దానిని బహిర్గతం కావించాలి. వస్తువును సామాజిక విమర్శనాదృష్టితో తరచి తరచి చూడవలసివుంటుంది.

సమాజాన్ని ఎక్కడికక్కడ విమర్శించడం, వాస్తవిక వాదలక్షణం.

ఈ లక్షణం నారాయణబాబుకవిత్యంలో ప్రస్ఫుటం. భావకవిత్యం పై తిరుగుబాటు, వస్తువాద కరణలతో ఆగక, విప్లవపథాలను పడుతుంది. రీతిలోను, వస్తువులోను సరిక్రొత్తదనం కనిపిస్తుంది. ఎవరూ చెప్పని పద్ధతిని చెప్పడం అతనికి సరదా. ‘ఇమేషిస్తు’ కవితకు ఇతను ప్రాణంపోస్తాడు. శబ్దార్థాలతో, కుదించి, సాగనైన విగ్రహాలను నిర్మించే శిల్పి. క్లుప్తత ఇతనిపద్ధతి. ఒక మాటలో చెప్పవలసినది, పదిమాటలలో చెప్పడు. పదిమాటలలో చెప్పవలసినది ఒక మాటలో చెబుతాడు. ఈ శిల్పం సాధారణులకు అలవడేదికాదు. పరిపూర్ణాకృతితో అతని వర్ణనమాన వస్తువులు కనులెదుట మసులుతాయి. ‘నేశమాత’ అనే గీతంలో—

“ఎండాకాలం

ఎండాకాలం

పగళ్లు నెగళ్లు

మండేరోడ్డు

పన్నెండుగంటలు

కాలం

కాలిన గుడ్డపీల్చై

ఘుళిరేగినది”

గ్రీష్మర్తువు తీక్షణత ‘పగళ్ళు నెగళ్ళు’ గా కవి చెప్పడంలో బలంగా వ్యక్తమవుతున్నది. కాలం కాలినగుడ్డపీల్చై ఘుళిరేగడంతో, వర్ణనఉజ్వలవంతం. అలాగే—

“కరవే రూపందాల్చి

కడుపే చెరుచై ఏడ్చై”

అనే చోట బిచ్చగతై దీనావస్థ తెనుగు నుడికారంతో ప్రతిబింబితం. ఎండ ప్రచండంగా కాస్తున్నపుడు; తలుపులు బిగించుకుని భవంతులమధ్య నివసిస్తున్నవారి కీ దీనాలాపం వినిపించదు. ఎండకు మాడి, పాపం ఆమె.

“అసువులు వీడి

చచ్చిన నేశమాతయై

చాపచుట్టగ

నేలకు వ్రాలింది”

కాని ఆర్చేనారూ తీర్చేనారూ కనిపించరు. తమ జాతికి చెందిన బిచ్చగతైసు చూసి మానవులకే జాలికలుగని సాంఘిక వాతావరణ మేర్పడింది. 'వీధి కాలువ, బురదనీటిలో విశ్రమించిన శ్వేతాంగుడొకడు' మాత్రం నిట్టూర్పుతో వాపోతాడు. అలాగే ఋషిపక్షి, గాడిద కరుణను ప్రకటిస్తాయి. ఇక్కడ 'శ్వేతాంగ' శబ్దప్రయోగం సాత్విప్రాయం. మనుష్యులచే నీడంగా చూడబడే మక్క, మనిషి చనిపోయి పడి వున్నపుడు సంతప్రహృదయంతో వుండడం. అందుకే గౌరవవాచకమైన 'శ్వేతాంగ' ప్రయోగం. ఇలాగే మరొకచోట 'గార్హభస్వామి' అనే ప్రయోగం కనిపిస్తుంది. సామాన్యురాలైన బిచ్చగతైసు కవి దేశ మాతగ దర్శిస్తాడు. 'ఆకలి దీర్చని మానం కప్పని నేశంకోసం, మట్టిప్రమిదలో వత్తెకాలిందీ, మానిని ఈనాడు' అని సాధారణీకృతిని కావిస్తాడు. కవితో పాటూ, మనం కూడా నిట్టూర్పుతాము. తెలుగువారి సంప్రదాగాలను, ఆచారాలను, ప్రకృతి సహజ దృశ్యాలను చూస్తూ, వాటితో వ్యక్తం చేస్తాడు. తెలుగునాట కనిపించే పేదవారి దుస్థితిని 'తెనుగు రాత్రి'లో వర్ణిస్తున్నాడు.

“పేదవాని కడుపుమంట
కాలి కేలి పోవు కోర్కె
గగనమున చుక్క”

వలె కవికి స్ఫూరియించింది. చిన్నతనంలోనే, గర్భిణిఅయి, శక్తి నన్నగిల్లిన తెలుగుపడుచు 'చేతి గాజు' వలె 'నెలవంక' కనిపించింది. "శస్త్రమృటు, బిలుకుమార్ప, మాసిపోని గాజుముక్క నెలవంక, సంఘంవంక!" సంఘంకేసి చూడడమేకాక, పగ తీర్చుకునే శస్త్రమృతం కనిపిస్తున్నది. సమాజంలో ఎంతటి తీవ్రవాందోళన చెలరేగినా, శాలబితంతువుల దుస్థితి నేటికీ కూడా మారలేదు. ఈ దురన్యాయ సాంఘిక విధానాన్నే పురస్కరించుకుని కవి "పసి తనమున పెండ్లి, భర్త పరమపదముచేర, విధవ మనక మనక యవ్వనమున కుసుమించే తల్లితలపు, గుండెల్లో పాలపాట, ఆకాశపు పాలబాట"గా పొడిసిన ఈ చరణాలు తెలుగుకవిత కొక పాలబాట. నారాయణ బాబు కవనం, మన్నునుండి మానవులను సృష్టిస్తుంది. ఈ వింత సృష్టికి, భారతీయ పౌరాణికదృష్టి కవికి బలమిచ్చింది. పౌరాణిక ఇతివృత్తాలతో సంప్రదా

యపు మెలకువలను ఆకళింపుచుకుని, పరితమ కవితను ఆస్వాదయోగ్యం కావిస్తాడు. ఒక్కొక్కసారి శరీరం బలదరింపజేసే మెరుపులు కురిపిస్తాడు. శబ్దం కొత్త పలుకుబడితో స్వనిస్తుంది. ఈ దృష్టితో రచించిన ఆతని నేయావళిలో 'కపాలమోక్షం' ఎన్నడగి నది. భగవద్గీత దేశభక్తుడు; పీరుడు. ఆతనిని ఉరి తీసే ఘట్టం భారతీయ చరిత్రలో ముగ్ధామన్నా మడు పుకు రాలింది. ఈ దుస్వప్నం కవిని కలవరపెట్టింది. విషాద సంఘటనను పీఠరస ప్రధానం గావించి భగవద్గీతను పౌరాణిక పీఠలకులపతిగా కీర్తిస్తాడు. అనుగమనూ ఆవేశం, తొణకిసలాడుతుంది. అది శంకరుడు తపస్సమాధినుంచి చైతన్యావస్థను పొందు తాడు. తిరి వెమెత్తుకునేందు కతనికి కపాలం కావ లసి వచ్చింది. 'పాలాక్షుని' చాస్తాలలో పడేభాగ్యం నేను కపాలానికి పస్తుంది ?

“కైస్తవుల సమాగులలోన
కురకల గోరీలంగు
హిందూ స్మరానవాటుల
పుణికలు పులకరించినవి
వికావిక నవ్విస
కపాలములు
కంకాళములు
ఘల్లుఘల్లుమవి
ప్రేరిగినవి.”

కాని శివుని హస్తస్పర్శ భగవద్గీత కపాలానికి తప్ప, ఇతరముల కెలా లభిస్తుంది? దేశభక్తుని కపాలం త్రినేత్రుని హస్తయుగళిని చేరుతుంది. అప్పుడు

“శేషుని శుణాలమెత్తనిశయ్య, పుతమి ఒత్తిలి
గించింది

ఎడారిపుష్పించింది, అండపిండప్రహ్లాదమంతయు తాండవనృత్యం చేసింది; ఎందరు పుట్టలేదు ఇంకెందరు గిట్టలేదు, అందరికీ లభియిస్తుందా హాలాహల మంటిన హస్తమునస్పర్శ
పెదవులచుంబనము!

కపాలమోక్షం, కపాలమోక్షం !”

భగవద్గీత వంటి మోధానుమోధుల జీవితం ఉదాత్తం చేస్తున్నపు డీ పద్ధతి పౌరాణిక సంప్రదాయం కవికి అత్యవసరం. ఇతని రీతి విచిత్ర

మైనది. దేనినీ వాచ్యం చేయదు; గ్వనిస్తాడు. వ్యంగ్యవైభవోపేతమైన పంక్తులన్నీ అమృత శేష లమే. పూర్వగాఢలను భావంలో పొందుతూ, వాటి ఛాయలనుగ్య రసోదయం కావిస్తాడు. ఆ సౌరాణిక కఢలను అవగాహన చేసుకుని, వానిని కవి, తన ఇతి వృత్తాని క్కా అన్వయించుకుంటున్నాడో గ్రహించిన పాఠకునికి నారాయణబాబు గీతం మరీ హృదయంగమమౌతుంది. 'గడ్డిపరక' అనే గీతంలో ఈ సూత్రరచన అంతలా కనిపిస్తుంది. సమాజంలో పతితులై పడివున్న కేదలకు ప్రతినిధిగా 'గడ్డిపరక' గొంతును వినిపిస్తుంది. కేదలు, వారి జీవితాలపై సాగిపోతున్న గునికులు, వీరి సంఘర్షణను మధురంగా చిత్రిస్తాడు. నిత్యం చున కాశ్చక్రిందపడి నలిగి పోతున్న 'గడ్డిపరక' వినుంటుంటే మానండి:

"పల్లకీ దిగినట్టి
పెండ్లికొడుకులు మీగు
పట్టు తివాసీని నేను
నడవండి నడవండి

నామించి నడవండి" అంటూ తాను 'పరువుల నోటికి పాయసాన్నిని' చెప్పకుంటుంది; కాని నిజానికి తన ఆత్మకే క్రిని అది గ్రహించుకుంటుంది. "మాతృవర్గంవాడు, మా అన్న పన్నగముల చతులు త్తరించిన మిన్న" అని—

గరుత్మంతుని కథాకథనం కావిస్తుంది. పన్నగాల కనులు త్తరించిన విధంగా మీకను లూడబెరుకు తానని భవని. అంతమాత్రంతో ఊరుకోక, 'మీకు ఉత్తమగతులు కల్పిస్తున్నానని' కూడా చాటుకుంటుంది. ఇంతటితో మానవు దూరుకొనవచ్చుకదా! ఇంకా గడ్డిపరకను కాశ్చక్రింద అణచిపెడు తున్నాడు.

"నేటకి మీపితృ కార్యం నాడు
పారణమీద
మీచేతిమీద
మరకతే
అంగుళీకన్ను"

ఇంత సగర్వంగా ఆత్మభిమానాన్ని ప్రకటించుకుంటున్నా మనిషి ఊరుకోడు. కనుక నే 'మిన్ను విప్పిన రక్తపతాకం' గడ్డిపరకపుట్టిన మన్ను సత్తువ

తెలపగా, 'కాకాసురునికథ' జ్ఞప్తికి రాగా, 'ఆగండి ఆగండి' అని హెచ్చరిస్తుంది. సాధారణమైన గడ్డి పరకనుదూసి వర్గ సంఘర్షణ సూహించకపోకాక, గరుత్మంతునికథ, కాకాసురునికథ, పారణమీద పితృ కార్యంనాటి సంప్రదాయము, భావించి, వానిని కవి వాగుకుంటున్న విధం ఎంతో గొప్పగావుంది. సంప్రదాయాన్ని మరచిన రచనను నారాయణబాబు చేపట్టడు. ఈ సుగుణమే కవితకు క్లాసికల్ స్వభావాన్ని ప్రసాదిస్తుంది.

భిత్తు, పీఠరసప్రధానాలయిన రచనలనే కాక, కొన్ని గీతాలలో హాస్యక్రి, చుత్కృతులతో కవి, వస్తువును చిత్రిస్తాడు.

కవితాన్ని, సంఘాన్ని, విమర్శిస్తూ తన కవితా పటిమను ప్రదర్శిస్తాడు. ఈ ప్రదర్శనలో గ్రహించి, ఆంగ్ల సంప్రదానాల ప్రభావం కనిపిస్తుంది. "ఊరవతల" అనే కావ్యం ఇందుకు దాహరణ. భావకవిత్వపు పోకడలమీద, ఛాపల్లమీద ఇది ఒక ఎగుగు చూడే.

"కలల పొదిరిళ్ళపై
సౌఖ్యంపు నిదురలో
కనిపించి ఒక తనివ్వి
మేనక నా కేరు
మేఘాలకు వెనుకప్రక్క
మా ఊరని, మాయమయ్యె
చిరునామా తెలిసికూ
చేసే దేమిలేక
ఊహగానం చేయగ
ఊరవతల కెప్పును"

ప్రకృతిలో స్థూలచతువులకు కనిపించే రమణీయ దృశ్యాలు ఈ కవికి సౌందర్యాన్ని సందీయవు. అందరకు మల్ల సౌందర్యగానం చేయడు. అతని దృష్టి వేరొకవిధమైనది. ఉదయసంధ్యతో కూడిన ఆకాశం, నోరు తెరిచిన కాకిపిల్ల. ఏమూలలనుంచో ఆరచే కాకిపిల్ల ఆకలి అరుపులు, ఆకాశం ఘోషిస్తున్నట్లే కవి భావిస్తాడు. ఈ పద్ధతి రచనను పాశ్చాత్యులు 'ఇమేజిస్టు పాయిట్రీ'గా పేర్కొంటారు. ఈ కృతి అట్టి పోకడగచనకు తలమానికం. ఇందులో కవి భావించినవన్నీ దుశ్శకునాలే. ఇనోదయం

పాముకొటుగాను, భూమికి శివజ్వరం, ఎదుట నీడ నీయలేని మ్రోడుమ్రాసులజంట, వెంటనే మృత్యువును జ్ఞప్తికి తెస్తూ, యమి దింపివచ్చిన ఎనుబోతు, ఇవన్నీ కవిభావనలు. మరొక అడుగువేయగా, కనిపించేవేకాక, వినిపించేవి సహితం దుశ్శకునాలే.

“ప్రేతలతో ఇల్లట్టుల
బూరుగు వృక్షమీద
కళ్ళజోడు పెట్టుకున్న
గరుడపురాణ బ్రాహ్మడు
కంఠమెత్తె ఘూకమ్ము”

మనిషి మరణించగా, బాధోపశమనార్థం గరుడ పురాణ పఠనం కావించడం హైందవ సంప్రదాయం. అలాగే కవికి

“కాటకంపు తాటికిలా

ఊరుబయట మిల్లు” కనిపించి ‘విశ్వకర్త హృదయంలో దుస్వప్నంలా భుగభుగమును పొగ గొట్టం’ పొగలుచిమ్ముతున్నది. ఈ దుస్వప్న ఫలితమే ప్రకృతి కవికి దుశ్శకునాల మయంగా కనిపించడానికి హేతువు. మిల్లులలో ఉత్పత్తిపొగుతున్నా, ఆ సంపద ప్రజలపరం కాలేదు; సరికదా, ఆకలికి, నిరుద్యోగానికి కారకమై, మానవులను యంత్రాల పగి దిగమారుస్తున్నది. ఈ యాంత్రిక స్వభావం, జీవితంలోని రక్తం పీల్చి పిప్పించేసి అవతలకు నెట్టివేస్తున్నది. అందుకే కాబోలును, మిల్లుదరి నున్న ఎండిన నెలయేరును కవి ఉద్వేషిస్తున్నాడు.

“జీవనమెక్కి తీసినారు
జలమంతా మిల్లుకెత్త
పాడలేని గులకరాళ్ళ
పాతవడ్డ నెలయేరు”

ఈ నెలయేరు ఒకప్పుడు గలగల నవ్వేది. ఆ నవ్వు ‘జలమంతా మిల్లుకెత్తి’న కారణంగా ఇంకి పోతుంది.

“పోయిన యా ఏటినవ్వు
పుక్కిల నెమరేసుకుంటు
గండశిల నీడలోన
కనుమోడ్చిన
గార్దభస్వామి”

గతించిన వైభవమంతా వేడు మానవుడు

తలచుకుని కనుమోడ్చిన గార్దభంవలె భరిస్తున్నాడే కాని, కారణాల నవ్వేపించుకొనడు. సంఘాని కెంతో ఉపకారహేతువవుతున్న గార్దభం మానవ దృష్టిలో అతి చులకన. కాని ఈ చులకనను తుమిస్తున్న దాని సహనశక్తి స్థానిరూపమైన దేవునికుండే ఓర్పువంటిది. కనుకనే మామూలు ‘గార్దభం’ గార్దభ స్వామిగా కవికి గోచరించింది. పుక్కిట నెమరు వేసుకునే గుణం దానికి సహజసిద్ధమైనది కాదు. కాని పాతతలంపులను తిరగపోసుకునే స్వభావాన్ని రోపించి, దాని నోటిమరగను, పాతవడ్డ నెలయేటి నవ్వు మరగతో కవి ఉపమిస్తున్నాడు. మీదనుదాహృతమైన గీతం ఇమేజిస్టు కవిత కొక అలంకరణ. ఆధునికాంధ్రసాహిత్యాని కొక శిఖరం. పాశ్చాత్యకవు లిట్టి పోకడల పోహళించిన రచనను కనుల కద్దుకుంటారు.

“బ్రహ్మనెముడు కంచెమధ్య
పూర్తిమసంధ్యల్లోన
గడియైనా ఉదయాద్రదిని
రుధిరజ్యోతి వెలికే జాబిల్లి
మృతశరీరయాక్రమణ
ఘటాకాశయరుణారుణ
రక్తసిక్త మోముతోడ
‘మా అమ్మే చంపింది
మా అమ్మే చంపింద’ను
మానముగ
గాజుకల్ల
పురిటిపిల్ల”

హతాత్తుగ కనిపించే, త్రోవను నడిచేవారిని నిలబెట్టి ఆశ్చర్యపరుస్తుంది; శరీరం జలదరింప చేస్తుంది. ఆకాశంలో అపుడే ఉదయించే చంద్రుని ఎర్రని మోమువలె, కుండలో నిక్షేపించబడిన శిశువు మోము పాలిపోయి కనిపిస్తుంది. కవికి దారి పొడుగునా, తన నీడ, వెంటాడే మృత్యువువలె భయంకరమవుతుంది. ఈ గీతం కాలజ్ఞానులకు కత్తిపదును వంటిది. జీవితం సుఖమయం కావాలని మానవునిో ఈప్సితం; జీవితంలో చెడుగు లేదనుకుని, సర్వత్ర మోదాన్నే భావించి కీర్తించడంవల్ల ఈ మనోరథం సఫలీకృతం కాదు. ఉన్న ఫేదాన్ని ఉన్నదని అంగీకరించి, ఎదుర్కొని, బయటకు నెట్టి, జీవితం మోద

మయం చేసుకోవాలి. ఇదే వాస్తవిక దృష్టి. వస్తువులో చెడుగును పరిహరించి, మంచిని నిర్మించేవారిని విలియమ్ డేమ్స్ అనే అమెరికన్ మేధావి 'Twice born' అని పేర్కొన్నాడు.

మానవుడనేక రాగద్వేష సహితుడు. జీవికి, శారీరిక మానసికవాంఛలు నెరవేరనిదే సంతృప్తిలేదు. ఈ వాంఛలనేకం. ఆకలి ఒకటే కాక, అది కాస్త తీరగానే సుఖమైన నిద్ర కావాలి.

నిద్రనుంచి లేవగానే, ఆనందమిచ్చే వస్తుసముదాయ మవసరం. ప్రేమ, గుణం, కామోద్రేకం ఇవన్నీ సహజాలే. ప్రకృతి పుట్టినదాదిగా ప్రాణి జీవితంలో ఈతైంగిక సంబంధాలు మరింత బలపడు తూవచ్చాయి. మతంలో, మతోత్సవాలలో, జేవాల యాల శిల్పాలలో, పిండివంటలలో, దీని ప్రభావం ప్రతిబింబితమవుతున్నది. ఈ కామేచ్ఛను మొగ్గలోనే త్రుంచి, అణచిపెట్టడం మానసికాఠోగ్యాన్ని చేసేగొడుతుంది. ప్రబలమైన ఈశైలిని ఇతిర సూర్యులలోనికి ముద్దించినపుడు జీవిత సౌఖ్యం చక్కగా నిర్మింపబడుతుంది. నిగ్రహం నిగ్రహం కోసమే ఎనిగినది అణచునానడం ప్రమాదం. ప్రయోజనంతో ఇతిర కార్యాలలో దీనిని వ్యక్తం చేయాలి. అప్పుడే అట్టి నిగ్రహం అర్థవంతమవుతుంది. ఈ దృష్టి లోనించిన వారికి, కవి ప్రకృతి అంతా నెక్కుమయం గా గోచరింపచేస్తున్నాడు. 'లెండోయ్ ఋషులు' అనే గీతం మెరపుయద్దం వంటిది.

“కనురెప్పల నెజ్జెమిద
కళ్లజోడుముక్కుతోడ
వ్యభిచరించె
నట్టింట్లో చిల్లుపడిన
మర్రిగకుండ, కవ్వం
చీకటి తప్పే చేరాయి”

ఈతైంగికేచ్ఛ ఇంతప్రబలంగా పెనవేసుకుపోతున్నపుడు, అట్టిది సహజంకాదని చూపులకు మడిగట్టుకోవడం వాస్తవికతకు దూరమేకదా!

“కుల్లిపోయిన కూరగాయలు
కునికిపాట్లు పడుతుంటే
టమాటాపండు మాంసం ముక్క

కలిసి అఖండ

సంధ్యారాజ్యం చేస్తున్నాయి”

అనేది కూడా కామకోలేని ఎదురుజెబ్బ. ప్రకృతిలో తైంగిక సంబంధాలు అసహజ వాంఛలకు హేతువులనీ, వాటిని పరిత్యజించడమే ధర్మమని బోధించేవారిని

“ఈ సముద్రంతీసి అవతల పారపోయండి

ఆపోసనం పట్టండి

పత్తిగింజలు చుక్కలు, గోళ్ళతో నొక్కండి
సురవిలాసవతులు చూచుకునే

అద్దం, చంద్రుని బ్రద్దలుకొట్టండి”

అని హాస్యం చేస్తున్నాడు. పైవన్నీ ఎంత వీలుకానివో, నెక్కును అంచడం కూడా అట్టిదేనని కవి తాత్పర్యం.

ఇతను రచించిన గీతాలలో, 'విశాఖపట్టణం' అనేది పేర్కొనదగినది. వచనంలా కాక, వచన ధోరణిలో నడచిన గీతం. ఇమేజిజము, సామాజిక విచుర్మనతోపాటు ప్రస్ఫుటమవుతుంది.

“ప్రేమకు ప్రాణాలిచ్చే స్త్రీలు

ఉరికొయ్యలాటి మగాళ్లు

... ..

గుమాస్తాలంతా గుల్లగాళ్లు

బీదవాళ్ళ నెత్తురు

బీరులా త్రాగేస్తారు.

... ..

ధర్మాన్ని పశువునుచేసి

పట్టపగలు కోర్టులో

వధచేసి, సాయంత్రం

సురాపానంలో చప్పరించి

నంతుండ్రు!”

అనే ఈ పంక్తుల మాధుర్యం ఎనలేనిది. ఇది ఒక ఆధునిక స్థలపురాణం.

నగ్నంగా స్త్రీ స్నానం చేసేటపుడు

ఎదురుగుండా పరాయి మగాడు

ఏరాడ కొండ

ఆలిబాబా అద్ది!!”

పాశ్చాత్యకవిత్వంలోని ఆధునికత నారాయణ బాయి పుణికిపుచ్చుకున్నాడు. దీనికి మన సంప్ర

దాయం రంగరించుకున్నాడు. నిప్పుతుపాత దృష్టితో విమర్శించేవారికి ఈ కవిత్వం ఆహ్లాదం కలిగించక మానదు. శిద్ధాంతంబరంకోసం వెతికేవారికి ఈ కవనం తృప్తినీయదు. కవిత్వంలో రెటరిక్కు వుండడం సల్లక్షణమని ఆంగ్లేయ విమర్శకు లంగీకరించరు, బైరన్ లో రెటరిక్కు అనే దోషం వున్నదని వారంటారు. సంస్కృతాది హైందవ భాషలలోను, లాటిన్, తత్సంబంధ భాషలలోను ఈ రెటరిక్కును తప్పించుకుని కవనమల్లడం కష్టం. సభాపేదికలమీదనుంచి వినిపించే ఉపన్యాసభోరణి కవిత్వం చెప్పేవారికి విస్తర్లనీయం. ఉపన్యాస విన్యాసం మంచి కవిత్వ పద్ధతికాదు. అందుకే ఒక ఆంగ్లేయవిమర్శకుడు "Poetry is overheard" అని వచించాడు. కవిగా నారాయణబాబులో వక్తృత్వ భోరణి కనిపించదు; మరి వ్యక్తిగా అతను ఉపన్యాసకుడే. అతని కవిత చదివినపుడు సవ్యఃస్ఫురణ కలుగదు. తరచినకొద్దీ అమృతాన్ని చిలుకుతుంది.

"బుద్ధి హృదయం

ధ్యానబుద్ధులై

నిమిలిత సేత్రాలతో నిద్రిస్తే

వ్యక్తావ్యక్తంలోనుంచి

వెలుగుబాటలు చూపించే, నీ జెవరే!"

అంటూ కవి తన కవితాపద్ధతికి సూత్రంగా రచించుకున్న సిద్ధాంతాన్ని విశమరచిన పతితకు, అతని గేయాలు సుబోధకాలవుతాయి. జ్ఞానంకోసం హృదయంలోనుంచి మానసికావస్థను పొందినపుడు అతని కవిత ఆనందజనకమవుతుంది. చీరమడతలు విప్పి కొలిచినట్లు, కవితాన్నికి దండాన్వయం

చెప్పడం సులభంకాదు; ఆవ్యక్త మగురభావాలను వ్యక్తంచేస్తూ, రసస్ఫూర్తి కలిగించడమే అతని లక్ష్యం.

"హాయిగ ఆర్తరాత్రి, ఆడమగ

తడిమిన తెలియని

తాండ్ర పాపారాయుడు తమస్సు"

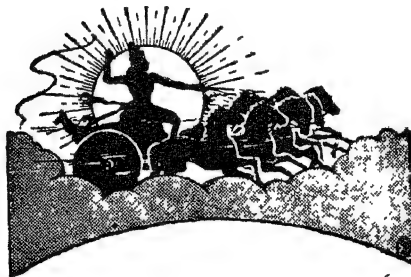
ఇక్కడ కవిప్రయుక్తమై 'తాండ్ర పాపారాయుడు' 'తమస్సు' అనేవి విశేషణ విశేష్యములా అని విమర్శించి ప్రయోజనంలేదు. దండాన్వయ, వ్యాకరణ పరిధుల నధిగమించి భావం మనస్సులలో కొన్ని 'ఈవకేషన్స్'ను రేపుతున్నది.

"ధూమిపూత చుట్ట, నిశ్శబ్దపురాణ సంపుటముల గొంతి"

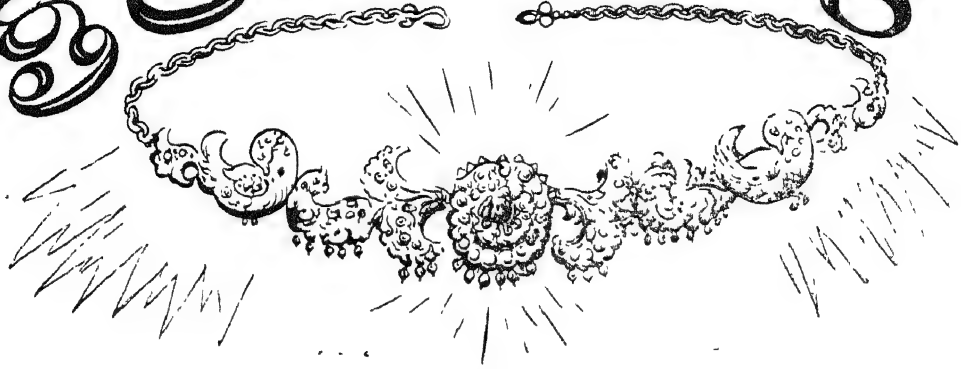
న్యాయానికి అతని కవిత్వమే నిశ్శబ్దపురాణ సంపుటాలవొంటి. భావ మొక పూతరేకు. కొన్ని నిగూఢరహస్యాలు అతని కవిరలో తొంగిమాస్తాయి. శిల్పం రహస్యంగా వుండిపోతుంది. ఇంద్రియాలు గ్రహించిన అనుభూతులను ఆయా ఇంద్రియాలతో గాక, వానిని భిన్నభిన్న యింద్రియ సంపాదితములుగా పేర్కొవడం ఒక శిల్పరహస్యం. 'తెల్లని రుచి' 'రజతరావ సంగీతం' అనే ఇతనిప్రయోగాలు ఇలాటివి. అతడైర్యంగా ఇతను చేసిన 'విరావతపు పంది అర్థచంద్రుడు' అనే ప్రయోగాలు నావంటి రసోన్మాదులను మరీ పిచ్చెత్తిస్తున్నవి.

"రుధిరజ్యోతిర్ లలనాప్రియుండ

విస్తవ ఋషిని, విద్రోహకవిని" అని గుండె నిబ్బరంతో చాటుకున్న ఈ కవి ధన్యుడు.

తెరని కోరిక

‘హి త శ్రీ’

ప్ర హరిగోడ కేటువాటి అర ఫర్లాంగు దూరం నడిచి బంగాళా మెట్లెక్కుతున్న ఉమ

రమ అదృష్టాన్ని లోలోపల కనీసం మూరో సారి అభినందించుకుంది. వొచ్చిన వ్యక్తిని చూసి సీమ కుక్క తోక ముడిచి ఇంట్లోకి దారితీస్తూ తల వెనక్కి తిప్పి జా జామంది. శేల మీద కూచుని ఆకాశం వైపు చూస్తూ పరాకు చిత్తగిస్తున్న ముసలి నౌకరు రామయ్య ఉలిక్కిపడి ఉమని చూసి, ఊరకొ మన్నట్టుగా “మోతీ” అని చిరాగ్గా కేకేశాడు. తదు పరిసింహద్వారం కర్రెన్ తొలగించుకుని ఓ పాతికేళ్ల సుందర వదనారవిందం బయటికి తొంగి చూసింది.

“నువ్వేనా, ఉమా! ఎవరో అనుకున్నాను.”

“రమాదేవిగారు బలే కుక్కని సంపాదించారే!”

“ఎం?”

“ఎంతదులే. చాలా అందంగా ఉంది.”

“ఈమధ్యే కొన్నాను. ఆన్నట్టు దాన్ని కొన్న తరవాత నువ్వరావటం ఇదేగావును మొదలు.”

“ఊ, మన రామయ్యేనా కొనుక్కొచ్చింది?”

“ఊ, ఇంకెవరు?”

ఆప్పుడే అనుకున్నానే”

రామయ్య ఆమెవైపుకొంచెం అనుమానా స్పదంగా చూశాడు.

“ఏం, ఆలా అంటున్నావు.”

“రామయ్య సెలక్షన్ కాబట్టే అంతచైతన్యంగా వెనక్కిపరిగెత్తింది.” ఉమ ముసిముసిగా నవ్వుతూ అంది. రామయ్యకి కొంచెం ఉక్రోశం వచ్చింది. ఉమ ఏదోఅనటం, రామయ్యకి ఉక్రోశం రావటం, తప్పనిసరిగా కనీసం నూరోసారి అది.

“తమర్నిచూసి అదిపారిపోతోం చుకున్నా రెట్టా?”

“అబ్బే, నే నొచ్చానని మీ ఆమ్మగారితో చెప్పటానికి పోతోంది.”

“నిజం మాట్లాడారు. మీరు నమ్మినా, నమ్మక పోయినా నూటికి నూరుపాళ్లు అంతే.” అన్నాడు రామయ్య దృఢంగా.

సరేలే రామయ్యా, నీతో నా కు పోట్లాట ఎందుకు? నీ సెలక్షన్ మంచిదే, అయితే నాకో సందేహం పట్టుకుంది.”

“సరేలే, లోపలికొచ్చి కుంచుందూ.” అంది రమ. కాని ఉమ ఆమెమాటలు వినిపించుకోలేదు.

“ఇంట్లో ఎవరూ లేనప్పుడు ఏదొంగో వొచ్చినా, ఆమ్మగారికోసం పరిగెత్తుకు పొదుగుదా, ఈ బొచ్చుకుక్క?”

“తమరు మరీ సిత్రంగా మాట్లాడతారే.”

“మరి నేను దొంగని కానని ఈ కుక్కకెలా తెలుసు?”

“తమర్నిచూస్తే తెలీదెట్టా.”

“తెలుసుదెట్టా?” నవ్వాపుకుంటూ అంది ఉమ.

“సగడగా మెరిసే ఆ వజ్రాల నెక్లేసు చూసి వొచ్చిందెపురో పనికిట్టేసింది మా రాజాకుక్క.”

ఉమ ఒక్కసారిగా నవ్వేసింది. రమ కూడా ఓసారి ఉమ నెక్లేసు వైపుచూసి శృతి కలిపింది.

“అయితే మీ కుక్క భలేగా బోల్తాపడ్డదిలే ఇది ఇమిటేషన్ వజ్రాల నెక్లేస్. దొంగలూ, దొరలూ కూడా కొనగలరు.” అనేసి లోపలికి వెళ్ళి పోయింది ఉమ రమతోసహా.

ఆమెవైపు కొంచెం ఆశ్చర్యంగా చూసి, “బలే సరదాగా మాట్లాడుద్ది మా తల్లి.” అనుకుని మళ్ళీ నేలమీద చతికిలబడి ఏవో ఆలోచనలలో పడిపోయాడు రామయ్య. అది ఇమిటేషన్ వజ్రాల నెక్లేస్ అవటం అతనికి మహాశ్చర్యంగా ఉంది. కాని మరు నిమిషంలో అతనా సంగతి పూర్తిగా మర్చిపోయి ఇతర విషయాల్ని గురించి ఆలోచించసాగాడు. రమ ఈ విషయం అంత సులభంగా మర్చిపోలేక పోయింది. ఆమె ఇమిటేషన్ వజ్రాల్ని గురించి విన్నది, కాని అవి గుర్తు తెలియకుండా అసలు వజ్రాలలా చలామణి కాగలవని ఆమెకి అదివరదాకా తెలియదు. తెలిసిం తరవాత అది ఆమెకి చాలా తమాషాగా కనిపించింది. ఉమ నెక్లేస్ వైపు ఆమె చాలాసార్లు సంభాషణ సాగుతున్నంతవరకూ అదో రకమైన విస్మయంతో, కుతూహలంతో చూసింది.

ఉమ వెళ్లింతరవాత, ఉండబట్టలేక రామయ్యతో అంది రమ.

“చూశావా, రామయ్యా! ఉమాదేవిగారిది ఇమిటేషన్ వజ్రాల నెక్లేస్ అట. తమాషాగా లేదా?”

“తమాషా ఏముందమ్మా? ఈ రోజుల్లో అన్నీ తమాషాలే, వివికావు.”

“చూడటానికి బాగా నేఉంది. చెబితేగాని తెలీదు.”

“ఔను.”

“ఇవా అసలు వజ్రాలకి విలువ ఏముంటుంది?”

“అదేం మాటమ్మా?”

“లేదా తెలిస్తే నేగా విలువ?”

“ఎందుకు తెలవదు? తమలాంటిళ్లు పెట్టుకుంటే అసలు వజ్రాలు. తక్కువోళ్లు పెట్టుకుంటే నకిలివి.” చాలా నూత్నవిషయం అన్నట్టుగా నవ్వేశాడతను. కానేపటిదాకా రమ మాట్లాడలేదు. తరవాత అంది.

“మరి, డబ్బున్నవాళ్ళుకూడా అవే పెట్టుకుంటే?”

రామయ్య కొంచెం చిక్కలోపడ్డవాడిలా ముఖంపెట్టి, మళ్ళీ ఏదో స్ఫురించగా నవ్వేసి అన్నాడు.

“ఎందుకు పెట్టుకుంటారమ్మా డబ్బున్న మా గానలు? ఎవరో పీనాసోళ్ళుంటే ఏమోగాని...”

“ఊరికే, తి మో...”

“పుగన్న తి మోకి పెట్టుకుంటారా ఏమిటమ్మా? నడమంత్రపుసిరి పట్టుకొని కచ్చుపెట్టలేక దాచు - నేనాళ్ళు ఆ మాటనాలగాని బయటికి...”

రమ కాసేపు ఊరుకుని అంది.

“నాలంటివాళ్లు పెట్టుకుంటే...?”

“తమలాంటివాళ్ళు అసలు వాటివైసే చూడరు గదమ్మా!”

రమ మళ్ళీ కాసేపు నిశ్శబ్దం గాఉండి తరవాత అంది. “మీ బాబుగార్ని తమాషా చేస్తే...?”

ఈసారి రామయ్య ఆమె ముఖంలోకి భావ యుక్తంగా చూసి నవ్వుతూ అన్నాడు.

“ఈ ముసలోడ్ని ఆడించినట్టు బాబుగార్ని ఆడించగలరండమ్మా!”

“చూస్తే?”

“బాబుగారి విషయం నాకు బాగా తెలుసు. ఏమీ లాభంలే” దన్నట్టుగా తల ఆడించాడు రామయ్య.

“చూద్దాం.”

“అయితే ఆ అమ్మగారింటి కెళ్లిరమ్మన్నారా?”

“ఎందుకు?”

“మరి యాడనించి వొస్తది? మనం కొనం గదా!”

“ఏం?” చిన్నగా నవ్వింది రమ.

“ఏం ఆడిస్తారండమ్మా! తమరి సంగతి నాకు తెలివనట్టు మాట్లాడతారు. తరవాత పెట్టుకునే నాళ్లయితే కొంటారు గాని...సిత్రం గా మాట్లాడతారు.”

“పెట్టుకుంటే గాని కొనగూడదా ఏమిటి?”

రామయ్య ఆమెవైపు అవోమాదిరి గా చూశాడు.

“ఏమైనా మనం నకిలీ వస్తువులు కొనం గదమ్మా అవి డబ్బు లేనోళ్లు, పీనాసోళ్లు కొనుక్కు సేవి. ఇయాల అమ్మగారు నన్ను ఆడిస్తున్నారు”

రమ ఈసారి గట్టిగా నవ్వింది.

“తమాషా గా అన్నానులే.”

“ఆ అమ్మగారింటి కెళ్లిరానా?”

“ఇప్పుడు కాదులే. తరవాత చెబుతాను.”

రామయ్య ముసిముసి గా నవ్వుకున్నాడు. రమ అతనివైపు అలాశే కాసేపు చూసి చిన్నగా నవ్వి నల్లిపోయింది.

* * * *

బిజినెస్ మాగ్నెట్ రామకృష్ణ సుపరిచితమైన కారు దుకాణంమందు ఆగగానే సేర్ రాజారాం ఉల్లాసంగా ఎదురువెళ్లి రామకృష్ణనీ, రమాదేవినీ ఆహ్వానించాడు. “జైమండే నెక్లేసులు చూపించండి.” రామకృష్ణ తీవిగా జేబురుమాలతో ముఖం తుడుచుకుంటూ ఆర్డరిచ్చాడు. యో కేసుల్లోంచి కళ్లు చెదిరేట్టుగా వజ్రాలహారాలూ, ఉంగరాలూ మొదలై నవి కనిపిస్తున్నాయి. అందులో సరిగా ఉమాదేవి నెక్లేస్ లాంటిదే ఒకటి కనిపించగా రమ దాన్ని చూపించమంది. సేర్ ఒక ట్రేణం తెల్లపోయి “అది ఇమిటేషన్ వజ్రాల నెక్లేస్ అండీ.” అన్నాడు. ఆ మాట విని ఆమె రామకృష్ణవైపు చూసింది. అతని ముఖం కొంచెం చిన్నబోవటం ఆమె కనిపెట్టక పోలేదు. ఒక్క ట్రేణం తొక్రొపడి అతనన్నాడు.

“ఆ నమూనా చాలా బావుంది. అటువంటిదే మంచి వజ్రాల నెక్లేస్ లేదా?”

“ఎందుకు లేదు?” సేర్ స్వయంగా వెళ్ళి ఒక చిన్న పెట్టె తీసుకొచ్చి నెక్లేస్ చూపించాడు. రామ కృష్ణ ‘ఫ్యాషన్’ చేశాడు.

రమ కూడా ఒప్పుకుంది.

“పదివేలు” అన్నాడు సేర్.

“దానికీ, దీనికీ తేడా ఏమిటి?” రెంటినీ చూపించి అడిగింది రమ.

సేర్ నవ్వి “లెస్సు పెట్టి చూపిస్తాను” అన్నాడు.

రామకృష్ణ నిర్లక్ష్యంగా “మీమాట చాలదా?” అన్నాడు.

రమ నవ్వుతూ “రెండూ తీసుకుంటే!” అంది.

రామకృష్ణ అత్యాశ్చర్యంగా ఆమెవైపు చూసి అన్నాడు.

“అదెందుకు, నకిలీదీ?”

రమకి ఏమనటానికి తోచలేదు. నవ్వింది.
“ఏం?” అన్నా డతను.

“ఊరికే అన్నాను” అందామె.

రామకృష్ణ ఊపిరి కొంతం స్వేచ్ఛగా పీల్చాడు.

మళ్ళీ రమ చిరునవ్వుతో అంది.

“డైమండ్ సెక్లెస్ కొంటే ఒక ఇమిటేషన్ డైమండ్ సెక్లెస్ ఊరికే ఇవ్వాలండి సేక్ గారూ”

“హ...హ...తమలాంటివాళ్ళే అలా అంటే!”

“హి...హి...” పెద్దగా నవ్వాడు రామకృష్ణ.

“ఇస్తేమత్రం, తమరేం చేసుకుంటారు?”

“ఏ పనిచేసే వాళ్ళకో ఇవ్వొచ్చుగా” రామ కృష్ణవైపు చూస్తూ అందామె.

సేక్ పెద్దగా నవ్వాడు.

“పనిచేసేవాళ్ళకి సెక్లెసు లెదుకండీ?”

“బాగా చెప్పారు” అన్నాడు రామకృష్ణ.

“ఊరికే ఇచ్చినా, పేరేగాని, దీని ఫిరీకు కూడా గాంప్లొనే వేసుకుంటారనుకోండి.”

“ఎంతమాట!” అన్నాడు సేక్ సందర్భం సరిగా అర్థంకాక.

“సరే. ఇహపోదాం” అన్నాడు రామకృష్ణ.

డబ్బు ఇచ్చేసి, కారులో స్టీరింగ్ దగ్గర కూచుని పక్కన కూచున్న రమవైపు చూసి అన్నాడు రామకృష్ణ.

“హుటి చచ్చాననుకో. ఆ నకిలీ నిజంగా కొంటా వేమో ననుకున్నాను.”

“అంత హాడలెందుకు?” రమ కొంచెం చిన్న బుచ్చుకున్నట్టుగా మూతిమండిచి అంది.

“నువ్వు హాస్యాని కన్నావని నాకేం తెలుసు?”

“నా సంగతి మీకు తెలీదా?” వెంటనే అందామె.

“ఎందుకు తెలియదు? అవతలవా డెక్కడ మీన్ మెంటాలిటీ అనుకుంటాడో నని నా భయం. నీ హాస్యం సంగతి వాడికేం తెలుసు?”

రమ ఏమీ అనలేదు.

“అయినా నువ్వు ఆ నకిలీ దాన్ని గురించి గుచ్చి గుచ్చి అడగటం అంత బావుండలేదు రమా.”

రమ ఒకసారి అతని కళ్ళలోకి చూసి హఠాత్తుగా గట్టిగా నవ్వేసి, “నిజంగా, నేనది కొంటా ననే మీరనుకున్నారా ఏమిటి?” అంది. రామకృష్ణ కూడా నవ్వి “ఛ...ఛ...” అన్నాడు.

రాత్రి ఎనిమిదిగంటలవేళ విద్యుద్దీపకాంతిలో ఉను వజ్రాలహారం పరిశీలిస్తూఉంటే, ఆమె కెదురుగా టేబిల్ ఇవతల రమకూచుని ఉను ఇమిటేషన్ వజ్రాల సెక్లెసు వైపు తేకకంగా చూస్తోంది. ఉను పరీక్షపూర్తిచేసి ఆ సెక్లెసుని బల్లమీద ఉంచింది.

“ఎలా ఉంది?”

“వేరే అడగటమెందుకు? చాలా బావుంది.”

“నీ సెక్లెస్ కి, దీనికి స్థూలంగా జూస్తే భేదం ఏమీ లేదు.”

“స్థూలమేమిటి, బాగా తెలిసినవాళ్ళకి గాన భేదం కనపడదు.”

ఉను తన సెక్లెసుతీసి బల్లమీద రమ సెక్లెసు కెదురుగా ఉంచి పోల్చిచూడనాగింది:

“నేను కూడా అటువంటిదే కొంటే ఎలా ఉండేది?”

“అదేమిటి? నీకేం కర్కం? కొనలేని నాలాంటి వాళ్ళకేగాని నీలాంటి పిల్లజమిందారిణులకిలాంటి నెందుకు? కొన్నా నలుగురూ నవ్వుతారు.”

“భేదం కనపడనప్పడే ధైర్యేనేం?”

“బావుంది. డబ్బు ఖచ్చిపెట్టుకుని అనుభవించటం కోసం కాదా? మనల్ని మనం మోసగించుకుంటూ ఇతరని మోసగించటంలో ఆనందిం ఏముంటుంది?”

రమ ఆమెవైపు కొంచెం పరీక్షగా చూసింది.

“ఏమిటి నువ్వ నెది?”

ఉను కొద్దిగా ముఖం ముకుళించుకుని అంది.

“నలుగురూ మంచివజ్రాల సెక్లెస్ అనుకోవాలనేగా ఇది పెట్టకోటం.”

ఆమె స్వరంలోని అసంతృప్తిని స్పష్టంగా గమనించింది రమ.

“అంటేనా?”

“కాక?”

రమ ఏమీ అనలేదు. ఆమె పెదవులు నవ్వుటానికి ప్రయత్నించాయి.

“ఒక్కొక్కప్పుడు మనుషుల ఇష్టాయిష్టాలు చిత్రంగా ఉంటాయకదా?”

రమవైపు ఓసారిచూసి “ఏం?” అంది ఉను.

“ఏం లేదులే. చూస్తే నీకు డైమండ్ సెక్లెస్ మీద మనసు పారిందల్లే ఉంది.”

“మనసుల కేం! ఇష్టంవొచ్చినటు వాతూనే ఉంటాయి. సనమూల మిదం జత. అది లేనిదే ఏం లాభం?”

“డబ్బుంటే అన్ని కోరికలూ తీ-తా గూ?”

“డబ్బుతో సంబంధించివన్నీ అని నా అభిప్రాయం.”

రమ సమాధానం చెప్పకుండా తనలో తాను

నవ్వుకున్నట్లుగా పెదవులు కొద్దిగా విస్తరింప చేసింది. ఉమే అంది మళ్ళీ, తన ప్రకటనకి సవరణ ప్రతిపాదిస్తూ.

“అయితే కొంతమంది డబ్బున్నా సుఖపడలేరులే.”

“ఎవరిసంగతి నువ్వు మాట్లాడేది?”

“మన రాజ్యంలేదా! గజపైడ్ ఆఫీసర్ భార్యకదా! పెగా ఎకరాలు అటూ, ఇటూ కూడా తెగకలిశాయా! నిన్నకాక మొన్న ఇమిటేవన్ డ్రైమండ్ సెక్స్ కోంది...”

రమ ఒకక్షణం ఉమ కళ్ళలోకి చూసింది. ఆమె చూపులో విస్మయం, మరేదో భావంతో మిలితమై తాండవమాడింది.

“నీకు కూడా ఆశ్చర్యంగా ఉందా? దాన్ని పీనాసితన మనలో, కొంచెపు మనస్తత్వ మనలో నాకు తెలియటంలేదు.”

రమ ముఖంలో కొంచెం కాంతి తగిలింది. నెమ్మదిగా అంది. “చుట్టూ ఉన్న సంఘం అద్దంలాంటిది.” ఉమ తన ధోరణిలో అంది. “రాజ్యానికి ఆలోచన తక్కువ. బొత్తిగా ఆలోచించదు. నలుగురిలో తిరుగుతున్నప్పుడు, తన్నిగురించి నలుగురూ విమనుకుంటారో దానికి అక్కర్లేదు. డబ్బు కూడ బెడితే సరి...”

ఉమ విసుగ్గా “పోనిద్దా” అంది. మరుక్షణంలో లైటు ఆరిపోయింది.

“ఎలెక్ట్రిసిటీ ఫెయిలయింది. ఇప్పుడే వోస్తుందిలే, మామూలే.” అంది రమ కంగారుపడుతున్న ఉమతో. రెండు నిమిషాలు గడిచాయి.

“దొంగలకి పగలంటే భయం, దొంగవజ్రాలకి రాత్రి అంటే భయం.” ఉమనవ్వుతూ అంది. రమ యథాలాపంగా ‘ఊ’ అంది.

బయట దగ్గు వినిపించింది.

“అడుగో మీముసలి నౌకరు పికారునించి ఇంటికి చేరుకున్నాడు.”

“ఓజూ సాయంత్రం మోతీని బయట తిప్పమన్నానులే.”

రమ జవాబు పూర్వంలో పలేమోతీ ‘కుంయి’ మంటూ ఆ అస్పష్టకాంతిలో తన యజమానురాలిని గుర్తించటానికి ప్రయత్నించి, ఉమ కుర్చీలోకి ఒక్క చూకు చూకింది. ఉమ ఉలిక్కి పడి గభాలున ఆ కుక్క పిల్లని బల్లమీదికి విసిరేసింది. ఆ ఉప్పుతో మోతీబల్లమీది రెండు సెక్స్లతో సహా రమ ఒళ్లోపడిపీం వెసుకున్నామంది. రమ కుక్కపిల్లని నిమిరి బల్లమీద ఉంచింది. ఆమె ఒళ్లో, చీకటిలోక కాంతిని ప్రసారంచేస్తూ, దొంగని పట్టుకోటానికి వేసిన సెర్పెంటైలులాగా వెలుగుతోంది డ్రైమండ్

సెక్స్. పక్కనే, రహస్యం బయటపడిన దొంగలాగావెలవెల పోతూ ఇమిటేవన్ డ్రైమండ్ సెక్స్ మినుకుమినుకుంటోంది. రమ హృదయంలో అనిర్వచనీయమైన అభిమానం—తప్పు ఒప్పుకుని అసహాయంగా దిక్కులు చూసే నేరస్థుడిని చూస్తే కలికే జాలిలాంటిది—వీచో కలిగింది. ఆ రెండిటివైపు ఆమె అలాగే చూడసాగింది...

లైటు వెలిగాయి.

“అమృత్యు, ఇహ వెడతాను.” ఉమ లేచి నుంచుంది. రమ ఆమెచేతికి సెక్స్ అందించింది. సెక్స్ అందుకుంటూన్న సమయంలో రమ చెయ్యి తగిలి, కొంచెం ఆశ్చర్యంతో అంది ఉమ.

“ఇంత వేడిగా ఉంది—జ్వరం తగిలించా ఏమిటి?”

“ఉహు...ఏం లేదు.” రమ నసిగింది.

“అడమిటి, కొంచెం వొణుకుతున్నావు కూడా. డాక్టరుకి కలుగుచెయ్యి.”

“అబ్బ, ఏం లేదులే.” కొంచెం విసుగ్గా అంది రమ. రామయ్య, డ్రైవర్ ని త్వరగా కారు తీసుకు రమ్మను. అమ్మగారు నెడుతుందిట.”

ఉమ సెక్స్ పెట్టుకుని బయలుదేరింది. అడక్షణాన మళ్ళీ లైటు ఆరిపోయాయి. తన కంఠంలో కాంతివంతంగా వెలికే సెక్స్ నైపు ఆశ్చర్యంగా చూసి ఉమ వెనక్కి తిరగబోయే సమయంలో హఠాత్తుగా మళ్ళీ లైటు వెలిగాయి. ఆమె వెనక్కి తిరిగి చూసింది. రమ కుక్కపిల్లని ‘ఫీయి’ చేయిస్తోంది.

ఆమె ఇదేం గమనించినట్లులేదు.

“రమా, మన సెక్స్లు సరిగా ఉన్నాయా?”

“ఎందుకుండవు, చాదస్తం. పద, పోదాం.”

“మారుపడలేదుగదా!”

“ఎందుకు పడతాయి? ఒకవేళ పడితేమాత్రం, ఇండులో పోయేందుకు లక్ష లేమున్నాయి?”

“అబ్బ, ఎంత నిర్లక్ష్యం? ఇదంతా నా దగ్గరే. ఎలాగూ పోదని డ్రైవర్.”

“సరేలే, అడుగో డ్రైవర్ వోస్తున్నాడు, పద.”

ముందుకుపోయే బదులు ఉమ వెనక్కి వచ్చి, స్విచ్ వేసింది. లైటుఆరిపోయింది. ఉమ నవ్వింది. “ఇప్పుడు తెలిసిందా?” ఆమె నవ్వుతో పాటు లైటు కూడా వెలిగింది. “అసలు పొరపాటు చేశాను. కొట్టేసి ఉండాలిసింది. తెలివితక్కువదాన్ని.”

“నువ్వు తెలివిగలదానివని ఎవరనుకున్నారే!” రమ ముఖంమీద కొట్టినట్లుగా ఇలా అనటం మొదటిసారి కాకపోయినా, ఈసారి నవ్వుతూ అలా అనక అతి విసుగ్గా అనటం స్పష్టంగా గమనించిన ఉమ, రమవైపు ఒక క్షణం తేరిపార చూసింది.

పదములు - శృంగారము

శ్రీ తిమ్మావఙ్మల కోదండరామయ్య

‘అమరుకక వేః ఏకః శ్లోకః ప్రబంధశతాయతే’ అని ప్రాచీనుల ప్రస్తుతి. రససిద్ధి సంపాదనంలో శృంగారసర్వస్వం ఆనదగిన అమరుక కావ్యంలోని ఒక్కొక్క శ్లోకమూ ఒక్క ప్రబంధమేయేమి నూఱు ప్రబంధములకు సమానము కాగలదని ప్రాచీనాలంకారికుల విశ్వాసం. సంస్కృత భాషా వాఙ్మయంలో అమరుక మెట్టిదో ప్రాకృత భాషా వాఙ్మయంలో హాలునిగాధా సప్తశతి అట్టిది. రెంటును ప్రతిపాద్యమ శృంగారమే అయినా గాధా సప్తశతి కల్లకపటము లెఱుగని పల్లెపడుచువలె దైనందిన జీవితములోని మధురఘట్టములను నిర్వచనంగా నగ్నంగా ప్రదర్శిస్తూ సహజ సౌందర్యంతో ప్రతిభాసిస్తున్నది. అమరుకము, గాధాసప్తశతి, ఆర్యా సప్తశతి, గీతగోవిందము అనునవి శృంగార రసోత్తరములయిన మధుర రచనములు. సాహితీ రసజ్ఞులకివి అమృతోపమానములు. తెలుగున వీనిని మించిన ఆనందానుభూతిని రసజ్ఞులొకటికి పదసాహిత్యం ప్రసాదించినది. తెలుగులో శృంగార కావ్యములు బహుళముగానే కలవు. కాని పదసాహిత్యము కలిగించిన రసానుభూతిని కలిగించడంలో అవి సమర్థములు కావన్న విషయం సత్యదూరం కాదు.

ఆంధ్ర సాహిత్యోద్యానంలో పొగరు మిగిలిన కోయిలలు స్వచ్ఛంద సుందరంగా మధుర గానాలాపములు చేసిన మనోజ్ఞకాలం అది! మానవజీవితంలో యావనంవలె ఆంధ్ర సాహితీజీవనంలో పరువమునకు గరువము వెలసిన కాలం అది! యావనోన్మాదం కన్నులకెగదట్టినపుడు ప్రపంచములోని సర్వమూ సుందరముగా తోచినట్లు ఆ కాలంలో కవీశ్వరులకు కవితాజగత్తు అంతా సౌందర్య మహితంగా ప్రతిభాసించింది. వారి సుందర సుమధుర దృక్పథ ఫలితమే తెలుగున వెలసిన పదసాహిత్యం. వారి దొక అపూర్వ

దృష్టి! అది ఒక అపూర్వసృష్టి! తెలుగువారు పండించుకొన్న క్రొత్తపంట అది. తెలుగుసాహితీ చేయించుకొన్న క్రొత్తసామ్య అది. అది సాహిత్యవీధిలో వెలసిన సుందర నందనోద్యానం!

తెలుగులో యీ పదసాహిత్యం యేనాగు అవతరించిందో సరిగా చెప్పదగిన ఆధారాలు మనకు లభింపలేదు. తెలుగులో తొలిసారిగా పద్యకవిత్వం వెలయడానికి పూర్వమే గేయాత్మకమయిన యీ పదకవిత్వం వున్నట్టున్నది. క్రీస్తుశకం పండ్రెండవ శతాబ్దివాడయిన పాలకుడికి సోమనాధుడు తుమ్మెదపదములు, ప్రభాతపదములు, పర్యతపదములు, ఆనందపదములు, శంకర పదములు, నివాళి పదములు, వాలేసు పదములు, గొబ్బి పదములు, వెన్నెలపదములు మొదలయిన పద రచనాప్రభేదములను చేర్చొనినాడు. అతని కింకా పూర్వంలోనే సామాజిక జీవనానికి సంబంధించిన పదరచన లనేకములు బహుళ ప్రచారములో నున్నట్లు తెలియవస్తున్నది. ఇలా సామాజిక జీవన వర్ణనాత్మకములయిన పదరచనములను తరువాతి కొందఱు భక్తాక్రేసరులు భక్తివ్యక్తికి సాధనాలుగా వుపయోగించుకున్నారు. ద్వితీయ ప్రతాపరుద్రుని కాలంలో ఓరుగంటికి సమీపప్రాంతాలలో నివసిస్తూవుండిన కృష్ణమాచార్యులు మహాభక్తాక్రేసరుడు. అతడు సింహాద్రి నరసింహస్వామి భక్తుడు. అతడు తాళగంధి వచనములను రచించి భగవంతుని కీర్తించినాడు. అతని తిరువాత సుప్రసిద్ధి సంకీర్తనాచార్యులు తాళ్ళపాక వారు భక్తివ్యక్తికి పరమ స్థానంగా యీ పదరచనలను వినియోగించుకున్నారు. ఇంతదాకా భక్తిమయములయిన గేయాత్మక రచనము లివి తాళ్ళపాక అన్నమయ్య కాలంలో శృంగార సంకీర్తనములను స్వయాపాంతరమును ఫరిగ్రహించినవి. భగవంతుడు

వేంకటేశ్వరస్వామి నాయకుడు. భక్తుడు నాయక.
వేంకటేశ్వరుడు తా నొక్కడు పురుషుడు. మానవ
కోటి స్త్రీ. ఈ స్త్రీ పురుషుల అనంత శృంగార
లీలయే విశ్వము. ఇట్టి అలౌకిక మధురభావము అన్న
మయ్య శృంగార సంకీర్తనములకు బీజమయినది.
ఏతద్భావ స్ఫూర్తితో అన్నమయ్య శ్రీ వేంకటేశ్వర
లీలలను అనంతముగా శృంగార సంకీర్తనములలో
కీర్తించినాడు. అతడు రచించిన యశాస్థిత్య సంకీర్త
నల సంఖ్యకన్న శృంగార సంకీర్తనల సంఖ్య యధిక
ముగా నున్నది. ఇందుచే నీయలౌకిక శృంగార
భావము అన్నమయ్యలో యెంత రూఢముగా వేఱు
నుకొని చిలవలు పలవలు వేసినదో ఊహింపవచ్చును.

‘క్రతులై శాస్త్రములై

పురాణకథలై సుజ్ఞానసారంబులై

యతిలో కాగమసిద్ధులై

వివిధ మంత్రార్థంబులైనీతులై

కృతులై వేంకటైలవల్లభ

రత్నక్రీడారహస్యంబులై

నుతులై తాళులపాకయన్నయ

వచోనూత్నక్రియలో చెన్నగుకొ-

అన్నమయ్య శృంగార సంకీర్తనములు ‘వేంక
టైలై వల్లభరత్న క్రీడారహస్యముల’ వెల్లడించునవి.
అవి పదసంజ్ఞ తాల్పినవి. అధ్యాత్మ సంబంధములగు
సంకీర్తనములును పదరచనములే యయినప్పటికిని
శృంగార సంకీర్తనముల యావిర్భూతితో నవి పద
సంజ్ఞను కోలుపోయి కేవల సంకీర్తన సంజ్ఞను
మాత్రము తాల్పినవి. నాటినుండి పదసంజ్ఞ శృంగార
సంకీర్తనములయందు రూఢమై పోయినది. భగవద్గుణ
సంకీర్తనాత్మకములయిన పదరచనములకు సంకీర్త
నములని, శృంగార సంకీర్తనములకు పదములని వ్యవ
హారము నాటినుండి యేర్పడినది. తాళ్ళపాక
చిన్నన్న సంకీర్తన లక్షణంలో యీ రెండువిధము
లయిన రచనలకు లక్షణం నిరూపించినాడు.

‘వైరాగ్య వృద్ధికరగం

భీరపదక్రేణి పాసఁగఁ బెనుపుచు నగ్రా

మ్యైరమ్య విష్ణుచరితో

దారములైయున్న జాలుగరణిఁ వెలయుకొ.

దేహశ్రేణి శివవేకో

త్సహంబును లోక వేదగర్భాధర్మా

ద్యూహోపోహంబులఁ గల

యాహరిసంకీర్తనంబు లధ్యాత్మంబుల్.

అధ్యాత్మ సంకీర్తనములు వైరాగ్యవృద్ధి కరగం
భీర పదక్రేణి కలిగి యగ్రామ్యములు, విష్ణుచరితో
దారములు నయి చెలువార వలయును. శృంగార
ప్రధానములయిన పదములలో గ్రామ్యైక్తులుండ
వచ్చును.

‘పదములు శృంగారవధూ

మృగుమధురమనోజ్ఞ వాక్యమిశ్రమలైనకొ

విదితార్థ గ్రామ్యైక్తులు

పదిలముగాబొంక మెఱింగిపలుక గవలయుకొ,

పల్లవనారీ మ్లేచ్ఛా

ద్యుల్లాసమనోజ్ఞ బంధురోక్తులుచవియై

చెల్లునుగ్రామ్యము లయినను

హల్లీసకముఖ్య నాటకాదికఫణితికొ.

‘శృంగార ఏవ ఏకోరసః’ అని భోజదేవుని
అభిప్రాయము. ఇతరము లాతనికి రసములు కావు.
మానవునకు స్వభావసిద్ధమైన హృదయస్పందము
రాగమయము. ఆరాగము స్పష్టము కానపుడు అది
రూపాంతరములలో గోచరించును. స్పష్టము కాగా
రాగము రాగమై యై శృంగారములో పర్యవసం
చును. ఇది సాధారణముగా భోజదేవుని భావము.
తక్కిన రసములు చరమావస్థయందే మనోహరము
లగుచుండగా శృంగార మాద్యంత మధురమగు
చున్నది. అన్యరసవిషయమున కావ్యగతమయిన
గుణగణనీయత లోకమున నుండదు. ఉద్ధతములయిన
వీర రాద్రభయానక బీభత్సాదులు అసాధారణములు.
ఆనంద జనకతకు అవి సద్యశ్శక్తములు కావు. శృంగా
రరసస్థాయి భావము రత్న. రత్నీతరములయిన రసస్థా
యులకు శృంగారమున కున్నంత చురుకుగాని శుద్ధి
గాని లేవు. అందుచేతనే శృంగారమునకు ఉజ్వల,
హుచియను నామాంతరములు కలిగినవి. సృష్టిరహస్య
మంతయు నిముడ్చుకొన్న యీ శృంగారము తరతర
ముల దేశదేశముల సారస్వతోపాసకుల నుజ్జూత
లూగించినది. తెలుగు కవులలో ననేకులు శృంగారము
నారాధించినవారే !

అన్నమయ్య శృంగార సంకీర్తనములలోని
శృంగారము దివ్యశృంగారము. అతని శృంగార

విషయక సంకీర్తనములను జగువునపుకు మసకను నెట్టి వికారమును జనింపదు. అది యొక యలౌకికా నందమును జేకూర్చుటతో పర్యవసన్న మగును. అన్నమయ్యకు తరువాత శృంగారమును తన పదములలో ముంచెత్తి వేసినవాడు పదికవితాసార్వభౌముడు డ్రే.త్రయ్య. అతడు చూపినమార్గము నందుకొని యతని తరువాతివారు వంగల సీనయ్య, సారంగపాణి, కనుగి రంగకవి, సభాపత్యయ్య మొదలగువారు శృంగార రసోత్తరములయిన పదములను విరచించి మించినారు. డ్రే.త్రయ్య నాటినుండి తెలుగున వెలసిన పదరచనము లన్ని శృంగార రసగుళికలు! ఆలంకారికులు తమ యలంకార శాస్త్రగ్రంథములలో నానా విధ శృంగారభావములకు లక్షణముల నిరూపించి లక్ష్యముల నొసగిరి. ఆ లక్ష్యములు శృంగారమును సూచించున నే యయినను నందలి కామతంత్రము అస్పష్టము, అజ్ఞేయమునై దూరదూర మయినది. తెలుగు పదసాహిత్యములో నది ఆదూరమయిన తంత్రము! అమరు శతకంలోని శృంగారము కామినీ కాముకుల గాఢ ప్రణయమును భావింపజేస్తుంది. అమరుకదేవు డొక్కడే నాయకుడు. నాయిక ఒక్కతే కాదు. అనేకలు. అనేకరీతులవారు. నానా నాయికల తృప్తి సంతృప్తులు, బాధావ్యధలు, ఎడమోములు, పెడమోములు నందున్నవి. కాని తెలుగు పదరచనములలో వున్న రమ్యత అందులో లేదు. అందు ముఖ్యముగా డ్రే.త్రయ్యపదములలో అట్టి రమ్యత హృదయగోచరం కాగలదు. ఆ రమ్యత సహృదయుని మనస్సులో గిలిగింతలు పెట్టగల సామర్థ్యం కలది. ఇదే అన్నమయ్య శృంగారపదములకు, తక్కిన పదరచయితల శృంగారపదములకు వున్న ప్రధానమయిన భేదం. అన్నమయ్య శృంగారపదములలో వర్ణితమయిన దివ్యశృంగారం పలుచబాణి డ్రే.త్రయ్య రచనములో లౌకిక శృంగారముగా పరిణమించినది. డ్రే.త్రయ్య చూపిన మార్గమును తరువాతిపదరచయితలు అనుసరించినారు. కాగా డ్రే.త్రయ్యనాటి నుండి పదరచనలలో విశేషంగా లౌకిక శృంగారమే ప్రతిపాద్యమయింది.

భానుదత్తుడు రసమంజరిలో నాయికా లక్షణములను ప్రస్తరించి నిరూపించినాడు. భోజకేవుడు శృంగార ప్రకాశములోను, శారదా తనయుడు భావ

ప్రకాశములోను నాయికల విశేషముల నింక నెన్నిటిలో చూపినారు. ఆయాభేదములన్నీ తెలుగుపదరచనలలో గోచరించును. ఆలంకారికులు కావించిన బహువిధ సాయికాభేద నిర్వచనములు చాలవన్నట్లుగా ఈ పదరచనములలో ఒక్కొక్క పదములోను, ఒక్కొక్కనాయిక విలక్షణ హావభావములతో ప్రత్యక్షం అవుతూవుంటుంది. నేడు ఉపలబ్ధ మవుతున్న డ్రే.త్రయ్య పదములలోనే దాదాపు పదశతము స్వీయా నాయికలకు లక్ష్యములు. సుమారు అఱువది పదములకు పైగా పరకీయాలక్ష్యములు. ఇంచుమించుగా అన్ని పదములే సామాన్యాలక్ష్యములు. తెలుగులో వెలసిన తక్కిన పదరచనలను కూడ యీ రీతిగానే వర్గీకరిస్తే వివిధనాయికలకు లక్ష్యములు ఎన్నో మనకు లభింపగలవు.

వివిధనాయికల అనుభవములను నిరూపించే యీ పదరచనలు నాయికా ప్రధానకములు. నాయకుడొక్కడు. మువ్వగోపాలపదములలో అతడు మువ్వగోపాలుడు. మన్నారంగని పదములలో అతడు మన్నారంగడు. సారంగపాణిపదములలో అతడు వేణుగోపాలుడు. సభాపత్యయ్య పదములలో అతడు రాజగోపాలుడు. నామభేదమే కాని ఆ పదములలోని నాయికలకు నాయకుడు భగవానుడు. అతడు అనంతరూపచక్రవర్తి! ప్రేమవివశలయిన నానా విధనాయికలు వివిధావస్థలలో, వివిధమనోభావములతో మన కీముక్తకపదరచనలలో సాక్షాత్కరిస్తారు. ఆయా నాయికల మనోభావములు, మాటలు, చేతలు, విలాసములు, విలాపములు అన్నీ యిందులో వున్నవి. ఇందులో లేనివి లేవు!

శృంగారము అయోగము, సంయోగము, వియోగమునని మూడువిధములు. ఇవి అనంతభేదభిన్నములు. కాని కవులకు వియోగశృంగారమే పరమప్రియ మయినది. వియోగమునందు ఎంతో ప్రతిపాద్య మున్నది. సంయోగమునందును, అయోగమునందును నది అంతకు తక్కువ. విప్రలంభములేక సంయోగమునకు పుష్టిలేదు. తెలుగు పదరచనములలో విప్రలంభ శృంగారము విశేషముగా వర్ణింపబడినది. వియోగభేదములు అశీలాపాదులు అన్నీ వాటిలో తరుణ్యంతో నిండుకొన్నవి.

పదములలో కొన్నిట నాయక కథనము, కొన్నిట నాయకా కథనము, కొన్నిట దూతీకథనము కలదు. విప్రలంభాత్మక పదములలో నాయకా కథనమే విశేషముగా వర్తితము. ఏకథనములో కాని పరివార్ణ శృంగారసామగ్రి వుండడం గమనార్హమయిన విషయం! శృంగారరసం యంత విపులంగా యే కావ్యాలలో కూడా పోషింపబడలేదు! పదసాహిత్యానికి ఇది ఒక అసాధారణమయిన యోగ్యత!

ప్రేమరుఘుల యన్యోన్యన్యభవకాంత రతి. అది సుస్థిరమయినప్పుడు స్థాయిభావం అవుతుంది. నాయకుడు ఒక్కడు భగవానుడు. అతని విషయమై ఆయా పదములలోని నాయకకు అనురాగమున్నది. ఆ సమయమునందు ఆ నాయకమనసులో అన్యరొగము లేదు. విరుద్ధ భావావేశమును నామె కప్పట లేదు. ఆ నాయకయందు నాయకుడు రతిచిత్తము కలవాడు. అందుచే నా నాయకానాయకుల రతిస్థిరము. అది స్థాయీకృతమగును. భావము నుద్దీపింపజేసే సామగ్రి ప్రతిపదములోను పుష్కలముగా వున్నది. నాయకునికి నాయక, నాయకుని నాయకుడు అలంబనము. ఆయా నాయకల హావభావాది శృంగార విలాసాదులు అనుభావములు. నాయకస్థాయి రతిసాగరములో అనూయాదులు, శంకాదులు, ఉత్సాహాదులు ఆలీనములై అనితరశోభను కూర్చున్నవి. ప్రియసందర్శనాదులచే వివశయయిన నాయక సాత్వికస్థితి యుండనేయున్నది. 'విభవానుభావవ్యభిచారి సంయోగాత్ రసనిష్పత్తిః' అని కదా భరతుని వాక్యము. ఆ సంపద పీటిలో నున్నది. విభావాదులసంయోగమువలన రతిస్థాయి శృంగారరసమై ప్రతిపదమునను సహృదయులకు చర్వణమణమగుచున్నది!

ఈపదములలోని నాయకలలో స్తీతలు, ఆననూయలు, రుక్మిణులు, సత్యభామలు మొదలయిన పురాణనాయకలు ఆయాగుణవిశేషములతో అందలునున్నారు. మఱొకవిధముగా నిందలి నాయకలు కన్యలు, ముగ్ధులు, మధ్యులు, ప్రౌఢులు, ధీరలు, అధీరలు, ధీరాధీరలు, జ్యేష్ఠులు, కనిష్ఠులు, స్వాధీనపతికాదులు, బాలింతలు, రజస్వలలు, పరకీయలు, సామాన్యలు, సర్వరూపలు. ఇందలి యాయానాయకల యనురాగములు నిత్యము, నైమిత్తికము, ప్రకాశము, ప్రచ్ఛన్నము, సహజము, కృత్రిమము, సామాన్యము, విశేషము ననువివిధభేదములతో నొప్పుతున్నవి.

క్షేత్రయ్య - ఒక్క క్షేత్రయ్యయే యేమి పదకర్తలందఱు లోకవృత్తమును చక్కగా పరిశీలించినవారు. కాంతల చిత్తవృత్తులు వారికి తెలిసినట్లు ఇతరులకు తెలియ వనవచ్చును. ఏయే అవస్థలలో, ఏయే సమయాలలో స్త్రీజనం ఎలా మాటాడుతుందో వారికి బాగా తెలుసు. మాటలే కావు. వివిధ సమయాలలో వారు మామూలుగా ఎలా ప్రవర్తిస్తారో, ఏం చేస్తారో కూడా వారికి బాగా తెలుసు. లోకంలో వివిధరూపాలతో వున్న శృంగారవృత్తము సర్వమూ వారికి కరతలామలకం! తాకికశృంగారము నంతా వారుతమపదములలో మూసపోసినారు. ఆలంకారికుల లక్షణాల కన్నీటికి మన కీ పదాలలో లక్ష్యాలు సులభంగా లభిస్తవి. లక్షణశాస్త్రం దగ్గఱ పెట్టుకొని అందులోని లక్షణాలకు అనుగుణంగా రచింపబడిన లక్ష్యాలు కావు ఇవి. భావుకులయిన ఆయా పదకర్తల విశిష్టపరిశీలనమే, లోకవృత్తసంగ్రహనైపుణ్యమే అలాంటి లక్ష్యాలరచనకు తోడ్పడివుంటుంది. అజ్ఞాతభావుకు డొకడు క్షేత్రయ్య పదాలను భానుదత్తుని రసమంజరిలోని నాయకాది లక్షణాలకు లక్ష్యాలుగా దర్శించినాడు. రసమంజరికే కాదు ఏ అలంకార శాస్త్రానికైనా తెలుగు పదసాహిత్యం లక్ష్యకోశంగా వెలయగలదు.

‘వాక్యం రసాత్మకం కావ్యం’ అని విశ్వనాథుడు. ‘రమణీయార్థ ప్రతిపాదక శబ్దః కావ్యం’ అని జగన్నాథ పండితుడు. ఇందులో ఎవరి అభిప్రాయంతో ఏకీభవించినా తెలుగు పదసాహిత్యంలో వెలసిన ప్రతిపదమూ ఒక్క కావ్యమే అవుతుంది! రసపోషణము, అర్థపుష్టి, భాషాసౌందర్యము— యీ మూడూ పద్యసాహిత్యంలోకన్నా పదసాహిత్యంలో విశిష్టవ్యభిచారో వెలుగొండటం అనుభవరసికులకు తెలియని విషయం కాదు.

అమరుకము శృంగార ధ్వనికావ్యము! అందులో శ్లోకములలోని నాయకా నాయకుల ప్రణయభావ భావనమువలన మనకు శృంగార రసానుభవం కలుగుతుంది. పదము లలా కాదు. అంతకంటే యొక్కవ రసానుభూతిని ఇవి చేకూర్చగలవు. అమరుకము ఒక్క భావనమువల్ల మాత్రమే రసానుభూతిని కలిగిస్తే పదములు భావనము, శ్రవణము, దర్శనము అనే యీ మూటివల్లా రసానుభవం చేకూరుస్తవి. ఈ పదాలలో ఒక్కొక్కపదమును ఒక్కొక్క ఖండాకావ్యంగా చదువుకొని ఆనందింపవచ్చును. రాగతాళయుక్తంగా, శ్రావ్యమధుర కంఠంతో యెవరైనా పాడితే అంతకంటే ఆనందం అనుభవింపవచ్చును. సంగీతంతోపాటు అంగిక, వాచిక, ఆహార్య అభినయాలతో చక్కని నట్టువకతై అభినయిస్తూ వుంటే యిక రసానుభవం సంగతి వేరే చెప్పాలా? మనసుకు, చెవులకు, కండ్లకు కడుపు

నిండుగ పెట్టిన భోజనం అది! ఇతర భాషలలో
ఇటువంటి సంపదలేదు. తెలుగులో పదసాహిత్యం,
కవిత్వం, సంగీతం, నాట్యం అనే మూడు కళలను
పొదుగుకొని పుష్టిచెందిన అద్భుత కళాసృష్టి! ఆంధ్ర

సాహితీజీవనంలో పదసాహిత్యం ఒక మధుర సన్ని
వేశం! శృంగారరసగుని పదసాహిత్యం! లలిత
కళలకు లోకంలో గౌరవం పున్నంతకాలం పద
సాహిత్యానికి వినాశం లేదు.

నా చదువు

శ్రీ పులివర్తి శరభాచార్యులు

గోచి గొడవలేక, గోనంబు విడగాక
జిలుగు వలువ మడత చెరగనీక;
బ్రతుకు బాట బట్టి పయనంబు సాగించి
చూచుకొంటి నొక్క చుట్టుగోడ.

భవనగృహము కట్టి రవిచంద్ర తారకా
సకల దీపరాజి సంతరించి
ప్రాణికోట్లు గల ద్విపాద చతుష్పాద
చిత్రశాల నన్ను జేర్చుగంటి.

జీవ వితతికెల్లి శిక్షణాలయముగా
జన్మశతము లిందు చదువ వలసె
పలురేలు పెక్కు పాఠాలు గరపగా
పదవి కెక్కిమాదు పంతులయ్య

ఎపుడు తెరచినాడో ఈ పాఠశాలను
ఎపుడు చేర్చినాడో ఇది; నెన్ని
పాఠోపి కములు పంచియున్నాడో నా
వీపుమీద ఎన్ని పెట్టినాడో

మూడు గొనముల నెడి ముప్పరి త్రాళ్లతో
ఆట్ల బయలు నెల్ల ఆయకట్టి
అరలు గిరులు గీసి గిరికీలు పెట్టించి
త్రిప్ప వీని మదిని తెలియరాదు.

ఆడు మగల వలపు లన్యోన్య భేదాలు
నేలనీళ్ల పంపిణీల తగవు
లోకటి రెండు కాదు సకల సంకులమైన
గొట్టు పొత్తమంట గట్టినాడు.

పర ధనాపహరణ పాఠాలు బాగుగా
నెల్ల వేయ 'వంట' బట్టిపోయె
కామకళలలో జగాజెట్టినై కొట్ట
కొన పరీక్షకొఱకు కూడుచుంటి.

గంట మొరయవచ్చి గబగబా అధికారి
ప్రశ్న పత్రిమును పంచి యిచ్చి
పోయె; అర్థకామపుష్కరమును రెంటు
ప్రశ్న మొక్కటైన గాకపోయె.

'ధర్మ' 'మోక్ష' ఖండ దండన్వయాదుల
లేశభావమేని లేని కతన
తెల్లపోయి ఉత్త తెల్లకాగితములే
ఇచ్చి నచ్చినాడ నింటికడకు.

విశ్వ విద్యాలయమున ప్రవేశమై ప్ర
ధాన పాఠ్య ప్రణాళిక మానివేసి
ఆయువంతయు విత్తమోహముల గరచి
దుర్గతిం బోవవలయు వ్యర్థుండనైతి.

లల్లయోగీశ్వరి

శ్రీ నేల హతల శ్రీకృష్ణమూర్తి

క్రీ. శ. 1850-1400 కాలమున 'లల్ల'యను గృహిణీమణి కాశ్మీరరాజ్యమున వెలిసెను పుట్టిన యూరు తెలియదు. మెట్టినయూరు పాంజేన్ ధాన్ యను, శ్రీ నగరప్రాంత గ్రామము. గృహిణీ ధర్మముల నెల్ల వినయముతో నిర్వహించినను, అత్తగారిని మెప్పించలేకపోయెను. భర్త మాత్మవిధేయుడై లల్లను సుఖపెట్టలేకపోయెను. అత్తల్లను బహుకష్టములు పెట్టెను. సతీసక్కుబాయి, రాణి మీరాబాయి, భక్తత్యాగబ్రహ్మమువలె లల్లకు కూడ గృహపీడన మెక్కువగ నుండెను. కడకు లల్లకు కడుపునిండుటయు దుర్బుటనుయ్యెను. లల్లకు పరులబంతితోపాటు భోజనము వడ్డించునప్పుడు రాక్షసియగు అత్త, పళ్లెరములో పెద్దరాతినిబెట్టి, దానిపై వరియన్నము కప్పి వడ్డించుచుండెను. ఈ బాధలుగాక అత్త తన కుమారునితో లల్లనడత దారితప్పెననియు దుర్యోధనము చేసెను. భర్త లల్ల వెంటబడిపోయి ఆమెను ప్రార్థించుటను చూచెను. కాని అన్యధీనుడగు వ్యర్థుడగుటచే, భార్యను యింటినుండి వెడలగొట్టెను.

అప్పటినుండి లల్ల, యోగినియై పూర్వజన్మ సుకృతముచే, విరాగియై, కేయములు పాడుచు, ఆడుచు, ఊరూరు తిరిగి బోధలు చేయుచుండెను. ఆమె పాడిన గీతములు స్మృతులై ఈనాటికిని, వైదిక, ఇస్లాము మతెస్తు లందరినోటను పలుకబడుచున్నవి. ఈ భక్తురాలు శివయోగి తత్త్వవేత్త. ఈమె ఇట్లు తిరుగుచు ఆకువుగా చెప్పిన కేయములలో, స్వీయ చరిత్రము స్థూలముగ సూచింపబడినది.

తన్ను అత్తపెట్టిన బాధలగుర్చి చెప్పిన దుగ్గేయము:—

“హోండ్ మరాన్ కినకత్
లాలి నీల్ వుటూ శాలి నజ్జా.”

వారు పెద్దగొట్టెనుచంపినా, చిన్నదానిని చంపిన నొక్కడే. (లాలి) లల్లకు తినుటకు రాళ్లే.

1. శ్లో. “దాతుర్ మనఃత్వప్యతి నైవ రాజ్యం
దత్వా గ్రహితుశ్చ తద్ వివ లబ్ధ్వా
జీవన్ మృత్యుభీన న మృత్యు మెతి
మృత్యు నైవాస్తిహి జాతు మృత్యుః.”
రాజానక భాస్కరుని సంస్కృతీకరణము.

2 ఈ సూక్తిని పురస్కరించుకొని, శ్రీ శ్రీ శ్రీ పరివ్రాజకులు శివశంకరస్వామివారు నొక కాశ్మీర చక్రవర్తి జీవితమును ‘సుదీర్ఘకావ్యముగా’ రచించుచున్నారు.

ఇట్లు తిరుగుచు శైవయోగతత్త్వప్రచార స్థాపకుడగు ‘వాసుగుప్తని’ శిష్య పరంపరలోని ‘సెన్ బాము’ (సెన్ అనగా సిద్ధుడు) శిష్యురాలై, యోగినియై విలసిల్లెను. విరాగియగుటచే, వివస్త్తయై కూడ పర్యటన సల్పుచుండెను. ఆమెయే:

“గోరక్ వొక్ ఉనమ్ కున్యావత్సున్
నెబరాదోవనమ్ అందరే అత్సన్
స్యాగావ్ లాలి మేవాఖ్యతవత్సున్
తవేమే హ్యతుం నన్ గే నత్సుమ్.”

నా గురువు నా కొక్కవాక్యమే బోధించెను.

“బాహ్యునునుండి, అంతఃకరణము నశ్వేషింపుము.” ఈ సూక్తిమే నా కాదర్శమై, యనుభవము నకు వచ్చెను. అప్పటినుండి, నన్ను, ఆడుచుంటిని”

అట్టి నన్ను కారమును చూచి, గృహిణులు కొందఱు పదమముగా ప్రశ్నింప, యామె ప్రత్యుత్తరము చమత్కారయుతమేగాక తత్త్వబోధనాయుతముగ చెప్పెను. “పురుషులసతగీషవారు, భగవంతునికి భయపడువారు, అట్టివారు ఈ కాశ్మీరమున అరుదు.”

దేహభిమానముల కతీతిమైన జ్ఞానసంపత్తి బహుసిన దివ్య సంఘాతురాలీ లల్లయోగీశ్వరి.

“మారీ పంచధూత్ లే హండ్
చేతున్ ధాన్ నా ఖుర్ దితి
జానహపరమోపన్ యిన్ రండ్
భిశేఖుర్ మీ శోఖుర్ కిత్”.

ధూతిములగు అజపంచకమును యోగాభ్యాసమున ననుభవముచేతను, ధ్యానమును ధాన్యముతో పెంచి, వాటిని బలి యివ్వెను. అట్లు ధూతిలయము చేసినగాని పరమమైన జ్ఞానోదయము కల్గెను.

జ్ఞానార్జనమునకు ముందు తృప్త ను పొగొట్టుకొనవలెను లోభ మున్నంతకాలము మనుజుడు పరమసోపానములపైకి పోనేరడు.

- 1 “హితా కర్తా రాజ్యధరి నా
దేతాకర్తా తృప్తినామన్
విన్ లోబా జూవ్ మరి నా
జూవన్తోయ్ మరితా సోయే జ్ఞానీ”

రాజ్యప్రాప్తి తృప్తిని గూర్చును. మఱి యొక రాజ్యసమీకరణము లోభమును పుట్టించును. కాని లోభత్వము నణచిన జీవి నష్టము చెందడు. బ్రతికి యుండి లోభమును చంపుకొనిన నిజమైన జ్ఞానము ప్రాప్తించును. 2

ఈ మె శివయోగమును అనుష్ఠించినట్లు స్ఫుటముగ తెలియవచ్చుచున్నది.

3 ఎనుమ్ ముత్తి తీమయ్ పమి
త్యుగలచి యివిన్ తుట్టాన్
ఏహుయ్ భిన్నా భేన్ చితామి
మాపన్ స్వామి భువయ్ భూమాన్."

“నీలకంఠా నీకు పగుణములున్నవి. (అంత ర్యామిత్వము ఇత్యాది) నాలోను ఆరు గుణములున్నవి (అరిపడ్వర్గము). కాని నేను పాపపంకిలమందున్నాను. మన ఇద్దరకును భేదము యొక్కటియే. నీవు పగుణుడవేతవు. నేను అరిపడ్వర్గముచే పెడదారిన బోవుచున్నదానను.

ఇందు కవయిత్రి చూపిన చమత్కారము సహజపాండిత్యమునకు వన్నె తెచ్చుచున్నది. లల్ల యోగాభ్యాస మనుష్ఠించినది స్పష్టము.

“జానిహా నా డీదలామన్, రట్టిత్
చట్టిత్, పట్టిత్, కుట్టిత్ లేక్క
జానిహా అస్తరసాయున్, ఘట్టిర్
శివక్తోయీ కహోతి చిన్ ఉపచేత్."

నా మనస్సుచే, నా నాడులను స్వాధీనము తెచ్చుకొనుటకు తెలిసియుండిన, ఎట్లు తెగగొట్టవలయునో, కట్టవలయునో, తెలిసి, గుఱుమును అణచియుంచును. అట్లు చేయుచో, శివమగును.

తరువాత క్రమముగా :—

“4 భాన్ గలో సుప్రకాశా జోని
చన్ద్రోగలో తామతో. చిత్త
చిత్తగలో తాకిం హనాకోని
గమ్ భవాని సర్వనకిత్ !"

3. రా. భాస్కరుని సంస్కృతీకరణము.

“యన్ ఏవ పట్కమ్ తే జేవ
తన్ ఏవ చ మమ ప్రభో
నియోక్తతు నియోజ్య హం
తస్య స్తితి ఆవయో ర్భిదా."

4 రా. భాస్కరుని సంస్కృతీకరణము.

“భానానష్టే కాసతే చంద్రబింబమ్
తన్నిన్ నష్టే కాసతే చిత్తయేవ
చిత్తేనష్టే పృథ్వీజాతంక్షణేన
పృథ్వివాదీదం గచ్ఛతి కావోని సర్వం."

5 రా. భా : సంస్కృతీకరణము.

“నాథ! నత్వం నచత్ మసి జ్ఞాతో దేహాభిమానతం
స్వస్యైగ్రిం చత్వయ తేనక ఆవామ్ ఇతి సంశయాః"

6 రా. భా. సంస్కృతీకరణము.

“అత్తాపరోదినం రాత్రియస్య సర్వమ్ ఇదంసమం
భాతమ్ అదైవ మనస సైన దృష్టౌ మరేశ్వరా!"

మార్పును పోగా పోముడు వచ్చును చంద్రుడుపోయిన మనస్సు నిల్చును. అత్యుపర మాత్మపై లగ్నమైన, మనస్సు కూడ లయించును. అప్పుడు సర్వభూతిములును నశించును అప్పుడే పరమపదము చెందుట.

యోగాభ్యాసమున ఎన్ని కష్టముల కోర్వ వలెనో లల్ల చెప్పిన ఉమ చక్కగ నున్నది.

“లాల్ బోల్ ద్రాయేసి కపనిపోషే నేను స్తియే

కోడతదూన్ కురునమ్ యుష్టిమేలర్

తా యేమేలి భారేనమ్ జోయి జేతాయే

బేవారి వానగయేమ్ అలోన్లలాత్."

దోబియేలి చోవునన్, దోబిక నే నేళయే

సజ్తోతసాబన్ యి ప్పినమ్ యుత్తుయ్యూ

సత్తియేలి ఫిర్ ఉనంహని హనికోస్తులు

అద లాలి మే ప్రోవుమ్ పరమగత్

“నేను రమ్యమును పత్తిపుష్పమువలె ప్రకాశింప నుంటిని. కాని, నన్ను చెట్టునుండి రాల్చి, దులిపి, కొట్టిరి. తరువాత స్త్రీలు రాటముచే త్రిప్పి, దారులు తీసిరి. తరువాత, ఎండబెట్టి, కొట్టి బోసులు దీసిరి. అపై, మగ్గును బంధించి నేసిరి.

ధావకుడు నన్ను బండలపై తడిపి దంచి ఉతికెను. అంతియే గాక, మట్టితో, చవుడుతో కలిపెను. తరువాత నూచిపల్లవుడు, ముక్కలుగా కత్తిరించి, కుట్టెను.

ఆపైన లల్లా సనాత్కరమును చెందెను.

అద్వైతసిద్ధి చెందుటకుగల ఆటంకములు తెల్పుచు:—

5 “నాథా పానా నాపహానా

సాధిత బాధిమ్ ఏహకుదేహ

చిభు మామిమిలో నాజానా

మాకు భుక్తిక్రియం సన్దేహ"

“స్వామి, ‘నేను’ అనుటతప్ప మరి ఒకరి నెరుంగలేదు” అని మేష మీ దేహమునే నమ్మి యుంటిని. ‘అహం బ్రహ్మాస్మియని,’ ‘తత్త్వమసి’ యని నెరుంగలేకపోతిని. ‘నే నెవరని? నీ నెవరని?’ ప్రశ్నించుట, తప్పు. స్వామి నేను నీకు భిన్నముగ దాన ననుటకొంటి అపరాధము. ఈ భ్రమ దేహాభిమానమున జనించినది.

తత్త్వమసి.

పరమసిద్ధిని పొందినవారు:—

6 “పరతోయవాన్ యేమిసోమ్ మోన్

యేమహ్యావ్ మోన్ దెన్ కోర్లాత్

యేమిసే అద్యుమన్ సోపా

త్యామి జ్యాట్టాసురా - గురునాథ్."

“తనను, మరియొకరిని సమభావమున ఒక్కరి యని తలంచినవానికి, పగలు (సుఖము) రాత్రి

(కష్టము) ఒక్కటే. ద్వైతభావము వీడినవానికి, పరబ్రహ్మపాపి కలును."

మన త్యాగరాజు "ఎవరని నిర్ణయించేదిరా" యని ప్రశ్నార్థముగా, పరబ్రహ్మ ఒక్కజేనని నిరూపించెను. లల్ల :—

"79వ వా కేశవ్ జన్ వాకములున్
నాథానాథ్ ధారినియ్ యీమో
సోమి అబలకామి తన్ భవరుజ్
సో వాసో వాసో వాసో."

పరమేశ్వరుడు, శివుడు కాని, కేశవుడు కాని, జినశివుడు కాని, పద్మశివుడు కాని, సంసారపీడన మనుభవించు నబలనగు నన్ను జాప్యరహితగా చేయుచుగాక, ఆతడు, అతడగుగాక, మరొకడగుగాక, మరి మరొక్కడగుగాక."

లల్ల నమస్కరించి, ధ్యానించినది ఓంకారము. ఈ ప్రణవోపాసనమే యామెను తరింప చేసినది.

ఓమ్కార్ యేలలయే ఓనుమ్,
పుహిరోరుమ్ పనున్పాన్
షెరోట్ త్రోవత్ తసత్ మార్రోతుమ్
తేలిలాల్ బ్లో వోత్సున్పుకాషేస్తాన్.

ప్రణవమును ధ్యానించి, నా దేహమును ఎర్రని మంటవలె చేసితిని. ఆరు చక్రమార్గముల దాటి ఏడవ దాని చేరుకుంటిని. ఈ లల్ల ఇట్లు సుప్రకాశస్థానము చేరుకొన్నది.

సెడై బాయి శిష్యురాలై, యజ్ఞవల్క్యునివలె, గురువును మించిన జ్ఞానార్జనము చేసెను. ఒకనాడు గురువు ఎదుట సంవాదమొకటి జరిగెను. అందు ఈ ప్రశ్నలకు జవాబు చెప్పవలసివచ్చెను.

అన్నిటికన్న ప్రకాశించు నెలుతురేది?
యాత్రలన్నిట ప్రసిద్ధిచెందిన దేది?
బంధువర్గమున ఉత్తము లెవ్వరు?
సౌఖ్యమిచ్చునదేది?

ఇందులకు లల్లజవాబు, సెన్బోయి, ఆక్షేపణ, మరల లల్ల ప్రత్యుత్తరము గీతమున గలవు.

"శిశ్ నో య్యాయో న ప్రకాషకు నే
గంగియ్యాయో న తీర్థకాః"

7. రా. భా. సంస్కృతీకరణము.

శివో నా కేశవోవాసి జినోవా దృహిణోఽపివా
సంసార రాశేణ క్రాంతామ్ అబలామ్

మాంచీకిత్తుతుం

8 శ్రీ అభినవగుప్త* పాదాచార్యుని 'ఈశ్వర ప్రత్యాభిజ్ఞ విమర్శిని'కి భాస్కరియని వ్యాఖ్యానము చేసిన 18 వ శతాబ్దమునాటి పండితులు (?)

బాయిన్య్యాయో న బానదవ్కు నే
రాణీయ్యాయో న సుఖకాః"

గూర్చునిమించిన ప్రకాశమేదిలేదు.
గంగకుమించిన తీర్థములేదు.
నోబుట్టువునుమించిన బాంధవులులేదు.
భార్యనుమించి గుఱుమిచ్చువారు లేరు.
దేశమని ఆక్షేపణ:—

అన్నెన్ య్యాయో న ప్రకాష్కూ నే
కొన్నెన్ య్యాయో న తీర్థకాః
చినదన్ య్యాయో న బాన్దవ్ కూ నే
భాని య్యాయో న సుఖకాః ?

కన్నులమించిన జ్యోతిలేదు.
పద్మాసనము మించిన తీర్థములేదు.
స్వశక్తివంటి బంధువులేదు.
కంటలీని మించి మరెవ్వరు సుఖమివ్వరు.
ఇందులకు లల్ల ఈ దిగువ జవాబిచ్చెను.

మాయియ్యాయో న ప్రకాష్కూ నే
లయియ్యాయో న తీర్థకాః
దయేన్ య్యాయో న బాన్దవ్ కూ నే
బేయన్ య్యాయో న సుఖకాః

పరమజ్ఞానము మించిన నెల్లులేదు
నిష్కల్మష ప్రేమకుమించిన తీర్థములేదు.
దేవునిమించిన బంధువులేదు
శరణాగతిని మించిన సౌఖ్యములేదు.

ఈమెయందు ప్రహ్లాదుని భక్తి, పోతరాజు నహజపాండిత్యము, సనకసనదుల జ్ఞానము తుమని వైరాగ్య సంపత్తి మూర్తీభవించియుండెను. అనుభవమున అద్వైతసిద్ధి చెందిన పరమ పవిత్రురాలు. భారత సంస్కార సదనమున ఈమెను ఇలవేల్పుగా కొలువవలయును.

ఈ గేయములను 1896. డాక్టరు. స్టీన్ పండిత శేఖరులు, సేకరించి నాగరిలీపియందు వ్రాయించి యున్నారు కొన్ని గేయములను 8 రాజానక భాస్కరుడు సంస్కృతీకరించెను. జార్జిగ్రీన్ సన్, యల్. డి బార్నెటువారిచే 1920 సం॥ ఆంగ్లీకరింప బడినవి వీరు ఆంగ్ల భారతికి సేవచేసిరి. 1924 రిచ్చర్డు "కార్నర్ టెంపుల్ ల్లా పలుకని" ఆంగ్లమున వ్యాఖ్యానము వ్రాసెను.

భారత వైదికజ్ఞానము పూర్ణముగ వ్యక్తమైన గొప్పవచనములలో లల్లా వాక్యాలిది ఎన్నతిగినది.

వీటిని ఆంధ్రీకరించుట తెనుగుతల్లికి సేవ చేయుట.

గ్రంథవిమర్శనము

శాకుంతల విమర్శనము

సందూరి బంగారయ్య. ప్రతులకు : సందూరి బంగారయ్య, అడ్వోకేటు, రాజమహేంద్రవరము. టెల : రి రూపాయలు.

ఇది సర్వాంగీణమైన శాకుంతలవిమర్శనము. కాళిదాసుని నాటకరచనా పరిణామము, నిర్మాణ శిల్పము, రసవిచారము, పద్యరచనము, ఆశ్రయ శిల్పము, శాకుంతలము-శకుంతలోపాఖ్యానము మొదలయిన శీర్షికలలో విమర్శకులూ గూ విషయాలు కూలంకషంగా చర్చించారు.

శేక్స్పియరు మొదలయిన పాశ్చాత్యకవులతో పోల్చివ్రాసు ఇంతవరకు కాళిదాసుమీద వచ్చిన విమర్శన చాలా స్వల్పమే. అరవింద, రవీంద్ర, ద్వీజేంద్రు లింతకుపూర్వం తలస్పర్శి అయిన కాళిదాస విమర్శ రచించారు.

వీరు ముగ్గురు, నిర్మాణశిల్పము, పాత్రోచిత భాష, పద్యరచనము, ఆశ్రయ శిల్పము, శాకుంతలము-శకుంతలోపాఖ్యానము మొదలైన విషయాల ప్పులించిన లేదని చెప్పవచ్చును.

బంగారయ్యగారి పై విషయాలమీద నెలువ రించిన అభిప్రాయాలు వీరి నిశిత విమర్శక శక్తికి తార్కాణంగా ఉన్నాయి.

అయితే 'ఆదర్శీకరణమునందలి యనర్థములు-విశ్వాసరాహిత్యము' అనే శీర్షిక క్రింద వీరు వ్రాసిన విషయాలలో ఒకచోట వీరు మూలం అన్యథా అవగాహన చేసుకున్నారేమో ననిపిస్తుంది. ఈ ఘట్టం ఇది.

"దూతానాం చిరనిర్గతాపి

కలికా బధ్నాతి సస్యంరజః

సన్నద్ధం యదపిశ్ఠితం

కురవకం తిత్కోరకావస్థయా

కంకేషు స్థలితం గతేపి శిశిరే

పుంస్కోకిలానాం రుతం

శంకే సహరతిస్యరోపి చక్రితః

తూజార్థ కృష్ణం శరం

ఈవిధంగా ప్రకృతి స్తంభించిపోయినట్లు వర్ణించడం విశ్వాసజనకంగా లేదని విమర్శకులు వ్రాశారు.

ఇది కంచుకి వాక్యము. ఇతడు తన ప్రభువు మీద అదించలమైన భక్తి విశ్వాసాలున్నవాడు. ఈసందర్భంలో శిశిరము గతించినా ఇంకా వసంత లక్షణాలు పాకమాపకపోవడం ప్రభుభయం వల్లనే జరిగి ఉండవచ్చునని కంచుకి ఉద్ఘోషిస్తున్నాడు; ఆవిధంగా తన ఏదటివారిని భావింపజేస్తున్నాడు. అంతేగాని వాస్తవంగా వసంత ప్రాదుర్భావం కాకుండా శిశిరం స్తంభించి పోయిందని కంచుకి అభిప్రాయంకాదు. ఈశ్లోకంలో 'శంకే' అనే పదం దీనికి తార్కాణంగా ఉన్నది. ఇది ఈవిధంగా ఉద్ఘోషా ప్రధానమైన శిశిర వసంత సంధివర్ణనంగా ఉన్నది గాని బంగారయ్యగారు భావించిన ట్లిది వాస్తవికవర్ణనలా కనబడదు.

ఇక "క్షేమం కేనచి దిందుపాండు తరుణా మాంగళ్యమావిష్కృతం", అనే శ్లోకం కూడా విశ్వాసజనకంగాలేదని విమర్శకులు వ్రాశారు. నిజాని కిది వారు వ్రానినట్లు వాస్తవిక వర్ణనమే. అయితే అభిజ్ఞాన శాకుంతలం కేవల వాస్తవిక దృక్పథంలో నడిచే రూపకం కానేకాదు. విమర్శకులు కూడా దీనితో ఏకీభవిస్తూ రనుకుంటారు.

ఈ రూపకంలోనే శకుంతలాంతర్ధానమైన అద్భుతాలనేకం కనిపిస్తున్నాయి. ఇవన్నీ సహృదయులకు సంభాష్యములైనపుడు-ఈశ్లోకం అంతి అభూతకల్పనగా ఎందుకు భాసించాలో బోధ పడడంలేదు.

ఇక “సహజం కిల యద్వినిందితం” అనే శ్లోకం పట్టేవాడు చూట్టాడనిట్లు తెలిసి కూడా విమర్శకులన్నారూ, మనం మనచేతలో పాటకజనం నోటిలోనించి కూడా తత్త్వాలు అప్పి వింటూంటాము. ఆవిధంగా చూసినప్పుడు పాఠకుల కిది అసహజంగా కనబడేమో !

ఇక శాకుంతలము — శాకుంతలము శకుంతలో పాఖ్యానము అనే ఘట్టంలో పేరు శాకుంతల నాటకము సంస్కృతభావంలోని శకుంతలో పాఖ్యానంతో సరిపోల్చి నాటక పాత్ర పోషణాదు శకుంతలో పాఖ్యానానికి బాదుచు ఉన్నవని విఫలంగా విమర్శించారు.

ఇది కూడా అభిప్రాయభేదానికి తావిచ్చే విషయం. పేర్కొనియరు కాళిదాసులను కొందరు సరిపోలుస్తున్నారనీ, ఇది సరియైన విమర్శనాపద్ధతి కాదనీ, ఈ ఇద్దరు కవుల దృక్పథాలు చాలా విభిన్నంగా ఉన్నాయనీ అందుచేత వీరిద్దరినీ సరిపోల్చడమే అసలు సరియైన పద్ధతి కాదనీ విమర్శకులు వ్రాశారు.

జీవా అదేమిటామాట!

సంతానం కుళ్లి కృషిస్తూ ఉంటే
తల్లికి క్షోభ కాదూ?
భారతీ - భారతాంబ తన
కుష్టు, బొల్లి సంతానం
కోసం ఎంతని విచారిస్తుఉందో?

ఇదుగోమా 32 సంవత్సరముల
అనుభవంతో ఇస్తుఉన్న అభయం
మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,
గోపాలపురం. (ట్రా.గో.జి)

వ్యాస కాళిదాసులను సరిపోల్చడంలో కూడా ఇలాంటి చిక్క వస్తుంది. ఈ ఇద్దరు కవుల రచనా దృక్పథాలు చాలా విభిన్నమైనవి. వ్యాసునిది ఇతిహాస పద్ధతి. కాళిదాసునిది రసప్రధానమైన రూపక పద్ధతి. ఈవిధంగా ఇద్దరి దృక్పథాలు పేరు పేరుగా ఉన్నప్పటికీ వీరిద్దరికీ తారతమ్య పరీక్ష చెయ్యడం ఎలాగో తెలియజేసేదే. ఇంతేకాక అరవిందులు కాళిదాస విమర్శనలో ఒకచోట వాల్మీకిని నీతి ప్రధానమయిన దృక్పథమనీ వ్యాసునిది మేధా (Intellect) ప్రధానమయిన దృక్పథమనీ కాళిదాసకవిని రస ప్రధానమయిన దృక్పథమనీ వీరు ముగ్గురు ఈ మూడుమార్గాలకు ప్రతినిధులనీ వ్రాశారు. ఇది చాలా నిశితమయిన సూక్తి. ఈవిధంగా చూసినప్పుడు ఈ మహాకవుల దృక్పథాలు మాడు మాడు విధాలుగా ఉంటాయి. అలాంటప్పుడు ఇతివృత్తాలు మలచడంలోను, గణనిర్వహణలోను, కావ్యలక్ష్యసాధనలోను చాలా విభేదాలు వస్తాయి. వీరి ముగ్గురిలోను అనుకూలమయిన భారతీయ సంప్రదాయం ఒకటే కావచ్చును. అంతమాత్రంచేత తారతమ్యపరీక్షలోకి దిగడం న్యాయం కాదనుకుంటాను.

అందుచేత అసలు తారతమ్య పరీక్షల మేకుడు రదు. ఒక వేళ విమర్శకులెవరయినా ఇలాంటి పరీక్షలలోకి దిగినా ఆయా విమర్శకుల దృక్పథాలనుబట్టి వారి విమర్శనలు మారిపోతుంటాయి.

ఇలాంటి మహాకవులను విమర్శించేటప్పుడు వారి వారి రచనాస్వభావాలు వివరించి, ఆ స్వభావాల దృష్ట్యా వారెంతవరకు కృతకృత్యులయ్యారో విమర్శించవచ్చును. అంతేగాని కేవలం విభిన్నమయిన కవుల తారతమ్య పరీక్ష చెయ్యడం మొదలు పెడితే విమర్శకుల అభిరుచులే బయటపడిపోతాయి గాని ఆయాకవుల సహజలక్షణాలు తెలియదు సే ఉండిపోతాయి. అందులోను ఈ తారతమ్య పరీక్ష చెయ్యవలసినవార మహాకవులైనప్పుడు ఈ సమస్య మరింతక్లిష్టమైపోతుండేమో అనిపిస్తుంది.

బంగారయ్యగారి విమర్శగ్రంథానికి శాకుంతల విమర్శనమని పేరుపెట్టారుగాని నీజానికి వారిందులో కాళిదాసరూపకాలన్నీ చాలా చక్కగా విమర్శించారు. తెలుగులో కాళిదాస రూపకాల

వీడు ఇంతవరకు ఇంత సమగ్రమయిన విమర్శన గ్రంథం వెలువడలేదు.

ఈ వ్యాసాలలో కొన్ని ఇదివరకు భారతీయ వెలువడినవే. అయితే వీరింతా కొన్ని వ్యాసాలు చేర్చి ఈ పుస్తకం సర్వాంగముందరంగా వెలువరించారు. ఈ పుస్తకంలో రచన గ్రాంథికమే. అయితే గ్రాంథికరచనపై అభిమానం సన్నగిలిపోయాన్నా ఈ రోజుల్లో కూడా ఇది తిరిగి గ్రాంథికరచనపై అభిమానం రేకెత్తించేట్లుంది.

కావీదాస యాపకాభిమానులందరు ఇది తప్పక పరిశీలించవలసిన అమూల్య విమర్శనగ్రంథము.

నిరంకుశోపాఖ్యానము

కందుకూరి. రుద్రకవి. ఆంధ్రశిల్పకళాపరిషత్తు. సత్యనవల్లి. గుంటూరుజిల్లా. వెల : అయిదురూపాయలు.

కందుకూరి రుద్రకవి ఆంధ్రప్రబంధ కర్తలలో పేరెన్నిక గన్నవాడు.

అయితే ఇతని ప్రబంధ ఇంతవరకు వ్యాఖ్యానాదికాలు లేకుండా సామాన్య గోరణిలోనే అమ్మ పడిందిగాని అంతకంటే విశేష ప్రసిద్ధికి నోచుకోలేదు. ఆంధ్రశిల్ప కళాపరిషత్తువారి ప్రచురణతో ఆలోచన తీర్చివేశారు. ఈ సంపుటిలో స్వర్ణ సుబ్రహ్మణ్యకవి విరచిత విపుల ప్రతిపదార్థ వ్యాఖ్యానము, కొందూరు వీరరాఘవాచార్యులుగారి కావ్యమీమాంస, వ్యాఖ్యాత వ్రాసిన ఉపోద్ఘాతము, పూర్వముద్రణవోష సవరణలు పండితాభిప్రాయాలు మొదలైనవి చేపాలన్నీ ఉన్నాయి.

వ్యాఖ్యాత అను ఉపోద్ఘాతంలో కవి కాలాదులను గురించి విపులంగా చర్చించారు. నిరంకుశోపాఖ్యాన కథకు, పాండురంగ మాహాత్మ్య కథా పూర్ణోదయ కథలకు దగ్గర పోలికలున్నాయి. అందుచేత ఎవరో ఒకరు తదితరకవుల కావ్యాలు కొంచెం కాకపోతే కొంచెమైనా పరిశీలించి ఉంటారని చెప్పక తప్పదు. ఈ వివాదం స్పష్టమైన కవికాల విర్ణయం దొరికినప్పుడే సరిగా పరిష్కారం అవుతుంది.

ఈ కవికృతమని చెప్పబడిన సంస్కృత రాష్ట్రాభివృద్ధి మహాకావ్యంలో కవీ వ్రాసిన 'నాకే భోగి శిరాష్ట్రాభివృద్ధిమితే సంవత్సరే చున్ముఖే మాసే చాశ్వయుజే సిత ప్రతిపది' అనే శ్లోకం ఒక్కటి నిష్పితమైన కాలనిర్ణయానికి ఉపయోగపడుతున్నది. దీనికి సరియైన క్రీస్తు శకం 1585 అయింది. ఇది ఒక్కటే కొంచెం విశ్వసనీయమయిన కాలనిర్ణయంగా కనబడుతుంది. అయితే వ్యాఖ్యాత లిచ్చిన మేంగలికొండోబీ కథ, తాతాచార్యుల చాటుపద్యకథలు కవి కాలంలో చుట్టి కొంత సందర్భం కలిగిస్తూనే ఉన్నాయి.

ఇక పాండురంగమాహాత్మ్యంలోని "మీ బావయ్యకొ, నీరాకల్ మనిగోరు చంగ్రుపానుపున నీరాకరంబుంబలెన్" అన్న పాదాలకు, నిరంకుశోపాఖ్యానంలోని

"నంపను నిన్ను గుంఁగొను

నందనుకను నెగురుమాచు నకటనసుద్రం

తోకప్రసిద్ధిపొందిన

పి. వి. రాజన్
అండ్ కంపెనివారి

శ్రేష్ఠమైన మదరాసు నశ్యం
R. S. సుగంధ ముక్కుపొడి
అన్నిటిలో సాటిలేనిది.

ధర వివరములకు వ్రాయుడు.

తయారుచేయువారు:—

పి. వి. రాజన్ & కంపెని,
అర్రోణం, Arkonam, N. A. Dt.

విందునకునోలే జనకుం

కిందునకా నీ మహత్వ మేమన నేర్చున."

అన్న పద్యానికి భావంలోనేగాక శేషుడు లోనూడా పోలికలున్నాయి. కందుకూరి రుద్రకవి రామకృష్ణకవి అంటేటి ఉత్తమకవి కాకపోవచ్చును. అంతమాత్రంచేత కందుకూరి కవి రామకృష్ణుని అనుకరించాడని చెప్పలేము. ఒక్కొక్కప్పుడు ఒక కవి నేలబారుగా అన్న భావమే తీసుకుని మరొకకవి ఆకాశాని కెత్తివేసిన ఘట్టాలనేకం వాఙ్మయంలో కనిపిస్తున్నాయి. అందుచేత కవిత్వంలో పోలికలనుబట్టి కూడా ఈ సమస్య పరిష్కారం కాదు. ఇక ఈ ఇద్దరికవుల కాలాలు స్పష్టంగా నిర్ధారించడానికి తగిన యాధ్యాధికాలు దొరికేవాకా ఈ సమస్యను ఇలాగ వదిలివెయ్యడమే మంచిది. బహుశః ముందు ముందింకా ప్రజల ప్రమాణాలు దొరికి దీని కొక మార్గం కనబడేకే కనబడవచ్చును.

రుద్రకవి ప్రబంధ కవులలో పరిగణింపదగిన కవి.

ఈ కవి కావ్యానికి ఇంత సర్వాంగసుందరమయిన ముద్రణ ఇంతవరకు జరగలేదు. ఆంధ్ర కవిత్వ భిమానులందరికీ ఇది అవశ్యకమనియమైన గ్రంథము.

తత్త్వ సందేశము

[క్రితనలు]

శ్రీ ఉమర్ ఆలీషా కవి. ప్రతులకు : శ్రీ ఉమర్ ఆలీషాకవిగ్రంథమండలి. సిర్రాపురము, తూర్పుగోదావరి జిల్లా. టెల : 1-8-0.

ఇవి వేదాంతపరమైన గీతికలు. ఉమరాల్ షా కవిగా రీ గీతికలలో మహమ్మదీయ తాత్త్విక విషయాలు వివరించి ఉండవచ్చునని పాఠకు లూహించి ఉండవచ్చును. కాని ఇవి స్వచ్ఛమైన హైందవతత్త్వ పరమలయిన గీతికలు. ఉమరాల్ షా కవిగారికి పల్లె పట్టులలో పాడబడే తత్త్వాల ఫణితి చాలా చక్కగా పట్టుబడింది. ఇంతేగాక వీరి గీతికలలో హృదయంగమమైన నిజాయితీ, భక్తిభావము ప్రస్ఫుటంగా కనిపిస్తాయి.

ఇవీకలి ఆధునిక కవులలో ఇటువంటి గీతికలు వ్రాసినవారు చాలా అరుదుగా ఉన్నారు. ఉమ

రాల్ షా కవిగారు ఆంధ్రగోళంలో ఒక సుప్రసిద్ధాధ్యాత్మిక సంఘానికి ఆచార్యులుగా ఉండేవారని గ్రంథ పీఠికలో ఉదాహరించిన వారి జీవితచరిత్రవల్ల స్పష్టపడుచున్నది. ఈ గీతికలో కొన్ని శిష్యులు ప్రార్థనాదికాలలో పాడేవారని తెలుస్తున్నది. ఈ క్రింది గీతిక స్వచ్ఛమయిన బసవదత్త తత్త్విక ఫణితికి ఉగాహరణగా తీసుకోవచ్చును.

1

"నల్లులై తిరిగెదరు జనులార !

నిజ మింత దెలియక

నల్లులై తిరిగెదరు జనులార!

మట్టి కిరువదియెగు కొమ్ములు

తోట్టి లారయ తొమ్మి దున్నవి

నల్లు నల్లున తిరుగు పక్షి

నల్లు ఘని పోసేను మిథ్య.

2

ఏను కొండలు మట్టి కుండలి

పాడుచున్నది ప్రణవనాదము

తోడనే మనసెదను చేటిక

ఆచుచున్నది శీవనాటిక.

3

పంచకోశము లనుసరించి

పంచ వాయువులను నటించి

పంచ విషయములను కలంచి

సందరించెను హంస నెగుగక—

4

సుందరంబగు సరసు లోపల

మందిరం బొక్కొన్న దదిగో!

అందులోపల వెలుగు దీపము

మందు నిలిచిన చక్రి నాయక.

5

ఒక్క మాపున గాంచిజేను

ఒక్క మాటన తెలిసిజేను

ఒక్క జ్యోతిని నిలిచిజేను

నిక్కముగ తిను దెలియగలరు!"

ఈవిధంగా ఈ పాట హైందవ తాత్త్విక పరిభాషలలో తాత్త్వికరహస్యాలు వ్యాఖ్యానిస్తూ సరళంగా సాగిపోతుంది.

ఉమరాల్ షాకవిగారి రచనా వైవిధ్యాని కి పుస్తకం చక్కని తార్కాణ.

భారతి

[సచిత్ర మాసపత్రిక]

సంపాదకుడు :
జి.వి.లెంక శంభుప్రసాద్

సింధ్రపత్రికా ముద్రాలయము
మదరాసు.

సంపుటము 29

అక్టోబరు, 1952

సంచిక 10

విడిప్రతి వెల ఓకరూపాయి.

వేటూరి—

సుందరశాస్త్రిగారి

సుందరరసము

సర్వసవామేహములకుసంజీవి.

గుణము ప్రత్యేకము

అనుభవసిద్ధము. ఇంజెక్షన్లు అవసరం

లేదు. ఎటువంటి సవామేహాలనైనా

కుదుర్చును.

50 మాత్రలు రు. 5.

ఆర్డరసాయనశాల, ముక్త్యాల

పాలసుగంధితేవ్యం

ఇది రక్తవృద్ధినిచేయు విలువ గల వస్తువులచే
తయారు చేయబడినది. మేహములు, నిక్కాక
నిస్సత్తువ, శుక్ల నప్తము, అతిమూత్రము మొదలగు
వాటిని ఖండించి, మంచిజలమును వీర్యపటుత్వ
మును కలిగించుటలో అద్భుతమయినది. అనేక
సర్టిఫికేట్లు గలవు. 2 డబ్బీలు చాలును.

20 తులముల డబ్బీ రు. 2/-

పోస్టేజి ప్రత్యేకము.

పి. సి. ఏ. ఆండ్ కంపెని

ఆయుర్వేదసమాజం.

పెరిచేపి, (నెల్లూరు జిల్లా)

కుష్టు ★ బొల్లి

వగైరా మేహముచ్చలు, సెగ.

సవాయి వ్యాధులకు గ్యార్ంటీ చికిత్స,

క్యాటలాగు ఉచితము.

జి. వి. రెడ్డి ఆండ్ కో

(రజిష్టర్డు)

“భాస్కరాశ్రమము”

గోపాలపురం, తూ. గో. జిల్లా

శ్రీ మ దాంధ్ర

మహాభారతము

ఉద్యోగ పర్వము

వెల ఒకరూపాయ

కాపీలకు :

ఆంధ్రగ్రంథమాల

నెం. 7, తంబుచెట్టివీధి, మద్రాసు 1.

విషయానుక్రమణిక అక్టోబరు - 1952

శారదా ప్రశస్తి—పి. గణపతిశాస్త్రిగారు	... 293
యశశ్శరీగులు శ్రీ ఆడివి బాపిరాజుగారు—పి. “శాస్త్రి”	... 295
కాగితపుపడవలు—బొడ్డు బాపిరాజుగారు	... 299
కావ్యదోషము—పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు	... 301
శా ఫో—ఆల్ఫ్రండ్ డాడె (ఆ)	... 305
నిజాయితీ—బలివాడ కాంతరావుగారు	... 325
కంఠీరవరాజు యక్షగాన కృతులు—పదములు—నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు	... 335
వర్షాజీవనము—బులుసు వెంకటేశ్వర్లుగారు	... 341
బిచ్చగాళ్ల జెండా—మునిపల్లెరాజుగారు	... 343
దైవానుకూల్యములేని వివాహములు—రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమా చార్యులుగారు	... 349
సందియము—సమయమంతరి రాజ్యలక్ష్మి అచ్చన్నపంతులు	... 356
సహోదరులు—ఇల్లిండ్ల సరస్వతీదేవిగారు	... 357
ఘోరిత్రకళతకములు - భద్రగిరిత్రకము—మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు	363
మంగుళూరు మెయిల్—యన్. ఆర్. చందూర్ గారు	... 371
వసంతరజని—వోలేటి పార్వతీశంకర్ గారు	... 382
“సౌందరనందము”—పొట్లపల్లి సీతారామా రావుగారు	... 388
గంధవిమర్శనము—	... 392
త్రివర్ణ చిత్రము : “కాత్యాయని” (కార్వేటిసంస్థాన చిత్రాలనాటి ప్రాచీనచిత్రము)	

తెల్లగా
ఉజుకోబడినవి

ప్రకాశవంతముగా
ఉజుకోబడినవి

ఇందుకు
సన్ లైట్
సబ్
కారణము

బాదకుండగనే బట్టలను తెల్లగాను ప్రకాశవంతముగాను ఉతుకును!

సందన
ఆశ్చర్యముజము

భారతి

సంపుటము 29
సంచిక 10

శారదా ప్రశస్తి

శ్రీ. పి. గణపతి శాస్త్రి

వీణా పుస్తక ధారిణి! కవిమనోవీధిన్ నినాదించు నీ
వేణీ జ్యంభిత బంధరొంకృతులు గంభీర స్వనద్దాంగ వా
ర్మాణికృత క్షణనమ్ములై, ధరణి సర్వ ప్రాణినమ్మొద కృ
ద్వేణు స్వానములై ధ్వనింప జనతా ప్రేమార్ద్రతై రాగజే!

జగదాశా మణిదీపికా! జనని! చంచన్నా పురాభా ధగ
ద్ధగిత త్వత్ప్రగరేణు వించుక యెడందం దూలెనే నింక ది
గ్దిగధీశాన శిర స్తటి మకుట పంకేజాత సందోహ మం
దగలే దిమ్మహనీయ భాగ్యమని యున్మత్తుండనై యాడెదన్

“కాత్యాయని”

శ్లో. విద్యుద్ధామ సమప్రభాం మృగపతి స్కంధస్థితాం, భీషణాం,
కన్యాభిః, కరఫాలభేట విలసద్దస్తాభిరాసేవితాం
హస్తైశ్చక్ర గదాసిఫేట విశిఖశ్చాపంశుణం తర్జనీం
విభ్రాణామనలాత్మికాం త్రిణయనాం కాత్యాయనీమాత్రయే.

శారద సాంధ్యవేళ వికసన్నవ కోకనదమ్ములం భవ
స్నీరవ పాదచిహ్న రమణీయత లోన దలంచి, బాష్పపూ
రారుణితేజఃముల దయామయి ! నీ చరణాంక పూత కా
సార వినిర్మలాంతరలనజ్జలబిందుతకై తపించెదన్

తెల్లని రెల్లుపూల తరితీపుల చేల చెరుగుతో ధరా
హల్లకచిత్రకార చరణాంకన కుంకుమరేఖతో కృపా
వల్లరులై తలిర్చు దృగపాంగ సుశీతల వీక్షలం గృహ
మెల్ల వెలుంగజేయుము ! కవీంద్ర మనోగణ రంగవల్లికా !

ద్యోమార్గోపనిషద్వధూ భుజ సువర్ణోంకారపల్యంకికా
ధామా ! నీ సితమూర్తి సర్వ జగదాంధ్యమ్ముం దొలంగించు రా
కాముగ్ధేందు శుచి స్మితమ్ముగ వెలుంగంజేసి, యజ్ఞానని
ద్రామోహమ్మదలించు నూపురనినాదస్ఫూర్తి విచ్చేయుమీ !

పుత్తడి బొమ్మలంచు దలపోయుచు నిల్పితి నూరకే మృషా
మృత్తికలైన కాంక్షల సమీపమునం జననీ ! చిర వ్యధా
కృత్త హృదయతరమ్ము పరిభిన్నత నైన నికం భవత్పదో
న్మత్త ధరాపరాగ చలనమ్ముల చూపరు భాగ్యమందునో !

భీకర సాగరోర్మి పరిభిన్న గతిం దరికానరాని పెం
జీకటి బాటలన్ గదలనేరని జీవితనౌకకై ధ్రువా
శాకిరణమ్మవై, తటదిశం దెలివెల్లుల తెన్నజూపి యే
కైక శరణ్యవై నడపుమీ ! యలలే కలలై నశింపగన్

పాయని పూర్వపుణ్య పరిపాశమునన్ మనసార నోర న
మ్మా ! యని పిల్పినంత ఘనమయ్యెను గద్గదగీతి ! కన్న త
ల్లీ ! యిక నీవె నెమ్మది నొకించుక నిల్వగదమ్మ ! కచ్చపీ
గేయ ధురీతరంగ మురికించెద ! నవ్వుల రవ్వమువ్వలన్

యశావన ముగ్ధమైన హృదయమ్మున గన్నకలల్ కపోల భా
గావిల బాష్పబిందుతతులై ప్రవహించెడువేళ, హీరము
క్తావరమాలగా మెరయగా దయసేయగదే ! మనోజ్ఞ మ
ల్లీవిక చస్మితమ్ము తరళించు దయానవనీత మూర్తివై !

యశశ్శరీరులు అడివి

బాపిరాజుగారు

‘శాస్త్ర’

అడివి బాపిరాజుగారు అస్తమించారన్న వార్త ఆంధ్ర కళా సాహిత్యాభిమానుల కందరికీ ఒక పెద్ద పడుగుపాటుగా వినిపించింది. బాపిరాజుగారు నవ్యసాహిత్య రంగంలోనేగాక కళారంగంలో కూడా

ప్రథమశ్రేణిలో నిలిచిన మహనీయ వ్యక్తి. బాల్యం మొదలుకొని తుది గడియ వరకు వారి జీవితం సాహిత్యాది కళారాధన లోనే సాగిపోయింది. అనుక్షణము వారి ముఖభంగిమలో ఆ ఆరాధనావేశమే తాండవిస్తుండేది. తెలుగు దేశంలో చిత్రకళలో మొట్టమొదటగా నూతన రేఖలు తీర్చిదిద్దిన వారిలో బాపిరాజుగారు ప్రథమ

గణ్యులు. అసంఖ్యాకంగానవలలు, కథలు, నాటికలు, గేయాలు రచించారు. పత్రికారచయితగా ప్రముఖస్థానం ఆక్రమించారు. వివిధములైన కళారహస్యాలు వివరించే వ్యాసాలెన్నో రచించారు. ఈవిధంగా బహు ముఖమైన కళారంగంలో రచనానైపుణి అలవరుచుకోవడం సామాన్య రచ

యితలకు సాధ్యంకాదు. అయితే జీవితం అతి జాగ్రత్తగా ఒక ముఖమైన దారిలో వెట్టుకునే కళమాత్రం వారికి అలవడలేదు. బహుశః ఇది పట్టుబడిన జనానికి మరి సరస్వతీ నూపురనాదమే వినబడదేమో!

బాపిరాజుగారు 1895 అక్టోబరు 8 వ తేదీన జన్మించారు. జన్మస్థానం పశ్చిమ గోదావరిజిల్లా భీమవరము. చిన్నతనంలో విద్యాభ్యాసం ముగించిన తరువాత రాజమహేంద్రవరం కళాశాలలో పట్టభద్రులై తదుపరి మద్రాసు న్యాయ కళాశాలలో న్యాయవాద పరీక్షలో ఉత్తీర్ణులైనారు. పిమ్మట ఆంధ్రజాతీయ కళాశాలలో శ్రీ ప్రమోద

కుమార చట్టోపాధ్యాయలవద్ద చిత్రకళాభ్యాసము, దానితో కళారంగంలో ప్రవేశించడము జరిగాయి.

తదాదిగా వారనేక చిత్రాలు చిత్రించారు. పీటిలో ఖడ్గతిక్కన, శబ్దబ్రహ్మ, శ్వేతతార, శశికళ, మృత్యుంజయమూర్తి, రుద్రమదేవి, సముద్రగుప్తుడు,

మీరాబాయి, నాగనృత్యం మొదలైన చిత్రాలు ప్రజాసేవకు మన్నన లందుకొన్నాయి.

బాపిరాజుగారు చిత్రరచన కుపక్రమించే సమయానికి జాతీయమైన చిత్రకళ కేవలం జానపద శిల్పాలలో మాత్రమే తలదాచుకుని కొనడేపిరితో నిలబడి ఉంది. ఆ కాలంలో బాపిరాజుగారు మొదలైన ప్రముఖులు ఒక వంక వంగసంప్రదాయము, మరొకవంక అజంతాది గుహాలయాలలో నిలిచిన ప్రాచీన భారతీయ కళాసంప్రదాయము పరిశీలించి ఒక విమూలమైన ఆంధ్ర చిత్ర కళా ప్రస్థానం ప్రవర్తింపజేయుటని సంకల్పించారు. ఇటు సాహిత్యంలో నాలు రేకెత్తిచాయి. బాపిరాజు సృష్టి కుపక్రమించాలనే తహతస దలపోయుచు నిల్చుయులభాష అనుకరిస్తూ రచించిన మిగిలిన కళారంగా లన్నింటిలోన సమీక్షమునం జనస్థూ లెన్నో ఉన్నాయి. వీటిలో కొత్త తెన్నులకు దారితీసింది. పరిశీలన తలచుచు నైసర్గిక అజరామరంగా ఆంధ్రవాఙ్మయంలో బాపిరాజుగారు రచించిన చలనచిత్ర రూపం నిలిచిపోయే పాటవం స్ఫురిస్తుంది. లసంఖ్యాకంగా ఉన్నాయి. వీటిలో తిక్కన చిత్రం ఆంధ్రవిశ్వ కళాపరిషత్తు మన్నన లందుకొన్నది.

ఇవిగాక వీరు ప్రముఖ సాహిత్యపరుల గ్రంథాల కెన్నింటికీ ముఖచిత్రాద్య లంకారాలు సంతరించారు. ఇంకా కొన్ని కొన్ని సినీమాలకు గూడా వారు కళా దర్శకులైనారని తెలుస్తున్నది.

ముఖ్యంగా బాపిరాజుగారు మన జానపద కళలన్నీ కూలంకషంగా పరిశోధించి వివిధోపన్యాసాలలోను, ప్రసంగాలలోను, ఆయా విషయాలు వ్యాఖ్యానిస్తూ ఉండే వారు. వీటి విషయంలో ప్రజలలో ప్రత్యేక కాభిమానం రేకెత్తించి ఒక నూతనాభిరుచి

కలిగించిన గౌరవం చాలవరకు బాపిరాజు గారికే దక్కుతుంది.

వీరు సాహిత్యంలో చేసిన కృషి అపారమైనది. రాజమహేంద్రవరం కళాశాలలో విద్యార్థిగా ఉన్నప్పుడు వారికి కూర్చోనిశ్చయం లభించింది. కూర్చోని విద్యార్థులలో బహు ముఖమైన కళాభిరుచి పెంపొందింపజేసినమనీషి. ముఖ్యంగా ఆయన ఆ కాలంలో పండితులైనడించే జానపదసాహిత్యంలో గల మెరుగు లెన్నో తను శిష్యుల కెరుకపరచేవాడు. అప్పటికే గురజాడ రచనలు కొంత వ్యాప్తిలోకి వచ్చి జానపద కేయాల మీద ఆదర్శాలు రేకెత్తిచాయి. బాపిరాజు నాలు రేకెత్తిచాయి. బాపిరాజు సృష్టి కుపక్రమించాలనే తహతస దలపోయుచు నిల్చుయులభాష అనుకరిస్తూ రచించిన మిగిలిన కళారంగా లన్నింటిలోన సమీక్షమునం జనస్థూ లెన్నో ఉన్నాయి. వీటిలో కొత్త తెన్నులకు దారితీసింది. పరిశీలన తలచుచు నైసర్గిక అజరామరంగా ఆంధ్రవాఙ్మయంలో బాపిరాజుగారు రచించిన చలనచిత్ర రూపం నిలిచిపోయే పాటవం స్ఫురిస్తుంది. లసంఖ్యాకంగా ఉన్నాయి. వీటిలో తిక్కన చిత్రం ఆంధ్రవిశ్వ కళాపరిషత్తు మన్నన లందుకొన్నది.

‘లేపాక్షి బసవయ్య లేచిరావయ్యా!
కైలాస శిఖరిలా కదలిరావయ్యా!
హుంకరించిన దెసలు ఊగిపోయేను!
ఖురముతో దువ్విలే కులగిరులే వణికేను!
ఆకాశగంగకై అర్రెత్తి చూస్తేను
పొంగేటి పాల్కండలి గంగఊలూగేను!
నందిపర్వతజాత నవ పినాకిని జలము
సీన్నాన సంస్పర్శ నిలువునా పులకించే
పంగోలుభూమిలో పెన్నొండ నీమలో
నీవంశమీనాడు నిలిచింది గర్వాన!
లేపాక్షి బసవయ్య లేచిరావయ్యా!
కైలాస శిఖరిలా కదలిరావయ్యా!’

పెల్లువలతో పొంగివచ్చే వరద గోదా వరిని కన్నులకు కట్టినట్టు చిత్రించే ఈ 'వరద గోదావరి' కూడా ఆంధ్రజాతికి చిరస్మరణీయంగా నిలిచిపోయేదే.

“ఉప్పొంగిపోయింది గోదావరి ! తాను తెప్పన్న ఎగసింది గోదావరి ! కొండల్లు ఉరికింది ! కోనల్లు నిండింది ! ఆకాశగంగతో హస్తాలు కలిపింది. అడివిచెట్లన్నీని జడలలో ముడిచింది. ఊళ్లుదండలు గ్రుచ్చి మెళ్లొన తాల్చింది ! శంఖాలు పూరించి కిన్నెరలు మీటించి శంకరాభరణ రాగాలాప కంఠమై, వడులలో గర్వాన నడలలో, నుడులలో పరవళ్లు త్రొక్కుతూ ప్రవహిస్తువచ్చింది ! నరమానవుని సనులు శిరమొగ్గి వణికాయి ! కరమెత్తి దీవించి కడలికే నడిచింది !”

ఇలాంటి రచనలు వీరి గీతికా సంపుటాలలో చాలా ఎక్కువగా కనిపిస్తాయి. వీటి అన్నిటిలోను స్వచ్ఛమైన తెలుగుదేశ జీవితం కలకల్లాడుతూ ప్రతిఫలిస్తూంటుంది.

ఈ గీతికలలో కొన్ని వీరిదివరకే ప్రచురించిన తొలకరి, హారతి, గోధూళి, అనే గేయసంపుటాలలో కనిపిస్తాయి. బాపిరాజుగారు రచించిన గీతిక లనేకం ఇంకా అచ్చుకాకుండా అలాగే ఉండిపోయాయి.

ఈ విధమైన జానపద ఫణితిలో గేయాలు రచించి, గాటికి నేటి ఆంధ్ర కవిత్వంలో గౌరవం ఇచ్చించినవారిలో బాపిరాజుగారి పేరు అవశ్యస్మరణీయము.

ఇక నేటి కథకులలో బాపిరాజుగారు పెద్దతరంలోకి వస్తారు. వీరి కథలలో

అంతటా కవిత్వం జాలువారుతూంటుంది. కథలలో కవిత్వ వాతావరణం రాకూడదనే వారు కొందరున్నారు. కాని అది ఒక దృక్పథం మాత్రమే. ఈ కవిత్వభోరణిలో కథలు రచించి ప్రపంచవాఙ్మయంలో ప్రసిద్ధి కెక్కిన ఘను లెందరో ఉన్నారు. బాపిరాజుగారి విధంగా రచించిన కథ లెన్నో ఉన్నాయి. పూర్వపు ఉదయ నిలో ప్రచురించిన వీణ, భారతిలో ప్రకటించిన తిరుపతికొండ మెట్టు, ఇంకా ఇతర పత్రికలలో ప్రకటించిన శైలబాల మొదలయిన కథ లెన్నో వారికి కథకగౌరవం కల్పించాయి. ఈ కథలలో కొన్ని అంజలి, రాగమాలిక, మొదలయిన చిన్నచిన్న సంపుటాలలో వచ్చాయి.

నవలా రచయితగా బాపిరాజుగారు చేసిన కృషి అన్నిటికన్నా మిన్నగా కనిపిస్తుంది. పూర్వం ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయంవారు ఉత్తమనవలల పోటీ ఏర్పరచినపుడు బాపిరాజుగారి 'నారాయణరావు' శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి 'వేయి పడగలు' ఆ పోటీ బహుమతి సమానంగా పంచుకొన్న విషయం ఆంధ్రులందరికీ తెలిసినదే. వీరింతకుపూర్వమే 'హిమ బిందు' అనే నవల రచించారు. అయితే దాని ప్రకటన కొంత ఆలస్యంగా జరిగింది. ఇవికాక తుపాను, గోనగన్నారెడ్డి, కోసంగి, మధురవాణి, మొదలైన నవలలెన్నో వారి లేఖనిలోనించి వెలువడ్డాయి. ఇటీవలనే ఆంధ్ర మహిళలో 'జాజిమల్లి' అనే పేరుతో మరి ఒక నవల ప్రకటించారు.

బాపిరాజుగారి రచనల తారతమ్య పరీక్ష చెయ్యడంగాని లేక మిగిలినవారి

రచనలతో వారి రచనలు సరిపోల్చి గుణదోష నిర్ణయం చెయ్యడం గాని ఈ వ్యాసోద్దేశ్యంకాదు. వారుచేసిన బహువిధమైన కృషి వివరణమే దీని లక్ష్యం. పరిశీలించవలసివస్తే వారు చేపట్టిన ఒక్కొక్క వాఙ్మయశాఖకు అధమం ఒక్కొక్క వ్యాసమైనా వ్రాయవలసి ఉంటుందేమో!

అయితే ఇంకా ఇప్పటిప్పడే రూపురేఖలు దిద్దుకుంటూన్న తెలుగు నవలా పరిణతికి వారుచేసిన కృషి ఆంధ్ర వాఙ్మయంలో చిరస్మరణీయంగా నిలిచి పోగలదు. ఈ నవలలో సామాన్య పల్లెటూరి జనం మొదలు సంపన్నులదాకా — అన్ని తరాల తెలుగుజనం కనిపిస్తూంటారు. ఈవిధంగా అచ్చంగా తెలుగు సంప్రదాయాలు, ఆచార వ్యవహారాలు చిత్రించడంలో బాపిరాజుగారి నవలలు బాగా దారి చూపించాయి.

బాపిరాజుగారు మీజాను సంపాదకులుగా ఉంటున్నప్పుడు వారిదగ్గర సహాయ సంపాదకులుగా పనిచేసిన ప్రతికా రచయితలు కొందరినాడు ప్రతికా రచనలో కృషి సాగిస్తూ ముందుకు వస్తున్నారు.

మద్రాసు ప్రభుత్వం ఇటీవలనే బాపిరాజుగారిని సింహాళం పంపించి సిగీరియా చిత్రాలకు ప్రతులు తయారు చెయ్యవలసిందని అభ్యర్థించింది. ఇంకా కొంతమంది యువకచిత్రకారులతో కలిసి వార్కర్కడికి వెళ్ళి ఆ చిత్రాల కన్నిటికీ ప్రతులు తయారుచేశారు. ప్రస్తుతం అవ్వన్నీ మద్రాసు మ్యూజియంలో భద్రపరిచారని తెలుస్తున్నది.

అటు సాహిత్యంలోను, ఇటు చిత్రకళలోను ఉత్సుకులయిన యువకు లెందరికో బాపిరాజుగారి ప్రోత్సాహం చేయూత ఇచ్చి, నూతన రచన లుద్భవింప జేసింది.

వీరు సాహిత్య కళారంగంలో చేసిన కృషి తలుచుకుంటే ఇంతటి విస్తారమైన రచన సాధ్యమూ అనిపిస్తుంది. అయితే ఇన్ని రంగాలలో ఒకేసారి వేలు పెట్టడంవల్ల కొంత ఏకాగ్రత తగ్గి వారి ప్రతిభ ఒక మహాస్రవంతిగా ప్రవహించక కేవలం పాయలుపాయలుగా చీలిపోయిందేమోనని కూడా అనిపిస్తూంటుంది.

బాపిరాజుగారి వ్యక్తి ఒక ఎత్తు. వారి కళా సాహిత్యకృషి అంతా ఒక ఎత్తు. ఆ వ్యక్తితో ఒకసారి పరిచయం కలిగించుకొన్న వారా మధురమూర్తినిక మరిచి పోలేరు. వారి ఇష్టాగోష్ఠులలో సిగరెట్టు తయారీ మొదలు సిగీరియా చిత్ర గాంభీర్యంవరకు ఎన్నెన్నో విషయాలు దొర్లి పోతూ శ్రోతలనురూత లూగిస్తూండేవి. వివిధవిషయాలలో వారు చదివిన గ్రంథాలు, నేకరించిన విజ్ఞానము అపారము. వైల్డ్ వెస్ట్ నవలలు మొదలుకొని విఖ్యాత పాశ్చాత్య రచనలదాకాగల గ్రంథాలన్నీ వారికి కరతలామలకాలే. ఎప్పుడు ఏవేవో పుస్తకాలు చదువుతూ ఆ ధోరణిలోనే తన స్వయమై పోతూఉండేవారు.

చివరిరోజులలో కూడా ఏవేవో పాటలు రాసుకుంటూ, నారాయణరావు నవల తప్పొప్పులు దిద్దుకుంటూ ఉండేవారా? తెలుస్తున్నది.

బాపిరాజుగారి అస్తమయంతో నేటి ఆంధ్రవాఙ్మయంలో ప్రముఖ సాహిత్య వ్రాసి, అమృతహృదయుడు, అయిన ఒక మాహావ్యక్తి స్వర్గపథానికి తరలిపోయాడు.

ఆయన రచించిన రచనలలో మధుర వాణి మొదలయిన నవలలు, కథలు మొదలైన వింకా అముద్రితంగా ఉండిపోయా

యని తెలుస్తున్నది. వారి రచనలు, చిత్రాలు—అన్నీ సంపుటలుగా ముద్రించి ప్రకటించవలసిన బాధ్యత తెలుగువారి మీద నిలిచిపోయింది. తెలుగువా రీవిధం

గానైనా బాపిరాజుగారి మొదల తమకున్న భక్తిగౌరవాలు ప్రకటించుకోగలరని ఆశిస్తున్నాను.

కాగితపు పడవలు

శ్రీ బొడ్డుబాపిరాజు

చినుకు న్వేను కొనుగాలికి

ననువుగ నటునిట్టుతూగి యాగుచు నాలో

జను వానకాల్య నురవడి

నొసరుగ కాగితపు పడవ లొకటొక్కటిగా.

రమణీయాభ్ర పథమ్ములంజను మరాళశ్రేణి శ్రీలన్, క్రమ క్రమ మెయ్యారములేలు పెండ్లి నడకల్ గా, తూగుటుయ్యాలలై తమి నూగించు తరంగ నెత్తముల యం దందాల పొందమ్మితో రములై, వెన్నెల చారగా జరుగు, బాలానంద కందమ్ములై !

చెలువుం గెంపుల వ్రేళ్ల నిన్ మలచి తీర్చెన్, చిన్ని చిన్నారి క్రొన్నెల వంకంబలె; మెత్తనొ పసియెదన్నిండారు బంగార పుంగల లన్నింపుచు లంగరెత్తె, నికజోకన్ సాగియే క్రొత్తరే వులకుం బోవుదు వేమి తెత్తు పడవా ! బుజ్జాయి కజ్జాయముల్?

చక్కనిగాలి వాలునను సాగెదవో? యెదురా తుపాను కుం
జిక్కి చికాకు సెందెదవో? చీదర మబ్బుల త్రోవ తప్పియే
ప్రక్కల కోసరిల్లెదవో? పైబడు వెల్లువ నిబ్బరింపకే
గ్రక్కున మునైదో? తుదకు గమ్యము చేరగనానో—కాదాకో?

చెడుగుడు లాడు నీ వెలుగు చీకటులన్ నడయాడు త్రోవలం
దొడు దొడుకుల్ ఘటించి, యెదురొత్తైడి గాలికి కేలుగల్పు నీ
యడుగని యెండవాసలకు నాగక - లోగక - సాగిపోవుమో
పడవ! వెలార్చి తీర్చునొక వాడు కలం డఖిలాంత రాయముల్!

ఆల సుడివోయి, భగ్నహృదయమ్ముల యల్లొక కొన్ని మున్సిపో;
నిలిచె నిరుద్ధయాన సరణిన్ మరికొన్ని, తీరనట్టి కో
రైలవలె; - ఎండవాన లెదిరించి ననున్ తలవంచ కుండ ను
జ్వలగతి సాగెకొన్ని, ఫలవన్మధురాశయ భాగ్య శాలురై!

ఎరుగనిబాట, త్రోసి నడిపించెడి వెల్లువ గాలిపాట, ముం
దరిగిన వానివెంట, తడియారని కంట గమింపగలేక, రెక్కలం
బరువిడగాక, అడ్డి నయనాంతరముల్ పెడద్రోయరాక, ని
వ్వెరవడు పాప మొక్కపడవేమొ తలంపుల మున్సి దేలుచున్!

కడలేని వెల్లువంబడి

యడుగడుగున కార్తిగుడిచి యాగున్, సాగున్

జడిలో నెద్దడిలో నీ

పడవలు షునవోలె బ్రదుకు బాటలలోనక

కావ్యదోషము

శ్రీ పోతురాచి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి

“తదల్పమపినోపేక్ష్యం కావ్యేదుష్టం కథంచన
స్యాద్వ్యపుఃసుందరమపి శ్విక్తేనైకేనగుర్భగమ్”
అని కావ్యాదర్శకారుడనినాడు. శరీరమెంత
సుందరముగా నున్నను కుఱ్ఱపాక యొకటి ఉన్నచో
దుర్భగత్వ మెట్లు వాటిల్లునో, అట్లే కావ్యమున
గూడ నొక్క దోషమైనను పనికిరాదు. వ్యాకరణ
దోషములు, సాహిత్యదోషములు, అయోగ్యతాది
దోషములు కావ్యమున నుండురాదు. దోషమపకర్ష
పేతువు.

ప్రాచీనులు శబ్దార్థ సహితత్వమునే కావ్యలక్షణ
ముగా చెప్పిరి. శబ్దార్థములతోపాటు వామను డలం
కారమును కలిపి కావ్యమును నిర్వచించెను. సుజా
లంకారములనుండి నిష్పన్నమగు సౌందర్యము నలం
కారముగా భావించుటచే “కావ్యశబ్దోఽయం సుజా
లంకార సంస్కృతయోః శబ్దార్థయోర్వర్తతే” అని
పలికి, తర్వాత “సదోష సుజాలంకారహానాదా నా
భ్యామ్” అని సూత్రించెను.

“నిర్దోషం గుణతత్కావ్య
మలంకారై రలంకృతమ్
రసాన్వితం కవిఃపూర్వక
కీర్తిం ప్రీతించ విందతి.”

అని భోజుడు పలికినాడు. “అదోషా” అనునాడు
అను విశేషణములతో ముక్తుడు శబ్దార్థములను ప్రస్తు
తించెను, “అపదోష తైవ నిగుణస్యగుణః” (9-12)
అని మాఘుడు దోష రాహిత్యమునే గుణముగా స్వీక
రించినాడు. కాని దోషములనెంత శ్రద్ధగా పరిత్య
జింప జూచినను యత్నించి దోష మెట్టి కావ్యమం
దైనను కన్పించగలదు. గుణభావములను “మలినమపి
హిమాం శోర్లత్కలక్ష్మీంతనోతి” అని సరి చెట్టుకొన
వచ్చును. “వికోపిదోషోగుణ సన్నిపాతే నిమజ్జ

తీందోః కిరణేష్వి వ్యాకః” అనిగూడ మహాకవి
యనినాడు.

దోషరాహిత్యమును కావ్యలక్షణములలో నొక
రానినిగా నెంచరాదని విశ్వనాథ, జగన్నాథులు
వాదించిరి. అవిమృష్టవిశేషాంశము లేక విశేషా
విమర్శమనబడు దోషము కన్పించు “స్యక్కా
గోహి...” అను శ్లోకమున సౌందర్యము లేదనుట
ప్రామానికము.

“నచ కించిగుణహీనం
దోషైః పరివర్జితం ననా కించిత్
తస్మాత్సాత్కర్యతే
దోషా నాత్యర్థతో గ్రాహ్యః”

అని భరతుడే పలికినాడు. ఇంతమాత్రమున
దోషములు కావ్యమున నుండవలెనని చెప్పరాదు.
దోషములుండరాదు, కాని దోషములు లేనంతమాత్ర
మున కావ్యత్వము సిద్ధించదు. స్వల్పదోషము
లన్నచో ప్రమాదములేదు, కాని రసదోషములు పని
కిరావు. దోషములనేక తెరగులుగాగలవు గనుక నే
“న్యూనాధికాది దోషోహి సేత్రోత్పాటకుల్యః.
అ సమర్థాదికస్తు పటల నిభః” అని నమిసాధువు,
“రస దోషోమహాదోషః అర్థదోషః తదపేక్షయా
నికృష్టః. పద పదైక దేశదోషాః పరిపాట్యా దవిష్టాః
ఇతి నికృష్టతరాః” అని కావ్య ప్ర కా శ వ్యాఖ్యా
వసరమున విద్యాచక్రవర్తి యనినారు.

పది కావ్యదోషములను భరతుడు ప్రస్తుతించి,
దోష విపర్యయములే గుణములనినాడు. ముక్తుడు
మాడుగుణములనే గ్రహించి, మిగిలినవి దోషభావ
నూచకములనినాడు—“దోష త్యాగాత్పరే శ్రేతాః”
కాని వామనుడు గుణ విపర్యయాత్మకములే దోషము
లనినాడు, అలంకార గ్రంథములలో ప్రధానగుణ
ములే నిర్వచింపబడినవి. ఒక్కొక్క గుణమనేకరీతుల

వివర్యస్తమ కాగలదు గనుక దోషములసంఖ్యయును లగును.

కావ్యమున నిరసింప వలసి నవి దోషములు. కావ్యవివర్యస్తమ తెచ్చునవి దోషములని దండియని నాగు, “నోషావిపత్తయే తత్ర గుణాః సంపత్తయే” యను దండివాక్యము “కావ్యసౌందర్యాక్షేపసోతవః త్యాగాయ దోషా జ్ఞాతవ్యాః” అని వామనునిచే ప్రపంచించబడినది. అభిమత ప్రతీతి వ్యవధాయకమై విఘ్నభూత మైనది దోషము. కావ్యమున రసము ప్రాణభూతమైన దగుటచే దోషము లీ ముఖ్యార్థభాగము లనవలెను. అనగా రసోత్పత్తి ప్రతిబంధకత్వమే దోషము. కావ్యాపకర్ష సేతువగు దోషము శబ్దార్థములలో గోచరమగునది, రసప్రతీతి నిర్విఘ్న ప్రతీతియైనచో నట దోషము లుండువు. అనగా నొకటి దోషమైనది, కానిది తేల్చవలెననిన, నిది రసప్రతీతికి ప్రతిబంధకమా? కాదా? యని విచారించవలెను. ఒకవేళ నొక దోషమున్నను నిర్విఘ్నప్రతీతి కల్గినయడల నది దోషము కాజాలవని భావము. కావున

“శ్రుతిదుష్టాదయో దోషాః అనిత్యాయేచ నూచితాః
ద్విన్యాత్మనేవ శృంగారే తే హేయా ఇత్యు
దీరితాః”

అని ఆనందవర్ధను డనినాడు. శ్రుతిదుష్టాది దోషములు రాద్రాది రసములలో గుణములుగాను, శృంగారాది రసములలో దోషములుగాను భాసించుచున్నవి. ఒక దోషము శాశ్వతముగా, అన్నిదోట్ల దోషముగానే నిలచిపోవునని చెప్పి పీలులేదు గనుక దోషముల కనిత్యత్వము చెప్పబడినది. కాని అపశబ్ద, భిన్నవృత్తాదులు నిత్యదోషములని అభినవు డనినాడు. అనుకరణాది సన్నివేశములలో నపశబ్దములు దోషములు కాజాలవని అభినవుడు విస్మరించినాడు.

“తదపి పదం నవోషాయ, యథావికట నితంబాయాః
పతిమనుకుర్వాణా సఖీ ప్రాహ—

‘కాలేమాషం సస్యేమాసం
వదితి శకాశం యశ్చ సకాశమ్
ఉష్టేలుంపతి రం వాషం వా
తస్యై దత్తావికటనితంబా’

అని ఉదహరించుచు అపశబ్ద మే స్థలములలో

దోషము కాదో నమి సాగువు చెప్పినాడు. కాగా అభిమతార్థ విఘ్న సేతువు, ముఖ్యార్థహతి, లేక రసవిఘ్నకరము నగు దోషమును అనాచిత్యముగా నిర్వచింపవలెను. “శబ్దదోషాణా మనాచిత్యోపగమాత్” అని మహిమభట్టి దోషమును అనాచిత్యముగా నిర్వచించి,

“పారంపర్యేణ సాక్షాచ్చ తచేతత్ప్రీతి పద్యతే
క పేరజాగరూకస్య రసభంగ నిమిత్తతామ్
యత్త్యేతత్ శబ్దవిషయం బహుధా పరిదృశ్యతే
తస్యప్రకమభేదాద్యాదోషాః పంచైవయోనయః”

అని సంగ్రహకారికల నిచ్చినాడు. అనాచిత్యమనగా సహృదయోద్వేజకత్వము.

అనృత, వ్యాఘాత, పునరుక్తము లనబడు దోషములు న్యాయసూత్రములచే (2-1-57) పరామర్శింపబడినవి. భరత, భామహ, దండి ప్రభృతుల ఏకార్థమే ఇవట పునరుక్తము కాగలదు. భామహుని వ్యర్థము, దండియొక్క పూర్వాపర విరుద్ధము ఇవట గల వ్యాఘాత పర్యాయములు. న్యాయభాష్యాదులలో అనువాదసమయమున పునరుక్తి దోషము కాదని దోషానిత్యత్వము చెప్పబడినది. ఇవిగాక అర్థాంతర, నిరర్థక, అవిజ్ఞాతార్థ, అపార్థకములను దోషములు న్యాయసూత్రములలో (5.1-10) ప్రస్తుతించబడినవి. శాసనాధికారమున అకాంతి, వ్యాఘాత, పునరుక్త, అపశబ్ద, సంప్లవములను లేఖదోషములను కాటిల్లుడు (2.10) వివరించినాడు. అనృత, నిరర్థక, అపార్థక, ఘట, నిస్సార, అధిక, ఊన, పునరుక్త, వ్యాఘాత, అయుక్త, క్రమభిన్న, వచనభిన్న, విభక్తిభిన్న, లింగభిన్న, అపద, స్వభావహీన, వ్యవహిత, కాలదోష, యతిదోష, ఛవిదోష, అనభిహిత, సమయవిరుద్ధ, నిర్దేశక, సమాసదోష, ఉపమాదోష, రూపకదోష నిర్దేశదోష, పదార్థదోష, సంధిదోషములు అనుయోగ ద్వారమున వివరించబడినవి. మహాభారతములోని శాంతిపర్వమున సులభాజనకసంవాదములో అపేతార్థ, భిన్నార్థ, న్యాయవిరుద్ధ, అధిక, అశ్లేష్ఠ, సందిగ్ధ, గుర్వక్షర, పరాఙ్ముఖపద, అనృత, త్రివర్గవిరుద్ధ, అసంస్కృత, న్యూన, కష్టశబ్ద, విక్రమ, సశేష, నిష్కారణ, అహేతుకాది దోషముల ప్రస్తావన గలదు.

భరతుడు పదిదోషములను పేర్కొనినాడు. భామహుని దేశకాలకలా లోకన్యాయాగమ విరోధి, ప్రతిజ్ఞా హేతు దృష్టాంతహీనములు భరతుని న్యాయాపేతమునకు జెందినవి. విషమము వృత్తదోషము. ఈ వృత్తదోషమును శబ్దానాచిత్యముగా మహిమభట్టు గ్రహించెను. శబ్దచ్యుతము శబ్దహీనమనబడు అపశబ్దము. గూఢశబ్దాభిధానమే గూఢార్థము. అర్థాంతర మన వాచ్యవచనము, అవాచ్యవచనమునను దోషద్వయము గలదని వ్యక్తివివేకముద్వారా తెలియనగును. అర్థహీనమనగా భామహాదుల అపార్థము. ఏకార్థమును పునరుక్తియైనారు. అభిప్రాయార్థమును ససంశయ మనదగును.

వామనుని మతము నవలంబించి గుణదోషముల నభినవుడు వ్యాఖ్యానించెను. గూఢార్థమును నేయార్థములేక కల్పితార్థముగ గ్రహించినాడు. భరతుని అర్థాంతరమునకు వామనుడు ఏకార్థములేక ఉక్తార్థముక్రింద నొసగిన ఉదాహరణ నిచ్చినాడు. భరతుని అవస్థ్య వర్ణనను వాక్యదోషముగా వ్యాఖ్యానించినాడు. అర్థహీనమును వామనుని వ్యర్థముగా వివరించినాడు. దూరసంబంధ వ్యవధానము లేక వామనుని వ్యవహితార్థప్రత్యయమును క్లిష్టము, గ్రామ్యము లేక అసభ్యము, పరస్పర విరోధము అను ముత్తైరగుల దోషములు భిన్నార్థమున గలవనినాడు. సముదాయార్థ భూస్వమును అపార్థముగ నభిప్రాయార్థమును వివరించినాడు. దేశకాల కలాశాస్త్ర విరుద్ధమే న్యాయాపేతమనినాడు.

ఈ పదిదోషములనే గాక సిద్ధివ్యంజకమున పునరుక్తము, అసమాసము, విభక్తిభేదము, విసంధి, అపార్థము, త్రిలింగదోషములు, ప్రత్యక్షపరోక్ష సంమోహము, చందోవృత్తత్యాగము, గురులాఘవ సంకరము, యతిభేదము అను దోషములను భరతుడు ప్రస్తావించెను.

నేయార్థ, క్లిష్ట, అన్యార్థ, అవాచక, అయుక్తి మత్, గూఢ శబ్దాభిధా, ప్రతిదుష్ట, అర్థదుష్ట, కల్పనాదుష్ట, ప్రతికష్ట (1-37-47-) దోషములనే భామహుడు వివరించి, ఈ దోషము లెట్లు గుణములు కాగలవో వివరించెను (1. 54-58) నాల్గవ అధ్యాయమున అపార్థ, వ్యర్థ, ఏకార్థ, ససంశయ, అపక్రమ, శబ్దహీన, యతిభ్రష్ట, విసంధి, దేశకాలకలాలోకన్యాయాగమవిరోధి, ప్రతిజ్ఞా హేతుదృష్టాంతహీనము

లను పదిదోషములను చెప్పినాడు. కావ్యదర్శము లో నీ పదిదోషములు గలవు. ప్రతిదోషము నెప్పుడెట్లు గుణమగునో విస్తృతముగా చంకి చూచినాడు.

గుణదోషములను శబ్దార్థపరములుగా విభజించినవాడు వామనుడు. అసాగు, కష్ట, గ్రామ్య, అప్రతీత, అనర్థకములనునవి పదదోషములని; అన్యార్థ, నేయార్థ, గూఢార్థ, అస్థిలార్థ, క్లిష్టార్థములు పదార్థదోషములని; భిన్నవృత్తి, యతి భ్రష్ట, విసంధులు వాక్యదోషములని; వ్యర్థ, ఏకార్థ, సందిగ్ధ అయుక్త, అపక్రమ, లోకవిద్యా విరుద్ధ దోషములు వాక్యార్థదోషములని విభజించినాడు. ఇవి గాక ఉపమాదోషము లారీయబడినవి.

న్యూనపద, అధికపద, అవాచక, అపక్రమ, అప్రస్తావన, అచారపద దోషములను రుద్రుడు అంగీకరించినట్లు తెలియనగును. అసమర్థ, అప్రతీత, విసంధి, విపరీత కల్పన, గ్రామ్య, అవ్యుత్పన్న, జ్యేష్ఠములను పదదోషములను, సంకీర్ణ, గర్భిత, గతార్థ, అసలంకారములను వాక్యదోషములను, అపహేతు, అప్రతీత, నిరాగమ, బాహ్యత్, అసంబద్ధ, గ్రామ్య, విరస, తిద్వత్, అతిమాత్రములను అర్థదోషములను, ఉపమాదోషములను గూడ అంగీకరించినాడు.

ఆనందవర్మనుడు గుణములను రససర్వములుగా ప్రపంచించుచు, దోషములను గూడ రససర్వములుగానే గ్రహించెను. రసప్రతీతికి విఘ్నము కల్గించునవి దోషములని సామాన్యలక్షణ మియబడినది. పద, వాక్య, ప్రకరణ, ప్రబంధ, శబ్ద, అర్థ, అలంకార, రసములకు చెందిన దోషము లిచట కన్పించుచున్నవి. ఈ దోషము లనాచిత్యము నాశ్రయించుకొని వచ్చునవి. విరోధిరససంబంధి విభావాది పరిగ్రహము, విస్తరముగా నన్వితమైన వస్తువుగూడ అన్యవర్ణన కుపకరించుట, అకాండవిచ్ఛిత్తి, అకాండ ప్రకాశనము, పుష్కమైన విషయము మాటిమాటికి దీప్తమగుట, వృత్త్యసౌచిత్యము అనునవి ప్రధానముగా రసప్రతీతికి విఘ్నమును తెచ్చు దోషములు. ఇవి రసవిరోధులు. ఈ దోషములను మమృతుడు చక్కగా వివరించుచున్నాడు. “రసస్థాయి వ్యభిచారిణాం స్వశబ్ద వాచ్యత్వం”, “అనుభావ విభావయోః కష్టకల్పనయా

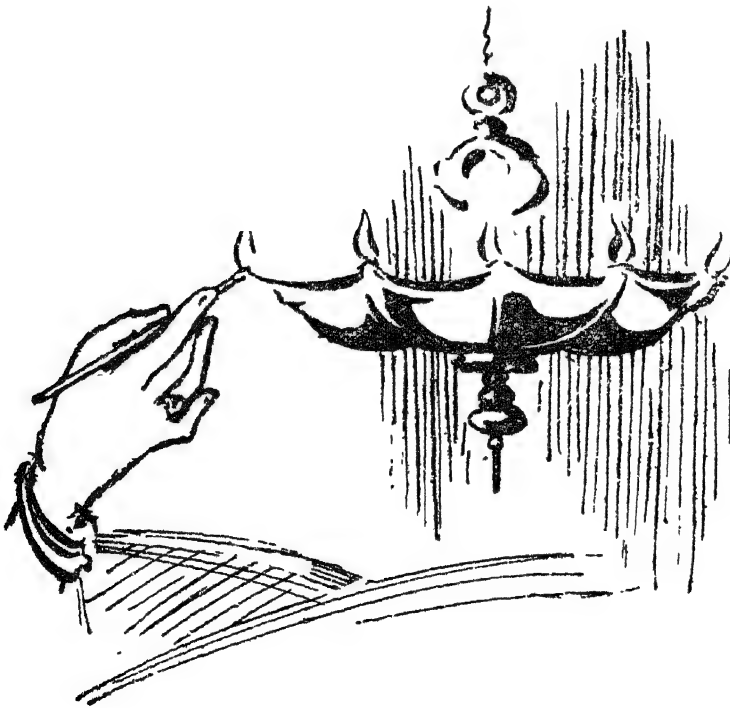
వ్యక్తి", "ప్రతికూల విభావాది గ్రహః", "పునః పునః దీప్తిః", "అకాంక్షే ప్రథనం", "అకాంక్షే భేదః", "అంగస్యా పృథివిస్తృతిః", "అంగినః అననుసంధానం", "ప్రకృతి విపర్యయః", "అనంగ స్వాభిధానం" అని వివరించినాడు.

మహిమభట్టు తన వ్యక్తి వివేకమున ద్వితీయ విమర్శలో దోషవిచారమును పూర్తిగా పరిపాదించాడు. అనాచిత్యమే దోషము. దోషము శబ్దార్థములలో గాననగును. విభావాది పరిపాదము ననర్థదోషములు కన్పించగలవు. కాని శబ్దదోషములు బహిరంగములు. ఇట్టివాటిలో ముఖ్యముగా పైదువిధములు కన్పించగలవు. విధేయా విమర్శ, ప్రకరమభేదము, క్రమ భేదము, పానరుక్త్యము, వాచ్యవచనము నని ఓనిని పిలుతురు. వృత్తమున దుఃశ్రవత్వమున్న నది శబ్దానాచిత్యమగును. కాని రసానుగుణ్యముగా నీదోష వివేకము గావించవలెను గనుక "వివక్షిత రసాది ప్రతీతి విఘ్నవిధాయిత్వం నామసామాన్య లక్షణమ్" అనినాడు. వాచ్యవచనముతోబాటు

అవాచ్యవచనమునుగూడ గ్రహించి, అపుష్టార్థమును ప్రస్తుతించినాడు.

దోషములలో రసదోషములు ప్రధానములు. రసదోషముల నాశ్రయించుకొని శబ్దదోషములు, అర్థదోషములు, వర్ణదోషములు, రచనాదోషములు బయలుదేరుదాన్నివి. వర్ణరచనా దోషములు సంఘటనను, వృత్తిని ఆశ్రయించుకొనినవి. ఓటితోబాటు అలంకార దోషములను ముగ్ధుడు విస్తృతముగా ప్రపంచించినాడు.

దోష విపర్యయములు గుణములని, గుణవిపర్యయములు దోషములని భరతే, వామనుల నినారు. దోషములు రసదోషములని అనందినర్తసుడి వాదమునకు ప్రాణమును తెచ్చినాడు. దోషములు సహితము గుణములు కాగలవని భామహాదులు దోషానిత్యత్వమును ప్రపంచించిరి. ఘోషాదు కూడ పైశేషికగుణము లనబడు దోషగుణములను చెప్పినాడు. దోషము సహృదయోద్వేజక మగుటచే మహిమభట్టు దోషము ననాచిత్యముగా నిర్వచించెను. దీనితో ప్రబంధదోషములు కూడ బయలుదేరినవి.

నవల:

శాఫో

అల్పాంజ్ డాడె (వ్)

3

“ఈ మాటు సరిగ్గా మనకి కావల్సింది వార కింది. రూడి ఆమ్స్టర్ డామ్లో, స్టేషను కేంద్రంగా ఇల్లు! మూడుగదులు, పెద్ద బాల్కనీ. నీ కిష్టమయితే సాయంత్రం నువ్వు ఆఫీసు నుంచి రాగానే వెళ్ళి మానివద్దాం. భాగం చాలా ఎత్తున ఉంది. బయటంతస్తులపైన. కానీ నన్ను ఎత్తు కొని వెర్నాక్ గా! అప్పు డెంత బాసందో జ్ఞాపకం ఉందా?”

అంటూ ఆ స్మృతి రేకెత్తించిన ఆనందంలో అతని కౌగిలిలో తలమార్చి, అతని రొమ్ముపై మొగం దుడ్డుకుంటూ, తన పూర్వస్థానాన్ని, స్వస్థానాన్ని, అక్కడ పెదుకుంటూన్నట్లు కౌగిటిలోకి కదుల్తోంది.

లాటిన్ క్వార్టర్ సమర్థమస్యమంలో ఒక నాసి హూటలు గదిలో ఇద్దరూ ఉన్నారు. అక్కడి వాతావరణమంతా—తలకట్టువలలుకట్టిన ఆడవాళ్లు, కట్టచెప్పలతో, చెక్కమెల్లూరిన నిత్యంచేసే టక్కుటక్కు శ్వాసలు, ప్రక్కగదులల్లోని సర్వ వ్యవహారాలూ చెవులకు కట్టినట్లు వినిపిస్తూ గదులకు మధ్యనున్న, కాగితపుపూత జీవదారు చెక్కసరంబీ గోడలు, ఉమ్మడి తాళాలు, గుడ్డిదీపాలు, తలుపువల అన్నిటి కలగా పులగం—ఆ వాతావరణమంతా అతనికి చీదర ఎత్తించి దుర్భరమైపోయింది. ఆమె కాప్రసక్త పట్టినట్లులేదు. అటుకమూలనైనాసరే

మరికి కాలవ తూములోనైనాసరే నివాసం ఏర్పరుచుకొనేందుకామె కభ్యంతరమే ఉన్నట్లు లేదు. జీన్ తో మాత్రం ఉండాలి. అతను ప్రక్కనుంచే ఎక్కడున్నా ఆమెకు తెల్లలేదు.

తనకు తనుగా నివసిస్తూన్నంతకాలం వినాదూ ఆలోచించనైనా ఆలోచించని ఆనేక సన్నివేశాలు స్మర్తలు, ఇప్పుడతని సున్నితహృదయాన్ని గాయపరుస్తున్నాయి. ఈ ఏకరాత్రి ప్రణయాలు తన ప్రేమను నీచపరుస్తూ న్నట్లనిపించి అతనికి చిరారు కల్గించసాగాయి. జార్జిన్ డిప్లాంటిన్ లోని జంతుశాలలో కోతుల బోనుముందర నుల్చున్నట్లు అనిపించేది అతనికి. అక్కడికోతులు మానవప్రణయ కలాపాన్నంతా నీచంగా వెక్కిరిస్తూన్నట్లు అనుకరించి, కామమంటేనే అసహ్యమూ, వికారమూ కల్గించేవి అతనిలో. ఇక్కడా అల్లాగే అనిపించసాగింది. అదికాకుండా అక్కడి “బూత్ వర్థ సెంటర్ మైకేల్ రెస్టారెంటు”లో భోజనంకూడా విసుగు పుట్టించసాగింది. రోజూ రెండుసార్లు ఆ హోటల్ లో, పెద్దహాలులో యూనివర్సిటీ విద్యార్థులు, ఆర్థువిద్యార్థులు, చిత్రకారులు శిల్పులు, వీళ్ళందరితో కలిసి భోంచెయ్యాలి రావటం కూడా మొహం మొక్కుకురాసాగింది. అక్కడ ఎవళ్లనీ ఎరగడు. కానీ విడాది పాటు వస్తూండటంలో, అతని మొగం అక్కడ అందరికీ పరిచయం కాక తప్పలేదు.

భోజనాలహాలు ప్రవేశించి ప్రవేశించటంతోనే హాలులో ఉన్నవాళ్లదృష్టులన్నీ పాన్ని వైపు

తిరగటంతో అతని మొగం నిగ్గుతో ఎఱ్ఱబారి కందగడ లాగై పోయేది. అడదాన్ని వెంటచెట్టుకొని వెళ్తున్న యువకులలో ఉండే తత్తరపాటుతో, లేని పొరుషం తెచ్చుకొని ఉభృతంగా ముందుకు కదలేవాడు.

అంతకన్నా, తన ఆఫీసులో పై ఉద్యోగులు గాని, తన యింటిదగ్గరవాళ్లవల్లనాగాని, ఆమెతో ఉండగా తటస్థపడతారేమోనన్న నిత్యభయం. పై పెద్ద ఖర్చుకూడా భరించరానంతగానే ఉండేది.

ప్రతిసారి భోజనంఅయి బిల్లు చేతి కంద గానే, ఫాన్ని బిల్లు చేత పుచ్చుకొని, జాబితా అంతా చదివి, “అబ్బ ఎంత ప్రియమా! ఈ డబ్బుతో, మనకు మనం చేసుకొంటే, మామూరోజులు గోప గల్గుతాను” అనేది.

“చేసుకొంటే వద్దన్న చెవరు” అన్నాడు.

అంతో అద్దె ఇల్లు నడకటం ప్రారంభం చారు.

అక్కడే ఉన్నది ఉచ్చు. ఎంతెంత మంచి వాళ్ళు, ఎంత నిబ్బరం గల వాళ్ళూ కూడా, ఆ ఉచ్చులో పడిపోతారు. చెచ్చని, ఇంటి వాతావరణాలలో, కుటుంబమధ్యాలలో చిననాడు పెరిగిన ప్రతివాళ్లనూ, తన గార్హస్థ్యం సక్రమమవాలని, తనకు తనదంటూ ఒక ఇల్లు ఉండాలనే వాంఛ లోబర్చుకొని ఆ ఉచ్చులోకి నెట్టుతుంది.

రూడి ఆప్టర్ డామ్లోని, ఆ భాగం వెంటనే అడ్డుకు తీసుకొన్నాడు. చాలా బాగుందనే నిశ్చయించుకొన్నారు. గదులన్నీ ఒకదానిలోకి ఒకటి తెరుచుకొంటూ వరుసగా ఉన్నా!—చావడీ, వంటగది, క్రింది దొడ్డి ఆవరణలోకి మాస్తాయి. అక్కడంతా చెత్తాచెదారం. క్రింద ఇంగ్లీషు కల్లుపాకలోంచి ఘోషైన దుర్వాసన లాస్తాయి. పడకగది వీధిమీది కుంటుంది. వీధిలో అస్తమానం రాస్తా సందడి. దగ్గరలో నిత్యం రైళ్లకూతల, రాకపోకల హోరవల్లం. స్టేషన్ జనం మోత—ఇవేవీకూడా వాళ్ల లెళ్ళలోకి రాలేదు. స్టేషన్కు దగ్గరగా ఉండటం, సీన్ నది ఒడ్డునే ఇటూ అటూ పచ్చపచ్చని తోటలూ బంగాళాలూ కన్నులపండువుగా, కనబడటం, వాళ్ళకి ఉత్సాహాన్నిచ్చాయి. ఆ బాల్కనీ, వైకపపు

జింక్ రేకులతో అమర్చబడింది. వానకాలంలో వాన హోరుకు రేకులు టపటపా మోగుతూ, చుట్టూ కుంభవృష్టిగా నీరు కారుతూ, బితుకు బితుకు మనిసిం చేటట్లున్నా, వేసవికాలంలో బాల్కనీలో చల్లగాలిలో కూర్చుని భోంచేస్తూంటే ఎక్కడో కొండ కొన నున్నంతి ఆనందం కల్పించేది.

ఇంటికి సరంజామా చేర్చుకోటం ప్రారంభం చారు. తను స్వంతంగా ఇల్లు పుచ్చుకుని ఉండామనుకొంటున్నానని షీన్ ఇంటికి వ్రాశాడు. వెంటనే పిన్ని “దివోనీ” కావలసిన డబ్బు పంపించింది. (తన యింటిదగ్గర పెత్తనం అంతా దాదాపు ఆవివదే) డబ్బుతోపాటు ఉత్తరంలో, కావల్సిన సామానంతా ఇంటిదగ్గరనుంచి వెంటనే పంపిస్తున్నానని వ్రాసింది. కుట్టవాడి సౌఖ్యంకోసం, ఉత్తరపు గదినుంచి తీసి, ఒక పెద్ద పేము సోఫా, ఛెస్ట్ ఆఫ్ డ్రాయర్లు, పెద్ద చీరువా అన్నీ పంపిస్తోంది.

తన యింటిదగ్గర ఆ గది అతని కన్నులలో మెరిసింది. వరాండా చివర ఒకమూలగా, గాలి జోరుకు ఆలవాలమై ఉత్తరపు గది ఉంది. ఆ గది కిటికీలు ఎప్పుడూ మానేసి ఉంటాయి. వికాలమైన గది. అక్కడ ఎవళ్లూ ఉండరు. హోరుగాలికి అక్కడ కిటికీ తలుపులన్నీ నిత్యంబకటకా మోగుతుంటాయి. ఒక్కొక్క తరంవారు వాడి వదిలేసిన సామాన్లన్నీ ఆ గదిలో గుట్టగా పేరుకొంటూఉంటాయి.

తను పంపిన పేముసోఫా ఎల్లాంటి వింతవింత కలాపాలకు ఆలవాలమాతూందో, ఆ పురాతనపు ఎంపైర్ ఛెస్ట్ ఆఫ్ డ్రాయర్లు, ఎల్లాంటి సిల్క్ గౌనులూ, లేసుజ్జాజులూ, పట్టు మొలదట్టిలతో నిండి పోతోందా దివోనికి తెలిస్తే! కాని గాసిస్ అంత రాత్రి చేసిన ఘోషలన్నీ కోత్తకాపురపు మోజులో అంతరించిపోయాయి.

రోజూ సాయంత్రం అవగానే ఆఫీసునుంచి ఇంటికివచ్చి, ఫాన్నితో చెట్టాపట్టా లేసుకొని అవీ ఇవీ కొనేందుకు బజారుకు బయలుదేరటం చాలా కుతూహలం గల్గించేది. ఇంటికి కావలసిన సామాన్లు కొనుక్కోవాలి. భోజనాలగదిలో, వంటకాలకు బల్ల కావాలి. భోజనం చేసే గుండ్రనిబల్ల, ఆరు కుర్చీలు కిటికీలకు, మంచానికి దోమతెరలు కర్తెస్తు—అతను

ఎదిపడితే అది ఏ గరకుపడితే ఆ గరకు కొనేందుకు సిద్ధంగా ఉండేవాడు—కాని ఫాన్నీలో ఇద్దరికీ కావలసిన జాగ్రత్తంతా ఇమిడేఉంది. కుర్చీలు గట్టిపానో కానో కూర్చోని మానేది. బల్ల సోదరులు సమంగా వస్తున్నాయో రావో తీసిమానేది. ప్రతి వస్తువు పరీక్ష చేసి, బేరం చేసి, వ్యాపారంలో మంచి అనుభవం నిరూపించుకునేది.

చిన్నకాపురానికి కావలసిన వంటపరికగా లన్నీ భోక్తరు చవకగా కొనగలబోల్లు ఆమెకు తెలుసు. నాలుగు ఇనపబూర్ల మూకుళ్లు, ప్రొద్దున్న ఛాకతేట్ కామకొనేందుకు పింగాణీబూర్లమూకుడు —రాగిదికాదు రాగిదైనే తోమటం కష్టం— పళ్ళాలు, గరిటలు, భోజనానికి పింగాణీస్లేటులు— అన్నీ మొత్తంగా చవకగాకొని, బొమ్మ సామాను లాగా పాక్ చేయించి ఇంటికి తెప్పించింది. కువ్వొడ్లు, రుప్పొడ్లు, గలీబులు, టేబిల్ క్లాత్లు, తెరగుడ్డలు, — ఇంట్లోనికి ఫ్యాక్టరీ ఏజంట్ల నొకణ్ణి పట్టుకొని, అతనిదగ్గర చవకగా కొన్నది. వాట్ల ధరకూడా, నెలవారీగా కొంతకొంత ఇచ్చి తీర్చుకోవచ్చు. నిత్యం ఎక్కడో వస్తువు చవుకగా దొరకుతుందా, ఎక్కడో ఎలం అమ్మకాలు జరుగు తాయా; అని పారిస్ మహాసముద్రంలో మునిగి పోయిన కుటుంబాల తాలూకు పాతసామాన్లు, కొట్టు కొనివచ్చిన తీరాలలాగుండే ఎలపుబాదలన్నీ గాలిం చేది. క్లిచే బూలివర్డ్ లో, దాదాపు కొత్తపందిర పట్టు మంచం, “శ్రీ కృష్ణదూ, అష్టభార్యలూ” కూడా ఏకకాలంలో పడుకునేందుకు విశాలమైనంత మంచం, అతి చౌకగా బేరంచేసి తెచ్చింది.

అతనుకూడా మధ్యమధ్య మంచిబెరం చేద్దా మని ప్రయత్నించేవాడు. కాని అతనికి కుదిరేది కాదు. పాపులో కెల్మీ, అక్కరలేదని వట్టి చేతు లతో రాగలగటం అతనికి చేతయేదికాదు. ఒకసారి ఫాన్నీ చెప్పింది ఏదో కొనటానికి వెళ్ళి అది ముందే అమ్మకడై పోయేటప్పటికి, కచేరీ చావడంలో వేలా డేసే, దీసాలగుత్తి కొనుక్కొన్నాడు. కాని కచేరీ చావిడే తే దా యింట్లో!

“పోనీలే! వరండాలో పెడ్డం!” అంది ఫాన్నీ అతన్ని ఊరడించేందుకు.

ఎక్కడో వస్తువుండాలి—ఎంతెంత ఉండాలి —కొలతలు, అంచనాలు—వావాలు ప్రతినాదాలు— ఎంత హాయి అనిపించేవి! తీరా ఇంత జాగ్రత్త పడ్డాక ఏదో అవసరమైన వస్తువు గుర్తిపోయేటప్ప టికి, సబ్బరాని నవ్వులు, హాళికేకలు! ఎంతో ఏదో ఒకటి మరిచిపోక తప్పనట్లే ఉండేది.

తీరామాస్తే సన్నికల్లు తెచ్చుకోలేదు. సన్ని కల్లు లేకుండా కాపురం మొదలుపెట్టారట— హయ్యో!

అన్నీ కొని, అన్నీ సర్ది ఎక్కడి వక్కడ చక్కగా అలంకరించి, కొత్త టాంతురులో కొత్త వత్తివేసి, దీపం వెల్గించి, కొత్తఇంట్లో కాపురం ప్రారంభిస్తే, నిజంగా ఆ మొదటిరాత్రి ఎంతహాయిగా ఉంది!

రాత్రి పడుకోబోయేమీనుకు, గదులన్నిటా ఎక్కడిదక్కడ సరిగ్గా ఉండో లేదో పరీక్షిస్తూ తిరి గారు. అతను తెలుపులు వేస్తూంటే మహా ఆనందంతో చేతిలో కొవ్వొత్తి ఎత్తి పట్టుకొని దీపం చూపిస్తూ, అంది. “తాళం సరిగ్గా వేశావా! ఇంకో తిప్ప తిప్ప- తెలుపులు గట్టిగా పడ్డాయా—నిమాత్రం చలిగాలి లేకుండా నెచ్చగా ఉండాలి”

అల్లా ఒక నూత్న రమణీయ జీవితం ప్రారంభ మయింది. రోజూ ఆఫీసు అవగానే తొందరగా ఇంటికి వచ్చేసేవాడు—ఇంటి దగ్గర నీమా జామా విప్పేసి, స్లిప్స్ తో, చలిమంట గూటిదగ్గర నెచ్చగా హాయిగా కుర్చీలో కూర్చునేందుకు! ఇంటికివస్తూ చీకటి సందులలో బురదరోడ్లమీద వస్తున్నంత సేపూ తన యింట్లో నెచ్చదనమూ, వెలిగించిన దీపమూ, తన ఊరిమంచి వచ్చిన పురాతన వస్తు వులూ అన్నీ మనసులో ముందే చిత్రించుకొంటూ వచ్చేవాడు. ఫాన్నీ వాటిని మూలపారేడ్డామను కొందిగాని రానురానూ గదిలో కెల్లా అవే రచ్య మైన వస్తువులుగా తయారయాయి. ముఖ్యంగా బాయి 16 కాలంనాటి అద్దాలబీరువా—ఆ అద్దాల మీద అంతా పల్లెటి పంకుగల ఉత్పివద్యశ్యాలు తప్పెటలతో నృత్యాలుచేస్తూన్న జానపదుల చిత్రాలు మనోహరంగా చిత్రించబడి ఉన్నాయి. చిననాటి నుంచీ పరిచితమైన ఆ వస్తువు లక్కడ ఉండేటప్పటికి తన ఇంటి వాతావరణాన్ని, ఆ పవిత్రతనే, ఇక్కడ

కూడా మనోజ్ఞంగా స్ఫురింపచేస్తూ మనస్సుకు శాంతిని చేకూర్చేది.

ఇంటికొచ్చి పీఠతలుపు తట్టేటప్పటికి, నీటు గా పుభంగా, చక్కగా అలంకరించుకొని, ఫాన్నీ ప్రత్యక్షమయ్యేది. ఆమెకు గుస్తుల అలంకరణ చక్కగా తెలుసు. అందుకనే, ఎద్దెరికంలేని సామాన్యతతో కనిపించే అతిసున్నితపు విధానంలో అలంకరణ సాగించుకొనేది. ఆమె నల్లని ఉన్నిగొను, అతిసాధారణంగా కనబడేది. కానిబహు చక్కగా ఉండేది. చేతులు మోచేతులపైకి నెనక్కు చూపిచి, వంటచేసేటప్పుడు గుస్తులు పాడవకుండా ఒక తెల్లని సెద్దరుమాల బుజాలమీద కప్పకొనేది. ఇంట్లో వంటపనులన్నీ ఆమె చేసేది. అంట్లు తోమటం, ఇళ్లు కడగటంలాంటి చేతులు ముద్దుబాడే మోటుపనులకు మాత్రం చాకగా ఒక గానీని కుదిర్చేది.

భోజనాలు, పనులన్నీ అచూక తెల్లరుమాల తీసి వంటయింటి తలుపుఅవతల ఆరవేసి, వచ్చి కూర్చుని, తన మధురకంకంతో అతనికోసం చక్కచక్కని పాటలు పాడేది.

పీఠిలో చలివణికిస్తూ కుంభవృష్టిగా కురుస్తూన్న వర్షంలో కూడా ఎవరెగకుండా వెళ్తున్న బళ్ళ చక్రాల సందడి సాగిపోతూనే ఉండేది. వరాండా జింకుచేతులమీద చినుకులు చిటపట చిట పట హోరెత్తిపోతూనే ఉండేది. గానీ చలిమంట పొయ్యిదగ్గర, పేముకుర్చీలో కాళ్లు చాచుకొని కూర్చుని—పాదాలు కాచుకొంటూ చలికాసుతూ నెచ్చుగాకూర్చుని—దురాన రైలుస్టేషన్ మేడకిటికిల కేసీ, అక్కడి బల్లలదగ్గర తలలువంచుకొని దీపాల నెలుగులో తెరిపి అంటూ లేకుండా వ్రాసుకొంటూ కూర్చున్న రైల్వే గుహస్తాల కేసీ, చూస్తూ కూర్చునేవాడు.

అతనికి చాలా సుఖంగా ఉంది. ఆలాలనకు అవకాశం లేదు. తన నొగ్గను కొంటున్నాడు. అయితే తన ప్రేమిస్తున్నాడా? లేదు. కాని, అనవరతం తన సౌఖ్యాన్ని వేయకళ్ళ కనిపెట్టూ తన నావరించుకొన్న ప్రేమకు కృతజ్ఞుడై పోతున్నాడు. ఇన్నాళ్లూ కేవలం ఏదో మాయా వాగురలో పడిపోతానన్న భయంచేత ఈ సుఖాన్ని నిరాకరించి దూరస్థుడనయి

ఎల్లా ఉండగలిగానా అని ఆశ్చర్యపోతున్నాడు. ఇప్పుడా భయం పేలవంగా, పిచ్చి భ్రమగా కనబడుతుంది. నిలకడలేకుండా, ఏ స్త్రీతో పడితే, ఆ స్త్రీతోపోతూ, ఆరోగ్యానికి అపాయకరంగావరించే ముసుపటి జీవితంకన్నా, ఇప్పటి జీవితం నాంనడంగా, పుభంగా లేదా?

తరువాత ఎప్పుడో వచ్చే బాగులుకూడా ఏమీ లేవు. మూడేళ్లల్లో, అతను వెళ్లిపోవాల్సిన రోజువచ్చేటప్పటికి, చాలా సునాయాసంగా ఇద్దరూ విడివడిపోతారు. ఆ విషయమంతా ఫాన్నీ ఎరిగేఉంది.

మృత్యువుమాదిరిచై, ఇప్పుడు కాక ఎప్పుడో చాలాకాలానికి విధాయకంగా రాగల విషయాన్ని గూర్చి మాట్లాడుకొన్నట్లు, ఆ, రాగల ఎవరొకరు గురించి, ఫాన్నీ అతనూ, శాంతంగా మాట్లాడుకునేవారు. అతని కున్న భయమల్లా ఒకటే. తను ఒంటరిగా జీవించటంలేదని తన కుటుంబంలో తెలుస్తుందేమోనని. తండ్రి చాలా తీవ్ర స్వభావుడు. శ్రోత్రియుడు. ఆయనకు కోపం వస్తేపట్టకం కష్టం.

కాని ఎల్లా తెలుస్తుంది! జీన్, పారిస్ లో ఎవర్నీ చూడటానికి వెళ్ళేవాడు కాదు. అతని తండ్రికి (ఆయనను కాన్సల్ అని పిలుస్తారు) ఏడాది పొడుగునా ఎన్నేటూ, ద్రాక్షతోటలూ, అవి చూసుకోటంతోటీ ద్రాక్ష పాడవకుండా కాపాడుకోవటంతోటీ, సరిపోతుంది. అతని తల్లి రోగిగిప్పిది. ఇతరుల సాయం లేనిదే ముందం దిగి రెండవగులు కూడా వేయలేదు. ఇంటి పనంతా తోడికోడలు దివోనీకే అప్ప చెప్పేది. మార్తి, మీరీ, కవలపిల్లలు. వాళ్ళ పుట్టుకతోటే తల్లి శాశ్వతంగా రోగిగిష్టరాలయింది. వాళ్ళ పోషణ కూడా పినతల్లి దివోనీమీదే పడింది. ఇక దివోనీ భర్త సీజేర్ బాబాయి అందామా—ఎన్ని ఏళ్ళు వచ్చినా పసిపిల్లాడే! ఒంటరిగా వైట ఎక్కడికీ వెళ్ళనే వెళ్ళనీయరు.

ఫాన్నీ, కిప్పుడా కుటుంబం అందరూ ఎగుక అయ్యారు. కాసిలెట్ (జీన్ యిల్లు)నుంచి ఉత్తరం వచ్చినప్పుడల్లా, అతని కుర్చీ వెనుక నిలిచి, ఉత్తరం చివర, కవల చెల్లెళ్ళిద్దరూ పెద్ద అక్షరాలతో వ్రాసిన మాటలు గట్టిగా చదివి, అతనితోపాటు, అతని మధుర స్మృతులలో తాను లీనమైపోయేది.

ఆమె పూర్వ జీవితాన్ని గురించి మాత్రం అతని

కేమీ తెలియదు. అతను అవగనూలేదు. అతనిలో అజ్ఞాతంగా ఉన్న ఉదాత్త యోధుని అహంకారంలో, అతనిలో ఏ ఈర్ష్యా, అలజడి ఆమె విషయంలో కలుగలేదు. తన జీవితమే తనకు సంపూర్ణ మురిపించి, తోచినలాడించుకొంటూ ఆమెను కూడా అందులో ముంచేస్తుతో, బిగ్గరగా ఆలోచించుకొంటూ కూర్చునేవాడు. ఆమె ఏమీ మాట్లాడకుండా, అందులో నేలినమైపోయేది.

అల్లా రోజులూ వారాలూ ఆనంద సహధిలో గడిచిపోయాయి. ఒక్కసారి మాత్రం చిన్నకల్లోలం చేసి అంతలోనే సమసిపోయింది. ఆ కల్లోలం ఇద్దరినీ గాఢంగా నే కలవర పెట్టింది. కాని ఇద్దరూ తలొక విధంగా అలజడి పొందారు. ఒకసారి ఆమె నెల తప్పిందనుకొంది. అతిసంకోషంతో అతనితో చెప్పింది. కాని అతని ఆనందంలో పాల్గొనలేకపోయాడు. అసలా విషయం అతనిని అడల గొట్టింది. తన యీడున తనకొక బిడ్డా? ఆ బిడ్డ నేనే చేస్తాడు? తనదని ఒప్పుకొంటాడా? ఈ ప్రశ్న తనకూ మధ్య అది ఎల్లాంటి బంధంగా తయారవుతుంది! భవిష్యత్తు ఎంత క్లిష్టమయిపోతుంది!

అకస్మాత్తుగా ఈ బంధం, బరువుగా, కర్కశంగా సంకల్పాలగా చల్లగా తగిలినట్లయింది. ఆరాత్రి నిద్రపట్టలేదు. ఆమెకూడా అంతే. దీర్ఘాలోచనలతో ఆకాశానికేసి మాస్తూ, ఎవళ్ళాలోచనలతో వాళ్లు ప్రక్క ప్రక్కనే పడుకొనికూడా పదివేలమైళ్ళు, ఎడమయి పోయారు.

అదృష్టవశాత్తూ, ఆ అనుమానం తప్పు అని మళ్ళీ నెలకు ఋజువుయింది. మళ్ళీ ఎప్పటి సంతోషంతో వాళ్ళు ఏకాంతజీవితం ఆనందంగా సాగిపోయింది. సీతాకాలం వ్రాత్తిగా గడిచి, వసంతమాసాదు నెల గొండేటప్పటికి, వాళ్ల నివాసం మరీ అందంగా కనబడసాగింది. ఇప్పుడా బాల్కనీ, ముందుడాబా కూడా వాడుకలోకి వచ్చాయి. అక్కడే వినీలకాశం కింద మెరుపుగీతలలా ఎగిరిపోతూన్న పక్షులను చూస్తూ సాయం భోజనాలు సాగించేవారు.

సాయంత్రం అయేటప్పటికి వీధి ఎండకు కాలిన రోడ్డు నెగిలూ పొగలూ, ఇరుగు పొరుగిళ్ళ కోలాహలం అంతా ఎగజిమ్ముతూండేది. కాని ఈ

బదంతప్పుల ఎత్తున వాతావరణం, ప్రశాంతంగా ఉండి, ఏమాత్రం చల్లగాలి ఎక్కుకున్నా అక్కడ వీధి, మైమరపించేది. అల్లా ఒక్క నొకళ్లు పెన వేసుకొని కూర్చుని, తక్కిన ప్రపంచాన్ని, కాలాన్ని సర్వార్థి మరచిపోయి గంటలకొద్దీ హాయిగా కూర్చుని పోయేవారు. జీన్ రోన్ సదీ తీరాన అల్లా గడిపిన చల్లని రాత్రుల నన్నిటినీ జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొనేవాడు. దూరస్థ ఉష్ణదేశాలలో తను కాన్స్టేబుల్ గావెత్తే—అక్కడి వేసవిరాత్రులు, ఆహార ప్రయాణాలు—అక్కడి సమద్రాలవిధి నిరంతర పవనాలు, ఆ ఊహలతో కలలు గనేవాడు. తను బాల్కనీ సుదారం తెర, గాలికి ఏక కదలికగా కదుల్తూ, దీర్ఘనిశ్వాసలూగా వినిపిస్తూన్న స్వరం, ఆస్వాన్నిక సమద్రపవనాల రుతంలో కలిసిపోయేది. ఇంతలో, కనుచూపు కందని కించిచ్చలిత అగ్రరాంచాలు తన పెదవులను చుంబిస్తూ “నన్ను ప్రేమిస్తున్నావా” అని మెల్లిగా గుసగుస లాడుతుంటే, ఆ స్వప్న వీధి నుంచి బైలుపడి “తప్పకుండా ప్రేమిస్తున్నా” అనేందుకు వ్యవధి పట్టేది. మరీ పసివాళ్ళతో ఇదే యాతన! వాళ్ళకు తెలనిండా లక్ష ఆలోచనలు!

అదే బాల్కనీలో, రెండోభాగంలో మరో జంట కూజితారావాలాసరిస్తూ కూర్చుని ఉండేవారు. ఆ భాగానికి ఈ భాగానికి మధ్య ఇనుప చువ్వల దడి అడ్డంగా ఉండేది. దశినిండా పచ్చని లతలు, తీగెలు అల్లుకొనిపోయి ఉండేవి. ఆ జంట హెచ్చేమాదంపతులు. వాళ్ళకు పెళ్ళి అయింది. మంచి స్థూలకాయలు. వాళ్ళు చుంబనకేబాలు—ఛపేటరావాలలాగా వినబడేవి. ఇద్దరికీ ఈడూ జోడూ, అభిరుచులూ అభినివేశాలూ అన్నీ బహు చక్కగా కుదిరినట్లుండేవి. మందగొడి పద్ధతులు కూడా ఇద్దరిలోనూ ఒకేమదిగా ఉండేవి. ప్రధమ యోధునాలు గడిచాకకూడా, ఇంకా అంత ప్రేమలో నిమగ్నలయిపోయి, పిట్టగోడ నానుకొని, మెత్తరి రాగాలలో ఇద్దరూ జంటగా చిననాటి శృంగారపదాలు పాడుతూ సామృత్యంలే, మాడ ముచ్చటయ్యేది.

“కలలోన నాడేమొ, కటికచీకటిరేయి,
నిట్టూర్పుతూ నిలిచి నట్టుగా వినిపించె—
ఎంత చక్కని కలయో!—ఇదే నిదురపోనిమ్ము!”

ఘాస్నీకి వాళ్లు నచ్చారు. వాళ్ళతో పరిచయం చేసుకోవాలనిపించింది. అప్పుడప్పుడు ఆ నల్లని దడి ఇనుపచువ్వల గండ్లలోనుంచి, ఘాస్నీ మాడమ్ హెడ్డెనూ ఒకళ్ళ నొకళ్లు చూసుకొనేవారు. ప్రేమ జీవితంలో మగ్గులై కుళ్లులైఉన్న స్త్రీల వదనాలలో ఉండే చుండహాసాలు వాళ్ళ ముఖాల్లో ప్రతిఫలిస్తూండేవి. మొగవాళ్ళుమాత్రం, మామూలుగానే ఎవళ్ళకు వాళ్లుగానే ఉంటూ ఒకళ్ళతో ఒకళ్ళు మాట్లాడుకొనేవారు కారు.

ఒకనాడు సాయంత్రం శీన్ క్వాయి డి ఆర్చేలో ఆఫీసునుంచి ఇంటికి వస్తూంటే, రూరాయ్ సందు మొగను ఎవరో పిలిచినట్లు వివరించింది. ఆ సందు మొగనుంచి మాస్తే ఆ సాయంత్రపు శౌండ్ వెచ్చదనంలో పారిన, రేకులు విడజార్చుకొంటూన్న గుండె పుప్పలూ అనిపించి, ఆరామశ్రేణి శోభితమైన ఆ రావబాట సుందరాతి సుందరమైనదిగా కనిపిస్తోంది. అచ్చటి సాంధ్యశోభ ప్రపంచంలో మరెక్కడా కూడా లభ్యంకాదు.

“రావయ్య! అందాల అబ్బాయి! దా! మాతో తాగుడుగానిరా! నిన్ను మాస్తేనే ఈ ముసిలాడికి కన్నులపండుగగా ఉంటుంది!”

హూటల్ వరండా రోడ్డు పేవ్ మెంటుమిడికి వాలి, పేవ్ మెంటుమిడికి కూడా బల్లలూ కుర్చీలూ పగచి ఉన్న ఒక హూటల్ ముందు, జీన్సు రెండు చేతులూ బలంగా లాక్కెత్తూ అక్కడ టేబిల్ ముందు కుర్చీలో కూలవేశాడు. “కావుడల్” అంటూ చుట్టుప్రక్కనున్న విలాయితీ జనం, పల్లెటివాళ్ళూ, గుసగుసలు పోతున్నారు.

అతని ఆ మహా కాయానికి ఆతని యుద్ధవీర వేషానికి, అతను త్రాగుతూన్న ఆకుపచ్చసారాయ వర్తం అమరినట్లుగా కుదిరింది. కావుడల్ ప్రక్కనే ఇంజనీరు డెషిలెట్ కూర్చుని ఉన్నాడు. ఆ క్రితం గోసునే పారిస్ కు సెలవులకు వచ్చాడు. ఎండల్లో మొగం కొంచెం నల్లబడి, మనిషి కాస్త చిక్కి దవడ ఎముకలు పొడుచుకొచ్చినట్లు కనబడుతూ నలిగి ఉన్నాడు. ఆ నీరసంలో అతని చిన్నికళ్లు మరీ కరుణార్ద్రంగా కనబడుతున్నాయి. ముకుకోళ్లు పెద్దవి చేసికొని, పారిస్ సౌరభాన్నంతనూ ఆత్రంతో

ఆమ్రాణించేస్తూన్నట్లున్నాడు. శీన్ కూర్చోగానే, కావుడల్ చేతులు తిప్పకుంటూ సర్క కోపోక్తిగా,

“ఓరీ! ఏం చక్కనికోడె దూడోయ్! ఒకప్పుడు నేను ఆయాడున, ఆవుంగరాల జుస్తుతో అల్లాశ్ ఉండేవాడినంటే! ఆహా! ఆహా! యావనం గునూ, యావనం!” అంటున్నాడు.

డెషిలెట్ తన మిత్రనిధోరణికి చిరునవ్వు నవ్వుతూ “ఇంకా ఆ పాటేనా?” అన్నాడు.

“నవ్వుద్దు భాయీ, నన్ను చూసి నవ్వువద్దు! ఎందుకూ, నాకున్న సర్వస్వము, ఈ పతికాలు, బిరుదులు, శిల్పశాల, రాజశిల్పత్వమూ, ఒకటేమిటి ఆ ధండాలు అంతా ఇచ్చేస్తాను! ఆ బంగారు ఉంగరాల జుస్తుమాత్రం నా కిమ్మను చాలు!” అని, అకస్మాత్తుగా గాసిన్ వంక తిరిగి, “అన్నట్టు, శాఫోనేం చేశావు? ఇప్పుడెవరికంటికి ఆమె కనబడూన్నట్టు లేదే?” అని అడిగాడు.

జీన్ ఆర్థం చేసికోలేక అతని వంక తెల్లబోయి చూశాడు.

“ఒహో! అయితే నువ్వు ఇప్పుడు దాంతో ఉండటం లేదన్నమాట!” అన్నాడు కాఉడల్. అప్పటికీ అతను తెల్లబోతూ నేఉంటేమనిచిరాకుగా “శాఫో, తెలియదా?—ఘాస్నీ లీగాండే!—నిల్లీ డి ఆప్రో?”

“ఓ అదా! అప్పుడే ఎప్పుడో పోయింది.”

ఎందుకట్లా అన్నాడో? తన ప్రేయసిని శాఫో పేరిట పిలిచినందుకు నామర్దా, సిగ్గు—స్వస్త్రి ప్రసక్తి ఇతరుల ముందు తెచ్చేందుకుకల అయిష్టత,— అన్నిటికన్నా బహుశా, యితరత్రా తనముందు ఎవరూ చెప్పని విశేషాలు తెలుసుకోవాలన్న కుతూహలమూ—అల్లా అనటానికి ప్రేరేపించి ఉంటాయి.

“శాఫో! ఆ! ఇంకా శాఫో తిరుగులాడుతూనే ఉందా?” అంటూ, అక్కడి పూలవనాలు, పచ్చని చెట్లూ, ఆప్రకృతినంతా కన్నులగ్రోలుతూ కూర్చున్న డెషిలెట్ పరధ్యాన్నంగా అన్నాడు.

“అరే! క్రిందటి ఏడు నీ యింటో వీందుకు వచ్చింది జ్ఞాపకం లేదా! ఐగుప్తు దుస్తులలో భలే అందంగా ఉంది! ఆ తర్వాత శరత్కాలంలో ఒక

నాటి ప్రాద్దున్నే లాంగ్లాయ్ గాడి హోటల్ లో ఈ అందగాడితో ఉండగా మాశాను—అవేళ ఎల్లా ఉందనుకొన్నావు! సిగ్గు లాలుకుతూ అచ్చంగా కొత్త పెళ్ళికూతురులా ఉంది.

“ఆమెకు అసలు ఎన్నేళ్లున్నాయంటావ్? మనకు తెలిసేటప్పటికి—ఆనూ, చెప్తా—”

కావుడల్ జ్ఞాపకం తెచ్చుకొంటూన్నట్లు గాలిలోకి తేరిపార మాశాడు—“ఆనూ, చెప్తా! ఎన్నేళ్లుంటావా—1853 లో నేను బొమ్మ చెక్కటానికి మోడల్ గా నిలబడింది కదూ, అప్పటికి పదిహేడేళ్లు. ఇప్పుడిది 1873—ఈ! ఎన్నేళ్ళో మీరే తెళ్ళెసుకోండి” అన్నాడు. ఇంతలో అతని కళ్ళు మిలమిలా వెలుగసాగాయి. “ఆ! ఇరవైయేళ్ళక్రింద ఆమెను చూస్తేనా! సన్నగా శలకలా ఉండేది. అధరం విల్లు వంచినట్లు ఉండేది. పాలరాయిలాంటి నుదురు. భుజాలూ చేతులూ కాస్త పల్లుగా ఉండేవి—కానీ శాఫా విరహాగ్నిలో కాగిపోతున్నట్లుగా ఆ పల్లుదనం సరిగ్గా సరిపోయినట్లుండేది. కానీ ఏం ఆడవోయ్! ఆడతనం అంటే ఆమెదే! ఆ చిన్న దేహంలో ఏం ఉండేకం ఉండేది! ఆ చెకుముకి రాతిలో ఎంత నిష్ప ఫుట్టేది! ఆ విణాతంక్రుల్లో ఒక్క స్వరమన్నా లోపించేదా! లాగుర్నారీ అన్నట్లు మహతీవిణాశతతంత్రీసమగ్రరూపం కదోయ్.”

జీన్ మొగం పాలిపోయింది. “ఆయన కూడా ఆమె నుంచుకొన్నాడా?” అని అడిగాడు.

‘లాగుర్నారీయా! అనే అనుకొంటాను. నా కప్పుడు భలే దెబ్బే అనిపించింది. నాలుకేళ్లు పూర్తిగా, భార్యాభర్తలలాగే గడిపాం. నాలుకేళ్లు ఆమెకోసం నానా శ్రమలూ పడి పువ్వుల్లో పెట్టి పోషించాను. ఏం కోరితే అవల్లా సమకూర్చాను. కొండమీది కోతిని తెప్పంటే తెచ్చిపెట్టేవాడిని. ఆవిడకోసం అష్టకష్టాలు పడేవాడిని. సంగీతం మాప్తర్లని, డాన్సు మాప్తర్లని, ఎవళ్లు కావాలంటే వాళ్ళను కుదిర్చాను—ఇప్పుడు జ్ఞాపకం చేసుకోవాలన్నా మతి చాలదు—చక్కగా సానపట్టి తళతళా వజ్రంలాగా మెరిసేట్టు చేశాను—అసలు, మారుమూల మురుక్కొలవలో

పొర్లాడుతూన్నదాన్ని మాయంటికి తెచ్చి, మహారాణి లాగ తయారుచేశాను. తీరా ఇన్నీ చేశాక ఆ నసుగుడు భావకవిగాణ్ణి తగులుకుపోయింది. లాగుర్నీగాడు ప్రతి ఆదివారం పెద్ద స్నేహితుడిలాగా వచ్చి మాయింట్లో విందుగుడిచేవాడు.”

అని బుగ్గలు బూరించుకొని ఆ విషం కక్కిరిసి కొంటూన్నట్టు ఒక దీర్ఘనిశ్వాసం వదిలాడు. ఇంతలో కొంత తేరుకొని మళ్ళీ శాంతంగా చెప్పసాగాడు.

“ఏమయితే నేం! అల్లాటి నీచపుపని చేసినందుకు తగినశాస్త్రే అయింది వాడికి. ఇద్దరూ కలిసిఉన్న మూడేళ్ళూ, మహానరకం అంటే నమ్ము! కవిగారే ఇచ్చకొలూ లాలనలూ అన్నీ, మూడ్డాళ్ళ పట్టపగలు లేవు. ఆ తర్వాత వాడి పినాసితనం, ఉడుకుమోతు తనం, ద్వేషబుద్ధి, అన్నీ బైటపడ్డాయి. వాళ్ల నిత్య కలహాలు చూడాలి బాబూ! ఇంటి కెప్పుడెళ్లినా, ఆవిడ కంటికి పట్టిలేసి ఉండేది. వాడి మొగంనిండా రమ్మలూ, బజుకులూ! అన్నిటికన్నా వాగు దాన్ని వదిలిపెడతానన్నప్పుడు చూడాలి తమాసా! వాడిని వదలనని జలగలాగా పట్టేసింది. వాడివిధి తలుపు బద్దలు కొట్టేది. అక్కడేగుమ్మంలో వాడు బైటి కొచ్చేదాకా ప్రాణాచారాలు పడిఉండేది. ఫారీన్ హోటల్ లో విందుకు పెద్దలందరి తోపాటూ వాడూ నశ్రే, ఆ గుమ్మంబయట, నడి శీతాకాలంరాతి చలిలో వణుకుతూ విదు గంటలూ అక్కడ నిలబడింది. నిజంగా చాలేవేసేది. కానీ ఆ రసోపాసక భావకవిగారు మాత్రం తొణక లేదు బెణకలేదు.

చివరికి ఆవిడను వొడుల్చుకొనేందుకు పోలీసు సాయం కూడా తెచ్చుకొన్నాడు. భలేవాడులే! అన్నిటికన్నా చివరిపని మరీ మకుటాయమానంగా చేశాడు! తన పండుయావనాన్నంతా, మనస్సు దేహమూ, సర్వమూ వాడికి అర్పించిన ఆ పిచ్చి పిల్లకు వాడు చూపించిన “కృతజ్ఞత” ఏమిటో తెలుసా! తన కళ్ళలం అంతా వొలికిస్తూ మురికి బురదకుళ్ళు మోతు పద్యకావ్యం ఒకటి “ప్రేమ కావ్యం” అంటూ వ్రాసి ప్రకటించాడు. ఆయనగారి కావ్యాల్లోకల్లా అదే మహాకావ్యం!”

‘గాసికొ నిశ్శబ్దంగా బుజాలు కుంచించుకొని కూర్చుని, బల్లమీది గ్లాసులో శీతలపానీయాన్ని గడ్డి

గొట్టంతో పీలుస్తూ చప్పురిస్తూ కూర్చున్నాడు. నిజంగా అతనికి ఇచ్చింది విషమే అయిఉంటుంది. లేకపోతే గుండెలూ పేగులూ కూడా ఇంత బిగుసుకు పోతాయా!

సాయంత్రపు ఘోష ఇంకా చుట్టునుని తగులు తున్నా కూడా గాసికలో పల వణికిపోతున్నాడు. అతని కళ్ళు బైరులుకమ్మాయి. ఏవో పొగమంచులో నీడలు కదులుతూన్నట్లు, ఆ మసకవలుగులో, బహిష్కరితులూ, బహిష్కరిత్యమూ నీడలూ కదులు తూన్నట్లు కనిపిస్తున్నాయి. పారిస్ అంతా నిశ్శబ్దమయిపోయి అక్కడి తమ బల్లదగ్గర మాటలు తప్ప మరెవీ వివబహింలేదు. ఇప్పుడు డెషిలెక్ మాట్లాడుతున్నాడు. ఈమాటు విషం అతను పోస్తున్నాడు.

“ఈ తెగతెంపుళ్లు ఇంతఘోరంగా ఉంటాయేమిటి?”

డెషిలెక్ నెమ్మదిగా మాట్లాడుతున్నాడు. అతని ఆక్షేపణ గోరణిలో అనంత దయామయమయిన ఒక మృదుస్వనం కూడా మిళితమయి ఉంది.

“నీళ్లు విశ్చితరబడి ఒక్క ఇంట్లో ఉంటారు. ఒక్క కంచంలో తింటారు. ఒక్క మంచంలో పడుకొంటూ, ఒక్కొక్కళ్ళు కలిసిపోయి, ఉమ్మడిగా కలలుకంటూ, ఉమ్మడిగా నెమటలోడుస్తూ ఒత్తుకొని ఒత్తుకొని పడుకొంటారు. ఆరమరలు లేకుండా ఒకళ్ళతో ఒకళ్లు అన్నీ చెప్పకొంటారు. ఒకళ్ళ కోకళ్లు సర్వమూ అర్పించుకొంటారు. చూపులూ చేష్టలూ, అభిప్రాయాలూ, పద్ధతులూ, వేషభాషలూ, చివరికి రూపాలుకూడా, ఒకళ్ళవి వొకళ్ళు అలవర్చుకొంటారు. సభిభిషర్వంతమూ ఒకళ్ళ కోకళ్ళయిపోతారు. తీరా ఒకనాడొకసామ్రాజ్యంగా ఒకళ్ళనొకళ్ళు వదిలేసి ఛేదించుకుపోతారు. ఎల్లా చేస్తారంట పిళ్ళిగ్లా! ఎల్లా ప్రాణాలాప్యతాయి! నేను మాత్రం జన్మలో అట్లా చెయ్యలేను—నిజమే! ఆడది నన్ను మోసంచెయ్యచ్చు, నా ఒంటినిండా బురద పులవవచ్చు, నన్ను బురదలో కీటవచ్చు! కాని ఎన్నిచేసినా, కళ్ళ నీళ్ళెట్టుకొని, “నన్ను వదిలిపోవద్దం”టే చాలు, ఇంక నేను కదలనీ! అందుకనే ఎవరన్నాడేరి నీ, ఒక్కరాత్రికి మించి చేరనియ్యనే! మన పాతసామెతి చెప్పినట్టు, రేపనేది

లేదు. కాచంటావ్ పెళ్ళిచేసుకో! అంతే, ఆఖరు. అనింకా మర్యాదైన పని!”

“రేపు లేదు! రేపులేను! నీలాంటివాడు అల్లా మాట్లాడటం బహు తేలికేలే వోయ్. ఒక్కరాత్రితో వదలేని స్త్రీలు చాలామంది ఉంటారు. ఉదాహరణకు, ఆమె అల్లాంటిదే” అన్నాడు కాపుడల్.

“ఆమెనే రాత్రిదాటాక ఒక్క నిమిషంకూడా ఉంచలేదే నేను.” అన్నాడు డెషిలెక్, సంతృప్తమందిపోసంతో. ఆహాసం చూసి జీన్ తన స్వల్ప కంపించిపోయాడు.

కా ఉడల్ జబాబు చెప్తున్నాడు.

“అంటే నువ్వు ఆవిడ రకం కాదన మాట! లేకుంటే ఎల్లాంటిదనుకొన్నావు? ప్రేమించిందంటే, పట్టుకు వేశావుతుంది. ఆ మనిషికి గృహిణిగా కాపురంచెయ్యాలని మహామోజు. కాని దిక్కుమాలినకర్మ, ఆవిడ ఎప్పుడు కాపురం పెట్టినా భగ్గుమోతూనే వచ్చింది. నవలాకారుడు డిజోయ్తో చేరింది. అతను చచ్చిపోయాడు. లిజానో నెంటు పడ్డది. వాడు వేరే పెళ్ళిచేసుకొన్నాడు. తరువాత స్వర్ణకారుడు స్లావెంట్ ను బట్టింది. చాలా అందంగా ఉండేవాడు. ఒకప్పుడు “మోంట్”గా ఉంటూండే వాడు కూడా—ఎప్పుడూ ఆమెకు అందమూ, ప్రతిభా అంటేనే మోడెక్కు వుండేది. సరే, ఆ కాపురానికి పట్టిన దౌర్భాగ్యం ఆ కథంతా తెలిసిందేగదా?”

“ఏ కథా!” అన్నాడు జీన్, మాట మింగుడు పడక ఊక్కిరిచికిరిచేతున్న కంతంతో. ఒకప్పుడు పారిస్ సంతనూ ఉద్రిక్తంచేసిన ఆ ప్రేమికుల గాధ వింటూ గ్లాసులో పానీయం తృణనాశంతో పీలుస్తూ కూర్చున్నాడు.

ఆ స్వర్ణకారుడు బీదవాడు. ఈ స్త్రీ అంటే మహా వ్యామోహంలో ఉన్నాడు. ఎక్కడ తన్ను వదిలేస్తుందో అని నిత్యం భయపడుతుండేవాడు. అందుకని ఆమెకు నిత్యభోగాలన్నీ సమకూర్చే ప్రయత్నంలో, దొంగనోట్లు అచ్చువేశాడు. దాదాపు పేసీనయ్యటంలోనే పట్టబడ్డాడు. ఇద్దరినీ నెంటునే ఖైదుచేశారు. తీర్పులో అతనికి పదేళ్ళు కఠిన వరకం వేశారు. ఆమె ప్రపంచ ఎక్కవ ఋజువు

కానందున ఆర్మెలు రిఫర్మటరీ జైలుకు మాత్రం పంపించారు.

ఆనాటి జైలు దుస్తుల్లో ఆ తలరుమాలుతో ఆమె ఎంత చక్కగా ఉన్నదీ కావుడల్ డేషిలెట్టికి జ్ఞాపకం చేస్తున్నాడు. “ఆ ధైర్యం!—ఏ మాత్రమైనా తొణికిందా— చివరిదాకా ప్రేమకునిపట్ల విశ్వాసంతోనే ఉంది. ఆ తెజ్జమొహం జడ్జిని బట్టుకొని ఏం యూడించేసింది! తర్వాత ప్రియుణ్ణి పోలీసులు తీసుకెళ్తాంటే వాళ్ల టోపీలమీదుగా ప్రియుణ్ణి ముద్దులు చెప్తూ ఏం చక్కగా అంది. “ఏం, ఫరవాలేదు ప్రియతమా! మళ్ళీ మంచిరోజులు వస్తాయి మనమప్పటికి ఇల్లా ప్రేమించుకొంటూనే ఉంటాము” ... అబ్బ ఆమె మాటలు వింటూంటే అప్పుడు రాళ్ళుకూడా కరిగిపోతాయనిపించింది. ఏమైనా ఆ తర్వాత మళ్ళీ ఆమెకు ఒక కాపురం అంటూ కుదుటబడలేదు.

“అప్పటినుంచి పెద్ద పెద్దల మధ్య తిరగటం మొదలు పెట్టింది. నెలకొకణ్ణి, వారాని కొకణ్ణి, జేర దీసేది. కాని ఆర్టిస్టులదగ్గర మాత్రం చేరేదికాదు. ఆర్టిస్టులంటే బలే హాడలు పుట్టిందనుకొంటాను. ఆ తరువాత ఎప్పుడైనా ఎవళ్ళవైనా కళా కారాలనంటూ చూసిందంటే, ఒక్కనా దగ్గరకే వచ్చేది. ఇంకెవరింటికి వెళ్ళేదికాదనే నానమ్మకం. ఉండి ఉండి ఎప్పుడో ఒకనాడు నా స్టూడెయోకి వచ్చేది. కాసేపు కూర్చోని నాతోపాటు ఒక సిగరెట్టు కాల్చి వెళ్ళిపోయేది. తర్వాత మళ్ళీ కొన్ని నెలలదాకా మనిషి పత్రాయేలేదు. అతాత్తుగా ఒకనాడు ప్రొద్దున్న ఈ అందగాడూ, ఆమె కూర్చుని ఫలహారాలు చేస్తూ చిలకల్లాగా నోళ్ళతో ద్రాక్షపళ్ళు ఒకళ్ళ కొకళ్ళు అందిచ్చుకొంటూ కనబడ్డారు. “అదో! మాశాఫోకు మళ్ళీ పాట్లు ప్రారంభమయ్యాయే!” అనుకున్నా!”

జీన్ ఇక భరించ లేక పోయాడు. అక్కడ త్రాగినవిషం అంతా తన్ను దగ్ధంచేసి చంపేస్తోన్నట్లునిపించింది. కొద్ది నిమిషాలు చుట్టి గడ్డగట్టుకు పోయాక అకస్మాత్తుగా గుండెల్లో మంట బయలుదేరి రొమ్ము బిగదీసి, తలకెక్కి ధనారీస్తూ, చండ్రనిప్పులు నిండా కూరితే కుంపటిని బ్రద్దున కొట్టిపట్టు, తలను

బద్దలు కొట్టేస్తూంది, అల్లాగే నుజ్జుపు బగ్గీల కడ్డు నడుస్తూ రోడ్డు దాటాడు. నుజ్జుపువాళ్ళు కేకలు వేశారు. ఎవళ్ళమీదా, అరుస్తారు, తెలివితక్కువ మొగాలు?

పూవుల బజారులోనుంచి పోతున్నాడు. అక్కడి ముద్దబంతిపూల వాసన మొగం మొత్తుతోంది. తన ప్రియురాలు ఆ నెంటే వాడుతుంది. ఉప్పు తంతో అక్కడినుంచి బైటపడుతూ ఆ కోపతీవ్రత ఆగక మనసులో మాటలు గట్టిగా అనుకొంటున్నాడు. “ప్రియురాలా! పచ్చిబొగింది! శాఫో, శాఫో! ఏడాదిపాటు ఈ—దీనితో కాపురం చేశానా!” ఉగ్రకోపంతో ఆపేరు మళ్ళీ మళ్ళీ ఉచ్చరించ సాగాడు. లోకాభిరామాయణపు రంకుపురాణాలందిచ్చే బాచారి పత్రికల్లో, ఆ భోగస్త్రీల పెట్టుకు పేర్లలో ఈపేరుకూడా చదివిన జ్ఞాపకం వచ్చింది. రంభా, మేనకా, తిలీ త్రమాలాంటి పేర్లు—శాఫో, కోరా, కేరో, ఫ్రీని, శంఖిణీ...

ఆ పేరి రెండడురాలతోపాటు, ఆ స్త్రీ జీవన మంతా మురుగుతూములో ధారకట్టి పారుతున్నట్లు కన్నులముందాడింది. కావుడల్ స్టూడియో, లాగూర్నరీ ఇంట గలాటా, నీచపువీధుల్లో దారికాపులు, కవిగుమ్మాలదగ్గర పడికాపులు... ఆ తర్వాత ఆ అంచాల స్వర్ణకారుడు—పోర్టరీ, సెషన్సుకోర్టు జైలువేషంలో చక్కగా అమరిన ఆ తలరుమాలు, ప్రియుణ్ణి గాలిలో విసరిన ముద్దు; “ఫరవాలేదు! ప్రియతమా” “ప్రియతమా” తనను పిలిచేటప్పడూ అనే మాటలు! ఛీ! సిగ్గుసిగ్గు!

పోనీలే, ఈ కశ్యపం అంతా వెంటనే కడిగేసు కొని శాశ్వతంగా తెగతెంపులు చేసుకోవాలనుకొన్నాడు.

ఆ ముద్దబంతిపూల వాసన అల్లాగే అతన్ని వెన్నాడుతుంది. సాంధ్యాకాశం కూడా ఆ వూపు రంగునే ప్రసరించుకొంటుంది.

అంతసేపూ ఆ బజారునే అటునించి ఇటూ ఇటునించి అటూ, కటకటాల మధ్య ఉన్నట్లు, తిరుగు తున్నానని అకస్మాత్తుగా గ్రహించుకొన్నాడు. అక్కడినుంచి తన దోవను బయలుదేరి ముందుకు సాగి ఇట్టే తమ కిధికి చేరుకున్నాడు. వెంటనే లోపలికెళ్లి మాటామంతీ లేకుండా జాబ్బట్టుకొని ఆవిడను వీధి

లోకి ఈడ్చి, ఆ పేరు రెండక్షరాలూ ఆమె మొగం మీద ఊసి, బైటికి గంటేద్దామనుకొన్నాడు. తీరా తలుపుదగ్గరకు వచ్చాక అనుమానాలు పట్టుకొన్నాయి. ఆలోచనలో పడ్డాడు. మళ్ళీ నాలుగడుగులు ముందుకు నడిచాడు.

కేకలు వేస్తుంది. వెళ్తున్నామంటే ఏడుస్తుంది. ఆవేశ రూడి ఆర్క్రేడ్ లో లాగే, ఆ బజారు తిట్లూ, భానూ, అంతా వాడుతూ ఇల్లంతా గల్లంతు చేసేస్తుంది.

పోనీ ఉత్తరం వ్రాస్తే! జౌను అదే మంచిపని. బహు క్షుప్తంగా మాడునాలుగు ఘౌలైన మాటలతో తెగ తెంపులు చేసుకోవచ్చు.

దగ్గర యింగ్లీషు హోటల్ లో కెల్లాడు. కొత్తగాన్ లైటు దీపం నెలుగులో హోటల్ దాదాపు ఖాళీగా బావురుమంటూ ఉంది.

ఒక బల్లదగ్గర, గూబనస్ట గుడిసేటి స్త్రీ ఒకటి చేపలకూరమాత్రమే తింటూ కూర్చుంది. బల్ల తడి తడిగా జిస్టోడుతూంది. ఒక గ్లాసుకు ఎల్ సారాయం తెమ్మని ఆర్డరిచ్చి, ఆ గ్లాసు ముట్టుకోకుండానే ఉత్తరం వ్రాయటాని కుపక్రమించాడు కాని చెప్పదలచుకొన్నదంతా బుజ్జిలో ఉడుకెత్తి పొంసుకారుతూ, అన్నిమాటలూ ఒకేసారి దొర్లిపడటానికి ఉరుకుతూన్నట్లున్నాయి. కలంలో సీరా మాత్రం గడ్డ కట్టుకుపోయినట్లు అక్షరాలు తొందరగా సాగటమేలేదు.

రెండుమాడుమాట్లు వ్రాసి చించేశాడు. చివరికి ఉత్తరం వ్రాయకుండానే వెళ్తామని లేస్తున్నాడు. ప్రక్కనే సన్నగా నోటిలో ముద్దలతోపాటు ఆత్రంగా మాటలుకూడా నములుతూ గొంతుక వినిపించింది. “మీ రెల్లాగా తాగటం లేదుగా—నే తీసికోనా?” అని ఆ అమ్మి అడుగుతోంది. తల ఊపాడు. ఆ అమ్మి అతి ఆత్రంతో గళాసు ఎత్తుకొని పెద్ద పెద్ద గుటకలు మ్రింగేస్తోంది. ఆ తాగటంలో, ఆమె ఎంత దుస్థితిలో ఉందో తెలిసివచ్చింది. ఆమె దగ్గర, తిన్నపదార్థం పోనీయంతో తడుపుకొనేందుకు కూడా దెబ్బలేదు. అతనిలో అనంతమైన జాలి పుట్టుకొని వచ్చింది. ఆజాలి పువళమనమిస్తోంది. ఆ జాలిలో, ఆడదాని బ్రతుకు ఎంత దౌర్భాగ్యమో

యిష్టం కావచ్చునో, అకస్మాత్తుగా కన్నుల కట్టినట్లు యింది.

కొంత దయార్థ్ర చిత్తంతో విషయవిచారణ చేసుకోగలిగాడు—తనకు ప్రాప్తించిన దుస్థితిని సహేతుకంగా విమర్శించుకోసాగాడు.

ఎంతైనా, ఆవిడ తనతో ఆడిన అబద్ధమేమీ లేదు. ఆవిడ పూర్వజీవితంవిషయం ఏమీ తెలియదంటే కారణం, ఏనాడూ తను ఏ స్వల్పకుతూహలనూ ఆ విషయంలో చూపకపోవటమేకదా! ఆలోటు తనదే! దేనికి ఆవిడను తప్పుపడున్నాడు? జైలుకి వెళ్లిందనా? కోర్టువారు ఆమె తప్పులేదనే తీర్పు ఇచ్చారకదా! తీర్పు అవగానే జనం ఆమెను అభినందిస్తూ భుజాలమీద ఎత్తుకొని బైటికి తీసుకొచ్చారే! మరి ఇంకేమిటి? తనకుముందు ఇతరులు కొందరు అనుభవించారనా? ఆవిషయం తనకు పూర్తిగా తెలిసినదేకదా? వాళ్ళంతా ఎవరో అనామకులు కాక ప్రతిభాశాలురైనందుకూ, వాళ్ళ చిత్రాలను నిల్వాలనే పొగడుతూ, తను వాళ్ళతో కూర్చుని మాట్లాడి గలిగినందుకేనా అసహ్యం? సామాన్యులను కాక గొప్పవాళ్ళను వరించినందుకు తను ఆమెను తప్పు పట్టగలడా?

ఇంతలో, అతని హృదయం తరంగిల్లుతూ మారుమూలలలో ఎక్కడో, అతని కతనే ఒప్పుకోలేని, ఒక దురహంకారము సన్నగా పొటమరించింది. ఆ మహాపురుషులందరితోపాటు తనకూడా ఆమె ననుభవించ గలిగాడు. తనకులాగే వాళ్ళకుకూడా ఆమె అందంగానే కనబడింది.

అతని యీడున ఎవ్వరికీ ఆత్మవిశ్వాసం ఉండటం కష్టం, తనబుద్ధి సమమో ఆసమమో, తనది ఏ అంతరహా, ఎవ్వడూ నిజంగా తెలిసికోలేడు. ఆ యీడున “స్త్రీ”ని ప్రేమిస్తాడు. అంటే “ప్రేమ” భావాన్నే! ఆ యీడున అనుభవసిద్ధమైన చూపు ఉంటుంది. యువ ప్రేమికుడు తన క్రియారాలి ఖాటాను నీకు చూపించినప్పుడు, తన రసజ్ఞత్వానికి, నీ ఆమోదం ఉందో లేదో చూసుకొని పునస్సును దిట్టపరుచుకోమాస్తాడు.

ఇప్పుడు, శాఫోవదనం మహోత్సవంగా ఉజ్వలంగా కనిపించసాగింది. లాగూగ్నెరీ మహాకవి, ఆ వదనాన్ని మహోజ్వలంగా వర్ణించాడు. మహాశిల్పి

కావుడల్ తన నిల్వంలో దానికి అమరత్వం చేకూర్చాడు.

శెట్టితోపులా ఉన్న ఒక రోడ్డుప్రక్కనున్న పొద్దు బెంచినూడ కూర్చుని ఆలోచనలలో నిమగ్నుడై ఉన్నాడు. జూన్ నెల. గోధూళికాసమయం. అక్కడ కేరింతా లావున్న సిల్లల కేకలు, కూలివాళ్ళ పెళ్ళాల కులాసాకబుద్ధు, ఘాతీతో పాటు లేగి వాతావరణాన్ని నింపుతున్నాయి.

అకస్మాత్తుగా అతనికి మళ్ళీ వెట్టికోపంతో ఆవేశం కలిగింది. లేచి చరచరా ముందుకు నడిచిపోతూ తనలో తను గట్టిగా గొణుకుకొంటున్నాడు... ఓహోహో! భలేబాగుంది శాఫోనిగ్రహం! ఏ షాపులో పకిణే ఆషాపులో దొరికే విప్రహం! అక్కడ పకిణే అక్కడ కనపడే బొమ్మ! అల్లాటప్పాపాట కన్నా కనాకప్టం! దాదాపు ఆ పౌరాణికపు శాఫో కున్న కళ్ళలం అంతా ఉంది. ఆ పేరు శతాబ్దాల తరబడి దిగజారి దిగజారి, బూతుకథల బురదలలో పొర్లాడి, పౌరాణిక స్వచ్ఛత ఏమాత్రమైనా ప్రభంబంలో ఉంటే అది అంతా పోగొట్టుకొని దేవతపేరే దౌర్భాగ్యపు రోగానికి పేరై పోయినట్లుగా, అక్షః పతినమై పోయింది. ఆరి భగవంతుడా! సర్వమూ డోకుపుట్టించేస్తోందికదా!

అల్లా తికమకలుపడుతూ, ఒక నిమిషం ఉగ్రహృత్తు ఒక నిమిషం శాంతహృత్తు, విరుద్ధ భావాలు, ఉద్వేగాలమధ్య ఊరలాడుతూ పోతున్నాడు. అంతకంతకు చీకటులు ముసురుకొంటున్నాయి. బాట నిర్జన మాతూంది. గాలి ఇంకా వేడిగానే ఉంది. ఏదో సన్నని దుర్వాసన గాలిలో అలుముకున్నట్లుంది. అటు చూడగా పేదగోరిలదొడ్డి, గేటు కనబడింది. లాటిన్ క్వార్టరునవలాకారుడు, “సిండెరి నెట్టి”నవలా రచయిత, డిజోయ్ స్కార్ కార్థం, అతని గోరిమీద, కాఉడల్ చెక్కిన అతని శిలావిగ్రహం స్థాపించే ఉత్సవ సందర్భంలో, సంవత్సరంక్రింద, యువజనసమూహంతో తనకూడా ఈ శ్రమశాసనానికి వచ్చిన జ్ఞాపకం వచ్చింది. డిజోయ్! కాఉడల్! ఒక్క గెండుగంటలలో ఆ నామాతూరాలు, ఎల్లాంటి నూతన గ్యనిని సేకరించుకొన్నాయి! ఆ పూర్వోదంతాలన్నీ చెవులబడ్డాక అల్లాంటి అప్రవృత్త వివాహాలను గురించి డెసిలెట్

చేసిన దారుణ సునిశిత విమర్శనమంతా విన్నాక— ఈ విద్యార్థికో ఉంపుడుకత్తై, అతని ఈబొమ్మరింటి కాపురం—అన్నీ ఎంత కృతకంగా, మలీమసంగా కనబడుతున్నాయి!

ఆ చీకటి, ఆ మృత్యువాటిక సాన్నిహిత్యంలో మరింత కారువడి భీభత్సం గొల్పుతుంది.

అక్కడినుంచి వెనక్కి తిరిగాడు. ఆ పరిసరాల తక్కుతూ తారుతూ చీకటిపక్షుల్లా సంచరిస్తున్న వ్యక్తులను, ఒరుసుకొంటూ, చీకటి గుయ్యారపు గుహలూ ఉన్న వాకిటికొట్ల గుడ్డాలలో నల్లున్న కామినుల చేలాంచలాలను దులబరించుకొంటూ, ఆ చీకటి కొట్ల కిటికీల నెలుగులను దాటుకొంటూ పోతున్నాడు. ఆ కిటికీలు అచీకటిమధ్యంలో సినిమా తెరమీద గగగలాడే దయ్యపు బొమ్మలలా, కిటికీల వెనుక ఒకగొక్కళ్ళ కాగిళ్ళల్లో కదులుతున్న కాసుకుల జంటల దృశ్యాలను బైటపెట్టున్నాయి.

ఎంత పొద్దుపోయి ఉంటుందో? నైత్యంలో చేరిన మొదటి నాడే సుదీర్ఘప్రయాణంచేసిన కొత్త కుట్టాడికిమల్లే, వళ్ళంతా కొట్టుకుపోయి, ఓషిక పూర్తిగా చచ్చి పోయినట్లు, శోషిల్లిపోయాడు. ఇందాకటినుంచి అలయించిన ఆవేదన మూగపడి, బరువుగా కాళ్ళకు దిగజారి, బుజాలను కృంగ దీశేస్తూ వంచేసి, బండ్ బరువైనట్లుయిపోయింది. అబ్బా! పడక్కుచేరి నిద్రపోగలిగితే! తర్వాత మెళుకువవచ్చాక ఆమనిషితో, నెమ్మదిగా, ఏమికోపం తెచ్చుకోకుండా చెప్పొచ్చు. “మాడు. నువ్వెవరవో, ఎల్లాంటిదానవో అంతా నాకు తెలుసు. ఇది నీ తప్పుకాదు నా తప్పుకాదు. కాని ఇహ ఇద్దరం కలిసి జీవించలేం. ఎవరిద్రోవను వాళ్ళు పోదాం” అని చెప్పేసి, ఆవిడ వెంటబడకుండా తప్పించుకునేందుకు, తను ఊరుపోయి, అమ్మను చెల్లెళ్ళను చూస్తాడు. వాళ్ళ కాగిలింతలలో జేరుకుంటాడు. అక్కడ, రోననదిమీదనుంచి వచ్చే, శిథిలవనాలలో, పరిశుద్ధ, ఉజ్జేజ, వాతావరణంలో, ఈ దుఃస్వప్న, దౌర్భాగ్య, కళ్ళలాన్నంతా కడిగేసుకొంటాడు...

అతనికోసం కామకొని కామకొని చూచి,

అట్లాగే మంచంమీద పడుకొని తెలియకుండానే నిద్రపోయింది. దీపం పెద్దగా వెలుగుతూనే ఉంది. చగువుతూన్న నవల ఆమెపక్కనే దుప్పటిమీద తెరుచుకొనిపడిఉంది. అతను వచ్చినా ఆమెకు మెళుకువ రాలేదు. మంచంప్రక్కనే నుల్చుని, అంతకుముందెన్నడూ చూడని అపరిచిత స్త్రీ నక్కడ చూస్తున్నట్లు, ఆమెవంక విపరీతంగా చూస్తూ నిలబడ్డాడు.

నిజంగా ఆమె అందంగానే ఉంది! ఓ! ఏమి అందం! ఆమె చేతులు, వక్షస్థలం, బుజాలూ, నున్నలి గుండ్రపు బిగువుతో, మచ్చగాని, మాలిన్యంగాని లేక, బంగారు పోతపోసినచాయనున్నాయి. కాని కనురెప్పలు మాత్రం కంది ఎఱ్ఱబడినట్లున్నాయి— బహుశా చదువుతూన్న నవల కారణమేమో! లేక అతని రాకకోసం ఎదురుచూడటంలోకల అలజడి, ఆ వేదనల వల్ల ఎఱ్ఱబడ్డాయో!

ఆ నిద్రాభారంలో, బిగుతుపడిలి జాలువారిన ఆ చేహవిక్షేపంలోనూ, అలసభారమైన మొగపు రేఖలలోనూ, స్వియాపరిరంభణోద్వేగయైన పుటి కామత్కంపనోద్దీపనాలు ఈషణ్యాత్రమా స్ఫురించటం లేదు. ఆ కనురెప్పల చాయలు, ఆ మొగంతీరు, ఎంతో నిస్ప్రాణమైపోయినట్లు, సర్వమూ నివేదించుకొంటున్నట్లు కనిపిస్తూన్నాయి. ఆ రూపులో ఆ జీవితసర్వస్వమూ, నగ్నంగా ప్రతివారికీ కనబడుతూ ఎట్టనిదుట నిలుస్తూన్నట్లుంది. ఆమె వయసు, పూర్వచరిత్ర, ఆ కోపతాపాలు, ఆర్థ్యాటాలు, తలతిక్కలు, మరులు, మమకారాలు, ఉగ్రతకాసుకలాపాలు, వియోగాలు, జైలుజీవితం, కొట్లాటలు, చెబ్బలు, కన్నీళ్లు, భీభత్సాలూ—అన్నీ, ఆ, నిద్రావిహీన కామలాలసలతో కమిలిపోయినట్లున్న కంటిచుట్టు నీలారుణ వర్ణంలో, వ్యగ్రభావస్ఫురణాంకితమైన క్రింది పెదవి చిరుజాగ్గులో, —ఊరివారంతా నిరంతర తీర్థప్రజగా వచ్చి, దాహోపశమనమొనర్చుకొన్న రాపిడిలో అరిగి, సురిగిన ఊరిబావి అంచులూ—నొడిలిపోయి వనినాడిన పెదవుల తీరులో, వృద్ధాప్యపు ముడతలను సంతరించుకొంటూన్న మొగపుటుబ్బు చర్మపు బిగ తీతలో—అన్నీ ప్రత్యక్షంగా కనబడుతున్నాయి.

మృత్యుసన్నిభ నిశ్శబ్ద పరీవృతమై, శీవిత సర్వ

స్వాన్నీ విశ్వాసహీనంగా బట్టబయలుపరుస్తూన్న, ఆ సుఖస్త్యవస్థ ఒక మహాగంభీరతను, నెలువరుచుకొంటూంది. చీకటిరాత్రిలో రణరంగమట్లుగా ఘాతుకాలను బయటబెట్టూ, చీకటి కదలికల ఛాయలలో అంతకన్న మహాఘోరాలను స్ఫురింపచేస్తూ, మహాభీభత్సప్రాయంగా కూడా కనుబడుతూంది.

ఒక్కసారిగా ఆ దీనుడి చేహం అంతా కంపించిపోయింది. కన్నీటి వెల్లువలో సర్వమూ కడిగేసుకొందామన్న ఆక్రోశము ముక్కుబంటిగా అతన్ని ముంచివేసింది.

4

తెరచి ఉన్న కిటికీ దగ్గరగా కూర్చుని ఇద్దరూ భోజనాలు ముగిస్తున్నారు. బైట సాంధ్యాకాళంలో పక్షులు బాదులుగట్టి నివసావసాన మంగళగీతా లాలిస్తున్నాయి.

జీన్ మాట్లాడటం లేదు. కాని ఏవో అడగటానికి ఉద్యమిస్తున్నాడు. కాఉడల్తో మాట్లాడినప్పటినుంచీ తన్ను వెంటాడుతూన్న దుర్భర ఆవేదననుగురించే! ఆ ఆవేదనతోనే అప్పటినుంచీ ఘాన్నీని హింసిస్తూనే ఉన్నాడు. ఆ రెప్పలు వాల్చటం, కృతకంగా తెచ్చిపెట్టుకొన్న ఆ శాంతం, అన్నీ చూసి అతను నోరు తెరవకముందే అతను అడగబోయే విషయం పసిగట్టినట్టు ఘాన్నీ మాట్లాడసాగింది.

“ఇదిగో, నువ్వేమనబోతున్నావో నాకు తెలుసు. కాని, బాబు! బాబు! నామాట విను—మళ్ళీ ఇద్దరం ఆరభన అంతా పడకుండా ఆపలేనా! చూడూ, అదంతా ఏనాడో మృతమై ఆఖరైపోయింది. నేను నిన్ను తప్ప ఎవర్నీ ప్రేమించటం లేదు. నాకు నువ్వుతప్ప ప్రపంచంలో ఎవరూ లేరు.”

“అంత ఏనాడో మృతమై ఆఖరైపోయే ఉంటే...” అని మాటచుగ్గిలో ఆపి, బేడిసకళ్ళలా నిత్యం తళుకు తళుకు మనే ఆమె అందపు తెలివీలి కళ్ళల్లోకి తీవ్రంగా చూస్తూ, మళ్ళీ మాట సాగించాడు. “అంతే అయితే, అదంతా నిత్యం జ్ఞాపకంచేసే వస్తువులనుమాత్రం ఎందుకు చూ

కొంటావు? అదే—దీర్ఘమైన సారగులో మూల నాచినవాటిమాటే నేను చెప్పేది” అన్నాడు.

ఆమె కన్నులు తలుపు కారి నీలనీలంతో అరుణనీలము మయాయి. “అయితే నీకూ తెలుసన్నమాట.”

తన ప్రేమలేఖలు, చిత్రపటాలు, నానావిధ స్మృతిచిహ్నాలు, ప్రేమార్ధమైన జీవితానగతి వివిధ ప్రేమకలాప భస్మాలలో సంచయన మొనర్చు కొన్న పురాణాస్థిక సర్వస్వమంతా, విసర్జించేందుకు సంసిద్ధమయింది.

“పోనీలే! తర్వాతైనా నన్ను నమ్ముతావా?”

అతని వికృత హాసంలో ఆపనమ్మకం సవాలు చేసినట్లయి, ఒక్కపరుగున దీర్ఘవర్షకుపోయి, పై సారగులో తన బట్టలనుగట్టి భద్రంగా ఉన్న ముత్యపు సగిషీల లక్కభరణి బైటకి తీసింది. కొన్నాళ్ళ నుంచి పన ప్రయుక్తిగావంతా ఆ పెట్టిమీద ఉన్నట్లుంది. ఆ పెట్టి తెచ్చి అతనిముందర భక్తున పడేసింది.

“అన్నీ తలవెట్టేయ్ చించేయ్ సేయిష్టం వచ్చినట్లు చెయ్యి”

కాని అతను భరిణ మూత తియ్యటానికి ఆత్రం మాపటం లేదు. ఆ మాతమీది ముత్యపుసగిషీల ఫల వృక్షాలు, ఎగురుతున్న కొంగలూ అన్నీ మాస్తూ కూర్చున్నాడు. అకస్మాత్తుగా మూత తెరిచాడు. అనేక రకాల వివిధవర్ణాల—వివిధ పరిమాణాల ఉత్తరాలు, కవర్లు, అన్నిరకాల దస్తూరీలు, నాగరిక పత్రాలు, పాతకాగితపీచికలపై వ్రాతలు, చిత్తుకాగితాలపై పెన్నలుబరుకుళ్ళు, విజిటింగ్ కార్డులూ అన్నివిధాల ప్రేమలేఖలూ, సంజ్ఞా పత్రాలూ, ముద్రలు చీలిపోతున్న పెరుసుకాగితముక్కలు, అన్నీ కలగాపులగంగా, ఎప్పటికప్పుడు వెదుక్కొంటూ కలబోసుకొస్తూన్న సారగులో వస్తువులలాగా, చిందరవందగా బొత్తికట్టి ఉన్నాయి. వగుతున్న చేతులు ఆ బొత్తిలోకి సుచ్చేత్తాడు.

“ఇట్లా ఇచ్చేయ్! నీ కళ్ళముందరే అన్నీ తగలేస్తాయి” అంది.

నలమంట పొయ్యికి దగ్గరగా ఒక కొవ్వొత్తి వెలిగించుకొని మీగాళ్ళమీద కూర్చుని ఉంది.

“నాకిచ్చేయి” అంది.

“ఉహూ!” అని అడ్డు చెప్పాడు. “ఆగు” అని గొంతుక తగ్గించి, సిగ్గుపడుతూన్నట్లు నసుగుతూ “ఇంగులో కొన్ని చదవాలి...” అన్నాడు.

“ఎంగుకు? చదివినకొద్దీ నీకు మరింత బాగు కలుతుంది” అంది.

అతనికి కలిగే హృదయావేదనే ఆలోచిస్తుంది తప్ప, తనను ప్రేమించిన ఆ ప్రేమికులందరితోటి తన రహస్యాలు, తమ తమ మధ్య ఆంతరంగికాలు, తన ప్రక్క పరుండి తనను వాళ్ళు పొగిడిన మర్మసర్మ భాషణలు, ఇన్నీ అతని కర్పించవలసిన, తనకు కలిగే సిగ్గుచేటును కూడా లక్ష్యపెట్టుకోటంలేదు. మోకాళ్ళమీదే అతని ప్రక్కకు జరిగి, అతనితో కలిసి చదువుతూ క్రి గంట అతని ముఖలక్షణాలలోకిస్తూంది.

“లా గూర్మెరీ, 1861” అన్న సంతకం, తేదీతో పదిపేజీలకట్ట, ప్రాథమిక దస్తూరీలో కనబడింది. ఆ కవినీ చక్రవర్తి దంపతుల ఆశీరియాపర్యటన సంతా ప్రత్యక్షంగా వర్ణించి గ్రంథస్థం చేసేందుకు ఆశీరియా పంపించారు. ఆ మహోత్సవాలన్నిటినీ ఉజ్జ్వలంగా వర్ణిస్తూ తన ప్రయురాలికి పది పేజీల ఉత్తరం వ్రాశాడు.

ఆశీర్వాద, ఉత్సవ జనంతో ఇసుకపేస్తే రాలకుండా కిటికిబాడిపోతూంది. అకేబియన్ వైట్సు కథలలోని గాంధర్వపురి బాగ్దాద్ ను తలపింప చేస్తూంది. ఆఫ్రికాఖండప్రజయోవత్తూ యుంఝా మారుత ఉధృతంతో పట్టణంమీదికి విరుదుకుపడ్డారా అన్నట్లుంది. పట్టణం బైటా లోనా కూడా జనసమ్మర్దమే. నీగ్రోసార్థవాహులు ఒంటెలమీద పచ్చి చర్మాలు, తుమ్మజిగురు మొదలైన సరుకు లెత్తుకొని సార్దాలగా బయలుదేరివచ్చి, సముద్రతీరం పొడుగునా గుడారాలు వేసుకొని విడిచారు. అక్కడి మనుష్య సమాహం, నానా, జంతుజాలం, అన్నీ మృగమద మనుష్యమద వాసనలతో వాతావరణాన్నంతా దుర్భరంగా ముంచెత్తివేస్తున్నాయి. సార్థవాహులు రాత్తుళ్ళు, భోగిమంటలు వేస్తూ, అటవిక నృత్యకోలాహలాలతో రాత్రి తెల్లవాడూ సముద్ర తీరాన్నంతా హోరెత్తించేస్తున్నారు. తెల్లవారినప్పటినుంచీ చిత్ర చిత్ర వస్త్రాలంకృతులైన నానాదేశ సామంతరాజుల

అగమన భోగములు, జయధేరులు, తాళాలు, తప్పెటలు, హాసకూంజేవి. స్రవత్తగారి త్రివర్ణ పతాకాల చుట్టూ మేళతాళాలు వాయిస్తూ భక్తబృందాలు చేరేవి. వాళ్లకు వెనుకగా, వెండి జ్వార మొక మల్ పట్టు పచ్చడాలు కప్పి అనుగడుగున కాలిగువ్వలు గంటలు గలగలమని మోగుతున్న ఉత్తమావ్వలను నీగ్రోగానిసలు చక్రవర్తికి కానుకగా సమర్పించుకొని వస్తున్నారు...

ఆకవి ప్రతిభవల్ల, ఆ వర్ణనంతా సజీవంగా ప్రచ్యుతంగా కన్నులకు కట్టుతుంది. అక్షరాలు కాగితంమీద తిళతెల్లలాస్తూ, రత్నపరీక్షకులు కాగితం మీద పెట్టి పరీక్ష చేస్తున్న రత్నాలలాగా, మెరుస్తున్నాయి. నిజానికి ఇంతింతటి మహద్భాగ్యాలు ఆమె ఒక్కోవచ్చి పరిపంతుకు, ఆమె ఎంతైనా గర్వింపి ఉండవచ్చు. యథాధానికి ఆమె నా మహాకవి ఎంతో ప్రేమించి ఉండవచ్చును. ఇంతటి మహాత్మ్య మధ్యంలో ఉన్నా అతడు ఆమె నొక్కతనే ధ్యానిస్తూ ఆమెకోసమే పరితపిస్తూ ఆమెదగ్గర లేదని విరహవేదనలో వేగిపోతున్నాడు.

“అబ్బ! గతరాత్రంతా రూడిలా ఆర్కేలో నీ గదిలో పట్టెమంచంమీద నీతోటే ఉన్నట్లున్నాను. నువ్వు నగ్నంగా ఉన్నావ్. మదోన్మాదివైపోయావ్. నేను మన్మథోపచారా లొనరిస్తూంటే, ఆనందాతిరేకంతో కేకలేస్తూ కన్నీరు కార్చేస్తున్నావ్. — అకస్మాత్తుగా మెళుకువ వచ్చింది. డాబామీద ఆరుబయట శాలువా యుసుగెట్టుకొని సదుకొనిఉన్నాను. పైన నీలాకాశమూ, నక్షత్రాలూ. ప్రక్కనే ఎక్కడో దగ్గర మనీదు గోపురంలో ఎవరో ఢకీరు సమాజ్ చేస్తున్న కేక తారాజవ్వ లాగ ఉజ్జ్వలంగా ఆకాశాని కందుకొంటూ వెడల్పింది. ఆ కేక ప్రార్థనాగీతంగా కాక ఉన్నతావేశంలో కేకలాగే వినిపించింది. ఆ

వినపడటంలోనూ, నిద్రమేల్కొన్నాక కూడా, నీ కేకగానే నా చెవుల మ్రోగు తూంది.”

ఈభాగ్య ప్రోధాలు గుర్భరంగా పీడిస్తున్నాయి. నిడికిళ్ళు బిగినూ వదులుతూ, వణికిపోతున్నాడు. పెదవులు తెల్లవారిపోయినయి. కాని చదువు ఆపలేకుండా ఉన్నాడు. ఏ శక్తి ప్రేరేపిస్తోందో?

మృదువుగా లాలిస్తూ, అతని చేతులోంచి ఆ ఉత్తరం తీసికొందామని ఛాన్సి ప్రయత్నించింది. కానీ అతనా ఉత్తరం నివరిదాకా చదివేశాడు. తగువాటి ఉత్తరం తీశాడు. ఆ తర్వాత మరొకటి— ఒక్కొక్కటి చదువుతూ, నిరసనంతో నిర్లక్ష్యంగా మంటుంటే పారేస్తున్నాడు. మంటలు గస్పముని రాజుకొని జాజ్వల్యంగా పైవాకా నాల్కలు సిసరటం కూడా గమనించటంలేదు.

ఒక్కొక్కప్పుడు, ఆ లేఖాపాత్రలలోని ప్రణయమధువు, ఆ ఉష్ణభండ చందాతపంలో, పొంసులెత్తి ఉనికి ఉత్పంగతరంగాలుగా పైకి లేస్తూంది. కాని మధ్యమధ్య పచ్చిబూతులు అందులో దొర్లి, ఆ మధువును మురికిగోళంగా చేస్తున్నాయి. అమరప్రేమ నిధానమై స్వచ్ఛ రజతశృంగసన్నిభ మైనదంటూ, ఆ మహాకవి “ప్రేమకావ్యం” చదివి తలలూచి మెచ్చుకొన్న అబూశిరీమణులెవరైనా ఆ పచ్చిబూతులు చదివి ఉంటే దిగ్భ్రాంతిచెబ్బి తిన్నట్లయిపోయి ఉండురు.

హృదయం ఎంతెంత విపరీత సంఘర్షణలకు ఆలవాలమో! అన్నిటికన్నా ఆ పచ్చిబూతులున్న భాగాలే, అతన్ని మరీ మరీ ఆకట్టి చదివిస్తున్నాయి. అతని మొగంలో ఒక్కొక్క చదువుతో ఎంతెంత వికృతపు కదలికలు కలుగుతున్నాయో అతనికి తెలియటంలేదు. ఒక ఉత్సవాన్ని ఉజ్జ్వలంగా వర్ణించిన ఒక ఉత్తరం చిగురున కలంతాజావ్రాసి ఉంది. “ఈ ఉత్తరం నేను మళ్ళీ, చదువుకొన్నాను. కొంత కొంత చదువుతూంటే బాగానే ఉంది. ఫర్వాలేదనే అనిపించింది. ఈ ఉత్తరం జాగ్రత్తగా ఉంచు—తర్వాత నా కెప్పుడైనా పనికి రావచ్చు” అని ఉంది. పట్టలేక వికటాట్టహాసం చేస్తూ కీచుమని నవ్వాడు.

“చాలా పొదుపరైన పెద్దమనిషే నే!” అంటూ, అదే దస్తూరిలో ఉన్న మరొక ఉత్తరం తీశాడు. ఈ ఉత్తరం చాలా కరుకుగా ఉంది. తన ఆరబ్ గీతాల సంపుటినీ, వరిగడ్డి స్లిప్పర్ల జోడునూ, వెంటనే తనకు పంపించేయమని ఆజ్ఞాపిస్తున్నాడు. అప్పటికే ఆ ప్రేమ వట్టిపోయిందని, ఆ ఉత్తరమే నిదర్శన మిస్తుంది. ఆహా! లాగూర్నర్ తేగతెంపులు చేసు కోగలిగాడు—నిజం గా సమర్థుడే!

అంతటితో అగ్రకుండా, సెగలుపొగలుగా దుర్వాసనలు రేకెత్తుతున్న ఆ మురికి కూపాన్నంతో తిరగతోడుతున్నాడు. చీకటి పడక ఊర్వాత్తి లేనిలోమీద పెట్టాడు. వరుసగా చిన్న చిన్న చికిలి గీతల ఉత్తరాలను చదువసాగాడు. మొద్దువేళ్ళతో, ఏ ఘంటమో పుచ్చుకొని కోపంతో, తీవ్రంగా కాగితం చిల్లులుపడేటట్లు బరికినట్టుండా వ్రాత. కావునలోతో ప్రేమకలాపం ఇక్కడ ప్రారంభ మౌతూంది. రహస్యసమావేశాలు, సంకేతాలు, అప్పా హారాలు, విహారాలు, అంతలో ప్రణయకలహాలు, మళ్ళీ బ్రతిమాలుళ్లు, ఏడుపులు కొట్లాటలు, బజారుకూతినోటినుంచి వచ్చే తిట్లు, మధ్య మధ్య చిన్ని చిన్ని చమత్కారాలు, నర్మహాసాలు, ఉపాలంభనలు, ఎత్తకోళ్ళు, మొత్తికోళ్లు, ఆ మహాశిల్పి వికారాలన్నీ ఆ విమోచితో, ఆమె వదిలేయటంతో అక్షరరూపాన్ని అక్కడ బైటపడ్డాయి.

ఆగ్ని వాటినికూడా ఆహుతి చేసుకొని, రక్త వర్షపు మంటల నాల్కలు పొడుగ్గా పైకి జూచు కొంటూంది. ఆ మహాప్రతిభుని చీమూ నెత్తురూ, కన్నీరూ, ఆ మంటలో పడి కుంచుకుపోయి, కాలి భూమమై ఎగసిపోతున్నాయి.

కానీ తన ఈ యువప్రేమికునికోసమే జీవితా సర్వమూ పరికిస్తున్న ఫాన్నీ అందుకు తృణమాత్ర మైనా లక్ష్యంచేయలేదు. అతని జ్వరతీవ్రత, ఆ వస నాలలో నుంచి కూడా ఆమెను మాడ్చేస్తున్నట్లుంది.

కలం సిరాతో గీసిన పోస్టైట్ చిత్రం ఒకటి కనబడింది. క్రింద “గావర్ని” అని సంతకం ఉంది. “ఒక వానరోజున, డాంపియన్ లో హోటల్ లో కూర్చుని, నా స్రియమైన ఫాన్నీ కోసం గీచినది” అని వ్రాసిఉంది. ఆ బొమ్మలో

వ్యక్తి తల, జ్ఞానవృద్ధుని తలలా ఉంది. కళ్లు గుంటలు పడి బాధను సలిగ్రుక్కుతున్నాయి. ఏదో పీడించగా బ్రతుకు చేదైపోయినట్లు స్ఫురింపజేస్తున్నాయి.

“ఎవరిదీ బొమ్మ!”

“ఆండ్రీ డి జోయ్ డి. ఆ సంతకంకోసం అట్టే పెట్టిఉంచాను” అంది.

“ఉంచుకో! నీడ!” అన్న మాట, అతి బాధా కరంగా, విగదీసుకుపోయినట్లు వినిపించేటప్పటికీ, చటుక్కున లాక్కొని ఫణ్ణున చించి నిష్పూలో పార వేసింది. అతను ఆ నవలాకారుని ఉత్తరాలకోసం ఆ కుప్పలో నడుకుతున్నాడు. ఆరోగ్యం కోలుకోవటానికి సమద్రతీర శీతగృహాలకు వెళ్లి అక్కడినుంచి వ్రాసిన ఉత్తరాలు. ఆ ఉత్తరాలు చాలా బాధా మయంగా ఉన్నాయి. వాట్లలో తన ఆరోగ్యం, శారీరకంగా, మానసికంగా కూడా చితికిపోయిందన్న నిస్పృహలో, ఒక్కొక్క భావంకోసం అల పగులగొట్టుకొంటూ, మందులూ మాకులూ పంపించ మంటూ, తన ఆర్థిక, వ్యావహారిక దుస్థితులను వివరిస్తూ, ఆ నవలాకారుడు వ్రాస్తున్నాడు. కాని అన్నిటా శాఫో కోమలజేహం కొవాలన్న వాంఛ, (వైద్యులతినికే కామప్రసక్తి నిషేధించారు) ఆమె అంటే గౌరవభావం ఉట్టిపడుతున్నాయి.

అశక్తకోపం పట్టలేక, జీన్, బైటిక్ గొయ్యి తున్నాడు. “ఏం కర్మ పట్టిందని పిళ్ళంతా ఇట్లా నీ వెంటబడ్డారు!”

ఆ లేఖల పరివేదనలో ఆ యువకునికి కనిపించిందంటే! ఏ మహామహుల జీవితాలు చూసి యువకులు ఈర్ష్యామగ్నులౌతారో, యువతీమణులు కలలు గంటాకో, ఆ జీవితాల స్వయంవినాశనమంతా ఆ ఉత్తరాలు నివేదించుకొంటున్నాయి. ఔను పిళ్ళందరూ ఎందుకిట్లా అయ్యారు? ఆమె ఏం జేసి పిళ్ళందర్నీ ఇంత మరులుకొల్పి నిర్వీర్యులను చేసింది?

కాళ్లు చేతులూ కట్టేసి నోట గుడ్డులమక్కు, ప్రియురాలిని కట్టెదాట మానభంగ మొనరుస్తూంటే మనిషిపడే ఆవేదనంతా పడుతున్నాడు. కాని కళ్ళుమూసుకొని ఆ పెట్టెడు ఉత్తరాలూ, ఒక్క జొత్తిగా నిష్పూలో పారెసి పెట్టే కాఫీ చేసుకునేందుకు మనసు కుదుర్చుకోలేకుండా ఉన్నాడు.

తరువాత స్వర్ణకారునివంతు వచ్చింది. నిరుపేద, అనామకుడు. పోలీసుకేసులో వచ్చిన కీర్తి తప్ప మరేమీలేదు. ఈ మహారథులశ్రేణిలో అతను కూడా ఉండటానికి ఛాన్సికి అతనంటే ఉండిన మహత్తరప్రేమయే కారణం.

జైలు అగౌరవాన్ని పెంటతెస్తూ వచ్చిన ఉత్తరాలు. సిపాయి ఎవడో అన పల్లెపడుమకు వ్రాసుకొన్నట్లు గ్రామ్య 'సింగారంలో' మొరటుగా, అవకతవకగా, తెలివితక్కువగా ఉన్నాయి. కానీ ఏ అణాకానీ బజారు శృంగారపు నవలల నుంచో అలవర్చుకొన్న, ఆ కృతకభాషలోనుంచి కూడాఅతని నిర్మూలప్రేమా, ఆమెకు, 'స్త్రీ'గా అతినిచ్చిన మహద్గౌరవమూ, ఆమె శ్రేయోభిలాషలో నే ముగ్ధుడయిపోయి, తనను తను మరిచిపోవటం, అన్నీకూడా అంతర్లీనంగా ప్రవహిస్తూ, ప్రాణనాడిలా స్పందిస్తూ, తక్కినవాళ్ళ కెవళ్ళకూలేని ఒక ప్రత్యేకతను ఆ 'ఫైదీ'కి చేకూర్చిపెట్టాయి. ఆమెను అతిగా ప్రేమించిన నేరానికి తన్ను తుమించమన్నప్పుడు; కోర్టులో తనకు దీర్ఘకారాగారవాస శిక్షపడిన తుణుంలో నే కోర్టునుమాస్తాదగ్గరే కాగితం కలం పుచ్చుకొని ఆమె నిర్దోషిత్వం ఋజువై ఆమెను వదిలేసినందుకు అపారసంతోషం నెలిబుస్తూ వ్రాసినప్పుడు-అల్లాంటి ఉత్తరాలన్నిటూ ఆ ప్రత్యేకత కనబడుతూనే ఉంది. ఆమె నతి నెక్కడా పల్లెత్తుమాట అనలేదు. ఆమె పుణ్యనూ అని, ఆమెతో తను పెండ్లి అపార స్వర్ణసౌఖ్యం అనుభవించాడు. తన భావిజీవిత దౌర్భాగ్యాన్నంతా తుడిచిపెట్టేసి సుఖంగా బ్రతికించేందుకు ఆ పెండ్లి, మధుర, గాఢస్మృతులే చాలును. ఉత్తరం చివర తనకొక ఉపకారం చేసిపెట్టమంటూ వ్రాశాడు.

“నాకు పల్లెటిదిక్కున ఒక బిడ్డ ఉన్నాడని నీకు తెలుసును. వాడి తల్లి ఏనాడో పోయింది. ఒక ముసలామె, దూర బంధువు, సాకుతూన్నది. వాళ్ళన్నచోటు ఒక మారుమూల ఉండటంమూలాన నే నేమయ్యానో కూడా వాళ్ళకు చెప్పేవాళ్ళవరూ ఉండరు. నాదగ్గర మిగిలినడబ్బు

వాళ్ళకు పంపుతూ నేను దూరప్రయాణం వెళ్తున్నాననీ, చాలారోజులు పడుతుందనీ, వాళ్ళకు వ్రాశాను. నీన్నీ! అప్పుడప్పుడు ఆ కుట్టుడినంగతి తెల్పుతావని నీమీద ఆశ పెట్టుకొని ఉన్నాను.”

అతని కోరిక ఛాన్సి నెరవేర్చినందుకు కృతజ్ఞత తెలుపుతూ వ్రాసిన ఉత్తరం మరొకటి కనబడింది. ఆ తర్వాత ఈమధ్య నే ఆరునెలక్రిందే వ్రాసిన ఉత్తరం కనబడింది. “ఓహో! నాకోసం వచ్చావంటే ఎంత మంచిదాని వసుకోను! నువ్వు ఎంత అందంగా కనిపించావ్! నీడేహం ఎంత కమ్మని పరిమళం జల్లింది? నేనో జైలువాక్కాతో ఉన్నాను! నా మురికిమస్తులు చూసుకొని ఎంత సిగ్గుపడిపోయాను!”

జీన్ చటుక్కున ఆపి ఉగ్రుడై అడిగాడు: “అయితే ఇంకా అతన్ని చూస్తూ నే ఉన్నావన్న మాట”

“అప్పుడప్పుడు, జాతిపుట్టి!”

“మనెద్దిరం కలిసి ఉంటున్నాకకూడా?”

“ఆ! ఒక్కసారంటే ఒక్కసారే చూశాను. విజిలర్లగదిలో! వాళ్ల నక్కడ తప్ప చూడటానికి కువరదు”

“అబ్బా! ఎంత జాలిసండే మనిషివి!”

అన్నిటికన్నాకూడా తమ సంయోగానంతరం కూడా ఆమె యింకా అతన్ని చూట్టానికి వెళ్తూ దన్న విషయం, అతన్ని మండించివేసింది. కాని పైకి చెప్పకోటానికి అభిమానం.

ఇంక ఒక్కటే. ఊదారిబ్బనతో బంగీకట్టిన చిన్న ఉర్తొలకట్ట ఒక్కటే మిగిలింది. బంగీమైన వ్రాత, చిన్న చిన్న అక్షరాలతో అడవాళ్ళ పట్టి పట్టి వ్రాసినట్లు, సున్నితమైన దక్షిణిలో ఉంది. అది మానేటప్పటికి బిగబట్టుకున్న కోపంతా కట్ట తెంచుకొని ఉండివచ్చింది.

“రిగ్గాలపరుగు అవగానే, గుస్తులు మార్చుకొంటాను. అప్పుడు నా అలంకారగృహానికి రా!” అంటూ చదువుతున్నాడు.

“వద్దు! వద్దు! అది చదవద్దు”

అంటూ అతాత్తుగా అతనిమీదపడి చేతులలో ఉత్తరాలు లాగేస్తూ, కట్ట కట్టా ఒక్కసారిగా నిష్పల్లో పడేసింది. అతనికి ముందు అర్థంకాలేదు. ఆ మంటముందు మోకరిల్లి సిగ్గుతో కుంచిచుకు పోతోంది. మంటల ఎరుపుకేకాక సిగ్గుతోకూడా మొగమంతా ఎఱ్ఱబడిపోతోంది. అప్పటికే అతనికి అర్థంకాలేదు. సిగ్గుతో కుంచిచుకునిపోయి అంది.

“అప్పటికి చాలా చిన్నదాన్ని—కావునో మరీఅలాంటి పెట్టి పెట్టి పనులు చేయించేవాడు. అప్పుడో అతను ఏం చెయ్యమంటే అదిల్లా చేసే దాన్ని”

అప్పటికి అతనికి అర్థమయింది. మొగమంతటా పాలిపోయాడు.

“ఓ! ఔను. శాఫో*—మహాతిపిణాశతతంత్రీ సర్వస్వమూ కదూ!” ఆమె యేదో నీడజంతువైతేను, ఒక్క తిన్నతో అవలకు తన్నెశాడు. “నా చాయలకురాకు—నన్ను ముట్టుకోకు. పేగులు పెళ్లుకొచ్చేట్టు చేశావు”

ఆమె రోదనస్వరం, ఉరుములాంటి ఓకర శబ్దంలో మునిగిపోయింది. గదిలో ఒక్కసారిగా భగ్గుమని ఒక పెద్దమంట

గది నిలువునా లేచింది! ఇల్లు అంటుకొంది! ఆమె భయంతో ఒక్క ఉరుకున లేచి, బల్లమీదన్న నీళ్ళకూడా కూడా, ఆ కాగితాల మంటమీద పోసేసింది. కాని చివ్యూగొట్టంలో పేరుకొన్న మకిలంతకూడా భగ్గుమని చూరుకూడా అంటుకొంది. క్రిందిమంట ఏమాత్రం చల్లారలేదు. ఇంట్లో నీళ్ళబిందెలన్నీ తెచ్చి, దబదబా ఉన్న నీళ్ళన్నీ పోసేసింది. మంటలార్పటం తనకు సాధ్యంకావటం లేదు. నిష్ప రవ్వలుగదిఅంతటా పిరజిమ్ముతున్నాయి. గబాలున బాల్కనీలోకి పరుగెత్తి “ఇల్లంటుకొంది! ఇల్లంటుకొంది!” అంటూ కేకలువేసింది.

ముందు హెచ్చరికపడుతుంటు. తర్వాత, ఇంటి నాకర్లు, పోలీసులూ చేరారు.

* స్త్రీని స్త్రీ మోహించే దుర్వ్యసనానికి పోరాడికంగా శాఫోను ఉదాహరణగా తీసుకొంటారు.

“వెనుక చెక్కలు పీకండి! అటు కప్పమీది కెక్కండి! నీల్లెక్కడున్నాయి నీళ్లు! నీళ్లు కాదు కంటికి ఇయ్యండి!” అంటూ ఆదరాబాదరాగా నిష్ప అచ్చే జనం కేకలు వేస్తున్నారు.

తను నివాసంలోకి జనం తోసుకొంటూవచ్చి నానా కంగానీ చేస్తూంటే, కొయ్యబారినట్లయి చూస్తూ నిలబడిపోయా రిద్దరూ! చివరికి మంటలు చల్లారి జనంతో దిగిపోయి, ఇరుగు పొరుగు అంతా ఇంక భయంలేదని శాంతించి తమ తమ నెలవులకు బారుకొన్నాక, మసీ, నీరు, బొగ్గా, మయంగా ఉన్న తమగదిలో చెల్లాచెదరుగావింపబడ్డ సామాను మధ్య ప్రేమకు లిద్దరూ నిలబడి, దిగాలుపడి చూస్తున్నాడు. ఇద్దరూ నిర్జీవులై ప్రాణంలేని నిస్సత్తువతో నీరసపడిపోయిఉన్నారు. ఇందాకటి చెబ్బలాట సాగించటానికిగానీ, సామాను సరిగ్గా సర్దుకోటానికిగాని ఏ ఒక్కరిలోనూ నలుసంత ఓసికకూడా కనబడటంలేదు. తమ కాపురంలో ఏదో దుర్గ్రహప్రభావం ప్రవేశించి జీవితాలను నేలను పొర్లాడించింది.

ముందటి కోపతాపాలన్నీ మరిచిపోయి, ఆ రాత్రి ఏదైనా హోటల్లో గడుపుదామని బైలు వెడలారు.

ఫాన్నిచేసిన త్యాగమంతా నిష్ఫలమైపోయింది. ఉత్తరాలు కాల్చి మసీలయి మాయమైపోయినా, వాట్లలో వాక్యాలు వాక్యాలు పూర్తిగా ప్రేమకుని స్మృతిలో నిలిచిపోయి, అతన్ని వెంటాడుతూ, కొన్ని దుష్టగ్రంథాలలో ఘట్టాలలాగా, నిత్యం నెత్తురు సుడికించి, మొగము ఎఱ్ఱబడేస్తూనే ఉన్నాయి.

అతని వలపుకత్తై పూర్వప్రియులంతా దాదాపు అందరూ మహాపురుషులుగా కీర్తిగడించిన వారే. చనిపోయినవారి కీర్తి అమరంగానే ఉంది. బ్రతికిఉన్నవాళ్ళ బొమ్మలూ పేర్లూ, నిత్యం ప్రతిచోటా కనబడుతూ, ప్రతినిత్యం జనం నోటిలో ఆడుతూనే ఉన్నాయి. అతనిముందర ఎవరైనా వాళ్ళ ప్రసక్తి తెచ్చినప్పుడల్లా, చీదరవెత్తి, ఏదో ఆత్మబంధుత్వం ఘోరంగా తెగిపోయినట్లు దిగాలుపడి పోయేవాడు.

ఈ కష్టం, అతని మానసికశక్తులను దృష్టిని కూడా నిశిత మొనర్చింది. ఫాన్నీలో పూర్వ

ప్రియులవద్దనుంచి అలవర్చుకొన్న, మాటతీరులు, ముఖకవళికలు, భావవిధానాలు, దృక్పథాలు, ఒక్కొక్కటే గుర్తించసాగాడు. ఏదైనా చెప్తున్నప్పుడు, చెప్తున్న విషయం బొమ్మ కట్టిస్తున్నట్టు, బొటనవేలు పెదుపుతూ, “మాశావా ఇల్లాగా” అంటుం ఇల్లిదగ్గరనుంచి వచ్చింది. మాటలు తుంచేసే పద్ధతి డిక్షనరీదగ్గర నేర్చుకొంది. బహుశా జానపద గీతాలన్నీ అతనిదగ్గర నేర్పించే—పురాతన జానపద గేయాల సంపుటికూడా అతి నొక తెప్పడో ప్రయత్నించాడు. ఆధునిక సాంస్కృతికమంటే తిరస్కారపు పలుకులు, నిస్సాకారంతో ధిమాకిగా మాట్లాడటం, లాగున్నెరివట్ట నేర్చిన కళలు. అందరిగుణాలు, అన్నీ జీర్ణం చేసుకొంది. అన్నీ పొరలు పొరలుగా ఒకదానిపైన ఒకటి పేర్చుకొని, ఘోరస్థానాస్థులు ఘామి పొరలను పరీక్షించి, ఏ యుగం నాటివో చెప్పేందుకు అనువైనరీతిగా, ఏయే గుణాలు ఏయే కాలంలో జీర్ణంచేసుకొన్నవో జేసి యాడు ఎంతో తెలుపుతూ కాలక్రమానుగుతంగా పేరుకొంటూ వచ్చాయి. బహుశా ముందు పైకి కనిపించినంత తెలివైనది కాదేమో! కాని తెలివితేటల సమస్యకాదు. నిజానికి ప్రపంచంలోకల్లా మహా మూర్ఖురాలైనప్పటికీ, ఆమె పూర్వచరిత్రబలం ఆధారంతోనే అతన్ని పూర్తిగా ఆకట్టుకొని ఉండుకోగలేదు. ఆ ఈర్ష్యావిషాగులు నిత్యం అతన్ని దీపిస్తూండేవి. ఆ కోవతోపాటు ఆమెయందుకూడా దాచుకోనైనా దాచుకోలేక, ఏ ఒక్కరి ప్రశంస విస్వల్పమాత్రం గానైనా తగిలినా, భగ్గన మండి, వాళ్ళ మీది విషమంతా ఆవిడమందు కక్కినాడు.

డిక్షనరీ నవలల కిప్పు డమ్మకమేలేదు. ఇప్పుడా పుస్తకాలన్నీ మొత్తంగా పుస్తకం అణా కానీ చొప్పున ఏ రోడ్డుమీద పడితే ఆ రోడ్డుమీద దొరుకుతాయి. ఇంక ఆ మునిలిషగవ కాడెలో! ఆ యీడున వాడికింకా ఈ స్త్రీ వ్యసనమేమిటి! “వాడికి పళ్ళన్నీ ఊడిపోయాయి తెలుసా! విల్లడి అగ్రేలో ఆవళ్ళ ఫలహారం చేస్తూంటే చూశాను. ముందు పళ్ళతో మేకలాగ నములుతున్నాడు—వాడిలో నిల్పకైకూడా అంతరించిపోయింది. మొన్నటి ప్రదర్శనానికి చెక్కిన బొమ్మకు ఒక తీరూ తెన్నూ ఏమీలేదు!” “తీరూ తెన్నూ” అన్న

మాట అతను ఆమెదగ్గరే అలవర్చుకొన్నాడు. అది ఆమె ఆ ఇల్లిదగ్గర అభ్యసించిన మాటే!

ఇల్లా తనకు పూర్వపు ప్రత్యర్థులను అతను దుమ్మెత్తి పోస్తూంటే, ఫాన్ని అతని మాటలకన్నిటికీ తాళం కలుపుతూ, వాళ్ళను పడదిట్టూ అతనికి ప్రియం చేకూర్చేందుకు పాటుపడేది.

జీవితమూ, కళ, పదితరమూ, ఏమీ తెలియని ఆ పసిపిల్లాడూ, ఆ మహాపురుషులదగ్గరే, మాటకారి తనం కాస్తా చిలుకపలుకుల్లాగా నేర్చిన ఈ చిన్న బుట్టబొమ్మ ఇద్దరూ కూర్చుని ఆ మహామహుల కళా కృతులపై విచారణకు కూర్చుని, ఎందుకూ కొరగాని వాట్లా జమకట్టి ఖండించేసేవారు.

కాని గాసిన్ తన అందరికన్నా ప్రబలశత్రువు, స్వర్ణకారుడు. స్లామంట్! ఆ మనిషిని కూర్చి అతనికి తెలిసినదల్లా—స్లామంట్ కూడా తనంతటి చక్కని అందగాడేననీ—అతన్ని ప్రియతమా అని పిలిచేదనీ, రహస్యంగా అతన్ని ఆమె కలుసుకొంటూండేదనీ—ఇంతమాత్రమే. అతన్ని పట్టుకొని, “నిర్జితప్రేమ హాసి” అనీ “అందమైన సన్యాసి” అనీ గాసిన్ చెక్కిరింపులకు దిగినప్పుడల్లా, ఫాన్నీ మర్యాద గంచేసికొని మాట్లాడకుండా కూర్చునేది. ఇంకా ఆ లుచ్చా అంటే నీకు భ్రాంతి పోలేదనీ, అతనంటే నీకింకా ఇష్టమున్నదనీ, ఆవిడను పట్టుకొని తూల నాడుతూంటే—ఫాన్నీ నిక్కచ్చిగానే అతి మృదువుగా తన మనస్థితి వివరించుకోనేది.

“జీన్! నేను నిన్ను ప్రేమిస్తున్నాను. అందుచేత ఇప్పుడింక అతణ్ణి ప్రేమించటంలేదని నీకు బాగా తెలుసును. నేనిప్పు ఒక్కడకు చెళ్ళటమేలేదు. అతని ఉత్తరాలకు వేటికీ జబాబు వ్రాయటమేలేదు. కాని ఆ మనిషినిగురించి దుష్టంగా మాత్రం నానోటంబడ అనిపించలేవు. నన్ను ఉన్మత్తునిలా ప్రేమించాడు. ఆశ్రేమలో నాకోసం నేరం చేసి శిక్షకూడా పడ్డాడు”

అల్లా నిష్కల్మషంగా మనసు విప్పి మాట్లాడుతూంటే జీన్ ఏమీ అనలేకపోయేవాడు. ఆమెలో ఉన్న గొప్పగుణం ఆ ఋణప్రవర్తనమే! కాని మనసులో ఈర్ష్యాకోధాలుమాత్రం ఇంకా బాగా బాధపెడుతున్నాయి. ఒక్కొక్కప్పుడు మిట్ట

మధ్యాహ్నం అకస్మాత్తుగా ఆఫీసునుంచి ఇంటికి వచ్చేవాడు. “ఏమో! వాడికోసం నల్లంటేమో!” అన్న అనుమానంతో, పట్టుకొందామని!

కాని ఎప్పుడువచ్చినా ప్రాచ్య గృహిణిలాగా ఇంటిదగ్గరే, ఇంటిపనులే ఏవో చూసుకొంటూ ఉండేది. లేక చోడే పొరుగు హెట్టిమాసతికి పియానోసంగీతపు పాఠం నేర్చుతో కూర్చునుండేది. ఇల్లంటుకొన్న నాటినుంచీ—శాంత గార్వస్య జీవన సమృద్ధితో, జీవితం పరిపూర్ణంగా ఆనందింప గలుగుతున్న ఆ హెట్టిమాదంపతులతో ఈ దంపతులకు పరిచయం హెచ్చయింది. హెట్టిమాలు నిత్యం గాలి మీద బతికేవాళ్ళలాగా చలిగాలిలో కూడా కిటికీలు తెలుపుతూ అన్నీ చెరుచుకో నే ఉంచేవాగు.

భర్త ఆర్టిలరీ మ్యూజియమ్లో డ్రాఫ్ట్స్మన్ గా పనిచేస్తూండేవాడు. రోజూ ఆఫీసుపని ఇంటికికూడా తెచ్చుకో నేవాడు. ప్రతిసాయంత్రమా, ఆదివారం రోజంతానూ, పెద్ద బల్బుదగ్గర డ్రాయింగ్ కాగితాలు పరుచుకొని ప్లానులు వేసుకొంటూ బల్బుమీదికి తల వాల్చి ఉండేవాడు. నెమరోద్దూ, రోప్పకొంటూ, చెమట ఆర్చుకొని గాలిపోసుకొనేందుకు మగ్గరి మగ్గరి చొక్కాచేరులు వైకి విదిలించుకొంటూ, ఆ మీసాలు, చెంపగడ్డాలలోనుంచి, నన్ను చికిలికళ్లు మాత్రం కనబర్చుకొంటూ పని చేసుకొంటూండే వాడు. ప్రక్కనే స్థూలకాయంతో ఒకపరికిణి రవికా మాత్రం కట్టుకొన్నట్టుగా ఇంటిదుస్తుల్లో, అతని భార్య ఊర్చే కూర్చుని, ఏ పనీ చెయ్యకుండానే మూర్ఖపోతుండా అన్నంత అస్సురుస్సురంటూ కూర్చునేది. అప్పుడప్పుడు ఇద్దరూ కలిసి ఏవో జంటపాటలు పాడుతూండేవారు.

అనతికాలంలోనే, రెండిల్లకూ మంచిస్నేహం ఏర్పడింది.

రోజూ ప్రాగ్నన్నే పదింటికి హెట్టిమా తెలుపు దగ్గరకు వచ్చి ఎలుగెత్తి “గాసిన్! బయలు దేరుతున్నావా?” అని లేక వేనేవాడు. ఇద్దరి ఆఫీసులూ ఒకేగిక్కున ఉండటంవల్ల ఇంటిదగ్గరనుంచి ఇద్దరూ కలిసే బయలుదేరేవాళ్లు. హెట్టిమా అతి సాధారణవ్యక్తి. కొంత మోటుగానూ మందగోడిగానూ ఉంటాడు. సాంఘిక అంతరాలలోకూడా గాసిన్ కన్నా చాలా తక్కువ మెట్టువాడు. ఎక్కువ

మాట్లాడేవాడు కాదు. మాట్లాడిన కాస్తాకూడా, నోట్లొకూడా గడ్డం ఉందా అన్నట్టు నీళ్లు నముల్తూ మాట్లాడేవాడు. కాని గాసిన్ దృష్టిలో చాలా ఉత్తముడుగా కనిపించేవాడు. తన ప్రస్తుతతుభిత మానసిక స్థితిలో, అగ్లాంటి సావాసం చాలా అవసరం అనిపించేది. ఫాన్నీకోసంగా చూసినాకూడా ఆ ఇరుగు పొరుగుస్నేహం చాలా విలువైనదనిపించింది. ఫాన్నీ కేవలం ఒంటరిగా పూర్వ స్మృతుల, విలాపాల, సంరంభంలో జీవిస్తూ, గడపసాగితే, ఆమె అతనికోసం స్వబుద్ధితోత్యజించిన బాంధవ్యాన్ని టికన్నా కూడా, ఆ స్మృతులే ఆపత్కరంగా పరిణమించ వచ్చునేమో అని అతని కనిపించింది. అందుచేత ఈ ఇరుగు పొరుగు కాలస్నేహం, చాలా శ్రేయస్కర మనిపించింది. హెట్టిమాసతికి, భర్త—అతనింటికి రావటం, అతనికోసం వంశబోయే కూరా నారా—ఆకొత్త కొత్తవిదాసి అతెన్నెలా ఆశ్చర్యపోతాడో, ఆ సంతోషం, లేకపోతే అతని కిష్టమయిన కొత్త పాట ఏది పాడవచ్చో—ఇదే లోకం. అందుచేత, ఈ స్నేహం, గుచిమంతంగానూ ఆరోగ్యవంతంగానూ కనబడింది ఫాన్నీకికూడా.

కాని పరిచయం కాస్త వృద్ధిపొంది, ఒక రింటి కొకర్ని పిలుచుకోవటం స్థితికి వచ్చేటప్పటికి జీన్ అంలెరాత్మ బాధపెట్టింది. పాపం ఆ సత్కుటుంబీకులు, తాముకూడా పెళ్లైన దంపతులే అనుకొంటున్నారు. ఏమైనా అగ్లాంటి దుర్భ్యమలలో వాళ్ళ నుంచి, సహపంక్తి జరిపించటానికి అతని మనస్సు ఒప్పుకోలేదు. తర్వాత తర్వాత ఏమీ అపోహలు రాకుండా ఆ విషయం ముందే హెట్టిమాసతికి వివరించటం మంచిదనీ అగ్లా చెయ్యవలసిందనీ ఫాన్నీతో చెప్పాడు.

అతను చెప్పినదంతా విని విరగబడి పక పకా నవ్వింది. “అయ్యో పసిపిల్లాడా! ఇంత అమాయకుడు ప్రపంచంలో ఎక్కడైనా ఉంటాడా! మనకు పెళ్లిఅయిందని వాళ్లు ఎప్పుడూ కలలోనైనా అనుకోలేదు! కాకపోయినా, వాళ్ళకేంపట్టింది! అతగాడు భార్య నెక్కడ ఏరుకొన్నాడో తెలుసా! నేను ఏయే తిరుగుళ్లు తిరిగినా, ఆవిడనో పోల్చిదూస్తే ఎంతో మెరుగ్గా, (పరమ పతివ్రత) నే అనిపిస్తానే! కేవలం తన కొక్కడికి తక్కు ఇతరుల కామె,

దక్క కూడదనే, ఆవిడను పెళ్ళిచేసుకొన్నాడు. అందుచేనే ఆమె పూర్వ చరిత్ర అంటే ఏమాత్రము లక్ష్యంలేదని నీకూడా కనబడుతుంది, చూడు" అంది.

అతనికి గుక్క తిరగలేదు — ఇంత ఇగ్లాలిగా, కిలకిల సవినవ్వులు నవ్వుతూ, బుంగముగంతో, పల్లెటి పనుచులాగ దీర్ఘాలు తీస్తూ మాట్లాడుతూ, చక్కచక్కని స్త్రీలపాటలు పాడుతూ, ఎప్పుడూ ఉత్తమాశయాలతో, మర్యాదమాటలతో, గడుపుతూన్న ఈ స్త్రీ — చెయ్యితిరిగిన నెరబాణా? ఇక ఈ ప్రబుద్ధుడు, ఇంత శాంతంగా, సంతృప్తితో, ఈ ప్రేమ ఆనందంలోనే సునిగి తేలుతున్నాడా! ఇద్దరూ ప్రక్క ప్రక్కనే నడుస్తూంటే అతను తాపీగా, సంతృప్తిగా చుట్ట కాల్చుకొంటూ, నిదానంగా, పొగ వదుల్తూ, నెత్తూంటాడు. తనో, నిత్యం దుర్బరవేదనతో దహించుకుపోతూ, ఆ కోపం ముందుకోలేక క్రక్కుకోలేక గాఢపడుతూ పోతూఉంటాడు.

“అజే తగ్గిపోతుందిలే ప్రియతమా.” అంటూ పరస్పర హృదయ నివేదనావసర సన్నిహిత సమయాలలో మృదువుగా అతనితో అనేది. మొదటినాడెంత కోమలంగా, సౌఖ్యదాయకంగా అతనితో ఉండో, అంతటి కోమలత్వంతోనూ, అతనికి ఉపశమనమిస్తూ సౌఖ్యదాయని అయ్యేది. కాని జీన్ కు ఆమె ఇప్పటి ప్రవర్తనలో ఏదో విశ్రంభితత్వచ్ఛాయ, ఇదమిత్యమని చెప్పటాని కలవిగాకుండా కనబడుతూన్నట్లుండేది.

ఆమె ఇతోధికంగా ప్రదిగ్భుస్తున్న చనువులో, మాటతీరులో, తన కౌతనిపై గల ప్రభావం ఎరుక పరచటంలో, ఉండి ఉండి, మగ్న మగ్న అయ్యాచితంగా, తనపూర్వవిశ్రంభల జీవితవిషయాలు, తన వివరీత అభిరుచులు, నెట్టి మొట్టి చేష్టలు, అన్నీ బట్ట బయలుగా అతనితో విప్పి చెప్పకొంటుంటే, నిర్లజ్జగా ఆచాయ ప్రస్ఫురిస్తూ ఉండేది.

మునుపటిలాగ కాక ఇప్పుడు స్వేచ్ఛగా సిగరెట్లు కాలుస్తుంది. నిత్యం వేశ్య మగ్న సిగరెట్ తిప్పకొంటూ సామానులమీద ఎక్కడపడితే అక్కడ పెడుతుండేది. అలాంటి స్త్రీ భవిత దినాన్నిటిని మనసుకు కనరాని మైకంలోకప్పటానికి ఆ సిగరెట్ శాశ్వతమైపోయింది.

సంభాషణలలో, పురుషుల నీచస్వభావం, స్త్రీల స్వైరగుణం, భూమికలుగా మానవ జీవితాన్ని నిరసిస్తూ మహా వ్యగ్రసిద్ధాంతాలు ఉపపాదించేది. అలాంటప్పుడు ఆమె కన్నులు కూడా మురికినీటి అట్ట అడుగున ఉన్నట్లు కారునలుపు పకిపోయి, మగ్న మగ్న పచ్చి శృంగారపు వెకిలినవ్వుతో మాత్రం కొంచెం తళుకుతళుకు మంటూండేవి.

వాళ్ళ మగ్న శృంగారరస స్వరూపం కూడా అంతింతకూ మారిపోయింది. మొదటి రోజుల్లో తన వలపుకాని పసిదనాన్ని, ఆదర్శభావుకత్వాన్నీ గౌరవిస్తూ, తను కూడా ముగ్ధగా, తన నిగ్రహంతో ప్రవర్తించేది కాని తన హీనచరిత్రంతా అతనికి అకస్మాత్తుగా తెలిసి, అతని రక్తంలో అదంతా, విష ఆవేశం కల్పించేటప్పటికి, ఇక తనలో నిగ్రహం అనవసరమని చూర్తిగా పురి విప్పింది.

ఇన్నాళ్ళూ ప్రయోగించుకుండా దిగబట్టి కొన్న కామశాస్త్ర పాండిత్యం, అంతా అతనికి చవిచూసింది. ఏ పలుకులు నోణకనీయకుండా నాలుక కరుచుకొని కూర్చుండో ఆ పలుకులన్నీ బాహటంగా పలుక సాగింది. ఏయే కళారహస్యాలు తెలుపకుండా ఆపుకుందో అవన్నీ బట్టబయలు లానర్చ సాగింది. తన సహజస్వభావానికి తానే వశయై పోయి, కామశాస్త్రోపాధ్యాయనియైన గంగర్వ స్త్రీ అయి, తనకు “శాశ్వత” అన్న నామం అంతిం మొనర్చిన శృంగార జీవితాన్నంతా జీవించేస్తోంది.

ముగ్ధగా, శీలవతిగా ప్రవర్తించి ప్రయోజన మేముంది? మొగవాళ్ళంతా ఒకటే! వ్యసనం, లాంపట్యం, ఇవేవాళ్ళల్లో ఉన్నత్రే, ఆకర్షణ రసల్తూ ల్పుతాయి. ఈ బాటదూ అల్లా తక్కిన అందరితో పాటివాడే! వాళ్ళకు కావలసిన దేదో అందిస్తూ నిత్యం వలపు గొలుపుతూండటమే, వాళ్ళను ఆకట్టుకొని ఉంచటానికి ఉత్తమ విధానం.

ఆమె పాండిత్యమంతా — అనేకు లామెలో రంగరించి పోసిన వ్యసన రసికత్వమంతా — జీన్ నేర్చుకొన్నాడు. తరుణం వచ్చేటప్పటికి తనూ ఇతరులకు నేర్పుతాను. అలా ఆ విషం విస్తరించి విస్తరించి, దేహాన్నీ ఆత్మనీకూడా భగ భగమండించే దావానలంలాగా వ్యాపిస్తూ ఒకరి నుంచి ఒకరికి సంక్రమిస్తూ, తిరంగాలుగా తరతరాలుగా నిత్య ప్రవంతై ప్రవహిస్తుంది.

నిజాయితీ

శ్రీ బలివాద కాంతరావు

చీకటి బట్టంగా వ్యాపిస్తోంది. చలిపేస్తున్నా, పొరుగింటాయన చెప్పగానే నిలుచున్న పొరుగు పెంటిమీదనున్న బయ్యపల్లోనే సర్వా రావు బయలుదేరాడు. ఊరి రెండోచివరకు సన్యాసి పాకావుంది. ఎనిమిదిమైళ్లలోనున్న పట్నంకు బదిలీయైన యీ నెలరోజుల్లో యీ పూరికి రావటం యిదే తొలిసారి. వచ్చిన పింగనుతో తండ్రి స్వగ్రామమైన యీ పూర్లో బ్రతుకుతున్నాడు. మైనున్న వాతావరణప్రభావం తలలో తిరిగి ఆలోచన లపై కనపడలేదు. నిజాయితీగా బ్రతకలేని మనిషి చచ్చిపోవటం వుత్తమం! తను ఒక్కడూ నిజాయితీగా వున్నంతమాత్రాన సరిపోదు. మనిషి తనచుట్టూ వున్న వాళ్ళను మనుషులుగా చేసే బాధ్యతకూడ స్వీకరించాలి. ప్రజోపయోగంకోసం ప్రభుత్వం చేసే శాసనాలు అమలుపాటవడంలో ప్రతిమనిషి ఒక సత్యమైన పోలీసు కావాలి. ఇదివరకే నో సార్లు సుబ్బారావు యిలానే తలచుకున్నాడు—మెసులుతున్నాడు కూడాను. నిజాయితీగా మెసలేవాళ్ళకు సాధారణంగా ఆస్త్రబంధువులు సన్నిహితులైన మిత్రులు వుండరు! పడేళ్ళ సర్వీసున్నా తాలుకాఫీసు గుమస్తాగానే వుండిపోయాడు. అయినా తను బోరవీరచి, ముఖమెత్తి సడవగలుగుతున్నానని, తండ్రికితగ్గ కొడుకుననే గర్వం తనకుంది.

చిన్నపాక. తలుపు చాక వేసివుంది. అమ్మకం జరుగుతోందని ఊరన గుసగుసలు విని తెలుసుకున్నాడు. వాకిట కొయ్యకు కట్టివున్న గొట్టెపోతు సుబ్బారావు మీదకు వురికింది. తప్పించుకొని

గుచ్చుందగ్గరకు వెళ్లాడు. అరుసుమీద వ్రాతైకింద తొళ్ళ పిల్లలు చిన్నశబ్దం చేస్తున్నాయి. అక్కడే రోడి పుంజుకూడావుంది. వాకిట ఆవు, నేచే పచ్చగడ్డి నములుతున్నాయి. అలా నిల్చోనే లోనుంచి వచ్చే మాటలు వింటున్నాడు.

“రేపు యిస్తావా సన్నాసీ—ఇంకో దరాం పోనీ!”

“ఒరే! ఆడు యిత్రానంటే యిత్రాడురా— సత్రానంటే సత్రాడురా! రారోరి—తాగినోడికన్నా నిబద్ధిగా వున్నాడు యెవుకున్నాడు?” ప్రక్కనున్నవాడు అందుకున్నాడు.

సన్యాసి చిన్న నవ్వునవ్వి “ఊరొదిలి యెలి పోతాడురా—నివ్వు నెప్పాలా? నానుపూర్లో యెవురికి అరువివ్వనేడు! ఆడు యేనాడూ యిచ్చి నాడురా?”

“అదా? యెదవ! మనూరు దోసి మరి రెండు మేడలు కట్టించి నాడటనే! యెదవనోకం—యెట్టి దేవుడు. డబ్బున్నోడికే డబ్బు సంచుల్తో తోసేస్తాడు.” అరువు అడిగిన మనిషి యెత్తుకున్నాడు.

ఈ త్రాగి తందనాలాడుతున్న వాల్లింత వేగి రంగా కదిలేటట్టు లేదని “సన్నాసీ! ఇలారా” అన్నాడు. ఒక్కడుణం జబాబులేదు. తరవాత మెల్లిగా చేతిలో నీపంబుడ్డి పట్టుకొని “ఎవురుబాబో” అంటూ తలుపు తీసుకొని ముందుకొచ్చాడు. తీక్షణంగా వున్న యీ ముఖంవేపు చూసి బొమ్మలా నిలుచుండిపోయాడు. మాటలు రాక కాళ్ళు కదపలేక

వున్న ఆ సన్నని చునిసి శరీరమంతా వణకటించుచి “రావోయ్” అని హుంకరించాడు. అప్పటికే త్రాగు తున్నవాళ్లు కాళ్లకు బుద్ధిచెప్పారు. సన్యాసి “దండం బాబో” అని సంగం గొంతుకతో అని దీపం అక్కడ పెట్టి మెల్లగా దగ్గరగా వచ్చాడు. సుబ్బారావు వాకిటకు పోతూనే “నివ్వని యిక్కడకు వచ్చాను. ఏమిటిపని!” చిరాకూ కోపంతో యెగిరిపడ్డాడు.

సన్యాసి చేతులు నులుపుతూ “అన్నీ తెలిసిన బాబులు. ఏం సెపతాను?”

“ప్రజాప్రభుత్వం త్రాగుడు పితాచం పారడ్రో లాలను కుంటుంటే—నివ్వు చేస్తున్న పనేమిటంటాను?”

“నానే నెయ్యి నేరుబాబూ. పతీవ్రాగ్లోనూ ఒకటి, రెండు కొట్టున్నాయ్ బాబూ!”

“ధవ్! నే నడిగినదానికి సమాధానం చెప్ప. నివ్వెందుకీ పాడుపని చేస్తున్నావ్?”

సన్యాసి దీనంగా “బాబూ! కూనకుక్క నాగ పోత్రంతో యిది నెయ్యి నేరు. నాకడుపా—గంజి నేకపోయినా నానుండ గలనుబాబో! నూసినారా యీ పచ్చల్ని. ఈ కాలంలోనా కూలిపనా నేరు—ఉన్న మారాజులా నెయ్యి దులపరు. ఈ పచ్చల్ని మాడ్చేసినాను. ఎండిపోయి యీ సురోమనివుంటే—ఆటియేపు నూస్తావుంటే నా పేగులు తెగిపోయేవి బాబూ! నాకు మరెవరున్నారు—మీకు తెలీదా? పెళ్ళిమా పిల్లలా? ఇయేనాకు పిల్లలుబాబూ!” మరి కాస్త దగ్గరగా జరిగి ఆ మానిన గడ్డం పైకి యెత్తుతూ “నూడండిబాబో! ఒక్క రెండు నెలలు ఓర్చండి. సంకురోతిరి పంచాలకి సచ్చిన పెద్దనాయుడికోడి పుంజుమాంసం మీకు పంపనా? ఈ పుంజు యిప్పుడు బాగా బలిసిందిబాబో. మన అయ్యగోరికి యీ ఆవుపాలునే కండానేస్తానా? పెద్దపాడు పెద్ద గొల్లగొడ్డి పోతుని తరిమేసి యీ గొట్టే పోతు యీ వూరికేరు నిలతెబ్బదా?”

“ఈ నిమమంనుంచీ యీ వ్యాపారం మాన మంటున్నా! వింటావాలేదా?”

సన్యాసి కాళ్లావెళ్లా పడ్డాడు. “బాబూ నాను నేస్తన్న పని తన్నే నాను వూరుకుంటే యింకొకడొస్తాను. ఇన్నాళ్ళు మేడలమీద

వున్నాడు కొట్టుపెట్టితే పూరంతా మంచి చేసుకొన్నాను కొట్టుపెట్టానన్నాను. మందలోని పిల్లలతో వొదిలిన గొర్రెనమ్మ కొట్టుపెట్టానుబాబూ. నా నాలిక మంచిది. ఊరుమంద వకయేమాతాది? ఆడు పెద్దో లందరి మూతీకట్టేవోడు. నానకేం నెయ్యిక సాటుగా అమ్ముకుంటున్నాను బాబూ. తమకు రచ్చించాలి”

ఇంతలో యింటిమీద పిల్ల మ్యాన్ మంటోంది. కేదెకొమ్మతో కొయ్యకు టవెటప్ మని కొట్టుంటే సన్యాసి అపశమనమని వారించి మళ్లీ ప్రాధేయ పడ్డాడు. “నూకు బాబూ ఆపిల్లి! నాలుగు ముద్ద లేస్తే యిల్లు కనిపెట్టుకున్నాది. ఆ యింటిమీద గుమ్మడిపింజల దగ్గరికి యిప్పుడు యెలికలురాలేవే! ఈయన్నీ బతకనీబాబూ! మీలాంటి పెద్దలు దర్బాస్తుల దయవుండాలిగానీ...”

“అయితే యీపని మానవన్నమాట!” అంటూ సుబ్బారావు తల పరికిస్తూ వెళ్లిపోతుంటే కొంత దూరం వెనుకనే వచ్చి బ్రతిమాలుాడు, ఏవో నిశ్చయానికి వచ్చిన సుబ్బారావు “సరేలే. వెళ్ళవోయ్” అన్నాడు.

సరిగ్గా యీ సంఘటన ఒరిగిన వారంనాడే పూగ్లో నీలమ్మ జాతర జరుగుచింది. భౌజాభజం త్రీలతోనూ, ఉప్పుల ధనుస్సులతోనూ పూరంతా మారుమోగుతోంది. రాత్రి యేడుగంటలప్పుడు సన్యాసి దుకాణంలో అమ్మకం సుమూర్తంగా సాగుతోంది. ఉన్న పచ్చంతా పెట్టి వంటసారా తెచ్చాడు. ఇటువంటి రోజున అరువులేదంటే యీ సారా డబ్బుకాదు. అరువు అడిగిన వాళ్లందరికీ యిస్తున్నాడు. ఇంతలో ప్రాహిబిషగాడ్డు యింటిని చుట్టుముట్టారు. సన్యాసి చలోక్తు లాడు తున్న వాడల్లా చేతిలోని తెడ్డు జార్చి అలా నిశ్చేష్ట పయ్యాడు. త్రాగుతున్నవాళ్ళు సందుగొందుల పెంబడి పలాయనం చిత్తగించారు.

సన్యాసికి పూగ్లో వాళ్లెవరూ జెయిల్ గాలేదు. సుబ్బారావు నొకసారి కటకటాల వెనుకనున్న సన్యాసిని చూడటానికి వెళ్లాడు. సన్యాసి సుబ్బారావును చూడగానే యేడుస్తూ “వచ్చానాబాబో? నీమాట యిన్నానుకాదు. ఆ పాపిష్టి గొడువే నేసినాడు. జాత

రనాడైతే నాడబ్బంతా పెట్టి యెపారం నేస్తానని యిన్నాళ్ళూ పూరుకోని యీలుతో నెప్పి పట్టించి నాడు. మళ్ళీ ఆడు కొట్టు పెట్టుకోడానికి యిదంతా నేసినాడు. నావుసురంతా తగిలి ఆ యెదవ వంశం నే కండా నాశనం అయిపోదా? నాగొట్టె వులవలునేక యెంత గిరగిర లాడతందో? ఆవుసూలుతోవుంది బాబూ—యెంతగుట్టుక పోతందో? నానేం నేస్తును—నాకు సావోచ్చిందికాదు. ఈ వుసురు తగ్గూ! చేవుడునేదా?”

సుబ్బారావుకు ఒక్కొక్కమాట గుండెకు నాటుతున్నా ఆత్మ విశ్వాసంతో మెలిగాడు. అప్పటికీ పూరుకోలేక “వాడి నెందుకు అనవసరంగా తిట్టావ్. నివ్వు చేసింది మంచిపనా? కాడే. నివ్వు చేసిన నేరానికి శిక్ష అనుభవించటంలో తప్పులే దుగా?”

సన్యాసి కటకటాలిక తల కొట్టుకుంటూ “నాదిసాలు! నానేం నేస్తును? నరాలన్నీ పీక్కు పోయినట్టు నెమటకార్చినా కడుపు నిండ నేదు. ఆడు మరంత బాగ్యమంత ఉవ్వాలా? ఏంటో బాబూ— నోకంలో నాయం నేదు. ఆడు మీసంతీసిన పనినేని నా... ఆ సలమృతల్ల ఆడిని యిక్కడికి తీసుక రాదా?”

వాడి పరిస్థితికి సానుభూతి చూపించకండానే సుబ్బారావు అక్కడినుంచి కదలిపోయాడు. తను యిన్ స్పెక్టరుకు చెప్పి పంపించి పట్టించటం మంచిలే యైంది. కొన్నాళ్లు శిక్ష అనుభవించాక బుద్ధివచ్చి భుంధంగా వుంటాడు. వీడి శిక్ష పూరిలో కొంత సంచలనాన్ని కలిగించి త్రాగుడు మానిపిస్తుంది. తను మంచినీ చేశానని సగర్వంగా యింటికి వచ్చాడు.

సన్యాసి కోర్టులో తన గానను మల్లాకన్నీటితో విన్నవించుకున్నాడు. తన కడుపుమండినా వుండగల నని, తన గొట్టె, గడ, ఆవు, కోడి అన్నీ యేమైపో తాయో, వాటి ముఖం చూచినా యీసారికి కనికరించమని ప్రార్థించాడు. పేజిస్ట్రీలు మూడునెలలు కఠినశిక్ష చెప్పేటప్పుడు బొలబొలా యేడ్చాడు.

సుబ్బారావు నెలరోజులు పోయాక మళ్ళీ స్వగ్రామం వెళ్లాడు. ఇరుగు సారుగు వాళ్ళవలన అసలు విషయం తెలుసుకొని ఆరాత్రి యెనిమిదిగంట

లప్పుడే పూరిలోనికి వెళ్లాడు. ఈసారి సారాకొట్టు ఒక పెంకుటిల్లు. కొంతదూరంలో అలా నిల్చానే, యింత బాహటంగా నేవొచ్చా వ్యాపారంలా సాగుతూ వుంటే పూర్లో మునసబు యేంచేస్తున్నాడు, గవర్న మెంటు పెట్టిన యీ సిబ్బందియేంచేస్తోందన్న ఆలోచనతో కాళ్లు కడపలేక పోయాడు. అప్పుడే యిద్దరు మాటలతో ఆ వరండామీదే యుద్ధానికి దిగారు.

“నూడరా అప్పిగా! అరునా నేదు. కరీవా లావు—ఈ గ వుర్ను మెంటోలు ఆ సన్నాసిగాడి నైసెన్ను తీసి యాడికిచ్చినారు. ఉబ్బు యెక్కువేసు కొని—ఫీ—కంపురా సరుకు!”

రెండోవాడు వాడి వీపుమీద చరచి “చస్! యెదవకానా! అబద్ధం నెప్పిన నాలిక కోనెత్తాను. గవుర్ను మెంటోలకి ఉబ్బు యెక్కువ పోనాదని నైసెన్ను నేకండా అమ్ముకోవచ్చుంటే!”

అంతవరకు పళ్లు పటపట కొలుకుచున్న మొదటివాడు ఒక్కసారి మీదికి వురికి “నీకా— గోసుంటే గుండారునేదు. గుండారుంటే గోసినేదు. నివ్వు నాకంటావురా? గవుర్ను మెంటోలకి ఉబ్బునే దిని కొండంత పన్నులేస్తారని నాయుడోలింటికాడ అచ్చుకాగిలంమీద రాసింది సదివి నెప్పితే!—ఆకా సంమీద బూకాసం—ఇలాగ అలాగ—”

యిలాగ... ఇద్దరూ యిక అరచుకుంటూ ముష్టియుద్ధానికి దిగారు. కొట్టులోనుంచి యిద్దరు వచ్చి యిద్దరినీ రెండువేపుల పంపించి వేతారు. ఆ వచ్చిన యిద్దరి కరుకు ముఖాలుమాసి తిన్నగా మునసబు యింటికి వెళ్లాడు. ఇటువంటి వేళకాని వేళలో రావటం మాని మునసబు ఆత్మతతో అతి వినయంతో గౌరవిస్తోంటే సుబ్బారావు వుండేకం ఆపు కోలేక గ్రామపెద్దవైయుండి యీపని జరుగుతుంటుంటే చాతకాని వాడిలా మెసలు తావని అనుకోలేదు. ఈ పనికి సరియైన సంజాయిషీ చెప్పకపోలే అసలుకే మోసంరాగలదని గద్దించాడు. మునసబు మనసులో మండిపడ్డా విసిలేక నెమ్మదిగానే అన్నాడు “ఊరిలో బ్రతకమంటారా? ఊరందరికీ చెడ్డకాకండా వుండాలంటే నేను మూగివాడిని, గ్రుడ్డివాడినై వుండవలసిందే!”

“ఎందుకొచ్చిన సంజాయిషీలు!”

“మీరు అలా అంటేనే చెప్పకున్నది యేమీ లేదండీ. పెద్దలైతే ఒక సీసా నింపుగా లేకపోతే నిద్రపట్టదు. ఊరి పెద్దలన్న వాళ్ళకి డబ్బు నిర్బుకాకండా అవసరం గడచిపోవాలి. నన్నేం చెయ్యమంటారు? వాళ్ళ నిజాయితీలు...”

“వార్ల నిజాయితీలు నాకెందుకు? నీ నిజాయితీ చూపించు”

“మీరు తెలివాడండీ! వందకొక్కలో ఒక హంస హంసలా మెసలడానికి యెంత కష్టపడాలో. వాళ్ళ పాపానికి వాళ్ళే పోతారని అరవకండా పూరుకున్నాను. నేనేమన్నా అంటే యింటికి నిప్పంటించి మరీ పూరినంచీ తగిలేస్తారు”

మునసబు ముఖంలోనికి చూడటానికి అసహ్యపడి సుబ్బారావు వస్తానని చెప్పకండానే చరచరా వెల్లిపోయాడు. ఇంట్లోకి వెళ్ళిన మునసబునుమాసి భార్య యీ గొడవంతా యేమిటంది. ఇంతవరకు అణగారిన నిప్పలాంటి కోపం రాకపోయింది. మండిపోతూ “వాడికేం? ఇటు యీ ముసలాలు పింఛనీతో బ్రతుకుతున్నారు. అటు ఒక్కడే కొడుకు—ఎన్ని నీతికబురైనా ఆడతాడు. నాలా అయిదుగురి పిల్లలతో యీ యిరవైరాళ్ళతోనూ సంసారం చెయ్యమను—తెలిసొస్తుంది. ఇచ్చేది యేగానీగానీ—అబ్బబ్బ అందరూ మొసళ్లే నే!”

సుబ్బారావు ఆ మరుసటిరోజు వుదయం మొదటి బస్సుకే పట్నం వెల్లిపోయాడు. మళ్ళీ ప్రాపి వివేక యిన్ స్పెక్టరుని కలుసుకొని ఆయింటి సరి హద్దులీచ్చాడు. ఇందులో గ్రామమునసబుకు పెద్దలకు కూడా భాగముందని చెప్పాడు. వాళ్ళనుకూడా పట్టుకొనే ప్రయత్నం చెయ్యాలని పట్టుబట్టి చెప్పాడు. ఇన్ స్పెక్టర్ “మీరింత నోక్కి చెప్పాలండీ? మా ద్యోటిమాది. మీరింత సహాయం చేస్తున్నందుకు మా అందరి కృతజ్ఞత!”

ఈ సాదరమైన వాక్యాలు సంతోషంగా స్వీకరించి మూడోరోజు వుదయమే మళ్ళీ యిన్ స్పెక్టరును కలుసుకున్నాడు. సుబ్బారావును చూడగానే ముఖం మడుచుకుంటూ “ఏమండీ! తప్పకు రిపోర్టు లెందుకిస్తారు? సరిగ్గా తెలియకపోతే పూరుకుంటే

మంచిదిగా—అనవసరంగా మాకాలం వృథా అయ్యింది.”

సుబ్బారావు నోటివెంబడి మాటరాడానికి కొంత వ్యవధి పట్టింది. “నే చెప్పిన యింటికే వెళ్లారా?”

“ఆ ఒక్క యిల్లేకాదు. ఊరియిల్లన్నీ గాలిం చేశాం! సన్యాసితోనే బుద్ధాగ్లో ఆ వ్యాపారం అంతరించి పోయిందట.”

సుబ్బారావు వుక్రేకంతో అరచాడు “కాదు కాదు. ఈ కొట్టు యిదివరలా పూరిబయట పాకల్లో లేవు. ఇప్పుడు పూరిమగ్గును పెంకుటిల్లోనూ, మేడల్లోనూకూడా వుంటున్నాయ్. ఈ అవినీతిని మీరు అరికట్టాలి. అరికట్టితీరాలి!”

ఇన్ స్పెక్టరు ప్రశాంతంగా “మా పనేఅది. దానికోసం ప్రజా సహకారం కావాలి. ఊరంతా ఒక్క గొంతుతో చెప్పేటప్పుడు మేమూ మనుష్యులమేనా?—సమ్యక్బంటారా? నిదర్శనంగా మాకేం దొరకలేదు కూడానూ!”

సుబ్బారావు ఒళ్ళంతా నిజంతో వుబ్బి యీఅబద్ధాన్ని యెదుర్కోడానికి యెగురుతోంది. అన్నాడు, “ఎల్లండి రాత్రికి మీతోవస్తాను. పదండి. ఊరి పెద్దల నే కేరుతో యిదంతా సాగిస్తున్న రాక్షసులకు భయపడి మీతో లేదని చాలామంది చెప్పివుంటారు. రండి. నేనూ వస్తాను. అప్పుడు నా మాట నిజమో అబద్ధమో మీకే తెలుస్తుంది”

ఇన్ స్పెక్టరు సరేనన్నాడు. ఇలా చెప్తున్నా మన్న విషయం నైకి పొక్కకుండా చూసే పాధ్యతను గుర్తించారను కంటూను అంటూనే నాలుగడుగులు సాగనంపాడు.

ఆవేళకు యెల్లండిరాత్రి యీవేళరాత్రి అయ్యింది. సుబ్బారావు వుత్సాహంతో బయలు దేరాడు. ఊరిలోనికి వెళ్ళేసరికి యొక్కడైతే కొట్టు వుండేదో ఆ కొట్టు అరుగుమీద హరిదాసు కమ్మగారాగంతీనూ గెంతులు వేస్తున్నాడు. ఊరిలో చిన్నా పెద్దా శ్రద్ధతో వింటున్నారు.

ఇన్ స్పెక్టరు వుద్యోగ గర్వాన్ని చూపిస్తూ “చూపించండి యొక్కడో!”

సుబ్బారావు ఒళ్ళంతా మండిపోతోంది. ప్రతి

ఒక్క కణాన్ని యీమారే మనుష్యజాతి నూదుల్లో పొడుస్తోంది. ఎందరి బ్రతుకులనో కూలదోసే కార్యాలయమైన ఆ యింటి వేపు, త్రాగుబోతులు కొట్లాడిన అరుగుమీద దేవుని స్మరిస్తూ గెంతుతున్న త్రాగుబోతైన హరిదాసుని, నిజాన్ని నిలపలేని ఆ ప్రజాసమాహారంవేపు నిశ్చేష్టుడై చూస్తున్నాడు. మళ్ళీ యిన్స్పెక్టరు చూపించును గద్దించాడు.

సుబ్బారావు కంటిరెప్పలు మూత పడలేదు. మెడకు చుట్టిన మస్లర్ తో కళ్లు కప్పకోగానే యిన్స్పెక్టరు కాస్త కటుస్వరంతో అన్నాడు “ఇలాంటి తప్పుడు రిపోర్టులిచ్చి జేకాన్ని వుద్ధరించకండి. మమ్మల్ని శ్రమ పెట్టకండి. అవసరమైతే మీ చర్య గురించి తహసీల్దారుకు రిపోర్టు చెయ్యవలసి వుంటుంది.” అంటూ వెలిపోతుంటే సుబ్బారావు ప్రేవుల్లో, రక్తంలో, నాడుల్లో కుమిలి కుమిలి యేగుస్తూనే పైకి బావురుచుని యేడవలేక వికటాటహాసం చేసుకుంటూ యింటి వేపు నడిచాడు.

నడుస్తున్నాడు. నడవలేక పోతున్నాడు. కెరటాలలాంటి ఆలోచనలు అఖాతంలో పడి స్తబ్ధమైనయే. ఇంటి అరుగుమీద కూర్చున్నాడు. ఎదురుగుండా పెద్ద భూతంలా మురిచెట్టువుంది. చలి వణికిస్తోంది. ఏనా పాపాణంలా అలానే కదలకండా వున్నాడు. దగ్గుతూ నిద్రపోలేని తండ్రి కిటికీగుండా చూసి “యెవరది” అన్నాడు. కొడుకు నోరు పెగల్లేదు. ఒక్కసారి తండ్రి “దొంగ దొంగ” అని అరవటంతో నోరు ఆపులింపేశాడు. ఏమిటి ప్రపంచం యిలా మారిపోతోంది? మనుషుల నిజాయితీలు, మన సైర్యాలు యంత్రాల్లానే అరిగి పోతున్నాయా?

నేనే అంటూ లేచి వెళ్లాడు. ముసలాయన కోపం ఆత్మతరెండు ప్రదర్శించాడు. కారణం చెల్లే ఆయన తేలిగ్గా అన్నారు “నివ్వెందుకు అనవసరంగా చెడ్డకావటం. మా రోజుల్లో యిన్ని శాసనాలూలేవు—యీ కడట్రోఫ్యూలేవు. ఇలా మనుషులు హీనస్థితికి రాలేదు. శాసనాలు యెక్కువై య్యాయంటే కట్టుబాట్లు హెచ్చయ్యాయన్న మాట! అవి తట్టుకోలేకే శాసన ధిక్కారాలు హెచ్చగా జరుగుతుంటాయ్. అందులో ప్రజల మనస్సులను తెలుసుకోకండా చేసిన శాసనాలగతి యిలానే వుంటుంది!”

సుబ్బారావు చాప, తలగడ పట్టుకోని యీ మాటలను లక్ష్యం చెయ్యకండానే అరుగుమీదకు వచ్చాడు. తండ్రి యెముకలు విరిగే చలి బయట వద్దంటున్నా వినక ప్రక్కవేశాడు. అంతకంటే కఠోరమైన బాధ తను యింకా అనుభవిస్తునేవున్నాడు. ప్రక్కమీద వ్రాలాక ఆలోచనలో పడ్డాడు. ఒక్కొక్క వ్యక్తి, విషయం మెదడులో చుట్టుకపోతోంది. ఇది ప్రపంచ పరిణామమా? బ్రతకడానికి అన్యాయం చేస్తేగానీ కూడు దొరకదా! మనిషి ఆతితో బ్రతికి సంతృప్తితో చావలేదా? ఈ దురాశతో న్యాయాన్యాయ విచక్షణ లేక మానవత్వాన్ని మరచి సంచరించటమేనా జీవితం? మనిషి, పెట్రోలు త్రాగిన బస్సులా, బొగ్గుతిన్న డైలు యింజనులా పరిస్థితుల డ్రైవరు చెప్పచేతల్లో వుండవలసిందేనా?—చివరకు యెవరెలా పోనీ తను నిజాయితీగా నున్నాననే తృప్తిగర్వంతోనే నిద్రపోయాడు.

ఆ మరుచటిరోజు వుదయం వెలిపోయేసుండు ఆ యింటి వేపు యింకొకసారి చూశాడు. అవి నీతికి ఆలవాలమైన యీ గ్రామంవేపు తను కన్నెత్తి చూడకూడదను కున్నాడు. కానీ యీ పంతం తనలో రేకెత్తించిన పౌరుషంకన్నా హెచ్చయిన సంబంధం తనను మల్లా రెండునెలలో రానిచ్చింది. తండ్రికి జబ్బుచేసింది. కబుర్లమీద కబుర్లు రాగా వచ్చాడు. ఆత్మత పడవలసిందేమీ లేదు. రేపు వళి పోతాడనగా సన్యాసి జైలుశిక్ష అనుభవించి వచ్చాడు.

ప్రాద్దు అప్పుడే క్రుంగుతోంది. సుబ్బారావు వీధి అరుగుమీద కూర్చొని దూరంగావున్న పచ్చని పెసరచేసుతో నిండిన పొలాలవేపు చూస్తున్నాడు. సన్యాసి మెల్లగా వస్తూనే నమస్కరించాడు.

“ఏమాయ్? ఎలావుంది—ఇప్పుడైనా—!”

సన్యాసి గోక్కుపోయిన ముఖంలో లోతుకు పోయిన కళ్ళు నిలబెట్టి “ఏవుందిబాబో! అక్కడ వున్నాను ఆలుతిండికి నోటు పెయ్యనేదు. నానక్కడ నా మనసిక్కడ. ఇయన్నీ కలలోకి వస్తావుంటే—ఆటిమీద దేనంతోటే యెండిపోనాను బాబూ. అబ్బా అమ్మా, ఆటికి యెవరు గతిబాబూ?”

“కూర్చోవోయ్” అన్నాడు సుబ్బారావు.

సన్యాసి కూర్చుంటూనే “నా పిల్లమ్మ యెల కల్ని పట్టాదిగానీ దొంగల్ని పట్టాదాబాబూ? గుమ్మడికాయలు దొంగలాడేసి యిల్లంతా కుమ్మేసి నారు. వద్దాలకి యిల్లు సామాను అంతా తడిసి యెందుకూ పనికిరానేదు. గుమ్మడికాయలు దొంగ లాడిన ఆలకి పెద్దరోగం రాదా? ఒక్కటి నేదు. ఎదుగతున్న నా కోడి పిల్లల్ని, పుంజునీ సంపేసి మెక్కినీ నారుబాబో! ఆల కడుపుల్లో రాసపులు పుట్టవా? అట్లా తవిటిగాదు ఆవుపాలంతా తాగేసి పాలే యియ్య నేదనే స్తున్నాడు. గేద, గొట్టె అన్నీ యెండిపోనాయి. పెద్ద రైతుదగ్గరినుంచీ వూరు సగం నాడగ్గర సారాకి అరువెట్టితోలే డబ్బడిగితే యిప్పు డెక్కడున్నాది—వూరొదిలి పారిపోతావా? ఇస్తాం నేరా అంటున్నారు. నా కష్టానికి నేకపోయింది సుకమప్ప డెందుకుబాబూ? ఇదంతా కానుకో నేక పోనాను. నీ కొచ్చిన బయం నేదని మనసబు పెప్ప బట్టి అలా గమ్మినాను. ఆ పొద్దుటిరోజున సాటుగా అమ్మితే పోను. నావుసురూ, నన్ను నమ్మకోనున్న నోరులేని ఆ పద్దుల వుసురూ ఆ పద్దుకు మాలినోడు పోసుకున్నాడు. నావొచ్చినానని అవి కడుపునింప తాయికదా అని కల్లిప్పి నూస్తున్నాయి. ఇప్పుడేం నేస్తును బాబో? పెసర తీతలదాకా పూర్లో కూలే పుట్టదు. చూ పెద్దలు సచ్చి సర్గాన వున్నారగానీ యెంచెంచి పేరెట్టారు బాబో—నాను సన్నాసి నే”

ఈ మాటలు వ్రాల్చుతూ సన్యాసి మాసిన చిరికిగుడ్డతో కళ్లు ఒత్తుకుంటున్నాడు. పారిపోతున్న చలి వుండివుండి చిన్న విసురు విసురుతోంది. సుబ్బారావు మనసు కరిగినా గర్వం పాలు తగ్గలేదు. వీడి నైనా ఒక మనిషిని చెయ్యగలిగాననే తృప్తితో “ఇకనైనా నీకష్టంమీద బ్రతకడం నేర్చుకో. ఈ రెండు రూపాయలూ అందాక గంజి కాచుకొని త్రాగు” అంటూనే యిచ్చాడు. సన్యాసి కళ్ళ కద్దు కుంటూ “అంటే నేనబాబూ! గుండున్న బాబులు- మీ బుణం యెలాగ తీరుస్తానో!” చంపం పెట్టూనే కదలిపోయాడు.

వసంతబుతువు ప్రారంభంలో ఆఫీసుకు శలవు పెట్టవలసి వచ్చింది. శలవు పెట్టడమంటే తనకు బాధ గానే వుంటుంది. ఒకరోజు కాజాయలు లీవు తీసుకొని సంవత్సరాలున్నయ్. శలవు హక్కుకన్నా అవసరం

దృష్టిలో చూసేమనిషి కాబట్టి భార్య జ్వరంతో మాలుగుతున్నా లెఖ్కు చెయ్యక ఆఫీసుకు వెళిపోయే వాడు. ఏమీ కాదనుకున్న జ్వరం ముదిరిపోయింది. దానితోసాటు స్వయంపాకం—ఈ చిరాకువలన ఆపూర్లో పేరున్న పెద్ద డాక్టరునే పెట్టాడు. నాలుగు రోజుల్లో నయమయితే యీ బెడదలన్నీ పోతయ్యను కుంటే యిరవై రోజుల వరకూ యాడ్చింది. డాక్టరు యాభై రూపాయలకు బిల్లు పంపించాడు. నిల్చున్న పాటున ఆబిల్లు పట్టుకొని పరుగెత్తాడు. ఎన్నోవిధాలుగా చెప్పాడు కానీ డాక్టరు తక్కువకే పంపించా నని వాదించాడు. అందామనుకున్న నాలుగుమాటలు గట్టిగానే విసరి తిన్నగా యింటికి వచ్చాడు. చిరా కుగా “ఆ గాజులుతే!” అన్నాడు. భార్య మాటాడ కండా తీసి టేబిలుమీద పెట్టింది. తను యీ సర్వీసులో గడించినదను కున్నది యీ నాటితోసరి!

వేసవి శలవుల్లో మనుమన్ని పంపించమని తాత కబురుపెట్టాడు. సుబ్బారావు ఆపూరుకొడుకును పంపించడానికి ఒప్పుకోలేదు. కుర్రవాడు శలవుల్లో వాడి చిత్తం వచ్చినట్లు తిరగటం, ఆటటం చేసే వాడు. రాత్రుల్లు జ్వరం వస్తున్నా యింట్లో తల్లితో చెప్పకండా మొండికెత్తి తిరిగాడు. ఐనోరోజు రాత్రి జ్వరం తీవ్రంగావుంది. ఆఫీసులో ఆవేశ తైల్లు నెళిగించి మరీ పనిచేసి వచ్చిన సుబ్బారావు రాగానే డాక్టరును తీసుకరమ్మని భార్య చెప్పింది. అఖ్కుల్లేదు అదే పోతుందన్నాడు. జ్వరంవల్ల పొందే బాధను తను పూహించలేదు. మొన్న భార్యకు జ్వరం వచ్చినప్పుడు తప్పించి యిదివరకు తను డాక్టరుముఖం చూడలేదు. డాక్టరంటే మానవ త్వంలేని మనుషులనే తనకున్న యీర్ష్యను భార్య జబ్బులో మాటలతో వ్యక్తపరిచాడు కూడాను.

మరి రెండురోజుల హానం జ్వరం తీవ్రతకు మార్చింది. సుబ్బారావు ఒక ఆయుర్వేద వైద్యుణ్ణి తీసుక వచ్చాడు. కావాలన్నవి యింట్లో తెచ్చి చెయ్యటం తప్పించి యీజ్వరం విషయం అట్టే పట్టింపు చేసుకోలేదు. ఆఫీసుకు మామూలుగానే వెళ్లిన్నాడు. ఆ నాలుగురోజులు జ్వరం తగ్గుముఖం పట్టలేదు, భార్య చప్పున కన్నీరు చాటుగా కారుస్తూ గొణిగింది విషజ్వరముట అని. హా అన్నా డొక్కసారి. విషజ్వరంతో చచ్చిపోయిన వారెంద

రినో చూశాడు. మళ్ళీ అక్కడనుంచి కదలి వాలు కుర్చీమీద కూర్చున్నాడు. హరికెనలాంతరు మనగ్గా వెలుగుతోంది. కొడుకు చూలుగు వింటున్న కొద్దీ స్వరం మోచుచున్నట్లు రాసురాసు సన్యాసి పెట్టిన శాపాలు చెవులు నిల్చులు దేరినట్లు మారుమోగాయో భార్య రెనవాం కొడుకు పడిపోవటం చూస్తే యిది నిజమేమో? మళ్ళీ చాచా అంతా పిచ్చి అనుకున్నాడు.

భార్య మెల్లిగా దగ్గరగా వచ్చింది. తనమార్పు ఆమెకు చూపించ కూడదని లేచి నిల్చుంటే “అదే పోతుంది. గాబరా పడబుల్లేదు” అన్నాడు.

“ఈ మందులవల్ల యేమీ నుణం కనపడలేదు.” కాస్సేపాగి “ఆ డాక్టరుని తీసుకవస్తే!”

భర్తముఖం కోపంతో సుడుదుకపోయింది. “వాడా—వాడా? వాణ్ని యేమనాలో పోచ లేదే!”

“మన ఆవసరం. ఇలాంటిజబ్బులు ఆయన చాలా బాగుచేశాడని ఇగుగుపారుగువాళ్లు చెప్తున్నారు.”

సుబ్బారావు తల ఎడిస్తూనే చప్పున ఆపివేశాడు. మారుతున్న మనస్సును మళ్ళీ నెనుకకులాగి “ఈ డాక్టరూ యెన్నో యిలాంటి జబ్బులు బాగుచేశాడులే!”

ఆరాత్రి భార్యలోపాటు తనూ నిద్రపోలేదు. ఈ పరిస్థితినిజూచి అప్పటి కప్పుడే అల్లల్లాడి మళ్ళీ ధైర్యంతో యెందుకొచ్చిందో రానీ నే చూస్తానంటూ ధైర్యంతో పెదాలను నొక్కిపట్టేవాడు. ఇలా తన నిజాయితీని సమర్థించుకోడానికి యిదివరకెప్పడూ ప్రయత్నించలేదు.

తెల్లనారేక డాక్టరు వచ్చేటప్పుడు తను ఆత్మ తను వెళ్ళబుచ్చ కూడదని అనుకున్నా ఆయననెంబ కొంతమారం వెళ్ళకండా వుండలేక పోయాడు. “నిషజ్వరమైనా అప్పుడే ఆత్మత పడబుల్లేదని.” డాక్టరన్నాడు. ఆ నిమిషంలో తృప్తి. వెనుతిరిగి వస్తుంటే ఆ మాటలే అనుకుంటుంటే వేరు అర్థాన్ని స్ఫురింపజేశాయో. ఇంటికి రాకండా తహశ్తూరు యింటికి వెళ్లాడు. ఆయన యీ డాక్టరుతో లాభం లేదని కాస్త డబ్బు గుంజినా తనే డాక్టరు దగ్గరకు

వెళ్ళ ననుకున్నాడో ఆ డాక్టరునే తీసుక వెళ్ళమని చెప్తూనే అన్నాడు “అయినా నీకెందరున్నారోయ్. ఆ ఒక్కడి ప్రాణంకోసం నీప్రాణాన్నైనా అడ్డు పెట్టావుగా!”

ఈమాటలు మళ్ళీమళ్ళీ మనసులో తిరిగిపోతుండగా యిదివరకు తనెప్పడూ యీ కొడుకు యింత సమస్య తెచ్చికెట్లాడని అనుకోలేదు. ఆయితే మహా పోతేపోతాడుగా—మళ్ళీ నెంబనే తండ్రి అనుకో వలసినమాటలేనాయని? తనతండ్రి తననిలాచూడలేదే! ఏనా తనపట్టుదలకో ఒకప్రాణాన్ని ఖానీ చెయ్యటమా? వాడియింటికి వెళ్ళలేక యింటికి వెళ్లే సరికి యిరుగుపారుగువాళ్లు మనిగోమాట అంటున్నారు. భార్య కన్నీటితో యెన్నో మెల్లిగా చెప్తోంది. పొరుగుమ్మ “పోనీ మాఆయనను పంపించి ఆ డాక్టరుని తెప్పిస్తామలేఅమ్మ” అని అంటూనే సుబ్బారావును చూచి పెరటకు వెళిపోయింది.

ఇంట్లో నిశ్శబ్దంగావుంది. కుర్చీమీద కూర్చొని యింటికిప్పు వేపుపూస్తున్నాడు. డాక్టరు, తహశీల్దారు, పారుగావిడ అందరూ అన్నమాట వొక్కసారిగా మెదడులో ములుకుట్లా పొడుస్తున్నాయ్. తనా డాక్టరుదగ్గరకు యెందుకువెళ్ళకూడదు? నిజానికి తనకు యీ కొడుకుకన్నా యింకెందరున్నారు? లేచి భార్యవేపు చూశాడు. మొదటినుంచీ భయ భక్తులతో మెగలిన ఆమె తనను బలవంతంచెయ్యలేక, ఆ బాధను యెంతకష్టమీద అనుభవిస్తోంది!.

నడుస్తూనే...తనెందుకువెళ్ళాలి? ఇంకెవరినైనా పంపిస్తే అలాఆయితే యెలానూ నాయీ ని తెలుసుకుంటాడుగా! ఒకరిని పంపించి తనలోకువగా మెసలేకంటే తనే వెళ్ళటమంచిది. పోనీ వూర్లో యింకొక డాక్టరునుపెట్టే! నాలుగదుగులు వేసాక—కొడుకు వీడిచేతిలో యెమైనా అయిపోతే మళ్ళీ చచ్చేకాలంవరకూ తప్పచేశానని బాధపడాల్సి. అందరుఅన్న డాక్టరునుపెట్టే నలుగురున్నమాట నిజం కాకూడదా? చివరకు ఆ డాక్టరుదగ్గరకు వెళ్ళటానికే నిశ్చయించుకున్నాడు. నడుస్తూ “వాడిని అలా తిట్టానుగదా—వస్తాడా? వచ్చినా నా కొడుకునుకోరి చంపడుకదా! ఆ డాక్టరుదగ్గరకు యెందుకు వెళ్ళాలి?” ఆగిపోయాడు. “మనిషిని చూస్తూచూస్తూ చేతనైన వాడెలా చంపెస్తాడు! అందులో వృత్తి

పెట్టుకున్న మనిషి — పేరు ప్రతిష్ఠలకు పాటు పడదా ?”

నెల్లిననెంటు నే డాక్టరు బయలుదేరివచ్చాడు. కుర్రాడిని పరీక్ష చేసి “మరేం భయంలేదు. మీరు నాతోరండి” అంటూ ‘బయటకు తీసుకునెళ్లి “నాలుగుగోసాల క్రితమైతే నేనేమైనా చెప్పగలిగే నాడ్మి. ఈవేళకి కుర్రాడిపరిస్థితియేమీ బాగులేదు. మీరు ఆదుకోగలిగితే ‘క్లోరోమేనిన్’ అని క్రొత్త మందువచ్చింది. దానియందు నాకు నమ్మకంవుంది. ఇకమియిష్టం”

సుబ్బారావు తన అశ్రద్ధకు విసుక్కుంటూ నే డాక్టరుని ఆగమని గాజులమ్మగా అవసరానికని దాచిన అరవైరూపాయలు తీసుకవచ్చి చేతబెట్టాడు. పెట్టినతరవాత ఒక గణం అరవైరూపాయలే అను కున్నాడు. మరుగణంలో నే యిది అంత యెక్కువ కాదనుకుంటూ డాక్టరుప్రక్కన కారులో కూర్చు న్నాడు.

మాడుగోజులు గడిచాయి. ఈలోగా యింట్లో వున్న కానీ పరకమర్రవాడిక్రింద ఖర్చయింది. మందుకొనడానికి మళ్ళీపట్టు అవసరంవచ్చింది. ఇక అమ్మాలంటే యింట్లో పాతసామానులే వున్నయ్యే. అదైనా అవసరానికిమించి పొమ్మగా లేవు. ఒకరికి యిదివరకు తను అప్పు యివ్వలేదు. తను వుచ్చుకోనూలేదు. ఒకరికి ఆప్పు యివ్వడమంటే నాడిని పాడుచేస్తున్నామనే వూహలోవుండేవాడు. తనువచ్చే జీతపురార్థమిదే నిశ్చింతగా బ్రతికాడు. రెండుమాడు గంటలు విసుక్కుంటూ యేమిటోచక కూర్చున్నాడు. తను డబ్బిస్తేనేగానీ యింజక్షను లేదు. తోటిగుమస్తాల జీవితం తెలుసు, ఈ మాత్రానికి, ఆమాత్రానికి కక్కుర్తి పడ్డవాళ్ళతో యిదివరకు కయ్యంతెచ్చుకునే వున్నాడు. తహశీల్దారుని అడుగుదామని పెళ్ళాడు. నెక్టానే పెద్దవాళ్ళ దగ్గర అప్పుచేసి తన ఆత్మకు కాల్పుకుంటున్నానని అనుకున్నాడు. ఆయన పూర్లోలేరు. ఉన్నా యేమాత్రంయిస్తాడు. అతనూ తనకంటే మనిషే. అవ సరం ఆలోచనలని రేకెత్తించింది. మానంగా కూర్చుండిపోదామన్నా మనసు చిందలమాతోంది.

లేచాడు. తను యెవరిదగ్గరకు వెళ్లేదనరనేవి శ్వాసంవుందో ఆ వర్తకునిదగ్గరకునెళ్లాడు. “గ్రాడ్డున్న

వస్తే నూరుకాదు రెండువందలిచ్చేవాడే, గంట క్రితమే ఐదువేలు ఒకడిదగ్గర చేబరులు వుచ్చు కున్నది యిచ్చేరాను” అన్నాడు. సుబ్బారావు యీ జవాబుని ఆమనిషి ప్రేళ్ళనిటిపుర్న వుంగ రాలవేపు, చేతికున్నవానీ గొణుసువేపుదాని మన స్సుతో నటకారిండుకుంటూ, యిలాంటివాళ్ళతో మళ్ళీ మాటాడకూడదని వస్తుంటే పోతాడు బంగారం మెడలో వేసుకున్న పెట్టిభార్య యెదురైంది.

ఇదీ ప్రపంచం! మనసులో మాటునుకున్నాడు. ముందుగోజు నే, తండ్రిదగ్గరకు కబురుపంపించాడు యెవరిదగ్గరనైనా నూరురూపాయలు బగులుతీసుకొని పంపమని. ఆచెచ్చైనా వచ్చుంటే బాగుండేదని అను కున్నారంటానికి అవకాశంలేదనికూడా స్ఫురి స్తోంది. ఇంటికితిరిగివచ్చేసాడు. ఇంకెవరినీ అను అడిగిలేదనిపించుకోకూడదని అనుకున్నా మళ్ళీ బేబా గె తనమనసు మాడుచోట్లకు పరుగెత్తనిచ్చింది. ఏదో ఒకసంజాయిషీ, గంత్వస్తపటచే విధానం చూపించినా, సాయంత్రం కావస్తున్నా డబ్బు చేబక్కలేదు. అందరూ తననేదో సానుభూతి మాట లతో చూపిస్తున్నా, అనుమానంగా తన వేపు చూస్తు న్నట్లనిపించింది. ఇంట్లో వీళ్ళ మనస్సులన్నీ పాపాజాలుగా మారిపోయాగా? మళ్ళీ యింటికి వచ్చాడు. తనచేరకానితనం భార్యకు తెలియకూడ దనే పట్టుదలమాత్రం అలా చెక్కుచెదరకండానే వుంది. డాక్టరు యింకారాలేదేమని ఆమె అడిగిన ప్రశ్నకు గంభీరంగానే “వస్తాడని” నెప్పాడేగారీ మళ్ళీ మెత్తిబడిపోయి తనేదోయిడివరలా యిప్పుడూ ఆలస్యంచేసి యెదోముప్పు తెస్తున్నానని గబగబ బయటకు నడిచాడు.

నడుస్తున్నాడు. ఉండి వుండి ఆగిపోతు న్నాడు. నాలుగడుగులు నెనుకకువేసి మళ్ళీ యేదో గొణుక్కుంటూ ముందుకు పోతున్నాడు. ఇలాంటి స్థితిలో తన నెవరో “దండంబాబూ” అన్నట్లు విని పించింది తలెత్తకండానే జవాబు చెప్పకండానే ముందుకు నడిచాడు. నాలుగడుగులు వేరక నెను తిరిగి చూశాడు—గన్యాని వడిగా నడిచిపోతు న్నాడు. పిలిచి మానాన్న యేమైనా నెప్పాడా అని అడిగాడు. “నాను పట్నం అరజంటు పనిమీద పోచ్చి నాను బాబూ. వచ్చిన ముందు ఆ బాబుతో నెప్పనేడు!”

“సరేలే!” అంటూనే ముందుకు సాగిపోయాడు. తిన్నగా డాక్టరు దగ్గరకు వెళ్ళాడు. అంత వరకూ చూసిచూసి అప్పుడే యొక్కడకో వెళ్లాడని తెలిసింది. మాడిపోయిన ముగ్గురినించి అలానే కూర్చున్నాడు. కొడుకు మనసును మహాసముద్రం చేస్తున్నాడు. శరీరమంతా గూగురుమంటోంది. తన నెవరో బలవంతాన జైలుకు తీసుక వచ్చినట్లుంది. ఈ జైలునుంచి యెప్పుడు కదిలి కొడుకు దగ్గరకు వెళ్తానని ఆత్మత పట్టున్నాడు. దీపాలు వెలిగించాక డాక్టరు వస్తూనే “కుర్రా డేమైనా నా తప్పేమీ లేదండీ” అన్నాడు. ఎవో అందామన్నా నోరు పెట్టలేదు. నలుగురిమధ్యా ఉబ్బులేదు. మీరేవో సహాయం చెయ్యండి తగువాత యిచ్చుకుంటానని చెప్పలేక పోయాడు. తను వృథాచేసిన నిమిషమే తన కొడుకు చావుకు కారణమౌతుందన్న భయంతో బ్రతిమాలుడు. నా ఒక్కగాని ఒక్క కొడుకుని నిలబెట్టండి. మీరెప్పుడు తరవాత తీర్చుకుంటానని కోరాడు. ఈ నాలుగు మాటలైనా ఆతి కష్టమిదా రల దిందుకొని అన్నాడు. మామగ్గులు మనిషి చలించి కనికరించడానికైనా సరిపడని మాటలివి. అందులో ఈ డాక్టరు యెందరి దీనాతి దీనావాపాలు విన్నాడో? చాలా తేలిగ్గా అనేకాదు “నే చెయ్యగలిగిన సహాయం చేశాను. ఫీజు వెంటనే చార్జీ చెయ్యకండామందులే మిక్కిల్ని కొనుక్కోమని చెప్తున్నానుగా?”

సుబ్బారావు మాటాడలేదు. ఆ నిమిషంలో మళ్ళీ మనస్సు ఆమావాస్య నాటి మహా సముద్రంలా హోరుమంటోంది. మనస్సులో ఆత్మాభిమానం, పితృవాత్సల్యం సుప్తియుద్ధం చేసి మహాశాసన పెట్టున్నాయ్. వాగుకురూనే అన్నాడు “మీరు కొద్దిగా దయమాపండి. ప్రోవిడెంట్ ఫండులో అప్పుపెట్టి మీ బుజం తీర్చుకుంటాను!”

డాక్టరు హేళనగా చూస్తూ “మాడండి— ఎక్కడో చూపండి. డాక్టర్లు పావుకాదర్ కాలేరుగా! అయినా మోకేనుండీ?—తానుకాఫీసు గుమస్తాలు?”

సుబ్బారావు డాక్టరుకు ఫడీమని చెప్పపెట్టు పెడదామన్న వుద్రేకంవచ్చింది. కానీ లేచిన కుడి చేతిచూపుడు వ్రేలిని నోటికి పెట్టి గట్టిగా కఠచిపట్టు

కొని రొప్పుకుంటూ మెట్టు దిగిపోయాడు. నోటి నుంచి బయటపడ్డ చేయితనాస్తునే గట్టిగా పీకింది!

ఇదివరకు తనుదేవునిపేరు కష్టాలలోనూ, నష్టాలలోనూ, అన్యాయంలోనూ, అవినీతిలోనూ యెర్ర కూడదని, అలా యెర్రేవారిని దేవుని పవిత్రతను చెరిచే మూర్ఖులని క్వేసిందాడు. కానీ త్రోవలో ‘దేవుడులేడా? నన్ను తలెత్తుకొని నడవనీడా?’ అన్న మాటలు హృదయంనించే అప్రయత్నంగావచ్చే కాయ్. అవి వచ్చాక తన పొరపాటును గ్రహించి ఆత్మే ఆత్మే అనుకున్నాడు. నదూస్తూనే యమయా తనపడుతూ మరచిపోయి యింటికి వచ్చేరాడు.

దీపం మిసమిసగా వెలుగుతోంది. కుర్రాడు వైతన్యం లేనట్లే పడున్నాడు. భార్యనుండందగ్గరగా కూర్చుంది. ఈ బెంగతోమరింత చిక్కి శల్యమైంది. ఇంట్లో ఒకఅడుగు వేగాక తనుయింటికి యెందుకువచ్చాననుకున్నా తిరిగి వెళ్ళిపోలేకపోయాడు. భార్య చూడగానే డాక్టరుగాలేరింది. వస్తాడన్న సమాధానం వద్దనుకున్నా నాలికచివర నుంచి వచ్చింది.

మెల్లగా క్రిందకూర్చున్నాడు. కుర్చీ అక్కడనే వుంది. కట్టెలాపడున్న కొడుకువేపు చూస్తుంటే కన్నంటినీరు తిరుగుతోంది. వీడింత ప్రియతముడని యిదివరకెప్పుడూ పూహించలేదు. పిల్లలమీదనున్న ప్రేమాభిమానాలు మానవత్వంలో ముప్పాతికవంతు మిగతాన్ని అనుభూతులు కలసి ఆమిగతా పాతిక వంతు. నరాలన్నీ కుమిలి కుమిలిపోతున్నయ్. కళ్లు నిలబెట్టి కొడుకువేపు చూస్తున్నాడు. భార్యలేచి నిల్చోవటం, ముఖాన్ని దాచుకోవటం ఆమె గొంతు విప్పి మెల్లగా వణుకుతూ మాట్లాడేవరకూ చూడలేదు.

ఆమె మెల్లగాఅన్నది “సన్యాసివచ్చాడు!” ఈ కేరువినగానే తనకళ్ళల్లో పూరే కన్నీటికి ఆనాడు సాయంత్రం తనకు చేరువగా కూర్చొని తనగాథను వెళ్ళగక్కి కార్చిన కన్నీటికి యెదో పోలికవున్నట్లునిపించింది. అయినా పైని వినిపించు కోనట్లే కొడుకువేపు చూస్తున్నాడు.

భగ్గుభగ్గుమని యంతరుమండుతోంది. కానీ తరవాత సర్దుకుంది. చెప్పుకవిధిలేక, తన కెటువంటి శిక్ష

పడబోతుందన్న భయంతో ఆగిఆగి భార్య చెప్తోంది—సన్యాసికి మీరెప్పుడో రెండురూపాయలిచ్చారట!”

“ఇస్తే!”

“మీరు గంజి త్రాగమని యిచ్చారట. త్రాగకండా ఆ రెండురూపాయలు యిచ్చి నాలుగు రూపాయల సారా తెచ్చి అమ్మాడట. ఆ నాలుగు రూపాయలు యిచ్చి యెనిమిది రూపాయలది తెచ్చి అమ్మాడట! ఆ రెండు రూపాయలతో ఇలా అరువు ఇవ్వకండా ఇప్పటికి రెండువందల రూపాయలు చేశాడట!”

సుబ్బారావు చూపు వింతగా మారిపోతోంది. భార్య భర్త నిజాయితీని యీ పజ్జెళ్లకల్లారా చూసింది కాబట్టి యీ చూపుతో వణుకుతూనే మెల్లిగా “మామయ్య వూర్లో అప్పుకు తిరుగుతుంటే విన్నాడట! ధరలు పడిపోయాయని అప్పుపుట్టడం లేదట. ‘ఈ డబ్బంతా ఆ బాబుదే. ఆ బాబుకు కష్టంవస్తే నానీ డబ్బంతా వుంచుకొని యెంచేస్తానని నూరు రూపాయలు తీసుకవచ్చాడు. నన్ను చంపేస్తారు, వద్ద వద్దని యెంత చెప్పినా విన్నాడుకాదు. నేలమీద పడి మొక్కి యెంతో హంగామా చేశాడు. డబ్బు నాడి ముఖంమీద పారవేశాను. ఆ నోట్లన్నీ యేరి మళ్ళీ టేబిలుమీద పెట్టి “యిది నా డబ్బుకాదు. ఆ బాబుడబ్బు ఆ బాబుకిచ్చినానని సెప్పండమ్మా అని వెలిపేశాడు”

భార్య యీ మాటలు ఆగి ఆగి చెప్పాక తల

వంచుకున్నాడు. బహుశః తన కళ్ళల్లో వూరిన కన్నీరు ఆమెకు చూపించ కూడదనే అభిమానం అలాచేసి వుండవచ్చు. కొంతసేపటికి తలెత్తి కొడుకు వేపు చూచూ వెళ్లివనిలా ముఖం పెట్టి “ఆ డబ్బేదీ?” అన్నాడు.

మంచందగ్గరకు వచ్చి కూర్చున్న భార్య డ్రాయరులో వుందంటూనే భర్త వేపు ఆవేదన అల సటతో చూసింది. కొడుకుకన్నా తండ్రికే హెచ్చు జబ్బుగా వున్నట్లుంది!

జోగుకుంటూ మెల్లిగా టేబిలువద్దకు వెళ్లాడు. కాస్తేపు ఆగాడు. మళ్ళీ కొడుకు కనిపించాడు. తను యింటిలో యిల్లాలి యెదురుగా పిచ్చివానిలా ప్రవర్తిస్తున్నానన్న స్వరణ లేనేలేదు. ఒక్కసారి డ్రాయరు తెరచాడు—డబ్బు!—ఎన్నో కుటుంబాల హఠాతా కారా లొక్కసారి చెవులను చిల్లులను చేశాయ్! డ్రాయరు ఫర్మని మూశాడు. ఆ శబ్దం మళ్ళీ మెదడును మేలుకొలిపింది టేబిలును కరుకు కరుకుమని నమిలినట్లు పట్టుకున్న వాడల్లా కొడుకు కనిపించగానే కళ్ళు ఘట్టిగా మూశాడు. దిగువ పెదిమ పళ్ళతో నొక్కిపట్టి పూసిరి బిగబట్టాడు. మళ్ళీ యెందుకో బావురుమని యేడవాలని పించింది. ముఖంలోని అసహ్యం వెఱ్ఱినవ్వుగా మార్పుకొందుతోంది. డ్రాయరు మళ్ళీ విప్పాడు. బుస్సుని పడగెత్తిన నల్ల త్రాచులా ఆడబ్బు అగపడింది. ఒళ్ళు చచ్చినా, కళ్ళుమూసి ఆపడగ చేతితో నొక్కి పట్టుకొని డాక్టరు యింటి వేపు పరుగెత్తాడు.

కంఠీరవరాజు యక్షగాన కృతులు -

పదములు

శ్రీ నిడుదవోలు వెంకటరావు

తెనుగు సాహిత్యములో ముగ్గుర కవితాశాఖకు సంబంధించిన కృతులలో యక్షగానములను గూర్చి యింతవరకును సమగ్ర పరిశీలన జరిగి యుండు లేదు. ఈ శాఖలో కూడా ముద్రితములు, నముద్రితములు నగు గ్రంథజాలము చాలగా వెలయుచున్నది. కాని వాఙ్మయ ప్రపంచమున నీ శాఖకుగల యున్నత స్థానము గుర్తింపబడకుండుటచే యక్షగానములను గూర్చి కూలంకషముగా వ్యాసంగము జరుగ లేదు. కొలదిమంది విద్వాంసులు మాత్రమే దీనిని గూర్చి పరిశ్రమచేసి యాంధ్ర విద్యల్లోకమును కృతజ్ఞతాబద్ధము గావించినారు. సాహిత్య పథకముయొక్క పరిణామమును సంగీత సాహిత్యములకుగల పరస్పర సంబంధమును వ్యక్తమునీయుచు, సంప్రతాముద్రను ప్రదర్శించు నీ యక్షగానములు మిక్కిలి సూక్ష్మముగా పరిశీలింప దగినవి. అట్టివానిలో నీవఱకు పరిశోధకుల కెఱుగరాకుండు కాలగర్భము నణగియున్న కంఠీరవరాజు యక్షగానకృతులను గూర్చి పదములను గూర్చి నేడు తెలుపుచున్నాను.

కంఠీరవరాజు మైసూరు పరిపాలకుడును కవి పండితప్రియుడును మహాశక్తుడునగు చిక్క దేవరాయల కుమారుడు. ఇతడు క్రీ. శ. 1704 నుండి 1718 వరకును మైసూరును పరిపాలించెను. ఇతడు పుట్టుకచే మూగవాడును, చెవిటివాడునైయుండెను.

అందుచే నీతనికి “మూకరసు” అను నామాంతరము. కేవలము హస్తసంజ్ఞలతోడనే రాజ్యకార్యములను నిర్వహించెడివాడు. అయితే భగవంతు డేదేని యంగ వైకల్యమును గలిగించినప్పు డావ్యక్తికేదే నొక విలక్షణమైన శక్తిని ప్రసాదించును. కంఠీరవ రాజునకు కమనీయముగు కవనశక్తియేగాక బహు భాషావేత్తత్వమును పరమేశ్వరుడు ప్రసాదించినాడు. ఇతని యక్షగాన రచనముల మూలమున నితడు సంగీత సాహిత్య నాట్య విద్యలందు నేర్పరి యగుటతోపాటు సంస్కృతమున ప్రాకృతమున మాతృభాషయగు కన్నడమున తెనుగున తమిళమున కవితారచన చేయగలవాడని విశదమగుచున్నది. ఈతని విద్యావిశేషము మైసూరు చరిత్రకారు లెవ్వరును నీవఱకు గుర్తించి యుండు లేదు.

ఈ యక్షగాన రచనలవలన నీతడు దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున నేకాక యాంధ్రవాఙ్మయమున గల రాజకవులలో నొక ప్రశస్తకవిగా నెన్నదగినవాడు. ఇతని కృతుల వివరణము నీక్రింద నొసగుచున్నాను.

1. కొఱవంజికట్లె—ఇందులో నాలుగుకృతులు గలవు.

- a. ఆంధ్రకొఱవంజి. b. కన్నడకొఱవంజి
- c. ప్రాకృతకొఱవంజి. d. తిగుళికొఱవంజి లేక తమిళకొఱవంజి

- 2. పంచాయుధకట్లె.
- 3. లక్ష్మీవిలాసము.
- 4. కలవాణీవిలాసము.
- 5. నాట్యవిద్యావిలాసము.

1) కీ. శే. పంచాంగుల ఆదినారాయణశాస్త్రి గారు. 2) కీ. శే. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు. 3) శ్రీ చింతా దీక్షితులుగారు. 4) శ్రీ డాక్టరు నేలటూరి వేంకటరమణయ్యగారు.

6. వసంతోత్సవవిలాసము.
7. విభక్తికాంతావిలాసము.
8. అష్టదిక్పాలకవిలాసము.
9. పావకినాటకము.
10. ప్రైవస్వత్నాటకము.
11. నైరుతినాటకము.
12. వారుణినాటకము.
13. వాయవినాటకము.
14. కాశీరినాటకము.

పై కృతులలో నీక్రింది లక్షణములు సాధారణముగ గన్పట్టుచున్నవి.

- 1) గ్రంథాదిన సంస్కృతశ్లోకము కొన్ని కృతులయందున్నది.
- 2) గ్రంథాదిన తెలుగుపద్యము కొన్నింట గలదు.
- 3) వచనములు మధ్య మధ్యగలవు.
- 4) ద్విపదలు, సీపద్యములు మొదలగు భాతులకలవు.
- 5) మతేభము మొదలగు వృత్తములుగలవు.
- 6) దరువులు, జంపె, త్రిపుటలు గలవు.
- 7) ఆటతాళము, ఏకతాళము, ఘోషతాళము, ముగ్ధతాళము ప్రయుక్తములైనవి.
- 8) కొన్నింట ప్రాకృతమును కన్నడమును వాడబడినవి.
- 9) తెలుగున లేక, కన్నడమున నున్న సాంగత్య ఛందో పద్ధతి యందు గలదు.
- 10) అన్నింటియందును రచన సరళమును హృదయము నైయున్నది.

1. 'ఆంధ్రకొలువంజి'

కంశీరవరాజు శ్రీ రంగనాథుని దర్శించి తిరిగి వచ్చుచుండగా పాంచాలజేశపు రావపట్టి కాంచనలత యీతని చూచి మోహించును. ఇంతలో కొలు

వంజి ప్రవేశించును. తన మనోరథమును తెలుసుకొని కంశీరవరాజు తన్ను ప్రేమించి వివాహమాడునని కొలువంజి చెప్పగావని సంతోషించిపారితోషికమిచ్చి పంపుట యిందలి యతివృత్తము.

దీని రచన కొక ముచ్చతునుక — ఎఱుకత వచ్చుట

మాళవిగాగము.

వచ్చె నెఱుకత యెఱుకయె ఱుకని

వాడవాడు నంటనూ

హెచ్చుగా తార్కాణలెల్లను

యిదిగొనెప్పెద ననుచున్నా.

తఱుకు డెక్కుల పసిశికమ్మలు

తఱుతిఱుక్కని మెఱయగా

కులుకుగుచ్చల మైనిహారము

వెలని వేడుక మీటగా

పొందుగా రత్నములు నించిన

బుట్టుబుజముననుంచుక

చందము తన చిన్నిబుగ్గురు

సరవి వీపున గట్టుకా

ఘుఘుఘుఘున భాళువారిల

కరుకురంబును మ్రోయగా

మెల్లమెల్లనె హంసనడపులు

గల్గినాగసులు త్రోయగా

సాంగత్య ఛందోపద్ధతి నుదాహరణము.

సాత్యవతి నే నుంచు స్వర్గాన నేనుంచు

నిత్యముఘోరలోన నుంచూ

అత్యంతాద్భుతమైన అమరాద్రియందుంచు

సత్యము సర్వత్ర నుంచూ

ఇందు, ఆహిరి, కాంభోజి, ఘంటారవ మాళవి మొదలగు రాగములు ప్రయుక్తములైనవి. ద్విపదలు దరువులు కలవు. కంశీరవ రాజకృతులలో నిదియే పెద్దకృతి—

2. పంచాయుధకల్ప

ఇందు విష్ణుమూర్తి పంచాయుధములు కంశీరవ నృపతిని సంరక్షించునట్లుగా, నాయాపాత్ర లభినయించునట్లు రచితమైనది. ఇందు సంస్కృతశ్లోకములు హెచ్చుగా గలవు. ఇది సంస్కృతశ్లోకముతో ప్రారంభము.

2. దీనినిగూర్చి “తాళపత్ర గ్రంథములు కొలువంజి” అను శీర్షిక క్రిందవాణిలో తే 7-10-1950 దిని ప్రకటితమైన యస్. యస్. సుందరేశ్వరరావు ప్రసంగము జూడదగును.

3. లక్ష్మీవిలాసము

ఇదియు నాదిని సంస్కృత శ్లోకము గలది.
ఇందు మహాలక్ష్మీ కంఠీరవరాజుసభను నృత్యమొన
రించి యాశీర్వదించుట చెప్పబడినది. ఇందు దరువు
ద్వీపద, వచనము గలవు. ఈ క్రిందిగేయముతో సమా
ప్తమైనది.

రాగం సౌరాష్ట్ర.

కవితనిరంతర కనకవసంత
వలరిపుచ్చెభవ వాచిరేవంత
విభరణరాగేయ వినయవిధేయ
గ్రుతిమహితోపాయ శోభనకాయ
రాజకంఠీరవ రాజాధిరాజ
రాజేంద్రచిక్రవరాజతనూజ.

4. కలవాణీవిలాసము.

ఇందు కలవాణి యనువేశ్య కంఠీరవరాజును
మాచి మోహించు కథ చెప్పబడినది. ఇది తెలుగు
పద్యముతో ప్రారంభము—ఆ పద్యమిది.

శ్రీకాంతారముండు భూమిమహిళా

చిత్రాభి రామోత్సవం

డాక్టర్‌ంతివిలోచనండుకమనీ

యాజాను బాహుద్వయుం

డీకంఠీరవ రాజచంగ్రునికిదా

నీరంగపద్మీవరం

డాక్టర్‌ంబోన గూర్పు ధర్మములనే

కైశ్వర్య కీర్త్యదులన్

5 నాట్యవిద్యావిలాసము

ఇది నాట్యకత్తెలు తమ తమ విశేషములను
వివరించు కృతి. సంస్కృత శ్లోకముతో ప్రారం
భము. ఇందు సంస్కృతభాగము హేచ్చుగా
నున్నది. పద్మరచన తెనుగున నచ్చటచ్చట గాన
నగును.

6. వసంతోత్సవ విలాసము

ఇది ప్రశస్తమైన కృతి. పూర్వము నాచన
సోమనాథ మహాకవి వసంతవిలాసమును వ్రాసినట్లు
లక్షణగ్రంథములవలన తెలియుచున్నది. కాని
గ్రంథము పూర్తిగ లభించలేదు. కంఠీరవరాజు కృతి
పూర్తిగ నున్నది.

ఇది.

శ్రీమత్పశ్చిమరంగ పట్టనవరే

భోగీంద్ర శయ్యాతతే

శ్రీభూమికర పల్లవాశ్రితపదాం

భోజశ్చ యానోహరిః

అవ్యాదాశ్రితపారిజాతమృగం

క్షోణీంద్ర చూడామణిం

శ్రీకంఠీరవ భూమిపాల మనిశం

శ్రీశేవ రాజాత్మజం

అను శ్లోకముతో ప్రారంభము.—నీని వెనుక
కూరితి నాందిచేసి సూత్రధారుండు తెరదిక్కు జూచు
టయు నటి వచ్చేక్రమం బెటువలెనన

రాగం - ఆహరి.

వచ్చెను నటి వచ్చెను

హేచ్చైనకంఠీరవేంద్రుని సమ్ముఖమున

ఆటలపాటల తేటలనలిన

పాటలగంధి నెఱిగీటుతోనదిగో.

పల్లవి

వచనం : వచ్చిన నటిని జూచి సూత్రధారుడు
వసంతోత్సవవిలాసంబు వినిపించవలెననె. నటి.
అయ్య! ఆ వసంతవిలాసంబనే కృతికి కర్త
యెవ్వరు? అనుటయు సూత్రధారుం డిట్లునియె.

శ్రీసోమవంశాద్భినితకీర్తనండు మహా

దానధారేయుండు ధర్మపరుండు

అకలంకచారిత్రు డమిత విక్రమశాలి

సకలవిద్యాభ్యాస చతురహృదయు

డంగనాజనమనోహర రూపలావణ్య

డాశ్రితజన కల్పకావనిజుండు

రాజకంఠీరవ రాజేంద్రచంద్రుండు

చారు కౌరుణ్య విస్తారయశుండు

మగురమ్మదువాక్య సందర్భమగుచు నెగడి

నవరసాలంక్రియాకల్పనములదనరి

లలితమైనవసంత విలాసమనెడి

నాట్యమేధానగతి ప్రబంధము రచించె

ఆ వెనుకనటి వసంతసమయమును వర్ణించును.
ఇందు రెండు ప్రాకృతగేయములు, నొక తెనుగు
పదము గలదు.

గేయము :

సహాయరము యుశభాణో
మమయరనిస్సాణ దణుహాశంకారో
విరహాయణ మణోమియసుం
మియయాశైశ్వం కరయికదసోస్.

తేసుగున యెటువల కాంభోజి-ఆటతాళముతో
ఈవసంతము లింపారె
భావించిమాడ బాగాయె
శీవితోరాజ కంఠీరవరాయ
డీవిగముల వింత లిటువలెనేయె.

పల్లవి

అలరువల్లల క్రొవ్విరులు తేనెజాట
చెలరేగియాసింది యలులందు జేర
చెలువైన మావిడి చిగురాకుసాట
ములమడించిన కోయిలల సౌంపుమీఱ...

ఈకృతి కంఠీరవేంద్రుని సమృద్ధిమున ప్రవర్తించినట్లుగా తరువాత భాగము చెప్పచున్నది. దానిమొదలు. "ఆసమయంబున రాజకంఠీరవేంద్రుడు కొలువైయుండు క్రమంబెటులన్నను" అని 22 పంక్తులలో కొలువు వర్ణన గలదు. అప్పుడు సూత్రధారుడు నటించి "రాజకంఠీరవేంద్రుడు రత్నసింహాసనారూఢుడై నిండుకొలువైయున్నాడు. ఈసమయంబు వసంతోత్సవ విలాసంబను నాట్యప్రబంధంబు వినుపించుటకు వేళ. ఇవ్వడంబుకు తగినపాత్రలు ఎవ్వ

1. కీర్తి శేషులు శ్రీకట్టమంచి రామలింగారెడ్డి గారు మైసూరి విశ్వవిద్యాలయమున సభ్యులు పురోధారులు (Prochancellor) గా నున్నప్పుడు, మైసూరిరాజు లాంగ్రనాజ్యయమున కొనర్చిన సేవను గూర్చిన విశేషముల నన్నెఱిగింపగోరిరి. అంతియేకాక మైసూరి పరిపాలకులకు సంబంధించిన తెనుగు గ్రంథముల నన్నింటిని విశ్వవిద్యాలయము తరపున సేవించునట్లుగావించు నేర్పాటు చేయుదుమని నన్ను ప్రణాళికను తయారుచేయుమనికూడ కోరిరి. నారి యనుమతిని నేనెంతయో పరిశ్రమచేసి, యనేక నూతన విషయములతో వారి కా ప్రణాళికను చరిత్రను పంపితిని. వారు కీర్తిశేషులు కాగానే యాయుద్యమ సంతరించినట్లున్నది. అందలి క్రొత్తవిషయములలో నొకదానిని గూర్చినదియే పైవ్యాసము.

ని. వెంకటరావు.

రంటే మల్లిక, మందారిక, మంజుశాపిణి, మధురవాహిని మొదలైన యంగనామణులు ముస్తీబై వచ్చునట్లు నేయమనునప్పుడే వారు ముస్తీబైవచ్చు క్రమంబెట్లన్న.

"వచ్చెను మల్లిక వరుసతోనిదిగా
హెచ్చైన కంఠీర వేంద్రపరాకు."

దీనినిబట్టి తంజావూరి రంగసునందువలె మైసూరియందు నాటకశాలలో స్త్రీలు స్త్రీపాత్రలు గరించి నాటకము లాడెడివారని తెలియుచున్నది. ఆ మల్లిక కంఠీరవేంద్రుని మోహించి చేపట్టుమని యారీతిని ప్రార్థించును. దానితో కథ ముగియును.

సూత్రాశ్రము

శ్రీకంఠీరవరాయ శ్రీతజనరాధేయ
రాకేందుచంద్రికా రవళికితాళలేను
ఆ కామదిబారికి నలసితిచాల

రూపకము

నిరతమునెమ్మది నిన్నెనమ్మినదాన
పరిపరిగా నన్ను భావించ నేల
ఇరవుగా దయతో నన్నెలు కంఠీరవేంద్ర
ధరణీపురందర దానమందార

పుంపె

నీపాండు నెడబాసి నిమనమోరువచాల
రావేలజేసి నను రచ్చబెట్టెవు
నీపాదమాన యిక నీ చెలిమి నేమాన
భూపకంఠీరవ సుఖోదయవిశాల.

(సశేషము)

కంఠీరవరాజుపదములు.

1

రాగము భైరవి.
త్రివడితాళము

వారినిధిగంభీర, కారద
నీరదాశ్రిత హారరుచిర వి
హార, మనసిజపీర, శతగుణసార,
వితరణశూర, ధర్మవిచార, కుజనవి
దూర, సరసోదార, సుజనాధార, వంశో
ద్ధార, అలితాకార, మైసూరిపీర
కంఠీరవేంద్ర జయ. జయ 1

గానలోలఘునఱుగజాల కవిజన
కలిత లీలా.

పల్లవి—

వందితాభిలబ్ధుండ సుజనానందలసదన
విందపదకనన్దిండు బంధువధనభాస్వర
కుందకుట్టల దంతసురవరనందివాహన
వందనప్రియకందలి తకురువిందనగుకర
మందరాచలచైత్ర్యసౌందరచంద్రకంఠీర
వేంద్ర జయ జయ.

రాజరాజ సమానభోగవి
రాజమాన మనోజభాసుర
రాజవింబ సమానకౌమర
వేగితామర రాజవిద్యా
భోజప్రాసూరి దేవభూప త
నూజనవకృతవైజశవితాజాలకూజిత
రాజకంఠీర వేంద్ర జయజయ

2

రాగము ఘంటారవ }
వక్రిమచ్చి
కొమ్మ నీవదియేమే నాసామినీనెంత
కొదవగా యేంజేసేమే
ఈమహిని రాజ కంఠీర వేంద్రుని
యేమని తెలియలేను.

పల్లవి.

ఆటపాటలవింతి మాటలతేటల
అందచందములు గలిగినా
మీటైననీటు బలు జాటుపనుబోటుల
మిటుకులాడు లైనట్టి
పాటలగంధులు పదముమోసిన గాని
పాస్పజేర్చునినాడన్మాట
పాటపాడియైన పడుచులన్గొ
పాటిజేసునటే ఓభానూ.
విణాక్షీ వెనక యిలలోవారికెల్ల
యెక్కువైన రూపము.
జాగతినముమంచి జిగిరిగితనమున
జగబిరుదందినట్టి

ప్రాణనాయకి వేడుకొనిన గానిసుమంత

ప్రాపుచేయని వాడమ్మా

త్రాణము దలియని తగినవారివలల

తగిలియుంజేవాడేమో ఓచెలియా
సఖిగరిమ చెలిసిన ఘనగంభీరముగల
గుణవంతు జితశంధు
నరపాల జనలలో నాడాడివాడంటే నను
బోడి నెంచదగునా
నిరతమై గూడియుండువాని మహిమ
నిజమై యెవరు చెలిసేరే
వీరరాజ కంఠీర వేంద్రుడు వేరిటి వలపులాడిని
నమ్మునా ఓ కొమ్మా.

3. రాగం ఘంటారవ - ఆటతాళం
అక్కరో! వినె యీ వేళ వలపుజూడ
యెక్కడనుండి వచ్చెనే
సొక్కుపోడి జల్లేనో సొగసు కంఠీర వేంద్రుని
పల్లవి

అటుగా జూచినవాని అలరుమోములందము
ఇటుజూడ వాని నీటు యింత హీనమై
ఎటుగా జూచినవాని యేమనవచ్చునో యందు.
విటరాయని వగలు వింతవైచినటు నాటి
కనుబొమ్మ సన్నలోను కలికిరో రమ్మని
మొనగుబ్బలపై గోరు ముద్దుగానుంచి
అనవరతిము నన్ను అంగజాకేళినిగూడి
వినయమున కంఠీర వేంద్రు నున్నట్టి నున్నది.

4. రాగం ఘంటారవం - ఆటతాళం

కానిలేర చక్కని సామి కానిలేర
దానపూర కంఠీరవ ధరణిపాల యీలాగై తె

పల్లవి

పడుచుదాననంటా నడిప్రాయాన నన్ను
జూడక విడిచి దానినే జేరున్న వివర మెఱుగనా
వడియగట్టినదాన వసుమతి చంద్రావిను నా
జడనుజుట్టిన పూలు చెదరి వేయకమానేన
దురుసుమాటలాడి దూరి ముద్దు బెట్టబోయనంటి
ఓరుదువని తలచే బలిమి బిరుదందినదాన
ఓరునైనగుబ్బల బిగిసి చక్కిలి చిక్కిలిగోరు
వరుసవరుసగా జూడక వరిది విడిచెనాడ్డోరో
చక్కనైనయ్య యేరా యిట్టి చచ్చనలాడునవచ్చి.
సొక్కించి సోలించి నన్ను సొబగుమీఱగ
మక్కువతో గూడినట్టి మైసూరికంఠీర వేంద్ర
గ్రక్కున మోవి నొక్కి గంటుకాయకమానేన

5. రాగం. ఆశోక వనాళి

ఏమే భామినీ ప్రేమను యెంతటిదో కాననమ్మా
కామతోటి రూప రాజకంఠీర వేంద్రునియందు
వలపులాడినీ చెలులు విలిచినట్టివాని
షేరనికలసి విలిచి నీలోనీవె తల వంచుకనుండేవేమే
అలనైనదినుదిటినీవు తలకమున దిద్దినంటా
వలపులోవాని రూపు వన్నె మీఱ దిక్లేవేమే
అటపాఁలాడేవేళ అందిపొంది యుండేవేళ
బోటికోకంఠీర వేంద్రుని పొందియుండు భావ మిదిగో

6. రాగం - తోడి

పదరి నన్నంటి వచ్చేవేర
మొదటివలె గాదు చాలురా మోహనాకారా

పల్లవి

కులుకు సుబ్బలాన వెయ్యారి గుమ్మినమారి
గుర్తుతై యున్నదిరా కన్నూరి
అలదానివద్ద నీవు దూరినారి
అటువంటి దినమున మైసూరికంఠీర వేంద్ర
కంటికంటరా నీ మాయలెల్ల అమ్మనే శెల్ల
కల్లగాదు కామినీవల్ల
వింటి వింటి వింటిరానీమాట లెల్ల అల్ల
వెలదియండే నీ ప్రేమమేల కంఠీర వేంద్రా
అనరానిమాటలాడేవేర అవురాచాలురా
అడే రా నీ కామేరవయ్యెరా.
దినమున నేలు దాని భారమూర
దేవరాజేంద్రుని కుమార కంఠీర వేంద్ర.

7. రాగము. తోడి త్రివణి

వారివారి కిట వలచినవాడే
వీర కంఠీర వేంద్రుని వింతలుజూడే

పల్లవి

అలివేణి వినవె అల్లట జూచెనేనివాని
చెలువైన చెక్కిలి జేరేది ఒకరై
అలరు నీమోవియన్న అమృతమేదిరా యని
వెలయ పంటి నొక్క వింతలాడి యొకతె
బారిగుబ్బల మొనల బలిమిరొమ్మన గ్రుమ్మి
వీరముతో జడను బిగిసి జుట్టుకొని
వేళే నీకొకను యేవెలది వలెరాయని
యారితీ గూడియున్న యింతి నే నొకతె
బారాదు కురులను బాగుగా వైచుక
వారానిగ పెట్టిన వయ్యారి ఒకతె.
ఏరా కంఠీర వేంద్ర ఎవతె కోరినదనీ
గారుచేసే బలు గయ్యాళి యొక తె.

8. రాగము - ముఖారి

విన్నవించుకో ఓయమ్మ

కన్నెరో యీ వగలెల్ల కంఠీర వేంద్రునితోన
విడిదికే వచ్చిన సొమ్మనదె నన్ని పుడు విడనాడెనె
విడమీయగా నందుకోరాదా వింలజేసేదు
గుడుకు లేటికి నాతోవాద దూరుకొనెదే
కడుదుజేసేదే మరుదా కాని నేనేమిసాగు

పల్లవి చెటబట్టికొంటి

ఒకముతోన అటుజూచుకొంటి

మొల్ల మొగ్గలవంటి పంటి మోవి యూసుకొంటి

ఉల్లాసాన దానియింటనుండి వచ్చెదమానంటి

గురిగా మైసూరి నేలునంటి

నిజతనంటి ఘన గూవంతు కంటి

వీరకంఠీరవ వీరుడంటి వద్ద జేరుంటి

నిరతాన నను గూడి నాడంటి

నే నమ్మియుంటి మెఱిసివారనుంటి

మేర గాదని యంటి.

9. రాగము కాంబోది - తాళము వక్రియ్య

ఇపుడు బాణస్తతివా చెలియా నీ

విపుడు బాణస్తతివా

అపటిదినము మఱచి నీన

పైసయి వారి యండపై సుపరతి నమరేవేమే

పల్లవి

సుద్దులాడిరో నీవు చిన్న ప్రాయ సునాడు
సుద్దుసమ్మలతో బొమ్మలపెండ్లిండ్లు చేయించి
కొద్దిగా సతిపతి నిడదొనిగూర్చి కులుకుచునీవుండగా
అద్దరిసానునె నేను రాగా కనుగొని
అదరిబెదిరి మోము వారచేసుకొంటి

వద్దనున్న చెలులమఱుగుదాగున్నట్టి

వలపులాడి వింతెగదన నీవపుడు.

సామజయాన నాడు పామ్మపై నేను

సరసమై నిదురమబ్బుగనున్న యాసన్న

ప్రేమతోనుపరతి దిద్దుకొమ్మనంటి భామనాస్రి

యుండగా నేమి జేసునోయని వారజేసుకొంటి

ఇంతిబోడునరీతి నీవు దెలుసుక

మోము నెళ్లెమరుగునుండొచ్చి మేలు మీఱ

ముదముతోడ పక్కజేరి యుంటివే యపుడు

చెలియ చప్పడకాల్ల మంచుపైని చిక్కించి

అద్దముపై నీవ గనుగొని

తొలుత మదనకేళిలోని రీతిజూచి

తొయ్యలి భ్రమసి నీవు

నెలతగోనా సామి కంఠీర వేంద్రుడు

నేర్చున నుపరతి కేర్చుకొన్నాడంటి

పలుమారద్దులు బాధజూపులదూచుక

పదరి చిటునవ్వెతో నున్న దానవపుడు

శ్రీశ్రీశ్రీ శ్రీశ్రీల సురవే నమః

వ ర్షా జీ వ న ము

శ్రీ బులుసు వెంకటేశ్వర్లు

శమదమ నూత్న శత్రుములు శాంతముగా దలలెత్త జొచ్చెమ
ద్విమల మనోలతన్ మునుపు దివ్య పసంతమునందు నీనిదా
ఘమున గృశించి మాడిపడగా దొడగెన్ భవితవ్య వర్షకా
లమున నశించునో యవి బలంబుల పుల్లములై వెలుంగునో ?

వేసవి భీషణ ప్రకృతివేదన కొంత శమించు నాకు జిం
తానముపేత మానస వృథాభరమెల్ల దొలంగు నంచు సం
త్రాసము మాపుకో బలులెఱంగుల నువ్విళు లూరుచున్ సుఖా
వాససుజీవనంబు గడపన్ దలపోసితి ముందు కారునన్.

క్రోధోన్నగ్న భవాభినామక ఘనాక్రోశంబు దిగ్భిత్తులన్
బాధామూలకమై పగుల్ప క్షణ సంపత్సా భవార్థంబు ల
త్యాగారంపు మెఱుంగు దీగలయి యాత్మానంత పాపంబు లం
భోధారా నదృశంబులై కురియ నొప్పున్ వర్ష ఘోరంబుగన్

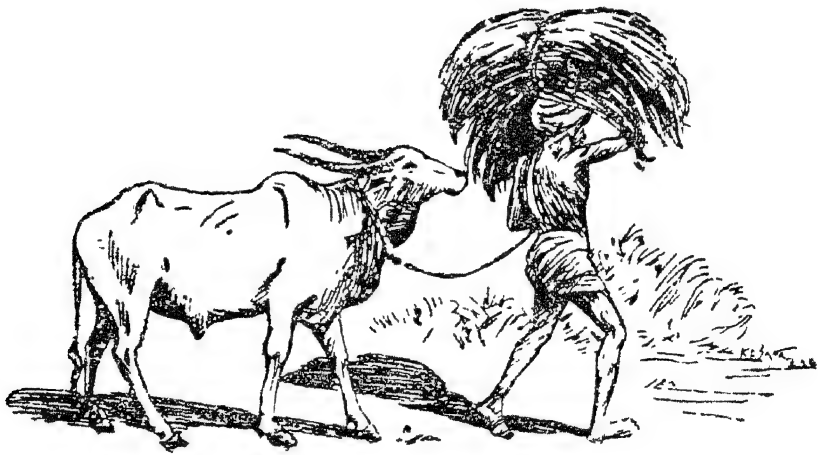
లందము జందమున్ గలుగు నాత్మసరస్వది పాపవర్షని
ష్యందిజలప్రపాతమున నంతట భీషణమై చెలంగ మ
ధ్యందిన సాధుదర్శనము నందమి నెల్లెడ జిమ్మ జీకటిన్
మ్రందుచు నున్న దెంతయును మానసపద్మము నాడు నాటికిన్.

ఇన ఘన దర్శనం బొదన దెయ్యెడ జూచిన గాని యెంత వే
చినను లభింపవాయె నిజచిత్తనరోజ వికాస హేతువుల్
ఘనభవ మేఘ సంతతి వికావిక చేయడు జ్ఞానభానుడున్
జనుకున జీకటిన్ బ్రతుకు చిక్కువడెన్ విడిపోవు తెన్నడో ?

కడు దమసా వృంతంబయిన కారు హృదంతరముం గలంపగా
 నడుగిడచే శ్రమావహము నందును బంకిల జీవమార్గమం
 డడుగగ నేల యొక్క పరమాత్ము ననంత కృపాశరత్సుఖం
 బుడుపగ జాలు దుఃఖతతి నొక్కటగాన దపింతు దానికై.

నిరతము గోరుకొందు నని నిష్ఠమెయిన్ మది భక్తితో మహే
 శ్వరు కరుణాశరత్సమయ శాశ్వత దివ్య పదానుభూతి న
 ద్గురువరు సత్కృపామహిమ దుర్ఘట మన్నదిలేదు కాననే
 బరగుదు సద్విభూతి నిక వర్ష ఋతూత్క్రమణాభిలాషి నై.

భవజీమూతము విచ్చిపోవగ నహంభావానలం బాటగా
 వచైతన్యము గోచరింపగ జగన్నాథుండు జ్ఞానార్కు డు
 ద్భవ మైనన్ ఘనపాప పంకమది సర్వంబున్ నశింపంగ బ్రా
 భవమందున్ హృదయాబ్జమెంతయు శరత్ప్రసంగ దైవప్రభన్.

బిచ్చగాళ్ల జిందా

శ్రీ మునిపల్లెరాజు

నేను రెండవప్రపంచ సంగ్రామంలో వైమానికో ద్యోగిగా, చావు బడుకుల మధ్య ఆకాశంలో జరిగిన ఒక విమానపోరాటంలో గాయపడ్డాను. నా గాయాలు ఏమంత ప్రాణప్రమాదకరమైనవి గాకపోయినా, నా విమానపు పెట్రోలుటాంకుకు, శత్రువుల మరతుపాకి గుళ్ళతో అగ్నిప్రమాదం సంభవించినప్పుడు, నాకు తెలిసిన “షావు”తో చాలా నెలల పాటు నేను మంచంలోనే వుండిపోవలసివచ్చింది. అప్పట్లో ఆరోగ్యానికని, పూనాలో ఒక బంగారా అద్దెకు తీసుకొని వుండేవాణ్ణి. ఎందువల్లంటే నన్ను రక్షించిన డాక్టరు మిత్రుడు అక్కడివాడే గనక.

నా బంగారా శివాజీనగర్ తోటలమధ్య రైల్వే స్టాండుల దూపుమేరలో, ఎండిపోయిన మూలానది ఎడమతీరాన వుండేది; మా బంగారా ముందున్న శిథిలమైన తోటలోనే నాకు ఎక్కువ కాలక్షేపం అయి పోతుండేది. ఈ శిథిలవనం పక్కనే చాలా పెద్ద ఖాళీస్థలం, ఆ స్థలానికి చివరలో మరొక పాతమేడ వున్నాయి. ఈ ఖాళీస్థలం దుట్టూ, దాని యజమానులు ఒక దశాబ్దం క్రిందనో, ఏమో వేయించిన ముళ్లతీగ కంచె గూడా పేరుకుమాత్రమే మిగిలివుంది. చాలా రోజులు పాడుబడి జీర్ణావస్థలోవున్న యీ పాతమేడను బొంబాయి సేర్ బకాయన కొని కొన్ని రిపేర్లు చేయించి కొద్దికాలంలోనే అందులోకి వచ్చాడు. మా తోటమాలివల్ల, యీ సేతుగారి న్యాయపారం యుద్ధం తర్వాత బొంబాయిలో కడబట్టగా యిక్కడకు చేరినట్లు తెలిసింది. ఈ షావుకారి పేరు—శంకర్ లాల్ భోగాలాల్.

శంకర్ లాల్ భోగాలాల్ ముఖం చూడగానే నాలో కొన్ని వింతపుద్గేళ్యాలు వుద్భవించిన మాట సత్యం. మొదటిది—అసహ్యభావం. ఆ ముఖంలో కళాకాంతి లేదు. నేను రోల్స్ రోయ్స్ కళ్ళజోగు వెనుక నున్న క్రూరత్వం ఏదో నాకు అస్పష్టంగా అవుపిం

చింది. లావుగా, పొడుగ్గా భోగాలాల్ వూగినడ వటం గూడా నాకు జుగుప్సగానే వుండేది. రెండో వింతభావం—యీ షావుకారు చాలా దురాశాపరుడని. మూడవ భావం నా జీవితంతోనే సంబంధించినది. నేను వైమానికోద్యోగిగా యుద్ధశాఖలో చేరక పూర్వం, బొంబాయిలో చిత్రాలకు సి నేరీయోలు, కథలూ వ్రాస్తూండేవాణ్ణి. నాకు సి నేరీష్టుగా పేరు రాకముందు, నిరక్షురాస్యులైన, ఏమాత్రం కళా దృష్టి లేని ఫిలిం పెట్టుబడిదార్లు కల్పించిన అవమానాలూ, హింసలూ, మోసాలూ అన్నీ అనుభవించాను. మొదట్లో నా కథ నొకటి కొంటామని నమ్మించి తీసుకొని, ఒక వారంరోజులు తిప్పించి రకు—“నీ కథ మాదగ్గలేదని” అబద్ధమాడి మోసంచేసి, చివరికి నా బుద్ధిబలంతోనే లక్షలాదిం చిన గుజరాతీ సేక్ ముఖకళవళికలు—నాకి భోగాలాల్ సన్నకళ్ళ జోడు వెనుక దృగ్గోచరమైనాయి.

ఈ విషయం నిర్ధారణ చేసుకుందామని నాకు ఒక విభ్రమైన వుద్దేశ్యమే కాకుండా, గొప్ప వుత్సుకత గూడా జనించింది. వైమానికదళం నుండి విడుదల పొందగానే తిరిగి ఫిలిం కథలు, సి నేరీయోలు వ్రాయటమే వృత్తిగా నిర్ణయించుకొన్న నాకు, యీ పాతమోసగాడిచరిత్ర తెలిసికొనే కుతూహలం జనించటం మానవస్వభావ దౌర్బల్యమే కావచ్చు.

కాని యీ కుతూహలం తీరకముంజే ఒక భయంకర సంఘటన సంభవించి నా ప్రయత్నాలన్నింటినీ భగ్నం చేసింది. ఇది యిట్లా సంభవించింది.

శంకర్ లాల్ భోగాలాల్ పాతమేడముందున్న ఖాళీస్థలంలో ఒక రోజున హఠాత్తుగా కొన్ని చిన్న గుడిచెలు వెలిశాయ్. ఇది పెద్ద విచిత్రమైన విషయం కాదు. ఆ ఖాళీస్థలం—బిచ్చగాళ్ళకు, నగరంలో చూట్లకు నోచుకొనని పల్లెటూరి ప్రయా

చీకులకూ, చాకులూ కత్తులూ అమ్మ జూపి యింకా దోపిడీలు, దొంగతనాలూ కావించే రోహిణిఖండ దండునకూ—ఒక విధంగా అది బహిరంగ సత్రం. నేను చాలాసార్లు ధైర్యమండి దింపి వేయబడిన గోసాయిలను గూడా చూశాను. కాని ఎప్పుడూ యిట్లా ఆంగ్రహేశంలోని మెట్టజిల్లాలను స్మృతికి తెచ్చే ప్రకృతి కట్టడాలను చూడలేదు.

నిజాని కవి నైజాంప్రతాపంనుండి పసులకోసం వలసవచ్చిన వడ్డే వుప్పరులవి. నల్లగా, మట్టిబొమ్మల్లాగా, ఎండలో నిగనిగలాడే కండలతో, బలిష్ఠమైన శరీరాలతో—బొంబాయి, పూనా నగరాల్లో ఎన్నో రోడ్లు, కట్టడాలు నిర్మించిన తెలుగునాటి వడ్డేవుప్పరులమీద జాతిలో భోగాలలో వాళ్ళకి నివేశనస్థలం యివ్వలేదని మా తోటమాలి కబురు తెచ్చాడు.

“మరెందు కిచ్చాడు?” అని అడిగాను నేను.

“మీకు తెలీదు బాబూ! వాళ్ళందరివద్దా గుడిచెకు అయిదు రూపాయలు కాజేశాడు. అంతే కాదు. యీపైన నెలకు రెండు రూపాయల బాడిగ కూడా గుడిచెకు ఒక్కంటికి యిచ్చుకోవాలి. వీటన్నింటినీ మించిన యింకో రహస్యంవుంది బాబూ! ఈ వుప్పర్లు బియ్యం తినరు. వాళ్ళ పేరన చాలా దొంగ రేషనుకార్డులు సృష్టించి, ఆ బియ్యాన్ని తనే నల్ల బజారులో అమ్మకంటాడు. అవును బాబూ, మరి బొంబాయిలో వచ్చిన నష్టాల్ని, యీ సేకలు యితర ప్రదేశాల్లోనే గదా పూడ్చుకోనేది?”

తోటమాలి గణేష్మారుతి సేకలంటే ద్వేషంగా, వుద్రేకంతో ఒక్కొక్కసారి చాలా నిరసన హాస్యంతో మాట్లాడేవాడు.

“బ్లాక్ మార్కెట్టంటే నేను సహించను. చూడు. పోలీసు నూపరంటెండుకు వ్రాస్తాను” అన్నాను నేను.

గణేష్మారుతి కనుబొమ లెగరవేసి “మీకు పుణ్యం వుంటుంది” అన్నాడు.

* * * *

తోటమాలి జోస్యం నిజమే అయింది—ఆనెల తిరక్కముండే. భోగాలలో రేషనెషాపుకు ధైర్యమైన సంపాదించి అక్కడ విచ్చలవిడిగా వడ్డేర్లను దోచి

వేస్తున్నాడని నేను సులభంగానే గ్రహించ గలిగాను.

* * * *

నేను నైనికాధికారిని కావటంతో నా ఒక్క చిర్రినీ పోలీసులు అలక్ష్యం చెయ్యలేకపోయారు.

ఒక వుదయం ఒక పోలీసుదళం, రేషనింగు యిన్స్పెక్టర్లూ కలిసి భోగాలలో ఆవరణను చూపేసి అన్ని తనిఖీచేసి వెళ్లిపోయారు; కాని నాకు నూపరింటెండెంటు తెలియజేసినం దేమంటే—భోగాలలో మీద కేసు పెట్టేందుకు తగిన ఆధారాలేవీ కనిపించలేదనీ, కాని తనుగూడా నల్లబజారు జరుగుతున్నదనే సమ్మతున్నానని యింకా విచారణలు జరిగించి తీరగాననని.

విడి విమయనప్పటికి, మరో రోజుళ్ళల్లోవడ్డే వుప్పర్లు అక్కడనుంచి మకాం ఎత్తి వెళ్తారు.

* * * *

మళ్ళీ కొన్నాళ్ళు—దల దాకా బంగ్లాలోకి వచ్చిన కొత్త పాంఘు లెవర్నీ నేను చూడలేదు.

ఇంతలోనే వేసంగి వచ్చింది. దానిలోపాటు దక్షిణాదిలో కరువు వార్తలూ వచ్చినాయ్. చూస్తుండగానే తమిళదేశపు బిచ్చగాళ్లు పూనా కంట్రోస్టేంటులోని పాశ్చాత్య నాగరీకుల హోటల్లముందు ఉజ్జలకు ఉజ్జలు నిలబడి సాయంత్రాల్లో హోటళ్ళల్లో మూస భాగ్యవంతుల సందరినీ చుట్ట ముట్టేస్తున్నారు.

ఈ బిచ్చగాళ్ళలో స్త్రీలు, పురుషులూ బాలురూ వున్నారు; సంభ్రంలో తమిళ బిచ్చగాళ్ళే ఎక్కువనా రాయలసీమనుంచీ (ముఖ్యంగా బొంబాయికివచ్చే రైలుమార్గంలో వున్న నగరాలనుండి) హైదరాబాదు ప్రాంతాలనుంచీ వచ్చిన, ఏదో ఒక కమ్యూని యాసలో తెలుగుమాట్లాడే ఆంగ్రి బిచ్చగాళ్లుగూడా వున్నారు పీళ్ళలో.

వీళ్ళందరికీ “రాష్ట్ర భాష” దక్షిణాదిలో మాట్లాడే బజారు పురుషా.

ఈ దీనవదనాలు కోన్ని మాయంటి ముందున్న బహిరంగమండలం మకాంవేశారు.

పూనాలో ఉపఖ్యాకమైన సంఘాలూ, సంస్థలూ, క్లబ్బులూ వున్నాయిగాని—చాలావరకు

అవి సమాజ సంస్కరణలతోనూ, స్త్రీల సమస్యలతోనూ సంబంధించినవి. కాని వీటిలో బిచ్చగాళ్ళ పువయోగార్థమై ఒక్కటి లేకపోవటంలో వింత ఏమున్నది? అభాగ్య జీవితానికి—తరగని పాతరలయిన మన దేశంలో ఏ ఒక్కసంస్థ యిందరు బిచ్చగాళ్ళను పోషించ గలుగుతుంది?

మొట్టమొదట ఫోగాలాలో, అతడి వుత్తరాది బంధువు గులాబ్ సింగూ బిచ్చగాళ్ళను అక్కడ నుండి తరిమివేశారు; కాని గణేష్ మారుతి—మిలిటరీ ఆఫీసరు బంగ్లా తోటమాలి హోదాతో కొందరు నిర్బాహుళికి మాకంచవక్కనే ఆదరణ కలగజేశాడు. మళ్ళీ మూకలు మూకలుగా—రేపటి దినమంటే తేని బిచ్చగాళ్ళు, ఆ ఖాళీస్థలనిండా మూగారు. ఈసారి ఫోగాలాలో లాఠీచార్జీమీద తిప్పలేదు.

కొత్తల్లో, పగటి భిక్షాటనలను ముగించుకొని రాత్రిళ్ళి యీ బహిరంగ మతంలో చేరిన “బేవుడి బిష్టల” పాటలతో నాకు రాత్రి పన్నెండు గంటల చాకా కాలక్షేపం జరుగుతుండేది. కరువునూ, ఆకలినీ స్వదేశంలోనే వదిలి వచ్చేసినట్లుగా—ఆ బానపదగేయాలు, మళ్ళీ పొద్దున్నే పూలమళ్ళకు నీరు పోస్తూ ఆ ట్యానులన్నీ తిరిగివల్లే వీసే ముగిలగణేష్ మారుతి వణిక గొంతుతో నాకు మెళకువ వచ్చేది. మరునిమిషం నాదికాని

యుద్ధరంగంలో గూడా నాకేవో ఆంధ్రదేశపు దృశ్యాలో, జీవన పద్ధతులలో గోచరమై యింటిమీది దిగులును నాకిట్లాగే వృద్ధి చేస్తుండేవి.

* * * *

నేను ఆఫీసర్ల క్లబ్బుకు వెళ్తూ ఉండగా, ఆ సాయంత్రం గణేష్ మారుతి ఎదురొచ్చి “బాబూ, మళ్ళీ సాగిస్తున్నాడు” అన్నాడు ముఖం చిట్టించి.

“ఎవరు? ఏమిటి?”

“సే! నల్లబజారు”

“నేను పోలీసులకు రిపోర్టు చెయ్యబోవటం లేదు” అన్నాను ఖచ్చితంగా.

మారుతి నావంక ఒకసారి నిరాశగా చూసి, తలమీది మురికిటోపీ సజ్జకుంటూ తన చని చూసుకో బోయాడు.

* * * *

జెలిసిపోయి, మురికిచారిన రంపు రంగుల పాత తుంపుల గుడ్డలతో మా యింటిముందు బిచ్చగాళ్ళు జేరాల శిబిరం వెలిసింది. వికలాంగులు, వృద్ధులు, రజాకార్ నరకాస్తుండి తప్పించుకువచ్చిన శరణార్థులు, అమోఘీడితులు యీ జేరా క్యాంపులోని పాదాలు. దక్షిణాది భాషలన్నీ, అన్ని బాధలనూ అన్ని ఆశలను అన్ని నిరాశలనూ భరించి

హ క్ ట్ బె రీ ఫిన్

మార్క్ ట్వేన్ రచన

అనువాదరి :

నండ్లూరి రామమోహనరావు

వెల: రెండు రూపాయలు

పోస్టు ఖర్చులు ప్రత్యేకము.

ఆంధ్రగ్రంథమాల, మద్రాసు.

నిశ్శబ్దత నిచ్చే కాల రాత్రుల్లో యీ నగరంలో, యీ తమస్సులో కలగా పులగంగా సజీవంగా వినబడుతుంటై; సృష్టి, ప్రకృతి, లోకమూ, మానవులూ తిరిగి ప్రాణంపొందే వుషః కాంతుల్లోనే యీ అనాధనగరం నిర్జీవమైపోతుంది! ఈ దృశ్యాలకు నేను బాగా అలవడిపోయాను. యుద్ధంలో స్రతిక్షణమూ, ప్రతి వస్తువులో, ప్రాణిలో, జీవిలో, ఆల్పలో మృత్యువూ, అపసమృతమూ దర్శించిన నాకు, యీ బిచ్చగాళ్ళ సన్నిధి వినుని కష్టమనిపిస్తుంది?

కాని యీ నగరాధిపతి ఎవరు? తెలంగాణపు యాసతో రాత్రుల్లా పదాలు పాడే ముసలి యల్లమందా? పెద్దగొంతుతో తమిళంలో తనకన్నా బలహీనుల్ని, స్త్రీలను తిచ్చే తెలివిగల బిచ్చగాడు మురుగేశనా? కాదు!

భోగాలాల్ నగరాధిపత్యం వహించిఎన్నాల్లో అయింది. అదే గణేశ్ మాకుతి నాకు చేసిన రొంపవకంపెంటు. బిచ్చగాళ్ళ దైన్యంనుండి, బిచ్చగాళ్ళ పాటలనుండి రూపాయలు సృష్టిస్తున్నాడు మాజీ స్టాక్ బ్రోకర్, ఫిలిం నిర్మాత, వడ్డీవ్యాపారి, దవాలోకోరూ—భోగాలాల్.

బిచ్చగాళ్ళు అడుక్కువచ్చిన బియ్యమంతా తక్కువ ధరకు కొని, అందులో యింత తవుదూ యిన్ని రాళ్ళూ, యింత మట్టి కలిపి, మహారాష్ట్రపు ఎండు రొట్టెలు తినలేక చచ్చిపోతున్న మిలిటరీలో ఉద్యోగాలకని వచ్చిన దక్షిణాది బ్రాహ్మణ కందరికి మూడురెట్ల ధరల కమ్మతూ, తన కులంవార్లలో తిరిగి గౌరవంపొందే అర్హతలనుసంపాదిస్తున్నాడు—శంకర్ లాల్ భోగాలాల్.

ఎవరైనా, ఏరోజైనా తన బియ్యమో, గోధుమపిండిో యివ్వ నిరాకరించాడా, గులాబ్ సింగ్ లాఠీదెబ్బలతో ఆ పట్టిన దయ్యం వదిలిపోతుండేది. లేదా భోగాలాల్ స్వయంగావచ్చి ఒకడేరాసు కూలదోసి, ఆ బిచ్చగాణ్ణి అనాధనగరంనుండి వెళ్లగొడుతుండేవాడు, హైద్రాబాదు బిచ్చగాళ్లకు తమిళ బిచ్చగాళ్ళు వత్తాసురాలేదు, తమిళ బిచ్చగాళ్లకు నైజాం బిచ్చగాళ్ళ మద్దతూలేదు. ఒకరోజున గులాబ్ సింగ్ చేతుల్లో ప్రాణం విడువనున్న ఒక బిచ్చగాడి

రక్షణకోసం, నేను. నాపాత రివాల్వరును భయానికి చూపించవలసి వచ్చింది.

కాని యీ స్వల్పవిషయా లేపి అనాధ నగరాన్నంట లేదు. రాత్రిళ్ళు జోరుగా పాటలు సాగుతూనే వున్నై. అప్పుడప్పుడు నందనార్ భజన కీర్తనలు. ఒకసారి నా ఆశ్చర్యానికి క్షేత్రయ్యపదం వినవచ్చింది.

* * * *

కొత్త బిచ్చగాళ్ల ప్రవాహం ఆగ లేదు. ప్రతి దినమూ రైలుపెట్టెల్లో బల్లలకింద నక్కీగుడ్డు బళ్ళల్లో గార్డుకు తెలికుండా ప్రయాణంచేసి దక్షిణాది కరువుదాసులు పూనా చేరుతునే వున్నారు. వీళ్ళకు తోడు మలబారునుండి గంజి లేక దైన్యంలో భర్తీ కావటానికి వచ్చి నిరాకరించబడ్డ ముసలి ముతకా గూడా వున్నారు. నాలుగురోజుల పస్తుల్తో, ఎక్కడా కూలి దొరక్క, ఆత్మాభిమానం, తనంతట తాను చావగానే వీళ్లందరూ కొత్త బిచ్చగాళ్ళై పూరి పొడైరగకుండా తిరుగుతున్నారు. ఈ మానవకోటి ఖాళీవున్న ప్రతి పేటలోనూ నిండిపోయింది. రోడ్లమీద, మరుగుదొడ్లలో, దేవునుండు, దర్గాలమీద, సర్కాసపు గేట్లముందు, శంకరలాల్ భోగాలాల్ తనదని చెప్పుకొంటూన్న ఖాళీస్థలంలో—ఒక పేమిటి?—అనంతమైన పూనాలోని అనా రోగ్యకర ప్రదేశాలన్నింటిల్లో నిండి పోయింది. మా నగరంలో కొత్త చేలాలు వెలిసివై, కొత్తగొంతుల్లో కొత్తపాటలు వినబడుతున్నై—

* * * *

కాని పాత గొంతుల్లో జీవం తగ్గిపోయింది. ఎప్పుడూ నిశ్శబ్ద మెరగని రాత్రుళ్ళుగూడా అనాధనగరానికి నిశ్శబ్దమైవున్నై.

“బిచ్చం దొరకటంలేదు బాబూ, ఎవరు పెట్టతారు యీ కరువురోజుల్లో? అందులో యీ సిటీలో పుణ్యం, పాపం జాలీ ఎక్కడున్నై?”

అన్నాడు తన సహజభోరణిలో మారుతి. మారుతి పల్లెటూరినుంచి వచ్చాడు. చాలా భక్తి పరుడు.

ఇప్పుడు స్రతిరోజూ గులాబ్ సింగ్ లాఠీకి పని అగులుతున్నది. ప్రతిరోజూ అరవ గుమాస్తాలతో

వియ్యపు దొంగధనలు నిర్ణయించటానికి జరిపే వాదనలు వదిలి, శంకర్ లాల్ భోగాలాల్ స్వయంగా, రంగుగుడ్డల శినిరాలను పడగొయ్యటానికి రావలసి వస్తూనే వుంది. కుయ్యో, మొర్రో బాధాప్రవాహాలు అన్ని భాషల్లోనూ వినబడుతున్న వున్నై—ప్రతి దినమూ.

* * * *

ముసలి యల్లమంద ఎప్పుడూ విచ్చానికి ఒంటరిగా వెళ్ళటం నేను చూడలేదు. అతనివంటి ఎప్పుడూ నీడవలె ఆర్కాటు జిల్లా కరువునుండి తప్పించుకువచ్చిన మురుగేశన్ వుంటాడు. మురుగేశన్ కు ఒక కాలు కొద్దిగా అవుతుంది. అతని ఎప్పుడూ యల్లమందకు ముంగు నడవడు. వెనక వెనకనే, ఏవో కబుర్లు వచ్చిరాని హిందూస్థానీలో చెబుతూ, నడుస్తుంటాడు.

ముసలి యల్లమంద చేతిలో పొడుగైన కర్రొకటున్నది; దాని చివర చిన్న గజ్జలగుత్తి నొకటి కట్టాడు యల్లమంద. కర్రను భూమిమీద కొట్టినప్పుడల్లా అనొక వింతతాళం మోగుతుంది. దానికి అనుగుణంగా యల్లమంద గొర్రెమందల్ని కాచే గొల్లల మేల్కొలుపులకు పాడతాడు. మురుగేశన్ మధ్య మధ్య తన గొంతుకూడా కలిపి 'అనుపల్లవి' వేస్తాడు. జోలెపట్టటం, మొయ్యటం గూడా మురుగేశన్ చేసే పనులే.

“తాతా!” అంటాడు దక్షిణాది మురుగేశన్.

“ఎం మనవడా!” అని పీఠభూమిలో గొర్రెల్ని మేసిన యల్లమంద పిలుపుకు జవాబిస్తాడు.

* * * *

కాని కొత్త సమర్థంవచ్చి పైబడ్డ తర్వాత కాళ్ళిడ్చుకుంటూ, ఆశలేని హాస్యవైన దృక్పథంతో, ఆకలితో, దిగాలపడి, మేనెల వడచెట్టలు తిని— అన్నింటినీ మించి—ఖాళీజోలెతో తాతా మనవల్కిద్దరూ ముఖనగరం చేరుతున్నారు. మళ్ళీ తెల్లవారుతుంది. మళ్ళీ ఆకలి. నిరాశ. హాస్యం. కాళ్ళు యీడ్చు. ఖాళీజోలె. నిశ్శబ్దంగా ఒకరితో ఒకరు మాట్లాడుకొనకుండా, దారిపొడుగునా పెదిమలు ఒక్కసారిగూడా విప్పకుండా, ముందాశ లేకుండా, ఒకచోటు విడిచి మరొకచోటుకు జరిగి, తిరిగి ఆ

దుఃఖ వలయాన్నే పూర్తిచేయటానికి తిరిగివచ్చే— యీ యిద్దరు బిచ్చగాళ్ల మనసుల్లో ఏముందో ఎవరు చెప్పగలరు?

“ఎద్దులల్లే వున్నారు. పనిచేసులోరాదా?”

ఎక్కడపని? ఏమిపని? ఎవరిపని?

“పరచే! ముందాకొడుకులు. మహారాష్ట్రం వోపిడిచేస్తున్నారు”

పరచేలమా? ఆకలివేసి పక్కజిల్లాలని వచ్చాం. రాగూడదా? ఎవరూ ఆమాట చెప్పలేదే?

“ఛీ...మద్రాసీ...”

ఇద్దరో ఎవ్వరూ మద్రాసు చూడలేదు.

“ఆపండిరా! మీ బుర్రలేని పాటలు!” బుర్రలేని పాటలు! హూ!! ఈ పాటలతో గాదా నేలకువేలు గొర్రెలు నెరురువేసి, గడ్డిపరకలు జీర్చించుకొన్నది? ఈ గొంతుకాదా—తన్నీపోయి తిరుగుతూన్న గొర్రెపిల్లలకు పిలుపునూ, ఆశనూ, అభయాన్నీ అందించింది? తెలంగాణా పుల్లరి అడవులన్నీ గుర్తించగల ఈ పాటలూ బుర్రలేని పాటలు? గుట్టలో, సుళ్ళలో పెళ్ళి సంబరల్లో, కొలుపుల్లో, సంతల్లో వేలాదిని తలవూపించిన ఈ పాటల్లో లోపమేముంది?

ఏమైనా, గింజగూడా నిండని పిచ్చిజోలె, అరిగిపోయి శక్తిలేని కూలబడే కాళ్ళు, అంటువడ్డ దొక్కలూ, ముందున్న వస్తువును గూడా చూడలేని కహ్నా—యినీ కఠిన సత్యాలు.

మురుగేశన్ వుపాయాలు గూడా ఏవీ లాభించలేదు. స్తేషనుముందు కూర్చొని యల్లమందను గుడ్డి వాణ్నిగా మార్చినా కానీ రాలలేదు. తను కాళ్లకూ చేతులకూ మురికి నూనెగుడ్డలు కట్టుకున్నా రాగి దమ్మిడీ దర్శనం కాలేదు. ఇద్దరూ కుంటివాళ్లుగా తిరిగి జన్మవల్తినా జోలె అడుగు పూడేస్థితి కన్పించలేదు. అడుగులేని యీ చిన్నజోలె !!!

పై పెచ్చుస్తేషను దగ్గరి చీటు పోలీసుకు— యీ వేమలన్నీ అనుమానం కలిగించినై. ఇక మళ్ళీ ఆ చెంతనా, చాయలాపోయే ఆ స్కారం, హక్కు పోగొట్టుకొన్నారు. బస్సు స్టాండ్ వద్దగూడా యిదే తంతు. యీ పోలీసులకు ఎర్రబుట్టలేవు. వీళ్ల లాకీలు చిన్నవి., అంతే భేదం !!

గులాబ్ సింగువచ్చి జోలే చూశాడు. కళ్ళెర్ర జేసి యిద్దరి వంకాచూశాడు. అప్పటికే శివరాల నగ రంజో చెబ్బలు తిన్న అనాథలంతా, వింతతో ఆకలిని మరిచేందుక నేమో యిక్కడచుట్టూ చూశాడు. అందులో యింకా కొందరు ఏడుస్తూనే వున్నారు. మరికొందరు భయంతో వణికిపోతూనే వున్నారు. స్త్రీలు, చిక్కి బొమికెల గూతై, కాకి రొమ్ములతో భయవిహ్వములై గులాబ్ సింగు వంకచూస్తున్నారు. మరొక తుణుంటో గుళిసగర వాసులంతా అక్కడే వున్నారు.

యల్లమంద పెదిమలు కదిలి ఏవో జవాబుకోసం వెతుక్కుంటున్నాయి. మురుగేశ్ కొకప్పు నేల మీదికి వచ్చాడు.

గులాబ్ సింగ్ కు అవమానం జరిగింది. ఎంత అవమానం—యీ మానం? దయచేసి లాగీముంగు, గత్తెలని అనాథల నెందరినో మోది వార్ష బొమికెలకు పదునుబెట్టిన తన లాగీముందు గూడా యీ బిచ్చపు ముండాకొడుకు లికెంత దగ్ధా? పలకరా?

తపీమని యల్లమందకు ఒకటి వడ్డించాడు. యల్లమంద కదలకనే కళ్ళెత్తి చూశాడు. గుంపులోని బిచ్చగాళ్ళలో కొందరూ పెద్దకేకల్తో అక్కడే కూలబడ్డారు. కొద్దిమంది తప్పుకుపోయారు.

యల్లమంద బాధ కనుపడనీయలేదు. బాలిగా చూస్తున్న మురుగేశ్ వంకకు దృష్టి మరల్చాడు. మురుగేశుకు ధైర్యం చెప్పే దృష్టి అది, ఒక ఆత్మను వేరొకటి కదిల్చి అగ్ని రసలొక్కల్నే దృష్టి అది. ఒక పీడితహృదయంనుండి మరొక తాడిత హృదయానికి అర్థంలేని, వ్యక్తంగాని, మానవ సంజేశాన్ని కొనిపోయే దృష్టి అది.

మురుగేశు ముఖంలోని భయం యిప్పుడు భయం కరంగా వంకర్లు తిరిగింది. నెత్తురు లేక ఆకలితోనే ఎర్రనైన నేత్రాల్లో నిప్పులు వేగిన విప్పుడు. ఒక్క తృటిలో అతని శరీరమంతా రాద్రంతో బ్రహ్మాండమంతా తనుగా వుప్పొంగింది. మరు తృటిలో, గుండెలు విగుచుకు నిలబడివున్న గులాబ్ సింగు లాగీని ప్రైబడి మురుగేశు లాగుకున్నాడు.

యల్లమంద లంఘించి, సింగు జుట్టు లంఘించు కొని కిందకు వంచాడు. మరి ఆలస్యం లేదు. మురు

గేశు లాగీ ఆ వంగిన నడుంమీద తాండవనృత్యం చేయసాగింది.

గుంపులో కొందరు బిచ్చగాళ్ళు అరిచారు. మరికొందరు “తన్నండి తన్నండి” అని కేకలు వేశారు. చామంది “పాపిష్టి ముండావాగు” అని దీవించారు. కొంచెం ఘట్టివున్నవాళ్ళు పొయ్యి రాళ్ళు ఏరి పెద్దవాటిని పృథ్విమీద కూలిన పీడికుడు గులాబ్ సింగ్ మీద బలంగా కుమ్మారు. మూలిగి, సింగు దొర్లిగింతలు పెట్టి కదలక మెదలక దుమ్ములో దుమ్ముగా పడ్డాడు. చుట్టూ రక్తం చిన్న పెద్ద మడుగులుగా నిలిచింది.

మురుగేశ్ అందరివంకా చూసి—

“చూస్తారేంరా, బిచ్చముండా కొడుక్కూరా” అని అరిచాడు.

బిచ్చగాళ్ళందరూ భయపడ్డారు—తమ నెక్కల చంపుతాడోనని. కాని ఒక ముసలి బిచ్చగాడు రక్తంలోపడిన రస నేలికల తలపాగా కొరకు వంగగానే, మురుగేశు ఒక్కతిన్ను తన్నాడు.

“ఇటు—తే” అన్నాడు కళ్ళెర్రతో. వాడు భయంతో వణికి రక్తంలో తడిసిన ఎర్రగుడ్డ నిచ్చాడు.

మురుగేశు దాన్ని గులాయిసింగు లాగీకరకు కట్టాడు. దాన్ని అక్కడే నిలబెట్టాడు.

“పదండి పదండి. మన బియ్యమంతా సేకో కొట్లోవున్నై.”

బిచ్చగాళ్ళంతా సేకోకొట్టున్న పాతమేన నైపు నడిచారు. మురుగేశు మందుకెళ్ళి చూశాడు. భోగాలాల్ అప్పటికే పజాయనం చిచ్చరించాడు.

కొంచెం వదులుగా వున్న బియ్యం బస్తాను పిచ్చి శక్తితో ముందుకులాగి మురుగేశు అందరికీ చూపి—

“తీసుకోండిగా” అని గర్జించాడు.

* * * *

నేను క్లబ్బునుంచి తిరిగి వచ్చేటప్పటికి బిచ్చగాళ్ళ నెండా చుట్టూ పోలీసులూ మేజిస్ట్రేటులూ కనిపించారు.

సహదరులు

శ్రీమతి ఇల్లిందల సరస్వతీదేవి

వీరాస్వామి సంస్థ చీకటివేళ చంద్రయ్య ఇంటి తలుపు కొట్టినాడు. తెలుగు దినపత్రికను ఎడమ చేతితో పట్టుకునే కుడిచేతితో తలుపు తెరచి— వీరాస్వామిని లోపలికి రమ్మన్నాడు చంద్రయ్య.

“చంద్రయ్యా! మన ప్రయత్నాలన్నీ వ్యర్థమై పోయేట్లు కనబడుతున్నాయి. విభయమందిని పోగు చేసుకొని—చలమయ్య ఆ ఊరు వెళ్లనే వెళ్లినాడు. మనసు ఖర్చు పెట్టిన సామూహిక—పడిన శ్రమ వ్యర్థమైపోతాయేమో ననిపిస్తున్నది. ఏదో ఉపాయము చూసి నన్ను గట్టిన పడవెయ్యి” నిలువబడే చంద్రయ్య యుఖములోకి చూస్తూ అతడి రెండు భుజాలమీదా చేతులు వేశాడు వీరాస్వామి.

“చలమయ్య ఆ ఊరు వెళ్ళాడనేనా నీ భయము? నేను ఆ చలమయ్యకంటే ముందుగా— అంతకంటే ఎక్కువమంది జనముతో— తెల్లవారకముందే వెళ్లి— నీవు కోరినంత ప్రచారము చేసివస్తే సరికదా! భారమంతా నాపైన పెట్టి— నీవు నిశ్చింతగా ఇంటికి వెళ్లు. కాని ఒక్క మాటమాత్రము మనసులో ఉంచుకో. మనకు సహాయపడుతున్న వాళ్ళకు కొస్త విరివిగా డబ్బు ఖర్చుచేయవలసి ఉంటుంది... చూసుకో... రేపు ఈ వేళవరకూ... ఎంత పని జరుగుతుందో? ఆ చలమయ్యను మాస్తేనే అంత భయపడతా నెందుకు? వాడు లెక్కపెట్టలేని మనిషానా నీ అభిప్రాయము?” చంద్రయ్య తనతోపాటు వీరాస్వామిని కూడా మంచముమీద కూర్చోపెట్టుకొని— “ఏం వీరాస్వామి! నా మాటమీద నీకు నమ్మకము కుదరటము లేదా?” అన్నాడు.

“లేకేం? చాలా ఉన్నది. ఆ చలమయ్య తగని వాడు. అతడివాక్కు ఎటువంటిదోగాని... ఒక్క మాటతో అందరూ అతడికి లోబడిపోతారు. చిట్టిపైస చేతిలో లేకుండానే ప్రచారము సాగించుకొని వస్తు

న్నాడు. ఆ జిల్లా సాంతము అతడి మాటమీద నడుస్తుందని అందరూ అనుకుంటున్నారు.” అని ఒక్కసారి దీర్ఘముగా ఊపిరి తీసుకొని విడిచాడు వీరాస్వామి.

“ఇదుగో స్వామి! నీవు ఇప్పటినుంచీ ఊరికే దిగులుపడుతూ కూర్చోకు. జయాపజయాలు మొదలు పెట్టిన దగ్గరనుండే లెక్కచూసుకుంటూ దిగులు పడకు. నేను ఆ చలమయ్య అంతు కనుక్కొనిదీ ఈసారి విడిచిపెట్టను. నీకు చేసిన వాగ్దానము ఏమాత్రము మరువను. ఆ భారమంతా నామీద ఉంచి నీవు నిశ్చింతగా ఉండు.”

మంచముమీదినుండి ఇద్దరూ లేచి వాకిటి ముందుకు వచ్చి నిలువబడ్డారు. వీరాస్వామి పదినూరు రూపాయల నోట్లను రెండుసార్లు లెక్కపెట్టి చంద్రయ్యవద్దజేబులో పెట్టి—అతడి యుఖము వంక చూశాడు.

“రేపు పని పూర్తి చేసుకొని నాదగ్గరికిరా ఇప్పడిచ్చినవి రేపటి ఖర్చుకే” చంద్రయ్యనుఖము చూస్తూ—మనసులో ఆలోచించుకుంటూ వీరాస్వామి వెళ్లిపోయినాడు.

ఆ జిల్లాలో మోతుబరైతు అయిన చలమయ్య—శాసనసభకు రంగయ్యను అభ్యర్థిగా నిలువబెట్టవలెనని తీవ్రముగా కృషిచేస్తున్నాడు. ప్రజలను సమావేశపరచి ప్రచారము చేస్తున్నాడు. ఆజిల్లా ప్రజలకు మొదటినుండీ చలమయ్యమీద అపరిమితమైన భక్తిగౌరవాలు ఉన్నాయి. ప్రజల కొత్తదువరము లిచ్చేదేవతగా కనబడుతున్నాడు.

స్వతంత్రముగా ఆజిల్లాకు అభ్యర్థిగా నిలువబడదలచుకొన్న వీరాస్వామికి—చలమయ్య చేస్తూఉన్న ప్రచారమువల్ల కలవరపాటు పోచినది.

‘రంగయ్య తెలివికి శాసనసభాసభ్యత్వము

తక్కువైనది కాబోలు! నిజంగా సభ్యుడు కావటమే తటస్థించినట్లుంటే—వాడిని పట్టపగ్గాలు ఉంటాయా? రంగయ్య! వట్టి పనికిమాలినవాడు! వాడి చదువెంత—వాడి రాజకీయపరిజ్ఞాన మెంత? నలుగురిలో నిలువబడి నాలుగుమూటలైనా మాట్లాడలేడు! అప్పు డెప్పుడో దొచిన ధనముతో—ఇప్పుడు ప్రచారము చేసుకొని—ఎన్నికలలో నిలువబడుతున్నాడు. ఒకవేళ—గెలవటమే నిజమైతే—పట్టపగలే దారులు దోయించడూ?...వీడిని గెలవనిస్తే...నేను కోటయ్య కొడుకునేకాదు!’ అనుకున్నాడు వీరాస్వామి. తెల్లవాడ్లా కంటికి నిద్రలేకుండా యోచించసాగినాడు. తెలతెలవారు తుండగా చిన్నకుసుకు పట్టినది. ఆ పట్టి పట్టని నిద్రలో వీరాస్వామి కంటికి చంద్రయ్య ప్రత్యక్షమైనాడు. మెలికలు తిరిగిన పెంట్టుకలతల, స్వదేశీ వస్త్రధారణమూ—పట్నవాసపు పాపొసులూ—చేతిలో కర్ర, ముఖము పైకెత్తిమాస్తేనేగాని చూపందని విగ్రహము—ముఖముమీద చిరునవ్వు. ఒకటక తలుపుకొట్టి ‘స్వామీ! అన్నిటికీ నేనున్నానుగా!’ అని చంద్రయ్య చెప్పినట్లనిపించింది వీరాస్వామికి.

చంద్రయ్య! పదిమంది గ్రామస్థులకు జవాబు చెప్పగల దేహదారుఢ్యము కలవాడు. మాటలతో ప్రజల నాకర్షించగలిగినవాడు. అదిగాక—ఆ జిల్లా మొత్తముమీద చలమయ్య పేరు వినగానే అసహ్యించుకొని పట్లకొరికేవాడు ఒక్క చంద్రయ్య!

ఇంతజే తన కన్నివిధములా అనుకూలమైన వ్యక్తి అని వీరాస్వామి భావించుకున్నాడు.

* * * *

అదినవభారతములో ప్రజాప్రభుత్వపు ప్రథమ ఎన్నికల సందర్భకాలము. అత్యుత్సాహముతో ప్రజలు కేరింతులు కొట్ట నారంభించినారు. విభయ సంవత్సరాల శాంతి సమరము తరువాత—నేడు సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యము. ప్రజాస్వామ్యము!

తెలిసినవారికీ తెలియనివారికీ ఒకటే సందడి. ఎన్నికలసందడి! ప్రతి గ్రామములోనూ ఎన్నికల ప్రచారము అఖండముగా సాగిపోతున్నది. జీపు కార్లూ—పెద్దకార్లూ—టాడ్ స్పీకర్ల నలంకరించుకొని—ప్రచారకులతో తిరుగ నారంభించినవి.

‘కడుపునిండా అన్నమూ—ఒంటినిండా బట్టా మికు దొరకవలెనంటే మన జిల్లాలోకి—సమర్థుడైన రంగయ్యకే మీడిటు ఇవ్వండి అని కేకలు వేస్తూ విభయ మంది జనము కాగితాలను పంచుతూ పీఘలవెంబడి బయలుదేరినారు. ఆ గ్రామములోని పిల్లలు వారిని వెంబడించినారు. ఊరిబైట రచ్చబండ దగ్గర పెద్ద సమావేశము జరిగినది. రంగయ్య ప్రతిభా సామర్థ్యములను గురించి సుచారు ఒకగంటసేపు ఒకరు ఉపన్యసించినారు. గ్రామస్థులకు రంగయ్య పేరు బాగా మనసున పట్టినది.

ఆ గుంపు ఆదినము అక్కడినుండి బయలుదేరి మరునాటికి మరొక గ్రామములో ప్రచారము చేయటానికి ఏర్పాటుచేసుకున్నది.

ఆ మరునాడు ఆ గ్రామములోకి మరొకగుంపు బయలుదేరివచ్చింది. ‘బీదజనులకు న్యాయముజరుగవలెనంటే—బీదలు మానవులుగా భావింపబడవలెనంటే—దినదయాభుడైన వీరాస్వామికే మీ ఓటు నివ్వండి. దాంభికులను నమ్మజోకంకి!’

జనసమూహము ముందుకు సాగిపోతున్నకొలది—ఆ నినాదాలు ప్రజల హృదయాలలో నాట్యము చేయసాగినవి. ‘ప్రతిమనిషికీ కడుపులోకి అన్నమూ, ఒంటికి బట్టా ఏర్పాటు చేయకలిగినవాడికే మా ఓటు’ అని నిశ్చయించుకొన్న ప్రజలకు—రెండవసారి జరిగిన ప్రచారముతో ప్రథమంలో కలిగిన అభిప్రాయము మారిపోయినది. బీదలను కష్టాలను తొలగించి—బీదలను కూడా మానవులుగా భావించే మహానుభావుడున్నట్లయితే తమ ఓటును ఖండితముగా ఆయనకే ఇవ్వవలెనని ప్రజలు నిశ్చయించుకున్నారు.

మూడవనాడు ఆ గ్రామపీఘులలో మరొక సమూహము తిరిగినది.

ఆ సాయంత్రము మరొకటి సంచారము చేసినది. తాము అంతకు పూర్వము చేసిన ఘనకార్యములను విపులీకరిస్తూ కొన్ని జీపుకార్లు గ్రామ సంచారము చేసినవి.

ఆ గ్రామములోని ప్రజల ఓట్లకు వారసులనేకులైనారు. ఒక్కొక్క సంస్థ ప్రచారము చేసుకొని—ఓట్లను ఖాయపరచుకొని—సాగిపోయినది.

భుజబలముగల విభయమంది జనముతో

చంద్రయ్య బయలుదేరి గ్రామగ్రామమూ సంచారము సాగించినాడు.

మార్గశిరమాసపు చలి మాసపులను గడగడ వణకించి వేస్తున్నది. పుచ్చపువ్వువలె పన్నెల విరియకొస్తూ ఉండుగా చంద్రయ్య పెంబడి బయలుదేరిన జనము ఏ ల ప దా లు పాడుకుంటూ నడుస్తున్నారు. ఇంకా కోసెడు దూరము నడిస్తేనే గాని గమ్యస్థానము చేరుకొనరు. త్వరపడి-చలమయ్యకంటే ఆ గ్రామము చేరుకొని ప్రచారము చేసుకోవాలి.

పొడుగుపాటి కర్రలను తేతపట్టుకొని నలుగురు మనుష్యులు ముందు నడుస్తున్నారు. చంద్రయ్య లంకపొగాకు మట్టను వెలిగించి గుప్పగుప్పన పొగ విడుస్తూ - తల వంచుకొని ఆలోచించుతూ - నడుస్తున్నాడు. తక్కినవారంతా ముందుగా వెళ్లినవారిని అనుసరించుతున్నారు.

గ్రామము కనుమాపు మేర వరకూ వచ్చినది. పోలి మేర సమీపములో - ఒక పాకలోనుండి జన సందడి చంద్రయ్యకు వినవచ్చినది.

ఆ సందడి చలమయ్య పార్చిది కాదుగదా!

చంద్రయ్య మనసు ఉద్రేకించినది. చలమయ్య కంటే ముందుగా గ్రామము ప్రవేశించవలెనని అతడి ల్పము. ఆ చలమయ్య అడేమి మనిరో - జనాన్ని తాళాలమీద కూడగట్టుకొని - తనచేతిక్రింద పెట్టుకుంటాడు! ఎక్కువగా ఉబ్బెనా భుర్చు చేయడు!

చంద్రయ్య రక్తము ఉడుకెక్కినది. జేబులోని పైకము గలగలబడినది. పెంటనే తలవీడి ముసుగు తీసి - చంద్రయ్య తన బట్టవారి కందరికీ చేతివైగ చేసినాడు.

అందరూ ఒక్క పరుగున పాకమీద పడినారు.

* * * *

ఎన్నికలు జరిగేవరకూ చంద్రయ్య పోల్లమీద తిరుగుతునే ఉన్నాడు. ఎన్నికల బాబతు పైకము అతడిసంచలిలో ఏమాత్రమో నిలచి—అతడిని కలకత్తా పట్టణమువరకూ లాగుకొని పోయినది.

క్రొత్తగా పట్టణపు విశేషాలనూ వింతలనూ చూసి ఆనందిస్తున్న చంద్రయ్య—తిరిగి గ్రామము

చేరుకొనటానికి కావలసిన పైకముమాత్రము అట్టి పెట్టుకొని - మిగిలినదంతా భుర్చుచేయ నారంభించాడు. అతడికా సంబరములో ఎన్నిదినాలు గడచినవో గమనికలేదు.

ఒకనాటి ఉదయము హోటలులో కాఫీ త్రాగుతుండగా తెలుగు ప్రతికలో ఎన్నికల ఫలితాలు పెద్దక్షరాలలో కానవచ్చినవి.

ఓట్లు ఎక్కువ సంఖ్యలో సంపాదించుకొని—ఎన్నుకొనబడిన వ్యక్తి చంద్రయ్య పార్చికాదు—చలమయ్యది అంతకంటే కాదు—మూడవపార్టీ వ్యక్తి!

చంద్రయ్య మనసు ఒక విధముగా సమాధానము చెందినది. తాను నిలువబెట్టవలచిన వ్యక్తి ఓడిపోయినా చలమయ్యపార్టీ మనిషిమాత్రం గెలువలేదని!

* * * *

చంద్రయ్య ఇంటికివచ్చి విశ్రాంతి తీసుకుంటున్నాడు. ఈసంగతి వీరాస్వామికి తెలిసి చూడటానికి వచ్చాడు.

“నేను రెండుసార్లు మీయింటికి వచ్చాను ఆమగ్గ. నీవు పోల్లోలేవా ఏం—కనబడలేదు” అన్నాడు వీరాస్వామి.

“ఆ రోజులలో తిరిగిన తిరుగుడుకు శరీరము చాలా లలసిపోయినది. గాలిమార్చితే బాగుంటుందేమోనని బయలుదేరి వెళ్ళాను” తలవంచుకొని అన్నాడు.

వీరాస్వామికి చంద్రయ్యతో ఏమి మాట్లాడవలెనో తోచలేదు. ‘అట్లాగా! ఇవ్వడు ఆరోగ్యము బాగున్నదికదా!’ ఈ మాట మాత్రము నిర్వికారముగా అనగలిగాడు.

అయిదునిమిషాలపాటు ఇద్దరిమగ్గ నిశ్శబ్దము భరించరానిదిగా తయారుఅయింది. చివరకు చంద్రయ్య ‘మాస్తున్నావుగా వీరాస్వామి! న్యాయముగా గెలవటము చాలా కష్టమైన పని’ అన్నాడు ఇంటికప్పుడు మాస్తూ.

“అవును. ఓడిపోయినాను గనుక న్యాయము నాపై పే ఉన్నదనుకోవాలి.” తల ఆడిస్తూ వీరాస్వామి. గడపదాటి వెళ్లిపోయాడు.

చంద్రయ్య మాట్లాడకుండా భోజముచేసి పడుకున్నాడు.

రాత్రి పన్నెండుగంటలవేళ చంద్రయ్యకు నిద్రలో మెలకువ వచ్చింది. నిశ్శబ్దాన్ని చీల్చుకుంటూ ఎక్కడినుండో ఎవరో మూలిగిన శబ్దము చంద్రయ్యకు వినబడ్డది.

మొదటిపారి గెండువసారి పరాకుగా విన్నాడు.

మూడవసారి నాలుగవసారి బాగా స్ఫుటముగా వినబడ్డది.

మనసు పెట్టి విన్నకొలదీ సమీపమునుండే వినవస్తున్నట్లుగా చంద్రయ్యకు తోచింది. భార్యనులేపి అడిగినాడు.

“మొన్నటి ఎలక్షను గడబిడలో బావగారికి బల్లమైన దెబ్బలు తగిలాయట. తలమీద పెద్దగాయమైనదట. కాళి ఎముక విరిగినదనుకుంటున్నారు. నిలబడలేరట. చాల బాధపడుతున్నారట” కండ్లు నులుపుకుంటూ జంకుతూ చెప్పింది భార్య.

“నీకవరు చెప్పారు?” అన్నాడు ఆశ్చర్యముతో.

“బావగారి రాముచెప్పాడని మన పని మనిషి అన్నది. వాళ్ళమ్మ నిద్రాహారాలులేకుండా ఏడున్నేదని చెప్పాడట!”

అంతలో ‘అబ్బా! అని బాధకొద్దీ మూలిగిన శబ్దము తిరిగి వినపడ్డది.

చంద్రయ్య బలవంతముగా నిద్రపోవటానికి ప్రయత్నించాడు. కూలుగు చెవినపడినప్పుడెల్లా జేహము జలదరించి మనసు కలతపడ నారంభించింది.

ఆశ్చర్యానికి ఈహృదయానికి ఏమి సంబంధమో - ఆమూలుగునకు చంద్రయ్య హృదయములోని నరాలు తోడుపలక నారంభించినవి.

రెండుచేతులతో తలపట్టుకొని చంద్రయ్యజోరగిల పడుకున్నాడు.

ఈసమయములో తనతల్లే ఉన్నట్లయితే ఆమె హృదయమెంత తరుగుకొని పోయెదో! చలమయ్యనూ చంద్రయ్యనూ గన్నతల్లి శంకరమ్మ ఇద్దరిని చెరి ఒక కన్ను అనుకొనేది. కుమారద్వయము జన్మించిన నెలకే తండ్రి హృద్రోగముతో అకస్మాత్తుగా చనిపోయాడట. ఆయింటా - ఆయింటాపనిచేసి - వంటలుచేసి బిడ్డలను పెంచుకొన్నది ఆతల్లి. ఆమె నోటి మంచితనమువల్ల బిడ్డలకు రెండు అక్షరపు ముక్కలు అంటి జీవనోపాధులు కలిగినవి.

బాల్యములో అన్నదమ్ములిద్దరికీ - ఇతరులకు అనూయను పుట్టించేంత వాత్సల్యము ఒకరిపైన ఒక

రికి ఉండేది. పాతికేళ్ళ కిందటకూడా - తమ్ముడికి జ్వరము రాగానే - ఆరుదాతో రెండు మైళ్ళ దూరము నడిచినెళ్ళి అన్న మందు తెచ్చియిచ్చేవాడు. అన్న పథ్యములోకి కావలసిన ఆవుపాలు పొరుగురినుండి - సూర్యోదయానికి పూర్వమే తమ్ముడు తెచ్చియిచ్చేవాడు. తనకు లభ్యమైన చిరుతిండిని చేతబట్టుకొని అన్న వచ్చేచరకూ ఎదురు చూస్తూ తమ్ముడు వాకిట్లో నిలువబడేవాడు. తమ్మునితో పంచుకొననిదే అన్నకు ఏ వస్తువా సహించేది కాదు. వాళ్ళ హృదయాలు పరస్పరమూ మారుమోగుతూ ఉండేవి.

యాతనము పొడదూవి వ్యక్తిగతజీవితములారంభమయే వరకూ ఏ మార్పు ఉన్నట్లు కనబడలేదు. ఒకనాడు చంద్రయ్య సామానులకొరకు బజారుకు వెళ్ళాడు. బేరము కాగానే - సెటి “బేరములో అన్నయ్య గారిని మించిపోతున్నారే!” అన్నాడు.

“అంటే?”

“అంటే ఏం లేదులెండి. అన్నయ్య గారిని అవొకమాదిరి మనసు” అన్నాడు సెటి.

ఇంటికి వస్తూనే చంద్రయ్య తల్లిని భోజనము పెట్టమన్నాడు. “నాయనా! వంట సాంతమయిన తరువాత భోజనము చేతువు గాని. అన్నయ్య కూడా తొందరపడుతున్నాడు. పావుగంట తాళితే అయిపోతుంది” అన్నది.

మాట్లాడకుండా చంద్రయ్య పెళ్ళి గదిలో పకుకున్నాడు. అన్నగారి గదిలోనుంచి కిలకిలనవ్వులు వినబడుతున్నాయి. రెండేళ్ళ పిల్లవాడు వచ్చిరాని మాటలలో తండ్రితో దాగుడుమూతలాడుతున్నాడు.

చంద్రయ్య కానాడు మనసు స్వాధీనములో లేదు. కారణమేమో అతడి జేహ కందలేదు. బాలుడి కేరింతలు ఒకప్పుడు అతనికి ఆనందాన్ని కలిగించిన వేగాని యిప్పుడు చిరాకుపరచాయి. అంతలో తల్లి భోజనానికి పిలిచింది - “అన్నయ్య పీటమీద కూర్చున్నాడు. నీవుకూడా రానాయనా!” అని.

చంద్రయ్య అన్యమనస్కుడై వెల్లగా లేచి పీటమీద కూర్చున్నాడు. చంద్రయ్య భార్య నెయ్యి వడ్డిస్తున్నది. గిన్నె పట్టుకొని చంద్రయ్యదగ్గర ఒక నిమిషమునేపు నిలువబడ్డది. అతడు పరధ్యానములో ఉండగా చూసి బావగారికి నెయ్యి వడ్డించవచ్చి మళ్ళీ నిలువబడ్డది. చంద్రయ్యకు నెయ్యి వేయించుకొన బుద్ధి పుట్టలేదు.

అప్పటికి నాలుగేళ్ళక్రింద పొరుగురినుండి - రామయ్య తనకూతురిని ఈయింటికి యివ్వనలెనని

అడుగుదామని వచ్చాడు. తల్లి రెండవపిల్లవాడికి—
వచ్చే సంవత్సరము ఆ పిల్లను చేసుకొంటానని
చెప్పింది. అతడు వినక వచ్చే సంవత్సరమైనా పెద్ద
పిల్లవాడికిగాని యవ్వనన్నాడు. తల్లి కాదనలేక
పోయినది. నిజానికి ఆ పిల్లదగ్గరికి వరుడు హీనంగా
కనబడుతాడు.

చంద్రయ్యకు ఆ విషయము తెలవని తలంపుగా
అప్పుడు జ్ఞాపకము వచ్చింది. ఆ రామయ్యకు ఇద్ద
రన్నదమ్మలలో కనబడ్డ వ్యత్యాసమేమిటి? తాను
తరువాత ఎకరపు పల్లపుధూమి కట్టుము తీసుకొని
చిక్కని పిల్లనే పెళ్లిచేసుకున్నాడు—కాని ఆ
విషయము మాత్రము మరలకు రావటములేదు.

లోతుగా ఆలోచించితే ఆ సంఘటనలలో
ఒక్కటైనా పెద్దకారణ మనిపించుకోదు కాని—
ఇవన్నీ అతడి మనసులో ఒకమూల కాపురము
చేస్తున్న ఉన్నాయి—ఇప్పటికీ.

మధ్యాహ్నము నిద్రపోయి లేచేసరికి భార్య
గదిలోకివచ్చి—కాఫీ గ్లాసు చేతికందించింది.
'ఉక్కెర చాలలేదన్నాడు, ఆమె అమాయక
ముగా—'ఎవరూ తక్కువైనదని అనలేదు!'—
అన్నది. వెంటనే 'అన్నయ్యేనా అననిది?'
అన్నాడు.

మరునాటినుంచీ అన్నగారి పిల్లవాడిని ఎత్తు
కొని ముగ్గులాగుతున్న తన భార్యను—అకారణ
ముగా కోప్పడి—పిల్లవాడిని వదలిపెట్టిరమ్మని అన
బుద్ధివుట్టింది అతనికి.

మనసులో బయలుదేరుతున్న ఆ విప్లవమేమిటో
దాని నామరూపా లేమిటో అతడికి తెలియలేదు
కాని—ఆనాటినుండి అతడి మనసులో ఒక భావము
సంచారముచేయ నారంభించినది. సాంసారికముగా
—సాంఘికముగా తమ యిద్దరికీగల వ్యత్యాసమూ—
తారతమ్యమూ బాగా ప్రచారానికి వచ్చినాయి
కదా? ఆ భేదసాదృశ్యాలు ఏవేవి? దాని జవాబు
ననుసరించుకొని మరొక ప్రశ్న ఉదయించింది—
'అయితే ఏది ఎక్కువ?' అని. స్వాభిమానము నిర్ణ
యానికి రానివ్వలేదు.

తల్లిపోయిన తరువాత—చంద్రయ్యకు ఏ దాడి
బిడ్డ చనిపోయింది. ఆ ఊరిలో ఎరిగినవాళ్ళంతా
ఆడా—మొగా—వచ్చి దంపతులను పలకరించి—
సానుభూతి వాక్యాలు పలికి వెళ్ళారు. అన్న చల
మయ్య మాత్రము నోటితో తమ్ముడినేమీ పలకరించ
లేదు కాని—అతడి ఒడిలోనే ఆ బిడ్డ కన్ను
మూసింది. చలమయ్యే ఆ బిడ్డను తీసుకొని వెళ్ళాడు.
పదిరోజులపాటు తమ్ముడి మంచముదగ్గర మంచము

వేసుకొని పడుకొన్నాడు. తమ్ముడిని తన పంక్తికి
భోజనానికి కూర్చుండబెట్టుకొని తమ్ముడు నోట్లో
ముద్దపెట్టుకొన్న తరువాతనే తాను మెతుకు కొరికే
వాడు. అప్పుడు ఇతరుల సానుభూతి వాక్యాలతో
తాను అన్న సానుభూతిని పోల్చుచునున్నాడు.
అన్న నోటవెంట మాటే రాలేదు.

ఆతరువాతనే ఆ యింటిని రెండు భాగాలుగా
పంచుకొని మగ్యతలుపులను బంధించుకొన్నారు.
క్రమాగతముగా ఒకరిని చూడగానే మరొకరు
ముఖము త్రిప్పుకోవటము కుటుంబములోని సభాసభ
కార్యములతో ఒకరినొకరు పలకరించుకొనకుండా
ఉండటము జరుగుతూ వచ్చినది. బిడ్డలు మాత్రము
ఇంటి ఆవరణములో తప్ప బయట మాట్లాడుకోవటము
నిలుపుకొన్నారు.

"అబ్బా! తలపోటు!"

తిరిగి మూలుగు వినపడ్డది.

మంచముమీద పడుకొని సోదరునకూ తనకూగల
గుణభేదాలను గురించి ఆలోచిస్తున్న చంద్రయ్య
మూలుగును విన్న తరువాత మంచముమీద లేచి
కూర్చున్నాడు.

గోడగడియారము ఖంగు ఖంగున రెండుగంటలు
కొట్టింది.

"అమ్మా! ఉ !"

చంద్రయ్య దిగుకలేచి నిలువబడి—రెండునిమి
షాలపాటు యోచించి—దక్షిణపు దిశన బంధించి
ఉన్న తలుపును తెరువప్రయత్నించాడు. ఆ తలు
పులను బంధించి ఎనిమిది సంవత్సరాలకు పైగా కావ
టము వలన—గొడ్డలి సహాయముతో గాని గడియపైకి
లేచినదికాదు.

కరదీపిక చేత పట్టుకొని—సావడిలోనుండి—
చంద్రయ్య గదిలోకి వెళ్ళి నిలువబడినాడు.

ఒక మూల సన్నగా దీపము వెలుగుతున్నది.
మంచముమీద అన్న పండుకొని మూలుగుచున్నాడు.
తలకూ కాల్కి కట్టుకట్ట ఉన్నాయి. వదినెగారు
రోగికి విసరుతూ దగ్గరకూర్చున్నది.

చంద్రయ్య చేతిలో వున్న కరదీపిక చేయి
జారి నేలమీద పడ్డది. అన్నను ప్రత్యక్షముగాచూసిన
తమ్ముడు "చలమన్నయ్యా!" అంటూ మంచము
మీద ఉన్న రోగి పై న బడి—తన హృదయానికి
అతడిని అదుముకున్నాడు.

"తలబాధరా చంద్ర! తలబాధరా!" తమ్ముని
తన బాహువులతో బంధించుకొన్నాడు చలమయ్య.

అన్నదమ్ముల కాగిలింతను గాంచిన తోటికోడళ్ళ
హృదయాలలో 'ఎంతయినా వాళ్ళు ఒక తల్లిపిల్లలు!'—
అన్న భావము మెరపువలె మెరసింది.

లేపాక్షి దేవాలయములో నాట్యమంటపములోగల స్త్రీ ముఖశిల్పము.

చారిత్రకశతకములు -

భద్రగిరిశతకము

శ్రీ మల్లంపల్లి పోమశేఖరశర్మ

తెనుగు శతకవాఙ్మయ మతివిస్తృతమయినది. తెనుగు శతకములలో శృంగార రసాత్మకములు, భక్తిరసభరితములు, నీతిజ్ఞాన వైరాగ్యబోధకములు, రాజనీతు్యపదేశకములు మొదలైన వెన్నిరకములొ యున్నవి. ఇవికాక రామాయణ, భాగవత కథలను చెలుపునవి కొన్ని; విద్యాసంస్కారవాసనా విరహితులైన గ్రామీణుల యహయక వృత్తమును వర్ణించి నవ్యు పుట్టించునవి కొన్ని; బలాధికార గర్వాంధకారప్రమత్తులై ప్రజలను హింసించు రాజుల, దురాశాపరులై సామాన్యజనులను బీడించు కొని తిను దుష్టాధికారుల దుర్వర్తనమును నిరసించి నిందించు నధిక్షేపణాత్మకములు హెళనపరాయణములునైన శతకములు కొన్ని; కేవలము తత్వబోధ చేయునవి కొన్ని—ఇట్లు శతకములలోగలవిషయమును పురస్కరించుకొని రకముల నెంచుకొనుచు బోయినచో తెనుగు శతకవాఙ్మయమున నెన్ని రకములైన జేలును.

పై నుడివిన రకములు మాత్రమేకాక చరిత్ర కుపకరించునట్టి, చారిత్రక సంఘటనలు జరిగినపుడు కవులు రచియించినట్టి శతకములు కొన్నియున్నవి. ఇట్టివానిలో ‘శత్రుసంహార వేంకటాచల విహార’, ‘రాక్షసవిరామ కన్తారి రంగధామ’, ‘వైరిహరరంహ సింహాద్రి నారసింహ’, వంటి మకుటములుగల శతకములు ముఖ్యమైనవి. ఇవి యన్నియు ముస్లిములు మన దేశములోని ఏదో యొక ప్రాంతముపై దండెత్తివచ్చి గ్రామములను దోచుకొని ప్రజలను హింసించుటతో తృప్తిచెందక యచ్చటి జేవాలయములను, అందలి విగ్రహములను నాశనము చేసినప్పుడు

ఉచ్చటి జేవుని పేర జెప్పబడిన శతకములు. ఆస్వామిని రక్షింపుమని వేడుకొనుచు, రక్షింపజయ్యెనని నిందించుచు దమ యార్జిని వెలిబుచ్చుచు కవులు ఆ యాపత్కాలమున జెప్పిన శతకము లివి. మచ్చుకు చూడుడు గోగులపాటి కూర్మనాథకవి విరచించిన సింహాద్రి నారసింహ శతకములోని యీ క్రింది పద్యము :

“మున్ను తాటక ప్రాణముల్ గొన్న బాణంబు
మెఱసి సుబాహు దున్మీన విశిఖము
మించి విరాధు ఖండించిన ప్రదరంబు
ఖరదూషణాది సంహరణశరము
మాయల మారీచ మద మణంచిన తూపు
ఘోరకబంధుని గూల్చు సిలుగు
వాలిని బలశాలి గూలనేసినకొల
జలధి నింకించిన సాయకంబు
రావణాది మహాసురరాజి నణచు
చండకాండంబు లేమాయె చటుల యవన
ఖండనమునేయ నయ్యంబకముల బరపు
వైరిహరరంహ! సింహాద్రి నారసింహ!”

ఇట్టిజే వేంకటాచల విహార శతకములోని యీ క్రింది పద్యము నవలోకింపుడు :

వడిగుళ్లు సొచ్చి దేవశృ బ్రద్దలుచేసి
గట్టించి తేగిల గట్టునపుడు
జిగురుపాలకటందు జిగిరించు రావివ్రా
కులు నజ్జు నజ్జుగా గొట్టునపుడు
గురు సార్యభౌముల గోడుపోసుక పట్టె
నామముల్ మొదలంట నాకునపుడు

గడ్డించి నెసవైదిక బాపనయ్యల

పిల్లలు ట్లూడంగ బెటుకునవును

నెక్కెమా నీకు తురకల జక్కునేయ

విన్నవించితి నా వెట్టి విన్నపంబు

పరగి మీ చిత్తమిదే నాడు భాగ్యమార

శత్రుసంహార ! వేంకటాచల విహార !

కవులు ద్విక్త హృదయులై జేవుని తమ్మురక్షింపుమని వేడుకొనుచు బ్రతిమాలుకొనుచు, రక్షణలేక పోయినప్పుడు తురకల విజృంభణము యధారీతిగ సాగుచున్నప్పుడు ఓపిక చెడి స్వామిసామర్థ్యమును కేలినేయుచు పరిపరివిధముల స్వామిని దూఱుచు రచించిన శతకము లివి. ఈ శతకములు ఆనాటి ప్రజలు పొందిన సంక్షోభమును బాధలను కడగండ్లను అడ్డములోవలె ప్రతిఘటించజేయును. తురకల దండయాత్రల సందర్భమున ఆంగ్రప్రజానీకము పొందిన దుర్భరమైన యార్ది రూపు గైకొన్న మూర్తులీ శతక రాజములు. విపత్తు తొలగిపోయిన వెనుక కవి తాను చేసిన దూషణమునకు తన్ను తుమించి రక్షించవలసిన దని పరిపరివిధముల వేడుకొనును. వ్యాజస్తుతి, వ్యాజనిందాదులతోగూడిన యిట్టి శతకములు చారిత్రక విశేషములను దెలుపకపోయినను చారిత్రక సంఘటనలు కారణముగ బుట్టినవగుటచేత వీటిని చారిత్రక శతకములుగ పరిగణింపవచ్చును. ఇటువంటి చారిత్రక శతకములు తెలుగు శతకవాఙ్మయమున చాల పరిమితముగా నున్నవి. ఈ శతకము లన్నిటిని గురించి వ్రాయవలసియే యున్నను ఈ వ్యాసమును వ్రాయసంకల్పించిన దందులకు కాదు. ఇటువంటి చారిత్రక శతకములలో తెనుగు పాఠకుల కంత యెక్కువగ దెలియనిదియు, తెనుగుజేశమున నంతగ ప్రచారములో లేనిదియు నైన భద్రగిరిశతకమును గుఱించి యెఱుకపఱుచుటయే నా యుద్దేశము.

2

భద్రగిరి శతకమును శ్రీ వావిళ్ళ వారును, ఆంగ్ర సాహిత్య పరిషత్తువారును గూడ ముద్రించి ప్రకటించినారు. ఇంక నితరు లెవ్వరైన ప్రకటించి రేమో నాకు తెలియదు. ఇది పేరయకవికృతము. ఇతని యింటి పేరు భల్లవారని గలదు. ఈ శతకమును ప్రకటించిన ఆంగ్ర సాహిత్య పరిషత్తువారును,

శ్రీ వావిళ్ళ వారును గూడ భల్ల వేరయయనియే ప్రకటించినారు. భల్లవారన్న పే సరియైన యింటి పేరేమో. చల్లవా రున్నారు; భల్ల వారు కూడ నున్నారేమో తెలియదు.

ఇదివఱలో నుడివిన్నట్లు ఈ శతకమును కవి తురకలు భద్రాచలప్రాంతమునూడికి దండెత్తి వచ్చి ప్రజలను హింసలపాలుచేసి గ్రామములను దోచుకొని దేవాలయములను పాడొనరించి యందలి విగ్రహములను విస్వంసము కావించుచుండిన సందర్భమున వ్రాసినాడు. ఆ కాలములో ఇటువంటి యుపద్రవము లంతకు పూర్వము సంభవించినపుడు శ్రీరంగమునుండి శ్రీరంగ నాథుడును, జగన్నాథము నుండి నీలాద్రివాసుడును స్థాంతరములకు వలస వెళ్లి నట్లుగా భద్రాద్రివాసుడైన శ్రీరామచంద్రమూర్తి గూడ భద్రగిరిని విడిచి పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా పోలవరమునకు వలసవెళ్లి యచ్చట నయిగు సంచత్వరములుండెను. ఇంతలో గుర్మార్గుల యుపద్రవ ముంత రించి భద్రాచలమున శాంతి నెలకొనుటచేత అయిదు సంచత్వరముల ప్రవాసానంతరమున శ్రీరామచంద్ర మూర్తి మఱల దన స్వస్థలమునకు జేరుకొనెను.

భద్రగిరివాసు డే కారణమున నెప్పుడు భద్రాచలమును వదిలి పోలవరమున కరిగెనో, తిరుగ భద్రాద్రి కెప్పుడు వచ్చెనో యీ క్రింది పద్య మిట్లు తెలుపుచున్నది.

“సర్వధారను పేరి సంచత్వరమునందు

ధంసాకు వెఱచి యిద్దరికి వచ్చి

పోలవరంబులో బొలుపొంద నైదెండు

వనవాస మొనరించి వరుసతోడ

శాస్త్రేయ మతయురు సంహార మొనరించి

మంత్రాంగశక్తి యిమ్ముసొని వెలయ

దగ బూసపాటి సీతారామరాజు వి

జయరామరాజుల సరసముగను(?)

విజయ సంచత్వరంబున విజయముగను

భద్రగిరి కేగి తోనయ్య భద్రముగను

భద్రగిరివాస ! శ్రీరామభద్ర ! దాస

పోష విరుదాంక ; రఘుకులాంబుధి శశాంక !

భద్రగిరివాస ! శ్రీరామభద్ర ! దాసపోష
 విరుదాంక ! రఘుకులంబుధి శశాంక ! యను మకుట
 ముతోనున్న నూటయెనిమిది సీసపద్యముల ఈశతకమున
 కవి మొదటినుండియు నీ విటువంటి పరాక్రమశాలివి;
 అటువంటి ప్రతాపవంతుడవు; శత్రువీరుల నెంద
 ఱినో యువలీలగా గడతేర్చినావు; నీ పీ యవనుల
 నేల సంహరింపవు? వీరికి వెఱచి పోలవరమునకు
 బారిపోయినా విది యేటి పారుషమని భద్రాద్రి
 వాసుడైన శ్రీరామచంద్రుని బరిపరివిధముల దూఱి,
 నూటిపోటునూటల నా స్వామి నగడుపఱచి పలు
 విధముల నెత్తిపొదిచి నొవ్వ నా డును. ఈ రీతి నవ
 హేళనపూర్వకముగ నిండతోగూడిన పద్యము లీశత
 కమున నర్చితమును మించియున్నవి. యవనభయము
 తీరినది కాదోలు నంటినుంచి కవి తాను పరిపరి
 విధముల నిందించి చునను నోప్పించినందుకు దన్ను
 తుమించి రక్షింపవలసినదని, నీ పాలబడితినని, శర
 ణాగతత్రాణమిరుదును నీకేకాని యితరులకు లేదని
 భక్తావన పరశంధ్రుడైన శ్రీరామచంద్రుని బహువిధ
 ముల వేడుకొనును. ఇట్లు ఉత్తరార్ధమునందలి పద్యము
 లన్నియు పూర్వార్ధమునందలివానికి భిన్నములై
 స్తుత్యాత్మకములుగ నున్నవి. ఇట్టి పద్యముల తీరు
 తెలియుటకు పూర్వార్ధమునందు, ఉత్తరార్ధము
 నందు కొన్నిటి నిఘట నుదాహరించుచున్నాను.

“పదియొకంబేనుల ప్రాయంపువాడవై
 మించి తాటక నెట్లు గ్రుంచి నావో
 తణుకురులగు దైత్యగణముల బరిమార్చి
 కాశికు సవ మెట్లు కాచినావో
 రరముల బట్టి యొత్తగరాని హరువిల్లు
 చెఱుకుకై వడి నెట్లు విఱచినావో
 సంగరరంగవిహారదుడైన భా
 ర్గవరాము నేరితి గడపినావో
 కాని తెలియదు లప్పటి క్రమము దలప
 దురకదారలన్న ఫీతిలి యులుకుదొరవు,

భద్ర...”

“ఈపాటి దొరపాట యెఱుగక మిము నమ్మి
 చేశుడు లెల్లరు దిగులుపడిరి
 ఈపాటి దొరపాట యెఱుగక మిము నమ్మి
 భక్తు లెల్లరు మేఘబాహుపడిరి

ఈపాటి దొరపాట యెఱుగక మిము నమ్మి
 నెట్టిపల్లియవారు మట్టమైరి
 ఈపాటి దొరపాట యెఱుగక మిము నమ్మి
 యశ్వరాయడు భూపలాయనంబు
 నొందె; నీపాటి దొరపాట ముం చెఱింగి
 కదనమునకు దురుష్కుండు గదిసె నహహ,

భద్ర...”

“ఇల్లు నప్పలగంప యిల్లాలు చలచి త్తి
 పాన్పు నాగుల పుట్ట వదినె జెప్ప
 గొల్ల పెంపుడు తల్లి కొడలు తాగ కూ
 తురు పాటుబోతు నాతురుడు సఖుడు
 మనుమడు తంత్రి కామకుడు కుమారుండు
 త్తయరోగి మఱిది వంచకుడు తండ్రి
 యన్న పానఘనండు నరయ నిష్టుడు పేడి
 వేసదారివి నీవు వేయునేల
 ఇన్నియును నాదు నెమ్మది నెఱిగియుండి
 గొలిచితిని మిమ్ము విశ్వాసగుణము చలచి,
 భద్ర...”

“కలిమిచే విలుగుల గాన నేరనివారి
 వారించు గుణశాలి వదినెగారు
 నెఱి జేదనెనను నిచ్చి చేపటియు
 ధీరుని జేయు పత్నీలలామ
 పతితాత్మ్యనైనను బావనుగా జేయు
 గుణవతి ముద్దుల కూతు రరయ
 నవివేకునైన విద్యావంతునిగ జేసి
 గురురూప మొనరించు కొడ లెన్న
 నిట్టి సంపత్తిగల మిమ్ము నెఱిగి భక్తి
 గొలిచితిని వేగ నాకేమి కొదవ యింక,
 భద్ర...”

ఈ కవి కవిత్య మంత ప్రాధమికమైనది కాకపో
 యినను ఈ శతకమునకు చారిత్రకముగా బ్రాముఖ్య
 మెక్కువ. ఇటువంటి శతకములలో తురకలు చేయు
 దుండగములు మాత్రమే వర్ణితములు కాని చరిత్ర
 విషయములను దెలిసికొనుటకం దాకరములు మృగ్య
 ములు. ఈశతకమునందును తురకల దండయాత్రవలన
 గలిగిన ఘోరములను బాగులును బహుధా వర్ణితము
 లైనవి. చూడుడు :

శ్రీరామముద్ర లీక్షితిని నీరసమందె
 “అక్కద్దపై”రను నచ్చులమరె
 గోవిందశబ్దముల్ గుఱిమాల్ “బాహునేక”
 యాహునే” నను పల్కులావహిల్లె
 గరుడాశ్వగజరథవరవాహనములచే
 బరగు పీఠులు పీర్ల ప్రభల జెందె
 సత్రశాలాంగణల్ చలువపందిరులు బ
 ర్బరచి ఖాసాల చప్పరములయ్యె (?)
 మత్స్యహంసాదికముల నమరెను గోద
 రేపు లెచ్చట గన్న గోరీల నమరె, భద్ర...

సంచరించిరికదా సమదాపనవృత్తులు
 విమలబృందావన వేదికలను
 వీటిబుచ్చిరికదా విరులచే జెన్నెందు
 ఘనమల్లికా పుష్పవనచయంబు
 ఖాళుచేసిరికదా కళ్యాణమండపా
 గారవాహన గృహంగణములెల్ల
 గొల్లలాడిరికదా కోమల నవ వీచి
 కల నోప్ప దివ్యగంగా యురముల
 చూటవట్టిరి పురమెల్ల జూచ్చి విప్ర
 మందిరములన్ని తురకలు మత్తులగుచు, భద్ర..

ఇటువంటి పద్యములే కాక చారిత్రక సూచ
 నలు కల పద్యములును ఎన్నియో యున్నవి. అవి
 యన్నియు తెలుగుజేశచరిత్ర కుపకరించునవే. వాటి
 ననుసరించి యీ శతక రచనాకాలమును నిర్ణయింప
 వచ్చును. అట్టి పద్యము లివి :

“కైకవరము జ్ఞాపకము వచ్చెనో మల్లి
 వనముల జరియింప వసుధలోన
 నీలాద్రిపతి జూచి నేరిచికొంటివో
 వలసలు వోవ నీ వసుధలోన
 పట్టినపనికి జెప్పదలంచి పోతివో
 వలసవే రిడికొని వసుధలోన
 రామలదేవు కారణజన్మ డని తోచి
 వరమియ బోతివో వసుధలోన
 లేక యిది యేమి వింత ముల్లోకములను
 జడిసి వేంచేసితి వటన్న జనుపుగాడ,
 భద్ర...”

“అరబుసిద్ధిల దివ్యాజ్ఞలో వర్తించి
 చేరి మేకల జపా నేయలేక

వరుసతో ధరియించు వరభూషణము లిచ్చి
 యుడుకు నూనెల జేయి యుంచలేక
 సెట్టిపల్లియవారి జేయు నిర్బంధంబు
 సారిది మీరగ గనుల జూడలేక
 తమ గుమాస్తా యనదగు నశ్వరాయని
 కరుణ మీరంగను గాంచలేక
 తొలగిపోతిరి; విావంటి దొరల నమ్మి
 కొలువదగునయ్య దీనులు కొలదిమిరి,
 భద్ర...”

“శబరి విందియ్యెనే సరభసంబున మీకు
 భావింప రామలదేవు భక్తి
 హనుమంతుఁ డయ్యెనే యతి సాహసుండుగు
 జోగిపంతుల యుక్తి చూడ మీకు
 సుగ్రీవు డయ్యెనే సారిది గోరుందొర
 కప్రాసుఘనుడు మీ కార్యమునకు
 ఘన ఋశ్యమూక మయ్యెనే రాజమాహేంద్రు
 వర మెన్న మీ మనోవాంఛ దీర్చు
 కాకయుండిన నిచ్చటి రాక జేమి
 కారణం బెన్న విావంటి ఘనునకరయ,
 భద్ర...”

“జోగిపంతులకు మెచ్చులు వల్కుబోతివో
 యంగిరీజుల ప్రాపు నిచ్చగించి
 తురకరూపము చాల్చుతెరి వచ్చెనో వైద్యు
 సంహార మొనరింప బగ మెరుంగ
 కాఖా మృగంబుల జతగూర్చ బుశ్యమా
 కము జేరబోవుటో క్రమముతోడ
 నన్ను ధన్యుని జేయ నాచేత బడ్యుమిల్
 చేప్పింప బూనుటో యుప్పమీర
 గాక యిది యేమి వింత ముల్లోకములను
 వలస వేంచేసితిరటన్న నలుసుగాడ,
 భద్ర...”

“అగ్ని వర్ణాది వీరాగ్రేసరుల కరిలె
 మిక్కిలే సోల్టారు లక్కబముగ
 వృచ్ఛిక రోమాదివీరుల కినుమడే
 సిఘరు పెంపేరుల సిద్ధిబలము
 ఇంద్రజిత్రాదుల కెక్కుడే తలపోయ
 ధరణిలోపల గుముందాను లరయ
 నవని రాక్షసమాయ కధిక మే లెక్కింప
 మొగలాయి మర్మంబు మొగి దలంబు

బొసగ ద్రేతాయుగంబు రక్కసులకంటె
గలియుగమునాటి తురకలు ఘనమె మీకు,
భద్ర.

పితృకార్యమునకునై పినతల్లికొరిక
జెఱవక తీర్చిన వేల్పు నిన్ను
బడరేఱవ నహల్యపాపంబు బెడబాపి
ధవుని గూర్చిన పుణ్యస్థమని నిన్ను
బగ గన్న బగవాని తమ్ముని లంకలో
బట్టంబుగట్టిన ప్రభుడ నిన్ను
ఘను సుబాహుని బట్టి గుండించి కాశికు
సవము గాచిన సర్వసముడ నిన్ను
భక్తలోకొపకారార్థపరుడ నగుచు
దూఱితిని నాడు సేరంబు దొలగజేయు,

భద్ర...

బలుసాకు మెక్కి ద్రౌపదిచేత వనములో
బాంపవావలిని గాపాడినట్లు
సరవి దెచ్చినపంక్తి సారం బనుభవించి
చెంచుముద్దయచు రక్షించినట్లు
అడిగి తెచ్చిన ముక్కుటకుసులు భక్షించి
చెలగి బాపని ధన్యుడైనట్లు
పట్టెగానని తోటిరోట్టెకు బ్రతిమాలి
ముసలి యవ్వకు గీర్తి యొసగినట్లు
పూసపాటి నృపాలర బ్రోవవలచి
తెచ్చుకొంటిరో మీ కర్చు చెచ్చములకు,

భద్ర..."

“గోత్రికులని పాలు కొట్టి పోలేక మీ
యంశభూతులటంచు నడిగినావో
పేరుమోసిన కట్న మారనికొంటివో
ఘోరులనుచు నండ జేరినావో
మీ నౌకరులలోన మీరి మ మ్మిటు దెచ్చె
నని చూసి వ్యయమున కలిగినావో
స్థలము వంశంబు మీ రొరులి పోలిక...(?)
బలు కష్టసుఖముల దెలిసినావో
యెట్లు దయాచేసిరయ్య మీపట్టు మీకు
బూసపాటి కులోద్భవు బాసయెరిగి,

భద్ర..."

ఇందరు చారిత్రక వ్యక్తులను, ఇన్ని చారిత్రక
విషయములను ఉదాహరించిన చారిత్రక శతక

మింకొకటి తెనుగున నాకు గన్పింపలేదు. పై
నుదాహరించిన పద్యములలోని వ్యక్తులను గురించియు
విషయములను గురించియు దెలిసికొనినప్పుడు కాని
యాకాలపు పరిస్థితులను, చారిత్రకముగ ఈ శతకము
విలువయు బోధపడవు.

భద్రగిరి శ్రీరామచంద్రమూర్తి పోలవరమునకు
వలసజెల్లుటకు కారణభూతమైన యీ యవన దండ
యాత్రకు నాయకుడు ధంసా. ఈతడే శతకమున
నిల్లభివర్ణితుడయినాడు :

రమణితోడుత నిభరాహిముఖానుని
నేల పుట్టించెనో యిలను బ్రహ్మ
పుట్టించె గాక యీ పుడమిలోపల నేల
ఫాజిలుబేగుని పల్కజేసె
బల్కజేసినవాడు పడవి చాల నొసంగి
లీల జాల్లంగుపే రేల తెచ్చె
దెచ్చినవా డేల దృఢచిత్తుగా జేసి
ధంసా యను కితాబు ధరణి నొసగె
నొసగి మిము గెల్పు సాహస మొనర నేల
చేసెనో యని మది జింత నేయవలదు,

భద్ర..." (104)

3

ధంసా యెవరు ? ఈతని యుదంత మేది ?
ధంసానుగురించిన పద్యమును జదివినచో నతని పేరు
మొదట ‘ఇభరాహిముఖా’ ననగా ఇబ్రాహిముఖానని
తెలియుచున్నది. ఇతనికి దరువాత వచ్చిన బిరుదు
‘ఫాజిలుబేగు’; పెద్దపదవి చేకరిన పిదప ఇతనికి
‘జాల్లంగు’ని వ్యవహారనామము కలిగెను. అనంతర
మతనికి వచ్చిన ‘కితాబు’ ‘ధంసా’. ధంసా యన్నది
కితాబే కాని అసలుపేరు కాదనుట స్పష్టము. ధంసా
కీ బిరుదుము లిచ్చిన దెవరు ? ఇత డెవరి కొలువులో
నుండెను ? ఎవరి యాజ్ఞ ననుసరించి భద్రాచలముపై
ఈ దండయాత్ర జరిగినది ? ధంసా భద్రాచలము
నకు సర్వధారి సంవత్సరములో దండెత్తిరాగా
శ్రీరామచంద్రు డాతనికి వెఱచి రాజుపోలవర
మునకు వలసజెల్మి మరల విజయసంవత్సరమున
దన స్వస్థలమునకు మరలివచ్చినట్లు పూర్వోదా
హృతపద్యములలో గలదు. సర్వధారి విజయసంవ

త్సరములు చక్రనేమిద్రుమణ విధమున నటువదేండ్ల
కొకసారి మఱల వచ్చుచుండు బార్హస్పత్యమానాబ్జ
ములు. ఈ సంవత్సరములకు సరియైన క్రిస్తుశకవర్షము
లేవి? సెట్టిపల్లియవారు, అశ్వరాయడు, రామల
దేవు, గోరుందొర, జోగిపంతులు, పూసపాటి సీతా
రామరాజు, పూసపాటి విజయరామరాజులు ఈశతక
కర్తకు సమకాలికులై ధంసా యుపద్రవకాలమున
సంకినట్లు ఉదాహృతపద్యములవలన బోధపడు
చున్నది. వీరందఱెవరు? అతి సాహసులు జోగి
పంతులు—శ్రీరామచంద్రునకు హనుమంతునిపంజా
వాడయ్యెనట. “గోరుందొరకన్నాను ఘనుడు” సుగ్రీవు
డట. ఈ యుపమానములు ధంసాసంహార కార్య
మున సార్థకములైన వగునా? ఇంగిరీజుల ప్రాపు
నిచ్చగించి జోగిపంతులకు మెచ్చులు వల్లబోతివా
యని శతకకర్త శ్రీరామచంద్రుని వలసకు కాగణ
మగుచున్నాడు. ఈ విషయము లన్నియు నాకొం
పమునాటి చరిత్రను విశదముచేయునవి. వీటినిగుఱించి
తెలిసికొనినచో ధంసాచండయాత్ర కాలమునాటి
ప్రాగాంధ్రదేశచరిత్ర కొంత బోధపడుగలదు.

ఆంధ్రసాహిత్య తరవత్తువారి శతకమునకు దీతిక
ప్రాసిన ట్లగపడుగు; శ్రీవావిళ్ళవారు ప్రకటించిన
యీ శతకమునకు శతావధానులును, చరిత్ర పరివో
ధకులును అయిన శ్రీ శేషాద్రి రమణకవు లొక
చిన్నపీఠిక రచించి యందు చారిత్రకముగ నీ శతక
రచనాకాలమును గొంత చర్చించినారు. ఆ భాగము
నిందుదాహరించుచున్నాను :

“నైజాము ప్రభువులవద్దనుండి సామాన్య
మైనకోద్యోగిగా నియమింపబడిన ధంసాయను యవ
నుడు వేల్పుకొండ (ఇది ఒరంగల్లునకు 24 మైళ్ళ
దూరమున గలదు)పై దుర్గములు గట్టి దేశము నాక్ర
మించుకొనుటకు బయలుపెట్టి యెన్నియో దురంత
ములు గావించెను. ఈతని దురంతములు శ్రీనాథుని
వేంకటరామ కవికృత అశ్వారాయ చరిత్రమునందు
గలవు. ఔశేవ్రోహులగు కొంపిరను తనలో గలిపి
కొని గౌరవపాత్రములగు సంస్థానములను వెక్కిరింటిని
రూపుమాపి కడ కీతడు భద్రాచలమును ముట్టడించెను.
పురవాసుల నందర నానావస్థలపాలు గావించెను.
దేవశములో జొరబడి విగ్రహముల శిక్కిన బాడు
చేయునోయని యర్చకులు శ్రీరామాది విగ్రహములను

బోలవరమునకు రహస్యముగా బడవలపై నెట్లో
చేర్చిరి. భక్తులందరు దిక్కుచెడి ధంసాచే నవస్థల
బడుచుండ నీవు సుఖముగా బోలవరములో దలదాచు
కొంటివా రామా! నిన్నింతతో నీ తురకలు వివశ
రని నిష్ఠురములాడుచు నీ పేరయకవి శతకమును
రచించెను. ధంసా పరిపాలనమున శ్రీరామచంద్రుడు
వలసకేగినట్లు భద్రాచలలోని శాసనమునందు గలదు.
దాని నిట నుదాహరించెదము.

“స్వస్తిశ్రీ విజయాభ్యుదయ శా|| శ|| 1574 అగు
సేటి వర్తమాన వ్యవహారిక చాంద్రమాన నందన
నాచు సంవత్సర వైశాఖ శు 8 (చైత్ర శు 9) లు
భానువారము శ్రీ భద్రాచల సీతారామచంద్ర మహా
ప్రభువువారి సన్నిధిని శ్రీరామదాసుగారు తానీషా
గారి యనుమతి సంబడిని జరిగించిన పవిత్రాహ్వాన
వృత్తులు శ్రీవారి సన్నిధిని జరుగు ఉత్సవప్రకరణ
ములు వ్రాసియున్న శాసనము. ధంసా ప్రపంచ
ములో శ్రీవారు పోలవరము వలస వేంచేసినపుడు వక
దుర్మాగుడు శాసనం చెక్కి వేసినందున సర్వజనులు
తెలిసి సంకోషించేటందుకు తేకపోగా ఆ దుర్మా
గుడు పుత్రమిత్రకళత్రాదులతో నశించిపోయినాడు”

—(ఆలయుములోని శాసనము)

“ఈ విధముగా ధంసా దుర్మయుని గ్రంథము
లందు శాసనములందు శాస్త్రతమమునర్పబడిన. 104 వ
పద్యమువలన ధంసా కధికార మిచ్చినవాడు నిభంహి
ముఖానని తెలియును. క్రీ. శ. 1687 లో ఔరంగ
జేబు తన పుత్రుడగు మహమ్మదు అబాయితో గోల
కొండ ముట్టడింపవచ్చినపుడు తానీషాయెడ వ్రోహము
తలచి గుట్టు తెలిపినవాడును స్వామివ్రోహియు నగు
ఇబ్రహీమేయిందు బెర్కొనబడిన యిభిరాహిము
ఖాను. ఇతడు ఔరంగజేబు పరిపాలనకాలమున
బ్రముఖుడై ధంసాచేత నింతలేసి పనులు చేయించెను.

“తానీషా రాజ్యాంతమున ఇబ్రహీముకాలము
నుండి ధంసా ప్రముఖుడయ్యెను. ఔరంగజేబు అంత్య
కాలము ధంసా విజృంభణకాలము నొకటియె.
శ్రీరాముడు పోలవరమునకు వలస యేగినది సర్వ
ధారి సంవత్సరమున. ఆక్కడ నున్నది విజేండ్లు.
తరువాత పూసపాటి విజయరామరాజు సీతా
రామరాజుల కాలమున విజయసంవత్సరమున

దిరిగి భద్రగిరికి వేంచేసెను. వీని నన్నింటిని సమన్వయించితి మేని ధంసా భద్రగిరిమీదికి దండెత్తి (1925 నాటికి) రెండుశంధత సంవత్సరములైయుండు నని చెప్పవచ్చును. ఇది ఔరంగజేబు అంత్యకాల మునకు పూసపాటి విజయరామరాజు రాజ్యాగ్రంథ కాలమునకు సర్వధారి విజయసంతత్యములకు భేరు వగా నున్నది. కాల నిర్ణయమును గూర్చి మఱియొక మాట విశ్రులముగా వ్రాయునన్నారము..."

శ్రీ శేషాద్రిరమణకవులు ఈ శతకాల నిర్ణయ మును గూర్చి మఱల నెచ్చటను వ్రాయలేదని నే నను కొనుచున్నాను; ఒక శతక నెక్కడనైన వ్రాసి శేషా నాకు తెలియదు. ఉదాహృతపీఠీకాభాగమున వారు శతక కాలమునుగూర్చి ధంసాదింశాగూత్రకాల మునుగూర్చి చేసిన నిర్ణయనూత్రము పరిధౌనది కాదని యుండు తెలుపవలెవు విషయముల ననుసరించి పాఠ కులే తెలిసికొనగలరు. పైని చాచు చేసిన నిర్ణయమున బొరపాటున్నదనుటకు పూర్వోదాహృతపద్యము లలో రామలక్ష్మణ, గోగుండూర్, పూసపాటి విజయ రామరాజు సీతారామరాజులకు గల సూచనలే చాలును.

గోరుంగూర్, రామలక్ష్మణ, పూసపాటి విజయ రామరాజు గార్లను గుఱించి మనము బొబ్బిలిపాటలో వినుచు నేయుండుము. ఇప్పటి బొబ్బిలి మహారాజు కథ—పాట—వేమన పద్యములవలె నే మొదట నుండుదానికి ఇప్పుడున్నదానికి పోలిక లేకుండు చాల పెరిగిపోయినది. దానిలో అప్పటికి నిప్పటికి ననేకములు మార్పులు చేర్పులు వచ్చినవి. బొబ్బిలి పాట ఆదిమప్రతిలో గోరుంగూర్ను గుఱించి రామలక్ష్మణును గుఱించి యిట్లున్నది.

“దుబాసి నిష్పను కుదర్చగలవా పొట్టెయ్యగారు
మహాప్రభో! బండరులో వున్నాడయ్యా గోరుంగూర్ గారు

గోరుంగూర్ రెడ్డినాయడూ బేటికి వస్తేను
వారు ఇద్దరూ బేటికొస్తే నీకు దుబాసి కుదిరేని
అలాగైతే గోరుంగూర్ కూ జాబులు వ్రాయండి
గోరుంగూర్ కూ రెడ్డినాయనికి జాబులు వ్రాసిరిగా
జాబులమీదా బూసీ గారు మోహరువేసినారు
బేగిరావుల చేతికప్పడూ జాబులచ్చినారు
పడమటి జాముప్రొద్దునకే బండరు చేరిరిగా

జాబులుతీసుక వచ్చినారుగా బేగిరావులేమీ
గోరుంగూర్ రెడ్డినాయడే కొలువై వున్నారు
పరాసువారి పరమానంటూ చేతిచ్చినారు
గోరుంగూర్ రెడ్డినాయడూ జాబులు చదివిరిగా
దమవుతూనే దిగ్గనలేచిరి వారిద్దరేమీ..."

పేరు రుస్తుంబాషలో కలంకారి వ్రాయుచున్న గోమచాను లక్ష్యన్నను నెల చెబుదురూపాయల జీతము మీద బూసీకి దుబాసిగా కుదిర్చినారు. పై చరణములలోని గోరుంగూర్ రెడ్డినాయడూ పద్యములలో నుదాహృతుడైన గోరుంగూర్ కప్పాను. అతని నివాసము మచిలీపందరు. ఇక రామలక్ష్మణునిగురించి యాకథలోనే యిట్లున్నది :

“కొవ్వూరి మామిడిలోటలో ఎత్తిరి జండాలు
మూరుకోజాలూ కొవ్వూరిలో మకాములైనారు
హైదరుజంగుచు లక్ష్యన్నను బూసీ సిలిపించి
కొవ్వూరి మహాబుక్క దొరలూ ఎవరం బడిగనుగా
మహాప్రభో! కొవ్వూరి మహాబుక్క దొరలు రెడ్డినాయకలేమీ

ఎక్కడున్నరో యేడ నున్నరో రెడ్డివార లేమీ
పోలూడంలో వున్నాడయ్యా రామలక్ష్మణుడు

దివాణముంటే గడనలేదుగా దివాణదార్తకేమీ
పన్నెండువేల రూపాయల పనూ బాకీదారుడుగా

నే కొటకొమ్మలే యేగాంవేసి అమ్మించకపోను
నాకావ్లూనినీ లేచిపోనుగా పోలారపుకొటా
కరకరకర జాబులు వ్రాయూ లక్ష్యన్న నీవు
జాబులలోపల ఏమని వ్రాసెను లక్ష్యన్న తాను
కూర్చుంటే కూర్చున్నలాగున బేటికి రావాలె
నిలుచుంటే నిలుచుండులాగున బేటికి రావాలె
లేకుంటే మరి నిలువబోదుగా పోలారపు కొట
జాబులు వ్రాసి బేగిరావుల చేతికిచ్చినారు
రెండు జాముల లోపల వచ్చెను పోలారములోకి
రెడ్డివారి దివానుగిరి అద్దంకి చెందు

... ..

జాబులు తెచ్చిన బేగిరావుకే విడుదులు చూపించి
జాబులు తీసుక కచ్చేరి కొచ్చె అద్దంకి చెందు
పరాసువారి పరమా నొచ్చె రామలక్ష్మణుడు
పరాసువారి పరమా ననగా గుండె జల్లుచునెను
పన్నెండవైల రూపాయలకు మనము బాకీదారులము
ఆ జాబులు తెలియ జదివినారుగా రామలక్ష్మణుడు
దేశ మెరుగనీ పరాసుదొరలు దేశము కొచ్చిరి
మన యింటిమీదికి వచ్చి దిగిరి పరాసులేమీ
పన్నెండవైలరూపాయలకు మనము బాకీదారులము
కొటకొమ్మలే యేగాంవేసి అమ్మించకపోరు

నూటికి వరహాచోప్పన పైకము వడ్డికి తీసుకొని పసెండ్లై రూపాయ లప్పగిడు సంచల బోసిరిగా సంచలకు పోసి నీలు చేసిరి రామలడవారు దివానుగిరి అద్దంకి చెంచును పైసముచేసిరి..."

కొవ్వూరు మహాలుకు ప్రభువు రామలడవు (రామలడవారు = రామలడవు + వారు); పోలవరము నివాసము. ఇది పట్టిసమునకు సమీపమున గోదావరీ తీరముననున్న పోలవరము ఇదియే శతకమున రాజు పోలవరముని, జనవ్యవహారమున రెడ్డిపోలవరముని ప్రసిద్ధిగన్నది.

ఇక పూసపాటి విజయరాజు గారిని గురించి యాబాలగోపాలమునకు చెల్లిన విషయమే. వీరు విశాఖపట్టణముండలములోని విజయనగరరాజ్యమున కధిపతులు. వీరు క్రీ. శ. 1757 వ సంవత్సరమున బొబ్బిలియుద్ధమున విజయము గాంచియు తుదకు తాండ్ర పాపారాయనిచే వధింపబడిరి. అయితే పూసపాటి విజయ రామరాజునామధారు లిరువురున్నారు. బొబ్బిలియుద్ధమున నిహతులైన విజయరామరాజు గారి భార్య చంద్రమ్మగారు—సంతానము లేకపోవుట చేత—సన్నిహిత జ్ఞాతియైన పూసపాటి రామభద్ర రాజు గారి ద్వితీయభార్య కుమారుడైన వేంకటపతి రాజును చిన్నవానిని జెంచుకొని ఆయనకు విజయ రామరాజును పేరు పెట్టి—మొదటి విజయరామరాజు గారి యనంతరమున విజయనగరరాజ్యమును పాలించిన అనంద గజపతిరాజుగారు మరణించిన వెనుక—ఆయనను పట్టాభిషిక్తుని గావించెను. ఈ విజయ రామరాజుగారు బాలురయినందున సవతియన్న గారగు పూసపాటి సీతారామరాజుగారు రాజ్యాధికారము నంతను వహించి, తమ్మునకు యుక్తవయస్సు వచ్చినపిదప గూడ రాజ్యము నాయన కొప్పగింపక తామే యేలుబడి నెరపుచువచ్చిరి. ఈ విషయములు తెలిసినపిదప శతక పద్యములలో నుదాహృతములైన సర్వధారివిజయ సంవత్సరములకు సరియైన క్రైస్తవార్థములను దెలిసికొనటలేలైన పని.

బొబ్బిలియుద్ధము క్రీ. శ. 1757 లో, అనగా శాలివాహన శకము 1679 కి సరియైన ఈశ్వర సంవత్సరమున జరిగినది. అందువలన శతకోక్తమైన సర్వధారి అంతకు పూర్వపుది మాత్రము కాదు; అటు తరువాతిదే కావలెను. ఈశ్వర సంవత్సరమునకు దరువాత వచ్చు సర్వధారికి సరియైన శకవర్షము 1690; క్రైస్తవార్థము 1768 - 69; సర్వధారికి బిడప విజయ శా. శ. 1695 (క్రీ. శ. 1773 - 74) లో వచ్చును. శ్రీరామచంద్రమూర్తి 1768 - 69 లో భద్రగిరి వదలి పోలవరమునకు వలసవచ్చి యచ్చట 1773-74 వరకు నుండెను. ఇదియే ధంసా దండయాత్రకాలము.

భద్రాచలము తురకలక్రింద నున్న కాలము 1768-69 మొదలు 1773-74 వరకునని స్పష్టముగ చెలియవచ్చుటచేత శతకమున నుదాహృతములైన పూసపాటి విజయరామరాజు గారు రెండవ విజయరామరాజు గారని, పూసపాటి సీతారామరాజుగారు ఆయనకు సంరక్షకుడై ఆయనకు బదులుగా రాజ్యపరిపాలనను నెఱపిన ఆయన సవతియన్న సీతారామరాజు గారనియు విదితమగుచున్నది.

ధంసానుగురించిన పద్యము బాగుగ జదివిన మీదట అతని నిజనామము 'ఇభరాహిముఖాకొ' (ఇబ్రాహింఖాకొ) అని నాకు తోచినది. ధంసా కథికార మిచ్చినవాడు ఇబ్రాహింఖా నని నా కర్థము కాలేదు. తానీషాయొడ వ్రోహము తలచి బౌరంగజేబు ఛాదుషాకు గుట్టుమట్టులు తెలిసిన ఇబ్రాహిమునకు ఇతనికి నేవిగమైన సంబంధము లేదు. గోలకొండ పతనమయినది క్రీ. శ. 1687 లో. బౌరంగజేబు ఛాదుషా లోకాంతరగతుడైనది క్రీ. శ. 1707 లో. బౌరంగజేబు మరణానంతర మరువది వత్సరములు గడిచిన వెనుక భద్రాచలముమీదికి ధంసా దండెత్తి వెళ్లెను. తానీషా పరిపాలన మంతరించిన పిదప నించుమించుగా వంద సంవత్సరములకు జరిగిన దండయాత్రయిది. అందువలన తానీషానాటి ఇబ్రాహిమును ఈ ధంసాయు నెంతమాత్రమును సమకాలికులు కాదు.

పోలవరమునుండి శ్రీరామచంద్రమూర్తి మరల భద్రాచలమునకు విజయ సంవత్సరమునకు సరియైన క్రీ. శ. 1774 లో తిరిగివచ్చెను. ఆ మరుసటి సంవత్సరము జయలో (క్రీ. శ. 1775) మరల భద్రాచిలో శ్రీరామచంద్రుని కల్యాణము జరిగినది :

"శ్రీరామచంద్రులు సీతాసమేతులై
వచ్చి భద్రాచి వాసమునకు
జయనామ వత్సర వైత్ర యుద్ధాష్టమి
తరువాతి దినమందు దగ వివాహ
మరయ మార్గమునందు నొరయ సత్రములు బల్
చలువపందిరులు నెచ్చని జలములు
శీతోదకంబులు చిక్కని మజ్జిగల్
నిమ్మపండ్ల రసంబు నీరు చల్ల
లాదిగా గల్లు ద్రవ్యంబు లమరజేయ
వలయునని వేగ బుంపుడి వాయుసుగుని,

భద్ర..."

ఈ శతకము ధంసా దండయాత్ర సమయమున ప్రారంభింపబడి శ్రీరామచంద్రమూర్తి మరల భద్రాచికి తిరిగివచ్చినపిదప పూర్తికావించబడియుండును. అందువలన నిది క్రీస్తుశకము 1770, 1776 సంవత్సరములలో పుట్టిన దనుటకు సంశయింపబని లేదు.

(సశేషము)

మంగుళూరుమెయిల్

శ్రీ యన్ ఆర్ చందూర్

బొంబాయి మెయిల్, కలకత్తా మెయిల్, బెంగళూరు మెయిల్ మొదలైనవన్నీ ఒక ఎత్తు; మాంగళూర్ మెయిల్ ఒక్కటే ఒక ఎత్తు. మాంగళూర్ మెయిల్ అంటే నాకు మహాచెట్ల కోపం. నన్ను అన్యాయం చేసిందని, దాన్ని గూర్చి నే కడుపులో నేయ్యి పెట్టి కలచినట్లవుతుంది.

మంజులత—మంజుల—మంజు. మూడు నామాంతరాలు. మంజుల ఈనాడు వాటి స్మృతి. గల్లటి వేగ తలుచుకోవలసిన కనుగొనిపాపం. కాలం గడిచినకొద్దీ మనుష్యులు స్మృత్యుగా మారిపోతారు. కనుగొని జీవితంలో మిగిలేవన్నీ స్మృతులే. కొన్ని బాధించేవి, కొన్ని సేదనీర్చేవి. మరికొన్ని జ్ఞాపకాలు మైలురాళ్ళలా జీవితసంకని లెక్కిస్తాయి. మంజుల స్మృతి మైలురాయి కాదు. అదొక అపూర్వానుభవం—ఒక కాంతి కిరణం.

పుష్కరం వైన అవుతుంది. కాని యిప్పటికీ మంజుల కళ్ళనుండు మెనులుతూ నే ఉంది. మాంగళూర్ మెయిల్ సెంట్రల్ స్టాక్ ఫారమ్మీద కనిపించినప్పుడే కాదు; ఏ మళ్ళయాళ్ళపు అమాయకనిపించినా మంజు ఆ మెలో తీలగా గోదరిస్తుంది. మంజు వా హృదయంలోని హృదయం. ఆ మెసురించి కథ అల్లడం చాలాకష్టం. కథ అల్లేందుకు తగినన్ని సన్నివేశాలు మా యిద్దరిమధ్యా గాని, మాచుట్టూతా గాని లేనేలేవు. జీవితంలోని వ్యక్తులు కథలో పాత్రలకి మల్లే ఒక వరవడి ననుసరించి నడవరు. కథాపాత్రలు ఒక పరిణామాన్ని బట్టి పెరిగి పెద్దవవుతాయి. జీవిత వ్యక్తులతో అనుభవం నాకు ఎక్కడో ఎప్పుడో అనంతం తటస్థపడి, వారికి అనుగుణంగా మన జీవనక్రమాన్ని మార్చడానికి ప్రయత్నించి, ఫలితంతో ప్రశ్నలకు లేకుండా టుఫ్తుకున మాయమవుతారు. కథాపాత్రలు రచయిత యిష్టానుసారం నడుస్తాయి. జీవితంలో మనుష్యులు వాళ్ళ యిష్టానుసారమే నడుచుకోలేరు. పరిస్థితుల వొత్తిడి ప్రకారం

నడవవలసిందే! అంచేత జీవితంలోని ఒక పుటని తెరచి పాఠకుని ముందు పెడుతున్నప్పుడు, అందులో కథా లక్షణాలు లేకపోవచ్చు.

పన్నెండేళ్ళో పథాలుగేళ్ళో అయింది. ఒక హూటల్లో మూడో అంతస్తుమీద తొమ్మిదవ నెంబరు గదిలో ఉంటున్నాను. టర్నీవ్ 'జూస్' లోని కథాభాగం నాకు జ్ఞాపకంలేదుగాని, ఆ కథ చదివి కన్నీళ్ళు కార్చిందా గదిలోనే. డాప్టవిస్కీ 'క్రయిమ్ అండ్ పనిష్ మెంటు' చదివి, ఒక రోజుల్లా ఆస్తిని మానేసింది ఆక్కడ ఉంటున్నప్పుడే. ఈనాడు హృదయం అలా స్పందించదు; తర్కిస్తుంది. ఇతర గ్రంథాలతో పోలుస్తుంది. అసలు రసాస్వాదనలోనే బోలెడంత తేడా. ఆనాడు లేత సుండే—ఈనాడు ఒక రకంగా రాతిసుండే. పాపం దుణ్ణి కాకపోవచ్చు; ఆ కరకుతనాన్ని *Iron in the soul* అని నాకు నేను సమర్థించుకోవచ్చు. లేత సుండేకాలంలో, ప్రథమ యువనపు దినాలలో, నేనా హూటల్లో ఉంటూండేవాణ్ణి.

హూటల్లో పర్యటించేటటుగా ఉండటం తమాషాగా ఉంటుంది. పర్యటించేటటు అంటే ఎల్లకాలమూ కాదు—ఏ అరునెలలో, సంవత్సరమో మన మొక్కళ్ళమే పర్యటించేటటుగా ఉంటూంటాము; మిగతావాళ్ళు వస్తూపోతూ వుంటారు. ఏరోజు కారోజు కొత్త మొహాలు కనిపిస్తాయి. అదీకాక పట్నం హూటల్లో దినమూ ఏదో ఒక విశేష ముండక మానదు. పట్నం చూడమని వచ్చే పామరులూ, లేచిపోయివచ్చే జంటలూ, వ్యాపారీత్యా వచ్చేవారూ, ఊసుపోక సురప్పందాలకోసం వచ్చే వారూ—రకరకాల మంది. పిళ్ళందరూ నాలుగు రోజులుంటారు, వారంరోజులుంటారు. మనం పర్యటించేటటుగా ఉంటున్నప్పుడు, హూటల్ వాళ్ళు పిళ్ళందరిమీదకంటే మనమీద ఎక్కువ శ్రద్ధా భక్తులు చూపడం సహజం.

అదే సేట్జీ, ఆయన అనుచరవర్గం నా పట్ల చూపుతూ వుండేవారు. పెండురోజుల కొకసారి అయినా నా గదికి వచ్చి యోగ శ్రేణులు కనుక్కుని వెళ్తాండేవాడు సేట్జీ; వ్యాపారంలోని సులువు బాగులు చెప్పకు నేవాడు. నిజానికి నేనూ మిగతానా రందరికీ మల్లేనే ఒక కష్టమర్పి; కాని సేట్జీ నన్ను తనవానిగా భావించేవాడు. ఆ మిత్రత్వభోరణివల్ల నాకు పెద్ద కలిసాచ్చిం చేపొలేదు. సేట్జీ డ్రెండేని అయినా కాకపోయినా నాకగ్గు వాళ్ళకంటే టిప్పనిబట్టి నా పనులు సక్రమంగానే చేస్తారుగా!

‘హోటల్లో ఎందుకుంటున్నారు?’ అని అడక్కుంటే. అది నాయిష్టం. ఉంటున్నాను. కష్టలు గానేవాణ్ణి (అచ్చయేమి కూడాను); పుస్తకాలు చదివేవాణ్ణి; తిని తిరినేవాణ్ణి. తిడుముఖోవలసిన ఆవసరం లేనంత డబ్బు బాంకులో ఉండేది. ఆరోజుల్లో నా గదికి ఒక్కడే స్నేహితుడు వస్తాండేవాడు. దారుణం కాదూ యిలాటి మహానగరంలో. ఒకే ఒక్క స్నేహితుణ్ణి కలిగివుంటాం! కాని వెంకటపతి ఒక్కడే ఆ రోజుల్లో స్నేహితుడు. వెంకటపతిని ‘పతి’ అని పిలవాలిందే—‘వెంకటపతి’ అనకూడదు. వెంకటపతి అని అంటే ఈ జన్మకి తనకి ఏజంటయే యోగ్యత ఉండదు—యిష్టగువుండి విడిచినట్టు! న్యాయునికలాగా అంటేనట. ఏమయితే నేం, ఈ పతి జీవితం ఒక ట్రాజెడీ. అతనిది నిత్యదిరిద్రం. దినమూ అతని చేతులమీదుగా అరవై డెబ్బయివేలు తిరుగుతున్నా, సాయంత్రం కాఫీకి డబ్బులుండేవికాదు. అతని ఉద్యోగం బాంకులో కాషియర్ పని. వారానికి అధనా ఒకసారైనా నాలుగో ఐదో అప్పుకింద తీసుకెళ్ళేవాడు నాదగ్గిరుంచి. ఆ చిల్లర మొత్తాలు అన్నీ కలిపి నలభయ్యో, ఏభయ్యో అయిన తర్వాత ఒక అణాస్థాంపు అంటించి నోటు రాసేవాడు. అలా రెండో మూడో నోట్లు రాశాడు. ఒక్కదాని మీదా ఒక రూపాయికూడా చెల్లువెయ్యలేదు. పాపం—అతనికి యిద్దామనే వుండేది; డబ్బు మిగలేవి కాదు. మాడ్కుంలో చెప్పాలంటే వెంకటపతిని స్నేహితుడనడం కూడా అసందర్భమే. నాతో అవసరముండేది కనక నన్ను పట్టుకుతిరినేవాడు.

మంజులత కథ మొదలుపెట్టి సేట్జీ గురించి, వెంకటపతి గురించి తెగచెబుతున్నాను. సేట్జీ నే

నుంటున్న హోటల్ యజమాని; వెంకటపతి నాకా నాడున్న పరిచయుడు. పతి ఒక సాయంత్రం ఆరు గంటలకి నా గదిలోకివచ్చి, బీడీ మరికొస్త ఘట్టిగా పీల్చి (సిగరెట్లకంటే బీడీలే ఎక్కువ యిష్టం అతనికి), “ఐదో నెంబరు గెటోలో రంపల రాసుగిలక ఉండే,” అన్నాడు.

నాకు వెంటుతోచింది. స్త్రీని చులకనగా మాట్లాడటం నాటికి నేటికీ కూడా నాకు రుచించదు. ఆ మొక్కటూబొట్టు మనకి నచ్చనంతమాత్రాన రామచిలక అనడమేనా? ఎవరో అమ్మాయిని అంత సులువుగా అనగలిగినవాడు, తన చెల్లెల్లో భార్యనో అచేమాట పరాయివాడు అంటే సగొంచగలదా? నాలుగూ పెట్టాను వెంకటపతిని. కిక్కునకుండా వూగుకున్నాడు.

“ఏమయినా ఆడవాళ్ళని అంట తలకెక్కించుకోకూడదు,” అన్నాడు వెంకటపతి.

“ఈశ్వరుడికంటే దిగి వచ్చామా? ఆయనని మించిన ఘనులను కాసుకదా!” అన్నాను.

ఇంతలో సేట్జీ వచ్చి వెంకటపతి వున్నాడని సంశయించి వెల్లిపోయాను. పతి నేనూ ఆ సాయంత్రం నినీనూకి వెళ్ళాం. నేను రాత్రితోమ్మిది గంటలకి హోటల్ కి వచ్చేటప్పటికి, సేట్జీ నాగది ప్రాంతాల తచ్చాడుతున్నాడు. ఏడయే వేళకియింటి దగ్గర హాజరై, భార్యని నీచికి తీసుకుపోతే అలవాటు అతనికి. ఇవ్వాలేదో కొంప మునిగినట్లుంది.

“మీకోసమే వెంట్రో చేస్తూండాను, సార్.”

“ఏమిటి విషయం?”

“అంజి నంబర్ నూస్రిగా. అందయ్య కాతాల నించి కానమ్. అమ్మా యిరికిరాంగో, ఎయిటేన్ రుషీన్ ట్రెవ్లోయనాస్ గూ్య.”

మిగతా సంభాషణ సేట్జీ పలుకుల్లో చెప్పను. నామాటల్లో చెబుతాను. ఐదవ నెంబరు గదికి రామ నాగ అనే ఆయన ఆయనరోజులక్రితం బొంబాయి నుంచి వచ్చాడట. రాగానే పనిరూపాయలు అడ్వాన్సు యివ్వమంటే, ఐదురూపాయలే యిచ్చి, మిగతాది మర్నాడు యిస్తానన్నాడు. మొదటిమాడు రోజులూ తను ఒక్కడే వున్నాడు. పెండురోజుల క్రితం, మొన్న సాయంత్రం, ఆ అమ్మాయి హాస్పి

టల్ నుంచి డిశ్చార్జి అయివచ్చింది. డబ్బుకి వొత్తిడి చేస్తే ఈ పూటా ఆ పూటా అని మొహం చాటేస్తున్నాడు. నిన్న సాయంత్రం సేబ్ జీ గది ఖాళీ చెయ్యమన్నాడు—డబ్బు యివ్వక పోవడంవల్ల. యివ్వాలే పొద్దున్న కాఫీ యిడ్లీ సప్లయచేశారు—సేబ్ జీరాకపూర్వం. భోజనం సప్లయ చెయ్యవద్దన్నాడట, సేబ్ జీతను వచ్చినతర్వాత. అయ్యలేదు అమ్మ ఒక్కరే ఉందని తెలుసుకు, జాలిపగి, మిథ్యాహ్వానం తీసిన పంపించాడు. అమ్మ టిఫిన్ తిరగొట్టి కాఫీ మాత్రం పుచ్చుకుంది పొద్దున్న ఏడు గంటలకి వీధి మీద కెళ్లినరామన్నా, యిప్పుడురాత్రి తొమ్మిదియింది, యింతవరకూ రాలేదు. తనకేమి చెయ్యాలో పాలుపోకుండా ఉంది. పిల్లిపిర్నీ హోటల్నుంచి గంటించడమెలా? తనకి రోజుకి మూడురూపాయల నష్టం.

“సేబ్ జీ, ఈ రాత్రికి వాళ్లిద్దరికీ భోజనం పంపండి. ఆ అన్నాయికి పొద్దున్నుంచి తిండి లేదనుకుంటాను. మీరు యింటికి వెళ్లిపోండి. రాత్రి పన్నెండు గంటలకైనా ఆ రామన్నా రాకపోడు. నేను రాత్రి రెండుగంటలదాకా చదువుకుంటూ వుంటాను గనక ఆయన వ్యవహారమేదో తెలుసుకు, రంపు పొద్దున్న మీకు చెబుతాను. ఆదిది, ఆదిని, పస్తువుంచు మనకి దామం.” సేబ్ జీకి నామాటమీద గురికనక నేను చెప్పినట్లు చేశాడు.

ఆ రామన్నా రాత్రి పదకొండుగంటలకి పిల్లలా చక్కా వచ్చాడు. మనిషి సన్నగా పూచలా ఉంటాడు; పక్షిముక్కు; చామనచాయ; తరుముకొస్తున్న లోజేలునుంచి పారిపోతున్నట్టుంటుంది అతని మొహం. వర్చుస్సేమిలేదుగాని ఆ కనురెప్పల్లో తీక్షణత, ఆ నేదనా ఉన్నాయి. వయసు యిరవై రెండూ యిరవైమూడుకంటే ఎక్కువ ఉండదు.

వరండాలో రెండుమూడుసార్లు పచ్చార్లు చేశాను. వాళ్ళ గదితలుపు వోరవాకిలిగా ఉంది. అతి నెమ్మదిగా మాటలు చెప్పకుంటూ భోజనాలు చేస్తున్నారు. ఒంటపతికి రామచిలకలా కనిపించిన అమ్మాయి పీలగా రోగిపిల్లా ఉంది. పదిహేణ్ణం టాయ్ మో : సర్వసామాన్యమైన చీర కట్టుకుంది. భార్యాభర్తలిద్దరూ ఒకళ్ళనొకరు—నాకు తెలియని భాషలో—ఉబాయించుకుంటున్నారు. భోజన

మయాక రామన్నా సిగరెట్లు ముట్టించి వరండాలోకి వచ్చాడు. దూరంగా నుంచున్న నన్ను చూసి కొద్దిగా కలవరపడ్డాడు—ఆ కాల్పుకోవడం గదిలోనే కాల్పుకోక బయటికెందుకోవానా అన్నట్టుంది అతని మొహం.

ట్రాములూ బస్సులూ ఆగిపోయి గాలాసేపయింది. నిర్జన వీధుల్లో అక్కడక్కడ రిక్సాలమాత్రం సంచారం చేస్తున్నాయి. రైలింజను అప్పుడప్పుడు కూస్తోంది. పేవ్ మెంటు కుటుంబాలవంక బాగా మాస్తున్నాను. రామన్నాని ఎలా పలకరించడమో అని నేననుకుంటూవుండగా, అతనే నన్ను పలకరించి నా బుజాలమీద బరువుని కిందికి దించాడు.

“మా ఆవిడ చెప్పింది—మీతో సేబ్ జీ ఏమిటో చెబుతున్నాడటగా!”

తను నమ్రతగా ఉండటంబోయి పెద్ద భుజుల్లాడుతున్నాడే ఈ పెద్దమనిషి—అనుకున్నాను లోపల. “నాతో ఏమీ చెప్పలేదు. రామన్నా అంటే మీరే కదూ!—మీకోసం వయల్ చేస్తున్నా నన్నాడు.”

ఆమాటా ఆ మాటతో అరగంటలో కథ బయటపడింది. రామన్నా నన్ను పరిచయం చేశాడు మంజులతికి. రామన్నా అయినా పైకి పొగరుమోతులూ కనిపించాడుగాని ఆంతర్యంలో మంచివాడే. బక్కచిక్కివున్నా మంజులతిది ఆకర్షవంతమైన ముఖం. ఆమె అందమంతా కనుబొమలలో ఉంది. కనుకోకులలోని కాంతిరేఖ చెక్కిరిస్తాట్ట దగ్గర విల్లంబులా తిరుగుతుంది. గడ్డం ఒక చూపువాని పొడవు. సిల్కులాటి జుట్టు బాబ్ చేయించుకుంది. చీర జాకెట్టూ చవకధరవి. ఎర్రటి దుద్దులు మినహా సగా నాడేం వొంటిమీదలేవు. బాగా జబ్బుపడి లేచిన మనిషి. తమిళంలోనూ యింగ్లీషులోనూ కలిపిగొట్టుగా మాట్లాడేది. రామన్నామీద ఆమె కున్న అనురాగం తుణ్ణానికీ చూపులో, పైగలో, మాటలో ఘోరమవుతూనే వుండేది.

అస్వస్థురాలు కనక మంజులత మంచంమీద పడుకుంది. రామన్నా, నేనూ కుర్చీలలో కూచున్నాం. అతను పదకొండుం బావుకి మొదలెట్టిన కథ పూర్తయేటప్పటికి ఒంటిగంటన్నర అయింది. అంతవరకూ మంజులత రెండుకళ్ళూ తెరుచుకు మామూలే వుండి మా యిద్దరివంక. ఆమెని

నిద్దరపొమ్మని అతనూ చెప్పాడు, నేనూ చెప్పాను. 'నిద్దర రావడంలేదు—నిద్దరోస్తే మీరు చెప్పాలా?' అంది.

రామనాథ్, మంజులత ఒకర్నొకరు తీవ్రంగా ప్రేమించుకున్నారు. వివాహానికి కులాలేగాక శాఖలు కూడా సరిపడాలిగా! మంజులతకంటే రామనాథ్ కొంచెం తక్కువ కులంవాడు. మంజులత తలిదండ్రులు కాస్త కలవాళ్ళు. అంచేత, కులం తక్కువ—సనం తక్కువ వున్న రామనాథ్ లో ఎలా సరిపెట్టుకుంటారు? కూతురికి కట్టడులు వీర్పాటుచేశారు. తత్ఫలితంగా యిద్దరూ పారిపోయి పెళ్లిచేసుకున్నారు. మధురలో డాక్టర్ చేస్తున్న మంజులత అక్కగారు కూడా ముక్కుమీద వేలేసుకుంది. బొంబాయిలో ట్రైనింగ్ గా చేరాడు రామనాథ్. మూడేళ్ళూ మూడు రోజుల్లా గడిచిపోయాయి. ఆరోగ్యం చెడిపోయింది. మద్రాస్ లో ఉన్న రామనాథ్ పినతండ్రి వారికి సాయం చేస్తానన్నాడు. మంజులతని మొట్టమొదట తన పినతండ్రి గారింటికే పంపించాడు రామనాథ్. ఎనతండ్రి పినతల్లి ఆమెని హాస్పిటల్లో చేరిపించి, స్త్రీల వ్యాధి తాలూకు ఆపరేషన్ అయిన తర్వాత, బొంబాయిలో ఉద్యోగం మానుకు మద్రాస్ రమ్మని రామనాథ్ కి రాశారు. రామనాథ్ కి ఆమాత్రం ఉద్యోగం యిక్కడ దొరక్కపోతుందా—అనుకున్నారు. ఒకరి కొకరు చేదోడు వాదోడుగా ఉంటామనుకున్నారు. అనుకోకుండా ట్రాన్స్ ఫరయింది ఆ పినతండ్రికి. అంతకీ ఆయన రామనాథ్ ని రెండుమూడు కంపెనీలకి తీసుకువెళ్ళి పరిచయం చేశాడు. రేపో మాపో ఉద్యోగం రాకపోదు. ఈమందులకీ మాకులకీ మంజులత నొంటిమీదవున్న బంగారం యావత్తూ అమ్మెయ్యవలసి వచ్చింది.

రెండుగంటలకి నా గదిలోకి వెళ్లి పక్కమీద పడుకున్నా నేగాని ఒక పట్టాన కుసుకు రాలేదు. లోకంలో ఎంతబాధ, ఎంత నిస్సహాయత! ఏమైపోతారు పిల్లిద్దరూ! ప్రేమించి పెళ్ళిచేసుకోవడం బద్దెగదా పిళ్ళకిన్ని అవస్థలు. కాన్నూర్ లోనో, మాంగుసూర్ లోనో వున్న మంజులత తండ్రికి పిళ్ళమీద అంత కత్తు ఎందుకు? పితృహృదయం, వాత్సల్యం, దయా దాక్షిణ్యాలూ యివేక్కడ?

అలాటి వున్నాయా అసలు, పుస్తకాలలో మినహా! ప్రతిమనిషీ, తెలిసో తెలియకో, స్వంతలా భంకోసమే చేస్తున్నాడు. నా గదిలోకి కనిపించే టైట్ హవుస్ వెలుగు ఎన్నో వెర్రి ఆలోచనలకి తావిచ్చింది. నూర్యని ముదురు కిరణం నన్ను తిట్టిలేపింది.

కాఫీ సేవించి, జేపరు తిరిగేస్తూండగా సేట్ జీ వచ్చాడు. తన కేబుల్ నుంచి ఒక చిన్న పొట్లంతీసి నా కేబుల్ మీద పెట్టాడు.

“మావంకే—పొట్లంలో ఏమిందా! ఆసాము నాదిగ్గిర వుంచుకోమని చెప్పిపోయావో పొద్దుటే. ఇదేదో దుగుల్పాజీ వ్యవహారంలాఉంది.” సేట్ జీ అంత స్వచ్ఛంగా మాట్లాడులేదు. కాని ఆయన మాటలలోని సారాంశం అది.

పొట్లంలోవి మరొకటి ఎర్రదుద్దులు. నాప్రాణం కాస్త చివుక్కుమంది. గడిచినరాత్రి వారితో అంతసేపు కాలక్షేపం చెయ్యడమే ఆరోగిక చాపల్యానికి కారణం. పట్టుకుట్టుకుట్ట బాట్లు ఎర్రదుద్దులమీద పడినప్పుడు ఏదో తిమామాగా ఉండేది. అదేమీ అందం అనీ, ప్రత్యేకతగో అనీ కాదు. పూచికపుల్ల బంగారంలేని ఆమె పచ్చటి శరీరంమీద, ఆ జేహాకాంతిలో ఆ ముఖ వర్చస్సులో ఎర్రదుద్దులు ఒక రకమైన వింత ఆధారణం. సేట్ జీ గుప్పెట్లోనుంచి రామనాథ్ ఆ దుద్దుల్ని ఏనాటికీ విడిపించలేదని నాకు అనమానం కలిగింది.

“వాళ్ళ దుద్దులు వాళ్ళకి యిచ్చేయ్యండి. వారు మీ కివ్వవలసిన వైకం సేస్తాను,” అంటూనే, పాతిక రూపాయల చెక్కు సేట్ జీ చేతిలో పెట్టాడు. సేట్ జీ తెల్లబోయాడు. సే నెండుకు అలా చేస్తున్నానో అతనికి బోధపడలేదు. నేను మర్యాదస్తుణ్ణే, బుద్ధిమంతుణ్ణే, వృద్ధిలోకి రావలసినవాణ్ణే అని సేట్ జీకే కాదు, యూటల్ స్టాఫ్ కందరికీ తెలుసు; అంచేత, ఒక్కచిక్కివున్న ఆ అమ్మాయిమీద మనసు వుండి నేనిలా పూసకున్నానని ఎవరూ అనుకోలేరు. నిజం కూడా అంతేగా! తృటికాలం తటపటాయించి చెక్కు కేబుల్ పెట్టుకున్నాడు సేట్.

“దుద్దులు రామనాథ్ కి యివ్వనా, ఆ అమ్మాయికి పంపించేదా?” అని అడిగాడు.

“రామనాథ్ కి యివ్వవద్దు—యిటు నాకివ్వండి”

మారుమాటాడక ఆ పొట్లం నా చేతిలో పెట్టాడు నేనీ. ఆ ఉదయం వేళ ఆతనికి లోకమంతా అగమ్యగోచరం గా తోచివుంటుంది.

దుర్గులపొట్లం నౌకరుద్వారా పంపించక నేనే తీసుకువెళ్లి యిద్దామనుకున్నాను. పొరబాటేయేమో నావయస్సింకా 'గ్రేన్సు' దాటలేదు. ఒక గొప్పపని చేసి అందుకు ప్రతిఫలంగా పట్టుకాలువా నాకునే నే కప్పకుందామనుకున్నాను. నేను వెళ్లి తలుపు తట్టక బోతే, మంచంలత తనకి తానుగా నాకు కయిరంపించేదా? నరాలు తోడే బాధతో, బీమనాంధ్రకారంలా ఏమయేనో! నాకు కయిరంపించి వుండేది కాదేమో! అలా నిర్భీతంగా కళ్లుమూసేసేదేమో! ఏమంటావు— ఈ కథ చదవలేని మంజూ?

సంశయిస్తూ నేను తలుపుతట్టేటప్పటికి మంజూ లత తలుపు తెరిచింది. తెరిచిన తలుపు అలాగే వుంచి, మంచంమీద వెళ్లి పడుకునిఉండే జాటుకు పోవడం మొదలెట్టింది. రాత్రి కనిపించిన వెలుగు ఆమె నువ్వులలోలేదు. కళ్లు గుంటలుపడ్డాయి. చాగతో ముఖం ఎర్రబడింది. కడుపు నులిమేస్తోందింటారే స్త్రీలు—అలాటి బాధలు. మాట చెప్పలేక గిలగిలకొట్టుకుంటోంది. నాకు కళ్ళనీళ్లు తిరిగాయి. అలాటి బాధ నే సంతవరకూ చూడలేదు. ఏం చెయ్యాలో తోచక కుర్చీలో కూలబడ్డాను.

పదినిముసాలకి తెప్పరిల్లి, “తెల్లారిగట్ల నాలుగు గంటలనుంచీ యీ బాధపడుతూనే వున్నా. ఆప్పనిసరి కనక ఆయన బయటికి వెళ్ళారు. ఆ పద్మాంధ్రపు డిలావచ్చారు మీరు. పూటలో నౌకరు ఈ గదివైపు తొంగిచూడటమే లేదు. లోకమే అంత. ఒక కప్ప కాఫీ తెప్పించి పెడుదురా— గొంతుక తడిచిపోతోంది.” ఆమె యింత స్పష్టమయిన తెలుగుమాటలలో చెప్పలేదు. తమిళం యింగ్లీషూ కలిపి మాట్లాడింది.

వరండాలోకి వెళ్లి పూటలో నౌకర్ని ఆజ్ఞాపించగానే వాడు తక్షణం వేడివేడి కాఫీ పట్టుకొచ్చాడు. మంజూలతకి ఆ కాఫీ చల్లార్చి పెట్టి యిచ్చాను. గడగడ తాగి, నిస్త్రాణ వచ్చినట్టు తల గడుమీద తల ఆనించి, విల్లంబుల్లాటి కనుబొమల్ని కిక్కిరిస్తూన్నాయి. ఆమె ఎర్రటి పెదవులు. దుర్గుల పొట్లం యింకా నాచేతిలోనే వుంది.

రెండు నిముషాలు గడిచాయో లేదో, నన్ను పక్కకి తప్పకోమని చేతితో సంజ్ఞచేస్తూ, మంచానికి అవతల పక్కగా తాగిన కాఫీఅంతా వాంతిచేసుకుంది. వాంతి అయినప్పట్నుంచీ ఆయాసం ప్రారంభమయింది. గుండెదడ హెచ్చింది, నౌకరు ఆమె వమనం చేసుకున్నచోట బాగుచేసి, గదిలో అగరు వత్తులు పలిగించి, ఆమెకి మృత్యు వాంతివస్తే యిబ్బందిలేకుండా, మంచం పక్కనే బేసిన్ ఉంచాడు. పది నిముషాలు తిరక్కుండా మళ్ళీ వాంతి చేసుకుంది. వాంతి వచ్చినప్పుడల్లా, మంచంచీవర మోచేతిమీద బలం ఆన్చి, ముందుకి వంగవలసివచ్చేది. వొంట్లో త్రాణ లేకపోవడంవల్ల మాడోసారి డోక్కుంటున్నప్పుడు, యింఛమింఛ కిందపడేటంత పని అయింది. ఒక్క అంగలో దూకి ఆమె పసకుండా పట్టుకున్నాను. బుబాలు పట్టుకుని మనిషిని ఆపానో, నడుం పట్టుకుని మనిషిని ఆపానో—నాకీ నాడు జ్ఞాపకం లేదు. ఆమెని సరిగా పనుకోబెట్టి, అయిదారు నిముషాలు ఆ పక్కమీదనే కూచున్నాను.

మంజూలత ముఖంబాగా అలిసిపోయింది. రెండు కళ్లలోనుంచి నీళ్లు జలజల కారుతున్నాయి. ఏరమిడో రుమాలుతో ఆ కన్నీటి కుంపరలు తుడిచి, “చాలా బాధపడుతున్నట్టున్నావు—డాక్టర్ని పిలిపిస్తాను,” అన్నాను. ఆమెని నేను ఏకదవనంలో సంబోధించడం, నన్నామె మన్ననచెయ్యడం వాతావరణసృష్టికోసం చేస్తున్నాను. మేమిద్దరమూ మాట్లాడుకున్నది చాలామట్టుకు యింగ్లీషులోనే—అప్పుడప్పుడు తమిళంలో.

“వోడ్డు. మీరు భోంచేసిరండి. సాయంత్రండాకా నాదగ్గిరే, యిక్కడే, కూచోండి.”

అప్పుడామె అరిచేతిని నా చేతుల్లోకి తీసుకున్నాను. ఆమె చేతివేళ్ళు వణికాయి; మళ్ళీ కళ్లు చెమర్చాయి.

“డాక్టర్ని పిలుచుకువచ్చేందుకు నేను వెళ్ళిక్కణ్ణేదు. ఫోన్చేస్తే వస్తాడు. ధనరాజ్ నాకు బాగా తెలిసినవాడే!”

“మీరు వెగ్గరిపడకండి. ఏ డాక్టరూ నన్ను బతికించలేడు. డిస్పార్చి చేస్తున్నప్పుడు వాళ్లు హాస్పిటల్లో చెప్పనేచెప్పరు. ఏ తప్పుయితే చెయ్యకూడ

దన్నారో ఆ తప్పు జరిగింది. నాకూ బతకాలని లేదు. ఎందుకు బతికి?”

ఆ తప్పేమిటో తుణకాలం ఆలోచిస్తేగాని తెలియని వయసు నాది. మంజులత అధరంమీద మెరిసిన చిరునవ్వువల్ల ఆ తప్పేమిటో తెలిసింది. రామనాథ్ మీద నాకు పట్టరానంత ఆగ్రహం వచ్చింది. కోపతీక్షణత నాకు తెలియకుండానే మొహంమీద కనిపించడం పనిగట్టి, ఆ అమ్మాయి అంది! “అతినిమిద కోప్పడి ఏం లాభం? నన్ను ఎంతగానో ప్రేమించాడు, పువ్వుల్లో పెట్టి పూజించాడు. ఇవి మాకు చెడ్డరోజులు. అంచేత కష్టాలు పడుతున్నాం. కష్టాలు వొడ్డు, సుఖాలుమాత్రమే కావాలి—అంటే వస్తాయా? వినతండ్రెని నమ్మకుని పున్నఉవ్వగం వదులుకున్నాడు. తిప్పలు పడుతున్నాడు. అతన్ని చూస్తే జాలేస్తుంది. నాకోసం చదువుమానుకు, అన్నగారితో చెప్పాలాడి, నన్ను పెళ్ళిచేసుకున్నాడు. ఇటు మా వాళ్ళకీ, అటు వాళ్ళ వాళ్ళకీ దూరమయ్యాం...భోం చేసి రాకూడదా?”

“నాకు అన్నం సయించదీ పూట, మనసు ఎలాగో వుంది. డాక్టర్ కి ఫోను చేసివస్తాను,” అని పక్కమీదనించి లేవబోతూవుంటూ, నా చెయ్యి పట్టుకుంది మంజుల. ముట్టమొదటిసారి ఆ రోగి స్త్రీ అనే భావన కలిగింది. ఏదో విద్యుత్ నాలో ప్రవహించినట్లుయింది.

“డాక్టర్ నన్ను ఎలానూ బతికించలేడు. హాస్పిటల్లో చెప్పినమాట అబద్ధం కాదు. నేను చని పోయేదాకా నా పక్కని వుండండి, అదే నాకోరిక. రామనాథ్ ఏ సాయంత్రానికి వస్తాడో! నన్ను వదిలి వెళ్లకండి. మీరు నాపాలిట చేతుడిలా వచ్చారు. నాకు భయమేస్తోంది. ఏవో నల్లగా కనిపిస్తున్నాయి,” అంటూ వణికిపోతూ, వెక్కిరి వెక్కిరి ఏడవ నారంభించింది. మనిషిని నా వైపుగా తిప్పుకుని, పిపుమీద చెయ్యివేసి బుజ్జగించాను.

“ఏడవకు, మంజూ, నన్ను వదిలి వెళ్ళను. డాక్టర్లు నన్ను భయపెట్టేందుకు చెప్పివుంటారు. నేను పక్కనుండగా యమ భటులు నీదగ్గర కాస్తారా? నీ ప్రాణానికి నా ప్రాణం వొడ్డి కాపాడనా? భయపడకు. భయమే మృత్యువంటారు పెద్దవాళ్ళు.”

నెమ్మదిమాటలు చెప్పి కిందికి వెళ్ళి డాక్టర్ కి ఫోనుచేశాను. అరగంటలో ధనరాజ్ వచ్చాడు. డాక్టర్ పరీక్ష యింకా పూర్తికాక పూర్వమే మళ్ళీ బాధవచ్చిందామెకి. ఉండలా చుట్టుకుపోయి గిలగిల కొట్టుకునేది. ధనరాజ్ మనిషినంతా పరీక్ష చేశాడు. పొత్తికడుపు, ఊపిరి తిత్తు లూ, నాడీ చూశాడు. నన్ను దూరంగా వెళ్ళమని ఆమెని ఏవో ప్రశ్నలువేశాడు.

“ప్రస్తుతం ఒక యింజెక్షన్ యిస్తాను. యిప్పుడు రెండు అవకాశం, సాయంత్రం ఆరు గంటలకి మళ్ళీ వచ్చిచూస్తాను. బాధని పోర్చుకో గల శక్తి గుండెకి లేదు—అంచేత రోగి నిద్రపోవడం మంచిది. మత్తు కలిగించే యింజెక్షన్ యిస్తున్నాను.” అన్నాడు ధనరాజ్ నాతో.

ఏ యింజెక్షన్ యిస్తే నాకెందుకుగాని, ఆమె బాధలెగ్గాల్సి ఆమె అలా బాధపడుతూవుంటే రెండు కళ్ళూ మోపుగించి చూస్తో కూచోలేను. యింజెక్షన్ పుచ్చుకుంటూ డాక్టర్ తో అంది మంజులత :

“నిద్రలో నే హాయిగా చనిపోయేమందు యివ్వండి. ఈ యమబాధ నేను భరించలేను.”

“బాధపడకండి,” అంటూ నూదినచ్చాడు డాక్టరు.

ధనరాజ్ ని సాగనంపేందుకు వరండాలోకి వచ్చాను. “ఎవరా అమ్మాయి?” అని అడిగాడతను.

కథ యావత్తూ చెప్పాను. “పాపం!” అని నిట్టారుస్తూ, “బతికదు” అన్నాడు తీర్పు చెప్పినట్టు.

“అంత గడ్డువ్యాధా?”

“ఆ అమ్మాయి సంసారానికి పనికిరాదు. ఆ భర్త పసువో, మృగమో అయివుండాలి.”

ఆ సంగతి నా కింతకిపూర్వమే తెలుసు మాచాయగా! “నిజంగా బతకడంకంటేరా ఆ అమ్మాయి?” అన్నాను ఆదుర్దాగా.

నా వ్యాకులత గ్రహించి! “అంత మంచి తనం మీకు పనికిరాదు. నిన్ను నీపాటికి ఆ అమ్మాయి ఎవరో మీకు తెలీదు. యివ్వాలి ఎందుకంత వేదన మీ కామెగురించి, వొడ్డు, వొడ్డు; పసిలినంవల్ల బేజురైపోతున్నారూ,” అంటూ నా పిపుతిట్టి నిష్క్రమించాడు ధనరాజ్.

నేను గదిలోకి వచ్చేటప్పటికి ముఖమంతా కళ్లుచేసుకు దూస్తోంది మంజులత. నాకరు కొత్త అగరు బట్టలు వెలిగించి, బేసిన్ కడిగి పట్టుకొచ్చాడు. మూడవవాంతితో ఆ వాంతులు ఆగలేదు. అడపా దడపా అవుతూనే వున్నాయి. నాలిక పిడచగట్టుకు పోతోందిని మంచినిశ్శు తానేది; బుతుక్కున వాంతి చేసుకునేది.

“వాస నేస్తోందిగదా!” అనేది మధ్య మధ్య అలాటి మాటలనవదని వారిం చేవాణ్ణి.

గది తలుపు జేగ్లా వేసి వుండేది. నాకరు వున్నప్పుడు కుర్చీమీద, నాకరులేనప్పుడు మంచంమీద కూర్చునేవాణ్ణి. డాక్టర్ని పంపి గదిలోకి రాగానే, “ఏనున్నాడు డాక్టర్?” అంది మంజులత.

“తగ్గిపోతుం ఏన్నాడు.”

“అబద్ధం.”

“నిజమే. ఇంకో పావుగంటలో నీకు నిద్దగ పడుతుంది. హాయిగా నిద్దగపో.”

“నిద్దరపట్టగానే మీరు వెళ్ళిపోతారా?”

“నేను వెళ్ళిపోవడమా? నిన్ను వదిలి ఎప్పటికీ వెళ్ళను. మంచిసిల్లగా నిద్దరపోవ్వా!” అన్నాను, ముద్దుచేస్తూ.

“మా అమ్మమ్మ చనిపోతూ యమదూతల్ని చూసి గావుకేకలు పెట్టింది. నేనూ అలా కేకలేసి యితరుల్ని భయపెట్టకుండా, శాంతంగా చనిపోగలిగితే.....వీ చతుర్లు నా ప్రాణాలు వదిల నివ్వరూ?”

ఈసారి కన్నీళ్లు నాకొచ్చాయి. ఈ అమ్మాయి చచ్చిపోతుందా? నిజంగానా? ఊరూపేరూ తెలియని పరాయిమనిషి సమక్షంలో, ‘నా’ అనేవాళ్లు ఎవరూ లేనిచోట, పట్టువాసపు హోటల్ గది నాలుగుగోడలూ వెక్కిరిస్తూ వుండగా, ఈ చిన్న పుష్పం నేలకలుస్తుందా? ఏమిటి మానవ జీవితం? మృత్యుప్రాంగణంలో మేడలుకట్టే మన ఆశలకి ఆవేదనలకీ అడ్డం ఉందా? ఎంత దేవులైనా—భర్తృహరీ, వేమనా చెప్పిన పరమ సత్యాలు తెలుసుకోలేక!

ఆమె ఫాలభాగంమీద నెయి ఉంచాను. పెద్ద జ్వరమేమీ లేదు. కణతలు వేగంతో కొట్టుకుంటున్నాయి.

“మంజూ, నువ్వు బతుకుతావు. నీకు తెలీదు— నువ్వు బతుకుతావు. నామాట నమ్ము.”

ఆమె పెదవులమీద వెలిసిన నీరసపు నవ్వులో ఈ ప్రపంచపు తోభలన్నీ ప్రతిబింబించాయి. ఆమె గడ్డాన్ని నొక్కుతూ యింకోసారి అన్నాను: “నమ్ము, మంజూ!” అప్పుడే మగత వచ్చేస్తోంది. “ఓ” అంటూ నిద్రపోయింది.

కాస్త కాఫీ టిఫిను ఆ గదిలోకే తెప్పించుకు తిన్నాను. మళ్ళీ మరికాసిని అగరుబట్టలు వెలిగించాను. డోకులవల్ల గదికి రోగిష్టి వాసన వచ్చింది. నిద్రపోతున్న ఆమెని పరీశీలనగా ఒక గంటనేవు చూశానేమో! అర్ధంపర్ధంలేని ఆలోచన లెన్నో పెదకుమీదుగా దొస్తే పోయివుంటాయి. రామనాథ్ ని తలుచుకుంటే ఒక్కొక్క ఊజాన జాలి వేసేది; మరొక్కొక్క ఊజాన వొట్ల మండే కోపంవచ్చేది.

బుర్ర వేణెక్కడంవల్ల చదువుకోడానికి పుస్తకం తెరిచాను. పేజీలు సాగితేనా! సాయింత్రం అయిదయింది. తలుపు నెమ్మదిగా లోపలికి తోశాను వెంకటపతి. చీమ చిటుకుకుంటే ఆమెకి మెలకువ వస్తుండేమో అన్నట్టు, పదిలంగా అడుగులు వేసుకుంటూ నుంచందగిరికి వచ్చి, కళ్ళు పెద్దవిచేసుకు చూశా డామెని వెంకటపతి.

ఇద్దరమూ వరండాలోకి వెళ్లం. జరిగినది వెంకటపతికి చెప్పాను.

“మధ్యని మీకొచ్చి చుట్టుకుందేమిటి ఈ పాపం!”

అత నలా నిర్దాక్షిణ్యంగా అనడం మనస్కరించక; “అలా అంటారేమిటి! కష్టాలు ఎంతటి వారికైనా వస్తాయి. ఆమాత్రం ఉపకారబుద్ధి లేక పోతే మనకి మానవులనిపించుకునే అర్హత ఏమిటి? రామనాథ్ రాత్రికూడా వస్తాడో, రాడో! మీ ఆవిడ పర్మిషన్ తీసుకు యిక్కడ పడుకోకూడదూ మీరీ రాత్రి?”

“ఓ—నిశ్చేపంగా! కొండకులేని దురద చేసు కన్నట్లు—మధ్యని మీరు యిరుక్కున్నారే ఇందులో అని అన్నానుగాని, మరొకందుకు కాదు. ఆపత్నను యంతలో యలాటివి చూసుకుంటామా? తప్పకుండా వస్తాను, పాపం—ఆ అమ్మాయిని రంగుల రామచిలక

అన్నా కాని, సీతా అమ్మనారు వంటిది. ఆ సిల్లది బతికి బట్టకడిలే మనకదే పదివేలు."

నాకు ఆ అమ్మాయినిద బయారసం ఉందని గ్రహించిన ఉత్తరతుణంలో నెంకటపతి శోరణి నూరిపోయింది. మంచిఅయినా చెడ్డఅయినా నడుం కడదామన్నాడు. అతని ఊహ ఎంతగాకా పోయిందంటే! రామనా, యింక ఎప్పటికీ రాక, ఆ అమ్మాయి దారి తెన్ను లేక నాదగ్గర వుండిపోవలసి వస్తే—ఆదీ అంత యిబ్బంది లేదట. అలాటి అంద మైన స్త్రీ యింటిని దివ్యశోభితలా వెలిగించగలదట.

సరితలలు చేసే ఆలోచనల్ని అరికట్టమన్నాను 'ఈ రాత్రికి ఆమె బతుకునుండో బతకదో' అని డాక్టరు చెప్పిన మనిషిగురించి, పతి అట్లే కాల్యనిక జగిస్తూ నీటిబుడగలాడినదే యింగితం నాకు జేక పోలేదు. కాని నెంకటపతి, నాకంతవరకూ కలగని కొన్ని అసంపద్యపు టాలోచనలు నాలో ప్రవేశ పెట్టాడు. పుస్తకవ్యక్తులతో కాలజేపం చేసే నాకు, నెంకటపతి మాటబజీవితమడిగుండాల్ని జ్ఞాపకం చేసేవి. సంస్కారరీత్యా అతను నాకంటే తిక్కువనాడని తెలిసివున్నప్పటికీ, అందుకే Tolerate చేసేవాణ్ణిమో అతన్ని!

డాక్టర్ వచ్చాడు. ముగ్గురనూ లోపలికి పెట్టాం. స్విట్ నొక్కగానే వులిక్కిపడి లేచింది మంజులత. బయట కొద్ది కొద్దిగా చీకటి పడుతోంది. తులకాలం నూ ముగ్గుర్ని భయం భయంగా చూసింది.

"అలా మాస్తావేం!" అన్నాను.

"నేనింకా బతికేవున్నానా?" అంటూనే గిలగిల కొట్టుకోవడం మొదలెట్టింది. పావుగంట అలా తన్నుకుంది. డాక్టర్ గుండె చూశాడు. మధ్యాహ్నం యింకో యింజెక్షన్ యిస్తానన్నవాడు యిప్పు డివ్వ నన్నాడు. నాలుగు పొట్టాలు యిచ్చాడు. బాధ భరించలేనప్పుడు, గంటకి తిక్కువకాని వ్యవధితో, ఆ పొట్టాలు వేసుకోవాలన్నాడు. పతిని ఆమెవద్ద కూచోబెట్టి డాక్టర్ తో వరండాలోకి వచ్చాడు.

"ఏమనంటాడు?"

"గూరోజూ, పాలూ, అయినూ కలిపిన నీళ్లు చంచాతో, మింగుడు పడేటంతవరకూ, యిస్తావుండండి. యింజెక్షన్ యివ్వడానికి గుండె అతి నీరసంగా

ఉంది. యింజెక్షన్ యిచ్చినా ఒకటే, యివ్వకపోయినా ఒకటే. రాత్రి గెండు మూడు గంటలలోపున ఆమె చచ్చిపోతుంది."

పొదాలకింద నొయ్యి పడ్డట్టనిసింపించి, "ఎంత ఉబ్బయినా ఆమెలోసం నిర్దుష్టమేతాను. ఆమెని బతికించలేయా?" మతిలేని మాటలు—మతి వున్నవాడు అలా మాట్లాడుతాడా?

నేను దిగజారిపోవడం కనిపెట్టి ధనరాజ్ అన్నాడు. "మీరు మనకు కలవరపెట్టుకోకండి. జాతస్య మరణం ధృవం-నిన్న సాయంత్రం ఈవేళకి ఆవిడవరో మీకు తెలీదు. ఎందుకంతకం గారు పడతారు? ఆవేళకి ఆయుర్దాయం ఉంటే బతుకుతుంది."

"మీరేమీ చెయ్యలేక?"

బుజం తగుచూ, "కళ్ళలు రాసే మీకు, డాక్టరు మంగులిస్తారు గాని ఆయుర్దాయం యివ్వలేరని నేను చెప్పావా?" అన్నాను.

"ఆమె ననిపోతుందంటావా?"

"బతికివుంటే రేపు పొద్దున్న ఏడు గంటలకి ఫోన్ చెయ్యండి."

"బతకడ నేగా మీరనేది! ఆ రామనా— ఆమెభర్త—ఎక్కడ వున్నాడో సెతకడిం మనవిధిగా

"ప్రాములు కట్టేసే వేళకైనా అతను గాక పోతాడా? పన్నెండు మూడుగంటల మధ్య ప్రాణం పోవచ్చు. పాపం—ఎవరి కెక్కడ రాసిపెట్టి ఉంచాగదా!"

నాకు ముందు ననకలు లోచలేదు. కళ్ళుచీకట్లు కమ్మాయి. యంత్రంమాదిరి గదిలోకి వచ్చాను. సేట్జీ ఒక కుర్చీమీదా నెంకటపతి ఒక కుర్చీమీదా కూచుని ఆమె అనహృతగురించి విచారిస్తూ, నా ఉదారబుద్ధిని గ్లాసుస్తున్నాడు.

"మీకు నేవుకు తప్పకుండా మంచిచేస్తాడు," అన్నాను సేట్జీ నన్ను ఉద్దేశించి. ఆమె ఆరాత్రి మరణిస్తుందని డాక్టర్ చెప్పిన సంగతి సేట్జీకి నేను చెప్పలేదు; నెంకటపతికూడా తెలివిగా దాచాడు ఆ విషయం. కానీవు రోగాలగురించి మంగుల గురించీ మాట్లాడి సేట్జీ వెళ్తూ గుమ్మందగ్గర నాతో అన్నాడు! "అతను—ఆ రామనా—వొట్టి దను లాట్టి, మీరు అదుకోకపోసే ఆ అసూయకురాలె వీ మయేడి?"

తెల్లారేటప్పటికి ఆమె కష్టాలు తీరుతాయి కాబోలు! ఈ దుర్భరజీవననాటకానికి తెరపడుతుంది కాబోలు. అవమానాలూ, చిన్నమాపులూ, యాచనలూ లేకుండా ఈ తనుస్సాంద్రపు ఆవలితీరం చేరుతుంది కాబోలు! ఏమో!!

వెంకటపతి భోంచేసి వచ్చేందుకు వెళ్లాడు. సాయంత్రం ఏడవుతోంది. ఆమె పక్కలో కూచుని పట్టుకుచ్చులాటి జుట్టు నిమరుతున్నాను. నిన్నటి సాయంత్రం—నాకు—ఈమె లేదు; రేపు సాయంత్రం—నాకు—ఈమె ఉండదు. తెల్లారేలోపున ఈ పనికిదేహంలోని పగమాయావు మాయమవుతుందా? గెండు చెక్కిల్లూ మృదువుగా స్పృశిస్తూ, చూపుడు వేలితో నుదురుగొదరాస్తూ “మంజూ, నీకు బతకాలని లేదా?” అని అడిగాను.

“ఎందుకు బతకడం?”

“నాకోసం.”

“నేను ఏకాంగుకు?”

“ఎందుకో నాకు తెలీదు. నువ్వు బతకాలి. బతికి తీరాలి. నాకోసం నువ్వు బతకాలి, ఎందుకని అడగకు.” నా కంఠం రోదనస్వరంతో వణికింది. ఆమె కళ్ళలో కొత్తలోకాలు వెలిగాయి. చెక్కిలి మీదవున్న నాచేతిని తన చేతిలోకి తీసుకుని, చెంప మీద పెట్టుకు, “చేతిని ‘బంధిస్తున్నట్టుగా ఒక పక్కకి వదిలింది.”

“నువ్వొక్కాం భోంచేయ్యలేనట్టు ఉంది. తొందరగా భోంచేసిరండి.” ప్రేమించే స్త్రీలు అన్నపానాదులగురించి ఒకటికి నాలుగుపాద్య కనుక్కుంటారని ఆనాడు నాకు తెలీదు.

“భోంచేయ్యాలని లేదు.”

“వొడ్డు! వొడ్డు చెడిపోతుంది. నొకర్ని యిక్కడ వుండమని మీరు చెల్లెరండి!”—అంటూ గొడవ పట్టుకుంది. మాయద్దరిమధ్యా మాతోటే సమసి పోవలసిన చనువు వస్తోంది. ఆ చనువులోని అంత రాగం మా అత్తలకే తెలుసు—లోకానికి తెలీదు.

పొద్దున్న, చనిపోతానని—తను. భయపడింది. ఈ పూట, డాక్టరు చెప్పడంవల్ల, చనిపోతుందని—నేను—భయపడుతున్నాను. నేను భోంచేసి వచ్చే శక్తికి, మంజూ మొహానికి చేతులకి పొడదు రాసుకు

పడుకునుంది. పొద్దున్నుంచి అక్కలేకపోయిన పొడరు యివ్వకు ఎందుకు కావలసివచ్చిందో!

“మీరు జెల్లినతర్వాత ఒక వాంతి అయింది; మళ్ళీ నొప్పి వచ్చేట్టు ఉంది.”

“స్టూకోజ్ వాటర్ తాగావా?”

“తొగడం చేతనే వాంతి వచ్చింది”

“పొడరు ఎందుకు రాసుకున్నావు?”

“లవండర్ కూడా రాసుకోవాలనిపించింది. కాని సీసాలో లేదు.”

వొద్దంటున్నా, నా గదిలోనుంచి లవండర్ సీసా తీసుకువచ్చి ఆమెకి యిచ్చాను. బట్టలమీద చల్లుకుంది.

“వెంకటపతి ఏమనుకుంటాడు?”

“ఎవరాయన?”

“ఇంకాక వచ్చిన స్నేహితుడు.”

“మళ్ళీ వస్తాడా ఆయన?”

“రాత్రి మనకి సాయంగా యిక్కడే పడుకుంటాడు.”

“బయట మహతమంచం వేయించి పడుకో మనండి. పాపం, ఆయన్ని కూడా శ్రమ పెట్టడం మొదలుకు?”

ఇంత తెలివిగా మాట్లాడుతున్న మనిషి రాత్రి గెండుగంటలలోపున ఎలా చనిపోతుంది? ధనరాజ్ చెప్పాడు; ఆమె చావు అమాంతం వస్తుందని, మాట్లాడుతూ మాట్లాడుతూ Collapse అవచ్చునని. బహుశా మనసులో ఆమెకి దృఢంగా తెలుసునేమో చచ్చిపోతానని. వెంకటపతి వొచ్చాడు; అతను బీడీ కాల్చుకుంటూ బయట మంచంమీద పడుకున్నాడు.

పది నిమిషాలూ పావుగంటా మగతనిద్ర పోతూ లేస్తోంది మంజూలత. రామనాథ్ వచ్చి నా ప్రమాదంలేదనీ, తనపక్కలో అలా కూచుని వుండవలసిందనీ నిష్కర్షగా చెప్పింది. నొకరు వెంకటపతి మంచం పక్కనే పడుకున్నాడు. తొమ్మిదయింది, పదయింది. భర్త అయి పూజాదారేడు. వొద్దని మారాం చేస్తున్నప్పటికీ పదింబావుకి కాసిని గ్లూకోజ్ నీళ్లు పట్టాను; తాగింది. ఏవో భయం భయంగా ఉందంది. నాకూ మనసులో దుడుకుగానే ఉంది; మేకపోతుగాంభీర్యం చూపెట్టాను.

గదిలో వంద కాండిల్ బల్బు వెలుగుతోంది. కిటికీలని చూసి భయపడుతుందని కిటికీ తలుపులు వేశాను. ఎలక్ట్రిక్ పంక్తా టక్టాక్ మంటోంది. అగరు గూపం మత్తు కొద్దిగా తగ్గింది.

“చంద్రోదయమయితే గాని చావరటగా!”

మళ్ళీ ఈ మాటలు మాట్లాడుతుందని నేను అనుకోలేదు. మనసులోనుంచి ఆ భయోత్పతం ఆమెకి పోలేదు.

“నీకేని ప్రాణాపాయం లేదని డాక్టర్ చెప్పాడు.”

“మీకు అబద్ధమైనా చెప్పివుంటాడు; లేదా ఆయన కాపాటి తెలుసుకునే శక్తి అయినా లేక పోనాలి. నాకు చావు ఎలా వస్తుందో నాకు తెలుసు—తఫీసుని గుండె ఆగి మరణిస్తానట. బాధ రాబోయేమందు గానీ, బాధ తీరిన పది పదిపాను నిమిషాల్లో గాని ఆపని జరగవచ్చు.”

“మంజూ, నువ్వు బతుకుతావు—నీకు తెలీదు,” అంటూ ఆమె సుదుటిమిద ముద్దుపెట్టుకున్నాను.

ఆ రోగిష్టిమనిషి అదోలా నవ్వుతూ, “నన్ను ఎందుకు ముద్దెట్టుకున్నారు—తప్పకాదా?” అంది.

“తప్పలేదు, గిప్పులేదు,” అంటూ ఆమె వెన్నెముకమీద చేతివేళ్లతో హోర్నోనియం వాయించాను.

“అయ్యో, నామీద మీక్కిమమకారం ఎంగుకు?” అని దీనంగా, భూదేవిలా నాపోయింది.

పదకొండయింది,—భర్త రాలేదు. వెంకటపతి మాటలు జ్ఞప్తికొచ్చాయిగాని మంజూని శిరీషపు ప్పూలా ధరించగల ధైర్యం నా కొచ్చింది అమాంతం. రామనాథ్ వస్తాడూ, వచ్చినవాళ్ళలో జత—రాడూ, పోయినవాళ్ళలో ఒకడు. మంజూ ఈ ఉపద్రవంనుంచి దాటితే, ఆమెగురించిన సమస్తం నేను చూసుకుంటాను.

పన్నెండుకి యిరవైనిమిషాలు వుందనగా వులిక్కిపడి లేచి, నావొళ్ళో తలపెట్టుకు పడుకుంది. పట్టుకుద్దుంటి జుట్టుని గోళ్ళతో దువ్వుతూ లాలిస్తున్నాను. మళ్ళీ కాస్త కుసుకుపట్టిం దామెకి. పన్నెండూ అయిదు నిమిషాలకి ఒక్కసారి కెవ్వునకేక పెట్టింది. పక్కగదుల్లో వాళ్లు పరిగెత్తుకు వస్తా

రనుకున్నాను గాని రాలేదు. ఆఖరికి వెంకటపతికి కూడా మెలకువ రాలేదు.

“కడుపు నరాలు తోడేస్తున్నాయి. ఈ గడంతా గిరగిర తిరుగుతోంది. ఇంత చీకటిగా ఉండేమి?”

మంజూలత మనలోకంలోనుంచి వెళ్ళిపోతున్నట్టుంది. గదిలో అంత పెద్దదీపం వెలుగుతూవుండగా చీకటేమిటి? ఆమెని దిండుమీద పడుకోబెట్టి వెంకటపతిని లేపనా? అతనుమాత్రం ఏం చెయ్యగలడు? ఈ అపూర్వబాంధవి మరణం నాచేతుల్లో ఉందా? పెద్దపెట్టున ఏడుపాచ్చింది, ఏడవలేను. వొళ్లు జలదరించింది.

“మంజూ!” అన్నాను నెమ్మదిగా.

“ఏమిటండీ?”

“కలవరిస్తున్నావు.”

“కలవరింత కాదు. ఏదో అయోమయంగా ఉంది. నన్ను వదిలి వెళ్ళకండి.”

“నువ్వు నా మంజూవి. నాకోసం బతుకుతావు. నిన్ను నేను బతికించుకుంటాను. ప్రేమలో అమృతానికి వుండే గుణం ఉందన్నాగు. అంచేత, నువ్వు బతక్క తప్పదు.”

ఆమె బతికింది. సులువుగా ఒక్క మాటలో ఆ సంగతి ఈనాడు చెబుతున్నాను గాని, ఆనాడు తెల్లవారుజాము నాలుగు గంటలదాకా ఎంత బాధ పడింది మంజూ! విలవిల తన్నుకునే ఆమె పొంచ భౌతికశరీరాన్ని చూసి నేనెంత ఏడ్చాను! బాధలూ కన్నీళ్లూ కాలమనే మహావ్యవస్థలో కలిసిపోతాయి కదా! నా మంజూ నాకోసం మృత్యువుతో హోరాహోరిని పోరాడింది. ఎంత అహం—నా మంజూ, నాకోసం; మంజూ నేనూ జీవితంలో కలుసుకోము. కలుసుకోకపోయినప్పటికీ ఎంత అహం!

మర్నాడు పొద్దున్న గవరాజ్ మంజూలత బతకడం ‘మిరకిల్’ అన్నాడు. ఆ సాయంత్రం ఆమె కింక ప్రాణభయం లేదన్నాడు. ప్రాణాపాయస్థితి దాటిన తర్వాత ఎర్రదుద్దులు ఆమె చేతిలో పెట్టాను.

“యివి మీకెలా వచ్చాయి?”

“యివి యిద్దామనే నిన్నపొద్దున్న మీ గది

లోకి వచ్చి జన్మజన్మలకీ మరుపురాని అనుబంధం ఏర్పాటు చేసుకున్నాను."

మంజులత నీరసంగా కాక శృంగారాన్ని వాలకబోస్తూ నవ్వింది.

"రామనాన్ రాడాయక?" అన్నాను,— నేను అడగకూడని ప్రశ్న, కాని అడక్క తప్పదు.

"వస్తాడు — ఈ సాయింత్రం తప్పకుండా వస్తాడు."

ఆమె చెప్పినట్లుగానే సాయింత్రంవేళ రామనాన్ వచ్చాడు. భార్యార్థరాలు ఏమి మాట్లాడుకున్నారో తెలీదుగాని కన్నీళ్ళతో నాకు కృతజ్ఞత తెలిపాడు. మరుసటి ఉదయం అతను బెంగుళూరు వెళ్లాడు,—ఆ సంగతి డాక్టరు వచ్చినపుడు మంజులత చెప్పేదాకా నాకు తెలీదు.

"ఎప్పుడోస్తాడు?"

"రేపే వస్తానన్నాడు. రాగలడో, రాలేడో! నా బ్రదర్ కి టెలిగ్రాం యివ్వండి—మా వాల్లింటికి వెళ్ళిపోతాను."

"ఇక్కడ వుండుకూడదా?"

"మీకు తెలీదు—చిన్నతనం." అలా అన్నందుకు కాసేపు అలిగాను. చటుక్కున జ్ఞాపకంవచ్చి "దుర్దులేవి?" అన్నాను.

"యివ్వలేదు. తలగడికింద దాచాను. మీరు సేట్ డి దగ్గిర్నంచి తీసుకున్నట్టు అతనికి తెలీదు."

మంజులత, నాలుగురోజుల్లో ఎంతో చనువయింది. నాతో చిన్నపిల్లమాదిరి ఆడుకునేది; నన్ను ఆడించేది. స్త్రీ మనసివ్వడమంటే ఏమిటో అంత వరకూ పుస్తకాలలో చదివానేగాని అనుభవంలో తెలీదు. మంజులతకి జుట్టుదువ్వడం. పాడర్ రాయడం నా ద్యూటీస్.

సాయింత్రం అయిదవవుతుంది. పక్క డాబా మీద పదహారు పడైనిమిదేళ్ళ అమ్మాయి తమ్మడి గాలిపటం ఎగరవేస్తోంది. మంజులత డ్రెస్సింగ్ టేబుల్ ముందు కూచుని వుంది. నేను పక్కన నుంచుని ఆమె మొహంమీద యార్డ్ లీస్ మెత్తుతున్నాను. గాలిపటం ఎగరవేస్తున్న అమ్మాయిని చూసి మంజులత ధటాలన అడిగింది: "అలాటి అందమైన పిల్లని మీరు పెళ్ళిచేసుకోకూడదా?"

"నీకంటే అందంగా ఉందా ఆ అమ్మాయి?"

మంజులత కన్నీళ్లు అద్దంలోనుంచి కనిపించాయి. ఇట్టే వెనక్కి తిరిగి నా చెంపలు తన చేతుల్లోకి తీసుకు, నన్ను దగ్గిరికి రమ్మని ముద్దెట్టుకుంది. బతుకు పండినట్లనిపించింది. పుష్కరం గడిచినా ఆ ముద్దు గురించిన జ్ఞాపకం జీవితానికి పరిమళ మాపాదిస్తోంది. ఆమె పాదాల దగ్గర కూచుని వాళ్ళో తలపెట్టుకున్నాను.

"మీరుణం ఈ జీవితంలో నేను తీర్పుకోలేను. మనకి జన్మలనేవే వుంటే, మరొక జన్మలో కలుసుకోకపోము. ఈ జన్మలో నేను మీకు పనికిరాను. ఏరుమాలో నా కన్నీళ్లు తుడిచారో అది నాది; ఈ ఎర్ర దుడ్డులు మీవి, మీ రెవర్ని పెళ్ళి చేసుకుంటారో ఆమెకి యివి యివ్వండి. రేపు మా బ్రదర్ వస్తాడు. ఈ ఒక్కరోజు మనం కన్నీళ్లతో గడపవద్దు. అడవిపిట్టలా నేను మీ దగ్గిరికి వచ్చి వాలాను; అలానే వెళ్ళిపోతాను. బాధపడకుండా, నన్ను నవ్వుతూ రైలెక్కింపండి. నేను మీకు తగినవి మీకూ తెలుసు; కాని బంధన వొదుల్చుకోలేక బాధపడుతున్నారు."

మంజులత నిజం చెప్పినప్పటికీ ఆమె మాటలన్నీ నేను వొప్పకోలేకపోయాను. నా పిరమిడ్ కెర్ ఫీవ్ తాను తీసుకుని, ఎర్రదుడ్డులు నా చుతిలో పెట్టింది. మనుషులమే విడిపోతున్నప్పుడు చిహ్నాలుమాత్ర మెందుకన్నాను. నవ్వి, ముక్కుపట్టుకు, లెంపలు వాయిచింది. స్త్రీసహజమైన చాతుర్యంవల్ల, రైలుదగ్గిరికి వెళ్లే వరకూ, తన కొంగునికట్టుకు తిప్పుకుంది నన్ను.

రైలు కింకా యిరవై నిమిషాల టైము ఉంది. బ్రదర్ సామాను సద్దుకుని పెట్లో కూచున్నాడు. నేనూ మంజులతా యింజను చివరిదాకా నడుచుకుంటూపోయాం. సాయింత్రం నేను ప్రజెంటుగా యిచ్చిన తెల్లచీర కట్టుకుంది; ఊదా జాకెట్ వేసుకుంది. జుట్టు అందంగా దువ్వుకు, నాజూకుగా, లేత తమలపాకులా కనిపిస్తోంది. మనుషుల రద్దీలేనిచోట నుంచున్నాము.

"నేను మిమ్మల్ని వదిలి వెళ్ళలేకుండా వున్నాను. కాని వెళ్ళక తప్పదు." కంటి ముత్యాలు మెరిశాయి. దగ్గిరికి తీసుకునేందుకు అది జనసమృద్ధం

గల ప్రజేశం. “మీరు చేసినదానికి నేను మీకేమి యివ్వలేకపోయాను గదా!”

నాలోని పురుషుడు నిద్రించాడు. ఆమె ఆత్మ నిజస్వరూపం గోచరమయింది. “ఛీ—అలా అనుకోకు, నువ్వు ఎక్కడో అక్కడ సుఖంగా ఉండాలి. మంజుని నేను బతికించుకున్నాను. బస్మ బస్మాలకి ‘యిది’ నా మంజుయే!”

బాగా పలుకులోకి వచ్చేదాకా చెట్టిపట్టాలు వేసుకు నడిచాము. హృదయావేదనని మరుగు పరచ ప్రయత్నించే మా తెచ్చికోలునవ్వులు, వర్షంపడ్డ తిర్విత కాసిన ఎండలాటివి. బ్రదర్ పెరిగా చూస్తున్నప్పటికీ, రైలు కదిలేదాకా మంజుచెయ్యి

నా చేతిలో ఉంది. మాంగుళూర్ మెయిల్ మా యిద్దరిచేతులూ విడదీసింది. అందుకనే నాకు మాంగుళూర్ మెయిల్ అంటే అంత కోపం!

మంజులత ఏమయిందో నన్ను అజ్ఞాతంగా ‘జీవదాసు’లోని పార్వతి ఏమయిందో శరత్ బాబు చెప్పలేకపోయినట్లే, నేనూ చెప్పలేను. నా మంజులత పార్వతింత గొప్పదికాదు. చెప్పలేకపోవడానికి ఉదాహరణగా మాత్రమే ఆ ప్రసక్తి తెచ్చాను. పుష్కరం గడిచింది. మంజులత ఈనాడు ఒక స్మృతి. ఆ స్మృతిని ఉన్నదున్నట్టుగా కొయితం మీద కెక్కించాను; మీరు చదివారు. ఒక్క విషయం; నా భార్య చెవులకున్న ఎర్రదుద్దులు నిజానికి మంజులతవి.

వ సంత ర జ ని

శ్రీ వోలేటి పార్వతీశం

ఎండి మ్రోడులే చివురైతి ఈ యజాండ
మెల్ల నూత్నానుభూతి రహించి నించు
మధు వసంతుని శృంగార మాధురీ మ
నోజ్ఞ హాసమ్ము నాలొ పొంగుల నదింఁచె!
నామెడదలొ గతాను గానమ్ము తిరుగ
పాడుకొని స్మృశించెను భావవంత గీతి
ఈ ప్రకృతి మహోజ్జ్వలగీతి శృతిహితమ్ము
నాకనుల నిండు కమ్రవిణా గణమ్ము
కడచినవి నాదు హేమంత కాలనిశలు
ఆసుదుస్సహ దుర్ది నాలందు నేరు
కొంటిని విశీర్ణ పత్రాల కోట్ల కొలది
అనె మదీయ బాధాభర సాక్షికములు!

ఈజలనరాలపై పయనించు నాదు
కోర్కెలివి వానలై యెడగురిసి విరిసి
పల్ల వశ్రీ సజీవమ్ము కొల్ల గొనెను
నామనసాక భావాన తన్మయత నంద
రాలిపోయిన బ్రతుకులీ రేల స్మృతుల
గతులలో గతుకుమనునో? కలల యలల
తేల్చునో? దుఃఖ బాష్పాల రాల్చునేమొ!
నాహృదయ మొక్క ఘడియైన నాట్యమాడు.
కాలినవి దివ్య సాంధ్యలో కాలతీర
రేఖ కాంచలమ్మంటి నాహృదయ వసన
పాళికలు చీకటులసాగి చీలిపోయి;
ఎట్టులీ బూడిద నిశీధి నేరుకొందు!

‘సౌందర్యనందము’

శ్రీ పొట్లపల్లి సీతారామరావు

సురభిగారు వ్రాసినది నా విమర్శనమున కంత వఱకు సమాధాన మగునో పండితులకు తెలియును. వారు వ్రాసినది సమాధానమేకాదు. సమాధానమనగా నేను చెప్పిన యుక్తి-సమాధానము జెప్పటకాని, నేను వ్రాసిన కొన్ని మాటలను దీసికొని సంబంధములేనట్లుగా దాని కినుమడిగా ముమ్మడిగా, మాటలను గూర్చుటకాదు. నాకు సమాధానమియవలె నన్నచో నేనే దోషములను జూచుచున్నానో ఆదోషములను దీసికొని సమాధానమియవలెను.

నా విమర్శనములో ముఖ్యభాగము, రసము—కథ—జోచిత్వము—వీని దృష్ట్యా ఈకావ్యము నిలువదని. దానికి వీరేమి సమాధానమిచ్చిరి? “విరుద్ధరస సమ్మేళనమే కవి ప్రతిభను చాటి చెప్పవచ్చును” అనిరి. ఇది సమాధానమా?? ఇది యేప్రమాణముననుసరించియున్నది? అదికాక “మనుచరిత్రయందలి వరూధిని ప్రవరుల ఘట్టము జదివిన నీవిషయం బోధపడగలదు” అని వ్రాసిరి;

అనగా మనుచరిత్రలో విరుద్ధ రస సమ్మేళనమున్నదని వారి భావన. పెద్దన్నగారికి గావ్యము మొత్తముమీద నీ రసము బ్రధానముగా జేయవలెనన్న భావన యున్నటులే తోచదు. ఆయన యేకథకా కథయే వ్రాసినాడు—

“మనువులలో స్వార్థోచిష
మనుసంభవ మరయరస సమంచిత కథలన్
విననింపు కలిధ్వంసక
మనఘ ! భవచ్చతుర రచన కనుకూలంబున్”

ఈ పద్యము కృష్ణరాయలవారే పెద్దన్నగారితో జెప్పినది. ఈ స్వార్థోచిషమను సంభవమునందు రస సమంచిత కథలున్నవి; ఆ కథలు వినుట కింపైనవి. కలిధ్వంసకమైనవి. ఆయన చతుర రచన కనుకూల

మైనవి. ఇది యాయన పెట్టుకొన్నలక్ష్యము. అగ్రంథముస్వార్థోచిషమనుసంభవము. కావ్యము మొత్తము మీద బ్రధాన రసము శాంత మనుటకు వీలు లేదు. సర్వభర్తములు మనువు వ్రాసెను. ఆయన పుట్టిన కథ. అంతకుమించి ఇంచేయున్నది? ఆయన విడివిడి కథలు వ్రాసెను. ఏ కథ కా కథయే చూచుకొనవలెను. కలిపి చూచుటకే వీలు లేదు. ఆయన వ్రాసినది ప్రబంధము, వర్ణనా ప్రధానమైనది. కృష్ణదేవరాయలనాటి కవులందరు నిట్లే వ్రాసిరి. పాండురంగ మాహాత్మ్యములో నాలుగు కథలు, పారిజాతా పహరణములో రెండు మూడు కథలు, కాళహస్తిశ్వర మాహాత్మ్యములో నాలుగైదు కథలు. వానిలో రచనాచాతుర్యము ప్రధానము కాని రసచర్చ కాదు. ఒక వేళ సురభిగా రన్నట్లు మనుచరిత్రలో బ్రధాన రస మేదో యున్న దందము; ఆ ప్రధాన రసమేదో వారే చెప్పవలెను. అప్పు డాయన రససమ్మేళనము జేసినా ఉండదు. ఆ ప్రధానరసము మొదటి మూడాశ్వాసములలోనున్న శృంగార రసమునకు విరోధి రసమనియే యనుకొందము. అప్పుడును మనోరమకథలోనున్న రాక్షస వృత్తాంతముతో నీ రెండు ప్రధాన విరోధిరసములు నంతరితమైన యట్లు భావించవలసియుండును.

“కాళిదాసు నన్నెచోడులు కుమార సంభవములో దివ్యులగు పార్వతీ పరమేశ్వరులకు గజమైధుః పమువలన గామాద్రేకము గల్పించి తాద్రూప్యమును పొందించారు” అని వ్రాసిరి. ఇది వ్రాసినది కాళిదాసుకదా యని కూడ మిన్నకుండక యాలంకారి కులు విమర్శించిరి. అనంతప్రతిభచే సుప్రభాసితమై, యనేక దోషములను గప్పివైచుకొనగల భాషాసముద్రులైన కాళిదాసాదులనే యత్కించి ధోషము జరిగినంత మాత్రముననే విమర్శించుగా, నిక “సౌందర్యనందము”ను విమర్శించుటలో విప్రతిపత్తియేమున్నది?

అదికాక, నేను శృంగార ముత్తమప్రకృతియోగ్యము కాదంటిని. దానికి సమాధానము వ్రాయవలసివచ్చినపుడు ముత్తమ ప్రకృతియందే యిక్కడ శృంగారము నివ్వమనదని సహేతుకముగా నిరూపించవలెను. దానికి శృంగారాభాసము మొదలైనవాని నుదాహరించిన మాత్రమున సమాధానముకాదు.

“యావత్తాత అసా చిత్త్యేన రసస్య పుష్టిః తావత్సవార్యతే” ఇది యెవరు కాదన్నారని యుదాహరింపవలసివచ్చినది? ఆ యసా చిత్త్యమువలన జరిగిన పుష్టియేమో చూపించవలదా! ఉత్తమ ప్రకృతి నివ్వముగానిచో శృంగారము చెడిపోవును. నాయిక సుందరి. ఆమెలో నుత్తమనాయికా లక్షణములు లేవు. నందునిలో నుత్తమనాయిక లక్షణములు లేవు. వారిచేష్టలు, వారి వర్ణనలు దీనిని స్ఫురింపజేయుచున్నవి.

“విరోధి రసాన్ని అంత పుష్కలంగా పోషిస్తేనే తప్ప అంగిరసం పరిపుష్టం కానేరదు. విరుద్ధరస సంపుటి కరణమే సిద్ధహస్తుడు చేసే పని. ఎవరో ప్రాధకవులు తప్ప ఇట్టి చమత్కారం నిర్వహించి కృతకృత్యులు కాజాలరు” అని వ్రాసిరి. నే నాలంకారికులు చెప్పిన మాటల నుదాహరించి ఇది తప్పనిచెప్పగా, స్వయముగా దా నూహించివ్రాసిన యీ వ్రాత ఎంతయోగ్యముగా నున్నదో చూడును. అంగముగా నున్న రసమును—అందులో విరోధరసమును—పుష్కలముగా, బోషించినచో దోషము ; బ్రహ్మవ్రాసినను దోషమే !

“కూరిమి తోబుట్టుగుల విస్మరించియా
నేయ్యమ్మ నీమీద నిలుపుకొంటి”

ఇది అధమనాయిక కుచితముగా నున్నదని నేనంటిని. సురభిగారు “విరికి విహారం*లోవుండే అవస్థా విశేషాలు అవగతం కానట్లు స్పష్టముగుచున్నది. తోబుట్టువుల పట్లగల సౌదశ్యదార్యం కూడ విడచి దాన్నంతా నందునిలో స్థాపించుకొన్నది. ఇది విరహవేదనలో ఉపాలంభము” అని వ్రాసిరి. విరహవేదన కాదని యెవరనిరి? ఈ

*సురభిగారి వ్యాసములో “విరహం”నకు “విహారం” అని అచ్చు తప్పుపడినందుకు విచారించుచున్నాము—సం.

విమర్శకునకు నేను చెప్పిన దోషములర్థమే కాలేదు. ఎంత పతివ్రతకైన తల్లిదండ్రులు—అన్నదమ్ములమైన ప్రేమయుండును. సృష్టిలో నొక కాముకి కాని తల్లిదండ్రులను వదలివైచి సర్వప్రేమలను త్యజించి లేచిరాదు. ఇదిలేచివచ్చిన స్త్రీ లక్షణము. సుందరిలో నుత్తమ నాయికలక్షణము మందునకైనను కనుపించదు. శృంగారరస మేమాత్రము వెలితిపడినను చప్పన స్ఫురించును. అందులో కపి జాగ్రత్తగా నుండవలెను. ఈ భావము ‘అధమనాయిక కుచితముగా నున్నద’న్న నా వాక్యము సూచించుచున్నది. విరహవేదనలో నుపాలంభమును నేను కాదనలేదు.

“అష్టవర్షాభ వేత్ కన్యాపుత్రవత్ పాలితామయా
దాస్యామి తవపుత్రస్య దత్త స్నేహేన పాల్యతాం”

దీని యర్థము “ఈ కూతురు 8 యేండ్లవరకు పుట్టనివలె నాచే పెంచబడినది. సంతానముకొరకు నీ కిచ్చుచున్నాను. స్నేహముచే పాలింపును” అని. ఈ అర్థము “కూరిమి తోబుట్టుగుల” అన్న పద్య పాదములో ధ్వనించుచున్నదన్నారు. అది యెట్లు ధ్వనించుచున్నదో పాఠకు లూహించుటగాక! ఆ ధ్వనిని పుట్టించుటకు వ్యంజకములైన శబ్దములు గాని యర్థములుగాని యుండవలయును.

పంచసంధి ప్రతిపాదనము శ్రవ్యకావ్యములలో కూడ పాటించవలెను. పంచసంధులు రసమున కనుగుణముగా కూర్చబడినవి. శ్రవ్యకావ్యములందు కూడ రసమే ప్రధానము. కాబట్టి యీ లక్షణము దీనికి కూడ పట్టును.

రసము పుష్టినొందుట విభావములపై నాధారపడియుండును. ఈ కావ్యము రసదృష్ట్యా నిర్మింపబడినదైనచో తదుప దోషకముగా నాలంబన విభావములైన నంద సుందరులను ప్రవేశబెట్టి రచన సాగించవలెను. బుద్ధుని ప్రవేశ ప్రబోధములు రసమును పుష్టినొందించుటలో తోడ్పడవు.

“ఇట శృంగారమున విమర్శకుల దృష్టిలో పాశవకృతి కాబోలు” అని వ్రాసిరి. ఇక్కడ పట్టపగలు రతినిష్ఠము తప్ప శృంగార చేష్టలు నిషిద్ధములుగావని ప్రతి విమర్శకుల భావము కాబోలు!

నే నన్నది “పట్టపగలు నాయకౌ నాయకుల శృంగారము నిషేధము. లోకములోనుండిన నుండవచ్చును కావ్యములో నుండరాదు” అని. వీరు పూర్వవాక్యములే యుదాహరించి యుత్తరవాక్యములను తీసివైచి నన్ను ప్రేషముగా నధిక్షేపించిరి. వీరన్న పాశవకేళియే నా “శృంగార” మనుకొన్నచో నది లోకములోకూడ పట్ట పగలు నిషేధింపబడినదే కదా! లోకములోనుండిన నుండవచ్చునంటినిగాని నిషేధముకాదని చెప్పలేదు. కావ్యములో రసమునకుద్దీపన విభావములు రక్తినిచ్చును. ఇక్కడ శృంగార రసమున కాయుద్దీపన విభావత్వము వెలితిగానున్నది. కావున దోషమని నా యభిప్రాయము. శృంగార రసమునకుద్దీపన విభావములు వెన్నెల మొదలైనవి. మధ్యాహ్న సమయము మాత్రముకాదు.

శ్రీ సురభిగారు నా విమర్శనలోని ప్రాణ ప్రాణమైనవాక్యములను పట్టుకొని విమర్శించలేదు. ఆనా చెప్పిన హేతువులకు యుక్తి యుక్తముగా జవాబుచెప్పినచో మిగిలినదానిని గురించి ప్రయాస పడ నవసరములేదు. అవన్నియు పెద్దదోషములు కావని నే నే యొప్పుకొంటిని గదా? ఇక మిగిలిన వానికివారి సమాధానములను వరుసగా నుదాహరింతును.

“పై నుదహరించిన నాల్గంశములలోపై మాటిని విమర్శకులు తఱచి చూడలేదు.” అని వారివాక్యము. ఇది కొంతవఱకు నిజమే. అవి పెద్దదోషములు కావని ఆ వ్యాసమునందే చెప్పితినిగదా. ఆధునిక కావ్యములలో నా దోషములెక్కువగా నున్నవని చెప్పవలసందర్భమున పై నాల్గిటి నుదాహరించితిని. దిశ్మాత్రముగా చూపించి చాల దోషములను పరిహరించితిని.

“ఇట వారు వాడిన ప్రణయకోపశబ్దమే సమాధాన మొసంగుచున్నది. వారు చెప్పిన గోత్రస్థలవాది కము చేయించినచో నది ఈర్ష్యాకోప మనబడును. ప్రమాణము మనవి చేయుచున్నాను” అని వారి వాక్యము. నేను గోత్రస్థలము పూర్వప్రబంధ కవు

లలో చేయించుట కలదంటిని. కాని సౌందరనంద కర్త లేల చేయలేదని కాదు. నా యాక్షేపణయేమనగా ప్రణయకోప ప్రమాణము వేరు. మానకోప ప్రమాణము వేరు. ప్రణయకోపములో నాయకుడు నాయక. పాదములపై బడుట యొన్నగు నుండను. అది గోత్రస్థలవాదులయందే యుండును. ప్రణయకోప మీ ప్రమాణములో పూర్వకావ్యములలో నెచ్చటనైన చూపించినచో నా వాదము పరాస్త మగును. అశ్వఘోషుడు నిజే వ్రాసినాడు. ఆయనే కాదు కాళిదాసు వ్రాసినను తప్ప తప్పే. నాకు కావలసి నది నేను చెప్పినదానికి సమాధానము. అంటే కాని అప్రసక్తములైన యుదాహరణలతో నాకు పని లేదు.

“కావ్యములో నున్నదే జాద్ధమత వాతావరణము. అది సార్వత్రికముగా నున్నది.” నా విమర్శలోని గెంపవ బలీయమైన యంశమున కిది సమాధానముగా నిచ్చుచున్నారు. నేను జాద్ధమత వాతావరణము లేరంటిని. ఉన్నదన్నప్పుడు దానిలోని యత్కించిత్ భాగమునైన చూపించవద్దా? “వ్యాస విస్తర భీతిచే విరమించుచున్నా” నన్నారు. ఈ గ్రంథమునిండా హిందూమతముయొక్క ఛాయలు యొక్కరగా గోచరించుచున్నవి. “స్మర దుర్మదున్ బట్టి సపరివారమ్ముగా పశువరించిన యజ్ఞవాటి వోలె, జాద్ధ విహారభూమిని యజ్ఞవాటికతో బోల్చుటలో నేమి యాచిత్య మున్నదని” నే నంటిని. దీనికి నారి సమాధానము. “ఇది హిందూమత సిద్ధాంత ఛాయగా వివర్ణకుల దృష్టికి కనుపించినా ఇందులో తదతీతమై, తద్విన్నమై, పరమ రమణీయమై జాద్ధ సిద్ధాంత స్థిరీకరణము వెల్లువోంది. కామ త్రోధ లోభ మద మాత్సర్యదులతో తారాడుతున్న జగత్తును కామ ప్రకృతినుండి నివర్తింప జేయుచు నిష్కామ ప్రేమ సిద్ధాంతాన్ని స్థాపిస్తున్న బుద్ధుని గురించిన వాక్య మిది. అంత తప్ప యజ్ఞక వాతావరణానికి ప్రసక్తిలేదు.” అని. “బుద్ధుని గుఱించిన వాక్యమిది” అన్నారు. అది జాద్ధ విహారభూమిని గుఱించిన వాక్యముగాని బుద్ధుని గుఱించినదిగాదు. * “యజ్ఞక వాతావరణానికి ప్రసక్తిలే” దన్నారు. విహారభూమిని యజ్ఞవాటికతో బోల్చుటలో సాగను లేదు. హిందూ మతము యొక్క ఛాయకు దోహదము చేయుచున్నదని

* (సురభిగారి వ్యాసముద్రణమున బుద్ధవిహారమునుగురించి అనుటకు బుద్ధునిగురించి అని అచ్చుపార పాటు పడినందుకు విచారించుచున్నాము—సం)

నే నంటిని. దానికి యాజ్ఞికవాతావరణము మొదలైన వానిని, దీనికొనివచ్చుట యప్రస్తుతము “బుద్ధుని జిహ్వసీనమై భాసించే ప్రతివాక్కు జాడసిద్ధాంత వ్యంజకమై... కలకల లాడుతోంది” అన్నారు. వీరికి జాడమతము, జాడ మత పరిణామము, సీన యాన మహాయానములయొక్క స్వరూపము, అశ్వ ఘోషుని తథతా సిద్ధాంతము, ఆత్మలేదను జాడమత సిద్ధాంతము, నిర్వాణస్వరూపము ఇవేనైన తెలియవా? బుద్ధుడు నిర్వాణమును బోధించెను. బుద్ధుని నాటికి యీ జాడమతారంభమెట్లున్నది? విశుద్ధమార్గము, దేహనికాయ, దమ్య సంపత్తి వ్యాఖ్యలు వచ్చెడి వఱకు జాడమత సిద్ధాంతముయొక్క స్వరూపమేమి? దీఘ, మధ్యము, సంయుక్తం సుత్తర, బుద్ధక నికాయములు మాత్రమే నాటి గ్రంథములుగా గనుపించుచున్నవి. ఇవి బుద్ధుడు బోధించిన విషయములు. బుద్ధునిచేత సమకూర్చబడి, సుత్రములుగా నాడు వ్యాపించియుండెను. జాడ గర్భమనగా సుత్రాది గ్రంథములు. సుఖహేత నిసత్త విజ్ఞీవములు ఈనాల్గింటియొక్క సారాంశమే గర్భమని చెప్పవచ్చును. ఇందులో నిసత్త, నిజ్ఞీవము పరమప్రధానమైనవి. హీనయాన మహాయాన మార్గము లేర్పడని నాటి జాడమతము గర్భము విడచే యాధారపడియున్నది. అది వట్టి శూన్యవాదము. దీనినే పతిచ్చ సముష్పాద మందురు. బుద్ధునినాటి జాడమతముయొక్క సారాంశము సంయుక్త నికాయములో ద్వితీయఖండములో నైదవను త్రమన నిట్లున్నది. “ప్రజలుపుట్టుచున్నారు; జీర్ణించుచున్నారు; చనిపోవుచున్నారు, మరల బుట్టుచున్నారు. ఈ జరామరణదుఃఖములనుండి విడుదలయెట్లు?” ఇది బుద్ధుని జిజ్ఞాస. జాతి (జన్మ)తో నీ జరామరణములు కలుచున్నవి. ఈజాతికి మూలమేమి? భావమైయుండవలెను. దీని హేతువున భావమున్నది? ఉపాదానమువలన నున్నది. ఉపాదానము తన్వమిద నాధారపడియున్నది. తన్వ, వేదన, ధవస్స—ఇవి యొకదాని కొకటి హేతువులు. ధవస్స (యనగా స్మర్య) అది షడా యతని; దానికి నామరూపములు హేతువులు. వానికి విన్నాణము హేతువు ఆ విన్నాణమునకు సంఘారములు హేతువులు. దాని కవిజ్ఞహేతువు. దీనికంతయు ‘భావచక్ర’మని పేరు.

వీనికి బంచఖండములని పేరు. వీనిలోపాటు అవిజ్ఞ, ఆసవము, శీలము, సమాధి, కర్మ, చిత్తశుద్ధి నిర్వాణము. వీనినిగురించిన బహు విషయములు గలవు. వీని ప్రసక్తి యేమియు లేకుండా “దీని యందు జాడమతము కలకలలాడుచున్న” దనగా నెట్లు విశ్వసింపగలము? నిజముగా బుద్ధుడే మార్గాడి నచో దాను కనుగొనిన యీ తత్వమును నందున కుప దేశింపవలదా! తత్త్వస్మర్య కూడ తెలియకుండా వ్రాయగా సురభిగారు అవి తాస్త్రి మగునని మాని వేసి రనుటలో నర్థమేమో తెలియదు. తాస్త్రి విషయములే కవితాశక్తి కలవారు రమ్యమైన శబ్దముచేత గ్వన్యాగులచేత శెప్పదురు. మహాకవులు తాస్త్రివిషయములనే రమ్యముగా శెప్పిరి. తెలియని విషయముల నిట్లు మప్పకొనుట గంభీర దోషము.

అశ్వఘోషుడు తథతా సిద్ధాంతమును వ్యాప్తి చేసి నాడు. ఆ సిద్ధాంతము ప్రకారము ఆత్మ్యోగోఘాత తథతాదళ, సంసారదళ—గెందున్నవి. ఘాత తథత యనగా గర్భధాతుత్వము. దానివలన స్వృతి కలిగి వ్యక్తు లేర్పడుదురు. ఈ స్వృతిస్థితిమను నిర్వాణమార్గమునం దుండును. అనగా అఘాత తథతాస్థితిని బొందును. అది స్థితి కాదు; అస్థితి కాదు. అది సూన్యత. మరల శూన్యము గాదు. సంసారము తథా గత గర్భములోనుండి జన్మించుచున్నది. ఈ తథా గతగర్భము మూలఘాతమైన నిత్యస్థితి. తథాగతుల విశ్వవ్యాప్తమైన గర్భకాయము నుండి సంసారము పుట్టుచున్నది. ఈ మొదలైన సిద్ధాంత మశ్వఘోషునిది. అతడు తన సిద్ధాంత స్థాపనకొరకు సౌందరనంద మును వ్రాసెను. ఈ యశ్వఘోషుని సిద్ధాంతమునకును, శేరవాదమునకును సంబంధము లేదు. అశ్వఘోషుని కథ వదిలిపెట్టినప్పుడే తథతా సిద్ధాంతము వదిలిపోయినది. అప్పుడు నేను వైన శెప్పిన స్కందా విద్యాసవ శీలసమాధి కర్మనిర్వాణములను గురించి యైనను వ్రాయకపోయినచో జాడమతము “కలకల” లాడదు; ఇది బుద్ధునినాటి మూలఘాతమైన సిద్ధాంతము. దీనివిడ బహువ్యాఖ్యలు గలవు. వీని నన్నింటిని Rhys Davis ను ఆయన భాగ్యము నెంతయో వ్రాసిరి. ఈ సౌందరనందము నందా ఛాయయేలేదు. అవేమియు లేకుండా నీగ్రంథమునిండా జాడమతము “కలకల” లాడుచున్న దనగా విశ్వసిం

చుట యెట్లు? విశ్వసిం చినవారు విశ్వసింపవచ్చును; నేను కాదనను.

“నందునకు బలవంతముగా సన్యాస మిష్టిం చుటయే తప్ప. గాఢమత విరుద్ధము.” అని నేను వ్రాయుచు నశ్వఘోషుడు తప్పకొనిన మార్గమును సూచించినాను. వీరుదాని సుదాహరింపకనేవేవో వ్రాసిరి. నందుని కిచ్చినది బలవత్సన్యాసము. ఎద్దను బడగొట్టి లాడాలు వైచినట్లు సన్యాసమిష్టించిరి. దాని నశ్వఘోషుడు తప్పకొన్నాడు; ఈ కవులు మెలకువను దెలిసికొనలేదు. వీరెన్ని మాటలను జెప్పినను అది సమర్థింపబడదు.

ఇక వీరు ప్రేమసిద్ధాంతము నెత్తికొనిరి. ఆ ప్రేమ నిష్కామమని చెప్పిరి. బుద్ధనందుల సిద్ధాంతము నిష్కామప్రేమార్థాన మనిరి. ఆ నిష్కామ ప్రేమ లక్షణమేమిటనియే కదా నా ప్రశ్న! అర్థరహితముగా నేటికాలములో న్యాస్తిలోనికి వచ్చిన ప్రేమసిద్ధాంతమును తీసికొని, కని విని యెఱుంగని బుద్ధనందుల కంటగట్టుట యని వేకము. దానికి వీరు సమాధానమే చెప్పలేదు. ఇది నిష్కామప్రేమ యైనచో శృంగార రసప్రసక్తిలేదు. నారసవిషయక విమర్శయంతయు సమాధాన మీయబడినట్లే యెంచవలెను. నిష్కామప్రేమలో సాయిభావమైన రతి లేదు. నాయికా నాయకు లక్కఱలేదు. కోరికయే లేదుగదా, ఇంక రస సామగ్రి యెందులకు?

విమర్శకులు నేను చూపించిన దోషములను సమర్థిం గుటకు బనులుగా—“ఇది ప్రాధికృత్యే చేయగలరు”—“ఇది మహాకవి నిష్ఠము”—“ఇంద్ర జాలవిద్య”—“గారడీ”—“రసము పుష్కలముగా నున్నది”—ఇత్యాది యచ్చా వాక్యములు, స్వేచ్ఛాధోరణి విసరించెచిరి.

—“సంసరణ మహా మగ్నమగు మానవకోటి పయిన్ కృపార్థుడు” అను దానిని సమర్థింప యత్నించిన భాగము సుదాహరించుచున్నాను:—

“ఈ పోలికవలన భవాగాధత్వం వ్యంగ్య మౌతుంది. ఆ అగాధములను, దుఃఖములను, తెలిసికొనుటకు చొచ్చుకుపోగల్గినది నిమ్మగ తిప్ప వేచోకటి కాదు. సముద్రములో యుగి ప్రవేశించిన నాడే సామరస్యము కలుగును. పూజ్యపాదులవారు చెప్పినట్లు లేవనెత్తు సాగనసులతో బోల్చురాదు.” పై గీటుంచిన భాగమున కర్థము మరల వారే చెప్పవలెను. సంసారమును గలపిత్తమైన కూపముతో బోల్చి, దానిలో గృహ్యుగుల ప్రవహించు నన్ను, కాలు వ్యమును బడగొట్ట ననుకొనవచ్చును. సంసారమును

సముద్రములో బోల్చుటచే భవాగాధత్వము వ్యంగ్య మగుచున్నదని వారే యొప్పుకొన్నారకదా! ఐనచో గృహ్యుగులు వాడుట యెట్లు సమర్థింపబడునో బ్రహ్మచేవుని కెఱుక! సముద్రములో మునిగడివానిని ప్రవాహములు బైటకు దీసికొనివచ్చునా? మఱియు లోనికి ద్రోయును. ఇది రూపకాలంకారము. అలంకారమును సమర్థించుకొనలేక యిట్లు వ్రాసిరి.

“భవనిదాఘ సంతాపముల్ పరిహరించు సత్యశాంతి దయాది నిర్దురులు పొడము నీ విహార మహాహర్య మెక్కి యిటుల గంట నీరెట్ట దగదు నీవంటివాడు.”

“కంట నీరెట్ట దగ దనుటలో నేమి యాటంకమును నారించుచున్నా” డని ప్రశ్నించితిని. ఇందులో నేను చూపినది యలంకార దోషమే యని “దీనిని పోలినది వేచోకటి యున్న” దన్న నా వాక్యముచేతనే యూహింపవచ్చును. ఈ పద్యము నకు బ్రతి విమర్శకుడు నా కర్థము తెలియలేదని యూహించి కాబోలు వివరణ వ్రాసినాడు. వృథా ప్రయాస.

ఇక “కావులు గట్టియున్ తరుణ కంజహితున్ బురుడించువాని” అని యున్నది. నా విమర్శ నందులు వెనుకకు దిరిగియుండుగా సుందరి చూచినది. కాన వెనుకకు దిరిగియున్న నందుని సూర్యనితో బోల్చుట సరిగాదని. కావులు గట్టివాడు గాన బాల భాస్కరునితో బోల్చినాడని వారి సమాధానము. నా ప్రశ్న వెనుకకు దిరిగియున్న నందుని యట్లు పోల్చుటలో నాచిత్యము లేదని మాత్రమే. ఎలననగా నందునియొక్కగాని, మతెవ్వనియొక్కగాని, మతె వ్వనియొక్క గాని పృష్టభాగ చర్మనముచేత దరుణ కంజహితుని సామ్యము జెప్పట పరమ గర్హ్యము; అప్రసిద్ధము.

“బోనున బడ్డ భద్రగజపోతము పోలిక” యన్న ఉపమలో లోకస్వభావము లేదు. ఏనుగు పిల్లలను బోనులలో బట్టరని నే నంటిని. గజముతో బోల్చుటలో నాచిత్యము లేదని యనలేదు. వారు చెప్పిన గజజాతియొక్క కాముకత్వము వివక్షితమైనను, ఆ కాముకత్వము వ్యక్త మగుటకు సమర్థమైన శబ్దము లేదు. అందియిచ్చు సన్నివేశము లేదు. గజమని చెప్పి నంత మాత్రమున గాముకత్వము సిద్ధించదు. కరిణీ వియుక్త గజ మన్నప్పుడే యా స్ఫూర్తి కలుగును. ఇక ‘బోను’ శబ్దము యసహజముగ నున్నదని వారి కెందుకు తోచదో! ‘బోను’ పదమునకు స్వేచ్ఛా నిరోధకమని యర్థము వ్రాసిరి. ఐనచో బంజరము కూడ స్వేచ్ఛానిరోధకమే; పంజరములో బడిన యేనుగన్నను వీరు దానిని సమర్థింతురు కాబోలును!

ఇక నందుని యుడుతతో బోల్చుటలో నుపమా లంకా రౌచిత్యము లేదంటిని. దానికి తేజమేంద్రు డెవరో కవిచే రచింపబడిన శ్లోకమును ‘ఉపమా లంకా రౌచిత్యము లే’ దని యాక్షేపించుచు వ్రాసిన వాక్యముల నుదాహరించితిని. వీరు తిరుపతి కవుల కావ్యములలోని యుదాహరణము నిచ్చి సమర్థింప బ్రయత్నించుచున్నారు. అట్లున్నవని నేనే యుదాహరణమిచ్చి, దీని నాలంకారితులీన డించిరని చెప్పగా వేటొక యుదాహరణమిచ్చిరి! ఇచ్చట భయమే ప్రధాన గుణముగా, దీసికొన్నచో జాగిలమునకు శౌర్యము ప్రసిద్ధగుణమైనట్లు, ఉడు తకు భయము ప్రసిద్ధగుణముకాదు. వలలో బడిన యుడుతవలె నున్నాడన తప్పించుకొనలేక గగ్గోలు పడుట వ్యజ్యమాన మగునుగాని దానిభయము వ్యజ్య మానముకాదు. ఆ సందర్భములో భయము సర్వ జంతువులకు నుండును. అందుచేత ప్రసిద్ధమైన భయము వ్యజ్యమానముగాక నీచోపమ నీచోపమగా మిగిలిపోయెను. జాగిలమునందు, ప్రసిద్ధ శౌర్యలక్షణము నీచోపమయొక్క లక్షణమును చొలగించు చున్నది. ఇచ్చట భయము నాయకునకు బ్రసిద్ధ శౌర్యాదియైన గుణము నారోపించుటలేదు. నీచో పమయొక్క స్వరూపమే యిది. భయము సర్వజంతు లక్షణము. ఈ లక్షణము జెప్పినందువలన నాయకున కధికగుణ మాపాదించబడలేదు. ప్రసిద్ధ మహోదార గుణ నామ్యములేని యిట్టిపాలికలే నీచోపమలు.

ఇక బ్రసాదగుణమున కుదాహరించిన యుదా హరణములో బ్రసాదగుణమే లేదు. ప్రసాదగుణ యర్థ వ్యక్తిని గలిగించునది. వీరుదాహరించిన పద్యములు నేను వలపు—‘ప్రేమ భిన్నార్థకములూ యని యుదా హరించినవి. పద్యములో గూఢార్థముండి యర్థమును సులభముగా వ్యక్తముచేయుచో బ్రసాదగుణమున్న దనవలెను; కాని గూఢార్థము లేని పద్యమును సుల భముగా నర్థమగుచున్నదని ప్రసాదగుణమున్నదన రాదు. ఇట్లుదాహరించినచో “నువ్వుకప్పురంబు నొక్కపోలికనుండు” నన్న జేమన పద్యముకూడ ప్రసాదగుణ భూయిష్టమని యొప్పుకొనవలసివచ్చును. సర్వ రసవ్యాప్తియైన ప్రసాదగుణము చౌకబాగుగా జేలిపోవును.

“వలపు నెత్తావు లీనెను భాగ్య” మన్నచో దంపతుల భాగ్యముననిచే అన్వయము కుదురుదు. “నిష్కామప్రేమ సిద్ధాంతము నిరూపించుట నుపన్యసిం చు పట్టులలో దంపతుల భాగ్య మనవద్దా?” అని ప్రశ్నించుట “విరుద్ధంగానూ విరసంగానూ ఉన్న”దని సురభిగారనిరి. అక్కడ దంపతులు అనుదాని నధ్యాహరించుకొనుట కష్టము. లేనిచో నర్థమే కుదురుదు. అధ్యాహరణముకూడ ప్రతిచోట

జేయబడదు. అన్వయాక్షేప శక్తి ప్రబలముగా నుండు వలయును. ఆ ప్రాబల్యమిందులేదు.

“బాధసర్పమే శరణ మటంచు భిక్షుకుడు నిల్వ గాంచె” ఒక భిక్షుకు డనవలె నంటిని. అక్కడకు వచ్చిన దా నందును. ఆ నందుడని సుందరికి డెలి యడు; అందుచే నొక భిక్షుకు డన్నచో నౌచిత్య ముండెడిది. సురభి “A man అంటే ఒక మను ష్యుడు అను అర్థము చెప్ప వ్యాకరణజ్ఞానము లేని వాడు ఒక భిక్షుకు డనవలె”నని యొక సమాధాన తల్ల జమును విసరివైచిరి. He is a man అన్న వాక్య మునకు He is one man అన్న వాక్యమునకు భేదము లేదా? డుఖ్ ప్రవీణత్యైక మన్నారు. డుఖ్ ప్రభమావిభక్త్యైకవచన చోళితకము గాని ఏక సంఖ్యావిషయ ప్రాధాన్యము గలది కాదు. అసలు నా యాక్షేపణ వీరి కర్మము కాలేదు. భిక్షు కుడన్న శబ్దము జాతి నిర్దేశనాజకము. వాడెవడైనను గావచ్చును. ‘ఒక’ శబ్దముచేత ‘వారిలో నొకడు’ అన్న నిర్దిష్టార్థబోధక మగును. ఎప్పుడును, భిక్షుకుడు వచ్చి నిలుచుండెడు; ఒక భిక్షుకుడు వచ్చియే నిలు చుండును. ఎవడో ఒక బిచ్చగా డొచ్చాడంటాము. బిచ్చగాడని వాడి నప్పటికి సందర్భమునుబట్టి వారిలో నొక డనియే యర్థము. ఇక్కడ నా యర్థము పుట్టా టకు వీలులేదు కనుక ‘ఒక’ యన్న నిర్దిష్టార్థబోధక శబ్ద ముండవలెను. పొగవునకో వగవునకో వట్టి సంస్కృతజ్ఞానము చాలదు; శాస్త్రీయమైన జ్ఞానము కావలయును.

“పుష్పబాణా గమాభ్యేత్య ప్రాథమికుండస్త” యన్నచో “బ్రథ ముండస్త” యన వలెనంటిని. దానికి వీరు పొగవునకైన సంస్కృతజ్ఞానమున్న నిది యధార్థమునుపించుచు నాక్షేపించిరి. వీరుచేసిన పని ఆ సమాసమునకు విగ్రహ వాక్యము వ్రాయుట. అక్కడ నేను చూపినదోషమే అది కాదు. ‘ప్రాథ మిక’ శబ్దము elementary అన్న యర్థమున లోక మందు రూఢమై కనుపించుచున్నది. ‘యాథోయోగా ద్బలీయసీ’ అనికదా! కనుక గుదురదంటిని.

విమర్శకులు వలపనగా గోరెల్లయని ప్రేమ యనగా స్నేహమని నిఘంట్యర్థములు బాగ్రత్తగా జూచివ్రాసిరి. వలపునకు గోరెల్ల యర్థమైనచో నది నిష్కామమైన ప్రేమగా నూలుట యసహజము. కామమునగా గోరికయే కగా! ఇప్పు డసలుకే మోసము చెచ్చినారు.

“గర్భనిక్రమ్యమ కేలద్రిప్తమ” — చేతితో ద్రిప్తమయ్యెనుని నా సంశయము. విమర్శకులు చెప్పి నట్లు రూపకము చేసికొన్నను సక్రమనందలి పరి ధ్రువుణ క్రియాన్వయత్వము గర్భమునకుఘటింప

ననును.” ధర్మచక్రమును బరిభ్రమింప జేసెనని యున్న ను నేనా శంకించి యుండును. చేతితో ద్రిప్పట యేమని నాయాశంక. ఇక్కడ లక్షణ కుదురుటకు పీలులేదు. ఎందుకు పీలులేదో జాద్ధమతము తెలిసినగాని తెలియదు. ధర్మచక్రమునగా నేమియో తెలియవలెను. అప్పుడు కేల్దిప్పట యన్నది పాస గదని తెలియును. అదివాని చేతిలోని పని యన్న చోట నర్థము కుదురునట్లు కుదురుదు.

“అతిహితే సుకృతాత్మయైన మాయాదేవి కడుపార గన్న బంగారుతండ్రి” —

దీనికి వారు ఇది యచ్చ తెలుగుదన మనియు, “సీతారామారావు గారికి పల్లిజన సంప్రదాయ సౌభాగ్యాన్ని.....పరిశీలించకుండా” — అని యేమో వ్రాసిరి. నాది పల్లెటూరే. ఆంధ్రదేశమునకు నడి జాడ్డున నుండు పల్లెటూరు మాది. తెలుగుదన మందులో నేనున్నచో కనుపించుటలేదు. సురభి గారు వారి ఊరు వెడితే, ఇప్పటికి మూర్ఖ మామ్రాణించి — ముద్దాడి, చేతివేళ్ళ చిటికలతో తన్నాచి రిందు ముసలమ్మలున్నారన్నారు నేను మాయూరు వెళ్లినను కొంతవఱకు బ్రేమచే బుజ్జగించు ముసలమ్మలున్నారు. కాని నేను సన్యాసము వుచ్చుకొని వెళ్ళినచో “నయ్యో! నిక్షేపమువంటి వాడిట్లు పాడై పోయినా డే”మని మాత్రమే విచారించురు. అది వారి యజ్ఞతవలన గావచ్చును; కాని యది లోక స్వభావము. ఇట్టి పద్యములు తిక్కన్న గారి మొదలు సర్వపూర్వకవుల కావ్యములం దున్నవి. నేను తిక్కన్న గారి పద్ధతి పద్యమును వ్రాసెనంటిని. దానివలన నా భావము నాకు గ్రోత్తికాదని తెలిసికొనవచ్చును.

“సహలని కాగిలింతలకు జందన చిర్రలు షేటులెత్తగా” — సహలని కాగిలింతలలో నిది యెట్లు సంభవమని నా ప్రశ్న. దీనికి సమాధానముగా వారు నిశ్శేషచ్యుత చందనం ప్రసతటం అన్న ప్రసిద్ధ శ్లోకము నుదాహరించిరి. సురభిగారు చెప్పినది తిప్పని చెప్పట కా శ్లోకమే చాలును. ప్రసతటము నపరిష్కృంగమువలన జందనము నిశ్శేషముగా జ్యోతిషము కావచ్చును; కాని షేటులెత్తిదు. సమర్థుడైన కవి కావున నిట్లు వ్రాసినాడు. చందనము ప్రసతటమున బూసికొని ప్రియునికొఱకు నిరీక్షించు నాయికకు జందన మెండిపేటలు లేగవచ్చును; కాగిలింతలవలన దన ప్రియుని వర్షాస్థలమున కంటి కొనును తప్ప షేటులెత్తదు.

“రసాగ్రమున నాడెడి పదార్థము లనంగ” — రసాగ్రమున బదమాపవచ్చును గాని యర్థమాడదు. రసాగ్రమునందు వాక్కు మాత్రమే యుండును.

వాగ్ధా వివ సంపృక్తై యన్నచోట వాగర్థములు రెండును గలిసియే యుండునను అర్థము కనుపించుచున్నది. ఈ వాగర్థములు రెండును కలిసియుండుట యెట్టిది? రసనాగ్రమందున్న వాక్కుతోగూడి యర్థమున్నదా? ఆ యర్థ మెప్పుడును రసనాగ్రనిష్ఠముగాదు. ఆ యర్థమున కది చిహ్నము. నాలుక వాక్కునే యుచ్చరించునుగాని దాని యర్థభావన చేయలేదు. అర్థ భావన చేయునది శ్రోత — పఠిత — కవి. పీరుమువ్వరు. రసనాగ్రమంద నుటచేత నీ గ్రంథకర్తలు దేశించిన యర్థము పుట్టదు. “ఇది మిక్కిలి శాస్త్రీయమైన విషయము; భావనా గమ్యము, జీవాత్మ పరమాత్మల భేదము సంగీకరించి నచో, శాస్త్ర దృష్ట్యా ఇది నిలచు” నన్నారు. దహరాకాశములో జీవాత్మిలాడుట కని విని యెటుగము. పైగా నట్టి భేదము సంగీకరించినది ద్వైత విశిష్టాద్వైతములన్నారు. ఇది విశిష్టాద్వైతముకాదు. నేను విశిష్టాద్వైతిని. మా మతములో జీవుడు — ఈశ్వరుడు ఉన్నారని జీవాత్మ పరమాత్మలు, లేరు. విసప్పటికి పంచభాయున్న యీశ్వరునిలో నేక ధాత్వ మంత ర్యామిత్యము. ఈ యంతర్యామిత్యము విశిష్టాద్వైతములోనున్న ధర్మధూత జ్ఞానము తెలిసినగాని తెలియదు. జీవులనేక విధములు. బద్ధుడైన జీవునిలో నీశ్వరుడు తిరోహితుడై యుండును. ఈ సాందరనంద గ్రంథకర్తలు విశిష్టాద్వైతులూ, లేదా, జాద్ధ విహారమును యజ్ఞవాటికతో బోల్పినప్పుడు అభింషమై, అభిన్నమై భాసించిన మహర్థమిచ్చటగూడ భాసించుచున్నదా?

“నామాడ్కులంద్రావుదు నీ నీ న వ్యామృత పీక్షణములు —” ఈ ప్రయోగమపూర్వమన్నను. ప్రతి విమర్శకులు “నిందయేస్తుతి పర్యవసాయియైన” వన్నారు. అనగా నే నపూర్వమని నిందార్థములో వాడినట్లు వారికి చెలియునుగదా! విసపుడు దానికి సమాధానము జెప్పవలసియుండగా నపూర్వమనగా స్తుతిగా నొప్పుకొనుటలో నేమి చమత్కారమున్నది? నా చూపులతో నీ చూపులను ద్రావుచునని దాని యర్థము. నా కన్నులతో నీయందమును ద్రావుదు ననియున్నది. చూపులతో జూపులు తావుటలేదు; ఉండదు. రెండును కిరణ ప్రసారములే. రెండు కిరణములు గలియవచ్చును. ఈ కిరణములు కలియుటలో నొకదాని నింకొకటి త్రొగుట యెట్లు జరుగునో తెలియదు. మనమేదైన పదార్థము ద్రావుటలో దానిని భుజించి నిశ్శేషముగా జేయుదుము. “నేను నీ యందమును గన్నులతో ద్రావుదు” నన్నపుడా సాందర్యమును నేను నిశ్శేషముగా నా స్వాదించితిని యర్థము. రెండు

చూపుల మధ్య ఈ క్రియ జరుగుటకు వీలులేదు. ఇదియే అందున దోషము.

ఏయు శబ్దమునకు బాణము ప్రయోగించుట యర్థమైనను, లోకవ్యవహారమున నాల్గుడు లేదా మని యున్నదిగాన దానినే స్వీకరించిరని చెప్పిరి. ఇంక లక్షణ వేత్తలు దీనినికూడ అనింద్యగ్రామ్యము లలో జేర్చవచ్చును. మఱి యింత ప్రామాణ్యము గల్గిన కావ్యములో జేర్చినపుడు చేర్చవలదా!

“దానరగ” అన్న శబ్దమును గ్రహించి దానిపై గుప్తీ పట్టినట్లున్నదని యొకమాట విసరిరి. అది కర్మ గాలి సుమతీశతక కర్త వ్రాసినాడుగాన సురభిగా రుచేక్షవహించిరి. అట్టి శబ్దమును సాందరనందకర్తలే వాడినదో దానిని సమర్థించుటకు సురభిగారు కుప్తీలే కాదు, మొగ్గులుగూడ వేసియుందురు.

“కాం కొకింత అధరీకృతమైన కొలది” — అధరీకృతశబ్దము నిట్లు వాడుకదదు ; సంస్కృత సమాసపూర్వశబ్దమైన రమ్యముగా నుండునని నా విమర్శ. ఆ శబ్దము సమాసములో బూర్వపదముగా నుండురాదని యే నా విమర్శ. శబ్దముయొక్క సాధు త్యాసాధుత్వముల కిదట ప్రసక్తిలేదు.

“స్వయమ్” అను నది సంస్కృతములో నవ్య యము ; దానిని డెలుగుగా దీసికొనివచ్చిన స్వయ ముగా నని వాడుట రూఢిగా నున్నది. స్వయము అని వాడుట తెలుగులోలేదని నా భావము. దానికి వారు తెలుగుపదములు మిక్కిలి మొదలైనవానిని “కా” విరహితములైనవాని నుదాహరించి యట్లైన నవసరములేదని చెప్పచున్నారు. స్వయమ్ సంస్కృ తము ; కావున దానికి వారు చెప్పినవి పట్టవు.

“నేతి నేతి” యను దానిని గూర్చి చెప్పచు దీనివలన పూర్వపు దోషము సంభవించుచున్న దన్నాను. పూర్వపు దోషమనగా తాదా వాతావరణములేదని చూపిన దోషమని నా యభిప్రాయము. అది యక్కడ స్ఫురింపలేదు ; పాతక్రమమును గూర్చి వ్రాయునపుడు స్ఫురించినది. అందుచేతనే వైదోషము అనకుండు పూర్వపుదోషమని చెప్పితిని. శ్రీ సురభిగారు “నేతి నేతి” శబ్దములను తెలుగులో వాడుట దోషమనుచున్నానని ధ్రువించి, పాండు రంగ మాహాత్యైకవరకు దృష్టిసారించి ప్రయాస పడి కొన్ని ప్రయోగములు చూపించినారు.

ఎక్కడ Atmosphere ఏ మాటవలన జేడు చున్నదో, యామాట యా Atmosphere కి భంగము కల్గించుచున్నది ; అని నేను వ్రాసినచోట యాయన శబ్దప్రయోగ సామర్థ్యమును విచారించును. ఎక్కడ ప్రయోగ దుష్ఫలముని నేను చూపింతునో యక్కడ

Atmosphere ఉన్నదనును. ఈయన బుద్ధి ఇది ఇది యని విస్పష్టముగా డెలియదు. కావ్యార్థ పరిశీలనము మిక్కిలి కష్టమైనపని. ఈ కావ్యవిమర్శక ప్రపంచ కములోని పెద్దదోష మేమనగా, దీనిని కాసించు వాడు లేకపోవుట.

ఇక శ్రీసురభిగారు విదప రెండు మాడు పద్య ములలో పెలుగు లున్నవని చూపించిరి.

“ఔం! అశ్వనయ విద్యా

పాపంగిత! వంచకాతివంచక! గసభా

వారంభ ప్రతికూల వి

చారా! సౌహార్ద భర్తృసమయవిమాం!”

ఈ పద్యము గారడీలు చేస్తున్నామని టముకు వాయించిందట! ఆ గారడీ లేమో మనకు డెలియవు. పై గీటుంచిన భాగమునుబట్టి వీరికి రసవిరోధి జ్ఞాన మున్నదనుట స్పష్ట మున్నాదు. స్పష్టమైన విషయ మది కాదు. రసములు, వానికి విరోధాలు నుండునని తెలియును. ఇది వట్టి విషయాజ్ఞానము. అది లేదని నేననలేదు. ఉండిన నుండివచ్చును. విరోధి రస సంఘటికరణమునందు తద్వోషపరిహరణముచేయు విశేష జ్ఞానము లేదంటిని. సామాన్యజ్ఞానము చాలమంది కుండును. కవి కుంఠలసినది విశేషజ్ఞానము.

నా కావ్యలక్షణము లుద్దేశించుటలో పూర్వా పర వచో భంగమున్నదని వేటాక విమర్శ. ఒక వేళ ప్రమాదముచే దటస్థించిన దేమో యని నా పూర్వ వ్యాసము నొకసారి మఱుబ బరిశీలించితిని. ఆ దెక్క డను లేదు. వీరి పురోభాగిత్వము తేటతెల్లముగా కన్పించుచున్నది.

సురభిగారు తమ ప్రతి విమర్శ యంతయు బూర్తిచేసి యింతకంటె మహాపద్య ముండిదని యీ క్రింది పద్యము నుదాహరించిరి :

“పాలరలాడు తగ్గున్ కుటివన్

రొలుగు దిరియించు నట్టులన్

చేతము తాంబూలప మరచెన్

నృపనానుడు విశ్వమెల్ల; కా

లాతిగమ తదీయ రుచిరంగ

విల్వ సుధాంబురాశి కి

నీలతి దొప్ప నగ్ని నిలిచెన్

ఇలి చూపునపాన పోలికన్”

ఇంతటి మహాపద్యములో గూడ దిప్పు లున్నవి చూడుడు : తద్రుక్కుటివల్లి — ఇది తిప్పు. భుగుటి

యనగా బొమముడి; దానిని దీగతో బోల్పురాదు. భూవల్లి, భూలత యనవచ్చును గాని ‘భూవల్లి వల్లి’ యనరాదు. రెండవ తప్ప, ఇందులో ‘వీవీ తల్లి’ కి ‘కాలాతిగమా’ అన్నది విశేషణము. ఆమె శరీర కాంతి యను పాలవెల్లి కెరటములు కాలము సతిక్రమించినవి అని యర్థము వచ్చును. ఆ కెరటములు కాలము నెట్లతిక్రమించును? జరుగదు. కవి యుద్దేశ్య మేమనగా నావిం శరీరసౌందర్యము బాచుదుండగా నాయకుడు కాలమును మఱచి బోయెనని కాబోలును. ఆ యర్థమురాదు. ఆ యర్థము నుద్దేశించినట్లైన ఆ యర్థము వచ్చుటకు దగిన శబ్దప్రయోగసామర్థ్యము లేదన్నమాట. నే నిందు కనియే ఈ కావ్యము పాఠక్రమమునకు నిలువ దన్నాను.

ఇక నిందలి యలంకార సారస్యము జెప్పవలెను. ఆమెయొక్క చూపుల పాపహారిక నటడు నిలిచెను. అనగా గన్నా మెది; మాపితడు. ఇత జైట్లు చెప్పిన నామె యట్లు చేయవలెను. కథ యంతయు వ్యత్యస్తముగా నున్నది. ఆమె చెప్పినట్లెరు నడచున్నాడుగాని ఇతడు క్షణమెట్లుమె నడుచుటలేదు. ఇక సౌందర్యోప నివత్సరజ్ఞానమును

గ్రహించుట మొదలైన గాలిలో గొట్టిన పల్లీలు వారికే తెలియును. ఇచ్చట విమర్శకుడు పోయినమార్గము నేయర్థమున్న వోషము నాపాదించుచున్నది. నీ వెవో అనుకొని అందులో నున్న దనుకొనుట, కాలాతిగమా అన్నచోట నెట్టి వోషమున్నవో యిచ్చటను అట్టివోషమున్నది.

“మహాకావ్యాన్ని గుఱించి ఏమి వ్రాసినా అపరాధము”-ఇది సురభిగారి చివటి వాక్యము. మహా కావ్యమనునది యెప్పుడు? విమర్శకుడు దాని నిలువ ద్రొక్కుకొన్నప్పుడు. మన యింటిలో మనము కూర్చుండి మన బంధువులు, లోకములో మనవలన నుపకారము పొందినవారు, కులవర్ణాదరాభిమానములు గలవారు, మహాకావ్య మనుకొన్నంతలో కాదు. నేనీ విమర్శనమును ఆ భావములను పురస్కరించు కొని వ్రాయుటలేదు. కావ్య గుణవోషవిచారణ నిష్పక్షికముగా జేయవలెననియే చేయుచున్నాను. ఎంత మహాకావ్యమునైనను విమర్శించుట యపరాధమే కాదు. అలంకారికులు కాళిదాసాది కృతములైన కావ్యములనే విమర్శించిరి.

ఇది సర్వకావ్య వాఙ్మయమునకు శిరోభూషణ మనుట నిజమైన మహాపరాధము. ఇట్లు తెలిసినవారెవరనరు; తెలియని సురభివంటి వారనవలెను.

గ్రంథవిమర్శనము

మదాలసావిలాసము

సంపరాల సూర్యనారాయణశాస్త్రి, అమలాపురం, తూర్పుగోదావరిజిల్లా, వెల రెండురూపాయలు.

ఇది మార్కండేయ పురాణాంతర్గత మైన గాథ. ప్రాచీన కవి సవరము నారాయణ ధూపతి ఈ కథ ఆధారంగా స్వీకరించి కవలయాశ్వ చరిత్ర అనే శృంగార ప్రబంధం రచించాడు. శ్రీ వెంపరాల సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు స్వీకరించినదీ మార్కండేయ పురాణగాథే. కాని దీనిని ధర్మపీఠ ప్రధానంగా మఱిచి మూడాశ్వాసాలలో మదాలసా విలాసంగా రచించారు.

ఈ కావ్యం ప్రాచీన ప్రబంధాల ఘక్కిని నడిచింది. ఈ కవి శబ్దప్రయోగం ప్రాథమిక అడుగుడుగడుగునా నిశితమైన సంస్కృతాంశ్ర వ్యాకరణ పాండిత్యం స్ఫురింపజేస్తున్నది.

ఇట్టివల ప్రాచీన ఘణితిని బయలుదేరిన కావ్యాలలో ఇది ప్రముఖమైన కావ్యము. ప్రాచీన ఘణితి అన్నంత మాత్రాన దీనిలో పురగజాశ్వాది వర్ణనలు యథాతథంగా పూర్వ కావ్యాలలో ఉన్న మోస్తరుగానే ఉన్నాయని భావించకూడదు. నిజాని కిందులో వర్ణనలకంటే కథాభాగమే ఎక్కువగా కనిపిస్తున్నది. అక్కడక్కడ వర్ణనలున్నా అవి సముచితమైన పరిమితిలోనే నడిచాయి.

ఇంక కథ చెప్పడంలో గాని, ఒక విశిష్టత కథా కథనంద్వారా ప్రత్యేకమైన పాత్ర మనః పరిణతి ప్రదర్శనంగాని. ఈ కావ్యంలో కనబడవు. అదీగాక కథ బాగా పెద్దదై పోవడంవల్ల కథాశ్రీరానికి సరియైన అంగంగా భావంకూడా కుదరలేదు.

శాస్త్రిగారి పద్యరచన కొన్ని కొన్ని రసవత్తర ఘట్టాలలో ప్రాచీన ప్రబంధకవుల ఉదాత్త పద్యరచనా పద్ధతి స్ఫురింప జేస్తున్నది.

తృతీయాశ్వాసంలో తెర తొలగించిన తరవాత మదాలసా వర్ణన పరమైన ఈ క్రింది సీసపద్యం దీనికి తార్కాణంగా తీసుకోవచ్చును.

“సుమమంజరుల మంజిమము తెల్ల జెలువగా
మీనకేతుడు నిర్మించినట్లు

పల్లవంబుల మార్చవములు చైత్రుడు గ

డించి భామినిగ సృష్టించినట్లు
పదియారు కళల శోభయు నేర్చి రమణిగా

శీతాంప డెలమి సృజించినట్లు

మలయానలుడు సౌకుమర్య సర్వస్వము

నించి కాంతగ విరచించినట్లు

లలిత సకలాంగ లావణ్య కలితమూర్తి

మెఱయ; జాపులు జెన్నెల జఱచి కొయ

మేలి రుదల దట్టిలతో మెఱవ, నమ్మ

దాలస తళుక్కుమని యగ్రమంద మెరయ !”

తృతీయాశ్వాసంలో ఆశ్వం ప్రత్యక్షమయ్యే తీరు వర్ణించే ఈ క్రింది పద్యం పటిష్ఠమైన పీఠి వృత్తరచనా చాతుర్యానికి తార్కాణ

“అల్లటి గత్తలాని మదియందు

దలంచుటె జూగు గాగ భూ

భృతనయాగ్ర భూమి

దివిజేంద్ర ధనురుచి రాంగికాంతి సం

పత్రినిదోచెనశ్యము; సుపద్మ

వపర్వకు డొది వచ్చెనం

చెత్తిన భీతి సర్వ జగమెల్లను

దత్తర మెత్తి పారగన్.”

మదాలసా విలాసం పాండిత్య పటిష్ఠమైన కవిత్వం అభిమానించే వారందరికీ అవశ్య పఠనీయమైన కావ్యము.

గీర్వాణరూపకము

తల్లావజ్జల కృత్తివాసతీధులు ఎం. వి. బి. యి. డి. సాహితీసమితి. ప్రతులకు: ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు, హైదరాబాదు. (దక్షిణ.) వెల: రూపాయన్నర.

ఇది సంస్కృత రూపకాలనుగుంచి వ్రాసిన ఒక సంకలన గ్రంథము. శ్రీ తీర్థులుగా రిందులో నాట్యాలంకార గ్రంథాలలోను, సంస్కృత వాఙ్మయ చరిత్రలలోను గల విషయాలున్నీ క్రోడీకరించి వ్రాశారు.

రూప కోప రూపకలక్షణాలు, ఉదాహరణలు, సంస్కృత రూపక సంప్రదాయాలు, వాటి చరిత్ర మొదలయిన విషయాలు తెలిసికోగోరే వారందరికీ ఈ చిన్న పుస్తకం బాగా ఉపయోగిస్తుంది.

రచయిత లీ పుస్తకంలో మూల గ్రంథాలలో ఉన్న పారిభాషిక పదాల కన్నిటికీ తేట తెలుగులో వివరణలు వ్రాశారు. అందుచేత ఇది సంస్కృతం రాని తెలుగువారికి గూడా సంస్కృతరూపక స్వరూపం చక్కగా విశదపరుస్తుంది.

శ్రీ రామలింగప్రతిష్ఠా (సంస్కృతకావ్యము)

శ్రీమతి బెల్లంకొండ కనకాంబ. ప్రాస్తిష్ఠా నము. విశ్వనాథ వెంకటేశ్వరులు. దుర్గాగ్రహారము. విజయవాడ. వెల : ఒక రూపాయి.

ఇది సంస్కృతభాషలో రచించిన ఏక సర్గ ప్రబంధము. సంస్కృతభాషాసం సన్నగిల్లిపోతున్న ఈ రోజుల్లో కావ్యరచనా పటిష్ఠమైన సంస్కృత పాండిత్యం సంపాదించడమే ఒక విశేషం. తత్రాపి సరళము, సాంప్రదాయకము అయిన సంస్కృత శైలిలో కావ్యగ్రంథం చెయ్యడం మరిన్ని గుర్తుపైవైన విషయం.

రచయిత్రి కథాకథనాదికం ప్రశస్తం గా ఉన్నది. ఈ క్రింది శ్లోకంలోని కల్పన రచయిత్రి కల్పనాశక్తికి రచనాశక్తికి చక్కని ఉదాహరణ.

“తల్లింగ మగ్ధ్య సదదర్శ రాఘవః
కైలాసనాథం కమలాక్షునివేరం
తల్లింగమగ్ధ్య సదదర్శ రావణః
సారేరనాథం సకలంగసుందరం”

తండ్రులూ - కొడుకులూ

టర్జినీవ్. సాహితీపల్లి కేశవస్వామి. బకింగ్ హామ్ షేట. విజయవాడ. వెల : మూడురూపాయలు.

టర్జినీవ్ వ్రాసిన ‘తండ్రులూ—కొడుకులూ’ (Fathers and Sons) రష్యా వాఙ్మయంలోనే కాక ప్రపంచవాఙ్మయంలోకూడా ప్రఖ్యాతి పొందిన నవల.

దీనికింతపూర్వం పాలకుమ్మి పద్మరాజు గారు రచించిన అనువాదం ఒకటి ఆంగ్లవారపత్రికలో పడింది.

ఇది ఇటీవల బయలుదేరిన రెండో అనువాదం.

ప్రపంచవాఙ్మయంలోని ప్రఖ్యాత రచనలు తెలుగులోకి అనువదించుకోవలసిన అవసరం ఎంతైనా ఉన్నది.

అయితే ఈ పుస్తకం తెరవగానే మొట్టమొదటి ప్రకరణం ప్రారంభంలో కనబడేవాక్యాలధోరణి ఇది—

“అయితే పయోటర్ ! ఇంకా చూపుకి అందడంలేదు” అని 1859 మే 20 వ తేదీన యస్—

వద్ద మజిలీ దిగువ మెట్టమీదకు టోపీ తీసుండా మరికి కోటూ, గళ్ళలాగూ ధరించుచున్న నలభై ఏండ్లు పైబడ్డ ఒక పెద్దమనిషి యవ్వనంలో ఉన్న లావుపాటి తనసేవకుని ప్రశ్నించాడు. ఆసేవకుని గడ్డం తెలు గా వంపుతిరిగివుంది. కళ్ళు చిన్నవీ, కాంతిలేనీవీ.”

ఇక రెండో ప్రకరణం ప్రారంభ వాక్యాల ధోరణి ఇది.—

“కొంచెం ఊపిరి పీల్చుకొనియ్యి నాన్నా” ప్రయాణంవల్ల అలసినా బాల్యత్యముతో బిగిత్తోనిండి కంచుగిసినట్లున్న స్వరంలో తిండిలాలనకు సంతోషంగా ప్రత్యుత్తరమిస్తూ “నీమీద దుమ్ముపడుతున్నది.” అని అన్నాడు ఆర్కాడీ. ఇంచుమించుగా ఈ నవల అనువాద ధోరణి అంతా ఇలాగే నడిచిపోతుంది.

ఇలాంటి అనువాదం మరి ఏభాషైనా కావచ్చునుగాని తెలుగుమాత్రం కాదు. ఇటీవల ఇలాంటి అనువాదాలు మన పత్రికల్లో కోకొల్లలుగా పడుతున్నాయి. వీటివల్ల మూల రచయితలమీద ఆదరాభిమానాల మాట ఎలాగ ఉన్నా, విమోచనావంకలగడం మాత్రం తథ్యం.

నిజంగా ఒక్కొక్కప్పుడు స్వంత రచనకంటె అనువాదమే కష్టం. కాని ఇటీవలి అనువాదకులీ విషయం అంతగా గమనించినట్లే కనబడదు. ఏదో పుస్తకం దొరకబుచ్చుకుని బరాబరా బరికి వెయ్యాలనే కని తప్ప తెలుగు నుడికారము, శైలి శబ్ద సాధుత్వము మొదలైన వాటి ఫోషే తలపెట్టడంచూని వేశారు.

ఇక టర్జినీవ్ వంటి విఖ్యాత రచయిత అనువాదం అనేసరికి మరింత బాగా జాగ్రత్తపడాలి.

రచయితలు ప్రకాశకులు ఇక ముందునించైనా ఈ విషయంలో బాగా శ్రద్ధవహించగలరనీ, ద్వితీయ ముద్రణంలోనైనా ఈ నవలనువాదం ఒకదారిని పడగలరనీ ఆశిస్తున్నాను.

దాంపత్యదీపిక

ముద్దుకృష్ణ. విజ్ఞాన ప్రచురణలు. హీరాహాల్. జవహర్ లాల్ రోడ్డు. విజయవాడ. వెల : నాలుగు రూపాయలు.

ఇటీవల దాంపత్యరహస్యాలు మొదలైన వాటి మీద చవకబారు పుస్తకాలు, పత్రికలు విరివిగా బయలుదేరుతున్నాయి. లేనిపోని ఉద్రేకాలు రెచ్చగొట్టడమే వీటిలక్ష్యం.

ఈ విషయాలలో జనసామాన్యంలో ఉన్న అజ్ఞానం ఇంతా అంతా కాదు. ఈ విషయాలన్నీ శాస్త్రీయ దృక్పథంతో చర్చించవలసిన అవసర

చాలా ఉన్నది. ముద్దుకృష్ణ గారు రచించిన “దాంపత్యదీపిక” ఇలాంటి శాస్త్రీయదృక్పథంతో రచించిన గ్రంథం. మిథునం, దాంపత్యం, శత్రుత్వం, వీజం, అజ్ఞానం, కామవాంఛ, మొదలైనవి కలలా గ్రంథకర్త లాయా విషయాలను గూర్చి చర్చించారు. ఈ చర్చలో పేరు పాశ్చాత్య కామశాస్త్రకర్తల గ్రంథాలే గాక వాత్సర్యునాది ప్రాచ్య కామశాస్త్రజ్ఞుల అభిప్రాయాలూ కూడా ఉదాహరించి తారతమ్య పరీక్ష చేశారు.

పుస్తకాకారము, ముద్రణ, మొదలైనవి చక్కగా ఉన్నాయి.

స్వప్న వానవదత్తము

భాస మహాకవి, స్వేచ్ఛానువాదము ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి. ప్రకాశకులు సరస్వతీపవర్ ప్రెస్ రాజమహేంద్రవరము వెల : ఒకరూపాయి.

ప్రతిమ

భాస మహాకవి, అనువాదం ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి ప్రతులకు : శ్రీ సూర్యరాయ విద్యానంద గ్రంథాలయము, విరాటరము, వెల రెండు రూపాయలు.

చిలకమర్రికవి, వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి ప్రభృతు లింతకు పూర్వం కొన్ని భాసరూపకాలు తెలుగులోకి అనువదించారు.

అయితే ఆ భాషను వాదాలంతగా ప్రశస్తి సంపాదించలేదు. దీనికి కారణాల నేకం. ఫీటిలో, భాసరూపకాలు మక్కాకిముక్తిగా తెలుగులోకి అనువదించాలన్నే కొందర పాటాక కారణంగా కనబడుతున్నది.

భాసుని పెద్ద రూపకాలలో స్వప్న వానవదత్తము, ప్రతిమ, ఉత్తమోత్తమ మైనవి. చిన్న చిన్న సన్నివేశాలలో పాతకుల హృదయాలు కదిలించి వెయ్యడంలో భాసుని శక్తి నిరుపమానమైనది. ఈ శక్తి ప్రతిమా స్వప్న వానవ దత్తంలో ఒక అవధికి వెళ్లిపోయింది.

సంభాషణల మధ్య సరీగా అనువైన ఘట్టాలలో శ్లోకాలు వ్రాయడంలో కూడా ఈ ప్రత్యేకత కనిపిస్తుంది. ఈ శ్లోకాలాక్రమము సామాన్య సంభాషణ ధోరణిలోనే సజీవిపోతుంటాయిగాని వీటిలో ప్రత్యేక రమ్యాదన స్ఫూర్తితో తొణికిసలాడుతుంటుంది.

సంస్కృతం తెలియని, తెలుగునానికి భాసుని ప్రతిభ ప్రధర్మించాలంటే అభిమతము. ఈ శ్లోకాలైనా యభాతీతంగా అల్పశక్తిగలవైతాయి.

అనువాదకులు ప్రతిమా స్వప్న వానవ దత్తానువాదాలు రెండింటిలోను ఉన్న మూలశ్లోకాలు కొన్ని శేవలం వచనంలోకి అనువదించి ఊహకున్నారు.

స్వప్న వానవదత్త చతుర్థాంకంలో “పద్మావతీ ప్రియా మే మమయద్యసి” అన్న శ్లోకానికి సీగ “రాజు—నిమిగతి! వివరయా! సోందర్య సౌల్యములచే పద్మావతీ నా కిష్టరాతే! కాని వానవదత్తయందు నిలిచిన నా మనస్సునుమాత్ర మాక్రమింపజాలదు.” అని వచనంలోకి అనువదించి ఊహకున్నారు.

ప్రతి మానాటిక ప్రథమాంకం చివర రాముడు “అయో గ్ధ్యాపూరులారా! వినుడు! నిరునిండిన కనులతో నీమెను స్వేచ్ఛగా నాగుడు యజ్ఞమునందును, వివాహమునందును, గడ్డనమును సునంగును, వనమునందును స్త్రీలను జూచుట కాదే పణము లేదుగదా!” అంటాడు. మూలంలో దీనికొక శ్లోకం ఉన్నది. ఈ శ్లోకం తెలుగులో గ్రాంథి కవచనంలోకి అనువదించే సరికి కొంత ఎత్తెట్టుగా తయారయింది. ఇదే పద్యంలోకి అనువదించి ఉంటే భాసుని కవితారచనకింకా న్యాయం జరిగిఉండేది.

ఈ రెండు అనువాదాలలోను ప్రతిమానువాదం బాగా పాకాన్ని బడింది. పద్యరచననిబట్టి మానినా, కొన్ని కొన్ని చోట్ల ప్రతిమనే మైశ్రయ్యగా కనిపిస్తున్నది.

ప్రతిమాస్వప్న వానవ దత్తలలోని ఈ క్రింది ఉదాహరణలనుబట్టి సీగ అనువాదపాటవం గ్రహించుకోవచ్చును.

“సురువులు చిమ్ముదున్ దిరిగి

నూల్కొనునీరము చెట్లపాదులన్

గరము పిపాస వ్రాలియున్ గుగంబులు

త్రావవు పంకతోయముల్

పురువులు లోగలన్ దిశిసెపోయి

బయల్పడి పెట్టనేలకుం

దళిగిన నీటిచారలు

గనంబునుపాదపమూలసంతతిన్

—ప్రతిమ, పంచమాంకము.

పులుచులు గూంపకున్

దిరిగిపోవుదునుంజె మునిండులున్నది

బలములలోన గ్రంకులితనాగిరి,

యన్నులు నెల్లె, భూమపం

పులుచెలచేగనాశ్రమముత్రోవల;

మూర్ఛునం దివాకరున్

జలసి రథము ద్రిప్పి కొని

యస్తగిరించ పథమునెల్లెదెన్

సిద్ధముగా నున్నది.

త్వ ర ప డు డు !

'ALICE IN WONDERLAND'

రచన : లూయీ కెరోల్

అల్లిబల్లిలోకంలో అమ్మాయి కథ

ఆంధ్ర గ్రంథ మాల

మద్రాసు.1.

రు 1/-

భారతి

[నాటక మాసపత్రిక]

సంపాదకుడు:

శివలెంక శంభుప్రసాద్

ఆంధ్రపత్రికా ముద్రాలయము.
మదరాసు.

త్వరపడండి! నేడే మీకాపీని రిజిస్ట్రేషన్ చేసికొనండి!! త్వరపడండి !!!

ఆంధ్రప్రజానీకానికి మా ప్రచురణలు

ఆంధ్రపత్రిక సచిత్ర వారపత్రిక ద్వారా ఆంధ్ర ప్రజాసృజకమునకు పరిచయము చేసిన యీ క్రింది ప్రచురణలు మావద్ద చిల్లరగాను, టోకుగాను దొరకును.

రాజూపేద	(మార్క్ ట్యెస్)	2-0-0
టామ్ సాయర్	(")	2-0-0
హకల్ బెరీఫిన్	(")	2-0-0
కాంచనద్వీపం	(స్టేషెన్స్)	1-8-0

పై నాల్గింటికి అనువాదం: సంఘారి రామమోహనరావు

అలీబిల్లీలోకంలో అన్నాయికథ	1-0-0
(లూయీకెరోల్)	అనువాదం : వి. డి. ప్రసాదరావు

కౌంట్ ఆఫ్ మాంట్ క్రిస్టో (అలెగ్జాండర్ డ్యూమా)	
(రెండుభాగములు) ఒక్కొక్క భాగము	3-8-0

అనువాదం : సూరంపూడి సీతారామ్

ఆత్మకథ రెండుభాగములు (మహాత్మాగాంధీ)	
ఒక్కొక్క భాగం	5-0-0

శ్రీమద్భగవద్గీత (కా. నాగేశ్వరరావుపంతులు)	4-0-0
--	-------

ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్ర	2-0-0
--------------------	-------

శ్రీ మదాంధ్ర మహాభారతము	
ఉద్యోగపర్వము	1-0-0

బసవపురాణము (పాల్కురికి సోమనాథకవి)	4-8-0
-----------------------------------	-------

డాన్ క్విక్ సెట్ మూలం : సెరివాన్ టెట్	
(అనువాదం) విశ్వాత్మల నరసింహమూర్తి, తయారవుతున్నది.	

ఆంధ్రగ్రంథమాల, మదరాసు 1.

విషయానుక్రమణిక నవంబరు - 1952

విన్నపము—వావిలాల సోమయాజులుగారు	...	395
కృష్ణ దేవరాయలు—నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు	...	399
శా ఫో—ఆల్ఫ్రంజ్ డాడె (బ్)	...	409
కంఠీరవరాజు యక్షగాన కృతులు—పదములు—నిడుదనోలు		
వెంకటరావుగారు	...	421
దత్తీ.ణాది కంచుప్రతిమల ప్రతిభ—వేలూరి రాధాకృష్ణగారు	...	427
గాననుధ—భట్టిప్రోలు కృష్ణమూర్తిగారు	...	436
రాజీ—బుర్రా అప్పారావుగారు	...	437
పండితారాధ్యచరిత్రము - ప్రజాజీవనము—తిమ్మావడ్డుల		
కోదండరామయ్యగారు	...	447
కళాపథము—మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తిగారు	...	452
అపరాజిత—“అమరేంద్ర”	...	453
సంధిగీత—రాంగోపాల్ గారు	...	464
“ప్రవాసం - ఊర్వశి”—“సురభి”	...	465
బొమ్మలు—ఇచ్చాపురపు జగన్నాథరావుగారు	...	473
విషాదాంతవివాహముహూర్తము—రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమూ		
చార్యులుగారు	...	481
గంధవిమర్శనము—	...	489
త్రివర్ణ చిత్రము : “సాధన”—హెచ్. రామగోపాల్ గారు.		

ఆర్థర సాయ న సాల ముక్త్య ల, కృష్ణ

సా పి త ము 1925.

ప్రశస్తాయుర్వేదోపధములకు
నిలయము. ఏమందుకావల
సినను మాకు వ్రాయుడు.
నమ్మకమైనవి లభింపగలవు

అయుర్వేదభూషణ
వేటూరి శంకరశాస్త్రి,
ఎ. ఎం. ఏ. సి.

Consulting Physician

ప్రాణ సుధ

క్షీణించిన వీర్యశక్తిని పెంపొందిం
చును. నరములకు పటుశ్చమును, కండ
పుష్టి నిచ్చును.

మెదడుతోపని చేయువారికి ఆత్మనిత్రము.
పక్షపాతమునకు అమోఘమయిన
ఔషధము.

క్రీరబల (101 సార్లు ఆవర్తితము)
ఆయువీరము

వాడిచూడుడు, తృప్తిచెందుడు.

మృలబార్ ఆయుర్వేదిక్ ప్రోర్సు
నెం. 107-108, బాడ్వీ, మదరాసు.

కుష్టు ★ బొల్లి

వగైరా మేహ మచ్చలు, సెగ.
సనాయి వ్యాధులకు గ్యారంటీ చికిత్స,
క్యాటలాగు ఉచితము.

జి. వి. రెడ్డి అండ్ కో

(రిజిస్టర్డ్) -

“భాస్కరాశ్రమము”

గోపాలపురం, తూ. గో. జిల్లా

మధనకామేశ్వర వేష్యం

ఇది రక్తవృద్ధినిచేయు విలువ గల వస్తువులచే
తయారు చేయబడినది. మేహములు, నిక్కాక
నిస్సత్తువ, శుక్లనష్టము, అతిమాత్రము మొదలగు
వాటిని ఖండించి, మంచి బలమును వీర్యపటుత్వ
మును కలిగించుటలో అద్భుతమయినది. అనేక
సర్దిఫికెట్లు గలవు. 2 డబ్బీలు చాలును.

20 తులముల డబ్బీరు. 2/-

పోస్టేజి ప్రత్యేకము

పి. సి. ఏ. అండ్ కంపెని

ఆయుర్వేద సమాజం

పెరి చేపి, (నెల్లూరు జిల్లా)

భారతి,

“సాధన”

నవంబరు '52.

— డ్రా. హెచ్. రామకృష్ణ.

నందన
కార్తికము

భారతి

సంపుటము 29
నంచిక 11

విన్నపము

శ్రీ వావిలాల సోమయాజులు

[జన్మ గ్రామమును వీడి, వివిధ రాజాస్థానముల దర్శించి, తుదకు
మరల జన్మగ్రామమునకు వచ్చి, యట వేం చేసియున్న కాళహస్తీశ్వరునితో
నొక యేకాంతనమయమున మహాకవి ధూర్జటి యీరీతి విన్నవించు కొనినాడు.]

కన్నుల మూడిటి నార్పుచు

నెన్నడు నన్నెఱుగనట్లు లేల నటింపన్?

కన్నీ రొలుకకు తండ్రీ!

కన్ననగుగాను నేను కన్నుల నొసంగన్.

చనినాడన్ విజిగీషతోడ కవితా సామాజ్యము స్తోరి, నా
భున నిష్ఠా జనహామ సత్త్రియలకున్ గల్పించితిన్ స్వస్తి; మా
యని కాలుష్యము క్షేతమున్ మిగిలె—రాజాస్థాన మర్యాద లీ
వనినట్లే జరిగెన్ సభన్ గలుగవయ్యా యర్హ సత్కారముల్!

ఏనాడైన భువిన్ అసూయ కలుపం బిర్వా వ్యధాఽశాంతియే
కానన్ రావు సమత్వ మభ్యుదయ మగ్రామ్యంబు సౌఖ్యంబు దే
వా ! నాకేశగురూత్తముండు కవియై యాస్థానముల్ చేరినన్
నే నమ్మన్ గనకాభిషేక మగునేనిన్ శిరం విచ్చెదన్

‘పటు గంగాలహరీ పరీత శమశుంభ త్రౌఢతాంచత్కళా
ఘటనున్’ నన్దని కృష్ణరాయ ధరణీకాంతుండు సామాన్య వా
క్యటిమన్ గర్వితుగా దలంచి మది సంభావింప కన్ గావ్యది
క్కటి గండస్థల గంధవాహ మధు వాఘ్రూణింపగా నేర్చెనే

అలఘు ప్రౌఢిని గ్రీడమై బహురణోద్యోగంబులన్ నిల్పు రా
ట్కుల గంధేభుడు, కృష్ణరాయ ధరణీగోపాలు ధైరావతి
గళ ఘంటారవ పాటవోజ్వల లసత్కావ్యంబు కల్పించెనే,
యల పెద్దన్నకు రాజకున్ మధుర సఖ్యం బన్న నిద్దాసనే!

అంకిలి లేక కైకొనిన యా శకగోప యతీంద్రదత్త చ
క్రాంకిత దేహమున్, మధుర కైటభవైరి పదాబ్జసేవ, ప్రే
మాంకిత సర్తకీగణ రహః ప్రణయార్ద్ర హృదంతరంబులే
కంకురితంబు కాదు మనుజాధిప సత్కృప యెంత వానికిన్

అళికనేత్రాగ్ని హాసానంత రోచిస్సు
భరమైన పద్మాక్షు పదము వట్ట,
నందీశ హుంకార నాద నిర్భిన్నోర్వి
గనలేక మధువేణు నినదు జేర,
దహనోగ శితికంత దవదాహ వర్చస్సు
భయపెట్ట వనమాలి పజ్జనిలువ
హారఫణి నిశ్వాస మారుతౌఢత్యము
లడలింప కౌస్తుభహారు గొల్వ
బెద్ది రాజయ్యె నంతటి పెద్దవాడు
ముక్కు తిమ్మన్న సంస్తుతి కెక్కినాడు;
అబ్బినది రామలింగన్న కంత చోటవ,
అయ్యె కవిషితోమహుడు పెద్దన్న మొన్న

ఉన్నది నాశరీర మట ; నున్నది నిత్యము నామనందు నం
పన్నవ తావకిన పదపంకజ పుష్పరసప్రలోభ గ

హోన్నయ బంధరాకృతి నహో నిశ లిచ్చట గాళహస్తీ—నే
నెన్నుట కాదు సర్వము గూశాశ! యెఱుంగవె, కావె సాక్షివిన్

ఏ శివలెంక నీభువిని నెన్ని భవంబులు గల్లు నన్నిటన్—
ఓశివ! కొల్పనేరను శుభోజ్వల తావకభూతి పూత వే
పాశితకంఠ సుందర హాసన్నవమూర్తినిదెక్క సస్య మీ
యాశయ మొక్కడే బ్రతుకునందలి మాధురికిన్ బ్రబోధమా

నాకీ స్వర్ణముఖ మహాజలములన్ నాకొకదివ్యాపగా
రాకాచంద్ర విశుద్ధ సద్గుణము, స్వర్గచ్ఛాయలుం నోచు నిం
డే కాలమ్మును దీర్ఘమాడుటలు స్వామీ! యే పురాజన్మలో
నో కావించిన పూజకాక యెటు లన్యం జాను విశ్వేశ్వరా!

నీపాందాంబుజ సేచన క్రియను దండ్రీ! కల్లు నానంద మే
భూపాలుండు కిరీట కోటితట ప్రోద్య ద్దివ్య మాణిక్య కార
తిన్ పాదాబ్జము లెఱ్ఱవాఱ నతి నుద్దీపింపగా జేయు నీ
శా! పాలింపవె నన్ను కింకరుని వాత్సల్యంబుతో నిత్యమున్

గణికా కాముకు డన్న యొక్క ప్రథ లోకంబెల్ల వ్యాపించెనే
యణుమాత్రంబును లేదు సత్య మట నీశా! యల్లినా డెవ్వడో
ప్రణయాందోళన నిత్యజీవన కథాలాపుండు, కల్పించె దీ
ఱని దుష్కిత్తిని—సంతసంబగు గల్గన్ భుక్తి యవ్వనికిన్

రాజద్వారములందు దర్శన సముల్లాసంబునన్ నిల్చుటన్
నా జన్మంబిటు వ్యర్థమైనయది—విన్నాణంబు కోల్పోయి పం
కేజశ్రీ పరిణాశ మత్కవిత విక్రీడింపగా మానె—నీ
రాజన్యత్వము నమ్మి చేరితిమి శర్వా! రాజ రాజేశ్వరా!!

తనువున్ నిత్యముగా నొసర్చు మిలపై దాసుండనై కొల్లు ని
న్ననవచ్చిన్నత కాళహస్తీ నటుకాదా జన్మమే లేని నీ
గణమం దొక్కనిగా గ్రహింపగదె—యాకైలాస సంధ్యానట
ద్దణమం దొక్కడనై రచించెదను గాదా సృత్యగీతమ్ములన్

నాకొక జన్మమున్న భువినన్ జనియింపగ నిమ్ము న్వామి సీ
వాకిట బిల్వవృక్షమటు వత్సలతన్, దినమున్ దినము ప
త్రాకృతితో త్వదీయ పదహల్లకవీధి నలంకరింతు చా
యాకమనీయరూపమున హాదము గూర్చెద నేత్రపంక్తికిన్

శిరమున నున్న గంగ శశిశేఖర ! నా రసనాంచలంబునన్
దిరముగ నిల్పుమయ్య ! మధుదిగ్ధ సువర్ణ మహత్వ వాణి నీ
కరుణ కథానకమ్ముల యుగమ్ములు తెల్లుధరితి పాడగా
చరణము లాన జెప్పెద బ్రశస్తికి బాతునిగా నొనర్చనే !

‘వాగర్థంబులు శ్రోతృవక్తలు జగద్వంద్యుండ వచ్చెత పి
ద్యాగోష్ఠిన్’ వివరింప నీవె కద; చిత్తావాసమున్ జేరి మ
త్త్రాగల్భ్యంబు సమస్తమున్ మెఱయ శుంభత్ప్రోధి బల్కింప నే
నీ గాథన్ గిరిశా ! ప్రజాపతి పురంద్ర కంఠహారంబుగన్

తెల తెల వారెడి తూరుపు,
తెలిగన్నుల చిచ్చి దేవ దీవస లిమ్మా!
తలపున నేయెడ నాపై
వలపే జనియింపనిమ్ము వరద, దయాళూ !!
‘శ్రీకంఠ కంఠభూషిత
కాకోదర వర వరాక ఖండ మత వ్యా
ఖ్యాకోలాహల దూర చి
దాకృతి, జితకాల, కాళహస్తీశ, శివా!’

కృష్ణదేవరాయలు

కెంబావి-అహమదునగరము (క్రీ. శ. ౧౫౧౬-౧౭)

శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్య

ఇస్కాయీలు ఆదిలుఖానునికి బ్రాహ్మణులను పేర రాజకార్యములను నడపుచుకమాలుఖానుఁడువిజా పురరాజ్యభార భారంభరుఁడై యున్నప్పుడు, క్రీ. శ. ౧౫౧౭-వ సంవత్సరమున, గృష్ణరాయలు రాయమారు దుర్గమును స్వాధీనపఱచుకొనెనని పూర్వప్రకరణమున చెప్పియున్నది. ఈ దుర్గ మిట్లు రాయలకు హస్తగతమగుటయు దిన్నూలమున గృష్ణ తుంగభద్రల నడిమి యంతర్వేది తనచేతినుండిమసికలిపోవుటయు నాద్వీకునికి హృదయశల్యములై యతని బాధింపఁగఁగినవి. కావున నతఁడదుర్గమును దత్సంబంధిరాష్ట్రమును నెట్లయిన మరల స్వాధీనపఱచుకొన నిశ్చయించి, కమాలు ఖానునిపాటుపత్తమును దొలగఁద్రోసి స్వయంఁగరాజ్య

మును బరిపాలింపఁగఁగిన ఏముట దండయాత్ర వెడలి రాయమారునుసాధించినట్లున్నది. కాని ఇస్కాయీలు ఆదిల్ ఖాను ఇట్లు దండయాత్ర వెడలెననిగాని రాయ మారుదుర్గమును మరలగైవసము గావించుకొనెననిగాని తెల్పెడి ఆధార మెద్దియులేదు. ఇదివ్యక్తచరిత్రాంశము లందు నిగూఢమైయున్నవిషయము. క్రీ.శ. ౧౫౧౭ న గృష్ణరాయ లీదుర్గమును జయించి కైవసము గావించు కొనెనదా; 1520 నందు ఆదిలుఖానుపై నతడు దాడి వెట్టినప్పు డది యతని యాధీనముం దుండినది.1 ఇందు వలన క్రీ. శ. ౧౫౧౭, ౧౫౨౦ ల మధ్య నెప్పుడో యొకప్పుడు ఇస్కాయీలు ఆదిలుఖానుఁడు రాయ సామ్రాజ్యముపై దండెత్తివచ్చి రాయమారుదుర్గమును మరల జయించి స్వాధీనము జేసికొనెనని మన మా హింపవచ్చును. ఈమధ్య కాలమున గృష్ణరాయలు కలింగకొటూరు విజయయాత్రలయందు నిమగ్నుఁడై యుండెను; అది యాదిలుఖానుని కడక నెఱవేర్చు కొనుట కనుకూలమైన సమయమే. రాయరాణువ యంతయు గలింగాది యుద్ధయాత్రలయందు పనిపడి యుండుటవలన, గడిదుర్గములను సంరక్షించుటకు దగిన బలములం దధివసితములైయున్నను, ప్రబలఁ డగు శత్రువెత్తివచ్చిన నతని మార్కొని పాఱిదోల జాలిన దళము లందుబడి దూరమున లేవు. ఈ సంగ తిని గుర్తించి యాదిలుఖాను రాయసామ్రాజ్యముపై నెత్తివచ్చి రాయమారు మున్నగు సంతర్వేదిదుర్గము లను వశపఱచుకొని యుండవచ్చును.

1. పెరిప్లూచరిత్రయందు (*Briggs Ferishta III, IV 48 f*) రాయమారుదుర్గము హిజరీ ౯౨౭ అనగా క్రీ. శ. ౧౫౧౬-౨౦ వఱకును రాయలస్వాధీన ముండియుండెననియు,నప్పు డిస్కాయీ లాదిలుఖాను దానిని వశపఱచుకొనుటకుదండెత్తిరాగా రాయలాతని నోడించి తఱుముగొట్టెననియు చెప్పియున్నది. కాని ఇది వాస్తవము గాదు. ఏలనఁగా, సమకాలికుఁడును ప్రాయశః ప్రత్యక్షద్రష్టయు నగు న్యూనిజు రాయల దండయాత్రసమయమునందు రాయమారు ఆదిలు ఖానుని యాధీనమున నుండెనని వ్రాసియున్నాడు. (*Nuniz, P. E. IV. 334 f*). పెరిప్లూ యర్వా చినుఁడు; అతని వ్రాతకంటె సమకాలికుఁడును రాయలవంటి దండయాత్రను జూచుటకు బోయియుం డిన న్యూనిజుఃకృములు విశ్వాసపాత్రములు గదా. కావున, నూరులు మున్నగు నాధునిక విజయనగర చరిత్రకారుల మార్గము ననుసరించి న్యూనిజు వివరిం చిన వృత్తాంతమే సత్యాత్మకమైన దని విశ్వసించు చున్నాను.

ఆతఁడెత్తివచ్చిన సమయ మిదియని నిర్ధారించి చెప్పటకు వలనుపడదు; కాని ఊహించుటకు గొంత యవకాశము గలదు. అముక్త మాల్యదయాశ్వాసాంత ములలో మొదటి నాల్గింటియందును ఉదయగిరి కొండ వీడు కొండపల్లి సింహాచల విజయములను దరువాతి రెంటియందును కెంబావి నైజామున 'యావనావనిదవు'

లపైని విజయములును కడపటివానియందు కటకవిజయమునువరుసగా జేర్చొనబడియున్నది. దీనివిబట్టిచూడఁగా గృష్ణరాయలు క్రీ. శ. ౧౫౧౬-౧౭వ సంవత్సరమున సింహాచలమున విజయ ప్రంభమును నిల్పినపిమ్మటను గటకదహనమునకు బూర్వమును మహమ్మదీయులతో కెంబావికడను నైజామున యావనావని ధవుని మఱి గృహశిచెంతిను యుద్ధముజేసినట్లు తెలియుచున్నది. ఆశ్వాసాంతో క్షవిజయము లవి చేకూడిన కాలక్రమముననుసరించి పేర్కొనబడియుండిన, కెంబావి యవనులతోడను నైజామునయావనావనిధవునితోడను గృష్ణరాయలు యుద్ధము జేసినది క్రీ. శ. ౧౫౧౬ నకు దరువాతను ౧౫౧౮ ముందునై యుండువలయును; అనగా నీ యుద్ధములు కెండును ౧౫౧౭-వ సంవత్సరమున జరిగినని స్థూలముగ జెప్పవచ్చును.

ఈ సందర్భమున రాయలు మహమ్మదీతోజేసిన యుద్ధము రాయవాచకమునందును బ్రస్తాపింపఁబడియున్నది. కాని యందు కెంబావి మాట లేదు; నైజామున యావనావనిధవుని రాజధానియగు నహమదునగరమును రాయలు నాశనము గావించినట్లు వచించియున్నది; మఱియు నది క్రీ. శ. ౧౫౧౮-వ సంవత్సరమున నాగార్జున కొండను సాధించిన పిమ్మటను ౧౫౧౬-౧౭ న పొట్నూరు సింహాచలముకడ జయప్రంభమును ప్రతిష్ఠించుటకు ముందును నడచినట్లు చెప్పియున్నది. కృష్ణరాయ విజయమునందుగూడ అహమదునగరమున రాయలు దురకలను జయించినట్లు కలదు. యుద్ధకాలనిర్ణయవిషయమై పై గ్రంథముల సాక్ష్యమిచ్చుక ఖిన్నముగ గన్పడుచున్నను, కలింగ జైత్రయాత్రమధ్య రాయ లొక పర్యాయము మహమ్మదీయులపై జయప్రదముగ దాడినడచెనని యవియొక గ్రీవముగ బల్కుచున్నది.

ఇట్లు రాయలచేబరాజితులైన తురకలెవ్వరో కనుగొందుము. ఈ యుద్ధమునుండి మరలివచ్చినపిమ్మట గజపతి రాజ్యముపై మరల గూచిడయ నుంకించుచున్న రాయలనువారింపు తిమ్మరసయ్యవాక్యముల వలన వా రెవ్వరై నదియు తెలియవచ్చుచున్నది.

2. రాయవాచకము (కాళి నాడ, 1933) పుటలు 93-94.

3. కృష్ణర. విజ 3: 66

‘అప్పాజీ రాయలవార్షికో మూడు తెగల తురకలరాజ్యములై కంపొలరశేఖ వారి దుగ్గాలున్న స్థలాలున్న కట్టుకొని అహమదునగరం ఆమిద్యాలు విత్తించి గజపతి వారి గిరిదుగ్గకం స్థలదుగ్గకం యివి అన్నియు ఆక్రమించినట్టాయను. ముందర కదలి పొయ్యేది కార్యంకాదు.’²

ఇంతకంటే స్పష్టతరముగ గృష్ణరాయవిజయమునందు,³—

‘ఇతరులు శక్తుల తలపడేదుల
శాహు నిజము శాహులకొ
గుతపనముల్కునుక గెలిచి
బొబ్బన సర్వగిరింద్ర దుర్గముల
జతురత గైకొనక ధర
నసాధ్యము నీకిక గల్గదైన నం
చిత యశ యొక్క వన్నపము
జేసెద వేదరఁ జిత్తగింపుమా;

ఇందువలన కృష్ణరాయలు కెంబావి యహమదునగరములకడ నోడించిన తురకలు ఆదిలుఖాన నిజాములో ముల్కు కుత్బుల్ ముల్కులను, విజాపురాహమదునగరగోల్కొండసేలు ప్రభువులని తెలియువచ్చుచున్నది.

ఇక రాయలు కళింగజైత్రయాత్రను నమము నామపై జేర్కొన్న దురకరాజులపై సేలయై త్రిపోయెనో కనుగొనవలసి యున్నది. విచారింపఁగా దీనికి ముఖ్య కారణము రాయసామ్రాజ్యముపై దురకరాజులందఱు నేకముగనో, ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగనో నడిపిన దిండయాత్రలని తోచుచున్నది. క్రీ. శ. ౧౫౧౬ ప్రాంతమున కుల్లీకుత్బుల్ ముల్కు విజయనగర గణి ప్రదేశమందిలి దేవరకొండ పానుగలు గన్నుర కోవిల కొండలను నాలుగుదుర్గములను రాయల సైన్యముల నోడించి కైకొన్నట్లు ఇంతకుముందరి ప్రకరణమున విదితము సేయబడి యున్నది. ఇస్కూయా దిల్ ఖాను రాయమానసుగూడ అప్పుడే స్వాధీనపఱచుకొని యుండువలయునని ముందర యూహించితిమి. అహమదునగర నిజాములో ముల్కు పీఠికి దోడెనడచి యుండవలయును. ఇట్టి సంఘటన నూతనమైనది కాదు. తత్కాలము పలుమార్లు నడచినదే. ఈ మాదిరిట్లు తురకరాజులును కెండు ఉచ్చేకములతో నీ యుద్ధకార్యమును చలఁపెట్టి

లున్నది. గజపతికి నోవ్వుపలయునను ఇచ్చు యొకటి : గజపతివారికిని తురకరాజులకును రాజకీయమైన మైత్రి గలదు. ఇప్పటివలె సవ్యదును రాజు లొంగొరుల సంస్థానములలో దను ప్రతి నిఖిలను నిలుపువాడు; ఈ ప్రతినిధులు తాత్కాలికముగ నేర్పిన యొక కాంగ్రెస్ మువచ్చి పోవు రాయబారులును పూతలును గారు. స్థిరముగ నొకరాజు పతునున మరెయొకరాజు నాస్థానమున నుండు నియోగము. అప్పటి రాజకీయ పరిభాషయందు వీరికి స్థానాపతులని పేరు. ఈ స్థానాపతు లిప్పటి రాయబారులవలె సవ్యరాజ్యములందు దను రాజ్యమునకు సంబంధించిన యావద్విషయములను జేప్పడనియక నూగుటయొక్కాక ఆవ్యరాజ్యముల మర్మములను గనుగొనుటకొఱకు నిరంతరము మాటు వేసముల సంచరించుచుండు జేగరులకు ప్రాప్తయ్యుంకిరి. తమ గుగ పెక్కురాజ్యముల స్థానాపతులు సమావేశమై తమరాజ్యముల కన్నిటికిని సామాన్యములయిన రాజకీయసమస్యలను జర్చించి వానిని దీర్ఘానుసేయు మార్గముల నన్వేషించునారు. కృష్ణదేవరాయలు మహమ్మదీయరాజ్యములపై దిండు వెడలబోవుచున్నాడనుచున్న ప్రచుర మునుంట్లటె ఇట్టి స్థానపతుల సమావేశ మొక్కటి విశాపురమున గూడెను.

గూడెమునాడు కులకు గా గుండురు దివాణంలో ముందర ఆగూవచ్చి నొంజొంపండిరులు వెందలయిన వాగు నియోగములువారివచ్చి కుతపనముల్క వారి హేజీబులు ముకుందపండ్కిరులు వెందలయినవారు కూర్చుండి ఆలోచనచేసినది:—కర్నాటకం సింహాసనానకు నడవంగా, కృష్ణరాయలవారిని అధిష్ఠాన కర్తలను జేసిన వారధ్యం తురకలమీద కార్యం కాయ ఆలోచనజేసి అందుకై యత్నములు చేస్తావున్నారు. అన్ని వివరాలకు విజయనగరముననుండి కాకితములు వ్రాశవచ్చెను. ...మంత్రాలోచనగా వార్తలైనవి: కర్నాటకం వారు సేరదు బలమించిన పై గజపతివారికిన్ని మనకున్న మున్నెరికం గాకుండుగా వుండును. ఆరితు గాకుండు అందునకైన యత్నంగని సరుగు గుగ్గాలను రస్తుసామగ్రిలు వేయించి బలవంతంగా యేనుగలు గుట్టాల్కొక్కలగులు వుంచవలెను. అని ఆలోచన

4. రాయవాచకం (కాకినాడ, 1935), పుటలు 46, 47, 49, 78.

జేసినవారై యేదుల శాహువారిలోను...నిజాంశాహు వారున్న కుతుపనములకవారున్న విజయనగరాని నుండి కాకితములు వ్రాశవచ్చినది విరి ఆలోచన పరులై యిక్కడికి కాకితములు అంప్పి రమతము సరుగు స్థలములు పదిలపరచుకొని గూడె హెచ్చరికలతో నున్నారు...

‘గజపతివారు.....పరస్థలపు నియోగములతోనున్న సంభాషణ శేయిగా నిజాంశాహు వారి నీలాదిపంతులువారున్న యేదుల శాహు కుతపనములక వారి స్థానాపతులున్న..... కర్ణాటకాధీశ్వరులు కార్యముఖానకు నడిచే వారై చతురంగబలమున్న జతచేసుక టైలు వెరసి సగుదులకువచ్చి కనుపించుకొనేవారై యున్నారు. యావరకు ఉత్తరం దక్షిణం దొరలకార్యాలకు హాని వృద్ధులకు సహాయసంపత్తి నరుపుదురు. ప్రబలమైన కార్యాలెత్తే అందరున్న వికగ్రీవమై ఉత్తరం అఘుపురం గారి కార్యాలకున్నా నివహించురుగా. ఇప్పుడు అంతేశి కార్యాలు యేమి వున్నది? సరుదున వుండేవారు గనుక—యితరం గాదుకదా. యేదుల శాహువారున్న నిజాంశాహున్న, కుతుపనములక వారున్న సగుదులు స్థాపాధిగా యోచనకాయగా పనిలేదు. అందుకు మించిచ్చిన కార్యాలెత్తే అహుముగు నగరపర్యంతం వత్తురు—అని ఘనంగా వ్రాశి అంప్పివారు.’⁴

రాయవాచకమునందు పై వివరింపబడిన స్థానాపతుల వృత్తాంతము విశ్వాసపాత్రమేని—కాదనుటకు గారణము గానరాదు—దక్కను మహమ్మదీయప్రభువులకును గజపతివారికిని రాజకీయములందు మైత్రి కలదనియు, సుత్తరమున అఘుపురము (ఆగ్రా) వారి తోను దక్షిణమున కర్నాటకంవారిలోను యుద్ధము పొసగినప్పుడు వారంద రెక్కిభవించి శత్రువును దొర్లెనువారనియు చెల్లమగుచున్నది. క్రీ. శ. ౧౫౦౯-౧౦ యందు కృష్ణరాయలు మహమ్మదీయ రాజ్యములపై దిండు వెడలబోవుచున్నాడను వదంతి పుట్టినప్పటినుండియు నతని వారంద రేకమై ప్రతి ఘటించుటకు ఒండొరులతో సంప్రతింపులు సాగింపుచు, బూర్వమర్యాదప్రకారము గజపతినిగూడ తమ కొత్తాసిగనుండుమనియు దమతో నేర్కొనించుట మేల నియు నతనికి బెలియబరచిరి. గజపతులకును-గర్భాటక

చక్రవర్తులకును శ్రేష్ఠత్వము తరతరములుగ బెరిగి వచ్చుచుండెను; కర్ణాటక చక్రవర్తులతో గుండ్లము సంభవించినపుడు గురకలసహాయమును బొందుట కపి శేష్యునికాలమునుండియు నాచరణయందుండిన పాత మర్యాదయెకాని క్రొత్తది కాదు. కావున గజపతి ప్రతాపగురుడును కృష్ణరాయల ప్రతిఘటించుట కొఱకు దక్కను మహమ్మదీయ ప్రభువులతో నేకీ భవించెనని నిస్సంశయముగ నంగీకరింపవచ్చును.

ఇట్లు మున్నెఱుకగలిగి కర్ణాటకులను గడిదాటి రానీయకకు వెనుక గ్రోయుటకొఱకు మహమ్మదీయ ప్రభువులును గజపతివారును జేసిన ప్రయత్నము లన్నియు గృష్ణరాయల రణకౌశల్యమువలన విఠళము తైపోయెను. ప్రారంభమునందె మహమ్మదీయుల కశని సంకాశమైన దెబ్బతగిలెను. క్రీ.శ.౧౫౧౧-౧౨ ప్రాంతమున కృష్ణరాయలు గృష్ణాతీరమున మూడిండ్ల గురక రాజులదళములను విఱుగఁబడిచి చెల్లాచెదురు గావించుటయేకాక కృష్ణకుదక్షిణమందుండిన వారిదుర్గములను రాష్ట్రమును నాక్రమించుకొనెను. తరువాత గజపతి సామ్రాజ్యముపై నెత్తిపోయి యుదయగిరి కొండవీడు కొండపల్లి మున్నగు తీరాంధ్ర సుప్రసిద్ధ దుర్గములను తత్సంబంధిరాష్ట్రములను జయించి స్వాధీనము చేసికొని తెలింగాణను బ్రవేశించి యచటి కొటలను సీమలను ఆక్రమించి, కళింగమగ్యమందలి సింహాచలము చెంతకు బోయి విడిచెను. అప్పాచి తిమ్మరసయ్యవలె దక్కను మహమ్మదీయ ప్రభువులును గృష్ణరాయలు గజపతిరాజ్యములోనికి చాలదూరము పోవుకొని పోయెనని తలచిరి. రాయరాణువధాటి కాగజాలక పాటుగజపతికిదోష్టమటకు అదియే యదననియెంచిరి. అప్పుడు తాము విజయనగరసామ్రాజ్యముపై నెత్తి పోయి తాకిన దమ దండయాత్ర నడ్డగించుటకొఱకు గృష్ణరాయలు గళింగమున యుద్ధము సల్పుచుండిన సైన్యమునందలిని గాక ఖోయినను జాలభౌగమును మరల్చుకొని రావలసివచ్చుననియు నందుమూలమున గజపతివాది రాయసైన్యముల యొత్తికి తగ్గిపోవుననియు దలచి ఖాజుల ముస్తీగు చేసికొని బయలు దెడలిరి కేవలము గజపతికి సాయముసేయు నపేక్ష యొక్క టియె నారి నీ దండయాత్రకు బురికొల్ప లేదు. ౧౫౧౧-౧౨ వ సంవత్సరమున రాయలచే దమకు గల్గిన పరాభవమునకు బ్రతీకారముసేయు దలంపును

నప్పు డతడు దమచేతినుండి నాచికొన్న దుర్గములను రాష్ట్రమును మరల సంపాదించవలయునను గోరికయు నారిని ద్వర పెట్టెను.

ఈ దండయాత్ర నెదుర్కొనుటకై కృష్ణరాయలు కళింగ శైత్రయాత్రను మగ్యయం దాపి దక్కను గురకరాజులపై నడచినది. ఈ యుద్ధమున నడచిన యుభయంశములను గెంటినిమాత్రము రాయలు శేర్మొనియున్నాడు. (1) కెంబావి కయ్యము:— కెంబావి ప్రాచీన బహమనీ రాజధానియగు సుల్బగ్గకు వైపుతి దిగ్భాగమున నేబది మైళ్ళదూర మునను, ఇదియ రామల రాజధాని యగు విజాపురమునకు దూర్పున గొంచె మించుగ నంతియదూర మున మన్న గ్రామము. నీదరు అశుచుదానగర రాజ్యముల సరిహద్దులు సమాస మందె యుండినవి. ఇచట నొక బల్లమైన కొట యుండెను. అది యప్పు డెవ్వరి యేలుకొడికింద నుండెనో చెప్పటకు నీలులేదు. మహమ్మదీయ రాజ్యములోని కంతదూరము గృష్ణరాయలు చొచ్చుకొనిపోవుటనుజూడ తత్సూర్యము మహమ్మదీయ ప్రభువులనోడించి వారిని నెన్నంటి తఱుముచుబోయి నట్లున్నది. ఆగుక్తనాల్యదలోని వర్తననుబట్టిమాడగా కెంబావిగూర్థము భయంకరమై యవనజనమారణ కారణమైనట్లు తోచెడిది. (2) నైజామునయావనావని గపుని మణిప్రాసాద నిర్మూలకము:— రాయవాచకము నందును గృష్ణరాయవిజయమునను రామలు అహ మదురగరముపై నడచి యుచట చురకల నోడించి యాపట్టణమును నేలమట్టము గావించినట్లు చెప్పి యున్నది. రాయవాచకమున జరిగిన యుద్ధాంశములు వర్తనాడంబరము లేక సంగ్రహముగ నిట్లు వివరింపఁ బడినవి:—

‘అహముదావగరమునకు నడచగా కొనమూకల వారు నెలిపాఠ్యాలు చొరబడి చెరబోరావట్టి చాలా కంపొలంశేయం గా కొటలోని గుర్రాలు వారు నెల్లి వచ్చి యెదుట నిలిచి జగదమియ్యంగా మాడుం ముక్కలు ఘోషియలలో గా గెందు వేలుం న్నెనమం న్నూరుగుర్రాలున్న అన్నియు రోతులున్న చాప కట్టుగా మృతిబొంద్ది. గనక యీ సమాచారం కొటలోవున్న మొదటిదొరలెనవారు విని ఇట్లను మనం కొటలో నిలిచివున్నట్లెత్తే చేపట్టుగా పట్టుక బోదురు. అందునుంచి చాలా అవమర్యాద అని

దొంగిల్చి యేమిబోయినాబోని అని కోటనువిడిచి పారి పోయిరి. గనక రాయలవారు ఆకోట యిడియ గొట్టించి ఆపట్టం దొంగిల్చి పోయిరి అంతమేరానన్న వెలిపాల్కొలుండ్లు గుండ్లించి అమిదాలు నిల్లేళ్ళు విత్తిం చెను.5 కుమారభూర్లటి ప్రేమంశములచే ప్రబంధ భక్తిని ఇట్లు వర్ణించినారు:—

‘దర్బంబున ననుదానగరంబునయు గరంబు చురంబునేయందలంచి యప్వరంబు నలుదెసలం జుట్టు ముట్టినంబెట్టదరియు బెదరియుఁ జెవరియుఁ దజ్జాన పదవర్గంబు నలుదెసలం బాఠునిఁజిన రాగంబున నచ్చటి యవనబలంబు దెసంగవలంబునన్ గోటపడలి వడిం దలపడినం బోరు భగోరంబై కారవ పాండవ రణంబునుంబోలి గాంధేయ కుంభజాత దుర్మాసన పీఠలక్ష్మణ కర్ణ శల్యహరణ కారణంబై...మెఱయు నచ్యుత్తవిడికి నోహటించి చలించి పళాయమాదులకు పారసీకుల ననేకుల గాంధీకులని యొంది బ్రదుకు గురుగాక యని యుపేక్షించి తదీయస్థలంబున గయ న్భజంబై తిలించి’ అలి.6

మై నుదాహరింపబడిన రెండు వర్ణనలనుందును కొంతభేద మగుచున్నది. రాయనాచకమునందు గృష్ణరాయ లహమదునగరపుగోట నిడియగొట్టించెనని యున్నది. కృష్ణరాయవిజయమునం దాప్రస్తావము గానరాదు. కుమారభూర్లటి నూయంశము నెందుకు పేర్కొనలేనోకాని కోటను ఇడియగొట్టినదిమాత్రము వాస్తవము. కృష్ణరాయల సామ్రాజ్యమే రాయనాచక వర్ణన యధార్థమని దుజువు సేయుచున్నది. ఆముక్త మాల్యదప్రస్తావనాసాంకేయమున,

‘ఇది నైజామున యావనావనిగ
వాహీనాభ్రచుంబి స్ఫుర
ద్విదితాభిలమణీగృహళిదళనో
ద్యోలోగ్రహస్తి ప్రజో
ద్యదనీకాగ్రగ కృష్ణరాయ,’

అని చెప్పకొనియున్నాడు. ఈ మణిగృహళి యహ మదనగరపు గోటలో నుండినవి. వీని పరిసరముల

యందే యహమదునగరము నిర్మింపబడెను. ఈ నుందిర ఫట్టణ నిర్మాణములనుగూర్చి ఖైర్ము యిట్లు వ్రాసియున్నాడు. బహమనీసుల్తాను ఖైన్య ముతో నహమదునిజాముల్ముల్కుకు జరిగిన యుద్ధమునందు నిజాముల్ముల్కునకు జయము గలిగెను. ఈ గణితేత్రమున క్రీ. శ. ౧౪౯౦ సం॥న అహమదు నిజాముల్ముల్కుక చక్కని ప్రాసాద మును నిర్మించి దానిచుట్టును కనులపండువు సేయు నుపవనమును వేయుటచే నా విజయమున కుపవన విజయమని పేరు వచ్చినది; అతని తరువాతివారాతోటను మరింత మనోజ్ఞము గావించిరి. మఱియు దానిచుట్టును కోట కొత్తలము లెత్తించి దానికి నిజాము ఉపవనమని నామకరణము గావించిరి. ౧౪౯౪ సం॥ న దనరాజ్యమున కొక రాజధానిని నిర్మింప నిశ్చయించుకొనెను. ఈ యుద్దేశముతో నతడు నిజాము ఉపవన పరిసరముల సేనానదీతట మునను నహమదునగరమును నూతన పట్టణమునకు మనాది వేసెను, తరువాత క్రీ. శ. ౧౫౦౦ ప్రాంతమున దౌలతాబాదు ముట్టజినండి మరలివచ్చినవెంట నిజాము ఉపవనము చుట్టు కోటనుగట్టి యం దెట్లు తాతితో నొక మందిరమును గట్టించెను.7 ఈ నిజాము ఉపవనములోని ప్రాసాదములె కృష్ణరాయ లీయ డియగొట్టిన గృహళి. అవి యహమదునగరపుగోట లోనివగుటచే గోట నిడియగొట్టక వానినిడియ గొట్టుట సాధ్యమైన కార్యము గాదు; కావున రాయ నాచకమున జెప్పినట్లు కృష్ణరాయ లహమదు నగరపు గోట నిడియగొట్టుట నిర్భువము. కాని యీ విజయ ములమాలమున గృష్ణరాయలు విశేషము లాభమును జొందినట్లగుపడదు. రాయనాచకమున మూడు తెగల తురకలరాజ్యమంత్రా కంఠాలంజేసి వారి దుర్గములను స్థలములను గట్టుకొన్నట్లు వ్రాసి యున్నది. తురకల రాజ్యములను గంఠాలము జేసినమాట వాస్తవమే; కాని యీ యుద్ధానంతరము తురకల రాజ్యమందలి దుర్గములును స్థలములును వారి యధీనమందే యుండుటచే గృష్ణరాయలు వానిని గట్టుకొనె ననుట యతిశయోక్తి. ఇంతియకాదు రాయమారు మున్నగు నంతర్యేదిదుర్గము లింకను ఆదిలుఖానుని యాధీనమునందె యుండినవి. కోవెలకొండ మున్నగు ఫవి కుత్బుల్ముల్కుక్రిందనె యుండినవి. తురకలను పరాభూతులను గావించియు గృష్ణరాయ లీ దుర్గ

5 రాయనాచకం (కాకినాడ. 1983 పుట 93.)
6. కృష్ణరా. విజ 8: 65.
7. Briggs Ferishta III pp 197, 200-01204.

గ్రహమున కేల పూనుకొనలేదు? అనుప్రశ్న యొకటి సహజమున గోరుచున్నది. ఏల పూనుకొనలేదో కనుగొనుటకు దగిన సాధనములు లేవు, కాని యాహ సేయవచ్చును.

రామాయణములో నిడుకలవేట్లాట యన్నట్లు కలింగ జైత్రయాత్రమధ్య మం దావిర్భవించిన ది కెంబావి యహమచునగరముల యుద్ధప్రసక్తి. తత్తారణమున నడచుచుండిన కలింగ దండయాత్రనాపి మహమ్మదీయ ప్రభువులతో గృష్టరాయలుగయ్యుచునకు రావలసి వచ్చెను. వానిని పరిభవించి తఱుమగొట్టిన సింహుడు నా రాక్రమించుకొని యుండిన దుర్గములను దైకొనుట వ్యవధి లేకపోవుటచే వానిని దరువాత యింపవచ్చునని తలచి కలింగమునకు మరలిపోయి యుండును. ఐహిరంగస్థలయుద్ధముకంటె గోటల యుద్ధమిది సాధించుటకు దీర్ఘకాలము పట్టును. రాయలు మహమ్మదీయు లాక్రమించుకొనియుండిన గడికోటలను సాధించుటకు గడగిన, గతియైని దండయాత్రను దడకనిష్ఠతో సాగించుటకు పిలువెడు. అవకాశముగలిగిన నతడు రెక్కొని క్రొత్తగ దళములను గూర్చుకొని ప్రజలుడై తాక్కొనవచ్చును. కావున గజపతి కట్టి యవకాశము నీయక నరసి సంపూర్ణముగ విడిచి సంధికోటబలచి యావల మహమ్మదీయుల పని బట్టింప వచ్చునని నిశ్చయించి సింహాద్రికి దరలిపోయి యుండును.

రాయమారు

(క్రి. శ. 1520)

కలింగ దండయాత్ర జయప్రదముగ ముగిసినది; మాతునిచ్చి రాయల కువ్వహమొనర్చి గజపతి రాయలతో సంధిజేసికొనెను; అనకుండైయుండిన కాటూరు ప్రభువునిహతుఁడాయెను; అతని ధనసంచయము రాయ భండారమును జేరెను; రాష్ట్రము రాయ సామ్రాజ్యమున గలసిపోయెను. ఇక తురక లాక్రమించుకొని యుండినదుర్గములను జయించి కైకొనుటకు బ్రయత్న పడవలసియుండెను. అందు ముఖ్యమైనది కృష్ణా తుంగభద్రల యంతర్వేదియందలి రాయమారు. మొట్టమొదట నాదుర్గమును సాధించి యంతర్వేది సంతటిని తన యధికారము క్రిందికిచెచ్చుకొని దక్కిన చిల్లరకోటల నటుపిమ్మట సులభముగ

స్వాధీనపఱచుకొనవచ్చు నని నిశ్చయించి యా కార్యమును నెఱవేర్చుటకు దగిన ప్రయత్నములు చేయగడగెను.

రాయమారుదండయాత్ర ప్రకటనసందర్భము న్నాని జొక కథను చెప్పుచున్నాడు:—

సయ్యదు మర్కర కథ: ఒకనాడు కృష్ణ దేవరాయలు సాళువతిమ్మయితో సాళువ నరసింగ రాయల మరణపత్రమందలి యాశేముచొప్పిన నందు బేర్కొనియుండిన దుర్గములలో నొక్కటి యైన రాయమారును ఆదిలుఖానుని జయించి స్వాధీనముజేసికొనుటకు నిశ్చయించితి ననియు, నంతకు ముందు నలువజేండ్లనుండియు నాటివఱకును వర్తిల్లుచు వచ్చిన దను రెండురాజ్యములయొక్క మైత్రిని భంగ పఱచుటకు వెరవెటుగక నున్నాడననియు జెప్పెను. అందుకు సాళువ తిమ్మయ ఇట్లు జవాబు చెప్పెను. రెండురాజ్యములకును మైత్రి కొన్ని నిబంధన ననుసరించి నడవవలసి యున్నది:—ఇరుపక్షములవారియం దెవ్వరిరాజ్యమునుండి యేనియు జమిందారులు, ఋణ గ్రస్తులు ద్రోహి దళపతులు మున్నగువారు పాటిపోయి రెండవవారి యంట జేరిన, నట్టివారిని దమకు బట్టియీవలయునని మొదటివారు కోరినయెడల రెండవవారు వారి నప్పగింప వలయును. ఏలినవారి క్రింది భూస్వాములును, అప్పపడి ధనమునీయవలసిన ఋణగ్రస్తుల నేకులు ఆదిలుఖానుని రాజమున డాగియున్నారు. కావున ఆ నెపము నెదిదండు వెడలవచ్చునని యత డుపాయము జెప్పెను; కాని ఇతరమంత్రులందు కొప్పకొనలేదు.

కృష్ణరాయల కొలువున సయ్యదుమర్కరను మహమ్మదీయు డొక డుండెను. వానిచే నలువది వేల పర్గావుల వైకమిచ్చి గుఱ్ఱములను గొనుటకు గోవా పట్టణమున కంపియుండెను; గోవాకు రెండు లీగుల దూరమునపోండా యనుస్థలము గలదు అది మహమ్మదీయులకునికి పట్టు. మర్కరాస్థలమును జేరి యచటి నుండి యాదిలుఖానుని రాజ్యములోని కౌధనమునంతటిని నెంటగొనిపరారి చిత్తగించెను. పోండా యం దాతడుండగ నాదిలుఖా నాతనిపేర నొక యుత్తరమువ్రాసిపంపెననియు, దత్కరణమున నాత డాదిలుఖానుని రాజ్యమునకు బాఠిపోయెననియు గొంధణు

చెప్పదురు. సయ్యదుమర్కరు పలాయనము రాయల కెఱుకపడినంతటనె, యతను పెక్కుసంవత్సరములగ రెండురాజ్యములకును వర్తిల్లుచున్నమైత్రి యాద్రోహి కారణముగ విఘాతమునెయుట యుక్తముగాదనియు, వానినిబట్టి తనకడ కంపవలసినదనియు గోరుచు నొక కమ్మనాదిలుఖానుని పేర వ్రాయించి పంపెను. ఆకమ్మ యందగనె యాదిల్ఖానుఁడు ఖాజీలను మంత్రులను రప్పించి వారి కౌలేఖ్యము బదివి వినిపించి వారిని సలహా యడగెను. మర్కరు సయ్యదు, అనగా ముహమ్మదుప్రవక్తవంశసంబనితునగుటచేతను, ముల్లాశాస్త్ర విశారదుడునగుటచేతను నాతని రాయలకుబట్టి యారా దనిరి. అంతట నాదిల్ఖా నొకయుక్తి నవలంబించెను; మర్కరుకు దాబులును రేవుపట్టణమును జాగీ రొసగి యతనినచటి కంపి, యతడు దన యాస్థానమునలే డనియు, నతనిసంగతి తనకేమియుఁ దెలియదనియు బదులు వ్రాసియంపెను. దాబులునుండి యా సయ్య దెచ్చటికిఁ పోయిపోయెను.

ఈ విషయ మెఱుకపడగనె రాయలు దక్షిణమె గాబులుపై దిండువెడలిపోయి నూడు దీర్చుకొన నిశ్చయించెను. మంత్రు లల్పదనముకొఱకు సయ్యదుపై యుద్ధమునకు వెడలుట పాటి గాదని వారిం చిరి. కాని రాయల దృఢసంకల్పమును సురైజింగి, 'దేవా! దాబులుమార్గమున బోవలదు; ఇప్పు డాదిలుఖానుని యశీనమున నుండు రాయమారుపై దండువెట్టుఁడు; అది పూర్వము మనరాజ్యమునకు జెల్లుచుండినదిని విన్నవించిరి. మంచిదని వారి సలహా నంగీకరించి, సయ్యదుమర్కరు వృత్తాంతమును దెల్పుచు మద్రాసులోఁ దె, మెల్లెనో, డెన్తూర్, విరిదో అనువారలకు ఉత్తరములు వ్రాయించెను 8

క్రీ. శ. ౧౫౫౦ ప్రాంతమున దా విషియా యను చరిత్ర గ్రంథమున ప్రథమదశకమును బ్రకటించిన బ్యారాసు ఈకథను గించి ద్వితీయముతో నిట్లు చెప్పచున్నాడు:—

'ఆదిలుఖానుని తంత్రము చేసి బోను కెక్కింప వచ్చునని యెఱిగి కృష్ణరాయలు పెక్కిండ్లుగ దన

కొలుపునందుండిన సయ్యదుమర్కరును మహమ్మ దీయుని బిల్వించి, నలువదివేల పద్మావుల నెత్తికొని గోవాకుబోయి యచట పారకేక చేశమునుండివచ్చు సజ్జములను గొనుమని యాజ్ఞాపించెను. మన కచ్చానునకు గూడనాయర్థమును సాధించు నుద్దేశముతో, నాయంక మెల్లరకు దెలిసియుండుట మేలని యెంచి బాబూ గొ వ్రాసెను. సయ్యదుమర్కరు రెనవశేషమున నున్న గొ విదివ్యామోహముచేతనో, యాదిల్ఖానుండిన యుత్త నకుఁబోయె, గోవాకు మూడులీసుల దూరమునం దుండుపోండ యను రాజాదరియకు వచ్చి చెననెట్లుట ఆదిలుఖానుని రాజ్యమునకు బాచిపోయెను. అతడు తన చెంతకురాగనే యాదిల్ఖాను, అతడు ప్రవక్తముహమ్మదుయొక్క మహాన్నత కుటుంబమునకు జేంచిన వాడుగుటచే నతనికి చావులు రాజాదారి యను దాగీ రుగ నొసగి యచటి కంపెను..., కాని తరువాతి కొన్ని దినములలోనే యత డచట గానరాక మాయమై పోయెను. అతనిచెంత నున్న నలువదివేల పద్మావులను హరించినపిమ్మట ఆదిల్ఖా నాతని కంపించెనని చెప్పదురు. 9

ఇట్లు కృష్ణరాయలకు సమకాలికులును నించుక తరువాతివారునైన పోర్చుగీసు చరిత్రకారులును జెప్ప సయ్యదు మర్కరుకథయందు సత్య ముండిక పోదు; కాని వారి యాచార్యమును సంశయగ్రస్త మునెయు నట్టియంశములు వారి కథయందు లేక పోలేదు. ఇందు ముఖ్యమైనది విద్యానగర విజాపురరాజ్యముల మైత్రి. క్రీ. శ. ౧౫౨౦-వ సం॥ న కృష్ణరాయలు రాయమారుపై దండు వెడలుటకు పూర్వము నలువది సంవత్సరము లనగా ౧౪౪౦ నుండియు పైరాజ్యముల రెంటిమధ్య మైత్రి వర్ధిలుచుండినట్లు న్యూనిజు చెప్పియున్నాడు. ఇది యబద్ధమని నోరువిచ్చి చెప్పనవసరము లేదు. విజాపురరాజ్యము స్థాపింపబడినది క్రీ. శ. ౧౪౮౯-వ సం॥ నందని మహమ్మదీయ చరిత్రలవల్ల తెలియుచున్నది. అది మొదలు రాయమారు యుద్ధపర్యంతము గడచినయేండ్లు ముప్పదియొక్కటి. ఈ ముప్పదియొక యేండ్లకాలములోపల విద్యానగర విజాపురములకు పెక్కుమార్లు యుద్ధము నడచినట్లు మహమ్మదీయ చరిత్రలవల్లను, హిందూవాఙ్మయమువల్లను, విజయనగరచక్రవర్తుల శాసనములవల్లను తెలియ

8. Nunis F.E. pp 323-25.

9. Ibid W. 325, W. 2. . .

వచ్చుచున్నది. కావున ఈపట్టున న్యూనిజుమాట సత్యతత్వము గాదని వేఱుగ జెప్పవలయునా? దీని వలెనే మర్కరు కథయు ససత్యమైయుండరాదా యను సంశయము గలుగవచ్చును. ఓటిరెంటికిని గల తారతమ్యమును గ్రహించితిమేని యట్టి యనుమానమున కవకాశముండదు. విద్యానగర విజాపురముల మైత్రి న్యూనిజులనుండి కర్ణాకర్ణి గవిన్నగత చరిత్రాంశము. సయ్యదు మర్కరుకథ ప్రాయశః అతడు విజయనగరమునలో, గోవానుండి, లేక తత్సమీపస్థముగు మోయొక తావునలో నివసించుచుండినప్పుడు జరిగినది. ప్రత్యక్షముగ కంటితో జూచినది కాక పోయినను శల్లు మూచినవారివల్ల నెఱుగినది. స్వానుభవముక్రిందికి వచ్చును; కావున నది యసత్యమని నుకొనుట కవకాశము లేదు.

ఇక కృష్ణరాయలు సయ్యదు మర్కరు వృత్తాంతమును తెలియజేయుచు లేఖలు వ్రాసినవారెవ్వరో, వారి కల్లు విల వ్రాయవలసినచ్చెనో విచారించవలసి యున్నది. ఓరిలో 'మాద్రాసులో' యను వానియొందిలి 'మాద్రా' యను పేరు 'ఇమా' దని

10. F. E. p 320, N. 3

11. 'కెమెల్లకో' యనునది నిజాముల్ ముల్క్ న కాభాసరూపమని యా మాటలకు గల పోలికయే విదితము నేయుచున్నది. ఇంతే కాక 'కెమెల్లకో' సోదరి నాదిలుఖానుడు పెండ్లాడినట్లు న్యూనిజు వక్కాణించి యున్నాడు. (F. E. IV. 326); దీనిని రుజువుసేయు సాక్ష్యము లభ్యపడలేదు; కాని ఛేరిస్తా గ్రంథమునందు క్రీ. శ. ౧౫౦౮ మొదలు ౧౫౫౩ వఱకు రాజ్యము చేసిన మొదటి బుర్హాన్ నిజాం కాహు ఇస్మాయిలు ఆదిల్ ఖానుని తోబుట్టువగు మరియు జెగము నుద్దాహముజేసికొన్నట్లు వ్రాసియున్నాడు. మఱియు నీ వివాహము జరిగినది క్రీ. శ. ౧౫౨౪-వ సంవత్సరమునననియు చెప్పియున్నాడు. (Briggs-Ferishta III pp 51-2) చక్కను మహమ్మదీయ ప్రభువుల కుటుంబములలో నుండవచ్చు పెండ్లిండ్లు పెక్కు చరిగినట్లు చరిత్రగ్రంథములవల్ల దెలియవచ్చుచున్నది. కావున న్యూనిజు చెప్పినట్లు ఆదిల్ ఖానుడు 'కెమెల్లకో' (నిజాముల్ ముల్క్) ని తోబుట్టువును బెండ్లిచూడి యుండిననుండవచ్చును.

యు సతకు వీరారు సుల్తాననియు, 'విరిదో' వీరరు సుల్తానగు బరీదనియు, 'కెమెల్లినో' దెస్తూరుల యాన వాలు చక్కగ తెలియబడియునొక వేళ నది 'కెమెల్ల కో' యనగా నిజాముల్ ముల్క్ నుదానికి వ్రాయసకాని పొరపాటు కావచ్చుననియు, దెస్తూరనునది న్యూనిజు గ్రంథమున మఱికొన్ని యెడల వెనూయూ, లేక దెస్తూరను దాని గూపాంతరమునియు నది గోల్లాండునునైన కుల్లీకుత్బుషాయనియు సూయెలు గారు వ్రాసియున్నారు.¹⁰ కాని సూయెలుగారి వ్యక్తినిర్ణయమును పూర్తిగ సంగీకరించుటకు పిలుగాదు. 'మాద్రా' యను నామమును ఇమాదుతో సరిపెట్టుటకంటె 'మదార్' యొక్క యాభాస రూపమని యూహించుట యుక్తమని తోచుచున్నది. 'మాద్రాసులో', 'మదాసుల్ ముల్క్' కావచ్చును. అట్లయిన సతని గుర్తించుటకు దన సాధనము లింకను లభ్యపడలేదు. 'విరిదో' వీరరు సుల్తానగు బరీదనుటకు సంశయములేదు. 'కెమెల్లినో' సూయె లూహించునట్లు 'కెమెల్లకో' కావచ్చును. అగు నేని యతః దహమదునగిర ప్రభువగు నిజాముల్ ముల్క్ నుట సరియే.¹¹ దిసూరు కుత్బుల్ ముల్క్ ని సూయెలు చేసిన వ్యక్తి నిర్ణయము సరియైనది కాదు. ఇది ఛస్తూరి మమాలిక్, ఛస్తూర్ దీనా రసువారిలో నొక్కరి పేరై యుండవలయును. పీరిరువురికి పితాపుత్రబాంధవ్యము గలదు. ఇరువురును గృష్ణరాయలకాలమున గుల్బర్గా నేలిరి. ఈ మహమ్మదీయ ప్రభువులందఱును బహమనీ సంస్థానము వాక్రయించియుండిన సామంతులు. క్రీ. శ. ౧౪౮౧ మొదలు ౧౫౧౮ వఱకును బహమనీరాజ్యమును బాలించిన యెంద్ర మహమ్మదుకాహు కేవలము సత్యహీనుడగుటచే సామంతులపై దన యధికారమును జెల్లించుకొనజాలకపోయెను. కావున వారు తామేలుచుండిన సీమలయందు స్వతంత్రులుగ వర్తిలుటయే కాక, చుట్టుప్రక్కలనున్న తోడి సామంతులను గొట్టి వారి సీమలను జయించి నూతన రాజ్య నిర్మాణమునకు గడగిరి. తత్కారణమున వారికి పరస్పరము వైరము గలిగి యుద్ధము సామాన్యమాయెను. వీరికి సయ్యదుమర్కరు కథను చెల్పుచు కృష్ణరాయలు తరము లేల వ్రాయించె ననునది ప్రస్తుతము విచారణీయాంశము. న్యూని జీ విషయమును జక్కగ వివరించి యున్నాడు:—'కృష్ణరాయలు చించి నయకాలి. వారికి లేఖలంపినది వారిని దనకు సుముఖులను

జేసికొనుటకొకటే. వారి దళముల సహాయ మాత్రని కావశ్యము గాకపోయినను, సాహస మభిలషింపవలసి యుండెను. వారందఱు తొడిగ్గానునితో చేకమైన రాయలారని నారీతి జయించి యుండజాలదు. ఆదిగ్గానుడు దమకంటె బలాధికుడగుటచే నతనియొడ వారు

12. F. E. W. 326.

13. Nuniz, F. E. W. 326

14. న్యూని జేతని పేరును ఒగెండ్రహా. (Ogemdraho) అని వ్రాసియున్నాడు; కాని పయసు ఇలెని పేరు గండరాజోయనియు నితడు సాళువ తిమ్మయ సోదరుడనియు జెప్పియున్నాడు (F. E. W. 284). సాళువ తిమ్మయసోదరుని పరియైన నామధేయము సాళువ గోవిందరాజుని శాసనములవల్ల తెలియుచున్నది.

15. న్యూని జేతని పేరు చెప్పలేదు. నూయె లిట్లు వ్రాసి యున్నాడు. 'రాయరాజ్యము విచ్చిన్నమైన విదప, మధురయందు స్వతంత్రులై పాలించిన యచటి సుహాసామంత ప్రభువులు రాయల యడపము వాని వంశజులని బ్రాహ్మణులు చెప్పియున్నాడు.' (F. E. W. 227, N 3) ఇందువలన మధురనాయకుల పూర్వకుడే ఇచట పేర్కొనబడిన యడపముని నూయె లభిప్రాయపడిన స్థితిన్నది. అడపము జెప్పబడిరెండు నియోగములలో నొక్కటి. ఈ పదమునం దేక కాలమున బెక్కందు నియుక్తులై యుండవచ్చును. మఱియు బ్రాహ్మ సేరాయలకడ మధురనాయక రాజుల మూలపురుషుడడపగాడె యుండెనో చెప్పలేదు. మధురనాయకరాజ వంశ స్థాపకుడైన విశ్వనాథ నాయకుడు కృష్ణరాయల కడపటిరాజ్యవర్షములందు బళ్లారి మండలములోని పాలకల్లుగ్రామము నమరముగ ననుభవించుచుండెను. ఇతడు అడపము చిననాగినాయని కొడుకు (Further Sources I. W. 175). ఇందువల్ల చిననాగినాయడు గృష్ణరాయల యడపగాండ్రలలో నొక్కడని నిశ్చయమగుచున్నను, నతడే న్యూని జిట పేర్కొన్న యడపగాడని చెప్పటకు వీలు లేదు.

16. ఇతని కేనుగులు లేవు.

17. Nuniz F. E. pp 326-27.

శ్వేదము వహించిరి. తురకలలో విశ్వాస ముల్పము; కుక్కలవలె నొకరిపై నొకరుబడి వెలుగులాడుదురు; ఒండొరుల నాశమును జూచి నశేషించురు. 12కృష్ణరాయలు చలించినట్లై పై జేర్కొనిన తురకదొర తవ్వరును ఆదిలుఖానునకు దొడ్డుపైరి. కాని నిజాములో యుల్కుమాత్ర మాత్రము నిజసోదరీ భర్త యగుటచే గొంత దండంపక తప్పినదికాదు.13

దళనాయకులు, విశసంఖ్య:—రామలనంట

రాయమారుపై నడచిన ముఖ్యదళనాయకుల నామములను, వారి నాయకత్వముక్రింద నుండిన గజతురుగ పదాతిసంఖ్యను న్యూనిజు వివరించియున్నాడు:—

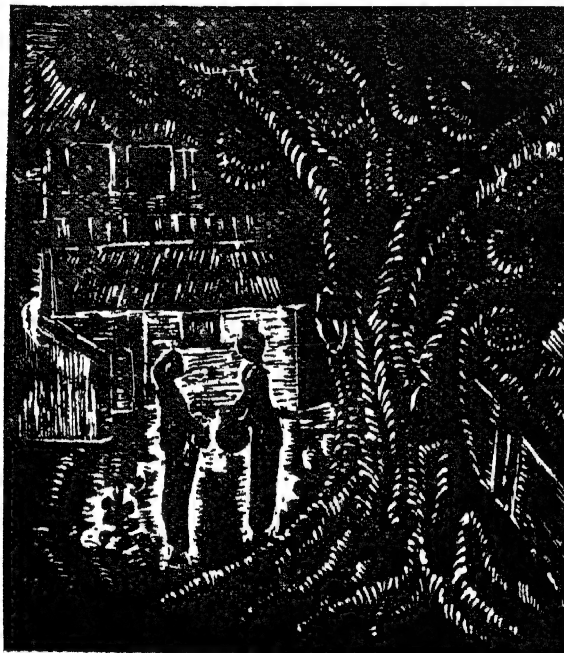
(1) కామానాయకుడు. ఇతడు రాయల కొలువునందుండిన మహమ్మదీయ సైనికుల కధిపతి. విలుకాండ్రేమి, ఖేటకధారులేమి, గజలవారేమి, తుపాకిబండ్లేమి—ముప్పది వేల కాల్బలమును, వేయి గుఱ్ఱములును, నాలుగజములును, నలని యాధిపత్యము క్రింద నడచినవి. (2) త్రియంబకరావు, ముప్పది వేల కాల్బము, రెండువేల గుఱ్ఱములు, ఇరువది యేనుగులతోడను; (3) తిమ్మప్పనాయకుడు, అటువది వేల కాల్బలము, మూడువేల గుఱ్ఱములు ముప్పదియేనుగులతోడను; (4) ఆదెప్పనాయకుడు లక్ష కాల్బలము, ఐదువేల గుఱ్ఱములు, యేబదియేనుగులతోడను; (5) కొంఠమరము లక్ష యిరువది వేల కాల్బలము, ఆఱువేల గుఱ్ఱములు, అటువది యేనుగులతోడను; (6) కొమర ఎనుబదివేల కాల్బలము, రెండువేల యేనుగు గుఱ్ఱములు, నలువది యేనుగులతోడను; (7) విజయనగరపాలకుడు సాళువగోవిందరాజును అతనిదళవాయియు ముప్పది4 వేల కాల్బలము వేయిగుఱ్ఱములు బది యేనుగులతోడను; (8) రాయల యనుగు కొఱ్ఱాలు మువ్వరు నలువది వేల కాల్బలము వేయిగుఱ్ఱములు పదునైదేనుగులతోడను; (9) రాయల యడపము 15 పదునైదు వేల కాల్బము, రెండు వందల గుఱ్ఱములతోడను; 16 (10) కొమరపీరయ యెనిమిది వేల కాల్బలము, నాలుగు వందల గుఱ్ఱములు, నిరువది యేనుగులతోడను, యుద్ధమునకు నడచిరి. (11) బంకాపురాధిపతిదళములును బహుసంఖ్యాకులైన దొమరు పురప్రజులును మఱియొక మార్గమున బోయిరి.17 పేరుగాక మఱికొందఱీయుద్ధమున బాల్గొనినవారు. శాసనములందు జేర్కొనబడి యున్నారు. మాధవవర్మ వంశజుడు కంఠమరాజు

సింగరా జొక్కందు. 18 ఆపత్సహాయభిధానుడు చోళమండల బ్రాహ్మణుడు మఱియొక్కడు. 19 దీనివల్ల రాయలదళ నాయకులును సామంతులుమాత్రమే కాక సామ్రాజ్యమునందు పేరెన్నికకెక్కిన యోధులనేకు లీ దంపియత్రయందు పాల్గొనినట్లున్నది. మఱియు పోర్చుగీసులు పెక్కిం ద్రుభయపార్శ్వ

18. S. I. I. IV. 789.

19. ARE. 47 of 1906. తిరుక్కవివారు అమృత ఘటేశ్వరాలయమును ఆపత్సహాయుడను బ్రాహ్మణుడు కృష్ణరాయల కాలమున విజయ (వృష) సంవత్సరమున ననగా శకాబ్దము ౧౮౪౪ (క్రీ. శ. ౧౫౬౧-౬౨) న బాగుచేయించెను. అతడు ఇరావచ్చురు విజయ నగరములకు నిజపరాక్రమ ప్రదర్శనమువలన కృష్ణరాయలను మెప్పించితి నని చెప్పకొని యున్నాడు.

ములవారికిని తోడ్పడిరి. వీరియందు క్రిస్తావాన్ దిశ్చిరై రెడోయను నశ్వవ్యాపారి ప్రముఖుడు. ఇతనిక్రింద తుపామలవా రిరువదిమంది రాయలతోగూడ దంపియత్రకు నడచిరి. ఫిగై రెడో రాయమారు దుర్గమును సాధించునప్పుడు రాయల కమూల్యమైన సేవ యొనర్చెను. ఇట్లు రాయమారుడై నడచిన రాయనైనయను నందు రోజులక్షల ముప్పదివేల పదాతులును, ముప్పది రెండువేల యాదువందల గుఱ్ఱములును, నైదువందల యేబదియొక్క గజములు నుండెనని న్యాయనిజాలెక్కనుబట్టి తేలుచున్నది. దంపియత్ర నడచునప్పుడు వలసిన రస్తునామగ్రులను సతిరపదార్థములను సరఫరా సేయు వర్తకులును, సేవజేయు రజక తులకాది పరిచారకులును, విలాసినిబృందమును లెక్కకు మిక్కిటమై యుండెనట. ఇట్టి ప్రచండ నైవ్యముతో గూచిచేసిపోయి కృష్ణరాయలు రాయమారుదుర్గముచుట్టును ముట్టడి దిగెను.

స వ ల :

శా ఫా

అల్పాంజ్ డాడె (వ)

5

వాళ్ళ గదిలో కేమ్మ టిస్సాట్ గీసిన ఫాన్సీ రూపచిత్రం ఒకటి, చక్కనిదింది. ఆమె పూర్వ వైభవ చిహ్నాలలో మిగిలిన శిథిలావ శేషం అదొక్కటే. ఆ బొమ్మ ప్రక్కనే పల్లెటిప్రకృతి దృశ్యశాయా చిత్రం ఒకటి వేలాడుచుంది. ఎవరో పల్లెటి ఫోటో గ్రాఫర్, ఎంతపట్టిన ప్రథమ ప్రయత్నంగా తీసిన ఛాయా చిత్రంలాగుంది.

కొండపట్టు ప్రకృతి. కొండ దిగువభాగం రాళ్ళుపేర్చి గోడకట్టినట్టు దిమ్మకట్టుగా ఉంది. ద్రాక్షతీగెలు కొండప్రక్కఅంతా ఒత్తుగా ఆవరించుకొంటూ కొండపైకి ఎగబాకుతున్నాయి. ఆ పైన తమల వృక్షాలబాదలు,వాటి వెనుక ఒక చిన్ని తాళవృక్షాలతోపు. అక్కడే ఎండలో ఆకులు మిలమిలలాడించుకొంటూ ఉన్నకదంబ వృక్షాలు. ఆ వృక్షాల నొరుసుకొంటూ, ఉత్తరపుగాలుల తాకిడికి వాట్లను రక్షిగాకైకొంటూన్న ఒక పెద్ద భవనము. భవనంగోడలు తెల్లగా సున్నపుపూతలోఉన్నాయి. ఆ యిల్లు సగం కోటదివాణంలాగా, సగం రైతు గృహంగణంలాగా ఉంది. ఇంటిముందు వరండా, ఎత్తైన మెట్లవరస, ముకరతోరణాలంకృతమై దారు చెక్కడాలతో అలరారుతోన్న సింహద్వారం తలుపులు. అటుయిటు శేనురురంగు గోడలు అంతా పల్లెట్లూరి దివాణంలాగా ఉంది. స్నేహకగా గొడ్డసాలలు; ఛాట్లలో నాగళ్ళు మొదలైనవి చూద్దామిగా కనబడు

చున్నాయి. భవనం చుట్టూ సెమిశ్చగోడల కట్టిన దిమ్మలలా ఉన్న, శిథిలమైనకోట ముగుజాలూ, నిర్మలాకాశంలో, వాతావరణాన్నంతా ఆకట్టు కొంటున్నట్టు కనబడుతూ స్వభాకారంలో ఉన్న కోట గాలిగోపురమూ, వరుసతీరిన ఇశ్శకప్పలూ, బొమ్మలో కనబడుతున్నాయి.

ఆ కోటలోనే ఆనాదికాలంనుంచీ, గాసిన్ డి ఆర్కండీల కుటుంబం నివసిస్తూ వచ్చింది. ఆ భవనాన్నీ, జమీనీ, కాసిలెట్ అనేవారు. కాసిలెట్ జమీద్రాక్షతోటలకు స్రసిద్ధి. ఆ తోటలు, దొడ్లూ, పొలాలూ, ఆ జమీ అంతా, ఒక తరంనుంచి మరొక తరానికి సంక్రమిస్తూ అవిభక్తంగానే నిలుస్తూ వచ్చింది. ప్రతి తరనూ, పిల్లలంతా ఉమ్మడిగా ఆ ఆస్తిసంతా అనుభవినూచచ్చారు. ప్రతి తరంలోనూ పెద్ద కొడుకు, రాచరికపు కొలువులో, విజ్ఞోద్వోగిగా పోవటం ఆ యింట ఆనుమాయితీగా వస్తూంది. జమీ నిర్వహణభారం అంతా ప్రతి తరంలోనూ పూర్తిగా చిన్న కొడుకుమీద పడేది.

ఈ ఆనుమాయితీలను, కులసాంప్రదాయలను, ఒక్కొక్కప్పుడు ప్రకృతి సహించలేనట్లు ప్రవరిస్తుంది. జమీన్ దారీ నిర్వహణకు ప్రపంచంలో అనర్హుడంటూ ఎవరైనా ఉంటే—ఒక్క జమీన్ దారీనుకాదు, అసలు ఏ పని నిర్వహించటానికైనా అసమర్థుడెవడైనా ఉన్నాడంటే, సీజేర్ గాసిన్ అనే చెప్పాలి. ఇంటికి పెద్దనాడైన అన్న కామస్సలర్

ఉన్యోగిగా విజేతల కేగటంతో జమినివ్యవహార
భాగముంతా ఇరవైనాగోవిందుల అతనిమీద పడ్డది.

సంగోళి పురుషుడు, స్త్రీలంపకాదు, జూదరి,
పల్లెటి నిక్కన చూడకగృహలోనిని ప్రసన్నుడు,
నికేర్, ఆగమ్యకాకిగా, ఎందుకూ సునికరానివాడుగా
ప్రసిద్ధికివచ్చాడు. అతని చిన్ననాడే జీవంతా
“సోకేలా” అని అతనికి పేరవేసారు. ఎంతటి
శిష్టాచార, సత్సంప్రదాయక కుటుంబాలలోనూ
కూడా, ప్రకృతి, కొన్నికొన్ని తరాల కొక్కొక్క
క్రమి అల్లాటివాళ్ళి సృష్టించి, ఆ గూఢేశా,
ఆక్కడ పేరుకొన్న కన్నులన్ని పైటికి కొట్టేసి,
ఆ రక్త సాంప్రదాయాన్ని సంరక్షిస్తూ వస్తుంది.

స్వేచ్ఛగా, నిర్లక్ష్యంగా, జీరి క్లబ్బులలో
కేకాలలో ఉన్న జెప్పుంతా జూదనాడూ, ఉచి
తానుచిర జ్ఞానంజీకుండా నిప్పు విరసముత్తకుంటూ
గుబారాచేస్తూ, నికేర్ నిరగటం మొదలెట్టాక కొద్ది
నాల్గోనే, ద్రాక్షతోటల్ని తణఖాలలోకివచ్చేసి,
ద్రాక్షపానీయ భండారముంతా వట్టిపోయి, ఏయేటి
పంట ఆయేటికి పంటకుసుంచే జడ్డికి అయ్యకం
అయిపోతూవచ్చి, సీకేర్ కిధిని బడవలసిన స్థితి
వచ్చింది. నికేర్ అన్న, సాంఘ్యలో కాస్సలోగా
ఉంటూండేవాడు. నికేర్, అన్న సంతకం ఘోరీ
చేసి, ఆక్కడి కాన్సులేట్ మీద కూడు హుండీలు
పుట్టించాడు. అవి చెల్లుబాటు కొచ్చేనాటికి
ఎక్కడో జెప్పుపుట్టించి చెల్లించుకోగలననే
నిజంగా నమ్మాడు. కాని అవి అన్న గారిదగ్గరకు
సాంఘ్య చేరేటప్పటికి, నాటితోపాటు తమ్ముడి ఉత్త
రం, తన ఘోరీ, తను దివాణాస్థితి విన్నవించు
కొంటూ వచ్చింది. కాస్సలో కప్పడప్పడే ఉన్యో
గంలో పురోభివృద్ధి సూచనలు కనబడుతున్నాయి.
కాని ఈ ఉత్తరం, తమ్ముడి ఘోరీ హుండీలు, ఒక
సారి కాన్సులేట్ కివచ్చేటప్పటికి, తమ్ముని అసమర్థత
తత్తరపాటు కల్గించింది. కిమ్మనకుండా ఆ హుండీలు
చెల్లించి, ఉన్యోగం నిరమించుకొని దివాణానికి తరలి
వచ్చాడు. అక్కడే ద్రాక్షతోటలు, పాలమూ
పుట్టా చూసుకొంటూ స్థిరపడిపోయాడు.

ఈ అన్న నికారైన గానిన. కులసాంప్ర
దాయం, శిష్టాచారం ఇవి పీసమెత్తుకూడా తొలగ
కూడదనే భావించుడు. పైకి ఎంత శాంతుడో,

లోపల అంతటి ప్రచండుడు. చల్లారిపోయి కూడా,
మళ్ళీ ఏ నిమిషం బద్దలవుతుందో అనిపించే అగ్ని
పర్యతంలాగా, భీభత్సంస్ఫురింపచేస్తాడు. శ్రమ
లేవి. ఒకటదాచుకోకుండా నిత్యం కష్టిస్తాడు. వ్యవ
సాయంలోకూడా మంచి అభిరుచి ఉంది. అతని
పుణ్యమా అని మళ్ళీ దివాణం తేరుకొంది. రోజునది
తీరందాకా వాడ్యపాటాలు, తోటలు విస్తరించాయి.
కష్టాలలాగే సుఖాలుకూడా పరంపరలుగానే
వస్తాయి. ఆ సమయంలో ఆ కడంబవనంలో, యింటికి
శ్రేష్ఠ కుమారుడుగా జీవ జన్మించాడు.

ఆ రోజుల్లో ‘సోకేలా’, పశ్చాత్తాప భారం
నో కృంగిపోతూ, ఇంటిచుట్టూ తోటలలోనూ రొడ్ల
లోనూ కాలుగాలిన పిల్లల చిరునవ్వుండేవాడు. ఆ
అన్న మొగం కన్నెత్తి, చూడటానికే అతనికి దైర్యం
వాలేదికాదు. అన్న చూసంలోని తిరస్కారముద్ర
నిత్యం అతనిని కుమలించివేసేది. ఇంటిలో జీవి
రాడనట్లయి, పొలాలకో నదిగట్టుకో పోయి, కాస్త
గాలిపెల్లుకోగలిగేవాడు ఏ చేపలు పట్టటమో,
నల్లలు పట్టటమో, అడవిలో జువ్వలు ఏరి చేతిబెత్త
లుగా చెక్కటమో, ఏదో పనిగానిపని కల్పించుకొని,
ఆరుబయళ్ళలోనే ఏ జీవబయ్యుమో చేపలో
కాల్పుకు ఫలహారంచేస్తూ, సునోవ్యగమ తయింప
చేసుకొంటూ కాలం నశ్చెబుచ్చుకోచూచేవాడు.
రాత్రి అన్న నోపాటు పండ్లకి భోజనానికివచ్చేటప్ప
టికి నోరుమెదపకుండా కూర్చుని అన్నవంకకు
కన్నెత్తకుండా భోజనం ముగించుకుపోయేవాడు.
వదిసగారు మాత్రం, ఈ అమాయకపు మరది స్థితిని
చూసి జాలిపడ్డూ మగనికి తెలియకుండా చిల్లరఖర్చు
లకు అతనికి పెట్టేస్తూండేది. మగనికి తెలిస్తే మాట
దక్కదని ఆమెకు తెలుసు. “సోకేలా” విషయంలో
ఆ అన్న గారు అరవీసమైనా జాలితలచడు. అదైనా
మునుపుచేసిన తప్పుల కనికారు. ముందుముందు వంశా
నికి అప్రతిష్ఠగా ఏం అభాంధ్రపు పనులుచేస్తాడో
నని. ఆ అన్న భయపడేస్తే, కుటుంబప్రతిష్ఠ మంటగలు
పుతూ, నికేర్ మళ్ళీ అపభ్రంశపు పని చేయనే
చేశాడు.

దివాణంలో కుట్టుపనులూ అవీ చూసెందుకు,
ఒక చక్కని పడుచు, వారానికి మూడుమాట్లు, కోట
లోకి వచ్చేది. వచ్చివచ్చుడు రోజంతా పనిఉండేది.

ఆపిల్లపేరు దివోనీ. ఆట్రూ అనే పల్లెవాని కూతురు. రోన్ నదీతీరాన్నే వాళ్ళ గుడిసె ఉండేది. ఆ పిల్ల నిజంగా నీటి తామరపూవులాగే, లలితంగా సన్నగా పొడుగ్గా ఉండేది. చిన్న తలకు చిగుతుగాకట్టిన రుమాలు టోపీ రిబ్బన్లు వెనక్కు జేలాడుతూ మెన కంపుల అందాల్ని శత్రుపర్వ మొనర్చేవి. మొగమూ మెడాకూడా కొద్దిగా నూర్యాలిపోనికి కౌగిన రంగులో ఉండేవి. బుజాలూ చేతులూ, నునునుచు పూతమెత్తదనంతో అలిలలితంగా కనపడేవి. ఆ కొంటె శిథిల పరిసరాల్లో ఆమెను చూస్తే, పూర్వం ఆ రాజమందిరాలు వైభవాలతో వెలుగుతున్న రోజుల్లో, శృంగార రసాధిజేవతలై, నీర సుందర శిఖామణుల కారాధ్యక్షవతలై వెలసిన ఈ ఇంటి రాచపక్షువులలో ఒకరై, ఇల్లా ఈనాడు ఆవతిరించిందా అన్నట్లు స్ఫురించేది.

సీజేర్ ఆమెను చూసి మోసించాడు. ఆ వల పులో ఆ చారిత్రకభావనాప్రసక్తి ప్రమేయాలులేవు. అల్లాంటి ఆదర్శాలన్నీ నిరక్షురుడైన ఆ అమాయకుడికి అనూహిత విషయాలు. కాని పొట్టివాళ్ళు కొందరికి వలనే పొట్టి సీజేర్ కుకూడా, పొడుగాటి స్త్రీలంటే ఆకర్షణ ఎక్కువ. దివోనీని చూచిన మొదటి నాటినుంచే ఆ మోహపుటురులలో చిక్కిపోయాడు.

పల్లెటి శృంగారఘట్టాలు నడపటంలో ప్రవీణత కొంత షోకేలాకు లేకపోలేదు. పల్లెటి వసంతోత్సవాలలో ఏ నృత్యంపేరటో దరిచేరటం, ఏదో ఒక చిన్న కాస్క్ సమర్పించటం, పొలాలలో మొదటిసారి ఒంటరిగా ఆ వలపుకత్తె తటస్థమయినప్పుడు, రాక్షసగాంధర్వవిధానాలలో ఆలోచనకు ఊపిరిసలపనీయకుండా ఆ స్త్రీని కైవసమొనర్చుకొని, అచటి ప్రకృతి ఘుమాయంపులో ఆ స్త్రీని మైమరపించటం—ఈ కలాపం అంతా షోకేలాకు పరిచితమే. కాని దివోనీ అతనితో నృత్యమే చేయలేదు. అతనిచ్చిన కాస్క్ నతని యింటికే సమర్పించింది. ఇక నదిబడ్డన చెట్లతోపులో అతని మెను ఆలంబించవచ్చినప్పుడు, ఆశక్తిస్వరూపిణి విసిరిన విసురుతో పది అడుగులదూరాన వెల్లికితలా పడిపోయాడు. అప్పట్నుంచీ ఆమె అతన్ని దూరస్థంగానే ఉంచసాగింది. మితిమీరి వస్తుందన్నప్పుడు తన బడ్డాణంలోని కత్తెర చూపించేది. ఆ వలపుతో

అతని కంఠకంఠకు మరీపిచ్చైత్రి పోసాగింది. ఆపిల్లను పెళ్ళిచేసుకోంటా నన్నాడు. పోయి వదినగారికి తన గోడంతా విన్నవించుకొని ఆ పిల్లనిచ్చి పెళ్ళి చేయమని బ్రతిమాలాడు.

గాసిన్ సతి, దివోనీ ఆట్రూను, చిరనాట నుంచీ ఎరుగుచు. చాలా బాగ్రత్తగల పిల్ల అనీ, సచ్చీల అనీ, చాలా మంచిననీ ఆ పిల్లమీద ఆమెకు మంచి అభిప్రాయముంది. అందుచేత పెళ్ళైతే ఈ పిల్ల అయినా “షోకేలా”ను సన్మార్గంలో పెట్టి రెండు చేయగలదేమోనని ఆమె ఆశపడింది. కాని, కూలి పిల్లను తన వంశీకుడు పెళ్ళిచేసుకోటం కాన్సల్ కు గొంపవీసంగా స్ఫురించింది. “సీజేర్ ఈ పని చేస్తే ఇక మళ్ళీ వాడిమొహం చూడను” అన్నాడు. ఆనాట నిలబెట్టుకొన్నాడు.

పెళ్ళిచేసుకోగానే, సీజేర్ దివాణంవిడిచి అత్త వారింటికి మకాం మార్చి, అన్న నెలనెలా ఇచ్చే స్వల్పభరణంతో జీవితంగడపసాగాడు. దివోనీతండ్రిది రోన్ నది ప్రక్కనే చేపలవాళ్ళ గుడిసెల మధ్య ఒక చిన్నగుడిసె. నెలనెలా సీజేర్ కు అన్నగారిచ్చేభత్యం అందచేయటానికి వదిన గారు అక్కడికి వెళ్తూ ఉండేది. తల్లితోసాటు జీనకూడా అక్కడికి వెళ్తూండేవాడు. మధ్యన ఒంటినిట్రాడుఆధారంగా గుండ్రంగా ఆకులతో కట్టినగుడిసె. ఏ మాత్రం గాలి వేసినా గుడిసెఅంతా కదలాడిపోతుండేది. లోపల కూర్చుని గుమ్మంలోనుంచి మాన్తూంటే, శేవుబడ్డన ఎండబెట్టిన చేపలవలల్లో ముత్యపుచిప్పల్లా ఎండు చేపపాలనులు మిలమిలా మెరుస్తూండేవి. ఒడ్డున కొయ్య పాతి కట్టిన పెద్ద పడవ లొకటి రెండు అలలతోలేస్తూపడుతూ, అవి బిగలాగినప్పుడల్లా ఆతాళ్ళు కిట్టు కిట్టుమంటూండేవి. నది సువిశాలంగా ప్రవహిస్తూ తళతళలాడుతూ, చల్లనిగాలి వీచినప్పుడల్లా, నదిమధ్యనున్న ఆకుపచ్చని లంక చేలతోపాటు, నది తీరాలుకూడా ఒక్క అలగా అటునించి ఇటు కదుల్తూ బహు రమ్యంగా కనబడుతూండేవి. ఆ చిన్ననాడే అక్కడ ఆ పరిసరాలను చూస్తూంటే, సముద్రయానాలుచేసి దూరదేశాలన్నీ తిరిగి రావా లన్న కాంక్ష జీన్ లో ప్రబలం కాసాగింది.

సీజేర్ చాబాయి ఈ ప్రవాసజీవితం, రెండు మూడేళ్ళు గడిచింది. ఇక ఎప్పటికీకూడా అంత

మనకపోయేమో! కాని నివాణం కుటుంబపరిస్థితుల వల్ల మళ్ళీ అతను యింటికి రావటం జరిగింది. జీన్ తల్లి కవలపిల్లలను కన్నది. మార్టీ, మేరీ. ఈ కాన్పుతో తల్లి బాబ్బుపడ్డది. మరదీ, లోడికోసం ఆమెను వచ్చి చూడడానికి అనుమతి సంపాదించుకోగల్గారు. అంతటితో ఆస్పత్రుకు లిద్దరిమధ్యా, నిక్షేపం కానే, స్వతస్సిద్ధంగా ఉండే రక్తస్పర్శబలిమి వలన, ముగ్ధ సామరస్యం కుదిరింది. అప్పటినుంచీ కుటుంబం అంతా “కానితెట్” లోనే నివసించ సాగింది.

పోషం ఆ తల్లికి ఆ రోగం కుదరలేదు. సాండువ్యాధిగా మారి పురాణవ్యాధై, కీళ్ళవాతంతో ఆమె మంచంపట్టే ఉండవలసివచ్చింది. ఇక ఇంటి పెత్తనమంతా విధాయకంగా దివోనీమీద పడింది. ఇంటిపనులన్నీ చూసుకోటం, పిల్లలకు తిమ్మతిప్పలూ చూడటం, సాల్వేషను కూగిలను కనిపెట్టుకొని రావటం ఈ బాధ్యతలన్నీ దివోనీమీద పడ్డాయి. జీన్ ప్రక్కనే ఆవిగ్ననలో బడిలో చేరాడు. వారానికి రెండుసార్లు వెళ్ళి, అతని మంచీ చెడ్డా కష్టం, సుఖం విచారించి, అతని సౌఖ్యాలు సరి చూచుకుంటూ దివోనీయే చేసేది. ఇన్నిటి తోనూ నిత్యం జబ్బుతో ఉన్న తోడికోసం ఆవగళాలన్నీ కనిపెట్టి సహాయం చేస్తూండేది.

దివోనీ, వస్తుతః మనోబలమూ, పెత్తందారిత నానికి కావలసిన చాకచక్యమూ, కలమనిషవటంచేత, చదువు సంస్థలు లేని లోటును సహజంగా ఉన్న తెలివి తేటలతో పూరించుకొంది. ఘోకేలా ఆమె శిక్షణలో కాస్త యిద్ది కుదిరి త్రోవనుపడ్డాడు. అతని దగ్గరకూడా సదువుల సారాలు కొంత అటూఇటూగా దివోనీ నేర్చుకొంది.

ఇంటిఖర్చు కగామతు విషయాలన్నీ బావగారు ఆమెకే వదలిపెట్టాడు. నానాటికి ఖర్చులు పెరుగుతూ, ఆదాయం తగ్గి కుటుంబనిర్వహణం భార ఘాతా వచ్చింది. ద్రాక్షకు వేరుపురుగుపట్టి ప్రతి యేడూ పంటలో నష్టం రాసాగింది. ఆసీమ తోట లన్నిటూ ఆపురుగు పాకింది. కంచెకట్టినతోటలు కొద్ది మాత్రం, పురుగుబాధ అంతలేకుండా కొంతకొంతబాగు న్నయి. కాన్పులోకు పొద్దస్తమానం, ద్రాక్షలకుపురుగు పట్టకుండా కాపాడటం ఎలా, అన్నదే వ్యాసంగము. ఆ పరిశోధనలలో నిత్యం నిమగ్నుడై ఉండేవాడు.

దివోనీ ఆబ్రూ, ఏ వేషంతో ఆ యింటికి ముందు వచ్చిందో, ఆ తలరుమాలు, మొలను తాళం చెవులరింగూ, కత్తెర, ఆ వేషాని కనుకూలం గానే ఆ యింట స్థిరపడిపోయింది. ఇంటికి పెద్ద పనికత్తై గానే, ఇంటిపెత్తనదారుగా, పోడుకోడలికి చెలి కత్తైగా ఉంటూ, ఇంటి విషయం సర్వస్వమూ చూసుకొంటూ, జబ్బుగా ఉన్న యిల్లాలుకు ఏ లోపమూ - మందులో మాకులో పథ్యంలో - భనా భావంవల్ల జరగకుండా కనిపెట్టూ, పిల్లలకు తల్లి సంరక్షణలేదన్న లోపం కనబడనీయకుండా, సర్వమూ సమకూర్చిపెడుతూ, జీన్ చదువు విమాత్రం నెనుకబడ కుండా హెచ్చూలు చదువులోనూ, తరువాత ఎయిక్స్లో లా చదివేటప్పుడూ, తర్వాత పారిస్లో కాన్పుతెట్డిగ్గీ చదువు రోజుల్లోనూ, కావలసిన జబ్బు సకాలానికి అందజేస్తూ, ఇంటికి పెద్దదిక్కుగా సమర్థంగా వ్యవహరించేది.

ఇంత క్రమబద్ధంగా, ఇంత జాగ్రత్తతో, ఏ మంత్రబలంతో ఆమె నిర్వహించుకు రాగలుగు తున్నదో, ఇతరు లెవ్వరికి తెలియదుసరిగదా, ఆమెకు కూడా సరిగ్గా తెలియనే తెలియదు. కాని జీన్కు ‘కానితెట్’ విషయం జ్ఞప్తికివచ్చినప్పుడల్లా, వెలిసి పోయిన ఆ ఖాట్రాగాఫ్ చూచినప్పుడల్లా, మొట్ట మొదట మనసులో ఆడేమాపం, మొట్టమొదట నాలు కకు తగిలేపేరు-దివోనీ. ఆ విశాలహృదయ, ఆ అమాయక పల్లెపడుచు, కేవలం తన మనోదార్ధ్యం చేతనే ఆ యింటిని నిలబెడుతూ, అతని మనోనేత్రంలో ఇల్లంతా ఆమెయేయై ఆవరించుకొని ఎక్కడబడితే ఆక్కడ కనబడుతూవుంది.

కాని యీ మధ్య కొన్నాళ్ళనుంచీ, తన ప్రియురాలు ఎల్లాంటిదో తెలిసినప్పటినుంచీ, ఆ ప్రియురాలి సమక్షంలో, ఆ పవిత్రవామంగాని, తన తల్లి, చెల్లెళ్ళు, యింటి విషయం ఏదిగాని, పెదవిదాట నీయకుండా గడుపుతూ వచ్చాడు. శాఫో మంచా నికి దగ్గరగా ఆ ఇంటి ఫోటో ఉండటంకూడా, చాలా అస్తవ్యస్తంగా కనబడి, దానివంక చూడటానికే అతనికి సిగ్గుగా ఉండేది.

* * *

ఒకనాడు సాయంత్రం అతను ఇంటికివచ్చేటప్పటికి, బల్లమీద ముగ్గురికి భోజనం అమర్చిఉండ

టంచూసి ఆశ్చర్యపోయాడు. పెంటనేతను గుర్తు పట్టలేని ఒక పొట్టి మనిషి, ఫాన్నితో పేకాడుతూ కూర్చోటంచూసేటప్పటికి ఆ ఆశ్చర్యం ఇనుమడించింది. ఇంతలో ఆ పొట్టి మనిషి ఇటుతిరిగి, చింబో తుకళ్ళూ, పెద్ద మొద్దుముక్కు, బట్టలలా, పిల్లి గడ్డమూ, చీకూచింతాలేని ముఖారవిందమూ కనబర్చుకొన్నాడు. సీజేర్ బాబాయి! గాసిన్ ఆశ్చర్యార్థక శబ్దాని కిటుతిరిగి, చేతిలో పేకముక్కలు అల్లాగే పట్టుకొని జబాబు చెప్తున్నాడు.

“భలే కాలక్షేపం, మాశావురా! నేనూ కోడలుపిల్లా తములపాకుల ఆట ఆడుకొంటున్నాం.”

కోడలు పిల్ల!

తన ఈ సంబంధం నరమానవుడికి తెలియకుండా జీన్ ఇంతా జాగ్రత్తపడ్డాక, తీరా ఇది! బాబాయి ఆమెతో మాసిస్తున్న ఈ అతిపరిచయం, తర్వాత ఆమె వడ్డన కటూఇటూ తిరుగుతున్నంతసేపూ ఆమె నభినందిస్తూ మెల్లిగా తనతో చెప్తూన్న మాటలూ, అన్నీ, జీన్ ను విభ్రాంతుణ్ణిచేశాయి. “భలేపిల్లయి చిక్కించుకొన్నావురా అబ్బాయి! అదృష్టవంతుడవు! ఏం కళ్ళు! ఆ చేతులో! ఓ భలే చక్కటి చుక్కరా.”

భోజనానికి కూర్చుని, ఏం అరమరలు లేకుండా పోకేలా, తమ కాసిలేట్ వ్యవహారాలూ, తను ఇక్కడికొచ్చినపని చెప్పటంతో జీన్ కు పరిస్థితి మరింత అధ్వాన్నమాతా కనబడింది.

సీజేర్ పారిస్ రావటానికి, పాత బాక్స్ వసూలు ఒకటి మిషగా దొరికింది. మునుపెప్పుడో సీజేర్ కార్మిజేసి అనే స్నేహితుడికి 8000 ఫ్రాంకులు అప్పు ఇచ్చాడు. ఆ డబ్బు తిరిగీ కళ్ళమాస్తానని అతే నేనాడూ అనుకోలేదు. కార్మిజేసి చని పోయాడని సీజేర్ కియ్యవలసిన 8000 ఫ్రాంకులూ పెంటనే ఇయ్యగలవార మనీ ఒకలాయరు ఉత్తరం వచ్చింది. అసలు అంతకన్న ముఖ్యకారణం ఉంది. డబ్బుకేమొచ్చే, డబ్బు పొస్తులోనే పంపేవారు. “అసలు సంగతి ఏమిటంటే, మీ అమ్మవంట్లో ఏం బాగులేదురా అబ్బాయి. కొన్నాళ్ళబట్టి రోజు రోజూ మరీ చిక్కిపోతోంది. సత్తువ తగ్గిపోవటమే కాకుండా మధ్యమధ్య మతి చెడరటంకూడా జరుగు

తూంది. అన్నీ మర్చిపోతుంది. పిల్లలపేర్లుకూడా మర్చిపోతుంది. మొన్న ఈ మధ్య మీ నాన్న తన గదిలోంచి బయటికివస్తే దిగినీని “ఎవరు ఈ బయట ర్భ హృదయుడు? పాపం నన్ను చూడటానికి చాలా మాట్లు వస్తున్నాడు?” అని అడిగింది. ఆ చితిభ్రమణం ఎవళ్ళూ కనిపెట్టనేలేదు. దిగినీ ఒక్కలే కనిపెట్టింది. నన్ను రహస్యంగా పిలిచి సంగతి చెప్పి డాక్టర్ బూచూ దగ్గరకు వెళ్ళి, మీ అమ్మ వైద్యం విషయం అడిగిరమ్మంది. మునుపు ఆ విషయం జబ్బుచేస్తే ఆయనే వైద్యంచేశాడు.”

“మీ కుటుంబంలో మునుపెప్పుడొచ్చిన ఎవరికన్నా పిచ్చియెత్తటం ఉందా?” అంటూ ఫాన్ని మహనిదానంగా, హుందాగా, తన లాగూచ్చే ధీభంగి మంతో అడిగింది.

“ఎప్పుడూలేదు” అని, చిలిపినవ్వు మొగం అంతా చిందించుకొంటూ, తనుమాత్రం చిన్నప్పడు కొన్ని పిచ్చపిచ్చ చేష్టలు చేసినట్టు చెప్పాడు. “అయితే, ఆ పిచ్చి ఆడవాళ్ళకు నచ్చేవేలే. అందుకని మన్ని ఇంట్లోపెట్టి గొళ్ళెం చేయాలన్న ఆవసరం కలుగలేదు.”

ఆ ఇద్దరవంకా మాన్మాంటే జీన్ కు కడుపులో చెయ్యిపెట్టి దేవేస్తున్నట్లుండ. తల్లి విషయమైన దిగు లొక్కటే కాదు. ఆ మాతృదేవినిగూర్చి, ఆ పంచు వయసులో ఆమెకు కల్గిన ఈ క్లిష్ట పరిస్థితులగూర్చి, ఈ ఆడది, బల్లమీద మోచేతు లాన్చుకొని, చేతుల్లో సిగరెట్టు తిప్పకొంటూ, అన్నీ తెలిసిన ఆరిందాలాగా, ఎబ్బెరికం లేకుండా, అయినమాట, కానిమాట అన్న విచక్షణలేకుండా, సంపూర్ణభాషా స్వాతంత్ర్యంతో మాట్లాడుతూండటం, ఆ దుర్వార్త శ్రవణం కన్నా మరింత భరింపరాని బోధగా తయారయింది. ఇక అవతల వ్యక్తి, ఉచితానుచిత జ్ఞానం లేకుండా వసపోసిన పిట్టలాగా, తన సహజభోరణిలో నానుతూ తమ యింటి గుట్టుమట్టులన్నీ విమాత్రం సంకోచంలేకుండా బైటపెడుతున్నాడు.

ఆ! ద్రాక్షతోటలా! ద్రాక్షతోటలు దగ్గ పటలమయ్యాయి. కంచెలున్నవికూడా ఆగటం లేదు. సగంపైగా అప్పుడే పురుగు తినేశాయి. తక్కిన సగం, ఏదో బ్రహ్మాండంమీద కాపాడుకురావటం అవుతుంది. గుత్తిగుత్తికి, పండుపండుకూ

రోగిష్టపిల్లాడికి మందులుపోసినట్లు, మందువేస్తూ చికిత్సచేస్తూ కాపాడుకొంటూవస్తాంటే ఆ మాత్రం నిలవడం గగనమైపోతూంది. వాట్లకుపోసేమందులకు పోలేదు భయభ్రమమంది. ఆ సలు అన్నిటికన్నా వచ్చిన చావు, అన్నకాస్సల్, కొత్తద్రాక్ష మొక్కలే వేసితిరాలి మొండిపట్టుపట్టి కూర్చున్నాడు. కొత్తవి పాతినా నాటి పంటనే పురుగుపట్టాంది. అంత కన్న సుశ్రీతమైన ఆతోటభూముల్లెల్లా పాడు చేయకుండా, ఏ ఇతర ఫలవృక్షాలు నాటి నా దాగుండేవి. ఇప్పుడా నేలంతా ఎండుకుళ్లు ద్రాక్షతీ గల చెత్తతో కీకరబాకరగా తయారయి ఎందుకూ పనికిరాకుండా పోయిపోతోంది.

రసు, సిజేర్ మాత్రం, అన్యధావకాత్తూ, రోన్ నడిచివున్న ఉన్న తన కొత్తిపాటి భూమిలోనూ, ద్రాక్షపంట, కొత్తగా రసు కనిపెట్టిన ఏటిసుంపు పద్ధతి ఉపయోగించి లాభంగా పండించాడు. ఆ పద్ధతి ఫలకాన్ని కొత్తపద్ధతి. అయితే ఏటిపల్లపు భూమికి 'లాయికే'గాని ఎరువ భూములకు ఉపయోగించిదు. ఇప్పటికే ఒకపంట బాగాపండింది. సారాయంలో సూటుకూడా కొంచెం తక్కువమకో; కాస్సల్ వెక్కిరింతగా ఆ సారాయాన్ని, "గుంటనీటి" సారాయి అంటాడు. అయితే మరేలా మాత్రం పెంకి పురుంకాదు! ఈ ఎనిమిదివేలూ పెట్టి లంకపాలం కొంటాడు.

"రోన్ నడిలో గట్టుకిదగ్గర లేదురా, ఆ బ్రూ డిగ్గర, మొదటిలంక, ఆదిరా అబ్బాయ్, అది కొంటాను. కాని సిజేర్ రహస్యం. ఇది మనలో మనమాట. కానెల్లో ఎవళ్ళకీ దీని వాసనైనా పగులకూడదు సుమా."

"దివోనీకూడానా, మామయ్యా!" అని ఘన్నీ చిరునవ్వుతో అడిగింది. పెళ్ళాంపేరు వినేటప్పటికి మరేలాకళ్ళు చెమర్చిల్లాయి.

"అ! దివోనీ! దివోనీకి చెప్పకుండా ఎప్పుడూ వివసీ చెయ్యనుగా. అసలు ఆవిడకూడా ఇది సుంచిన సమ్మతం ఉంది. తన సిజేర్-కానితే దాదాగాయ్యంతా నాశనంచేసిన తన సిజేర్-మళ్ళీ దాట్లను దాగుచేయటానికి తలపెట్టున్నాడంటే దివోనీ ఎంతన్నా పొంగిపోతుంది."

జీన్ అదిరిపడ్డాడు. ఇప్పుడా సంగతంతా బట్ట బయలు చేస్తాడేమో! ఫోర్టరీవ్యవహారంజేభీలూ, ఆ కార్నాగ్య చరిత్రంతా బైట పెట్టాడా!

కాని సిజేర్ ఆ గొడవలో లేదు. దివోనీ ఆలోచనలలోనే నిమగ్నడైపోయిఉన్నాడు. దివోనీ ఎల్లాంటిదో, తన కంటి సౌఖ్యం చేకూరుస్తుందో, అది అంతా ఏకరువు పెడుతున్నాడు. అదికాక ఆమె ఎంత అందమైన మనమన! అద్భుతమైన రూపురేఖల సమ్మోహనాంగి!

"ఇదిగో మామ, రోడెలా! నువ్వు ఆవిదానివి కదా, అందం విషయం ఆవిదానికంటికే తెలియాలి. నువ్వేచూడూ..." అంటూ పర్సులోనుంచి నిత్యం తొడగి రుంచుకొనే ఒక చిన్న గొల్డెన్ టీని ఫాన్నీ ముందర పెట్టాడు.

తన సినతల్లినిగురించి జీన్ ఎప్పుడూ మాట్లాడినా మాతృభావంతో మాటాడటంవల్లా, ఆమె ఉత్తరా లలో సలహాలలో మాతృవార్సల్యం చిందుతూ, ఆ దస్తూరీ వంకరటింకర పెద్ద అశ్రులలో ఉండిపో వల్లా, కాస్తవయసుమళ్ళిన పల్లెటిగృహిణిగా, ఫాన్నీ ఆమెను మనసులో చిత్రించుకొనిఉంది. అంగు చేత, సన్నగా పొడుగ్గా, నాగరికపు దేహసౌష్ఠ్య వంతో, అందమైన తిలరుమాలు కట్టులోనుంచి సుకు మారమైన వదనం కనబర్చుకొంటూ, ముప్పదైదేళ్ళ నడివయసులో ఉన్న ఈ చాయాచిత్రరూపాన్ని చూసేటప్పటికి, ఫాన్నీ సన్నగా అదిరిపడింది.

"జౌను. నిజంగా, చాలా బాగుంది", అంది. పెదవులు ఓగివడిపోయి, కంఠంలోంచి మాట కొత్తగా వస్తోంది.

"ఏం! నిజంగా సమ్మోహనాంగికదూ!" అంటూ న్నాడు సిజేర్ బాబాయి, ఆ పదం అతనికి మరి ఇష్టమైనట్లు.

అక్కడినుంచి ముందు వరాండాలోకి కదిలారు. పగలంతా ఎంతో మాడ్చిందేమో— వరాండాపైన జింకురేకులు ఇంకా ముట్టుకుంటే కాలతూనే ఉన్నాయి—ఎక్కడినుంచో చెదురుగావచ్చిన ఒక చిన్న మేఘం, అప్పుడే కొద్దిగా జల్లుకొట్టంతో గాలి చల్లబడి, కాస్త హాయిగా ఉంది. నానచినుకులు జింకురేకులమీదా, కేవ

మెంటుమీదా, చిటపట చిందులు త్రొక్కుతూ అనంద స్వత్యలు చేస్తున్నాయి. ఈ హఠాదంబుడ సేచనంతో పారిన మందహాస మొనరుస్తున్నట్లుంది. రోడ్లమీది జనసమృద్ధం, బళ్ళసందడి, ఆ కోలాహల మంతా పైకెగసి ఆ పల్లీయని తలకెక్కి, మువ్వగంట లాగా డోల్లగాఉన్న ఆ కాశీబాగాలో సుళ్లు విరుగుతూ, దాదాపు ముప్పైవీళ్ళక్రిరం యావన దశలో మూడుసెలలపాటు, తన స్నేహితుడైన కార్మి జెన్తో పారిస్లో అతను పెంచిన దినాలస్మృతులను రేచెత్తిస్తూంది.

అరే, పిల్లలూ, ఏం జల్నగా జల్నాయి ఆరోజులు! ఏం మోత ఎత్తిపోయేవి! ఒకనాడురాత్రి మారువేషాల ఉత్సవానికి తామంతా కలిసి ప్రేడో కెల్లినప్పడు— కార్మి జేసి నువ్వైనవరాయి వేళాడు. తలమీద తురాయి టోపీ పెట్టాడు. అతని ప్రియురాలు లామోర్నా పాటలపిల్ల వేషం వేసింది. ఆ వేషమే ఆమెను పైకి తీసుకొచ్చింది ఆవర్సాత. కేఫీ నాట్యమేళాలలో, మంచి పాటకత్తెగా వేరు తెచ్చుకొంది. ఇక రెను, నీజేర్ చేరదీసిన పిల్లకు 'పెయ్యనాకుడు' అని పేరుండేది—ఈ సంగతులన్నీ చెప్తూ విమిషనిమిషానికి ఉత్సాహం ఆతిశయిస్తూ, ఆ చెవినుంచి ఈచెవిదాకా నోరు తెరుచుకొని కలకల నవ్వుతూ, నాట్యపురాగాలు, కూనిరాగంతీస్తూ తాళంవేస్తూ, రోడ్లలో నడుంచుట్టూ చెయ్యివేసి గిరగిరా తిప్పతూ, ఆ నాట్యాలన్నీ మళ్ళీ ప్రత్యక్షపురాణం చూపిస్తున్నాడు. చివరికి అర్ధరాత్రి అయ్యాక తను దిగిన హాటల్ "కుజా"కు—పారిస్లో అతనికి తెలిసిన గీ ఒక్క హాటల్లే—బయలుదేరాడు. మెట్లు దిగుతూ, పెద్ద గొంతుకతో పాటలు పాడూ, చీకట్లో దోవ చూపించటానికి దీపం తెచ్చిన రోడ్లపిల్ల కేసి ముద్దులు విగురుతూ జీన్లను కేకేశాడు.

"అరే అబ్బాయి—తెలుసుగా! ఈపిల్లదాన్ని ఒకకంట కని పెట్టి ఉండవోయ్!"

అతను దిగి వెళ్లిపోగానే, ఫాన్నీ వెంటనే దుస్తులు మార్చుకొనేందుకు తన గదిలోకి పోయింది. ఆమె నొసట ఇండాకపడ్డముడి ఇంకా అల్లానేఉంది. ఆ ఆలోచనలే ఇంకా తలలో రేగుతున్నాయి. గది తలుపు తెరిచేఉంది. గదిలోంచి ఇవతల హాలులో

పడకకు సిద్ధమాతున్న జీన్తో, అతిమామూలు ధోరణిలో మాట సాగిస్తూంది.

"అన్నట్టు నిజంగా చాలా అందంగానేవుంటే, మీపిన్ని. ఎప్పుడూ ఆవిరుసుగురించే మాట్లాడేవాడి వంటే ఇప్పుడు నాకు తెలుస్తూంది, ఆశ్చర్యమేం లేదని! మొగుడి చాటురంకు మప్పావ్ ఆవిరుకు—అందులో ఆ 'పోకేలా' రూపం... వాడిని మోసగించిందంటే—అనుమానం ఏం లేదు."

జీన్ కొక్కసారి ఒట్టు మందుకోచ్చినట్టుయి కోపంతో విరుచుకు పడ్డాడు. దివోనీ—తనకు తల్లికి మారుతల్లి అయిన దివోనీ! చిన్నప్పటినుంచి, తనకు నీళ్ళుపోసి, ఆన్నంపెట్టి పెంచిన దివోనీ! తనకు జబ్బుచేస్తే రెప్పలూ కాపాడి రక్షించింది. ఇంత నీచాతినీచమైన కోర్కె ఏనాడూ ఆరనిటా కలగలేదే!

"ఒరి, వోవోయ్ చెప్పావ్!"—తలకట్టులో జడ పిన్నులుతీస్తూ నోటివిండా పెట్టుకొని పళ్ళు విగించుకొని గట్టిగా మాట్లాడుతూంది. "నాకా చెప్తావ్, ఈ కయిల్లన్నీ! ఆకసూ, ఆ వెజ్టిపుల్లాయ్ చెప్పనట్లు ఆ సమూహాన విగ్రహం—నన్ను నమ్మిస్తావ్గా—వాడి దివోనీ, నీలాటి అందమైన పాలబుగ్గల పదుచు మజ్జాడు దొరికి, ఒక్కయింట్లో ఉద్దయా నిత్యం తిరుగుతూంటే, నీతిగీతి అంటూ మడిగట్టుకు కూర్చుంటుండే! నేనొక్కటి చెప్తాను విను, రోన్సది పల్లెటిప్రక్కనుండనీ, ప్రపంచంలో మరెక్కడైనా ఉండనీ, అడవాళ్ళమంతా ఒకటే అనుకో!"

ఆ మాటలు పూర్తి నమృతంతో అంటూంది. తన స్త్రీజాతి అంతా హృదయంలో వైవిరిణులే అనీ, మొట్టమొదటి కోర్కె మొలకెత్తటంలోనే లాంగిపోతారనీ, మనసారా విశ్వసిస్తూంది. అతను కాదనివాదిస్తున్నాడు. కాని అదేసమయంలో స్వృతి పథమంతా గాలించుకొంటున్నాడు. ఏ అమాయికంగా పెట్టుకొన్న ముద్దులోగాని, స్పర్శలోగాని ఎక్కడైనా, ఈ అపార్థ అపాయం శంకించే అస్కారముండేమోనని! ఎక్కడా స్వృతితగలలేదు. కాని రన మాతృభావ స్వచ్ఛందత్యం చెన్నుతరిగి, సుగ్రహ స్వచ్ఛఫలకాకృతిపై గోటిగీత పడి పాడైనట్టుయిపోయింది.

“ఇల్లా మాడు! ఇదిగో మీకోళ్ళోవాళ్ళు పెట్టు
కొనేమాదిరి ట్రోపీ!”

తల నున్నగా మువ్వి జడలు అంధంగా ఎత్తుగా
నిగజుట్టి, రుమాలు ముక్కోణంగా మలచి పిన్నులతో
టోపీలాగా తలపై అమర్చింది. అతని పల్లెటిదిక్కున
పల్లెపడుచులు దాదాపు అల్లా ముక్కోణాకృతి
నున్న టోపీలనే ధరిస్తారు. తెల్లని నీలిపట్టు పడక
గౌను, పాలనురుగులాగా ముతలలు పట్టెట్టు ధరించి,
ఆతని ఎదుట నిలచి కళ్లు మిలమిలా మెరిపించు
కుంటూ “దివోనీలా ఉన్నానా!” అని అడిగింది.

కాదు. కాదు, ఏమాత్రం కాదు. అసలు
ఆ చిన్న ట్రోపీలో ఆమె ఎవరిలాగా లేదు. అచ్చు
ఆమెలో ఉంది. ఆటోపీకూడా, ఆనాడు ఆమెనేర
విచారణ సమయంలో, ప్రియుడైన ముద్దాయికి
పిడ్డోలు చెప్తూ “పర్వాలేదు ప్రియతమా, మళ్ళీ
మంచిరోజులు వస్తాయి” అంటూ ముగ్ధులు విసు
ర్చున్నప్పుడు ధరించిన ట్రోపీని — ఆమె కప్పుడు
మహా అందంగా అమరిందని అందరూ అన్న ట్రోపీని
— ఆ పూర్వ వేషాన్ని స్ఫురింపజేస్తోంది.

ఆస్మృతి లేకల్లగానే, మనస్సు చీకాకై
పోయి, దుర్భరంగా తోచి, ఆమె ప్రక్కకు చేరిన
మరునిమిషంలోనే, ఆ రూపంలో ఆమెను చూచ
నిచ్చలేక దీపం ఆర్పేశాడు.

* * *

మర్నాడు ప్రాద్దున్నే, ఆ బాబాయి బడబడ
లాడుకుంటూ చేతికట్టి తిప్పుకుంటూ, పెద్దరికం
ఒలకపోసుకుంటూ “ఏమట్టోయ్, పిల్లలూ” అంటూ
గగ్గోలుగా లోపలకొచ్చాడు. అతగాడు మునుపు,
‘వెయ్యనాకుడు’ పిల్లతో పారిస్ లో గడపినరోజుల్లో
కార్మిజేసి ఆ పెద్దరికపుతీరులోనే ఆతగాడి గదిలోకి
గబాలున వచ్చి పలకరించేవాడట. సిజేర్ క్రిందటి
రోజుకన్నా మరీ హుషారుగా ఉన్నాడు. హాటల్
‘కుజా’లో నివాసమే ఆ ఉల్లాసం తెచ్చి ఉంటుంది.
అంతకన్నా బాకీవసూలులువచ్చిన 8000 ఫ్రాంకుల,
జేబులో పర్పులో ఉన్నాయి. ఆ చచ్చెట్టి రోననది
లంకను, రెప్పకుండా కొంటాడు. అయితేమటుకు
అందులో ఒకటో, అగో, చిల్లర ఖర్చుపెట్టి కొడు
కునీ, కోడలునూ, కాస్త కులాసాగా విందుకు తీసు
కొళ్ళే అనికారం అతనికి లేదంటారా!

“మరి డాక్టరు బూచరోద్గిర తెళ్ళటంఎప్పుడు”
అన్నాడు గాసిన్. ఏక విగిని రెండు రోజులు ఆఫీ
సుకు వెలపుపెట్టేందుకు ఆతనికి అస్కారం లేదు.
చివరికి చాంప్స్ ఎలీసిన్ లో అంతా పొద్దున్నే టిఫిన్
తీసుకొని, అక్కడినుంచి తర్వాత మొగాళ్ళిద్దరూ పెద్ద
డాక్టరుగారిని చూడటానికి వెళ్లాలని నిర్ణయించు
కొన్నారు.

అసలు ట్రోపీలా అనుకొన్నదల్లాకాదు. దర్జాగా
నాలుగుసంజ్ఞాల సార్దులో, పైన్ టేబిల్ బండీనిండా
అమర్చుకొని, మహా ఆటోపంతో, ‘సెయింట్
క్లౌడు’లో మానే జనంతంతా బీత్తరపోయేటట్లు
రోజల్లా విందు జరిపించాలనుకొన్నాడు. అయినా
హాటల్ డాబామీద చెల్లనీషల్లో టేబిల్ ఆమ
ర్పించి, చెట్లకకుల సందులనుంచి ఎదుటి హాటల్
నృత్యగానాల సందర్భం హాయిగా చెబినోసుతూ
ఆ చెట్ల సువాసనలు అస్వాదిస్తూ, కమ్మగా వించార
గిస్తూంటే, అక్కడా, అనుకొన్నంత కాకపోయినా,
కొంత మజాగానే ఉంది. సిజేర్, ఈ పారిస్ నివా
సుల సమ్మోహపరచే ప్రయత్నంలో, అతిగా మాట్లా
డేస్తూ మహాగౌరవ మర్యాదలన్నీ జరుపుతున్నాడు.
సెయింట్ ను నిత్యం కనిపెట్టి మన్నిస్తూ, పాక
ప్రవీణత నుగ్గడిస్తూ, ఆ తెచ్చిపెట్టుకొన్న సంతో
షంలో, చర్చాదులో వందిమాగధుల వెంగలితన
మంతో అనుకరిస్తున్నాడు. జీన్ కిడి చాలా సంక
టంగా పరిణమించింది. అంతకన్నా ఆ మామా
కోడళ్ళమధ్య తుణుకు జాభీవృద్ధి పొందుతున్న అతి
పరిచయం మరింత బాస పెట్టసాగింది. ఇవేవీ అతని
అదుపాజ్ఞలలో లేకుండా పోయాయి.

ఆ యిద్దరినీ మాస్తే అధమం ఇరవైయేళ్ళ
నుంచైనా నాళ్ళకు స్నేహం ఉందా అన్నంత చను
వుగా ఉన్నారు. ఒక్కొక్క సీసా ఖాళీ అవ
టంతో, ట్రోపీలా మరింత మధురహృదయుడై పోతు
న్నాడు. కాసిలెట్ నుగురించి, దివోనీనిగురించి, తమ
బుల్లి అబ్బాయి జీన్ నుగురించి, అతిఆర్ధంగా
మాట్లాడుతున్నాడు. తమ బుల్లాడు ఆమెలాంటి
ప్రీతితో ఉన్నందుకు తనకు చాలా సంతోషమైందని
అన్నాడు. ఆ వివేకవతి అతనేం తెలివి తక్కువ
పనులు చెయ్యకుండా చూడగలదని సంతోషిస్తు
న్నాడు. ఇక వాడు, ఎప్పుడూ ఏదో మనాదిగా

ఉండుటం విషయం ప్రసంగిస్తూ, ఆమెచేతులు నిమిస్తూ అతని కన్నులూ చూసుకొంటూ రావాలి, కొత్త పెళ్లికూతురుకు చెప్పినట్లు అన్నీ చెప్తున్నాడు. ఆ కైపులో అతని గొంతుక గాఢదికమాతూ, మాట ముద్దగా వస్తూ, కళ్లు పిట్టగ్రమ్మి పోతున్నాయి.

డాక్టరు బూచర్, ఇంటికి వెళ్ళేటప్పటికి మళ్ళీ కాస్త మామూలుస్థితికి వచ్చాడు. డాక్టరు ఇంటిదగ్గర క్రింది గదులలో రెండుగంటలు పడి ఉండాలి వచ్చింది. ఆ గదులు ఎత్తుగా పొడుగ్గా, ఏ చెచ్చదినమూ లేకుండా, వెరవు పుట్టించేటట్లుగా ఉన్నాయి. హాలునిండా జనం. రోగులు, వారి బంధువులు, ఆశేదనలు విగబట్టుకొంటూ నిశ్చలతతో మొగాలు దీర్చుతూ పెట్టుకొని కూర్చున్నారు. ఒక హాలునుంచి ఒక హాలుకు, ఒక అంతరం తర్వాత మరొక అంతరం గడుస్తూ జాగరణచేస్తూ కదిలిన ఆ రెండుగంటలూ మనసులోని ఆదుర్దావల్ల రెండు యుగాల నరకయాతనంతా అనుభవించేసినట్లు చేశాయి. చివరికి ఎట్లాగో ఆ మహామహుని సనుక్షానికి చేరారు.

డాక్టరు బూచర్ జ్ఞాపకశక్తి అద్వితీయం. గాసిన్ సతివిషయం అంతా అతనికి స్పష్టంగా జ్ఞాపకం ఉంది. పశ్చేత్తక్రిందట, ఆమెకు జబ్బు ప్రారంభించినప్పుడు, ఒక సారిమాత్రం ఆ డాక్టరును కాసిన్ లోకు పిలుచుకు వెళ్ళారు. ఆ తర్వాత జబ్బు పరిస్థితులన్నీ వివరంగా వాళ్ళనడిగి తెలుసుకొన్నాడు. మనుషటి (ప్రిస్క్రిప్షన్)లన్నీ జాగ్రత్తగా పరిశీలించాడు. అంతా విని ఈమధ్య మెదడులో కల్గిన అపస్మారకానికి కారణం వాళ్ళకు వివరించి ధైర్యం చెప్పాడు. కొన్ని ఘోరమైన మందులు వాడటంవల్ల అది వచ్చిందని చెప్పాడు.

అని చెప్పేటేలోమిడికి వంగి, సన్నగా చికిలించికొన్న ఆ గడ్డ కళ్ళమీద గుబురు కను బొమ్మలు తీవ్రంగా ఏకరేఖగా ముడిపడుతుంటే, అవిగ్ననలోని డాక్టరుకు చికిత్స విషయం సలహా ఇస్తూ ఉత్తరం రాస్తూ కూర్చున్నాడు. అతనివంక ఆదుర్దాతోచూస్తూ వాల్లిదూరం ఊపిరి విగబట్టుకొని కాగితంమీద పాళీ బరుకుతూన్న చిరుశబ్దం వింటూ కూర్చున్నారు. ఆ మహాపట్టణపు రోద అంతా,

ఆ చిరుశబ్దంలో లీనమయిపోయి వినరాకుండా ఉండి. ఒక్కసారిగా, ఈ సకేతకాలంలో డాక్టరు కున్న ప్రభావ మెంతోగొప్పవో వాళ్ళకు అవగతమయింది. నరుని ఆచంచల మూఢనమ్మకాలకు, మహాన్నత భక్తివిశ్వాసాలకు, మూలాధారమైన శక్తికి మని పూజారి ఈ సవినవైద్యుడు...

అక్కడినుంచి బైలు పడేటప్పటికి సికేర్ వైపు పూర్తిగా వదిలిపోయి తీవ్రాలోచనానిమిస్తుంటాడు.

“నేను హాటలుకు వెళ్లి, మూలా ములై స్వర్ణ కొంటాను... మాతా! ఈ హారిస్ గాలి నాకు సుదురా, అబ్బాయి! ఇక్కడే ఇంకా ఉంటే ఏదో ఆవకతవక పని చేసేస్తాను. అందుకని సాయంత్రం ఏడుగంటలబండికి బయలుదేర్తాను. రోడ్డుపిల్లకు నా తరపున మళ్ళీ రానందుకు తీమాపణలు చెప్పి. ఏం! చెప్తావ్ కాదు?” అని జీసీను అడిగాడు.

ఆతనికి అడ్డు చెప్పకుండా జీసీ చాలా జాగ్రత్త పడ్డాడు. అసలు ఈ వెంగలిబాబాయ్ ఏం కుట్టతనపు పనులు చేస్తాడో అని అతనికి నిత్యం అడలుగా ఉంది.

మర్నాడు ప్రాధున్న నిద్రలేచి, అమృత్యా ఇప్పటికీ బాబాయి తేమంగా ఇంటిదగ్గర, దివోనీ కాపలాలో పెట్టెలో పెట్టినట్లుంటామగదా అని, గల రాత్రే అతన్ని సంజేసిందనుకు తన్ను తను అభినందించుకొంటున్నాడు. అభినందించుకొంటూ ఉండగానే, అతాత్తుగా ఆ బాబాయి, మొగమంతా వాడి పోయి ముడుతలుపడి, ఒళ్ళంతా కుంచుకుపోయి శోకదేవత మూర్తీభవించినట్లు ప్రత్యక్షమయ్యాడు.

“అరే భగవంతుడా! బాబాయి, ఏమయింది? అల్లా ఉన్నావే?” అని అడిగాడు.

సికేర్ బాబాయి నోటమాట లేక, కాలు చేయాడించలేక, అక్కడ పడకకుర్చీలో కుప్పగా కూలిపోయాడు. తర్వాత తర్వాత నెమ్మది నెమ్మదిగా లేరుకుంటూ పక్కాత్తపప్రకటనం ప్రారంభించాడు.

కార్యజేసితో తిరిగిన రోజులనాటి మిత్రుడొకడు కనపడ్డాడు. ఇద్దరూ కలిసి సుష్టుగా హాటల్ లో భోజనపానీయాలు ఇరిపించారు. రాత్రికి రాత్రికి జూదపాటలతో ఎనిమిదివేల ఫ్రాంకులూ హరించిపోయాయి. రాగిడబ్బుకూడా మిగల్గేదు! ఏమీలేదు! ఇంక ఏ మొహం పెట్టుకొని ఇంటికిపోయి దివోనీతో చెప్తాడు? లా పిబూలెట్ లంకకూడా కొందామనుకొన్నాడు! అకస్మాత్తుగా అతనికి

గుంటు పుట్టకొచ్చినట్లు కదిలిపోయాడు. రెండు చేతులా కన్న గట్టిగా మూసుకొని బాటన వేళ్లు చెవుల్లో కుక్కుకొని, పెద్దరాగాలా, పెక్కులా పెద్దా కోకన్నాలు ప్రారంభించాడు. బాసపులు ఆచ్చపు ఆవేశంతో, తనను తను నిందించుకొంటూ, తన గూవట్టిని పొషగిరితనంతా ఉత్తేజంతో కాళ్ళ ముందర పెట్టిపోయిపోయాడు. అనువంశానికి ఎంతవరకు తన. కంఠానికి నిన్నుచేసి చెప్పిన దొర్లా న్యుడు. అలాంటి కుటుంబాలలో తనలాంటివాళ్ళు ఉండుకుండా రాసనా లేవనా ఉంటే బాగుండును! తనలాంటివాడిని నిప్పు సీరూ పుట్టకుండా పిచ్చి మక్కను తరిమివేయి తరవేయాలి. తన ఆన్ను దొర్లార్యంవల్ల గాకపోతే తను ఎక్క గుంజులనివ వాడు! బండిపోటుచొంగు, భావ్యరీతిల ప్రక్కన పైలులో కత్తి వరకం అనుభవినా ఉండాలనివారా !

“బాబాయి! ఇదిగో నానాయి! అంటూ అతని కోరిక ఆచేందుకు జీన్ ఎక్స్ పోజులు దీకంగా బ్రలి చూచుకున్నాడు.

కాని ఆ బాబాయి ఏలూవినదలుచుకోలేదు, కన చలనమోలేదు. ఆ పాపప్రకటనోత్సాహంతో నిమ గుండ్రబోయి, ప్రతిష్టాప్రాంతమా వివరింగా చెప్పే న్నన్నాడు. ఫాన్సీ, బోటీ, గౌరవమాహామితిమైన చావుతో అతనివంక తేరిపార మాడ్చాకూర్చుంది. ఏది ఏమైనా ఈ ముదిరి అక్షమం కొంత చలాకింది! ఆమె తత్వాలి అలాంటి ఉధృతమనస్కులు ఎప్పుడూ. అతన్ని చూస్తూంటే ఆమె గుండె కరిగి పోయింది. నవరీహృదయమైన వేళ్ళకుండే ఉప కారయి ఆ హృదయమైనవ్యంబో పొటమరించింది. అతని కేదైనా సహాయం చెయ్యాలి అని ఆలో చిస్తూంది. కాని ఏం సహాయం? ఎవరినడుగుతుంది? ఏదాదిపాటు ఆమె ఇతరుల నెవ్వరినీ చూడలేదు. జీన్ ఎరిగున్న వాహనా ఎవరూ లేరు. అకస్మాత్తుగా ఒకవేరు ఆమె ముసుగులో స్ఫురించింది. డెషిలెట్! ఇప్పుడతను పారిస్ లోనే ఉండిఉండాలి. ఎంగో సహృదయుడుకూడా.

“కాని నా కలినితో అంత పరిచయం లేదే?” అన్నాడు జీన్.

“నేనే స్వయంగా వెల్తాను”

“ఏమిటి! నువ్వు వెల్తానా...”

“ఏం, వెల్తే?”

ఇద్దరికన్నా కలుసుకొన్నాయి ఒకళ్ళు గొకళ్ళు అర్థం చేసుకొన్నారు. అంటే డెషిలెట్ కూడా ఆమె ప్రియుడైనప్పటికీ ఆమె స్మృతిపథం లోనే నిలవని ఏకరాత్రి ప్రేమికుడు! ఆమె మర్చి

పోయినా, వాళ్ళలో ఒక్కరినీ, అతను మరిచిపోలే కుండా ఉన్నాడు. అప్పేర్లు అన్నీ వరసగా, దళావ తారాలపేర్లలాగా అతని మనస్సులో చాతుకు పోయినయి.

“నికేమైనా అభ్యంతరమంటే, పోనీ...” అంటూ ఫాన్సీ బెరుకుబెరుక్గా సెంచులు పెట్టింది.

అంతవరకూ పెద్ద రాగాలు చెల్తాన్న సీతే! ఈ వివాద నిరుసుకూంటే నిశ్శబ్దంగా చెవులు మూర బెట్టుకొని వింటున్నాడు. ఇద్దరివంకా దీనాతి దీనంగా జాలిమాపులు పరిపుతన్నాడు. ఆ చూపు చూసి జీన్ పళ్ళు బెగబట్టుకొని ఒప్పకొన్నాడు.

ఆ గంటసేపూ ఇద్దరికీ ఒక మహాయుగంగా ముస్సహవై పోయింది. బాల్కనీసిట్ల గోపమీద ముందుకువంగి ఒకరికొకరు చెప్పకో కొలులేని-ఎవళ్ళ ఆలోచనలతో వాళ్ళు సరిమరచాతూ, ఆమె రాకతై ఎదురుమాడ్చా రోడ్డుమలుపుకేసి దృష్టి సారించి నిలిచారు.

“ఈ డెషిలెట్—నాకి ఇట్లు ఇక్కడికి చాల ముందూ?”

“అబ్బే కాదు. గూడి రోమ్ లోనే— సందు మలుపు తిరగూనే ఉంటుంది” అని తీవ్రంగా బవాబు చెప్పాడు జీన్. ఈ కాస్త మారానికి ఫాన్సీ చాలాకేపు చెప్తోందనే అతనికే అనిపించింది. “రేపు లేవోయ్” అంటూ ఆ యింగిల్ చెప్పిన మూక్షిణి, నాఫోనుగురించి, అన్నీ ఉడిగి బోయిన కౌను బోయితి, అంటూ నిరసనగా అతినన్న మంటలను జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొంటూ మనస్సును సమాధానపరచుకో ప్రయత్నిస్తన్నాడు. కాని అంతలో ప్రేమికుని ఆత్మాభిమానం పొటకరించి, తన రంభ, డెషిలెట్ కంటికికూడా, ఇప్పటికి అందంగానే, వలపించేటట్టే, కనబడాలని కోర్కె కలిగింది. ఆ తోరక అజ్ఞాతంగా కలుగుతూంతగానే ఇంట్లో మళ్ళీ తెలివిడి తెచ్చుకొన్నాడు. అబ్బా! యా బుట్టలేని సిజేర్ బాబాయి, ఇప్పుడే ఎంగుకు రావాలి? వచ్చి, తన పాతగాయాల నన్నిటిని మళ్ళీ ఎంగుకు చెళ్ళ గించాలి!

చివరికి, సందు మలుపున ఫాన్సీ దుస్తులు తళుక్కుమనటం గమనించగల్గారు. అది ఉత్సాహంతో వెలిగిపోతూ, లోపలికి వచ్చింది.

“ఇదిగో! డబ్బు తెచ్చాను”

ఎనిమిదివేల ఫ్రాంకులూ ముందరపరచిఉండే టప్పటికి, సిజేర్ ఆనందం పట్టలేక బొటాబొటా కన్నీరు కారుస్తూ, నోటు రానిస్తాననీ, వడ్డీ వాయిదా

తేదీ అన్నీ స్పష్టంగా అంగుళా వివరిస్తానని పట్టు బట్టాడు.

“ఏం అవసరంలేదు, మామా! నవ్వు తేవటంలో నీ పేరు నే చెప్పలేదు. నాకోసమని చెప్పే బదులు తెచ్చాను. అందుచేత నాకుతప్ప ఇది నీ చెవ్వరికి వాకిలేవు. నీ యిష్టంవచ్చినప్పుడెప్పుడైనా తీర్చవచ్చు, తొందర లేదు”

“అమ్మాయి! ఇట్లాంటి ఉపకారాలు ఆనన్న మైత్రితోతప్ప తీర్చగలేవి కావు” అంటూ కృతజ్ఞత అంతా ఉట్టిపడుతూ సీజేర్ జవాబు చెప్పాడు.

ఈమాలైనా చాబాయిని స్వయంగా ఇంటికి పంపించాలని జీన్ స్టేషన్ దాకా వెళ్ళాడు. వీడ్కోలిస్తూ సీజేర్ కళ్ళనీళ్ళెక్కుకొని, “ఏం మనిషిరా! రత్నంలాంటి సిల్లరా! ఆబ్బాయి ఆమె సుఖంగా ఉండేట్టు చూస్తూ ఉండు” అంటూ జీన్ లో ఇంకో సారి తన కృతజ్ఞత వెల్లడించాడు

* * *

ఈ సంఘటనతో జీన్ మళ్ళీ పూర్తిగా మనస్వస్థుడై గోల్పోయాడు. దీనితో, తనను కట్టేసిన గొలుసు అంతకంతకూ మరింత గట్టిగా బిగిస్తూ, నీల కొట్టవడుతూన్న ట్లనిపించింది. తన కుటుంబం, తన ఈ వ్యవసరం, ఈ రెంటినీ, సహజమైన మనస్సున్న తత్వంతో, విడివిడిగా దూరంగా ఉంచుకొందామనుకొన్నాడు. కాని ఈ రెండూ ఒకదానిలో ఒకటి చొచ్చుకు కలిసిపోతున్నాయి. సీజేర్ బాబాయి, ఇంటిదగ్గరనుంచి, కానితర్ నిత్యవ్యవహారాలూ, ద్రాక్షతోటలకు తను తెస్తూన్న అభివృద్ధి అన్నీ ఏకరువు పెడుతూ జీన్ ప్రియురాలికి ఉత్తరాలు రాస్తున్నాడు. ఫాన్నీ తీరుబడిగా కూర్చుని, ద్రాక్షతోటల విషయంలో కాన్సల్ మొండిపట్టును విమర్శిస్తూ, అతని తల్లి ఆరోగ్యం విషయం మాట్లాడుతూ, అనవసరపు, అప్రస్తుతపు సలహాలన్నీయిస్తూ, అతని ఒడలు మండిస్తూండేది.

తమవంశానికి సిగ్గుచేటుగా, తను చేసిన పనులన్నీ షోకేలా ఆమెతో చెప్పకొనిఉన్నాడు. ఆమె ఎప్పుడూ ఆ ప్రసక్తిగానీ అతనికి తనుచేసిన ఉపకారంమాటగానీ ఈషణ్మాత్రమూ తెచ్చేదిగాదు. ఒక్కసారే జీన్ మిదికి ఆబాణం తిప్పింది. అదైనా ప్రత్యేకపరిస్థితుల్లో.

ఒకనాడురాత్రి నాటకానికల్లి ఇద్దరూ ఇంటికి తిరిగివస్తూ, వాన నురుస్తోంటే, బూల్ వర్ష బళ్ళ స్తాండులో, ఒక గుట్టపు బండి ఎక్కారు. ఆ బండి కటకటలాడ్తూ అతిపాతెడైపోయి ఉంది. అద్దరాత్రి వేళతప్ప రోడ్లమిదికి పనికివచ్చేటట్టు లేదు. బండి

బయలుదేరగానికే చూశేపు పట్టింది. బండివాడు కుదిరిపాట్లు పడుతున్నాడు. గుట్టం చాచానంబిలో ముట్టై కదులుతుంటూ నిల్చునిఉంది. వాళ్ళు లోపల ఎక్కి కూర్చుంటుండగా ప్రక్కబండివద్దనుంచీ ఒక ముసాగాడు, కంటికి కొత్తతాడు పక్కతో దిగిస్తూ, నెమ్మదిగా బండికినేదగ్గరకొచ్చి, కల్లువాసన ఘుమ్రువిడిస్తూ గొంతుగుంతుతో ఫాన్నీని పల్లరించాడు.

“స్టే! ఎ్లా ఉంది నీపని”

“ఎవరు, నవ్వా!” తనలో కలిగిన కడలికను వెంటనే సద్దకొంది. ప్రేమికునితో కాల్లగా “నూ నాన్న” అంది.

ఇతడన్నమాట ఈవిఠండ్రి! ఈ బండిమనిషి! బురదకొట్టాకున్న ముతక లాంగ్ కోటు, ఎప్పటికీ ఏ జుహంకారీ హాకరులనాటికీ తొలకుకొన్నాడు. దాని లోహపువాతామలన్నీ ఊడిపోయాయి. రోడ్ గ్యాస్ లైటు వెలుగులో ఆ మొగం, తాగుడు ఆల నాటుతో ఉబ్బరించి, కమిలిన గంకులో ఉంది. ఆ మొగంలో ఆ పెద్ద కళ్ళల్లాఫాన్నీ, కనుముక్కు తీరులు ఛాయగా గోచరిస్తున్నట్టు గాసిన్ కనిపించింది. ఇద్దరిలోనూ ఉన్న ఆ లాలస స్వభావ సారూప్యం కొట్టవచ్చినట్టు కనిపించింది. ఆమనిషిని గాని ఆ కూతుర్ని గాని పరిగణించనట్లే, అసలు చూడనట్లే కూర్చున్నాడు. ముసిలి లెగ్ గాండ్, ఇంటివిషయాలన్నీ ఆమెతో చెప్తున్నాడు. “ముసిల్లి రెండు వారాలొచ్చి ఆస్పత్రిలో పడేఉంది. నువ్వు ఎప్పుడైనా ఒకరున రంనాడు పోయి చూడరాదా! దానికి కూడా కాస్త ఇదిగా ఉంటుంది. నా అదృష్టమా అంటూ, ఈ ఘటనాకేమీ ఫోకా లేదు. కొరడా నరంతాడు గట్టిగుంటే, కొరడా గట్టిగుంటుంది. అదీ సరగతి. అన్నట్టు వ్యాపారం మనుషటిలాగా సాగటంలేదు. నీకేమైనా బండిమనిషి అవసరం ఉంటే చెప్ప. నేనే, పనికి కుదరగలను. ఆక్కలేదూ! పోనీలే ఏం చేస్తాం! పోయవస్తా”

వాళ్ళ వీడ్కోలు లవగానే బండి ముందుకు కదిలింది.

“ఏం! ఏమి టాలోచిస్తున్నావ్” అంటూ ఫాన్నీ సన్నగా గొణిగింది. అని వెంటనే తన పుట్టు పూర్వోత్తరాలు చెప్పసాగింది. “పాపిష్టి గొడవ” అనీ, “పశుతుల్యంగా ఉంటుంద”నీ ఇన్నాస్కు చెప్పకుండా తప్పించుకు వచ్చింది. కాని ఇప్పుడొకళ్ళ సంగతి ఒకళ్ళకు బాగా తెలిసింది కాబట్టి ఇక నేనీ దాచనవసరం లేకపోయింది.

పారిస్ పరిసరాలలో, మోలిన్-ఆ-ఆంక్లే, అనేచోట జన్మించింది. ఈనాయన అప్పుడు మిలిటరీ

గాంచి వచ్చి పారి నెక్కు, చాటిలానకు మగ్గు గుట్టపు బస్ లోటుతూండేవాడు. ఆ దోవలో ఒక కల్లు పాకా చాపి మనిషి ఈ బండినాడికి తట్టపడింది. అ గురికకలాపంలో తను తల్లి గర్భాన పడింది.

తల్లి నేనాడూ ఎరుగదు. రెల్లి పురిటిలో నే చని పోయింది. కాని ఆ రోడ్డుపాక గొప్పాడులు కాస్త సజ్జనులేమో, ఈ పిల్లకు తండ్రినని ఒప్పుకోవలసిందినీ, ఆపాను సాకేందుకు ఒకదానిని ఏర్పరిచి ఆధర్వు ఇచ్చుకొంటూండవలసిందని బలవంతపరిచారు. వాళ్లకి అప్పటికే చాలా బాకీ ఉన్నాడేమో, అతను ఒప్పుకోక తప్పలేదు. ఫాన్సీకి నాగ్లేళ్ళు వచ్చేటప్పటికి బండి లోలుచూ ప్రక్కను కుక్కపిల్లను కూర్చో పెట్టుకొన్నట్లు, బండి గూడుదిగువను ఎత్తు నీటుమీద కూర్చో పెట్టుకొని పోతూండేవాడు. దోవగతుకులలో బండి ఎత్తి కుదేస్తూ కుదుపుతూండేది. ఇటూ అటూ రోడ్డు ప్రక్కలాంతర్లు నెనక్కు పరుగెత్తుచున్నట్లు రమ్యంగా ఉండేవి. గుట్టల పీఠులు పైకి క్రింది ఉబ్బుచూ కదుల్తూ, ఆవిర్లు కమ్మతూండేవి. ఆ పిల్ల కాప్రదగణం అంతా ముచ్చటగానే ఉండేది. ఆ బండి కుదుపుకు అట్లాగే జోసతూ చలిగాలికి ముడుచుకుపోతూ, గుట్టల మెడలో చిరుగంటలు, నువ్వులకాతలు జోలపాదూంటే నిద్రపోయేది.

కాని ఈ శిశువాత్మ్యే నాటక నిర్వహణము, తండ్రి లిగ్రాండ్కు చికాకు కల్గించసాగింది. ఎంత ప్రక్కచైనా, ఈ పసిదానికి తిండి బట్టలకంటూ కొంఠెగర్బు పెట్టాల్సి వచ్చేటప్పటికి అదికూడా అతనికి భారమనిపించింది. అదికాకుండా అతను పెళ్ళి చేసుకోవాలికికూడా పిల్ల కొంత అభ్యంతరంగా ఉంది. అతను రోజూ పోయేదోవలో ఒక కూరగాయల తోటఉండేది. పుచ్చలు, దోసలు, కాయగూరలు అన్నీ చక్కగా పండుతూన్నతోట. ఆ తోటయజమాని బ్రతికున్నప్పుడు బజారులో కూరగాయల వర్తకం చేస్తూండేవాడు. ఇప్పుడతని పెళ్లాం, ఒక్కతే ఆ తోటంతా దూసుకొంటూంది. ఆ తోటమీదా, తోట అమ్మి మీదా కన్ను వేశాడు లిగ్రాండు. అప్పట్లోనే ఫాన్సీకి అర్థమయింది. ఆ త్రాగుబోతుతండ్రి, పెళ్ళికి అడ్డురాకుండా ఎల్లా అయినా తనను నాశనంచేయ దూస్తున్నాడని. నిజానికి ఆ తోట అమ్మి, పుణ్యాత్తు రాలుమాచామి, దయదలచి ఆమె రక్షణలోకి తనను తీసుకోకపోతే తనగతి...

“అన్నట్టు, ఆమెను నువ్వు ఎరుగుదువుకాదూ, నూనామీ!” అంది ఫాన్సీ.

“ఎవరు! నీయింట్లో అప్పుడు పనిచేసేమనిషా.”

“ఊ! ఆమె: నా సవతితల్లి. నా చిన్నప్పుడు నన్ను చాలా దయతో చూసేది. అవిడను పెళ్ళిచేసి కొన్నాక ఈ దరిద్రుడు ఆమె ఆస్తి అంతా తాగేసి, ఇల్లా వాకిలి లేకుండాచేసి, నిత్యం చావమోతూ ఉండేవాడు. మై కెచ్చు తనొక పోర్తును చేరదీసి, దానికికూడా చాకిరీ చేయమని మాచామిని సంపే నాడు. ‘వీడితోటి నీకొద్దు. పోదాం పది’మని చెప్పి, ‘నేనే అవిడ నక్కననుంచి కదలదీసుకొని వచ్చాను. కాని ఏం లాభం! అందగాడైన మొగుడికోసం, అడవి ఎన్ని కష్టనష్టాలు భరించాలో, పాపం ఆ మాచామికే తెలుసు. నేను ఇన్ని చెప్పి, ఇంతాతీసు కొచ్చాక, తీరా నన్నొదిలేటప్పటికి, చెప్పిందంతా పెడచెవిని బెట్టి, మళ్ళీ వాడిదగ్గిరేపోయింది, వాడితో ఉందామని! అదిగో, ఇప్పుడు హాస్పిటల్లోపడ్డది! అది దగ్గర లేకపోయేటప్పటికి ఈ దుర్మార్గుడు మళ్ళీ ఒళ్ళు చెరుచుకొంటున్నాడు. అబ్బ! మురికోడుతూలేదూ! దిక్కులేని ద్రిమ్మరిలా ఎగ్గా ఉన్నాడో! ఆ కొరడా తప్ప మనిషికి వేరు ఆస్తి ఏమీ లేదు. ఆ కొరడా ఎంత నిటారుగా పుచ్చుకొన్నాడో మాకావా! తాగి తండనాలాడుతూన్నా సరే. కొరడా అలాగే కొవ్వొత్తి పట్టుకొన్నట్లు ముందుకు ఖడేరావాలా కదలకుండా పట్టుకుంటాడు. అదొక్కటే అతగాడిలో సుగుణం. ‘నరంతాడు గట్టిచైతే కొరడా గట్టిదాతుంది’ ఎప్పుడు చెప్పినా అదేమాట చెపు తూంటాడు”

ఎవరో ఎరగనివాణ్ణిగురించి చెబుతూన్నట్లు, ఏ అరమరలులేకుండా, అతనిదాసంగా, సిగ్గుగాని చీదరింపుగాని ఏమీ లేకుండా, శాంతంగా చెప్పకొని పోతోంది. ఆ ధోరణి చూసి జీన్ విభ్రాంతుడై పోయాడు. ఏమి తండ్రి! ఏమి తల్లి! కాన్సల్, తీవ్ర గంభీరవదనము, గాసిన్ సతి అమరమందహాసము. — వాటికి వీటికి పోలిక ఎక్కడ? — ఈమె ప్రక్కను కూర్చోంటేనే ఈ సాంఘిక కళ్ళెం తన దేహం నిండా చిందినట్లయి అసహ్యంతో కుంచుకొనిపోయి నిశ్శబ్దంగా కూర్చుని ఉన్నాడు. అకస్మాత్తుగా ఫాన్సీ ఆ ప్రేమికుని మాగతనంలో మనోగతమైన వ్యగ్రతనంతా పసికట్టినట్లు, వేదాంతధోరణిలో అనసాగింది. “అయినా ఇల్లాంటి దేగో ప్రతికుటుంబం లోనూ ఉండేదేలే! అది మనతిప్ప కాదు. మనమే చెప్తాం! నాకు లిగ్రాండులాంటి, తండ్రి ఉన్నాడు! నీకు మీ సీజేర్ బాబాయి ఉన్నాడు.”

కంఠీరవరాజు యక్షగానకృతులు

(గత సంచిక తరువాయి).

శ్రీ నిడుదవోలు వెంకటరావు

ఈ యక్షగానమును సంస్కృత శ్లోకముతో

నిట్లు ప్రారంభమగుచున్నది.

“ శ్రీ భూమికరపల్లవవృత్తికరా

విరూపత నిద్రాసుఖః

శక్రాదిత్రదశేంద్ర మాళిమణిరు

క్రిమిమూరి తాంఘ్రిద్యయః

కారుణ్యామృత వారిరాభివి

చల దీప్త్య త్రరంగా యతా

పాంగోపశ్చిమరంగ జిహ్వరవతు

శ్రీరాజకంఠీరవమ్.

తరువాత గీతి పద్యము

శ్రీకరోదార శృంగార సింధువైన

సకలనాట్య కళాప్రాధిసారమగుచు

నలరుదిక్పాలక విలాసమనెడు కృతిని

శీవి కల్పించి తార కంఠీరవేంద్ర!

కథాప్రారంభమున నింద్రుఁ డొకనాఁడు అష్ట దిక్పాలకులతో నాట్యశాలలో కొలువై యున్న పృథు, వాసవి పావకి, చైవస్వతి, నైరుతి, వారుణి, వాయవి, కాబేరి నైశాని అను నెనమండుగురు నాట్య కత్తెలు తమ తమ విద్యావిశేషములను ప్రదర్శించి యావిద్యల తారతమ్యము నెఱిగింపుమని యింద్రుని కోరగా నా సురమునియైన నారదుఁడు.

ఈ కంఠీరవరాజు మైసూరి రాజుచరిత్రమున పేర్కొనఁబడిన రెండవ కంఠీరవనరసరాజు. ఈతనిఁ గూర్చి మైసూరి గెజటిరునందుగల విషయము నుదాహరించుచున్నాఁడను.

Kanthirava Narasaraaja II 1704-1713 AD.

Kanthirava Raja the son of Chikadevaraja was born deaf and dumb and hence called mukarasu. But through the influence of Timmalaingar he succeeded to the throne. During his reign the Dalavay Kanthirava attempted to reduce Chikaballapur, but lost his life in the enterprise. His son Basava, rajau appears to have continued the siege and succeeded in levying tribute. An inscription of Kanthirava's dated 1705 A. D. states that the Temple of Venkateswara in the Bangalore fort was built by Chikadevaraja his father and he made a grant to it [MAR. E.C IX Bangalore 118] There are hardly any other inscriptions of his time though they are few nirupas orders dated between 1707-1711.

Mysore Gazetteer Vol. II Part IV Page 2464, G. Haysvadana Rao.

“ వినవయ్య! సురరాజు విద్యానిధాన

మైన పశ్చిమరంగమును పట్టణమున

భూనాథచంద్రుండు పురుషసింహండు

కొమరోష్ఠ నాత్రేయ గోత్రసంభవుఁడు

విమతరాజ విభేదవిక్రమార్కుండు

సంగీతసాహిత్య సార్వభౌముండు

రంగేశ చరణ సారసచందరికుఁ

డన్ని విద్యలగల్గు నందంబుఁ డెలియు

కన్నడరాయ విఖ్యాతిచేఁజలయు

ఘనుఁడు మైసూరి రాజకంఠీరవేంద్రుఁ

డనురాజు సర్వజ్ఞుఁడవనిలోఁ డెలఁగు

నతఁడు పీఠ విద్యలన్నియుఁ డెలిసి

మతినెంచి తారతమ్యము నిశ్చయించు

ననిన ”—అమ్మనిమాట కతిహర్షమంది వారలను

నెలపియఁగా నా నాట్యకత్తెలు కంఠీరవరాజు

సమ్ముఖమునకు వచ్చిరి. ఆ వచ్చినవారిలో తొలి

నాట్యకత్తె వాసవి విధానమెట్లున్నదో యీ క్రింది

సీసపద్యమున వర్ణితమైనది.

“ మహనీయ మందారమాల్య సారభిముల్

వేణీభరంబుపై వేసిమీఱ

ముక్తామణిహారములు లసత్కుచ కుంభ

యుగళిపై సారెవోజిగివొలంక

కలితక్వణస్వణీ కంకణచ్చవి గుచ్చ

ములు హస్త పల్లవములు నటంప

ఘల్లుఘల్లుని పాద కంజాతములయందు

రవఘంట సరిపెణలోరవళిఁ జేయ

గరిమె బిరుదందె దిక్కులఘనతకెక్కి

జగము మెప్పింపగల విద్యసరణిఁడెలియ

నిదిగో నెఱజూణ వాసవి యిందువచ్చె

నింపుతో రాజకంఠీరవేంద్రు సభకు ”

ఈ యక్షగానమున వాసవి నాట్యప్రదర్శనము నకు కంఠీరవరాజు మిక్కిలి హర్షించినట్లు గలదు, అంతమున ఏకతాళి.

మంగళం జయ నవమనసిజరూపా

జయజయసుకృతకలాపా

జయజయ మృదుమధురాలాపా

జయజయ కంఠీరవధూపా

దీనివెనుక క్రమక్రమముగా పావకి, చైవస్వతి, నైరుతి, వారుణి వాయవి కాబేరి కంఠీరవరాజువద్దకు వచ్చినట్లుగ చిన్నచిన్న కృతులు రచితములైనవి.

వాని స్వరూపము నెఱుంగుట కిందుతో వానిని
పొందుపఱచుచున్నాను.

పావకి నాటకము.

“శ్రీరామా హృదయాభి రాముడచల
శృంగార సారాస్పదం
దారుణోన్నత వైభవండు రవిచం
ద్రాలోకుడవ్యాజ స
త్కరుణామృత పూర్ణుడహి
ట్టలైక నిద్రాకుండి
శ్రీరంగుడు బ్రోచు సంతసమునన్
శ్రీరాజకంఠీరవున్”

వచనము.

యివ్వించిన వాసవి వినుతించినపిమ్మట
పావకియనే భామారోముణి వచ్చిన క్రమం బెటు
వలెనన—

ద్వీపద.

శ్రీవెలయు రత్నంబు చికిలి సొమ్ములను
కీచినిదాల్చి ప్రాణము మీటి సరస
చందన ఘనసార సౌరభ్యమెనసి
చందంబుగా విరసరి జడజుట్టి
వగమీతి సరిగంచు వలవయు గట్ట
వగలాడి పరువంపు వయసు మిటారి
నెఱజూణ భరగలు నెలతలకెల్ల
పరికింపగా మేటి బాగనబోటి
పాటులైన క్రొమ్మించు మెలనినయట్లు
వరుసలో నటియించు వనితాలలామ
వావకియను భామ భాగ్యనిస్సేచు
కీచితో రాజకంఠీరవాక్షి
సమ్మందునకును స్వాస్థ్యమెనసి
యొమ్మెమీఱగ వచ్చె నింతి తానవుడు.

దిరువు - ఆదితాళము.

గరిమతో పావకి వినిపించవచ్చెను
వరవైభవేంద్ర కరుణతో జూడుమీ
ఘనమైన పాత్రము కంఠీరవేంద్ర!

గీతి పద్యము.

సకలరాజన్య మూర్ధన్య సరసమాన్య
సత్యభాషా హరిశ్చంద్ర శౌర్యసాంద్ర
ధజిర నెవ్వరు నాజోడు చయను జూడు
ధీరవిభవేంద్ర! రాజకంఠీరవేంద్ర!

ధ్రువతాళము.

ఎక్కువలాడనెల యిదిగో నా విద్య జూడు
గ్రక్కున మైసూరి కంఠీరవేంద్ర!

మత్తతాళము

తిన్నగ నేనూ తెలిసిన మాత్రము
విన్నవించెదను వేడుకమీఱ

ఎన్నికలోన మన్నించిమాడు
కన్నపిరాయ! కంఠీరవేంద్ర!

రూపకము.

కరుణమీఱగ నన్నుగని పరికించిలే
సరసవిద్యలమేలు చాలగల దిందూ
మఱిమాటలేటికి సరయెవరు తనకు
గరిమతో జూడుము కంఠీరవేంద్ర!

యృంపె.

ఇంతి యెవ్వతె యొన యెదురునిలిచిన దిపుడు
పంకమున రాశికోబట్టి పలికింటు
వంతైన నడుదయ యింతగలిగిన చాలు
కాంతామనోమదన కంఠీరవేంద్ర!

త్రిపుటి.

ఎంచిమాడుగ వారివారిలో
ఎలమి నొక్కటిగలదు యెక్కువ
ఇంచుదనమొకయందు గలుగును యిది నిజంబు
అంచితంబుగ తెలియు నన్నియు
మంచినగల్గె తోచునప్పుడు
కాంచనాచల ధీర మైసూరి కంఠీరవేంద్ర!

ఆటతాళము.

శ్రీరంగనాయక సేవాధురీణ!
చారుణకలవిద్యాసార ప్రవీణ
వీరకంఠీరవవిబుధసంతాణ!
గౌరవింపుము నన్ను కన్నడజాణ!

ఏకతాళము

జయజయ విద్యజ్ఞనలోల!
జయజయ నయశాస్త్రానుకూల!
జయజయ సంతతజయశీల!
జయ కంఠీరవజనపాల!

పావకి నాటకము సంపూర్ణము.

వైవస్వతి నాటకము.

“శ్రీనాథ శ్రితలోకపాలన కళా
లీలైక దత్తక్షణః
పంకజాత కుముద్వతీసఖ మహా
సంరాజమానేక్షణః
కావేరీ పవమానపాదిత మహా
రంగేభుజంగేశయః
శ్రీకంఠీరవ భూమిపాల మవతా
దశ్రాంతమాద్యుపుమాన్

వచనం.

ఈ రీతిన పావకి వినిపించిన వైవస్వతి నెనుక
వచ్చిన క్రమం బెటువలెనన.

ద్వీపద.

శ్రీరమ్యతనుకాంతి జితదమయంతి
సారమంజులహాస సరసవిలాస

శరదించుబింబాస్య సముదితలాస్య
హరిణాక్షీ జనమనోహర సుధాలాప
వరవైభవాపాంగవంచితభంగ
గురుకుచవినుతాంగ గుణగణోత్తంగ
స్థిరకళావారాశి శృంగారరాశి
హరినీలసమవేణి అంబుజపాణి
అసియాడు కౌసురాయంచ నెన్నడలు
ఒసపరినెఱిసిటు నొయ్యారి సాగను
భావంబుగలిగిన బాగై నలేమ
వైవస్వతియను వరదవ్యభామ
వరుసతో నాట్య వివాదంబు దీర్చు
కొఱకు వేడుకమీఱ కూర్మితోవచ్చి
రాజాధిరాజ సంగ్రామనిశ్చంక
రాజకంఠీరవ రాజేంద్రునినును.

దరువు - ఆదితాళము.

వచ్చెను జూడరె వైవస్వతిలలన
హెచ్చైన కంఠీరవేంద్రు సమ్ముఖమున

వ చ న ము.

ఈ తెలుగునవచ్చిన వైవస్వతి యనే భామ,
రాజకంఠీరవేంద్రుని మాచి యేమని విన్నవించె
ననిన,

గీతి

“భోగ సౌభాగ్యములచేత పాలుపుమీఱి
ఆయురారోగ్య సంపద లతిశయించి
ధరణివర్తిల్లు మాచంద్రతారకముగ
సరసకంఠీరవ నృపాల జయవిశాల”

ఘనతాళం.

ఘనమైన తాళసంగతిమీఱంగ వినుపింతు.
కనుగొను మీ విధము రాజకంఠీరవేంద్రు.

మ త్య.

చేరితినిన్ను చేకొనిమాడు
వీర శ్రీకంఠీరవ భోజ.

రూ ప క ము.

వింతవింతగ నేను వినిపించగలను
కంతు సన్నిభిరూప కంఠీరవేంద్రు.

ఘం షె.

అందరందము దెలిసియాడుదును నాడు
యందమున నిక నెవతె యాడ గల దిందు
పొందుగా నారీతి పూనిభావించు
ఇందుముఖి కంఠీరవేంద్రు భూచంద్రు

త్రి పు ట.

పేరుగలిగిన వారిలోనే నాదియెనానేమి నాతో
పోరినిలువగ లేదు విను కంఠీరవేంద్రు.

ఆ ట తా శం.

చారునాట్య శాస్త్రమున సాటిలేని దానని
గారవించి శ్రీరరాజ కంఠీరవేంద్రు.

ఏ క తా శం.

జయజయ వితరణ సారమహిజ
జయజయ సంగీతసాహిత్యభోజ
జయజయ శీతీత వజనసమాజ
జయకంఠీరవ భాస్కరసమతేజ.

నైరుతి నాటకము.

శ్రీకంఠీరవ నృపలేః శ్రీతజన శుర
భూరుహాయమాసస్య
శ్రీ పశ్చిమరంగేశః శ్రీమాం
నీదదాతు భూమాంసి.

వ చ న ము.

ఈ విధంబున వైవస్వతి వినిపించినసమ్ముఖ
ఆనైరుతి క్రమం బెలువలెనన.

ద్వి ప ద.

శ్రీసార శృంగార సింగంబై వెలయు
భాసురమైన వైభవములఁ జెలఁగు
నొయ్యన తనుకాంతి యుష్మత్తిలగను
నొయ్యారమున గూడి యుల్లాసమైనసి
కలకంఠరవముల గాబరినేయు
సులలితగానము సౌలసిపాడుచును
ననువుగ దనరారు నదృశ్యమైన
ఘనతరలాస్యము గరిమఁజూపుచును
వరధీరవాదంబు వక్రణింపుచును
వరుసతో జాతి విధమవఘళించుచును
విలసితోరగవేణి వెలయు విరిబోణి
జలజకోమలపాణి సరసకల్యాణి
మదనుని చేనున్న మాల్యపూబంతి
యిదిగొ నైరుతి యనే యింతి తావచ్చె
వరగుణ విధువంశ వారాశిచంద్ర
సరసకంఠీరవ సామిగాఁ జూడు

ద రు వు.

సదయకంఠీరవ సామిగీగనుగొన
యిదిగొ నైరుతివచ్చె యింపుమీఱంగను.

వ చ న ము.

ఈ విధంబునవచ్చి రాజకంఠీరవేంద్రు సమ్ము
ఖముజూచ్చి యేమని విన్నవించెననిన.

“యువతిజనమనసిజా కృతి
నవనవవిద్యాభిరామనయగుణధామా
అవరతము వెలయు కంఠీ
రవధరణీదేవరాజ రవిసమతేజా !

ధ్రువతాళం.

వరుసలోనే నాడు ప్రఖరిమాడు
సరసకంఠీరవ సామి పరాకు.

మత్యతాళం.

పరికింపుము నాభావములెల్ల
గరిమతో రాజకంఠీరవేంద్ర

రూపకము

శేరైన విద్యుల తిరుధాడినేను
చేరితినిను కంఠీరవ రాజేంద్ర.

ఝంపె.

౮ నాకమున నెవ్వరైన నీసరియాడగాన
నేవిను రాజకంఠీరవేంద్ర
నను కరుణించితి భోగసాంద్ర

ఏకతాళం.

జయజయ సుజనాధార
సంగ్రామాంకణశూర
జయజయ సద్గుణసాంద్ర
జనపాల కంఠీరవేంద్ర!

వారుణి నాటకము.

శ్రీరంగేశతరుంగ శ్రీలలనా
నర్తనోచితరంగం
సదితకాంతి తరంగం సమాశ్రయే
సప్తపది మంగళోత్సంగం.

వచనము.

ఈ విభంబున నైపుతి వినుపించిన యనంతరం
బున వారుణివచ్చే క్రమం బెటువలెనన.

ద్విపద.

ప్రేమనోహరముగా చెలులవిలసిల్లు
సోముని వగలేరు సాగనైనమోము
కలువల హానియించు కనుగవగీటు
తిలకింప శంఖముఁ దెగఁడెడు గళము
సరసమృణాలము జడికించు భుజము
నరుదైన జలజము నదలించుకరము
కరికుంభముల మించు గబ్బిగుబ్బలును
హరినీలపంక్తితో నమరు నూగారు
కేసరియందంబు గేరు నెన్నడుము
వాసైన పులిసమువంటి జఘనము
అనటికంబము సొంపు లణచు పెన్దొడలు
మనసిజ శరధితోమలయు జంఘలును
చిగురుల చీకాకునేయు నడ్గులును
వగలాడిభావంబు వర్ణింపఁదరమె
ఈరీతిబాసైన యంతి మరుదంతి
వారుణి యను భామ వచ్చే వైపునను

కలితవైభవరాజ కంఠీరవేంద్ర
వలఁదని దయఁ జూడు నేడ్కతో నిపుడు

దరువు. రాగం సారంగ.

వారుణి యనే లలన వచ్చెను
వన్నెమీఱఁగ నిదిగో
శ్రీరాజకంఠీరవ రాజేంద్ర
బాణని యాదరించి మాడు.

ఈ రీతిని వచ్చిన వారుణిభామ రాజకంఠీర
వేంద్రునిఁ జూచి యేమనుచున్నది.

“ ఇలఁగలిగిన రాజులలో
పల నీవే బాణవనుచు ప్రస్తుతినేయన్
తెలిసితి కంఠీరవ భూ
లలనావర కరుణఁ జూడు లావణ్యనిధి!

ధ్రువతాళము.

ఇల నేలు కంఠీరవేంద్రుని సముఖమున
తెలిసితి నని రాఁదీటు నెవ్వరికి
వెలయు నేర్చినయంత విడిగ వినిపించంగ
కలిదానరాధేయ కనుగొనుము దయతోను.

మత్యతాళము.

వరుసను సముఖము వనితామణులను
పరికింపగ నెవ్వరు సరిలేరు
భరగలరెటువలె దయతోఁజూడు
కరుణాసాగర కంఠీరవేంద్ర!

రూపకము

ధీరకంఠీరవేంద్ర జేగూడి
కోరినకోరికలెల్ల నేడు
ఈరీతి నీవద్దఁ జేరి వినిపించె
యొక్కువ తనము గలిగెను

ఝంపె.

ఇలజనులుజూడనే విదరువేరు
విద్యాకళఁ దెలియు ఘనమైనవారు
తిలకింపనీవలెను తెలివిగలవారెందు
గలరు మైసూరి రాజకంఠీరవేంద్ర!

త్రిపుట.

చెలువ కంఠీరవ నృపాల
చిత్తగించు నేర్పుతో
వలఁది యెవ్వతె మత్స్యభుటి
వెలయు నావలె వింతగా

ఆటతాళం.

ఘనుడ కంఠీరవేంద్ర కరుణతో నీలూగు
చనువిచ్చినడపిన చందమేమేలు.

ఏకతాళం.

జయ సంత్రిత బసమందార
జయ పాథోనిధి గంభీర

జయ కలియుగ కర్ణావతార
జయ రాజకంఠీరవధీర.

నాయవి నాటకము.

శ్రీరాజకంఠీరవ భూమిపాలం
శృంగార సౌందర్యకళా (వతారం) వికాలం
సంగీతసాహిత్య సమగ్రలీలం
రంగేశతారగతు రమ్యలీలం.

వ చ న ము.

ఇద్విధంబున నారుణిభామ వినిపించిన యనంత
రంబున వాయవి వచ్చే క్రమంబెటువలెనన.

ద్వి ప ద.

శ్రీమత్పటేర కాశ్మీరకన్తూరి
కామల్లికాజాతిఘనసౌరభములు
గరిమ దిక్కులనెల్ల ఘమ్ముఘమ్మునను
సరవి వాసింపగా చాతుర్యమెనసి
వీణతంబురముఖ వీణవేణులను
రాణించుమదైల రహిమిణి ధక్కి
ఘల్లుఘల్లు నెడి బంగారు గజైలను
సులలితనాదంబు శ్రుతిలీయముగను
మెళసన్నాహంబు మెఱుంగవడిగాంచి
తాళక్రమంబున తప్పక నాట్య
విద్యాబిలాసంబు వేడ్కనుప్పొంగ
హృదయముగా నటియించు వగలాడి
సౌందర్యబావణ్య సౌభాగ్యసీమ
అందచందముల వాయవి యనేభామ
సకలరాజాధిరాజకిరీట కాంతి
గుకనిత పాదారవిందుడై చిలఁగు
రాజకంఠీరవ రాజేంద్రుసభను
రాగసముగ వచ్చె రమణితానిపుడు

ద రు వు.

వచ్చెనిదిగో వాయవి యను వన్నెలాడి మిటారీయై
హెచ్చుగల్గిన రాజకంఠీరవేంద్రు సమ్మఖమునను.

“తాటంకమణిక్యత తతకాంతి సంతతి
తళుకుఁ జెక్కులమీద తాండవించ
పేరైన ముత్యాలపేరులు కుదరుంభ
కోరకద్యయముపై గునిసియాడ
కాంచుమణిధామ కాంచనఘంటికల్
జఘన భాగంబున సందడింప
అభినయచ్చాయల నందంబుఁ జూపుచో
కరకంకణంబులు కళుకుఁజేయ
భావరసరాగతాళానుబంధబంధు
రాభినయదృష్టివైఖరు లపుడు మెఱయ
వరుస నరుడెంచె వాయవి వన్నెమీఱ
రాజకంఠీరవ క్షుమారమణుసభను.

గ్రు వ తా శం.

భూమిశ కంఠీరవేంద్ర హోజునిసభయందు
నామోద హుస్పొంగ నమలుగ నటియించు
సీమతరముగాదు శృంగారనాట్యము
సామిగాఁ నాడును ప్రేమమీఱఁగను.

మ క్య తా శం.

సదయుడ నీకు సమ్మతిగాను
మృదుతర లాస్యము మెలఁగుదునేను
ఇదిగోనాడుదు గుదమున చోడు
కదన సంచార శ్రీకంఠీరవేంద్ర!

రూ ప క ము.

ఆటలపాటల అందము చందము
మాటికి మదనుదు చూచి మెచ్చిన
మేటి నిను కంఠీరవేంద్ర!
మేలుచెలిసి చూడుము.

ఝం పె.

పలుక నేటికి విద్యకల్పిని తనుదానె
వెలయు కన్తూరి తావి వివరింప నేల
లలితధర్మ వికాల లాస్యవిద్యలోల
ఇల నేలు కంఠీరవేంద్ర భూపాల.

త్రి పు టి.

రాజకంఠీరవ నృపాలక రమ్యముగ
నావిధముఁ జూడుము
రాజవిద్యల మేలు
చెలిసినరాజు నీవు.

ఆట తా శం.

రాజులలో నెఱజాణపు నీవు
రమణులలో నెఱజాణము నేను
రాజకంఠీరవ రాజేంద్రు.
మది రంజిలగఁ గను గొంటేని.

ఏ క తా శం.

జయ రణరంగవీర జయజయ శృంగారహారి
జయకంఠీరవ రాజధీర జయదాన.

కాజేరి నాటకము.

శ్రీరాజకంఠీరవ భూవరాయ
చారు ప్రరూఢోన్నత వైభవాయ
శ్రీసింధుకన్యా హృదయాభిరామః
శ్రీరంగనాథః శ్రీయ మతనోతు.

వ చ న ము.

ఈరీతి వాయవి వచ్చినమీదట కాజేరివచ్చిన
క్రమంబెటువలెను.

ద్వి ప ద.

శ్రీరమ్యముగుచు వానికి నెక్కినట్టి
సారగాయకవృత్తి జరిపి తుంబురుఁడు

నలకూబరుఁడు తాళనయ ముచ్చటింప
నలవసంతుఁడు మద్దెలలర వాయంప
భలంప మారుఁడు సాత్రధారుఁడై మెలఁగ
కలితగ్రామణములు గరిమగరించి
విలసిత సౌరభ్య విభవముఁడెరి
వెలయు కీల్ జనయందు విరిగరున్ జూటి
తిలంస కన్నారి తిలకంబు నుగుట
నలరఁగాఁదీర్చి యెయ్యారంబు నొఱ
గంధర్వమేళ సంఘటన దీపించి
గంధేభయాన యొక్కతె చెంత నిలిచి
కపురంపు జలుగుబాగుల నంధియ్య
నిపుణత నందొక్క నెలఁత సాంపుగను
తెలనాకునుడుపులు తీరుగా నొసగ
నలువీడండ నాతెమై యొసగ
ఆదంపనుండొక్క యబ్బాయతాక్షి
తైదంబ యాయఁగా కాబేరి వచ్చె
ఘనముగా శ్రీరాజకంఠీర వేంగ్రు
తనగిససభయంగు తా నటియించె.

చరువు.

వరుసతో నటియింపవచ్చె కాబేరి
కరుణమీఱఁగఁ గాదు కంఠీరవేంద్ర.

మత్తేభము.

చలనామోదము లుప్పతిల్లెడు గతిన్
సారంగకర్పూరపుం
బలుకుల్ సుప్పనరీతి నెన్నెలలన
న్యాయము చందంబునన్
చెలయున్ తెప్పారవీచినట్టి లమృతా
విరూపతి పాంకంబునన్
చెలువొంద నివ్వనిపింతు రక్తి విఘ్నన్
శ్రీరాజకంఠీరవా !

గ్రువతాళము.

సంతతకనక వసంత కంఠీరవేంద్ర
వింతగ జక్కిణి విధమును నేను
వంతుకెక్కినదాన మన్నించి దయఁజూడు
కంతు జయంతవసంతసమరూప

మత్యతాళం.

ధప్పన్నదేశపు జాణలలో నిన్ను
మెప్పించగలిగిన మెలఁతను నేను
తప్పమాటాడెడి తరుణి నేగాను
నెప్పుగ వినుకంఠీరవ భూప.

రూపకం.

చెలిగిదవిణుల్కురు బిరుదునలకూబరుచేత నంది
వెలసినదానగాన నేను చెలువ రాజకంఠీరవరాజ.

యుంపె.

అందదందముల కెల్లకును
ఆటపాటలకెల్ల
పొందైన నీదు దయ భూషణంబగును
ఇందులకుగా నే నిటువచ్చితిని నూడు
కందర్పసమరూప కంఠీరవేంద్ర.

పదములు.

రాగం తోడి = త్రివ.సి.

వారివారి కిట వలచినవాడే
వీర కంఠీరవేంద్రుని వింతలు నూడే
పల్లవి.

అతివేణి వినవె అట్లు మానె నేని వాని
బలువైన చెక్కిలి జీరెడిది యొకతై
అలరుమోవి మన్న యన్పుతమేదిరాయని
వెలయ పంట నొక్క వింతలాడి యొకతై
బారిసబ్బల మొనల బలిమిన్ సుధుగ్రుమ్మి
వీరముతో జడను విగిసి జూట్టుకొని
వేళెనికొకను వెలదివలెరాయని
యారీతి గూడి యున్నయింతిని నొకతై
బారాదు కరులను బాగుగా వగగుల్కు
యొరసిగ వేసిన యెయ్యారి యొకతై
విరా కంఠీరవేంద్ర యొకతై కోరినదని
గారుచేసే బలు గయ్యాళి యొకతై.

రాగం, ముఖారి.

విన్నవించుకో ఓయమ్మ
కన్యరొ యావకల్లె కంఠీరవేంగ్రుతోన
పల్లవి.

విడిదికివచ్చిన పొమ్మనెదునన్ని పుడు విడనాడేవు
విడమీయఁగా నందుకోరాద వింతజేసేవు
దుడుకులేటికి నాతోవాద దూరుకొ నేదా
కడుదుజే నెదేమరుదా కాని నేనెమె సాద
అలదని చెట్టబట్టికొంటి నింకముతోన అటుజూచు
కొంటి

మొల్ల మొగ్గలవంటి మోవి యానుకొంటి
అల్లసానిదాని యింటినుండి వచ్చెదమానంటి
గురిగా మైసూరి నేలునంటి
రాజితేఘన గుణవంతుడంటి
వీరకంఠీరవ వీరుడంటి వద్దజేరుంటి
నిరతాననుగూడి నాడంటి నే నమ్మియుంటి
మెఱసివారగనుంటి మేరగా దనియంటి,

A black and white illustration of Lord Venkateswara of Tirumala in a dancing posture. He is depicted with four arms, wearing a tall crown and jewelry, and is surrounded by a decorative circular border.

శ్రీ వేదాని రాధాకృష్ణ

[illegible]

తొన్నివందలకొద్దానికి ప్రేమతోను దురుసుకాని
ప్రభుగనం చేసి భార్యకు నిల్వనాడు. కొద్ది
కొద్దాన్ని చూసి అసహనమైనది కేష తాన్నీ నుకొన్న
ఇచ్చింది. పల్లవుల శిల్పకళానైపుణ్యం అప్పటికే
(7-9 శతాబ్దాలు) ప్రేమకానికి మంచి పునాది
నిచ్చింది. అనే చెన్న పట్టణానికి దగ్గరనున్న 'మహా
బలిపురాన్ని' సృష్టించింది. దానితరువాత ప్రభావం
చోళ రాజ్యపరిపాలనాసమయంలో (9 నుంచి 12-వ
శతాబ్దం) రాతికొన్ని దీటుగా ఉండే కంగు శిల్పం
ప్రారంభించి వచ్చింది. దీనికాదినకున్న
అనేక దేవాలయాలలో మధ్యయుగానికి చెందిన హైందవ
కందుగ్రహాలు కనిపిస్తున్నప్పటికీ ఆవి ఘోరి
కాలంలో తనూరయినవని చెప్పటాని కెవ్వరూ
సాహించలేరు. వాటి శిల్పరీతినిబట్టికూడా పల్లవుల
సంస్కరణనుచెందిన ఏ లోహవిగ్రహాలతోనూ పోల్చి
కానికి పోలికపండా ఉంది. ఇంతవరకూ కనిపెట్టిన
శిల్పనరీతనుబట్టికూడా కందుకో గాని మరి యేలూహ
శిల్పాలతో గాని పల్లవుల కళావిశేషాలను పోల్చటాని

మతనియమమతమైన భారతీయశిల్పపు విశేషముగ గణాదులనియమములతో మువమలకలతో విశేషించినా, అనలు దక్షిణభారతములలోనికంచుప్రతిమలు, తొమ్మిది పదితొమ్మిదలనుంచి ఉత్తరభారతములలోని శిల్పవిశేషం కన్న చిత్రమైన నునిచేసాన్ని చాతుర్యన్ని వృద్ధిచేసుకుంటూ వచ్చినవి. కంచులలో ప్రతిమలకు తయారుచేయటం, మొదట దక్షిణభారతములలో అతి ప్రాచీనదక్షిణలోనే ప్రారంభమయింది. కంచులలో ముప్పులి విగ్రహాలు వివాహశతాబ్దాలలో నుత్తులి పరి పాలనకాలములో, కృష్ణానదిలోని బుద్ధావనిలో లభ్యమయినవి. అలాగే, తొమ్మిదవశతాబ్దములో మహా

కలవికాగు. ఇంకా నిక్కువ పరిణాసచేసి కొంత సుప్రమేన చరిత్రను బైటపెట్టి సేవరకూ ఆశిల్పినికే పాలను చోళరాజులకాలంనాటితో పోల్చవలసిందేను. (హేమాద్రిచే సేకరించబడిన) హిందూమతగ్రంథాలు రాతికన్న లోహాశిల్పమే శ్రేష్ఠమని ('చలజాల్ లోహజస్ శ్రేష్ఠం') నిరూపిస్తున్నా పల్లవరాజుల రాజ్యవైభవమయంలో లోహాశిల్పాలు తియ్యగల చేయటం సరియైన ఆచారం కాలేదు. పల్లవరాజులు 'లలితకళాకోవిదులు' అని ప్రఖ్యాతి గాంచినవారైనా, వారి కళాభివేదానికి తగిన రాతిశిల్పాలను నిరూపణగావించినా, పై విషయాన్ని మాత్రం నమ్మలేదు. 'కాంచీపురం, వశం చేసుకున్నారన్నకథ ప్రకారం (ప్రస్తుతపు 'కంజీవరం' అదం డైనోసరిచే అయింపబడి పల్లవుల రాజధానిగా చేసుకోబడింది) అదం డైనోసరిచే కావంపబడిన కొంత యుద్ధకాలం ప్రకారం పల్లవ రాజధానిలో లోహప్రతిమలు తయారుచేతే శిల్పాలు ఉన్నారని నిరూపించే శుభాలోచనంలోని కందువ్యారం చెబుతుంది.

చోళరాజుల ప్రారంభజను తెలుపు ఏచరిత్రకూడా వారి పరిపాలనాసమయంలో లోహాశిల్పరీతిని తెలిపే వర్తమానం ఏమీ గోచరం కాదు. నిజానికి (985-1018) ఒకటవ రాజరాజు పరిపాలనవరకూ మన కే ఆధారమూ లేదు. ఆతరువాత తంజావూరువద్దనున్న ప్రఖ్యాత శివాలయపు చరిత్రనుబట్టి లోహా విగ్రహరీతినిగూర్చినవర్తమానం దొరికింది. దేవతల, ఋషుల మూర్తులకై విగ్రహాలను ప్రతిష్ఠాపించేపద్ధతి, ఇంకా అతిప్రాచీనమైన ఆచారమైయుంటుంది— 'చలన' విగ్రహాలపద్ధతి ఆచరణలోకి వచ్చినప్పటి నుంచీ అని చెప్పవలసియుంటుంది. ఆలయంలో ప్రతిష్ఠాపితమై అచలమైయున్న శివదేవుని చిహ్నమైయున్న 'లింగ' ప్రతిమ భక్తులందరి మతత్విష్టని తీర్చియుండలేకపోవచ్చును. పవిత్రతలో అతిపవిత్రమైన ఆశివాలయంలోకి అందరికీ ప్రవేశం కలగలేదు. ఆలయంలో ప్రతిష్ఠాపించిన 'అచల'మైన (గృహదేవ) విగ్రహానికి వ్యతిరేకమైన 'భోగమూర్తు'లను 'ఉత్సవ మూర్తు'లనూ కల్పించారు. ఈ 'ఉత్సవమూర్తులు' (చలనమూర్తి) అతివైభవంగా పండగదినాలలోనూ, మతసంబంధమైన పర్వదినాలలోనూ వీధులవెంట సర్వజనభక్తిసంతృప్తికోసం ఊరేగింపు చేయబడినది.

. వినాయక

దేవాలయం ఏదేవునికైతే సమర్పించబడేదో, ఆస్థిర దేవునికి, ఈ 'భోగ' 'ఉత్సవ' మూర్తులు ఆయవపర్యాయరూపమైనవి. ఈ ఉత్సవమూర్తులు మామూలుగా 'రాగి' 'కంచు' అగురుగా వండి, బంగారు లోహాల్లో పోత పోయబడేవి. ఈ పోతవిషయమైన చాతుర్యమంతా లోహకారుల చేతులలోని చమత్కారమే! అప్పటికీ పల్లవులపరిపాలనలో వైభవమతం ప్రచారం అయింది. ఆ శివదేవుని ('కర్ణాగమం' 25 లీలామూర్తులను కేర్కొన్నది) పదహారు రూపాలలో రూపించారు. ప్రతిరూపమూ ఒక ప్రత్యేక భావవిశేషాన్ని ప్రదర్శిస్తుంది. చోళులకాలంలో ఈ ప్రతివిశేషరూపమూ, రాతిలోనూ, లోహంలోనూ తయారయింది. రాతిలో తయారయిన విగ్రహాలు ఆలయపుప్రాకారాలలో ఏర్పరిచిన ప్రత్యేక పుగూళ్లలో అమర్చారు. లోహవిగ్రహాలను చిన్న గుట్టలయూళ్లలో ప్రతిష్ఠాపించారు. ఈ లోహ విగ్రహభివృద్ధిలో చిత్రిమైన అంశం ఇంకోటుంది. ప్రతివాడూ, ప్రతివిగ్రహానికీ ప్రత్యేకమైన దేవాలయాన్ని కట్టలేకపోయేవాడు. అందుచే, వానివాని భక్తిపూర్వకంగా ఒకేస్థానికమైన దేవాలయానికి ఒక్కొక్క విగ్రహాన్ని సమర్పించేవాడు. పవిత్రగ్రంథాలు అనేక దేవదానాలరీతులను కేర్కొన్నవి. అందులో అతి ప్రఖ్యాతమైంది చోళరాజ్యపరిపాలనలో 'మూర్తిదానం'. ఒక్కొక్కప్పుడు ఈ ప్రతిమలు 'త్రిమూర్తి

దానం' గానూ, 'చతుర్భుక్తిదానం' గానూ ఇవ్వబడేవి. ఈవిధమైన 'మూర్తిదానం' ఒకటివరాజు పరిపాలనకు పూర్వంవరకూ ఉంది. దానిని గూర్చినచరిత్ర ఆయన పరిపాలనసమయంలో రాగి ప్రతిమలమీద వ్రాసిన శాసనములవ్వారా ఇది తెలుస్తుంది. ఈరాజే తంజావూరులోని బృహదీశ్వరాలయంలో వైవముఖుల ప్రతిమలను ప్రతిష్ఠాపించి, వాటికై శాసనాలను వ్రాయించివట్లు తెలుస్తుంది. నిజంగా ఈ ఆలయపుప్రాకారాలన్నీ ఆరాజుచేత, రాజినేతా, ఆయన మండ్రులచేత, సేనానాయకుల చేత, రాజరాజు తరువాత రాజైన రాచంద్రచోళుని

ఉత్పన్నమూర్తి

చేత సమర్పింపబడి, శాసనములు వ్రాసి అమర్చిన విగ్రహాలతో నిండిపోయినవి! చోళరాజుల అపూర్వ దైవభక్తినిగూర్చిన వర్తమానంతా వైవాటిద్వారా తెలుస్తుంది. వారికున్న దైవభక్తి భారతదేశంలోని ఏరాజులకూ లేదనిపిస్తుంది! వారు జయించిన రాజ్యాలు, యుద్ధాలు మొదలైనవాటికి చిహ్నంగా అనేక ఆలయాల బహూకరణ జరిగింది. బృహదీశ్వరాలయం కట్టించిన రాజు ఆ ఆలయదేవుని ఉత్సవ విశేషాలకి కావలసినంత ధనవ్యయానికి సరిపడిన గ్రామగ్రామాలనూ మాన్యాలుగా వ్రాసి యిచ్చారు. రాజరాజునకు, అందుకై ఇవ్వబడిన బిరుదులలో ఏదీ కూడా ఆ భక్తివైశాల్యాన్ని తెలుపలేదు. ఆ బిరుదు 'శివపాదశేఖర' అని, (శివునిపాదములే కిరీటముగా కలవాడు). ఆరాజు అతిభక్తిపూర్వకంగా చేసినబహు

మానాలు, తరవాత పరిపాలనలో నిగిగనాటికన్న మెన్నమోసవి. విశేషంగా హెన్రీ 111 'ఉత్పన్నమూర్తి' ఎక్కోచుట్టికిచేసిన అతిప్రఖ్యాతమైన బహుమానాలు, విగ్రహాలూ, చిత్రాలూ, నగలూ, సంస్కరణావళి చిహ్నాలూ కలదివైనవన్నీ చిరస్మరణీయమైనవి. అట్టి హెన్రీ 111 తో మనరాజును పోల్చవచ్చును. ఆమె రాజ్యంలో ఆ శేకులు వైవముల సంబంధమైన గ్రంథాలకు రచకులైనారు. అందులో యివ్వవలసినవి, 'రాజు' 'లిరున సగి' 'తిరుమలై' కలదివైనవి. ఈ గ్రంథాలను ములకు చదివి చింతించినా బిలుగా చదువరులకు పారితోషికాలనూ, మనులు మాన్యాలనూ ఏర్పరచారు. ఆ చివకునికీ ప్రత్యేకించిన రోజులని 'అగ్రయన ఉచ్చవాల'ని శేక్కున్నారు. అందువల్లనే దక్షిణాదిన ప్రబలమైన దాష్టమతం వైవముతంనుంచి ప్రబలమనమన్ను తిప్పి, వైవముతంచైపుకు మరలించి, దానియందు భక్తివిశేషాలనుగాఢంగా కలగజేసినవారు వైవముఖులు. పల్లవ, చోళ, పాండ్యరాజ్యాలలో పాలనచేసినరాజులు దాష్టమతమతాలంటే అపూర్వ భక్తివిశేషాలు కలవారు. శంకరాచార్యుని మతగ్రచారానికి పూర్వం ప్రఖ్యాతిగడించిన తమిళముఖులు వారి శ్రావ్యమైన, భక్తిమయమైన గానమాగుర్యంతో జనబాహుళ్యంలో వారి వైవముతంయెడల అపూర్వ భక్తివిశేషాలు కలుగజేశారు. వారిదేశమంతా, ఆశీరవేవులపై, ఆయన లీలపై, పాటలనుకట్టి, శ్రావ్యంగా పాడి, ఎనుల్ని యుద్ధల్ని చేశారు. నిజంగా దక్షిణాదిలో ఇప్పుడు ప్రబలంగాఉన్న వైవముతంయొక్క దృఢత్వానికి ఆకాలపు వైవముఖుల సమ్మోహనమైన ప్రచారమే కారణం. వారిశేయాలలో వర్ణించిన ఆ ఆలయాలే ఇప్పటికీ పవిత్రంగా ఉంచబడినవి. వారి తదనంతరం వారి సంస్కృతికై ప్రతిమలు తయారుచేయబడినవి. అవే శివాలయాల్లో ప్రతిష్ఠాపింపబడినవి. వారికి భక్తి పురస్కరంగా పూజలు సలుపబడినవి. వారి స్మారకంగా పెద్దపెద్ద విందులు జరుపబడినవి. ప్రత్యేక వర్షదినాలు వారికై కేటాయంపబడినది. ఈవైవాచారులుగాని లేక 'ఆడియార్' వైవాగమసిద్ధాంతాన్ని వేదాంతబోధనగా వారి దివ్యగానంద్వారా ప్రచారంసాగిస్తూ అందులో భక్తి వైవముతప్రకారం వివిధంగా ఉండవలసిందీ, ఆ సిద్ధాంతాలను కులమత

సంబంధంలేకుండా సప్రజనసమ్మతంగా తయారుచేసి ప్రజల కందించారు. జేమేల! ఈ బోధనలూ, ఈ పాటలూ, 9, 18 తాత్రాలకాలంలో చక్షిచాడినీ, లంకనా దైవప్రతిలో నుంచి భవనైతివని! ఆప్రచార ప్రాధాన్యము అధికుని కాలంలో వార్తామతానినీ, వైదిక్య-పురికాలంలో ప్రాప్తమననానినీ సరిపోల్ప వచ్చును. పైవ మత సూచకరీత్యాలలో నలుగురు ఆతి సుద్ధిగా తెలిసికొనినవారు. ముదిల మున్నిక నానగి, (ఎవరి కామ్యులు మునిలవంటివి). ఆయన బోధలు 'తిరువానగళి' అనే ప్రసిద్ధ గ్రంథంలో ఉన్నవి 'మరుదై' సంగ్రహానికి ఇతడు ప్రధానిగా ఉన్నాడు. తరువాత 'తిరువ్వానసంబంధ' (విష్ణుసంబంధ) దేవులతో సంబంధంకలవాడు) అనే ఆయన. ఈయన దాలకొని. ఈయన సమకాలికులు అప్పార్ (పంక్తి) చేతురు. వీర్లకు విశోభరాజం లోనినారు. వారి రచించిన పాటలు 'నానాం' అనే పుస్తకంలో ఉన్నవి. ఈ ప్రవ గారు కలలలో నాలుగవవారు 'సంపదమూర్తిస్వామి'. ఈయన నినిమిషవర్తమాంబానినారు. బ్రాహ్మణుడై ఉన్నించి, జేరిగి, ఆయన వివాహసమ మన సన్యాసం పుచ్చుకున్నాడు. ఆయన కెండ్ల కోరెగింపును క కలకు, వృద్ధబ్రాహ్మణులూసంలోవచ్చి, ఆపుచేసి, సంక్లమూరు అయిన ముంగుబానిసగా నిర్దా పించాడు. 'వృద్ధబ్రాహ్మణుడు' క దాలుని శివా లగూని సకరించి, తన నివ్యరూపంలో ప్రత్యక్ష మయ్యాడు! 'నీవు నా పూర్వభక్తవన్నాడు! ఆ ఆన పంతోనే 'సంపదమూ' ఆనందపారవర్త్యంలో ఒక పాట అనువుగా పాడునాగాడు! ఈ సాహిత్యర సన్నివేశం, ఆయన చాతీత్రకూపాలలో చిరం తనంగా చుత్రించబడింది. ఆయన పూర్వానుయా యులకంటె ఇతడు అతి సాత్వికమై మానవులలో మాన పుడై, తను ఆ పుగా పాడినపాటలకు సమర్పించు కున్న పాతికోర్కెకాన్ని చేర్చి తిరస్కరించక, తన భక్తిని ప్రచారం చేశాడు: "నా అప్పార్ నాకొరక పాడాడు. సంబంధార్ తనకై పాడాడు. కాని సుందిరుకు స్వల్పానికై నాడాడు." అనివరేవున్నట్లు ప్రచారం—బ్రహ్మచర్య రీత్యా అతి ప్రామాణ్యత లోహవిగ్రహాలకానీ ప్రతిమలకా ఇవ్వబడింది. ఈ 'బహుకరణ' విధానం రాజులచే ప్రారంభింపబడి

అనే అనుభూతం గా ప్రవంతులచేత, శెట్టియార్ల చేతా పోలీలతో సాగించబడింది! లూసియన్ ఈ పద్ధ తినిచక్కగా అన్నాడు "బిచ్చేవా! నీ సుందరరూప శిల్పసమర్థులకన్న మిచ్చయైనదేదీ నేను చేయలేను!" అనిప్రాచీన గ్రీకులెంతో ఈ విగ్రహైన సమర్థులు చేయబడినట్లు చరిత్రకెలుగుంది. శివు జననసందర్భాన ఆంంలో 'అద్దమివ' విగ్రహాలు మామూలుగా సమ ర్పించాట. క్రీస్తునా సర్పి విషయంలోకూడా ఇనే విగ్రహైన క గాపట్టెను, చిన్నచిన్న మూర్తులూ, ఒహూకరణలుగా కరిపించి. చక్షిచాడిన ఈ విగ్రహ సమర్థులైనానంతాని బాహుళ్యం, ఛాయాగం ఇలిర చేశాు సమర్థులని మకుసపకల్పించి. చక్షిచాడిన ఉన్న మహావనాలగూలలోని కాననాలన్నిటిని చది

వితే ఎంతో ఆనందం గా ఉంటుంది. తంజావూరులో బృహదీశ్వరాలయంలో వైవముషి ప్రతిమను రాజ రాజు బహుకరించటం తెలుస్తుంది. కులోక్షుంగరాజు సమర్పించిన శాసనం నెయ్ నాయ్ ఆలయంలో, మాన్యాలను సమర్పించిన ననజ్జువన్ మరైయన్ చే నటరాజవిగ్రహం బహుకరింపబడినట్లు చెబుతుంది. మూడవ రాజరాజపుడైన పాలనగురించిన శాస నంలో, తిరువిలమితై దేవాలయంలో మూడోపాకా రంలో మన్నికావాసగర్ విగ్రహప్రతిష్ఠాపన తెలు స్తుంది. ఈ సమర్థులలో ఎక్కువభాగం వైవమత సంబంధవైనవి. వైష్ణవమత పూర్వకమైనవికూడ తిక్కువకాదు! రాజేంద్రచోళునితల్లికి 'అల్లియ మనవల' అనే వైష్ణవముషి విగ్రహం ఒహూకరింప

బడింది. కంజీవరానికి సంబంధించిన తిప్పరసిద్ధ అనే ఆయన 'నరసింహపుర'వద్ద లక్ష్మీనరసింహమూర్తి విగ్రహాన్ని బహూకరించినట్లు ఆశాసనం చెబుతుంది. ఖిటిలో అనేకవిగ్రహాలు 'ఉత్సవ' మూర్తులుగా నిర్దేశింపబడినవి. 'ప్రహ్లాదపురందర' అనేవిగ్రహంపై అలా నిర్దేశించినట్లు శాసనంబద్ధంగా తెలుస్తుంది. మరొక దృష్టవశాత్తూ వైష్ణవలోపావిగ్రహాలు ఇంతవరకూ కనుగొన్నవి, వైష్ణవవిగ్రహాలతోటా అంత ప్రపంచాపూర్వకమైనవికావని చెప్పవచ్చును. బహుశశాలు వైష్ణవ, వైష్ణవ భిక్షులైన ఇద్దరిచే బహూకరింపబడినప్పటికినీ వైష్ణవాలలోనున్న విన్నానం వైష్ణవ శిల్పాలలో కనపడదు.

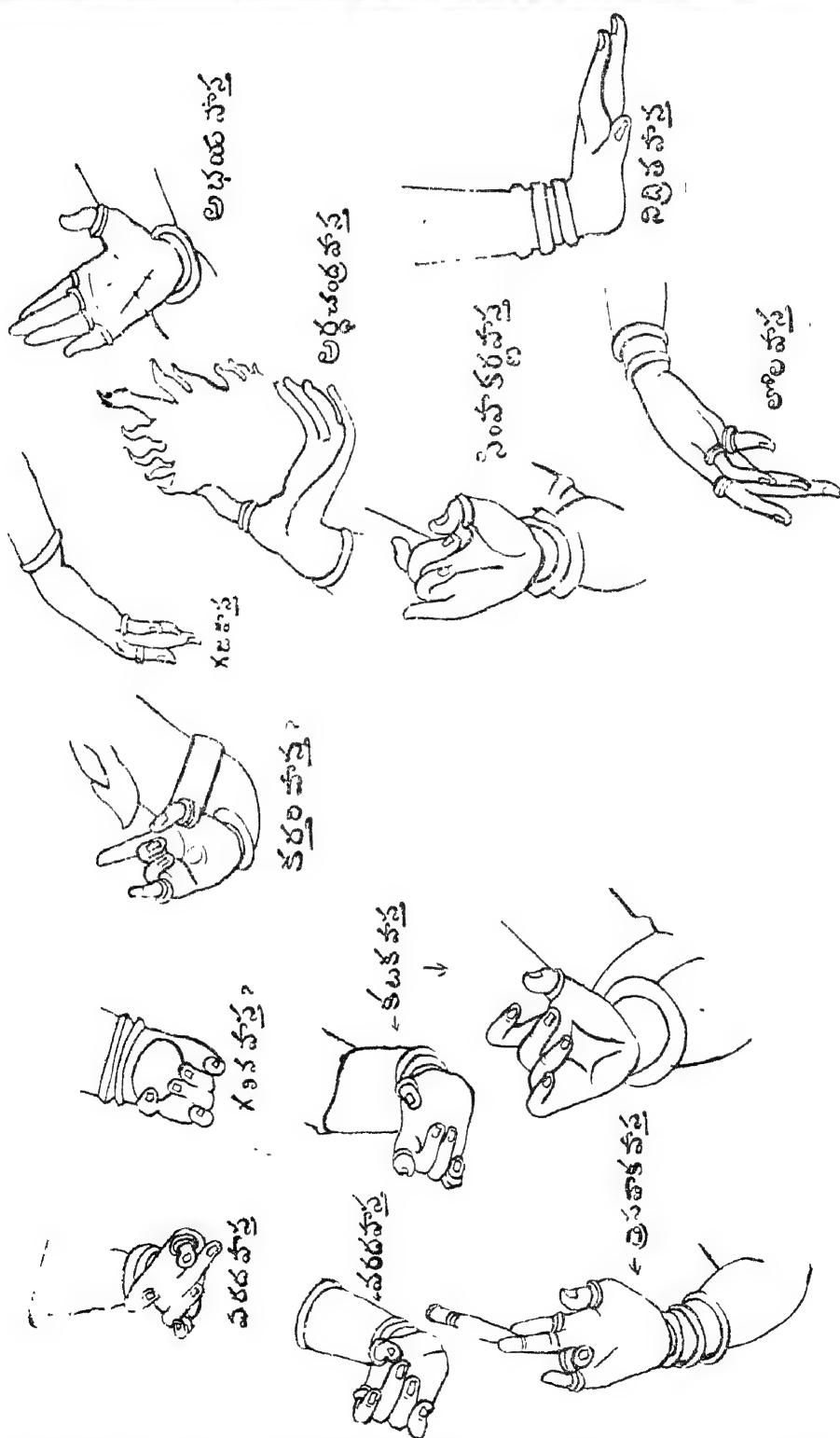
ఏమైతే నేమి, రాజులూ, సామంతులూ, వైష్ణవులూ, వైష్ణవులూ అందులేని బహూకృతుల్ని కేవలయాలకిచ్చినపుడు ఈ ప్రతిమలకై విపరీతమైన 'గిరాణి' ఎక్కువైంది. గిరాణికి తెగిన సరుకు చొరకటంవల్ల ఎంతెగిన ప్రాపకంఉండేది. దానికి తగినట్లుగా నేర్పరులైన శిల్పుల, కంచు విగ్రహకారుల సమిష్టి కార్యదీక్ష ఉండేది. ఆ పనివాండ్లనే 'స్థపతు'లని పిలిచేవాళ్ళు. ఈ శిల్పులు రామే ఒక గ్రామగ్రామం నింకియుండేవారు. ప్రాచీనకాలంలో అలాటి శిల్పుల గ్రామాలు అనేకం ఉండేవి. అందులో ఒక గ్రామం ఇప్పటికే ఉంది. కావేరీనదిమీదనున్న 'స్వామి' అనే గ్రామం కుంభకోణానికి మూడుమైళ్ళదూరం ఉంది. ఆ గ్రామంలో కొన్నితరాలనుంచీ వంశవృత్తిగా ఉంచుకున్న కంచు, రాతి విగ్రహకారుల కుటుంబం ఇప్పటికీ ఉంది. నిజానికి ఈ చిన్న శిల్పకారులబృందమే ఇప్పటికీ పూర్వపు కళాప్రతిభనీ, కళాశైలిని చెక్కుచెదురనివ్వకండా పనితనాన్ని తరతరాల నిలబెట్టింది. పూర్వపు 'స్థపతులు' ఏరకపు పద్ధతినైనాసరే — దారువులోగాని, ఇటికలోగాని, రాతిలోగాని, లోహంలోగాని, — ఏదైనాసరే అతి నేర్పుగా విగ్రహాలను తయారుచేశారు. వారిలో కొందరు కేవలం లోహపుపనినే చేశేవారు. వారికి కొన్ని పద్ధతులూ, నియమాలూ కలవు. ఆ నియమం, ఆ కార్యక్రమపద్ధతీ, సంస్కృతంలోనున్న శిల్పశాస్త్రగ్రంథాలద్వారా అలవర్చుకున్నారు. వారికి అర్థంకావడానికిగాను ఆ సంస్కృతగ్రంథాన్ని తమ

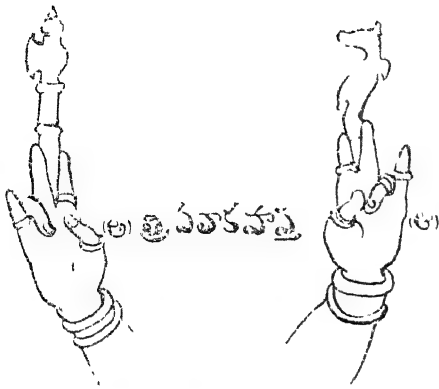
దండ్రి ప్రక్కనూడేసి అండు అండుదాని లోకి తీసికొని వచ్చారు.

ఈ ప్రాంతాల్లో గ్రంథాలు పూర్వం ఆ నాటి కాలంలో ఋషివర్ణులచే రచించబడినవని చెబుతారు. ఆ గ్రంథాలలో నిజమైన కళాకావ్యాలనే అవలంపించుకున్న పద్ధతులను తెలుపుతూ చిన్నచిన్న పద్యాలు 'భాగవత' లని ఇష్టవంత ప్రార్థనలగా వ్రాయబడినవి. అందులో 'భాగవత'లో పేర్కొనినవి విధంగా వివరించబడినవి ఉంటుంది, ఆ లక్షణాలూ అంతా పూర్ణమై ఉంటున్నాయి. అనుగుణంగా స్వరీతిని వ్రాయబడింది. ప్రతిప్రతిమకూ కావలసినన్ని సూత్రాలు, కొలతలు, మంతులు, భంగిమరీతి వ్రాయబడినవి. అవిధంగా ప్రముఖమైన ప్రతిమలైన 'మనటరాజు, విష్ణు, విగ్రహాల ఎత్తు, పొడవు 'విశేషాల' రీతిన — పదితలపాదపు — ఉండాలని నిర్ణయింపబడింది. ఒక తలయొక్క పరిమాణం పరిమితిగా పెట్టుకొని, అట్టి పదితల పరిమాణం కలది, ఒక విగ్రహపు ఎత్తు అని నిర్ణయింపబడింది. 'దేవీవిగ్రహాలకు' ('అష్టతలా భవేదేవీ') ఎనిమిదితల పరిమాణం నిర్ణయింపబడింది. అంతకన్న చిన్నవిగ్రహాలవిషయంలో — అనగా బాలగణేశ, రాక్షసవిగ్రహాలకు 'పంచతల' పరిమాణం నిర్ణయింపబడింది. మిగతా శరీరంలోని అవయవాల నిడుపు పరిమాణాలు, అతి నేర్పుగా ఖచ్చితంగా భావకానికి అర్థమైనట్లుగా, అతిచిన్న సూత్రాలలో — విల్లులూ కూడా కంఠస్థం చేయడానికి అనుకూలంగా — వ్రాయబడినవి. అవిధంగా బాలకృష్ణుని విగ్రహానికి ఒక చిన్న శ్లోకంలో కావలసిన పరిమాణరీతి వ్రాయబడింది:

“కర నవ నయన నస్తై నాగ పాతాళ భాను రుద్ర

కర హృదయ మానం పంచ తాలంచ కృష్ణం” అని అలాగే వివిధమైన ప్రతిమలకు ఆయా ఆధ్యాత్మిక రసవిశేషాన్నిబట్టి, భావ ప్రాబల్యాన్నిబట్టి తెగిన భంగిమలు —, అభంగ, సమభంగ, అతిభంగ, త్రిభంగ మొదలైనవి — నిర్ణయింపబడినవి. ఈ భంగిమలు 'బ్రహ్మసూత్ర' ప్రకారం మధ్యరేఖ ననుసరించి శరీరం ఏదైతే ఎంతవంగియుండాలో నిర్ణయింపబడినవి. అవి 'అభంగ'ము కల విగ్రహాలు. ఒక కాలి మీద బరువునిలిపినట్లు ప్రకాంతస్థితిలోనున్నట్లు చూపబడినవి. 'సమభంగ' స్థితిలోనున్న విగ్రహాలు మూడు

ఆభయహస్త

చరదహస్త

లుగా 'సాత్విక ప్రతిమలు'గా నిర్ణయింపబడినవి. దివ్యజేజుస్వతో, ధ్యానసుద్రలో కూర్చునియుండి, రెండు భక్తుల ప్రార్థనలకు విశేషాలు గారియొందించబడినవి. 'అతిభంగ' రీతిలోనున్న విగ్రహాలు, వృత్తం చేస్తున్నట్లుగాని, అతివేగమైన స్థితిలో నున్నట్లు—నటరాజు, కృష్ణతాండవ, లేక కాలియదనుక, కాలసంహార (శివ) రూపాలు—వ్యక్తీకరింపబడినవి. ఈ వివిధభంగరీతులలో చూపబడిన విగ్రహ నిర్మాణ రీతిలిమాస్తే, పాశ్చాత్యదేశంలోని 'గోథికా' ముఝో నాలవలె ఉన్నట్లు తోస్తోంది. ఈ సోమ మార్గం, అందం, ఈ విగ్రహాలలో వరుసగా కనిపిస్తున్నదాన్నిబట్టి ఆ శిల్పరీతి సాశిల్యమే కదా! భారతీయ శిల్పంలో సేపాలీ బొద్దవిగ్రహాలను మినహాయించి మరి యేవిగ్రహాలూ, ఈ దక్షిణాది అతి గుండెర విగ్రహ భావప్రచర్యనతో సరి పోవు.

ఉత్తరభారతానికి దక్షిణభారతానికి ఉన్న భేదమే ఆ విగ్రహాలలోని హావభావ ప్రచర్యనలోని ఆ అందమేను. హస్తగమన రీతులలో భారతీయ కళాకారులు, అతి భావపూర్వకమైన ప్రచర్యనకు తగినభంగి

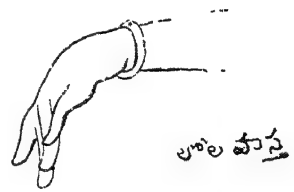
మరితీరి విర్వయమకున్నాడు. ఆ భంగిమలవలన భక్తిభక్తయత, ఆధ్యాత్మికనిరంజనైన అమృతాన్ని మైఖేలాలు అతిమలకంగా తెలుపుతే. వారిచేత ఆ 'సాపేక్ష' నావంలో పనిచేసేవారే, బాహ్య విశేషమైన అరిపనిరేతులు తెచ్చుటకు, ఈ ఆంగ్య వైర నిర్మాణకామిని విప్పరమమన్నారనిపిస్తుంది. ఈ ఆభయరూపంలో కొన్ని—అతి ఇతిరసంజ్ఞా ముఖం లటుంచి, అర్పిస్తున్నవైన ఆకర్షణ కలిగి ఆధ్యాత్మికమైన ఆరాధికమైన సోమరాగిని పొందియున్నవి. చేతుల, ప్రేమకామికలలో ఆనంద ప్రవేశకర ఉంది. సుక్రావాయుకు ఈ కమికలనే 'దివ్యక్రియ' లన్నాడు. ప్రపంచకారికీ, భారతానికి అతిమన ఆనందం. భరతుని 'నాట్యశాస్త్రం'లో కేకొన్న వింగుగా నాట్యభంగిల కనుకూలమైన కర, హస్త భావరీతి చూపావచ్చు. భారతీయ శిల్పియొంది. అతి సే దక్షిణాదికాకారులు అలవర్చుకున్నాడు. అందులో కొన్ని హస్తముద్రలను ఇక్కడ కేకొంటాము: 1. కటకహస్త, (సంతాన్ని తెలియజేసేసంజ్ఞ) 2. లోల హస్త అనే అమృతహస్త లేక గజహస్త (క్రిందికి వ్రేలాడ వేసినచేయి) లేక గజతాండవమలె బయలుగా క్రిందకు వ్రేలాడవేసినచేయి. ఇది నటరాజవిగ్రహంలో చూడవచ్చును. లంబహస్తరీతి 'కోదంబరాయి' విగ్రహంలో కానవచ్చును. 3. త్రిపతకహస్తక—(యూనువేళ్ళను చూపు) ఈరీతిని నామూలుగా ఆయుధాలను చేబట్టిన నాటిలోనే కనుగొనవచ్చును. అనగా గొప్పటి, కృష్ణ మృగంగా మొదలైన శివులిసంజ్ఞాపూర్వకమైన దివ్య చిహ్నాలు. 4. సర్వవిదితమైన 'వరద' 'అభయహస్త'

(అ) కటకహస్త

(ఆ)

లోలహస్త

లంబహస్త

నాగ్రులు ఉత్తరాది విగ్రహాలలో కనుపించినదానికి
నిశ్చయముగా కనిపించినది. కనిపించుటయి.
ఓ. నిగ్రహము. ఇది 'మార్వతి' విగ్రహం. ఈ
విగ్రహము. నటరాజు విగ్రహాలలో మహానాథుడు
కున్నచేయుని ఓ. 'మార్వతి' (మార్వతి, ఆగ్రా)
పట్టణముయిని 'మార్వతి' (మార్వతి, ఆగ్రా)
మార్వతి మహానాథుడు. మార్వతి, మార్వతి,
భిక్షుల విగ్రహాలలో 'మార్వతి' మార్వతి, మార్వతి,
మార్వతి.

[illegible]

‘వీరైయ్యు’ అంటారు. ఇవి నిజానికి ‘పెద్దాణం’ అనగా పనివస్తుంది. కావున ప్రజ్యోకాలంకరణ ‘నూపుర’ కుగిరివైతం అలంకరణ. విష్ణు విక్రమోయి, మరితద వేళి, విక్రమోయి అనీ ప్రజ్యోకమైన గురుకుటాలంకరణ కలిసి, ‘నూపుర’ కరంపా సుకుటి అంటారు.

[illegible]

ఇక దక్షిణాది స్థపతులనే, నియమింపబడిన కంచు విగ్రహపోతమగురించి కొంత వివరణఅవసరం. శిల్పశాస్త్రాలలో కంచుకు పంచకాహా అని పేరు. అనగా పంచోహమిశ్రమంతో వచ్చిన పర్యవ సాసము-రాగి, సెంకి, బంగారం, ఇత్తడి, తైలస్మ కలిపిన ఫలితం-చుమూలుగా ఈ మిశ్రమంలో రాగి ఎక్కువగా కనిపిస్తుంది. ఇప్పుడు తయారయే విగ్రహాలలో అసలు బంగారం, సెంకి, ఇత్తడి లేనేలేవు. అందువల్ల నే, వాటిని కంచువిగ్రహాలంటుంటే, రాగివిగ్రహాలంటుంటే! ప్రస్తుతపు విగ్రహాలలోని ఊహమిశ్రమం ఈవిధంగా చేయబడుతోంది: పనిభాగాలు రాగి, సగంభాగం ఇత్తడి, నాలుగోవంతు

భాగం తెల్లనదు. ఈ మిశ్రమకాత్రం 'సహనం' లో పరిపాలనగా తయారుచేయు కంచువిగ్రహం చాల విధానప్రకారం అలభ్యమగును. కింది 'సహనం' లో 'సమృద్ధి' అంటారు.

దక్షిణాదిక లోకప్రసిద్ధిలో 'నిశాచర' అనేనపుటి. దానినే *Lost War* పుటి అంటారు. ఒక శిల్పశాస్త్రగ్రంథంప్రకారం "లోకాంతం కలం యత్ మనశ్చిచ్ఛేన నిర్మితం" అనగా లోకప్రతిమలన్నీ మనశ్చిచ్ఛం (మైనం)లో నిర్మింపబడినవి. ప్రథమపాతంలో మైనంలో విగ్రహాన్ని (మనశ్చిచ్ఛ విధానం) తయారుచేస్తారు. ఆ ప్రాకవిగ్రహం మట్టా దినపతీగల నమర్చి, ఆ తీగలనన్నిటిని మట్టిలో నింపుతారు. ఆప్పుడు మండ్రో లోపలిమైనాన్ని కరిగిస్తారు. చివరికి మట్టిలో తగినరయన సూస ములు గుంపి. ఆ సూసలో ఈ మిశ్రమకాత్రమైన కంచు కరిగించి పోస్తారు. ఆ కరిగినన్న లోహం గట్టపడి, నేడెల్లారినతరువాత, మట్టిలో తగినగా చేసిన సూస తీసేస్తారు. అప్పుడు తగినరైన విగ్రహాన్ని శిల్పి సనితనంకొద్దీ నగిషీచేసి, అలంకరణంచేసి పూర్తి చేస్తాడు. శిల్పశాస్త్రప్రకారం కంచు విగ్రహాలు లోపల ఓటిగా—కాగితగా లేకుండా నిండుగా బరువుగా ఉండాలనే నియమం.

మై సుదహరించినట్లు కంచు విగ్రహపోతై కాగలసినపద్ధతంతా శిల్పశాస్త్రంలో చెప్పబట్టెగాని, అంతకు అతిక్రమించి ఏదీ చేయలేదు. భావాలు కూడా శివజేవుని వివిధరూపాలే రూపింపబడినవి. అందులో సర్వజనవిదితమైనవి. నటరాజు, కాలసంహార, ఉమా మహేశ్వర, (ఉమాసంహార) సోమస్కంద, గజసంహార, గంధారి, చంద్రశేఖర, దక్షజామూర్తి, భిక్షునశైవ, కల్యాణసుందర, అర్ధనారీశ్వర, వృషవాహన, లింగేశ్వర, త్రిపురాంతక. శివుని స్త్రీరూపమైన 'శక్తి' అనేకరూపాలలో నిర్మాణమైంది. ఆవి ఉమ, గౌరి, పార్వతి, సోగ శక్తి, ఆధారశక్తి, —మరియొక చిర్రమైన పేరు, 'శివకామసుందరి' అని. సకలపాపనాశానికి రూపమైన కాళియే, దక్షిణాదిన 'పిడారి' అయింది. పైజేతి హాసాలలో వర్ణించినవాటిలో గణేశస్కంద, లేక సుబ్రహ్మణ్య (కార్తికేయ) అయ్యినారు. కూడా విగ్రహరూపాలలో వర్ణింపబడ్డారు. శివభక్తులూ, తిది తిరమునులూ, మిరితగులూ, వారి భార్యలతో సహా రూపింపబడ్డారు. మూర్త్యులు మొదలైన నవగ్రహాల్నీ కూడా చిన్న రూపంలో తయారుచేయబడినవి. వైష్ణవ

గానలలో, గర్భ (పేదన) మహానా, మహావిష్ణుకూడా సమృద్ధిగా రూపింపబడినవి. వారి గర్భ విగ్రహాలలో, సమృద్ధిగా కనిపించి, 'వాటిను దిగుడు', 'పరువతో', శృంగేరివాహనంలోని కూడా సకలకల విగ్రహాలూ ఉన్నవి. వీరిని 'లోకం'గాని విగ్రహాలూగా పిలువరు. జాను మంగని విగ్రహంలాగా అంతే. అప్పుడు పిలవబడే వైష్ణవముఖం కూడా అప్పుడు సంగం కానవస్తును. దీనిపట్ల మొదలైన అలంకరణపూర్వకమైన విగ్రహాలలో శిల్పం ఎంతో కనిపిస్తుంది.

ఈవిధంగా ఆచంభాక్యంగా, దక్షిణాది కంచు విగ్రహాల కళాప్రస్తుతవాదం చిరుముసలి కలిగి పుటి. కొన్ని విగ్రహాల నిర్మాణమునందుకు గొర్రులే దొరకను. రంకలోని గోలన్నా గ్రామంలో కొన్ని పైక విగ్రహాలను కలిపెట్టవచ్చును. బృహదీశ్వరాలయంలోని ఆ అతిసుందరవిగ్రహాన్ని చాలావారు కాంక్షతోనివని ఇదివరకే చెప్పినాము. ఆ విగ్రహాలయంలోనే ఇంకో సుందరవిగ్రహం 'అగ్రయా'లోగా నియమించిపెంది. విగ్రహంగా క్క అంటాన్నిబట్టి, అది లంకా ప్రాచీనమయిందని అనుకోవచ్చునుగాని ఇతరవిగ్రహాల నిర్మాణకాలానికి చెందింది. గోలన్నా గ్రామంలోనున్న విగ్రహాల్నీ కొలంబో మ్యూజియానికి తరలింపబడినవి. వాటిలో చాలా భారతదేశం నుంచి చెల్లినవేనని వాటిలోని సాటిలేని గొండు ర్యాన్ని బట్టి కలిపెట్టవచ్చును. ఆవిధంగా చిరుంబరం, తిరుచినాపల్లి, ముగూర, తిన్న శేలలో అలంకరణమైన విగ్రహాలను కనిపెట్టవచ్చును. ముఖ్యమైన కేంద్రాలు టాంజూరు, తిరుచినాపల్లి, ఉత్తర దక్షిణ ఆర్కాట్టూ, రామ్ నాడోలూను. వీటి అన్నిటినుంచీ సమీకరించిన విగ్రహాల్నీ చిన్నపట్నం మ్యూజియంలో కలవు. అందులో కొన్నిటిని ఏరి బాటలలోని లలితకళాకేంద్రానికి పంపించారు. ఆ కేంద్రానికి అధిపతిగా కీ. శే. శ్రీ ఆనందమూరకస్వామి ఉంటూ ఉండేవారు.

భావ ప్రదర్శనలోనూ, భావస్థలక్షణాలలోనూ, భంగిమక్రమంలోనూ అద్వితీయమైన ప్రతిభను చాటుచున్న ఈ దక్షిణాది కంచుప్రతిమలు నిజంగా, సర్వకాల సర్వావస్థలయందూ, చిరంతనంగా సంస్కరింపబడు ప్రాహ్మణికేదాంతాన్ని ఎల్లెలా చాటుచుచి. వాటి నిర్మాణంలోని సంపూర్ణత మరి యేదేవు కళాఖండాలలోనూ, చివరికి గ్రీకు దేశపు అభ్యుదయక కాలేంద్రానికి చెందిన 'అథూర్య' విగ్రహాలలోకూడా, కానరాచని నొక్కి వక్కాణించగలము !

గానసుధ

శ్రీ భట్టిప్రోలు కృష్ణమూర్తి

వాసలు లేక బీటవడి పాడయి వేడిమికేడ్చు బోడిమై
నానము వోలే ఊర్పుల సదా ఎగజిమ్ముచు మ్లానజీవినై
గాన సుధారసమ్ము కొరకై తపియించుచు నుందునేను—నా
మానస మీ ప్రదాహమున మ్రగ్గుచునున్నది వాడు పూపుగా !

వెతలేవో ఎద జుట్టియున్నవి బృహత్ డ్వేషా ప్రపూర్ణి స్ఫటి
తతులై, ఊపిరినాడసీను—మధు నాదస్నిగ్ధ శీతాంబు వ
ర్షతుషారామృత సేచనమ్ముల పరిచ్ఛంగంపు గాఢత్వమీ
త తొలంగం గలదోయి నెచ్చెలి ! గళద్వారమ్ములం దెఱువమా !

ఏదో ఎడారిదారి అతి తృష్ణకు పైఁగలేని పాంథు డ
స్త్రే దురదృష్ట భారమున కేడ్చుచు మూర్ఛిల, స్వస్న వీధులం
దాదృతి మీఱ ఎవ్వరో, వియచ్చర, అచ్చర వచ్చి వాని శీ
ర్ణాధరసీమ అల్లన సుధామృతమున్ జిలికించునట్లుగా

పాడుము - జీవితమ్మునకు భావియు భూతము రెండు ఉన్నవన్
పాడు తలంపు రాలిపడ వాడిన ఆకయి వర్తమానపున్
నీడనె త్రాగుబోతునయి నిల్తును: నీగళరావ సంపుటుల్
గోడలు గట్టు నా ఎడదకున్ నలుమూలల పాలరాతితో !

గణయతి ప్రాసలన్ నిలుపు కష్టము, సార్థకమో పదాల పూ
రణ మొనరించు బాధ చెదరన్, తమ అంతనె లేది ఏవెవో
రణగొణ శబ్దముల్ తలపులన్ కదలన్ కలదిచ్చ—మైకమం
దణులు సమస్తమున్ గడచి—హాయిగ నీమెలుగెత్తి పాడగా !

క్రిందికి పైకి నీ ఎలుగు కిన్నెర తీగ లను శ్రుతిన్ స్వనిం
పం దులదూచి చెప్పొ ఉపమానములా అనుభూతి దోచునే ?
సందేహదా ఎడంద కది జాగ్ర దజాగ్ర దవస్థలన్ ! రస
స్పందితమో మనస్సు నిలువంగలదే, స్ఫుటమై, అలోలమై?

రాజీ

శ్రీ బుర్రా అప్పారావు

రాజీలాంటి మనిషి భర్తతో చెబ్బలాడి, కొడుకుని కూడా వదిలిపెట్టి, పుట్టింటి కొచ్చేసిందంటే నేను నమ్మలేక పోయాను. పండుక్కి నేను మావాల్లింటికి వెళ్ళినప్పుడు మావాళ్లు చెప్పిన మాటలూ, ఇతరులవల్ల విన్న విషయాలూ నన్ను నిజంనంటి మరింతదూరం చేస్తున్నట్లనిపించింది. అందులోనూ రాజీ అసలు సంగతి ఎవ్వరితోనూ—తన వాళ్లకి కూడా—చెప్పకపోవడంవల్ల, చెప్పనుమాటలు విని మనుషుల మంచి చెడ్డలు నిర్ణయించే లోకం దృష్టిలో రాజీ కన్యాయం జరుగుతున్నదేమో అని నా మనస్సు బాధపడ్డది. కాబట్టి రాజీని కలుసుకుని వీలయితే ఆమెనుంచి నిజం తెలుసుకుందామని వాల్లింటికి వెళ్ళాను.

సారాక తెలుసుకుని తనగదిలో ఉన్న రాజీ హాలులోకివచ్చి “సరూ, ఎన్నాళ్ళకి? రెండేళ్ళయింది కదూ మనం కలుసుకుని? నీ కూతురాయిది?” అని శాంతిని చేతుల్లోకి తీసుకుంది. రాజీని చూడడంతోనే నిలుపునా నీరయాను. ఈమె పూర్వపు రాజీయేకాదు. ఈ రెండేళ్ళలోనూ యెంతమార్పు! ఆ చిరునవ్వు యిప్పుడూ ఉందిగాని అది మనపటి లాగ వెన్నెలలు విరజిమృడంలేదు. ఆ కళ్ళలో మన పటి వెలుగులేదు.

“ఇప్పుడేనన్నూ రాజ్యం మొహంలో ఆమాత్రం ఉత్సాహం చూడాలిగాను. పిచ్చిపిల్ల యెంత దుఃఖం మనసులో దాచుకుందో!” అని రాజీ తల్లి కామేశ్వరమ్మ కళ్ళల్లో నీరు గ్రుక్కుకుంది.

“రాగదిలోకి. ఈ నిలుపు భత్యమెంతనేపు?” అని రాజీ నాచెయ్యిపట్టుకుని తన గదిలోకి తీసుకు వెళ్ళింది. రాజీచేత మనసు విప్పి మాటాడించగల చదువూ సానుభూతి నాకొక్కరైతే ఉందని నాకు తెలుసు. “రాజీ, ఇంత అప్రతిష్ఠపని చేశావేమిటే? నీ చదువూ, తెలివితేటలూ యే.గంగలో

కలిపావు?” అన్నాను నాళ్ళమ్మ తన పనిమీద వెళ్ళిన తరువాత.

“పోనిమ్మా సరూ. లోకం అనేక విఘాలను కంటింది. మనం యెంతమందితో చెప్పి పెప్పించ గలం?” అంది. మళ్ళీ యేదో తెలుసుకుందామన్న అభిప్రాయంతో “ఇంతకీ నేనుచేసిన అపరాధం మేమిటి?” అని ప్రశ్నించింది.

“వాళ్ళకేమిటి తెలుసుచెప్ప, నువ్వు మొగుడునీ పిల్లాడినీ విడిచిపెట్టి పుట్టింటికి వచ్చేవావని తప్పు ఆసలు సంగతి తెలియనంతనేపూ లోకం చెడ్డనే అనుమానిస్తుంది, ముఖ్యంగా ఆడవాళ్ల విషయంలో” అన్నాను. రాజీ ముఖంలో చిరునవ్వు మాయమయింది. కళ్ళలో నీటిచుక్కలు కూడుకుంటున్నాయి. నిరుత్సాహంగా, నిస్పృహగా “సరూ. అర్థంచేసుకోలేదే లోకం నా బాధని.” అంది. “పోనీ అర్థంచేసుకోడానికి ప్రయత్నించే మాలాంటి వాళ్ళకైనా తెలియక్కలేదా? నీ దగ్గరివాళ్ళకైనా ఏమీ చెప్పకపోలే యెలాచెప్ప. చూడు రాజీ, దుఃఖాన్నంతటిని కడుపులో దాచుకుని యెందుకలా కుమిలిపోతావు? నీ బాధ తీసేలేముగాని నీ కష్టాలు మా కష్టాలుకావు? నాదగ్గరెందుకే దాపరికం?” అన్నాను. రాజీ నా ఒళ్ళోకి ఒరిగింది. ఆమె తలను నాచేతుల్లోకి తీసుకున్నాను సానునయంగా. మెల్లగా తలెత్తి రాజీ తన కథ చెప్పింది. సౌభ్యంకోసం ఆమె చెప్పినట్లు కాకుండా నా మాటల్లా వ్రాస్తున్నాను.

రాజీ భర్త విశ్వనాథం తన మొదటి భార్యలేచి పోయిన కొద్ది రోజుల్లోనే ఆరేళ్ళ కొడుకు శంకరాన్ని వాళ్ళ తాతగారింటికి పంపేశాడు. మరెప్పుడూ తనవద్దకా పిల్లవాడిని తీసుకురావడంగానీ, తానుసెళ్ళి చూడడంగాని చెయ్యక తన జీవితంలోని మచ్చను శాశ్వతంగా చెరిపేసుకున్నాననుకున్నాడు.

తరవాత అయిదేళ్ళవరకు, అంటే అతని లల్లి గతించిన కొంతకాలంవరకు, అతనికి తన శిష్యులలో భాగస్వామి ఒకరవనరమన్న తలపు కలగలేదు. ఈసారి సర్వపరీక్షలూచేసి అన్నింటికీ ఆగిన రాజుని (ప్రార్థి) యేరు స్వరాజ్యలక్ష్మి) పెళ్ళిచేసుకున్నాడు.

రాజు వైజయంతిని; ఆశ్వయుజు గొప్పది; ప్రపంచంలో నుచున్నట్లు పుట్టాక కొన్ని ఘనకార్యాలు సాధించాలని అంటూ ఉండేది. శంకరం తాతగారింట్లో కలకాలం పెరగడం తను కుటుంబానికి తలవంతునకుంటే గానీ, అతల్లి తనవద్ద ఉంటున్నట్లు పెంపకం విషయంలో తనకున్న ఆసక్తిని ఆచరణలో పెరిగించుకుంటుంది. కావునానికి ఎల్లిన కొంతకాలాని విషయం భర్తతో ప్రస్తావించింది.

“ఇది రాజ్యం, వాడి విషయం నే నెప్పుడో చేతులు కడిగి పుడుకున్నాను. ఇప్పుడు తీసుకొస్తే తరవాతే మునుకున్నా వాడిలిండుకోసం కష్టం. నీకేమన్నా ఆచరణలుండొచ్చు ఏంచేయాలన్నాయో విషయంలో బాగా అలోచించి మరీ చెయ్యి.” అన్నాడు విశ్వనాథం. “కాదండీ. అతడెక్కడున్నా మీ కొడుకే కదా? ఏకారణంచేతన్నా నుకువారిపకితే ఆ ఆప్రతిష్ట మీకు మాత్రం కాదా? అతల్లి మనమే పెంచుకుంటే మన యిష్ట ప్రకారం తిప్పివచ్చు. ఇంతకీ అతను చాలా మంచి కష్టానిని వంటున్నాను. కాబట్టి మీరర్థం చెప్పకండీ” అంది రాజు. “ఏమో, నేను చెప్పవలసింది చెప్పాను. తరవాత నీ యిష్టం.” అన్నాడు విశ్వనాథం.

శంకరానికి తాతగారిల్లుకూడా పూలపాన్సుకాలేదు. మొదట అమ్మమ్మ సంరక్షణలో కొంత సుఖంగానే పెరిగిన శంకరాన్ని ఆమె పోయిన తరవాత మేనమామ భార్య సుందరమ్మ లెప్పని సరికదా అన్నట్టు మాత్రమే పెరిగించింది. కమరు రావడంతోనే సుందరమ్మ శంకరం భారాన్ని సుకువుగా వదిలివేసింది. మాతృశ్రేయ సేనాడో కోల్పోయి, తండ్రి దగ్గర తగినంత చదువుకూడా యేరగని శంకరం సంగం భయంతోనే తన యింటికి తిరిగివచ్చాడు.

రాజుకి క్లిష్ట పరిస్థితి ఏర్పడింది. రాజీ మాటలు — “మీకు సరే, ఆయనకొ స్వతిస్సిద్ధంగా తండ్రికి

కొడుకు మీ దుండవలసిన ముకుకారం శంకరంమీద లేదు. ఇక నేనుకూడా లోకంలోని సమతీ తల్లుల్లాగే అయితే అతనికొ యింట్లో సుఖమెలావస్తుంది? అతనికిది తన యిల్లు, అక్కడికి వెళ్ళితే తనకోసం అభిమానంతో ఎదురుమాసేవాల్సికొ రుంటారు, అన్న నమ్మకం కలిగించలేకపోతే ఉన్నచోట ఉండనీయకుండా వెళ్ళిపోకున్నావన్నీ నా పని కర్తమేమిటి చెప్పి.”

కాబట్టి మునుము పరిస్థితుల్లో మానవలసిన ఆచరణకంటే ఎక్కువ అచరమా శ్రేయా శంకరం దిగువల మానవలసిన ఆచరణం రాసి కలిగింది. అయితే విషానాన్ని భరించుకుని, హృదయాన్ని విశాలంచేసుకున్న రాజుకి యిది కష్టంకాలేదు. శంకరం కూడా బుద్ధిమంతుడు; రూపసి. వైగా యితరుల అనుష్ఠానాల్లో పెరగడంచేత ముప్పైలయ్య, ఓర్కూ నేర్చుకున్నాడు. నా అన్నవాళ్ళశ్రేయ నెరగని అతని మునుముకొదా వైస్యం ఫిరీనివాస మేర్పరుచుకుంది (రాజీ మాటలు) “సరే, బెదురుగా జాలిగా నాకన్నెల్లోకి మాస్తా అందులో జేనికోసమో నుకుతున్నట్టు కనిపించిన అతని తేతముఖాన్ని చూసేప్పుడికి నా మనస్సు కరిగిపోయిందంటే నమ్మి.”

తరవాత జరిగిన కొన్ని సంఘటనలకూడా వాళ్ళిద్దరీ మరింత సన్నిహితుల్ని చేశాయి.

శంకరానికిబడి పదితంకూడా సాఫీగా నడవలేదు. ప్రతి స్కూలులోనూ కొందరు ఆకతాయి కుట్టాపుట్టారు. కనుపించిన ప్రతివాళ్ళకీ అర్థం లేని చెక్కిరియేర్పేర్లు పెట్టడంలోనూ, అడవిల్లలకి చదువంటే ఒక గంపెలాచేసి విముఖత కలిగించడంలోనూ వాళ్ళందరేవేసిన చేతులు. తోడి పిల్లవాళ్ళ చెక్కిరియేర్పేర్లు లోటుసాట్లుంటే కూపీలు తీసి వాటి నాధారంగా ఆనిర్భాగ్యుల జీవితాలు మరింత దుఃఖభాజనం చేయడంలో నాల్గు ఘటికులు. ఈ వాటికి చెందిన వాళ్ళలో తాసిల్దారు రాఘవులు నాయకు కొడుకు రంగ నాయకులూ, అతని అనుచరులు మరికొందరూ కలిసి శంకరాన్ని బాధించే బాధ్యుల తమనెత్తిమీద పెట్టుకున్నారు. ఒకడు శంకరాన్ని “మీ అమ్మగారెక్కడుండోయ్?” అని ప్రశ్నిస్తే, “మౌదరాబాదులో ఒక పురకాయన దగ్గరుందట్రా” అని యింకొకడు జబాబు చెప్పడం,

“ఒకేయ్, మన శంకరానికి యిద్దరు తురక తమ్ముళ్లు కూడా ఉన్నారట్రా! వాడికేం మహారాజు” అని అసలేమందుతున్న శంకరం మనసులో మరొకడు ఆజ్ఞం పోయ్యడం తరుచు చేస్తుండేవారు. ఓర్పు అలవాటుచేసుకున్న శంకరం యీ దెప్పి పొడుపులకు బబాయి చెప్పకుండా మనసులోనే కుమిలిపోతూ ఉండేవాడు. శంకరం యింటిదిగ్గర యీ విషయాలు చెప్పేవాడుకాదు. ఉడుకుతున్న అతని మనసుకు ఆదరంతో కూడుకున్న రాజీ మాటలొక్కటే బిల్లి దనాన్నిచ్చేది. సాయంత్రం యింట్లోకి రాగానే ఆమె స్వహస్తాల్తో అందించే కాఫీటిసీసూ అతడినిపేద దీర్చేది. బ్రతుకులోని తీపిని అతడొక్క రాజీ మూలం గానే తొలీసారి రుచిమాడే గలిగాడు.

ఒకనాటి సాయంత్రం శంకరం యింటివచ్చి తన గదిలోకి సడికాకుండా వెళ్ళిపోవడం రాజీ గమనించలేదు. “నా కాఫీ యేది సిన్నీ?” అనే పిలుపు కోసం యెదరు మాస్తాన్న రాజీ వంటవిడ సుబ్బ మ్మిక్లేవో సామానులందిచ్చే పలిలో ఉండగా హోలు లోంచి కలుపుగా “ఒకే శంకరం, యిలారా చవట పెధవా” అన్న విశ్వనాథం మాటలు వినపడ్డాయి. విదో మునిగిందన్న తలపు రాజీ మనసులో కలిగింది. ఆమె చిటుక్కున హోలుపక్క గదిలోకివెళ్లి చాటుగా విషయం కనిపెడుతూంది. ఒక కుర్చీలో తానిల్దాగు రాఘవులు నాయిదు కూర్చున్నాడు. ఆఫీసుదుస్తులన్నా విడవని విశ్వనాథం ఇంకొక కుర్చీలో ఉన్నాడు.

“అయినా యింతపొగరుబోతు చనంకూడవండీ. ఈవేళ మీ కుట్టవాడగుడు; స్నేహితులం కాబట్టి సరిపోయింది. మరొకరైతే యింకేమన్నా ఉందా?” అన్నాడు విశ్వనాథం.

“సాధారణమైన గాయాలయితే నేను మీదాకా రానివ్వకపోదును. తలమీద దెబ్బ చాలా గట్టిదనీ, కొన్ని రోజులదాకా కుర్రాడు మల్లా లేవడనీ డాక్టరన్నాడు.” అని రాఘవులు నాయిడంటూ ఉండగా శంకరం హోలులోకివచ్చి తండ్రి కెదురుగా నిలుచున్నాడు.

“ఏమిరా రాజీ పెధవా. పీరి అబ్బాయిని సుప్రీ జేళ కొట్టావా?” అన్నాడు విశ్వనాథం.

శంకరం తానిల్దాగు వేపు ఒకమారుమాసి “బైను” అన్నాడు.

“ఎందుకు కొట్టావు? ఒళ్లు పొగరెక్కా?”

శంకరం మాటలుచదు.

“నిన్నే. మాటా. పం?” గడ్డంగారు విశ్వనాథం.

“నన్ను నొప్పించేమాట లన్నాడునాన్నా”

“సుప్రీవీ అనకుండా నే అన్నారా? ఏమిటా నొప్పించే మాటా?”

శంకరం బబాయి చెప్పలేదు.

“నిన్నే అడిగిది. నోరు సరిగ్లేం?”

ఇంకా బబాయి చెప్పలేదు శంకరం. అతని కళ్ళెల్లో నీళ్లు తిరిగాయి. మరుక్షణం అతని చెంప పెట్టుమంది. “పో న్నవా, నాకు నీ దరిద్రకొట్టు మొహం చూపించకు.” అని గర్జించాడు విశ్వనాథం. శంకరం చెంప చేత్తో పట్టుకొని గదిదారిపట్టాడు. రాజీకి ఆదెబ్బ తనకి లిగిలినట్టయింది. అలాగే కోయ్య బొమ్మలూ ఉండిపోయింది.

రాఘవులు నాయిదుని సాగనంపి కోపంతో గదిలోకి వచ్చిన భర్తకోసం మానంగానే కాఫీ ప్లేటెలుమీదపెట్టి వెల్లిగా శంకరం గదికివెళ్లింది రాజీ. ప్లేటెలుమీద మోచేతు లాసుకుని, చేతుల్లో తలపెట్టుకుని కూర్చున్నాడు శంకరం. కంది ఉబ్బిపోయిన చెంప ఎదురుగా కనిపించింది రాజీకి. చెంపల మీదుగా జారిన కన్నీళ్లు ఆరి చారలుకట్టాయి. రాజీని చూసి “ఏం సిన్నీ?” అన్నాడు. దిగ్గరగా వెళ్లి “శంకరం, సుప్రీవేళ కాఫీకోసం నా దిగ్గరకు రాలేదేమీ? సిన్ని చచ్చిపోయిందనుకున్నావా?” అంది రాజీ. “లేదు సిన్నీ, ఈవేళ మనసు బాగు లేదు.” అన్నాడు శంకరం. అతని తలను తన రెండు చేతుల్లోకి తీసుకుని రాజీ అతని ముఖాన్ని తేరి చూసింది. సుదుటిమీద సన్నంగా పొడవుగా ఒక గాయం కనుపించింది. చూడగా అతని మోచేతుల నుంచి మండలవరకూ బాగా గీరుకుపోయిన గాయాలు కూడా కనుపించాయి. “శంకరం, తోటి పిల్లలతో పోట్లాడుతున్నావా? తప్పుగాదా?” అంది రాజీ. అతడు ఆమె కళ్ళెల్లోకి తేరిచూశాడు. ఇదవరకందని దేదీ అతని కామె ముఖంలో దొరికినట్టయింది.

“పిన్నీ, నేనవసరంగా పోట్లాడుతానా?” అన్నాడు.

“ఏం, ఏమి జరిగిందేమిటి? నాన్నగారడిగితే చెప్పావుకావు. నాతోకూడా చెప్పకూడదా?” అంది రాజీ ఆప్యాయంగా.

“పిన్నీ, వాళ్లు రోజూ నన్ను చంపుకు తింటున్నారు. అమ్మను గురించి వాళ్లొకటలు యెంత బాధ గలిగిస్తున్నాయనీ. ఎంత ఓర్పుకుని బబాబు చెప్పకుండా ఉండామనుకున్నా వాచలరు. పోనీ అమ్మమాట ఆలా ఉంటుంది. ఈవేళ.....” అతని గొంతు జీరపోయింది; పెదవులు వణిక్కాయి; కళ్లు చెమ్మగిల్లాయి “నిన్ను.....ఇంత మంచిదానిదైన నిన్నుకూడా.....వధులు” పళ్లు కొరికాడు “మీ పిన్నెప్పుడు పంపిరి చిల్లిస్తుందోయ్” అంటే ఎలా సహించేది పిన్నీ?” పెక్కిపెక్కి ఏడుస్తూ క్రిందపడి రాజీ కాళ్ళను పెనవేసుకున్నాడు.

రాజీ కళ్లుకూడా చెమ్మగిల్లాయి. లేవదీసి అతని తల గుండె కడుముకుంది. “ఏచ్చి శంకరం, నేనంటే నీకెందుకోయ్ ఇంత ఆభిమానం? మంచిపని చేశావులే. ఈమారు వాళ్లు నీ జోలికిరారు” అంది.

అతని గుండెలో బరువు తగ్గిపోయింది.

* * *

రాజీ తన పురిటికి పుట్టింటికి తొమ్మిదో మాసం ప్రవేశించిన కొద్ది రోజులదాకా రాలేకపోయింది. రాజీలేని యింట్లో పది రోజులన్నా ఉండలేక పోయాడు శంకరం. తండ్రివద్దకు వెళ్లి “ఒకమారు పిన్నీ యెలా ఉందో చూపిస్తానునాన్నా” అన్నాడు. “ఏమి శావులేవోయ్. ఇంకా పదిరోజులన్నా కాలేదనిపెళ్లి; ఏమిటోయ్ ఆబాంధవ్యం? అందులోనూ స్కూలు పైసలు పరిక్ష నెత్తిమీద పెట్టుకుని, బడిమానేసి సువ్వకొడికిపెళ్లి యేరావ కార్యం వెలగబెట్టాలోయ్?” అన్నాడు విశ్వ నాథం. ఆ మూడోనాడు తండ్రితో చెప్పకుండా బయలుదేరి రాజీదగ్గర వాలాడు శంకరం. గర్భ భారంతో గదిలోపడుకున్న రాజీ శంకరాన్ని దగ్గర కూర్చోపెట్టుకుని “ఏమోయ్ శంకరం, నాకోసం యింత మారం వచ్చావా? నాన్నగారితో చెప్పావా?” అని ప్రశ్నించింది చెప్పి ఉండడం నే అనుమానం తోనే.

“చెపితే వొడ్లన్నారూ పిన్నీ. అందుచేత నువ్వొచ్చినప్పుడు నాకిచ్చిన అయిదు రూపాయలూ పట్టుకుని వచ్చేశాను”

“ఎంత పనిచేశావు? నాన్నగారికి కోపం రానూ? పైగా నెల్లాళ్ళలో పరిక్షలాయె. చదువు కోకపోతే యెలా పాసవుతావు శంకరం?”

“నాతో ముఖ్యమైన పుస్తకాలు తెచ్చుకున్నాను పిన్నీ. బకికిస్థిరపోతే యేమీ భయం లేదులే; కోర్సు లేమీ మిగిలిపోలేదు.”

రాజీతోపాటు పురుషోత్తమరకు యిక్కడే ఉండిపోదామన్న నిశ్చయంతో శంకరం వచ్చినట్టు కనిపించింది. రాజీకూ పాలుపోలేదు. ఒక పేపు భర్తకు కోపమొస్తుందన్న భయం; ఇంకోపేపు శంకరం పరిక్ష పాదుచేసుకుంటాడన్న కించ.

“పోనీలే. వొచ్చినవాడివెలాగా వచ్చావు. ఎప్పుడు తిన్నావో! ఆ ప్లాస్టులో ఓవల్లి నుంది తాగు. తరవాతి మాటాడుకోవచ్చు” అంది రాజీ. ఓవల్లిను తాగుతూ ఉంటే విన్ని కిష్టంలేనిపని చేశా నేమో అన్న అనుమానం శంకరానికి తట్టలేదు. మెల్లగా రాజీ దగ్గరికివెళ్లి “నువ్వు చెప్పావుగాని నేనుంటేకపోయాను పిన్నీ. ఆంధులో పురుషు రెండో బస్సుతో సమానమన్న మాట వి నేసరికి నా కెక్కడలేని భయమూ యెత్తుకొచ్చింది. నువ్వేమన్నా అయితే నాకేమిటుంది పిన్నీ?” అన్నాడు చెమ్మ గిల్లిన కళ్ళతో.

“ఏచ్చి, అజేమిటోయ్ అలా అవుతావు? నా కొచ్చిన భయమేమిటి? నిన్ను విడిచిపెట్టి నేనెలా పోతానోయ్ యముడితోనన్నా దెబ్బలాడు తానుగాని?” అంది రాజీ. అతని ముఖం విక సించింది.

మూడు రోజుల తర్వాత అతడిని ఒప్పించి తిరిగి పంపించడానికి తల ప్రాణం తోకొచ్చింది రాజీకి. వెళుతూ “నువ్వొచ్చినప్పుడు నాకొక చిట్టి తమ్ముణ్ణి తీసుకొస్తావు కదూ పిన్నీ” అన్నాడు. “బారసాల కొస్తావు కదలోయ్” అంది రాజీ.

పురుషుని నెల రోజులు తిరగకుండా నే రాజీ పురిటి పిల్లాడిని తీసుకుని వాళ్ళ ఊరువెళ్లి పోయింది.

* * *

రాజీకి జ్వరంవచ్చి స్పృహలేకుండా పడి ఉంది. శంకరం ఆమెగది వదలలేదు. ఎప్పటి కప్పుడు మంగులూ పళ్లూ అవి అందించడం, తిమ్మకు చిట్టేని ఆడించడం, రాత్రిళ్లు కనిపెట్టుకుని ఉంకి ఏదవసరమైతే అవి చేస్తూ, నిగ్రాహీరాలు మానుకుంటున్నాడు. పిలవగా పిలవగా రెండు పెగుడులు కత్తికి అయిం దనించుకుంటున్నాడు. ఇంటరు పరీక్షకోసం ఏకాగ్రతతో చదువుకుంటున్న వాడు మానేసి మూడు రోజులాయె పుస్తకాల వేపన్నా చూడలేదు. నాలుగోరోజు వంటావిడ విశ్వ నాథంతో “బాబూ, చిన్న బాబు బొత్తిగా తింకి మానేస్తున్నాడు. అంతగా చెబ్బాడితే యేవో రెండు పెగుడు లంటించుకుంటాడు. ఎప్పుడూ అమ్మగారి దగ్గరేఉంకి ఒళ్లు పాడుచేసుకుంటు న్నాడు. మీరన్నా కొంచెం చెప్పండి.” అంది. విశ్వనాథం తానన్న సనులూ మానుకుంటాననీ, శం కరం రోగిపేరు రానక్కరలేదనీ, చదువ్రా ఆనీ యెప్పటికీ మానుకొమ్మనీ శంకరంతో చెప్పాడు.

ఆ సాయంత్రం విశ్వనాథం యేవో మండివ్వ బోలు టేబిలుమీద రెండు స్త్రీసాలు ప్రమాదవశాత్తు పడవోసి, గాభరాలో గాజు పెంకులుత్రొక్కి గాయం చేసుకుని మంచమెక్కాడు. ఎప్పటిలాగే శంకరానికి మనస్ఫూర్తిగా తాను చేయాలని కోరు కుంటున్న రాజీ సపర్యలు చేయడాని కవకాశమూ, అవసరమూ కలిగాయి.

ఆ రోజున డాక్టరు జ్వరానికి టైఫాయిడ్ అని పేరుపెట్టాడు. వెంటనే విశ్వనాథం మామగారికి తెలిగ్రామిచ్చి అత్తగారిని సహాయంకోసం రప్పించాడు. కాని, శంకరం మాత్రం రాజీ సపర్యలు మానలేదు. కామేశ్వరమ్మ రాత్రి పది గంటలప్పుడు రాజీ మంచందగ్గర క్రిందను మంచాన్నానుకుని కూర్చున్న శంకరాన్ని చూసి “బాబూ, నీకెందు కోయ్ యీ అవధి? పెద్దదాన్ని నేనున్నానుకదా! రాత్రి నేనిక్కడుంకి రాజీకి కావలసినవి చూస్తా నులే. నువ్వుపోయి పడుకోడమో, చదువుకోడమో చెయ్యి” అంది.

“అమ్మమ్మగారూ, పెద్దవారు రాత్రెల్లా మేలు కుని మీరెలా ఉండగలరండీ? ఎప్పటి కేమందు లివ్వాలో, పళ్ళరసం అనీ యెప్పుడెలా యివ్వాలో

మీకు బాగా తెలియకు. పిన్నికి నాచేతుల్తో నేవ చేసి ఆవిడ ప్రాణం దక్కించుకున్నానన్న తృప్తి నాకు కలగ నివ్వండి. మీరు చెప్పుట్టి మానుకోవల సిన అవసరమేమీగా ఉంది కదా!” అన్నాడు శంకరం.

ఒకరాత్రి రాజీకి తెలివచ్చి కష్టవిప్పి గూసే ప్పటికి తనకు దగ్గరగా క్రింద కూర్చుని, మంచంమీద తలవాల్చి నిద్రపోతున్న శంకరం కనుపించాడు. నీర సించిన ఆమె కుకిచెయ్యి మెల్లగా అతని తలమీదకు వెల్లింది. వ్రేళ్లు బాట్టుబోకిపోయి రెండు నిమిషు లున్నాయి. “శంకరం”, అని పిలిచింది. “నుల్లి పకిలేచాడు “ఏం పిన్నీ, ఏమి కావాలి? కాస్త నీవల్లి నివ్వనా? నావల్లి ప్రయంతలోకే వచ్చేసింది.” నేరం చేసిన నాకిం నిస్సవకుడున్నాడు.

“అంత రాత్రిప్పుడు ఇక్కడ కూర్చున్నా వేమోయ్? అమ్మ ఉందిగా? నువ్వు నిగ్రాహీరాలు మానుకుని యెందుకిం ప్రమపఃతావోయ్? చూడు, ఆ కళ్లు లోతుకుపోయి, చిక్కి పోయి యెలా ఉన్నావో! మీ అమ్మఉంటే నిన్నీ పరిస్థితికి తీసుకురావడానికి ఒప్పుకుంటుందా? నేనుండి నీకు చేస్తున్న ఉపకారమిది” అంది రాజీ.

“లేదు పిన్నీ, ఇప్పుడే చదువు ప్రార్థించేసుకుని ఒక్కమారు నిన్ను చూసిపోదామని వచ్చాను” అని అబద్ధమాడాడు.

“ఏమో, నాకెప్పుడు తెలివొచ్చి ధూసినా పగలూరాత్రీ నువ్వీ గది లోనే కనిపిస్తున్నావు. ఎప్పుడు తింటున్నావో, ఏప్పుడు చదువుకుంటు న్నావో, అసలు పడుకుంటున్నావో లేవో తెలియ కుండా ఉంది. పోయిపడుకో నాయనా ఒంటి కొస్తుంది. కావలినై అమ్మనిపంపు” అంది రాజీ.

“అలాగే పిన్నీ. నేను మాత్రం యెంతోసేపు కూర్చుంటానా? ఇప్పుడే తమ్ముడేడుస్తూ ఉంటే అమ్మమ్మగారిని వాడి దగ్గరికిపంపి యిక్కడ కూర్చు న్నాను” అని కదలకుండా అక్కడే కూర్చున్నాడు.

రాజీకి జ్వరం తగ్గి స్వస్థతచేకూరుతున్నప్పుడు కూడా శంకరం ఆమెదగ్గర రాత్రిళ్లుకాపలా ఉండడం మానలేదు. ఒక అర్ధరాత్రి రాజీ అంది “శంకరం, నువ్వు నన్ను బ్రతికించడాని కెంతశ్రమ పడ్డా

కోపం? నీయుగం యేలా తీర్చుకుంటాను?" శంకరం కట్ట చెప్పుకొచ్చింది. "పెన్నీ, నువ్వు నాకు చేసింది గానిలో యిదే మాత్రం? బ్రతుకంటే రుచి ఆపి కలిగించిన నన్ను విగ్రహం కాపాడవు. తల్లిదండ్రులతో కలసి ఉండాలి నా లిష్టం నీ కనుమీద గానుకున్నావు. ఇంకా చెప్పాలి చెప్పాలి. నువ్వు సత్యం తల్లివి కాదు పెన్నీ. నిన్ను చక్కలందుకు గల గుండం నాకి జన్మలో కావాలింటేట?" అన్నాడు. రాజీ అతని తల నిమురుతూ కట్ట మూసుకుంది.

రాజీకి స్వల్పప్రేమకారి నాగా కోపం. శంకరం పరిగె తప్పకుండా. విశ్వనాథం శంకరంపై మంకిపడ్డాడు.

* * *

మరికొద్ది సోదరి అనే శంకరానికి జ్వరం వచ్చింది. కోపం విధులూ పెద్దమూలం వలకుండా వస్తుంది. రాక్షసుల శేరా శైల్యాయిలో ఆదా అనుకున్నాడు. అతని పరిచర్యలో రాజీ నలుగులంపడం దూసి మళ్ళీ పరిశోధించేమో అన్న భయం కలిగింది విశ్వనాథానికి. "రాజీ, నువ్వంత శ్రమపడవలసిన అవసరం లేని? అది మామూలు జ్వరం. అలా నిద్ర నానకుని కూర్చుంటే మళ్ళీ నీ బంటికి వస్తుంది" అన్నాడు.

"ఏమోనండీ. నాకితని జ్వరం మాస్తే భయంగా ఉంది. నాకు చేయరాని సేవంతా చేసి ఇలా పరిశోధించుకు పిచ్చి బాబు. ఎంత వచ్చినా మూసాడుకాదు." అంది రాజీ.

"అది సరే. అందుకు ప్రతిఫలంగా నువ్వు కూడా అలాగే చేసి మళ్ళీ పడాలి ఉంటా?" అన్నాడు విశ్వనాథం.

రాజీ మాటాకలేదు. కానీ మెప్పుట్టిన శంకరం పరిచర్య మానలేదు. చిక్కెల కుంభానున్న రాజీని గూసి ఒక రాత్రి విశ్వనాథం రోపమానులతోకపోయాడు. "నేను చెప్పినమాట వినిపించుకోలేక రాజీ? నీ ప్రవర్తన నాకు చింతగా ఉంది. ఎక్కడినుంచి వచ్చాయి మీ? అభిమానాలూ, ప్రేమలూ? ఏమిటోయ్ మీ బాంధవ్యం?" అన్నాడు తీవ్రంగా.

రాజీని క్షురకాటుతో "అదేమండీ అలా అంటారు! శంకరం మనకొదుకు కాదుటండీ!" అంది.

"కొడుకు! ఎక్క? కొడుకు? పరాయి నాకోసం పోయిన నీచులూ కన్నవాడు నా కొడుకని ఏమి నమ్మకం? నాకింకా మరీని ఉంది, కంకార్ని శాస్త్రం గా తుకిచేసుకున్నా ననుకున్న నా గుండెలమీద కుంపటిలా తీసుకొచ్చి నువ్వే వాడి నిక్కడ పెట్టావు. మానుతున్న నానున్ని నీ చేతుల్లో కలికావు. ఈ వయసులో నాకు కాస్తన్నా శాంతి సుఖమూలేకుండా చేస్తున్నాడు మీ రిద్దరూ. ఈ సేవనంచి నువ్వు వాడి పరిచర్య చేయడానికి నేనొప్పును." అన్నాడు.

"అమ్మో! అక్కెన్నా కదండీ! కన్న కొడుకు పుట్టేడు గోగంతో పడిఉంటే మీరు బాంకటవం పరికరా నమ్మకూడా మాకోడంటే నిరసించేమి కాదు?"

"నాకు నా కొడుకుకాదు" అన్నాడు విశ్వనాథం కటువుగా.

"నా కొడుకు కాకపోతే నా కొడుకు. నా చేతులారా పెంచుకున్నాను. అన్ని పేటలూ విరుచుకు పుడుతున్న లోకం నుంచి కాపాడుకున్నాను. కనకపోయినా అతను నా కొడుకే" అంది రాజీ కోపంతో.

విశ్వనాథానికి కోపం బాగా మెచ్చింది. ఏమంటున్నాడో తెలుసుకోలేని స్థితిలో ఉన్నాడు. "కొడుకుట! ఎవడు నమ్మతాడు? మొగుడన కూడమా అన్నీ సరిగ్గా అవ్వయిస్తాయి?" అన్నాడు.

రాజీ చెబుతన్న పాములా అయిపోయి కుర్చీలో కూలబడిపోయింది. ఒక్కసారి మెరుపుల్లాగ అనేక విరుద్ధ భావాలు అమె మెదడులో పరుగెత్తాయి. బాగతో క్రుంగిపోయి మరి మాటాడలేక పోయింది.

మరునాడు రాజీ శంకరం మేనమామకి ఒక ఉత్తరం వ్రాసింది. శంకరం గాలా జబ్బుగా ఉన్నాడనీ, లెంకి అతనినిగా ఆడరాభిమానాలు లేని కారణంచేత తానుకూడా అతనిని సరిగ్గా చూడగలిగిన స్థితిలో లేననీ, ఇక్కడే ఉంటే శంకరం స్థితి

విషమిస్తుందనీ, కాబట్టి తప్పక వెంటనేవచ్చి అతడిని తీసుకెళ్ళవలసిందనీ వ్రాసింది. ఆ రోజుల్లా రాజీ శంకరం గదిలోకి వెళ్ళలేదు. ఆ రాత్రి శంకరానికి జ్వరం తీవ్రమై అమితంగా దగ్గుకూడా వచ్చింది. అతడు భోజనం భోజనం దగ్గు చున్నప్పుడల్లా రాజీ సుందెలో సూలాలతో పొడుస్తూన్నట్టనిపించింది. కాని అతని సహాయానికి అతని గదిలోకి వెళ్ళడానికి కాళ్లు రాలేదు. పాపం యేమి చేయగలడు? అబల; నిస్సహాయ. మరునాడు డాక్టరు శంకరాన్ని చూసి విశ్వనాథంతో యేదో చెప్పి వెళ్లిపోయాడు. విశ్వనాథం రాజీతో యేమీ చెప్పలేదు. రాజీ అనగలేక పోయింది కూడా. కాని యేదో మంచమొచ్చిందన్న గిగులు మాత్రం ఆమె సుందెలో ప్రవేశించింది.

మరి రెండు రోజులకి శంకరం మేనమామ మేనల్తా వచ్చాడు. ఈలోగా అతని జ్వరం ఉద్ధృతం అంత తగ్గింది. సుందరమ్మ అసలు సంగతి తెలుసుకుందామని రాజీని కంగించి అడిగింది. రాజీయేమీ చెప్పలేకపోయింది. “ఏదో వెంచి పెద్దవాడిని చేద్దామనుకుని మీరుగాకుండా తీసుకొచ్చాను, లోకంలో అడవి చేయగలిగిందేమిందో చెప్పండి. పోనీ మీ దగ్గరన్నా అతడు బ్రతికి బట్టకడితే అంత చాలు. వాడినగానూ, శంకరం అమాయకుడు; వెన్నలాంటినాడు. ఈలోకానికి తగ్గవాడుకాదు. జాగ్రత్తగా చూడండి. ఇకమీద అన్నింటికీ మీరే అతనికి” అని కళ్ళల్లో నీరు గ్రుక్కకుండు. రాజీ.

శంకరానికి తన్ను ప్రయాణం కడుతున్నారన్న సంగతి తెలిసేప్పటికి అంతా అయోమయంగా తోచింది. అప్పటికి మాడు రోజులై రాజీ తనకంటికి కనబడకపోవడంకూడా యెంతో విపరీతంగా తోచి బాధపడ్డాడు. వెళుతున్నప్పుడు తండ్రిదగ్గర సెలవువుచ్చుకోడానికి వెళ్లి “నాన్నగారూ, వెళుతున్నాను, మళ్ళీ యెప్పుడు వస్తానో తెలియదు. తప్పలేమన్నా ఉంటే తుమించండి” అన్నాడు. విశ్వనాథం అటువేపు మొహం తిప్పుకుని “సరే” అన్నాడు. ఇంక రాజీదగ్గర సెలవు వుచ్చుకోవడమే మిగిలింది. అసలే నీరసంగా ఉన్న అతనికి రాజీగది సమీపించేప్పటికి కాళ్లు వణిక్కాయి. గదిలోకివెళ్లి, తన మంచందగ్గర నిలుచున్న రాజీ కాళ్ళ ముందు సాష్టాంగపడి ఆమె పాదాలు పట్టుకున్నాడు.

“షిన్నీ, వెళుతున్నాను. ఇంతకాలం నా అపరాధాలన్నీ కడుపులోదాచుకుని నన్ను సాకావు. తల్లి లేనిలోటు కనపడకుండా చేశావు. నీకుకూడా నా మీద దయతప్పిపోయిందా షిన్నీ నన్ను పంపించేస్తున్నావు?” అన్నాడు. రాజీ మరి నిజమో లేక పోయింది. అటువేపు తిరిగి, మొహం రెండు చేతుల్తో కప్పకుని, అలాగే మంచంమీదికి ఒరిగి పోయింది. ఎంతసేపటికీ మాటరాకపోవడం చూసి శంకరం ఆ గదిలోనే ఆడుకుంటున్న ఆనందాన్ని చేతుల్లోకి తీసుకుని “చిట్టి, నన్ను మరిచిపోకూ, ఆత్మకి నామీద కోపమొచ్చింది. తెలిసి నేనే తప్పుచెయ్యలేదురా తమ్మా. బ్రతికుంటే కొచ్చితన పాదాలదగ్గర క్షమాపణ చెప్పకుంటానని చెప్పు. మనమ్మకి మనమీద కోపమెంతకాలం ఉంటుందోయ్?” అన్నాడు.

శంకరం రాజీ దీవన పొందకుండానే వెళ్లిపోయాడు.

* * *
వేగిపోతున్న మనసుతో రాజీ శంకరం ఆరోగ్యం గురించిన ఉత్తరంకోసం రోజూ యెదురు చూస్తూంది. ఒక్కొక్కప్పుడు ఆమెకి తెలియకుండానే కాళ్ళమెను శంకరం గది దగ్గరికి యిచ్చుకొచ్చేవి. ఇంకా అతనక్కడే ఉన్నాడన్న భ్రమతో గదిలోకి చూసేది. కాళీగాడిన్న గదిమాసి తన పొరపాటు తెలుసుకొనేసరికి యేదో దిగులు కడుపులోంచి పుట్టుకొచ్చేది. వెళ్ళాళ్ళయినా యేకబురూ తెలియకపోయేసరికి ఆత్రం, అనుమానమూ పెచ్చయాయి. భర్తకేమన్నా తెలుసేమో అనుకున్నా అడగలేకపోయింది. ఈపాటికి బాగుపడి ఉండదా అని మనస్సుని సమాధానపర్చుకుందామనుకుందిగాని పాధ్యంకాలేదు. అందరూ తనకు వ్యతిరేకంగా గూడు పుతాణి చేస్తున్నారేమో అనిపించింది. ఏమన్నా ఉత్తరాలువచ్చినా భర్త తనకి చూపించలేదేమో! ఈ అనుమానం మనసులోకి రాగానే ఆగలేకపోయింది. వెంటనే సుందరమ్మపేర ఒక ఉత్తరం శంకరం ఆరోగ్యమెలా ఉన్నదీ వెంటనే తెలియపర్చవలసిందనీ వ్రాసింది. తిరుగుటపాలో సుందరమ్మవద్దనుంచి జవాబు వచ్చింది.

“మీ ఉత్తరం చూస్తే యిదివరకు మేము వ్రాసిన రెండు తరాలూ మీరు చూడనట్టు తెలు

నుంది. అన్నగారి ఆఫీసు యంత్రముకు వ్రాయడం చేత ఆయన మీకు గూహించలేదేమో. అన్న అనుమానం కలిగి ఎలా ఉత్తరం మీపేరనే వ్రాస్తున్నాను. శంకరానికి తయార్యాని అని యిక్కడి డాక్టరు సుర్తింగి యేరన్నా ఆరోగ్యశ్రమంలో కొంతకాలం ఉంటే బాగుపడవచ్చునేమో అని నూచించాడు. మాకది సాధ్యంకాక యీ విషయం మేము మొదటి ఉత్తరంలో మీకు వ్రాస్తే దానికేమీ జవాబురాలేదు గాని, రెండువందలు మనియార్డరు మాత్రం అన్నగారు పంపారు. రెండువందల రోజుల్లో యెందుకు సరిపోతాయి చెప్పండి? అందు చేత ప్రస్తుతం యిక్కడే శంకరానికి మంచిస్పిస్తున్నాం.

“శంకరం తన సరిస్థితి తెలుసుకున్నాడు. అతనికి మిమ్మల్ని మళ్ళీ గూహలేకపోయానన్న నొక్కటేగింత. ఈ విషయం మీకు మాకెండా ఉత్తరంలో తెలియపరుస్తూ, ఒక్కమారు మీరువస్తే బాగుండునని వ్రాశాం. శంకరం రోజూ మీకోసం యెదురుమాస్తూ రాకపోయేసరికి ‘ఈ వేళ కూడా రాలేదు కదా? పిన్నికి నామీద కోపంపోలేదు. పిన్ని నన్ను తుమించలేదు’ అంటూ ఉంటాడు.

“ఇప్పుడితని ఆరోగ్యం బాగా క్షీణనశీలమై వచ్చేసింది. అట్టే రోజులు బ్రతికడం కష్టమని డాక్టరంటున్నాడు. వీలు చూసుకుని మీ రొక్కమారు రావాలని మాకోరిక. మిమ్మల్ని చూడకపోతే అతనికి శాంతి ఉండదు.”

రాజీకి కడుపు తిరుగుకు పోతూంది, గుండె బరువెక్కి పోట్లుపొడుస్తున్నట్టనిపించింది. నిస్త్రాణతో కుర్చీలో కూల బడిపోయింది. అలా యెంత సేపుంహో ఆమెకు తెలియలేదు. దుఃఖం కెరటాల్లాగా పెల్లుగా వస్తోంది. కర్తవ్యం తోచునంటేదు. ఆమె మనసు విలవిల కొట్టుకుంటూంది.

విశ్వనాథం ఆఫీసునుంచి యింటికివచ్చే వేళకి యెలాగో గుండెదిటపు చేసుకుని ముఖమీది కన్నీటి నారలు కడుక్కుంది. గదిలోకివచ్చిన విశ్వనాథానికి కాఫీ కప్పులోపోసి, అతనికి దగ్గరగా టేబుల్పైపొడ చేతులానుకుని నిలుచుంది. రాకుండా ఉన్నమాటని అతి ప్రయత్నంమీద తెచ్చుకుని “శంకరానికి చాలా జబ్బుగా ఉండటం” అంది. కాఫీత్రాగు

తున్న అతడు ముఖమెత్తి ఆమెవేపు నిదానించి మానూ “నీకేలా తెలిసింది” అన్నాడు.

“ఉత్తరం వచ్చింది—నాపేర. మీకోచ్చిన ఉత్తరాలు నేనేమీ గొంగతనం గా చూడలేదు చెండి” అంది రాజీ.

“నాటి ప్రసక్తి నువ్వు మానడం లేదన్నమాట” నిశితంగా ఆమె ముఖం పరిశీలిస్తున్నాడు.

“మానలేను. ఈ కట్టెలో ప్రాణమున్నంత వరకు మానలేను” ఆమె గొంతు మోచికింది.

“సరే” సగంత్రాగి బల్లమీద ఉంచిన కాఫీ కప్పులోకి చూస్తున్నాడు. ఆ మాటలో బెదిరింపు గ్యనిస్తూంది.

కొద్ది టేజాల నూనం. రానున్న పటపటాం గంలో యెవరి స్థానబలం నాట్లు చూచుకుంటున్నార.

రాజీ: “శంకరం యెన్నో రోజులు బ్రతకడు. అతణ్ణి నా పొట్టను పెట్టుకున్నాను పాపిష్టిదాన్ని. పుట్టెడు రోగంతో నాయెట్ల బాధపడుపడుతూ ఉంటే నూడు రోజులు కంటితో చూడనన్నా చూడలేదు. చివరకు వెళుతున్నానని చెప్పడానికి వస్తే మాటన్నా మటాడకుండా మొహం తిప్పేసుకున్నాను.” అతడు కుర్చీలోంచిలేచి వరచరా కిటికీ వద్దకు నడిచి అవతలికి చూస్తున్నాడు. ఆమెకూడా అతనివెంటనే నడిచి ఉద్రేకంతో “ఇదంతా మీకు భయపడి. మీ అనుమానం నా నవనాట్లూ బిగించేసి నన్నెందుకూ పనికిరానిదాన్ని చేసేసింది. అతని చావుకి జబాబు చెప్పుకోవలసిన బాధ్యత మనిద్దరి మీదా ఉంది. అతను మనల్ని చూడాలని అలమటిస్తున్నాడు. ఇప్పుడన్నా పొరపాటు దిద్దుకుని వ్యవధి ఉండగానే వెళదాం పదండి” అంది.

అతడు ఒక పెద్ద నిట్టూర్పు విడిచి గిరుక్కున ఆమెవేపు తిరిగాడు “ఇదిగో, ఆఖరుసారి చెపుతున్నాను; ఆవును మళ్ళీ యెత్తోద్దు” అని విసురుగా గదిలోంచి నడిచాడు.

ఆ రాత్రి రాజీ విశ్వనాథాన్ని మరి చూడలేదు. మరునాడు ప్రాధున్నే తన బట్టలుపెట్టెలో సద్దుకుంది. పోయి కిటికీదగ్గర నిల్చుని శూన్య దృష్టితో ఆకాశంలోకి చూస్తోంది. నిద్రలేకపోవడం వల్లో ఏడవడం చేతనో ఆమె కళ్లు వాచి యెర్రగా

ఉన్నాయి. చెక్కిళ్లు పాలిపోయాయి. చిట్టి ఆకలి కేడిస్తే ప్లాస్కులోని ఓవల్లి నిచ్చింది. తనకోసం సుబ్బమ్మ బల్లమీదంచిన కాఫీ అలాగే చల్లారి పోయింది.

తుపాను గాబోయేముందు వాతావరణంలా యిల్లంతా నిశ్శబ్దంగావుంది. నాఖర్లు ఈ అనర్థాన్ని శంకించి యేం చప్పుడు చేస్తే యేకొండ పగులుతుందో అన్నట్టు పనులు చేసుకుంటున్నారు.

మెయిలు వేళకి రాజీ బంగ్లా తు సూరయ్యను పిలిచి ఒక రిక్షాను తీసుకొచ్చి అందులో తన పెట్టెను పెట్టమని చెప్పింది. సూరయ్య తలతడుమువని బెదురుతూ యేదో చెప్పబోయాడు. “చెప్పినపని ముందు చెయ్యివోయ్” అని రాజీ శాసింపడరికి నాడినోటికి తాళంపడి పరుగెత్తాడు. పిల్లవాడి నెత్తుకుని రాజీ విశ్వనాథం ఉన్న పనికిగది నుమ్మందగ్గరకు వచ్చింది. “నేను వెళుతున్నాను” అంది.

“మళ్ళీ రావడం యిష్టంలేకపోతే నా అభ్యంతరం లేదు” అన్నాడు విశ్వనాథం ఆమెవేపు చూడకుండానే.

“నా కివ్వకు బోధపడుతోంది మొదటావిడ యెందుకూ చెసిందో” అంది రాజీ రోషంతో.

“ఆ విషయం ననుసరించదలచుకుంటే నాతో చెప్పటమెందుకు?” అన్నాడు విశ్వనాథం.

మొదట పుట్టింటికే వెళదామనుకుంది గాని ఆమెలో తిరుగుబాటు తలెత్తింది. “వెళతాను. శంకరం దగ్గరికే వెళతాను. నన్నెవరావగలరో చూస్తాను” అంది రోషంగా.

విశ్వనాథం కొంచెం చలించాడు. కాని మళ్ళీ గుండె కళింక చెసుకున్నాడు. “నామాట గడివరకంటే విలువచేయకుండా నన్ను తిరస్కరించి పోతున్నావు. రాబోయేది కానుకోకుండా ఉన్నావు. నువ్వువళితే జల్గొచ్చు. కాని పిల్లవాడిని మాత్రం తీసుకెళ్ళ నీవ్వను” అని చిట్టిని ఆమెచేతుల్లోంచి లాక్కంటున్నాడు.

రాజీ ధయపడ్డది. “వాడు నా కొడుకు. వాణ్ణి నాదగ్గరినుంచి వేరుచేయకండి. నన్ను నివిధాలా చంపేయకండి” అంది చిట్టికోసం చెసుకులాడుతూ.

చిట్టిని చతితో లంకించుకున్న తరవాత “ఇప్పుడేలా వెళతానా చూస్తాను” అని విశ్వనాథం మూరంగా వెళ్లాడు. చిట్టి గోలపెట్టి యేడుస్తున్నాడు. కట్టెసింట్టుగా రాజీ గడివ్వార బంధానికి చేరబడి పోయింది. ఏవో పెద్ద పెనుసులాట ఆమె గుండెలో ప్రారంభమైంది. కాస్తేపటికి ఆమె ముఖం గంభీరమైంది. చిరుచరా విధిలోకినడిచింది. రిక్తాయెక్కబోహంసగా సూరయ్య “అమ్మగారూ, అమ్మగారూ, కాసింతనదానించండి. మమ్మల్ని తల్లిలేని వాళ్ళని చేసేకండి” అన్నాడు. ఒకమారు సూరయ్య వేళూ, యింటి వేళూ చూసి “నడవవోయ్ నేపనుకి” అంది రాజీ రిక్తావాడితో.

* * *

రాజీ శంకరం మేనమామగారింటికి పళ్ళెపుటికి శంకరం పరిస్థితి నేడో లేపో అన్నట్టుంది. ఉచికి వస్తూన్న దుఃఖాన్ని ఆపుకుంటూ అతను పడుకున్న మంచాన్ని సమీపించింది. పెరుస్తున్న ఆకళ్ళుతప్ప అతిడిలో మునపటి శంకరం పోలికలేదు. రాజీని చూసి “పిన్నీ, వచ్చావా? నిన్ను నల్లీ చూస్తాననుకోలేదు. తమ్ముణ్ణిడీ?” అన్నాడు.

“వాడికి ఒంట్లో బాగాలేదోయ్. తీసుకు రాలేదు. అందుకే యిన్నాళ్ళూ రాలేకపోయాను కూడా” అంది రాజీ.

“తమ్ముణ్ణిమానే అదృష్టంలేదు. పోనీ, నీ దర్శనమన్నా లభించింది. అడే పదివేలు. నిన్ను చూడకుండా యెలా చచ్చిపోగలను పిన్నీ?” అతని కళ్ళంట నీళ్లు కారుతున్నాయి.

“అలా అనకు శంకరం. నికేరా ధయంలేదు. పదిరోజుల్లో మళ్ళీ తేరుకుంటావు” అని అబద్ధమాడింది రాజీ. ముఖం అటువేపు తిప్పుకుని పైట చెంగుతో కళ్ళు తుడుచుకుంది.

నిస్పృహతో కూడిన చిరునవ్వుకట్టి అతని యెండిన పెదవుల్లో పెరిసింది. “నాకు తెలుసు పిన్నీ. నాకింకా యెన్నో రోజులు గడువులేదు. నవ్వుక్కలే యిన్నాళ్ళూ బాధించింది. నామీద నీకెందుకు కోపమెచ్చిందో తెలియలేదు. ఎంతవతుక్కున్నా నానేరమేమిటో కనుక్కోలేక పోయాను. తెలియకనేనీ తప్పేదన్నా ఉంటే తుమిందు పిన్నీ” అని నీరసంవల్ల కళ్ళు మూసుకున్నాడు. రండిపైట చెంగుతో ముఖం పెట్టుకుని వెక్కిరియేడుస్తోంది. అతను మళ్ళీ కళ్ళుతెరిచాడు.

“ఏడుస్తున్నావా పిన్నీ? నామీద నీకురోషం లేదన్నమాట. ఆ వొక్కమాట నీ నోటంట వింటే నేను కోరేదింకమూలేదు. హాయిగా నిద్రపోతాను” అన్నాడు.

“నీమీద నాకు కోపమేమిటోయ్ బాబూ? అదంతా నాకర్థం. నువ్వు నిశ్చింతగా పడుకో.” అంది రాజీ ఏడుస్తూనే.

శంకరం కళ్ళు మూసుకుని శాంతంగా నిద్రావస్థలోకి జారుడు.

ఆ మూడో రోజు రాత్రి శంకరం ప్రశాంతంగా రాజీ తొడమీద తలపెట్టుకుని శాశ్వతంగా కళ్ళు మూసుకున్నాడు.

* * *

రాజీ వాళ్ళచేరు తిరిగివెళ్లే సరికి యింటికి తాళంపెట్టి ఉంది. సూరయ్యను కనుక్కుంటే “బాబుగారు రెండు నెలలు నెలవుపెట్టి చిట్టి బాబుగారి తో కూడా యే పూరోవెళ్లిపోయారమ్మా” అన్నాడు.

రాజీ అలాగే పుట్టింటికి వచ్చేసింది.

త్కటముగఁ బాడఁ జుట్టిన మృగంబులు

సోమ, మనుష్యరూప భూ

ర్జటి మునిముఖ్య లోక గురు

జంగమలింగము మల్లికార్జునుకా.

కుమా - ౬ ఆ. ౪౭, ౪౮

శబర కామిని పటికపురోటిలో పెదురుబియ్యము పోసి ఏనుగుకొమ్ము రోకటితో దంచుతూ జంగమ మల్లికార్జునునివూడ పెక్కు రాగములతో పాట పాడిన చట! అపు సక్కుడ చుట్టుపట్టులనుండిన మృగములు కూడా నొడలు మించి సామ్యునిల్లినవి!

ఈ పద్యంలోని విషయం ఎటుకు జీవితవర్ణన మాత్రంగానే పయికి ప్రతిభాసిస్తున్నా యిది ఆనాటి ప్రజాజీవనంలోని ఒక ప్రధానవిషయాన్నిపట్టి యిస్తున్నది. శబర కామిని అపుడు పాడిన పాటలు దంపుశృ పాటలు! క్రీస్తుశకము ప్రండెండవ శతాబ్ది నాటికి దంపుశృపాటలు ప్రజాజీవన వ్యవహారంలో వుండినట్లు ఈ పద్యంలోని విషయం మనకు ప్రబలమైన సాహిత్యధారాన్ని ప్రసాదిస్తూ వున్నది. సువ్య, సువ్యాల లనబడే దంపుశృపాటలు నన్నిచోడని కింకా పూర్వంనుండి మన తెలుగునాట వ్యవహారంలో వుండినవని యిందువలన మనకు తెలియవస్తున్నది. ఇలాగే ప్రజాజీవనస్వరూపిలో మెఱసిపోయే ఘట్టాలు తెలుగు కావ్యాలలో అక్కడక్కడా మబ్బులలో దాగుడుమూల లాడుతూ వుంటవి. సోమనాథుని పండితారాధ్య చరిత్రమూ, శ్రీనాథుని క్రీడాభిరామమూ, పలనాటి వీరచరిత్ర, కృష్ణరాయని ఆముక్త మాల్యదా, నారాయణ కవి హంసవింశతీ ప్రజాజీవనాన్ని పరిస్ఫురింపజేసే గ్రంథాలలో ప్రధానంగా పేర్కొదగ్గవి.

వస్తువు, భాష, భావము, భండము—ఇన్నిటిలోనూ సంస్కృతసాహిత్యచూర్ణాన్ని ఆవలంబిస్తున్న మార్గకవుల పైభిరి శివకవులయిన సోమనాథుడు మొదలయినవారికి నచ్చలేదు. దేశికభావస్తువుతో, జాను తెలుగుపదములతో, దేశి భండస్సులతో కవిత చెప్పి శివకవులు ప్రజలకు సన్నిహితులయినారు. ప్రజాజీవనాన్ని ప్రజలభాషలో రచించి ప్రజాకవులని పించుకొనినారు. సోమనాథుడు నాటి ప్రజాజీవనాన్ని పండితారాధ్య చరిత్రలో అందులోనూ

పర్యవ్రాసకరణంలో ఈకాలంలోవున్న మనంకూడా కన్నులార దర్శింపగలిగేటట్లు చిత్రించినాడు.

పంటకోతలు ముగిసి నూర్పిడి అయినతర్వాత సంక్రాంతినాటికల్లా కొత్తధాన్యాన్ని ఇల్లు చేర్చుకుని తెలుగు రైతాంగం సంక్రాంతినాడు పెద్ద పండగ చేసుకుని, కొత్త బియ్యంతో పొంగిల్లి పొంగిండుకుని యింటిల్లిపాదీ ఆరగించి ఆ నాలుగైదు రోజులూ అత్యానందంగా వళ్లబుచ్చుతారు. ఆ తరువాత మళ్ళీ పొలందున్ని విత్తనాలునుట్లేదాకా వుండే మధ్యకాలమంతా వాళ్ళకు విశ్రాంతి. ఈ విశ్రాంతి కాలంలోనే రైతాంగం సాధారణంగా యాత్రలు తలపెట్టుతుంది. సదా సర్వకాలమూ పంటచేల్లో తీరిక అనేది లేకుండా పాటుపడిన రైతాంగానికి మొక్కుబడులు తీర్చుకోవడానికి, అనూచానంగా పెద్దలనాటినుండి వచ్చే వంశాచారాలని ఆచరించడానికి, ఇలవేల్పులకు మొక్కుకోవడానికి ఇదే చాలా అనువైన కాలం. విశ్రాంతిదృష్టితో మాత్రమే కాక ఆర్థికదృష్టితోమారినా ఇది వాళ్ళకు చాలా అనుకూలమైన కాలం. సాధారణంగా శైవ సంప్రదాయానికి చెందిన తెలుగు రైతాంగం శివరాత్రి నాటికి శ్రీశైలయాత్ర తలపెట్టేది. భక్తకోటి శ్రీశైల యాత్రచేసేసందర్భంలో ఎటువంటి సాంఘికజీవనం (Social life) గడపేనో మనకు యీ ఘట్టంలో బాగా తెలుస్తుంది.

దోనమరాజయ్య శ్రీశైలయాత్రపోతూ మహేశ్వరద్వారమార్గంలో నడుస్తూవుండగా అతగాడితో కూడా యాత్రచేసే పరుస జనం

సందడింపకుం డించు జక్కరం డినుచు
వెనుక జిక్కకుం డించు వేగరం డినుచుం
జనుండు ముందరనంచు జనకేమి యనుచుం
దొల తొలం డనుచు నాత్రోవం బొం డనుచుం
దలరకుండి యంచు దవ్వంతీ యనుచు
సిరిగిరి యిదె యంచు జేరితిమంచుం
బురమున కెన్నండు వోదుమో యంచుం
బొదపొదం డిపుడేమి వోయె మీ కనుచుం
బడినాళ్ళకైనం బోయెదను కా కనుచు
నీయూరి బగుతులిం డ్లేలుగు డి యనుచు
నాయేండు విడియమే యీయూర ననుచు

జయచెట్టు పిట్టుగూత పాఠ తెల్ల ననుచు
జయజయ ఘో యుఘో జయజయ యనుచు'—
స్ట్లాపాలూ, సరపాలూ చేసుకుంటూ, ప్రయాణ
శ్రమ పరిహరించుకొంటూ ముంగుకు సాగిపోతూ
వుండినవి.

దోనమరాజు శత్రుదృష్టి బహువేశ్యుని ఆలయం
చేరుకుని నిత్యలింగార్చన నియమములుతీర్చి పండితా
ర్చనముగా భక్తమండలికి పండువు చేసినాడు.
పండువు ముగిసినతరువాత పరుసజనం పరవశం చెంది

‘చింగులు నాకుమఱ జెలగి యాడుచును
బప్పట్లు వెట్టుచు సఖులఁ బట్టుచును
నుప్పొంగి పేర్చుచు నుబ్బి యార్చుచును
బద్దయుల్ సదువునుఁ బ్రభల నొదవుచును
వాద్యముల్ గూర్చుచు వశం దనర్చుచును
దాదముల్ వట్టుచు దనుచు దట్టుచును
సాశేముల్ నూపుచు బడత నాపుచును
బ్రమరఁ బొల్చుచు సమభంగి నిల్చుచును
గతులఁ గ్రాలుచును నాశతుల పోలుచును’—

కేళికలు చేసినది. పండ్లంజన శతాబ్ది నాటి ప్రజా
నీకం పండుగులు చేసుకున్నతర్వాత ఎంతలా ఆనం
దంగా ఆ పండుగది నాన్ని గతచేదో మనకు యిందు
వల్ల తెలుస్తుంది. ఆనాటి సాంఘిక జీవనం యిందులో
మనకు కన్నులకు కట్టడం లేదా!

దోనమరాజు శ్రీశైల యాత్ర పోతూవుంటే
మార్గంలో అతనికి తిగిలినవారు అనేకులు, అనేక
విధాలవారు, అనేక వేషాలవారు, జంగమకోట్లూ,
వృద్ధ తపోధనులూ, మిండజం గాలూ, శిలవంతులూ,
విరక్తులూ, శివయోగులూ, అభ్యాసయోగులూ,
పుణ్యాంగనలూ, జోగులూ, పిచ్చుకుంటులూ, చెంచు
ధర్మాత్ములూ, ఒకరేమిటి? ఎందరో యెందరో
యెన్నిరకాలవారో అతని బాటలో తారసిల్లి నారు.
ఈ సందర్భాన్ని పురస్కరించుకుని కవి ఆయా
వ్యక్తుల వేషభాషలను తనివితీర వర్ణించి మన
కానాటి ప్రజల వేషభాషలు కనులకు కట్టేటట్లు
చిత్రించినాడు. నాటి మిండజం గాల గడుసుతనమూ,
వార్షిక చక్రమా చూడండి—

‘బగుతులచేత దాపఁగ నిచ్చినట్లు
దగిలి ధట్టించి యధములు చెచ్చటలు

గారోది బగుత! శేరా లంబ కనుచు
నారంగ వ్రయ్యమున కడిగి తెచ్చటలుఁ
గలియుగ బసవంక విల నీక యనుచు
నలరించి భక్తుల కడిగి తెచ్చటలుఁ
బ్రాకటంబుగ వచ్చు పుణ్యాంగనలను
గ్రాకంటఁ జూచుచుఁ గలివేయుటలు
సరసలే బుష్పయంత్రులు వైచుటలు’

అనే వారి నడతలు నేటికీ గోత కలిగిస్తూ వారు
ఎంత అవినీతిపరులుగా వుండేవారో తెలుపుతున్నవి.
యాత్రకు పోతూవుండే పరుసజనం వెంటబడి పిచ్చు
కుంటులు పాటలు పాడుతూ నిద్ర మతి పోయి,
అనిద్రమతినే తీరు ఆనాడు ఎలా వుండేదో
ఈ పాత్రాల్లు మనకు తెలుపుతు చెప్తున్నవి.
చూడండి—

‘తార మొసంగరే ధర్మాత్ములార!

‘రాగో! యనుచు చుమ్ము కేరంగఁ నిలిచి
యేలయా యిందులో నెవ్వరేఁ గరుణ
నాలించి యక్కఱ! యనరయ్య నూకు
శివంగఁ జేతులు లేవయ్య, నడచి
పోవంగఁ గాన్లును లేవయ్య, యంగ
కులమయ్య, పిచ్చు కుంటులమయ్య
తలపోయ నభ్యాగతులముసుంఁడయ్య
యగపడ్డ వెడఁగుల ముచుమ్ముఁ బ్రోవఁ
దగవఁజూంఁడయ్య, దయ గల్గుడయ్య,
పరమమహేశుండు సనవయ్య కరుణ
నిరిగి నాధుని కరుణయా, మీకు
సుంకరబంకయ్య మరియ చొడయ్య
శంకరదాసయ్య వెంక మంచయ్య
దేవరదాసయ్య బెలఁచు జోమ్యయ్య
బావూరి బ్రహ్మయ్య బాచి రాజయ్య
ధూమిలోఁ బోలెడు స్వామి భక్తుండు
దా మఱియొకఁడు లేడే మల్లి నాగ!”—

అంటూ ఒక పిచ్చుక కుంటు పాడేతే అతడివంట
వుండే తక్కిన పిచ్చుకకుంటులు ‘తార మొసంగరే
ధర్మాత్ములార!’ అని పల్లవి అందుకుని చేయి చాపే
వారట! ఇక చెంచు ధర్మాత్ములు పరుసజనానికి
యాత్రాసందర్భంలో అవసరమయిన సమస్తపదా
ర్థాన్ని తమవెంట తీసుకునివచ్చి యాత్రికులకు వశప
సారికి వలసినపదార్థాలు యివ్వడమే కాకుండాన గిడి

చలిపందిల్పూ, శత్రుకాలబూ, చెలమబూ, పందిళ్ళూ,
మరుగుబూ, విడిదలబూ, ఎప్పటికప్పుడు ఏర్పరుస్తూ
బంగమరాగన చేశేవారు. అంతమాత్రమే కాదు.
పరుగజనానికి పరుగు, పువ్వులు, కట్టెలు, వికియ
మూల చచ్చేవారు. సకలజీవీవారిని నశింపుకొని
చచ్చేవారు. ప్రమాదపు బలవతితో సాక్షి నోలుతూ
వుండే పరుసజనానికి చెందుగర్భామృత వుప
చారాలు అమృతోపమానాలు!

పరుసజనం చుక్కలపర్యంతం ఎక్కడూ పొడే
పాట యిది! —

‘చేదుకో చేదుకో శ్రీగిరినాథ!

చేదుకో మల్లయ్య చేదుకో మోగ్గయ్య

చేదుకో చేదుకో శ్రీశైల నిలయ!

చేదుకో మల్లయ్య చేదుకో మోగ్గయ్య

చేదుకో చేదుకో చేసేత నాడయ!

చేదుకో మల్లయ్య చేదుకో మోగ్గయ్య” —

ఈపాట పాడుతూ చిందులు తొక్కుతూ పరుస
జనం చుక్కలపర్యంతం ఎక్కేవారు. పరుసజనంలో
అనేకజాతులవారు, అనేకప్రాంతాలవారు, అనేక
భాషలవారు వుండేవారు. ఏయేభాషలు మాట్లాడే
వారు ఆయా భాషల్లో కలిసికట్టుగా స్థలమూడి
పాటలు పాడుతూ కొంత యెక్కేవారు. అందులో
తెలుగుశంసుంకి వచ్చిన పరుస నంపాడేపాట! —

“నల్లవో! నల్లవో! నగరాజరాజ!

మల్లయా! మల్లయా! మహానీయశేబ!

పరమపాతకకోట్టు భస్మమైతూలు

సిరిగిరి మల్లన్న శరణన్నం జాలు

రాజబోవ నెంతమారంబైన నగువ

నేం బోదు మల్లయ్య నేలేటం గొలువం

బాతాళ గంగా ప్రవాహ మెంతైనం

జూతు నే మల్లికార్జున దేవునైనం

చుక్కలపర్యంతం బెక్కు డెంతైనం

చిక్కకపోదు నే శిశుశంక గాన

నల్లవో! నల్లవో! నగరాజరాజ!

మల్లయా! మల్లయా! మహానీయశేబ!” —

శ్రీశైలయాత్రపోయిన దొనమరాజయ్య శివరాత్రి
నాటికి శ్రీశైలము చేరుకున్నాడు. శివరాత్రినాడు
రాత్రి అందఱూ జాగరణ. ఆ రాత్రుల్లో శ్రీశైలంలో

ఒకటే కోలాహలం. ఆటలూ, పాటలూ, నాట
కాలూ ఒకటేమిటి? అన్నీ వింతలే. అన్నీ వేడుకలే!
ఎన్నని చెప్పేది? గడలు పట్టుకొని పైకి యెక్కి
పోయి ఒక్కడే వేడుకలు చూడేవారు కొందఱు.
మోసముగట్టి ఆ మోతులమీద నగుస్తూ పక్షుల
మోస్తరు అడేవారు కొందఱు. తెరమణుగులోవుంకి
బొమ్మలను కథానకులంగా అడిస్తూ భారతాది
కథలను చూడేవారు కొందఱు. ఆ కాలంనాటికే
తోలుబొమ్మగాటలు ప్రజాజీవనంలో ప్రముఖపాత్ర
వహిస్తుండినట్లు ఇది తెలుపుతుంది. కొందఱు
ప్రచ్ఛన్న వేషములు ధరించి ప్రేక్షకులకు సంతోషం
కలిగించేవారట! ఇప్పటికీ గ్రామాలలో పగటి వేష
గాళ్లు కావడిమోసుకుంటూవచ్చి కావడి ఒకతోట
దింపి అందులోనుండి మీసాలు అట్టి పెద్దగా తీర్చి
రంగులుతీర్చివున్న వేత మొగమునుతీసి తలకు తిగి
లించుకొని గ్రామంలోనిమ్మలకు వినోదంకలిగించడం
మనలో అనేకులు బాగా ఎఱుగుదురు. అటువంటి
ప్రచ్ఛన్న వేషాలు ఆనాడుకూడా విరివిగా వేసేవారు.
శివరాత్రినాడు శ్రీశైలంలో భక్తకోటి ఆసిన
ఆటలు! —

‘చిప్పట్లు పెట్టంగ ఒక్కన లేచి

యప్పాట నడచాట లాడెడువారు

వేడుకతోడ జిందువాడంగ మచ్చి

కోడంగి యూటలం గునిసెనువారు

బ్రన్నని నిబడేభాషల జతుల

కన్ని కోడంగాట లాడెడువారు

భ్రమరముల్ సాశెముల్ బయకముల్ వెఱసి

రమణం బంచాంసి పేరణి చూడువారు

ప్రమథ పురాతన పటు రిత్రిములు

గ్రమమొంద బహునాటకము లాడువారు

లలితాంగ రసకళాలంకారరేఖ

లలవళ బహురూప మాడెడువారు

గరణముల్ మెరవణుల్ గతులుం బిత్రిములు

నదురుగ నెడంగ మాడెడువారు

నమరాంగనలు దివి నాడెడుమాడ్కి

నమరంగ గడలపై నాడెడువారు

నావియద్గతిం బట్టులాడెడునట్టి

భావన మోతులపై నాడువారు

భారతాది కథలం జీరమణులగుల

నాచంగ నొమ్మల నాడించువారు
గడు వడ్డులెంబుగఁ గంటనూత్రంబు
లహరంగ నొమ్మల నాడించువారు
నానట గంధర్వ యక్షవిద్యుగ
దాగులై పొడెడు నాడెడునాగు
విధమునఁ బ్రచ్ఛన్న వేషముల్ దాల్చి
యధిరోత్సవము దులుకొడ నల్లారు" —
భరత శాస్త్రాభినయం చేసే నటుకి అలం
కారం విధింపగా వుండేవో మనకు యిందులో
తెలుస్తుంది.

‘భరతున సురమునఁ జెవులఁ గంఠమునఁ
గరములఁ గూటలఁ గాశ్మఁ జెల్వారఁ
గవనంపలును గనుఁగవ గరణికలు
నవరంబులును గలరెంబు పంపలును
భసితింబునూత్రై బరఁగు బచ్చెనలు
నసలూగు చిలుగజ్జియలు నందియలును
సరి రత్నపంక్తుల జలపోసనములఁ
గర మొప్పు తొంగళ్ళు గల చల్ల నములఁ

జొల్పు పంతావశుల్ పుష్పమాలికలు దాల్చి’ —
నటుడు రంగస్థలంమీదికివచ్చి తెర యెత్తేందుకు
ముందుగా నార్చట మిచ్చేవారు. దానికి లగ్నట్టుగా
వాద్య సమ్మేళనంకూడా వుండేది. ఆతరువాత తెర
తీసేసరికట్లా నటుడు త్రిధంగి నిలిచి వుండేవాడు.
ఆ తరువాత అభినయం శాస్త్రపురుషాదతో సాగి
పోయేది. ఆ అభినయంలో అతడు మాపే నేర్పులు
చాలా వున్నవి. అందులో కొన్ని —

“చిలుకయుఁ బోలెఁ జెన్నొలయుఁ బల్కుచును
బలచరంబులువోలె నినుల కుల్కుచును

గల హంసయునువోలె గడుల నేర్పుచును
నిల మృగము ట్లిరిమిరిమి మాచుచును
గందుఁ గోయిలవోలెఁ గడఁగి కూయుచును
కంకి శ్రోతయుఁ బోగా వికృతినేయుచును
నుమి ఘజంగమువోలె ముకలు గొనును
విహంగంబు క్రియ నగోపిధిరి యును” —

నటుడు ఆకుతూవుంటే ప్రేమక భవం పరవశం
చెందిపోయేది —

ప్రజలను ఇలా వశం చేసుకున్నతరువాత అతడు
శివలీలను అభినయించి మానేవాడు. అని శివరాత్రి
పర్వదినం కావడంచేత అనాడు ప్రత్యేకం శివకథాభి
నయం నూతనం, శివకథానాటకానికిందానం పుణ్య
ప్రదం గా పర్యజనం భావించేది —

‘పురగులు గాల్చినపోల్కి నగాడుచును
మరుఁ బిలు వుచ్చినమాడ్కి నాడుచును
సతి కర్థ మిచ్చిన చంద మాడుచును
యతులు గొల్వఁగనున్న యందమాడుచును
నందకాసురుమదం బడఁచు టాడుచును
గంధగజాసురు, గడపు టాడుచును
గన్నంబు ద్రుంచిన చాళి నాడుచును
చెన్నుండు గన్నిచ్చుచో నాడుచును
గరళంబు దాల్చిన కరణి నాడుచును
సరి నజాతలఁ గొన్న సరణి నగాడుచును’ —

నటుడు శివలీలను అభినయించి మాపుతుంటే పరుస
జనం లను జన్మ తరించినట్లుగా తలపోసి తృప్తి
చెందేది. ఇవిగాక యింకా యెన్నో శివకథలను
నాటకాలుగా ఆడేవారు. ఇలా ఆటలతోటి, పాటల
తోటి శివరాత్రి జాగరణం ముగిసేది.

కళా పథము

శ్రీ మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తి

లేత తురాయి వేకువ చలించిన దూరపత్ర కంఠ సా
కూత కషాయగీత మనుకూలముగా విని, ప్రాచివాలు కీల్
రాతిరి కొప్పవీడి యెదరాచిన తీయని కైశ్య జాలికల్
పాతరలాడగా తెరల బాయగ ద్రోయుచు రమ్యవీక్షకై !

పూచిన మావిగా, సాగనుమోచిన వంపుల బాళి బాటగా,
నేచిన కొండగా, తరగలేదిన మేటి మలంక హోరుగా
వేచిన, ద్రిమ్మరిల్లిన, దపించిన, నేగుడుసుళ్లు వోయినన్
గోచద, యెంతకుందనివి దూకొనదా రమణీయ భావితన్ !

అదురుగడన్ దనంత నెదురై, కమనీయ పథాంతరంబునన్
మృదుపదముల్ భువిన్నిలుపు నేరుపులన్ హవణించు మించహో !
యిది యటుగాక నేల ప్రభవించి, యియారముగా నడించి నా
యెమట శ్రపాన తాంసి యగు నేనును మోకయొ ! నాదు జెంగటన్

నిలిచిన కమ్రమూర్తి ! మహనీయ శిలాజడ రమ్యభావనా
కలిత సుశిల్పవాహిని ! చకచ్చకిత ప్రణయ ప్రవల్లికా
సలలిత రాగరేఖ ! యెదచాయల లత్తుకరేకలద్ది భా
వలలిత రీతులం గొనరి భాషణల న్నను బల్కరించునే !

రాకకు పోకకున్, చలతరంగము మాడ్కి నిగారపుం జగా
వాక హూయల్ దలిర్ప నెదబాటల సన్నరొదల్ ఘటించుం
మ్యాకృతి కల్వపూల తడియారని నిద్దపు టోరజాపులే
జోకగు మాలగా నరుత జొప్పడ, కావ్యకళా పథాలలో

అదరుం జెదవుల యొరపో,
మదకల కలకంఠి కంఠ మాధుర్యమొ, కన్
తుదలం బొదలెడు లౌల్యమొ !
యెదలో సెలయేటి నడలు, యెలదేటి రుతుల్ !

అపరాజిత

“అమరేంద్ర”

“దారి అడగటంకోసం వచ్చాగా? చెప్పాంగా. ఇక వెళ్ళండి.” అంది ఆ యువతి దురుసుగా.

అంతవరకూ జర్మన్ సైనికుడు ఆమెని సరిగ్గా చూడలేదు. అందక తై అనటానికి పీలులేదు. నల్లగా నిగనిగ మెరిసేకళ్ళూ, కోలేరువేసినట్లున్న ముక్కు. ముఖంలో సెత్తురు తక్కువ. వేషంకూడా సాదాగా వుంది. అయినా ఆ యువతిలో ఏదో ప్రత్యేకతకని పిస్తోంది. యుద్ధం సాగిన దగ్గర్నుంచీ తోటి సైనికులనోట శ్రేంచి యువతుల సౌందర్యాన్ని గురించి ఎన్నోస్తోత్రాలు విన్నాడు. తన దేశపు స్త్రీలలో లేని నాజూకు, విలాసం శ్రేంచి యువతుల్లో కనిపించినయ్యే.

“సీసాఖాళీ చెయ్యి, పోదాం” అన్నాడు స్నేహితుడు.

కాని జర్మన్ సైనికుడు తాపీగాకూచున్నాడు. అక్కణ్ణుంచి కదల బుద్ధి పుట్టటంలేదు. “సువ్వురై తుకూతురులాగా కనబడటం లేదే” అని ఆ యువతితో మాట కలిపాడు.

“అయితే ఏమంటావ్?” అంది యువతి పెంకెగా.

“మా అమ్మాయి పంతులమ్మ” అంది తల్లీ.

“అయితే బాగా చదువుకుందన్న మాట” అని ముఖంకేసి చూసేసరికి యువతి కోపంగా ముఖం చిట్టిచింది.

“ఇది మీ జేశానికి ఎన్నడూ దొరకని అవకాశం. ముందు యుద్ధానికి మీరే కాలుదువ్వారు. పొగరు అణిచాం. మీ ప్రాన్న జేశాన్ని బాగు చేస్తాం. జేశంలో అశాంతిని అణిచేస్తాం. పని

చెయ్యటం నేర్పుతాం. సోమరితనం పోగొట్టి మీకు విగేయతా, శిక్షణా అలవరించి మరీచెల్తాం” అని సైనికుడు ఏమిటో వాగేస్తున్నాడు. కోపంతో కంది పోయిన ముఖంతో పిడికిలి బిగించి, పళ్లు కొరుకుతూ ఆ యువతి కొరకొరా చూసింది.

“నిసాలో వున్నావు పోదాం పద” అన్నాడు స్నేహితుడు.

“లేదు. లేదు. నిజం చెబుతున్నాను. నిసా లేదు, గిసా లేదు” అన్నాడు సైనికుడు.

“తప్పతాగావు. ఇకపో ఇక్కణ్ణుంచి” అంది యువతి చీదరించుకుంటూ.

“బాగా చదువుకున్నావు కదూ. మా భాష అర్థం అవుతుందిగా. మంచిదే, చెల్తాను. కాని ముందు నాకోక ముద్దు ఇవ్వాలి” అంటూ లేచాడు సైనికుడు. తప్పించుకోవాలని ఒక అడుగు నెనక్కి వేసింది. కాని అమాంతంలేచి యువతి చెయ్యిపుచ్చుకున్నాడు సైనికుడు.

“నాన్నా నాన్నా” అని అరిచింది యువతి. తండ్రి అమాంతంగా జర్మన్ సైనికుడి మీదపడ్డాడు. ఆమె చెయ్యివొదిలేసి ముసలాడిముఖంమీద ఒక్క గుడ్డువేసేసరికి అంతదూరాన పోయిపడ్డాడు. యువతి తప్పించుకు పారిపోయేలోగా గిర్రున వెనక్కితిరిగి చేతుల్తోచుట్టేశాడు. బలంకొద్దీ సైనికుడి ముఖాన యువతి గుద్దింది. “జర్మన్ సైనికుడు ముద్దు అడిగితే ఇదేనా నీ మర్యాద? ఫలితం అనుభవిస్తావులే” అని క్రూరంగా నవ్వాడు. బలంకొద్దీ ఆ యువతి చేతులు నెనక్కి విరిచిపట్టుకుని జరజరా పక్కగదిలోకి ఈడ్చుకుపోతున్నాడు. తల్లి అడ్డంవస్తే ఒక్కతోపు తోసేసరికి గోడకినెళ్ళి కొట్టుకుంది.

“హాన్స్! హాన్స్! ఏం పనియిది?” అని స్నేహితుడు కేకలు పెట్టాడు. “నోరుమానుకో” అని జర్మన్ వైనికుడు హాన్స్ హుంకరించాడు.

యువతి నోరుగట్టిగా నొక్కేళాడు చేత్తో, అరిచినా వినబడుకుండా ముద్దుకి బదులుగుడ్డు ఇచ్చింది యువతి. అదే తెచ్చిపెట్టింది ఈ మువ్వ.

తిరిగి ఇళ్ళిపోతూ ఇంకా మూలపడి మూలుగుతున్న ముసలమ్మ, గోడకి అంటుకుపోయి గజగజ నోణుకురున్న ముసలమ్మని చూసి హాన్స్ నవ్వుకున్నాడు. “ఇయంలేదు. ఇదిగో ఈ డబ్బుతో కొత్తబట్టలు కొనుక్కో” అంటూ బల్లమీద డబ్బుతో ఉన్న సంచి ఒకటివేసి, బోపి తగిలించుకుని “నర్థంపద” అన్నాడు అక్కడే కూచున్న స్నేహితుడితో.

ముసలమ్మ కవీమని తలుపువేసింది. గదిలో సోఫాలో కూతురు ప్రాణంలేని చిమ్మలాగా పడివుంది.

* * *

మానులెలల తరవాత హాన్స్ మళ్ళీ ఆనూరు వచ్చాడు. ఆనాడు తనకి కోపం తెచ్చించి తన కామానికి బలి అయిన యువతిని ఒకసారి చూసిపోవాలని ఎంచించింది. ఆమెకి ఏదైనా ఖరీదుల కానుక ఇవ్వాలని తోచింది. ఎందుకని తోచిందో ఎవరు చెప్పగలరు?

ఆ యింటిరి ఏదై గుర్తుపట్టాడు. సాయంకాలం. ఆకాశం మబ్బులేకుండా నిర్మలంగావుంది. మోటార్ ఫైల్ దూరంగా విడిచి ముందుకివదిచాడు. కుక్క మొరిగింది. విలిపించుకోలేదు. రిలుఫుకొట్టకుండా తోడుకుని లోపలికి నూటగాపెట్టాడు. ఆ యువతి చావుతో బంగారమంపలు చెక్కుతీస్తున్నది. వైనికుని చావుగానే చివ్వునలేచి నిలబడింది. “ఎందుకు?” అని ముఖంకేసి తేరిపారి చూసి అతన్ని గుర్తుపట్టి గోబ్బెపుకి నడిచి, పొడిచేట్టుగా కత్తిపైకెత్తి “మర్నా? రావూడా! మర్నావచ్చానా నిన్నలేక?” అని అరిచింది.

“ఇయంలేదు. నిన్నేం చెయ్యను. చూడు కోపం ఒక చిన్ని కానుక తెచ్చాను”

“తీసుకు ఘో. మందు బైటికివదూ” అని నవ్వున చావుతో బదిరించింది.

“కత్తిడించు. తొందరపడకు. ఎందుకు నేనంటే భయం?”

“నాకేం భయం లేదు” అంటూ యువతి చాకు కిందికి జారవిడిచింది. బోపీతీసేసి కుచ్చిలో కూచుని కాలితో నేలమీది కత్తిని దగ్గరికి లాక్కుని “నీకు పని సాయంచెయ్యనా? కొన్ని దుంపలు నేను తరగనా?” అంటూ ఒక గుంస అంగురని చెక్కుతియ్యటం సాగించాడు.

ఆ యువతి మెదలకుండా గోడకానుకుని నిలబడింది. ముఖంలోనూ, కళ్ళల్లోనూ కోపం, రోషం, రోత.

“ఎందుకట్లా కొరకొరా చూస్తూ నాకేసి? ఆ రోజు నేను నిషాలో తొందరపడ్డాను. నీకేం అపకారంచేశాను? ఎందుకులే కోపం?”

అతనికేసి ఎగాదిగా చూసి “ఘో బైటికి” అని అరిచింది యువతి.

“అప్పుడేనా? నా యిష్టంవచ్చినప్పుడు నేను వస్తాను”

“అయితే మానాన్న పళ్ళి మీ పై అధికారికి ఫిర్యాదు చేస్తాడు”

“ఎన్ని చేసి నా బుట్టదాఖలే. ప్రాన్స్ ప్రజలతో పరిచయం చేసుకోమని అధికారి ఆజ్ఞ. సరేకాని నీకేరేమిటి?”

“అవంతా నీ కనవసరం. మర్యాదగా నను అవతలికి” కోపంతో యువతికళ్లు మెరిసినయ్యే. ముఖం జేవురించింది. ఇంత అందం ఆమెలోవుందని ఇదివరకు హాన్స్ గుర్తించలేదు. బస్తీయువతుల నాజూకూ, విలాసం ఆమెకి శోభనిస్తున్నయ్యే. ఆమె పంచులమ్మ అన్నమాట గుర్తుకొచ్చింది. అందుకే కాస్తేపు ఉడికించాలనిపించింది. వేళ్ళతో ఉంగరాలజాట్లు నవరించుకుంటూ, మీ అమ్మా నాన్నా లేరా?” అన్నాడు.

“పొలంలలో వున్నారు.”

“అయితే-నాకు భలే అకలిగావుంది. కొంచెం ఏమున్న తినటానికి తాగటానికి ఇస్తావా? ఊరికే వద్దలే. పెట్టిస్తాలే”

“ఇంట్లో ఏమీలేదు. ఉన్నది మాకేచాలదు. మా గుడ్డాలూ, ఆవులూ, కోళ్లూ అన్నీ మీలేగా గుంజుకు పోయిందీ?” అంది కోపంగా.

“అన్నిటికీ వెబ్బు ఇచ్చే తీసుకున్నాంగా?”

“ఏం చేసుకుంటాం పాడుకాగితాలు? నూరుకు తాగుతామా? తిండి లేకపోయాక వెబ్బు వుండి ఎదుకు?” అంటుంటే కళ్ళలో నీళ్ళు తొణికినయ్యే.

“ఆకలేస్తోందా?” అని ఆరుద్దాగా అడిగాడు హాన్స్.

“లేదు. ఏదో వొకటి తిని కాలం వెళ్ళి దీస్తాం ఎల్లాగో బతకలేకపోతామా?”

“నా మాట విను. నేను నువ్వనుకు నేటంత చెప్పవాణ్ని కాను. మాకు తినటానికి తాగటానికొల్లలుగా దొరుకుతోంది. ఈ మాట చాలామంచి తిను బండారాలు తెస్తాను. ఏం?”

“ఎవరిక్కావాలి నీ కానుకలు? ఘో-నేను నూడిచస్తాను కాని ప్రాణంవుండగా నువ్వుతెచ్చే నాటిని వేలు వేసిముట్టను”

“అల్లాగే. చూద్దాంగా” అని సవ్యతూ గుడ్డ బై అంటూ వెళ్ళిపోయాడు.

పదిరోజుల తరువాత జర్మన్ సైనికుడు హాన్స్ మళ్ళీ ఆవూరికి వెళ్ళటానికి వీలు కలిగింది. మునుపటి లాగే దభాలున ఇంట్లోకి అడుగుపెట్టాడు. ఈసారి ఆ యువతి తల్లిదండ్రు లిద్దరూ ఇంట్లోనేవున్నారు. తండ్రి బల్లమందు కూచున్నాడు. తల్లి పొయ్యిమీద ఏదో వండుతోంది. వాళ్ళిద్దరూ సైనికుడికేసి ఒక్కసారిమాసి మెదలకుండా పూరుకున్నారు. వాళ్ళు ఇంట్లోలే నవ్వుకు తను వచ్చివెళ్ళిన సంగతి కూతురు చెప్పేవుంటుంది. కళ్ళు అప్పగించిమాస్తారే కాని ఒకట్లా నోరువిప్పరు.

చివరికి హాన్స్ “నేవొక మంచి కానుక తెచ్చాను” అంటూ పొట్లంవిప్పాడు. లేలికగా దొరకని తినుబండారాలు, ఖరీదుమండిపోయే పానీయాలు. వాటికేసిమాడగానే ముసలమ్మ నోరూరింది. కళ్ళలో ఇవన్నీ ఎప్పుడు అమాంతం తినేస్తానా అనే ఆత్రం మెరిసింది. సైనికుడు తన తెలివికి పొంగిపోయాడు. ముసలాడు మాత్రం వాటికేసి కోపంగా ఓర చూపులు విసురుకున్నాడు.

“ఆ రోజు నేను కొంచెం దురుసుగా ప్రవర్తించినందుకు మన్నించాలి. మెదలకుండా పూరు

కుంటే, మీరిద్దరూ అడ్డంకాకుండావుంటే నాకంత కోపం వచ్చేదికాదు. అంటూ సైనికుడు రాజీతి దిగుకుండగా యువతి ఎక్కణ్ణుంచో ఇంటికి తిరిగి వచ్చింది.

“ఎందుకోచ్చావు మళ్ళీ? ఎదుటివన్నీ?” అంటూ బల్లమీద పదార్థాన్నిటి నీ ఒక్కతోస్తోతోసి “తీసుకున్నా. కళ్ళు ఆవరిలికి” అని ఆవన్నీ సైనికుడి సెంహాన పాడేసింది.

“అమ్మాయ్! నీకేమైనా చుతిపోయిందా?” అంటూ తల్లి అడ్డంవచ్చింది. కండపడ్డ పదార్థాలన్నిటినీ పోగుచేసింది.

“ఈ కానుక లేమీ నాకక్కర్లేదు” అంది యువతి తీవ్రంగా.

“నీ కళ్ళక్లేకపోలే పోనీ, చుస్తూళ్ళకయినా పనికివస్తయ్ కదా” అన్నాడు నవ్వుతూ.

తల్లి తినుబండారాలన్నీ పోగుచేసి ఆ ప్యాకెట్టుగా గుండెలకి అదుముకుంది. తిండిదొరకని యుద్ధకాలంలో వాటి విలువ అమూల్యం. ముసలమ్మ ఆ పొట్టాలని కళ్ళకద్దకుంది. ఈ దృశ్యం చూసి యువతి భగ్గునమండి తొణికిసన్నీళ్ళతో “ఎంత సిగ్గుచేటు!” అని అరిచింది.

“అరుదైన సరుకులు కానుకగా లేస్తే అందుకోటానికి సంకోచం చేసికీ?” అంటూ కుర్చీలో కూలబడి సిగరెట్లె లెలిగించాడు. మిగతా పెట్టెని ముసలాడికి అందించాడు. కొంచెం తలబటాయించి, తమాయించుకోలేక ఒకటి తీసివెలిగించి పెట్టె సైనికుడికి తిరిగి ఇవ్వబోయాడు. “అక్కర్లేదు. వుండనీ. నాకు బోలెడు దొరుకుతయ్.” అంటూ గట్టిగా పీల్చి ఒక పొగమబ్బుని ముక్కుల్లోంచి వోదిలాడు. “జరిగించేదో జరిగింది. ఇకమందు మనం మంచిగా ఎందుకుండహడమా? నేనీ పూల్లో చాలా రోజులుంటాను. అప్పుడప్పుడువచ్చి చూసిపోతాను. మంచి తినుబండారాలు తెచ్చిపెడతాను. నేనంటే భయంచేసికీ? ఆ రోజు తొందరపడ్డాను. కాని ఇక ముందు మీ అమ్మాయిని మిమ్మల్ని ఎంతో గౌరవంగా చూసుకుంటాను. నన్ను కూడా మీరు స్నేహంగా చూడకూడదా? నేను స్వభావంలో చెడ్డవాణ్ని కాను. యుద్ధంలో ఇల్లాంటివి జరుగుతునే

వుంటాయ్. మీ అమ్మాయి స్నేహాన్ని నేను మన సారా కోరుతున్నాను” అని ముగించాడు హాన్స్.

“మా ఇంటికి సుదీర్ఘముగా రావటం? మా దారిన మమ్మల్ని బతకనీ. వెళ్లు” అంది యువతి కోపంగా.

ఎందుకో అతనికే తెలియదు. శత్రువులమధ్య చిక్కుకున్న హాన్స్ మానవహృదయం మధురమైన మైత్రికోసం పలకరిస్తోంది. ఈ యువతి పేరు ఏనెట్. పెన్సియాపని అని ఆమెని కోరటంలేదు. తనలాగా నీలిరంగు కట్టా, ఒడ్డు పొడుగు, బలమూ వున్న స్త్రీలనే అతను ఇన్నాన్స ఆరాధించాడు. కాని ఈ యువతి ఏనెట్లో ఏదో మాటలకి అందని ఆకర్షణ కనిపించి అతన్ని ముగ్ధుణ్ణి చేస్తోంది. ఆ యింటికి మళ్ళీ మళ్ళీ వెళ్లాలని మనస్సుకి ఎందుకు అని పిస్తున్నదో చెప్పలేకపోయాడు. ఏనెట్ కేసి తిరిగి తిరిగి చూస్తూ హాన్స్ వెళ్ళిపోయాడు.

తను కానుకగా ఇచ్చినవచ్చిన పదార్థాలు ముసలొచ్చిందరూ చూడేసివుంటారు. అనుమానంలేదు. కాని ఏనెట్ కూడా తింటుందా? తేరగావచ్చేవి జార విడుదుకుంటారా ఎవరైనా? పైగా యుద్ధంలో గ్రహించి బాతికి వెళ్లెయ్యక విరిగింది. తనమీది కోపం వల్ల కోరుకొనే పదార్థాలని తినకుండా వుండగల నిబ్బరం వుందా ఆ యువతిలో? ఎప్పుడూ ఆ యువతి మీదే మనస్సంతా. ఇదివరకెవరూ తనని ఇంతగా ద్వేషించలేదు. స్త్రీలు తనకోసం పడి వచ్చేవారు. కోరిన స్త్రీ తనచేత చిక్కదాకా వదిలే ఘటం కాదు హాన్స్. కాని ఈ యువతిలో కరుడు కట్టినద్వేషం అతనితో కొత్త అనుభవం ఇస్తోంది. ఆమెను మనసులో ఈ పగలోంచి హఠాత్తుగా మమత అంకురిస్తే ఎంత బాగుండును అనుకుంటున్నాడు.

చాలా రోజులకి మళ్ళీ అటుకేసివెళ్ళే వీలు దొరికింది. మునపటికంటే అరుదైన, ఖరీదైన వస్తువులు మాటకట్టకు తీసికెళ్లాడు. తండ్రికూతురూ పొలంబోవున్నారు. ముసలమ్మ ఒక్కడై ఇంట్లో వుంది. అతని చేతులో మాటమాడగానే ముసలమ్మ మురసిపోయింది. హాన్స్ చేతులోంచి అందుకుని నొణుకుతున్న చేతులో మాట విప్పతోంది. అతను తెచ్చిన ఆహార్య వస్తువులు మాస్తుంటే ఆనందంతో కళ్లు తడసిపోతున్నయ్. “కూచో

హాన్స్! ఎంతమంచివాడివోయ్!” అంది ముసలమ్మ. “ఇంతమాత్రానికేనా?” అంటూ కూచున్నాడు. ముసలమ్మ కిటికీలోంచి కూతురు వస్తోందేమోనని చూసింది. రావటంలేదని గ్రహించి ఒక్కాసునిండా మంచి బ్రాండ్ నీంపి “తాగునాయనా” అని ఆహ్వాయంగా అందించింది.

తిండిమీది మక్కువవల్ల ముసలమ్మ రసని మంచిచేసుకోవాలని ప్రయత్నించటం హాన్స్ గ్రహించాడు. కూతురుచూసి విమంతుండో అని తెరుకుగా వుంది ఆమెకి.

“మొన్న నేను తెచ్చినవి నచ్చినయ్యాయి?”

“అద్భుతంగా వున్నయ్. జన్మలో మరవ గలనూ వాటి రుచి”

“అయితే ఈసారి ఇంకా మంచిసరుకులు తెస్తాను. మీ అమ్మాయికూడా నచ్చినయ్యాయి?”

“పిచ్చిపిల్ల! అది వేలువేసి ముట్టలేదు. తిండి లేక మాడి చావనైనాచస్తాను కాని ఈ పదార్థాలు ముట్టుకోనని పట్టుపట్టింది”

“తెలివి లేకున్నవ. మూర్ఖం” అన్నాడు హాన్స్.

“నేనూ అదే అన్నాను. ఇల్లాంటి అరుదైన పదార్థాలు తినకుండా నోరు దిగించుకోటం ఒట్టి నెర్రితనం” అంది తల్లి.

“నిజం. నిజం. ఈసారి ఇంకా మంచివి తెస్తాను” అంటూ తేచాడు హాన్స్.

తరవాత రాకపోకలు ఇంకా తరుచుగా సాగినయ్. హాన్స్ వచ్చినప్పుడల్లా ఏదో తెస్తునే వుంటాడు. ఆవేళ ముసలి దంపతులకి పండగ. కాని యువతిలో మార్పేమీ లేదు. లోపల పగనెగలు రగులుతునేవుంది. ఏనెట్ ని ప్రసన్నం చేసుకోవాలని ఎన్ని ఎత్తులు ఎత్తినా, పొచికలువేసినా ఫలితం కనబడలేదు. తనమీద ప్రీతి కలగకపోగా రోజులు గడిచిన కొద్దీ ఏనెట్ కి రోత ఎక్కువవుతోందని హాన్స్ తెలుసుకున్నాడు. అతన్ని తృణప్రాయంగా చూస్తున్నది. ఆమె ప్రవర్తనకి ఒక్కొక్కప్పుడు ఉడికిపోయేవాడు. ఆ కోపంలో ఏనెట్ ని చంపే సెయ్యాలనిపించేది. ఎందుకో తనంటే అంతగోత్ర, అంత అంతులేని ద్వేషం?

ఒకరోజున వెళ్ళేసరికి యువతి ఒంటరిగా లంట్లో కనిపించింది. హాన్స్ రాగానే లేచి వెళ్ళి పోనోయింది. దారికి అడ్డంగా నిలబడి “ఎక్కడికి ? ఆను. నీతో మాట్లాడాలి” అన్నాడు హాన్స్.

“ఏమిటి మాట్లాడాలి. నేను అబలని. అసహాయస్థితిలో వున్నాను.”

“చెదిరిపోయి. మరేం లేదు. నేనింకా కొన్నాళ్ళు ఈవూళ్ళోవుంటాను. ముందు ముందు ఇంకా గడ్డుకాలం వస్తుంది మీకు. నేను నాయపడతాను. మీ అమ్మమ్మకు నన్నెంత ఆదరంగా చూస్తున్నా? మీనాన్న ఆనాటి చెబ్బమరిచిపోయి ఎంత స్నేహంగావుంటున్నాడో? మరి నీకొక్కడైతే ఎందుకింత పగ నామీద? ఎన్నాళ్ళకీ నీ మనస్సుమారడం?” అని బలిమాలుకుంటున్న కంఠంతో అడిగాడు.

“కారణం చెప్పనా?” అంటూ తొణికిసల్లీ కన్నీళ్ళతో గొను ముతల్లో ఎదుగుతున్న పొట్టకేసి చేతుల్తో చూపించింది. పాలిన చెక్కిళ్ళమీద కన్నీరు బారింది.

హాన్స్ తలతిరిగిపోయింది. తన కళ్ళని తను నమ్మలేకపోయాడు. ఒక అపూర్వమైన ఆనందానుభవంతో చునస్సు సుడితిరిగిపోయింది. “నిజంగానా? తల్లినికాబోరున్నావా?” అన్నాడు కందుతున్న ముఖంతో. ఏనెక్ మర్చిలో చతికిలపడి చేతులతో ముఖం చూకుంటూ గుండెబద్దలైపోయేట్లు వెక్కి వెక్కి ఏడ్చింది.

హాన్స్ ఒక అడుగు ముందుకి వేసి ఆమెని కాగిల్లాకి తీసుకోవాలనుకున్నాడు. మెరుపులాగా చరాలునలేచి అతన్ని ఒక్క తోపుతోసి “నన్ను తాకకు. వెళ్ళిపో. వెళ్ళు. చేసింది చాలదా? నడూ బైటికి” అంటూ గదిలోంచి దూసుకుపోయింది.

ఒక్కజే అక్కడ కూలబడిపోయాడు. కదలేకపోయాడు. దారిపాడుగునా, బసలోనూ అడే ఆలోచన. చేతుల్లో ముఖం దాచుకుంటూ దీనంగా ఏడ్చినప్పటి ఆమె రూపం మనస్సులో హత్తుకుపోయింది. ఆమె లావెక్కిన నడుమూ, పాలిన చెక్కిళ్ళూ, బరువెక్కిన నడకూ కళ్ళలో మెదులుతున్నాయి.

ఆ ఎదిగే పొట్టలో తన శివే వెదులుకోం. పెదములో నుపా? శేలిసట్లుగా అయింది. అవును. ఏనెక్ తనకి తెలియకుండా ప్రేమిస్తున్నాడు. ఆమె స్వేషంతోపాటు తన ప్రేమ వెరిగిపోతోంది. అందుకే తన హృదయంలో ఏదో తీరనిబాధ, నీచుని బాధ. అందడందాలు అట్టే చేకపోయినా ఎందుకీ ఆమెమీద తనకింత హక్కువ? ఆమెని తన చేతుల్లో తీసుకోవాలని, తన మాటల్తో లాలించాలని, కన్నీళ్ళతో బరువెక్కిన ఆకర్షణలమీద పెట్టిన ముచ్చలు కురిపించాలని ఆరాటపడుతోంది అని చూడడం. ఆమె అందమైన కళ్ళలో ఒక్కసారి ప్రసన్నమైన హాసం కెరిసిపోనే తన ఆవేదన అంతా పూపంజలు కానూ?

ఒకరోజున గోధుమీద ముసలమ్మ కనిపించింది. కత్తెలమోపు తీసుకుపోతోంది. సక్కగా వచ్చి మోగోవైకిల్ ఆపాడు. ముసలమ్మ ఉలిక్కిపడి, హాన్స్ నిచూసి ఆగింది.

“ఆ సంగతి నాకు తెలిసింది” అన్నాడు మెల్లగా.

ముసలమ్మ విస్తుపోతూ “నిజంగానా? నీకు తెలియకూడదని పట్టుదల” అంది.

“ఏనెక్ తనే చెప్పింది.”

“నువ్వేగా ఈ ముప్పు తెచ్చిపెట్టింది!”

“ఇంతకముంజే ఎందుకు చెప్పలేదా?”

“ఏం లాభం చెప్పి? సరేకాని ఈ మాటువచ్చేప్పుడు కానిని కుట్టుకునేమూదులు తెచ్చిపెడతావా? ఈ యుద్ధంలో అన్నిటికరువే” అంది ముసలమ్మ.

“ఓ అల్లాగే. రేపేతెస్తాను. ఆదినారం మాకు ఖాళీ” అంటూ వెళ్లిపోయాడు.

చీకటి పడుతున్నది. ఎప్పటికంటే పెద్ద మాట పట్టుకుని హాన్స్ లోపలికి వచ్చాడు. ముసలాయన ఏదో పాతపత్రిక తిరగేస్తున్నాడు. ముసలమ్మ వంటచేస్తోంది. ఏనెక్ ఏదో అల్లుతోంది. “ఇవిగో మీకు కావల్సినవన్నీ తెచ్చాను. మంచి నూదులూ, పూలూ. తాగటానికి మంపేనకూడా తెచ్చాను” అన్నాడు హాన్స్.

“నాకేమీ అక్కర్లేదు” అంది ఆమె.

“ ఏం ఎందుకనీ? మన పాపాయికి బిల్లి మేనోళ్ళు అల్లరాదూ? ”

“ నిజమేనే ” అని దీర్ఘబ్రతు తల్లిపాంశేన్ సీసాకేసి గెప్పనాల్పకుండా చూసింది.

“ మాటలో ఏమిందో చెప్పనా? ఏం చెప్పాలో తెలియకుండావుంది ” అని ఆమెకేసి తిరిగి “ ఆ రోజు నేనుచేసిన పనికి సిగ్గుపడుతున్నాను. అది పూర్తిగా నా తప్పుకాదు. పరిస్థితులన్నీ అట్లా తోసుకొచ్చినయ్యే. నన్ను తుమించుదా? ” అని నీనంగా అడిగాడు హన్స్.

కోపంతో ఒక్కసారి మరచుకు చూసింది. అతనికేసి, “ అసంభవం. నాలోని రాబోయే నన్ను సర్వనాశనంచేసింది నాలదా? నాగారిన నన్ను ఒక నివ్వరాదా? ”

“ నేనేం అపకారం చేశానూ? తండ్రి కష్టమన్నానని నా కెంతో గర్వంగావుంది. ఆ సంగతి విన్నప్పట్నుంచి నాలో ఏదో గొప్ప మార్పురచ్చేసింది. ”

“ గర్వంబట. సిగ్గుతేకపోనే సరే మొహానికి! ” అని క్రూరంగా అంది.

“ మన పాపాయిని శ్రద్ధంగా కాపాడు. ”

“ నీకు నోకెళ్లావస్తోంది ఇట్లా మాట్లాడటానికి? ”

“ నిజంచెబుతున్నాను. నామాటవిను. నా మనస్సంతా నీతోనే నిండిపోయింది. ఆరు నెలల్లో యుద్ధం ఆఖరువుతుంది. ఆప్పుడు నిన్ను పెళ్ళిచేసుకోంటాను ”

“ నువ్వా? నన్నా? ” అని ఆశ్చర్యంగా అరిచింది ఆమె.

“ అవును. నిన్ను ప్రేమిస్తున్నాను. ”

“ ప్రేమ...ప్రేమ ” అంటూ బిగ్గరగా ఏకటంగా నవ్వుటం మొదలుపెట్టింది. కళ్ళలోంచి నీళ్ళు జలజల రాలుతున్నాయ్. తల్లి ఇది విని గబగబా వచ్చి “ ఏంటేదు. దానికి చుగ్గుచుగ్గు ఇట్లా పిస్తీరియా కొస్తూవుంటుంది ” అని సర్ది చెప్పింది.

కొంతలో ఆమె తెప్పరిల్లి, సంభాళించుకోగలిగింది.

“ మన పెళ్ళి నిశ్చయం చేసుకోటానికి

హంపేన్ సీసాతెచ్చాను ” అన్నాడు హన్స్ జర్మన భాషలో “ నువ్వు తల్లిని కానోతున్నావని విశేషాదాకా నీ మీద నాకున్న ప్రేమని సర్తించలేకపోయాను. ఆ నిమిషంలో గ్రహించకలిగాను. మొదటినించీ నిన్ను నేను గాఢంగా ప్రేమిస్తున్నాను ”

“ ఏమిటే అతన నేడీ? ” అంది తల్లి. “ ఏదో చెత్త వాగుతున్నాడు ” అంది వినెక్.

ముసలాళ్ళిద్దరూ వినాలని శ్రాంచిభాషలో కండుకున్నాడు హన్స్ “ మాకూ ఇట్లా వాళ్ళి, సొలం తోటా వున్నయ్. నాభార్యకైతే నీకే కొరతావుండదు. మా ఇంట్లో తెలివోనూ, కేడినా, కారూ వున్నయ్. నేను తికారినికాను. మా నాన్నకి చుట్టుపక్కల బోలెడు పంటుబడి. ”

“ నా సుఖానికేం? ” అంది వెటకారంగా.

తండ్రి నోరు విప్పాడు. “ ఈయద్దం మా ఒక్క కొడుకునీ పట్టిన పెట్టుకుంది. అమ్మాయితప్ప మా కెవరున్నారు? దాన్ని నిమిషంకూడా విడిచివుండలేం ” “ మీరల్లా అంటారని నాకు తెలుసు, పోనీ నేనే ఇక్కడవుండిపోతే? ” వినెక్ అతనికేసి నిస్సలు చెరిగి చూపు విసిరింది.

“ నిజమేనా నీ మాటలు? ” అంది ముసలమ్మ.

“ నిజం మా తమ్ముడు ఇంటిదగ్గర పెద్దవాళ్ళని కనిపెట్టుకుని వుంటాడు. నేనెక్కడో వుండిపోతాను. ఈ దేశం వందల బుద్ధికావటంలేదు. నా బలమూ తెలివీ ధారపోసి మీ పొలంలో బంగారం పండిస్తాను. నాలాటి పదుచువాళ్ళు పూనుకుంటే కుక్కత్రంగా మారుతుంది మీదీడు. ” ముసలిదంపతులు ఒకళ్ళ మొహం ఒకరు చూసుకుంటున్నారు. వాళ్ళు పొలంలో హలంపట్టే బలంకల యువకుడికోసమే కలవరిస్తున్నారు! కొడుకుపోయిన దగ్గర్నుంచి వాళ్ళకి ఇచ్చేదినులు. ఇటువంటి అల్లుడు దొరకటం వాళ్ళకి వరప్రసాదం. “ అయితే బాగా అలోచించుకో తల్లీ! కుర్రాడు బుద్ధియంతుడు ” అంది ముసలమ్మ.

“ నువ్వు మాట్లాడబోకు ” అని గట్టిగా అరచింది వినెక్. అతనికేసి తిరిగి “ నేనిదివడకే ఇంకా యువకుణ్ణి ప్రేమించాను. పెళ్ళికూడా నిశ్చయమయింది. అతను యుద్ధంనించి తిరిగిరాగానే మా

తెల్లగా
ఉతుకబడినవి

ప్రకాశవంతముగా
ఉతుకబడినవి

ఇందుకు
సన్ లైట్
సబ్బు
కారణము

బాదకుండగనే బట్టలను తెల్లగాను ప్రకాశవంతముగాను ఉతుకును!

హిందుస్తాన్ కో - ఆపరేటివ్

ఇన్ స్యూరెన్సు సొసైటీ లిమిటెడ్.

(హైదరాబాద్ సు-కలకత్తా)

నమ్మకమునకు, స్నేహపూర్వకమైన లావాదేవీలకు పేరొందిన కంపెనీ. గత 45 సం॥ ప్రజా

సేవలో సొసైటీ సంపాదించిన గొప్ప ప్రజాదరణకు యీ అంకెలే ప్రబల తార్కాణము.

1951 లో పూర్తి చేసిన

వ్యాపారం— రు. 16,28,00,000

1951 లో అమలులో రు. 81,00,00,000

పున్న మొత్తం భీమా మైగా

ఆంధ్ర జిల్లాలలో సొసైటీ యేజంట్లుగా పనిచేయదలచి సమర్థత గౌరవముగలవారు విజయవాడలోని సొసైటీ బ్రాంచి ఆఫీసుకు వ్రాయగోరెదము.

హిందుస్తాన్ బిల్డింగ్సు, ★

పో. బా. నెం. 12, బకింగ్ హాంపేట, పోస్టు,

ఐ. కె. రాయ్, బ్రాంచి మేనేజరు

విజయవాడ

లోకప్రసిద్ధిపొందిన

పి. వి. రాజన్
అండ్ కంపెనివారి

శ్రేష్ఠమైన మదరాసు నశ్యం

R. S. సుగంధ ముక్కుపొడి

అన్నిటిలో సాటిలేనిది.

ధర వివరములకు వ్రాయుడు.

తయారుచేయువారు:—

పి. వి. రాజన్ & కంపెని,

అర్కోణం, Arkonam, N. A. Dt.

జీవాఅదేమిటామాట!

సంతానం కుళ్లి కృషిస్తూ ఉంటే

తల్లికి క్షోభకాదూ?

భారతీ-భారతాంబ తన

కుష్టుబొల్లి సంతానం

కోసంబంతని విచారిస్తుఉందో?

ఇదుగోమా 32 సంవత్సరముల

అనుభవంతో ఇస్తూఉన్న అభయం

మాప నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,

గోపాలపురం. (హ.గో.జి)

పెళ్ళి. నీకున్న బలం, అందం అతనికి లేవు. కాని అతని మొహంలో పెరిసే తెలివితేటలూ, అతని ప్రతి కదలికలో తొంగిచూసే సంస్కారం నేను ఆరాధిస్తున్నాను. జంతువును నేనెన్నడూ మెచ్చుకోలేను. నేనతన్నే మనసారా ప్రేమిస్తున్నాను" అని నిబ్బరంగా అనేసింది.

అతని మొహంమీద నల్లటి నీలి పొడింది. "ఇప్పుడెక్కడున్నాడు?" "ఇంకెక్కడా? మీ జర్మనీలో బండిగావున్నాడు. నువ్వుక్కడ తెగ మెక్కిబలుస్తుంటే అతనక్కడ ఆకలికి చిక్కి నిలబడే పోతున్నాడు. ఎన్నిసార్లు చెప్పావినీకు? ఇంత మార్గం ఏమిటి? నేను నిన్ను ఎంతగా జేష్టిస్తున్నానో ఇంకా తెలుసుకోలేవా? తమించటం అసంభవం. నిన్ను ప్రేమించటం కలలోమాట" అని కొంచెం ఆగింది. ముఖం దుఃఖంతో వివర్ణమయిపోయింది. "అతను నన్ను తమిస్తాడనే నమ్మకముంది నాకు. కాని నువ్వు ఎరచూపిన కానుకల వలలోపడి లొంగిపోయా ననుకుంటూజేమోనని నాగుండెమండిపోతోంది. దుబ్బుజుట్టూ, బుద్ధూ, సాధుగూ, నీలపుకల్లా అన్ని విధాలా నన్ను గుర్తుకి తెచ్చే నీ శిశువుమూలాన మాజీవితం ఎంత దుర్భరం అవుతుందో? భగవంతుడా! ఎందుకు నాకీబాధలు?" అంటూ వంటింట్లోంచి బైటికి వెళ్ళిపోయింది. ముగ్గురూ కొంచెంసేపుమాసంగా కూచుండిపోయారు. హాన్స్ విచారంగా సాంపేన్ సీసాకేసిమాశాడు. నిరాశతో ఉకూరుమంటూ లేచాడు. సాగంనపటానికి ముసలమ్మకూడా లేచింది, గడపదాటుతుంటే మెల్లిగా "నిజంగా అమ్మాయిని పెళ్ళిచేసుకుంటావా?" అని అడిగింది.

"అక్షరాలా నిజం. నేను గాఢంగా ప్రేమించాను"

"నువ్వు ఇక్కడ వుండిపోవటం నిజమేనా?"

"మాట ఇస్తున్నాను."

"అయితే ఇవంతా నీదేనాయనా! ముసలాయన ఉన్నాన్నాళ్ళు ఉండు కదా! ఆంధ్రమేమిట! దానికెంతతోస్తే అంతే, ఆ కుర్రాడు మా కెవ్వరికీ ఇష్టంలేదు. మా అబ్బాయివుండగా దానిమాటకి అడ్డుచెప్పనివ్వలేదు. ఇష్టంలేకపోయినా తల అడించాం. ఇప్పుడంతా తారుమారుయిపోయింది."

"సాంత్వలం అమ్మకోటం అంతే ప్రాణం పోయినట్లే అనిపిస్తుంది."

"నిజం చెప్పావు నాయనా! మళ్ళీ చచ్చుతారా" అని అతని వీపుమీద చెయ్యివేసి నీడోలు చెప్పింది.

ముసలామ్మ అన పక్షమే ముగ్గురున్నాడు. కాని ఆమె ఇంకో మనిషిని ప్రేమించటమే చెప్పి చిక్కు అయిపోయింది. అయినా అతను ప్రస్తుతం బైటి. అతను విడుదలైరాకముందే ఆమె పురుషురావచ్చు. శిశువుకలిగాక ఆమెలో ఏం హద్దు వస్తుందో ఎవరు చెప్పగలరు? అనొక్కటే అతని ఆశ. కాలానికే కొదిలిపెడవామరున్నాడు ఈ సమస్య. తేలేదాకా ఓపిక పట్టాలి. దారిపొగలూనా ఆమె సంస్కారాన్ని పొగడుకుంటూ తనని తనుతిట్టుకున్నాడు. కొరడా చెబ్బివేటి ఆమె చూటలవల్ల బాధతోపాటు ఎందుకో అతనికి ఆనందంకూడా కలిగింది.

వారాలు గిర్రున తరుగుతున్నయ్యే. పై అధికారి చాలామంచివాడు. నైతికలని పరిపరిచిపకుండా పనిచేయించే రకంకాదు. జర్మన్ చిహ్నాలు ఇంగ్లండు దేశాన్ని స్వంసంచేస్తున్నయ్యనీ, విద్రుహిణీ బ్రిటీషు ఓపలు జర్మన్ జలాంతర్గాముల ఛాటికి తట్టుకోలేక ఒకటి తరవాత ఒకటి ఘటమక్కున మునిగిపోతున్నయ్యనీ, కొద్దిరోజుల్లో యుద్ధం అంతమైపోతుందనీ వార్తలు వస్తున్నయ్యే. వసంత కాలంవచ్చేసరికి జర్మన్ సైనికులు జగత్తంతటికీ అధిపతులౌతారనే విశ్వాసం నిమిలాగా తలకెక్కుతోంది. హాన్స్ తండ్రికి ఉత్తరం రాశాడు. తను ఒక ఫ్రెంచి యువతిని పెళ్లాడదలుచుకున్నాననీ, తన వాటాకివచ్చే ఆస్తి తమ్ముడికి అప్పేస్తాననీ, తను ఫ్రాన్సులో నేవుండి పోవాలకుంటు నాన్ననీ రాశాడు. క్రమంగా ఎనెబ్ తండ్రిక్కుడా హాన్స్ మొదలమంచి గురికుడిరింది. కొత్త యంత్రాల సాయంతో సాలాన్ని బాగుచేసే విషయం ఇద్దిరూ చాలాసేపు మాట్లాడుకునేవాళ్ళు. ముసలమ్మ అతన్ని ఆపావ్వియంగా ఆదరిస్తూ ఏం దులకి ఆహ్వానిస్తోంది. కాబోయే అల్లుడనే చొరవకొద్దీ అతనికి జీన్ అనే ముద్దుపేరుపెట్టి పిలుస్తోంది ముసలమ్మ.

కాని ఆమెలోమటుకు పీసంకూడా మార్పు లేదు. ఆమెలోరోత, జ్యేషం, ఏవగింపూ రోజు రోజూ పెరిగిపోతున్నయ్. అతన్ని నోటితో ఎన్నడూ పలకరించదు. అత నేదైనా అడిగితే ముఖావంగా ముక్తసరిగా చెండు ముక్కులు మాటాడి గదిలోంచి వెళ్ళిపోతుంది. ఆమె ముఖంలో గంభీరసౌందర్యం నానాటికీ పెరిసిపోతోంది. నెలలునిండిన ఆమె రూపంలో హుందాతనంతో కూడిన కొత్త స్థాయి గాన్ని చూస్తూ హాస్స్ పరవశుడవుతున్నాడు.

ఒకరోజున తొందరగా హాస్స్ మోటార్ పైకిలు మీదపోతున్నాడు. ముసలమ్మ చెయ్యి ఊపిపెలిచింది. అగాడు. "ఏమిటి సంగతి?" అని ఆత్రంగా అడిగాడు.

"అతను చనిపోయినట్లు కయరు తెలిసింది"

"ఎవరూ?" "అతనే అన్నాయి ప్రేమించిన బడిపంతులు"

ఒక్కసారి హాస్స్ హృదయం ఎగిరిగంతు వేసింది. ఇంకేం? ఇక తనదారిలో అడ్డంకులులేవు. ఇక తన కోరిక నెరవేరి తీరుతుంది అనుకున్నాడు.

"ఏ నెకో చాలా డిసులపడుతోందా?"

"లేదు. కన్నీటి చుక్కయినా రాల్చు లేదు. పోనీ పాపం అని నేను ఓవార్చబోతే కరిచేట్టుగా మీదికొచ్చింది. ఇవాళనువ్వు కంట పకిలే నీప్రాణం తీసేస్తుంది"

"అతని చావుకి నేను బాధ్యుణ్ణా? నామీద కోపం ఎందుకూ? నేనేంచేశానూ?"

"యుద్ధ ఖైదీల శివరంలో తిరుగుబాటు చేసిం ఏట, ఖైదీలకి తిండిపెట్టక మాడిస్తే తిరగబడ్డారుట. చివరికి నాయకుల్ని కాల్చి చంపేశారుట. అందులో అతనూ వున్నాడుట."

హాస్స్ చూడంగా విన్నాడు. "కొన్నాళ్ళ పాటు దాని కంటపడకు, కొంచెం ఈ చెబ్బనించి తేరుకోనివ్వు. అన్ని విషయాలూ నెయ్యదిగా దానితో మాట్లాడుతాను. నేను రాసిన ఉత్తరం చూసుకున్నాక ఇంటికి వద్దవుగానిలే. తొందర పడినే అసలుకేమోసం" అంది ముసలమ్మ.

"తప్పక రాస్తావు కమా?" "ఎందుకు రాయనూ? మా ఇద్దరికీ ఈ సంబంధం ఇష్టమే. ఈ

పరిస్థితుల్లో నీకంటే మంచి వరుణెక్కడ దొరుకు తాడు? అందులో, కొద్ది రోజుల్లోనే పాపాయి కూడా వస్తుంటే!"

"మగపిల్లాడు కావాలని కోరుతున్నాను" అన్నాడు హాస్స్.

'మేమూ అల్లాగే అనకుంటున్నాం' అని నవ్వుతూ వెళ్ళిపోయింది ముసలమ్మ.

పదిరోజులు గడిచి పోయినయ్. ముసలి డింపరులుకూడబలుకున్నారు. భోజనాలముందు తల్లి జంకుతూ ఇల్లా అంది "మొన్న ఉత్తరం రాశాను. 'న' లేపాస్తాడు."

"మందుగా చెప్పావు. సంతోషం. గది లోంచి బైటికిరా నేరను" అంది ఏ నెకో కోపంగా.

"ఈ ప్రతిమాటక కట్టిపెట్టు. పరిస్థితులని బట్టి మార్కపోలే ఎల్లాగే తల్లి? అతణ్లాగో పోనె పోయాడు. తీననువ్వంటే ప్రాణంవిడుస్తున్నాడు. మనిషేమైనా అందవికారా? ఏ పడుచుదైనా ఎగిరి గంటేనీ చేసుకుంటుంది. అతను అండగావుండిమన పాలం బాగుచేసి బంగారం పండిస్తాడు. ఎంత నేపూ గడిచిపోయినవే తవ్వకుంటే, పాత సంగతులే పట్టుకు వేస్తాడిలే, ఎల్లాచెప్పా?" అని తల్లి నచ్చజెప్పబోయింది.

"అనవసరంగా ఎందుకమ్మా నీకీ కంఠశోష? నా పొట్ట నేను పోసుకోగలను. అతను నా ప్రబల శత్రువు. అతన్ని ఎల్లా పెళ్లాడమంటావు? అతని పొగరుమాస్తే నాకు ఆరికాలిమంట నెత్తికొస్తుంది. అతన్ని చంపినా నాకనితీరదు. నన్నెల్లా బాధిం చాడో అల్లా బాధిస్తాను. నానుండెల్లో ఎటువంటి గాయం చేశాడో అతని నుండెల్లోనూ అంతటి గాయాన్ని చేస్తేకాని నామంట చల్లారదు" అని ఉద్రేకంగా అరిచింది.

"ఎందుకమ్మా అల్లా ఆవేశం తెచ్చుకుంటావు? నిదానంగా ఆలోచించు" అని తండ్రి అందుకున్నాడు.

"నీవీమీద ఎందుకే నీకింత కోపం? ఆ రోజు నిన్ను బూత్కారంచేశాడే అనుకో. అప్పుడు నిమిలోవున్నాడు. అడ్డంపెడితే మీ నాన్న ని

కొట్టాడు. ఆ దెబ్బకి నెత్తురువరదలుకట్టింది. కాని ఆయన అవన్నీ మరచిపోలే? అతనంటే ఆయన కిప్పుడు ఎంత ప్రేమనుకున్నావ్ ?”

“ఆ సంఘటనని నేనెప్పుడో మరచిపోయాను. కుర్రాడికేం? నిశ్చేపంలాటి సంబంధం!” అని తాళం వేశాడు తండ్రి.

“అంతగొప్పకత్తి నాదిగ్గర లేదు. అవమానాలని అంతలేలిగ్గా మరచిపోవటం నీదగ్గరే నేర్చుకోవాలి” అని దురక వేసింది కూతురు చెటకారంగా నవ్వుతూ.

“ఎవరైనా నవ్విపోతారు, ఊహకో. చేసిన లెప్పు దిద్దుకున్నాడుగా పాపం. మనకోసం ఎన్నెన్ని కోని తెచ్చాడు! మీ నాన్నకి ఎన్ని సగరెట్లు తెచ్చి పెట్టాడు. అతను ఆరుకోకపోతే ఈపాడకి మలమల మాడిపోయేవాళ్ళమే!” అని తల్లి మళ్ళీ హాస్యని సనకేసుకొస్తూ అన్నది.

“నీకు అభిమానమనేది లేకమైనా వుంటే అవన్నీ అతని వెలుహనజేసి కొట్టేదానివి” అంది కూతురు.

“పెద్ద చెప్పొచ్చావులే కబుర్లు. నువ్వు తిన్నావుగా”

“లేదు. లేదు.”

“మనింట్లోవున్న సరుకులన్నీ అతను తెచ్చిన వేగా. ఎందరితోపాటు నువ్వు అవే నీకు తెలియకుండా తిన్నావు”

“తిన్నది నేనుకాదు. నాలోవున్న రాక్షసుడు తిన్నాడు. ఎంత తిన్నాతీరని ఆకలితో తిన్నాడువాడు” అంది తడిసిన కళ్ళతో.

“అదంతా నాకెందుకూ? నువ్వు తిన్నావా, లేదా?”

“సిగ్గుతో సగంచచ్చి, ఏడుస్తూ విధిలేక తిన్నాను. ముందు విమానాలతో, టాంకులతో మన బలాన్ని నాశనంచేశారు. బానిసలమైనాక ఆకలి చిచ్చుతో మన ఆత్మల్నికూడా గ్వస్టం చేస్తున్నారు.”

“ఉద్రేకపడి ాధ మేమిటి చెల్పూ? చదువు మన్నదానిది. అన్నీ తెలిసినదానివి. గతాన్ని మరచి పోవాలి. పరిస్థితులవిజ్ఞుడి నడుమకోవాలి.” అని

తల్లిచేసిన హితబోధ వినికూడా వీసెబ్ నిమిషం నీరెత్తినట్లు కూచుంది.

మర్నాడు హాస్యవచ్చాడు. ముందుకూప బలక్కున్న ప్రకారం మనశ్శిష్టకూ ఏదో వంక చెప్పి ఆ సమయానికి ఇంట్లోలేకుండా ఎక్కడో ఉన్నారు.

అతనికని సోనంగా మాసింది ఆసె.

“నన్ను చూసి పారిపోలేశం?” అని పలకరించాడు చిరునవ్వుతో.

“కూచో నీతో మాట్లాడాలి” అంది వీసెబ్. బోపీతీసి, కోటువిప్పి కుర్చీదగ్గరికి ఆకున్నాడు. ఈ మాత్రం ప్రసన్నంగా పలకరించినందుకే అతనిక బ్రహ్మానందం గా వుంది.

“మాఅమ్మా నాన్నా నిన్ను పెళ్ళిచేసుకోమని పాదర సెడుకున్నారు. నీ కానుకలవల్ల వాళ్ళని తెలివిగా బుట్టలో నేనుకున్నావు. కాని నేను నిష్పక్షాను. నిన్ను డ్వేషించేటంతగా ఈ స్పృహ ఇంకే వ్యక్తిని నేను ద్వేషించటంలేదు.” అని స్పష్టంగా చెప్పేసింది.

“కాని నేను నిన్నే ప్రేమిస్తున్నాను. నీ అందాన్ని, నీ సంస్కారాన్ని నేనెంత ఆరాధిస్తున్నానో చెప్పలేను. ఇప్పుడు మన మధ్య అవరోధాలుకూడా తొలగిపోయినయ్యే కదా! అతను చని పోయాడని విన్నాను”

“ఆ సంగతి ఎత్తకు.” అని వెర్రెగా ఆరిచింది ఆమె త్రుళ్ళిపడి.

“అతని మరణానికి చాలా చింతిస్తున్నాను”

“మీజర్మన్లేకదా అతన్ని కాల్చిచంపింది?” అంది తోకతోక్కిన త్రాచులాగా.

“నేను కాదుగా? అత్తీయమ్మ పోగొట్టుకుంటే మనస్సు చాలా బాధపడుతుంది. కాని కాలమే అన్ని దుఃఖాలనీ మరపిస్తుంది. ఆ తరువాత అయినా మనిద్దరం సుఖంగా పెళ్ళిచేసుకుని మన చిన్న పాపాయితో హాయిగా కాలంగడపవచ్చు”

“అసంభవం! ఇంతమందబుద్ధి మీ జర్మన్లేకీ యుల్లోనే కనిపిస్తుంది. ఈ శిశువు నాకొక మాయని మచ్చ అని గ్రహించవేం నువ్వు? ఈ కళంక

చిహ్నంతో నేను నలుగురికీ ఎట్లా తలపెత్తుకోగలను? నాలో క్రొంచిత్ర కం ప్రవహిస్తున్నంతవరకూ నేను నిన్ను వెళ్లాడటం జరగదు. నిన్నొక్కటే కోరుకుంటున్నాను. నామీద నీకేమైనా దయవుంటే ఇక్కణ్ణుంచి ఈ క్షణమే వెళ్ళిపో. మళ్ళీ నీ స్వస్థం మాపించకు. చెప్పు. "

"ఎట్లా వెళ్ళును? గలగబోయే శిశువునాది. నాక్కావాలి "

"తప్ప తాగి ఒళ్ళు తెలియక చేసిన వాపానికి ఫలితం ఈ శిశువు. దీనితో నీకేం పని? "

"ఛెప్పనా తెలుసుకోలేవు నువ్వు. శిశువు పుట్టకుండానే నాకళ్ళు తెరిపించాడు. ఇన్నాళ్ళు నింటి నిన్ను ప్రేమిస్తున్నాననే విషయం నువ్వు తల్లివి కాబోయినావని విన్న నిమిషంలో తటాలన మెరిసింది. అప్పటినించి నా గుడ్డి మారిపోయింది. వాడికోసమే బతుకుతున్నట్లు, వాడు లేకుంటే జగత్తే లేనట్లు—ఏవేమో కొత్త అనుభవాలతో మనస్సు ఉర్రూతలూగుతోంది. " అని హాస్స్ కొంచెం ఆగాడు.

ఈ మాటలు వింటుంటే ఆమె కళ్ళలో ఒక వింత వెలుగు ప్రకటమైంది. విజయోత్సాహం ఆమె కళ్ళలో, పెదవులమీద నవ్వులతో చిత్రంగా మెరిసింది.

"పుట్ట బోయే పనివాడిమీదే నా పంచ ప్రాణాలు. వాడిమీదే అప్రమాదం నాలో చలనన్నీ. వాడిని గురించే నా కలలన్నీ " అన్నాడు హాస్స్.

"మగ పిల్ల డే కావాలన్నమాట! " అంది ఏనెట్ పరిహాసంగా.

"కొడుక్కే కావాలి నాకు. వాడికి ఎన్నో ఆటలూ, పాటలూ, కబుర్లూ, కథలూ నేర్పతాను. వాణ్ని గొప్ప పీరుగా తయారుచేస్తాను. వాణ్ని మానుకోని నేనెంతో గర్వపడతాను "

అతనికేసి రెప్పవాలవకుండా చూస్తోంది ఏనెట్. కళ్ళలో కదలాల్సిన కఠినమైన చూపు. మనస్సులో ఏదో కరమైన ఆలోచన మనకగా మెగులుతోంది. అతనుమటుకు నొళ్ళుమరిచిపోయి మాట్లాడేస్తున్నాడు. ఇంతగా నేను వాణ్ని ప్రేమిస్తుంటే కొంత కాలానికైనా నీకు వాడిమీద మమత

ఏర్పడదా? వాడూ, నువ్వు, నేనూ, ఈ యింట్లో, ఈపాటలమధ్య దివ్యంగా జీవించుదాం "

ఆమెనోట ఒక్క మాటయినా లేదు. అల్లాగే అతనికేసి మాస్తూ రాలిబొమ్మలాగా కూచుంది.

"పలుకే బంగారమై పోయిందే? ఎందుకింత కోపం నామీద? " అని దీనంగా అన్నాడు హాస్స్.

ఆమె స్వస్థం కైపుపించింది. పిడికిలి విగబట్టి ఆవేశంతో నొణికే కంఠంతో "నువ్వు నా శత్రువు. ఎప్పటి నా శత్రువువే. నేను నిన్ను ఎన్నడూ ప్రేమించలేను. నాడేవాన్ని చూపిడి వెయ్యటానికి విరుదుకుపడిన విరోధులతో నేనెన్నడూ రాజీపడను. ఎవరెలా చేసినా సరే. నేను మాత్రం నా ఆత్మకి ద్రోహం చేసుకోలేను. నిన్ను వెళ్లాడటంలేటి సిగ్గు చేటుపనికి నేనెన్నడూ పూనుకోలేను. నిన్నూ, నీవల్ల కలిగే శిశువునీ నేను విషంబాగా చూస్తాను. ఇవాళ మీరు గెలిచారు. మమ్మల్ని ఓడించారు. కాని అచిరకాలంలోనే మాడే శం విముక్తిపొందితీరుతుంది. ఆ తరుణాన్ని కల్గించే చూపుటంతోసమే నేను బతుకుతున్నాను. కొద్ది కాలంలోనే మీరు గ్రహిస్తారు మాలోరేకే ఆరని అగ్ని! ఇక వెళ్ళు. నా మనస్సు మార్చటం బ్రహ్మతరంకాదు. నేను అనుకున్నంతా చేసితీరుతాను " అని నిష్క్రమణి కురిపించింది.

హాస్స్ నివ్వెరబోయాడు. కొంచెంసేపటికి తెప్పరిల్లి "అయితే మంత్రసాని కుడిదిదా? పురిటి భర్తులు నేను భరిస్తాను " అన్నాడు.

"మా దురదృష్టాన్ని ఊరూనాడూ చాటుకుంటామా? మా అమ్మే దగ్గరుంటుంది "

"ఏదైనా ప్రమాదం వస్తే ఎట్లా? "

"మందు నువ్వు నడూ బైటికి " అందిక్రూరంగా. హాస్స్లేచి వెళ్ళిపోతున్నాడు. బాలిగా తలవంచుకుని నడిచి వెళ్ళిపోతున్న అతని రూపమూ, ఇందాకటినించి అతని నోట్లోంచివచ్చిన మాటలూ— ఆమె మనస్సుని చివుక్కుమనిపించినయ్యే. అనుకోకుండా మెల్లబడుతోంది ఆమె రాలిగుండె.

"ఓ భగవంతుడా! శక్తిని ప్రసాదించవా నాకు? " అని వొణికే పెదవుల్లో పేడుకుంది.

ఆతను ఇట్లుచాటి తోటలోకి అడుగుపెట్టగానే ఏళ్ళతరబడి ఇంటిని కనపెట్టుకునివున్న ముసలికుక్క మొరుగుతూ వెంటబడింది. దాన్ని చుచ్చిక చేతులో వాలని ఎంతప్రయత్నించనా భంజితపోయింది. నిమగ్నదామని దగ్గరికివెళ్ళే కొరలుపైటపెట్టి కరవ పోతుంది. ఇవాళ ఏకామిలో, నిస్వేచాలో మొరుగుతూ నిద్రపోచేపు కుక్కని ఈడ్చి ఒక్కతన్ను తిన్నాడు. కుక్కయోమంటూ కుంటుతూ పొదలోకి వెళ్ళిపడింది ఆదెబ్బ విడుచుకి.

“ఒక్కవచ్చు. ఈ పప్పుమీదా నాకు జాలి?” అనుకుంటూ గోరనున్న అద్దంలో తన నీడకేసి చూచుకుంది ఏనెత్త. తన నీడనిదాని నవ్వుకుంది. అది నవ్వుకాదు. పిచాచి వికటాటహాసం!

తరవాత పదిహేను రోజులదాకా ఆతనికి ఇద్దరలో పనితో ఉండినలవలేదు. ఆదివారం తీరిక చేసుకుని ఏనెత్త ఇంటికి బతులుచేరాడు నైనికుడు హాన్స్. ముచుపడుతోంది మనకగా, నీరసంగా, వుంది పూరంతా. అడుగుపెట్టే సరికి “వచ్చావా? ఇన్నాల్లా తొగియాడనైనా లేదే? ఏమైపోయావో అనుకుంటున్నాం” అని ముసలమ్మ ఆత్రంగా, ఆశ్చర్యంతో.

“రావటానికి పడలేదు. మా పటాలం ఏ నిమిషానైనా చుకాం ఎత్తేందుకు సిద్ధంగావుంది. ఉత్తరువులు రావటమే తరువాయి” అని సంభాయిషీ చెప్పుకున్నాడు హాన్స్.

“ఇన్నా ప్రాగున్నే పురుడువచ్చింది. మగ పిల్లడు” అంది మిరిసిపోతూ ముసలమ్మ.

ఆతను ఒళ్లు తెలియని ఆనందంతో ఒక్కగంతు చేరాడు. “ఆదివారం పుకిలే అదృష్టం! తల్లి ఎల్లా వుంది?”

“పురుడులేలికగానే వచ్చింది. ఆల్టే బాధపడలేదు. కులాసాగానే వుంది” చుట్టకాలుస్తూ కూచున్న ముసలాడు హాన్స్ ఆనందాన్ని చూసి ముచ్చటపడుతూ “మొదటిసారి తండ్రి అయినప్పుడు మనస్సుకెంతో ఆనందంగా వుంటుంది” అన్నాడు.

“అంత నీ పోలికే. పట్టుకుచ్చులాంటిజాట్టు. కళ్లు అచ్చగా నీలాగే నీలంగా మెరుపున్నయ్. ఇంత ముద్దులు మాటకట్టే పాపని నేనెన్నడూ చూడలేదు. పెద్దయ్యాక నీలాగే అందంగా వుంటాడు” అని మిరిపెంగా ముచ్చటగా వర్ణించింది ముసలమ్మ.

“నా ఆనందం ఎల్లా వెల్లడించను? మాటలు దొరకటంలేదు. ఒక్కసారి ఏనెత్తని చూడొద్దా?” అని ఆత్రంగా అడిగాడు హాన్స్ గాలిలోలేలిపోతూ.

(హామర్స్ మ్యాఘమ్ “అన్ కాంకర్టు” అన్న కథకు అనువాదము)

“తొందరపడకు. అంత అరాటపాడే ఎలా వాటూ? పిల్లన్నీ ఎత్తుకొచ్చి నేనే చూసేస్తావే” అంటూ హాపటికినైనాని అలచు.

“అలే. ఏమయింది? అమ్మాయేదీ? పిల్లజేదీ” అంటూ ఇల్లు ఎగిస్తూ పక్కలుకేసింది ముసలమ్మ. అంతా కలిసి పిచ్చిగా ఇల్లంతా గాలింతు. హాన్స్ తలుపు తెరిచివుంది. “ఇది ఏం పిచ్చిపాచేలి కొంప ముంచుతుందో! ఆమ్మో! ఏం సాగుపని తల పెట్టిందో నగ్నా! కొంప చునిగింద్రా! ఇంత మంచులో పచ్చి చాలింతరాలు బైటికివెళ్ళే ఇంకే మైనావుందా? ఇంక పిచ్చిపట్టిందో దివి!” అంటూ అనురాగా హాకాలు పెట్టింది.

“కురుకువాం పడండి” అంటూ ఆత్రంగా తుంగా నదివైపుకి వారిజీవాడు హాన్స్.

ఎదురుగా ఏకైక కనిపించే సరిగ్లంబి పోయాడు హాన్స్. కొంతమీద రెడైన నీలరంగు గొను. బుజాలమీదికి రెడిసినజాట్టు ముద్దుగా నడుతోంది. ముఖంలోకత్తివేస్తే నెత్తురుచుక్క లేదు.

తల్లి అమాంతంగా వెళ్ళి కాచిలించుకుని “అయ్యో నా తల్లీ! తడిసి ముద్దులనావే! ఏం పిచ్చి పనే ఇది” అంటూ ఆవురుచున్నది.

ఏనెత్త బతులు చెప్పకుండా హాన్స్ వైపుకి తిరిగి “సరిగ్లా నడుచూనికే వచ్చావ్ నువ్వు. సంతోషం” అంది కలుపుగా.

“పిల్లాజేదీ? ఏం చేశావే?” అని గొల్లునుంది తల్లి.

“తరవాత ధైర్యం చాలదని ఇప్పుడే తెలిసినాను. గుండెరాయి చేసుకున్నాను”

“ఏం చేశావే రాక్షసీ?” అని అరిచింది చల్లి బుజాలుపుచ్చుని టాపుతూ.

“ఏం చెయ్యదలచుకున్నానో అదే చేసి వచ్చాను” అంది లోణుకూ బెణుకూ లేకుండా.

“నిజం చెప్పు” అన్నాడు తండ్రి పట్టరాని ఆక్రోశంతో

“నీళ్ళలో నుంచాను. ప్రాణం పోయాక నదిలో వొడిలేసి వచ్చాను” ఆ మాట చెప్పినపడగానే హాన్స్ బాణపుదెబ్బ గుండెలో తగిలిన మృగంగా ఒక్క అరుపు అరిచాడు. ముఖాన్ని చేతుల్లోకప్పుకుని తాగినవాడిలాగా పడుతూ లేస్తూ వెళ్ళి పోయాడు. నెనక్కి తిరిగి చూడకుండా.

పక్కమీద బోర్లపడుకుని ఏనెత్త నేక్కి నేక్కి ఏడ్చింది. సంతతధారగా కట్టతెగిన కన్నీరు!

సంధిగీత

శ్రీ రాంగోపాల్

ప్రాతిపదికగా, ప్రపంచ సంఘర్షణకి,
ప్రస్తుతం జరుగుతోంది, పెద్ద ఘర్షణ—
కోటి సక్షత్రాలు మాసిస్తా దొకడు,
కోడవలి సుప్రీ ఎత్తంగా కింకోడు—

సక్షత్రాలు మింగలేక
కోడవలి వంకని క్రుంగలేక,
కూడులేని సిపాయిలూ,
గుర్తులేని పాపాయిలూ,
కోటానుకోట్లు కృశిస్తే యెం?
కూర గాయలై న? నీ యెం?

క్రోర్ల పుగులను పుట్టిస్తారు,
క్రోర్ల పీనలూ సృష్టిస్తారు,
పస్తులెడతారు, కాసిస్తారు,
క్రోర్ల బస్తీలూ, పరి
క్రోత్త యాటల కుస్తీలూ,
సాగిస్తారు!

క్రోర్ల క్రోర్ల
ఇస్తోకులూ
నెలుస్తారు!
తమ్ముడూ—

కొమ్మెచ్చు మళ్ళ—
ఓం! ఓం!.....
ఓహం, ఓహం,
ఓహం, ఓహం,
ఓహం, ఓం!.....

కాకా ఆకళించని,
కాకాలే ఆవులించని,
అమాయకం నీ నాదం,
అంతులేని యీ వేదం!

వాళ్ళు మన నోళ్ళు
భవితవ్యపు కీళ్ళు,
బే వకాలను వకీళ్ళు,
జీవితపు ముళ్ళు?

నీ కడుపు కేమిటి పాశమో,
నా నోటి కెప్పుడు తాశమో,
వాళ్ళకే తెలుసు!

చావకుండా తిండి జల్లీ,
బ్రతకకుండా కట్టు కట్టి,
చావు బ్రతుకుల సంధి మానవ
సార మందురు, స్వేచ్ఛ యందురు,
వాళ్ళకే తెలుసు!

పంజరం బంగారమైనా,
సగలు రాతిరి మేతలున్నా
రాయలు పై పై కగరదానికి,
పక్షి నిజగిజుడు వైజం
వాళ్ళకే తెలుసు?

బంజరాళ్ళలో, కొంజలు నైలె,
చీబ్బకుంటూ, నెట్టుయి వెలసే
విత్తు మహత్తూ, ఆత్మ వికసన
వేధా, చేతన విశ్వగాధా,
వాళ్ళకే తెలుసు?

నెట్టుపిట్టల చైతన్యాలకి
చివరి నెట్టూ, ఆటపట్టూ,
మనిషి యంటే మట్టి కాదని,
మనిషి యంటే పొట్ట కాదని
వాళ్ళకే తెలుసు?

కొమ్మమైనా, సొమ్మమైనా,
మనిషికోసమే మతము లన్నది.
జీలుగు శవముల లెక్కకంటే
చీను యొక్కటి చాలు నన్నని
వాళ్ళకే తెలుసు!

తమ్ముడూ!
పూరించు శంఖం!
తాహ తెరిగిన తత్వపుంఖం!....
ఓం, ఓం,
ఓహం, ఓం,
ఓహం, ఓహం,
ఓహం, ఓం!—

ఆకలి మిగిలే ఆశలు దాటి,
అసలు మోసం యవనిక దాటి,
అధికారాలూ, అహంకారం,
అధిగమించే పథం నాదని—
తమ్ముడూ!
పూరించు శంఖం!

తరతరమ్ముల నిపురు త్రోసుకు
తరుణతేజం మేలుకుందని,
తరతరమ్ముల తమసు చీల్చుకు
ఆరుణగిరి తత్వసుని యందని—
తమ్ముడూ!
పూరించు శంఖం!

“ప్రవాసం - ఊర్వశి”

‘సు ర భి’

జూన్ భారతిలో “ప్రవాసం-ఊర్వశి” అనే కావ్యంపై శ్రీ పొట్లపల్లి సీతారామరావు గారు చేసిన విమర్శనం ఎక్కువభాగం ప్రాచీనాచారాలపై ఆధారపడి ఉంది. అందుకని, దాని కాపర్వతిలోనే సమన్వయంచేసి, సమాధానం కుదర్చటానికి, ప్రయత్నిస్తున్నా. కనక సహృదయలోకం సార్వత్రికంగా విషయాన్ని గ్రహించాలని, సవినయంగా మనవి చేస్తున్నా.

“వ్యాఘ్రే నుర్భోగ్ధి (దుగ్ధ) ఏకంహీ
రసం యన్ బాల (భా) తృప్తయా
గేన నాస్య సమః సస్యా
గృహ్యతే యోగి భృద్వియః”

అన్నారు భట్టనాయకులు

కావ్యరూపాన పరిణమించే వాక్కనే కామధేనువు ఏమీ యెరుగని ఉపాసక కవి యనే దూడయందు దివ్యమైన, సారభూతమైన, రసక్షీరాన్ని స్రవిస్తుంది. ఈ భావాన్నే ఆధారంగా తీసుకొని కుమార సంభవంలో, హిమాలయ వర్ణనంలో, కాళిదాసు,

“యం సర్వ తైలః పరికల్ప్యవత్సం.....
దుదుహుర్ధరిత్రీం”—అన్నారు.

కనక నే యోగులచే ప్రాణాయామక్రమంవలన పొందబడే బ్రహ్మానందరసంగూఢ వాగ్రసంతో సమంకానేరదు. సరస్వతీ ప్రసాదంవలన సమపలభ్యమయ్యే రసం యోగాభ్యాసంవలన పొందే రసంకంటే రమ్యం. పండజేసిన కసుగాయకంటే స్వయంపరిపక్వమైన ఫలం స్వాదుతరంగాదా!

అన్నారు గదా, శ్వనాచార్యులు

“సరస్వతీ స్వాదు తదర్థవస్తు
నిష్కందమానా మహతాం కవీనాం

అలోక సామాన్య మభివ్యవస్థి
ప్రతిస్ఫురంతం ప్రతిభా విశేషం”

అంటే భారతి వస్తుతత్వాన్ని స్రవితూ, మహాకవులకు అలోకసాధారణమై ప్రకాశించే ప్రతిభావిశేషాన్ని అభివ్యక్తకరిస్తుందట! ఈ ప్రతిభయే లోకకల్యాణనిర్వహణసముద్ధమై కావ్యరూపంలో ప్రసన్నమౌతుంది. ప్రతిభ అంటే అపూర్వవస్తునిర్మాణక్షమమగు ప్రజ్ఞ అని, “అభినవ గుప్తపాదు” అన్నారు. ప్రతిభావిశేషమంటే రసావేశే నైశద్వ్య హిందర్య కావ్యనిర్మాణక్షమత్వమని వాదే ప్రవచించారు. అందుకే మునులుకూడా,

“క వేరంతర్గతం భావం—”

అని దాన్ని వివరించారు. దిన్ని బట్టిమా నే మహాకవి దొర్లించే ప్రతీనాక్కు ప్రతిభావ్యోతకమై ఉంటుందని తెలుస్తోంది. మహాత్కృష్టమైన భావనావేదిక మీద వెలుగురేకులా కూర్చుని, కవి నిర్మాణానికి పూనుకుంటాడని మన మనుకోవాలి.

కవి మనస్సు పాలకడలివంటిది. జగత్తు ఒక మందర పర్వతం. కామక్రోధాదులు వాసుకి మొదలగు రజ్జువులు. సంతోషం, విచారం, పడుచుదనం, ముసలిదనం, సౌఖ్యం కష్టం - క్రమంగా జేవతలు రాక్షసులూ అనుకోండి. ఈ జేవతలూ, రాక్షసులూ కలిసి బాగా కడలిని పరవళ్లు తొక్కుతూ మధిస్తారు. ఉజ్జ్వలమైన వేదన బయలుదేరుతుంది. ఇలా ప్రచగా తరచగా అమృతం హోమాహలం లక్ష్మీ, ఊర్వశి, కామధేనువు, కల్పకం మొదలగున వావిర్భవిస్తవి. అ ప్లందానటరాజకవి హాలాహలాన్ని కంఠంలో ఆదిమిపెట్టి, అమృతాన్ని స్రవిస్తాడు లోకానికి వాగ్రూపంలో. వేదనని తాననుభవిస్తాడు, లోకానికి చిమ్ముతాడు, వెన్నెలలను. అన్య దుర్లభమైన ఊర్వశిని తా నారాధించుకుంటాడు.

శోభాపేరువైన లక్ష్మిని, లోకానికిస్తాడు. ఆతడు చంద్రమకుటాడు. ఛాలాడును కూడాను. అందుకనే కవి శత్రు శన్నాదు విశ్వకవి పేరింద్రుడు. దీన్నిబట్టి వేదనలోనే అంటే అద్రుపాతంలోనే మహాకవిత్వ మావిర్భవిస్తుందన్నమాట. దానికి ఋషి చక్రవర్తి నాల్గోకే తార్కాణం. అందులోనించే విశ్వజనీన మైన ప్రేమభావం పుడుతుంది. విశ్వాత్ముడులా కవి ప్రేమిపోతాడు. అది కరుణలో సర్వవసిత మౌతుంది. అందుకనే

“ఏకాంతం కరుణానివ” అని అన్నాడు భవభూతి ఆయనా పుణ్య కౌబట్టి.

“మగురతను, కరుణయితి”—అని లోచనకారులన్నారు.

లోకంలో ఆంధ్రకు మిక్కిలి అందగత్తెలున్నారు. సుందరంగా ఉందంటే ఎవరైనా రంభలా ఉందంటారు. కాని ఊర్వశీలు లేరు. ఊర్వశీ ఒక్కతే. స్త్రీజాతి ఆంధ్రమే ఆమె. అందమే ఆమె. ప్రేమే ఆమె. అంగాలకందం. ఆభరణాలకాభరణం. మౌళునకు వలపు. పరిగులకు పరిధి. ఎక్కడో స్వర్గ ద్వారంలో, చీహా ప్రాంతంలో వియోగ పాండురమైన కపోలాల్తో, ఘాన పరితములై ముమరక పోలాలపై చిందులుత్రొక్కి చిరురాలతో పూలను లెక్కిస్తూ కూచుంటుంది. అమ్మ అనే శబ్దం వినపడేటప్పటికల్లా సేతమ్మయే అమ్మని ఎలా అనుకుంటామో, ప్రేయసి అనేటప్పటికల్లా ఊర్వశీ అని అనుకోవాలి. అలాంటి ఊర్వశీని కవితా నాయకగా తీసికొన్నాడు కృష్ణశాస్త్రి. ఆయన శృంగారాన్ని పంపుకొన్న రసస్వరూపిణి, ఆమె.

శృంగార రస సార్వభౌమత్వాన్ని ఋజువుచేస్తూ, విద్యాగరుడు “ఏకాంతి”లో, “కామస్య సకల జీవలోకానంద కందళిన క్షమతయా సర్వాక ప్రతి పృథ్వీణి ఇతి లింగాయై వార్యం నిర్దిష్టః శృంగారః” అని అన్నాడు. శృంగార రసం సకలజీవలోకాన్ని ఆనంద పులికితం చేస్తుందని తాత్పర్యం. ప్రకటనానికి బలంగా, ఆనందవర్ధనులు స్వస్వాల్లోకంలో, “శృంగార ఏవ మగురః పరః ప్రహ్లాదనోదయః” అని అన్నాడు. అది ఒక్కటే మగురమని, ప్రహ్లాదనజనకమని వారి యభిప్రాయము. దీనికే న్యాఖ్యానాన్ని సమర్పిస్తూ లోచనకారులు “మగురోహి, శర్కరాది

రసోవివేకినోవాస్వస్థస్య ఆతురస్య నాయుషితి రసనాని పతితః తావదభిలషణీయ, ఏవ భవతి. తస్మయమితి” అని ప్రవచించారు. పంచదార నాల్కుమైబహగానే, వివేకికీ, అవివేకికీ, స్వస్థనకు, ఆతురనకు, (ఎల్ల నారికి) ఎంతగా చవులూరునో, శృంగారమంత మగురముగానుండునని వారి యభిప్రాయము. మఱియొక చోట అభినవగుప్తులు “సంభోగ శృంగారాత్ మగుర త్తకో విప్రలంభః తతోపి మగురతమః కరుణ ఇతి, తదభివ్యం జన కాశలం రహ్మార్థయోః మగురతర మగు రతమత్వం చేత్యభిప్రాయేణాహ కరుణే చేతిద శబ్దః క్రమచూహ ప్రకర్షవదితి, ఉత్తరోత్తరం తిరతమ మోగేనేతి భావః” అని అన్నారు. శృంగారమే సకలజీవలోకములకు మగురమని, మగుర్య సుఖవిష్టమగు రసమని మనవిచేసితినిగదా! సంభోగ శృంగారముకంటె విప్రలంభ శృంగారము మగురతరము! అంతకంటె తియ్యగా నుంటుందట. బలేదవుల్ని పుట్టిస్తుందన్నమాట. అంతకంటె కరుణ రసం మగురతమం. వానియొక్క మగుర్య తర తమత్వములు ఉత్తరోత్తర న్యాయంలో గ్రహించాలన్నారు.

ఆచార్య ప్రోక్షమైన మగురతర విప్రలంభ శృంగారం కృష్ణశాస్త్రి ప్రవాసానికి ప్రధాన రసం. ఇలాంటి రసరాట్ని అభివర్ణితుడౌతూఉంటే, ఆకావ్య మగురిమ చెప్పేదేముంది? ఎక్కడెక్కడ జలబలా లేనే పెరలు, విరిసిపోతుంటాయి.

విప్రలంభమున గావంచన. వంచనయందువలె నే ఇదటకూడ కోరబడిన వస్తువు లభింపకుండుటయే కారణముగ దీని కీ పేరు గల్గినది. దీనిలోని భేదములను అభిహవ, ఈర్ష్య, విరహ, ప్రవాసములుగా పేర్కొన్నారు.

కృష్ణశాస్త్రిగారి “ప్రవాసం - ఊర్వశీ” లో ప్రధానరసం విరహ విప్రలంభం. అది కావ్యమునందు పరిపుష్టంగా భాసిల్తోంది. అంగిరసానికి ఎక్కడా భంగంలేదు. విభానుభావాదులు పరిస్ఫుటంగా ఉంటేనేకాని రసస్పృష్టి జరగదని విజ్ఞుల అభిప్రాయం. ఆత్మశ్రయకవిత్వంలో కనే అలంబన విభావంగా ఉపసరిస్తాడు గాబట్టి పరిపుష్టరసస్పృష్టి తారస్థిలదని కొందరివాదం. పరిశీలిస్తే కొంతవఱకావాదం పోతుందూరంగా కనబడుతుంది. రసస్పృష్టి జరిగేది పాతబుట్లోకనక (సామాజికుల్లో) “నేను

నేను" అని కవి తానుగానొందే చర్యమాణానుభూతిని వివరిస్తుంటే ఏ సహృదయుడూ, రసమూరుడు కాడు. కనే ఆలంబనవిభావం కావడంవల్ల ఏమాత్రం విభావసృష్టికి లోటు వాటిల్లును.

ఈ కావ్యమునకు నాయికా నాయకులు "ఊర్వశి కవులు"—వారే ఆలంబనవిభావములు. అట్లునటచేత కవి, తాను, ఆలంబనవిభావమును పట్టుటచే విభావపరిపుష్టి లేక రససృష్టి జరగదని కొందరి మతం.

అంతమాత్రముచేత రసభంగ మగునని చెప్పగలమా? మన యలంకారసాస్త్రము లన్నియూ ప్రాచీనసంప్రదాయములపై నిర్మింపబడినవి. ప్రసిద్ధేతివృత్తిగ్రహణకు చేయుదూ, స్రఖ్యాత నాయికా నాయకులను ఆలంబన విభావములుగా నుంచుటయే మనకు నలగిననారి. కాని అచటనైనను కవి నాయికా నాయకుల అనుభావసంచార్యాదులను తాను గాభావించుకొనియే రసమార్గము నేర్పగుపవలయును. తా నావిధముగ భావించునాడు రసపుష్టి జరుగ నేరదు. ఇచటనైనను కవి ప్రసిద్ధమున నితివృత్తమునే గ్రహించెను. నాయికా నాయకులలో నాయకునకు బదులుగా "నేను" అని వాడినాడు. అంతమాత్రముచే తద్గత భావభావనకు గాని, రసపరిపుష్టికి గాని భంగము కలుగ నేరదు. భావము విభావనానుభావ వ్యభిచారులతోపరిపుష్టినొందిననాడు, రసత్వమునందక తప్పదు. ఈ కావ్యమున ఊర్వశికవులు ఆలంబనవిభావములుగా తద్గతఅనుభావాదులు నిర్వేదగ్గాని శంకామరణాంత వ్యభిచారిభావములుపరిపుష్టముగ వర్ణింపబడుటచేజనించిన రతిరూపభావము రససర్వవసితం అవుతోంది. ఇందు రసమేలేదనుటకు ఎన్నడునూ అవకాశము లేదు. మాగుర్యునుగుణము ప్రధానంగా గలదని నునుపుట సమంజసం కాదు. రసంలేనిచే గుణముండుట సంభవముగాదు. గుణములు రసాశ్రయాలు. అచ్చట మాగుర్యునునునది విప్రలంభ శృంగార రసమున ముద్దీపకమై, ఆగేయమై అలరారు గుణం. గుణప్రధానమై రసాభియుఖమైయున్నచో నక్కావ్యము శిరోధార్యమగును. శ్రీమేంద్రునివచనంలో గుణప్రధానకావ్యము దుష్టమని నిరూపింపబడినట్లు అగపడదు. జౌచిత్యము మాత్రము చెడరాదని ఆలంకారికులందరు అంగీకరించినవిషయమునే వారుకూడ ప్రతిపాదించిరి. అట్టి

జౌచిత్యభంగము మహాకవులలోనూ సంఘటిల్లును. కాని అది "అశక్తికృతమైనచో" అనాచిత్యమవలె భాసించును. అనిచో కవియొక్క ప్రతిభయే దానిని కమ్మి వుచ్చును" అని చ్యవ్యాచార్యులేనెప్పిరి. మనగ సంభవంలో డేవీసంగ్రహము వర్ణించుచు జౌచిత్య దూరముకాదా? అయినను కాళిదాసు లోకోద్ధర ప్రతిభ దాని నాచ్ఛాదించుచున్నది. అటులనే ఏ. కోన్ని అనాచిత్యములు కావ్యములోనుండిన సంకవచ్చును, కాని అవి అశక్తికృతములు, వ్యుత్పత్తి కృతములు యని పరిశీలింపవలెను. కృష్ణదాస్త్రాగారి రచనలో నట్టి రసభంగము లగు ననుచిత వర్ణనములు గాని సంఘటనలుగాని, భావములుగాని, కల్పనలుగాని చేయబడి యుండలేదు. అని సర్వజనాంగీకృతము. అట్టితరి ఇచ్చట రసములేదు. జౌచిత్యము లేదు. సంప్రదాయము లేదు, గుణప్రధానము అని నాకొనుట తత్కాలోపితావేశ ప్రభావమేనూ!

కాని, సార్వత్రికంగా సంప్రదాయాల్ని స్పృశించటం మహాకవులకుగూడ దూరమగుచున్నది. శ్రీ సీతారామరావుగారు స్పృశించిన సంప్రదాయములే వీరి సంప్రదాయాభిమానమునకు నిదర్శనములు కాగలవు. వీరి కవిత్యంలో ఏభావము అనగారతి యెదట ప్రతిపాదించబడినదో ఆ భావమే చివరి వజ్రకు పరిపుష్టమై రసత్వమునందినదో గాని కాఖాచంక్రమణమేమియు లేదు.

ఇక మాగుర్యగుణాతిశయమువలన రచనఅంతా గుణప్రధానమైపోయిందనిగదా శ్రీ సీతారామరావు గారి యూహ! ఇందున్నటువంటి మాగుర్యగుణమేమాత్రమును, రసమును చెఱచునదిగా లేదు. ఈ సందర్భములో ధ్యన్యాచార్యులు "శృంగారే విప్రలంభాఖ్యే కరుణేచ ప్రకర్షవత్ మాగుర్య మార్ద్ర తాయాతి యతస్తతాధికం మనః" విప్రలంభశృంగారములోను, కరుణరసంలోను, మాధుర్యమే ప్రకర్షవంతమని వారి యూహ. అదియే సహృదయస్పందనమునకు ప్రధాన హేతుహేతుంది. అటువంటి మాధుర్యగుణం ప్రతిపాదంలోనూ, ప్రతిపాదిత మాతోంది. ప్రధాన రసావిష్కారానికి చేదోడు వాదోడుగా ఉపకరించింది దీనిగమే.

ఈ కవిత బైలంకారాలు శ్లేషలు అట్టే వాడినట్లు లేదని ఒక అభిప్రాయాన్ని వెలిబుచ్చారు. రస

జ్ఞానమున్న కవి, ఎవడూ శృంగారంలో శబ్దాలంకారాలు శ్లేషలు మొదలగు గారడీలు చేయడు.

శబ్దాలంకారాల్ని శృంగారరసంలో వాడటం గురించి ధ్వన్యాచార్యులు “ధ్వన్యాత్మభూనే శృంగారే యమకాదనిబంధనం శక్తావసి ప్రమాదిత్వం విప్రలంఛ విశేషతః” అన్నారు. అంటే ధ్వనికి ప్రాణమైన శృంగారరసంలో యమకాద్యలంకారాల నుపయోగింపరాదు. సమర్థునకూ ప్రమాదులు; విశేషించి విప్రలంఛంలో అసలే పనికిరాదన్నారు. దీని వలన విప్రలంఛ శృంగారరసంలో ఉండే సాకు మర్యాదాతిశయం వ్యక్తమౌతోంది. మెత్తటి దూదిసింజ లాంటిదన్నమాట. ఏ సందర్భంలోనూ ప్రయోగింపరాదని శాసించారు. అందుచేత మనక్కడా శబ్దాలంకారాలు కృష్ణశాస్త్రి రచనలో కన్పడవు. కావ్యంలో చేసే ప్రతీపనీ రసోపస్కారకంగానే ఉండాలిగాదా!

ఇక అలంకారాలనుగూర్చి చర్చింతము. సీతారామరావుగారు చెప్పినట్లు అలంకారం భావమునో, రసమునో, కనీస మేవస్తువునో ఉద్దీపింపజేయునట్లు వాడుట మన కవులసంప్రదాయం. దాన్నివరు కాదన్నారు సమర్థుడైన కవి ఆలాగే చేస్తాడు. ఎవడూ కూడ నిష్ప్రయోజనంగా అలంకారంకోసం పద్యమును వ్రాయునుంటాను. ముఖ్యంగా కృష్ణశాస్త్రి అలంకారాల్ని కేవలవ్యామోహంతో వాడరు. ఆయన పలికే ప్రతిపలుకునకూ ఉపయోగించే అలంకారానికి ప్రత్యేక ప్రయోజనం ఉంటుంది. వారు రూపకాలంకారాల్ని గ్రుక్క త్రిప్పకుండా క్రుక్కారని అన్నారు. ఒక్క రూపకమున్నమాటేమీ! ఉపమల్ని వాడతారు. సంఛేహాల్ని వాడతారు. ప్రదీపాల్ని వాడతారు. ఉత్పేక్షల్ని వాడతారు. ఒకటేమిటి! ఏది ఎప్పుటి కవసరమైతే దాని నప్పుడు గ్రహిస్తారు. లేనపుడు విడిచిపెడతారు. ఆయా సన్నివేశాల కుచితంగా ఆయా అలంకారాల్ని వాడతారు. ఇవన్నీ కూడ రసోపస్కారకంగానే ఉంటాయి. ఒకప్పుడొక అలంకారాన్ని తీసుకొంటారు. దాన్ని పూర్తిచేయకుండానే మరొకదాన్ని నిబంధిస్తారు. ఇదంతా కూడా శిల్పినికి సంబంధించినపనే. దీనిని గురించే “కుమారసంభవ” వ్యాఖ్యానంలో, “అలంకారస్య కవయో యత్రాలంకరణాంతరం, అసంతృప్తానిబంధంతి హారాజేర్మణి బంధవత్” అని అన్నారు. హారాలే అసలు ప్రకాశంగా ఉంటాయి. అయితే అందులో మణులు పొదుగుతారెందుకు? ఇంకా అందాల్ని కురిపించటానికి. అందుకే యీ అలంకారాల్లో అలంకారాల్ని పొదుగుతారు కవి

శిల్పులు. ఈ సందర్భంలోనే శ్రీమదభినవ సుప్రపాదులు తమ శ్లోకాన్ని

“శీతాంశో రమ్యతచ్చటా
యదికరాః కస్తాన్యన్మో మేభ్యశం
సంప్లవ్యం త్యక్తకాలమాట పటనీ
సంవాస సంమాషితాః
కిం ప్రాణా న్మహారం త్యుల
ప్రియతమా సంజల్ప మంత్రాక్షరైః
రక్ష్యంతే కి ము మోహమేమి
అహహా నో వేద్మికోయంగతిః”

ఉదాహరించారు. పై శ్లోకం అర్థాన్ని మనవిచేస్తాను. “ఇవి చంద్రుని సుధాకిరణాలే అయితే నన్నిలా వేపు తున్నాయెందుకు? ఓహో! కాలమాటవింతో చెలిమి ఫలితంకాబోలిది! అయితే నా ప్రాణాలు రియ్యవే? నా ప్రియురాలి సంజల్ప మంత్రాక్షరాలచే మంత్రంపబడ్డాయిగానో! అయితే నా కి మోహమేమిటి? కారణం తెలియటం లేదు” అని ఒక విరహోద్వేగం వచ్చింది. ఇందులో రూపకసంఛేహానిదర్శనాలంకారాలున్నాయి. దేనినీ పూర్తిగా పోషింపలేదు. అలంకారాలను విడిచిపెడం తిరిగి గ్రహించటం కేవలం రసపోషణకొరకే యని లోచనకాదు అన్నారు. ఇంతకీ చెప్పేదేమిటంటే కృష్ణశాస్త్రిగూడ అలంకారాల్ని భావోద్దీపకంగానో రసోద్దీపకంగానో వాడారుతప్ప అలంకారం అలంకార మర్యాదకోసం. ఎక్కడా ప్రయోగింపలేదు. ఒక వేళ వాడినవాటిలో రూపకాలసంఖ్య ఎక్కువ కావచ్చును. అదై నా వాడడంలో ప్రత్యేక ప్రయోజనం ఉంది. రూపక ధర్మం - ఉపమానోపమేయ అభేదత్వం అంటే తాదాత్మ్యం. తానుగూడ ఉర్వశి గతిచేతున్నట్టై ఆ తాదాత్మ్యనికై తపతపా పడుతున్నాడు. అలాంటి సందర్భంలో రూపకంలా పనిచేసే అలంకారం మరొకటి ఏల ఉంది? వారిరువురి మనస్సులలో పెనవైచుకొని యున్న ప్రణయతత్వాన్ని, తదభేదత్వాన్ని ప్రకటించాలంటే రూపకమే శరణ్యము. అలాంటి సందర్భాలలో మహాకవి అన్నవాడల్లా ఆలాగే చేశాడు. ఉత్తర హరివంశములో జనార్దనుడు జనార్దన సాన్నిధ్యానికి పోయినపుడు,

“గోపాల నవపుష్పగుచ్ఛంబు దరిగొన్న
పరిచారికాద్వైరేషులలోన,
వసుదేవసుత సరోవరములో నోలాడు
సనకాది దివ్యహంసులులలోన”

అని ప్రతిపాదంలోనూ రూపకాన్ని ప్రయోగించాడు. పరమాత్మా సక్తమైన జనార్దనుని మనస్థితిని వరిస్తూ చెప్పిన పద్యం ఇది. ఈ జనార్దనుడూ ఆ జనార్దనుని మగ్ధునిన్న అభేదత్వాన్ని బయటపెట్టేది ఆ రూప

కాలంకారమే. అందుచేత పునఃపునఃరూపకముపార్జితమైన రస పరిపోషణముకొరకు అని మనవి చేస్తూన్నా. మైగా కృష్ణశాస్త్రిగూపకాలు కట్టే యోగములు సృష్టిలో మహాకావ్యం కన్పడుతు. ఉదాహరణానికి,

“ఏనొక వియోగకాలినీ హృదయరాగ
నేదనారేఖ ఆకలి వేసనామె
అంగుళీ కిసలయ చంచలంచలముల
విడివడియవంత విశ్వాస పడిలివాడు”

“అంగుళీకిసలయము లాకలితో వేసమన్నవని రూపకము చేయుటతో పద్యముక్తికి పెక్కి”దైన దుట! నిబంధన! మనకు బాగా ఆకలి వేసినపుడు తూలి సోలిపోతాము. మన శరీరంలో ప్రతిభాగం కృత్రిమితిహాతూన్నట్లు మనము బాధపడటం పరమ సహజం. అంగుళీమేమహాదాను. అదిక, వియోగంలో చెప్పనక్కరలేదు. అమె వేలికొనలలోగూడ ప్రేమ భావం విద్యుత్తులా ప్రసరిస్తోంది. ఈ మహాభావాన్ని భ్యనించటంతోనే “ఆకలివేస” అని చెప్పారు. గాఢమైన అనుభూతి మనలోఉంటేతప్ప దీన్ని నంపించలేదు. ఇలాకే అయిన వాడే ప్రతీమాట, సార్థకంగా ఉంటుంది. ఈ పద్యం చూడండి!

“వలవ వలంకిపోదు జీవనపుగొనల
నెన్నడే నాసకర తలయొత్తేనేని
ఉభయ సంధ్యాంచలములనెన్నెలలుంగు
కలుగ కలవరపోవు ఘోరమునందే”

తాను ప్రవాస భారంతో క్రుంగి పోతున్నాడు. శాపవశంవలన నెత్తిపెబ్బడ విరహభారాన్ని సహించలేకపోతున్నాడు. కేవలం చీకటిముద్దలో తారాదుచున్నాడు, ఎప్పుడైనా ఉర్వశీదర్శనం అనే ఆశ లేకంతనలో అంకురించిందా-సర్వేంద్రియాలు స్పందించిపోతున్నాయి. అంతేకాదు. ఆ భావాన్ని భావించటానికి ధైర్యం చాలటంలేదు. ఇదీ! తనస్థితి. ఉభయసంధ్యలలో వెలుతురినిమాచి భయపడే దివాంశంతో తన్ను పోల్చుకున్నాడు. వెలుగు తునక కనపడేసరికట్లా వశవదా వణకిపోతుంది ఘోరం. ఆ వెలుగునుచూచి భయపడడంకే సాదృశ్యము. ప్రాతస్సంధ్యా చర్చ అప్రస్తుతం.

ఇక కృష్ణశాస్త్రి భావమరీకృతకమెందనీ ఒక పరిమిలిని చుట్టి పెట్టుకొని తిరుగుతుందనీ, వాడిన మేజ్జం శక్తిమంతమైంది కాదనీ ఏ భావాన్నయినా ఒకటే పోతపోస్తాడని శ్రీవారి యాత్రేపణ. ప్రయత్నమువలన చేసేపని యేదైనా కృతకంగానే యుంటుంది. అది కావాలని చేసేపనిగవక. అందులో పోషితమయ్యేభావానికి స్ఫూర్తకంగా శబ్దప్రయోగం జరగాలి.

శబ్దమెప్పుడూ ఒక పరిమిరైన అర్థాన్ని చుట్టి పెట్టుకొనే తిరుగుదూరి. కవి శక్తినిబట్టే శబ్దానికే గూడ ప్రయోగంలో కొత్తకంటే పోతుంది. కొత్త కొత్త రంగుల్ని కుమట్టి పరిమిరల్ని చిందు యుంటుంది. శబ్దం భేదమనిచేతిలో గూడ్డావృత్తికి, భేదమిచేతిలో మై వారావారో ఉపకరించినట్లు శబ్దం సామాన్యంలో సామాన్యంగానూ, శైలిలో హీనం గాను మహాకవిచేరిలో శ్రద్ధామర్తంగా- గొల్లుతుంటుంది.

ఉదాహరణానికి

“నా కుగాదులు లేవు
నా కుషస్సులు లేవు
నేను కృష్ణానంద పీఠంతో రవ్వరిని.”

“నటియించు ఆటావు తెలు నవ్వు నున్నా”
మరిమి విడుదు నాని నిరుగ చేసి గూడ
గూరలకో రహస్తిరాలకో చెనీ!
కష్టికొందున కనలు!
కష్టగల నాయెడ!
నాసఖీ! నాసఖీ! నే నైప గాతెను.”

“కలుగునా నాకు వియోగము కలియ
నాలు సకనునెప్పల బాలి చూపు
లల్ల దిగబారి దిగబారి అమర నాగ
కంఠమాళా ముమదరాలుకాక, గగన

వాహినీ నీరబాళినీ నీలపక్షు నీల
నాట్యములుగ, తారాతోరణములు గాగ
నింగి నీడల మెట్లుగా నీలి మొయిలు
జీలుగు విరుపులు గాపులు సులుగనలరు
లుగ నలలుగా కలలుగాగ సాగయపోని
విసివివోని వింత వలపు వేకివేకి
తొందరల పరువుల నెంత తూలితూలి
ఎంత దిగబారి దిగబారి ఎంతవెదకి
వెదకిపడినవో.....వదలని కాగిలి బెదరు
గాక లజ్జగాఢ వేదనాగ్ని.....

ప్రేమానిని మనవి చేస్తున్నాను. “ఉగాదులు లేవు ఉషస్సులు లేవు” అన్న పదాలు సర్వసామాన్యాలయినా ఆ కవితాబంధంలో ఇరుక్కునేటప్పటికట్లా వాటికి శ్రోతచేత కల్గింది. సకారాంత శబ్దమైన ‘ఉషస్’ శబ్దం వాడటంచలన ఉపోద్ఘాట ఉజ్జ్వలంగా భాసిస్తున్నాయి. ‘కృష్ణానంత పీఠంతో రవ్వరిని’ అనటం రమ్యంగా ఉంది. ఆ శర్యరీ ధైర్యం మొదటిలో బిగించిన శక్తి దీర్ఘసంధివలన నే అభివ్యంజితమవుతోంది. ‘శర్యరీ’ అన్న శబ్దప్రయోగమే చీకటిముద్దను స్ఫురింపజేస్తోంది. ఆరకొంకకారాలలో ఉన్నది ప్రాణం. సూక్ష్మనూన్మోతరభేదాలు తెలిసికోగల్గితే కాని ఈలాంటి ప్రయోగాలు చెయ్యటం

జరగదు. తరువాత ఊర్వశి ఎలా దిగి వచ్చిందో చెప్ప తున్నాడు. ఇంద్రులొకంజో ప్రహరీ కాపలాలో పడి ఉండాలే. ఆమె అతన్ని విడిపింపుకొని క్రిందకు రావాలి. అందుకనే మొదట సమాసాలు వేసి..... రాసురాసు నిధిలబంబించేస్తూ బాగ్రత్రగా ఆమెను క్రిందికి నింపాడు. కవిత్వానికి ప్రాణమైన నిల్వ ఇంకెక్కడా ఏం కావాలి? అందుచేత సమర్థుడైనవా డెవ్వడూ శబ్దాన్ని లేలకగా చూడడు.

“కృష్ణశాస్త్రిగారి ఊర్వశిని స్వర్గంలోని ఊర్వశిగానే కల్పనలతో చమత్కరించిన బాగుండే కది. మానవసామాన్యంగా వర్ణించడంతోనే అందలి స్వార్థం వెడి యూరకున్నది” అని సీతారామా రావుగారి అభిప్రాయం. ఇదికూడా సహేతుకంగా అన్నట్లే కనబడుతుంది. ఊర్వశి మన సంప్రదాయాలప్రకారం ఎలా అవతరించిందో పూర్వపు ఇతి వృత్తాలను ఒకసారి పరిశీలిస్తే కృష్ణశాస్త్రిగారు చేసిన చమత్కారం అర్థమవుతుంది. ఇది వేదకాలం నుంచి పారంపర్యంగా మనకు సంక్రమించిన ఇతి వృత్తం. ఋగ్వేదంలో ఇతివృత్తం బ్రాహ్మణంలో (XI-1-1) ఈ ఇతి వృత్తం ఉంది. ఊర్వశి తానా కట్టిన మాడునియవాలకు బాబడేపద్ధతిలో పురూ రవుని ప్రేమిస్తుంది. అందులో ఒకటి పురూరవుని ఎన్నడూ ఆమె మొండిమొలలో చూడకుండుటం. గంధర్వ లావేను తిరిగి స్వర్గానికి తీసుకపోవాలనే సురుక్షేత్రంతో ఆమె మంచానికి కట్టికొన్న రెండు గొడ్డెసిల్లలని దొంగిలించారు. వెంటనే ఆమె వెట్టికేక వేసింది. సుప్రజ్ఞేశుడు పురూరవుడు మేనవుట్టాలు సవరించుకోకుండానే దొంగలని తిరుముదాసుని లేస్తాడు. అతన్ని నగ్నంగా ఉండేస్థితిలో చూస్తుం చామె. వెంటనే స్వర్గానికి చూకుతుంది. ఇలా జరుగు తుంది కథ అక్కడ. ఈ ఇతివృత్తం రామాయణ భారత హరివంశవిష్ణుపురాణాలలో కాలిదాసుని విక్ర మార్జునియంలో మళ్ళీ మనకు కనబడుతుంది. టాగూరు—అరవిందమహాశయల గీతాలలో కనపడు తుంది. తరువాత కృష్ణశాస్త్రి ఊర్వశి సాక్షాత్క రిస్తుంది. అయితే యీ ఇతివృత్తం ఆయా కవుల భావనాప్రపంచంలో ఎలా ఎలా రూపాంతరాల్ని పొందిందో మనము తెలిసికోవాలి.

ఋగ్వేద ఇతివృత్తంలో కామం—కరుణం ప్రధానంగా కనపడుతూ మానవజీవితానికి దగ్గరగా ప్రతిబింబిస్తూన్నట్లు మనకు కన్పడుతుంది. కాళి దాసునికృతిలో ఊర్వశి కొంతవరకూ స్వార్థప్రవృత్తి కలవేళ్ళలా కనపడుతుంది. చివరకు అచ్చపునీడలా భాసింపవచ్చును. విక్రమార్జునియ చతుర్థాంకం— కేవలం Lyric మాగాన్ని ఆశ్రయించినట్లు కను పడుతుందితప్ప నాటికయంగా ఉండదు.

కాని రవీంద్రుని గీతాలలో అందాలని పుణి! పుచ్చుకొన్న స్త్రీమూర్తిలా దర్శన మిస్తుంది ఊర్వశి. ఆయనదృష్టిలో స్వప్నావస్థభంగమండి మానవుని కాష్ట దాన్నికూర్చే సౌందర్యమూర్తిలా సాక్షాత్కరిస్తుంది. ఒకచేత్తో అమృతం మహాకచేత్తో విషం పుచ్చు కొని బయలుదేరుతుం దాయన గీతికలో.

అరవిందుని ఊర్వశి మహాతరహాలో కన్పడు తుంది. మానవుని కర్తవ్యాన్నించి నివారిస్తూ భవి ష్యినికి అంధునిగాచేసే సౌందర్యమూర్తిలా ఆమె దర్శన మిస్తుంది.

కాని కృష్ణశాస్త్రి ఊర్వశి అక్కడక్కడా రవీంద్రుని ఊహించాలని స్పష్టించినా ప్రత్యేక మూర్తిత్వంతో బోధిస్తూంటుంది.

“నీవు తొలిప్రాప్తు మను సంజతీవ సానవు నీవు వర్తాశరత్తుల నిబిడసంగమమన నొసమిన సంస్కాసుమారివి”

అనటంలో రవీంద్రుని సౌందర్య మూర్తిత్వము స్పష్టమవుతుంది.

“ఊర్వశీ! ప్రేయసీ! నేనొ యుచ్చుదీయ చరణ మసృజారుణోదయ సురభి కాంతి పలుకరించున, సోకునా, తగుకుమనన ఆరని నెలుంగె నా గీతికాంతికముల చేర్చికొని కూర్చికొని భవచ్ఛ్రివిలాస హాసవాస నావేళము లందికొనగ రమ్యహిమవాలు కాద్యనీరాజనకుగ ఈయనా నానభి!”

వైదిక ఊర్వశి తన ముగ్ధసౌందర్యంచేత తన స్వంపన్ను లని తపస్సుచాధినుండి మలచినట్లు వింటాము. కాని కృష్ణశాస్త్రి ఊర్వశి ఆయనకు బ్రహ్మాండమైన ఆవేశాన్ని, ఉద్బిపనాన్ని ఇచ్చినట్లు వై పద్యమువలన వ్యక్తమవుతోంది. అంతేకాదు. తన మానవ పరిచయాన్ని పరిచితమానవత్వాన్ని పాదు గొల్పుతాడామెతో.

“తొలివియోగిని నేనె, తొలిప్రేయసిని నేనె ఆనాటి కీనాటికేను నీదాననే” అన్న గీతాలు ఈ అర్థాన్ని దీపింప చేస్తాయి.

“నునుమబ్బులేదున్న కొనలపై సోసతా నెల వంక చిరునవ్వు చలువపాట” అని ఆలపించిన పద్యాలలో ఆమె సౌందర్యభారంవలన తాను క్రుంగి పోయి—తిరిగి మహోన్నత్యాన్ని తాకిన అవధులను రూపిస్తాడు.

ఇలా అక్కడక్కడా మానవసామాన్యంగా ఊహించడంవలననే కృష్ణశాస్త్రికొక విశిష్ట సాహితీ స్థానం సంపాద్యమయిందేమో! ఇది పరమరమ్యమైన

కల్పన. దీనివలన సహృదయస్పందనం ఏమాత్రం జారిపోదు.

వారు చెప్పినట్లు ప్రతిభావాదమే పెద్దది. శబ్ద వోమాలు ప్రతిభాభంగానికి సహాయకారులు కానంత సేపు పరవాలేదు. అనుకోన్నంత శబ్దవాదం అయినా యీ కావ్యంలో లేదు. “ఊహా పర్యంతులు” అన్న ప్రయోగము వ్యాకరణ సాగువే.

“ఊహాః ఘృత్ అంతః ఊహాః స్త్రోత్రావో ఘృత్ తర్కః” అని అభిధాన రంజేంద్రుడున్నాడు.

Apte గారి డిక్షనరీలో “ఊహా—Supplying an ellipsis” అని ఉన్నది. హిందీ సంస్కృత శబ్దార్థ కాస్తుభంలో.

“ఊహా—అభ్యాహార. వాక్యమే త్రుటిలో పురాకారీనా” అని ఉన్నది.

వాచస్పత్యంలో “ఊహా—స్త్రో. ఊహ. అ. స్త్రోత్వాత్ టాప్ (1) అభ్యాహారే ఊహాశబ్దార్థః” అని ఉన్నది.

నే ఆధారములవలన వ్యాకరణ సాగుత్యము వ్యక్తమవుతుంది.

“తారలే కనువిచ్చి తమములే ప్రతివిచ్చి”

తారకలు కనువిచ్చుట కంగీకరించిననాడు తమ ములు ప్రతివిచ్చుటలో అభ్యంతర మేమున్నది? ఈ ప్రయోగము పూర్వము—అపూర్వంకూడా.

కాళిదాసుకూడ కుమారసంభవంలో హిమ వన్నగప్రాశస్త్యం ఉగ్గడిస్తూ చీకట్లు సూర్యునికిజడిసి కొండ శరణుదొచ్చాయని వర్ణించాడు. విమర్శక కిఖామణులు ఆయన్ని దూయబట్టారు.

ఆప్రయోగం సహృదయసమ్మతం అయినప్పడు ఇదెందుకు కాదు?

“నీ హృదంతికములో” బదులు హృదంతిక మున అనుట సంప్రదాయమే. అంతమాత్రంచేత హృదంతికములో అని అనరాదని చెప్పలేముకదా! కవులప్రయోగపద్ధతినిబట్టి విభక్త్యర్థాలు మారుతూంటాయి. “నూతిలో నెలువడ గోమలందిగిచె” అనుట కంటే నూతికొ అని వాడుట సంప్రదాయమన్న ఎంత బాగుండునో దీన్ని ఆశ్రేపించడం అంత బాగుంది.

“నిరుపమానాఖాత రత్నాకర మూల్యరాగ సంపద మెరయు” అఖాత రత్నాకరములు రెండును సమానార్థకములుగ ప్రయోగింపబడలేదు. ఆయన మిత్రుని హృదయం త్రవ్వబడిన సాగరమని సహజ రత్నాకరత్వాన్ని వ్యంజింపజేస్తూ వాడారు. సముద్రం త్రవ్వబడిందని మన విశ్వాసం. ఆ నెచ్చెలి

హృదయం సహజంగా ఏర్పడ్డసముద్రం. ఇలాంటివని పోయి శ్రమించి తవ్వి తప్ప యందలి రత్న సంపద కనపడదు. ఆదాక పెద్ద గినిలా ఉన్నదన్న మాట. దీన్నిబట్టి కవి ఎంత ధాతుసహజ సహంప వచ్చును.

సంపదమే శబ్దప్రయోగం తప్ప కావచ్చును. ఆశబ్దాన్ని వింటే మూర్ఖుడైనా మహ్యుడైనానే అర్థ మ్మృతిని పొందును. అర్థమృతి చేదనంతసేపు— సంపద అయినా సంపద అయినా పరవాలేదు.

ప్రవాసం-ఊర్వశిలో మహాజ్యలంగా ఉండే రెండుమూడు గీతాలను సహృదయలోకానికి వివరించినా వ్యాసాన్ని పుగిస్తాను. మచ్చుకి ఈ క్రింది గీతాలు చూపిండు.

“ఊర్వశి! ప్రేయసి! నేనో యుష్మదయి చరణ కరుణామగుకణమ్మె చరకు నేమొ మూడులోకాల సుక మొక్కముడి నిమిచ్చి విసరలేనో కాలాంతమే వెనుకబ్రాక.”

“నీ కై నకధ్యాంత నిశ్శబ్దముంజిల్చి నాకొక నాకొక నా శిర్వరీసతి కోటి నవమల్లికలు కోటికన్నులుపిచ్చి విరహ పీక్షణ భయంకరమాధుగుల నన్ను పలకరించిన చెలి పులకరించిన బ్రతుకు వేగిపోవునో ఏమొ ఆగలేనో యేమొ! నానఖి నానఖి నే నైపగాలేను.”

“నీకుంతలములలో నాకై శిరసుతెత్తి ననబోల్చుకొన్నవో నను పిల్చుచున్నవో నటియించు ఆపూవు లెటు నవునున్నవో తురిమి విసరుము వాని నెరుగ నేరని దూర దూరాలకో రహస్తిరాలకో చెలి! కప్పికోందున కనులు! కప్పగల నా యెడద! నానఖి! నానఖి! నే నైపగాలేను”

మొదటిపద్యంలో తనకి కనక ఊర్వశి పొందు కలి లే జరగబోయే పరిణామాన్ని సూచిస్తున్నాడు. త్రిలోకసుఖాన్ని ఒక్కసారిగాపేసి ముడిచేసి విసురుతాడట. కాలాంతమే వెనక్కిపోవాలికాని దీనికేం పోకాలేదు. ఉజ్వలమైన సుఖాన్ని పొందు తూంటే ఏమానవుడూ కాలగమనాన్ని లెక్కింపడు. వాని కాజ్ఞానమే ఉండదు. ఆ సుఖానంత్యం అంతగా అతన్ని తనదయ్యని చేస్తుందన్నమాట. మూడులోకాల సుఖాల్ని ముడిచేయ్యడం ఒక చక్కని కీమా. దాన్ని బ్రహ్మాండంగా పోషిస్తోంది విసరివేయడమనే క్రియ. కాలమే మాత్రం వారి ప్రణయకోపంలో కాలెట్టకూడదని వారి తాత్పర్యం. “నకాలస్తత్ర భవతి” అనే వేదాంత వాక్యమృతి సర్వతోముఖంగా ఇక్కడ జరుగుతోంది.

రెండవగీతాన్ని చూడండి. ఛర్యో కేశపాశం దట్టం గా అలముకొన్న చీకట్లలా ఉన్నాయి. ఆ వలద చీకట్లలో చుక్కలు కోటి మల్లెల్లో వికసించినట్లు దర్శనమిస్తున్నాయి. అవికూడా భర్తృవియోగంతో బాధపడుతున్నాయి. ఆ విరహోర్తమైన చూడ్కులు నాపై ప్రసరిస్తే—అసలే ప్రవాసభారంతో క్రుంగి క్రుస్తున్నాను నేను ఆగగలనాచెలీ! అంటున్నాడు. ఈ గౌవన ఎంత ఉజ్వలంగా ఉందో చూడండి.

నెంటునే నానిని కోప్పలో తురిమి మారంగా వారెయ్యమని అర్థిస్తున్నాడు క్షేయసిని. ఈ కల్పన మఱి అతిలోకంగా ఉంది. ఛర్యో కేశపాశంలో సవరించుకొన్న పూలులా ఆ తిమస్సంతానంలో చుక్కలు నిలమిల లాడుతున్నాయి. ఛర్యో తన చెంతి నున్నంతసేపూ ఈ నక్షత్రాలు ఇంత మిడిసి పడలేదు. అవిడ కొంచెం మారుమయించనగానే వీటి కెక్క కలేని ఉబ్బా వచ్చింది. అందుకని ఇతన్ని చూచి పరిహసిస్తున్నాయి. ఆ చీకట్లకంటే దట్టంగా నల్లగా ఆమె కేశాలుండేవి. ఆ నక్షత్రాలకంటే ఈ వరలో ఆమె తురిమిన పూలు కోభాసనాగంగా ఉండేవి. అందుకని ఆ ఉజ్వలమూర్తి ఎదుట తమ ప్రతాపాన్ని చూపించటాని కీవరలో బంకేవి. ఇప్పుడో ప్రవాసభారంతో క్రుంగి కవిని చూచే టప్పటి! నాటికే జేబాకోశంగా ఉంది. “ఏమయ్యో! ఈ వరలో ఛర్యో చీకట్లలో కళాలో ముద్దుల్ని ఈసడించావు ఇప్పుడేమైంది నీగతి? అని అంటున్నట్లున్నాయి ఆరతితో. అందుకని వాటిని నెంటునే విసిరివారెయ్యమని క్షేయసిని అర్థిస్తున్నాడు. ఈ కల్పన బాగుండలేదనటానికి ఎవరోప్పకుంటారు? ఎక్కడూ హించినా అతిడిలాగే చూపిస్తాడు.

ఒకసారి కింకమీంద్ర ఘోషపంచానమలు పై వేంకటేశాస్త్రిగారు కాకినాడ కళాశాలకు ఆహ్వాతు లయ్యారు. ఆ రోజుల్లో కృష్ణశాస్త్రి అక్కడ పనిచేసేవారు. అక్కడే ప్రముఖులు కృష్ణ శాస్త్రిగారి కవితాన్ని గురించి తమ అభిప్రాయ మేమి అని పై వేంకటేశాస్త్రిగారి నడిగారు. అప్పుడాయన చెప్పారుకదా! “ఒకరాజున్నాడు. సాయం సమయంలో వాహ్యానికి పోయాడు. సరస్వతీపంథలో చదికిలి పడ్డాడు. సంజకంబాయ విరిసింది. ఆ సమయంలో అచ్చటికి వచ్చిన హంసాన్ని ఒకదాన్ని పట్టకొన్నాడు. “నీకేదైనా మేలు చేస్తాను. నన్ను విడిచిపెట్టు”మని అతన్ని కోరింది. నెంటునే విడిచాడు. విదర్భకు వెళ్ళింది. ముయంతిని చూచింది” ఇంతవరకూ మేము చెప్పాము. చెప్పాము. ఇక్కడ

నుంచీ కృష్ణశాస్త్రి చెబుతాడు. అది అతని కవిత్యం” అన్నారట శతావధానులు. సావధానంగా వారాడిన మాట కృష్ణశాస్త్రి కవితాజీవిత వ్యాఖ్యానివరణం గా ఉంది. ఏ అనుభూతిసైనా కృష్ణశాస్త్రి తరిమిటి పడితేకాని తొడుగు తొడిగి జేబానికి వదలడు.

ఈ కావ్యాన్ని ముగిస్తూ నటరాజ సౌంద ర్యానికి ముగ్ధుడై తల పంకిస్తాడు కవి. ఈ కల్పన మహోదా త్తంగా ఉంది.

“అంత నే వెట్టి నైపోదునయ్య -

నిన్ను బోలి పోవడోవుదు; నిన్ను బోలి నాట్యమాడబోవుదు; లబ్ధబోనాడి కాక ఇంతదాహమ్ము దహియింప ఎట్లు మనదు?

ఏవిధాన సౌందర్య రసైకజీవి

నిలువ నేరుతు నిట నొక్క నిమస మేని

మామకిన జీవిత శూన్యమార్గముల

త్యక్తియ పాదమండీరముల మ్రోయకున్న!

ఆటతో పాటతో నేర్చినట్లు నీవ

ఏనుకూడ నీవలె నటియింపనిమ్ము

ఎవరెగని యాత్ర నెట్లా సాధించువరకు!

ఎట్లా నీదర్శనమ్ము సాధించువరకు!”

ఇప్పుడు—జీవలోక ఆనందమూర్తి అయిన మన్మథుడు—రతిభావాన్ని ఆయనలో నూల్కొల్పటానికి ప్రయత్నిస్తే అమాంతం ఆయన్ని భిన్నం చేశాడు. అందుకే పార్వతికికూడా కోపం వచ్చి కళారంగా తపస్సు చేసింది. తరువాత ఆమెను స్వయంగా వరించాడు. అంతేకాదు ఆమె సౌందర్యానికి జోహారుచేసి సగం శరీరాన్ని సమర్పించాడు. “అద్యప్రభృత్యవనతాంగి తవాస్మిదానః” అన్నాడు. ఇంకా ఇంకా ఎన్నెన్నో విలాసవికారాలుచేశాడు. తదనుగుణమైన సంతానాన్ని పొందాడు. కవి ఆయనలో ఉండే అవుతును గట్టిగా పట్టుకొన్నాడు. “ప్రభూ! నేనుకూడా నీవు మలే సౌందర్య ఆరాధకుణ్ణి. నన్నుకూడా తదభిరుఘ్నజ్ఞిగా - తదంతర్గతమనిగా చెయ్యి - నేను దాన్ని విడచి బ్రతకలేను. నీలో ఐక్యం అయ్యేదాక నా కీతెరువును సాధించి పెట్టు - అని కావ్యాన్ని ముగించడం అతి లోకంగా ఉంది. ఇప్పుడవలెనే తానుగూడ సతీ సమేత శాశ్వతత్వాన్ని బహుమతిగా పొందాడు. కాళిదాసు కూడా ఇలాగే మేఘసందేశాన్ని ముగిస్తాడు. ఇంతకంటే కృష్ణశాస్త్రి కావ్యాన్ని గురించి చెప్పడం కావ్యగౌరవాన్ని శంకించడం అవుతుంది కవిత్య మెవరిముల్లై కాదుకదా!

“తయా కవితయా కింవా తయా వనితయా దకిం

పద విన్యా సమాశ్రేణ యయా న హియతేమనః”

బొమ్మలు

శ్రీ ఇచ్చాపురపు జగన్నాథరావు

గదిలో కూర్చుని రేడియో వింటూంటే త్రిపతి వచ్చాడు... “ఏం బాబాయ్ అంత శ్రద్ధగా వింటున్నా రివేళి?” అంటూ.

“ఏనుంది? పాట బాసందని, కూర్చో” అన్నాను.

వాడింకా చిన్నవాడు — ఈ పాటలు వయసు ముదిరిన మా మనస్సులని పెట్టేబాటలు వాడి కేమిటి తెలుస్తాయి? ఒక్కసారి చంద్రలోకానికి ప్రయాణం చెయ్యవచ్చు; కామెన్స్ ని వెంట తరమొచ్చు; ఈ మహాశాస్త్రనిజానంతో ఏమైనా చెయ్యవచ్చు... కాని, ఒక్కగంటైనా కాలంలో నెనక్కి ప్రయాణించలేము. ఖాళీకంగా, ఇలాంటిపాటలూ, ఇతర జ్ఞాపకచిహ్నాలూ మాత్రం మిగిలి, ఒక్కొక్కసారి మనస్సుని కొన్ని సంవత్సరాలు నెనక్కి తీసుకునివెళ్తాయి. కొద్దిక్షణాలు ఈ వికాలమైన ప్రపంచాన్నీ, దానిలో తన నిస్సహాయతనీ గుర్తించుకుని మనస్సు ఏడుస్తుంది... గతించినది గతించిపోయిందని తెలుసుకుని దీనంగా విలసిస్తుంది. అందుకే మాధుర్యం ఒలికించే సుఖపూరితస్మృతులకన్న దుఃఖస్మృతులే ఎక్కువ ఉపకారులు. ఆ ఊణంలో అవి ఏడిపించినా, కొంచెం దూరమయ్యాక, వాటికి దూరంగా అవుతూండడం సంతోషం కలిగిస్తుంది. మధురక్షణాలు దూరం అయినకొద్దీ ఏడిపిస్తాయ్. దీపావళిలాగ అవి సంవత్సరానికో దశాబ్దానికో ఓసారయినా రావు... వాడింకా కుర్రవాడు. ఏం తెలుసనివన్నీ?

వాడు మాట్లాడకుండా కుర్చీలో కూర్చుని పాటలు వింటున్నాడు. నేను నా ఆలోచనలలో సాగుతూంటే సంగీతం ఆగిపోయింది... రేడియో గొంతునొక్కి, “ఏం ఇట్లా వచ్చావ్?” అని అడిగాను.

“చిన్న విషయంలో నీసలహా అవసరంవచ్చింది బాబాయ్”

సాపం! ఎంత కారణం ఇస్తాడు నాకు! ఎవరి వ్యక్తభాన్ని బట్టి వారు గత చరిత్రతో సంబంధం లేకుండా మనుష్యులు ఒకరిని గౌరవిస్తారు. వీడూ నన్నంతే.

“చెప్ప” అన్నాను.

“నేను పెళ్లి చేసుకోవాలా బాబాయ్!”

వాడు చెప్పడానికి భయపడలేదు — సిగ్గు పడ్డాడు. పెళ్ళింటే ఉద్యానవనాలలో నడవడం అనీ, మేఘాలలో రేలిఫోవడం అనీ వీళ్ళ ఉద్దేశం... ప్రతీయు వసుడూ అట్లానే అనుకుంటాడు. కాని ఒక్కసారి తెర తొలగించి వాస్తవికతకి కళ్ళు తెరిచాక అందులో నిజాలు తెలుసుకుని...

“అట్లాగా? మరేం!” అన్నాను.

వాడు నవ్వాడు... “అది కాదు. మీ సలహా కావాలి” అన్నాడు.

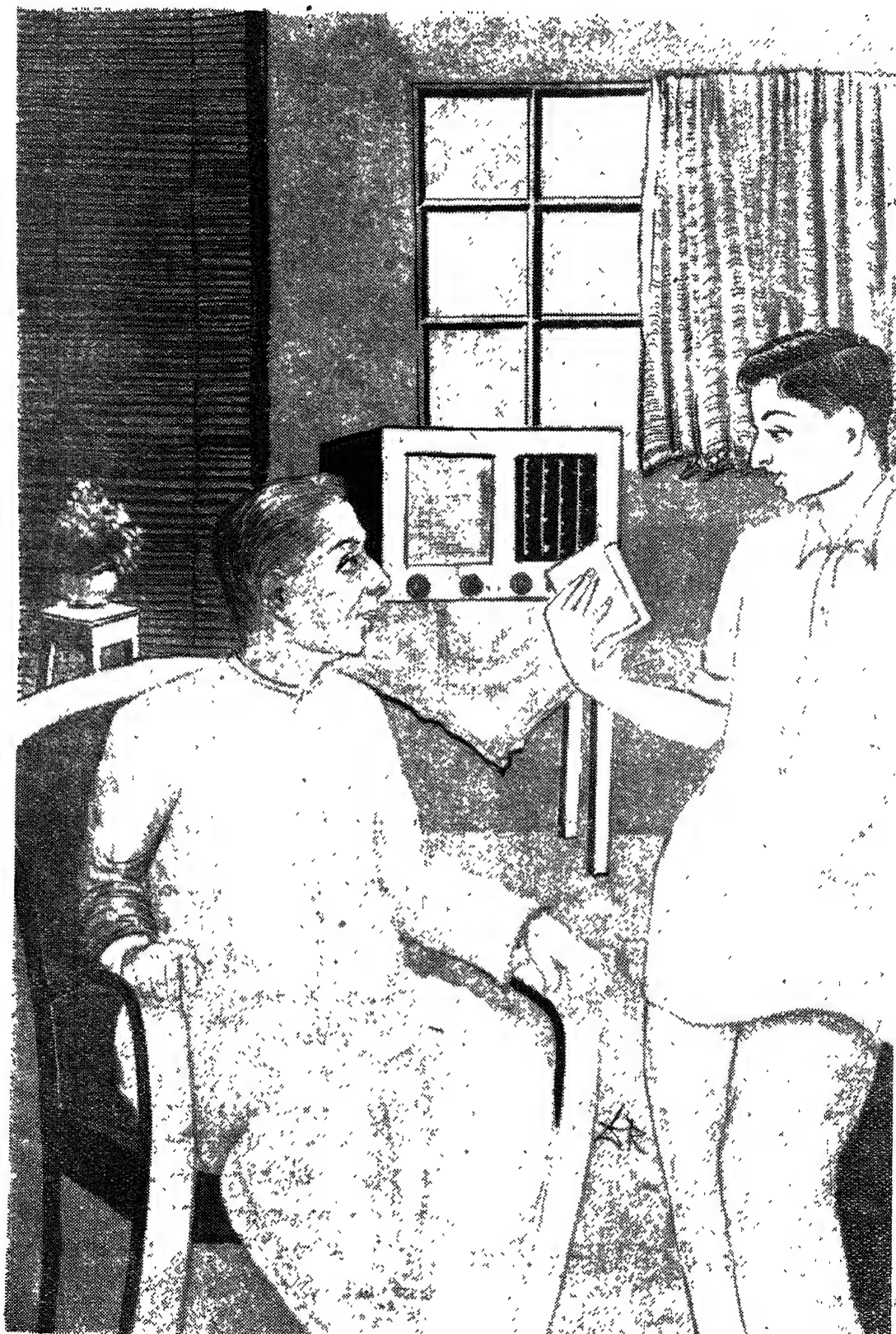
“పెళ్ళి నీ ఇష్టమోయ్. అయినా, నువ్వు పెళ్ళి చేసుకుని సుఖపడాలనే నా ఉద్దేశమూను”

“అది సరేలండి. నాన్న గారేమో రెండు ఘోటాలు మాత్రం ఇచ్చి నన్నేదో ఒకదాన్ని ఎంచుకోమన్నారు”

“ఉత్తమం. వ్యక్తిగతంగా పెళ్ళి పిల్లని పరీక్షించడం అంటే మహా ఘోరం అనుకో. ఆయన మాటప్రకారం ఏదో ఒకటి నిర్ణయించు”

బహుశా నన్నడగని సలహా ఇచ్చాను.

“అదంతా సరే బాబాయ్. కాని, ఆ రెండు ఘోటాల్లోనూ నేను ఏ ఒకటి ఎంచుకోలేకుండా ఉన్నాను”

నవ్వుకున్నాను. వాడి తరువాతమాటలు నాకు తెల్సుగా! అందులో ఏదీ బాగుందని అడుగుతాడు. సాందర్యం ఎవరికళ్ళకి వారి కోటాగ ఉంటుంది. మీకు పాపం నాకళ్ళు సమ్ముతాడు!

వాడు జేబులోంచి రెండు స్టాట్యూలు తీసి అప్పుడే నా టేబిల్ మీద పడేశాడు. ఈ పని నాకేమీ ఇష్టంలేదు. కాని వాడిని బాధించడం నాకు మరి ఇష్టంలేదు.

“రెండూ బాగున్నై” అన్నాను.

“అందుకే కష్టం అంతా” — వాడు లేలి బాయాడు.

నిజంగా ఇద్దరు అమ్మాయిలూ చక్కగానే ఉన్నాను. అయితే ఒక అమ్మాయికళ్ళల్లో తాను సాందర్యవతి ననేభావం ప్రస్ఫుటంగా కనిపిస్తూ న్నది. భార్య రూపవతి అయినంతమాత్రాన ప్రమాదంలేదు. కాని ఆ సంగతి ఆమెకి తెలిస్తేనే ప్రమాదమంతా.

“నీఉద్దేశం ఇప్పు” అన్నాను.

“మీమీద నేను పూచీపెట్టాను” అన్నాడు ప్రేమి.

“చాలా కష్టమైన పూచీ.... నేనూ సాందర్యం లపై తీర్పు చెప్పే వయస్సు వాటి బాయాను...” అన్నాను.

“అందుకే బాబాయ్ మిమ్మల్నడగటం... సమద్రంలో మునిగిపోతాన్నవాడికి దానిసాందర్యం ఏం తెలుస్తుంది?”

వాడట్లా నే మాట్లాడతాడు. అందుకే నాకంతో అభిమానం నాడంటే... పూచీ పూర్తిగా మీదని పడింది.

నా పరిశీలన తప్పేమోనని మళ్ళీ పరీక్షించి ఆ స్టాట్యూలలో ఒకదాన్ని వాడిమందుకు త్రోశాను. నాడు చిరునవ్వు నవ్వాడు.

మరికొద్దిరోజులకి వాడిపెళ్ళి అయిపోయింది. వాడిభార్యని పరిచయం చేశాడు—పార్వతి. ఆమెని చూశాక అనుకున్నాను.....తప్పక మీరు సుఖిస్తాడని.

ఇదంతా మూడేళ్ళక్రిందట.

* * *

తరువాత ఎన్నో సంఘటనలు ఒరిగాయ్. నాకు సేరినించి, వాడిపెళ్ళి అయిన మరో నెలకే, ఎదిలి అయింది. వాడు ఉద్యోగంకోసం ఉత్తరదేశానికి వెళ్ళిపోయాడు. తరుచు ఉత్తరాలుపూత్రం వ్రాశే వాడు.

ఎందుకో ఒక్కసారి జీవితంమీద నాకు విరక్తి కలిగింది. బహుశా రోజూ పనిగంటలు పనిచేయించే ఆఫీస్ పని మెదకుని పాడుచేసి ఉంటుంది. మూడు నెలలు నెలవుపెట్టి చింతపల్లి బయలుదేరాను. ఆ ఏజన్సీ ఊరులో, ఏకాంతంగా ప్రశాంతంగా గడుపుదామని.

అక్కడ చిన్న గది వాడికింది. అందులో ఉండేవాడిని. ఆ ప్రక్కన ఇంకో ఇద్దరు ఉంటూండే వారు. ఒకయ్యవకుదూ, ఒకయ్యవతీ. నేను వెళ్ళిన కొద్దిరోజులకామె నొకసారి మాళాను—ఎందుకో మనస్సు గుర్తుకోసం బాధపడసాగింది... ఎక్కడో ఆమెనిచూశా నింతసుముందు...

పగలంతా అరవిలో తిరిగి, సాయంత్రం భోజనంచేసి గదికి వచ్చేవాడిని. కనుమాపుమేరలో మానవులు లేనిచోట్లలో గడిపేవాడిని. రాత్రి ఏదో నవల చదివించి పడుకునేవాడిని. మధ్యమధ్య నిద్ర స్తోన్న నా మనస్సు లేచి కూర్చుని అడిగేది... “ఆమె నెక్కడ చూశావ్?” అని. జవాబుకోసం తవతవలాడేవాడిని. Sub-Consciousness హాకి జారిన ఆ జవాబు వచ్చేది కాదు.

ఆ సాయంత్రం వర్షం పడసాగింది. వేసవిలో వర్షాలు చింతపల్లికి కొత్త ఏమీ కాదు. మూడువేల అడుగుల ఎత్తునఉన్న అక్కడ శీతోష్ణస్థితి అది.

తగ్గాక భోజనానికి వెళ్దామని అనుకున్నాను. ఎనిమిదయేదాకా అలా కురుస్తూనే ఉంది. వాటర్ కోటు తెచ్చుకోలేదు. గొడుగులో వెడితే తడుస్తాను. నిప్పు వెలిగించి పనిమనిషి ఎప్పుడో జారుకున్నాడు.

ఆలోచిస్తూండగా అతను తలుపుతెట్టుతూ పిలిచాడు... “మాస్టారూ!” అంటూ.

లోనికిరాగానే, “ఈపూట వర్షాటలోకి వెళ్ళకండి. మా ఇంట్లో భోజనం చేద్దురుగాని. ఇంకండి” అన్నాడు... పాత మిత్రుడల్లే మాట్లాడాడట.

కేవలం మర్యాదకోసం వద్దన్నాను. చివరికి పెళ్ళికొడుగు తప్పలేదు. ఆమె వడ్డిస్తోంది! నాల్గిద్దరూ అన్నా, చెల్లెళ్లని తెలిసింది. వారి వివరాలన్నీ అడిగాను. నాకు సంబంధంలేని ఊరు వాళ్ళది.

కాని, ఆమె ముఖం చూసినకొద్దీ ఎక్కడో చూచాననేవిషయం ఇంకా స్ఫుటంగా జ్ఞప్తికి వస్తోంది... కాని ఎక్కడ?

అయితే, ఆమె కళ్ళు దుఃఖంతో బరువెక్కి యున్న, ఆమె ముఖాన్ని చూస్తుంటే గ్రహించాక నా ఆలోచనలు సాగలేదు.

* * *
రామారావు నేనూ స్నేహితులం ఆవడానికి చాలాకాలం పట్టలేదు. అతను వయస్సుకి నాకంటే చాలా చిన్నవాడు; కాని మంచిభావాలున్న మనిషి. అక్కడ, ఏదో ఆఫీసులో పనిచేస్తున్నాడు.

అరేని సంభాషణనిబట్టి ఒక్క సంగతిమాత్రం తెలుసుకున్నాను: ఆమె భర్త ఈమధ్యనే పోయాడని.

అనుదినమూ నేనూ అతనూ షికారు పోయే వాళ్ళం. ఆరోజు ఆమెనీ రమ్మన్నాడు. మొదట రానన్నది. తిరువాళి బయలుదేరింది.

ముగ్గురమూ కొంతదూరం నడిచి ఓచోట కూర్చున్నాము. ఆమె దూరంగా కనిపిస్తున్న కొండలపై పులిదొంగగా మాట్లాడున్నది. రామారావు నేమ్మదిగా సంభాషణలోకి దిగకుండా తలవంచుకుని గీతలు గీస్తున్నాను. ఆ మహాప్రళయ ప్రకృతిసౌందర్యంలో, సెడదెన్నో పరుగులు నేస్తున్నది. ఆమె కొంత దుఃఖం ఎందుకు వచ్చిందీ అని ఆలోచిస్తున్నాను నేను.

ఉన్నతమైనవోటుంచి కనపడాల్సినట్లు కనిపిస్తున్నాయి దూరంగా కొండలు. స్వేచ్ఛగా ఎగురుతూ సంతోషంగా ఆరుస్తున్నయే పక్షులు.

“ఏమిటి క్షామలో ఆలోచిస్తున్నావ్?” అన్నాను రామారావు. క్షామల మాటలాడలేదు. ఒకసారి ఆమె కళ్ళేర్రబడ్డాయేమో ననుకున్నాను.

చుర్ర కొద్దినిముషాలు నిశ్శబ్దంగా గడిచాయి. ఎందుకో, కాలంలో ప్రయాణంచేస్తూన్నట్లు అనిపిస్తోంది. ఎవరినుట్టాకు వాళ్ళం ఆలోచనలో పడ్డాము.

“చాలా ప్రకాంతంగా ఉంది కదూ?”

రామారావు మొదలు పెట్టాడు. “ఔను. చాలా” అన్నాను.

“ఈ ప్రకృతినంతటినీ మనంమాత్రం అనుభవిస్తున్నాం... పెద్ద పెద్ద పట్టణాలలో దుమ్ములో గూలిలో నలిగి మనుష్యులు...”

“మనంచేసిన పూర్వం” అన్నాను.

క్షామల తలదించుకుండా దూరాన కిబిరాలనీ, మేఘాలనీ పరికిస్తూన్నది. ఆమెని మాటలాడించాలని ప్రయత్నిస్తూ రామారావు: “ఏమిటా... ఏమిటా... చిస్తున్నావు అంత తీక్షణంగా?” అన్నాడు.

“ఏం లేదన్నయ్యా... నానూటే నే నాలో చించుకుంటున్నాను. పార్వతి ఏం చేస్తుంటుందా... అని” అన్నదామె.

“నీకా ఆలోచనలిప్పిస్తే ఇంకేమీ రానా?”

“ఎలా అన్నయ్యా...” గాఢచింతగా క్షామల ఆగి తలవంచుకుంది. నేను మాట్లాడలేదు. ఈ వ్యవహారం రోజురోజుకీ లోతులకి వెళ్తున్నది.

“ఆమె ఇట్లా ఆవడానికి కారణం... ఒకమనిషి అని చెప్తే మీరు నమ్ముతారా?” రామారావు నాతో అన్నాడు.

“కారణమ... ఎలా?”

“అతనికి తెలిస్తేమోలెండ్రి... ఈమె క్లాస్ మేట్ పార్వతి. జరిగినకథ ఏమిటంటే, మానాన్నగారు చనిపోతూ దీనిపెళ్లి కర్లమాడాలని పట్టుపట్టారు. దీనికి క్లాస్ మేట్ పార్వతి అనే అమ్మాయి ఉండేది. వాళ్లలో సంబంధంకోసం ప్రయత్నిస్తూండగా, చూకొసంగతి తెలియక, మేమూ ఆ సంబంధంకోసం ప్రయత్నించాం.

“పెళ్లికొడుకు చదువుకున్నవాడట. మమ్మల్ని పోటీ పంపమన్నాడు మూడోరోజుకి మాసంబంధం కాక, పార్వతిని అతను ఎన్నుకున్నట్లు తెలిసింది.

“నాన్నగారికి రోజురోజుకీ ముడుగుతుంది. ఆయనకోసం తొందరపడి. చురో సంబంధం వదిల్చాము... పెళ్లి అయిపోయింది.

“మరోసంవత్సరం తిరిగేసరికి అతను చనిపోయాడు... ఈమె ఇలా...”

నదిలో వేగంగా ప్రయాణిస్తూ ఏవో కొంపకి తగిలి ఢిక్కనడానికి తొందరపడే పడవలా నామనస్సు గింజుకొంటూంది.

“దీనిలో ఇతరుల ప్రమేయం ఏం ఉందండీ?” అన్నాను.

అతను పొడిగా నవ్వాడు: “అక్కడే (Tragedy) అంతా ఉంది... ఆ మొదటి పెళ్లికొడు కేంచేశాడో తెలుసా? ఒక స్నేహితుణ్ణి ఆశ్రయం పొందాడో అలాంటి తన కొకటి ఎన్నమన్నాడు. అతను పాఠ్యశాలలోని ఎన్నేడు... మానవ మాత్రులందరూ! ఆరేనే స్వయంగా ఎన్నుకుని ఉంటే శ్యామలనే ఎంచుకొనేవాడేమో... ఈ పర్యవసానం రాకపోవునేమో నని అనుకుంటూంటాను...”

నాతల తిరుగుతోంది. ఒక్కసారి శ్యామల కళ్ళలోకి చూశాను. అవి నీళ్ళతో నిండి, ఏవో తాపాలనిస్తూన్నట్లు కనిపించాయి. ఒక్కసారి ఘుం కన్నుకుని ఆమె చెక్కిచెక్కి విడ్డూరింది.

నా జ్ఞానం, నా విశ్రాంతి, నా అహంకారం, నా సౌందర్య పరిశీలన... అన్నీ ప్రపంచమారుతంలో ఎగిరి రాళ్ళకి ఢిక్కంటున్నాయి. వెయ్యికోళ్ళతో శ్యామల నన్ను శపిస్తున్నది.

ముఖంనిండా చెమట పోసింది. మాడేశ్వ క్రిందట నా చేతిలోని ఫోటోలని కాగితాలుగా చూశాను; అంతే. వాటివెనుక రక్తంమాంసంతో కూడిన మనుష్యులన్నారని నేనెన్నడూ అనుకోలేదు. ఈ నిమిషంలో ఈ శోకదేవత నా అజ్ఞానాన్ని బయట పెట్టింది.

“ఎందుకండీ అలా ఉన్నాడు?... అని అడిగాడు రామారావు. మెల్లని మనస్సుకుని ఉంటాడు... “ఎవరికర్థం కెవరు బాధ్యులు చెప్పండి! ఏం చెయ్యగలం?” అన్నాడు.

“కాదులేండి... ఈ విషయంతానికి నాంది వేసిన మహానుభావుణ్ణి నేనని ఎట్లా చెప్పడం? మనస్సు దుర్బలంగా ఉండడంమూలాన్నే ఇంత నీచమైన పనులనికూడా చేయించగలదు మనిషిచేత... ఆ దౌర్బల్యంలో అంత బలం ఉంది.

“అతని స్నేహితుడూ ఇంత దారుణమైన ఫలితాలంటాయని ఏమాత్రం అనుకోగలిగినా, అలాటి సహాయం చేశాడూ కాదేమో” నన్నాను.

“అది నిజమే లేండి... కాని మాకేమనిపిస్తుంది? అలానిమూలంగానే ఇదంతా జరిగిందని కదా?... కష్టంలో ఉన్నవాళ్ళకి దానికి ఒక కారకుణ్ణి పోషించుకోవడమూ కొంచెం ఉపశమనమేకదూ!”

బేను..... అంతమాత్రాన అంతే అదృష్టవంతుడే!

“ఇంకే ఆ స్నేహితు డెవరో తెలుసా?” ఉంతలేక అడిగాను.

“ఎవరైతేనేం లేండి... తెలుసుకోవలసిన ఆవసరమాత్రం ఏముంది? అతనినిదా పగ తీర్చుకుంటే మాకేం బిరుదుతుంది?”

కొంచెం చీకటి పడుతూంది. నా మనస్సులో పూర్తిగా చీకటి పడ్డది. ఇంటికిపోడానికి లేచాం.

ఆరాత్రి అన్నం సయిందలేదు. ఉదయం బెడ్డింగ్ సర్దాను.

* * *

శ్రీపతిని ఒకసారి చూడాలని చాలాకాలం నించి అనుకుంటున్నాను. ఈ సంఘటన జరిగాక వాడిని చూసే ఉబలాటం ఎక్కువైంది.

వాడప్పుడు ఖరగ్ పూర్ లో పనిచేస్తున్నాడు - గైల్డ్ లో. అక్కడికిని బయలుదేరాను.

ముందు ఉత్తరం వ్రాశాను. — ఇల్లెక్కడో వ్రాయమని. బాబుగా టెలిగ్రాం ఇచ్చాడు.

ఆ అడ్రస్ నిబట్టి వెళ్లాను.

తెలుపుతీసి పాఠ్యశాల తెల్లబోయి నిలువబడింది. అప్పటికాంతే, సాగనూ ఆమె కళ్ళలో కనపడక, నేను ఆశ్చర్యంగా చూడసాగాను.

“రండి” అంది పాఠ్యశాల. లోపలికి వెళ్లాను. ఒకగది నాకోసం ఉంచారు. స్నానంచేసి బట్టలు మార్చుకుని అందులో కూర్చున్నాను. పాఠ్యశాల బిస్కట్లూ, టీ పట్టుకొచ్చి, “ఆయన సాయంత్రం దాకా రారు. విశ్రాంతి తీసుకోండి” అన్నది.

“నేను బిస్కట్లు తినడంలేదు. టీ ఉంచండి” అన్నాను.

“ఆయన అట్లా చెప్పారు... కొంచెం తినరూ? ... నామీద మళ్ళీ ఆయన కోపగిస్తారు. నేను ఇవ్వలేదనుకుంటారు”

ఆమె ఆదరాన్ని సుశువుగా కాదనలేక పోయాను.

“మరి — నన్ను ‘మీరు’ అనకండి”

నేను చేసిన పొరపాటుని గ్రహించుకున్నాను. నా సవశవస్తువు కేశాలు గౌరవాన్ని పొందుతున్నాయ్!

టీ త్రాగి పడుకున్నాను. సాయంత్రం లేచే సరికి శ్రీపతి గొంతుక వినిపిస్తోంది.

“నువ్వు వట్టి మృగానివి... ఆయన మనకి తండ్రెవంటివాడు. ఒక్కరాత్రి పనుందంటే అలా అవుతావేం?”

పార్వతి బే అనుకుంటాను... బాధగా, గాఢదికంగా, జ్ఞాన... ఆ నే గొంతుక వినిపించింది.

నా కెవరో బల్లెలతో పొడుస్తూన్నట్లయింది. శ్రీపతి... ఆ యువకుడు... ఇంక పసుల్యంతో ప్రవర్తిస్తున్నాడా?

ఇంతలో శ్రీపతి నాగదిలోకేవచ్చి, తెల్ల బోయి, “లేచారు బాబాయ్! ఎన్నార్యకి!” అన్నాడు.

ఆ అనందింపు గతి ఊతాల చరిత్రని మరిచి పోయాను. ఇద్దరమూ ఏ కారుకని బయలుదేరారు.

అ నేక విషయాలని గురించి మాట్లాడుకున్నాము. చివరికి వాడి సంగతి వచ్చింది.

“బాగా నే వెళ్తుంది అంది... వానికి బోత్రిగా నాగరికత లేదు. అన్నీ కల్పించుకుని బాధ పెడుతుంది. మూడేళ్ళనించి ఇంతే బాబాయ్... మనశ్శాంతి లేకుండా చేస్తూంది. శ్రీపతి చిన్నవిషయానికి కలుగజేసుకుంటే ఎట్లా విడవడం చెప్పండి?”

మనస్సుపైజే కొన్ని సమైక్యపోట్లుతిండి. ఈపోట్లొక చాలా బాధాకరాలు కాలేవు. అందుచేతనే వాడు చెప్పినదంతా నేను నిర్వికారంగా వింటూ ఉండి పోసాగాను.

“నువ్వు కొంచెం సర్దుకోవాలి...” అన్నాను.

వాడు పొడిగా నవ్వాడు. “మీ కన్నీ తెల్లు బాబాయ్ నన్ను గురించి — నేనంత సుశువుగా నిశ్చయానికి వస్తానా బాబాయ్?” అన్నాడు.

“నాకు తెలుసుగా...” అన్నాను.

“అన్నీ చేసి మాతాను. కాని లాభం లేక పోయింది బాబాయ్... చివరికి — తప్పని సరిగా సరిపెట్టుకున్నాను”

“నా మూలంగా నీ మనశ్శాంతి పొడైంది. ఆరోజు...” కష్టంగా అంటూన్న నామాటలకి అర్థం వచ్చి... “మీమీద నేనేమీ నింద వెయ్యడంలేదు బాబాయ్. ఇద్దరిలో మీరు మంచిపిల్ల నే నాకోసం ఉద్దేశించారని నాకు తెలుసును. మానవుడు కొంత దాకా ప్రయత్నించి విధికి వదలడం తప్పదు. ఎవర్నన్నా తన దురదృష్టానికి నిందించడం మూర్ఖత్వం...”

ఇంకేమీ మాటలడ లేదుమేము.

రాత్రి Night Duty ఉందని శ్రీపతి వెళ్ళి పోయాడు. ఫోజనంచేసి ఉర్తెరాలురాస్తూ కూర్చున్నాను.

“ఇక్కడ రేడియో ఉందండీ. మీరు పెట్టుకోండి” అంది పార్వతి. “అట్లా నే” అన్నాను.

కాని పాటలు వినేంత తేలిక గా లేదు మనస్సు. లైటార్ని పడుకున్నాను — ఆలోచించసాగాను.

కొద్దిసేపట్లో ఎవరో — పార్వతి వీడుస్తూందని గ్రహించాను. నా క్కొన్నట్లుగా కిరుకోలేక పోయాను.

లైటువేసి, ఆమెని పిల్చాను. కొద్దిసేపట్లో వచ్చింది. సుఖాన దుఃఖపు చిన్నెలు కనపడనే లేదు!

“ఎందుకమ్మా వీడుస్తున్నావో?”

“నేనా?... లేడీ!...”

“నేను విన్నాను — నిజం దాచకమ్మా. నాచేతిలో ఉండేవని చేస్తాను...”

ఆమె ఆగి ఆగి ఒక్కసారి... “ఒకసారే నా బ్రతుకంతా పాడుచేశారు. ఇంకా ఏం చేస్తారు!” అన్నది.

“నే నిట్లా జ్ఞానందని కలగన్నానమ్మా?... వాడు నిన్ను బాధ పెడుతున్నాడా?” సాధ్యమైనంత వరకూ తిన్న చెబ్బ దాచుకుంటూ అన్నాను.

“బాధ... రాత్రంతా ఎవరింట్లోనో పడక... నోరెత్తిలే బెబ్బలు...”

ఆమె నెక్కినెక్కి వివ్వసాగింది — తక్షణం వెళ్ళిపోయింది.

రాత్రంతా బాగరం చేశాను.

* * *

ఉదయం బెడ్డింగ్ సర్టి వెళ్ళటానికి బయలుదేరేను. పార్వతి సుమ్రందాకా వచ్చి నా ప్రయాణ సన్నాహం చూసి తెల్లబోయింది.

“వెళ్తున్నానమ్మా...నీ జీవితంతో ఆట ఆడినం దుక్కు తీమించు” అన్నాను.

“మీరు అడుగు పెడితే వట్టు...రాత్రి తొందరలో అన్నమాటలకి తీమాపణ చెప్పకుంటాను... కోపగించకండి” అన్నది పార్వతి తిలవంచుకుని.

“మరసారా, పశ్చాత్తాపమే కాని, నీమీద కోపం ఏమీ లేదమ్మా...” అన్నాను.

“అయినా, వెళ్ళనద్దండీ...ఆయన చంపేస్తారు...”

కాళ్ళకి బంధం పడ్డది...వా పో'చ్చేవాకా ఆగక తప్పింది కాదు.

కాఫీ తాగుతూంటే, పార్వతే మల్లా రాత్రి ప్రసక్తి తెచ్చింది...వారించాను.

ఆ సాయంత్రం ఎన్నో అబద్ధాలాడి, ఇంటికి బయలుదేరాను. రైలక్కుతూ శ్రీపతితో అతి పయస్నింమీద ఆనగలిగాను...“విధికి ఎలానూ

వదిలిపెట్టిన నీ జీవితా న్నామె సుఖానికి కొంత వినియోగపడనీ” అని.

రైలులో కొంచెంసేపటికి నిద్ర పట్టింది.

నా గదిలో కూర్చున్నాను...లేడియో వింటున్నాను.

శ్రీపతివచ్చి కుర్చీలో కూర్చుంటూ నాచేలికి రెండు ఫోటోలని ఇచ్చి, “ఈ ఫోటోలు చూడండి బాబాయ్. ఒక ఆమ్మాయిని పెళ్లి చేసుకోవాలి. నా కళ్ళకంటే చూ కళ్ళని నే వెక్కుబ్బగా నమ్ముతాను. ఏ ఆమ్మాయి బాగుందంటాను?...అని అడిగాను.

రెంజింటిని పోలిందాను. ఒక ఫోటో ఎందు చేతనో వాడికి ఇవ్వడానికి నిశ్చయించాను...కాలి, ఏదో బలీయమైన శక్తి నా చేతిని రెండో ఫోటో మీదికి సంప్రతించి. ఏదో మహాశక్తి ఆ భావాన్ని కూడా దూరంచేసి, నా చేతిని పార్వతి ఫోటో దగ్గరకి పంపింది...నవ్వుతూ వాన్నే వాడికిచ్చాను.

పెద్దగాలి వేసింది. రెండో ఫోటో కిటికీ లోంచి ఎగిరింది. నేనూ శ్రీపతీ, నవ్వుకున్నాము.

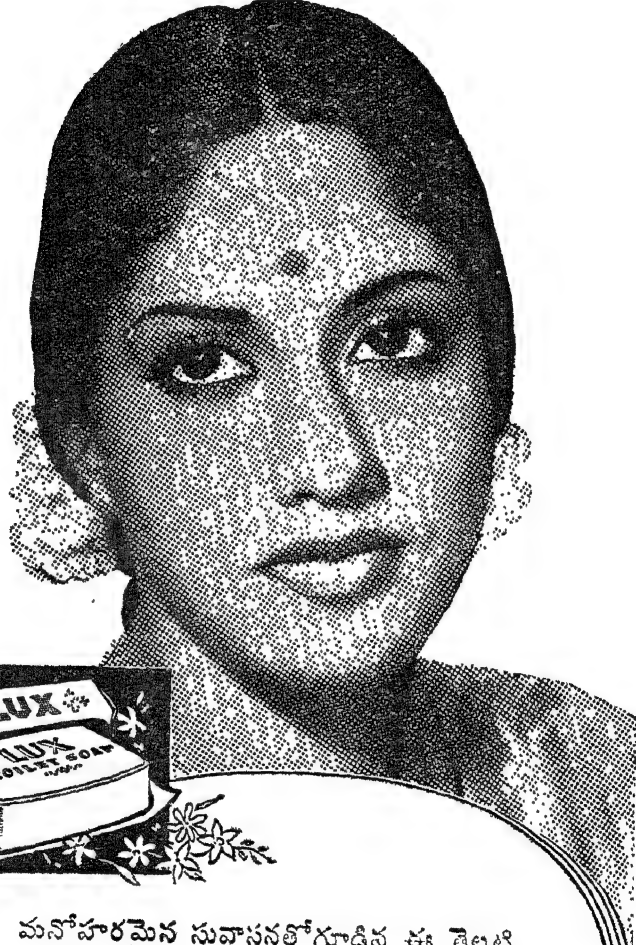
నాకు తెలివితచ్చేసరికి పొలాలూ చెట్లూ కిటికీ లోంచి వేగంగా ప్రచూణం చెయ్యడం చూశాను. అటువైపు తిరిగి చుట్టూ కళ్లు మూసుకున్నాను.

“లక్స్ టాయలెట్ సబ్బు

చర్మ సౌందర్యమునకు శ్రేష్ఠమైనది”

అని ఎస్. వరలక్ష్మి చెప్పుచున్నది

మనోహరమైన సువాసనతోగూడిన ఈ తెల్లటి
చుద్ద సబ్బుతో మీ చర్మమును మనోహర
ముగా నుంచుకొనండి!

సినిమాతారలకు
సౌందర్యమునిచ్చు సబ్బు

విషా దాంత వివాహా ★ ముహూర్తము ★

శ్రీ రాజ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమూర్తి

(ప్ర) పంచమలో ఎన్నియో రకముల వివాహములు వినియున్నాము. వైవాహిక జీవితమున మహాక్షేత్రము ననుభవించుచు నవియునున్న శ్రీరత్నములు పలువురున్నాడు. నానా విషములుగా, వియోగ దుఃఖములపాడై, కుటుంబమున్న యువతీమణులు ఎందరో కలగు. కాని, శ్రీమతి—యొక్క వైవాహిక దుఃఖచరిత్ర అభూత పూర్వము; మహాభయము; హృదయ విదారకము. జ్యోతిర్మాస్త్ర పరిశోధనపరాయణులగు చదువరులకు ఐదువయోగపక్షగల విషయములు కొన్ని ఈ విషాదాంత వివాహ సందర్భములో కానవచ్చుటచే, ఈ కథ వ్రాయ బూనితిని.

ఈ క్రిందనున్న దే ఆమె నిరయవరాగ చక్రము. సవాంశకుండలి సయితము ప్రక్కనే చూపబడినది :-

	చ		శ
గు	రాశి కుండలి		ల క్ష్మ
రా			
	ర	బు	

ప్రశంసలో నుండునది వైవాహిక జీవితమున టచే, సప్తమభావమును మాత్రము ముఖ్యముగా పరిశీలింతము. ఆ భావములో రాహువున్నాడు. కర్కాటకములో నీచకుజుడు కుటుంబభావములో నుండుట. ఇవి దోషము లనవచ్చును. బునా, కర్కాటక లగ్నమునకు కుజదోషములేదను అపవాద మొకటి యున్నది. సప్తమాధిపతి శని, పండ్లెండవ రాశిలో నుండి, లగ్నభావములో నే నిలిచినాడు. సుభగహమగు బృహస్పతి సౌభాగ్య స్థానములో

నున్నాడు. ఆర్యపూర్వదృష్టి ఈ కనిపై నున్నది. కనుక, శని ఆంధ్రుడనటేను. సప్తమములోనున్న పుజానికి సప్తమభావమునైన దృష్టిలేదు. బృహస్పతి వైన కుజాని దృష్టియున్నది కాని, సప్తమగు సవాంశరచిత్రలేకదా? చవాంశో, కుటుంబాధిపతి కనిబలపడినాడు. అంశలగ్నమునకు దక్కని కురుదృష్టియే కలగు. సప్తమభావదృష్టిలేదు. మొదటగా మీద, సప్తమభావము మిత్రఫలముకలది యనవచ్చునేమో? ఇక, చంద్రులగ్నమునుండి సప్తమ స్థానములో దక్షిణహము బుధుడన్నాడు. ఈ బుధుని వైన కుజదృష్టి దోషమునవచ్చును. కాని, ప్రబలమైన కురుదృష్టికి వేలమొచ్చుకదా? ఈ యోగములు సప్తమభావ ఫలమును సందర్భముగా చెరచినవకట మాత్రము కష్టము.

కు	బు గు	శ	రా
	అంశ కుండలి		
ప్ర			ల
శ		చ	

జన్మనక్షత్రము భరణి. జనన కాలమునకు ఉడుదకా పద్దతిలో శుక్రమహాదకా శేషము 5 స॥, 11 మాసములు, 21 దినములు.

ఇంచుమించుగా, ఇరువదిరెండు సంవత్సరముల వయస్సు వచ్చునప్పటికి చంద్రమహాదశ ముగిసినది. చంద్రుడు లగ్నాధిపతి; సప్తమాధిపతి (శని) కి

భాగ్యస్థానములో నున్నాడు. ఇతనికి భాగ్యస్థానములో భాగ్యస్థానియందును. ఈ చంద్రునిపైన పాపగ్రహ దృష్టి కానరాదు. అంతా బాగున్నది; అదృష్ట మొక్కటే కదవ. జాతకురాలికి వివాహమే కా లేదు. అనిచోగా, ఈ దశలోనే జాతకురాలి తల్లి తండ్రిలకు వివాహ విచ్ఛిన్నమై అయినది. సనవంతుల ఇంటి ఏకపుత్రికయగు జాతకురాలి తల్లిని అభ్యాసము లింకి పరిత్యజించి, చట్టసమ్మతముగా, విడాకులు సంపాదించుకొన్నాడు. జాతకురాలిని, తమ్ములను, రెల్లిన సహా, పోషించుభాగ్యత మాతామహులపైన పడినది. కాని, దైవము ఓర్వలేదు. ఆ మాతామహులు, మాతా మహిసహా, ఈ చంద్రదశలోనే పరలోక ప్రయాణముచేసినారు. తరువాత కొన్నాళ్ళకే, గిట్టనివారి పుట్టులమలనేమి, దామాదుల కోర్కు వ్యవహారముల వలన నేమి, జాతకురాలి తల్లి తన తల్లితండ్రుల ఆస్తిని స్వాధీనమును బోగొట్టుకొన్నది. సంసారము అనాధ స్థితికివచ్చి పడుచాట్లు పాలయ్యెను. ఈ సాభాగ్య మంతా చంద్రముహూర్తలోనే! లగ్న దశమాధిపతు లకు గల పరివర్తన రాజయోగపు ఫలమేమో!

నక్కని తెలివితేటలు కలసి జాతకురాలూ మంచివాగ్ధోరవి ఆమెది. కొంతకాలము కలాశాలలో నిద్రపోసింది నెగినది. కాని, ముగ్గురు తమ్ములతో సంతానమును, అనాధయగు తల్లిని సయితము, పోషించుచున్న భారము మృత పరిపాకవశమున తన శ్రమ బడుటచే, ఆ వివేకవతి విధిలేక ఏదో ఉద్యోగము చేసి ప్రకరించి ద్రవ్యార్జనమునకు ప్రానుహవలసి వచ్చెను. తన వివాహము, స్వార్థము, మానుకొని సర్వరక్షల నుపయోగించి, దైవముతో, పట్టుదలతో, ఆమె సంసారమును కుజుమహాదశలో నిర్వహించినది. శస్త్ర ఇంటిలో కాపురము చేయుచున్నయెడల, తమ్ములను, తల్లిని, పోషించుట సామాన్యముగా స్వాధీనముకాదు కనుక, యవ్వనపు ఆశలను అణచి పెట్టి జాతకురాలు వివాహపుప్రస్తావమే తలపెట్టలేదు. గొప్ప స్వార్థ త్యాగ మామెది.

రాహుమహాదశ ఆరంభమైనది. సప్తమభావములోనున్న రాహువు ఊరకుండెగలదా? ఇంతలో, ఎప్పుడో, వయస్సు ముప్పది సంవత్సరములు దాటినది. వైవాహిక జీవితమును సంపాదించుకోవలెనను ఆశ మనుస్సులో చేలరేగకుండా ఆ తరుణి ఎంత కాలము కడవగలదు? కాని, సంసారభారమును నిర్వహించు వారులేరు. పొంగి ప్రవహించుచున్న తారుణ్యము వలన తీయని ఆశ లొకనైపు, స్వసర్వ నిర్వహణ నుండి శ్రద్ధ వేరొక్కనైపు, ఆమె మనుస్సులో ఘర్షణమునకు వచ్చినవి. ఇంతలో, రాహుమహాదశలో సప్తమాధిపతి శని అంతరమురాగా, ఆస్పర్శలో కడుగు ఆశలే గలిచెను. ముప్పదిఅయిదు సంవత్సర

ముల వయస్సులో, ఎవడో, దర్శనీయ విగ్రహము కలిగి, నలువది సంవత్సరములు వయస్సుగల అనురూపుడైన పురుషుని కడు, తగిన అంశములోనున్న వారు, వివాహము కావలెనని కోరునారు, దైవవశా నుగా జాతకురాలి కంటబడి ఆమె హృదయము నాకర్షించెను. ఇన్నియేండ్లుగా, ఇహపకచ్చిదాలు కట్టుకొనియున్న ఆ యువతి దైవ్యము పలుచదానివది. ఈ సడవకాశము వ్యర్థపరచుట ఆమె దృష్టిలో యుక్తముగా నుండలేదు. తగువాత అచిర కాలముననే నిశ్చయము. తటాలున వివాహమునకు వారిరువురు సమ్మతించినారు. కంకణబలము కలిసివచ్చినదని అందరు సంతసించిరి. ఆ పురుషుని జాతకమును పరీక్షించ వలెనను శ్రద్ధ ఆమెకు కలుగలేదు. పరీక్ష చేయించినచో, కార్తాంతికులు ఒకటిహాయి ఒకటి చెప్పిరని, మనుస్సునకు లేనిదాని సంజేయములు రాగలవు. వివాహమునకు అసాధ్యమనిపించునంత వయస్సువచ్చినది. అందులో, ఆమె పరిస్థితులు వైరము ఆకర్షకములుగా లేవు. తగినవగుడు లభించుచు మహాప్రయాస, ఆ వయస్సులో అందకాదు దొరకుట మరింత అపురూపము. ఇట్టి సందర్భములలో సులభముగా, వైవాహికావ్యయమువలన, వచ్చినవానిని గూర్చి జాతకాది పరీక్ష చేయుట అసంగతము కదా? వరుడు సయితము జాతకపు పట్టింపు లేనివాడే. సాధ్యమైనంత త్వరలో వివాహము జరుపుటే మేలని వారిరువురు నిర్ణయించినారు. అందు బాటలోనున్న ఏ సక్షత్ర గూఢకుడో, ఏ పురోహితుడో, మహూర్త మొకటి వారికి నిష్ఠపరచి ఇచ్చినాడు. వివాహముహూర్తము మహదానండుముతో జరిగినది. సున్యరాలనైతినని జాతకురాలు నెమ్మదిపడినది. త్వరలోనే నిషేకమునకు తగిన సుభదివ మొకటి దాచుకొని తన సంసారమును తాను చేరుకోవచ్చునని ఆశ.

వికృతి సంవత్సర మాఘశుక్ల దశమినాడు జరిగినది వివాహము. నాడు సుక్రవారము; నక్షత్రము మృగశిర. దిన పుద్గిరమ్యముగా నున్నది. గోచారములో జాతకురాలికి ఆరింటి శని, పదునొకొం డింటి గురువుగల కాలమువి. గురు శని బలము బాగున్నది. మహూర్తము శేషతుల్య. ఇంకేమి కావలయును.

ఆనాడు సాయంకాలము 5-30 పి. ఎం. (I.S.T.) గంటలవేళ మహూర్తము. ఉత్తమముని గోధూతి లగ్నమును నిర్ణయించినారు కాబోలు? నిర్ణయించిన కాలమునంటే నిర్విఘ్నముగా శుభముమహూర్తమును సాధించినారు పురోహితులు. నిరాశంబరముగా, ప్రంశాంతముగా, మూడు ముగ్గు పడినవి. వధూవగుల అంతస్తుకు, వయస్సునకు, ఆశ్రమమునకు తగినరీతి వివాహము జయప్రదముగా జరిగినది. జాతకురాలి ఉత్త

హామ పండినది. విండ్లకొలదిగా, అరెలు నెరవేరని నిండు జవ్వనములో గురుకలు మ్రింగుచుండిన యువతి కదా ఆమె ?

ఆ ముహూర్తమునకు స్వప్నగ్రహముందలి ఈ క్రిందనున్నది. ఉపయుక్తములైన కొన్ని సహమ దింగువులు, ఇంద్రాది నూతన గ్రహములు ఇందు చూపబడినవి.

రా 20-20 కు 19-35 కు 19-32 కు 14-45 VII 11-51		X 10-50	చ 25-36 భ.మ. స 29-38
ర 27-1 బు 10-10	(సాయనము) వివాహ ముహూర్తము.		వి.స. 5-0 వ 5-42 (వ)
			I 12-16 యమ 20-12 భ స- 23-58
పు.స. 10-61	వి.మో స 20-57	శ 1-17 R ఇ 19- 21 R	కే 20-20

[సూచన :—

వ = వరుణుడు ; ఇ = ఇంద్రుడు ; యమ = పూర్వ. భ స = భర్తృ సహమము. పు. స. = పుణ్య సహమము. వి. మో. స. = వివాహ మోక్ష సహమము. భ. మ. స. = భర్తృపుత్ర సహమము.]

ఈ ముహూర్తపు చక్రమును త్రిణమాత్రము గమనించినచో, పాతకముహాశయముల గుండియ లవియ గలవు. చిత్తగింపుకు,

కేంద్రములలో శుభగ్రహములు లేవు. గ్రహములే ఉండరాని సప్తమభావములో బుధుడున్నాడు. బుధుడు శుభగ్రహమైనా, ఇది పెండ్లికి మహా దోషము. ఈ క్రింది వాక్యము చూడుడు :—

“క్రూరోవా, యదివా సౌమ్యా
లగ్నా చ్ఛందాచ్చ, భేదరః,
ఏకోవాయది జామితే,
పత్యూః ప్రాణ హరోభ నేత్ ”

(సప్తర్షి మతము).

అందులో బుధుడు కుటుంబాధిపతి. వివాహకాలములో ఇతడ స్త్రీమంచుచుండెనని అర్థము !

వివాహమునకు రహస్యము ముక్కొకటి గలదు. ముందు ఈ బుధునినుండి సార్థకేంద్రవేగము గలది గిండుకొన్న శంక్రుడు ఆముగ లేబున్నను నొప్పట్టిలో లగ్నాధిపతియగు రవికి, కేంద్రవృత్తిలో భర్తృసానాధిపతియగు శనికి, సంయోగముతో వరుణునికి, అందఱేయుటకై పగవిగుచున్నాడు. ఈ తేజోదానము రవికి 8 30 పి. ఎం. (1 st) లో వరుగును. అప్పటికి వివాహపు రెండు ముగిసియుండుగలగు. తెల్లవారి 4.42 పి. ఎం. (1 st) లో 70 ఈ తేజును సంపాదించగలగు. అప్పటికి వివాహ సంరంభము శాంతించియుండును. రెండువారి ఆ మధ్యాహ్నము 1.40 పి. ఎం (1 st) గంటలకు ఈ తేజును వగణగ్రహమును చేరుకోగలగు. అది, అప్పుడేమో? వివాహసహమ దింగువు వరుణుడేమో? గమనే ఆశ్రయితో అభిలషించుచుండుట హాసక మహాశయములు గమనించియుండును. పైనిక నిలనవలయున ఈ దింగువు అప్పటికి వగణగ్రహ సంయోగము నందే ఉండగలగు. అగుటచే, మహావోషమాశ్చర్యమైన బుధుని తేజస్వతీ చంద్రుని దౌత్యమువ్వారా లగ్నాధిపతిని (పెండ్లికూడుగును), సప్తమాధిపతిని (పెండ్లిమనూరుని) కలుసుకొని, తగువారితో అచిరకాల మందే, వివాహసహమము వైదున్య వియోగ కారి వరుణునితో చేరుకోగలవనుట ! ఇది ప్రమాదకారి !

అష్టమ స్థానము నొక్కసారి కటాక్షింపుము. అచట గొప్ప కోలాహలము జరుగుచున్నది. గురు, శుక్ర, కుజ, రాహువులచట సమావేశమైనారు. అష్టమ స్థానమును సామాన్యముగా, సాభాగ్యస్థాన ముచట మనవారి సంప్రదాయము. అంగారక వారమును మంగళవారముగా వ్యవహరించినట్లు కాబోలు? వరాహమి హిరాచాద్యుడు మాత్రము దీనికి ‘భర్తృ మరణ’ స్థానమనియే నామకరణముచేసినాడు. అట్టి అవాచ్యపుడేగు రుచించక మరవాడు దీనికి ‘మడుగు’ పేరు పెట్టిరి. అది యట్లుండె.

అచట శుక్రకుజులకు యుద్ధము జరుగుచున్నది. ఆనాడు 9.30 పి. ఎం. (1 st) కి భుగ్రలాళము శుక్రకుజసంయోగము. గ్రహ యుద్ధము జరుగు దినమును శుభకార్యముల కుపయోగింపరాదని పెద్దలు శాశించినారు శుక్రకుజులు సూర్య కుటుంబములో కాముకి కాముకులు కదా? వారి యుద్ధము వివాహ విషయమున లోపముగా పరిగణించినేల? అందులేమో. మంచిలే. కాని, ఈ యుద్ధము జరుగుచుండుట పుష్కళయ్యపైన కాదు, భయంకర కాలసర్పము యొక్క ముఖమునుండి ‘భుక్కు’ మని బయలుదేరుచున్న భూర విషాగ్ని జ్వాలలలో! రాహువు ముఖమునకు అత్యంతసమీపమునందే (84 కిలలగో), ఇంద్రయముల సరినడును, వీరి సంయోగము ! దీనిఫల

మొల్లంకునో, చదువరులు ఊహించుకోగలరు. అదికాక, ఈ సంయోగము జరుగుట అష్టమ (మృత్యు) స్థానమందు. అష్టమస్థిపతి గురువు (దేవునిగోహితుడు) సెమ్మడిగా వెనుక నైపున కూర్చుండి పెండ్లియంఠ్రములు పాడుచున్నాడు. అపర మంఠ్రములు కలిసిపాడిగలడేనా ఈ మహానుభావుడు? గాంధర్వవివాహములో కలుసుకొన్న తిరువాత పండ్లంకు గంటలకే ఈకాముకీ కాముకులు మహా రాహువు ఋషిద్వారమును ప్రవేశించగలరు. వారిని ఈ రాహువు ఏమిచేయగలడో?

వివాహమోక్ష సహాయము రాహువునకు పూర్వ త్రికోణదృష్టిలో నున్నది. అనగా, రాహువునకు ఈ దిండు కై పరిపూర్ణాభిమానమునుట. వివాహమైన మరుదిన మే క్రమకమలిరువురు రాహుయు ఋషివేళము చేయుచు ఈ దిండువునకు సహాత్రి కోణదృష్టికే రాగలరు. మిగులరాశిలోనున్న 'ధర్మ మణి'సహ మునునకు బుధుడెక్కికొరి. ఇతడు సప్తమభావములో కూర్చుండి మహానోష. అయినాడు కదా? ఇతని తేజస్సును లగ్నాధిపతియగు రవికి అందచేసిన తిరు వాత చంద్రుడు ఈ సహాయమును సరామర్శించియు సప్తమభిపతికి (శిరికి) తేజోదానము చెయవలసి యున్నది. వివాహమైనతోడనే ఏమిదీని యర్థము?

ఏ మహానుభావుడు నిర్ధరించి ఇచ్చెనో ఈ వివాహార్థమును?

అది యట్లుండె.

'తిథినా రవలగ్నాదే,
స్వయంక్రం సదసర్వలం
అత్యర్థం జాతకేధీనం
స స్వతిః ఫలదంతుతం."

అను గర్భవాక్యము ప్రకారముగా, వ్యక్తిజాతకము ననుసరించియే కదా మహార్థ ఫలము వ్యక్తము కాగలదు? వరుని జాతకము మనకు దొరకినది కాదు. వగువు జాతకముతో మాత్రమే మహార్థద్రవక్ర మును పొల్పివూతము కాక, ఆమె జాతకసామగ్రి ఇది!—

జన్మ దినము ... 20—11—1915.
జన్మ కాలము ... 9—48 P.m. (L.M.T.)
భా. క.
అక్షంశలు 17—28 ఉత్తరము
జన్మస్థానపు గ. 2 కే.
చేభాంశా 5—14—12
కాలము పూర్వము

గు 18-40 వి.స. 27-37	X 25-55	న 15-48 క.బం.స. 28.28	భి.భా.స. 12-22 వి.మో.స 26-48
VII 27-51 వ 12-5 రా 11-57	[సాయనము]		యము 2-51 శ 16-4 I 28-49
పు.స. 17-16	పెండ్లికూతురు		ఇ 2.87 కే 11.57 పే.స 16.23 కు 20.58
మా.స. 29-38 భి.స. 23-55 కు 14-54	బు 13-17 చ 27-16		వి.స. 12-44 భి.మ.స. 26-48

జాతక ఫలముల నన్నింటి, ఈ వివాహార్థము జాతకురాలి కెట్లున్నదో, చూతము :—

(i) వివాహలగ్నము జన్మకాలపుకేతు గ్రహ స్థానమందే ఉన్నది. కేతువును మోక్షదాయకుడని కదా మంచివాడు పిలిచిరి? ఇతడు వివాహునకు గుర్తి మార్గము చూపించు నేమో?

(ii) జన్మకాలములో రాహువుతోచేరి వరు డాడు సప్తమభావములో నున్నాడు. వివాహకాల మున దెదకుకొనిపోయి సప్తమభావమును నికరముగా ఆ జన్మ వరుణస్థానమందే నిలిపినాడు మాహూర్తి కులు. వియోగస్రియుకు వరుణుడు. వాని ఫల మును కదా సప్తమభావమునకు పేరు ఆహ్వానించుట?

(iii) జాతకములో రవి వృశ్చికాంతమున గండసంధిలోనున్నాడు. ఇతనిగే కుటుంబాధి పత్యము. వివాహమునాడు ఈ రవి కుంభరాశిలో 27 వ భాగలో నున్నాడు గదా? విశేష మేమందురా? ఇది జన్మ రవికి నిండుకేంద్ర స్థానము. జన్మ కుండలిలో అష్టమ (మృత్యు) భావము కుంభరాశిలో 27 భాగలమిది 51 కలలోనున్నది. వివాహకాలపు రవి వివాహాంతరము చమరమి ఇగువది గంటలలో అచ్చటికి చేరుకోగలడునుట భయావహము. కంకణ విస్మయమైనా కాక మునుచే, కుటుంబాధిపతికి ఇట్టి దురివృత్తచుట్టు ఈ లగ్నకాలపు ఫలము.

(iv) లగ్నములోనున్న మాయావి ఇంద్రుండు జన్మకాల బృహస్పతితో సార్థకేంద్ర దృష్టిలో నున్నాడని చదువరులు గుర్తించియుందురు. ఇది సన్యాసమునకు,—అభివా, కపట సన్యాసము నతో—తిగినయోగము. ఇట్టి బృహస్పతికి

ముహూర్తకాలములో మృత్యుస్థానాధిపత్యమిచ్చి. అచటనే అరనికి స్థానము కల్పించినాడు ముహూర్త కులు. అతని అధికారమునకు తగిన ఫలమే కదా ఈ మహానుభావునినుండి రాగినది?

(v) జాతకచక్రములో 'భర్తృభాగ్య' సహమును బిందువు మిగునరాశిలో బుధుని యాజమాన్యములోనున్నది కాని, ఆ బుధుని ద్వేషించుచున్న వజ్రునితో పరిపూర్ణ త్రికోణవైచిత్రి ఈ బిందువునకు కలదు. పెద్దకాలమునకు దీనిచలిత స్థానము కర్కటకరాశిలో 14½ భాగ; అనగా, ముహూర్తకాలపు బృహస్పతికి ఇది స్నేహదృష్టికి వచ్చినదరుట భర్తృభాగ్యము మృత్యుస్థానాధిపతి కటాక్షమునకు లోచనదరి ముహూర్తము సూచించుచున్నది.

మేరువు పూసలవంటి ఈ యోగములు చాలు. చిల్లరనోషముల ప్రశంస ఏల?

పోనిండు. దైవగతి దుర్నివార్యము. దుష్టగ్రహ ప్రేషమృత్యుముగల దుర్ముహూర్తమున వివాహముచేసుకొన్న ఆ సీమంతినికి తీరరాని పరితాపము మాత్రమే ఫలమైనది. వివాహమైన మరుదినమే, ఆ ఉల్లాసములో, ఆ ఉత్సాహములో, ఏమి పొరబాటు జరిగినో, ఎవరు బాధ్యులలో, చెప్పజాలము. ఆకస్మికముగా, ఆమె భర్త మోటారుకారు ప్రమాదముపాలై, క్షణములో ఇవాలోక యాత్ర చాలించుకొన్నాడు. అప్పటి ఆ యువతి అవస్థ వర్ణింపనలవికానిది. పెండ్లి పీటలమీద పెట్టించుకొన్న పసుపు పారాణి గుర్తులు మాయకమున్న, వివాహకాలమున అత్యుత్కృంఠతో వరునితో మెడలో వేయించుకొన్న పుష్పరామును వాడకయమున్న, భర్తకు ఔర్ధ్వదైహిక క్రియలు చేయవలసివచ్చిన ఆ పెండ్లికూతురు హృదయము ఎన్ని పరియలై ఏమయ్యెనో, ఊహింపజాలము. ఇంతకన్న మహాభోరము, హృదయ విచారకము, అగు దుర్విధివిలసనమును వినగలమా? ఇరువదిన్నాలు " గంటల కాలమైనా నిలువలేని, స్వప్నప్రాయమైన ఈ సౌమంధ్యముకొరకే నా తనయవ్వనము నామె మీరు గట్టియుండినది? అభాగ్యుడైన ఆ భర్తను ఆపా స్పృశించియైన ఎరుగునో, ఎరుగనో? పాపము!

'ఆమె విధి అట్టిది.' అని తేలబడుట బహుములభము. వివాహమునకు ముహూర్తముపెట్టి ఇచ్చి యీ పుణ్యముకట్టుకొన్న వారి విధి ఎట్టిదో? విషము

త్రావనిచ్చినవారి నీతి ఎట్టిదో, ఈ ముహూర్తము నిచ్చినవారి నీతిగయిరనుటో యగుటకు చందమామ లేదు. అది యట్లుండె.

జాతకములో ఇట్టి భోర పరిణామమును సూచించగల దశ ఎట్టిదో, విరుద్ధములు తాత్ప్ర దృష్టిలో ప్రయోజనకార. రాహుదశలో శనియితర మున్నచో, ఈ ఫలమునకు చాలునా? ఇట్లదశ ఎందరికో కాగలదు. స్పష్టలగ్న సాహాయ్యముతో సాయనకుంభిలోని శవమాన దశ ఎంతమాత్రము సూచించగలదో చూడండి.

జాతకురాలి యోగ్యత గొప్పది. లగ్నాధిపతి చంద్రుడు ఉచ్చగతుడై వికాదశ భావములో నున్నాడు. వైగా, వగ్గోతనాంశ. ఆ చంద్రుని మైన బుధ, వరుణ, గురు, శని, కుజుల దృష్టికలదు. జాతకురాలి హృదయము పుష్పముకంటే మృదువైనది వజ్రముకంటే కఠినమైనది. మంత్రస్థానముందలి బుధునిపై సర్వస్థానముందలి బృహస్పతియొక్క సుభిదృష్టి గుండులుచే, చక్కరి వివేకము, ధార్మికచిత్తి వృత్తి, మంచి ఆలోచనా శక్తికలవు. గురుచంద్రుల స్నేహదృష్టికి ఫలముగా, ధారాశబ్ద, దయాశీలత వచ్చినవి. బుధచంద్రులకు కల వరుణ వేధకారణముగా, ప్రతిభాయుతిమగుబుద్ధి, వాదమునకు లొంగని వాక్పాటవము, స్వాతంత్ర్య ప్రియత్వము, స్వాభిమానదృష్టి, వ్యధికరణ స్వభావము, సిద్ధమైనవి. కాని ఈ బుధచంద్రులపై శనిగల మిత్రదృష్టి పుణ్యమున బాగయాకత, కార్యదక్షత, దూరదృష్టి, సహనశక్తి చేహారి యున్నవి. ఆర్థనపటుత్వము, ఆర్థికస్వాతంత్ర్యబుద్ధి. బాధ్యతాయుత వ్రవర్తనము, ఇవి గురుశనుల మిత్రదృష్టి ఫలము.

ఇదంతయు కడుర్మముగా నున్నది. కాని, సప్తమభావ ఫలము మాత్రము స్పృహణీయముగా లేదు. వరుణ, రాహువులు అందుండుట లోపమే. సప్తమాధిపతి శని లగ్నముందుంట తిష్ఠగా భావించరాదు. వైవాహిక జీవితమందు శ్రద్ధ, అనుకూలుడగు భర్త లభించుట, ఇవి రావలసిన ఫలములు. కాని, విశేషమేమనగా, ఈశని లగ్నమున కెంతదూరములో నున్నాడో, రాహు వరుణులు సప్తమభావమునకంటే దూరములో నున్నారు. ఇది యొక విధముగా కర్తరీ దోషమువంటిది. ఆశ, విరహము, ఈ రెండింటి

నదుమ జీవితము అల్లాడుచుండుననుట దీని యర్థము. కుజప్రకటకు చక్కని త్రికోణవృష్టి యున్నది. దాంపత్య జీవితమునకు తగిన మనఃపరిపాకము, దేహ పాటకులు, భావజలత, కాండ ప్రాబల్యము, ఇవి దీని వర్తమానము. కాని, ఆ సక్రమము ఆరింట నుండి పూర్ణము, భాగము, 'పూర్ణ' మనుచున్నాడు. ధర్మస్థానమందలి బృహస్పతిగారినుండి ఈ బ్రహ్మని కేంద్రవేగ. ఏదో ధర్మమునకు కట్టుబడి, సుఖదూరురాలై, మనోవైకల్యము పాలగుట ఈ గురువు ననుగ్రహము. బుద్ధుడు విషయ సుభస్థానములోనుండి వరుసని కేంద్రవేగకు గురి అయియున్నాడు. సుఖసుభవము భాగ్యము; కారణము బుద్ధుడు, తృప్తియాధిపతి. శని గురువులకు కోణములో కుజ వరుసబల కేంద్రములో, లగ్నాధిపతికి (చంద్రునికి) సమన ప్రకములోనున్న ఈ సోదర స్థానాధిపతి, అప్రయోజ్యత్యమో, వ్యధికరణ చిత్రవృత్తియో, అసంశ్రేయ్యకారిత్వమో, ప్రధానగుణముగాకల సోదరుల రక్షణమే తనకు విద్యుక్త ప్రధానధర్మముగా ఏర్పరుచుకొని, దీక్షతో కష్టపడి ఆర్జించిన డివ్యమంతయు వారికొకై వ్యయపరచుచు, స్వార్థమునుమరచి సోయి జాతకురాలు సుఖదూరురాలైనవనివే నోళ్ళ చాలుచున్నవే. మత్స్యస్థానాధిపతి దుశ్రునికి, పితృసహమము నంటుకొనియున్న పితృసహమాధిపతి గురువునకును, కేంద్రవేగ పరస్పరముగానున్నది. వారి రువురికి గిట్టదు. క్రమము లగ్నమునకు సార్థ కేంద్రస్థానములో షడ్భాసమును చేరుకొని, ధర్మాధిపతి గురువునుండి కేంద్రవేగపాలై, వివాహసహమమునకు కేంద్రవేగ ఇచ్చుచున్నాడు. సుఖదూరురాలైన తల్లి న్యాయస్థానములో ఆస్తిని కోలుపోయి, అగతికురాలై, జాతకురాలి వివాహమునకు ప్రతిబంధక సామగ్రి అయినదనుట.

మొత్తముమీద, జాతకురాలిది గొప్ప స్వార్థత్యాగము. మీన గురువు ఆనుగ్రహమిది. ఇట్టి పరిస్థితులలో, సాధ్యమైనంత త్వరలో ఎవరినో ఒకరిని పెండ్లిచేసుకొని పుట్టిన ఇల్లవదలి 'నయి'గా సొంతకొత్తురము చూచు కొంచునుకొనువారే తరుణులలో అనేకులు మనకు ప్రపంచములో సాధారణముగా, కానవచ్చువారు. కాని, స్వబుద్ధి పూర్వకముగా ఈమె ఏర్పరచుకొన్న జీవిత లక్ష్యము యుక్తమా,

ఈ నిశ్చయములో వివేకమున్నదా, అను చర్చలో మనకు పనిలేదు. ఎవరెవరికి లోచినరీతి, చదువరులు తామే సిద్ధాంతీ కరించవచ్చును.

జాతకచక్రములో గ్రహములున్న విశిష్టభాగల తాత్పర్యమెంత సూటిగా అతుకుచున్నదో, గమనింపుడు. 'ఆదర్శ'ములకు ప్రాధాన్యమిచ్చు భాగలో వ్యధికరణకాలి వరుణుడున్నాడు. శనియున్న భాగ, 'ధర్మపరిపాలన శిష్ట'ను సూచించునట్టిది. 'ఆవివేచన' అను అర్థమిచ్చు భాగలో వివాహసహమము స్థానము నేర్పరచుకొనియుండుట, వివాహకారకుడుగు సక్రమము భాగ 'అనిశ్చయజ్ఞానము' ను తెలుపునట్టిది. రవి (సంకల్పము) పురాతన దుష్కర్మానుభవము'ను తెలుపు గంజసంధి ప్రజ్ఞేయములో నున్నాడు. ఏమి పీని సామరస్యము? అసామాన్యములైన ఆదర్శములవలన గృహిణీధర్మమునకు భిన్నమైన మార్గములో ధర్మశిష్ట యేర్పడి, వైవాహికజీవిత విషయకమైన అవివేచన, అనిశ్చయ జ్ఞానము, ఫలముగా సంకల్పము ప్రాచీన కర్మానుభవమునకు దారి తీసినదని అర్థమిచ్చును కదా?

సప్తమాధిపతి శని ధర్మ శిష్టకలవాడగుటచే, వైవాహిక జీవితములో సయితము జాతకురాలు ఎంతో దీక్షతో గృహిణీధర్మమును పాలించియుండుననుటకు సంజ్ఞములేదు. కాని, వరుణవేధితులయిన బుధ (బుద్ధి) చంద్రులు (చునున్న) శనియొక్క సప్తమాధిపత్యమును త్రోసి రాజుచేసి ప్రవృత్తి వేరుమార్గమునకు ప్రేరేపించినారు. పుణ్యసహమము శనితో సమనప్రక వేగవలన దెబ్బతినినది. వైవాహిక జీవితములో జాతకురాలి పూర్వపుణ్యము పం?లేదు. భర్తృమరణ సహమమునకు వరుణుడు సార్థకేంద్రవేధాస్థానమండే నికరముగా నిలిచియుండుట గమనింపదగిన యోగము.

జన్మకాలపు వాగ్దానములవి. 1951 వ సంవత్సరపు ఫిబ్రవరి మాసమునకు చలితస్థానము లెట్లుండెనో, ఈ క్రింది కుండలి చూపగలదు.

[సూచన :—

పు.	అనగా	పుణ్య సహమము.
భ.	,,	భర్తృ సహమము.
భ. మ.	,,	భర్తృ మృతిసహమము

స 21-21			X 1-0
పు.స 24-15 వ 13-28 రా 10-3	చలిత జాతకకుంపతి	క.బం.స2-15 యమ 2-7 2 18-51 భ.భా. స 14-80 వి. మో.స.28 51	
పు 28-37 భ.స. 27-15 బు 8-26 ర 2-42		(సాయనము) ఇ 2-2 కే 10-3 చ 21-25 కు 29-25	
	భ.మ.స. 02-0	వి.స. 16-0	I 0-80 (శేమ స 18.40

క. బం. ,, కర్మబంధ సహము.
భ. భా. ,, భర్తృభాగ్య సహము.
వి. మో. ,, వివాహమోక్ష సహము.
శ్రే. ,, శ్రేమ సహము.
వి. ,, వివాహ సహము.]

చలిత రవి బృహస్పతి యాజమాన్యములోనున్న భువనవదలి రమారమి మారు సంవత్సరముల క్రింద మకరప్రవేశముచేసినాడు. జాతకురాలి సంకల్పము నకు చూతన దృక్పథము వచ్చినది. చలిత బుధుడు జన్మకుజుని సార్థకేంద్ర దృష్టికి వచ్చుట సయితము ఆ పెరుగుములోనే. సోదరుల ప్రవర్తనము మనస్సు నకు రుచించియుండును. చలిత చంద్రుడు లగ్నము నకువచ్చి అదృశ్యాధ్యక్షగోళము ప్రవేశించుట ఆ ప్రాంతముందే సంభవించుటచే, మనఃపరివర్తనము కలిగినది. వివాహసహము చలించి చలిత శనికేంద్రమునకు రాగా, పెద్దవైపు దృష్టిమరలి భర్తృదీక్షలో లక్ష్యాభేదమువచ్చెను. తరువాత కొన్ని నెలలలో చలిత క్రూరుడు జన్మరవికి గుప్తమిత్రదృష్టికి రాగలు గుటవలన తన సుఖమునివ్వెదను కోవలయునను దృష్టి సిద్ధమైనది.

1951 లో భర్తృ సహము చలనవశమున జన్మరవిలో అర్థకోణమైతికి వచ్చుటయు, చలిత

క్రూరుడు పటపట్టుకొని నికరమగా సప్తమభావ మగ్నమునే ఆశ్రయించుటయు, వికకాలముందే సంభవించుట! ఆశ్చర్యజే చలితభాగ్య సహము భర్తృసహము స్థానమునకు అర్థకోణ నిర్దిష్టమైనది. సాయన ప్రాంతము సిద్ధమై, అవకాశము సిద్ధిరాజులిగినది. కాని, చాలవీధి దుష్టిపాకము గుర్రా యున్నట్లు, చలిత వివాహసహము స్వప్నముగా సప్తమాధిపతి యకు జన్మశనితోటి కేంద్రమే, హుటామాటనివచ్చినది! అర్థమయమున చలిత సప్తమభావము జన్మశనితో సార్థకేంద్ర విమరుదృష్టికి వచ్చుట! భర్తృమరణ సహము జన్మక్రూరు అర్థకేంద్ర నేగానానమునందేవచ్చి అర్థకోణమునా? వివాహము, సహము చలనవశము కల్పలగ్నమునైకవచ్చి వివాహపు ఫలమును బాధకురాలిచేతికి అందిచ్చినది! చలితకర్మబంధ సహము జన్మయునుని చేరుకొనుట సయితము అవ్వలేదు. గోదారాన యగుండు రుబుంబు స్థానమునది జన్మకుజునిపైకి వచ్చుటయు, మరగాన జన్మకుజునికి అర్థకేంద్రమునకే వచ్చి యునుని శ్రేణి సింగుటయు, ఆ కాలములో సంభవించినవి!

ఇంకెన్ని కాలములు? ఆశ్రమంలో, ఆశీతో, వెండ్లి ముదిపములయు, ఆ శుభికి శిష్యాభటుయు, ఇరు వది నాల్గు గంటల ఆంత్యములోనే అకస్మికముగా జరిగినవి. చలితభర్తృభాగ్య సహము చలితశనిని చేరుకొని, చలితకుజునికి అర్థకేంద్రములో నిలుగుటచే, భర్తృభాగ్య మిప్పుడు 'మోటారు' కారు పాలయినది. ఈ కునిలో యమ, వరుణుల కైవాటమున్నది కదా? చలిత కర్మబంధ సహము చలితయమునిపైకి వచ్చుటయు, చలిత రవి యమునికి సాక్షాత్తుగా సమగ్రక పేకే వచ్చియుండుటయు, పాతక మహాశయలు గిరునించితో ఉండురని నమ్మిక.

ఇవి అన్నియు దశలో దుర్దైవపరిపాకములు తెలుపవచ్చుగాని, ఇరువది నాల్గు గంటలలో ఇంతి ఘోరసంఘటనము జరుగ నెల? అనవచ్చును. అది ముహూర్తఫలము.

భుభికార్యములకు లగ్నములో ప్రబల మభిగ్రహము ఉండనలెవనియు, పాపగ్రహము ఉండరాదనియు, కాస్త్రము చాటుచుండుట అందరు సమ్మతము.

లించిన సామాన్య విషయము. పంథగ్రహ స్థితివలన పంథము, పాపగ్రహ సాంస్కృతికమువలన హాని, చేహార గలదని తాత్ప్రసిద్ధియును కదా? కాని; లగ్నమున గా, 80 భాగలుగల రాశి అని అర్థము కాదు. ఇప్పటి వార నేమియు, ఇట్టి ఆ పార్థ మేచేసి, లగ్న కాలము 9-0 ఎ. ఎం. నుండి 11-0 ఎ. ఎం. లోగా అగ్రరీతి నిర్ణయించుచుండుట చూచుచున్నాము. లగ్నమున గా, ఉద్దిష్ట సమయమునకు పూర్వ దిశాకాంతి యులో ఉదయించుచున్న భాగకలాత్మకవైర యిగోగ ప్రాంతము. ముఖ్యమైన కార్తికభావము జరుగు తీరణములో అట్టి లగ్నభాగయందు పంథగ్రహమును నిలిపవలెననటే తాత్ప్రసిద్ధియైనది. అట్టి సంవర్షములలో నే, ఉద్దిష్ట కార్తికములో పంథగ్రహఫలము సంపూర్ణముగా, ప్రబలముగా, త్వరితముగా, రాగలదు. పాపగ్రహ స్థితివలన దుష్టఫలము కలుగింపవలెననటే వచ్చును.

“యోగా యథోక్త ఫలదాః,
కలార్థ భాగైక సంస్థితా నాంచ;
అప్రాప్తాతీనాం.
ఇచ్ఛా మాత్రం ఫలంభకతి.”

అను ‘రట్నాని’ గూర్తెను వైఅంకియును స్పష్టపరచుచున్నది కదా?

సప్తమ భావము చూచుకోవడ భవయిష్టమైన సుహృద్భావమిది. జన్మకాలైన వరుణగ్రహము స్పష్టముగా అచటనే యున్నది. తాత్కాలిక బుధుడు సప్తమకుద్దిని చెరచి నానికి తోడునాడు. అతి ప్రబల దోషపు ఫలము అతిత్వగిరితముగా రావలెననకదా?

“సంపూర్ణ దృష్ట్యాద దినే ఫలంస్యాత్,
యోగ సదైకాంత సమాగమోక్తః,
క్షీణశ్శేషివైవ పంథప్రదర్శి,
(గ్రహైశ్చ భావాంశగతైః ఫలోక్తైః)”

అను యానివుని గూర్తెనును పరిశీలింపుము. యోగమున గా, ఒక భాగ అయినా వ్యత్యాసము ఉండుటావలెయు, సంపూర్ణయోగమున్నచో, ఒక ఇనముందే ఫలము రావలెననియు, గంట వాయించి చెప్పినా డితము. అనేకు లీ రహస్యమునే ఉద్ఘాటించియున్నాడు. సంపూర్ణమై, ప్రబలమైన దురోగము కావుననే ఒక దిశముననే ఫలముమానినది.

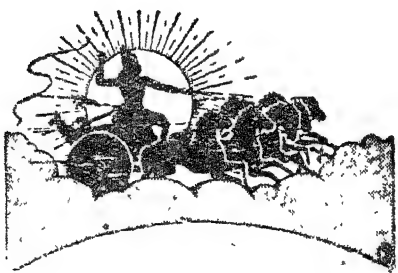
నలిత వరుణుడు సంధరాశి 13 వ భాగమున్నాడు. వివాహ కాలమునందలి సప్తమ భావము (సంధరాశి 12 వ భాగ) దైనిక జాతక పద్ధతిలో ముగిసినందు అ చలిత వరుణస్థానము చేసేకోగలదు. కావున నే, నాడు ఫలించుట. జన్మ వరుణస్థానములో ఆరంభించిన వివాహము చలిత వరుణ స్థానములో విరమమును తెచ్చిఇచ్చినది. ఫలారము.

ఈ కథా నాయకురాలిదయ నీయావస్థనుగూర్చి సానుభూతిని తెలుపుచు, ఈ వివాద గాధ చాలించుతు.

స్పష్ట భావములను సాధించుట మాత్రమే కాక, వరుణాది చూతన గ్రహములను, సహమ విందువులను, జాతక ముహూర్తానుగుణ్యము ఉపయోగించుకుండుట ఎంత ప్రమాదకార, పాతక మహాశయులు గనునింతురని నమ్మిక.

“యాత్రా వివాహోత్సవ జాతకాదా,
భేదైస్సుస్పృహైశ్చ ఫలస్ఫుటత్వం.”

(భాస్కరుడు)

Handwritten signature or mark.

గ్రంథవిమర్శనము

విశాల విశ్వము

[మారు గీతికలు]

కవికొంపల వెంకటరావు. ఇన్నీసు పేట, రాజు
మండ్రె. వల 1-4-0.

ఇందులో ఉన్న విమారుగీతికలని పుస్తక పీఠిక
వల్ల తెలుస్తూందిగాని, ఇవి కేవలం గీతికలే కావు.
వీటిలో కొన్ని కథాకావ్యాలకుడా ఉన్నాయి.
ఉదాహరణకు 'రక్తకుల్యగాథ' ఇలాటి కథా
కావ్యమే. వీటిలో విశాలమైనవైవిధ్యం ఉండడం
వల్ల 'విశాల విశ్వము' అన్న పేరు అన్నివిధాలా
సార్థకంగా ఉంది. ఇందులో స్వచ్ఛమైన ప్రకృతి
వర్ణనలు, చిన్నచిన్న భావగీతికలు మొదలుకొని
శ్రీ వెంకటరావుగారు పూర్వం రచించిన, 'శివ
రాత్రిప్రభ' దాకా, వివిధమైన రచన లెన్నో కని
పిస్తాయి.

సామాన్యంగా కవికొంపలవారి గీతికాసంపుటా
లల్లో ఒక ప్రత్యేకత కనిపిస్తుంది. వీటిల్లో చాలా
ఉత్తమ గీతికలు మొదలుకొని అతిసామాన్యమైన గీతి
కలదాకా అన్ని తరహాల రచనలు కలగాపులంగా
కలిసి పోతుంటాయి.

ఈ సంపుటానికి కూడా అట్లాంటిప్రత్యేకతే
వచ్చింది. అయితే ప్రస్తుత సంపుటిలో ఉత్తమ రచ
నల సంఖ్య చాలా హెచ్చు.

'శివరాత్రిప్రభ' అందరు ఎరిగినదే. దానితో
తులతూగజాలే చిన్నగీతిక లెన్నో దీనిలో కని
పిస్తాయి. వీటిలోని సారశ్యము, సంక్షేపము ఒక్కొక్క
క్కప్పుడు పాఠకులను మైమరిపించివేస్తాయి. 'పరమ
సంతోషంబు' అన్న ఈ క్రింది చిన్నిగీతిక దీనికి
తార్కాణంగా తీసుకోవచ్చున

"పాడలేకుండుటే-

పరమసంతోషంబు!

నా నీడలో నేను

మానుగా కూర్చుండి;

పాడలేకుండుటే

పరమసంతోషంబు

నా యూహలో నేను

చాయగా నిలుచుంటి

పాడలేకుండుటే

పరమసంతోషంబు

నాశ్రేణుతో నేను

ఊరిరాక మిగిలి

పాడలేకుండుటే

పరమసంతోషంబు!"

గోదావరివీధి రచించిన 'ఎరుగవు నన్ను!' అనే ఈ గీతిక వీరి ఇంద్రవైవిధ్యానికి, నితమైన భావ గాంధీర్యానికి తార్కాణ.

"పోయావనుకున్నాను

నీవు ఏలోకంలోను లేకుండా

ఊరికేనే పోయావనుకున్నాను;

పాయ అంతా నిండిపోయి,

పర్వతాల్లా ఇసక మెట్టడి

వాటుమానేస్తే ఇదంతా

వట్టిచోటనిపించింది!

నీవు పోయావనుకున్నాను!

లోకంలో నీ ఊరూపేరూ లేకుండా

పోయావనుకున్నాను!

పాములాగ మెలికలు వడ్డనీరంతా

వస్తుండా! మళ్ళీ- నిరాశ చేసుకున్నాను.

సాముచేసిన కత్తిలాగ మెరిసిపోయిన

వరదంతా-

చూస్తావా? తిరిగి? మాణ్ణుకున్నాను.

ఇసక కుభ్రంగా ఎగిరిపోతే

ఎక్కడైనా దొరకవా?

అని అక్కడే కూర్చుని మేల్కొన్నట్టి
నా ముక్కు నెప్పటితో—ఏమైందో అదంతా?
ఎందుకుగొప్పవు నౌతమీ! అంతలేమి?

నీవు తిరిగి వచ్చేనూత్రమా మాత్రం
బోధించిపోయావు కావేమీ?

ఇప్పుడు నా యెరుకలమీదనించి

ప్రవహిస్తున్నావు!

ఇప్పుడు నా కపాలరంధ్రాల్లోనించి

మట్టి కక్కిస్తున్నావు!—

నీవు తిరిగి వచ్చేనూత్రమా మాత్రం

బోధించి ఉంటేనా?

ఏ తెన్నూ ఎరగని కొత్తనీటిమీద

నా కండకుగట్టిన నిండు ఆత్మను

ఉల్లుట్లాగించి ఉండేవాణ్ణి!

హీ! ఉత్సాహపడి ఉండేవాణ్ణి!

ఎరుగవు! నన్ను!”

ఈ సంపుటిలో ఇంకా ‘దిక్కులేని ఓమనిషి
శవం’ ‘ననకారు’ ‘నాకుని ఉంటాయి!’ ‘త్రోక
గుక్కు’, మొదలైన ఉత్తమరచన లింకా ఎన్నో
ఉన్నాయి.

పరిణత కవితాభిమానులందరికీ కవికొండలవారి
‘నిరాల విశ్వము’ అవశ్య పఠనీయము.

గాథా సప్తశతీసారము

కూచిభొట్ల ప్రభాకరశాస్త్రి. కూచిభొట్ల వీర
రాఘవస్వామి. సాహితీసమితి తెనాలి. వెల: రూపా
యిన్నర.

గాథాసప్తశతీ కింతకుపూర్వము శ్రీ రాశ్మిపల్లి
అనంత కృష్ణశర్మగారు మొదలైనవారు రచించిన
ఆంధ్రకృతులున్నాయి.

ఏదైనా కొంత విశేషం చూపించగలిగినప్పుడే
మళ్ళీ తెలిగించడం బాగుంటుంది.

ఈ క్రొత్త ఆంధ్రకృతిలో అలాంటి విశేష
మేనికా రచనలు. ఆంధ్రకరణంలో గీతాల నడక
చాలాచోట్ల కుంటుతూ అర్థసమన్వయానికికూడా
అడ్డు తగులుతుంది.

ఈ క్రింది పద్యం మోస్తరుగానైనా సాఫీగా
నడిచిపోయే ఆంధ్రకరణా లిందులో చాలా స్వల్పం
గా ఉన్నాయి.

‘అనుభవంపుము స్వాధీనమైనదాని

పల్లెటూరిలో నెటనుండి వచ్చులవణి?

మున్న నయ్యది స్నేహము నున్నయైన,

దానితో బ్రయోజనమేమి? తరుణరసిక!’

దేశీయ మూలికా వైద్యము

బొమ్మా కేశవులు. ప్రతులకు పక్షవాత
వైద్యులు. నెల్లూరు వెల 10 రూపాయలు.

మనదేశంలో మూలికావైద్యం చిరకాలాను
గతంగా వస్తున్న చికిత్సపద్ధతి. పాశ్చాత్య వైద్య
వ్యామోహం ప్రబలనకాలంనంచీ ఈ పద్ధతిమీద
ప్రజాదరం సన్నగిల్లెడి. శాస్త్రం తిన్నగా
తెలియని సంచికట్టు వైద్యుల అజ్ఞానంకూడా దీనికి
కారణమే.

శ్రీ బొమ్మా కేశవులుగారి గ్రంథంలోదేశంలో
సర్వత్ర సులభంగా అందరికీ లభ్యమయ్యే కలబంద,
గుంటగలగర, జిల్లేడు మొదలైన ముప్పై అయిదు
మూలికలనుగురించిన లక్షణాలు, అవి వాడవలసిన
తీరులు, ప్రక్రియలు మొదలైనవన్నీ విస్తరించి
వ్రాశారు.

శ్రీ ధరణికోట వెంకటసుబ్బయ్యగారు పీఠికలో
చూచించినట్లు ఈ దేశీయములైన మూలికలనుగురించి
ఎంతైనా పరిశోధన జరగవలసి ఉన్నది. అటువంటి
పరిశోధనకుకూడా ఇది ఎంతైనా సహాయకారి
కాగలదు.

గ్రంథరచయిత వంశపారంపర్యంగా తెలుసు
కున్న ప్రత్యేక విషయాలు, స్వానుభవము
క్రొడీకరించి ఈ గ్రంథం రచించారు.

ఇది ఆయుర్వేద పరిశోధకులకు వైద్యులకు
మాత్రమేగాక సామాన్యులకుగూడా ఉపయోగించే
ఉత్తమ వైద్య గ్రంథం. గ్రంథకర్తగా రాయామూలి
కలకు అనేకభాషలలో పర్యాయపదాలు ఇచ్చి
ఉండడంవల్లను కొంతవరకు అయామూలికలు గుర్తించ
డానికివీలుపడుతుందిగాని మూలికల రూపచిత్రాలు

గూడా చేర్చుకొంటే ఈ పుస్తకం ఇంకా ఉపయోగకారిగా ఉండేది.

పుస్తకకైతీ, చివరచేర్చిన విషయానుక్రమణిక మొదలైనవి పాఠకులకు చాలా సహాయకారులుగా ఉన్నాయి.

ఇందుమించు అయిదువందల శ్లోకములు, చక్కని ముద్రణ, గ్రంథప్రాశస్త్యము మొదలైనవి మాస్త్రే దీని ఖరీదు అంత ఎక్కువని చెప్పడానికి కలుతేదు.

వేదభూగోళము

[రెండవ భాగము]

శ్రీ పుత్రవేటి తిప్పాజోస్యలు. యాజ్ఞిక గ్రామం. అనంతపురంజిల్లా. నెల : 12 రూపాయలు.

దీని వేదమో వేదభూగోళం. కాని దీనిలో వేదాల్లో ఉన్న భూగోళవిషయాలు, వాటిని సరించిన చర్చ అంతగా కనబడవు.

గ్రంథకర్త పురాణాల్లో ఉన్న భూగోళ విషయాలన్నీ త్రోడికరించి వాటిని సరిచి చాలా విపులంగా వ్రాశారు.

అయితే దీనిలో బాటు నేటి కాలపు భూగోళ పద్ధతిని బట్టి ఆయా ప్రదేశాల సుత్తింపుకూడా జరిగితే చాలా బాగుండేది.

ఇక ఈ పుస్తకంలో కేవలం పురాణోక్తములైన భూగోళవిషయాలే కాక నరకాలు, పితృజీవ తిలను సరించిన సంగతులు, ప్రార్థనకు సంబంధించిన ఆధ్యాత్మిక భావాలు, సృష్టిక్రమము మొదలైనవన్నీ

ఉన్నాయి. ఇవన్నీ చేర్చినంతల్ల ఇది ఇందు మించు 6 వందల శ్లోకములు గల పెద్ద గ్రంథంగా పెరిగి పోయింది. ఇలాగే కాకుండా ఒక నిర్దిష్ట గణనా పద్ధతి పెట్టుకుని వ్రాసి ఉంటే ఈ పుస్తకం ఇంకా ఉపయోగకారిగా ఉండేది. కేవలం వామానాగా వ్రాసుకుపోవడంతల్ల ఇది పురాణాల్లో ఉన్న కొన్ని భూగోళాది విషయాలు తెలుసుకోవలసినవని గ్రాత్రమే ఉపయోగకారిగా పరిణమించింది.

Sonnets to Eve

ఆర్. ఎమ్. గ్లా. నలంగా పబ్లికేషన్స్. ఛార్ట్ షోర్, హమ్మర్, ఎస్. సి. ఎమ్. గోల్డ్. బొంతాయి. 1. నెల : ఒకరూపాయి.

ఇది 12 సోనెట్లు (Sonnets) గల చిన్న ఆంగ్లపద్య కావ్య సంపుటి. రచయిత రమ విశేష సంచారంలో తారసీల్లిన ఆగూ నాయికలపై ప్రకటించిన ప్రేమ, వ్యాపాహము మొదలైన భావాలే ఈ ఖండకావ్యాల విషయాలు. ఇంతేగాక వీరు నానా, అన్నా కెరణి నాల మీదకూడా మరి రెండు సోనెట్లు విసిరారు.

ఈ రచనల ధోరణి అంత ఆంగ్ల సాహిత్యంలో 19 శతాబ్ది ఉత్తరార్థంలో బయలుదేరిన రెండోరకపు ప్రేమకవిత్వానికి మూడోరకపు అనుకరణలా ఉంది.

ఈక్రింది సోనెట్ భాగాన్ని బట్టి వీరిరచనా ధోరణి బాగా పట్టుకోవచ్చును—

O you who play upon my heartstrings those wan
melodies of mad love in sad tune,
will you caress me with your lips of poison
to an eternal sleep, to an endless swoon ?
And will you think of me without mere thinking ?
and will you speak to me without mere speaking ?
and will you sing to me without mere singing ?
and will you sleep with me without mere sleeping ?

అని ఇది - ఇందుమించుగా ఇదే ధోరణిలో ముగిసిపోతుంది.

